

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

HÜKÜMETLER-PROGRAMLARI VE GENEL KURUL GÖRÜŞMELERİ

CİLT 1
(24 NİSAN 1920 – 22 MAYIS 1950)

HAZIRLAYANLAR

Dr. İrfan NEZİROĞLU

Dr. Tuncer YILMAZ

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

HÜKÜMETLER, PROGRAMLARI VE GENEL KURUL GÖRÜŞMELERİ

CİLT 1

(24 NİSAN 1920 – 22 MAYIS 1950)

HAZIRLAYANLAR

Dr. İrfan NEZİROĞLU

Dr. Tuncer YILMAZ

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri

Cilt 1 – (24 Nisan 1920 – 22 Mayıs 1950)

Hazırlayanlar

Dr. İrfan NEZİROĞLU

TBMM Genel Sekreteri

Dr. Tuncer YILMAZ

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkan Yardımcısı

Düzenleme

Gülşah ERDEM EFE

Grafik-Tasarım

Uğur SAÇI

(Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı – Grafiker)

Baskı

TBMM Basımevi

Ekim 2013

SUNUŞ

24 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi tarafından seçilerek görevlendirilmiş olan “Muvakkat İcra Encümenleri Heyeti’nden” Cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede, 5, 1923’den bugüne kadar 61 hükümet görev yapmıştır. Hükümet Programları ve TBMM Genel Kurul Görüşmeleri isimli bu kaynak eserde bugüne kadar görev yapan bütün Hükümetlerin Bakanlar Kurulu listeleri, hükümet programları ve programların Genel Kurul görüşmeleri ile güven oylaması sonuçları yer almaktadır.

Programların yanı sıra Genel Kurul görüşmeleri ve oylama sonuçlarını da içermesi bakımından ilk olan bu eser araştırmacılar için temel bir kaynak olacaktır. Hükümetlerin belli alanlardaki politikaları üzerine karşılaştırmalı çalışma yapmak artık daha kolay olacaktır.

Bu eser aynı zamanda, yakın tarihimize ait olayların, ülke ve dünya gündemi hükümet politikalarına, dolayısı ile parlamentoya nasıl yansıdığının en güzel ve özet sunumu niteliğindedir.

Yasama ve parlamento tarihi literatürüne oldukça önemli katkı sağlayacağını umduğumuz “Tarihe Düşürülen Notlar” kitap serimizin 4’üncü eseri olarak 10 cilt halinde yayınlanan bu eserin hazırlanmasında birincil kaynak olarak “TBMM Tutanak Dergisi” özgün basımları ile referans alınmıştır. Tutanaklardaki bazı küçük dizgi ve sözcük hatalarının düzeltilmesi dışında orijinal yapı korunmuştur.

Başbakanların görev yaptıkları dönemlere ait fotoğraflarının sağlanması konusunda “Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü” Fotoğraf Koleksiyonundan yararlanılmıştır.

Kitabın içeriğinin tamamına yayınından kısa bir süre sonra TBMM web sayfasından erişim mümkün olacaktır.

Yakın siyasi tarihimize ışık tutacak önemli bir kaynak niteliğindeki bu eserin pek çok araştırmaya katkı sağlayacağına inanıyor, başta Genel Sekreterimiz Dr. İrfan Neziroğlu ile Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkan Yardımcısı Dr. Tuncer Yılmaz olmak üzere hazırlanmasında emeği geçen tüm personelimize teşekkür ediyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

ÖNSÖZ

Anayasaya göre Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevlerinden birisi de Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemektir. Bu denetime esas olacak metinlerden en önemlisi hiç şüphesiz hükümet programlarıdır.

Hükümet programı ya da Anayasada kullanılan ifadeyle “Bakanlar Kurulunun programı”, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur.

Programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra güvenoyu için görüşmeler başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

Bu eserin basıldığı tarih itibarıyla 25.4.1920 tarihinden bugüne, Cumhuriyetin ilanına kadar 5 İcra Vekilleri Heyeti dahil 66 hükümet kurulmuş, hükümet programı Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunmuş, Genel Kurulda program üzerinde görüşmeler yapılmış ve nihayet güvenoyu ile süreç tamamlanmıştır.

Hükümet programlarına çeşitli kaynaklardan ulaşmak mümkün ise de görüşme tutanaklarına ve güven oylaması sonuçlarına erişmek daha zor bir süreçtir. Elinizdeki eseri değerli kılan Bakanlar Kurulu listesi, bakanların görev tarihleri, koalisyon hükümeti ise koalisyon protokolleri, hükümet programları, hükümet programlarının Genel Kurulda okunan hali, hükümet programlarının TBMM Genel Kurulundaki görüşme tutanakları ve oylama sonuçlarına toplu olarak ve kolayca erişilmesine imkân sağlamasıdır.

Kitabı Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkan Yardımcımız Dr. Tuncer Yılmaz ile birlikte titiz bir çalışma sonucunda yayına hazırladık. Gülşah Erdem Efe ve Uğur saç başta olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Eserin karşılaştırmalı yeni araştırmalara kaynaklık etmesini umuyorum.

Dr. İrfan NEZİROĞLU
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Genel Sekreteri

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	iii
ÖNSÖZ.....	v

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HÜKÜMETLERİ

A Muvakkat İcra Encümenleri Heyeti (25.04.1920-03.05.1920)	3
Muvakkat İcra Encümeni Heyeti	4
Teklifler	5
Takrirler	8
Muvakkat İcra Encümeni İntihabı	28
B. M. Meclisinin Memlekete Beyannamesi	31
B I. İcra Vekilleri Heyeti (03.05.1920-24.01.1921)	37
I. İcra Vekilleri Heyeti	38
İntihaplar	39
I. İcra Vekilleri Heyetinin Programı	46
C II. İcra Vekilleri Heyeti (24.01.1921-09.07.1922)	49
İcra Vekilleri Heyeti	50
D III. İcra Vekilleri Heyeti (12.07.1922-04.08.1923)	55
İcra Vekilleri Heyeti	56
E IV. İcra Vekilleri Heyeti (14.08.1923-27.10.1923)	63
İcra Vekilleri Heyeti	64
İcra Vekilleri Heyetinin Programı	65

CUMHURİYET HÜKÜMETLERİ

1. I. İnönü Hükümeti (30.10.1923-06.03.1924).....	81
I. İnönü Hükümeti Bakanlar Kurulu	82
Hükümet Programı	84
Âzayı Kiramın Esamisi.....	85
2. II. İnönü Hükümeti (06.03.1924-22.11.1924)	89
Bakanlar Kurulu.....	90
Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi.....	91
Riyaseti Cumhur Tezkeresine Dair Neticeî Arâ	92
3. Okyar Hükümeti (22.11.1924-03.03.1925)	96
Bakanlar Kurulu.....	96
Hükümet Programı ve Müzakeresi	97
Azayı Kiramın Esamisi.....	114

4. III. İnönü Hükümeti	03.03.1925-01.11.1927	119
Bakanlar Kurulu.....		120
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		122
İtimat Reyleri.....		125
5. IV. İnönü Hükümeti	01.11.1927-27.09.1930	131
Bakanlar Kurulu.....		132
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		133
İtimat Reyleri.....		137
6. V. İnönü Hükümeti	27.09.1930-04.05.1931	143
Bakanlar Kurulu.....		144
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		145
İtimat Reyleri.....		207
7. VI. İnönü Hükümeti	04.05.1931-01.03.1935	215
Bakanlar Kurulu.....		216
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		217
İtimat Reyleri.....		226
8. VII. İnönü Hükümeti	01.03.1935-01.11.1937	233
Bakanlar Kurulu.....		234
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		235
İtimat Reyleri.....		245
9. I. Bayar Hükümeti	01.11.1937-11.11.1938	253
Bakanlar Kurulu.....		254
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		255
İtimat Reyleri.....		292
10. II. Bayar Hükümeti	11.11.1938-25.01.1939	299
Bakanlar Kurulu.....		300
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		301
İtimat Reyleri.....		309
11. I. Saydam Hükümeti	25.01.1939-03.04.1939	317
Bakanlar Kurulu.....		318
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		319
İtimat Reyleri.....		329
12. II. Saydam Hükümeti	03.04.1939-09.07.1942	337
Bakanlar Kurulu.....		338
Hükümet Programı ve Müzakeresi.....		340
İtimat Reyleri.....		349

13. I. Saraçoğlu Hükümeti 09.07.1942-09.03.1943	357
Bakanlar Kurulu.....	358
Hükümet Programı ve Müzakeresi	359
İtimat Reyleri.....	378
14. II. Saraçoğlu Hükümeti 09.03.1943-07.08.1946	385
Bakanlar Kurulu.....	386
Hükümet Programı ve Müzakeresi	388
İtimat Reyleri.....	402
15. Peker Hükümeti 07.08.1946-10.09.1947	409
Bakanlar Kurulu.....	410
Hükümet Programı ve Müzakeresi	412
Güvenoylaması.....	477
16. I. Saka Hükümeti 10.09.1947-10.06.1948	485
Bakanlar Kurulu.....	486
Hükümet Programı ve Müzakeresi	487
Güvenoylaması.....	578
17. II. Saka Hükümeti 10.06.1948-16.01.1949	587
Bakanlar Kurulu.....	588
Hükümet Programı ve Müzakeresi	589
Güvenoylaması.....	668
18. Günaltay Hükümeti 16.01.1949-22.05.1950	677
Bakanlar Kurulu.....	678
Hükümet Programı ve Müzakeresi	680
Güvenoylaması.....	738

BİRİNCİ BÖLÜM

“İCRA VEKİLLERİ HEYETİ DÖNEMİ” HÜKÜMETLERİ

MUVAKKAT İCRA ENCÜMENİ HEYETİ
(Mustafa Kemal Paşa Hükümeti)
25 Nisan 1920-03 Mayıs 1920

Muvakkat İcra Encümeni Heyeti

Mustafa Kemal Paşa (Reis)	T.B.M.M. Reisi
Celalettin. Arif Bey	(Erzurum)
Cami Bey (Baykurt)	(Aydın)
Bekir Sami Bey (Kunduh)	(Amasya)
Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver)	(Antalya)
Hakkı Behiç Bey (Bayiç)	(Denizli)
İsmet Bey (İnönü)	(Edirne)

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 1 Cilt 1 İkinci İçtima
Üçüncü Celse
Sayfa:30-37
24.4.1336 (1920) Cumartesi

REİS – *Reisi Sin Şerif Beyefendi*
KÂTİBİ MUVAKKAT: *Cevdet Bey (Kütahya)*
Muhiddin Baha Bey (Bursa)
Açılma Saati: *10 Kablezzeval*

Teklifler

1– Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşanın teşkilâtı Hükümet hakkında teklifi (1/1)

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Şimdi müsaade buyurursanız bu dakikadan itibaren takibolunması lâzımgelen bâzı nokta-i nazarları arz edeceğim ve mazbut olan bu nıkatı nazarı müsaade buyurulursa aynen okuyacağım:

Bugünkü müşkül vaziyet içinde vatanı tehlike-i inhilâl ve izmihlalden kurtarmak için ittihazı lâzımgelen tedabir bittabi Heyeti Muhteremelerine aidolacaktır. Ancak bu hususta da kendi tetkikat ve malûmatımıza istinadeden kanaatlerimizi Meclisi Âlinize arz etmeyi faideli addetmekteyiz. Gerek hukuku esasiye kavaidine gerek tarihteki emsali adideye ve gerek zamanımızda aynı şeraiti elime içinde mâruzu inhidam kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibreti müessireye nazaran memleketi inkisam ve inhilâlden kurtarmak için derhal Kuvayi Umumiye-i milliyeyi esaslı teşkilât ile tevhidetmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzımgelir? İşte mesele buradadır.

Gayrimeşru ve gayrimesul kuvvetlerin tahakkümüyle kuvayi Devleti tevhide imkân bulunsa dahi bunun temadisi kabil olmadığını bilirsiniz. Esasen Meclisi Âlinizin mevcudiyeti de evvel emirde meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe vacibûlmüraat görüldüğüne en büyük delildir. Binaenaleyh Meclisi Âlinizde tekasüf eden irade-i âliye-i milliyeye istinadetmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine Heyeti Muhtereminizde tecelli eyliyen vicdanı milletin muhakemesine merbut bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve teâbit edecek bir kuvvetin İdare-i umur etmesi zaruridir, bu kuvvetin şekli tabiisi ise bir Hükümdür.

Hükümet teşkilâtının şekli esasisi gayrimesul bir Reisi Hükümette tesbit edilen nokta-i tevazüne istinaden kuvve-i teşriîye vazifesiyle mükellef bir heyeti murakabe ile vazifede devamı bu heyetin inzıamı itimadına mütevakkıf bir kuvve-i icraiye ve bu kuvve-i icraiye vazaifi milliyeye göre taksim ve tensikinden ibarettir. Bu şekilde kuvayi icraiye, Reisi Hükümet tarafından müntahap ve kuvve-i teşriîyenin itimat ve muvafakatine müstenit bir kuvvettir ki, hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halife-i Müslimin Efendimiz her nevi cebir ve ikrahtan âzâdae ve tamamıyla hür ve müsta-

kil olarak kendini milletin ağışu sadakatinde gördüğü gün Meclisi Âlinizin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaz'ı muhterem ve mübeccelini ahzeder.

Meclisi Âliniz murakıp ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Mebusan değildir. Binaenaleyh yalnız teşrii ve taknin ile vazifedar olarak mesul bir mevkiden mukadderatı milliyeyi nezaret altında bulunduracak değil, bilfiil onunla iştigal edecektir. Nitekim fevkalâde ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya kuvve-i teşriyyeyi tatil edip icra heyetlerine fazla salâhiyetler bahşederler veyahut bütün milletin ârâyi umumiyesine müracaatle itti hazı mukarrerat eylerler. Biz ittifağı Cumhura her kuvvetten ziyade salâhiyet bahşeden İslâmiyet esasatını nazarı dikkate alarak Meclisi Âlinizi kâffeı umuru millette doğrudan doğruya vazıülyed tanımak taraftarıyız.

Bu umdei esasiye kabul edildikten sonra daima Meclisi Âlinizin Heyeti Umumiyesi teferruatı umura kadar fiilen tetkik ve müzakere imkânını bulamayacağından Heyeti Muhtereme-nizden tefrik ve tevkil edilecek azanın Hükümet teşkilâtı hazırasına nazaran icabeden taksimi mesai esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve cümlesinin müştereken Heyeti Umumiye huzurunda mesul olması temini maksada kâfidir. Bu halde Meclisi Âlinize riyaset edecek zatın Meclisi âlinizi temsil etmesi itibariyle tevdiî umur edilen âzayı muhteremeden mürekkep heyete de riyaset etmesi ve Meclisi Âliniz namına vaz'ı imzaya ve tasdiki mukarrerata salâhiyetler olması ve icraya ait mesailde diğer âzayı muhtereme gibi Heyeti Umumiye nezdinde tamamen mesul olması zaruridir. Bu şekilde Heyeti İcraiye Meclisi, Âlinin tasvibiyle tevkil edilecek ve Heyeti Umumiyeye karşı mesul olacak azayı muhteremeden ibaret olacak ve hattâ isimleri de (Vekil) tesmiye edilecektir. Reis olacak zat vakıa ağır bir mesuliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyeti İcraiye ve vekiller ile Heyeti Muhteremeniz arasında bütün mesuliyet evvel emirde kendisine râci ve bu mesuliyet hem Meclisi Âlinizdeki, hem Heyeti Vekiledeki Riyaset Makamının ikisine birden sâridir.

Milletin intihabettiği Heyeti Teşriîye ile muvazenetini Hükümet Riyaseti makamının teşkil ettiği noktai vahdette bulur. Hükümet teşkilâtının bu kuyudu esasiyesine göre içinde bulunduğumuz buhrana ve memleketimizin ahvali hususiyesine nazaran bizim için kabili tatbik olup olmadığını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Bizim bu zemindeki tetkikat neticesinde hasıl ettiğimiz kanaate göre idarenin bu şeklini mahzurdan salim görmemekteyiz. Çünkü Devleti Osmaniye diğer her hangi bir Devlet gibi hükümdarının nüfuzu cismanisi etrafında müteşekkil değildir. Makamı Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuru İslâmın da Reisidir. Mücahedeatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikini istihdaf eden düşmanlarımıza irade-i milliyenin buna müsaidolmadığını göstermek ve bu makamı mukaddeseyi esareti ecnebiyeden tahlis ederek ulüemrin salâhiyetini düşmanın tehdit ve ikrahından azade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydiyle dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabili cevaz değildir.

Şu halde reissiz bir Hükümet vücuda getirmek zarureti içindeyiz. Halbuki bir nokta-i vahdette tevazün etmiyen kuvayı Devletin ahengi mesaisini idameye dahi imkân yoktur. Diğer taraftan her hangi bir makama kuvayı Devlet ve milleti tevhit ve tevzin salâhiyeti bahş ederek o makamı gayrimesul tanımak mucibi felâkettir. Halifenin bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan İslâmiyetin böyle sureti tesviyelere müsaidolamayacağı aşîkârdır.

Bu müşkül ve yekdiğeriyle telifi imkânsız esasat içinde durüdiraz tetkikat icra ederek nihayet İslâmiyetin şeraiti esasiyesine müracaatla Meclisi Âlinizde teksif edilmiş olan ve bütün Cumhuriyet İslâmın da müzaheret ve muvafakatine mazhar bulunan irade-i milliyeyi bilfiil mukadderatı vatana vâziülyed tanımak umde-i esasiyesini kabul ediyoruz. Azayı muhteremenin, bu nıkâtı nazar hulasaten tamim olunarak, intihabına delâlet olunması ve salâhiyeti fevkalâde kaydiyle intihabedilmiş bulunmaları ve müntehiplerin de teksir ve tevsî olunması, esas itibariyle bu umdenin milletçe do tamamen kabul edilmiş olduğuna delildir. Binaenaleyh Meclisi Âliniz, haiz olduğu salâhiyeti fevkalâdeye binaen karşısına çıkacak bir kuvve-i icraiye-yi yalnız murakabe etmek ve mesaili hayatiye-i millet üzerinde böyle bir heyetle mücadeleyle mecbur kalmak gibi vaziyeti haziranın mütehammil olamayacağı mahdud bir vazife-i teşriye ile değil, İdare-i umumiye-i millet fiilen deruhde ve selâmeti memleket ve hilâfeti bizzat temin ve müdafaa vazife ve salâhiyetiyle teşekkül etmiştir ve artık Meclisi Âlinizin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.

İşte memleketimizin şimdiye kadar geçirdiği buhrandan, felâketlerden, kâh Avrupa'yı taklidetmek, kâh İdare-i umuru devleti şahsi nokta-i nazarlara göre tanzim ve tensika çalışmak, kâh kanunu esasiyi bile ihtirasatı şahsiyeye bazı eylemek gibi pek elim neticelerini gördüğü basiretsizliklerden hâsıl olan intibahı umumiye tercüman olduğumuz itikadiyle şu müşkül ve buhranlı devri tarihinin mücadeletini bu yolda tensik etmek taraftarıyız. Bittabi hüküm Heyeti muhteremelerininindir. Yalnız mâruz olduğumuz inhilâl tehlikesine ve umuru devlet ve milletin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrar nazarı dikkati celbederek bilüzum nazariyat arasında devam edecek münakaşatın en fena idarelerden daha ziyade suitesirat tevli dedeceğine arz etmeyi de vazife-i hamiyet icabı görüyorum. Cenab-ı hak muvaffakiyet ihsan etsin âmin" (Sürekli alkışlar üç dakika temadi etmiştir)

Bu takriri reye vaz'edilmek üzere burada bırakıyorum.⁽¹⁾

(1) Bu takririn aslı 3 numaralı kanun dosyasında bulunamamıştır, fakat Büyük Nutkun ikinci cildinin 1 ve 5'nci sayfalarında şöyle bir ifade ve kayıt mevcuttur:

Bu takriri, bugün gözden geçirecek olursak, orada esaslı umdelerin tesbit ve ifade edilmiş olduğunu görürüz. Bu umdeleri, müsaade buyurursanız burada tebarüz ettirerek sayacağız:

1. Hükümet teşkili zaruridir.
2. Muvakkat kaydiyle bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek kabili tecviz değildir.
3. Mecliste mütekâsif irade-i milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vâziülyed tanımak umde-i esasiyedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi teşrii ve icra-i salâhiyetleri camidir. Meclisten tefrik ve tevkil edilecek bir heyet umuru Hükümeti rüeyf eder. Meclis Reisi, bu heyetin de reisi dir.

HAMDULLAH SUBHÎ BEY (Antalya) – Reis Beyefendi bir ricamız var, efendim.

Takrirler

REİSİ SİN BEY – Bir kaç takrir var, okunmasına müsaade buyurulur mu?

– *Bursa Mebusu Operatör Emin Beyle iki arkadaşının, millî mücadeleye atıldığından dolayı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarına Meclis namına teşekkür edilmesine dair takriri*

B.M. Meclisi Riyaseti Aliyesine

Harbi Umumide gösterdiği cesareti askeriye ve medeniye bilhassa mütarekeyi mütaakıp vatan ve milletimiz demir çember içerisine alındığı bir sırada istihkârı hayat ederek en evvel meydanı mücahedeye atılan ve şu suretle bugünkü millî varlığımızın husulüne sebep olarak bihakkin milletimizin minnettarlığını celbeyliyen Millî Kahramanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine esamisi malûm ve gayrimalûm diğer rüfekavî kiramalarına Meclisimiz namına sureti resmîyede beyanı teşekkür edilmesini teklif eylerim.

23 Nisan 1336

Bursa Mebusu	Ferid
Çorum Mebusu	Rüşdü
Kastamonu Mebusu	Operatör Emin

UMUM – Müttefikan kabul.

2-Çorum Mebusu Fuad Beyle arkadaşlarının, Meclise bir Reis-i Sani seçilmesine dair takriri

B.M.M. Riyaseti Celilesine

Meclisimiz salâhiveti icraiye de haiz olmasına binaen kuvve-i teşriîye meclislerinden fazla olarak bir Reis-i Sani intihabedilmesi muvafık olmakla intihabata mebaşeretten evvel keyfiyetin derhal reye vaz'ını teklif eyleriz.

Çorum <i>Fuad</i>	Kastamonu <i>Abdülkadir Kemali</i>	Diyarbakır <i>Hacı Şükrü</i>
Bursa <i>Şeyh</i>	İzmit <i>Servet Sırrı</i>	Eskişehir <i>Eyyüb Sabri</i>
İzmit <i>Hamdi</i>	Denizli <i>Hakkı Behiç</i>	Eskişehir <i>Mehmed Ali</i>
Antalya <i>Hamdullah Sübhi</i>	Aydın <i>Yunus Nadi</i>	Erzurum <i>Süleyman Necati</i>
Afyon Karahisar <i>Hulusi</i>	Eskişehir <i>Mehmed Emin</i>	Eskişehir <i>Hüsrev Sami</i>

UMUM – Kabul, kabul.

3. – Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Beyin, Hâmiyide Kahramanı Rauf Beyin namının hürmetle iâdedilmesine dair takriri

B.M.M. Riyaseti Celilesine Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin mücahedei milliye ve vataniyelerinde büyük hizmetleri sebk etmiş olan ve maalesef bugün aramızda bulunamıyan Hamidiye Kahramanı Rauf Beyin namını hürmetle yâdederek bunun zapta geçmesini teklif ederim.

Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya

UMUM – Hay, hay.

Hâtıra: Padişah ve Halife, cebrü ikrahtan azade olduğu zaman, Meclisin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaziyetini ahzeder.

4. – Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Beyin, Mustafa Kemal Paşa ile Heyeti Temsiliyeye vatanperverane mücahedelerinden dolayı teşekkür edilmesine dair takriri

B.M.M. Riyaseti Celilesine

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin verdikleri izahat kâfi olmamakla beraber düveli mütelife-nin hakkımızda tatbik eyledikleri işgal muamelâtından mütevellit islâmlar kalbinde hâsıl olan asarı teessüre çareşaz olmak üzere mücahedei vatanperveranede bulunan ve kendi mukadderat ve mukaddesatım tâyin ve idare etmek için millî ruhların bir arada içtimâna delâlet eden Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle müşarünileyhin âmâl ve efkârı vatanperveranesine hizmet eden Heyeti Temsiliyeye millet namına teşekkürname takdimini teklif eylerim.

24 Nisan 1336

Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal

UMUM – Kabul, kabul.

HAMDULLAH SUBHÎ BEY (Antalya) – Reis Beyefendi Hazretleri; Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından okunan nutkun bir suretinin basılıp azaya ve bütün memlekete tevzi edilmesini teklif eylerim.

RIZA VAMIK BEY (Sinob) – Kıymettar mesainizi fazla miktarda kaybetmek için, duçarı tatil etmemek üzere üç ay teklifim rica edeceğim.

Birincisi: Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin ifadatı âlileriyle kıraat buyurdıkları evrak ve vesaiki mesai, hakikaten birer nümunei hamaset ve fedakârı olmakla beraber bizim için pek mühim birer vesaiki tarihiye olduğu gibi bunların zapta aynen geçmesiyle beraber ayrıca risale şeklinde tabedilerek bütün ahfat ve evlâdımızın da hafıza-i ihtiramında ebediyen menkuş kalması için köylere varınca-ya kadar tevziini rica ederim. (Münasip, sadaları)

İkincisi: Mübarek vatanımızın vartai izmihlal ve inkırazının müntehayı hududu hevilnâkine isal edilmek istendiği bir zamanda Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle rüfekayı mesaisinin, rüfekayı muhteremesinin teşkil ettiği bir heyetin ifa etmiş olduğu hidematı mükaddese-i vataniye her türlü tasvir ve takdisin fevkinde bulunmak itibarıyla, millet ilamına ve milletin hissiyatına tercüman olarak alenen arzı şükran edilmesini rica ederim. *(Kabul, kabul, sadaları)*

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Efendim! Bir buçuk seneden beri pek çok teessürlerle geçen eyyamı ümit ve âmâlin böyle mübarek bir surette gayemize pek yakın bir güne inkılâbetmesini görmekten mütevellit teessüratı vicdaniyemi beş dakika için arza müsaade buyurmanızı istirham edeceğim. Bu, tasdi de olsa bu günün azameti karşısında milletvekilleriyle, milleti vartai felâketten kurtaran muazzam şahsiyetin karşıkarşıya geldiği bir mecliste teessüratı vicdaniyeyi söylemekle karşıdakilerin muazzeb olacağından zamanın kaybolması dolayısıyla emin olduğum için bu cüreti gösteriyorum. Mütarekenamenin müttefikleri aldatmak için bir hile ve hüda şeklinde tecelli ettiği günden beri Avrupa medeniyeti, Vilson prensipleri masum ve mazlum milletleri aldatmak için istimal olunmaktadır.

Ne zamandan beri titreyen kalblerimiz işte asıl bugündür ki, heyecanı millinin gaye-i bülent ve muallâya vusulüne mazhariyetimizi gösteriyor. Bundan bir buçuk sene evvel her şey bitmiş, silâhlarımız elimizden alınmış ve ümit ve amalimizle beraber kuvayı mâneviyemiz de münkesir olmuştu. Millet, başında kendisini himaye ve müdafaa edecek bir kuvvetten mahrum idi. Trabzon’a vazife-i mahsusa ile giden Mustafa Kemal Paşa Hazretleri böyle etrafa dağılmış olan kuvvetleri bir araya toplamış, milletin kaybolan kuvve-i mâneviyesine ifazai hayat edecek bir mesnet vücud getirmiş oldular. Bunu şimdiye kadar kalbî minnetimizde saklıyor, icabettikçe ötede beride söylüyorduk. Bugün kendilerini başımızda bulduğumuz için alenen, bizzat arzı teşekküre vesile bulmuş oluyoruz. Ben alenen, vazife-i teşekküriyemi ifa etmiş olmakla vazife-i millîye ve vicdaniyemi de ifa etmiş olduğumdan eminim. Tasdiimden dolayı affınızı temenni ederim. *(Alkışlar)*

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Muhterem milletvekilleri arkadaşlarımın hakkımda izhar buyurdıkları teveccüh ve itimattan dolayı bütün samimiyetimle arzı teşekkür ederim. Benim için dünyada en büyük mükâfat, milletin en ufak bir takdir ve. İltifatıdır. Meclisi Âlinizi teşkil eden âzayı kiram bütün milletin mümessili olmak itibarıyla teveccühâtını umum milletin teveccühâtı gibi telâkki ederim. *(Alkışlar)*

Binaenaleyh, bu dakikada hissettiğim saadetin, azametini tarif edemem. Yalnız hayatımda en zevkli bir an yaşadığımı arz etmekle kesbi mübahat eylerim. *(Alkışlar)* Teşekküratımı ikmal etmek için şunu ilâve etmeliyim ki, ben diğer milletdaşlarımdan fazla bu vatana ve bu millete medyun olduğum vazifeden daha fazla bir şey yapmış değilim. Eğer mütezahir bir muhassala varsa bunu yine milletin bana müteveccih olan enzarı itimadına medyunum ve millet esas olduktan sonra her ferdinin âzami muhassalasından istifade edilmek pek tabiidir. Tekrar teşekkür ederim, efendim. *(Şiddetli alkışlar)*

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Antalya) – Muhterem arkadaşlar; Mütarekeden beri gelip geçen hâdisat etrafında Mustafa Kemal Paşa Hazretleri icabeden bütün tafsilâtı verdiler. Bendenizin karşınıza gelmekte takibettiğim yegâne hedef, vaziyeti, vazifelerimize göre, yapmaya mecbur olduğumuz şeylere göre bir tahlil ve teşrihten geçirmekten ibarettir. Hatırlarsınız ki en yakın aylara ait bir şeydir; mütareke akdedildiği vakit memleket hakikaten silâhını teslim etmiş bir vaziyette idi ve başkaları, biz değil, yabancılar birçok defalar, birçok vesilelerle teşrih ve tekrar ettiler. Dünyanın en fazla sulh ve sükûn içinde olan hükümetlerinden biri olan hiç şüphe yok ki Türkiye idi. O kadar sükûn içinde idi ki Macaristan, Bulgaristan ihtilâlleri ve Rusya'yı baştanbaşa saran bir kütle karşısında Anadolu'muz, memleketimiz bir mezralık sükûnu gösteriyordu. Halbuki bu sakin vaziyet devam ederken, müsellâftı hiçbir hareket yok iken, teşkilâtı millîye altında hiçbir şeyi taazzuv etmemişken Anadolu'nun muhtelif köşeleri, Adana ve Antalya istilâya uğradı, İzmir, bildiğiniz o nâmahdud ve hâlâ nihayete ermemiş olan faciasıyla ta içerilere kadar yandı ve kavruldu. Bunun karşısında memlekette iki muhalif fikir tebarüz etti. Birini temsil eden zümre hâlâ bugün memleketi ifsat, ihlâl etmek, milleti esarete sürüklemek maksadiyle çalışmakta ve tahrikatında devam etmektedir. Diğer bir zümre-i kalile; mağlûp oldum, fakat namusum vardır, eski bir büyük milletim, istiklâlimi kaybetmiyerek yaşayacağım diyor. Bu zümredir ki silâhlanmış, vaziyetini almış, mücahedesine devam ediyor. Hatırlarsınız ki mütarekenin akabinde, daha o zaman dağıtılmamış olan Mecliste, Maarif Nazaretinde bulunan bir zat mebuslar tarafından bir suale mâruz olmuştu, ismini söylemiyorum, taki muhterem arkadaşlarım benim düşüncelerimde velevki bir küçük bir garazı şahsinin mevcudolduğuna dair bir zehabda olmasın. Maarif Nazaretinde bulunan zat, Millet Meclisine diyordu ki. *“Unutuyorsunuz efendiler, siz mağlûbsunuz ve mağlûp olmak dolayısıyla galiblerin bütün emirlerine mutavaattan başka çareniz yoktur”*

SIRRI BEY (İzmit) – Filozof Rızadır. (*Kahrolsun sadaları*)

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Devamla) – Bu fikir bâzı ricali devletimizden ve bâzı erbabı matbuat tarafından da yegâne mantıkî ve mâkul bir yol addedildi. Onlar ayrıldılar, milletten ayrı bir zümre halinde yollarına devam ettiler. Diğer bir zümre, şimdi burada mevzubasolan ve milletin mesaisini deruhde eden Teşkilâtı Millîye namı altında bizim karşımıza çıktı. Bunlar demek istiyor ki, Anadolu'nun etrafında vâki olan bu istilâ, ötedenberi cihanı insaniyetin karşısında ilân edilen kudsi esasat ve nazariyelerin hilâfına olmak üzere vâki olmuştur. Biz mağlûbiyetimizin cezasını, diğer aksamı memalikimizden tecrit edilmek suretiyle en acı bir surette gördüğümüz halde nasıl oluyor da diliyle, diniyle, tarihiyle baştanbaşa Türk ve Müslüman memleketi olan Anadolu'muz en son vatan parçamız da bize bırakılmıyor? İzmir etrafında kadınlardan, ihtiyarlardan, büyük babalardan ve torunlardan ibaret müdafaa hatları teşekkül etti. Bu hatlar karşısında yine İstanbul'da yeni sesler yükseldi: Müdafaa etmeniz boştur diyordu. Bırakınız müdafaatı, ezileceksiniz, çünkü daha fazla betbaht olacaksınız. Bu bir taraftan tahrikatında devam etti, Aydın'da vâki olan yangın eğer yalnız o sahada kalsaydı zannediyorum ki haysiyet ve şereften ma-

lınım olmıyan milletimiz bunun karşısında en son mücadelesine atılacaktı. Fakat anladık, maddi delâil ile karşımızda bizim aleyhimize en feci bir suikastin tertibedilmiş olduğunu anladık, Adana da istilâya uğradı ve Fransız kisvesini lâbis Ermeniler kadınlarımızın namusuna tecavüz ederek evlerimizi yaktılar ve Aydın yangını Cenuba sirayet etti ve beş yüz bin müslümaniyle baştan başa bir Türk olan orasını yeni bir Ermenistan haline getirmek için orada cinayet vâsi bir surette devam etti. Teşkilâtı Millîye Anadolu istilâlarından doğdu. Eğer karşımızda hüsnü niyetlerine inanabileceğimiz ve hayatımıza, varlığımıza suikast etmemiş olan milletler olsaydı zannediyorum ki, arkadaşlar bu kadar harabiden sonra, bir buçuk milyona yakın gençleri on bir, on iki cephede kurban verdikten sonra silâhlanmayacak idik. Başka topraklardaki Müslüman ekseriyetlerinin bir arada kendi kendilerine yaşamasına razı olacak idik ve bizimle beraber yaşamak istiyen Müslüman kardeşlerimizle beraber yaralarımızı saracak ve sulh içinde kalacaktık. Fakat gördük ki maksat bu değildir. Doğrudan doğruya Türk Milletini imha etmek ve İslâmı bir daha kımıldatmayacak bir hale getirmek ve başından mahrum etmektir. Bir küçük hüsnü zehabı size hatırlatmak istiyorum efendiler.

Aydın köyleri yandıktan ve yüz yirmi bin muhacirimiz Anadolu içlerine muhaceret ettikten sonra bir şulei ümit uyandı o zavallı milletimizin Avrupalılara mütamadi inanmasından mütevellit olan biçare bir ümitden ibaret idi. İngiliz generali (Milen) Yunan ordularının başına geçtiği vakit İzmir'den haber aldık: Zavallı yerli ahali umuyordu ki İngiliz millete mensubolan bir generalin gözü önünde kıtale nihayet verilecekti, halbuki aylarca müddet İngiliz generalinin idaresi altında eski kıtal devam ettiğinden, Ali Rıza Paşa Kabinesinin sukutuna sebeb olan talep karşısında bulunduk, İngiliz generali, General Milen diyordu ki; Yunan ordusu karşısında Teşkilâtı Milliyeyi geriye çekeceksiniz ve yüzlerce Müslüman köylerini Yunanlılara terkedeceksiniz, o halde bizim için tahakkuk eden bir şey vardı, bizi kendi kardeşlerimizin eliyle iğva ve ifsat ederek öldürmek istiyorlardı. İşittirebilsem bütün milletten talebedeğim ki, bugünkü dâvayı, Teşkilâtı Milliye'nin müeahedesini, Zatı Şahane ile bir kısım halk arasında vâki olmuş bir hal olarak gösterenlere karşı bağırırsınlar ve desinler ki; mücadele yalnız ve yalnız hariçten gelen ölüm tehlikesine karşı idi. Padişah ve milletimiz arasında en küçük bir ihtilâf olmasına imkân yoktu (*Alkışlar*)

Çünkü bin iki yüz seneden beri islâmiyeti kabul ve onun yolunda kanını akıtmaktan bir en geri kalmamış eski ve şerefli bir millet hanedanı saltanatın, makamı hilâfetin şeref ve haysiyeti, istiklâli mevzuubahsolduğu zaman onun bir tek emeli, tahtgâhı saltanat etrafında toplanmaktan ibaretti.

Bütün mesele doğrudan doğruya İngilizlere karşı yapılmış bir mücadeledir. Bendeniz buraya geldiğim vakit Bozüyük'te trenden inmiş ve halk ile küçük bir mükâlemeye bulunmuş idim; başında sarığı olan bir zat bendenize doğru ilerledi, oğlum izahat ver. Acaba biz müeahedemizi, mücadelemizi yalnız İngilizlere karşı mı yapacağız? Yoksa Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar hep üzerimize mi? gelecektir dedi.

Efendiler! Sizi temin edebilirim ki, eğer kendi elimizle bizi mahvetmek imkânını bulurlarsa bizi mahvedecekler, fakat yeniden yeniye Anadolu'yu istilâ etmek mevzuubahsolursa resmen buna razı olmayacaklar, Mısır'da İngilizlerin kesbikatiyet etmiş bir siyaseti vardır. Arabi Paşa Mısır istilâya uğradıktan sonra Mısır'ın şeref ve namusunu müdafaa için mücahitlerle beraber ortaya atıldığı vakit, İngiltere o zamanki zayıf vaziyetten istifade ederek Hurucu Alessultan fetvasını aldı ve Arabi'yi makamı hilâfetin tesiriyle halkın nazarından düşürmeye çalıştı (*Doğru sadaları*)

Aynıyle Hindistan da bu suretle İngiltere'nin eline geçti. Temadi eden tazyiki altında fermanlar ıstar ederek ve ahaliyi parça, parça, şıkak ile birbirine düşürerek Hindistan bu suretle İngiliz eline geçmiş oldu. (*Kahrolsun sadaları*) Aynıyle bugün görüyoruz. Anadolu'nun muhtelif köşelerinden içeriye sızdırılan iftira, teşkilâtı millîye âsidir, padişahı tanımıyorlar sözüdür. Efendiler, size sorarım, beş altı senelik bir müddeti, top ateşleri altında, harb meydanlarında, memleketin şeref ve namusunu müdafaa etmek için kullanmış milli kahramanlarımız kalblerinin içinde nasıl olabilir de ecdat mirası olan terbiye-i askeriyelerinin hilâfına ve dinî telkinata muhalif olarak makamı saltanata âsi olabilirler? (*Bravo sadaları, alkışlar*) Bu halde biz doğrudan doğruya bir maksat takibedeceğiz, milletimizi tenvir edeceğiz. Kemali şükran ile görüyoruz ki, bu defa toplanmış olan Büyük Millet Meclisi hakikaten memleketin bütün aksamını en derin mânasıyla temsil ediyor, onlar yalnız İstanbul'dan gelmiş olanlar değil, yerliler, eşraf ve ayandır, memleketin sahibi nüfuz kimseleridir. Anadolu içinde, her tarafında mutemedolan zevattır, onlara düşen vazife, teşebbüslerimizin Anadolu'nun, son İslâm vatanının namusunu, şerefini muhafaza etmek ve kurtarmaktan ibaret olduğunu vatandaşlarıma anlatmaktır. Eğer bunda muvaffak olursak İslâm eliyle Müslümanı kırdırmak yolunda İngiltere'yi âciz bırakacağız, o zaman emin olunuz ki, bizimle anlaşıacaklardır, vatanımız da mahfuz ve masun kalacaktır, bu bizim en kutsi ve en büyük ahdimizdir (*Alkışlar*)

REİSİ SİN BEY –Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin bir takriri var efendim.

BİR MEBUS – Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin teklifi mevkii müzakereye konsun.

İSMAİL FÂZİL PAŞA (Yozgad) – Reye koyalım.

REİSİ SİN BEY –Kemal Paşa Hazretlerinin teklifatını reye vaz'ediyorum. Kabul edenler ellerini daldırsınlar.

HACİM MUHİDDİN BEY (Karesi) – Müzakereye hacet yok.

REFİK BEY (Konya) – Müsaade buyuruluyor mu? (*Kürsüye, kürsüye sadaları*)

Bendenizden evvel bütün rüfekayi muhteremem namına iradî kelâm eden zevatı âliye Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin müeahedatı vataniyeleri hakkında milletin cisim ve ruhundan yükselen teşekkürata tercüman oldular. Bu hakiki hissiyata iştirak etmekle beraber Kemal Paşa Hazretlerinin izahatı meyanında bugün düşü millete teveccüh eden bir vazife-i mühimme teklif buyuruldu. Bizler burada işte teklif buyurulan şu esasatı müzakere edeceğiz.

Bugünkü vaziyeti fevkalâdeye nazaran icabeden tedabiri ittihaz edeceğiz. Paşa Hazretleri kendi kanaatlerine ve temsil ettikleri heyeti muhteremenin kanaatine binaen düşündüklerini, mütalâa buyurdıklarını esbabı mucibesıyla izah buyurdular. Bittabi bu teklif doğrudan doğruya şekli esasiî hükümete mûtaallik olduğu için evveleminde bu izahnamenin bilhassa son kısımları tabı ve tevzi olunduktan sonra o esas dairesinde bütün rûfekanın düşüncelerini söylemesi lâzımgeliyor. Bendeniz bunu teklif ediyorum, tabı ve tevzi olunduktan sonra müzakere edilmeli, göreceğimiz, ifa edeceğimiz vazaifin ruhu, bütün rûfekanın nokta-i nazarı anlaşılmalıdır. Bu izahname üzerine ne yapılması icabederse heyeti umumiyesinin ittifakiyle lâzımgelen mukarrerat ittihaz olunacaktır.

MÜFİD EFENDİ (Kırşehir) – Reis Beyefendi; mütalâalarını bir takrirle Meclise bildirsinler.

REFİK BEY (Konya) – Takrir vermeden bunu izah ediyorum. Meclisi Âlice kabul ve tasdik buyurulursa bu izahname tabı ve tevzi olunur, ondan sonra müzakereye devam edilir.

BESİM AT ALAY BEY (Kütahya) – Reis Beyefendi; madem ki söz söylemek için vakit vardı. Bana niçin müsaade etmediniz?

FUAD BEY (Çorum) – Paşa Hazretlerinin teklifi pek basittir. Uzun uzadıya tabettirilip müzakere olunmasına, mütalâa edilmesine muhtaç bir keyfiyet yoktur. Tekrar ariz ve amik tafsil etmek istemiyorum. Çünkü kendileri tafsil ettiler. Şimdi buna dair lehte ve aleyhte birçok söz isteyenler olabilir. Fakat ben de söyliyeyim ki, bugün buna kontra olarak kavaid ve esasatı hukukiyeden bahsetmek doğru değildir. Çünkü memlekette anarşi husule gelmemek için şimdiye kadar cari olan kavanini mer’i addettik ve o yolda devam ediyoruz. Fakat bugün ahval öyle değildir. Hamdullah Subhi Bey biraderimizin söylediği gibi birçok ahvali müessife, meselâ Anadolu’ya yayılmış propagandacılar ve buna mümasil birçok şeyler olabilir ve bunlar da netaici muzırta tevlidedebilir ve bunların önüne geçmek, bir an evvel Hükümeti teşkil ve işe başlamak ile olur. Bugün bizim Meclisimiz hem kuvve-i icraiyei haiz bir meclistir. Hem de murakıp bir vaziyet halinde kalacaktır.

SAĞDAN BİR MEBUS – Bu mesele-i mühimine hakkında henüz bir karar yoktur. Ariz ve amik tetkik edilmelidir.

FUAD BEY (Çorum) – Her şeyi biz yapacağız, her şeyi ihtiyaç doğurur, ne yapacak isek bir an evvel yapmalıyız.

MÜFİD EFENDİ (Kırşehir) – Muhterem arkadaşlarım, bilirsiniz ki, vakit nakid gibi kıymetlidir, bhusus içinde yaşadığımız bu vakit öyle kavval olarak söz söylemek vakti değildir. Bilfiil ifayı vazifeyi bilfiil faaliyeti icabeder. Hepiniz bilirsiniz ki, bizi buraya gönderen müvekkillerimiz memlekette mevcut bulunan esasatın ne gibi bir şekle istinadedeceğini dört gözle bekliyorlar. Bir taraftan diyoruz ki; İstanbul ile alâkamızı kestik, ora ile muhabere edemiyoruz ve orada ecnebi kuvvetleri vardır. Padişahımız mahsur olduğu için onun iradelerini tebellüğ edemiyoruz. Binaenaleyh, onu kurtaralım. Diğer taraftan da elimizde mevcudolan bir teklifi tabelim de sonra müzakere edelim, diyerek henüz bir şeye karar veremiyoruz. Bugün

taşrada mevcut bulunan ahval tahammülün fevkindedir ve bir saat bile geçirmeye mütehammil değildir. Millet bugün bizden katî bir vaziyet istiyor. Bir taraftan padişaha karşı bir hükümet teşkil ediyorlar diye ifşadatta bulunuyorlar. Binaenaleyh bunları sureti katiyede kabul etmiyelim. Diğer taraftan diyoruz ki: Padişahımız başımızda mukaddes hâlifemizdir. Onun etrafından ayrılmak imkân haricindedir, öyle ise biz Halifemizi kurtarmak için ikiye bölünmüşüz, bir tarafı Padişahı kurtarmak, bir tarafı da millet taraftarı olmak. Şu halde bizim için yapılacak şey; milleti ittihadı tam halinde bulundurarak, Makamı Hilâfete karşı vuku bulan taarruzu defetmek için bir cesareti medeniye ve İslâmiye göstermek suretiyle hayatımızı tahkir ederek yürümektir. *(Alkışlar)* Emin olunuz, İslâmiyet bir nur, bir şaşıdır ki, onu hiçbir kuvvet söndüremez. Zira İslâmiyette sahibi hakiki olan Cenabı Hak o nuru muhafaza edeceğini vadetmiş, bize bildirmiştir. Şimdi o nurun muhafazasına memur ve onu söndürmemek suretiyle çalışmaya sâi bulunan yedi yüz senelik bir millet bugüne kadar böyle bir felâkete duçar olmuş değil idi. Bu felâketin önünü almak için vakit geçirmeksizin millet kendi meselesini halletmek mecburiyetindedir. Şimdi mesele, Millet Meclisi burada niçin teşekkül etti ve Meclisi millî diye ağızdan çıkan bu Meclisin ismi ne olacak ve bu Meclisin doğrudan doğruya vazifesi neden ibaretti? Bunları tâyin etmek lâzımgelir. Paşa Hazretleri şimdiye kadar milleti bir badireden kurtarmak için hareket etmiş ve Paşa Hazretlerinin bu hareketini millet vicdanı ile takdir etmiş ve kendisine karşı bir muhabbet beslemiş, onu yüzüne karşı methetmekle, koltuk vermek suretiyle değil, onu vicdanı ile sevmiş ve ilelebet silinmiyecek yazılarla onun muhabbetini kalbine yazmıştır. *(Alkışlar)* Şimdi kendileri Meclisin içinden, Meclisle müştereken hareket eden ve onun murakabesi altında bulunan bir icra heyetinin doğmasını teklif ediyorlar. Kuvve-i teşriiye ve icraiye Mecliste mündemiç olmakla beraber Heyetinizce intihabolunacak bir reis hem Meclisi, hem de kuvve-i icraiyei temsil edecektir ve İcra Heyeti azaları sizin vekiliniz sıfatı ile icraya müteallik işleri göreceklerdir. Bendeniz de Heyeti Muhteremenizden bunun kabulünü rica eyler ve sözüme nihayet veririm. *(Kabul sesleri)*

MUSTAFA KEMAL PAŞA. Hz. (Ankara) – Efendiler! Bütün maddi, manevi mesuliyeti Heyeti Temsiliye namı altında bulunan heyet üzerine almış ve 16 Mart 1336 tarihinden bu dakikaya kadar bütün acı safhalara, manzaralara karşı ifayı vazifeyi fevkalâde bir vazife bilmiştir, bu mesuliyet çok ağırdır. O heyeti artık bu ağır yükün altında bırakmayınız, bu dakikadan itibaren teklif ediyorum, derhal mukadderatı memleketi deruhde buyurunuz.

Bundan içtinabetmeye lüzum yoktur. Bu vazife o kadar mühim, içinde bulunduğumuz zaman o kadar tarihidir ki, bu koca mesuliyeti içinizde üç, beş kişiye tahmil etmekle iktifa edemeyiz. Bütün bu Meclis bütün mânasıyla mesul olmak lâzımgelir. Millet bizi ancak bunun için gönderdi, bizi buraya beş kişinin eline milleti terk edelim diye göndermemiştir. *(Hay hay sadaları)*

Binaenaleyh mâruzâtım anlaşılmamış ise bir daha ve bir daha okunsun, müspet veya menfi bir karara raptedilsin. Bir celsei hafiye'nin akdiyle ahvali dâhiliye hakkında mâruzâtta bulunacağım. *(Muvafık sadaları)*

MÜFİD EFENDİ (Kırşehir) – Reis Bey kabulünü reye koyunuz. *(Gürültüler)*

(Mustafa Kemal Paşanın teklifi tekrar okundu)

Meclis Riyaseti Celilesine

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından verilen takririn müzakeresi kâfi görüldükçe aynen reye konulmasını teklif ederiz.

Çorum **Kastamonu**
Fuad Abdülkadir Kemali

REİSİ SİN BEY – Bu takriri reye koyuyorum. (*Reye konulsun sadaları*)

MUSTAFA TAKİ EFENDİ (Sivas) – İstical malûmuâlileridir ki, pek muvafık değildir. İşin ehemmiyeti nispetinde teenni de lâzımdır. Teenni edelim, bu pek mühim meseledir, sureti tebliğ olunsun, herkes kendi ariz ve amîk düşünsün, mütalâa etsin, ayrı ayrı konuşulsun, müzakere edilsin, bu acele edilecek bir şey değildir zan nederim. Paşa Hazretleri verüfekayı kiramı, Heyeti Temsiliye şimdiye kadar, aylarca şu milletin bârıgıranına tahammül etmişler, birkaç gün daha tahammül ederler.

İSMAİL FÂZİL PAŞA (Yozgad) – Tahammül meselesi değil. (*Takrir reye konulsun sadaları*) (*Gürültüler*)

HAYDAR BEY (Kütahya) – Her halde o takririn reye konulması lâzımdır. Eğer o *takrir* kabul edilmeyecek olursa müzakere devam eder. (*Gürültüler*)

REİSİ SİN BEY – Müzakerenin kifayetine karar verenler el kaldırırlar.

HAYDAR BEY (Kütahya) – Müzakerenin kifayetine karar verildi.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) – Müsaade buyurunuz, Hükümet teşekkül ediyor. Tâyini esami ile okunsun, reye vaz'edilsin.

HAYDAR BEY (Kütahya) – Nizamnamei Dahilî mucibince bir meselenin tâyini esami ile reye konulması için on beş imzalı bir takrir verilmek lâzımgelir. (*Tâyini esami ile reye konamaz sadaları*)

REİSİ SİN BEY – Bu takriri kabul edenler el kaldırırsın.

Ekseriyetle kabul edildi. Beş dakika teneffüs etmek, üzere celseyi kapatıyorum. Bundan sonra celse-i hafiye var.

(Badezzeval saat dörtte celseye hitam verildi)
(Dördüncü celse hafidir)

TBMM ZABIT CERİDESİ**Devre 1 Cilt 1 İçtima 3****Sayfa:55-63****25.4.1336 (1920)Pazar****DÖRDÜNCÜ CELSE****REİS** – Birinci Reisvekili Abdülhalim Çelebi Efendi Hazretleri**KÂTİPLER:** Haydar BEY (Kütahya)

Muhiddin Baha BEY (Bursa)

Açılma Saati: Z. S. 3

KÂTİP HAYDAR BEY – Efendim; Tokad Mebusu Nâzım Bey ve rüfekaşı tarafından bir takrir verilmiştir. Müsaade ederseniz okuyalım.

– Tokad Mebusu Nâzım Beyle arkadaşlarının, Mecliste her kısmı idarî için birer encümen teşkili ile bu encümenlerin aksamı idareyi murakabe etmesine ve bütün mesuliyeti deruhde eylemesine dair takriri

Meclisi Âli Riyasetine

Meclisi Fevkalâdenin umur-ı idare-i memleketi ele alması icabetmekle beraber Hükümeti muvakkate ve Hükümeti muvakkate şeklini andırır her hangi bir teşekkülden hususiyet hali millîmiz icabınca mehaziri azîme tekevvün etmesi de gayrimünkerdir. Şu iki hali telif edebilmek için şöyle bir tarzı idare düşünüyoruz. Meclisimiz bir Meclisi Fevkalâde olmakla beraber Meclisi Mebusan şeklindedir. Bittabi Meclis-i Mebusanda olduğu gibi her kısım idare için encümenler teşekkül edecektir. Bu encümenlerin milkimizdeki aksamı idarenin murakabe ve idaresini tamamiyle ele alarak bütün mesuliyeti deruhde etmesi ve Makamı Riyasetin de bu şubelerden vâki olacak mukarrerata istinaden idare-i umur etmek suretiyle Meclisi Millî namına vilâyetlerle muhabere eylemesi ve yazılacak evamir her hangi şube mukarreratına müstenit ise emrin sonunda o şubenin zikredilmesi suretiyle de maksadın tevsiki münasıptır. Böyle olursa Meclisi Millî hem Heyeti Umumiyesiyle idare ve mesuliyete iştirak etmiş olur, hem de dâhilde erbabı mefasidin suitefsirat ve telkinatının önüne geçilir zannındayız. Takririmizin nazarı dikkate alınması ve bu esas ile reye vaz'mı istirham eyleyiz.

25 Nisan 1336

Tokad Nâzım	Yozgad Ahmed	Çorum Dursun	Amasya Hamdi	Menteşe Rifat
Yozgad Rıza	Amasya Mehmed Ragıb	Sivas Emir	Karahisarı Sahib Mehmed Şükrü	Sivas Taki
Kayseri Sabit	Kayseri Osman	Kayseri Mehmed Âlim	Amasya Rıza	Kırşehir Okunamadı
Malatya Feyzi	Yozgad Süleyman Sırrı	Kayseri Ahmed Remzi	Tokad Hamdi	Amasya Dr. Asım
Sivas Mehmed Rasim	Sivas Ziyaeddin	Yozgad Mehmed Hulusi	Amasya Ali	Yozgad İsmail Fazıl

CELÂLEDDİN ARİF BEY (Erzurum) – Rüfekayi muhteremem bu takrir ile gayet mühim bir noktaya istinat buyuruyorlar. Hakikaten calibi nazarı dikkattir. Fakat bendeniz zannediyorum ki, bunu daha esaslı bir surette düşünmek ve esaslı bir vecih ile bu meseleyi halleylemek lâzımgelir. Hükümet yapılmalı mı? Yoksa yapılmamalı mı? Veyahut Paşa Hazretlerinin dün teklif buyurdıkları veçhile bir vekâlet yapılmalı mı, yapılmamalı mı? Ve şayet bunlar yapılacak olursa bu zevatın vazife ve salâhiyetleri neden ibaret bulunacak? Sonra bu vazife ve salâhiyet tâyin edildikten sonra Meclisi millî ile vukua gelecek münasebetleri ne suretle tesis edilecek? Bu ve bir kanun halinde meydana çıkacak bir şeydir. Fakat diğer taraftan nazarı dikkati âlinize vazedeceğimiz bir cihet daha vardır ki, o da, İstanbul'da 16 Marttan bugüne kadar devam eden ahval dolayısıyla Memaliki Osmaniyenin kısmı âzami hemen hemen başıboş derecededir ve tamamiyle idare-i umura muvafak olunamıyor. Her yerde de bâzı uygunsuzluklar serzede-i zuhur oluyor. Bu arz ettiğim kanunu yapmak veyahut tanzim etmek için tabiidir ki, bir zamana ihtiyaç vardır. Onun için Meclisi âliniz fikri âcizice on beş kişilik bir encümen teşkil buyursa ve o encümen bu meseleyi âriz ve âmik tetkik ettikten sonra bir kanun lâyihası ihzar edip Meclisi Âlinize tevdi etse ve bu kanun müzakere olunup çıkıncaya kadar diğer işler de yüzüstü kalmamak için muvakkat bir heyeti icraiye suretiyle bir şey yapıp şu durmakta olan işleri yürütebilmek için hasrı mesai eylese, o kanun meriyete vaz'edildikten sonra teşkilâtımızı da ona göre yaparız. Bu, fikri âciziye tevarüd eden bir şeydir. Kabul veya ret Meclisi Âlinize ait ve muhavveldir.

BİR MEBUS – Reye konulsun, efendim.

MEHMED ŞÜKRÜ BEY (Afyon Karahisar) – Muhterem efendiler, benden evvel bu kürsüyü işgal eden muhterem muallimimiz Celâleddin Arif Bey, mühim bir noktaya iliştiler. Zaten bu nokta hepinizin fikrinde oldukça bir yer yapmıştır. Hattâ bendeniz dünkü gün bu husus hakkında bir takrir vermiştim. Takrir her nedense okunmadı. Bundan evvel okunan takrirdeki mütalâa şayanı teemmüldür. Anadolu'da hakikaten fena propagandalar vardır. Bu propagandalardan birisi, Hükümeti muvakkate teşekkül edecek ve bunun riyasetine Mustafa Kemal Paşa tâyin edilecek, yok Reisicumhur olacak.

İSMAİL FÂZİL PAŞA (Yozgad) – Bunlar nâbemahaldir, nâbemahaldir.

MEHMED ŞÜKRÜ BEY (Devamla) – Bunların önüne geçebilmek için her halde bunu kemali ehemmiyetle nazarı dikkate almak lâzımdır. Onun için doğrudan doğruya Meclis, vekilleri vasıtasıyla ve Heyeti icraiye teşkiliyle değil, encümenler teşkiliyle, encümen riyasetleri ve encümen vasıtasıyla idare-i umur etmek ve encümen reisleriyle Divanı riyaset mesaili mühimmede birleşerek ittihazı mukarrerat etmek ve encümenler Divan reisleriyle Heyeti Umumiyeeye karşı mesul olmak en kestirme ve en muvafık bir hareket olur, zannındayım. Vukuat yürüyor. Anadolu bugün idaresiz, başsız bir vücut gibidir. Bir vücut ki, ortada dönüyor. Herkes kendi kendini âmiri mutlak tanıyor, buna da şüphe yok. Bu, gözlerimizle görülmüş hepimizin bildiği bir hakikattir. Azil ve nasbi Nezarete aidolan her memur kendisini âmiri mutlak tanıyor ve hiçbir kuvvet ve makam tanımıyor. Benim diyorum. Meclisi

Âlimiz, bunun önüne geçecek salâhiyeti fevkalâdeyi haiz ve milletin iradesiyle bu-
raya gelmiş bir Meclisi Âlidir. Milletler icrayı Hükümet eder. Buna hiç şüphe yok.
İcraı Hükümet etmek itibariyle Meclisimiz tamamıyla bu salâhiyeti haizdir. Ve bu
salâhiyeti haiz olmak itibariyle de yine şüphe yoktur ki, derhal encümenler teşki-
line bugünden itibaren hiçbir mâni yoktur. Encümenler teşkiliyle işe bakmak ve
o encümenler bugünden itibaren şu başsız kalan vücudu idare etmek mecburiyeti
karşısında bulunuyor, zannederim. (*Kâfi, sadaları*) Onun için muvakkat icra reisle-
rinin tâyininden evvel encümenler teşkili hakkındaki teklifin tâyini esamiyle reye
konmasını teklif ederim. (*Kâfi, kâfi, sadaları*)

BİR MEBUS – Bir takririmiz var, okunsun.

MEHMED ŞÜKRÜ BEY (Devamla) – Celâleddin Arif Beyefendinin buyur-
dukları gibi, on beş kişilik bir encümen teşkiliyle Meclisin salâhiyetini tâyin edecek
bir kaide ve kavanin vaz'etmesi zarureti de vardır.

NURİ BEY (Bolu) – Bendenizin de buna dair bir takririm var, okunsun.

HAŞİM BEY (Çorum) – Celâleddin Arif Beyin nokta-i nazarlarını... (*Kürsüye, kürsüye, sadaları*)

REİS – Başka söz isteyen yok mu?

EMİR PAŞA (Sivas) – Efendiler, mevzuubahs olan şu encümenlerle (*İşitmiyo-
ruz, sadaları*)

İştilir efendim, sonradan yükseltiriz. Şimdi hepinize işittirecek kadar sesim
olmasa gerektir. Bu nazariyelerden her ikisi de fena değildir, yalnız vakit nâkittir,
vakit naziktir, vukuat mütehammil değildir, diyerek maslahatın ehemmiyeti nis-
petinde tetkika imkân bırakmamak da hiç doğru değildir. Her halde iyi düşünmek
iyi bir esas kabul etmek suretiyle umurumuzu takibetmek daha doğrudur. Çünkü
bugün, bir gün kaybedeceğiz. Aksi halde iki ay daha fazla günler kaybedeceğimizi
de unutmamalıdır. Binaenaleyh, iyi düşünelim, maslahat pek mühimdir. Encümen-
ler ve encümen riyasetleri ile idare etmek, efkârı umumiyeiy de tatmin eder zan
ve kanaatindeyim. Bu hususta bendenizde her iki ciheti de iyi tetkik etmek üzere
rûfekayı kiram arzu ederlerse içlerinden on beş zat intihabetmelidir. Her hal ve
kârda, takrirle de arz edildiği veçhile bir kararın ittihazı faydayı camidir. Çünkü
Heyeti Muhtereme-i Umumiyenin her ne suretle olursa olsun içtima etmediği an-
larda bile burada encümen reisleri kalıyor ve vazifesine devam ediyor. Aynı zaman-
da efkârı umumiyenin itimadına hiç hâlel gelmiyor. Binaenaleyh, her halde evvelce
encümenler teşekkül etmeli, icra işleri encümen rüesasına tevdi edilmelidir.

SIRRI BEY (İzmit) – Meclisi Ali-i Millînin teşekkülünden sonra Hüküme-
tin İktisabedeceği şekil hakkında dün Kemal Paşa Hazretlerinin verdikleri izahat
üzerine ben kendi hisseme birçok endişelere duçar olmuşum. Diyorum ki, birden-
bire teşkil edeceğimiz ve teşkil etmek istediğimiz şu manzume-i idare acaba mil-
letimizin ruhuna tevafuk edip, bizi sahili selâmete çıkaracak kadar haizi metanet
midir? Bunu 24 saatten beri zihnimde ve kendi âlemimde düşünüyorum. Gönlüm

isterdi ki, bu şekle tamamiyle kalben mutmain ve taraftar olmakla beraber hakikaten kabulü âmmeye mazhar olduktan sonra mevkii tatbika konsun, yoksa bir emrivaki gibi Heyeti Umumiye'miz ittibaa davet olunmasın. Zamanın nezaketinden bahsedildi. Zaman bize mesaili uzun uzadıya tetkik ve tahlil edecek kadar müsait değildir. Dakikalarımız seneler kadar kıymettardır. Uyku uyumaksızın kıymetini bilerek, ölçerek hassas terazi ile tartarak ona göre kıymet verip kendimize bir tarzı idare tesis etmek vücubunu ayrı ayrı düşünelim ve şüphe yok ki, bu düşünceler Kemal Paşayı, hakikati müdrik olmakla beraber, bize ittihaz olunacak hattı hareketi emrivaki şeklinde tebliğ etmeye icbar etmiştir. (*Alkışlar*)

BİR MEBUS – Emrivaki yoktur, teklif vardır.

SIRRI BEY (Devamla) – Bugün Muhterem Celâleddin Arif Beyin teklifleri dünkünün şekli muaddeli suretinde tecelli ettiği için çok müteselli oldum. Ve yine kendi kendime dedim ki, bâzı hâdisatın tesiriyle, bâzı vakayîin ilcaatiyle dün vuku bulan teklif, bugün şekli muaddelde bizim pîşi tetkikimize vaz'olunuyor ve bundan dolayı çok müteselli oldum ve çok memnun kaldım. İstanbul'un ve Halifemizin böyle mahsur ve esir bir halde bulunduğu zaman, onların tahtı tesirinde olmıyan aksamı vatanın ve milletin heyeti umumiyesinin ahzedeceği şekli tâyin etmek için, demin de dediğim gibi, uzun uzadıya düşünmek lâzımdır. Acaba ona ne gibi bir istikamet vermek iktiza eder? Bu, birdenbire en mütefekkirimiz, en âlimimiz, en hukukşinasımız tarafından dahi söylenmiş Olsa, bizim de onu münakaşa ve tahlil etmek hakkımızdır. Şüphesiz onu tebliğ eden zat da bunu itiraf eder. O hakka istinaden bu teklifi tahlil edeceğiz. Celâleddin Arif Beyin buyurdıkları şekil cidden, o kadar cüretle söyleyeceğim ki, şu heyeti teşkil eden zevatı kiram içinde ferdi vahidin bile itirazatına hedef olacak kadar şâibedar değildir. Hatta bazı muarız şekilde olan teklifleri ihtiva ederek daire-i şümulünü tevsi etmiştir. Biz ne diyoruz? Bazılarımız; Anadolu'da bir Hükümeti muvakkate teşkil veya ona şebih bir idare tesisi, milleti-mizin ahvalı ruhiyesine tetabuk etmez diyorlar. Benim fikrime, benim içtihadıma göre muhataplarım içtihadıma hürmet etmeye mecburdur. Ben de kendi içtihatlarına hürmetkârim, Hükümeti muvakkate teşekkül ve teessüs etmeli ve millet kendi kudreti siyasisesini ispat etmelidir. (*Alkışlar*) Ve demelidir ki, üç buçuk kişinin idaresiyle hareket edecek kadar çığ değiliz, rüştü siyasimizi ispat etmişiz. Biz kendi idaremizi istediğimiz şekil ve istikamet dairesinde tedvir ediyoruz. Bunu ispat ettiğimiz gün, mütereddin bir millet ve hakkına malik bir heyeti mütereddine şeklinde kendimizi tanıttırmış oluruz. Yoksa İstanbul işgal edilmiş diye başı kesilmiş tavuk gibi birtakım ihtilâcatı asabiye içinde vakit geçirecek olursak emin olalım ki, bize Avrupa'nın vereceği ehemmiyet hiç menzilesindedir. Binaenaleyh, benim fikir ve içtihadıma göre, Hükümeti muvakkate teşkil edilmeli ve bunda istical göstermelidir. Yoksa başka türlü çare-i halâs yoktur. Bu içtihadı izhar etmekle beraber şunu gönül ister ki, bütün rüfekayı mesaim ile birleşerek ve müzakere ederek ona göre Anadolu'nun ahvalı ruhiyesine ve milletimizin ruhuna tevafuk edecek kendimize bir şekil verelim. Gaye ve hedefimiz muayyen olduğu halde, sırf gideceğimiz yolları ayrı ayrı tâyin ve istikametleri tahdidettiğimizden dolayı birbirimizi anlamıyarak,

birbirimizi muarız zannederiz. Halbuki iş öyle değildir. Onun için bu idarenin şekil ve istikameti, mahiyeti hukukiye ve esasi-yesi tâyin ve tesbit edilsin, sonra bizim nazarı dikkatimize arz olunur, o vakte kadar, yani bu on beş kişilik encümen lâzımgelen mevaddı tâyin ve tesbit edinceye kadar da hakikaten muamelâtı Devlet ve milleti tedvir edecek mesul bir idarenin teşkili de doğrudur, lâzımdır, vaciptir. Bendenizin mütalâatım budur.

BİR MEBUS – Efendim, bir takrir var, lütfen okunsun.

– Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey ve arkadaşlarının intihabedilecek İcra Vekillerinin muvakkat olmasına ve intihabı katinin teşkilâtı idariye programının kabulünden sonra yapılmasına dair takriri;

Riyaseti Celileye

Dünkü müzakerat neticesinde taayyün eden esas dairesinde bugün intihapları takarrür eden İcra Vekilleri memuriyetlerinin, rüfekanın yekdiğerini lâıkiyle tanımaması ve kabul edilecek Teşkilâtı İdare Programının henüz tanzim edilmemiş ‘bulunması dolayısıyla bir mahiyeti muvakkateyi haiz olmasını ve intihabı katinin, bir encümeni mahsusı tarafından tanzim ve Heyeti Umumiyece kabul edilecek Teşkilâtı İdariye Programı dâhilinde icrasını teklif ederiz.

Trabzon

Ali Şükrü

Kütahya

Mehmed Ragıb

Konya

Refik

Kastamonu

Rüştü

SIRRI BEY (İzmit) – Bendenizin bu takrirden haberim yoktur. Demek oluyor ki, hepimizde tevafuku efkâr vardır.

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Efendini, ekseriyetin bu takrir lehinde olduğunu görüp durur iken hu makamı âliye çıkmak büyük bir cüret olduğunu bilirim. Fakat memleketin pek çok buhranlar geçirdiği, milletin hayat ve memet mesaili ile meşgul bulunulduğu bu zamanda bu cüretleri göstermenin bir vazife-i vataniye ve millîye olduğunu da bilirim. Binaenaleyh tasdiatıma devam edeceğim efendim. Bendeniz öyle zannediyorum ki, Meclisimizin salâhiyeti icraiyesi lâzım olduğu kadar takdir duyurulmakla beraber Meclisi Mebusanla bu Meclis arasında bâzı iltibaslar görülüyor. Biz memleketimizden buraya gelirken umuru Devleti tedvir ve murakabe vazifesiyle geldik. Bunun içindir ki, hepimiz bilfiil umuru Devleti tedvir ile muvazzafız ve mükellefiz. Bu vazifenin ifası esnasında iki yüz kişinin birden imza etmesine imkân bulunmadığı ve teferruata kadar her ferdin ayrı ayrı meşgul olması kabil olmadığı için yine bu Heyeti Muhtereme bir usul tahtında aralarından bir heyet intihabına mecburdur. Bu heyeti intihabetmek için uzun zamanlar geçirmeye tahammülümüz yoktur. Bunu zatîâllileri de pek güzel takdir buyurursunuz. Rüfekayı kiramdan birçoğu on günden beri buradadır. Bir kısmı da yirmi günden beri, diğer bir kısmı da üç, dört günden beri...

Sivas mebuslariyle Uşak civarından gelen mebusan-ı kiram kazaratı ki, onlar yirmi kişiden ibarettir, kırk sekiz saattir burada bulunuyorlar. Beyefendiler intihabedeceğimiz zevat umuru iktisadiye ve umuru idariye ve umuru adliye, harbiye ile şimdiye kadar istinas etmiş zevattır.

Bendeniz ve bir başkası umuru harbiye ve maliye mevzuubahsolurken elbette hatıra getirilemez. Burada tabii namzetler gösterilecektir ki bunlar 15-20 kişi olup birbirlerine itimad edenler bu yirmi kişiyi tanımıyorlarsa arkadaşlarından sormak suretiyle tanıyabilirlerdi. Bugün tanımadıysa yarın, öbür gün de lâzım olduğu gibi tanımayacaktır. Çünkü birbirimizi umuru harbiye ve adliye ve sairede imtihan ediyor değiliz. Bu itibarla tanınmamak mazereti bugün intihabın icrasına mâni değildir. Bir Hükümeti muvakkatin teşkili lüzumundan bahsolundu.

Beyefendiler! Pekâlâ biliyorsunuz ki bizim Hükümetimiz Osmanlı Hükümetidir. Bizim Hükümetimizi idare eden Makamı Celile Hilâfet ve Saltanattır. Binaenaleyh bir Hükümet teşkil ediyor değiliz. Bizim Heyetimiz Heyeti Milliyedir, buraya gelmemiz bir Hükümet teşkili için değil, hukuku payimal edilen bir Hükümetin, reşikârında bulunan Hükümdarı ve Halifesi esir edilen bir Hükümetin hukuku mağsubesini müdafaa ve istirdadetmek içindir. Binaenaleyh, burada bir Hükümet teşkili mevzuubahsolamaz, hukuku gasbedilen millet efradı hukukunu müdafaa ve istirdat için yine millet sıfatıyla icrayı faaliyet edecektir. Bu itibarla bir Hükümet teşkili teklifini bir Hükümeti muvakkateye isim vermek teklifini muvafık bulmuyorum. Öyle zannediyorum ki, Heyeti Muhteremeleri de bu fikirdedir. Bendeniz; dört gözle kararlar bekliyen, bizden icraatı katiye bekliyen, milleti uzun zaman intizarda bırakmamak için mesul zevat intihabiyle hukuku icraiyesini onlara bâzı kuyut ve şurut dairesinde devretmemizi teklif ediyorum.

Bunun için uzun zaman beklemeye tahammül yoktur, vaziyeti zatîâliniz de bizim kadar, bendeniz kadar bilirsiniz. Binaenaleyh müstaceliyet kararıyla bugün, yapılacaksa yapılmasını teklif ederim.

6.– Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin, bir muvakkat İcra Heyeti teşkiline dair tavrı

Meclisi Millî Riyaseti Celilesine

Meclisin muamelâtını tanzim, Heyeti İcraiyesini teşkil ve Heyeti İcraie Meclisin münasebatını taknin edebilmek için on beş kişilik bir Lâyiha Encümeni teşkilini ve tanzim edilecek lâyiha-i kanuniyenin Meclisi Âlice kabulüne kadar şimdilik beş - altı zattan müteşekkil bir İcra Encümeni intihap buyurulmasını teklif eylerim.

Erzurum Mebusu Celâleddin Arif

7.– Karahisarı Sahib Mebusu Mehmed Şükrü Beyin, İcra Heyeti hakkında vâki olan tekliflerin tâyini esami ile reye konmasına dair tavrı;

Meclisi Millî Riyaseti Celilesine

Azayı Kiramın şimdiye kadar beyan ettikleri mütalâa üç surette tebarüz etmiştir:

1. Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin teklifi veçhile icra Vekilleri intihabı,
2. Celâleddin Arif Beyin teklifi veçhile muvakkat icra Vekilleri intihabı,
3. Tokad Mebusu ve rüfekasının takrirı mucibince encümenler teşkil ile icraa-
tın encümenler marifetiyle icrayı hükümet edilmesi.

Bu üç teklifin tâyini esamî ile reye vaz'ını teklif ederim.

Karahisarî Sahib Mehmed Şükrü

8.- Bolu Mebusu Nuri Beyin, vekillerin Meclisten intihabına ve her vekilin mensubolduğu encümene istinadetmesine ve o encümenin aynı zamanda reisi olmasına ve encümenlerle vekillerin Meclisin murakabesi altında bulunmasına dair takriri.

Meclisi Millî Riyaseti Celilesine

1. Meclisi millînin tedviri umuru memlekette intihabedecekleri vekilleri Meclisin kendi âzasından olacak,
2. Vekiller deruhde ettikleri umurun icraatında azayı Meclisin mütehassıslarından bilintihap taayyün ve teşekkül edecek encümenlerden aidolduğu encümene istinadedecek ve o encümenin riyasetini dahi haiz olacak,
3. Bu suretle teşekkül eden encümenler ve vekiller Meclisin heyeti umumiyesinin murakabesi tahtında olacağına göre icraat ve tedviratı umurdan Meclisin heyeti mecmuası millete karşı mesul olacaktır.

Bolu Livası âzası Nuri

9 - Karahisarî Sahib Mebusu Mehmed Şükrü Beyin, harekâtı harbiyenin kemafissabık Mustafa Kemal Paşa tarafından idare edilmesine dair takrirî;

Meclisi Millî Riyaseti Celilesine

Harekât kısmının kemafissabık Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından idare edilmesi için Meclisi Âlinin salâhiyeti tamme itasını teklif ederim.

Karahisarî Sahib Mehmed Şükrü

BİR MEBUS – Müsaade buyurulursa usulü müzakere hakkında söz söyleyeceğim.

DİĞER BİR MEBUS – Takririn reye vaz'olunması beyan buyuruluyor. Halbuki takrir bir lâyiha şeklindedir. Hiçbirisi takrire benzemez. Teamüle gayrimuvafık muhtacı münakaşadır.

KÂTİP BEY – Takririn leh ve aleyhinde her kim söz söyleyecekse söyleyecek.

BESİM ATALAY BEY (Kütahya) – Demin Baha Bey buyurdular ki, Uşak ve Sivas tarafından gelen mebuslar geç geldiler. Memleketimizi öğrenmeden, buraya gelmek muvafık değildir, zannedirim.

MUHİDDİN BAHA BEY – Tariz etmedim.

BESİM ATALAY BEY (Devamla) – Tariz değil efendim, bendeniz de geç geldim, arkadaşları tanıyamıyorum. Bir emaneti tevdi edeceğiz, namzetlere rey vereceğiz, namzetleri yakından tanımadan bunlara ben nasıl rey verebilirim. Mesuliyeti nasıl üzerime alabilirim? Bendeniz teklif ediyorum, istirham ediyorum, mademki emaneti tevdi edeceğiz, ehline tevdiini hepimiz nazarı dikkate almalıyız. Emanet ehline verilmezse tabîi başımıza gelen enva-i felâketin neuzübillâh tekrerrür edeceğinden daima korkmalıyız. Arkadaşlarımızı tanımak için teşkil edilecek heyetin muvakkat olmasını ve bir müddet sonra, beş gün sonra, on gün sonra arkadaşlarımızı daha iyi bir surette, daha emin bir surette tanıdıktan sonra, asıl vekillerin tâyin edilmesini istirham ediyorum. *(Doğru ve muvafık, sesleri)*

SIRRI BEY (İzmit) – Buna Meclisi Âli karar vermiş ise iyi. Vermemiş ise şekli aranın tanzimi hakkında elimizde üç takrir var, birisi Tokad Mebusu ve refikleri tarafından, encümenler teşkil ve tefriki ve umuru hükümetin encümenler vasıtasıyla idaresi şeklinde; diğeri, Nuri Bey tarafından verilmiş, ona yakın bir mealde; üçüncüsü Celâleddin Arif Bey tarafından verilen takrirdir ki, bunların büsbütün zıddı olarak, şekli katîyi tâyin için evvel emirde muvakkat bir idare heyetti intihabını ve şekli katîyi tesbit için de 15 veya birkaç kişiden mürekkep bir encümen tâyini hakkındadır. Dikkat buyurulmuştur ki, evvelce münderecatından bahsettiğim iki takrir şekle aittir. Şeklin bugün bilâmüzakere ve münakaşa kabulüne ise biz müteriz idik; bize zaman veriniz, tesis edeceğimiz idarenin mahiyetini takrir ve tesbit için aramızda münakaşa edelim, muhavere edelim, tahlilâtta bulunalım, demiştik. Şimdi bu iki takririn her ikisini mezcetmek kendi teklifimizden rücu etmek demektir. Halbuki Celâleddin Arif Beyin teklifleri veçhile bir muvakkat heyeti icraiye kabul ve intihabederiz, diğeri taraftan da Hükümete vereceğimiz şekli tâyin ve tesbit için bâzı esasatı düşünmek ve bizim yine takririmizi havale etmek maksadiyle başkaca bir encümen intihabedecek olursak, o intihabedeceğimiz encümen takrir mevaddını da nazarı dikkate alarak bize lüzumu olan esasatı tesbit eder ve nazarımıza arz eder. Binaenaleyh, mealen diğeri takrirden muahhardır. Diğeri takriri nazarı dikkate alınca, o takriri havale edeceğimiz heyet onları ve diğeri iki takriri de alarak onlardan bilistinbat ve kendi esasatını ona göre belki tanzime muvaffak olur ve istifade eder, onlardan şimdiki halde o iki takriri, Celâleddin Arif Beyin teklifleri veçhile teşkil edeceğimiz Heyete havale etmek daha muvafık olur. *(Muvafık, muvafık sesleri)*

REFİK ŞEVKET (BEY (Saruhan)) – Efendim, dün ve bugün Heyeti Umumi-yemizin kabul ettiği esas birdir. Binaenaleyh, mesuliyeti kemali şerefle kabul ediyoruz. Yalnız mucibi mübahase olan mesele, mesuliyetin şekil ve taksinini tâyin ve şekli muayyen ve kanunide deruhde edeceğimiz mesuliyetin tâyinine kadar muvak-

kat bir heyetin idare-i umur etmesi keyfiyetidir. Şimdi bendeniz muvakkat heyetin idare-i umur etmesi için mevcut fikri yeniden bir intihap ile tevsik etmekten ise, dün ve bugün Heyeti Umumiyyemizin reyî intihabından geçerek mazharı itimadımız olan ve her suretle umum nazarında mevkileri mübeccel olan Divanı Riyasetin bu muvakkat heyetin vazifesini deruhde ederek, encümenin tâyin edeceği şerait dairesinde iş görölünceye kadar idare-i umur eylemesini teklif ediyorum. (*Olamaz sesleri*), (*Müzakere kâfi sadaları*)

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Şimdi beyanatta bulunan arkadaşımızın teklifi hakikaten vâridihatırdır. Fakat kısa ve ameli olarak ifade etmek isterim ki, bunun kabiliyeti icraiyesi yoktur. Çünkü bu dakikada teraküm etmiş namütenahi telgraflar ve saire var. Bunları şimdi ayrılıp başka bir odada gözden geçirmek, bütün icabatını yapmak lâzımdır. Halbuki, intihabedilen Divanı Riyaset Heyeti Muhteremesi, işte görüyoruz, burada meşguldürler ve ayrılamazlar, aynı zamanda her iki nokta-i nazardan buna imkân yoktur. Binaenaleyh, müstacelen, basit ve muvakkat encümen deyiniz, Heyeti İdare deyiniz, her ne dersensiz deyiniz, içinizden birkaç kişi ayrılın ve bütün vatanın her bir köşesinden vukubulmakta olan müracaatlara verilecek cevaplar tevakkuf halindedir, bunları çıkarsın ve icabedenleri Heyeti Umumiyyeye arz etsin, mukarreratı asliye ve esasiyeyi buradan istihsal etsin ve teferruata aidolan şeyleri de yapıversin ve bu suretle makina durmuş olmasın ve sonra Vekiller Heyeti, İcra Heyeti, buna verilecek şekil, bendeniz de Celâleddin Arif Beyin fikrindeyim, daha amik bir surette tetkik olunmalı ve oraya intihabolunacak zevat temasla kendileri anlaşabilirler. Bunun için zaman bırakılabilir. Fakat beklemeye müsaîd olmıyan bir şey varsa, derhal müterakim olan mevaddı tetkik edecek muvakkat bir heyetin intihabıdır.

ŞEYH SERVET EFENDİ (Bursa) – Mesele tenevvür etmiştir. Müzakere kâfidir.

MÜFİD EFENDİ (Kırşehir) – (*Şiddetli gürültüler arasında kürsü hitabete geçer*)

Söyliyeceğim, söyliyeceğim müsaade buyurunuz. (*Gürültüler*) Dövseniz de söyliyeceğim, söz söylemekteki maksadım meseleyi ortaya koymaktır. Bugün en ehemmiyetli bir noktada oynuyoruz. (*Sürekli gürültüler*) Bugün Celâleddin Arif Beyin takrirî muvakkat bir idare ve sonra bir encümen tarafından yapılacak daimî bir idare gösteriyor. Rica ederim hepimiz burada Halifemizi, Hükümetimizi kurtarmak için çalışırken; muvakkaten bir idare teşkil edip on beş kişilik daimî bir Hükümet teşkili varidihatır olmuyor. (*Gürültüler*)

Yarın bize derler ki, (*Gürültüler*) söyliyeceğim, bu maksat anlaşılmadıktan sonra bu kürsüyü terk edemem, kafamı patlatsalar doğrusunu söyliyeceğim. Buraya toplanan Meclisi Âlinin hukuku mukaddestir. Düşmanları çoktur, bu düşmanların vukubulacak hücumlarını esash tedbirlerle defedeceğiz. Böyle bir zamanda bendenizin asıl mârûzâtım; böyle bir fikri harice ihsas ettirmemek için yapacağımız iş, ta ki Hükümeti istihlâs edinceye kadar muvakkat bir idare teşkilinden ibarettir diyelim. (*Gürültüler*) Muvakkat bir idare yapacağız, o encümen tarafından bu mesele

teşbih edilinceye kadar işin ehemmiyetine binaen bir heyeti muvakkate teşekkül etsin. Bu heyet acaba bir Hükümet teşkili için mi? Yoksa o heyet Hükümeti idare edecek şahısları mı ayıracak? Burada şimdi karar vereceğimiz ikinci mesele, bir Hükümet teşkili kararıdır, bu meseleyi acaba tâyni esami ile mi yoksa ekseriyeti mutlaka ile mi yapacağız? Malûmuâliniz Kanunu Esaside bir madde vardır. Böyle en ehemmiyetli meseleler âzanın ya sülûsanı ile reye vaz'olunur. Yahut ekseriyeti mutlaka ile... Paşa Hazretleri burada ne türlü rey ile yapacağımızı izah buyursun. Esası hakkında hepimiz müttefikiz. Bakınız Adliye memuru ve hâkim değiştireceğiz, fenalığı sabit olanları değiştireceğiz. Suiistimali sabit olan değişecek, yeniden hâkim tâyin edeceğiz. Hüküm vereceğiz, hükmü şer'i vereceğiz, rica ederim bunlar ne ile icra edilecek? Ne gibi kuvvetlere istinadedecek? Gerek muvakkat olsun, gerek müebbed olsun. Cereyana kapılmıyalım, bunları düşünerek vakit geçirmiyelim.

CELÂLEDDİN ARİF BEY (Erzurum) – Efendim, zannediyorum ki, Müfid Efendi ve rüfekasının vermiş oldukları takrir tamamiyle şimdi dermeyeran buyurdıkları bütün mehzâri muhtevidir. Çünkü encümenler teşekkül eder ve onların Riyasetine birtakım zevat girer ve onlar da umuru idare ile iştilal edecek olursa o mehzâr bakidir, hükkâmı nasıl ve ne suretle tâyin edeceğiz, ne suretle hüküm verecek? Şimdi Meclisi Aliniz tarafından gerek aleni olsun, gerek tâyni esami ile olsun verilecek rey bunu halledemeyecektir. Meclisi Âliniz şimdi, teklifi âcizi veçhile bir encümen teşkil eder ve o encümene Müfid Efendi Hazretlerini de âza intihab ederiz. Orada fikirlerini dermeyeran ederler. Bu gibi esasatın kâffesi orada takarrür eder. Yapılacak şeyin ne olduğunu takririmde arz ettim. Söyledim, Meclisin müzakeratını tanzim ve Heyeti idarenin vazife ve salâhiyetini ve Meclisle o heyet arasındaki münasebatı tâyin edecek bir encümen teşkil ediyoruz. O encümen bir lâyiha yapacaktır, o lâyiha-i kanuniyeyi de huzuru âlinize arz ile müzakere edeceğiz. O heyete Müfid Efendi Hazretlerini ve rüfekayı muhteremesini, bu gibi esasata tamamiyle vukufu olan zevatı intihab ederiz, bu cihetleri ariz ve amik düşünürler, müzakere ederler sonra da Meclisi Âlinizde de tamamiyle müzakere edilir. *(Muvafık sesleri ve reye konsun, sadaları)*

KÂTİP BEY – Müzakerenin kifayetine dair takrirleri okuyorum;

Riyaseti Celileye

Müzakerenin kifayetiyle ruznameye geçilmesini teklif ederim.

25 Nisan 1336

Bursa Operatör Emin

Riyaseti Celileye Müzakerenin kifayetine mebni kuvve-i icraiye teşkil ve intihabı hakkında Celâleddin Arif Beyin takririnin reye konmasını teklif ederiz.

Saruhan
Süreyya

Kastamonu
Rüşdü

Kayseri
Atıf

İzmir
Yunus Nâdi

Kastamonu

Murad

İzmit

Hamdi

Çorum

Fuad M. Baha

Bursa

Hüsrev

Eskişehir

Sami

Eskişehir

Eyüb Sabri

Kayseri

Sabit

Çorum

Ferid

Diyarbakır

Hacı Şükrü

(Kabul, kabul, sesleri)

REİS – Celâleddin Arif Beyin teklifini kabul edenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar)*

Kabul olundu.

CELÂLEDDİN ARİF BEY (Erzurum) – Mademki takriri âcizi kabul olundu, beş veya altı zatın intihabına Meclisi Âli karar versin. *(Hay hay, sadaları)*

Kapanma saati: Z. S. 4

BEŞİNCİ CELSE

REİS – Abdülhalim Çelebi Efendi Hazretleri

KÂTİPLER: Haydar BEY (Kütahya)

Muhiddin Baha BEY (Bursa)

Açılma Saati: Z. S, 4,30

REİS – Efendiler, ekseriyet hâsıl olduğundan celseyi küşadediyorum.

Muvakkat İcra Encümeni İntihabı

REİS – Müsaadenizle Bolu Mebusu Nuri Beyin takriri okunsun.

RAGİB BEY (Kütahya) – Celâleddin Arif Beyin takriri kabul edilmiş idi.

(Gürültüler)

KÂTİP HAYDAR BEY – O halde Celâleddin Arif Beyin takrirleri mucibince iki encümen teşkil edilecektir. Bunlardan biri ki, Meclisin muamelâtını tanzim, Heyeti icraiyesini teşkil ve heyet ile Meclisin münasebatını tâyin edecektir. Bu, on beş azadan mürekkebolacaktır. Diğer icra encümenidir ki, takrirden beş altı zattan müteşekkil olması teklif ediliyor, bu da Heyeti âliyenizin reyine mütevakıftır.

Şimdi iptida İcra Encümenini intihabedeceğiz.

HULUSÎ BEY (Karahisarî Sahib) – Altı kişiden ibaret olmalı.

SÜREYYA BEY (Saruhan) – Mustafa Kemal Paşanın buyurdıklarına göre iş çok olduğu için Heyeti icraiyenin çok kişiden mürekkebolması lâzımdır; aded biraz daha artırılırsa zannederim daha kolaylıkla iş görülür.

CELÂLEDDİN ARİF BEY (Erzurum) – Bilâkis müsaade buyurulursa altı kişiden yaparsak Reisin tahtı riyasetinde içtima edince yedi zattan müteşekkil olur. Muvakkat bir icra heyeti için'de yedi zat kâfidir. (Hay, hay, sadaları)

KÂTİP HAYDAR BEY – Şu halde altı kâfi olacak, efendim.

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Efendim, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Reisi tabîi olduğundan kaydetmeye lüzum yoktur.

ABDÜLKADİR KEMALİ BEY (Kastamonu) – Tâyini esami suretiyle reye konulmıyacak mıdır? Bu şekilde rey toplamak vanlıştır.

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Alelesami buradan geçilip reyler atılacaktır. Reis Bey de öyle tensip buyuruyor.

KÂTİP HAYDAR BEY – Şu halde ismi okunan zevat buraya gelir reyini verir.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) – Ben on tane atacağım, eğer sepet böyle dolaştırılırsa.

İSMAİL FÂZİL PAŞA (Yozgad) – Müsaade eder misiniz Reis Bey, zannedersem bu intihapta pek büyük bir teşeddüdü âra olacak, tâyin olunacak bu zevatı ekserimiz bilmiyoruz. Kimlerin tâyin olunacağını? Binaenaleyh, bütün Divanı Riya-

sete emniyeti tammemiz var ve tâyin olunacak insanlar da heyeti muvakkatedir, ilerde bunlar değişebilir, başkası da konulabilir. Ancak, tamamiyle onların idarelerini, teşkilâta lâzım olan lâyiha yapıncaya kadar arkadaşlar da öğrenmiş olur, binaenaleyh, bugün Divanı Riyasete emniyeti tammemiz vardır. Divanı Riyaset bize namzet gösterebilir, onların içerisinde intihap ve tâyin edelim.

REFİK BEY (Konya) – Çok muvafık efendim. Teşeddüdü âra hâsıl olacak. Reis Paşa Hazretleri namzet gösterebilirler, intihap edelim. *(Gürültüler ve muhavereler)*

RÜŞDÜ BEY (Kastamonu) – Efendim, Celse açık mı? Yoksa değil mi? Açık değilse gidelim.

REİS – Açıktır, efendim.

BİR MEBUS – Fazıl Paşanın teklifleri varit değildir, efendim.

CELÂLEDDİN ARİF BEY (Erzurum) – Divanı Riyaset namzet göstermek suretiyle bu kadar müşkül bir vazifeyi deruhde edemez. Binaenaleyh, âzayı muhteremenin ârayı umumiyesiyle intihabolunsun. *(Hayhay, sadaları)*

(Tâyini esami ile reyler toplandı. Makamı Riyaset tarafından tasnife Şevket Bey, İsmail Fazıl Paşa, Hulusi Efendi memur edildiler)

REİS – Celseyi bir çeyrek saat tatil ediyorum.

Kapanma saati: Z. S. 4,45

İKİNCİ CELSE (Altıncı Celse)**REİS** – Celâleddin Arif Beyefendi**KÂTİPLER:** Muhiddin Baha BEY (Bursa)

Haydar BEY (Kütahya)

Açılma Saati: Z. S. 5

REİS – Efendiler, ekseriyet hâsıl olduğu cihetle celseyi küşadediyorum. Bundan evvelki celsede toplanan reylerin neticesini arz edeceğim. Reye iştirak eden zevatı muhteremenin adedi (107) tabii ekseriyeti mutlaka (54) eder. Fakat reye bilfiil iştirak eden zevat (80), (27) müstenkif var. Fakat ekseriyeti mutlaka (54) olduğu için netice itibariyle bendenize (71) rey vermişsiniz. Cami Bey (66), Bekir Sami Bey (58), rey alınışlardır. Diğer zevat ekseriyeti ihraz edememişlerdir. (*Hepsi okunsun, sadaları*)

İsmet Bey (42), Hakkı Behiç Bey (33), Dr. Adnan Bey (27), Şeyh Servet Efendi (26), Ferid Bey (24), Hamdullah Subhi Bey (23) rey almışlardır. Şimdi şu altı zat arasında yeniden rey ita etmek mecburiyetinde kalıyorsunuz, efendim. Üç kişiyi altı zat arasından intihabedeceksiniz. (*isimler okundu*) (*işitmedik efendim, tekrar okunsun, sadaları*)

REİS – İsimleri tekrar okuyorum:

Hakkı Behiç Bey, Dr. Adnan Bey, Şeyh Servet Efendi, Hamdullah Subhi Bey, Ferid Bey, İsmet Bey.

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Antalya) – Reis Bey, İsmet Bey Erkân-ı Harbiye Reisi olmak hasebiyle bir vazifesi vardır. Esasen vazifesi icraidir. Ona rey vermeye hacet yoktur.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – İsmet Beyin filhakika fiilen ifa ettiği vazife bütün harekâtı askeriye takipten ibarettir. Bu nokta-i nazardan vazifesi Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetidir. Ancak, Meclisi Âlinizce bu husus malûm olmamış ve tasvibi âlinize iktiran etmemiştir. Bunun için bugünkü vazifesi hususiyet dairesinde kalır. Eğer Heyeti Âliyeniz tensip buyurur da kendisini bu vazifeden dolayı mesul tanırırsanız o zaman bu zevat meyanında bulunur ve beraber onlarla çalışabilir. (*Kabul, kabul, sadaları*) O halde İsmet Beyin Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti vazifesi ifa etmek üzere bu İcra Heyeti meyanında çalışmasını tensibederseniz reye koyunuz. (*Kabul, kabul, sadaları*)

REİS – O halde şimdi diğer zevatın isimlerini söyleyeyim; Doktor Adnan Bey (27), Şeyh Servet Efendi (26), Ferid Bey (24), Hamdullah Subhi Bey (23), Fevzi Paşa (23), Hakkı Behiç Bey (23) rey almışlardır. Hamdullah Subhi Bey’le Fevzi Paşa aynı rey aldıkları için aralarında kura çekildi. Hamdullah Subhi Bey’e isabet etmişti, onun için Fevzi Paşanın ismi okunmamıştı. Şimdi İsmet Bey hariç kalınca Fevzi Paşa dâhil oluyor.

FERİD BEY (Çorum) – Kazananlar kimlerdir?

BİR MEBUS – Altı zatın üçü intihabedilecek değil mi efendim?

REİS – Evet efendim.

ŞEYH SERVET EFENDİ (Bursa) – Kimlerdir? İsimlerini söyleyiniz. Yazmıyanlar oldu.

REİS – Efendim, Hakkı Behiç Bey, Dr. Adnan Bey, Şeyh Servet Efendi, Ferid Bey, Hamdullah Subhi Bey, Fevzi Paşa. Bunların arasından üç kişi intihabedeceksiniz.

B. M. Meclisinin Memlekete Beyannamesi

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Antalya) – Arkadaşlar! Bendenizi iki dakika dinlemenizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisinin memleketine beyannamesi Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bâzı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilâyetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Anteb'in ve Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silâhına sarılan milletdaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenabıhak ve Resulüekremi namına yemin ederiz ki Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hind'in, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın! İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını elhâsıl vatanın düşman istilâsına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri elin ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak istiyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Tâ ki, din son yurdunu kaybetmesin. Tâ ki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik olduğça düşman üzerimize gelmiyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği aramızda nifak ve şikaktır. Allahın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiği, Halife ve Padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın. *(Beyanname alkışlarla kabul edildi)*

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Antalya) – Nasıl efendim, münasip görüyor unusunuz? *(Hayhay, münasip, tabedilsin. Vakit geçmeden matbaaya verelim, bassınlar sadaları)*

REİS – Bunları tabı ve tevzi edeceğiz.

UMUM – Her tarafa telgrafla tebliğ edelim.

REİS – Reyleri lütfen getiriniz. *(Tayini esami ile reyleri toplıyalım sadaları)*

Şile'ye İngiliz askeri ihraç edildiğine dair Fehmi imzalı telgraf

REİS – Efendim, müsaade buyurulursa bir havadis var, onu okuyayım:

Ankara'da Heyeti Temsiliye Riyasetine

Kuşçay, 24/25.II.1336

İki torpido muhafazasında olarak bugün alessabah iki nakliye gemisi Şile civarına gelmiş, bunlardan birisi Şile'ye İngiliz askeri ihracederek işgal etmiş ve Şile ile telgraf muhaberesi katolunmuştur. Diğer nakliye gemisi ise torpidolar muhafazasında olarak Kefken adası civarında bulunmaktadır. Gemiye tarassut etmek üzere Kefki karyesine Kandere'den bir müfreze gönderilmiştir. Neticesinin ayrıca bildireceği.

Fehmi

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Müsaadenizle efendim, bu malûmatı iyice tenvir için bâzı izahat vereyim:

Malûmuâlileri bizim Düzce'de, Hendek'te ve Adapazarı'nda ufak, tefek bâzı kıtaatımız vardı. O havali denilebilir ki, öteden beri birçok ifşadata mâruz kaldığı için daima menfi hareketi iltizam etmişler idi. Son günlerde İngilizlerin bütün vesaitle bunları takviye Ve teşvik ederek harekete geçirdikleri malûmunuz oldu. Bittabi bu harekete geçenlerin kendileri bile İngilizler tarafından tahrik edildiklerinin farıkı değildiler. Çünkü arada vesatat edenler yine bizim kıyafeti askeriyemizdeki insanlardır. Bir şuriş çıkardılar, Adapazarı ahalisi ilk gafleti mütaakıp bizimle vukubulan temaslarında hakikati idrak ettiler ve derhal sükûnete geçtiler. Fakat bu dalga Hendek ve Düzce'de temadi etti. Bu defa Adapazarı ahalisi, eşrafı usata bir heyeti nasiha göndermek istediler, ileri gelenlerden üç zat maiyetlerine birkaç arkadaş alarak hareket etmişler, usata takarrâbettikleri zaman usat, kendilerinden maiyetlerini bırakarak münferiden gelip görüşmelerini temenni ettiler. Giden heyeti nasiha bu talebi hüsnü telâkki etti ve onaiyetlerini terk ederek gittiler. İlk temas eder etmez usat bunları şehidetti. İşte bunun üzerine şühedaya mensubolanlarla, yani Adapazarlılarla Hendek ve Düzceliler arasında müsademat başlamıştır. Çünkü usat aynı zamanda, Adapazarı'na da girmek istiyorlardı. Diğer taraftan İngilizler az çok teşvikâtın semere verir gibi olduğunu görmüş olacaktı ki, bunları yakından takviye etmek için Şile'ye bir miktar asker çıkarmış oluyorlar. Bizim de orada mevcudiyetinden bahsettiğim askerlerimiz hakkında telgraf hututunun münkati olması hasebiyle henüz sahih malûmat alamadık.

SIRRI BEY (İzmit) – Hendek hangi taraftandır Paşa Hazretleri?

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Hendek Adapazarı tarafında Düzce'ye mütemayildir. Ve bu usat Hendek'i yağma etmişlerdi ve ettikten sonra gitmişlerdi. Usat doğrudan doğruya Düzce'den giden usattır.

HAŞİM BEY (Çorum) – Bunlar Türk veya İngiliz askeri midir?

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Yalnız İngiliz askeridir. Bunların iki gemisi varmış, birisini oraya koymuşlar, diğerini de o sevahilde belki daha şarkta bir noktaya çıkaracaklardır.

REİS – Efendim, isimler okunuyor. (Tayini esami ile reyler toplandı) (Ziya Beyin ismi okunurken)

REİS – Erzurum Mebusu Ziya Bey ârıza-i vücudiyesine binâen Hükümete istifasını vermiştir.

Efendim, reyler bittikten sonra dağılmamanızı rica ederim. Lâyihayı ihzar edecek encümeni teşkil edelim, onun için rica ediyorum.

Efendim, demin reyleri tasnif eden yine aynı zevatı muhteremedenden istirham ederim, buraya buyursunlar, reyleri tasnif etsinler.

Efendim, encümen intihabını yapalım.

BESİM ATALAY BEY (Kütahya) – Hangi encümeni?

REİS – Lâyiha- Encümenini, Meclisi Âliniz kabul etmişti.

HAMDULLAH SUBHÎ BEY (Antalya) – Reis Beyefendi müsaade buyurur musunuz?

REİS – Müsade buyurunuz efendim, netice-i ârâyı arz ediyorum: itayı rey eyliyen zevatın adedi (103), (29) zat müstenkif, reye iştirak eden zevat (77), ekseriyeti mutlaka (52) Fevzi Pasa (58) rey almıştır. Hamdullah Subhi Bey (45), Şeyh Servet Efendi (37) Hakkı Behiç Bey (37), Ferid Bey (26), Dr. Adnan Bey (25) rey almışlardır. Şimdi bu beşi arasından iki zat intihabedeceğiz ve bu seferki ekseriyeti mutlaka, ekseriyeti izafiye olacaktır.

İSMAİL FÂZİL PAŞA (Yozgad) – İsimlerini söyleyiniz de yazsınlar efendim.

Hamdullah Subhi Bey (45), Şeyh Servet Efendi (37), Hakkı Behiç Bey (37), Ferid Bey (26), Dr. Adnan Bey (25)

HAMDULLAH SUBHÎ BEY (Antalya) – Reis Bey müsaade buyurur musunuz efendim, reyler dağılmaması için bendenizin esasen bir hizmetim var, neşriyat için bir heyet teşkil olundu. Bendeniz orada çalışıyorum. Onun için bu icra vazifesini vermemenizi rica ederim.

UMUM – Yine çalışabilirsiniz sadaları.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) – Mâni değildir.

NURÎ BEY (Bolu) – Beş, altı rey olsaydı olurdu. Fakat (45) rey almışsınız, çalışsınız pekâlâ.

REİS – Efendim, esami okuyacağını Rasim Bey; biraz kitabet vazifesini zatîâliniz ifa eder misiniz? Arkadaşlarımız yoruldu. (Rey toplamak için esami okundu)

Efendim, isimleri okunanlardan reylerini vermiyenler var mı? Haydi Fazıl Paşa Hazretleri lütfen buyurun. (El ihsan-ı bittamam) Emin Bey buyurun.

Efendim, Hamdullah Subhi Bey (47), Hakkı. Behiç Bey (40) rey almışlardır.

Ekseriyeti izafiye ile ikisi intihabolunmuştur. Malûmuâliniz ekseriyeti izafiye ile intihabolunacaktı. Şimdi efendim, bakıyorum ki, acaba Lâyiha Encümenini intihabedebilecek miyiz diye. *(Daha bir saat var, başlıyalım sadaları)*

TRABZON MEBUSU – Ekseriyet yok zannediyorum benim, arkadaşların tek-mili yok.

REFİK BEY (Konya) – Ekseriyet yok, yarına talik edelim.

İSMAİL FÂZIL PAŞA (Yozgad) – Ekseriyet oldu zannederim.

REİS – Olmadı efendim.

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Söz isterim.

REİS – Buyurunuz Paşa Hazretleri.

8. – Beypazarı asilerinin inhizama uğradıklarına dair Kuvvei Tedibiye Kumandanı Kaymakam Arif Beyden gelen telgraf

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) – Beypazarı’ndan bahsedeceğim efendim, bir heyet telgraf başında Beypazarı’yle görüşmek istemişti. Muhabere münkati olduğundan maalesef görüşmek kabil olmadı. Daha evvel vukubulmuş olan mâruzâtımda, Beypazarı’nda ufak bir kıtai askeriyemiz bulunduğunu fakat Beypazarı’ndaki usatın bu müfrezenin mevcudiyetine rağmen âdeta iğfalkâr bir tarzda hareket ettiği anlaşıldığını ima etmiştim. Ve bunun üzerine idi ki buradan lüzumu kadar kuvvet sevk edilmiş idi. Fakat Meclisi Âlinizce muhteviyatına ıttıla hâsıl edilmiş telgrafname üzerine yeni giden kuvveti tevkif etmeyi ve orada bulunan kuvvetimizi de çekmeyi ve bu suretle talebeyledikleri affı Meclisi Âlinizden rica etmeyi muvafık görmüştüm. Şimdi okuyacağım telgrafname ile evvelki işaretin hakikate mukarin olmadığı anlaşılabacaktır. Yalnız şunu ilâve edeyim ki, giden müfrezemiz verilen tevakkuf emrini almıştır. Müfreze kumandanı emri telâkki ettiği zaman yakından istihsal etmiş olduğu malûmatta, orada başka türlü tedabiri mütecavizane de bulunulduğunu anlamış ve yürüyüşüne devam etmişti. Şimdi Beypazarı’ndan şu telgrafı veriyor. Giden kumandan Arif Beydir.

Telgraf

Bugün Beypazarı’ndaki müfreze-i askeriye taarruzda bulunmuş olan ve nasayihî lâzimeye inkıyadetmiyen Beypazarı ve havalisi âsileri, Karahisar alayı ile yapılan müsademedede bir saatten ziyade mukavemet edemiyerek ve birçok maktul vererek sureti kakhariyede inhizama uğrayıp firar etmişlerdir. Ulema ve eşraf ve ahali belde müfreze-i mücahidinimizi bayraklarla istikbal ederek kendilerini, birtakım münafık ve müfsitlerin teşvikatına kapılarak silâhlı isyan ve şekavete sarılan cühela ve eşirranın zulüm ve taarruzlarından tahlis ettiğimizden dolayı sürür ve

huburlarını şükran ile beyan ettiler, şehir usattan tamamen tathir ve işgal edilmiştir. Cenabı Hak Ümmeti islâmı nifak ve dalâlden muhafaza ve maksat ve gayesi vatan ve milletin selâmetine merbut bulunan mücahedatı milliyeyi daima muvaffakiyetle makrun buyursun, âmin.

25 Nisan 1333

Kuvayı Tedibiye Kumandanı Kaymakam Arif

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) – Şayanı teşekkürdür. Bundan sonra Arif Beye verilecek talimat müfritleri ve hamilerini lüzumu gibi tedibetmek olacaktır.

Kapanma Saati: Z. S. 7

I. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ
(3 Mayıs 1920 – 24 Ocak 1921)

I. İcra Vekilleri Heyeti

I. İcra Vekilleri Heyeti Reisi

M. Kemal Paşa (Erzurum) 03.05.1920-24.01.1921

Umur-ı Şer'îye Vekili

Mustafa Fehmi Efendi (Bursa) 03.05.1920-24.01.1921

Müdafaa-i Milliye Vekili

Fevzi Paşa (Kozan) 03.05.1920-24.01.1921

Adliye Vekili

Celalettin Arif Bey (Erzurum) 03.05.1920-24.01.1921

Dahiliye Vekili

Cami Bey (Aydın) 03.05.1920-13.07.1920

Hakkı Behiç Bey (Denizli) 17.07.1920-02.08.1920

Nazım Bey (Tokat) 04.09.1920-05.09.1920

Refet Bey (İzmir) 06.09.1920-24.01.1921

Hariciye Vekili

Bekir Sami Bey (Amasya) 03.05.1920-24.01.1921

Maliye Vekili

Hakkı Behiç Bey (Denizli) 04.05.1920-17.07.1920

Ahmet Ferid Bey (İstanbul) 17.07.1920-24.01.1921

Maarif Vekili

Rıza Nur Bey (Sinop) 04.05.1920-16.12.1920

H. Suphi Bey (Antalya) 16.12.1920-24.01.1921

Nafia Vekili

İsmail Fazıl Paşa (Yozgat) 03.05.1920-25.12.1920

Ömer Lütfü Bey (Amasya) 27.12.1920-24.01.1921

Umur-ı iktisadiye Vekili

Yusuf Kemal Bey (Kastamonu) 03.05.1920-24.01.1921

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili

Dr. Adnan Bey (İstanbul) 03.05.1920-24.01.1921

Erkân-ı Harbiye Umumiye Vekili

Reisi İsmet Bey (Malatya) 03.05.1920-24.01.1921

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi
Devre 1 Cilt 1 Onuncu içtima
Sayfa 196-198
03.05.1336 (1920) Pazartesi

BİRİNCİ CELSE

REİS –Reisisani Celâleddin Arif Bey

KÂTİPLER: Haydar Bey (Kütahya)

Muhiddin Baha Bey (Bursa)

Açılma Saati: Z.S.:2

İntihaplar

1. – İcra Vekillerinin intihabı.

REİS – Şimdi efendim, intihabata başlayacağız, fakat yalnız intihabata müba-şeret etmezden evvel bir cihet var İki, onu tasrih edelim. Ayrı ayrı mı intihabedelim, yoksa hepsini bir liste üzerine mi intihabedelim? (*Ayrı ayrı sadaları*) (*Liste üzerine sadaları*) Ayrı ayrı intihabeylediğimiz takdirde on bir defa veyahut on defa isimlerin okunması lâzımgelecek değil mi efendim? Halbuki bir liste yapacak olursak bir defa okumakla biter. Meclisi Âliniz hangisini tasvibederse. (*Liste, liste sadaları*) (*Reye ko-yunuz sadaları*) (*Gürültüler*)

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) – Şimdi efendim, intihabatın icrasında vari-di hatır olan nokta, Makamı Riyaseti Aliyeden arz olunduğu veçhile, ya her bir icra makamı için ayrı ayrı olması veyahut büyük bir listede bütün makamat için isimle-rin yazılması keyfiyetidir Bir defa bendeniz efendim her birisinin böyle on bir defa reye konulması, kıymetli vakitlerimizi izaa edeceğinden maada, her bir icra ma-kamına lâyük olan zevatı yazmak keyfiyeti mühimdir Nokta-i nazarımızı her zatın ihtisası olduğu meseleye hasrı noktasından ise bunu bendeniz arz edeyim efendim.

Yalnız icra makamında bulunmasını arzu ettiğimiz bir arkadaşımızın, aynı za-manda bizim arzumuza muvafık olmıyan diğer makama lâyük olduğunu görüyoruz. Meselâ bir zatı bendeniz -isim tasrih etmek istemiyorum - Adliyyeye münasip görü-yorum, diğer arkadaşım bunu maliyyeye veya iktisada muvafık görüyor. O zatın haiz olduğu meziyeti şahsiye itibariyle Heyeti İcraiyyeye dâhil olmasını arzu ettiğimiz halde, kendi elimizle, ittifakımızın hilâfına, bir defa adliyyeye bir de maliyyeye, bir defa meselâ şer'iyeye yazılmasından dolayı, kıymetini değil, arayı teşettüte uğrata-cağız, onun için efendim, kendimiz kabul ettik, ikinci madde, İcra Vekillerini Büyük Millet Meclisi kendi aralarından, intihabetmek salâhiyetini kabul ediyor. (*Doğru, doğru sadaları*) Makam gösterir demek değildir. Bir vekil intihabedilir Efendim za-ten şimdiye kadar cereyan eden müzakeratımızda, Reisi icranın kendi arkadaşlarını intihabetmesini veyahut kendi aralarında kabul etmek cihetlerini tetkik ettik. Bi-naenaleyh biz her bir kimseye her bir zata ayrı ayrı makam göstereceğimize zatlara-nı gösterelim. O zatların ihtisaslarına göre vazifelerini ondan sonra tâyin keyfiyeti

Reise münhasır olsun. Bir heyet intihabedelim. Bendeniz bu teklifte bulunuyorum, bendenize kalırsa bundan iyisi olamaz. *(Kabul olunan kanuna mugayir sadaları)*

REİS – Bu hususta başka söz istiyen var mı efendim?

RAGİB BEY (Kütahya) – Bendeniz Refik Şevket Beyin fikrine iştirak edemeyeceğim. Çünkü ben adliye münasip gördüğüm bir zatı umura maliyede görmek istemem. Umuru şer’iye münasip gördüğüm bir zatı umuru maliyede görmek istemem. Bendenizin kanaatine intihabedeceğim bir zatı meselâ umuru şer’iye münasip görmüşsem daima onu umuru şer’iyede görmek isterim. Binaenaleyh benden bu hak alınmamalıdır. Bu hak, adliye münasip gördüğüm bir zatı adliye intihabetmek şartıyla bana verilmiştir. Çünkü birinci maddesinde kabul ettiğimiz kanun devairi icraiye sayıyor ve ikinci maddesinde, bütün vekilleri Meclis intihabeder diyor. Binaenaleyh intihabedeceğimiz zevatın hangi heyetlere intihabedileceğini göstermek muvafıktır.

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Efendim, intihabın Kanunu Medenimize muvafık olarak icra olunması lâzımdır. Mademki tevkil ediyoruz, ne için tevkil ettiğimizi biz de bilmeliyiz, vekillerimizin de bilmesi lâzımdır. Oraya gittikleri vakit heyeti umumiyesi bir tek iş göreceklere bu doğrudur. Fakat eğer aralarında birini maliyeye birini iktisada ayıracaklarsa o zaman heyeti umumiyesini bilâ takyit intihabetmek Kanunu Medenimize muvafık değildir. Ayrı ayrı intihabetmeliyiz. *(Muvafık sadaları)*

REİS – O halde ayrı, ayrı intihap buyuracaksınız *(Gürültüler)*

Müsaade buyurunuz efendim bunu reye koyuyorum.

BİR SES – Hepsini bir listede olsun. Yani intihabedilen vekil tasrih edilsin değil mi?

REİS – Bu fikirde olanlar ellerini kaldırsın. Tasrih suretiyle. Pekâlâ kabul edildi. Bu suretle olacak. Şimdi efendim bir defa mı icra edelim, yoksa on defa mı icra edelim? *(Gürültüler)*

TUNALI HİLMİ BEY (Bolu) – Fikrimi söylüyorum efendim.

REİS – Zatîâliniz fikrinizi sonra söyleyiniz. Müsaade buyurun, onu rey tâyin eyliyecek. İntihap on defada mı yapılacak bir defada mı? Bir defada on isim taraftarı olanlar ellerini kaldırsın *(Eller kalktı)* Bir listede on isim. Ekseriyet böyle efendim. Ekseriyetle kabul olundu. Görüşmek için beş, on dakika celseyi tatil ediyorum.

İKİNCİ CELSE

REİS – Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi

KÂTİPLER: Haydar Bey (Kütahya)

Muhiddin Baha Bey (Bursa)

Açılma Saati: Z. S. 3,30

REİS – Efendim celseyi açıyorum. Listeler ihzar ediliyor mu efendim? (Evet sadaları) O halde isimleri okumaya başlayalım mı?

FEYYAZ ÂLİ BEY (Yozgad) – Daha yazmadık efendim.

REİS – Fakat efendim zannederim ki, Erkânı Harbiye Riyasetini tekrar yazmaya lüzum yok. Çünkü Meclisi Âliniz doğrudan doğruya bu işe İsmet Beyi memur etmiş idi (Muvafık sesleri)

MUHİDDİN BAHA BEY (Bursa) – Yalnız Heyeti İcraiye dâhil olmaları lâzımdır. (Gürültüler) Bilâhara...

REİS – On bir makama on bir isim yazılacaktır. Erkânı Harbiye... (Gürültüler)

On bir isim yazılsın efendim. Erkânı Harbiye de dâhil olduğu halde...

Efendim isimleri okumaya başlıyoruz.

(Kâtip Muhiddin Baha Bey esamiyi okumaya başladı ve isimleri okunanlar rey pusulalarını verdiler)

REİS – Başka ismi okunmıyan zat yok değil mi? (Var sesleri)

(Yeni gelen ve isimleri okunmıyan zevat dahi isimlerini yazdırarak rey pusulalarını verdiler)

REİS – Kur’a ile üç azayı veyahut dört azayı....

REMZİ EFENDİ (Kayseri) – İhtisası olanları...

SIRRI BEY (İzmit) – Kur’a daha iyi.

REİS – İhtisası olmiyanlar uzatır zannederim (Kur’a ile sesleri) Peki peki efendim.

(Kura çekilmeye başlandı)

REİS – İlyaszade Refet Efendi Çemişgezekli Nüzhet Efendi (Maden), Çemişgezekli Mustafa Efendi (Maden), Rıza Bey Gümüşane (yok), Börekçizade Rifat Efendi(Menteşe), Sabit Bey (Kayseri)

İsimleri okunan beyler, teşrif buyursunlar, arayı tasnif edinceye kadar celseyi tatil ediyorum.

ÜÇÜNCÜ CELSE

REİS – *Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi*

KÂTİPLER: *Haydar Bey (Kütahya)*

Muhiddin Baha Bey (Bursa)

Açılma saati: Z. S. 5

REİS – Efendim celseyi açıyorum. Netice-i ârayı arz ediyorum:

Umuru Şer’iye Vekâletine: Seksen reyle Karaca Bey, Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi intihabolunmuştur. Yalnız şurasını arz edeyim ki, reye iştirak edenlerin adedi yüz otuz yedidir. Beş müstenkifimiz var. Ekseriyeti mutlaka altmış dokuz, o halde Mustafa Fehmi Efendi seksen rey almıştır ve intihabolunmuştur. (*Allah muvaffakiyet versin sadaları*)

Dahiliye Umuruna: Doksan altı reyle Cami Bey...

Adliye Vekâletine: Seksen üç reyle bendeniz. Nafia Vekâletine: Yetmiş dokuz reyle İsmail Fâzıl Paşa...

Hariciye Vekâletine: Yüz yirmi bir reyle Bekir Sami Bey

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine: Yüz yirmi yedi reyle Dr. Adnan Bey...

İktisat Vekâletine: Doksan dokuz reyle Yusuf Kemal Bey...

Müdafaa-i Milliye Vekâletine: Yüz on sekiz reyle Fevzi Paşa...

Erkânı Harbiye-i Umumiye: Yüz yirmi dokuz reyle İsmet Bey...

Şimdi dokuz vekil bu suretle intihab olunmuşlar, diğerleri (Maliye ve Maarif) için ekseriyet ihraz olunamamış. Maliyeye Hakkı Behiç Bey altmış beş rey almış, Ferid. Bey kırk beş rey, Maarif için Hamdullah Subhi Bey altmış rey, Dr. Rıza Nur Bey kırk üç rey almışlar. O halde Maliye ile Maarif için yeniden intihap icrası lâzımgeliyor. Onun için efendim lütfen isimler yeniden yazılsın. Maliye ve Maarif.

NEBİL EFENDİ (Karahisarı Sahib) – Bunlar namzet olarak gösteriliyor. Usul dairesinde bu ikiden biri intihabolunacak değil mi efendim?

SABRİ BEY (Kastamonu) – Yine ayrı ayrı mı yazalım?

REİS – Efendim rey toplamaya başlayacağız, isimler okunacak (*Kâtip Haydar Bey tarafından isimleri okunan mebusan rey pusulalarını sepete atmaya başladılar*)

KÂTİP HAYDAR BEY – İsmi okunmıyan var mı? (*Yok sadaları*)

REİS – Efendim yine aynı zevattan rica ederim, lütfen teşrif edip reyleri tetkik etsinler, netice-i âraya kadar celseyi tatil ediyorum.

DÖRDÜNCÜ CELSE**REİS** – *Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi***KÂTİPLER:** *Haydar Bey (Kütahya)**Muhiddin Baha Bey (Bursa)***Açılma Saati:** *Z. S. 6,30***REİS** – Efendim celseyi açıyorum. (*Ekseriyet yok sesleri*)

REİS – Efendim müsaadenizle neticeyi âرز ediyorum: Reye iştirak eden zevatın adedi yüz otuz iki, iki müstenkif var, ekseriyeti mutlaka altmış yedidir. Hamdullah Subhi Bey Maarif için altmışaltı rey almış, Dr. Rıza Nur Bey kırk İki rey almışlar...

Maliye için Hakkı Behiç Bey altmış dört, Ferid Bey elli yedi rey almışlardır ve bittabi hiçbirisi intihabolunamamışlar, çünkü ekseriyeti mutlakaya iktiran edememişler. Onun için müsaadenizle yarın daha büyük bir ekseriyetle intihabı yapmaklığımızı rica ediyorum. (*İnşallah sesleri..*) Ekseriyet yok, tabiidir ki, efendim (*Gürültüler*) müsaade buyurunuz, altmış altı veya elli rey ile doğru bir vekâlet olmaz. Onun için büyük bir ekseriyetle yapmak daha muvafıktır, maslahat nokta-i nazarından, sonra efendim yarınki ruzname, evrakı varide, intihap... Sonra mütarekenin akdin-den beri tasdika iktiran ettirilmeyen mukarrerat, mukavelât ve muahedatın mu-teber olamayacağına dair Adliye ve Hariciye encümenlerinin kanun lâyihası, bu da ruznamemizi teşkil edecektir. Celseye nihayet veriyorum.

(Saat Yedide içtimaa nihayet verildi)

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 1 Cilt 1
On birinci içtima
04.05.1336 (1920) Salı

BİRİNCİ CELSE

REİS — *Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi*

KÂTİPLER: *Haydar Bey (Kütahya) Muhiddin Baha Bey (Bursa)*

Açılma saati : *Z. S. 2,15*

İntihaplar

1. – Maarif ve Maliye vekâletleri için intihap

REİS – Efendim, intihabata başlamazdan evvel Hamdullah Subhi Beyin bir takriri var.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Maarif Vekâleti için dün vâki olan intihapta reylerin inkısama uğraması nazarı dikkate alınarak Meclisi Âliye istinkâfımı arz etmeye lüzum gördüm, Maarif Vekâleti hususunda hiçbir arkadaşına en küçük bir arzu ifade etmediğimi ve bu yolda hiçbir ferdin telkinini kullanmadığımı bilhassa kayıt ve işaret ettikten sonra zamanın her şeyden ziyade mütesanit ve yekpare bir kuvvetle dahilî ve haricî selâmetimizi istihsal edecek bir heyeti icraiye lüzum gösterdiğini düşünerek namzedolan diğer muhterem arkadaşımıza bir ekseriyeti kaviye ile teyit ve müzaheretini bahşetmesini Meclisi Âliden rica ederim.

Antalya Mebusu Hamdullah Subhi

REİS – O halde efendim şimdi Maarif ve Maliye Vekâleti intihabatı yapacağız. Maarif ve Maliye Vekâleti için lütfen efendim, namzetlerin ismi yazılsın da tasnifi ârâya vaz’edelim.

FERİD BEY (Çorum) – Rüfekayı muhteremenin gösterdiği teveccühe arzı şükran ile beraber kendimden daha ziyade liyakatli gördüğüm Hakkı Behiç Beyefendiye bana verilen reylerin tevcih edilmesini rüfekadan rica ederim.

REİS – İntihabata başlıyoruz efendim. (İsimler okunur ve reyler toplanır)

REİS – Evvelki tasnif eden zevat aynı vazifeyi lütfen ifa buyursunlar. Neticeye kadar Celseyi tatil ediyorum.

İKİNCİ CELSE

REİS – Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi

KÂTIPLER: Haydar Bey (Kütahya)

Muhiddin Baha Bey (Bursa)

Açılma Saati: Z. S. 4,00

REİS – Efendim, netice-i ârayı arz ediyorum Reye iştirak buyuran zevatın ade-di yüz yirmi yedidir. Bu zevattan dokuz tanesi müstenkiftir. Yüz yirmi yedinin ek-seriyeti mutlakası (64) dür. Maliye Vekâletine Hakkı Behiç Bey (74) rey ile ve Ma-arif Vekâletine de Rıza Nur Bey (65) rey ile intihabolunmuşlardır. Şimdi efendim, ruznamemizin diğer maddesine geçiyorum.

I. İcra Vekilleri Heyetinin Programı

Dr. Rıza Nur Beyefendi, Maarif Vekili – Milletın maruz bulunduğu ahvâli fevkalâdeden dolayı nazârî, karışık ve uzun süren mesai ve muamelâta mahal olmadığı malûmu âlileridir. Meclisi Alileri namına işe başlamış olan Heyeti İcraiyesimizin deruhte ettiği mesai vatanın selâmeti, Hilâfet ve Saltanatın istiklâl ve masuniyeti, milletimizin pür şano şeref bir tarihi zafer ve temeddüne istinat eden bekâ ve mevcudiyeti gaye-i ulviyesine matuftur.

Bu itibarla deruhte ettiğimiz vazifeyi, bu gayemizin istihsâline kadar milletın vahdet ve tesanüdüne güvenerek atıldığımız bir cidal diye kabul ediyoruz.

Bu cidalde en büyük silâhımız millettin istiklaline matuf olan hakkı meşru-u tabiisini müdafaa emrindeki azim ve sebatıdır ve bu azmü sebatın tecelligâhı da Meclisi Âlimizdir.

Siyaseti hariciyemizde istihdaf ettiğimiz maksat, bugün payitahtımızı esaret ve tahakküm altında bulunduran devletleri evvelce İstanbul'da in'ikad etmiş olan son Meclisi Meb'usanın müttefikan tanzim ve tesbit ettiği Ahd ve Misakı Millî dairesinde istiklâlimize hürmetkâr kılmaktır.

Mukarreratı sulhiyenin kabul ve tasdiki nihaisi bittabi Heyeti Muhteremenin ittihaz buyuracağı karara tâbidir. Ve siyaseti dahiliyemizde bütün mesaimizin hedef-i müştereki, milletin vahdet ve tesanüdünün muhafazası ve emniyetli umumiyenin tesisi ve takriridir. Tesvilâtı hariciye ve dahiliye ile ihdas edilen vukuatı hainanenin bir sureti müessirede izale ve imhasiyle asayişin her yerde acilen teminini en büyük bir vazife-i vataniye telâkki etmekteyiz.

Emr ü idarenin her veçhile şayanı emn ü itimat eyadî azmü iktidarda bulunması cümle amalizden olmakla Meclisi Alilerinin bunu amir ve müeyyit olarak tanzim edeceği mukarrerat bittabi azim ve şiddetle tatbik olunacaktır. Gerek siyaseti hariciye ve gerek vaziyeti dahiliyemizin istilzam edeceği tedabiri askeriye bir mecra-yı sâlimede cereyan edebilmek için kuvayı milliyeye teşkilâtı muntazamaya ilhak edilerek resmî bir mahiyete konmak üzere tedabiri muktaziyeye tevessül edilmiştir.

Siyaseti maliyemizde dahi hedefimiz, mücahedatı maliyemizde memleketin iktisadiyatını, halkın refah ve saadetime mülayim, düşmanlarımızın tasminat ve tecavüzatına karşı mukavim kılmaktır. Dostluğunu fiilen isbat edecek devletlerin menafii iktisadiyesini memleketimizin menafi esasıyesiyile telif ederek kabule taftarız.

Umur-ı nafia hakkındaki teşebbüsatımıza gelince: Memleketin iktisadı nokta-i nazarından, elzem olup da şimdiye kadar inşasına iktidar olunmamış ana hatların malûm olan buhrandan; dolayı bu sene inşaatına devam olunamaması zaruridir. Ancak mevcut olan yollarda ahalimizin mürur ve ubura mani olan harap aksamlı turluk Me köprülerin tamiratına ve işbu tariklerde inşa olunmamış aksamlı mühimmenin ikmalî inşaatına müsareat olunacağı gibi Ankara-Sivas demiryolunun inşaatı (Yahşihan) mevkiine kadar bil ikmal işletmesine ait tedabir ittihaz olunmuştur.

Umuru sıhhiye ve muavenet-i içtimaiye hususunda hali hazır-ı malimizin müsaid olabildiği kadar ve mümkün mertebe iktisada riayet olunarak azamî fevaid-i sıhhiye ve içtimaiye teminine çalışılacaktır. Ahalinin ve memlekette mevcut müessesat-ı sıhhiyenin edviye ve levazımı sıhhiye hususunda müşkilâta uğramamaları için şimdiden bu gibi levazımın memlekete ithaline say olunuyor. Elimizde mevcut edviye ve eczayı tıbbiyeyi israf etmemek üzere kullanırsak bu buhranlı devreyi kolaylıkla atlatabileceğimizi zannediyoruz. Emrazı sariyenin lehülhamd memlekette bu sene evvelki harp senelerine nisbeten pek az olduğunu marazı hamdû şükranda zikretmekle beraber bugün emrazı içtimaiye namı altında zikrolunan malarya ve frenginin tahdidi mazarratı için diğer şua batı idare ile müttehiden ittihazı tedabir olunacağını söylemek isteriz.

Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasiyle dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidal hayatta muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadî nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliye'ye isal eylemek, tedrisat-ı resmiyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî en asrî olan bu esasatla kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ye şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lûgatleri toplayarak dilimizin kâmusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak tasarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekâtibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir.

Teşkilât-ı Adliyyede iki nokta-i nazardan vaziyetin tetkiki iktiza eder. Birisi hükkâm ve memurin, diğeri muamelâtı umumiye.

Şüphe yoktur ki kavanin-i mevcudeyi hüsnü tatbik edebilecek hükkâmımız çok değildir. Ancak bu azlık hükkâmın fikren dun olmalarından ziyade mesleğe merbutiyeti katiye ile bağlanacak raddede temini refahları düşünülmediğinden ileri geliyor. Pek yüksek selâhiyetlere malik olan heyeti hakime memurini saireye nisbetle gayet az maaş alarak derdi maişet içinde çırpınıyor. Bunun için hükkâmın terfihi bizim için bir umdedir. Zıyyık maişetle fikren harap olan heyeti hakimeden şeriatın ve aklın isteyeceği sürati karar, selâmeti rey beklemek temenni muhaldir. Heyeti hakimeyi her türlü düşünceden azade, mesleğine âşık zevattan mürekkebe bir hale koymak ve bu refahı temin eyledikten sonra namus ve Metin icabatına riayetkârlıkta bir zerre-i taksiri anlaşılan hakimi hiçbir devlet memuriyetinde istihdam etmiyerek bütün hukukundan mahrum, bırakmak siyaseti esasiyemizi teşkil eder.

Muamelât itibariyle noksanlarımızın en büyüğü halkın Hükümetten adalet dilenmesi şeklidir. Halbuki Hükümetler halkın mal, hayat ve namusunu sıyanet için teşekkül etmişlerdir. Irzına tecavüz edilen bir adamın aylarla mahkeme kapılarında

sürünmesi ve yine neticeten düşmanı ırzının cezadide olduğunu görememesi devlet teşkilâtındaki gayeye münafidir.

Hükkamın terfihinden ve vazifesine dikkat ve ihtimam etmiyenlerin tardı esasını kabulden sonra, muamelat-ı adiye-i mehakimin tesri-i intacına matuf tedabir ittihazına sıra gelir. Müstantık veya müddeiumumlnin cürm-i meşhuda giderek ikmal ettiği tahkikat evrakının bir iki şahidin noksanisi dolayısıyla istintak dairelerinde uzun zaman kalmasına ve sonra heyet-i ittihamiyeye gitmesine ve İstin-takan ifadesi alınan kesianın altı ay sonra tekrar cinayet mahkemesi kapılarında sürünmesine ve saireye matuf olan teşkilat-ı hazıra-i adliye-yi tadil ve yerine cürm-i meşhut vukuunda derhal mahalline azimle isticvab ve istimal, aynı zamanda icra ederek hükmü vermek vazifesiyle mükellef üçer kişilik hakim-i müçtemi ve mesail-i saire-i cezaiyede hakim-i münferit usulünü kabul ve istintak ve ittiham gibi muamelatı uzatan, irtikab ve irtişaya büyük kapılar açan teşkilatı ortadan kaldırmak ve seyyar sulh hakimleri vasıtasıyla adaleti halkın ayağına götürmek elsem-i tariktir. Muamelat-ı adiyenin teşrii ve hükümlerin kabil olan süratle itası için her kazada doğrudan doğruya müddeiumumiler emrine verilecek süvari jandarmaları vasıtasıyla tebligat icra ettirebilmekten başka çare göremiyoruz.

II. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ
(Fevzi Paşa Hükümeti)
(24 Ocak 1337 (1921) – 09 Temmuz 1338 (1922))

II. İcra Vekilleri Heyeti

İcra Vekilleri Heyeti Reisi

Fevzi Paşa	(Kozan)	24.01.1921-16.05.1921
Fevzi Paşa	(Kozan)	19.05.1921-09.07.1921

Umur-ı Seriyeye Vekili

Mustafa Fehmi Efendi	(Bursa)	24.01.1921-16.05.1921
Mustafa Fehmi Efendi	(Bursa)	19.05.1921-27.04.1922
Abdullah Azmi Bey	(Eskişehir)	11.05.1922-09.07.1922

Dahiliye Umur-ı Vekili

Refet Bey	(İzmir)	24.01.1921-18.03.1921
Ata Bey	(Niğde)	21.04.1921-16.05.1921
Ata Bey	(Niğde)	19.05.1921-30.06.1921
Refet Bey	(İzmir)	30.06.1921-05.08.1921
Ali Fethi Bey	(İstanbul)	10.10.1921-09.07.1922

Adliye Vekili

Celalettin Arif Bey	(Erzurum)	24.01.1921-24.01.1921
Yusuf Kemal Bey	(Kastamonu)	30.01.1921-16.05.1921
Refik Şevket Bey	(Saruhan)	19.05.1921-09.07.1922

Nafia Vekili

Ömer Lütfi Bey	(Amasya)	24.01.1921-19.05.1921
Ömer Lütfi Bey	(Amasya)	19.05.1921-12.11.1921
Hüseyin Rauf Bey	(Sivas)	17.11.1921-07.01.1922
Fevzi Bey	(Diyarbakir)	04.01.1922-09.07.1922

Hariciye Vekili

Bekir Sami Bey	(Amasya)	24.01.1921-08.05.1921
Yusuf Kemal Bey	(Kastamonu)	16.05.1921-16.05.1921
Yusuf Kemal Bey	(Kastamonu)	19.05.1921-09.07.1922

Şihhiye ve Muavenet-i İhtimaiye Vekili

Adnan Bey	(İstanbul)	24.01.1921-02.03.1921
Dr. Refik Bey	(Bayazıt)	10.03.1921-16.05.1921
Dr. Refik Bey	(Bayazıt)	19.05.1921-14.12.1921
Dr. Rıza Nur Bey	(Sinop)	24.12.1921-09.07.1922

İktisat Vekili

Yusuf Kemal Bey	(Kastamonu)	24.01.1921-30.01.1921
Mahmut Celal Bey	(Saruhan)	27.02.1921-16.05.1921
Mahmut Celal Bey	(Saruhan)	19.05.1921-14.01.1922
Sırrı Bey	(İzmit)	19.01.1922-27.04.1922
Hasan Hüsnü Bey	(Trabzon)	11.05.1922-09.07.1922

Müdafaa-ı Milliye Vekili

Fevzi Paşa	(Kozan)	24.01.1921-16.05.1921
Fevzi Paşa	(Kozan)	19.05.1921-05.08.1921
Refet Bey	(İzmir)	05.08.1921-10.01.1922
Kâzım Bey	(Karesi)	14.01.1922-09.07.1922

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili

İsmet Bey	(Edirne)	24.01.1921-16.05.1921
İsmet Bey	(Edirne)	19.05.1921-05.08.1921
Fevzi Paşa	(Kozan)	05.08.1921-09.07.1922

Maliye Vekili

Ahmet Ferit Bey	(İstanbul)	24.01.1921-16.05.1921
Hasan Bey	(Trabzon)	19.05.1921-22.04.1922
Hasan Fehmi Bey	(Gümüşane)	24.04.1922-09.07.1922

Maarif Vekili

Hamdullah Suphi Bey	(Antalya)	24.01.1921-16.05.1921
Hamdullah Suphi Bey	(Antalya)	19.05.1921-12.11.1921
Mehmet Vehbi Bey	(Karesi)	19.11.1921-09.07.1922

II. İcra Vekilleri Heyeti Hükümeti Meclise Program Sunmamıştır.

TBMM ZABIT CERİDESİ
Devre 1 Cilt 7 İçtima 138
Sayfa 372-373
26 Kânunusani 1337 (1921) Çarşamba

BİRİNCİ CELSE

REİS – İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİPLER: Fayyaz Ali Bey (Yozgad)

Ata Bey (Niğde)

Açılma Saati: 1,40 sonra

İcra Vekilleri Muamelatı

1. – İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşanın intihap olunduğuna dair İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi

REİS – Müdafaa-i Milliye Vekili Feyzi Paşa Hazretlerinin İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine intihap edildiğine dair tezkere var.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine 22 Kânunusani 1337 tarih ve Zabıt Kalemi 1111/2110 numaralı tezkere-i celileleri cevabıdır.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun dokuzuncu maddesi ahkâmına tevfikân İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine ittifakı âra ile Müdafaa-i Milliye Vekili Ferik Fevzi Paşa Hazretlerinin intihap edildiğine dair Heyeti Vekilenin 24.1.1337 tarihindeki içtimasında kabul olunan kararname aynen ve rapten takdim kılınmıştır efendim.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve
Müdafaa-i Milliye V.
Fevzi

REİS – Efendim, malûmu âliniz zaten Heyeti Vekileye ait meseledir. Malûmat kabilindendir.

NEŞET BEY (Kângırı) – Ne vakit intihap vâki olmuş? Tarihi öğrenmek istiyorum.

KÂTİP FEYYAZ ÂLİ BEY (Yozgad) – Yirmi dört kânunusanide.

REİS – Bu hakkı Heyeti Vekileye kanun vermişti. Berayi malûmat tebliğ ediliyor.

TBMM ZABIT CERİDESİ
Devre 1 Cilt 10 İçtima 36
Sayfa 318-320
19 Mayıs 1337 (1921)Perşembe

BİRİNCİ CELSE

REİS – Reisisani Dr. Adnan Beyefendi

KÂTİP: Ziya Hurşid Bey (Lâzistan)

Açılma Saati: 2 sonra

İcra Vekilleri Heyeti Muamelâtı

1. – Yeniden intihabedilen İcra Vekilleri Heyeti

REİS – Heyeti Vekile intihabına dair Makamı Riyasetin tezkeresi var:

B.M.M. Heyet-i Umumiyesine

Heyeti Vekileden istifa edenlerin yerlerine berveçhi âti irae edilen namzetler meyanından her vekâlet için birer zatın intihabını arz ve teklif ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Seriye Vekâleti: Mustafa Fehmi Efendi (Bursa), Hacı Tevfik Efendi (Kângırı),Hüseyin Hüsnü Efendi (İstanbul)

Müdafaa-i Milliye Vekâleti: Fevzi Paşa (Kozan), Kâzım Karabekir Paşa (Edirne), Refet Paşa (İzmir)

Nafia Vekâleti: Ömer Lûtfi Bey (Amasya), İhsan Bey (Cebelibereket)

Adliye Vekâleti: Refik Şevket Bey (Saruhan), Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir), Hafız Mehmed Bey (Trabzon)

Maarif Vekâleti: Hamdullah Suphi Bey (Antalya), Hamdi Bey (Canik), Veli Bey (Burdur)

Dahiliye Vekâleti: Ata Bey (Niğde), Haydar Bey (Van)

Maliye Vekâleti: Hasan Bey (Trabzon), Ferid Bey (Çorum)

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti: Doktor Refik Bey (Bayazıt), Fikret Bey (Kozan), Emin Bey (Bursa)

İktisat Vekâleti: Mahmud Celâl Bey (Saruhan), İsmet Bey (Çorum)

REİS – Efendim isimleri birer birer okuyacağız, lütfen reylerinizi istimal edin

İKİNCİ CELSE

REİS – Reisisani Dr. Adnan Beyefendi

KÂTİP: Ziya Hurşid Bey (Lâzistan)

Açılma Saati: 4 sonra

REİS – Celseyi açıyorum.

Tasnifi âra neticesini arz edeceğim efendim. Reye iştirak edenlerin mecmuu iki yüz on iki. Kırk dört zat istinkâf etmiştir, Seriyeye Vekâletine Mustafa Fehmi Efendi yüz kırk dokuz, Müdafaa-i Milliyeye Fevzi Paşa Hazretleri yüz elli altı, Adliye Vekâletine Refik Şevket Bey yüz yirmi iki, Maliye Vekâletine Hasan Bey Trabzon yüz kırk iki, Dahiliye Vekâletine Ata Bey Niğde yüz kırk yedi, İktisat Vekâletine Mahmud Celâl Bey yüz kırk dört, Maarif Vekâletine Hamdullah Subhi Bey yüz otuz altı, Nafia Vekâletine Ömer Lûtfi Bey yüz kırk dokuz, Sıhhiye ve Muaveneti İçti-maiye Vekâletine Doktor Refik Bey, yüz elli iki rey ihraz etmek suretiyle intihab edilmişlerdir. Diğer rey alanlar Seriyeye Vekâleti için Hacı Tevfik Efendi (3), Vehbi Efendi (4), Şeyh Servet Efendi (1), Müdafaa-i Milliye Vekâleti için Refet Paşa (3) Kâzım Karabekir Paşa (1), Adliye Vekâleti için Abdullah Azmi Efendi (24), Maliye Vekâleti için Ferid Bey (6), Dahiliye Vekâleti için Haydar Bey (3), (*Allah muvaffak buyursun sadaları*)

HASİB BEY (Maraş) – Reis Bey bendenizin Pontüs ve Merzifon meselesine mütaallik 14 Mayıs'ta verilmiş bir takririm vardı okunmadı...

REİS – Sonra bulur okuruz.

4,10 sonrada celseye nihayet verildi.

III. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ
Rauf Bey (ORBAY) Hükümeti
12 Temmuz 1337 (1922)-04 Ağustos 1338 (1923)

III. İcra Vekilleri Heyeti

İcra Vekilleri Heyeti Reisi

Hüseyin Rauf Bey (Sivas) 12.07.1922-04.08.1923

Şeriye Vekili

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir) 12.07.1922-03.11.1922

Mehmet Vehbi Efendi (Konya) 06.11.1922-14.04.1922

Musa Kâzım Efendi (Konya) 15.04.1923-04.08.1923

Müdafaa-i Milliye Vekili

Kâzım Paşa (Karesi) 12.07.1922-04.08.1923

Adliye Vekili

Celalettin Arif Bey (Erzurum) 12.07.1922-14.07.1922

Rifat Bey (Kayseri) 16.08.1922-04.08.1923

Dahiliye Vekili

Ali Fethi Bey (İstanbul) 12.07.1922-04.10.1922
05.10.1922-04.08.1923

Hariciye Vekili

Yusuf Kemal Bey (Kastamonu) 12.07.1922-25.10.1922

İsmet Paşa 26.10.1922-04.08.1923

Maliye Vekili

Hasan Fehmi Bey (Gümüşane) 12.07.1922-04.08.1923

Maarif Vekili

Mehmet Vehbi Bey (Karesi) 12.07.1922-06.11.1922

İsmail Safa Bey (Mersin) 06.11.1922-04.08.1923

Nafia Vekili

Feyzi Bey 12.07.1922-04.09.1922
09.09.1922-04.08.1923

İktisat Vekili

Mahmut Esat Bey (İzmir) 12.07.1922-04.08.1923

Sıhhat ve Muavenet İctimaiyat Vekili

Dr. Rıza Nur Bey (Sinop) 12.07.1922-18.09.1922

25.09.1922-04.08.1923

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekili

Fevzi Paşa (Kozan) 12.07.1922-04.08.1923

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 1 Cilt 21 İçtima 72
İçtima Senesi 3
Sayfa 358-362
12 Temmuz 1338 Çarşamba

BİRİNCİ CELSE

REİS – İkinci Reisvekili Musa Kâzım Efendi Hazretleri

KÂTIPLER: Hakkı Bey (Van)

Enver Bey (İzmir)

Bed'i Müzakerat: Saat: 1,45

İcra Vekilleri Muamelâtı

1. – İcra Vekilleri Heyeti intihabı

REİS – Efendim İcra Vekilleri Reisinin intihabına başlıyoruz. Bittabi tâyini esamiyle olacaktır. Azayı kiramın esamisinin kıraatine başlıyoruz. Lütfen reylerinizi istimal buyurunuz.

CEMİL BEY (Kütahya) – Reis Bey bendeniz heyeti umumiyesinin birden intihabını teklif ediyorum. (*Hayır sadaları*)

İcra Vekilleri Heyeti Reisinin intihabı için âra toplandı ve Mehmed Şükrü Bey (Karahisarı Sahib), Nüzhet Efendi (Ergani), Salâhaddin Bey (Mersin) tasnifi ârâya memur edildi.

REİS – Efendim âra tasnif edilinceye kadar Şer'îye Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi ihzar buyurunuz.

Şer'îye Vekâleti intihabı için istihsali ârâya başlanılarak reylerin toplanması hitam bulduktan sonra Şeyh Servet Efendi (Bursa), Süreyya Bey (Saruhan), Abdullah Efendi (Bolu) tasnifi ârâya memur edildiler

REİS – İcra Vekilleri Riyaseti intihabında reye iştirak eden zevatın adedi (204) tür. İki müstenkife karşı (197) reyle Rauf Beyefendi ihrazı ekseriyet etmiştir. (*Şiddetli alkışlar*)

İCRA VEKİLLERİ HEYETİ REİSİ HÜSEYİN RAUF BEY (Sivas) – (Alkışlar arasında kürsüye gelerek) Muhterem kardeşlerim, vatanımızın, milletimizin mukadderatına yegâne hâkim olan Meclisi Alinize iltihakım anından bugüne kadar bu âciz arkadaşınıza kifayetinin pek fevkinde izhar buyurduğunuz emnü itimada karşı teşekkür edebilecek kelime bulmakta izharı aczediyorum. (*Estağfurullah sadaları*) Bu defa da uhdeme tevdi buyurduğunuz vazifeyi hakkiyle ifaya Allah huzurunda kasem ediyorum. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*) Milletimizin âmâli ve şeriatı Ahmediyenin gösterdiği tariklerden inhiraftan Allah beni muhafaza buyursun. (*Âmin! sadaları ve alkışlar*) Her hususta rehberim, müzaheretî İlâhiye ve Peygamberimiz

Efendimiz Hazretlerinin ruhaniyeti olacaktır. Bu hususta her an, hepinizin müzaheretinden emin olarak bugünden itibaren tevdi buyurduğunuz vazifeye mübâşeret ediyorum. (*Allah muininiz olsun sadaları*) Tevfik, hâkimi hakiki olan Cenabı Allah'tandır. (*Sürekli alkışlar*)

REİS – Efendim Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin intihabına başlıyoruz Reylerinizi istimal buyurunuz...

Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin intihabatı için istihsalî ârâya başlanarak reylerin toplanması hitam bulduktan sonra Tahsin Bey (İzmir), Mustafa Bey (Diyarbakir) Tevfik Bey (Erzincan) tasnifi ârâya memur edildiler)

REİS – Efendim, Şeriye Vekâleti intihabı neticesini arz ediyorum. Reye iştirak eden âzanın adedi (204) tür. (186) reyle Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi Hazretleri ihrazı ekseriyet etmişlerdir.

ŞER'İYE VEKİLİ ABDULLAH AZMİ EFENDİ (Eskişehir) – Meclisi Âlinin ikinci defa hakkı âcizanemdeki tecelliyatı liyakatimin kat kat fevkindedir. İmdadı ruhaniyeti Peygamberinin bizimle, Meclisle beraber olduğunda asla şüphe yok. (*Alkışlar*) Bendeniz de imdadı ruhaniyeti Peygamberiden bu suretle istimdad eder ve muvaffakiyeti de Cenabı Haktan beklerim. (*Allah muvaffakiyet ihsan etsin, sadaları*)

REİS – Efendim, Müdafaa-i Milliye Vekili intihabına başlıyoruz. Reylerinizi istimal buyurunuz. Müdafaa-i Milliye Vekâleti intihabı için rey vermiyen arkadaşlar varsa lütfen reyini versin... Müdafaa-i Milliye Vekâleti intihabı bitmiştir.

Ziya Hurşid Bey (Lâzistan), Cevad Bey (Bolu), İsmail Remzi Efendi (İsparta) tasnifi ârâya bakur'a memur edilmişlerdir.

REİS – Efendim, Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti için intihaba iştirak buyuran zevatın adedi (208) dir; (200) reyle Kozan Mebusu Fevzi Paşa Hazretleri ihrazı ekseriyet eylemişlerdir. (*Sürekli alkışlar*)

Efendim Hariciye Vekâleti intihabına başlıyoruz, lütfen reylerinizi istimal buyurun... (Reyler istihsal olundu.)

Efendim, Hariciye Vekâleti intihabı için rey vermiyen arkadaş varsa lütfen reylerini istimal buyursunlar. Hariciye Vekâleti intihabı bitmiştir.

Osman Bey (Kayseri), Halil İbrahim Efendi (Eskişehir), Operatör Emin Bey (Bursa), bâkur'a tasnifi ârâya memur olmuşlardır.

REİS – Efendim Müdafaa-i Milliye Vekâleti için reye iştirak eden zevatın adedi (203); (105) reyle Kâzım Paşa (Karesi) intihab edilmiştir. (*Alkışlar*)

Efendim, Hariciye Vekâleti için istihsal olunan ârâ tasnif edilinceye kadar on dakika teneffüs. (*Devam sesleri*)

Hitamı Celse; Saat: 3,16

İKİNCİ CELSE

REİS – İkinci Reisvekili Musa Kâzım Efendi Hazretleri

KÂTİPLER: Hakkı Bey (Van)

Enver Bey (İzmir)

Bed'i müzakerat: Saat: 3.30

REİS – Efendim celseyi küşad ediyorum, Hariciye Vekâleti için icra kılman intihapta reye iştirak eden zevatın adedi 203 tür. Muamele tamam, 198 reyle Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey ihrazı ekseriyet etmiştir. (*Alkışlar*)

YUSUF KEMAL BEY (Kastamonu) – Arkadaşlar öteden beri hakkımda göstermekte bulunduğunuz itimat ve teveccühün kuvvetli bir delilini daha gösterdiniz. Bu benim hakkımda şüphesiz büyük bir lütuftur. Onun minnettariyım. Arzı şükran ederim. (*Estağfurullah sesleri*) Diğer cihetten Büyük Millet Meclisinin Hariciye Vekâletinin asıl veçhesi, esas veçhesi; hakkı, adaleti istemektir. Milletin müstahak olduğu hakkı, adaleti istihsal etmektir. Hakkın ve adaletin harisi de Cenabı Haktır. Cenabı Hakkın inayetine, Peygamberimizin ruhaniyet ve imdadına ve sizlerin bu teveccühüne istinaden Hariciye Vekâleti yürüyecek ve inşallah muvaffak olacağız. (*İnşallah sesleri, alkışlar*)

REİS – Efendim Maliye Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi istimal buyurunuz. Efendim rey ver nüye n arkadaşlarımız varsa lütfen reylerini versinler.

İçel Mebusu Sami Bey, Kayseri Mebusu Sabit Efendi, Kastamonu Mebusu Besim Bey bâkur'a tasnifi ârâya memur edildiler.

REİS – Efendim Maarif Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi lütfen istimal buyurunuz. Efendim reylerini vermeyen zevat varsa lütfen reylerini versinler.

Bolu Mebusu Cevad Bey, Amasya Mebusu Dr. Asım Bey, Cebelibereket Mebusu Rasim Bey bâkur'a tasnifi ârâya memur edilmişlerdir.

REİS – Efendim Maliye Vekâleti için icra kılman intihapta reye iştirak eden zevatın adedi 193'tür, muamele tamam. 179 reyle Gümüşane Mebusu Hasan Fehmi Bey ihrazı ekseriyet etmiştir. (*Alkışlar*)

Efendim Adliye Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi izhar ediniz. Efendim reylerini istimal etmiyen arkadaşlarımız varsa lütfen reylerini istimal buyursunlar. İstihsali âra hitam bulmuştur.

Karahisarı Şarki Mebusu Ali Süruri Efendi, Yozgad Mebusu Bahri Bey, Konya Mebusu Arif Bey bâkur'a tasnifi ârâya memur edilmişlerdir.

REİS – Efendim Maarif Vekâleti için icra kılınan intihapta reye iştirak eden zevatın adedi 201'dir. Muamele tamam. 193 reyle Karesi Mebusu Vehbi Bey ihrazı ekseriyet etmiştir. (*Alkışlar*)

VEHBİ BEY (Karesi) – Efendiler memleketimizin en mühim cephelerinden birisi olan cehalet cephesine memur ettiğiniz zamandan beri gerek idari ve gerek

malî mesailde, bilcümle müşkülâta rağmen, Heyeti Celilenizin ve hattâ bütün ef-radı milletin göstermekte olduğu teveceü-hatın, müzaheretin, muavenetin zaten en samimilkalb müteşekkik ve minnettari idim. Bu defa tekrar o vazifede devamı emir buyurmakla o teveccühâtınızın devamına kaani olarak biina-yetullahi Tealâ vazifeye başlayacağım. (*Allah muvaffak buyursun sesleri*) Bu hususta bilenle bilmiyen bir değildir, buyuran Cenabı Hakkın inayetine ve ilmi tahsilini Müslim ve Müslimeye farz buyuran ruhaniyeti Peygamberiye ve daima memlekette ilim ve irfanın hâmi ve müzahiri olan sizlerin müzaheretine istinaden işe başlayacağım. Tevfık Allah'tandır. (*Allah muvaffak etsin sadaları, alkışlar*)

REİS – Efendim İktisat Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi istimal buyurunuz Efendim reylerini vermeyen arkadaşlarımız varsa lütfen reylerini versinler.

Gaziantep Mebusu Yasin Bey, Karahisari Şarki Mebusu Vasfi Bey, Ergani Mebusu Mahmud Bey bâkur'a tasnifi ârâya memur edilmişlerdir.

REİS – Efendim Adliye Vekâleti için icra kılınan intihap neticesinde reye iştirak eden zevatın adedi 203 tür. Muamele tamam; 96 rey Celâleddin Arif Bey, 90 rey Veli Bey almıştır. Ekseriyet olmadığından muamele natamamdır.

KARAHİSARI ŞARKİ MEBUSU ALİ SÜRURİ EFENDİ – Reis Bey on iki müstenkif de var.

REİS – Evet efendim, on iki tane de müstenkif vardır. Bir iki tane de diğerine rey var. Muamele tamam değildir. Yemden intihap yapmak lâzımgeliyor.

Efendim, Adliye Vekâleti İntihabatına tekrar başlıyoruz. (*Nafiya, sesleri*)

Efendim, Adliye Vekâleti intihabına başladığımız ihrazı ekseriyet etmiyen bir vekâlettir. Onun intihabını ikmal etmek daha münasibolacaktır. Tensibederseniz, onu yapalım. (*Muvafık, sesleri*)

Efendim, Adliye Vekâleti intihabına yeniden başlıyoruz. Reylerinizi lütfen istimal buyurunuz. (Reyler toplandı.)

Efendim, Adliye Vekâleti için rey vermeyen zevat varsa lütfen reylerini versin.

Sami Bey (İçel), Fikri Faik Bey (Genç), Mustafa Efendi (Siird) ârâyı tasnife memur edildiler.

REİS – İktisat Vekâleti intihabına iştirak eden âzanın adedi 195, 107 reyle İzmir Mebusu Mahmud Esad Bey ibrazı ekseriyet etmiştir. (Alkışlar)

Nafia Vekâleti intihabına başlıyoruz. Lütfen reylerinizi ihzar buyurunuz. (*Nafia Vekâleti Vekilliği, sadaları*) (Biraz teneffüs veriniz, sadaları) Efendim, intihaba devam edip etmemek Heyeti Celilenin reyi ile olacaktır. Devamı kabul edenler lütfen el kaldırsın. Devam edilecektir, efendim. Nafia Vekâleti intihabına başlıyoruz.

(Diyarbakir Daire-i İntihabiyesinden istihsalı ârâya başlandı.)

REİS – Efendim, Nafia Vekâleti intihabında rey vermeyen zevat varsa reylerini versinler.

Mehmed Şükrü Bey (Karahisarı Sahib) İbrahim Bey (Mardin), Hüseyin Efendi (Kozan), tasnifi ârâya memur edildiler.

REİS – Efendim, Adliye Vekâleti için icra olunan intihapta 194 zat reye iştirak etmişler ve muamele tamamdır, efendim. Celâleddin Arif Bey 105 reyle ihrazı ekseriyet etmiştir. (*Alkışlar*)

Efendim, Sıhhiye Vekâleti intihabı var. Fakat vaktimiz kalmadı. (*Devam sadaları*) Sıhhiye Vekâleti intihabına başlıyoruz. Reylerinizi istimal buyurunuz.

ABDÜLKADİR KEMALİ BEY (Kastamonu) – Reis Efendi intihap, vekilin vekili mi olacaktır. Yoksa doğrudan doğruya vekil mi intihabedeceğiz?

REİS – Efendim, arkadaşlarımızdan birisi Sıhhiye Vekâletine intihabedilecek zatın asil mi yoksa vekile vekil midir, diye soruyor. Vekilin vekilidir, efendim. Malûmuâliniz olduğu üzere istifalar şahsa münhasırdır. Nafia Vekili istifa etmemiştir. Keza Rıza Nur Bey istifa etmemiştir. Binaenaleyh, bu intihaplar vekilin vekilidir. (Sıhhiye Vekâleti vekili için âra toplandı.)

Efendim, Sıhhiye Vekâleti vekili intihabında reyini istimal etmeyen varsa lütfen reylerini istimal buyursunlar.

Bahri Bey (Yozgad), Hacı Arif Bey (İstanbul), Muhiddin Baha Bey (Bursa), ârayı tasnife memur edildiler.

REİS – On dakika teneffüs edelim.

Hitamı Celse; Saat: 5,00

ÜÇÜNCÜ CELSE

İkinci Reisvekili Musa Kâzım Efendi Hazretleri

KÂTİP: *Hakkı Bey (Van)*

Bed'i Müzakerat: *Saat: 5,15*

REİS – Efendim, celse küşadedildi. Nafia Vekaleti vekilliğine icra kılınan intihabatta reye iştirak eden zevatın adedi (181) dir. (70) rey Cemal Paşa almış, 9 müstenkif var, 99 rey ile Saruhan Mebusu Reşad Bey İntihab olunmuştur.

Sıhhiye Vekâleti vekilliğine icra kılman intihapta (180) zat reye iştirak etmiş, (8) müstenkife karşı (129) rey ile Bolu Mebusu Fuad Bey ihrazı ekseriyet etmiştir. Yarın mûtat saatte içtima etmek üzere Celseyi tatil ediyorum.

Hitamı Müzakerat; Saat: 5.17

IV. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ
Ali Fethi Bey Hükümeti
14 Ağustos 1923 – 27 Ekim 1923

IV. İcra Vekilleri Heyeti

İcra Vekilleri Heyeti Reisi

Ali Fethi Bey (İstanbul) 14.08.1923-27.10.1923

Dahiliye Vekili

Ali Fethi Bey (Okyar) 14.08.1923-27.10.1923

Şer'îye Vekili

Musa Kâzım Efendi (Konya) 14.08.1923-29.08.1923

Mustafa Fevzi Efendi (Saruhan) 01.09.1923-27.10.1923

Hariciye Vekili

İsmet Paşa (Edirne) 14.08.1923-27.10.1923

Müdafaa-i Milliye Vekili

Kâzım Paşa (Karesi) 14.08.1923-27.10.1923

Maarif Vekili

İsmail Safa Bey (Adana) 14.08.1923-27.10.1923

İktisat Vekili

Mahmut Esat Bey (İzmir) 14.08.1923-24.09.1923

Hasan Bey (Trabzon) 24.09.1923-27.10.1923

Sıhhiye Vekili

Rıza Nur (Sinop) 14.08.1923-27.10.1923

Maliye Vekili

Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane) 14.08.1923-27.10.1923

Adliye Vekili

Seyit Bey (İzmir) 14.08.1923-27.10.1923

Nafia Vekili

Fevzi Bey (Diyarbakır) 14.08.1923-27.10.1923

Erkân-ı Umumiye Harbiye Reisi

Fevzi Paşa (Kozan) 14.08.1923-27.10.1923

Mübadele, İskân ve İmar Vekili

Mustafa Necati Bey (İzmir) 20.10.1923-27.10.1923

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 2 Cilt 1 İçtima 14
Sayfa 419-428
5 Eylül 1339 (1923) Çarşamba

BİRİNCİ CELSE

REİS – *Birinci Reisvekili Mehmed Sabri Beyefendi*

KÂTİPLER: *Mahmud Bey (Siird)*

Ragıp Bey (Zonguldak)

Bed'i müzakerat: *Saat: 2,05*

IV. İcra Vekilleri Heyetinin Programı

REİS – Efendim İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fethi Beyefendi programlarını okuyacaklardır.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi Bey (İstanbul) – Muhterem efendiler!

İcra Vekilleri Riyasetine intihabım dolayısıyla Heyet-i Celilenize beyan-ı teşekkür eylediğim zaman Vekil arkadaşlarımla müdavele-i efkârdan sonra siyasî hattı harekâtımız hakkında huzur-u âlinizde bazı maruzatta bulunacağımı söylemiştim.

Gerek umdelerimizden, gerek Meclis-i Âlinin şimdiye kadar tebellür eden temayülât-ı umumiyesinden mülhem olan şu maruzatım, vekilemiz için yakın istikbalde takibedilecek mesai programını çizecektir. Mamafih bu mesai programı mukadderat-ı millete vâzülyed olan Meclis-i Âli tarafından lüzumunda verilecek mütemmim veçhelerin istilzam edeceği tevessüat ve tadilâta tabi bulunacaktır.

Efendiler

Her türlü ıslâhat tasavvurlarına girişmezden evvel nazar-ı dikkatimizi evvelimirdе vaziyet-i maliye üzerine affetmek faideli olur. Filvaki bir taraftan şubat-ı idaremizde gördüğümüz noksanları ikmal etmek, maarifimizi, iktisadiyatımızı yükseltmek için bir an evvel mevkîi tatbiki koymak ihtiyacını umumen hissettiğimiz her türlü tedbirlerin, teşebbüslerin bütçeye istinadetmesi lazım geldiği gibi diğer taraftan en mühim ıslahatın dahi bütçemizi tevazün ettirmekten ibaret olduğuna şüphe yoktur. Pek bedihî olan bu hakikatleri bir daha tekrar etmek itikadımca manasız bir hareket değildir. Çünkü yeni Türkiye Devleti teşekkül edinceye kadar bu bedahetler maalesef nazarı dikkate alınmamış veya hiç bütçesiz memleket idare edilmiş ve varidat-ı devlet geliş güzel israf edilerek erbab-ı istihkakın maaşları verilmemiş ve bu yüzden muntazam bir idare tesis olunamamış veya varidat-ı devletle gayrimütenasip yapılan masarif at hariçten yapılan istikrazlarla kapatılmış ve bugünkü neslimiz bu istikrazatın faizleri yüzünden gayet ağır bir bar-ı malî altında bırakılmıştır.

Memlekette hemen hiçbir eseri ümran ve salâh izi bırakmadan akıp gitmiş olan bu paraların bizim için ve ensal-i âtiye için ne elim mahrumiyetler ifade ettiğini ve memleketin refah ve serveti yolunda müziç engeller teşkil eylediğini izaha hacet yoktur, zannederim.

Bu itibarla vekilleriniz, azami tasarrufa riayet ederek 1340 senesi için müteva-zin bir bütçe ile Huzuru Âlinize çıkarmayı akdem-i vazaif tanımıştır. Pek yakında nazarı dikkatinize arz edilecek olan bu bütçenin hututu esasiyesi şudur.

Varidatımızdan Aşar Vergisinin yüzde onikibuçuktan yüzde ona tenzili. Aşar Vergisinin tarz-ı cibayetini ıslah etmek ve ziraatin inkişafına müsait bir şekle ifrağ eylemek esaslı umdelerimizdendir. Ancak, bunun varidat bütçemizi altüst eden, mevkii fiile konması için uzun tetkikata, dikkatli tettebbuata lüzum vardır. Maliye Vekâletince yapılmakta olan bu tetkikatin neticesi bittabi bir kanun lâyihası şek-
linde Meclis-i Âlinize arz edilecektir. Fakat bu pek şayanı arzu olan ıslahat derpiş edilinceye kadar köylünün üzerinde pek ağır bir vergi olan ve ağırlığı yüzünden çiftçiye fazla arazi zerretmek, çalışmak için hiçbir şevk ve heves bırakmıyan bu nis-betsiz vergiyi tahfif etmeyi Hükümet gerek köylüye karşı bir vazife-i adalet, gerek istihşalâtın tezyidi için bir çareyi teşvik addetmiştir.

Bu yüzden varidatımıza arız olacak noksanı telâfi için bilvasıta vergilerle inhi-sarlardan bâzılarına zamâim icrasını düşündük. Heyet-i Âliyenizin nazarı tasvibine arz edeceğimiz bu yeni kanunlar hakkında seri bir karar ittihazını rica eyleriz.

Bütçemizin masarif kısmına dair yakında manzurunuz olacağı cihetle uzun uzâdiya malûmat vermeyi zait addederim. Yalnız şurasını kaydetmek isterim ki; Her vekâlet azami tasarrufa riayet etmiş ve bütçeyi hali tevazürde bulundurmak kaydını bilcümle teklif ve tasavvurlar için esas ittihaz eylemiştir. Binaenaleyh, bü-tün ihtiyaçlarımızın 1340 senesi bütçesinde tatmin edilmediğini görürseniz, bunu eser-i nisyan telâkki buyurmamanızı, belki bizzarure ve bütçenin tevazünü menfa-atine ihtiyar olunduğunu nazarı dikkate almanızı rica ederim.

Siyaset-i maliyemiz hakkında ilaveten şunu da arz etmek isterim ki: Hali ha-zırda ‘tatbik edilmekte olan Temettü Kanunu bazı bariz haksızlıkları ihtiva ettiği için muhtac-ı tadil görülmektedir. Filvaki bu kanuna göre muhtelif sunufu mükelle-fin arasında nisbet-i âdile yoktur. Pek çok mükellefin verginin daire-i şümulünden hariç kaldığı gibi bir kısmı da gayet ağır surette mükellef tutulmuşlardır. Bu nis-betsizlikleri ve haksızlıkları izale etmek ve mükellefinin istitaat-i maliyeleri nazarı dikkate alınarak mümkün mertebe âdilâne bir nisbeti muhafaza eylemek üzere ih-zar olunan lâyiha Meclis-i Âlinize kariben takdim olunacaktır. Masarif bütçesinde mühim bir yekûn tutan muhassasat-ı zatîyeye ait kanunların tetkiki elzem göröl-düğünden buna dair bazı kanun lâyihaları takdim olunacaktır.

Düyun:

Efendiler! Hükümet muhtelif sebep ve şekillerde efrad-ı millete karşı borçludur. Birçoklarının yedinde Hükümetten alacağına dair mazbatalar vardır. Eğer bu maz-batalar için bir suret-i tediye taharri edilmezse Hükümetin dahildeki itibar-ı malîsi

düçar-ı tezelzül olacaktır. Bu itibarı yüksek tutmak ve halkın Hükümete karşı olan itimadına halel vermemek için İstiklâl Harbine ait tekâlif-i harbiye ve vesait-i nakliye düyunumuzu itfa etmeyi bir vecibe addediyoruz. Bu maksatla Heyeti Celile-nizden tahsisat talebedeğiz. Bununla beraber Osmanlı İmparatorluğundan müdevver ve miktarı azım hır yekûn, teşkil öden borçlarımızın Devletin alacaklarına mahsubunu icra etmek: ve bakiyesini büyük bir tasfiye ameliyesine tabi tutmak mecburiyetinde olduğumuzdan vâsi mikyasta bir mahsubu umumî kanun lâyihası takdim olundu. Badettasfiye kalacak düyunumuzu Hazine tahvilleri ihracı suretiyle kapatmak tasavvurundayız. Evrakı nakdiyemizin kıymetini ve kabiliyet-i istiariyesini tezyide hadim olmak üzere bütçeye tahsisat vaz'ını pek lüzumlu addetmekteyiz.

İstikraz-ı dahilî kuponlarının muntazaman tediyesini dahi bir kaide-i salimeye raptedeğiz.

Ziraat Bankasının takviyesi ile zürrain ihtiyacım tatmin için mülga İstanbul İdaresinin birbuçuk milyon ve Hükümeti Milliye'nin mezkûr bankaya olan beşyüz küsur bin lira borçlarını tediye için tahsisat talebedeğiz. Düyunu hariciyemiz hakkında noktayı nazarlarımız malûmdur. Konferansta tavzih ettiğimiz veçhile mâkul, bizim için mümkün esasat takarrür ettirildikten sonra borçlarımızı muntazaman tediye etmek vazifemizdir.

Efendiler! Malî bahsi kapatmazdan evvel şurasını arz edeyim ki, bilûmum memurini devletin ve zabitanın ahvalini terfih eylemek ehemmiyetle nazarı dikkatte 'bulundurduğumuz bir meseledir, önümüzdeki sene zarfında bu ihtiyacı mümkün mertebe tatmin için vekilleriniz bazı tedbirler teklif edilecektir.

Diğer cihetten bilûmum vekâletlerde ihtisasa ihtiyaç gösteren işler için ecnebi mütahassısların celbini ve onların vukufundan istifadeyi düşünmekteyiz.

Siyaset-i dahiliyemize gelince: Evvelce huzur-u âlinizde asayiş her şeye taktimen tesis azminde olduğumuzu arz etmiştim. Heyeti içtimaiyemize musallat olan şakileri bilâmerhamet takip ve tenkil edeceğimiz gibi bunların her türlü kurtuluş yollarını kesmek, iltica ve himayelerine mâni olmak için şedit kanunlar vaz'ı lazım geleceği itikadındayım bu maksatla Meclis-i Âlinize takdim eylediğim Meni Şekâvet Kanununun bir an evvel kesbi kanuniyet edeceğini ümid etmekteyim.

Bununla beraber jandarmamızı asrî bir kuvvei zabıta heyetinde terakki ettirmek için jandarma zâbitanının tasfiye ve ıslahı ve jandarma müfettişlikleri ihdas ederek gerek zâbitan, gerek efradın daimî bir murakabe altına alınması derece-i vücûddadır. Aynı zamanda elyevm Ankara, Kayseri, Giresun, Kars ve Diyarbekir'de mevcut jandarma zabıt ve karakol kumandanları ve efrad-ı cedide mekteplerine ilaveten İzmir, İstanbul, Adana, Edirne, Bursa, Konya ve Sivas'ta bir Jandarma Karakol Mektebi ve İzmir, İstanbul, Adana'da Efrad-ı Cedide mektepleri açmak lazımdır.

Polis için İstanbul'daki mektebe ilaveten Anadolu dahilinde münasip bir yerde bir mektep açtırmak niyetindeyim.

Hapisaneleri tanzim ve ıslah en mübrem olan ihtiyacatımızdandır. Memleketimizde hapisaneler heyet-i içtimaiye arasında müstelzim-i ceza olan ef'alin mütecasirlerini ıslah-ı hale sevk edecek müessesat haline bir an evvel getirmek gayesindedir. Bilûmum hapisanelerin bu maksada göre tanzim ve ıslahı zaman ve büyük masrafa mütevakıf olduğundan birinci kaideme olarak Ankara'da müceddeden bir hapisane inşası Niğde, Kayseri, Konya, Kırşehir hapisanelerinde tadilât icrası ve Bursa'da Yunanlılar tarafından yakılan hapisanenin tamir ve inşası İstanbul tevkifhanesiyle Eskişehir, Kayseri, Gebze, Tekirdağ hapisaneleri inşaatının ikmalî mutasavverdir.

Halk umurunun adalet, kiyaset ve süratle intacı faal, muktedir, müstakim bir silsile-i memurunin kemal-i intizam ve usul ve kanunu dairesinde iş görmesine mütevakıftır. Bu maksadı, temin için mevcut olan Memurini Dahiliye Nizamnamesi tadil edilerek yeni bir lâyiha tanzim edilmiştir. Bu yeni lâyhada ilk memuriyete alınacak olanların mâhasin-i ahlâkiye file beraber erbabı liyakatten olmalarını temin için bilmüsabaka kabulü, müstahdemin meyanında olanların hal ve liyakati memlekete nâfi olmayacak şekilde bulunanların müddet-i hizmetlerine göre ihraç ve tekaüde şevki, hüsn-ü hizmeti görülenlerin suret-i muhtelifede taltifi ile vazifeye merbutiyetlerinin teyidi ve her üç senede hüsn-ü hizmeti görülenlerin sınıflarının terfii ve kıdem zammı ve asayiş muhafaza edememek ve İdare-i Hususiyeti Vilâyet Kanununun talebeylediği faaliyet-i ümran perveraneyi idare edememek gibi ahvalin gayri hususatta bilâsebeb-i kanunî idareten azle nihayet vermek suretiyle memurların masuniyeti temin edilmiştir.

Memurunin sicili ahvali daha mazbut ve daha muntazam surette tesbit edilecek ve her memurun, memuriyet verdiği mahallerdeki kabiliyeti, dereceyi faaliyeti, şayanı terfi olup olmadığı ve tahvil edilirse esbabı mucibesıyla sebep-i tahvili ve mülkiye müfettişleriyle amirlerinin memurlar hakkındaki mütalâatı zabt ve tescil olunacaktır.

Zamanı hâzırda bilûmum devletlerce ehemmiyetle' takib edilmekte olan mesâülden biri de ahval ve harekât-ı nüfustur. Milletleri teşkil eden nüfusun adedi, suret-i terkibi, harekât ve tahavvülâtı, ahval-i medeniyesi gibi hususat malûm olmadıkça devletlerin ahval-i idariye ve siyasiyesi, umur-u askeriye ve maliyesi, muamelât-ı ticariye ve iktisadiyesi tanzim edilemez. Bu zarureti Avrupa hükûmetleri iki asır evvel takdir eylemişler ve hukuku medeniyetlerinin en mühim mebahisini nüfus sicillât ve muamelâtına tahsis eylemişlerdir. Bizde de, sicilli nüfus idareleri, ihdas edilmiş lise de ahval-i medeniyet sicillâtının ilmî ve hukukî mahiyeti takdir edilmemiş ve yalnız idarî, malî ve askerî maksatla nüfusun tahriri ve tevelüdat, vefiyat, münakehat ve talâk vukuatının takibi düşünülmüştür. 1280, 1298 ve 1318 sene-i hicriyelerinde tanzim edilen Nüfus Nizamnameleriyle 1330 tarihli Sicilli Nüfus Kanunu nüfus idarelerine evvelen: Nüfusun tahriri, saniyen: Ahval-i medeniyet sicillâtının, salisen: Nüfusu defatirinin tanzimi gibi vezaifi tahmil eylemiş ise de vazaif-i mezkûre birbirine karıştırılarak her üç kısımda da muvaffakiyet' istihsal edilmemiş ve memleketimiz uzun zaman ihşâi bir tahrir-i nüfustan ilmî ve hukukî

ahvali medeniye sicilâtından ve muntazam nüfus defatirinden mahrum kalmıştır. Kuvayı Umumiye-i Devletin ve hukuku efradın üssülesası olan nüfus kuyudunun bu hali iptidaide kalması gayricaiiz ve nüfus sicillâtının asrı ve hukukî bir şekilde ifrağı hükümeti milliyemiz için gayrikabili ihmal bir zaruret olduğundan bu maksatla bir sicilli Nüfus Kanunu lâyihası ihzar ve takdim edilmiştir. Harbi Umumide Rusların ve müteakip muharebatla Fransızlarla Yunanlıların işgal ve istilâlarına geçen kazaların bir kısmında nüfus kuyudatı zayi olmuş, ihralk edilmiş ve Kars, Ardahan gibi Anavatana iltihak eden mahallerde de nüfus sicillâtının tesisi zaruri bulunmuş olduğundan esbab-ı ânife ile kısmen veya tamamen nüfus sicillâtından mahrum bulunan 118 kazada sicillâtın tesisi ve mehâlli sairede yoklama icrası suretiyle nüfus-u seyyare ve mukime miktarının tesbiti için dahi bir lâyiha-i kanuniye tanzim ve takdim edilmiştir.

Bu lâyhalar iktisab-ı kanuniyet eyledikten ve memleketimizde muntazam ve gayrikabili tağyir ve tahrif nüfus sicilâtı tesis edildikten sonra ihsai bir tahriri nüfus icrası dahi musammemdir.

Taksimat-ı Mülkiye:

Taksimat-ı mülkiyede tadilât icrası zaruridir. Memleketin taksimat-ı mülkiyesi esasen ilmî bir şekilde icra edilmemiş ve teşkilât-ı mülkiyeye ihtiyaçtan ziyade hissiyata müstenit metalib-i mahalliye esas ittihaz edilmiştir.

Teşkilât-ı Esasiye Kanununda işaret buyurulduğu veçhile coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet ve nüfusu mevcude ve vâridat-ı memleket nazarı dikkate alınmak suretiyle taksimat-ı mülkiyede tadilât ücrası ve binnetice bâzı livaların kaza haline ifrağı ve bunların iktisadî cereyanlara göre irtibatlarının tanzimi icabeylemiş ve bu bapta lâyiha-i kanuniye tanzim edilmekte bulunmuştur.

Şer'îye ve Evkaf:

Vazife-i asliye ve feriyelerini ifaya muktedir etme ve halkın tehzib-i ahlâkını temin ve ihtiyacat-ı mahiyelerini tatmin edecek hutaba ve vâızlar yetiştirmek için icabeden tedabir ve teşkilât yapılacak ve medarisi mevcude ihtiyacat-ı asriyeye muvafık bir surette ıslah ve tanzim edilecek ve merraliki mustahsaladaki âbidat-ı islamiyenin imar ve ihyası esbabına tevessül olunacaktır,

Evkafın nev'i ve mahiyeti nazarı dikkate alınarak Nevahi ve Şûralar Kanunlarına tevfiakan mahallerince idaresi için Meclis-i Âlinize lâyhalar takdim edilecektir.

Maarif:

1. Maarif siyaseti terbiye-i umumiye ve müşterekede vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir.

2. Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halikin terbiye ve talimi, üçüncüsü millî güzidelerin yetişmesi için lazım gelen vasıtaların ihzar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asrî tekemmülâta mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak dersler ile tevsii

malûmat etmelerine, binaların ıslahına, alâtı dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırac mektepleri tesis olunacak, halk lisaniyle ve halkın ihtiyacına muvafık kitaplar yazdırılarak tabî ve teksâr ve memleketin her tarafına tevzi edilecektir. Millî güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyetli tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmıyan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan merkezlerine de gönderileceklerdir. Muhtelif şuaatı ilmiyeye ve bilhassa insani ve içtimaî esasata mütaallik muhalledat ve ana kitaplar tercüme ve tabî ve tevzi, olunacaktır.

3. Hükümet tahsilin bütün derecelerine azamî inkişaf temini için aynı ehemmiyeti verecektir. Yani ilk tahsil mektepleriyle idadî ve liselerin, darülfünunun ve âli meslek mekteplerinin mütevasiyen tekemmülüne itina olunacak iptidaî darülmualiminler ile idadilere muallim ve muhtelif mıntakalara ehliyetli ilk tedrisat müfettişleri yetiştirmek için orta darülmuallimîn ve darülmuallimat açılacak ve âli darülmuallimîn müdavimlerinin ayrıca meslekî malûmat almaları ve tatbikat görmeleri esbabı temin edilecektir.

4. Maarif Vekâletince bu seneden itibaren memleketin muayyen noktalarında darülmuallimîn ve darülmuallimat ve tam devreli liseler açmak ve bunları her türlü vesaitle teşhiz etmek suretiyle kuvvetli irfan merkezleri tesis edilecektir. Vesait-i dersiye tedariki için Avrupa'ya üç kişiden mürekkep bir heyet gönderilmiştir. Alât-ı dersiye tahsilin tedricen memleketimizde imal edilebilmesi için münasip merkezlerden birinde muntazam bir mektep müzesi ve müzeye mülhak olmak üzere bir de imalâthane vücuda getirilecektir.

5. Maarif teşkilâtı milletin her ferdine istidat ve kabiliyetini azamî surette inkişaf ettirecek yolu açık bırakacak, fevkalâde istidat ve kabiliyetini ispat eden fukara evlâdının en yüksek derece-i tahsili takib edebilmesi esbabını hükümet temin edecektir. Bu seneden itibaren liselere kabul edilecek leyli meccanî talebenin müsabaka usulüyle memleketin muhtelif mıntakalarından celp ve kabulüne başlanılmıştır. Bu kabil talebeden Darülfünun ve mekâtib-i âliye tahsilini takibedeceklere mahsus olmak üzere İstanbul'da bir talebe yurdu tesisi mutasavverdir.

6. Ferdin, bedenî, fikrî kabiliyetleri gibi ahlâkî ve içtimaî kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir terbiye-i bedeniye Darülmuallimîni açılacak, izcilik teşkilâtına ehemmiyeti mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilâtı tedricen içtimaî esasata tevfiik olunacaktır.

7. Tahsil-i iptidaî milletin bütün efradına terbiye-i umumiyeyle beraber ameli mesleklerle müteveccih bir terbiye de temin edecektir. Müsait merkezlerde altı senelik iptidaî tahsildinden sonra tedricen ziraat, sanayi ve ticarete müteveccih iki senelik ikmal sınıfları açılarak yüksek tahsil edemiyen gençlerin bu sınıflara devamı mecburî tutulacaktır.

8. Tahsili iptidaînin mecburiyeti tamim edilecektir.

9. Kadınların tahsiline de erkeklerin tahsili kadar ehemmiyet verilecektir. Bu maksatla muhtelif merkezlerde mütekâmil darümuallimatlar ve kız liseleri açılmaya başlanılmıştır. Tedricen kız sana i idadileri de açılacaktır.

10. Millî hars teşkilâtına ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve tahmin esası millî harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır. Maarif Vekâletindeki Hars Müdiriyeti tevsi ve ikmal olunarak muhtelif yerlerde tetkikata başlanılacak, münasip mevkilerde millî müzeler vücuda getirilecek, millî asarın cem ve telifine ve millî bedayi ve sanayiîni inkişaf ve tekemmülüne çalışılacaktır.

11. Muallimliğin bir mesleki mahsus haline ifrağı ve menşelerinin tevhidi hakkındaki lâyiha Meclis-i Âlinize tevdi olunmuştur.

12. Maarif Vekâletinin ıslahat ve icraatında takibedeceği ilmî esasları tesbit vazifesiyle mükellef bir heyet-i ilmiyesi bulunacaktır,

Nafia:

Efendiler!

Harb senelerinde umur-u nafiaya, bilmeceburiye pek az masraf edebildik. Yollarımız, köprülerimiz muhtac-ı tamir olduğu gibi birçok limanlarımız henüz inşa olunmamış ve birçok nehirlerimiz mecralarına müsadif arazi için servet membaı olacak yerde bakımsızlık yüzünden o arazi için mucibi felâket bulunmuştur. Birçok yerlerde öyle bataklıklar, vardır ki, masraf edilip kurutulsa civar ahali için aynı feyiz ve bereket olacaktır.

Halbuki bu halleriyle ırkımızın sıhhatine ve nüfusumuzun tezayüdüne düşman olan mikropların yatağıdır. Yaşamak için ve iktisadî inkişafımızı temin için umur'u nafiaya dörd elle sarılmak mecburiyetindeyiz Ancak bütün bu ihtiyacatın bütçeden teminine bugün için imkân yoktur. Bugün yapabileceğimiz azamî fedakârlık umur-u nafia için 1338 senesinde mevzu tahsisatı 6,7 misline iblâğ etmek olacaktır. Bununla şoseler ve umumî köprüler tamir olunacak liman ve nehirler hakkında tetkikat-ı fenniye de bulunulacak ve projeler ihzar olunacaktır.

Şarkî Anadolu'da dört bin küsur kilometre tülünde demiryolu inşası için geçen şene bir Amerikalı kumpanyaya imtiyaz verilmişti. Bu demiryolunun inşaatına karîben mübaşeret olunacağına dair son günlerde malûmat alınmıştır. Şurasını sarahaten söylemek isterim ki; bütçe açığını kapatmak için hariçten istikraza sureti katiyede taraftar olmıyan Heyeti Vekileniz muayyen bir nafia işi için ve meselâ nehirlerimizden birini tathir veya her hangi bir bataklığı nâfi şeraitle kurutmak için istikraz akdetmeye mütemayildir ve memlekete umuru nafia için girecek olan sermayelere azamî teshilâtı iraeze hazırdır.

Demiryollarının tarifelerini ihtiyacat-ı iktisadiyemiz nazarı dikkate alınarak tadil etmeye çalışacağız ve şimendifer müstahdemini yetiştirmek için açılan mektep gibi adedleri ihtiyaca gayrikafi olan küçük fen memurları dahi yetiştirmek için İzmir'de ve Elâziz'de birer mektep açılacaktır.

Adliye:

Muhakematın tasni, mümkün olabildiği kadar az bir zamanda tevzii adalet kaziyesinin temini için teşkilât-ı hazıra-i adliyenin ve usulü muhakemenin ıslahı lazımdır.

Hükkâmın tâyin ve terfiinde kıdem usulü nazarı itibara alınmakla beraber; ehliyet ve iktidara daha Ziyade atfı ehemmiyet edilecek ve binâenaleyh ahkâmı kanuniyenin hâdisata hüsnü tatbikini temin maksadiyle en muktedir hâkimlerin intihabına sarf-ı makderet olunacaktır. Bugünkü ihtiyacat-ı medehiyemizi tatmin edecek veçhile Kanun-u Medenimizi ıslah etmek ve Usul-ü Muhakeme-i Hukukiye ile Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiye ve Usul-ü Muhakemat-ı Şeriyeyi, Berrî ve Bahrî Ticaret kanunları ile Kanun-u Cezayı tadil ve ıslah etmek için teşkil olunan komisyonlar faaliyetlerine devam edeceklerdir. Ancak bu komisyonun mesaisi uzun sürebileceği gibi bütün bu tadilâtı, kanun haline getirmek ve bilhassa Kanun-u Medenîmizi tedvin eylemek için seneler lâzımdır. Halbuki Mecellemizde ve kavanin-i sairede müstacelen tadili lazımgelen hususat vardır. İşte bu ihtiyacı izale için bugünkü şeraiti hayatiye ve içtimaiye ve iktisadiyemize en muvafık şekilde müstacelen ıslahı lazımgelen maddeler kariben Meclis-i Âlinize takdim olunacaktır.

İktisad:

İktisat Vekâletinin mesaisini tevcih edildiği gaye memlekette muvazene-i İktisadiye tesisidir. Memleketin muvazene-i iktisadiyesi öteden beri aleyhimizdedir. Daima ithalât büyük nispetlerle ihracata galebe etmiştir. Bunun devamı ise paramızın düşmesi ve harice borçlu kalmaklığımız ve dâhilen kesb-i servet ve refah eylemeye imkân bulamamaklığımız ile neticelenecektir. Bunun için bugünkü vaziyetimize göre memlekette hammaddelerin istihsalâtını tezyid etmek lazımdır. Hammaddelerin istihsalı tezyid edildikçe birtakım menabi dahi kendi Kendine inkişaf edilecektir, istihsalâtı tezyidedeceğimiz ham maddeler başlıca üç kısma ayrılabilir: Mevaddı ziraiye, ormanlar ve madenler.

Ziraat:

Memleketimizin en mühim şübe-i iktisadiyesinin ziraat olduğu bedita bir keyfiyettir. Ziraatin himaye ve inkişafını temin için bir Himaye-i Ziraat Kanunu telif olunacak ve sanayii ziraiyenin inkişafı için ihtisas ziraat mektepleri açılacaktır. Memleket sekiz ziraat mıntakasına taksim edilmiş olup her mıntakada tedricen umumî ziraat mektepleri, alât ve edevat-ı ziraiye tamirhaneleri ve saire açılacak ve bu mıntakalarda çiftçilerimizin asrî vesait-i ziraiye ile teşhizine çalışacaktır. Ziraatimizi harice tanıtmak ve beynelmilel münasebatı takviye etmek için ziraat sergileri açılacaktır. 1340 senesi zarfında bu maksatla Adana'da bir sergi küşadı için hazırlık yapılmaktadır. Çiftçi ve sanayi erbabına itibar-î malî temini için hususî çiftçi sandıkları ve köy bankaları açmak ve Ziraat Bankası vasıtasıyla bu sandıklara yardım etmek ve çiftçiler arasında alım-satım ortaklıklara, şirketlerin, kooperatiflerin teşkiline muavenet etmek ve muhtaç çiftçilere tohumluk ve vesait-i ziraiye tevzi eylemek ve hayvanatın teksiri için damızlık ahırlar açarak meccanen ahali-

nin hayvanlarını telkih etmek ve hayvan hastalıklarına karşı mücadelenin şiddetini artırmak iktisat Vekâletinin cümle-i mesaisinden olacaktır. Ziraatin inkişaf ve terakkisi ve bilhassa kredi muamelesinde çiftçilerimize' azamî teshilât iraesiiyle kabil olabileceği malum bir keyfiyettir ve bu maksatla Ziraat Bankası muamelâtını hayli tevsi etmiştir. Mamafih bankanın sermayesi bugünkü ihtiyacata gayrikâfi bir hâldedir. Devletin zaman ve kefaleti altında Ziraat Bankasına hariçten para tedârik ederek çiftçilerin mühim miyasta ihtiyaclarına yetişmek muvafık görülmektedir. Bununla beraber Ziraat Bankasının maliyeden matlubatını tesviye için 1340 senesi bütçesine tahsisat-ı lâzime vaz'olunmuştur.

Memleketimizde bankacılık pek geride kalmış olduğundan bu noksanı telâfi için Ziraat Bankasınca bir mektep açılacağı gibi Avrupa bankalarında muamelât öğrenmek üzere tatbikat görmek içim memurlar gönderilecektir. Bankanın re'si idaresine bir mütehasıs celbi için muhabere edilmek üzeredir. Çiftçilere suhulet olmak için itibar-ı şahsî üzerinden ikrazatta bulunulmak üzere Ziraat Bankası Kanununun tadili dahi teklif olunacaktır. Ayrıca müessesat-ı maliye ve iktisadiye nezdinde çiftçilerimize bankanın kefaletiyle itibar küşadettirilmesi esasî temin olunmuştur. İstihsalâtımızı tanzim ve ihracı teshil için ticaretimize ehemmiyet-i lâzime atfedilecektir. Bu mayanda bir ticaret bankası teşkili hakkında kanun Meclis-i Âlinize takdim olunacaktır.

Ormanların işletilmesini eski kuyut ve şuruttan kurtarmak ve halkın vâsi miyasta istifadesini temin etmekle' beraber fennî surette idare eylemek için tanzim olunan Orman Kanunnamesi lâyihası Meclis-i Âlinize takdim olunmuştur.

Ormanlardan İstifadeyi teshil ve ihtiyacı dâhiliyemizi dâhilden temin etmekle beraber bilhassa ihracat hususuna atfı ehemmiyet olunacaktır.

Madenlerimizin en mühimmi ve memleketin feyyaz bir memba-ı serveti olan Zonguldak kömür madenlerinde istihsalı temin edecek bir kanun teklif olunacaktır. Kömür ve diğer madenlerin fazla işletilmesi ve harice ihracı için mevcut Maden Nizamnamesinin tadili suretiyle ve suverî saire il âzami teshilât gösterilecektir.

Ticaret:

Trabzon'da bir Ticaret Mektebi açılacak ve ileride bu mekteplerin adedi teklif olunacaktır. Ticaret Mekteb-i Âlisi dahi bugünkü talep ve ihtiyaca göre ıslah ve tensik olunacaktır. Bundan maada her nevi şirketlerin teşekkülüne suhulet gösterilecek ve tüccarlarımızın doğrudan doğruya Avrupa ile temas yolları aranacaktır. Ticaret-i bahriyemizin inkişafı esbabı mütalâa ve tetkik edilmektedir Bâzı yerlerde yeniden ticaret borsaları açmak üzere icabeden nizamname ihzar edilmekte olduğu gibi limitet ve kooperatif şirketlerin tanınması için Ticaret Kanununa bir madde-i kanuniye ilâvesi teklif edilecektir. Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odalarının daha faal ve muntazam bir hale ifrağı ile ticaret hayatımızda müsmir olmalarını teminen nizamnamesi tadil ve ıslah edilecektir.

Sanayi:

Elyevm memlekette mevcut olan sanayiî bugünkü terakkiyat-fenniyeden istifadesini temin için suverî muhtelifle ile yardım edilecektir. Sanayi mekteplerinin

programları merkeze raptolunacak ve bunlara münasip muavenetlerde bulunulacaktır. Ticaret Bankasından başka yerde sanayi erbabının ihtiyaçlarını tatmin için bir Türkiye Sanayi Bankası tesisi mutasavverdir. Amelenin hukuk ve vazâifine dair bir mesai kanunu lâiyhası ihzar edilmekte olup yakında Heyet-i Celilenize takdim olunacaktır.

Müdafaa-i Milliye:

Senenin kısmı evvelinde Lozan Müzakeratı Sülhîyesi neticesine intizaren ordu seferber mevcudunu muhafaza etmiştir. Artık vaziyet tavazzuh ettiğinden hizmet-i fiiliyesini ikmal edenlerin terhisine devam olunacaktır.

1340 senesinde ordu mevcudunu bütçeye bâr olmayacak ve fakat ordunun miknet ve kuvvetine hâlel gelmeyecek ve bütün esnan erbabının talim ve terbiye-i askeriyesini temin eyleyecek bir miktara tenzil edeceğiz.

Ordunun talim ve terbiyesi en son tecarib-i harbiyeye istinad ettirilecek ve son fenni harbin tedrisi için lazımgelen mektepler, talimgâhlar, endaht mektepleri ve sair mekâtib-i askeriyeye açılacaktır.

Hizmet-i fiiliyenin tenkisi umdesi mevkii fiile konacaktır. Efrad-ı milletin askerliğe kabiliyet ve istidadı pek ileridedir. Terbiye-i askeriyeyi ikmal ve itmam için efradı iki sene silâh, altında bulundurmaya lüzum yoktur. Binâenaleyh bu müddet tenkis edilecek ve memlekette mekteplere rağbeti teşvik için okuyup yazma bilenlerin bu tenkisten daha fazla istifadeleri temin edilecektir.

Ayrıca, talim ve terbiye-i askeriyeden hâli kalacak vakitlerde efrada okuyup yazma öğretmek için kışlalarda dersler açılacaktır.

Mühârebat dolayısıyla tahsili noksan kalan zâbitanın tahsilleri, açılacak hususî tedrisat vasıtasıyla ikmal olunacaktır. Ordunun ihtiyaç ve teşkilâtı ile mütenasip ve zâbitan terfii hakkını daha esaslı surette muhafaza için yeni terfi kanunnamesi Meclis-i Âlinize tevdi olunacaktır.

Müdafaa-i Milliye bütçesindeki tahsisatın memleket dâhilinde sarfolunması ve ordunun muhtelif ve müntevvî ihtiyacatının memleket dahilinden temini gayesine doğru yürümeyi hiçbir zaman nazarı dikkatten uzak tutmayacağız. Mâlûlîni güzâtın terfihi esbabı taharri edilmektedir. İhtiyat zâbitanına medarı suhulet olmak üzere bâzı mukarrerat ittihaz edilmiştir.

Bahriye:

Bütçemizin takat-i hâzırası fevkinde bir bahriye programı düşünmüyoruz. Bu hususta şimdilik kabili icra gördüğümüz program, bahrî ve havaî vesaiti müdafaa temininden ve zâbitanın terbiye-i askeriyesine ihtimam etmekten ibaret olacaktır.

İmalâtı Harbiye:

Memleketin emniyet ve müdafaası, ordunun muhtaç olduğu malzeme-i harbiye ve mühimmatın memleket dâhilinde imalini müstelzimdir. Bunun için Müdafaa-i Milliye Vekâleti muhtaç olduğumuz malzeme-i harbiyeyi dâhilde imal ettirmek gayesini takibedecektir.

Hariciye:

Devletimizin münasebat-ı hariciyesi berveçhizirdir:

İran ile hüsnü münasebatın idamesini arzu eylemekteyiz. Tahran'da sefareti-miz vardır ve usulü veçhile İtimatnamesini haiz olarak bir İran Sefaret Heyetinin şehrimize vusulünü beklemekteyiz.

Afgan ile dahi münasebatımız gayet iyi olup her iki devletin diğer devlet nez-dinde sefaret heyeti bulunmaktadır.

Münasebat-ı hariciyemiz Rusya ile Moskova'da ve Düvel-i Müttefika ile Lozan'da akdeylediğimiz Muahedat ile tanzim edilmiştir, Rusya ile konsolosluk ve bahusus Ticaret Mukavelesi akdini münasebat-ı tarafeyni bütün teferruatına ka-dar hâli intizamda bulunduracak tedabirden addediyoruz. Bu mukavelâtın bir ân evvel intacı için yed-i iktidarımızda bulunan bütün mesaiyi sarf eylemekteyiz. Bu suretle öteden beri her İki devlet arasında mevcut olan dostluk bir kat daha takviye edilmiş olacaktır. Lozan Muahedatı Meclis-i Âlice tasdik olunduğundan bunların mevkii meriyete vaz'ı için Düvel-i Mikaâyeam tasdiklerine intizar edeceğiz ve mü-taakiben Düveli Garbiye ile münasebat-ı siyasiye ve şehbenderiye tesis olunacaktır. Amerika ile esası hallolunan ve bitaraf devletlerle peyderpey akdi muktazi olan muahedat ve mukavelâtın intacına sarfı mâhasal olunacaktır.

Sıhhiye ve Muavemet-i İçtimaiye:

Hâkimiyeti Milliye devresinin icap ve mahsulü olarak teşekkül eden Sıhhiye ve Müavenet-i İçtimaiye Vekâleti o vakitki ahvali fevkalâdenin kâffe mesainin cep-heyeye sarfını istilzam etmesi hasebiyle lâıyık veçhile neşvünema bulamayıp sulha kadar memleket ihtiyacâtını mahdud bir bütçe ve nâkâfi mesai ile tatmin edebildi. Fakat bundan böyle kendisinden beklenen mühim vazaif-i ilmin ve ihtiyacın em-rettiği dairede hüsnü İfa etmeye çalışacaktır.

Sulh devresinde bu ihtiyacı bihakkın tatmin edebilmek için evvelâ merkezî teşkilâtı ve taşra teşkilâtını çalışabilecek müfid bir hale koymak, kavanin ve niza-matı sıhhiyeyi ıslah ve bu noksanlarını yeniden ikmal etmek lâzımdır.

Şimdiye kadar memleketimizde Hıfzıssıhhayı Umumiye mesailini istihdaf eden sıhhiyecilik şubesi henüz matlup derecede tekemmül etmemiştir. Bu şubede maatteessüf lüzumu derecesinde he mütehassıs yetişmiş, ne de bu yolda kavanin-i lâzime yapmıştır, Binaenaleyh bütün- medenî devletlerin bu husustaki teşkilât ve kanunları mukayeseli surette tetkik olunacak ve bunların milletimize ve yurdumu-za göre tevfiik edilmesi için süratle Meclis-i Âliden geçerek fiiliyat sahasında tatbiki-ne tevessül edilecektir. Bununla beraber bâzı ecnebi mütehassısların celbine ihtiyaç olacaktır.

Mütemadi harbler takriben 200 bin şehit yavrusunu bugünkü nesil ve Hükü-metin himaye ve şefkatine terk etmiştir. Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Vekâleti bütçe darlığından dolayı bunların ancak yirmi bin kadarına bakabilmektedir. Daha büyük bir miktarın bu himaye ve şefkatten müstefid olmaları için, varidat teminine Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti gayret edecektir.

Memleketimizde en çok tahribat yapan hastalıkların verem ve firengi olduğu zannı yanlış olarak taammüm etmiştir. Halbuki bizde en mühim sıhhi tahribatı yapan malarıyadır. Bu hastalık yurdumuzun, milletimizin karabelâsıdır. En vahim derdi içtimaimizdir. Sıhhiye Vekâleti en büyük gayretini bu hususa sarf edecektir. Fakat bu derdin devası milyonlarla masrafa muhtaçtır. Bu iş zayıf bir bütçe ile mümkünül husul olmayan şeydir. Binaenaleyh Sıhhiye Vekâletinin bu baptaki mesaisi 1340 senesi içinde maatteessüf cüzi bir keyfiyet ve kemiyette kalmak zaruretindedir.

Mübadele ve İmar:

Vekilleriniz mübadele ve imar işleri için ayrı bir teşkilâta ihtiyaç olduğu kanaatinindedir. Bu teşkilâtın diğer vekâletlere nafız olması ve bu hususta tatbiki icabeden mukarreratın serian ittihaz ve icrası ve vilâyetlerde memurini mülkiyenin riyaseti altında bilûmum memurinin ve kumandanların muavenet ve müzaheretlerinin temini için bu teşkilâtın İcra Vekilleri Riyasetine raptedilmesi muvafık görülmüştür.

Bir müdüriyeti umumiye halinde olmakla beraber bilcümle vekâletlerden memur alınmak suretiyle takviye edilecek ve vekâletlerle bu iş hakkında uzun muhaberata meydan vermeyecek olan bu teşkilât biri mübadele diğeri İmar işleri ile ıstıgal etmek üzere iki şubeye ayrılacaktır.

Mübadele ve imar işleri birçok nıkat-ı nazardan yekdiğerinden tefrik olunamayacak mahiyettedir. Binaenaleyh bu iki işin bir teşkilât altına alınması muvafık görülmüştür.

Mübadelenin, Lozan'da imza edilen Mukavele mucibince ahali İslâmiyenin emvali menkule ve gayrimenkülesi üzerindeki hukukuna hâlel vermeyecek şekilde icrasına son derece ihtimam olunacaktır. Gelecek olan ahaliye bütçeden muavenet edileceği gibi ekseri tütüncü ve müstahsil olan bu ahaliye mahsullerine mukabil avans tedarikine çalışılacaktır.

Yanan yerlerimizin bir an evvel inşası için idarî nokta-i nazardan Hükümet her türlü teshilâtı yapacaktır. Bu yerlerin bir an evvel inşası için düşündüğümüz Çare hususî sermayeleri bu inşaatı deruhde için terğiv ve teşvik eylemektir.

Bu maksatla bu gibi inşaat şirketlerine, muayyen bir müddet zarfında Emlâk Vergisinden ve bâzı mevaddı inşaiye için gümrük rüsumundan muafiyeti temine hazır olduğumuz gibi inşaat taksitlerini Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil etmeyi ve ledelikliğe Hükümetin bu şirketlere karşı kefaleti gibi teşkilât iraesini dahi temin edeceğiz.

Efendiler! Mübadele ve imar meselelerini hüsn-ü suretle intacetmek için ne kadar azim müşkülâta mâruz kalacaklarına vekilleriniz kaanidir. Bu müşkülâtı bertaraf içirt azayı kiramin Hükümete her türlü müzaheretlerini diriğ etmeyeceklerinden şüphe etmiyoruz. Filvaki pek mudil bir mesele-i milliye halinde karşımızda duran bu iki meseleyi başa çıkarabilmek için Meclisteki bütün rüfekanın irşat ve muavenetini ve bilhassa bu işte mütehassıs olan muterem âzanın bilfiil sebk edecek yardımlarını vekilleriniz kemalimennü şükran ile kabul edecektir. Muvaffakiyet Allahtandır. *(Sürekli alkışlar)*

REİS – Efendim iki tane takrir vardır. Onları Heyeti Muhteremenize arz edeyim, Biri Denizli Mebusu Mazhar Müfid Beyin takriridir. Okuyorum:

Riyaseti Celileye

Heyeti Vekile Reisinin beyanatına ittıla hasıl edilmiş ve muvafık görülmekle ruznamei müzakerata geçilmesini teklif ederim.

5 Eylül 1339
Denizli
Mazhar Müfid

REİS – Diğeri Kütahya Mebusu Receb Bey ile rüfekasının takriridir. Onu da okuyorum.

Riyaseti Celileye

İcra Vekilleri Heyeti Reisinin beyanatı vakıası Meclisi Âliden mülhem veçhe daire-sinde takibolunacak mesainin tertip ve izahından ibarettir. Meclisi Âli lüzumunda vereceği mütemmim veçhelerle tertibi mezkûru tevsî ve tadil edebileceği gibi kanunları vaz'etmekte de mutlak hürriyet ve istiklâlini daima muhafaza eylemesi tabîi bulunduğundan beyanatı mezkûrenin tasvibiyle ruznamei müzakerata geçilmesini arz ve teklif eyleriz.

5 Eylül 1339

Kütahya

Receb

Urfa

Hüsrev

Erzurum

Cazim

İzmit

Safvet

Dersim

Feridun Fikri

Antalya

Ahmet Sâki

Karahisarî Şarki

Mehmed Emin

Erzurum

Rüşdü

Isparta

Hüseyin Hüsnü

Urfa

Safvet

Çanakkale

Mehmed

İstanbul

Süleyman Sırrı

Kütahya

Mehmed Nuri

Kayseri

Ahmed Hilmi

Ergani

Kâzım Vehbi

Sivas

Halis Turgut

MAZHAR MÜFİD BEY (Denizli) – Efendim, bendeniz de Receb Beyin takri-rine iştirak ediyorum. Binaenaleyh benim takririmin reye konmasına hacet yoktur. Geri alıyorum.

REİS – Efendim! Receb Beyefendi ve rüfekasının takririni reyi âlinize arz ediyorum. Beyanatı vakıayı tasviben ruznamei müzakerata geçilmesine dair olan, bu takriri kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul olunmuştur efendim.

İKİNCİ BÖLÜM

“CUMHURİYET DÖNEMİ” HÜKÜMETLERİ

I. İNÖNÜ HÜKÜMETİ
30.10.1923-06.03.1924

I. İnönü Hükümeti Bakanlar Kurulu

Başvekil ve Hariciye Vekili

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 30.10.1923-06.03.1924

Şer'îye Vekili

Mustafa Fevzi SARHAN (Saruhan) 30.10.1923-06.03.1924

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili

Fevzi ÇAKMAK (İstanbul) 30.10.1923-06.03.1924

Dahiliye Vekili

Ahmet Ferit TEK (Kütahya) 30.10.1923-06.03.1924

Maliye Vekili

Hasan Fehmi ATAÇ (Gümüşhane) 30.10.1923-02.01.1924

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 02.01.1924-06.03.1924

Müdafaai Milliye Vekili

Kazım ÖZALP (Karesi) 30.10.1923-06.03.1924

İktisat Vekili

Hasan SAKA (Trabzon) 30.10.1923-06.03.1924

Adliye Vekili

Seyit Bey (İzmir) 30.10.1923-06.03.1924

Maarif Vekili

İsmail Safa ÖZLER (Adana) 30.10.1923-06.03.1924

Nafia Vekili

Ahmet Muhtar CİLLİ (Trabzon) 30.10.1923-19.01.1924

Süleyman Sırrı Bey (İstanbul) 19.01.1924-06.03.1924

Sıhhiye Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 30.10.1923-06.03.1924

Mübadele, İmar ve İskân Vekili

Mustafa Necati UĞURAL (İzmir) 30.10.1923-06.03.1924

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 2 Cilt 3 İnikad 44
Sayfa 103-104
30.10.1339 (1923) Salı

BİRİNCİ CELSE

REİS – Birinci Reisvekili Sabri Beyefendi

KÂTİPLER: Ragıp Bey (Zonguldak)

Haydar Rüşdü Bey (Denizli)

Bed'i Müzakerat: Saat: 4,10

Heyeti Vekileye dair Riyaseti Cumhur tezkeresi

REİS – Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden gelmiş bir tezkere vardır, okunacaktır;

T.B.M.M. Riyaseti Celilesine

Teşkilâtı Esasiye Kanununun madde-i mahsusası mucibince Başvekâlete Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri intihabolunmuştur. Müşarünileyhin intiha-beylediği diğer vekillerin esamisi berveçhi âtidir. Heyeti umumiyesi Meclisi Âlinin tasvibine arz olunur.

Başvekil ve Hariciye Vekili (Malatya Mebusu) İsmet Paşa,
 Şerhiye Vekili (Saruhan Mebusu) Mustafa Fevzi Efendi,
 Erkânı Harbiye Umumiye Vekili (İstanbul Mebusu) Müşir Fevzi Paşa,
 Dahiliye Vekili (Kütahya Mebusu) Ferid Bey,
 Maliye Vekili (Gümüşane Mebusu) Hasan Fehmi Bey,
 Müdafaai Milliye Vekili (Karesi Mebusu) Kâzım Paşa,
 İktisad Vekili (Trabzon Mebusu) Hasan Bey,
 Adliye Vekili (İzmir Mebusu) Seyid Bey,
 Maarif Vekili (Adana Mebusu) Safa Bey,
 Nafia Vekili (Trabzon Mebusu) Muhtar Bey,
 Sıhhiye Vekili (İstanbul Mebusu) Dr. Refik Bey ,
 Mübadele, İmar ve İskân Vekili (İzmir Mebusu) Necati Bey.

30 Teşrinievvel 1339
Türkiye Reisicumhuru
Mustafa Kemal

Hükümet Programı

REİS – Efendim! Reisicumhur Paşa Hazretlerinin işbu tezkeresinde mevzuu bahsolan Heyeti Vekileyi tâyini esamiyle reyi âlinize vaz ediyorum. Lütfen reylerinizi istimal ediniz. (Reyler toplandı) Reylerini istimal etmeyenler var mıdır? *(Hayır sesleri)* Efendim! Ârânın istihsali muamelesi hitam buldu. Kâtip Beyler tasnif buyursunlar.

Efendim, reye iştirak eden azayı kiramın adedi yüz altmışaltıdır. Reyler de yüz altmışaltıdır. İttifakı tam ile Heyeti Vekileye itimadedilmiştir. *(Allah muvaffak etsin sesleri)* *(Alkışlar)*

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin nutku

BAŞVEKİL İSMET PAŞA HAZRETLERİ (Malatya) – Muhterem arkadaşlar! Reisicumhur Hazretleri tarafından intihabı uhde-i âcizaneme tevdi buyurulan Vekilleri Meclisi Âlice tasvip buyurmak suretiyle izhar buyurduğunuz teveccühe Hükümet namına arzı teşekkür ederim. Hükümet, muvaffakiyetini daima Meclisi Âlinin müzaheret ve itimadında istinat bularak ve ondan kuvvet alarak arıyacaktır.

Arkadaşlar! Takibedeceğimiz hareket, hututu esasiyesi itibariyle bütün dünyaca malûmdur. Mevkii iktidarda ve mevkii mesuliyette bulunan ekseriyet fırkasının millete arz ettiği ve milletin tasvibettiği umdeler ve Meclisi Âlinin inkişaf ve terakki için, huzur müsalemet için öteden beri musırzan iltizam ettiği esaslar; Cumhuriyet Hükümetinin hattı hareketi olacaktır. Dahilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet Hükümeti, kemali azim ve metanetle, kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir. *(Alkışlar) (Bravo sesleri)*

Cumhuriyet Hükümetinin münasebatı hariciyede üssülesası Türkiye Cumhuriyetinin mevcudiyetini ve tamamiyetini sağlam tutarak menafi-i hayatiyesini gözden ayırmamak esası dâhilinde müsalemeti, huzuru, hüsnü münasebatı mümkün olduğu kadar tevsî ve teyid etmekten ibarettir. Hemhudutlarımızla ve kendileriyle muadeleti imza edip safahatını tatbik etmekte olduğumuz ve diğer taraftan ve henüz münasebata girmediğimiz devletlerle samimî bir dostluk tesisi için bütün kuvvetimizi sarf edeceğiz. Göreceğimiz hüsnüniyete fazlasiyle mukabele edeceğiz. Bu esaslar dâhilinde Türkiye Cumhuriyeti menafii hayatiyesini muhafaza etmek için son derece dikkatli olacaktır.

Muhterem arkadaşlar! Meclisi Âlinin daima izhar ettiği temenni ve arzu ettiği netice sözden ziyade iş yapılmasıdır. Cumhuriyet Hükümeti sözden ziyade iş yapmak, fiiliyat ve tatbikat ile size ve milletimize emniyet bahşolmak için bütün kuvvetini sarf edecektir. *(Alkışlar, Allah muvaffakiyet versin sesleri)* Şiarımız faaliyet, gayret, iş yapmak arzusudur. Sizin müzaheretinizi istirham ederim ki bu müzaheret tevfiği ilâhiye de vesile-i tecelli olacaktır. *(Uzun alkışlar)*

Âzayı Kiramın Esamisi

Program:	30.10.1923
Güvenoylaması:	30.10.1923
Kullanılan oy:	165
Kabul:	165

Adana Kemal Bey	Bursa Refet Bey	Gelibolu Celâl Nuri Bey	Malatya Hacı Bedir Ağa
Aksaray Besim Atalay Bey	Bolu Cevad Abbas Bey	Giresun Kâzım Bey	Maraş Hacı Mehmed Efendi, Abdülkadir Bey
Amasya Esat Bey	Muş Hacı İlyas Sami Efendi, Rıza Bey, Osman Kadri Bey	Lâzistan Ekrem Bey, Ali Bey, Fuad Bey	Mardin Derviş Bey, Abdürrezzak Bey, Abdülğani Bey, Necib Bey
Ankara Ömer Mümtaz Bey	Bolu Dr. Emin Cemal Bey, Şükrü Bey, Fatih Rıfki Bey, Mehmed Efendi	Gümüşane Veysel Rıza Bey	Menteşe Esad Efendi, Şükrü Kaya Bey, Yunus Nadi Bey,
Aydın Tahsin Bey, Dr. Mazhar Bey, Zekâi Bey	Bozok Hamdi Bey, Süleyman Sırrı Bey, Salih Bey, Avni Bey	Hakkâri Nazmi Bey	İsparta Mükerrem Bey
Antalya Ahmed Saki Bey, Hüseyin Bey, Rasih Efendi	Burdur Hüseyin Baki Bey, Mustafa Şeref Bey	İsparta Hafız İbrahim Bey, Hüseyin Hüsnü Efendi	Mersin Besim Bey,
Ardahan Halid Bey	Canik Cavit Paşa, Süleyman Necmi Bey	İçel Hafız Emin Efendi	Niğde Hazım Bey, Halid Bey, Âta Bey
Artvin Hilmi Bey	Çorum Dr. Mustafa Bey, İsmet Bey, Ferid Bey	İstanbul Hamdullah Suphi Bey, Hamdi Bey, Süleyman Sırrı Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Ali Rıza Bey, Ali Fethi Bey, Yusuf Bey,	Saruhan Hacı Eteni Bey, Reşat Bey, Kemal Bey, Vasıf Bey

Adana

Kemal Bey

DenizliHaydar Rüşdü
Bey, Dr. Kâzım
Bey**İzmir**Rahmi Bey,
Şükrü Bey,
Mahmut Celâl
Bey, Osmanzade
Hamdi Bey**Trabzon**

Abdullah Bey

Aksaray

Besim Atalay Bey

DersimŞükrü Bey,
Feridun Fikri Bey**İzmit**İbrahim Bey,
İbrahim Süreyya
Bey, Saffet Bey,
Mustafa Bey**Siirt**

Mahmud Bey

Amasya

Esat Bey

DiyarbakirZülfi Bey, Şeref
Bey, Ziya Gökalp
Bey, Feyzi Bey,
Mehmed Bey**Kângırı**Mitad Bey,
Ziya Bey, Talât
Bey, Mustafa
Abdülhalik Bey**Sinop**

Yusuf Kemal Bey

AnkaraÖmer Mümtaz
Bey**Edirne**

Hüseyin Rıfkı Bey

Karahisarı SabibRuşen Eşref Bey,
Sadık Bey, İzzet
Ulvi Bey, Kâmil
Efendi**Sivas**

Rasim Bey

AydınTahsin Bey, Dr.
Mazhar Bey, Zekâi
Bey**Ordu**Recai Bey, Hamdi
Bey, İsmail Bey,
Halil Bey, Faik Bey**Karahisarı Şarki**Ali Sururi Efendi,
Mehmed Emin
Bey**Siverek**Cudi Paşa, Kadri
Ahmed Bey,
Mahmud Bey**Antalya**Ahmed Saki Bey,
Hüseyin Bey,
Rasih Efendi**Elâziz**Hüseyin Bey,
Muhiddin Bey,
Mustafa Bey**Kastamonu**Ahmed Mahir
Efendi, Hasan
Fehmi Efendi,
Halid Bey, Ali Rıza
Bey, Veled Çelebi
Efendi,**Tokad**Hacı Kâmil
Efendi, Emin Bey,
Mustafa Vasfi Bey**Ardahan**

Halid Bey

ErtuğrulAhmed İffed Bey,
Halil Bey, Dr.
Fikret Bey, Rasim
Bey**Kayseri**Ahmed Hilmi Bey,
Dr. Halid Bey**Urfa**Şeyh Saffet
Efendi, Ali Bey

Artvin

Hilmi Bey

ErzurumHaled Bey, Hazım
Efendi, Rüşdü
Paşa, Münir
Hüsrev Bey**Kırşehir**Ali Rıza Bey,
Yahya Galib Bey**Van**İbrahim Bey,
Hakkı Bey, Münib
Bey**Bayazıt**Süleyman Sudi
Bey, Şefik Bey**Eskişehir**Arif Bey, Abdullah
Azmi Efendi**Konya**Eyüb Sabri Bey,
Tevfik Fikret Bey,
Refik Bey, Fuad
Bey, Kâzım Hüsnü
Bey, Mustafa Bey,
Mustafa Feyzi
Efendi, Naim
Hazim Efendi**Zonguldak**Halil Bey, Tunalı
Hilmi Bey, Yusuf
Ziya Bey**Biga**Şükrü Bey,
Mehmed Bey**Gaziantep**Ahmed Remzi
Bey, Hafız Şahin
Efendi, Ferid Bey**Kozan**

Ali Şaib Bey

Bitlis

Resul Bey

KaresiHaydar Âdil Bey,
Mehmed Vehbi
Bey**Kütahya**Cevdet Bey, Ragıb
Bey, Şeyh Seyfi
Efendi, Mehmed
Receb Bey, Nuri
Bey

II. İnönü Hükümeti
06.03.1924-22.11.1924

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 06.03.1924-22.11.1924

Hariciye Vekili

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 06.03.1924-22.11.1924

Müdafaai Milliye Vekili

Kazım ÖZALP (Karesi) 06.03.1924-22.11.1924

Dahiliye Vekili

Ahmet Ferit TEK (Kütahya) 06.03.1924-22.11.1924

Maliye Vekili

M. Abdülhalik RENDA (Çankırı) 06.03.1924-21.05.1924

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 21.05.1924-22.11.1924

Ticaret Vekili

Hasan SAKA (Trabzon) 06.03.1924-22.11.1924

Ziraat Vekili

Aziz Zekai APAYDIN (Aydın) 06.03.1924-20.08.1924

Şükrü KAYA (Menteşe) 20.08.1924-22.11.1924

Adliye Vekili

Mustafa Necati UĞURAL (İzmir) 06.03.1924-22.11.1924

Sıhhiyeve Muavenet-i İçtimaiye Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 06.03.1924-22.11.1924

Maarif Vekili

Hüseyin Vasıf ÇINAR (Saruhan) 06.03.1924-22.11.1924

Nafia Vekili

Süleyman Sırrı Bey (İstanbul) 06.03.1924-22.11.1924

Mübadele, İmar ve İskân Vekili

Mahmut Celal BAYAR (İzmir) 06.03.1924-07.07.1924

Refet CANITEZ (Bursa) 07.07.1924-05.11.1924

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 2 Cilt 7 İnıkad 5
Sayfa 147-148
06.03.1924 (1340) Perşembe

İKİNCİ CELSE
REİS – *Fethi Bey*
KÂTİPLER: *Kâzım Vehbi Bey (Ergani)*
Talât Bey (Kângırı)
Bed'i müzakerat: Saat: 6,20

Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi

Evrakı varide meyanında Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Kabinenin teşekkülüne dair tezkeresi vardır, okunacak:

T.B.M.M. Riyaseti Celilesine Başvekâlete intihabolunan Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretlerinin vekâletlere intihabettiği zevatın esamisi âtide münderiçdir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince berayı tasvip Meclisi Âliye arz olunur efendim.

REİS – Efendim Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince teşekkül eden Heyeti Vekile berayı tasvip Meclisi Âlinize arz olunuyor. Binaenaleyh Teamülümüz mucubince Heyeti Vekilenin tasvibini reyi aleni ile yani tâynini esami ile reyi âlilerine vaz'edeceğim. Tasvip buyuranlar beyaz, tasvip buyurmıyanlar kırmızı rey puslası vereceklerdir.

(Giresun Dairei İntihabiyesinden istihsali ârâya başlandı.)

Efendim reylerini vermemiş rüfeka varsa lütfen reylerini istimal buyursunlar.

Rey istihsali muamelesi hitam bulmuştur.

Efendim ruznameye dair bir takrir var. Onu Heyeti Celilenize arz etmek isterim.

2. – İstanbul Mebusu Abdürrahman Şeref Bey ve Rüfekasının, Etibbanın hizmeti mecburisi hakkındaki Kanuna iki madde tezyil edilmesine dair Saruhan Mebusu Vâsıf Bey ve Rüfekasının 2/261 numaralı teklifi kanunisiyle Müdafa-i Milliye, Muvazene-i Maliye ve Sıhhiye encümenlerinin mazbatasının tercihan bugün müzakeresi hakkında takrir.

REİS – Şimdi vaktin geç olması dolayısıyla müsaade buyuracak olursanız gelecek Perşembe günü müzakere edelim.

İHSAN HÂMİD BEY (Ergani) – Efendim her şeye tercihan, her şeyden evvel Orta tedrisat Kanununun müzakeresi karargir olmuştur. Ondan sonra bunun müzakeresi muvafıktır.

REİS – Mütâaddit imzalarla gelmiş olan bu takriri reyi âlinize koyacağım. Zaten gayet kısa bir kanundan ibarettir. (*İki maddedir sesleri*) Bu kanunun gelecek Perşembe günü ruznamesine ithalen müzakeresini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Aksini reye koyuyorum. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Şimdi efendim netice-i ârâyı arz ediyorum. Reye iştirak eden azanın adedi (145) olduğu için muamele tamamdır. (145) âza müttefikân Heyeti Vekilenin teşekkülünü tasvib etmişlerdir. (*Allah muvaffak etsin sesleri, alkışlar*)

Efendim Cumartesi günü Dahiliye bütçesinin müzakeresine devam etmek ve saat bir buçukta içtima eylemek üzere Celseyi tatil ediyorum.

Hitamı müzakerat; Saat: 6.40

Riyaseti Cumhur Tezkeresine Dair Neticei Arâ

Güvenoylaması:	06.03.1924
Reye iştirak edenler	145
Kabul edenler	145
Reddenler	0
Müstenkif	0

Artvin

Hilmi B.

Elâziz

Hüseyin B.,
Muhiddin B.,
Mustafa B.

Diyarbakir

Şeref B.,
Zülfî B.,
Feyzi B.,
Mehmed B.

Kırşehir

Mahbub Ef.,
Yahya Galib B.

Ardahan

Halid Pş.,
Talât B.

Urfa

Şeyh Saffet Ef.,
Ali B. Yahya Kemal B.

Rize

Rauf B.,
Ali B.,
Fuad B.

Kayseri

Sabit B.,
Dr. Halid B.,
Nuh Naci B.

Adana

Zamir B.

İçel

Dr. Tevfik B.,
Saffet B.

Zonguldak

Ragıp B.,
Tunalı Hilmi B.

Gelibolu

Celâl Nuri B.

Aksaray

Mustafa Vehbi B.,
Neşet B.

Bayezid

Şefik B.

Siirt

Halil Hulki Ef.,
Mahmud B.

Kâğırı

Rıfat B.,
Talât B.

Amasya

Esad B.,
Ali Rıza Ef.,
Nafiz B.

Bursa

Refet B.,
Mustafa Fehmi Ef.

Sivas

Rasim B.,
Ziyaeddin B.

Kütahya

Cevdet B.,
Ragıp B.,
Receb B.,
Nuri B.

Antalya

Ahmed Saki B.,
Hasan Sıddık B.

Burdur

Hüseyin Baki B.

Siverek

Mehmed B.,
Kadri Ahmed B.

Giresun

Şevket Ef.,
Kâzım B. Hacim
Muhiddin Bey

Ankara

İhsan B.

Bozok

Ahmed Hamdi B.,
Süleyman Sırrı B.,
Salih B.,
Avni B.

Trabzon

Ahmed Muhtar B.,
Rahmi B.,
Nebizade Hamdi B.

Mardin

Devriş B.,
Abdürrazak B.,
Abdülğani B.,
Yakub Kadri B.,
Necib B.

Aydın

Tahsin B.

Biga

Şükrü B.,
Mehmed B.

Gaziantep

Ahmed Remzi B.,
Ali Cenani B.,
Ferid B.,
Kılıç Ali B.

Mersin

Besim B.

Edirne

Hüseyin Rıfki B.,
Faik B.

Bolu

Cevad Abbas B.,
Dr. Emin Cemal B.,
Şükrü B.,
Falih Rıfki B.

Kars

Ağaoğlu Ahmed B.

Maraş

Tahsin B.,
Abdülkadir B.

Ordu

Halil Sıdkı El,
Recai B.

Tekirdağı

Cemil B.

Kırkkilise

Dr. Fuad B.

Malatya

Hacı Bedir Ağa,
Reşid Ağa.

Erzincan

Sabit B.

Tokat

Emin B.,
Mustafa B.

Karesi

Osman Niyazi B.,
Mehmed Cavid B.

Menteşe

Esad Ef.,
Yunus Nâdi B.

Ertuğrul

İbrahim B.,
Ahmet İffet B.,
Halil B.,
Dr. Fikret B.,
Rasim B.

Canik

Talât B.

Karahisarî Şarki

Mehmed Emin B.

Muş

Hacı İlyas Sami Ef.,
Rıza B.,
Osman Kadri B.

Ergani

İhsan B.,
İhsan Hâmid.,
Kâzım Vehbi B.

İzmir

Seyid B.,
Şükrü B.,
Osmanzade Hamdi
B.,
Mahmud Esad Ef,
Mustafa Rahmi B.

İsparta

Hafız İbrahim Ef.,
Mükerrem B.

İstanbul

Akçuraoglu Yusuf B.,
Ali Rıza B.,
Ali Fethi B.

Cebelibereket

İhsan B.

Çorum

İsmail Kemal B.,
Dr. Mustafa B.,
İsmet B.,
Ferid B.,
Münir B.

Dersim

Ahmed Şükrü B.

Denizli

Haydar Rüşdü.,
Dr. Kâzım B.,
Necib Ali B.,
Yusuf B.

Karahisarı Sahib

Ruşen Eşref B.,
İzzet Ulvi B.,
Musa Kâzım B.

Kastamonu

Hasan Fehmi Ef.
Mehmed Fuad B.

Kozan

Ali Saip B.

Konya

Eyüp Sabri Ef,
Refik B.,
Fuad B.,
Mustafa Ef.,
Musa Kâzım ef.

Niğde

Galib B.

Van

İbrahim B.,
Hakkı B.,
Münib B.

Okyar Hükümeti
22.11.1924-03.03.1925

Bakanlar Kurulu

Başvekil ve Müdafaai Milliye Vekili

Ali Fethi OKYAR (İstanbul) 22.11.1924-03.03.1925

Adliye Vekili

Mahmut Esat BOZKURT (İzmir) 22.11.1924-03.03.1925

Dahiliye Vekili ve Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti Vekili

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 22.11.1924-05.01.1925

Mehmet Cemil UYBADIN (Tekirdağ) 05.01.1925-03.03.1925

Hariciye Vekili

Şükrü KAYA (Menteşe) 22.11.1924-03.03.1925

Maliye Vekili

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 22.11.1924-03.03.1925

Maarif Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 22.11.1924-03.03.1925

Ziraat Vekili

Hasan Fehmi ATAÇ (Gümüşhane) 22.11.1924-03.03.1925

Ticaret Vekili

Ali CENANİ (Gaziantep) 22.11.1924-03.03.1925

Nafia Vekili

Feyzi PİRİNÇCİOĞLU (Diyarbakır) 22.11.1924-03.03.1925

Sihhiye ve İctimai Muavenet Vekili

Mazhar GERMEN (Aydın) 22.11.1924-03.03.1925

Bahriye Vekili

İhsan ERYAVUZ (Cebelibereket) 30.12.1924 -03.03.1925

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 2 Cilt 10 İnıkad 13
Sayfa 397-410
27.11.1924 (1340) Perşembe

BİRİNCİ CELSE

REİS: Kâzım Paşa

KÂTİPLER: Ruşen Eşref Bey (Karahisarı Sahip)

Talât Bey (Kângırı)

Bedii Müzakerat: Saat: 2,15

Hükümet Programı ve Müzakeresi

Başvekil Ali Fethi Beyin Programı ve bu bapta cereyan eden müzakere;

REİS – Efendim; Bugün suallere geçmeden evvel Hükümet beyannamesini Meclise arz edecektir. Buyurunuz Fethi Bey.

BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar! İsmet Paşa Hazretlerinin ahvali sıhhiyesinin istilzam ettiği zarurete binaen vâki olan istifası üzerine riyaseti acizde teşekkül eden Heyeti Hükümet bugün Teşkilâtı Esasiye Kanununun kırkdördüncü maddesine tevfikân Meclisi Âlinin itimadını talep etmek üzere Huzuru Âlinize çıkıyor.

Heyeti Vekilenizin takip edeceği umumî siyaseti hulâsatan ifade için: İsmet Paşa Hazretlerinin Riyaset buyurdukları Heyeti Vekilece takip edilen dahilî ve haricî siyasetin hudutu umumiyesi üzerinde yürüyeceğimizi arz edeceğim. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Memleketin ihyasına matuf semaratını iktitaf etmekte bulunduğumuz Cumhuriyet idaresinin teceddüt ve inkilâp sahasında vaz eylediği kanunları tatbik vazifesini omuzlarına almış olan Heyeti Hükümet bu vazifeyi azimle ifa ederek Türk Milletine mevcut asrî ve medenî hayata doğru bilâ râm ilerliyecektir. (*Alkışlar*)

Muhterem efendiler! Hututu esasiyesini tebdile taraftar olmadığımız 1341 senesi Bütçesinin füsul ve mevadî Muvazene-i Maliye Encümeninde müzakere olunduğu esnada bazı tadilât hakkında Vekiller noktayı nazarlarını bildirecekleri cihetle bütçenin Mart iptidasında mevkîi tatbikat, vazını temin ve muvakkat bütçelerin idarî ve malî siyasetimizde tevhit edeceği mahzurlardan tevakkî, için umumî bütçeyi geri almak fikrinde değildir. (*Bravo sesleri*) Bu tarzı hareketin Meclisi Âlinin tasvibine iktiran edeceğine ümidimiz vardır. (*Hay hay sesleri*)

Müdafaai Milliye:

Türk vatanının muhafızı olan büyük Ordumuzun icabeden teşhizat ve teşkilât ile müessiriyetini ve fennî vesaitle kuvve-i maddiyesini tezyit etmek, bahrî ve kavaî kuvvetlerimizi bu gayeye doğru yükseltmek vazifemiz olacaktır.

Adliye:

Türkiye’de yaşayan her ferdin bilâkayt ve şart, asri ve halkçı mileli mütemeddinece kabul edilen sistemlerle temini hukuku Türk Adliyesinin şiarıdır. Cumhuriyetin ceza, hukuk, usul ve teşkilâta müteallik konuları iş bu esasat dâhilinde ve memleketimizin ihtiyacı medeniye ve iktisadiyesi ile müterafık bir su rette Meclisi Âlinin nazarı tasvi ve kabulüne arz olunacaktır. Esasen hali faaliyette bulunan mütehassiani komisyonlarınca ihzar edilmiş ve edilmekte bulunan Hukuku Aile Kanunu ile Kanunu Medeni ve Kanunu Cezaya müteallik tadilâtı mühimme kari-ben Meclisi Âlinize arz olunacaktır.

Pek ibdidai bir vaziyette olan eytam sandıklarının ıslâh ve tensiki ile hukuku eytamin ziyadan siyaneti Adliye Vekâletinin en mühim mesaisinden birini teşkil edecektir. (*Bravo sesleri*)

İnkılâbımız vahdeti kazayı temin eylemekle tevzii adalete esaslı ve çok feyizli yeni bir mecrayı muvaffakiyet izhar eylemiştir. Bunun icabatı medeniyesi bilâ te-reddüt takip ve ikmal olunacaktır.

Dahiliye:

Dahili idarede esasen şayanı memnuniyet bir derecede olan asayişin takviye ve teyidi ile umumî sükûn ve huzurun tarsini gayemiz olacaktır.

Memurinin hukuk ve vazayifini tanzim için epey müddetten beri başlanmış olan mesaiyi ikmale çalışmak mühim işlerimiz adadından bulunacaktır.

Bir taraftan umumî tahriri nüfus ve tescil muamelâtına hazırlanmakla beraber, 1341 bütçesinde talep edilen tahsisatın kabulü halinde, elviye-i selâsede ve istilâ ve yangınlar sebebi ile kuyudatı muhterik veya zayı olan cem’ân 120 kazada yoklama sureti ile nüfusu tescil eyleyeceğiz.

Mübadele ve iskânları nakilleri artık ikmal edilmiş olan muhacirinin ahvali umumiyesinde hissedilen sıkıntıyı izaleye azamî gayretle çalışacağız. Muhacirine arazi tevzi ve teffiz muamelâtını bilâteehhür tatbik etmek ve teffiz muamelâtında usul ve hukuk esaslarını mahfuz tutmakla beraber kendilerini biran evvel müs tah-sil vaziyetine geçirmek için ameli bir sistemle arazi sahibi yapmak esbabına teves-sül edeceğiz.

İstilâ dolayısı ile yurtları düşmanın ihrak ve tahribine maruz kalan, ahvali umumiyele muhacirin mertebesinde mucibi iktimam bulunan vatandaşlarımızın tehvin ihtiyacına salih iktisadî ve malî tedbirler ittihazını derece-i vucupta görmekteyiz. Devletimizin makam-ı idaresi olan Ankara şehrinin halen ihtiyacı âcileyi ve atiyen medenî ihtiyacı tatmin edecek bir memuriyete iysali için yapılacak malî fedekârlıkların bihakkın mahalline masuruf ve Türk Cumhuriyetinin, Türk Milleti-nin şerefi ile mütenasip olacağı kanaatindeyiz. (*Alkışlar*)

Maliye:

Siyaseti Maliyede tasarrufa riayet esas mesleğimizdir. Tarzı idare ve usul ciba-yetlerindeki nevakızdan dolayı mükellefiyeti izaç ve Hazine-i milleti izrar etmekte

olan vergilerimizi tadil ve tarzı istifalarını islâh esaslarını takip edeceğiz. Aşarın ilgasına doğru atılmış olan hatveleri takip ve intaz etmek ahzı emelimizdir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Dahili ve Haricî borçlarımızı muntazaman ödeyeceğiz, gerek bu suretle ve gerek diğer tedabirle itibari malimizi âlâya çalışacağız şayanı memnuniyettir ki Reji Şirketinin ilgası emrivakidir. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Önümüzdeki Şubat nihayetinde mevcut şirketin muamelâtına hitam verilecektir. (*Bravo sesleri*) Seneyi maliyenin hitamından evvel bütün meselesini milletin istihsalât ve iktisadiyatı ile Devletin menafiini telif edecek şekilde halle gayret edeceğiz.

Memleketimizde hukuku tasarrufiyenin Kurunu Vustadan müntakil kavanin ve usullerle arzu olunan şekilde temini muhafazası mümkün olamadığı taayyün etmiş bir hakikattir. (*Doğru sesleri*) Kuyut ve muamelâtı tasarrufiyenin islâh ve tanzimi için kadastro amaliyatına başlamak azmindeyiz.

Maarif:

Meclisi Âlinizin yüksek kararı ile tevhidi tedrisat esaslarını kabul ederek selâmet yolunu bulmuş olan marifinizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. (*Bravo sesleri*) Halkımızın maarife karşı gösterdiği büyük alâkayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telâfisine çalışmak ve alelûmum mektep programları ile mektep teşkilâtlarının istikrarını temin için lüzumsuz tebdülâtan içtinap etmek vazifemizdir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Nafia:

Cumhuriyet idaresinin memlekete bir abidesi olan Ankara-Sivas ve Sivas-Samsun hattının kemali faaliyetle ikmalî inşaaşı en aziz bir hedefimizdir. (*Alkışlar*) Azim bir serveti tabiiyemiz olan Ergani madeninin milletin pişi istifadesine biran evvel vazını temin için Arada - Ergani hattı inşaatını ehemmiyetle takip edeceğiz.

Karadeniz'den şark vilâyetlerimize doğru yapılacak demiryollarının inşasını temin edecek tedabire tevessül etmek vazifemizdir. Yol ve köprülerin inşasını, sıhhati umumiyeyi ve dolayısı ile iktisadî milliye pek ziyade alakadar eden bataklıkların kurutulması ve ticaretgâh limanlarımızın yapılmasını görmenin ne kadar derin bir ihtiyaca ve ne kadar hararetle bir arzuya mâkes olduğunu zikre hacet görmem. Bu ihtiyaçattan bütçenin istidaatı haricinde kalmak sureti ile gayrı kabili tatmin olanların ecnebi sermayelerinden istifade edilerek teminini daima gözönünde bulunduracağız. Menfi umumiyeye hadim olacak ecnebi sermayesine azami teşkilat ve teminat iraesî Meclisi Âlice muvafık bir hattı hareket telâkki edilir kanaatindeyiz. (*Hay hay sesleri, alkışlar*)

Ziraat:

Memleketimizin başlıca menba-ı serveti ve halkımızın en büyük sahai içtîgali ve vasıtai maişeti olan ziraatın teşviki ve mahsulâtı dahiliyemizin himayesi,

istihsalâtın tezyidi için vesaitin teksiri, ziraatdaki bazı kuyudan refi, hayvanat ve nebata arız olan hastalıkların izadesi zımmında katti tedabir ittihazı, ziraat, mekteplerimizin daha ameli bir şekle ifrağı ve vesaiti lâzıme elde edildikçe adedlerinin teksiri emelindeyiz. Memleketimizin mühim servetini teşkil eden hayvanatı ehliyenin teksiri ve cinslerinin islâhı hususunda malî fedakarlık ihtiyarı lüzumuna kailiz. Ormanlarımızda ciddi muhafaza teşkilâtı vücuda getirmek için köylere ve eşhasa ait kısımlarının tefriki ile devlet ormanlarında muhafa ve kattiyyat sahalarının tespiti ve orman teşkilâtının dâhi bu esasa göre tertibi ve fenni vesaitle orman işletecek olan müteşebbislere teshilât iraesî iltizam olunacaktır. *(Alkışlar)*

Ticaret:

Vatanın mebzul ve tabîî servetlerini işletecek iktisadiyatımızı inkişaf ettirmek cümle-i amâlimizdendir. Bilhassa ihracatımızı tezyit ve mahsulâtı milliyenin revacını temin için ihracat pazarları tedarik ve harici piyasalardan tüccarlarımızı vaktiyle haberdar edecek vesâik ihzar eyleyerek yerli tüccarlarımızın dünya piyasaları ile doğrudan doğruya münasebet ve alâkasını tesis etmeye çalışacağız. *(Bravo sesleri)* Ticaret hayatı üzerinde büyük tesir icra eden nakliyat umurunun ve hususî ile limanlardaki tahmil ve tahliye âmâliyatının tanzimi ve mevcut müşkilâtın izalesi çarelerini temmül edeceğiz, Sanayiîin terakki ve inkişafı için fabrikalar inşaa ve tesisine devam olunmakla beraber sanayiî beytiyenin teşvik ve ihyası ve sanatkârlara uzun vadelerle makineler tedarik ve itasını düşünmekteyiz. Derdesti müzakere bulunan mesai kanununun biran evvel intacını Meclisi Âlinizden rica etmekteyiz.

Sıhhiye:

Halkımızın bünye-i içtimaiyesini yıpratıcı sıtma ile ciddi bir suretle mücadeleye girişmek sıhhiye vekâletinin; en esaslı umdesidir. Bundan maada frengi ve verem tahribatına, nüfus itibarı ile pek şayanı tetemmül olan çocuk hastalıklarına ve vefiyatına karşı koymak için bir taraftan teşkilâtı sıhhiyemizin taazzuv ve tevessülüne azamî zarfı gayret edilecek, diğer taraftan da teşkilâtı hususiyeye bu gayeleri teminen muavenet ifa olunacaktır.

İklim ve meskenlerini tebdil sebebi ile ve bittabi sıhhi meskenlerden mahrumiyet itibarı ile hastalıklara daha ziyade maruz bulunan muhacirlerin ve harikzedelerin ahvalı sıhhiyesine itina etmek ve bu mıntikalarda sıhhi tedabiri teksif eylemek cümle-i mesaimizden olacaktır.

Hariciye:

Takip edeceğimiz siyaseti hariciye derin bir fikri müsalemete müstenit ve müktekabil hukuk ile ühuda fartı riayet esaslarından mülhem olacaktır. Muallâk mesalinin dostane müsafemetpervarane hissiyatın tesirâtı altında ve aynı zamanda millî hukukun mâhfuziyetini temin edecek tarzda halline tehalükle çalışacağız.

Rusya şuralar Cumhuriyeti müttahidesi ile mücadele-i milliyenin ilk zamanlarından beri tehessüs eden ve tarafeyn için mucibi menfaat olan dostane münasebatı takviyede devam edeceğiz. *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Büyük Britanya Devleti ile aramızda hadis olan Irak hududu meselesi bir aralık malumunuz olduğu veçhile hat bir devreye dahil olmuşken her iki tarafın gösterdiği basiret ve itilâfperverlik sayesinde Musul meselesi asliyesinin halline intizaren müsalemeti perverane bir tariki tesviyeye dahil olmuştur. İki devlet arasında mucibi ihtilâf olan musul meselesine âdilâne bir şekli hal bulmak keyfiyeti Cemiyeti Akvamca tetkik ve tettebbu edilmekte olduğundan ve Cemiyeti Akvamın bir neticeyi adileye vusulü muntazır devleteyn arasında dostluğu takviye edecek mesaiye hiç bir mani görülmemektedir.

Fransa ile her sahadaki revabıtı muhadenetkârenemizin teşyidi hususuna itina-yı mahsus göstereceğiz. Aramızda henüz tesviye pezir olmayan mesailin macubi memnuniyet tasfiye edileceğine ümitvarız. *(Alkışlar)*

İtalya ile Türkiye Cumhuriyeti arasında hiç bir ihtilâf mevcut olmadığını memnuniyetle kayıt ediyoruz. Aralarında birçok temas noktaları bulunan iki memleket beynindeki sıkı münasebatın her iki tarafın menafii müteakabilelerini daha ziyade takviye edecek bir suret de mazharı inkişaf' ve tekâmül olmasını arzu etmekteyiz.

Cumhuriyetimizin kendileri ile yeni escasta müstenit muahedat akt etmiş olduğu Lehistan, Avusturya, Macaristan, Almanya, İsveç, Felemenk, İspanya, Çekoslovakya devletleri ile hüsnü münasebat idamesi emelimizdir. Danimarka, Estonya, Letonya, Fillandiya, devletleri ile de bu yolda muahadeler aktine intizar ettiğimiz gibi İsviçre ve bazı meritebe teatii enzar etmiş olduğumuz Bulgaristan hükümeti ile de mukavelâtı mümasele akt edeceğimizi ümit ediyoruz.

Yunanistan'la mazinin mirası olarak aramızda mevcut bazı ihtilâfatın tarafeynin gayreti itilâfperyanesi ile hallonularak münasebatımızın iki komşu devlet arasında caygir olması zarurî olan hali müsalemeye gireceğini ümit ediyoruz.

Romanya hükümeti ile mukaddema câygır olan dostluğun yeniden teessüsünü memnuniyetle karşılamaktayız.

Cemahiri müttehide-i Amerika ile Lozan da imza edilen muahadedatın bu sene zarfında iktisabı meriiyet etmesi için lâzım gelen tadabire her iki tarafça tevessül edileceği kafiyyen memurdur.

Afganistan ve İran devletleri ile münasebatımızın gayet samimi bir macerada devamına gayret edeceğiz. *(Alkışlar)*

Cemiyeti akvamın mesaisini Türkiye Cumhuriyeti öteden beri kemali itina ile takip etmektedir. Günden güne ehemmiyeti ve beynelmilel münasebatın tanziminde faaliyet şayanı dikkat bir surette tezayüp etmekte olan işbu müesseseye hükümetimizin Lozan konferansından beri ishar etmiş olduğu kemayülü fiili bir şekle irca ile Türkiye'nin Cemiyete dahil devletler meyanında ahzı mevki etmesini ve bir an evvel temin etmek lâzım olduğuna kanaatimiz vardır.

Şimendiferlerimizin vazife-i asliyeleri olan ticaretimizin tevessü ve inkişafı gagesine hasrı mesaileri temin olunacaktır.

Efendiler! Tafsîlât ve teferruata girişmeyerek hattı hareketimizin nokta-i umumiyesi hakkındaki mübel mağruzatım bundan ibarettir. Bu mesailin hini tatbikinde yerli ve ecnebi müessesattan istifade etmeye son derece itina azminde olduğumuzu arza hacet görmüyorum.

Heyeti çelmeniz bu tarzı mesaiyi tasvip ve bu tarzı mesaide Heyeti Hükümetin temini muvafakiyet edeceğine izharı itimat buyurduğu taktirde bundan kuvvet alan hükümetiniz bu itimada kesbi liyakat için çalışacak ve muvaffakiyatımızın da-ima ameli ve kâfilî bulunacak olan itimat ve müzaharetinizin temalisinden ve sahai faaliyetimiz etrafında cereyan edecek müzakerat ve münakaşattan feyz ve ilham alarak yürüyecektir (*Şiddetli alkışlar*)

REFİK BEY (Konya) – Muhterem arkadaşlar, cihanın malumudur; Milletimiz asırlar ortasında felâketler geçire geçire en son acı ve unutulmaz felâketi de pürşan ve şeref atladıktan sonra hayat ve istiklâlîni kıskanç bir hissi fedakâri ile müdafaa eden şerefli milletler arasında birinci derecede ve şüphesiz şerefle ahzı mevkii etti. Milletimiz hariçten gelen bin bir tehlikeyi böyle atlattıktan sonra arz ettiğim tarzda asırların sine-i vatanda açtığı yaraları telâfi için çalışmak ihtiyacı duymuş ve bu ihtiyacı icra ve tatbik sahasına çıkarmaya azmetmişti. Efendiler! Bu kürsüden Necip milletimize ve cihana karşı söylenmesi mecburiyetini kabul ettiğim bir hakikati tekrar edeceğim. Milletimizin yüksek azmini, terakkiye, taaliye, teceddüde doğru hakiki temayülâtını şerefle, kuvvet ve kudretle tatbik eden, hayatı itibarı ile temiz ve kanaati itibarı ile necip ve yüksek mevcudiyeti itibarı ile kudretli ve azimkâr olan İsmet Paşa hükümetinin uhde-i kifayetine tevdi etmişti. Hepinizce malumdur. İsmet Paşa Hazretleri memleketi için, milleti için gece ve gündüz masruf olan yüksek mesaisi neticesinde rahatsızlandı. İnşallah yakında iade-i afiyet edecek ve yine aramıza gelerek şerefli vazifesine bizlerle birlikte hiç şüphesiz devam edecektir. Arkadaşlar; başladığımız ve İsmet Paşa tarafından şerefle tatbikine şahit olduğumuz millî ve yüksek gayelerimiz üzerinde yürüyeceğimizi işte bugün milletin hayat ve taaliisi emrinde en büyük vazifeyi deruhte eden Fethi Beyefendi Hazretleri bu kürsüden okumuş olduğu programları ile bir kat daha ispat etmiş oldular. Fethi Beyefendi Hazretlerinin burada okuduğu programa dikkat ettik. Programlan heyeti umumiyesi itibarıyla memleketi şerefe, hayat ve istiklâlîle nail eden bir mevcudiyetin hakiki ve ciddî temayüllerine tamamen muvafıktır.

Arkadaşlar! Fethi Beyefendi Hazretlerinin rüfekayı mesaisi ile ve beraber ter-tip ettiği programın baş tarafını bir defa daha teberrüken okuyacağım: (Heyeti vekilenizin takip edeceği umumi siyaseti hulasaten ifade için İsmet Paşa Hazretlerinin riyaset buyurdıkları heyeti vekilece takip edilen dahilî ve haricî siyasetimizin hututu umumiyesi üzerinde yürüyeceğimizi arz edeceğim) Efendiler İsmet Paşa Hazretleri çekilip de Fethi Beyefendi Hazretleri Başvekâlete geldikleri zaman herkesin ve bütün milletin beklediği yeni şey bu kıymetli vaat idi ve bunu bekliyorduk. Bu kıymetli vaatlerini bize söyledikten sonra Fethi Beyefendi emin olabilirler ki milletin hakiki arzu ve temayüllerine tercüman olmayı kendileri için şiar edinen çok münevver bir kuvvet her vakit için kendisi ile beraberdir. (*Alkışlar*)

Efendiler! Hayat ve istiklâlimizin hâlası yolunda, teceddüt ve inkılâp sahasında attığımız hakiki ve kuvvetli adımların niğehbanı olan kahraman Ordumuz kendisi ile beraberdir ve bütün itilâya rifaka, refah ve saadete teşne olan milletin kitle-i necibesi de daima kendisinin zahir ve müdafiidir. Fethi Beyefendi programında hututu umumiyeyi izah. buyururken memleketin en çok ihtiyacı olduğu esaslardan bir çoklarını bihakkın işaret buyurmuşlardır. Onlardan birisi Türkiye’de yaşayan her ferdin bilâkayt ve şart, asrî ve halkçı mileli mütemeddince kabul edilen sistemlerle temin hukuku Türk Adliyesinin şîârıdır.

Arkadaşlar! Bu kuvvetli vaat milletimiz için mucibi tesellidir. Biz adli ihtiyaçlarımızı tamamı ile hissettik ve o ihtiyaçlarla mütenasip olarak mileli mütemedinenin kabul ettiği esasları tedricen kendi kanunlarımızla ihtiyacatımız nispetinde mezç edeceğiz.

Arkadaşlar! Programın yine kuvvetle ifade ettiği fikirlerden birisi de maarif üzerinde tasrif edilen fikir ve kantatlardır. Meclisi Âlinizin yüksek kararı ile tevhibi tedrisat esasları kabul edilerek selâmet yolunu bulmuş olan maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu talim ve terbiyeyi muntazam bir suretle verebilmek için “Bütün emellerimizi, bütün faaliyetlerimizi bu noktaya hasredeceğiz” diyorlar.

Kendilerini kemalî samimiyetle tebrik eder ve alkışlarım. Hepimiz itiraf ve teslim ederiz ki milletlerin itilâsı iki esas ile kaimdir, irfan ve ahlâk ve servettir.

İrfan ve ahlâka, refah ve saadete bu kuvvetli sözleri ile çok ehemmiyet verdiklerini işaret ediyorlar. Efendiler! Milletin refah ve saadetini temin için yegâne bir yol vardır. O da İsmet Paşa Hazretleri tarafından başlanılan ve İsmet Paşa kabinesinin abide-i faaliyeti olan şimendifer siyasetidir.

Refah saadeti temin edecek bir nafia siyaseti takip etmektir ki Fethi Beyefendi bunu bize baliğen mabeleğ temin ediyorlar programın diğer cihetleri alenderecet tamamı ile bu ruhu ifade eden çok kuvvetli esaslardır. Binaenaleyh bendeniz biraz evvel arz ettiğim veçhile Fethi Beyefendi bize verdikleri bu program dairesinde sağlam ve kuvvetli yürüdükçe, yürüyeceğine kendi vicdanım sahiptir, çünkü Fethi Beyefendiyi biz yeni tanımıyoruz. Onun hayatını onun meşkûr faaliyetini çok evvel tanırız. Binaenaleyh Heyeti Celilenizin de benimle beraber bu fikirde olduğuna şüphem yoktur.

Programı tatbik ettiği müddetçe bütün Meclis ve bütün Millet daima kendisi ile beraber yürüyecek ve daima zahiri olacağız. (Alkışlar) Muvafakiyetlerini temenni ederim.

BAŞVEKİL FETHİ BEY (İstanbul) – Reis Paşa Hazretleri! Bir kelime müsaade buyurunuz.

Muhterem arkadaşlar! Gerek şahsım adına, gerekse rüfekayı mesaim ve şimdi arz ettiğim mesai programı takdiratta bulunmuş olan refiki muhteremim ve arkadaşım Refik Beyefendiye arzı teşekkür ederim. Nutuklarından ziyadesi ile müte-

hassis oldum. Yalnız nutuklarındaki bir kelimeyi tashih etmek isterim ki herhalde kendileri onu kasdetmediler buyurdular ki; “Ordu, Fethi Bey ile beraber olacaktır”. Bunun tashihi lâzımdır. (*Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*) Zaten hiç şüphem yoktur ki Refik Bey bunu kastî söylememiştir. Belki bir hata olarak söylemiştir.

REFİK BEY (Konya) – Müsaadenizle tashih edeyim.

BAŞVEKİL FETHİ BEY (Devamla) – Ordu, millet ordusu, vatanın kahraman ve yüksek muhafızıdır. Bu vazifeyi daima ifa edecektir. Zaten fırka içinde, Meclis içinde tebeddülata maruz olan heyeti hükümetin şu veya bu azası ile beraber olacağını söylemek ordunun vazifesi haricinde olan bir şeyi orduya yüklemektir. Şüphem yoktur ki, Refik Beyefendi de bunu zühul olarak söylemişlerdir, Herhalde tashih olunması lâzımdır.

REFİK BEY (Konya) – Yanlış söylenmiş ise bendeniz tashih edeyim. İzahatı âlilerine iştirak ediyorum. Bendeniz, mukaddes bir yol üzerinde bulunuyoruz. Ordu o yolun, giriştiğimiz inkılâbın, memleketin şeref ve istiklâlimizin müdafiidir demiştim. Binaenaleyh bu suretle Fethi Beyefendinin izahatlarını tenvir ve ona tamamı ile iştirak etmiş oluyorum.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) – Ordu Büyük Millet Meclisinindir. Siyasetle iştigal etmez.

ALİ ŞUURİ BEY (Karesi) – Maruzatım hemen iki noktanın izahına münhasır kalacaktır. Memleketin siyaseti hariciyesi siyaseti dahiliyesine bağlıdır diye bir düstur biliyorum ve düsturun kıymetini kaybettğine dair hiçbir, kitapta birşey görmedim. Şu halde Fethi Beyefendinin okudukları beyannamenin bütün süturu, hurufu vaziyeti dahiliyemize bağlıdır, fikrindeyim. Şu halde bütün bu teşebbüsatin mesnedi olan siyaseti dahiliye hakkındaki beyanatı çok kısa ve müphem gördüm. Bunun için iki noktayı arz edeceğim. Refik Bey biraderimizin teberrüken okudukları fıkraı okumaya lüzum yoktur. Fethi Beyefendinin kabineleri de İsmet Paşa Hazretlerinin kabinesinin takip ettiği dahilî ve haricî siyasetin hututu umumiyesi üzerinde yürüyeceğini söylüyorlar. Halbuki İsmet Paşa zamanında Meclisi Âliniz ittifaka yakın bir ekseriyetle bir karar ittihaz etmişti. Onda demişti ki “Bu sene zarfında memleketin nüfusu, coğrafi ve iktisadi vaziyeti nazarı dikkate alınarak teşkili vilâyat kanunu hazırlansın ve Meclise arz edilsin”. Bu karar hakkında beyanname sâkittir.

İkincisi yine İsmet Paşa Hazretleri tarafından birçok levayihî kanuniye tanzim edilmişti. Köy, kasaba şehir kanunları, belediye ve idare-i meclisiyeye dair kanunlar vardı. Bunlar bu memleketin mesnedini teşkil eden işlerdir. Beyefendi Hazretlerinin okudukları beyannamede bunlara dair sarîh bir fıkraya tesadüf edemedim. Bunu sormak hakkı sirihimdir. Heyeti Vekilede bunlar konuşmamış mıdır, ihmal mi edilmiştir? Yoksa vaktin kısa olmasına binaen bunlar derpiş edilip Meclise arz edilecek midir? Bunu anlamak istiyorum.

ALİ FUAT PAŞA (Ankara) – Muhterem efendiler; Fethi Beyefendi teşkil ettikleri hükümetin siyaseti umumiye de takip edeceği esaslı hakları programlarında

izah buyurdular. Bu programın ihtiva ettiği mevadın, hüsnü tatbikine muvaffak olmalarını temenni ederken müsaadeleri ile bazı temenniyat ve mütalâatta bulunacağız.

Deruhte ettikleri vazife ve mesuliyetin ehemmiyetini müdrîk bir recülü siyâsî olduklarını Büyük Millet Meclisi Riyasetinde bulundukları zaman ishar etmiş olan Fethi Beyefendinin, hükümet riyasetinde de aynı vazife ve mesuliyet hissiyle hareket etmelerine intizar ederiz.

Cumhuriyetimiz, nevzat bir idaredir. Onun nûma ve tekâmmülüne çalışırken taravet ve zindegiysini bozacak itiyatların memlekette yerleşmesine mani olmak lâzımdır. Binaenaleyh menbaini hukuku amme esasatından almayan tedbirlere idare makinesinde katiyen yer vermemelerini temenni ederiz. Memleketin, milletin senelerden beri muhafazai hürriyet ve istiklâl endişesi ile çarpan kalbi şüphesiz ki yorgun düşmüştür. Bu fedakâr ve âlicenap kalbe medid ve uzun bir sükûn temin etmek muktezayı siyaset ve insaniyettir. Buna yegâne çare ise idarede, siyasette, hususiyatta, hâsılı her şeyde samimi olmak ve samimiyet ibraz etmekten ibaret olduğuna kaniiz. (*Doğru sesleri*) Bu kanaatımıza iştirâk edeceğini ümit ettiğimizdendir ki kendilerine beyanı itimat edeceğiz. Bu ümidimiz şevahit ve delaliyle zevale uğrarsa, itimadımızın da zevale uğraması pek tabiidir. Elhâsıl dahilî siyasetlerinde; fikir ve vicdanlara huzur ve itmiinan bahşedecek olan bir hükümete müzahir olmayı bir vazife addedeceğiz. Haricî siyasette sulh ve mesalemetin taraftarı olmakla beraber Musul meselesi gibi vahdeti millîye ve mülkiyemize taallûk eden, şeref ve izzeti nefsi millîyeye temas eden hususlarda hukukumuzun muhafazasını katiyetle iltizam ettikçe kendileri ile beraber yürüyeceğiz. Mamafih şunu da ilâve ederim ki Cumhuriyet idarelerinde mevkîi iktidara gelen hükümetler en sağlam istinahgâhlarını milletin sinesinde aramalıdırlar. O sinede har ve samimî bir çayı kabul bulamayan hükümetlerin mevkilerinde tutunmaları güçtür. Binaenaleyh biz yeni hükümetin fikri adaletle, kanun perverlikle milletin sinesinde yer tutmasına çalışmasını temin ederiz efendim.

YUSUF KEMAL BEY (Sinop) – Fethi Beyefendinin Riyasetinde teşekkül eden kabinenin programlarını dinlediğimiz zamanda zannediyorum her ferdimiz büyük bir haz duydu. Bilhassa öteden beri mefkurem olan bir şeyin yavaş yavaş tahakkuk etmekte olduğunu görüyorum. Tabii bu, Cumhuriyetin en feyiznâk eserlerinden biridir. Bu yolda gittikçe ilerliyoruz. O yol nedir?

Öteden beri sırf devlet iktisadına, hükümet iktisadına raptı kalp etmiş olan bu milletin hükümetinin artık oradan ayrılarak millet iktisadiyatına doğru gitmesidir. Beyannameyi okuduğumuz zamanda görürüz ki, ne güzel fikirler var ne güzel vaatler vardır ki, bu yoldadır. Evveleminde kemalî memnuniyetle bir mebus olarak sözlerini kaydediyorum. Âşar hakkında verdikleri sözü (*Reji, reji sesleri*) müsaade ediniz efendim. Derece, derece, gelsin. Yalnız bugün hattâ aşardan da evvel pek kıymetli bir şeyi ilk evvel hükümet programında görüyorum. O da ölmekte olan çocukların hayatının muhafazasıdır. Hükümet “Ben bundan sonra vatanda memlekette, maateessüf bazı yerlerde %70, bazı yerlerde %80’i bulan çocuk vefiyatına

karşı tedabir iktihaz edeceğim.” diyor. (Çok doğru sesleri) Sonra şimdiye kadar bunun yanında ihmal edilegelmekte olan, yapılagelmekte olan fakat programlara girmemiş bulunan bir vaadi bir taahhüdü daha görüyoruz. O da diyor ki “Pek iptidai vaziyette olan eytam sandıklarının ıslâh ve tensiki ile emval ve hukuku eytamin ziyadan siyaneti adliye için bir esas olacaktır demek hükümet bu çocukların nefsinin ve malını düşünüyor. Efendiler! İnsan tabiaten egoisttir. Fakat hükümet hayatında, egoist olmamalıdır. Yani nefsimizi, biz yaşta bulunanları, yalnız bu nesle ait olan ciyetleri düşünmekle kalmamalıdır. Bizim asıl vazifemiz nesli müstakbeldir, bundan sonraki nesildir. Eğer hayır ile yad edilmekliğimiz lazımsa, ancak yapacağımız budur. Halbuki şimdiye kadar bir valinin, hükümeti temsil eden bir zatın en birinci vazifesi asayişin muhafazası idi. Bir şaki çıkacak üç kişiyi öldürecek” beş kişinin canını yakacak, hükümet bunu tedip edecek. Meclisi idarelerde hiç çocukların ölümünden bahs olunmaz. Halbuki bir sene zarfında eşkiyanın öldürdüğü yüz kişi ise onun yanında çocuklara bakılmamalık yüzünden ölenler binlere baliğ olmaktadır. Onun için ben bunu görmekle mahzuzum ve temenni ederim ki, Fethi Beyin kabinesi çocukların hayatının muhafazası meselesinin beyannamesinin en başına geçirsin.

İkincisi: Memlekette ihmal edilmekte olan bir de nüfus meselesi vardır, diyorlar ki, Biz nüfus meselesi ile de meşgul olacağız. Efendiler! Nüfus meselesi için pek çok sözler söylendi ve söyleniyor. Fakat maateessüf şimdiye kadar birşey yapıldığını görmüyoruz, onun için ümit ederiz ki bu kıymetli ve kuvvetli kabine, bunu ehemmiyeti mahsusa ile nazarı itibare alıp ve bir an evvel asarı fiiliyesini bize gösterirler.

Adliye de, asrî ve halkçı olarak yani (*Türkiye’de yaşayan her ferdin, asrî ve halkçı mileli mütemeddince kabul edilen sistemlerle temini hukuku Türk adliyesinin şiarıdır*) diyor. Ben bu halkçı sözünü de pek memnuniyetle kaydediyorum ve bunun altında Türkiye halkına da memlekete muvafık bir suretle hak ve davaların fasletmek hakkı verileceğini kastediyor, bunun için de hükümeti tebrik ederim. (*Jüri sesleri*) Evet jüri istiyorum, çünkü halk hâkimiyeti vardır diyorum: Halk hâkimiyeti vardır derken en ufak davalarım halka gördürmekten tevakkı ediyoruz manalarını anlamayalım. (*Bravo sesleri*) Sonra demin arkadaşlar rejiden bahsettiler. Tütün meselesi milletin istihsalât ve iktisadiyatı ile alakadardır diyorlar.. Burada duruyorum ve bir mebus olarak diyorum ki; evet muhterem Fethi Beyefendi evet muhterem arkadaşları tütün meselesini evvelemerde, müstahsillerin menfaatini nazarı itibara alarak halledeceğiz ve onu hallettikten ve o çareyi bulduktan sonra diyeceğiz ki, evet bunun istihlâkinde bir vergi alalım, fakat kendi noktayı nazarı arz ediyorum. Arkadaşların birçokları da buna ümit ediyorum ki, kanidir ve benimle beraberdir. Memleketin menafiini ararken, müstahsilin faaliyetini daima tahditten tevakkı edelim.

Sonra şimdiye kadar beyannamelerde görmediğim güzel ve mühim birşey daha görüyorum ki, demin arz ettiğim millî iktisada doğru gitmek cümlesinden olarak “*Sanayiî terâkki ve inkişafı için fabrikalar inşa ve tesisine devam olunmakla beraber sanayiî beytiyenin teşvik ve ihyasını*” kendilerine bir esas olarak kabul ediyorlar. Pek doğru, pekiyidir. Bunu da kemali memnuniyetle kaydediyorum.

Siyaseti hariciye hakkında yalnız birşey söyleyeceğim: Muhterem Hariciye Velikimizin devletlerle olan münasebetimiz hakkındaki sözlerine iştirak ediyoruz. Yalnız bir noktada ufak bir temennide bulunacağım. Bu da Türk milletinin hakkıdır. Görüyorum ki, Cemiyeti Akvama girilmek isteniyor. Cemiyeti Akvama girerken yeni Türkiye'nin Cemiyeti Akvam Meclisinde yani Cemiyette değil Konsey'de bir an evvel ahzı mevki etmelerini temin etmek icabeder zannederim.

Hülâsa edecek olursak arkadaşlar, bize bu program çok şeyler gösteriyor, birçok şeyler vad ediyor. Demin bir arkadaşın söylediği gibi; Fethi Beyefendi insanları kendinden memnun etmenin çaresi yolunu buldu. Meclisin kalbini elde etti. İşte bu ders kendisine bir dersi ibret olarak milletin kalbini de elde etmesini hepimiz temenni ederiz. Fethi Beyefendiye karşı biz Meclis azası her birimiz nasıl bir muhabbet besliyorsak memleketin de, bütün milletin de kendilerine karşı bir minnet ve hürmet beslemesini temenni ve muvaffak olmalarını da Cenabı Haktan dilerim efendim. *(Alkışlar)*

DOKTOR FUAT BEY (Kırkkilise) – Muhterem arkadaşlar; Fethi Beyefendi Hazretleri ve rüfekayı muhteremesinin programlarını bendeniz de okuduğum zaman bilhassa Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye'ye taallük eden kısmı memnuniyetimi mucip oldu ve ilk evvel nazarı dikkati celp eden de bu mesele olmuştur. Malumuâliniz efendiler memleket baştanbaşa harabiyet içindedir. Şimdi hükümete taallük eden, hükümete tereddüp eden birçok hususat vardır. Bunlarla bir taraftan hükümet meşgul olduğu gibi diğer cihetten de halkı da alâkadar etmek mecburiyeti vardır. Demokrasi bunu icabettirir. Programlarındaki “Teşkilâtı hususiyeye bu gayeleri teminen muavenet ifa olunacaktır” kaydı bendenizce çok kıymettardır. Bugün Himaye-i Etfalin ve Hilâli Ahmer'in memlekete yaptığı veya yapmak istidadında olduğu cümlenizce malûm olan hizmetler şimdiye kadar memnuniyetle görüldüğü gibi bundan sonra da memleketin müzaheretine istinat edilecek olursa daha vasi mikyasta fevâit temin olunacağına şüphe yoktur. Amerika gibi çok zengin olan bir hükümet halk teşkilâtına fevkalâde ehemmiyet vermiş ve elinden geldiği kadar yardım etmekte bulunmuştur. Hükümetimiz pek çok gavail ile meşgul bulunduğu için teşkilâtı hususiyeye vaat buyurdıkları gibi muavenet ve müzaherette de bulunacak olurlarsa pek çok işler görülecektir. Bunu memnuniyet ve şükranla yadederken kendilerine de muvaffakiyetler temenni ederim.

EMİN BEY (Eskişehir) – Efendim; bendeniz hükümetin programından memnun değilim, Fethi Beyefendi Hazretleri siyasetatta muvaffak ve muzaffer oldular ve muzafferdiler. Fakat bendeniz henüz işte muzaffer olmadıkları için fevkalâde mahzuz oluyorum.

MAZHAR MÜFİT BEY (Denizli) – İşteki muzafferiyetini görecektir kadar vakit geçmedi a birader!.

EMİN BEY (Devamla) – Müsaade buyurunuz efendim. Esbabım göstereceğim.

Efendim! İsmet Paşa Hükümetinin ziraat mesleği ve meselesi hakkında bir prensibi vardır ve bu imanlı bir meslek idi ve bendenizi de İsmet Paşa Hazretlerine karşı en ziyade meftun eden bir mesele idi. Memleketin çiftçi memleketi olduğunu bilmiş ve programında en önce çiftçilikten başlayacağını umde edinmiş olan bir kabine olduğu için bunun bu hareketi velevki kuvveden fiile çıkmamış olsa bile memleketin ihtiyacını gözlüksüz ve perdesiz gördüğünden dolayı kendilerine fevkalâde merbuttum ve merbutiyetim de ilelebet daimdir.

Şimdi bu programda ziraat meselesi o kadar cansız ve ruhsuz bir şekilde yazılmış ki memleket bir çiftçi memleketi ve bendeniz de bir çiftçi mebusu olduğum için bu husustaki ihmallerinden müteessirim ve bu ihmal ve istihfafları neden ileri gelmiştir. Bunu anlayamadım.

Saniyen: İsmet Paşa Hazretleri gelecek sene iki misli mahsul alacağım diye birçok yerlere başvurmuş ve muavenet vadetmiştir. Buna şahit olduk. Fakat kendim bizzat Ziraat Vekâletinde bunun aksine şahit oldum. Yani demek istiyorum ki efendiler, Ziraat Vekâletinin gitmiş olduğu yol yanlıştı. Fakat İsmet Paşa Hazretleri hakikati araştırıyordu. İşte arkadaşlar! Maalesef Fethi Beyefendinin beyannameleri bu mesele-i hayatiyede ziraat memleketi olan bir yerde öyle alelade eski Osmanlı parlamentoları gibi bu hususu sathi geçmiştir. (*Handeler*)

Efendiler! Bir yere daha nüfuz edilememiş ki, o da muhacirin meselesidir. Muhacirin meselesi demek kendi kendine halledilmiş bir mesele demektir. Muhacirler içimize girmiş, onların muhtaç olanını ayırmak ve bunları müstahsil bir hale, yani memlekete faideli bir hale getirebilmek için bunlara, nezaret edecek yegâne daire yine Ziraat Vekâleti idi. Buna dair de beyannamede hiçbir kayıt ve işaret yoktur. Bunların zuafası varsa Sıhhiye Vekâleti ve Dahiliye Vekâleti onlara bakabilirdi ki, nitekim memleketimizin sekene-i asliyesinde de aynı zaif insanlar vardır. Bugün terhis edilen efradın ve tahrip edilen memalik ahalisinin yüzde otuzu her veçhile muhtacı muavenettir. Bunları muhacirdir filân diye ayırmaya hacet yoktur. Hükümet bu işleri bu şekilde görüyorsa mateessüf hiçbir iş yapamayacaktır. Bunlarla doğrudan doğruya Ziraat Vekâletine kuvvet vermeli, bunların heyeti umumiyesini meydana getirmeye çalışmalıdır. Beyhude memur teşkilâtına müdiriyeti umumiye-nin hiçbir faidesi yoktur.

Üçüncüsü: Efendiler! Bizim memleketimizde yol yok. Sonra burasını ziraat memleketi burada kısmen hayvanat siyaseti yapmak lâzım gelir. İşte bu da beyannamede ruhsuz olarak yazılmıştır. Islahı hayvanat meselesine de ehemmiyet verilmemiş. Şimdiye kadar hayvanatın ıslâhı yolunda baytarların nafi olması görülmüştür. Efendiler, hakikat olarak söylüyorum bunların bir faidesi görülmemiştir. Bir kere hastalığı teşhis edecek istasyonlar yapılması lâzım gelir, bizim baytarlarımıza iptidai şekilde bizim gibi yani köylüler kadar iptidai malûmat vermeye çalıştırılman yani baytarlara ehemmiyet verilmeli ondan sonra onların malumatından bizleri de istifade ettirmeli. Şu halde bu meseleye de nüfuz edilmemiştir.

Sonra sanayi meselesinde de bir şey var. Reisicumhur Hazretlerinin bir sözleri vardır ki, bendeniz o sözü hatırımdan hiç çıkarmam: “Memleketin ilâsı için ziraat, sanayii ziraiye şeklinde taayyün edecektir” diyor. Bu söz mukaddes bir sözdür. Bu, şimdiye kadar hiçbir hükümetin ortaya koyamadığı bir zemindir. İttihat ve Terâkki çok şeyi ortaya koymuştur. Ankara-Sivas hattına düşünmüştür. Fakat memleketin ziraatını ve ziraat sanayini takip edeceğini kimse düşünmemiştir. Onun için bunun ihmal edilmesi de çok şayanı teessüftür. (*Ormanlardan bahsetmediniz sesleri*) Ormancı olmadığım için pek aldırmayacağım.

Maarif Vekâletine dair de sarih bir ifade yoktur. Bu memlekette maalesef müteessiriz. O münevver sınıf denilen zavallılara doğrusu, kendi hesabıma acıyorum. Hakikaten bunlar acınacak haldedirler. Çünkü memlekette anasırı saire ticarete vazüliyet iken bakıyorum o parlak söz söyleyen beyler hiç birine nüfuz etmek kabiliyetinde değildirler. (*Handeler*) Mekteplerde de köylüye göre des ister. Bundan sonra lâf fabrikası yetiştirecek mektepler bu memlekete muzurdur. (*Handeler*) (*Alkışlar*)

Sâlisen: Bir kayıt için daha rica edeceğim. Mekteplerde devletin, milletin ihtiyacına göre tespit edilip lüzumundan fazla yetişecek sınıfları da takyit etmek lâzımdır.

Binaenaleyh bunlardan dolayı programı muvafık bulmuyorum. Bendenizce, bu cihetleri tashih etmek şartı ile şayanı hürmettir.

VASIF BEY (Saruhan) – Muhterem arkadaşlar; bendeniz Fethi Beyefendinin kıraat buyurdıkları program üzerine söz söyleyecek değilim. O programa tamamen muvafıkım. O program sahasında Fethi Beyefendinin muvaffak olmasını kemali samimiyetle temenni ederim.

Bendenizi huzuru âlinize getirmeye icbar eden sebebi Ali Fuat Paşa ihzar etmişlerdir. Ali Fuat Paşa Hazretleri okudukları nutuklarının sonunda bir noktayı nazar sert buyurdular. Dediler ki “Hükümetler milletin sinesinde har ve samimi bir mevki temin etmelidirler.” Bu söz o kadar münharif bir hakikati ifade ediyor ki eğer Paşa Hazretlerinin nutukları hükümete muharif bir fırkanın lideri sıfatı ile bir ehemmiyeti mahsusa ile telâkki edilmeseydi belki bir mana ifade etmez ve bendeniz söz söylemeye lüzum görülmezdi. Fakat hakikaten milletin muhabbetine ve bütün arzu ve iradesine bütün hükümetlerin istinat etmesi gibi bir hakikati tabiiyeyi bilhassa zikretmekten başka bir maksat istihdaf edildiğini zannetmiyorum. Eğer zannımda hata ediyorsam bittabi Ali Fuat Paşa Hazretleri tashih buyururlar. Arkadaşlar! Türkiye’de her hükümete; millî mukadderata vaziülyet olan Meclisi Âlinizin ekseriyeti itimat ettikçe mevkiinde kalır ve mevkiinde kuvvetli bulunur. Bir hükümetin muvaffakiyetine istinatgah olacak olan yalnız Meclisi Âlinizin ekseriyetidir. O ekseriyet ki, elbette milletin muhassalai amalıdır. (*Bravo sesleri*) Bu Mecliste oturan bütün azayı kiram mensup oldukları büyük milletin büyük selâhiyetini almış vekilleridirler. Bu vekillerin verecekleri karar ekseriyete istinat ettiği zaman milletin kararıdır. Meclisi Âlinizin ekseriyeti hükümete muhip olduğu zaman o muhabbet milletin muhabbetidir ve hükümet Türkiye Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti

arasına istinat ederek kemalî azimle yürüdüğü zaman kanidir ki milletin umumî muhabbetine, umumî arzusuna istinat etmektedir. Bu itibarla Fethi Beyefendi kendi mesaisinde kuvvetle ve imanla yürürken kendisine rehber olacak olan yegâne tecelliyi Meclisi Âlinizin ekseriyetinin tebarüz ettireceği kararlarda görecektir ve dünyanın her tarafında bütün medenî milletlerin kabul ettiği esaslar ancak budur ve hâkimiyeti millîye ancak budur. Yoksa bütün bir efrat tarafından mürekkep olan bir kitle içinde her ferdi ayrı ayrı memnun etmek ve her ferde kendi icraatını kabul ettirmek imkânı yoktur. Milletler bunu müdrîk oldukları için hâkimiyeti âmmeyi teyit, hâkimiyeti âmmeyi tatbik için en mütekâmil şekli hükümet olan Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin murakıp vazifesini gören Millet Meclisini teşkil etmişlerdir. Bu asırda başka türlü idare-i hükümet etmek imkânı yoktur. Ali Fuat Paşa Hazretleri kendi fırkaları namına irat ettikleri nutuklarında hukuku âmmeden bahsettiler. Bendeniz hukuku âmmenin en basit kaidelerine istinat ederek arz ediyorum ki, herhangi bir hükümet meşru olmak için, kuvvetli olmak için, milletin muhabbetini temin etmek için nazarı itibare alınacak olan şey kitle-i milletin muhassalai âmalî olan Meclisi Âlinizin ekseriyetidir. (*Bravo sesleri*) (*Alkışlar*)

BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY (İstanbul) – Arkadaşlar; hükümetin heyeti celilenize arz ettiği mesai programı hakkında rüfekanın mütalâalarına birer birer müsaade buyurursanız cevap arz edeyim:

Ali Şuuri Bey biraderimiz programda teşkilâtı mülkiyeden bahsedilmediğini zikr ettiler.

Efendiler! Programın nihayetinde de arz ettiğim veçhile yapacağımız birçok işlerin, yani her vekâlete taallük eden mesainin bütün mufassal ve mükemmel bir listesini dercetmek programın vüsatini hiç olmazsa on misli tezyit etmek demek olacaktı. Onun için mümkün olduğu kadar kısa ve hututu esasiyeyi mücmel maruzat ile ifade etmek mecburiyeti karşısında kaldık. Binaenaleyh programda görmediğiniz şeyler hükümet tarafından unutulmuş veya ihmal edilmiş şeyler değildir. Cümlesi düşünülecektir, tetkik olunacaktır. Tettebbu olunacaktır ve heyeti celilenize hükümet bütün bu mevat hakkında maruzatta bulunacaktır.

Teşkilâtı mülkiyenin ne kadar mufassal bir mesele olduğu cümlelizce malumdur. Bu teşkilâtı mülkiye hakkında muhtelif mütalâat ve muhtelif suveri hal vardır. Bunlar hakkında hükümetiniz içtima edip henüz katî bir karar ittihaz etmemiştir. Fakat teşkilâtı mülkiyenin ehemmiyetini hükümetiniz azası ayrı ayrı fevkalâde bir surette müdrîktir ve bunun hallolunmasını arzu etmektedir. Fakat bu mesele halli bendenizce uzun tetkikata, tettebbuata mütevakıftır. Heyeti vekilenize bu tettebbuatı yapmak için vakit bırakmanızı rica ederim. Köy kanunundan bahs buyurdular. Malumuâliniz köy kanunu çıkmıştır. Tabolunmuştur. Tevzi olunacaktır zannederim değil mi? Recep Beyefendi. Bu bir emri vakidir. Tatbik olunacaktır. Belediye ve idare-i mahalliye kanunlarına gelince; Ali Şuuri Beyefendi Dahiliye Encümeninde bulunmak sureti ile bilirler ki Heyeti Celilenize takdim olunmuştur. Bunların da bu sene zarfında kesbi kanuniyet etmesine hükümetiniz çalışacak-

tır. Memleketimizin muhtaç olduğu belediye ve idare-i mahalliye kanunları tatbik olunmalıdır. Hükümet bu lüzuma kaniidir.

Muhterem refikim Ali Fuat Paşa Hazretlerinin hükümet hakkında takdirkârane beyanatından dolayı kendilerine teşekkür etmeyi vecibeden addederim. Meclis kürsüsünde bendeniz de görmüş olduğum hissi vazifeyi hükümetin başında bulundukça aynı vazife mesuliyet hissine tabîi olarak ifayı vazife etmekliğimi ümit ettiklerini ve bunu benden intizar ettiklerini söylediler. Pek ümit ederim ki, Ali Fuat Paşa Hazretlerini ümit ve intizarı boşa çıkmayacaktır. Efendiler! Bendeniz bu hususta teminat vermeye lüzum görmüyorum. Bu gaye tabîi ve gayet malum olan bir keyfiyettir. Böyle malûm bir gaye-i milliyeyi, bir vazife-i milliyeyi üzerine almış olan, Meclisi Âlinizin ve bütün efkârı umumiyenin tahtı murakabesinde bulunan bir hükümet her şeyden evvel vazife ve mesuliyet hissi tahtında hareket edecektir. Buna şüphe buyurmamanızı rica ederim.

Ali Fuat Paşa Hazretleri ikinci bir noktayı ilâve ettiler: Hükümetin, milletin sinelerinden kuvvet alması lüzumunu ileri sürdüler. Benden evvel söz söylemiş bulunan muhterem refikim Vasıf Beyefendi eğer bu hususta güzel mütalâalarını irat etmemiş olsalardı ben de aynı vadiye yürümek isterdim. Efendiler! Bir hükümet milletin sinelerinden ne dereceye kadar kuvvet aldığını anlayabilmek için elinde yegâne mikyası Meclisi Âlinizin ekseriyetidir. (Alkışlar) Başka mikyasa kabul olunamaz.

ALİ SAHİP BEY (Kozan) – Gazetelerin efkârı değildir.

BAŞVEKİL ALÎ FETHÎ BEY (Devamla) – Efendiler; Teşkilâtı Esasiye Kanunu cümlemizin ve bütün milletin kalbinde yer etmiş bir kanundur. Bu kanunun birinci maddesi mucibince “Hâkimiyet, bilâkaydüşart millettir.” Meclisi Âliniz yine kanun mucibince milletin mukadderatına vaziyet etmiş bir Meclistir. Binaenaleyh Meclisi Âlinizin ekseriyetine iktiran ettikçe hükümet herhangi hükümet olursa olsun, milletin sinelerinden kuvvet almış olduğuna kaniidir. Tabîi ki milletin sinelerinden kuvvet almıştır ve almaktadır başka çare yoktur. Efendiler! Ali Fuat Paşa Hazretlerinin kemalî samimiyetle hükümetimize itimat edeceklerine dair olan fikirlerini kemalî teşekkürle kabul ederim. Bu hususta bizden aynı derecede samimiyetle mukabele göreceklerini temin etmeyi zait addederim. Efendiler! Tabîidir, pek makul ve lâzım bir şeydir: Meclisinizde muhtelif fırkalar dahi olsa, muhtelif fırkaların içtihadatına, fikirlerine muhakematına karşı azamî hürmetle mukabele etmek vazifemizdir ve yapacağız.

Efendiler! Yusuf Kemal Bey biraderimizin pek kıymetli olan mütalâalarından emir olunuz ki hükümetiniz kuvvet almıştır. Bu mütalâalarından dolayı kendilerine karşı müteşekkik bulunmuştur. Yusuf Kemal Bey, etfal vefiyatına, çocuk hastalıklarına dair olan maddenin en mühim bir madde olduğunu ileri sürmüştür. Hükümetiniz de hakikaten bu fikirdedir. Efendiler! Memleketimizde nüfus meselesinin ne dereceye kadar mühim ve âtimiz için ne kadar haizi ehemmiyet bir mesele olduğunu hükümetimiz takdir etmiştir ve bunun için yegâne çare sıtmaya, çocuk vefiyatına karşı mücadele etmektir. Bunun için Fuat Paşa Hazretlerinin arzu ettiği

gibi hükümet yalnız kendi vesaiti ile mücadele edemeyecek olursa ki edemeyeceği aşikârdır, Himaye-i Etfal Cemiyetinden Hilâl-i Ahmer'den, Türk Ocakların ve diğer teşkilâtı hususiyenin vatanperane olan mesaisinden istifade etmeyi düşünecek ve onların mesaisine muavenet etmeyi kendisine bir fariza addedecektir.

Efendiler! Eskişehir Mebusu Emin Beyefendiye bilmem her nedense hükümetimizi çiftçilere muhalif bir hükümet olmak üzere telâkki ve kabul etmiş ve bilhassa ziraat faslındaki üslubu beğenmemiştir. Kendilerine daha muvafık bir tarzı üslûp ile mütalâamızı ifade edemediğimden dolayı hakikaten mütessirim ve aflatrını di-lerim.

Fakat bu üslup ile çiftçileri ihmal ve istihfaf ettiğimizi de ilâve buyurmuşlardır ki bunu katiyen kabul edemem. Hiçbir suretle çiftçileri istihfaf ve ihmal sureti ile' beyanı mütalâa etmedik. Bilâkis memleketimizin başlıca menba-ı servet, halkımı-zın sahai iştigali ve vasıta-i mayişteti olan ziraatın teşviki için çalışacağımızı söyle-dik" (*Okunmamıştır sesleri*) Okumadınız mı efendim? Şu halde diyeceğim yoktur. Beyannamemizin bu şekilde, gayet ruhsuz olarak yazıldığını söylediler. Efendiler! Bu üslûp meselesidir. Bazı zevatın üslûbu ruhlu olur, bazısının ise ruhsuz olur, herkes iktidarına göre bir üslûp kullanır, fakat dermeyen ettiğimiz fikirlerin esaslı maddeleri ve memleketin muhtaç olduğu noksanları ihtiva ve bu husustaki ıslâhatı hülâsa ettiğine kaniyiz. Eğer üslup cihetinden noksan olarak yazılmışsa Emin Beye-fendiden bu üslûp hatasını mazur görmelerini rica ederim. (*Handeler*)

EMİN BEY (Eskişehir) – Fakat tohumluk hakkında hiçbir kayıt yoktur.

BAŞVEKİL ALİ FETHİ BEY (Devamla) – Efendiler; arz ettiğim veçhile her nokta hakkında bir kayıt yapacak olsaydık otuz kırk sayfalık bir program yapmak lâzım gelirdi. Binaenaleyh; buna imkân yoktur.

Bazı arkadaşlar; muhacirin meselesinde muhacirine fazla ihtimam edeceğimizi zannederek, memleketimizin diğer efradı hakkında vatandaşlarımız hakkında on-ların ahvali sıhhiyesi hakkında ihmalkâr davranacağımızı mülâhaza buyurmuşlar-dır. Arkadaşlar! Böyle birşeye ihtimal yoktur. Malumuâliniz muhacirin iklimlerini terketmişlerdir ve meskensiz bir halde bulunanları vardır. Harikzegân vardır. Bun-ların daha ziyade sarî hastalıklara maruz olduğu hakiki bir keyfiyettir ve bunların sarî hastalıklarından büyük millet aynı zamanda müteessir olabilir. Binaenaleyh bu husustaki tedabiri sıhhiye, umum milletin menfaati namına, teksif etmeyi gaye ittihaz ettik. Başka bir gayemiz yoktur efendiler.

Efendiler! Bazı rüfekanın takdiratına beyanı teşekkür etmeyi vazife olarak arz etmekle beraber arkadaşlarıma hulâsaten vereceğim cevap bundan ibarettir.

Efendiler! Evvelce de arz ettiğim gibi eğer hükümetinizin bu daire dahilinde çalışmasını muvafık görürseniz ve kendisinin bu daire dahilinde çalıştığında mu-vaffak olacağına kanaatiniz varsa itimat buyurmanızı rica ederim efendim.

REİS – Başka söz alan yoktur efendim. Kifayeti müzakere takrirleri vardır, okuyacağız:

Riyaseti Celileye;

Heyeti Vekilenin kıraat olunan programı her veçhile şayanı takdirdir. Binaenaleyh bu hususta cereyan eden müzakere kâfi olduğundan Heyeti Vekileye izharı itimat olunarak ruznameye geçilmesini teklif eylerim.

İzmir	Osmanzade Ahmet Hamdi
Kütahya	Cevdet
Hakkâri	Asaf
Sivas	Rasim
Mardin	Yakup Kadri
Karahisarısahip	Musa Kâzım
Rize	Ali
Tekfurdağı	Cemil
Yozgat	Süleyman Sırrı

27 Teşrinisani 1340

Riyaseti Celileye

Müzakere kâfidir. Fethi Beyefendi kabinesine beyanı itimat edilmesini arz ve teklif ederiz.

<i>Zonguldak-Niğde</i>	<i>Halil Galip</i>
Trabzon	Şefik

REİS – Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın... Müzakere kâfi görülmüş-tür.

Riyaseti Celileye Beyannamesini Meclisi Âli huzurunda kıraat eyleyen Fethi Beyefendi kabinesine tayini esami ile beyanı itimat edilerek ruznameye geçilmesini arz ve teklif eyleriz.

REİS – Efendim! Bu takriri kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.
(*Bayazıt daire-i intihabiyesinden istihsalı araya başlandı*)

Efendim! Reylerini istimal etmeyen rüfeka varsa lütfen reylerini istimal etsinler. İstihsalı âra hitam bulmuştur efendim. Netice-i arayı arz ediyorum efendim. 188 aza reye iştirak etmiştir. Muamele tamamdır. Kabul edenler yani itimat rey-i verenler 188'dir, ret ve müstenkif yoktur. Binaenaleyh; Meclis Fethi Beyefendi kabinesine müttefikan itimat beyan etmiştir. (*Süreklı alkışlar*)

Efendim! Pazartesi günü saat bir buçukta içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Hitamı Müzakerat; Saat: 4,45

Azayî Kîramın Esamisi

<i>Program:</i>	27.11.1924
<i>Güvenoylaması:</i>	27.11.1924
<i>Reye iştirak edenler</i>	188
<i>Kabul edenler</i>	188
<i>Reddedenler</i>	0
<i>Müstenkifler</i>	0

ADANA

İsmail Sefa B, Kemal B, Zamir B.

AKSARAY

Besim Atalay B. Neşet B.

AMASYA

Ali Rıza Ef. Esad B,

ANKARA

Ali Fuad Paşa Hilmi B. Şakir B.

ANTALYA

Ahmed Sâki B. Murad B. Rasih Ef.

ARDAHAN

Talât B.

ARTVİN

Hilmi B.

BAYEZİD

Süleyman Sudi B. Şefik B.

BİGA

Mehmed B, Şükrü B.

BOLU

Cevad Abbas B. Dr, Emiri Cemal B. Mehmed Vasfi B. Şükrü B.

BOZOK

Salih B.

Süleyman Sırrı B.

BURDUR

Hüseyin Bâki B.

BURSA

Mustafa Fehmi Ef. Osman Nuri B.

CANİK

Cavid Paşa Süleyman Necib B.

CEBELİBEREKET

İhsan B.

ÇATALCA

Şakir B.

ÇORUM

Dr. Mustafa B. Ferit B. İsmail Kemal B. İsmet B. Münir B.

DENİZLİ

Mazhar Müfid B. Necip Ali B.

DERSİM

Ahmed Şükrü B. Feridun Fikri B.

DİYARİBEKİR

Şeref B. Zülfi B.

EDİRNE

Hüseyin Rıfkı B.

ELÂZİZ

Hüseyin B. Mühiddin B. Mustafa B. Naci B.

ERGANİ

İhsan B.

ERTUĞRUL

Halil B. İbrahim B. Rasim B.

ERZİNCAN

Sabit B.

ERZURUM

Münir Hüsrev B.

ESKİŞEHİR

Abdullah Azmî B. Arif B. Emiri B.

GAZİ AYINTAP

Ahmed Remzi B. Ferid B. Hafız Şahin Ef. Kılıç Ali B.

GELİBOLU

Celâl Nuri B.

GENÇ

Muhiddin B.

GİRESUN

Tâhir B. Şevket Ef.

HAKKÂRİ

Asâf B. Nazmi B.

İSPARTA

Hüseyin Hüsni B. Hâfız İbrahim Ef. Mükerrer B.

İÇEL

Hafız Emin Ef.

İSTANBUL

Abdurrahman Şeref B. Ali Rıza B. Dr. Adnan B. Dr. Refiki B. Hamdi B.

Hamdullah Suphi B. İsmail Canbulat B. Kâzım Karabekir Paşa Süleyman Sırrı B. Yusuf Akçura B.

İZMİR

Mahmud Celâl B. Mustafa Necati B. Osmanzade Hamdi B.

İZMİT

Ahmed Şükrü B. İbrahim B. İbrahim Süreyya B. Saffet B.

KÂNGIRI

Ziya B.

KARAHİSARİ SAHİP

Ali B. İzzet Ulvi B. Musa Kâzım B. Ruşen Eşref B. Sadık B.

KARAHİSARİ ŞARKİ

Ali Sururi B. İsmail B.

KARESİ

Ali Şuuri B. Haydar Adil B. Kâzım Paşa Mehmed Cavid B. Mehmed Vehbi B. Osman Niyazi B.

KARS

Ağaoğlu Ahmed B. Ömer B.

KASTAMONU

Ahmed Mahûr Ef. Ali Rıza B. Halid B. Hasan Fehmi Ef. Mehmed Fuad B. Necmeddin Molla B.

KAYSERİ

Ahmed Hilmi B. Dr. Halid B. Sabit B.

KIRKKİLİSE

Dr. Fuad B.

KIRŞEHİR

Ali Rıza B.

KONYA

Hacı Bekir Ef. . Eyüp Sabri Ef. Fuad B. Kâzım Hüsni B. Musa Kâzım Ef. Mustafa Fevzi Ef. Naim Hazım Ef. Refik B. Tevfik Fikret B.

KOZAN

Ali Saip B. Ali Şadi B.

KÜTAHYA

Cevdet B. Ahmed Ferit B. Rağıp B.

MALATYA

Dr. Hilmi B. Reşid Ağa

MARAŞ

Abdülkadir B. Hacı Mehmed Ef. Mithat B. Tahsin B.

MARDİN

Abdülğani B. Abdürrezak B. Derviş B. Necip B. Yakup Kadri B.

MENTEŞE

Hacı Esad Ef.

MERSİN

Besim B.

MUŞ

Osman Kadri B.

NİĞDE

Ebubekir Hazım B. Galip B. Halid B.

ORDU

Faik B. Hamdi B. İsmail B. Recai B.

RİZE

Ali B. Ekrem B. Esad B. Fuad B. Rauf B.

SARUHAN

Hacı Ethem B. Kemal B. Mustafa Fevzi Ef. Vasıf B.

SİİRD

Mahmud B.

SİNOP

Dr. Rıza Nur B. Yusuf Kemal B.

SİVAS

Dr. Ömer Şevki B. Halis Turgut B. Muammer B. Rahmi B. Rasim B. Ziya B.

SİVEREK

Mahmud B.

TEKİRDAĞ

Cemil B. Faik B.

TOKAD

Bekir Sami B. Emin B.

Mustafa Vasfı B.

TRABZON

Abdullah B. Ahmed Muhtar B. Hasan B. Rahmi B. Süleyman Sırrı Ef. Şefik B.

URFA

Ali B. Saffet Ef. Yahya Kemal B.

VAN

Hakkı B. İbrahim B. Münip B.

ZONGULDAK

Halil B. Ragıp B. Yusuf Ziya B.

III. İnönü Hükümeti
03.03.1925-01.11.1927

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 03.03.1925-01.11.1927

Dahiliye Vekili

Mehmet Cemil UYBADIN (Tekirdağ) 03.03.1925-01.11.1927

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 03.03.1925-01.11.1927

Müdafaai Milliye Vekili

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 03.03.1925-01.11.1927

Adliye Vekili

Mahmut Esat BOZKURT (İzmir) 03.03.1925-01.11.1927

Nafia Vekili

Süleyman Sırrı Bey (İstanbul) 03.03.1925-16.12.1925

Behiç ERKİN (İstanbul) 14.01.1926-01.11.1927

Maliye Vekili

Hasan SAKA (Trabzon) 03.03.1925-13.07.1926

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 13.07.1926-01.11.1927

Ticaret Vekili

Ali CENANİ (Gaziantep) 03.03.1925-17.05.1926

Mustafa Rahmi KÖKEN (İzmir) 17.05.1926-01.11.1927

Sıhhiye Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 03.03.1925-01.11.1927

Bahriye Vekili

İhsan ERYAVUZ (Cebelibereket) 03.03.1925-01.11.1927

Maarif Vekili

H. Suphi TANRIÖVER (İstanbul) 03.03.1925-21.12.1925

Mustafa Necati UĞURAL (İzmir) 21.12.1925-01.11.1927

Ziraat Vekili

Mehmet Sabri TOPRAK (Saruhan) 03.03.1925-01.11.1927

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 2 Cilt 15 İçtima 69
Sayfa 127-129
04.03.1925 (1341) Çarşamba

BİRİNCİ CELSE

REİS: Kâzım Paşa

KÂTİPLER: Ruşen Eşref Bey (Karahisarı Sahip)
 Hakkı Bey (Van)

Bed'i Müzakerat: Saat: 5,40

Tezkereler

Başvekâlete Malatya Mebusu İsmet Paşanın intihap olunduğuna ve müşarünileyhin intihap eylediği vekillerin heyeti umumiyesinin Meclisi Âlinin tasvibine arz olunduğuna dair Riyaseticumhur tezkeresi ve Hükümete beyanı itimat olunması.

REİS – Okunacaktır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

3.3.1341 tarihli tezkereye zeyildir.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun Madde-i Mahsusası mucibince Başvekâlete Malatya Mebusu İsmet Paşa Hazretleri intihap olunmuştur. Müşarünileyhin intihap eylediği diğer vekillerin esamisi berveçhiatidir. Heyeti Umumiyesi Meclisi Âlinin tasvibine arz olunur, efendim.

Türkiye Reisicumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Başvekil	İsmet Paşa Hazretleri (Malatya)
Dahiliye Vekili	Cemil Bey (Tekfurdağı)
Hariciye Vekili	Tevfik Rüştü Bey (İzmir)
Müdafaa-i Milliye Vekili	Recep Bey (Kütahya)
Adliye Vekili	Mahmut Esat Bey (İzmir)
Nafia Vekili	Süleyman Sırrı Bey (İstanbul)
Maliye Vekili	Hasan Bey (Trabzon)
Ticaret Vekili	Ali Cenâni Bey (Gaziantep)
Sıhhiye Vekili	Dr. Refik Bey (İstanbul)
Bahriye Vekili	İhsan Bey (Cebelibereket)
Maarif Vekili	Hamdullah Suphi Bey (İstanbul)
Ziraat Vekili	Sabri Beyefendi (Saruhan)

(Allah muvaffakiyet versin sesleri)

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Hükümetin siyaseti umumiyesi malûmdur. Hariciyede ecnebi devletlerle hüsnü münasebetin muhafazası, ahden muallak bulunan mesailin hüsnü intacı, nafia, ziraat ve sıhhati memleket tedabirinin ehemmiyeti mahsusa ile inkişaf ettirilmesi ve cumhuriyetin feyyaz ve ıslâhkâr mesaisinin maliyede, ticarette, maarifte ve adliyede devamıdır.

Müdafaai Memleket için berri, bahri ve havaî kuvvetlerin kemiyet ve keyfiyetlerinin muhafaza ve takviyesine ehemmiyet veriyoruz.

Siyaseti dahiliyede her şeyden evvel hadisatı ahirenin sürat ve şiddetle itfası ve memleketin maddeten ve manen ifsattan vikayesi, umumî huzur ve sükunun muhafazası ve herhalde devlet nüfuzunun teyit ve tarsini için seri, müessir tedabiri mahsusa ittihazını iltizam ediyoruz. *(Alkışlar)*

Meclisi Âlinin yed'i tetkikinde bulunan bütçenin sürati intacı istirhamı mahsusumuzdur.

Hükümet mesaisinde sebebi muvaffakiyet olacak maddi ve manevî kuvveti Büyük Meclisin itimat ve müzaharetinde bulur. Bu itimadın derecesini izhar buyurmanızı rica ederim. *(Alkışlar)*

REİS – Efendim; beyanatta bulunan Başvekil Paşa Hazretleri Meclisi Âlinin Hükümete olan itimat derecesini anlamak istiyorlar. Binaenaleyh Hükümete bu beyanatlarına itimat edenler beyaz, etmeyenler kırmızı rey vereceklerdir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) – Müzakere-i umumî açılacaktır.

ALİ FUAT PAŞA (Ankara) – Muhterem efendiler; memleket hiç ümit edilmelik bir zamanda bir hükümet buhranı içinde kaldı. Bu, arkadaşların malûmudur. Bu buhranı davet edecek ortada ne vardır? Bunu bendeniz anlayamadım? *(İsyan sesleri)* Müsaade ederseniz arz edeceğim.

Daha bir kaç gün evvel Meclisi Âli Genç isyanını teskin için istediği tahsisat ve salâhiyeti vermek suretiyle Fethi Bey Hükümetine itimadını izhar etmiştir. Alenî celsede ve muvacehei millette tedabiri vakıayı hadise ile mütenasip bulan hükümet fırkası, bilâhara hususî bir müzakerede hangi esbaba mebni muvafık bulmadığını bendeniz anlamıyorum. Bu mütalâata binaen hadise-i isyanîyenin hükümetin düşmesine sebep olduğunu zannetmek doğru olamaz.

Efendiler; kabinelerin böyle ikide bir, anlaşılamayan sebeplerle gelip gitmesi cidden fikirlerde istirahatı selbediyor. Milleti huzur ve sükuna mazhar etmedikçe, idarede istikrarı temin eylemedikçe, refah ve terâkki cümlelizce malûm olduğu üzere muhal olur. İsyanlar, irticalar, tenkil ve asiler, mürteciler tedip olunmalıdır. Buna şüphe yoktur. Ancak milletin hukuku tabiiyesini ve hürriyetini tahdit ve ziyik edecek tedbirlere de idare makinesinde yer verilmemesini rica ederim. Malûm olduğu üzere hükümetlerin hikmeti vücudu, yalnız ve yalnız milletin hukukuna riayet etmek ve ettirmek, vicdanlarda huzur ve sükun vücade getirmektir. Biz Fethi

Bey Hükümetinin çekilmesini bu esas ile kabili telif görmüyoruz. Hükümetin tebeddülünü mucip sebep ne ise muvacehei millette alenen münakaşa edilmedikçe maatteessüf İsmet Paşa Hükümetine itimat edemeyeceğiz. (*Tabîi sesleri*)

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Hükümet buhranının sebebini muhterem Fuat Paşa Hazretleri anlamak istiyorlar. Zannediyorum ki arz ettiğim programda bunu vazıhan ifade ettim. Mevcut olan hadiseyi süratle itfa etmek istiyoruz ve bunu hepimiz istiyoruz. (*Tabîi sesleri*) Memleketin ifsattan vıkayesi, huzur ve sükûnun muhafazası için, seri ve müessir tedabiri mahsusa ittihazını iltizam ediyoruz. Bu, saraheten mevzubahis olmuştur. Bu nokta-i nazarın memleketin ekseriyeti meşruasına iktiran ettiği kanaatindeyiz. Meclisi Âli bu kanaati izhar buyурса programımızda kabul ettiğimiz veçhile, memlekette yalnız hadisatın itfasını değil, bütün memlekette hadisatı muhtemeleye karşı behemehal seri ve müessir tedabiri mahsusa alacağız. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Malum olmayan ve iki manaya çıkacak olan iltibaslı kelimelerin zararı daha çoktur ve bu mutadım değildir. Gayet açık bir surette vaziyeti ortaya koyup, kemali cesaretle ve kemali kanaatla alacağımız vaziyeti ifade etmek hem vazifemizdir, hem de Büyük Meclisin memlekete çizmiş olduğu necat yolunda muvaffakiyetle yürümek için en kısa yoldur. (*Bravo sesleri*) Onun için tebeddülü hükümette ve hükümetin takip edeceği siyasette malum olmayan hiç bir nokta yoktur. Yalnız bu münasebetle hususî bir hasbihalin ve bir fırka içtimainin burada mevzubahis olması ve bilmecburiye benim fırka dahilinde muhtelif mebahisten bahsetmiş oluşum, ihtimal ki arkadaşlarımız arasında hakikaten ihtilâfı efkâr olduğunu ifham eder. Bu böyle değildir. Teşkilâtı siyasiyenin kendi içinde münakaşat olur. Sonra kanaatlar birleşerek yürüyebilirler. Bu noktai nazardan herhangi bir zaaf hasıl olmamasını izhar için tafsîlât vermedim. Ben takip olunan bir hattı hareketin, müsmir ve faydalı olan bir hareketin, behemehal lehdarı ve aleyhtarı olmasını tabîi addedenlerdenim. (*Bravo sesleri*) Bir hareketin müttefikan lehтары veya müttefikan aleyhtarı olur şeklim ender addederim. Fakat muayyen bir hedefe yürüyen ve muayyen bir hatta teveccüh eden bir adamın eğer sine-i millette lehtarlan ekseriyeti katiyeyi haiz iseler, o hattı hareket takip olunacak demektir. Ekalliyete iseler diğer fikir yürüyecek demektir. Bunun için herhangi bir iltibasa mahal kalmayacak surette vuzuhla idare-i kelâm ettiğimi zannediyorum. Meclisi Âlinin tayini esami ile vereceği itimat kararı üzerine takip olunacak hattı hareket taayyün edecektir. (*Alkışlar*)

ALİ FUAT PAŞA (Ankara) – Reis Paşa; bir sual sormak istiyorum. (*Kâfi sesleri*)

RECEP BEY (Kütahya) – Sorsunlar, Başvekil Paşa Hazretleri cevap vereceklerdir.

ALİ FUAT PAŞA (Ankara) – Efendim; bendeniz Başvekil Paşa Hazretlerinden şunu sormak istiyorum ki; Fethi Beyefendi Kabinesi harekâtı isyaniye hakkında tedabiri kâfiye alamamışlar mıdır? Kendilerinin bu husustaki kanaatları nedir? Bunu izah buyursunlar. (*Lüzum yok sesleri*)

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) – Rica ederim: Fethi Beyefendi ile beni burada münakaşaya sevk etmeyiniz; bunu burada ne amelî faydası vardır ve ne de dürüsttür. (*Bravo sesleri*) Hadisenin surat ve şiddetle itasına bütün vatandaşlar taraftardır. Bundan başka fikir besleyen olamaz. Sürat ve şiddetle itfasını istilzam eden bütün tedabir alınmaktadır, Bir taraftan hadise sahası nokta-i nazarından olan tedabiri, diğer taraftan da tedabiri umumiyeyi almak lâzımdır. Alınacak bir tedbir ve herhangi bir esas muhtelif şekillerle münakaşa olunduktan sonra, niha-yet bu hattı hareketin müsip olduğuna ekseriyet karar verirse, ondan sonra mesele yoktur. Eğer benim programımda ve takip edeceğim hattı harekette, iltibasa mahal verecek notalarla kabul olunan ve olunmayan noktalar varsa sual buyurursunuz. Cevap vermek hem vazifemdir, hem de iktidarım vardır. (*Bravo sesleri*) Siyaseti umumiyedeki programım iki mana, üç mana çıkmayacak kadar vazih olduğu için, bunun üzerinde yürümeyi Meclisi Âli iltizam buyurursa kararını ittihaz edecektir.

REİS – Efendim; Hükümete itimat edenler beyaz etmeyenler kırmızı rey vereceklerdir. (*Ankara dairei intihabiyesinden istihsali ârâya başlandı*)

REİS – Efendim; reylerini istimal etmeyenler lütfen istimal buyursunlar; istihsali ârâ hitam bulmuştur.

Ârânın neticesini arz ediyorum: 179 Zat reye iştirak etmiştir. 153 itimat, 23 ademi itimat, 2 müstenkif vardır. Bir beyaz rey de sonradan verilmiştir. Binaenaleyh İsmet Paşa Hazretleri Hükümetine 152 rey ile itimat edilmiştir. (*Sürekli alkışlar*) (*Allah muvaffak etsin sesleri*)

Başvekil ismet Paşa (*Alkışlar arasında*) efendim; Meclisi Âlinin tecelli eden itimadına arzı şükran ederim. Meclisi Âli emin olabilir ki memleketin selâmeti için tayin ettiği hututta ve şimdi kabul buyurduğu siyaseti dahiliyede memleketimiz için yalnız selâmet ve necat neticesini idrak edeceğiz ve behemehal muvaffak olacağız. (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*) Meclisi Âliden, vaziyet icabı, hemen bu gece müzakeresini teklif edeceğim bir kanun vardır. Bu kanunun bu gece müzakere ve intaç edilmesini istirham ederim. (*Hay hay, kabul sesleri*)

İtimat Reyleri

(İtimat olunmuştur)

<i>Program:</i>	04.03.1341
<i>Güvenoylaması:</i>	04.03.1341
<i>Reye iştirak edenler:</i>	179
<i>Kabul edenler:</i>	153
<i>Reddedenler:</i>	23
<i>Müstenkifler:</i>	1
<i>Sonradan Beyaz oy Verenler:</i>	2

(İtimat reyi verenler)

ADANA

İsmail Sefa B.

AKSARAY

Besim Atalay B. Mustafa Vehbi B. Neşet B.

AMASYA

Ali Rıza Ef.

ANKARA

İhsan B.

ANTALYA

Ahmed Saki B. Rasih B.

ARDAHAN

Talât B.

AYDIN

Dr. Mazhar B. Tahsin B.

BAYEZİD

Şefik B.

BİGA

Mehmed B.

BİTLİS

Muhiddin Nâmi B.

BOLU

Cevad Abbas B. Falih. Rıfki B. Şükrü B.

BOZOK

Ahmed Hamdi B. Avni B. Salih B.

BURDUR

Hüseyin Baki B.

BURSA

Mustafa Fehmi Ef.

CANİK

Cavid Paşa Süleyman Necmi B. Taki B. Avni B.

CEBELİBEREKET

Avni Paşa İhsan B.

ÇORUM

Dr. Mustafa B. İsmail Kemal B. İsmet B. Münir B.

DENİZLİ

Mazhar Müfid B.

DERSİM

Ahmed Şükrü B.

DIYARBEKİR

Cavid B. Feyzi B. Şeref B. Zülfi B.

EDİRNE

Hüseyin Rıfkı B.

ELÂZİZ

Hüseyin B. Muhiddin B. Mustafa B.

ERGANİ

İhsan Hâmid B. Kâzım Vehbi B.

ERTUĞRUL

Rasim B.

ESKİŞEHİR

Emin B. Ahmed Remzi B. Ali Cenani B. Ferid B. Hafız Şahin Et. Kılıç Ali B.

GENÇ

Muhiddin B.

GİRESUN

Hakkı Tarık B. Kâzım B.

GÜMÜŞHANE

Cemal Hüsnü B.

HAKKÂRİ

Nazmi B.

İSPARTA

Hüseyin Hüsnü Ef. Mükerrerem B.

İÇEL

Dr. Tevfik. B. Hafız Emin Ef.

İSTANBUL

Ali Rıza B. Dr. Hakkı Şinasi Paşa Dr. Refik B. Hamdullah Suphi B. Yusuf Akçura B.

İZMİR

Kâmil Ef. Mahmud Celâl B. Mustafa Rahmi B. Münir B. Saraçoğlu Şükrü B.

KANGIRI

Mustafa Abdülhalik B. Rifat B.

Talât B. Ziya B.

KARAHİSARİ SAHİP

Ati B. Musa Kâzım B. Ruşen Eşref B.

KARAHİSARİ ŞARKİ

Ali Sururi B. İsmail B. Mehmed Emin B.

KARESİ

Ahmed Süreyya B. Ali Şuuri B. Kâzım Paşa Osman Niyazi B.

KASTAMONU

Hasan Fehmi Ef. Mehmed Fuad B.

KAYSERİ

Ahmed Hilmi B.

KIRKLARELİ

Dr. Fuad B.

KIRŞEHİR

Ali Rıza B. Lûtfi Müfit B, Yahya Galip B.

KOCAELİ

İbrahim B. İbrahim Süreyya B. Saffet B.

KONYA

Eyüp Sabri Ef. Fuad B. Musa Kâzım Ef. Mustafa Ef. Refik B. Tevfik Fikret B.

KOZAN

Ali Saip B.

KÜTAHYA

Ahmet Ferit B. Cevdet B. Nuri B. Ragıp B.

MALATYA

Hacı Bedir Ağa Dr. Hilmi B. Mahmud Nedim B, Reşid Ağa

MARAŞ

Mithat B. Tahsin B.

MARDİN

Abdülğani B. Abdürrezak B. Derviş B. Necip B. Yakup Kadri B.

MENTEŞE

Esad Ef.

MUŞ

İlyas Sami B. Osman Kadri B. Rıza B.

NİĞDE

Ata B.

ORDU

Hamdi B. İsmail B. Recai B.

RİZE

Ali B Ekrem B. Fuad B. Rauf B.

SARUHAN

Mustafa Fevzi B.

SİİRD

Halil Hulki B. Mahmud B,

SİNOP

Recep Zühtü B. Yusuf Kemal B.

SİVAS

Dr. Ömer Şevki B. Rasim B. Ziyaettin B.

SİVEREK

Kadri Ahmed B. Mahmud B.

TEKFURDAĞ

Cemil B.

TOKAD

Hacı Kâmil Ef. Mustafa Vasfi B.

TRABZON

Hasan B. Süleyman Sırrı Ef. Şefik B.

URFA

Ali B. Refet B. Şeyh Saffet Ef. Yahya Kemal B.

VAN

Hakkı B. İbrahim B. Münif B.

ZONGULDAK

Halil B. Ragıp B. Tunalı Hilmi B.

Ademi İtimad reyi verenler

ANKARA

Ali Fuat Paşa

BURSA

Osman Nuri B. Necati B.

DERSİM

Feridun Fikri B.

EDİRNE

Cafer Tayyar Paşa

ERGANİ

İhsan B.

ERTUĞRUL

Halil B.

ERZİNCAN

Sabit B.

ERZURUM

Halet B. Rüştü Paşa Münür Hüsrev B.

ESKİŞEHİR

Arif B.

GÜMÜŞHANE

Zeki B.

İSTANBUL

Hüseyin Rauf B. Kazım Karabekir Paşa

İZMİT

Ahmet Şükrü B.

KARAHİSARİ SAHİP

Kâmil Ef.

KARESİ

Hulusi B.

KASTAMONU

Hâlit B.

MERSİN

Besim B.

SİVAS

Halis Turgut B.

TRABZON

Ahmet Muhtar B. Rahmi B.

Müstenkifler

ESKİŞEHİR

Abdullah Azmi Ef.

ERZURUM

Cazım Ef.

IV. İnönü Hükümeti
01.11.1927-27.09.1930

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 01.11.1927-27.09.1930

Adliye Vekili

Mahmut Esat BOZKURT (İzmir) 01.11.1927-27.09.1930

Müdafaa-i Milliye Vekili ve Bahriye Vekâleti Vekili

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 01.11.1927-27.09.1930

Dahiliye Vekili

Şükrü KAYA (Muğla) 01.11.1927-27.09.1930

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 01.11.1927-27.09.1930

Maliye Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 01.11.1927-27.09.1930

Maarif Vekili

Mustafa Necati UĞURAL (İzmir) 01.11.1927-05.01.1929

Hüseyin Vasıf ÇINAR (İzmir) 02.03.1929-13.04.1929

Cemal Hüsnü TARAY (Gümüşhane) 13.04.1929-22.09.1930

Nafia Vekili

Behiç ERKİN (İstanbul) 01.11.1927-15.10.1928

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 15.10.1928-27.09.1930

Ziraat Vekili ve Ticaret Vekâleti Vekili

Mustafa Rahmi KÖKEN (İzmir) 01.11.1927-21.01.1928

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 01.11.1927-27.09.1930

İktisat Vekili

Mustafa Rahmi KÖKEN (İzmir) 21.01.1928-29.05.1929

Şakir KESEBİR (Edirne) 29.05.1929-27.09.1930

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 3 Cilt 1 İnikat 4
Sayfa 22-24
05.11.1927 Cumartesi

İKİNCİ CELSE

REİS: *Kâzım Paşa*

KÂTİPLER: *İshak Refet Bey (Diyarbakir)*

Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar)

Açılma Saati: 16,00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

REİS – Efendim, Başvekil Paşa Hazretleri beyanatta bulunacaklardır

BAŞVEKİL İSMET PAŞA HAZRETLERİ – Muhterem efendiler, Hükümetin takip edeceği umumi siyaset üzerinde mufassal beyanat ile sizi tasdik etmek lüzumlu olmadığı zannındayım Bilhassa bu günlerde nokta-i nazarlarımızı ve hattı hareketlerimizi kâfi derecede gösteren müteaddit vesilelerle beyanatımızdan sonra senelerdenberi takip ettiğimiz umumi siyasetimizde esas itibariyle bir tebeddül bulunmadığı teslim buyrulur.

Ben bugün ancak bazı noktalara temas ederek siyasetimizin basit bir çerçevesini arz etmek niyetindeyim Biliyorsunuz ki, muhterem efendilerim, Dahili siyasette biz her şeyden evvel, vatandaşlar için, hür, rahat ve endişesiz, kendi işlerine bütün tasavvurlarını ve gayretlerini hasretmeye müsait bir emniyet ve huzur taraftarıyız (*Alkışlar*) Senelerdenberi bu hususta elde ettiğimiz neticelerin, vatandaşlarımızın memnuniyet ve menfaatlerini en iyi bir şekilde temin ettiği ümidindeyiz

Şark vilâyetlerimizin bazı mıntıklarında, büyük irticai hareketlerin kati akametinden sonra, bazı meyusane şakvetler devam etti. Bu şakavetleri Cumhuriyetin nimet ve ıslahatında hususi menfaatlerini haleldar görenlerin son gayreti addetmekten ve geniş hudutları, iltica ve avdet için istifade edilebilir zannetmekten mütevellit addedeabiliriz. Bir taraftan hudutları beynelmilel kavaidin icabatı dahilinde bertaraf için muhilli sükûn olmayacak bir amil haline getirmek için sarf ettiğimiz ciddi ve müstakimane gayretlerin semereler ümit ettirmesi, diğer taraftan halkın Cumhuriyetin nimetlerini idrak ederek bizzat tahrikâta mukavemet eylemesi ve aynı zamanda Cumhuriyetin maddi kuvvetinin maddeten dahi tezelsül ettirilemeyeceğinin mükerrer tecrübelerle anlaşılması, şakavetten ümit besleyenlerin bütün aksamı vatandaki huzur ve nizama ram olacaklarına şüphe bırakmamaktadır. İlâve etmeliyim ki; bu eşkiyayı takip için mahalli zabıta kuvvetlerinden ve mahalli garnizonlardan başka kuvvet istimaline mecbur olmadık.

Şark vilâyetlerimizin bazı manatiki dediğimiz zaman bunun vâsi bir mıntika manasında alınmamasını tasrih etmek isterim.

Bu, Genç, Lice, Palu, Hınıs gibi dört beş kazaya münhasır olan bir sahadır. Şark Vilâyetlerimizin bütün mamureleri ve bütün sahaları huzur ve asayiş içindedirler. Alelumum memleketimizin huzur ve asayiş için misal olmak üzere derim ki hükümeti bilhassa teşhiz ettiğiniz takriri sükûn salâhiyetini kullanmağa, istiklâl mahkemelerini yeniden intihaba lüzum görmediğiniz mart ayından beri, hemen hiç kullanmağa lüzum görmedik.

Kezalik memlekette idarenin nasıl en uzak köşelere kadar saat gibi işlediğine misal olmak üzere, son tahriri nüfus teşebbüsünü de gösterebilirim. Muhterem halkımızın kendi hükümetini kendi iradesinin izhar ve tatbiki addettiğini, muvasalatı bizim arzumuzdan ve ihtiyacımızdan bu kadar eksik olan bu büyük memlekette, bir günde fennin en yeni usulleriyle tahriri nüfusa imkân vermekle ispat etmiştir.

Yüksek salâhiyeti, beynelmilel bir mevkii haiz olan İstatistik Müdürü Umumiye-miz münhasıran kendi intihap ettiği usullerini memleketin her tarafında seyahat ve ittihazı tedabir ederek tatbik edebilmiş ve Türkiye nüfusunun on dört milyona yakın olduğunu gayrı kabili itiraz bir sıhhatle ilân etmeye muvaffak olmuştur. (*Süreklı alkışlar*).

Gelecek devre-i mesuliyetimizde de memleketin huzur ve asayişini ve adliye-nin hâkim ve her müşkülü halleder vaziyetini muhafaza etmeyi birinci vazifemiz addedeceğiz. (*Alkışlar*)

Harici siyasetimizin istikrar ve istikametini her tarafta anlaşılmakta olduğunu ümit ediyorum. Teessüs etmiş dostluklara riayet ve vefa göstermekle yeni dostlukların teessüs edebilmesini telif etmek dürüst bir siyaset için mümkün olduğunu ispat etmiş bulunuyoruz. Beynelmilel âlemde bugün bizi endişeye düşürecek müstacel ve mühim bir mesele karşısında bulunmuyoruz. Geniş hudutların muhilli emniyet olmaması için dostane teşriki mesai ve vatandaşlarımızın henüz bazı yerlerde fiilen tahsil olunamayan emlâk ve hukukunun ve beynelmilel kavait dahilinde muteber ve mahfuz tutulması hariciyemizin bu gün bilhassa meşgul olduğu meselelerdir. Beynelmilel ihtilâfâtın mahiyet ve tabiatına göre icabında hakem vasıtasıyla tesviye edilmesine teşebbüs etmekten hali kalmıyoruz.

Muhterem efendilerim:

Hükümetin Nafia işlerine bilhassa ehemmiyet vermekte olduğunu bilmem tasrihe lüzum var mıdır? Cumhuriyetin ilk gününden itibaren başlıca vazifesi, imar ve ümran olduğunu idrak etmekte teahhür etmedi, önümüzdeki sene Nafia bütçesini otuz iki milyon göreceksiniz. Bizim ihtiyaçlarımıza göre henüz nakıs bulduğumuz bu rakam bu günkü haliyle de Türk milletinin nasıl bir sulh ve ümran unsuru olduğunu ifade eder ümidindeyim.

Bütçeden tedarik olunabilecek vasıtaları, gelecek seneler için de Müdafaa-i memleket yanında bilhassa imarı memlekette tahsis etmek fikrindeyiz. Ümit ederim ki bu sene yalnız altı istikamette işleyen şimendifer inşaatının gelecek senelerde daha başka istikametlerde işlemesine ve Nafianın bilhassa su işlerinde ve diğer imar yollarında da faaliyet göstermesine imkân bulacağız. (*Süreklı alkışlar*)

İktisadi faaliyetlerimizi evvelemirde ve bilhassa memleketin iktisadi açığını kapamak hedefine temerküz ettirmeye çalışacağız. Derhal teşkil edeceğimiz Âli İktisat meclisinin gerek bu hususta ve gerek hayat pahalılığında hükümete fenni birçok delâletler yapabileceğini kuvvetle ümit ediyorum.

Efendilerim:

İdare-i Umumiye’de mümkün olduğu kadar tasarrufa riayet ile elde edilecek vesaitin muhtaç olduğumuz yeni ve müsmir işlere hasrını iltizam ediyoruz. Burada teferruatla işlerine temas ettiğim her vekâletiniz her sene nihayeti yalnız umuru vekâleti tedvir ettiğini değil o sene zarfında yeni ve ileri bir iş yapmış olduğunu da söyleyebilecek bir vaziyettir. Atideki idaremizde dahi her senenin her şube-i devlette ilen ve yeni bu hatve temin etmesi mesaimizin ve tarzı tefekkürümüzün esasını teşkil ettiğim cesaretle ifade edebilirim. (*Alkışlar*)

Muhterem efendilerim,

Yeni sene bütçesinde bütün bu tasavvuratımızın ifadesini bulacaksınız Bütçe-nin hakiki varidata istinat etmesi için biz çok gayret ve dikkat sarf ettik Büyük Meclisin hakiki bir bütçe vücuda getirmek için kendisi bizzat emin oluncaya kadar takayyüt ve muzaharet göstermesine bilhassa arzı ihtiyaç ederiz.

Devlet bankasına ait kanun lâyhalarını bu sene büyük Meclise takdim edeceğiz Bir seneye kadar bir zaman Zarfında da Cumhuriyet Bankasının küşadı müyesser olacağını ümit ediyoruz (*Alkışlar*) Hazinesin kudreti ve maliyenin sarsılmaz bir halde muhafazası için büyük Meclisin bütün memlekette hiss olunacak alâkayı mahsusasından istiane ederiz. Kaçakçılık ve her nevi suistimalâta karşı mücadeleyi son hadde kadar artırmak kararında olan hükümet müzaharetimize mazhar olursa hem bu mücadeleyi başaracağına, hem de elde edeceği semerelerin hazineye yeni kudret ve vusat vereceğine kanidir.

Yeni hükümeti teşkil ederken bazı vekâletlerin tevhidini de ihzarı olarak temmül ettik Cumhuriyetin kuvvetlerinde emir ve kumanda bir Erkânı Harbiye-i Umumiye’de birleştirilince idari ve siyasi cihazlarının da bir vekâlet makamında müteaddit müsteşarlarla birleşmesini en müsmir teşkilât zannediyoruz. Bahriye Vekâleti bu teşkilât içine kalp ve mecz edilmekle bahri ordunun mudafaa-i memleket ve millet mecmuasındaki vazaif ve vesatını daha iyi tanzim ve teçhiz edeceğimizi ümit ediyoruz. Ticaret ve Ziraat Vekâletlerinin iktisat Vekâleti namı altında tevhidini ise fikri tasarruf ile beraber halın ihtiyacına uygun olacağını düşünüyoruz. Muhterem efendilerim,

Esasları ve daha vasi teferruatı malum olan bu beyanatım tasvip buyurulur ve yeni hükümeti teşkil eden aza tasvip ettiğiniz programı tatbika kifayetli görülürse biz de bu esasları şevk ve gayret ve ciddi ümidi muvaffakiyet ile takip ve tatbik edebiliriz. Bu aziz vatanın mukadderatında müessiri aslı olan reylerinize tayını esami ile arzı ihtiyaç ederiz efendilerim. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*)

REİS – Efendim, Başvekil Paşa hazretlerinin beyanatından sonra hükümete itimat meselesini tayını esami ile reyinize arz ediyorum

Şuraya bir kutu konulacaktır, hükümete itimat edenler beyaz, etmeyenler kırmızı rey pusulası vereceklerdir

(Gümüşhane daire-i intihabiyesinden istihsali ârâya başlandı)

Henüz rey vermeyenler rey versin, ârâ istihsali hitam bulmuştur Netice-i ârây'ı arz ediyorum (271) zat reye iştirak etmiştir İki zat sonradan rey vermiştir Muamele tamamdır Binaenaleyuh (269) rey ile yarı mevcudun ittifakiyle İsmet Paşa Hükümetine beyanı itimat olunmuştur. (*Alkışlar*)

BAŞVEKİL İSMET PAŞA HAZRETLERİ (Malatya) – Muhterem efendilerim, Hükümete layık gördüğünüz itimada ben ve arkadaşlarım saffet ve muhalesetle arzı şükran ederiz İstihsaline azmet tığımız muvaffakiyetlere hizmet için bütün dikkat ve gayretlerimizi sarf eyleyeceğiz ve bütün varlığımızı hasredeceğiz (*Allah muvaffak etenin sesleri alkışlar*),

REİS – Meclis Pazartesi günü saat 14'de inikat edecektir.

Hitamı İnikat; Saat: 17,00

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	05.11.1927
<i>Güvenoylaması:</i>	05.11.1927
<i>Aza adedi:</i>	316
<i>Re'ye iştirak edenler:</i>	271
<i>İtimad Re'yi verenler:</i>	271(*)
<i>Red edenler:</i>	0
<i>Müstenkifler:</i>	0
<i>Re'ye iştirak etmeyenler:</i>	44
<i>Münhal:</i>	1

(*) Bu reylerden ikisi istihsal ârâdan sonra verildiği için tebliğde nazarı itibara alınmamıştır.

(İtimad reyi verenler)

Artvin:

Asım Bey, Mehmet Ali Bey

Adana:

Hilmi Bey, Zamir Bey, Kadri Bey, Kemal Bey

Afyonkarahisar:

Haydar Bey, Ruşen Eşref Bey, İzzet Bey, İzzet Ulvi Bey, Ali Bey, Musa Kazım Bey

Aksaray:

Besim Atalay Bey, Kazım Bey

Amasya:

Esad bey, İsmail Hakkı Bey, Nafiz Bey

Antalya:

Ahmet Saki Bey, Rasih Bey, Süleyman Şevket Bey

Ankara:

İhsan Bey, Halit Ferid Bey, Rıfat Bey, Sami Bey, Talat Bey, Ali Bey

Aydın:

Emin Fikri Bey, Tahsin Bey, Doktor Reşit Galip Bey, Doktor Mazhar Bey, Mithat Bey

Edirne:

Hasan Hayri Bey, Zeki Mesut Bey, Şakir Bey, Faik Bey

Ordu:

İsmail Bey, Hamdi Bey, Halil Sıtkı Bey, Recai Bey, Şevket Bey

Erzincan:

Abdülhak Bey, Aziz Semih Bey

Erzurum:

Tahsin Bey, Doktor Ahmet Fikri Bey, Asım Bey, Aziz Bey, Nafiz Bey, Nafi Atuf Bey, Necip Asım Bey

İzmir:

Ahmet Enver Bey, Hüseyin Bey, Osman Zade Hamdi Bey, Mahmut Celal Bey, Münir Bey

İsparta:

İbrahim Bey, Hakim Rıza Bey, Hüseyin Hüsnü Bey, Mükerrerem Bey

İstanbul:

Akçuraoglu Yusuf Bey, İhsan Paşa, Ahmet Rasim Bey, Edip Servet Bey, Tevfik Kamil Bey, Süreyya Paşa, Hüseyin Bey, Hamdullah Suphi Bey, Hamdi Bey, Haydar Bey, Doktor Hakkı Şinasi Paşa, Doktor Nurettin Ali Bey, Ziyaeddin Bey

Eskişehir:

Emin Bey, Doktor İsmail Besim Paşa, Said Bey, Ali Ulvi Bey

El-Aziz:

Hasan Tahsin Bey, Hüseyin Bey, Muhyiddin Bey, Nakiddin Bey

Urfa:

Doktor Refet Bey, Refet Bey, Ali Saib Bey, Ferit Celal Bey, Mahmud Bey

İçel:

Emin Bey, Hakkı Bey

Balıkesir:

İsmail Hakkı Bey, Emin Bey, Hayreddin Bey, Sadık Bey, Osman Niyazi Bey, Ali Şuuri Bey, Fahreddin Bey, Kazım Paşa, Mehmet Cavid Bey

Bayezid:

İhsan Bey, Halid Bey, Şefik Bey

Bitlis:

İlyas Sami Bey, Muhyiddin Bey, Muhyiddin Nami Bey

Bursa:

Asıf Bey, Esad Bey, Bakteriyolog Refik Bey, Doktor Şefik Lütfi Bey, Refet Bey, Muhlis Bey, Mustafa Fehmi Bey

Burdur:

Salih Vahid Bey

Bolu:

Cemil Bey, Cevad Abbas Bey, Doktor Emin Cemal Bey, Şükrü Bey, Falih Rıfkı Bey

Bilecik:

Doktor Fikret Bey, Rasim Bey

Tekirdağ:

Cemil Bey, Celal Nuri Bey, Faik Bey

Tokat:

Bekir Lütü Bey, Süreyya Tevfik Bey, Hüseyin Hüsnü Bey, Mustafa Vasfi Bey

Cebel-i Bereket:

Ali Rıza Bey, Avni Paşa

Çankırı:

Rıfat Bey, Ziya Bey, Talat Bey

Çanakkale:

Samih Rıfat Bey, Ziya Gevher Bey

Çorum:

İsmail Kemal Bey, Doktor Mustafa Bey, Ziya Bey, İsmet Bey, Münir Bey

Hakkâri:

İbrahim Bey

Denizli:

Emin Arslan Bey, Haydar Rüşdi Bey, Doktor Kazım Bey, Mazhar Müfid Bey, Necip Ali Bey, Yusuf Bey

Diyarbakır:

İshak Refet Bey, Doktor İbrahim Tali Bey, Mithat Bey

Rize:

Esad bey, Hasan Havid Bey, Atıf Bey, Akif Bey, Ali Bey

Zonguldak:

Hüsnü Bey, Halil Bey, Ragıp Bey, Rıfat Bey, Mehmet Nazif Bey

Siirt:

Halil Hulki Bey

Sinop:

Recep Zühdi Bey, Refik İsmail Bey, Yusuf Kemal Bey

Sivas:

İbrahim Alaeddin Bey, Rasim Bey, Rahmi Bey, Remzi Bey, Şemseddin Bey, Ziyaeddin Bey, Necmeddin Sadık Bey

Şebinkarahisar:

İsmail Bey, Tevfik Bey, Mehmet Emin Bey

Samsun:

Ethem Bey, Doktor Asım Bey, Adil Bey, Ali Rana Bey, Avni Bey, Nusret Sadullah Bey

Trabzon:

Hasan Bey, Daniş Bey, Süleyman Sırrı Bey, Arif Bey, Abdullah Bey, Ali Becil Bey, Nebi Zade Hamdi bey

Gaziantep:

Ahmet Remzi Bey, Reşid Bey, Ali Cenani Bey, Ferid Bey

Kars:

Ağaoğlu Ahmet Bey, Baha Tali Bey, Halid Bey, Doktor Sadrettin Bey,

Kırklareli:

Şevket Bey, Mehmet Nahid Bey,

Kastamonu:

Cemal Bey, Hasan Fehmi Bey, Refik Bey, Ali Rıza Bey, Mehmet Fuat Bey, Veled Bey

Kocaeli:

Ragıp Bey, Reşid Saffet Bey, Selahaddin Bey, Kılıç Oğlu Hakkı Bey, Kemaleddin Bey

Konya:

Ahmet Hamdi Bey, Tevfik Fikret Bey, Hüsnü Bey, Refik Bey, Fuat Bey, Kazım Hüsnü Bey, Mustafa Bey, Musa kazım Bey, Naim Hazım Bey, Nevzat Bey

Kırşehir:

Hazım Bey, Lütfi Müfid Bey, Yahya Galip Bey

Kayseri:

Ahmet Hilmi Bey, Hasan Ferid Bey, Doktor Burhaneddin Bey, Doktor Halid Bey

Gümüşhane:

Cemal Hüsnü Bey, Hasan Fehmi Bey, Halil Nihat Bey, Şevket Bey

Kütahya:

İbrahim Bey, İsmail Hakkı Bey, Cevdet Bey, Ragıp Bey, Recep Bey, Nuri Bey, Niyazi Asım Bey

Giresun:

Hakkı Tarık Bey, Şevket Bey, Tahir Bey, Kazım Bey

Mardin:

Abdurrezzak Bey, İrfan Ferid Bey, Ali Rıza Bey, Nuri Bey

Mersin:

Hakkı Bey, Ali Münif Bey

Maraş:

Abdulkadir Bey, Mehmet Bey, Mithat Bey, Nureddin Bey

Muğla:

Ali Nazmi Bey, Nuri Bey

Manisa:

Bahri Bey, Doktor Saim Bey, Akif Bey, Osman Bey, Kani Bey, Kemal Bey, Mehmet Sabri Bey, Mustafa Fevzi Bey, Yaşar Bey

Malatya:

Doktor Fazıl Berki Bey, Abdulmuttalip Bey, Mahmut Nedim Bey, Vasıf Bey

Niğde:

Halid Bey, Ata Bey, Galip Bey, Faik Bey

Van:

Hakkı Bey, Münib Bey

Yozgat:

Tahsin Bey, Hamdi Bey, Süleyman Sırrı Bey, Salih Bey, Avni Bey

(Re'ye iştirak etmeyenler)**Aksaray:**

Neşet Bey

Antalya:

Hasan Sıdkı Bey, Doktor Cemal Bey,

Ankara:

Şakir Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa (Reisi Cumhur)

Erzincan:

Saffet Bey

İzmir:

Doktor Tevfik Rüştü Bey (Vekil), Saracoğlu Şükrü Bey (Vekil), Kamil Bey (İdare Amiri), Mahmut Esad Bey (Vekil), Mustafa Rahmi Bey (Vekil), Mustafa Necati Bey (Vekil)

İstanbul:

Behiç Bey (Vekil), Doktor Refik Bey (Vekil), Fuat Bey

Elaziz:

Mustafa Bey

Balıkesir:

Mehmet Akif Bey

Bursa:

Ahmet Münir Bey, Seniç Bey

Burdur:

Mustafa Şerif Bey

Bilecik:

İbrahim Bey

Tokat:

Şevki Bey

Cebel-i Bereket:

İhsan Bey

Çankırı:

Mustafa Abdulhalik Bey (Vekil)

Çanakkale:

Şükrü Bey (İdare Amiri), Mehmet Bey

Diyarbakır:

Zekai Bey

Rize:

Fuat Bey

Zonguldak:

Tunalı Hilmi Bey

Siirt:

Mahmut Bey

Trabzon:

Şefik Bey

Gaziantep:

Şahin Bey, Kılıç Ali Bey

Kars:

Bedri Bey

Kırklareli:

Doktor Fuat Bey

Kocaeli:

İbrahim Bey, İbrahim Süreyya Bey

Konya:

Bekir Bey

Giresun:

Hami Muhyiddin Bey

Mardin:

Yakup Kadri Bey

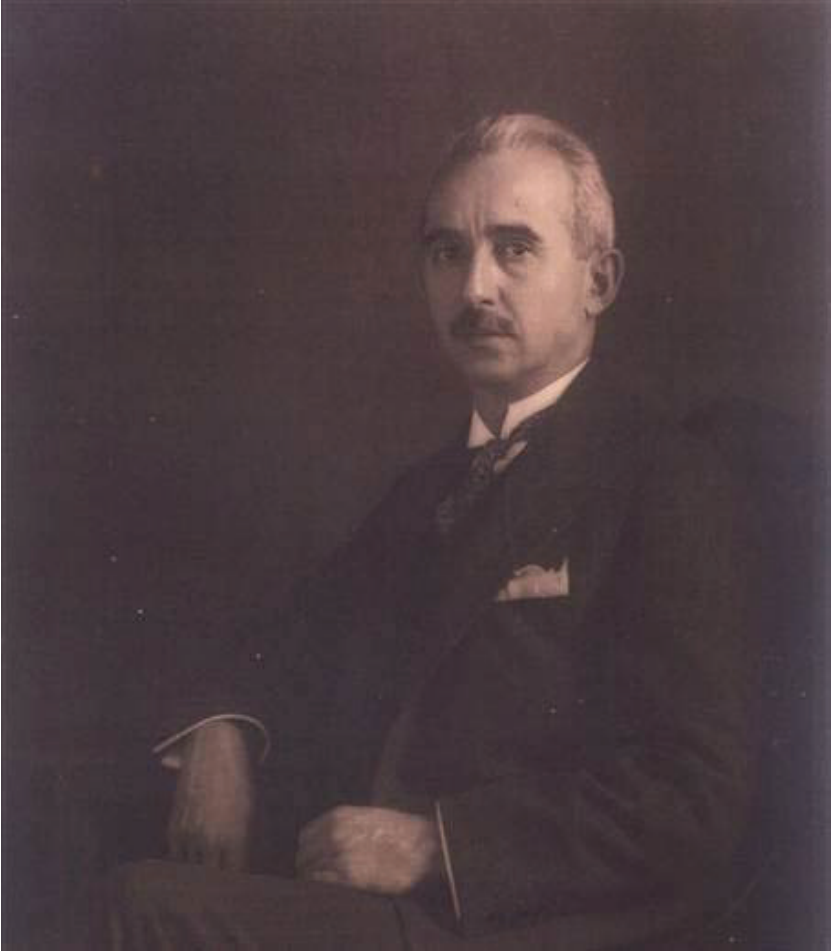
Muğla:

Şükrü Kaya Bey (Vekil), Yunus Nadi Bey

Malatya:

Doktor Hilmi Bey, İsmet Paşa (Başvekil)

V. İnönü Hükümeti
27.09.1930-04.05.1931

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 27.09.1930-04.05.1931

Adliye Vekili

Yusuf Kemal TENGİRŞENK (Sinop) 27.09.1930-04.05.1931

Milli Müdafaa Vekili

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 27.09.1930-25.12.1930

Aziz Zekai APAYDIN (Diyarbakır) 29.12.1930-04.05.1931

Dahiliye Vekili

Şükrü KAYA (Muğla) 27.09.1930-04.05.1931

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 27.09.1930-04.05.1931

Maliye Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 27.09.1930-25.12.1930

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 25.12.1930-04.05.1931

Maarif Vekili

Esat SAGAY (Bursa) 27.09.1930-04.05.1931

Nafia Vekili

Aziz Zekai APAYDIN (Diyarbakır) 27.09.1930-29.12.1930

Hilmi URAN (Adana) 29.12.1930-04.05.1931

İktisat Vekili

Mustafa Şeref ÖZKAN (Burdur) 27.09.1930-04.05.1931

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 27.09.1930-04.05.1931

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 3 Cilt 21 İçtima 84
Sayfa 34-72
02.10.1930 Perşembe

BİRİNCİ CELSE

Reis – Kâzım Paşa

Kâtipler: Süreyya Tevfik Bey (TOKAT)

Avni Bey (YOZGAT)

Açılma Saati: 14

Hükümet Programı ve Müzakeresi

Reis – Meclis in'ikat etmiştir. Başvekil Paşa Hazretleri yeni kabinenin programını Meclise arz edeceklerdir.

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Muhterem efendiler; Hükümetin takip edeceği siyaset umumî ve ana hatlarıyla senelerdenberi takip olunan hatların aynı olacaktır. Dahilde bu umumî siyasetin ifadesi Cumhuriyet icabatının mütemadi bir tekâmül takip etmesi vatandaşın huzur ve emniyetinin, çalışmak ve inkişaf etmek gayelerinin engelden masun bulunması, (*alkışlar*) vatanın ve milletin harsî ve içtimâî birliğinin muhafaza ve takviye edilmesidir. (*Alkışlar*) Haricî siyasetimizin vuzuhu dahilde ve hariçte daha bariz olduğu kanaatindeyiz. (*Çok güzel sesleri*) Komşularla dostluk rabitalarının her muzmardan azade olan bir samimiyet ve dürüstlük ile takviyesini, millî mücadeleden beri teessüs eden dostluk münasebatının muhafaza ve takviyesini yeni dostlukların lâyük oldukları kıymetle takdir edilmesi ni beynelmilel ihtilâfların hakem usulile hallinin aranmasına velhasıl millî hak ve menfaat icabatının nazarda tutulmasına müstenittir.

Celâl Nuri Bey (Tekirdağ) – Tam Avrupalı bir siyaset,

Başvekil İsmet Paşa (Devamla) – Eski dostlukları takviye ve bize yeni dostlukları temin eden bu mücerrep siyasette devam edeceğiz. Türkiye'nin coğrafi mevki ve beynelmilel vaziyetinin talep ettiği münasebat ve itibarı temin için hassas bulunmamız tabiidir. Vatanın emniyet ve masuniyetinin talep ettiği kadire dahilinde millî müdafaa mesailinde ihtiyatlı ve tedbirli bulunmağı zarurî ve elzem adde ediyoruz. (*Bravo sesleri alkışlar*) Cumhuriyete kadar daima ihmal görmüş olan vatan imarı ve muvasalatı faaliyetimizin başlıca bir sahası olacaktır. (*Alkışlar*) Şimendifer siyasetinin ilk büyük hedeflerini elde etmekte olduğumuz bu senelerde her sahada millî birlik ve emniyet ve iktisadî kudretin inkişaf ve suhulete mazhar olacağından şüphemiz yoktur. (*Alkışlar*)

Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezze, ahlâk ve intizam cephelelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz. *(Alkışlar)*

İçtimaî hastalıklarla mücadele etmek başlıca farikası olan sıhhat ve içtimaî muavenet faaliyetimiz idame ve tevsî olunacaktır. *(Bravo sesleri)*

Büyük adli ıslahatın bütün esasları muhafaza ve takviye olunacaktır.

Usullerde tatbikatın verdiği tecrübelerle memleket ihtiyaçlarının talep ettiği tadilat ve tekâmülâtı alet devam tahakkuk ettirmeğe çalışmak hedefimizdir *(Bravo sesleri)* Cumhuriyetçi ve halkçı bir millî hayatın masuniyet ve inkişafını ve bilhassa siyasî faaliyet ve mücadeleler içinde vatandaş haysiyet ve şerefine müdafaasını bir kelime ile siyasî, millî ve iktisadî inkişaf için ilk şart olan nizamın masuniyetini kanunları ve hâkimleriyle itminan ile adliyemiz müemmen bulunduracaktır *(Alkışlar)*

Millî iktisatta mesleğimiz malûmdur. Bizim kanaatımızca Hükümetin her sahada faaliyeti nihayet millî iktisat için ya bir faide temini, ya bir engelin bertaraf edilmesi gibi bir iktisadî gayeye teveccüh ettirmek lâzımdır. İktidarımız dahilinde olan bütün gayretlerimizi bu uğurda sarfedeceğiz. Ziraî istihsâlin maruz olduğu hususî müşkülât nazarımızı ehemmiyetle cezbetmektedir. Bu uğurda bir Hükümetin iktidarında olan bütün tedbirleri almak başlıca meşgalemiz olacaktır.

Millî iktisadın diğer sahalarında, malûm olan programımıza yeni bir şey ilâve edecek değiliz. Yalnız iş kanunu ve işçilerin vaziyetlerinin ıslahı ile bilhassa meşgul olacağımızı kaydetmek isteriz *(Alkışlar)*

Mali siyasetimiz, bütçe muvazenesine müstenit tasarrufkârane bir siyasettir. Vergilerin ıslâh ve tekâmülü yolunda senelerdenberi sebatkârane devam eden te-kayyüdat bizim mes'uliyetimiz zamanında da vasi tatbikata zemin olacaktır. Millî paranın kıymetini korumak için yeni Hükümet dahi çok dikkatli ve hassas olacaktır.

Takatimiz haricinde bir yük olduğu vakit olan Osmanlı borçlarında âdilâne ve kabili tatbik olan ameli bir tesviyeye varmak için bütün hüsnü niyetimizi sarf edeceğiz *(Alkışlar)*

Muhterem efendiler;

Siyasetimizin her sahada umumî hatlarını zikrettikten sonra, şimdi günün meseleleri üzerinde müfredatlı olarak, tedbirlerimizi ve fikirlerimizi arz etmek için müsaade isteriz:

Recep Bey (Kütahya) – Buyurun!

Başvekîl İsmet Paşa (Devamla) – Başlıca İstanbul ve İzmir limanlarında tatbik olunan ve galat olarak vasi manalı bir tabir ile liman inhisarı denilen Millî Tahmil ve Tahliye şirketlerinin, bu işlerin serbest zannedildiği zamanlara nisbetle bir terakki ve tekâmül temin ettikleri sabittir. *(Çok doğru sesleri)* Liman hizmetlerini biz, serbest işler zümresinden değil, âmme hizmetlerinden telâkki ediyoruz.

Bu sebeple âmme hizmeti cihazını tamamen kurmak imkânı hasıl oluncaya kadar nisbeten buna en yakın olan mevcut millî teşekkülleri kaldırmıyacağız. (*Bravo sesleri*) Masraflarını azaltmak, vasıtalarını eyileştirmek ve çoğaltmak, hedefimizdir. Gitgide kanun ve mukaveleler ahkâmı ve imkânımız dahilinde de rıhtım hizmetlerini âmme hizmeti cihazı dahiline almağa çalışmak takip ettiğimiz hattı harekettir.

2-Memurin maaşatında teadül kanunu ile tekaüt kanunu, alâkadarların refah ve hukukunu tevsi edecek surette tekemmül ettirilmeğe çalışacağız, (*Bravo sesleri*) Fakat bu kanunlarda tenzilât yapmak temayüllerine asla muvafakat etmiyeceğiz (*Alkışlar, bravo sesleri*)

3-İcra ve iflâs kanununda borç için hapsin kalkması, ilamsız icra gibi esaslardan geri dönmek mutasavver değildir. (*Alkışlar*) Bu esaslar haricinde kalan noktalarda memleketin ihtiyacına göre tecrübelerin talep ettiği tekâmülât ve tadilâta bittabi tevessül edeceğiz.

4-Gerek mübadillerden, gerek diğer vatandaşlardan borçlanma sureti ile kendilerine arazi verilmiş olan küçük çiftçilerin bu sebepten mütevellit borç yüklerini tahfif için tedbirler teklif etmeği düşünüyoruz. (*Bravo sesleri*)

5-Vergiler:

Arazi vergisi: Bunda şayanı nazar başlıca nokta kıymet takdirindedir. Kıymet takdirini yeni bir usule rapteden tecrübe kanununun bu sene vereceği neticeleri bütün memlekete teşmil edebileceğimizi ümit ediyoruz.

İratsız arsalar, bataklıklar, çalılıklar sergilerinde tenzilât teklif edeceğiz. Orman, bağ, meyva ağacı yetiştirecek olanlara uzun müddet muafiyet teklif etmeği düşünüyoruz. (*Alkışlar*)

Müsakkafat: Umumî ve hususî tadilât şartlarını hafifleştirecek teklifatta bulunacağız. Yeni kâr-gir inşaat için mevcut muafiyetin teşmil ve tevsiine tevessül musammemdir.

Belediye resimleri ile tapu ve intikal harçlarında esas olan kıymet miyarının mükellef lehine mühim surette tadili mukarrerdir (*Alkışlar*)

Kazanç: Tatbikatının İslahında esaslı tedbirler teklif olunacaktır.

Sayım: Alınan resim ile hasılat arasında bir tevazün ve ahenk daima düşünülmüştür. Eğer fiatların gidişi bu tevazünü ihlâl ederse vergide tadilât tabiidir.

Veraset ve intikal: Bir haddi asgarî tayini ve ev eşyasının istisnası ve kanunu medenî icabatı ile hem ahenk kılınması musammemdir.

Muamele vergisi: Bunun gerek ihracat ve gerek dahilî mamulâta tesirâtı malûmdur. Hükümet her iki istikamette esaslı bir faide teminine bilhassa çalışacaktır.

Vergilerde düşündüğümüz tadilâtı zikrettikten sonra bu noktayı bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Devlet hazinesinin kudret ve intizamının halelden masuniyeti başlıca hayât esbabındandır. Bu sebeple Büyük Millet Meclisinin yeni bir kanunu ile

tadil olununcaya kadar mevcut kanunlar ile tayin edilmiş mükellefiyetler behemehal istihsâl ve tatbik olunacaktır (*Alkışlar*)

Mütemadi bir tekâmül ve tadile tabi olan vergilerin cibayetinde her hangi te-reddüdü asla müsamaha etmiyeceğiz (*Bravo sesleri*)

Muhterem Efendiler! Her şeyden mühim olan mesele Büyük Millet Meclisinin idaresine ve iradesine kendi haricinde her hangi bir tesirin müessir olamayacağına kat'iyetle inanılmasıdır. (*Alkışlar*) Bu uğurda elindeki bütün vesaiti kullanmak İcra Vekilleri Heyetinin başlıca vazifesi olacağına asla şüphe edilmemelidir. (*Alkışlar*)

Eğer bu maruzatımızın tatbik ve takibini muvafık görürseniz müzaheret ve itimadınızı izhar buyurmanızı istirham ederiz (*Alkışlar*)

Reis – Söz istiyen var mı?

Fethi Bey (Gümüşane) – Efendim; sözet başlamazdan evvel Başvekil Paşadan bir şey sormak isterim. (Kürsüye sesleri) Evvelâ bu sualime cevap alacağım, ondan sonra. Maliye vekili Beyefendinin, tadillerini teklif edeceği vergi kanunları meyanında traktörlerden alınan resmin de tadilini teklif edeceğine dair gazetelerde beyanat intişar etmiştir. Bu noktada Hükümetin kararı nedir? Anlamak istiyorum.

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Traktör vergisini soruyorlar. Vergiler hakkında izahat verirken, en mühim ana hatlarını ve büyük kısımlarını söyledim. Traktör vergisi, mahiyeti itibarile büyük bir mevzu değildir. Onun ilgasını düşünüyoruz.

Fethi Bey (Gümüşane) – Muhterem arkadaşlar; söze başlamazdan evvel geçen perşembe günkü zapta ait bir hatayı tashih etmek isterim. Evvelce olduğu ve benim bildiğim gibi zabıt hulasası okunmadığı için, bu tashihi şimdi burada, kürsüde yapmak mecburiyetinde kaldım. Zabıt ceridesinin (17) inci sayfasında “bu öyle bir hayaldir ki dünya cennetinde kalmadı” diye Maliye vekili Beyin sözü vardır. Ona mukabil de bana atfen “ben de aksini iddia etmedim” sözü yazılıdır. Ben böyle bir söz söylemedim ve bunun her vakit aksini iddia ederim. Zaptın bu suretle tashih olunmasını rica ederim.

Efendiler, Meclisi mutadından evvel içtima davet ederken Hükümet sebep olarak geçen hafta kabul ettiğimiz kanunu göstermişti. Bu gün görüyoruz ki Meclisin meşgul olacağı mesele yalnız bu malî kanun değilmiş.

Başvekil, bütün kabinenin istifasını vermiş ve nısfına yakın azasını kabineden çıkarmış, yeni bir çehre ile ispatı vücut etmiş ve Meclisten itimat istemiştir.

Haziran ayında Meclis dağılırken ittifakı âra ile itimat almış olan Hükümet ne gibi bir mecburiyet altında ve ne gibi tesirlere tabi olarak istifa etmiştir?

Daha bir buçuk ay evvel Hükümet gazetesinde âdeta nim resmî mahiyette intişar eden bir tebliğde, beş sene için Hükümetin dahilî ve haricî siyasetinde asla bir tebeddül olmayacağı ilân edilmişken bu kadar kısa bir fasıladan sonra Adliye, İktisat, Maarif ve Nafia gibi mühim vekâletlerin başka ellere tevdi olunmasını mecburî kılan sebepler nedir?

Bazı Hükümet gazetelerinin de büyük bir inşirah duyduklarını ilândan çekinmedikleri bu tebeddüller nasıl bir siyasî vaziyet üzerine zaruret halini almıştır. Bunun Hükümet ağzından izah olunması lâzımdır.

Ümit etmek isterim ki, dört mühim vekâlette vekillerin değişmesi yalnız şahısların tebeddülüne; münhasır değildir.

Hükümetin şimdi okuduğu beyannameyi hazırlamak için beş günden beri çalışmış olması da gösteriyor ki geçen haziran Meclisin ittifakı âra ile itimadını alan Hükümet bu fevkalâde içtimadan bilistifade hiç olmazsa bazı vekâletlerde siya setini tebdil etmek ve yeniden itimat reyî almak ihtiyacını hissetmiştir.

Bu ihtiyaç neden olmuştur? Bu ihtiyaç neden hasıl olmuştur. Bunu ben kendi nokta-i nazarıma göre izah edeyim.

Efendiler, bu ihtiyaç Cumhuriyetimizin parlamento hayatına yeni bir fırkanın dahil olmasından doğmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının henüz bir buçuk aylık bir hayatı vardır. Fakat fırkayı doğuran ihtiyaçlar, yani münakaşa hürriyeti ve Büyük Mecliste bir karşı fırka tarafından Hükümet işlerinin murakabesi o kadar derinden hissedilen ihtiyaçlar idi ki, bunların zaruretlerine katlanmak mecburiyeti derhal kendini göstermiştir. Serbest münakaşa ve serbest murakabe tesirini yalnız Hükümet üzerinde göstermekle kalmamıştır.

Bir haftadanberi Cumhuriyet Halk Fırkasında bu fırka meb'uslarının Hükümete karşı yaptıklarını yine Hükümet gazetelerinde okuduğumu? Şiddetli tenkitler Hükümet fırkasının da serbest münakaşanın feyizli semerelerinden istifade ettiğini göstermektedir.

Az zamanda bu kadar faydası görülen fırkamızın teşekkülü aleyhine bazı yanlış telâkkiler mahsulü olarak fena propagandalar da işidilmektedir. Meselâ, benim İzmir seyahatimde vukua gele tezahürlerin kıymet ve ehemmiyetini düşürmek için karşılamağa gelenlerin bir takım serhoşlardan, serserilerden ibaret olduğuna dair raporlar yazıldı. Başta milliyet gazetesi olmak üzere bazı gazeteler Fethi Beyin mütemadiyen yankesicilerle, kaçakçılarla ve asıl ve hüviyeti malûm olmıyan kimselerle teşriki mesai ettiğini yazmakta kusur etmediler.

Bir taraftan komonistlerin, diğer taraftan mürtecilerin tahrikatına alet olduğum, yolunda tenvirat baş gösterdi. Fethi Beyin ismi mahallî Hükümet memurlarının raporlarında kaçakçı, yankesicilerle bir arada geçmekte idi. O çirkin propaganda bir kartpostal şeklinde Meclis koridorlarına kadar girmiştir.

Efendiler, biz bunlardan müteessir ve mükedder değiliz. Serbest münakaşanın ve serbest murakabenin her gün ziyadeleştiğini gördüğüm menfaatları, yürüdüğümüz yolun ne kadar doğru bir yol olduğunu isbat edip durmakta iken hangi maksada hizmet fikrile yapıldığını bir türlü anlamadığım bu propagandaların asla ehemmiyeti olamaz.

Anlıyamadığım bir zihniyet var: Amele, Halk Fırkasına mensup oldukça iş yolundadır! Vakıa ki bu Amele Halk Fırkasına intisap etmek hakkını serbest fırka lehine istimale başlar; o zaman iş değişir. Derhal iktisadî meslekler ihtilâfi meydana alır. Devletçilik ve liberalizm nazariyeleriyle bu meselenin halli çareleri aranılır. Efendiler, nazariyeler ihtilâfile bu meseleyi hal için zahmet çekeceğimize amelenin neden gayri memnun olduklarını tahkik etsek daha doğru olur zannederim. Rica ederim iktisadî menfaatin hangi fırka programı ile daha iyi temin olunacağını fark ve temyiz etmek hakkını hiç kimseden nezetmiyelim. Bilûmum ameleyi komonist telâkki etmek doğru mudur?

Efendiler, vaktaki bir zat Halk Fırkasının mutemedidir, onun ahlâk ve evsafına asla toz kondurulmaz, fakat bu mutemet Serbest Cumhuriyet Fırkasına intisap hakkını istimal ettiği dakikadan itibaren hiç te şayanı itimat bir adam değildir. Mürtecidir, fesatçıdır, ahlâksızdır. Bu mantıksızlık gülünç değil midir? Fırka işlerine bu kadar şahsiyat karıştırılırsa hepimizin gayesi olan normal bir murakabe hayatını tesise imkân kalır mı?

Diğer mühim bir propaganda daha var. İzmir’de, Manisa’da, Aydın’da, Balıkesir’de ve birçok kazalarda tezahürler yapan halk kendiliğinden toplanmamıştır. Bir takım muharrikler bütün bu halkı kukla gibi istedikleri yerlerde toplamışlardır. Buna bir aklîselim sahibi nasıl inanabilir? Hayrettayım. Bu muharrikler ne vasi bir şebeke halinde memleketin her tarafını ihata etmişler? Bunların mevcudiyetinden nasıl olupta kimse haberdar olamamıştır.

Haydi Başvekilin bununla meşgul olmadığını kabul edelim. Ya Dahiliye vekili, ya valiler, polisler, jandarmalar, taharri memurları ve sair memurlar, bunların hiç biri ifayi vazife etmemiş midir? Bunların da ifayi vazife etmediklerini kabul edelim ve her gün halk ile temasta bulunmak vazifesile mükellef olan Halk Fırkasının müfettişleri, vilâyet, kaza nahiye mutemetleri bunlarda bu muharrikleri görmediler mi ve Hükümeti haberdar etmediler mi bu hayret olunacak bir şey değil midir?

Efendiler; ben bu muharriklerin kimler olduğunu, neler olduğunu bu kürsüden size haber vereceğim. Bu muharrikler Hükümetin bilhassa malî ve iktisadî siyasetidir. Ancak bu malî ve iktisadî siyasettir ki bütün halk tabakalarına bu kadar derin bir memnuniyetsizlik vermiştir. İşte muharrikler bu memnuniyetsizlikler ve bu şikâyetlerdir. Size bir muharrik daha haber vereyim. Cumhuriyet Halk Fırkasının taşradaki teşkilâtıdır. Şayanı memnuniyetdir ki, yine Halk Fırkası bu son muharriki bertaraf etmek teşebbüsü almıştır.

Fakat asıl büyük muharrik, Hükümetin malî ve iktisadî siyasetidir ki el’an meydandadır. Vakıa kabine dahilinde bazı vekilleri değiştirmek suretile bu memnuniyetsizliklerin de sebeplerini izaleye çalışmıştır. Bir buçuk aylık fırkamız bunu da memleket hesabına kaydedilmiş bir menfaat telâkki eder ve onunla iftihar eder. Fakat fırkamız bu cüz’i tebeddülün bu derde kâfi deva olmadığını kanaatindedir.

Efendiler, yine diyorlar ki, Fethi Bey ve arkadaşları temiz adamlardır. Cumhuriyetçidirler, kendilerinin mürtecilerle teşriki mesai edeceklerini asla düşünmüyo-

ruz. Kendilerini tenzih ederiz. Fakat Fethi Beyin ve arkadaşlarının malûmatı haricinde ve onların namı hesabına komünistler, mürteciler harekete geliyorlar.

Rasih Bey (Antalya) – Değil mi?

Ali Fethi Bey (Devamla) – Tekrar fes giydirileceğinden, Arap harflerinin iade olunacağından bahsediyorlar. İnkılâp tehlikededir.

Efendiler, bu ne demektir? Kendilerine bu kadar itimat edilen ve maksat ve mefkureleri bu kadar tenzih edilen Fethi Bey ve arkadaşları bu teşebbüslerinde muvaffak olamazlarsa o halde Cumhuriyet icabatından olan serbest murakabe hayatına girmekten, fırka teşkilinden, sarfınazar etmek lâzımdır.

Eğer Fethi Bey Cumhuriyetin Türkiye’imizde normal olması ve ebedileşmesi için gördüğü bütün teşviklere rağmen fırka teşkil edemezse veya fırka teşkili bazı yanlış düşünenlerin iddiaları gibi inkılâbı tehlikeye düşürecekse o halde daha uzun bir zaman için fırka teşkilinden sarfınazar etmek daha uzun bir zamanda Mecliste murakabeyi tek bir fırkaya terketmek icap eder. Maksat bu ise, bunu açıkça ifade etmek daha dürüst bir hareket olur.

Halbuki hakikat böyle değildir. Benimle teşriki mesai eden arkadaşlar, bütün aşk ve imanlarile cumhuriyetçidir, lâyıktır, milliyetçidir. Bunu kuvvetle ve iftiharla söylemek isterim.

Hakikat şudur efendiler: Halk malî ve iktisadî sıkıntıdaadır. Vergiler halkın te-diye kabiliyeti ile mütenasip değildir. Bir takım esassız dedi kodularla vakit gaip edeceğimize derhal halkın dertlerine mümkün olduğu kadar çare bulmağa çalışmalıyız. Vatana ve aziz Türk milletine ve Cumhuriyete karşı bu çareleri bulmakla mükellefiz. Bu bizim vicdanî borcumuzdur.

Efendiler, demek istemiyorum ki memleketimizde mürteci kalmamıştır. Tekrar fes giymesini isteyen ve Arap harflerini arzu eden hiç yoktur demiyorum. Hayır böyle bir iddia hatırımdan geçmez. Cumhuriyetimizin ve müşterek idealimizin düşmanları olan bu muzır insanlara karşı birlikte cephe almak ve bir safta mücadele etmek hepimizin daima en aziz bir vazifesi olacaktır. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Fakat ben şunu demek istiyorum: Halkı her gün, her saat tazyik eden malî ve iktisadî sıkıntıları unutarak yalnız mürtecileri düşünmek ve bu düşünce ile Cumhuriyetin normal bir hayata girmesini geciktirmek pek hatalı bir harekettir.

Efendiler, bu bahsi kapatmazdan evvel daha bir noktaya temas etmek mecburiyetindeyim. Diyorlar ki, Serbest Fırka Gazi Hazretlerinin kendileriyle beraber olduğuna ve bu fırkayı Hükümeti devirmek maksadile teşkil ettiğine dair propaganda yapıyor. Hayır efendiler, ne ben ne de arkadaşlarım, Gazi Hazretlerinin yüksek gayelerine karşı büyük bir hürmetsizlik olan böyle yalandan propaganda yapmaktan veya propagandaların yapılmasına müsaade etmekten münezzehdir. Bunu sureti katiyede tekzip ederim.

Serbest Cumhuriyet fırkasının Beşiktaş ocağı açılırken davetli olmıyan ve ocağa bir nisbeti bulunmıyan bir doktor cebinden bir kâğıt çıkararak okumağa ve ha-

zır bulunanları emri vaki karşısında bulunmağa teşebbüs eder. Bu davetsiz hatibin mantıksız ve manasız sözleri sui tesir icra eder ve bu sözlerin hiç olmazsa intişar etmemesi için tedbirler alınır, aradan bir hafta geçer. İstanbul'da intişar etmeyen bu sözler nasılsa Hakimiyet-i Milliye sayfalarında yer bulur.

Rasih Bey (Antalya) – Tabii meydana çıkarılacak.

Fethi Bey (Devamla) – Tekrar biz bu sözlerin fırkamızla münasebeti olmadığını ve fırkamız efkârını asla temsil edemeyeceğini beyan ettik. Artık buna inanmak ve bu nokta üzerinde ısrar etmek icap etmez mi?

Efendiler, fırka teşkili için yazdığım mektuba Gazi Hazretlerinin lütuf buyurdıkları cevabı her türlü sui tefehhümleri izale için neşretmekten başka hiç bir propaganda bulunmadım, fırkamızın teşekkülü Cumhuriyetin esaslarından telâkki edildikten sonra başka türlü propaganda yapılmasına asla ihtiyacımız yoktur. Büyük Mürşidimiz Gazi Hazretlerinin Cumhuriyeti Türk vatanında ebedileştirmek için kalbinde büyük bir aşk taşıdığına benim sarsılmaz imanım varken bu yüksek gayeyi küçük düşürecek dedikoduların meydan almasına asla meydan vermedim ve vermiyeceğim.

Tarihte misli görülmiyen yüksek bir nazar ve derin bir ihata ile Türk Cumhuriyetinin ihtiyaçlarını keşfeden ve zamanı gelince bu Cumhuriyetin ebedileşmesi için icap eden siyasî teşekkülleri hüsnü telâkki ve tasvip eyleyen Büyük Halâşkârın mefkûresine karşı o kadar nihayetsiz bir hürmetim ve merbutiyetim vardır ki, beni iyi bilenler bu mefkûreye en küçük bir hizmeti ifa etmekle nasıl hayatımın sonuna kadar müftehir ve bahtiyar yaşayacağımı pek âlâ takdir ederler.

Cumhuriyet mefkûresinin bütün milletin ruh ve vicdanında ebedileşmesi gayesile Cumhuriyetçi ve lâyük karşı fırkanın teşekkülünü hüsnü telâkki etmek suret ile Resicümhurumuz ve Büyük Halaskarımız Gazi Hazretleri şimdiye kadar Türk vatanına yaptığı emsalsiz ve tarihî hizmet ve muvaffakiyetlerine zamimeten minnetle yad olunmağa lâyük yeni bir hizmet yapmış ve Türk milletinin ebedî şükranına bir daha hak kazanmıştır.

Adli-î Siyaset

Şimdi Hükümetin yeni programını gözden geçirelim:

Bu programa göre;

İcra ve iflâs kanununun bazı cihetleri tadil olunacaksa da hapis kararının iade edilemeyeceği ve bunun bir fırka prensibi ittihaz olunduğu anlaşılmaktadır.

Hükümet kendi alacakları için mükellefleri hapsedmekte devam edip durmakta iken borç için hapsedilmenin medenî bir gaye olmadığını ileri sürmek nasıl mümkün olabilir? O halde Hükümetin mükellefleri hapsedtiği zaman gayri medenî bir hareket yapmış olduğu kabul olunmak lâzım gelir.

Binaenaleyh tatbıkatta böyle bir prensip mevcut değildir. Bu halde bütün tüccar ve esnaf arasında itimadı ve itibarı baltalayan icra ve iflâs kanununu buhranı iktisadî nazarı itibare alınarak tadil etmek lâzımdır.

Ümit ederim ki yeni Adliye Vekili teşkilâtı esasiye kanunu dairesinde mahkemelerin istiklâli mefhumunu mahfuz tutacak ve mahkemelerde davaların süratle rüyet ve intacını temin edecektir. Programın iktisadî kısmına geçiyorum.

Mahmut Esat Bey (İzmir) – Bundan evvel mahkemelere müdahale vaki miydi, bu ciheti tasrih etsinler.

Ali Fethi Bey (Devamla) – Müsaade ediniz. Söz alır söylersiniz, cevap veririm efendim.

Programın iktisadî kısmına gelince; dahilî mamulât ve masnuatımızı büyük bir taziyik altında bırakan muamele vergisinin kaldırılacağı hakkındaki vait bir takım kayıt ve şartlara tabi tutulmuştur.

Keza ticaret erbabına küçük memurların vasi takdir salâhiyetleri karşısında bunaltan ve sui istimallere ve iflâslara sebebiyet veren kazanç vergisinin ne yolda tadile uğrıyacağına dair sarîh bir fikir edinmek mümkün olmamıştır.

Umumî iktisat siyasetine gelince bu hususta da sarîh bir fikir edinmek istedim ve Hükümetin geçen nisan da neşrettiği iktisat programını gözden geçirdim. İtiraf edeyim ki, Hükümetin aylarca çalışması mahsulü olan bu vesika bir programdan ziyade mütearife kabilinden umumî malûmatı ve nasihatleri ihtiva eden bir risaledir. Baştan başa bir takım tavsiyelerden ibaret olan bu vesika yolların, limanların ve şimendiferlerin yapılması lüzumundan memlekette emniyet ve asayiş tesisi iktisadiyatın inkişafı için esas olduğundan ve sair her kesin bildiği bedihiyattan bahsetmekte ise de muhteviyatında hangilerinin yapıldığına ve hangilerinin yapılacağına ve bilhassa nasıl yapılacağına ve ne gibi tedbirler alındığına dair tek bir kelime yoktur. Son para buhranı üzerine büyük bir itina ve ehemmiyetle bu buhrana çare bulmak için tanzim edilen iktisat programının mahiyeti bundan ibarettir. Bir buhran iktisat kitaplarında munderîç umumî malûmatı bir araya toplamakla hallolunmaz. Bu buhranın izalesi ve memlekette iktisadiyatın inkişafı için ne gibi tedbirler alınmıştır ve ne gibi tedbirler alınacaktır. Bunu sarahaten söylemek ve bunun icraat ve tatbikatına girişmek suretile hallolunabilir.

İktisat programından bir misal ister misiniz?

36'ncı maddeyi okuyalım.

Madde 36: hububattan buğday ithali vakidir. En fazla ithal olunan da pirinçtir memleketin buğday ve pirinç ihtiyacını temin etmek güç olmamak lâzımdır.

Diğer bir madde;

Madde 38: Balıkçılar ve alelûmum deniz istihsalâtı her suretle teşvik ve himaye edilmeğe lâyiktir. Bu mevzu memleketin mühim bir istihsâl istikameti addolunmak icap eder.

Bir madde daha okuyalım.

Madde 35: Hayvani mahsulâtta yumurta istihsâl ve ihracı memlekete büyük kazanç teminine müstaittir.

Madde 39: Hayvani mahsulâtta deri ve sanayii memleketin müstait olduğu ve süratle semere alabileceği bir mevzudur. Dericiliğin büyük noksanı esasen hayvanlarımızın ıslahı nisbetinde bertaraf edilecektir. Ancak bugünkü derilerimizin ve sanayiinin yapı bildikleri derecede millî ve resmî istihlâklerde teşvik edici tedabir alınmak faideli ve müessirdir. Dericilikte büyük bir servet köylümüzün tabaklanmamış çarık geymesinden gayboluyor. Halkın tenviri ve dahilde ufak tabak esnafının takviye ve teşviki geyilen çarığın tabaklanmış kullanılmasını temin etse büyük bir millî servet tasarruf edilmiş olur.

İşte bütün program bu meal ve manada bir takım nasihatlardan ibarettir. Eğer Hükümetin iktisat programı bu ise memleketimiz ihtiyacına göre düşünülmüş, tatbikatına geçilmiş bir programı yok demektir.

İşte bu programsızlıktır ki iktisadiyatımızı mühmel bırakmış millî sanayiinin inkişafına hail olmuş ve binnetice bu günkü sıkıntıları tevhit etmiştir.

Dahilî Siyasete geçiyorum:

Muhterem Dahiliye vekili memurların polis ve jandarmanın belediye intihabatı işlerine müdahalelerini menedememektedir, bu bir feciadır, siyasî rüşd sahibi olduğunu isbat etmiş olan Türk milletinin serbestçe ve nezahetle intihap hakkını istimal edebilmelerini görmek bütün cumhuriyetçiler için bir gaye olmak lâzımdır. Maalesef bunun Bursa vilâyetinde Eskişehir, Adana, Antalya vilâyetlerinde Kocaeli vilâyetinde ve müteaddit kazalarda bütün müntehiplerin huzurunda hükümet memurları tarafından vaki olan müdahaleler ve tehditler bu gayeyi muhterem vekilin temin edemediğini göstermektedir. Bursa vilâyetinde valinin birçok kazalarda memurlar, muallimler, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri huzurunda gayri kabili inkâr tehditleri ve müdahaleleri vaki olmuştur. Şimdiye kadar bu valinin müntehiplerin hakkına vaki olan tecavüzlerini tahkik için olsun bir müfettiş bile gönderilmemiştir, müntehiplerin Teşkilâtı Esasiye kanununda musarrah olan hak ve hürriyetlerinin alenen Hükümet memurları tarafından ayaklar altına alınmasına karşı seyirci kalmak bir Cumhuriyet Hükümetinden intizar edilemez. Bu şerait altında bilhasa malî ve iktisadî ve dahilî siyasetleri bu derece gayri ilmî programsız ve kanuna riayetsiz olan kabineye fırkamız itimat edemez. Malî programa göre arazi kanununun tatbikatında görülen mahzurları şikâyetleri ref için geçen sene kabul edilen tecrübe kanunu üç muhtelif mıntakada yakında tatbika başlanacak ve bu tatbikattan eyi netice alınırsa bu tecrübe kanununun memleketin her tarafında tatbiki için Meclisten mücadele istenecektir. Boş arsalarla şehir haricindeki bahçeliklerden fazla vergi alındığına kani olan Hükümet bunların tenzilini teklif edecek yeniden bağ orman ve yemişlik yetiştirenler için vergi muafiyeti verilmesi hakkında da teklifte bulunulacak müsakkafat vergilerini tahfif için bu kanunun tadili hakkında bir teklif Meclise getirilecek kazanç kanunu üzerindeki haklı şikâyeti de nazarı dikkate alarak tadilat teklif olunacaktı. Seyyar amele ile seyyar satıcılar üzerindeki kazanç vergisi mükellefiyeti ref olunacaktır. Sayım vergisi de tadilâta uğrayacaktır. Traktör vergisi ilga olunacak fakat çift hayvanatından vergi alınmağa devam edilecektir. Muamele vergisinin ihracat emtiasından alınan kısmı ilga olunacak bütçe

mülâhazaları müsait olduğu takdirde dahili mamulât ve masnuattan alınan kısmı da kaldırılacaktır. Görülüyor ki, bundan evvelki İsmet Paşa kabinesi yeni İsmet Paşa kabinesinin malî siyasetinden birçok noktalarda ayrılmaktadır. O halde vergilerin ağırlığına ve tahfipleri lüzumuna bu günkü kabine de kani olmuştur. Halbuki biz bu fikirleri ileri sürdüğümüz zaman “Devlet üzerindeki tesirâtı nazarı dikkate almaksızın vergiler ağırdır diye propaganda yapmak doğru değildir” diyordunuz ve vergilerin ağırlığını kabul etmek istemiyordunuz!. Asıl sizin sözlerinizdir ki, milletin iktisadî kabiliyeti üzerindeki tesirâtı nazarı dikkate alınmaksızın söylenmiştir. Nihayet efkârı umumiye karşısında geri döndünüz ve şimdiye kadar üzerine toz kondurmak istemediğiniz kanunların birçoklarını tadil etmek zaruretinde kaldınız vergiler ağırdır demek propaganda yapmak değildir. Bunu propaganda zannedebilmek için bu günkü demokrasi cereyanlarından tamamen uzak kalmış ve Cumhuriyet mefhumunu anlamamış olmak lâzımdır. (*Gürültüler o sesleri*) Bir Cumhuriyette vatandaşlar vergi bahsini açık münakaşa ettikleri zaman bakınız bakınız vergilerin ağırlığından bahse cüret ediyorlar diyen bulunursa ve bunu diyenler Cumhuriyetin Maliye vekâleti gibi mühim bir sandalyesini işgal ederlerse onlara Cumhuriyetin icabatını hatırlatmak cümlemizin borcudur. Ulu orta söz söylemek zamanı geçmiştir. Bundan böyle söyleyeceğiniz sözlerin efkâr-ı umumiyede akisler yapacağını düşünmek mecburiyetindesiniz. (*Gürültüler*) Değirmenci masallar ile bir Devletin malî itibarına dokunan meseleleri halledemezsiniz. Memlekette iflâslar birbirini takip etmekte iken “ iflaslar her zaman ve behemehal memleket için mahzur değildir” demekle siyasetinizin birçok iflasları intaç eylediği hakikatini saklayamazsınız. Bu muaddel malî siyaset üzerine söylenecek söz pek çoktur. Fakat yeknezaarda pek ziyade dikkati calip olan nokta traktörlerden alınan verginin ilga olunacağına ve fakat çift hayvanatından eskisi gibi vergi alınacağına dair fikirdir.

Bu günlerde devletçilik siyaseti diye bir münakaşa açıldı. Anlaşılan çift hayvanatından vergi almak ve fakat traktörler sahiplerini bu vergiden muaf tutmak devletçilik siyasetidir. Vergide adalet; vergi karşısında bütün vatandaşların münavatı kaideleri ki demokrasinin en esaslı prensiplerindendir-henüz devletçilik nazariyatı arasına girememiştir. Sivas nutkunda Türk milletinin pek arzu ettiği bir siyaset olarak gösterilen bu devletçilik siyasetini anlamak için şimdiye kadar bu siyasete müsteniden yapılan işleri gözden geçirelim:

İspirto ve Müskirat, İnhisarı: Hükümet bidayette bu inhisarın Devlet namına idaresini bir lehli gruba vermekte mahzur görmüyor. Bu grup hayli zaman kendi memleketinden getirdiği muzır ispirotoları Türkiye’de Devlet inhisarı namına satmağa devam ediyor. Bir takım zehirlenme vakaları hasıl olduktan maada grubun senevi taahhüt eylediği varidatı teminden âciz olduğu anlaşılıyor, grup aleyhine dava açılıyor, nihayet Hükümet, müskirat inhisarını doğrudan doğruya idareye karar veriyor. Bu işte devletçiliğin, ecnebi kapitalistlerin Devlet inhisarlarını idare etmesine müsaade ettiği görülmektedir.

Liman İnhisarları: Sermayeyi Hükümet doğrudan doğruya hazineden veriyor, şirket tesis ediyor. Fakat şirketin idaresi tamamen hususî şahıslara terkolunuyor.

Bu işde de devletçilik Devlet sermayesini hususî adamlar vasıtasile işletmek ve umumî hizmetleri hususî adamlara bırakmak suretinde tecelli ediyor.

Barut İnhisarı: Bu inhisar Devlet elinde iken Hükümet bir ecnebi şirketle ortak oluyor ve kendisi bu inhisarın en büyük müşterisi iken evvelce daha ucuza mal ettiği barut ve mevadî infilâkiyeyi bundan böyle daha pahalıya satın almağa mecbur oluyor. Bu iş de devletçilik, bilfiil Devlet elinde bulunan bir inhisarın idaresini bir ecnebî şirkete devretmesi gibi bir şekil alıyor.

Yazılıp bozulan şimendifer mukaveleleri de devletçilik nazariyesini vuzuh ile göstermeğe müstait değildir.

Daha misal mi istersiniz? Yolları ele alalım:

İsmet Paşa Hazretlerinin Başvekâleti zamanında Meclisten 9 kânunusani 1340 tarihli bir yol mükellefiyeti kanunu çıkıyor. Bu kanun mucibince umumî yollar Devlete ve hususî yollar meclisi idarelere bırakılıyor. Aradan bir buçuk sene geçiyor. Aynî Başvekil Devlet ve vilâyet yollarının tevhidî hakkında bir kanun teklif ediyor. Bu kanunla umumî ve hususî yolların inşa, tamir, idare ve hüsnü muhafazası tamamen idare-i hususiyelere devrolunuyor. Dikkat buyurunuz, burada devletçilik, Devlete ait vezaifî hususî idarelere devretmekten ibaret oluyor. Bu kanunun üzerinden iki buçuk sene geçtikten sonra 12 Haziran 1929 tarihli şose ve köprüler kanunu çıkıyor.

Aynı Başvekil bu defa Türkiye'nin bütün şose ve köprülerinin inşa ve tamirlerini Nafia Vekâletine alıyor.

Her tebeddül birbirine tamamen zıt bir şekil arz etmek suret ile dört sene zarfında üç defa yol siyaseti değişiyor.

Görülüyor ki, Muhterem Başvekil daimî bir tekâmül halindedir. Mütemadiyen kendi yaptığını bozmakla meşguldür. Devletçilik siyaseti de bu tahavvüller arasında muhtelif şekil ve manzaralar arz etmektedir. En son şekli çift hayvanatından vergi almak ve fakat traktörleri vergiden affetmek suretinde tecelli etmiştir. Traktörler ve çift hayvanatı aynı mahiyette birer sai âleti değil midirler? Hangi halkçılık, hangi Devletçilik kaidesi müreffeh çiftçiye vergiden affettiği zaman müreffeh olmıyan çiftçileri vergi yükü altında bırakmaktadır! Muhterem Maliye vekili bir bütçe müzakeresi esnasında vergilerin sıkletinin daha çok şehirliler üzerine yüklenmesi rejimini takip ettiğini ve köylüleri bu yükten mümkün mertebe kurtaracak bir vergi siyasetini iltizam ettiğini söylemiştir. Bu sözlerle traktörler muaf tutulurken çift hayvanatından vergi almak nazariyesi nasıl telif olunabilir?

Bir Devletin maliyesi tatbikat ve fiiliyatta eseri görülmiyen yaldızlı ifadelerle idare olunmaz. Hakikî ve ciddî tetkik neticesinde teayyün edecek ihtiyaçlara göre vergi sistemi kabul ve fiiliyatta ona sadık kalmak lâzımdır. Bilâ tetkik vergi kanunları teklif etmek ve bunları ticaret ve sanayi ziraat üzerindeki muzır tesirâtı hayli devam ettikten ve şikâyetler ayyuka çıktıktan sonra tadiline kalkışmak işte bugün mustarip olduğumuz iktisadî sıkıntılar gibi acı neticeleri tevhit eder.

Bu gayri ilmî sistemin maliyemizde devam edeceğinden pek çok korkmaktayım. Mütөөdaddit vergi kanunlarının tadillerini teklif edeceğini bildiren Hükümet buna mukabil masraf bütçesinde ne gibi tasarruflar yapmak niyetinde olduğundan bahsetmemiştir. Programda bu cihet. tamamen meskût kalmıştır. Hâlbuki ne gibi masraflar kabili tehirdir. Bunu kararlaştırmadan vergileri tadile kalkışmak hangi malî kaidelerle kabili izahtır. Bu münasebetle şunu da söyliyeyim ki serbest Cumhuriyet Fırkasının barem ve tekaüt kanunlarına muarız olduğunda ortada bir şayia deveran ediyor. Bize atfedilen bu fikir propagandadan başka bir şey değildir. Fırkamızın şiarı rastgele her kanunu yıkmak değil iktiza edenleri prensiplerimiz dairesinde makul bir şekilde sokmaktır. Meselâ; şimdiki tekaüt kanunu birinci, ikinci ve üçüncü Büyük Millet Meclisinde âza bulunan zevata rütbe ve memuriyet nazarı itibare alınmaksızın seyyanen on bin kuruş üzerinden tekaüt hakkı veriyor. Bundan maada evvelce vekâlette bulunanlarla halen vekil olanlara ve istikbalen olacıklara velev bir gün Devlet memuriyetinde bulunmuş olsun 150 lira tekaüt maaşı bahşediyor.

İşte biz hiç bir hakka sığmıyan bu gibi garibeleri İslah etmek isteriz.

Barem kanununa gelince; bunun da esasını değil emsal ve nisbetlerini gözden geçirmek ve her memurun hakkını âdilâne bir nisbette tesbit etmek niyetindeyiz.

Reis – Hükümet tarafından söz istiyen var mı?

Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) – Serbest Cumhuriyet Fırkasının muhterem liderinin mütaleatından yalnız adliye taallûk eden cihet hakkında bir iki söz söylemek istiyorum. Maksudı eyice kavrayamadım. Serbest Cumhuriyet Fırkasının istediği, borç için efrat arasındaki münasebetlerde de hapsi iade etmek midir, yoksa efrat arasındaki münasebetlerde hapis caiz olmadığı gibi Devlet alacaklarında da hapsi kaldırmak mıdır? İkisini de münakaşa edelim. Bir kere bir ferdin alacağını vermiyeni hapsetmekle, Devletin alacağını vermiyeni hapsetmek, ikisi bir değildir. Ferde karşı borcunu ödememek, yalnız ferde karşı borcunu ödememektir. Buna biz hukukta medenî bir borç deriz. Fertler arasındaki münasebetten sonra bir de bir camia ile olan münasebetler vardır.

Beyefendiler! Pek alâ biliyorsunuz ki; verginin aslı nedir? Devlet alacağının aslı nedir? Zorla alınan şeydir; cebren alınan şeydir, kanun yapılır ve o kanuna istinaden alınır, ihtiyarî değildir. Kanun yapıldıktan sonra mükellef onu mutlaka verecektir. Binaenaleyh Devlete olan borcunu ödemiyen kendine karşı da hıyanet etmiş demektir, kendine ait olan vazifesini yapmamıştır. Çünkü kendi çocuğu da o para ile okuyacaktır. Yani bunun en kısa ifadesi, Devletin kendisine karşı ifa edeceği vazifeler, o para ile yapılacaktır. Sonra kanunun maddesi hatırımdadır. Müsaade eder seniz tahsili emval kanununun maddesini okuyayım:

Vergilerini tediye den imtina eden ve zahirde emvali menkulesi bulunmadığı ve serveti naktiyesinin vücudu mensup oldukları kariye ihtiyar meclislerinin tasdiknamesile tebeyyün eylediği halde tahsilat komisyonlarının talebi ve mahallî en büyük mülkiye memurunun emri üzerine nihayet bir mah hapis ile tediye-i deyne

icbar edilir. Yani bir kere hapis müddeti bir mahtır, sonra Devlete olan borçtur. Kanun “hal” nazarı itibare alınmak lâzım gelir, diyor. Efrat arasındaki borçlar için hapis ise son şekle göre ya bir sureti tesviye gösterecektir ve yahut hapishaneye gidecekti. Umumî şekli söylüyorum. Ufak şartlarla teferruata girmiyorum. Ben muhterem liderin mensup olduğu fırkanın adından serbesti anlıyorum. Pek serbest düşünenler, insanların bütün serbestilerini, cemiyetin menfaatine mahdud olmak üzere hürriyette arayanlar, borç için hürriyetin tahdit edilmesini nasıl tensip ederler? (Alkışlar)

Borç için hürriyet tahdit edilmemelidir. Fakat borçlular da alacaklıları şu veya bu suretle aldatmak mıdır? Hayır! Buna da müsaade etmemelidir. Onun içindir ki; biz programımıza koyduğumuz ve burada kaydettiğimiz gibi borç için hürriyeti tahdit etmiyeceğiz. Camia müesseselerinin bakası her kesin menfaati iktizasındandır. Onun için camiaya karşı vazifesini yapmadığı için hapsedilecektir. Aynı zamanda alacakların en sağlam ve en kavi bir surette alınması yolunu da arayacağız ve temin edeceğiz. (Şiddetli alkışlar)

Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey (İzmir) – Muhterem beyefendiler! Bu günü bendeniz sabırsızlıkla bekliyordum. Nihayet memlekette yıllardan beri beklediğimiz fikir üzerine bir fırka teessüs etmiştir. Ve bu gün onun kıymetli ve muhterem liderine, bütün mevzulara temas ederek fikirlerini birer birer söylemek fırsatı açılmış bulunuyor. İtiraf edeyim ki şimdiye kadar söylenen sözler arasında umumî tenkit mahiyetini geçecek her hangi bir fikir kokusu veren beyanata tesadüf etmiş değildim.

Bu gün Hükümet programını okuyor; bu gün Hükümet ilmî, iktisadî, idarî, siyasî birçok mevzulara temas ediyordu. Fikir partisinin fikirlerini ve kanaatlerini bu münasebetle duymak zevki için hazırlanmış, intizar ediyordum. Gördüm ki şimdiye kadar olduğu gibi bu gün de o intizarım beyhude oldu. Muhterem lider oldukça uzun süren beyanatının en büyük kısmını kendisini ve partisini ve gazetelerde söylenen sözlerini müdafaa için buraya çıkmıştır. Beyanlatları arasında hiç bir fikri esası bulmadım. Maliyeye ait olan kısmı ve doğrudan doğruya beni alâkadar eden mevzu olmak itibarile daha büyük bir dikkatle dinledim. “Buhran vardır, vergiler ağırdır. Hükümetin takip ettiği malî ve iktisadî siyaset bu günkü buhranı yaratmıştır. Ve nihayet bizim partimiz çıkar çıkmaz bütün malî siyaset tadil edilmiştir. Belki de eyi olabilecek bir yola geçtiğinizi görüyorum” Bu manayı ifade eden sözlerle çok hayret ederim. Her hangi bir hususî musahabe esnasında böyle bir iddia ile karşı karşıya kalmış bulunsa idim Muhterem Fethi Beyefendinin kanaati şeklinde kendisini teselli eden ve son cümlelerin manasına mukabele etmek istemezdim. Bırakırdım. Varsın zannetsinler ki; kendi tesirleriyle politikamız tadil edilmiştir.

Mesele mühim ve memlekete ait olduğundan kendilerini uyandırmak mecburiyetindeyim. Biz bu mevzu üzerinde senelerdir yalnız sözle değil fikirlerimizle yürümekteyiz. Bu, fiiliyata istinat eden kanunlar halinde tekevvün eden icraatımızla sabit olmuştur. İşte bir iki misal:

Tapu harçlarının binde 55 den binde yirmi beşe indirilişi, geçen senenin değil evvelki senenin bir hareketi neticesidir. Gerek bendenizin, gerek Bütçe encümenlerinin senelerdenberi bu yüksek kürsüden vaki olan sözleri arasında yavaş yavaş memleketin istikrara gitmesini ve binaenaleyh vergilerde bir istikrar ve bir tenzilat ve bir tahfifat yolu tutulması icap ettiğini müteaddit defalar bu kürsüden söyledik ve bunu memleketin gazeteleri yazdı. Kezalik yine geçen seneki icraattandır ki hububat ve hububattan mamul nesneler üzerinden ihraç dolayisile ve halı ipliklerinden imal dolayisile alınmakta olan muamele vergisini lâğvettik, bir az sonra bunların ihracını başkaca teshil edebilmek için vesaiti nakliye ücretlerinden mümkün olan azamî tenzilâtı yaptık. Bundan başka gelen halı transit ticaretini tahkim için bir kanun yapıldı. Alelûmum müsekkafat, kazanç ve arazi vergilerindeki şikâyet ta bilhassa usullerimizdeki bazı noksanların, tatbikdeki bazı yanlışlıkların birer birer halkı izaç etmesinden neşet etmekte olduğunu gördüğümüz içindir ki geçen sene bir senelik bir hazırlık neticesinde Fethi Beyin kabul ettiği tecrübe kanununu çıkardık. Çıkardığımız tecrübe kanununun manasını herkes bilir ki hâkim vaziyetten Hükümeti almak ve mükellefleri temsil eden heyeti ihtiyariyeleri hâkim vaziyete geçirmektir. Yani verginin takdirinde halk hâkim ve icap ederse müşteki, Hükümet olacaktır. Bu kadar tadilât ve tebeddülât sadece halkımızı memnun edebilmek için yaptık. İcraat ve usullerdeki noksanlarımızı tamamlamak için yaptık. Bilmiyorum bu izahımdan sonra da Fethi Bey diyebilirler mi ki partileri çıktıktan sonra bütün bunları yaptık. Bundan maada kazanç vergisi bizde çok az bir maziye maliktir. Bu kadar az bir mazi içinde nasıl olurda yapılmış olan bir kanun, tatbik, müşahede, şikâyet ve tadil safhasına girebilir. Onun için biz iki sene tatbik ettikten sonradır ki kanunda halkın şikâyetini ihtiva eden kısımlar için bu işi en eyi bilen adamları bir araya topladık ve bu şikâyetin en büyük kısmını bertaraf edebilmek için uzun boylu müzakereden sonra hazırladığımız lâyiha-i kanuniyeyi Büyük Meclise yine geçen sene yani Serbest Fırkanın doğumundan evvel takdim etmiş bulunduk. Bütün bunların hepsini acaba Serbest Fırka teessüs etti de onun için mi yaptık. Hâlâ bu kanaatta mıdırılar?

Nasıl bir muayyen istikamette çok zaman evvel başladığımız mesaiyi teksif etmiş ve o yokla yürümüş isek bu sene de en ziyade yapılması matlup ve müllezem olan birçok İslâhatı; yine Hükümetin programı münasebetile daha bu günden Meclisi Âliye ve efkârı umumiyeye tevdi etmekte bir fayda mülâhaza ettik. Aynı zamanda şu faydayı da görmek istiyorduk ki burada yapmaktaki olduğumuz tadilâtın doğru olup olmadığı, doğru veya eğri olduğu fikirlere istinat edip etmediği bu yüksek kürsüden mutalea ve tetkik edilsin Kat'iyen oraya yanaşmıyorlar sadece bütün bu buhranı takip ettiğimiz millî siyaset husule getirmiştir. Amma ilâcı bir sırdır ki; söyleyemezler, işte biz bu ilâcı iştirmek, dinlemek istiyoruz.

Muhterem Fethi Beyefendi Hazretleri yine vaki olan gazete neşriyatına istinaden bendeniz istinaden kelimesini kendilerini tekzip etmek için söylemiyorum yalnız o yazıları henüz okumadığımı bildirmek için soyuyorum. Şimdi duyduğum sözleri hakikate gayri muvafık görünmüyor onun için vergiler ağırdır sözünün ilmi

ve amelî bir faydası olamayacağı hakikî ve malî bir fayda istihsalı için evvel emirde o mevzuun baştan aşağıya kadar mutalea edilmesi icap edeceğini ve ne gibi tesirat altında memleketimizin ve hatta dünya koruyuşunun vergileri arttırmaya doğru götürdüğünü ve ne gibi vergilerin tedricen tezayüde doğru gittiği ve ne gibi icabat ve zaruretlar vesilesile Devletlerin her hangi bir istikrar vaziyetine geçtiklerini bilmek lâzım gelir demiştim. Yine iddia ediyorum ki bu böyledir. Her memleket harptan sonra bütün vergileri tedricen ve muntazaman artmıştır adetlerini nisbetlerini kısmen tezyit etmiştir, o kadar ki hiç bir harp ve darpla alâkası olmıyan memleketler bile ve paranın kıymetinin sukutile hiç alâkası olmıyan memleketler bile bu mütemadi tezayüdden yakalarını alamamışlardır. Yergilerin harbi takip eden senelerde mütemadiyen artmasının en başlıca sebebini para kıymetinin mütemadiyen sukut etmesinde aramalıdır. Bundan maada harbin açmış olduğu yaraları bir an evvel tamir edebilmek arzu ve endişesinde aramalıdır. Kezalik bundan maada bütün Devletlerin milliyetçilik politikasını amme hizmetlerinin bir an evvel daha mükemmel ifa edilmiş olması kanaatinin umumileşmesinde aramalıdır, işte bu kanaatler ve zaruretlar ve bu sebepler Türkiye’de de aynı şekilde tecelli ettiği için memleketimizde de vergilerin adedi ve nisbetleri mütemadiyen artmıştır. Fakat daha geçen sene, mücadeleye girmiş olan ve paranın istikrarını bir an evvel istihsal edeceği kanaatini taşıyan Hükümet, aynı kanaatle birlikte vergilerde de bir istikrar yolu aramaya başlamıştır.

Bu izahatımdan sonra öyle ümit ediyorum ki Muhterem Fethi Beyefendi “kanunlarınıza toz kondurmak istemezsiniz” cümlesinin yerinde istimal edilmemiş bir cümle olduğu kanaatini edineceklerdir. Mütemadiyen kanunlarımızı tekâmüle doğru işletiyoruz ve harakât-ı umumiye-i cihanla ahenktar olarak işletiyoruz ve memleketin umumî ve iktisadî vaziyeti ve haricin hareketlerini daima göz önünde bulundurarak işletiyoruz. En ufak bir rakam malûmatı arzedecek olursam bu umumî seyrirde komşumuz olan milletlerin de yakalarını kurtaramadıkları vazihan görülür. 1913 de Bulgaristan da 32 milyon dolarlık bir bütçeye malikti. 1929 bütçesi 48 milyon dolara varmıştır. Yunanistan’ınki de 33 milyon dolar idi. Elyevm 125 milyon dolardır. Sırbistan’ın 25 milyon dolardı. Elyevm 139 milyon doları buldu. Bizdeki ecnebi menabiinden aldım aynı senelerin rakamlarını söyleyeceğim. Biz de 1913 de 134 milyon olan varidat 250 milyon dolarda masraf kısmını ihtiva eden bir bütçe vardı. 1929 bütçemizde mütevazin olarak 106 milyon dolardır. İsviçre bütçesi de bu devir zarfında 100 milyon franktan 350 milyona çıkmıştır. Malî ve iktisadî hadiseler hudutlar haricinde tutulmaz ve tutulduğu zaman eyi netice vermez. Her millet umumî cereyanların altında aynı istikamette yürümek zaruretinin er geç hisseder. İhtimal ki buradaki rakamlardan memleketimiz küçülmüş olduğu nazarı itibare alınarak kâfi derecede bir ahenk ve nisbet çıkarmanın doğru olmadığı söylenebilir. O noktadan da tahlil edilecek olursa görülür ki bu rakamlar bizim diğer memleketlere nazaran seyrimizin çok batı olduğu kanaatini vazihan kendilerine verir. Büyük vergilerimizin üzerinde bir az evvel arzetmiş olduğum İslâhat ve tadilât yıllardanberi başlamıştır. Bu sene de aynı istikamette devam edeceğiz Biliyoruz ki işlerimizin ne sonunda hatta ne de ortasındayız. Mütemadiyen bu seyrü hareketi takip edeceğiz.

Fethi Beyefendi pek alâ bilirler ki kazanç vergisi üzerinde dünyanın her yerinde münakaşalar yıllardanberi devam etmektedir. Elyevm aynı tadilâtı İtalya ve Belçika da yapmak mecburiyetinde kalmışlar.

Barem kanuile tekaüt kanunu hakkında umumî manasile, kanunları muhafaza etmek politikası ve siyasetini takip etmekte olduklarını, ancak bunun içinde bazı maddelerin behemehal tadil ve islâhı icap edeceğini söylediler ki böyle ise eğer bütün itirazları her hangi bir kanunun bir maddesini tadil ettirmekten ibaretse veya ehemmiyetsiz bazı maddeleri tadil edilmek isteniyorsa yalnız o madde mevzubahs edilmek icap ederdi. Yoksa kanunun mutlak olarak ismi zikredilerek bu kanun evi değildir, tadil edilmelidir manasını veren sözlere ve yazılara cereyan verilmemek lâzımdır. Barem kanunu etrafında karşı tarafta oturan arkadaşların ve onlara mensup gazetelerin “mensup demeyim, mürevvici efkârı diyeyim, belki daha doğru olur” söyledikleri bir söz vardır ki katiyyen hakikatle alâkası yoktur. Yüksek memurlara çok para vermişiz. Bilakis efendiler Cumhuriyet, başladığı günden itibaren küçük memurlara daha çok para vermiştir. Büyük memurlara daima çok daha az vermiştir.

Harpten evvel küçük memurların aslî maaşları yüz kuruştan başlıyordu. Bu gün Cumhuriyette maaşları bin kuruştan başlıyor. Kanun bin kuruştan aşağı olan maaşları tamamen bertaraf etmek kaidesini istihdaf etmektedir. Büyük memurların aslî maaşı katiyen böyle değildir. Hiç bir fazlalık yoktur. Bu yüz kuruştan başlıyan maaşları bin kuruşa, 1 500 den 2.000 kuruşa, 2.500 kuruşa alettedriç çıkardığımız halde büyük memurların aslî maaşlarında böyle bir tezayüt yapmadım. Bu maaşların emsallerinde de büyük maaşlar lehine katiyen bir fazlalık yoktur. Belki aksi vardır. Barem kanunundan evvel bu memlekette (53) derece memuriyet vardı. Bu (53) derece memuriyet tahsisatı fevkalâde, makam tahsisatı, ihtisas ücreti, uzaklık ve pahalılık zamları gibi bir silsile-i tezayüt ve zamlarla yer yer memuriyet memuriyet değişen halsiz hesapsız zamlarla içinden çıkılmaz bir hale gelmişti. Ve böylece bu (53) derece (353) dereceye vasil olmuştu. Biz bütün bunları barem kanunu ile (19) derecenin içine aldık. Bundan maada barem kanunu yapılmazdan evvel her bütçe yapıldıkça iki büyük mahzurla karşı karşıya kalıyorduk. Bunlardan biri bu sene Devlet memurlarının adedi ne olacaktır, belli değildi. İkincisi, her memurun aldığı maaş ne olacaktır, belli değildi. Bu iki mahzur da barem kanuile bertaraf edildi. Kezalik bir dereceden diğer bir dereceye intikal etmek için muayyen müddetler kondu. Terfi intizam altına alındı. Âli ve orta tahsillere kıymet verildi. Bir de bu güne kadar müstakar olmıyan ve her gün 3,5 kuruşluk zam için mesleğini, dairesini tebdil eden memurun kütlesinde bu kanunla büyük bir istikrar vücûde getirdik. Öyle zannediyoruz ki bu takdire değen bir iştir.

Tekaüt kanunundan bahsetmekle zannediyorum ki bu noktaya ilışıyorlar. Mesleği öteden beri memuriyet olduğu halde meb’us bulunan, meb’us olmuş olan zevatın alması lâzım gelen tekaüt maaşını fazla görüyorlar. Bir de velev bir saat, bir gün olsun vekillik etmiş ise bunun yüz elli lira gibi bir maaş almasının ne gibi bir hizmete mukabil olacağını anlamadığını ifade buyuruyorlar. Öyle zannediyo-

rum ki, koskoca bir tekaüt kanunu içinde bula bula bu kadar kusur bulmuşlar ise o kanunumuzun çok mükemmel bir kanun olduğu bir kât daha teeyyüt etmiş demektir. Bir kere mesleki memuriyet olan meb'uslar meselesi öteden beri bir hakkı müktesep şeklinde devanı edegelen bir madde-i kanuniyedir. Yeni tekaüt kanunu ile alâkası yoktur. Yeni tekaüt kanunu her hangi bir vazı sabıkı olduğu gibi muhafaza etmekten başka bir şey yapmamıştır. Öyle tahmin etmekteyim ki muhterem karşı fırka hakkı mükteseplere riayet etmeyecek gibi bir mefhum ve manayı Hükûmete vermek istemez. Bundan maada bütün hayatlarını memuriyette geçirdikleri halde buraya gelmiş olan arkadaşların buradaki hizmetini Devlet hizmeti saymak bilmiyorum bizi ne gibi bir cürüm işlemiş olmak mevkiine getirir. Bundan başka arkadaşlar vekillere verilecek olan onların dediği gibi bir günlük vekillığe mukabil yüz elli lira tekaüt maaşına gelince: Bu kanunun bütün safhası konuşulurken bu madde etrafında söz söylemekten bilirsiniz mütemadiyen ihtiraz etmiştim. Fakat Muhterem Fethi Beyefendi bu zahmeti bana vermiş bulundular. Evvelâ bir saatlik ve bir günlük vekillere kanun maaş veremez. Bunu alabilmek için Meclisten itimat reyi almış olmak şarttır ki sadece bu bir hafta ister. Ve itimat alan Hükûmetin tabîi hayatını gün ve ayla ölçmek doğru olmaz: Saniyen birçok memleketlerde “bizim memleketimiz de bunlara dahil addedilebilir” vekillik mevkiine gelmiş olan zevatın birçok işleri görmesi ahlaken, âdeten memnu olması lâzım gelen bir keyfiyettir. Vekillik etmiş bir zat arzu etmezsiniz ki, bu mevkiden ayrıldıktan sonra devairde iş takip etsin, arzu etmezsiniz ki her hangi bir şirketin maiyetinde şu veya bu şekilde istihdam edilsin, arzu etmezsiniz ki emrettiği adamların nezdinde iş takip eder gibi her hangi bir vaziyete düşsün. Bundan başka arkadaşlar bittabi tetkik etmişlerdir. Bililer ki öteden beri bu gibi mevkide bulunan adamlardan şu veya bu hizmete. dahil olanlar bir mazuliyet maaşı alırlardı. İlâve etmeliyim ki Almanya'da asla Devlet memuriyetinde, bulunmayan meselâ bir gazeteci vekil olursa eğer vekilliği iki seneden fazla devam etmiş ise bir tekaüt maaşı alır. Ve eğer vekilliği iki seneden az ise tekaüt maaşı vermezler. Fakat bir tazminat verirler. Maamafih yeniden tekrar ediyorum. Koskoca bir tekaüt, bir barem kanununda bundan maada bir kusur görmüyorlarsa ben cidden iftihar edeceğim: Yaptığımız kanunun mükemmel olduğuna delâlet eden misal de bu olur demektir. Fethi Beyefendi bundan sonra hiç olmazsa memleketin mevzuatı umumiyesi hakkında söz söylerken bilhassa malî ve iktisadî fikrinin ne olduğunu bize vazıhan anlatacak olurlarsa bu memlekete sadece itiraz şeklinde değil, sadece ümit kırıcı telkinlerle değil, sadece cesaret kesredici sözler ile değil, fakat biraz da müsbet bir yolda hizmet etmiş olurlar. Buyurdular ki, bütçe tenkihatı yapıyorlar, varidattan tenzilât yapıyorlar. Güzel bir şey; yalnız ve yalnız bu kâfi değil.

Acaba buyuruyorlar, bu tenzilâtın mukabili olması lâzım gelen masraf tenzilâtını nereden yapacaklar; bunu neden söylemiyorlar? Eğer bizim bir az evvel okunmuş olan programdaki cümleleri eyi takip etmiş olsalardı bu suali sormak zâruretini duymazlardı. Gayet açık söyledik. Madam ki istediler bir daha tekrar edeyim. Efendiler; bu millet tahammül edemeyeceği kadar ağır bir Osmanlı borcu yükü altındadır. İşte bundan tenzilât yapacağız. *(Sürekli alkışlar)*

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey (Burdur) – Muhterem Beyefendiler; Muhterem Fethi Beyefendinin Hükümet beyannamesine karşı vaki olan itirazlarını dikkatle dinledim. Beyanname demek Hükümetin iktidar mevkiinde hayatı devam ettikçe zuhur eden meseleler hakkında ve Devletin üzerine aldığı âmme hizmetleri hakkında tatbik edeceği içtihat prensipleri demektir. Şüphesiz bu içtihat prensiplerine karşı yapılacak itirazlar içtihat prensibi şeklinde olmak lâzımdır. Çok haklı olarak kendilerinden bekliyorduk ki prensiplerimizi mukabil prensiplerle karşılasınlar.

Bunun yerine kendilerinden adeta bir şikâyetname dinledik. O şikâyetnamenin birçok kısmı herhalde bu Mecliste ve bu kürsüde mevzubahs olamayacak, hiç bir suretle tevsik olunamayacak hususlara taallük ediyor. Bendeniz programın işaret ettiği iktisadî prensipler üzerinde Fethi Beyefendinin beyanatına karşı arzı cevap edeceğim. Programımızda denmişti ki Hükümetin iktisadiyatta tatbik edeceği prensip malûmdur. Çünkü şimdiye kadar tatbik edilmektedir. Bunun altında diğer bir cümle vardı. Hükümet her türlü icraat ve faaliyetinde iktisadî bir gayeyi istihdaf eder. Hükümetin ötedenberi tatbik ettiği prensip Devletçilik namı altında zikrolunuyordu. Devletin her türlü icraatından bir iktisadî gaye beklemek te yeni bir prensibin cümlesindendir. Buna karşı Fethi Beyefendiden ya bu prensibin zatında fena olduğu tenkidini beklerdik veya kendilerinin buna mukabil bir prensip alarak onu Hükümetin programına karşı, Hükûmete karşı müdafaa etmelerini beklerdik. Fakat bunu yapmadılar, devletçiliği mütehekkimane bir surette! bazı tatbikat ile kıymetten düşürmek istediler. Devletçiliğin tatbikatını görelim dediler. Buna mukabil ispirto ve küüllü maddeler hakkında bir lehli grupla yapılmış olan mukaveleyi, liman inhisarlarını ve Devletin yollar hakkında muhtelif tarihlerde yapılmış kanunlarını zikrettiler. Devletçilik denen prensip böyle bir kaç kanunun hatta mahiyetinden tahrif edilir surette zikredilmesi ile kıymetten düşürülmez ve bu suretle de Hükümetin iktisadî hususlarda tuttuğu prensibi reddetmek kabil olamaz, zaten beyan buyurdıkları misaller de prensip itibarile kendilerinin kastettiği neticeye isal edecek noksanlarla malûl değildir. Çünkü kendileri bilhassa inhisarları, ecnebî bir gruba veya muayyen eşhasa yiyinti şeklinde gösterdiler. Devletçilikte Beyefendiler muayyen hizmet milletin umum efradını iktisadî nokta-i nazardan alâkadar ettiği takdirde Devlet onu umumî hizmet şekline kalbeder; ve bu suretle âmme hizmeti rejimi denilen bir hukukî rejim meydana gelir. Bu rejim üç idi. Birisi son senelerde bertaraf edildi. Bunun için kesretle tatbik edilen iki rejim vardır. Yani âmme hizmetinin rejimi ikidir.

Devlet amme hizmetini tayin ettiği memurlarla Hükümetin bütçeye koyduğu tahsisatla idare eder. Buna doğrudan doğruya idare olunan amme hizmeti denilir.

İktisadî mahiyeti olmıyan amme hizmetlerinin heman kâffesi bu yolda idare olunur. İktisadî mahiyeti olmıyanların ekserisi hususî rejime tabi kılınmayı icabet-tirmiyenlerdir ki bu suretle idare edilir. 2'inci rejim amme hizmetlerini imtiyaz suretile idare ettirmek demektir ki bunlar iktisadî mahiyeti haiz olan amme hizmetleridir, amme hizmetlerini imtiyaz suretile idare ettirmek amme hizmeti üzerinde

şirket menfaatına âlet olacak bir vaziyet ihdas etmek denk değil yine amme hizmetleri Devletin tanzim ettiği nizamname dahilinde ve onun koyduğu fennî şartname dahilinde aynıle bir memuriyetin yapılması gibi muayyen Devlet kadrosu dahilinde yürütülmesi demektir ki imtiyazla idare edilen şimendiferler de böyledir. Ekseri Devletlerde liman işleri amme hizmeti addedildiği halde imtiyazlı şirketler tarafından gördürülmesi bu şekil dahilindedir.

Bunun diğer bir şekli daha vardır ki, bunu da âmmе hizmeti olarak tanıdık. Meselâ bu gibi işlerin ticaret odaları tarafından idare edilmesidir. Eğer Devlet ispirotolu maddeler üzerinden yani istihlâk üzerinden bir vergi almağı kastetmiş ve bunun imâl ve fûruhtunu da inhisar suret ile idare etmek istemişse bu, hiç bir vakit amme hizmeti mahiyetinden çıkarmak demek olmaz. Onun amme hizmeti mahiyetine hâlel gelmeksizin işin icabı ticarî surette büyük sùples istediğinden o şùphesi muvafık bir teşekkülle idare ettirmek demektir. Bu itibarla ispiroto inhisarının imtiyaz suretinde bir şirkete verilmiş olması onun amme hizmeti mahiyetini ref edemez.

Ve şirkete verilmiş sonradan Hükümet yine mukavelenamesinde kendisine tahsis ettiği salâhiyeti istimal ederek şirketi feshetmiş, hizmeti eline almıştır. Beyefendiler, bu da gösterir ki, Hükümet yaptığı işlerde hakikaten müdebbir imiş. Bir amme hizmetini bir imtiyazlı şirkete vermekle beraber kendi kudretini de selp etmemiş. Halbuki bu gibi mukavelâtta en ziyade diğer tarafın yani imtiyaz alan tarafın istediği; mümkün olduğu kadar Hükümetin bu yoldaki kudretini kırmaktır. Demek oluyor ki, Hükümet yaptığı mukavelede durediş olmuş tedbirli davranmıştır. O mukavelede Hükümet, şirketin deruhte ettiği hizmeti, yapmadığım görerek mukaveleye istinaden salâhiyetini istimal ile hizmete vez'iyet etmiş ve bu suretle şirketin noksan hizmetini bertaraf etmiştir. Zannederim ki bu, tenkide değil Hükümetin "aktif" ne yazılacak mühim bir tedbir noktasıdır.

Liman inhisarları: buyurdular ki; sermaye tamamen Devlet tarafından konmuş olduğu halde bunun menafimi efrat toplamaktadır. Bu sözün hakikat olması için dağılan faiz ve temettülerin efrattan birçoklarına tevzi edilmiş olması lâzım gelir. Halbuki İstanbul liman şirketinin sermayesi (500) bin liradır. Bunun (360) bin lirası Devletindir. (100) bin lirası vaki ile o hizmeti görmekte olan maunacılarındır. (40) bin lirası da memurunin ve teessüs esnasında hisse senedini almış olan kimselerindir. Sene nihayetinde hasıl olan temettünün beşte üç buçuktan fazlası hazineye girmektedir. Bir miktarı da vaktile bu hizmette bulundukları için almış oldukları senetlere mukabil maunacılara verilmektedir. Ancak onda bir miktarı da orada çalışmakta olan kimselerin malik oldukları hisselerle mukabil kendilerine tevzi edilmektedir. Bu vaziyet karşısında hiç bir vakit bu şirketlerin sermayesi Devlet hazinesinden konmuş olduğu halde bunların menafimi, işliyen efrat elde etmektedir. Menafii efrat yemektedir denemem. İzmir Liman Şirketi ise bugün sermayesini bir buçuk milyon liraya iblâğ etmiştir. Limanda pek çok nafi müessesat vücuda getirmiştir ve körfez dahilinde nakliyatı temin etmektedir. Bunun sermayesinin tamamı Devlete ait olduğu için sene nihayetinde faiz ve temettü namile hasıl olan

kâr hissesi de Devlete gelmektedir. İstanbul Liman Şirketine efrat elinde bulunan hisse senetlerinin daima Devlet tarafından satın alınması kabildir ve bunu muvafık gördüğü gün Devletin satın alması için bir mani yoktur. Zaten; Başvekil Paşa Hazretleri beyannamelerinde izah buyurdıkları veçhile bu hizmeti tam amme hizmeti cihazı dahiline alabileceğimiz gün bunu ve asıl liman hizmeti olan rıhtım hizmetini Devlet kendi üzerine almış demektir. Bu şirketlerin idare meclisi azalarına verilen çıkarların fazlalığından bahsolutuyor. Bunlar hakkımda tetkikat yaptık beyefendiler. İzmir Liman Şirketindeki meclisi idare azaları hakkı huzur olarak bütün sene için (3) bin lira, nihayet her şirkette olduğu gibi temettüden de bin dört yüzer lira yani minhayselmecmu (4.400) lira almaktadır. İzmirde'ki hayatın pahalılığına, vaz edilen hizmetin ehemmiyetine, bir de şirketin esas sermayesine nazar edildiği ve emsali ile mukayese olunduğu takdirde bu da, hiç bir vakit itiraz edilecek bir miktar değildir. Böyle bir maddeden dolayı bu kadar büyük hizmetler ifa eden ve mühim bir terakki eseri olan bu şirketleri nazardan, kıymetten düşürecek, şirketler üzerinde leke hasıl edecek surette tenkide yürümek bendenizce "aflarına mağruren arz ediyorum" haksızlıktır.

Yine Hükümetin devletçilik siyasetini tenkit ederken Hükümetin muhtelif tarihlerde yollar hakkında tutmuş olduğu prensibi, yollar hakkında isdar etmiş olduğu kanunları ortaya koyarak Hükümetin devletçilik siyaseti işte budur dediler.

Beyefendiler, arz ederim ki bu gün İngiltere'de yolların hepsi vilâyetlerindir. Yolların inşaatını, yolların hüsnü muhafazasını, daimî ve muvakkat meremmetini vilâyetlere vermek hiç bir vakit Devlet hizmetinden kaçınmak demek değildir. Vilâyet ve belde Devletin peykerleridir. Bunlar da muayyen hudut dahilindeki efradın müşterek ve umumî menfaatlerini temsil eden âmmе hizmetleri görürler. Binaenaleyh yolların vaktile Devlet yolları, vilâyet yolları, belde yolları diye taksime tabi iken bilâhare Devlet yollarını vilâyetlere tevdi etmek prensip üzerinde bir inhiraf vücade getirmiş olmak demek değildir. Fakat bundan sonra yollar diğer bir kanun ile ikiye tefrik edildi: Millî şose ve vilâyet yolları. Bu gün yine kat'î olarak arz ederim ki Fransa'da bir kısım yollar elyevm vilâyetten Devlete, Devletten vilâyete devrolunuyor. Bu her sene birçok misallerle gösterilebilir. Hatta orada belde yolları, kır yolları diye yollar vardır. Onlarda vilâyetlerden beldele ve beldelelerden vilâyetlere intikal ediyor. Bu iktidar mevkiine gelenlerin muayyen yolları inşadaki tasavvurlarına göre vücade gelmektedir. Binaenaleyh bu misallerle Hükümetin bir esası iktisadî olarak ortaya koyduğu devletçilik prensibini tehvil etmek kabil olamaz. Buna mukabil Fethi Beyefendiden madem ki devletçiliği kabul buyuruyorlar bihakkın bekliye bilirdik ki kendileri hangi prensibi kabul ediyorlar, onu söylesinler. Millet efradı da bilsin ki milletin prensipleri hangi yoldan idare edilecektir, bunu anlasın (*Alkışlar, bravo sesleri*) Bir program konmuş prensiplerin ne yolda anlaşıldığı söylenmiş iken buna karşı verilecek cevap ancak kendisinin ihtiyar ettiği prensibi ortaya atmak ve izah etmekle olacaktır. Kendilerinin, vazih görmediğimiz nokta-i nazarlarını, iktisadî prensiplerini izah etmelerini kendilerinden bilhassa rica ederim. Beyefendiler, muhtelif zamanlarda Başvekil Paşa Hazretleri çok vazih

ve açık lisanlarile devletçilikten ne anlamakta olduklarını beyan ettiler. Bir milletin iktisadî vaziyeti o milletin medeniyette merhalesini ifade ediyor. Bir milletin iktisadiyatı hakkında tatbik olunacak prensip o milletin medeniyet merhalesile, mazisile hattâ coğrafi vaziyetile mütenasip olur. Onun icabatı haricinde tatbik edilecek her hangi bir prensip o milleti izmihilâle götürür. Bu gün eğer Hükümet devletçiyim diyorsa bundaki bütün düşündüğü şudur: Bu memleket, tarihinde millî iktisat namile hiç bir mefhum kavrayamamıştır. Bu memlekette millî iktisattan bahsetmek bir vakitler bir kabahat gibi idi. Bir vakitler de muammadan bahsetmek gibi bir şeydi. Hükümet devletçiyim demekle kendisinin bir millî iktisat mefhumunu kavramış olduğunu beyan etmiş oluyor. Millî iktisat mefhumu da şu ibarede hulâsa edilebilir: Memleket dahilindeki iktisadî menfaatler kendi kendine ve alabildiğine anarşik surette faaliyet ve harekette bulunmıyacaktırlar. Onlar yüksek bir ahenk ve muvazeneyi temin etmek için bir noktaya doğru sevk ve tevcih edilecekler. Fakat bu noktaya doğru sevk ve tevcih edildiklerinde Devletin faaliyeti ferdin faaliyeti yerine kaim olmayacak, ferdin faaliyetinde ne gibi engeller varsa onları bertaraf edecek, ferdin faaliyetlerinin birbirlerini nakzedecek, birbirlerini izrar edecek surette yürümelerine mani olarak onları umum camianın müşterek ve umumî menfaatini kollayacak surette vesk ve tevcih edecektir, iler fert; ferdi teşebbüste, şuurlu hareket edecek ve iktisadî faaliyette diğer ferdi menfaatleri kendisi tamamlayacak ve yine kendisi bir müteazzuv küllün cüz'ü olduğunu kavrayacaktır. Hükümet, devletçilik dendiği zaman bunu anlar ve bu gayeyi temin için müdahaleyi esas tutmuştur. Filhakika bu hususlarda Devlet müdahale etmiyecek olursa memleketimizin gerek dahildeki ferdi menfaatlerin iktisadî faaliyetinde, gerek haricî ferdi faaliyetlerin memleket dahilindeki faaliyetlerinde memleketin vahdetini ve hattâ mevcudiyetini tehlikeye koymasına göz yummuş demektir. İktisadiyatta muayyen hâkim noktalar vardır. O hâkim noktalara iktisadiyattan çıkmış olanlar her halde o memleketin efradını menfaatlerine alet olarak kullanabilirler. (Exploitation de l'homme pour l'homme) insanın insan tarafından eksplüvate edilmesi, budur. Hükümet hiç bir vakit iktisadiyatın hâkim noktalarile ferdi menfaatlerin hotkâmlığından kuvvet alan hotgâmlığı tatbik etmek için faaliyet sarf eden ve en connesan, en açık avantajına, faidesine neticeler veren menfaatler, ona hâkim noktalar bırakmıyacaktır. O hâkim noktaları daima ve tamamen kendisi işgal edecek ve bu sayede memleketin efradı tarafından yapılan hususî faaliyetleri himaye edebilmiş olacaktır. Eğer o hâkim noktaları liberalizmin anarşik vaziyetine terke edecek olursak, efendiler on seneden beri istihsal edilmiş olan neticelerin hepsi de bir senede bertaraf edilmiş olacaktır. (*Bravo sesleri*)

On senedenberi istihsal edilmiş olan neticeler diyorum. Fethi Beyefendinin şikâyetnamelerinde bazı hususları tenkit edip duracakları yerde biraz da hasıl olan neticeleri görmeleri lâzım gelir ve onlardan da lütfen bahsetmeleri icap ederdi. Beyefendiler; bir vakıflar bu memlekette, şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, millî şirketlerin hisse senetleri, hatta en eyi tarlalar ve şehirler dahilindeki en eyi emlâk Türklerin değil, ecnebilerin elinde idi. Bugün bu memlekette bankalara teessüs etmiştir ki doğrudan doğruya Türklerin elindedir. Bankalar bu memleketin iktisadi-

yatında arzettiğim muayyen hâkim noktaların ikinci derecesine sahip olanlardır. Bu memlekette şimendiferler tamamen Devletin eline geçmiştir. Bu memlekette ticaret şirketlerinin hemen ekserisinin sermayesini, mevzuunu Türk sermayesi teşkil etmekte bulunmuştur. Bu memlekette artık toprak başından nihayetine kadar Türk'e ait bulunmaktadır (*Alkışlar*) ve bulunacaktır. Toprak sahasındaki Hükümetin muayyen siyaseti kendisinin eserini hergün göstermektedir. O da ayrıca programımızda izah edilmiştir. Hükümetin millî iktisadiyatı anlaması şekli, Hükümetin devletçilik prensibini takip etmesi şekli arzettiğim neticeleri meydana koymuştur. Bu neticelerin tafsilâtına girerek hatta bunları uzatarak sizleri rahatsız etmek istemem, bunlar hepimizin malûmunuzdur.

İşte arzettiğim esaslar dahilinde olan millî iktisadiyatı millî mahiyetinde kavrayarak milleti lâayk olduğı iktisadî mevkîe isal etmek yolunda devam edeceğiz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey (Muğla) – Muhterem arkadaşlar, bütün memleketlerde ve bilhassa demokrasilerde memleketlerinin dahiliye mes'uliyetini alanların müşterek bir talileri vardır. Mahallî ve umumî intihaplar yapıldığı vakit şikâyetler almak ve kendisinden şikâyetler edilmek...

Ben de böyle birçok şikâyetler aldım ve huzurunuzda, karşı fırkanın Muhterem Lideri Fethi Bey arkadaşım tarafından da şikâyet ediliyorum. Efendiler, ben Cumhuriyet Halk Fırkası Hükümetinin dahilî işlerinin mesuliyetini alan bir vekilim Cumhuriyet Halk Fırkasının kanunlarını her yerde her zaman tatbik etmek millî ve vicdanî vazifemdir. (*Bravo sesleri alkışlar*) Çünkü ben Cumhuriyet Halk Fırkasının millî, iktisadî, malî siyasetlerini bu memleketin yegâne selâmeti yolu görüyorum. Bundan inhiraf olunursa bu memlekete büyük zararlar geleceğine kaniyim. Başta Ulu Reisimiz Gazi Mustafa Kemal olduğu halde bu Halk Fırkası yalnız Türk tarihinde değil, cihan tarihinde bile misli görülmiyen inkılâpları çelik ile hâk etti. Bu Halk Fırkası asırlardanberi memleketin başına zencir bir örgü gibi örülen hilâfet bağlarını kırdı saltanatı yıktı. Tacını tahtını memlekettten harice kovdu memlekette millî hakimiyeti ilân ve tatbik etti. Halifelerin başından kopardığı tacı milletin başına geydirdi. Muzır ananeları yıktı, kanunu medeniyi yaptı. Türk kadınına hak ve hürriyet verdi. (*Bravo sesleri alkışlar*) Fakat efendiler Cumhuriyet Halk Fırkası bütün bunları yaparken yalnız bir yola gitti. Kanun yolu! o yaptığı büyük inkılâpların hiç birini cebirle tahakkümle yapmadı, millî hakimiyetin iradesi şeklinde tecelli eden Büyük Millet Meclisinin kanunlarıle yaptı, tuttuğı yol kanundur, bu memlekette kanun hâkim kılmak Cumhuriyet Halk Fırkasının en birinci umdesidir, bu yolda yürümek benim birinci ve ilk vazifemdir, intihabatta da vazifem, emanet olarak tevdi edilen vazifem kanunların hakimiyetini temindir. Eğer efendiler; intihapta bi- taraf olarak hareket ediyorsam bu, Cumhuriyet halk fırkasının umdesi olan kanunperverliğimizdendir. Cumhuriyet fazilete istinat eder bu fazilet kanunperverlikten ibarettir. (*Sürekli alkışlar*)

İntihabatta memurların müdahalesinden şikâyet buyurdular. Efendiler; zaten tarif icabı münevver olması lâzım gelen memurları otomat bir makine farzetmek

doğru değildir ve hakikate mutabık olmaz. Bahusus ki kanunen de rey vermek hakkı vardır. Memurlardan aradığımız ve arayacağımız şey kanunları tatbikteki salâbet ve isabetleridir. Eğer kanunların tatbikında bir hata varsa kendilerini tecziye edecek kanunlar ve makamlar vardır. Yoksa memurları doğrudan doğruya fikri siyasiden mahram bir otomat farzetmek çok hakikate muhalif bir düşünce olur. Fakat ne çare ki ve ne garip bir tecellidir ki Serbest Cumhuriyet Fırkası teşekkül ettiği günden-bere Türkiye memurlarına karşı yenilmez bir suizanda devam edip gidiyor. Bidayette başladığı vakit memurların hepsinin sui istimali ve bir telgrafçılar meselesi çıktı.

Nuri Bey (Kütahya) – O mesele halledilmiştir. Arkadaş o mesele bitti.

Dahiliye Vekili Bey (Devamla) – Evet ama sözler söylenmiş oldu, tariz yapılmış, oldu ve kürsüde onların hakkını millet huzurunda müdafaa etmek ve hakikati söylemek, isnadı reddetmek benim vazifem ve borcumdur. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Memlekete bu kadar hizmetler yaptıkları halde yalnız haklarını kendilerine teşekkülle ifa edegeldiğimiz fedakâr ve âlicenap zümreyi huzurunuzda tekrar takdir etmek takdirle anmak benim için tekrar ederim- hem vazifem hem de millî borcumdur (*Alkışlar*) Diğer memurlarımızı da mütemadiyen ve mütemadiyen müdahale ile kanunların ahkâmının tatbik etmemekle ittiham etmektedirler. Bunu reddetmek vazifemdir. Türkiye memurları iffette ve kanuna mutavaatta her yerin memurları ile her memleket memurlarından daha yüksektir ve daha temizdir. Belediye intihabatının nasıl geçmekte olduğunu huzurunuzda arzedeblemekliğim için belediye intihabına tekaddüm eden ve Fethi Beyefendinin de biraz evvel temas ettikleri bazı vakalardan bahsetmek ıztırasındaım. Fethi Beyefendi karşı fırkayı demokraside ve cumhuriyette lâzım bir unsurdur diye tesis buyurdıklarını söylediler. Efendiler; bu lüzumu en evvel idrak eden ve yapan biziz, kendileri burada bizim fırkamızın eseri olarak isbatı vücut ediyorlar (*Bravo sesleri, alkışlar*) Vakıa fırkalarının başında serbesti kelimesi vardır. Serbestliğin siyasî fırkadaki manası ikidir. Lügat manasındaki serbestliktir ki siyasette bu manayı kullanan fırkalar tarihe gömüleli çok yıllar olmuştur. Bizim memleketimizde en evvel hakikî hürriyeti anlıyan ve anlatan ve tatbik eden bizim fırkamızdır. Cumhuriyeti yapan, halka millî hakimiyeti temin eden, gazetelere kâmil bir serbesti, kadınlara hak ve Hürriyeti veren bizim fırkamızdır. Efendiler; bize bu gün en şedit itirazlar yapan en muhalif gazeteler çıktığı vakit ve aleyhimize sütunlarla yazılar yazdıkları vakit Fethi Beyefendi Paris'te sefir bulunuyorlardı ve yanındaki arkadaşlar da bizim ile beraberdiler. (*Bravo sesleri*) Bu gün hürriyetperverliği hakkaniyetperverliği fırkalarının damgası gibi taşımak doğrudan doğruya kendilerinin de müdrük olduğu cumhuriyete, cumhuriyet mefhumuna karşı bir hürmetsizlik olur. Cumhuriyet denildiği zaman millî hakimiyet halkın hakimiyeti ve hürriyeti zaten mevcut ve mefruzdur. Hürriyetsiz cumhuriyet olamaz. Kendileri tekevvününe yardım etmeğe çalıştığımız fırkayı yaparken bazı mağşuş, gayri malûm unsurların gireceği mevzubahs olmuştur. Kendilerine yardım edeceğimizi söyledim ve ilk olarak vilâyetlere şu tamimi yaptım.

Tamim, zata mahsus şifre 1/10/1930

Sabık Paris Büyük Elçisi Ali Fethi Beyefendi kanunî merasimini ikmâl ederek “Serbest Cumhuriyet” namile bir fırka tesis etmiştir.

Fırkanın esas itibarile lâıyk ve Cumhuriyetçi olduğu programlarında münderiştir. Münasip görecekları yerlerde şube açabilecekleri gibi kanunî manii olmıyanların da bu fırkaya girebilecekleri tabiidir. Ancak fırkanın lâıyk ve Cumhuriyetçi olmasına rağmen bazı irtica unsurlarının fırkaya girerek muhitlerinde menfi faaliyetlerde bulunmaları kendilerince de muhtemel ve mahzurlu olduğunu ifade ettiklerinden icabında Serbest Cumhuriyet Fırkası tenvir edilmek üzere bu fırkaya girecek şüpheli kimselerin gayet mahrem ve bitaraf bir tarzda şahsiyet ve hüviyetlerinin tesbitile peyderpey iş’arını rica ederim.

İzmir’e verilen talimattan fıkra:

Fethi Beyin tam bir serbesti ve emniyet içinde ve tehir etmeksizin nutuklarını söylemesi için tedbir alınması esastır. Kanunlara muhalif harekette bulunanlar ve mütecavizler takip olunmalıdır.

Efendiler; bunu yazmaktan maksadım Fethi Beyefendiyi düşmeleri muhtemel olduğu bazı sui mukarenetlerden kurtarmak esasına matuftu. Fakat Fethi Beyefendi şimdi kendisine her müracaat edeni ve bize her muhalif olanı kabul ediyor, benimsiyor ve hepsine birden bunlar arkadaşımıdır, hepsi cumhuriyetçidir, hepsi laıyktır deve kendisinin çok yüksek olan şahsiyetleriyle temiz insanlar arasına karışan bazı nalâıyk kimseleri de örtmek istiyorlar’ Fethi Beyefendiyi; Meclisteki arkadaşlarını biliyorum ve biliriz. Fakat acaba Fethi Beyefendi bu gün hariçteki arkadaşlarının hepsini tanıyorlar mı, biliyorlar mı? Ben polis ve adliye kuyudatıle biliyorum ki Fethi Beyin hariçteki arkadaşları arasında irticala mahkûm olmuş, millete ihanette bulunmuş, hilâfet ve saltanat komitalarına girmiş adamlar vardır; bunlar Fethi Beyin Fırkasına cumhuriyetçilik lâıyıklık, millicilik, için mi girdiler. Eğer bunlar Fethi Beyin Fırkasına girmişlerse emin olsunlar ki Cumhuriyetçiliği, milliyetçiliği ve lâıyıklığı yıkmak içindir. Bunları görmek kendilerinin buyurdıkları gibi Cumhuriyet esasları üzerinde yürümek için bunların aralarından temizlenmesi lâzımdır. Meselâ; İstanbul’da Beşiktaş kulübünde nutuk söyleyen bir zattan bahsettiler evet, İstanbul’da Beşiktaş fırka binası açılırken Müdderis İsmail Hakkı Bey nutuk söyledikten sonra, kaymakamlıktan mazul ve Beşiktaş’ta polisçe maruf meşhur şen konağın sahibi de, (*Gürültüler, handeler*) Evet Türk çocuklarını, Türk gençlerini, Türk mekteplilerini siyasî emellerine âlet etmek isteyerek evini ecnebi teşekküllere açan bir adam. Bu zat kalktı. İsmet Paşalar saltanatı ve daha sair diye ağır lakırdılar söyledi. Filhakika karşı fırka bizden değildir diye reddetti amma sözler reddedilmedi. Lâıyk değil mi idi ki sözleri de ret ediyoruz desinler.

Fethi Bey (Gümüştane) – Öyle ise benim yazdığım tekzibi okumamışsınız.

Dahiliye vekili Şükrü Kaya Bey (Devamla) – Tekzibi okudum. Fakat bu sözlerle iştirak etmiyoruz demediniz. Kafiye hafızamdan eminim. Efendiler ehemmiyeti yok tekzip buradadır okunacak...

Fethi Bey (Gümüştane) – Fırkamızı hiç bir surette temsil etmediğini söylemiştik.

Nuri Bey (Kütahya) – Buyurunuz okuyun.

Şükrü Kaya Bey (Devamla) – Nuri Beyefendi müsaade ediniz. Sizde söz alır mısınız? Fethi Beyefendinin yaptığını yapmak mecburiyetinde kalacağım.

Sonra Efendiler; pek âlâ bilirsiniz ki Fethi Beyi karşılayan vatandaşlar arasında daha bir takım zabita kuyudatında isimleri olan adamlar vardır. Birçok müfritler vardı. Fethi Bey bunlara da burada arkadaşımıdır. Cumhuriyetçi lâyük arkadaşlarım diyecekler midir? Menemende fesleri kalıpladılar, Balıkesir’de tekkeleri süpürdüler, Ak-hisarda bayrak açtılar. Fethi Bey bunlara da arkadaşım diyecek mi? Hulâsa bu eleman içinde bir takım müfritlerin bulunduğunu da kabul etmek zaruridir. Bunlar dosyalarda mevcuttur. Fethi Beyefendiyi kendi isimlerini ve şahsiyetlerini hepsinin üzerine bayrak ve örtü yapmasından kendilerini korumak isterim, işte Fethi Beyin reddetmek istediği propagandaları bunlar yaptılar söylemediği ve söylemeyeceği sözleri bu kabil adamlar söylüyor. Bu memlekette zaman zaman garip propagandalar yapılır ve aksi tesirleri bize kadar gelir. Birçok vatandaşlar bu yüzden zarar görür. Bu propagandalara kapılarak mahkemeye düşen birçok vatandaşlar vardır. Fethi Beyin fırka teşkili ile beraber yol alan en mühim propagandalar şunlardır: Vakıa vergiyi tahfif etmek, vergi hakkında konuşmak, hatta vergiyi kaldıracağız diye konuşmak ta meşrudur.. Fakat vergi kalkmıştır vermeyin demek, vermeyiz demek bir cürümdür. Bu oldu. Bunu şüphesiz Fethi Beyefendi söylememiştir, ama şimdi dostlarım dediği adamlardan söyliyener olmuştur. Fethi Beyefendi fes giyilecektir dememiştir. Fakat fes giyilecektir diye feslerini satmak isteyen adamlar vardır. Fethi Beyefendi Arap harfleri gelecek dememiştir. Ama Arap hurufatı gelmiştir, isteyenler yazsın deyen adamlar vardır. Daha bunlara benzer birçok ve birçok propagandalar vardır. Bu propagandalar memlekette dalga halinde ilerlemektedir. Büyük bir tehlike irae etmez, fakat Hükümeti tedbir almağa mecbur eder. Biz bu memlekette tedbirsiz hükümetlerin cezalarını çok çekmiş bir nesi iz, Otuz bir mart hâdiseleri göz önünde iken bir Dahiliye Vekilinin hâdisata seyirci kalması kadar büyük bir gaflet olamaz ve öyle yapan Dahiliye Vekili burada bir saniye bile Huzurunuzda duramaz. Bu neşriyat ve rivayat üzerine yaptığımız tamim budur:

“Son zamanlardaki bazı neşriyat ve rivayat üzerine bazı kimselerin vergiler kaldırılacaktır, askerlik olmayacaktır, fes giyilecektir, Türk harfleri kaldırılacaktır gibi makûs ve menfi propagandalarla muhtelif maksatları gizliyen işaalarda bulundukları ve halkı kanunî mükellefiyetlerini ifadan kaçınmaya tahrik ettikleri Vali Beylerden gelen raporlardan anlaşılıyor.

Kanunlara itaatsizliğe tahrik ve teşvik, kanuna itaatsizlik kadar ve nizam ve asayiş memlekete muzür bir harekettir. Demokrasilerde en çok korunulacak ve korkulacak zihniyet ve hareket demogojidir. Öyle makûs ve menfi istikametteki propagandalar genişledikçe bir memleketin idaresi anarşiye bile düşebilir. Memleketin asayiş ve inzibatını muhafaza ve Cumhuriyet kanunlarının tamamen tatbikini

temin ve Devlet ve Hükümet otoritesini her şeyden yüksek tutmak ve yüksek tanıtmakla mükellef ve mes'ul idare âmir ve memurlarımızın şahsî bilgi ve tecrübelerine inzimam eden nüfuz ve salâhiyetlerini en geniş manada kullanarak muhitlerine irşat ile muzır ve menfi propagandaların fena tesirlerini izale ve muharrikleri takip ve mahkemelere tevdi ederek propogandaya kapılabilecek vatandaşları bilâhare çekecekleri cezalardan ve görecekları zarardan vikaye etmelerini ve her halde kanunların temini mer'iyeti ve Devlet nüfuzunun mahallî şartlara en mülayim kanunî ve idarî tedbirlerle, fiiliyat sahasında olduğu kadar fikirlerde ve gönüllerde de huzuru sükûnun ve Cumhuriyet ve inkılâp kanunlarına halkın şuurlu ve samimî muhabbet ve itimadının idamesi esbabının teminini ve bu tedbirlere saik olacak vekayi ve hadisat ile tatbik edilen ve edilecek olan tedbirlerden vekâleti günü gününe haberdar buyurmalarını rica ederim”

Görürsünüz ki, bunlar daha Fethi Beyefendinin İzmir'e gitmesinden evvel aldığımız malûmat ve istihbarat üzerine yapılan ve alınan tedbirlerdir. Filhakika Fethi Beyefendi bu rivayâtı tekzip buyurdular ama sözleri İzmir'de, Alsancakta nasıl karşılandı. (Fes giyeceğiz) diye yapılan propagandaları reddederim dediler, fakat (fes giyeceğiz.) derken sözleri kesildi ve alkışlandı. Ondan sonra Nuri Beyefendi izah ettiler.

Nuri Bey (Kütahya) – Hayır ben izah etmedim.

Şükrü Kaya Bey (Devamla) – Megafonla tekrar ettiniz. Sonra efendiler; Dahiliye Vekâletinin ve bahusus Başvekilden de aldığı direktif üzerine gösterdiği faaliyet Fethi Beyin bilhassa muvaffak olmalarını temine matuf idi. Yaptığımız bütün tamimlerde Fethi Beyin ve arkadaşlarının hürriyetini, hakkını ihlâl etmiyerek istedikleri yerde nutuk vermelerini ve halkın bunları dinlemesini temin ediniz dedik. Fırkamızın kendi eserini kendi elile boğmıyacağı tabii idi. (*Handeler*)

Efendiler; bu propagandalar çok başka mahiyetler de almıştır. Ulu Reisimiz Gazi Hazretlerinin isimleri karıştırıldı. Gazi Mustafa Kemal yeni fırkayı İsmet Paşayı düşürmek için ve Fethi Beyi Başvekâlete getirmek için yaptı, Gazi yeni fırkanın başındadır gibi bayraklar açıldı, propagandalar oldu ve halâ olmaktadır. Bunu müstahberatımızda gördük. Tabiidir ki, Fethi Bey ve burada hazır arkadaşları yapmadılar ama intihaplarda bütün ihtirasların doğduğu, bütün sınırların gerildiği ve bütün nefsanîyetlerin uyandığı, gazetelerin alevlendiği hengâmelerde bunları sarfedenler oldu. Halbuki hakikat böyle değildir. Hakikat Reiscumhur Hazretlerinin Reiscumhur sıfatile kendilerine yazdığı mektupta alenen musarrah ve muvazzah tır ve kendileri Halk Fırkasının daimî ve ebedî reisi olduklarını müteaddit defalar ilân etmişlerdir. (*Şiddetli ve sürekli Alkışlar*)

Bu hususa ait tamimlerle başınızı ağrıtmak istemiyorum. Her kes gelir okur, anlar. Anlar ki bunlar Halk Fırkası hükümetinin hürriyete, hakimiyete velev ki kendi aleyhinde dahi olsa ne kadar hürmetkar olduğunu ispat edecek vesikalardır. Biz millî hakimiyete o kadar meclûbuz ki kendi zararımıza olsa dahi onun kuvvetlenmesini arzu edenlerdeniz. Daima ve her yerde onu isteriz. (*Alkışlar, bravo sesleri*)

Belediye intihabatı: Belediye intihabatından birçok şikâyetler aldığımı söylemiştim. Vatandaşlardan olduğu gibi bir kısım şikâyetlerde bana Fethi Bey ve yeni fırka tarafından verildi. Bu şikâyetleri üç kısma ayırmak mümkündür. Bir kısmı doğrudan doğruya zabıta vukuatı ile zabıta hadisatıdır. Böyle hadisat karşısında zabıta ve inzibat memurları müddei umumiler, valiler, kaymakamlardır. Otomatikman harekete gelirler. Bunun için emir almağa lüzum yoktur. Emirler kanunda sarıhtır. Asayiş ihlâl edilirse, bir cürüm vaki olursa mesul memurlar kendiliklerinden faaliyete başlarlar. Ve failleri nerede olursa olsun yakalayıp kanuna teslim ederler. İkinci nevi şikâyetler doğrudan doğruya intihap kanunun yanlış tatbik olduğuna dair şikâyetlerdir.

İntihap kanunu yepyeni bir kanundur. Yeni esaslara müstenittir. Bu kanunda ufak tefek zühuller olduğunu görmekteyim. Bu zühuller vaki oldukça kâh tamim suretile, kâh cevap vermek suretile düzeltmeğe, tefsir ve tadile muhtaç olanlar içinde salâhiyetkar olan makam Büyük Millet Meclisidir. Oraya arzedeceğim. Türkiye’de son kanuna göre 502 belediyede intihap cereyan etmektedir. Ve bu intihabata üç milyon vatandaş iştirak etmektedir. Aldığımız şikâyetler bu gün dünkü son şikâyet dahil olduğu halde 28 yerdendir. Şikâyetlerin nev’i çoktur, şikâyetlere imza koyanların miktarı çoktur. Fakat yalnız 28 yerdendir. 502 belediyenin 28 inden şikâyet almak belediye intihabının fena olduğuna mı işarettir, yoksa eyi olduğuna mı? Lütfe hakem olunuz da söyleyiniz. Şikâyetler tahkik edilmedi dediler: Şikâyetlerin bir nev’i vardır ki onu şimdi tahkik etmek Dahiliye Vekâletinin salâhiyeti dahilinde değildir.

Efendiler, intihap yapılırken her şikâyeti tahkik ettirmek ve intihabatı durdurmak tam manasile bir müdahale olur. İntihabat biter, şikâyetler mukayyettir, tahkikat yapılır ve lüzum görülürse ve filhakika şikâyet muhikse Şurayı Devlete gönderilir, Şurayı Devlet icabını yapar.

502 intihabı durdurmak bu memleketin iki ay daha intihap işleri için sinirlerini bozmak ve memleketin iktisadiyatını haleldar etmek demektir. Dünyanın her tarafında tutulan hat ve hareket budur. Biz memleketimizi siyasî ihtirasat içinde uzun zaman rahatsız ve hasta edemeyiz. (*Bravo sesleri*) Üçüncü nevi şikâyetler, memurların müdahalesi meselesidir. Bunları tahkik etmekteyiz. Bazı yerlere müfettiş gönderilmiştir. Her vilâyetten ne kadar şikâyet olduğuna dair elimizde cetveller, dosyalar vardır. Bunları getirdim eğer tasdi etmezsem birisini okuyayım.

“Yeni belediye kanunumuz her hususta olduğu gibi intihap usullerinde de yeni ahkâmı ihtiva etmekte olmasından hükümlerinin noksansız tatbiki için eyi mutaale edilmesi lâzımdır. Bilhassa intihabatta yanlış tatbikat fesh ve iptali intaç ederek hem halkın hata yüzünden rahatsız edilmesini ve hem de işin uzamasını mucip olur. Bunun için kanunun ehemmiyetle tatbikini ve tamami-i tatbikına itina buyurulmasını rica ederim efendim”

Hayır efendiler! fırkamızın himayesile, muavenetile teşekkül eden bir fırkanın gelipte ana fırkaya yanlış hareket ediyorsun, kanunları yanlış tatbik ediyorsun de-

mesi hakikaten beni çok müteezzi etti. Beni çok müteezzi ettiği içindir ki, bütün bunları ibraz ederek Fethi Beyefendinin fikirlerindeki vehmi izale etmek istiyorum. Yoksa Hükümetin çok dürüst çalıştığına arkadaşlarımın kani bulunduğuna eminim. Antalya'dan iki şikâyet geldi. Fethi Beyefendinin aldığı şikâyetler bize de gelmişti. Reisicumhur Hazretlerinin aldığı şikâyetler de Kâtibi Umumilik vasıtasile tarafımıza tevdi olunmuştur. Bu şikâyetlerin birisi yeni fırkanın Antalya mümessilinden ve diğerleri de Antalyalı vatandaşlardandır. Antalya'da ilk tezahürat müsaade ve izin almadan bir takım kimselerin nümayişile başladı. Daha orada resmî teşekkül olmamıştı. Sonra resmî teşekkül için Hükümete müracaat edildi, izin alındı, miting yapıldı. Mitingde çok ağır sözler söylendi. Fakat biz bunları tenkit diye hüsnü tefsir ettik ve tahammül ettik. Çünkü müsamahanın demokraside âdet olduğunu biliriz. Bazı garip sözler de söylendi. Burhanettin Bey dedi ki, "Hükümet böyle cennet gibi yerleri bırakıyor da ıssız çöllerde şimendifer yapmaktadır, ister misiniz ki sizin kollarınızdan rayları, kemiklerinizden traversleri yapılarak buraya da şimendifer yapılsın" halk bağırды. "İsteriz, isteriz" (*Handeler*) Bakınız, şimendifer davasında, vatandaşlar kimin tarafında imiş. Maamafih şikâyetleri validen sorduk. Vali Bey meseleyi üçe ayırdı: Dedi ki birisi zabıta meselesidir ki bunu zabıta görmektedir. Birisi intihap kanununa aittir. Soruyorum matbu olsun mu, olmasın mı, fırka girebilir mi, giremez mi? gibi. Üçüncüsü memurlar içindir dedi. Şerikte bir vak'a oldu. Serik kazası tahminen yüz elli hanelik bir kaza merkezidir ve Antalya'ya çok yakındır. Vak'a şudur: Halk karşı fırka ve Cumhuriyet Halk Fırkası diye sokak ortasında yekdiğeri ile münazaaya başlamak için toplanmışlar. Kaymakam kendilerine dağılmalarını söylemiş dağılmamışlar. Başta kendisi olmak üzere jandarmalarla beraber tabancalarını havaya atmışlar. Tabii vukuat yok. Halk dağılmış. Bunun hakikî mahiyeti ve manzarası asayiş muhafazadır. Karşı tarafın gördüğü manzara ise halkı tedhiş ve halkın reylerini almaktır. Gerek birincisi ve gerek ikincisi mahallinde tahkika ihtiyaç olan bir meseledir. Valiye emrettik, mektupçu gitti, tahkikat yapıyor. Bugün de oradadır. Tahkikatını bitirip bize bildirecektir. Arkadaşlar; mahkeme kapısına giden, Hükümet kapısına giden, hatta muhtara giden dilinde dileği, koynunda arzuhali olan her adam kendisinin hakkının gayet bahir ve zahir olduğunu ve gider gitmez hakkının verileceğini zanneder. Zaten gitmesinin sebebi de budur. Böyle olmazsa Hükümet kapısına gelmez. Hükümet kapısında kendisine hakkın yok denildiği vakit haksızlık oluyor, müdahale oluyor diye şikâyetçi olur. Bunun hepsi doğru ve muhik midir? Kanun tatbik edilebilmek için hakikatların tezahürü mecburiyeti vardır. Tabiidir ki şikâyet gelir gelmez yapılacak şey; filân iş yapılmış mıdır, yapılmamış mıdır? anlamaktır, icap ederse müfettiş gönderilir, icap ederse mahallinden sorulur. Serik kazasında da vak'a hakkında yaptığımız tahkikat budur.

Adana'dan da şikâyet oklu ve yapılan şikâyetle "silâh tehdidi havası Adananın saf muhitini bulandırıyor" gibi şairane tabirler de vardır. Tahkikat yaptık. Böyle bir şey olmadığını yalnız Çolak Ahmet'le Simsar Abdülkadir isimindeki adamların yaptıkları kanunsuz hareketlerden dolayı tevkif edildiklerini ve başka hiç bir vatandaşın mevkuf olmadığı anlaşıldı. İntihabata ait bir şey olmadığı, tehdit vardır gibi iddiaların gayri varit olduğu anlaşıldı.

Eskişehir'den de böyle şikâyetler vardır. Orada da meselenin izam edildiği müfettiş raporile anlaşıldı. Efendiler Hükümet memurlarının vazifesi, intihabatta vatandaşların hak ve Hürriyetlerinin teminidir. Eğer asayiş olmazsa ve inzibat temin edilmezse o memlekette intihap oluyor ve intihap Hürriyeti var denilemez. Hükümetin polisini ve jandarmasını belediyenin veya herhangi bir dairenin önünde gezerken görmek ve buna derhal müdahaledir demek doğru değildir. Bilhassa emniyet ve asayişin temini için verdiğimiz gayet sarîh emirler vardır. Her vali bu emirleri almıştır ve vazifelerini yapmaktadırlar.

İzmir hâdiselerinden mütenebbih olarak bütün şehirlerde intihabat esnasında hariçten tasarruf edeceğiniz kuvvetleri intihap merkezlerinize getiriniz ki, vatandaş kanı dökülmesin dedik. Efendiler; tekrar arz etmek isterim ki Fethi Beyefendinin söyledikleri gibi müdahale vaki değildir ve olmamıştır. İşte tamimler buradadır. Ben okumaktan yorulmam. Eğer sizi rahatsız etmezsem okuyayım (*Hayır, kâfi sesleri*)

Vatandaşlar arasında bütün belediyelerin reyi serbestisini muhafaza ile mükellef olan mahallî jandarma, kaymakam, vali intihabat cereyan ettikçe orada hazır bulunacak ve zabıta ve inzibat tedbirleri alacaktır. Eğer Fethi Beyefendinin buradaki bu acı şikâyetlerinde siyasî bir propaganda kastı yoksa behemahal bunda ufak bir tevehhüm vardır diyeceğim. Söylediğim sözler çok tahmin ederim ki kendilerinin bu vehimlerini izale edecektir. (*Alkışlar*)

Adliye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) – Dahiliye Vekili arkadaşımın müdahale meselesinden bahsettikten sonra benim de iki kelime ile gayet mühim bir noktayı tekrar burada söylemekliğim icap ediyor. O da Fethi Beyefendi adliye dair söz söylerlerken iltifat ettiler. Mahkemelerin müdahaleden azade olarak icrayı fiil edeceğinden eminim gibi bir şey buyurdular. Bunların altında ima şeklinde başka bir şey vardır. O ima, mahkemelere müdahale olunuyordu. Bundan sonra ümit ediyorum ki olmaz. Fakat ben çok ümit ediyorum ki böyle bir fikirleri yoktur. Bu sözden maksat ve muratları bu değildir. Maamafih en ufak bir ihtimal ile eğer muratları bu ise, onu kabul edemem, etmiyorum. Kendilerinin de kabul etmemesi lâzımdır. Çünkü Türk adliyesi, mahkemelerin istiklâl ile ve her türlü müdahaleden azade olarak icrayı kaza etmeleri teşkilâtı esasiyenin en büyük bir hükmü olduğunu, daha doğrusu Türk Cumhuriyetinin temellerinden biri olduğunu bilir. Onun için Türk adliyesi müdahaleden azadedir. Ve Türkiye Cumhuriyeti baki oldukça öyle kalacaktır. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Mahmut Bey (Siirt) – Efendiler, Muhterem Başvekil, Hükümetinin faaliyet programını izah etti. Bu programda şimdiye kadar olduğu gibi halka daha ziyade emniyet veren, idarede daha sıkı bir nizam ve adalet tesirini vadeden, memlekete refah yollarını açacak olan birçok ahkâm vardır.

Efendiler, her memlekette vaki olur: Bazı Devlet adamları, siyasî fırkalar, hattâ iktidar mevkiine geçen hükümetler ilk günleri ortaya koydukları programlarla millete birçok şeyler var derler... Vadettikleri şeyler kabili istihsal midir? Bunu inceden

inceye düşünmek, bu günün mevzuu haricindedir. Çünkü: O devlet adamlarının, o siyasî fırkaların, o hükümetlerin başlıca gayeleri yalnız ve yalnız o günü kurtarmaktır. Ötesi için nihayetsiz sebepler ve özürler bulmak mümkündür.

Efendiler, her memlekette halkı şimdiye kadar böyle kuru vaitlere, demagojik programlara inanmak yüzünden çok aldandı. Çok zarar gördü. Şimdi fertlere karşı da, fırkalara kam da sarîh bir emniyetsizlik gösteriyor. Onun içindir ki halk, bir Devlet adamına veya bir siyasî fırkaya milliyetle bağlanmak için onların siyasî tarihlerinde, mazilerinde bir takımı hususiyetler ve faziletler muvaffakiyetler arıyor, siyasî hayatlarındaki tecellilerini aklı selimi ile ölçüyor, ondan sonra da itimat veya ademi itimat kararını buna göre veriyor.

İşte bu nokta-i nazardan hiç şüphe yok ki efendiler, tecrübeye ve parlak tarihe malik bir Devlet adamı olarak İsmet Paşa ve muvaffak ve şerefli bir siyasî fırka olarak C.H. Fırkası her cihetle aziz Türk milletinin emniyet ve itimatına lâyıktır.

Ve gene onun içindir ki, Hükümet namına yapılan beyanatın gerek Meclisi Âliniz tarafından ve gerek bütün vatandaşlar tarafından lâyık olduğu emniyet ve teveccühle karşılanacağına şüphe etmiyorum.

İsmet Paşanın beyanatından sonra Serbest Cumhuriyet Fırkasının lideri muhterem Fethi Beyefendinin de nutuklarını dinledik. İtiraf etmeliyim ki efendiler, bu iki nutuk arasında bir veçhi münasebet bulmadım. İsmet Paşanın beyanatında Devletin büyük meseleleri, fırkasının ana prensipleri, memleketin dahilî ve haricî siyaseti, Hükümetin malî ve iktisadî politikası... Elhasıl Devlet mekanizmasını daha muntazam ve medenî bir şekilde yürütmek için ittihaz olunan tedbirler mevzu-bahstir. Halbuki muhterem liderin nutuklarında yalnız tali meselelere temas bu-yurdu. Naçiz kanaatimce zemin ve zaman nokta-i nazarından bu gün ifadesini o kadar müstacel ve mühim görmediğim mutemetler, fotoğraf tevzii ve buna benzer meselelerden bahsetti.

Doğrusu efendiler, efkâr-ı umumiyenin beklediği bu değildir. Hakikati olduğu gibi görmek lâzımdır. Bu gün efkârı umumiye memleket meselelerine ve Devletin umumî idaresine karşı bir nevi tereddüt ve müphemiyet içinde kalmıştır. Bunun saik ve müsebbipleri kimlerdir? Bendenizce şimdi bu meselelerin üzerinde durmak caiz değildir. Efkar-ı umumiyenin bizden istediği şey her şeyden evvel vuzuhtur, son zamanlarda münakaşa ve tenkit mevzuu olan memleket meseleleri üzerinde tam bir vuzuhtur.

Gönül isterdi ki, efkârı umura iyeye karşı vazîh olmakta muhterem Fethi Beyefendi, hepimize takaddüm etsin! Bilhassa muhtelif meselelerde, fırkasının nokta-i nazarı nedir, onları açık anlatsın!

Meselâ,

– Serbest Cumhuriyet Fırkasının şimendifer politikası nasıldır?

– Yeni fırka; kendisi için mevzuu şikâyet edindiği vergiler için ne düşünüyor?

Hangi vergileri tenzil etmek ve buna mukabil hangi masrafları kısmak istiyor?

İnhisarlar hakkındaki umumî nokta-i nazarı nedir?

Yeni fırka; İsmet Paşa Hükümetinin haricî borçlar meselesinde takip ettiği hattı hareketi tasvip ediyor mu? Meselâ bu hususta bir lakım dedi kodular vardır.

Fethi Bey (Gümüşane) – Ne gibi dedi kodular? Tasrihini rica ederim.

Mahmut Bey – Fethi Bey eski mukavelenin yeniden icrasına taraftardır. Hükümetin ihtiyar ettiği arzuya muvafakat etmiyor...

Fethi Bey – Ey i men balardan havadis alıyorsunuz..

Mahmut Bey – Çok eyi menbadan aldığımı sizde bilirsiniz.

Fethi Bey – Aldığınız malûmat tamamen hilafı hakikattir.

Mahmut Bey – Öyle ise çok memnun olurum. Bu halde tasrih buyursunlar ki İsmet Paşa Hükümetinin borçlar mukavelesinde aldığı hattı hareketi Fethi Beyin fırkası tamamen tasvip etmektedir.

Yeni fırkanın iktisadî mesleği nedir?

İşte efendiler, bütün bu meseleleri teşrih ve her mesele üzerindeki nokta-i nazarlarını izah etmedikten sonra Fethi Beyefendinin bu günkü nutkundan ameli hiç bir fayda hasıl olmaz.

Tabirimi af buyursunlar: bu meseleleri izah etmiyecek bir nutuklariyle, Fethi Beyefendi sadece Balıkesir, Manisa nutuklarına bir de Ankara nutku ilâve buyurmuş oldular.

Fethi Beyefendi, bu kürsüde söylenecek sözlerin esaslı tetkikata, vesikalara müstenit olması lüzumunda Israr ettiler. Hakları vardır ve işte bu sebepledir ki bilmünasebe bir meseleye temas edeceğim. Bendeniz hem ümit hem de temenni ediyorum ki Muhterem Gümüşane Meb'usu fırkasının programını ve mevzubahs meseleler hakkındaki nokta-i nazarlarını Heyeti Celilenizin huzurunda izah için ilk fırsat ve imkândan istifade buyuracaklardır.

Muhterem Efendiler.

Yeni Hükümet, memleketin iktisadiyatı nokta-i nazarından ehemmiyetli birçok meseleler arasında kredi işlerine de temas etmiş ve bilhassa ziraî krediye imkân dairesinde bir vüsat vermek kararını almış bulunuyor. Bu, mucibi memnuniyet bir şeydir.

Biliyorsunuz ki efendiler, memleketimizde her hangi bir iktisadî teşebbüs mevzubahs olduğu vakit daima istihsal masrafının çokluğu ve binnetice maliyet fiyatının yüksekliği göze çarpar.

Yine çok eyi biliyorsunuz ki, efendiler, sınaî, ziraî ve alelûmum iktisadî istihsalatta maliyet fiatlarının yüksek olmasının birçok âmilleri arasında bir taraftan kredinin azlığı, diğer taraftan faizin çokluğu birinci derecede ehemmiyeti haizdir. Onun içindir ki her sınıf halktan, şehirliden ve köylüden daima aynı şikâyetleri işliyoruz:

Faiz nisbeti çok yüksektir! bu yüzden haddi zatında çok eyi neticeler vermesi ilmen ve iktisaden tabii olan teşebbüslere muvaffak olamıyor!

Efendiler, burada mühim bir noktayı izah etmek lâzımdır: halka ıztırap verdiğinden, hemen her teşebbüsü akim bıraktığından şikâyet edilen faiz alelittlak bankaların muamele yaptıkları faiz nisbeti değildir.

Belki hiç bir hesaba ve insaf hissine tabi olmıyan muhtekirlerin, sarrafların çaldıkları faizlerdir.

Maatteessüf bu feci ve insafsız muamelelerden dolayı kimseyi mes'ul edemiyoruz. Çünkü Hükümet, bu gibi muameleleri murakabe edemez. Ne Hükümet, ne de her hangi bir teşkilât, meselâ; iki şahıs arasında hatta ekseriya senede bile merbut olmıyarak yapılan şifahî mukavelelere mani olamaz. Bu, her şeyden evvel halkın esaslı bir iktisat ve tasarruf terbiyesi edinmelerile alâkadar bir meseledir. Kredinin hacmini arttırmak meselesile alâkadar bir meseledir. Bununla beraber Hükümet elindeki her imkândan istifade ederek bu yolsuz muamelelere mani olmayı da bir vazife saymalıdır.

Bendenizce bu mevzuda mutalea edilecek en mühim mesele şudur: Acaba bankaların halktan aldıkları faiz nisbeti çok yüksek midir? Yani Türkiye'de faiz çok bahalı mıdır? İlmen iktisadî faiz nisbetinin bizde daha az olmasına imkân var mıdır?

Bu mesele üzerinde bir az durmak zarureti hissediyorum. Çünkü son günlerde halka, esaslı tetkiklere istinat etmeyen bazı yanlış hüküm ve kanaatler, telkin edilmektedir.

Meselâ: Muhterem Fethi Beyefendi, geçenlerde halka irat ettiği bir nutuklarında demişlerdi ki:

“Memleketimizde bu gün faiz en aşağı yüzde on beştir. Hiç bir, yerde para, bu kadar bahalı değildir.,,

Efendiler, memleketimizde faiz nisbeti bazan yüzde on beşi buluyor, bu doğrudur. Fakat hiç bir yerde para, bu kadar bahalı değildir. İşte bu yanlış...

Dünyada umumî bir buhran hüküm sürüyor. Bu buhrandan memleketimiz de müteessir olmaktadır. Bize olan tesirini asgarî bir hadde indirmek mevzubahstır. Bilmiyorum, acaba Fethi Beyefendi, bu sözleri söylerken, muvazene ve tasarruf cephesinden çok bahtiyar olan Fransa'yı mı göz önüne aldılar? Vaki Fransa'da faiz çok ucuzdur. Çünkü: Fransa'da tediye muvazenesi 1929 senesinde dokuz milyar frankla lehtedir.

Hükümetin, “Bank Dö Frans'ın” ve diğer bankaların altın mevcudu 87 milyarı mütecavizdir. Bu rakam efendiler, iki sene evvel 68 milyar idi. Demek iki senede yirmi milyar artmış. Bu demektir-ki Fransa'ya hariçten her sene on milyar frank giriyor. Fransa'da tasarruf suretile bankalarda biriken paranın miktar ve hududunu hepiniz bilirsiniz.

Memleketimizdeki bankalar mevduat temin etmek için ekseri yüzde altı, hatta içlerinden bazısı uzun vadeli mevduata yüzde dokuza kadar faiz vermektedirler.

Halbuki, Fransa’da birçok büyük bankalar mevduata faiz bile vermiyorlar Elbette böyle bir memlekette faiz nisbeti yüksek olmaz.

Efendiler; biz kendi memleketimizi Fransa ile değil iktisadî ahvali ve umumî şeraiti az çok bize benziyen memleketlerle mukayese etmeliyiz.

Bendeniz geçenlerde Romanya üzerinde bu nokta-i nazardan küçük bir tetkik yaparak bir makale neşrettim. Bu tetkik neticesinde verdiğim hüküm şu idi:

“Romanya, umumî harpten sonra iki üç misli büyümüş.. Kendisine çok zengin arazi ve nüfus ilhak edilmiş... Parasını istikrar ettirmiş....

Daha pek yakında hariçten galiba 105 milyon dolar istikraz etmiş...”

İşte bütün bunlara rağmen oradaki faiz nisbetleri bilhassa bankalar cebhesinde bizim memleketten fazladır.

Geçen celsede bilmiyorum ne münasebetle muhterem Fethi Bey burada arzettiğim makaleyi mevzu bahsettiler. Bu makaleyi bilhassa dikkatle okuduklarını söylediler. Sonra da makaledeki rakamların nereden alındığını, Romanya’nın hangi malî devrine ait olduğunu bilmediğini ilâve ettiler.

Efendim; bütün bu sordukları şeyler, dikkatle okuduklarından bahsettikleri makalede açık açık yazılıdır. Mevzubahsettiğimiz Romanya’daki faiz nisbetleri, devlet bankasile memleket bankaları arasında teati edilen muhtıralarda zikredilmiştir.

Bu muhtıralar 1929 senesine aittir. Yeni devre aittir. (*M. Rist müşavir iken*) bulunduğu zamana aittir. En nihayet makalede olmıyan bir hususu da burada ilâve edeyim

Bundan iki ay evvel Romanya’da, Bükreş’te idim. Orada görüştüğüm iki bankanın direktörleri de bu hususu teyit ettiler...

İşte Efendiler; bendeniz delillerimi, me hazlarımı arzettim. Acaba kendileri aksini iddia etmek için hangi menbalara istinat etmişlerdi?

Fethi Beyefendi, bu teyidatıma rağmen yine devam etmişler ve demişlerdir ki:

– “Fılvaki ıslahattan evvel M. Rist’in verdiği raporda bu rakamlar bulunabilir. Çünkü o zaman Romanya’nın vaziyeti maliyesi ve vaziyeti iktisadiyesi bugün bizim vaziyeti maliye ve iktisadiyemizin aynıdır.,,

Bilmiyorum, bu ifade ile beni teyit ettiklerinin farkında mı olmadılar? Eğer bizim bugünkü vaziyetimiz Romanya’nın o istikrardan evvel bahsettikleri vaziyetine müşabih ise bile yine mesele yok. Memleketimizin bugünkü faiz nisbetlerini çok görmemeleri lâzımdır. Çünkü bizde de para henüz istikrar bulmuş değildir.

Fakat tekrar arzedeyim ki, Efendiler; bu faiz nisbeti Romanya’da istikrardan sonraki devre aittir.

Muhterem lidere hatırlatmak isterim ki, faiz nisbetinin az veya çok olması birinci derecede istikrar ile alâkadar değildir. Bu nisbet daha ziyade arz-ı talep kanununa tabidir. Memlekette kredi ihtiyacı nisbetinde servet ve para çoğalmadıkça faiz nisbetinin öyle yüzde ikiye, üçe inmesine ihtimal yoktur.

İstikrarın şu faydası olur ki, memlekette para emniyeti hasıl olur, haricî sermaye daha kolaylıkla gelir. Bu suretle kredi hacmi artınca tabiatile faiz nisbetlerinde de lehte bir tahavvül olur. Bendenizin kanaatim budur.

Romanya'da resmî iskonto haddi yüzde dokuzdur. Yanlış anlamıyorsam, Fethi Beyefendi ticarî bankalarında bu hudut dahilinde muamele yaptıklarına sahiptirler. Onun için bu saatte Romanya'da bankaların yüzde yirmi faiz ile çalıştıklarına kail değildirler. Arzedeyim ki Efendim; resmî iskonto haddi, daima faizler üzerinde müessir olamıyor. Romanya'da istikrardan evvel resmî iskonto yüzde altı idi. Bu hal bankaların yüzde yirmi, otuz üzerine çalışmalarına mani olmamıştır. Meselâ bizde de faizi nizâmî yüzde dokuz olduğu halde tatbikatta faiz haddinin bundan pek çok yükseldiği gibi...

Fethi. Beyefendi, o meşhur makalemi bu kürsüde tenkit edeyim derken, mütemadiyen bendenizi teyit ettiler. Beyanatlarının bir yerinde diyorlar ki:

(Emniyetli bankalar her vakit yüzde dokuzla, kolaylıkla para temin edebilirler) Düşününüz Efendiler.. Kuvvetli ve emniyetli bankalar ancak yüzde dokuzla para bulurlarsa acaba ikinci, üçüncü derecedeki müesseseler, ticaret ve san'at erbabı, çiftçiler ve esnaf yüzde kaçla bulabileceklerdir? İstikrardan şunu da arz edeyim ki, buyurdıkları gibi emniyetli hiç bir banka, Türkiye'de, başka bir bankadan yüzde dokuz ile para almaz. Böyle bir muamele yapan bankanın emniyetinden ve kuvvetinden şüphe edilir.

Efendiler; Romanya'nın faiz nisbetinden bahsederken diğer Balkan memleketlerinin de daha pembe bir vaziyette olmadığını ilâve etmiştim, işte Bulgaristan.. istikrardan evvel mi, sonra mı meselesi yok. Bundan on beş gün evvel, Bulgaristan Hariciye Nazırı M. Burof'un Cemiyeti Akvamda irat ettiği nutuk elimdedir. Müsaa-denizle size bu bahse temas eden bir fıkrasının tercümesini okuyayım:

Mütevassıt sınıfın, işçi küçük esnafın vaziyeti nezaket kesp etti. Memleket dahilinde ithalât seviyesi harptenberi görülmeyen bir dereceye düştü. Köylü ve esnaf, tasarruf ettiği ufak tefek parasının tükendiğini görüyor. Halk Şarkı Avrupa'da miktarı yüzde 12 ile yüzde otuz arasında tahavvül eden faizleri ödemek için borca giriyor.

Muhterem efendiler, sabrınızı suiistimal ettim, tasdiatına nihayet vereceğim. Yalnız şunu da ilâve edeyim ki muhterem Gümüşane Mebusu'nun geçen günkü beyanatından bana en ziyade dokunan şu oldu:

"Herhalde muhterem refikimiz Romanya'da bu günkü faizin ne kadar olduğunu öğrenmek isteseydi telefonla bir bankaya müracaat ederler ve tahkik edebilirlerdi, iler halde resmî iskonto, dedikleri gibi yüzde yirmi değil, % 9 raddesindedir.,,

Bu beyanat karşısında hayrette kaldım. Efendiler, ben makalede resmî İskontonun yüzde yirmi olduğunu asla söylemedim. Çünkü faiz ile iskonto tabirlerini birbirinden ayırabiliyorum! İşte gazete ve makale binada.. Fethi Beyefendiye vereceğim. İskontonun yüzde yirmi olduğunu sarahaten değil, fakat imaen olsun, ifade

eden bir cümle gösterirlerse, ben burada huzuru âlinizde en derin bir hicaba katlanırım. Fakat eğer gösteremezlerse ki bundan çok eminim, çünkü yazdığını şeyleri nihayet biliyorum-o halde ne diyeyim efendiler;... sadece makalemi dikkatle okumamışlar... der ve geçerim. (*Alkışlar*)

Reis – On beş dakika teneffüs edeceğiz.

Kapanma saati: 17.15

İKİNCİ CELSE**Reis – Kazım Paşa****Kâtipler:** Süreyya Tevfık Bey (TOKAT)

Avni Bey (YOZGAT)

Açılma saati: 17.30**Reis –** Celse açılmıştır.

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Muhterem efendiler, karşı taraf lideri Ali Fethi Beyin Halk Fırkası programı, Hükümetin icraatı gibi muhtelif, vesilelerle söyledikleri sözlerde hakikaten güzel şeyler buldum. Çok mahirane taktikler, politika tuzakları vardır. Biz de epeyce gün ve tenkitler görmüş olduğumuz için güzel taktik zannettiğimiz bu tuzakları ve oyunları birer birer teşhir etmekten kendilerini zevk-kiyap edeceğimizi zannederim. (*Alkışlar. bravo sesleri*)

Evvelâ Meclis niçin toplanmış? -bunun sebebi hakkında kendilerini bir türlü kâfi derecede ikna edemiyorum. Meclisin toplanması resmen ve alenen neşrettiğimiz kararname ile millî paranın kıymetini korumak için alınacak hususî bir tedbire taallük ettiğini tasrih etmiştik. Fakat nazarlarından kaçmış olacak. O kararnamede bu vesile ile Büyük Meclise günün siyaset meselelerini, memleketin vaziyetini mütalea için de fırsat vermiş olacağımızı kaydetmiştik. Bunun için bütün harekâtımızda, evvelden ilân ettiğimizden başka bir tarz yoktur. Para meselesi için Meclisin toplanmasına hakikaten lüzum var mı idi? Kendilerine vereceğim malûmat mutmain eder zannederim. Türk parasının fazla yükselmesine karşı Meclisi toplamadan bir karar ittihaz etmeğe Hükümetin salâhiyeti var mıdır? Bunu arizi amik tetkik etmiştik. Şurayı Devlet Reisi, Meclisin Bütçe Encümeni Reisi ve Meclis Reis Vekili ve şimdi Hükümete dahil olan arkadaşlar ve eski vekiller daha ben Sıvasa gitmeden evvel ve Sıvasa gittikten sonra defeatla toplandı. Hariciye hukuk müşavirleri iştirak ettiler. Vaziyetleri ve adları bu kadar belli olan zatlarla birer birer mütalea edilerek varılmış bir neticenin her hangi bir politika oyunu addedilmesine imkân yoktur. Hakikat budur. Bunu böyle kabul etmek lâzımdır. Görüyorum ki bu toplanma münasebetile Hükümetten bazı vekillerin çekilmesi serbest fırkanın faaliyeti eseri olmak sebebiyle kendilerini iftihara müstağrak etmiş eğer vekil çekilmesinden çok hoşlanırlar ve fikir münakaşaları karşısında çok dermansız kalırlarsa bana haber versinler bizzat istifa eder, kendilerine sevinmek için fırsat veririm.

Bililtizam fazla sözlerden azade olarak sırf işe teallük eden kısa musarrah maddeler üzerinde arzettiğim Hükümet programından bahsederken bunun haricine çıkmaları memlekette alâka uyandırmış bir tabii vaziyetten Halk Fırkasının teşkilâtını, mutemetlerini bir daha teşrih etmek için fırsat görmüş olmaları hazin bir manzaradır. Kendileri kabul etmediler ki serbest fırkanın vücuda gelmesinde biz samimi olarak teşvik gösterdik elimizden gelen yardımı yapmağa çalıştık. Kendileri de bir fırka lideridirler. Bir fırkanın idaresinde bilhassa başında bulunan adamların nokta-i nazarları o fırkanın mesleki ve temayülü için bir miyar olmak lâzımdır. Eğer

böyle telâkki ederse daha ilk tenkitnamelerini ve programlarını yazarak meydana çıktıkları zaman benim kendi fırkaları hakkında ittihaz ettiğim tavruhareketi derhatır ederler.

Dedim ki serbest fırkanın meydana çıkması, böyle bir fırka teşekkülü siyasî hayatımızda mühim bir tekâmül safhası olacaktır. Bundan fazlasını yaptım. İlk günlerde dâhilî, haricî siyaset aleyhinde, malî, iktisadî bütün yaptıklarımızın milleti içinden çıkılmaz bir çıkmaza soktuğu ittihamına karşı tam bir ay sesimi çıkarmadım bilmeceburiye Sivas'ta nutuk söyledim ve ondanberi de hiç söylemiyorum. Her gün memleketin her köşesinde her gazetede, arkadaşlarım deye kendilerini şeref yap ettikleri gazetelerinde her gün fırkamız Hükümetimiz şahıslarımız hakkında türlü neşriyat devam etmektedir, hiç sesimi çıkarmadım. Eğer benim kadar mütehammil olurlarsa fırka hayatında, politika mücadelesinde çok tekâmül yapabiliriz. Temenni ederim ki benim kadar mütehammil olsunlar Halk Fırkasından bahsederken zabıta vukuatını andıran birçok teferruattan bahsettiler ki bu yolda benim kendilerini takip etmeme imkân yoktur. Eğer bizim fırkada iseler mazbut adamlar olurlar ve eğer bizden çıkarda kendilerine giderlerse derhal şereflerine nakise gelebilecek isnadata maruz kalırlarmış, bu hükmü nereden çıkardılar, derhatır ederler ki Cumhuriyet Halk Fırkasının Hükümeti, Büyük Millet Meclisi doğru yoldan sapmış mutemetleri değil vekilleri bile yerinden kaldırarak hapis haneye atmıştır. (*Alkışlar*) Memleketin şu köşesinde bu köşesinde mutemet, mümessil veya fırka teşkilâtına tabi her hangi bir zavallı adamın hatasını bize, Hükümete, rejime-rejim tabirini kendileri kullanmadılar- bütün bu teşkilâta isnat etmek zayıf bir anlayıştır. Bunları yapabilmek için bizden maada bir muhatap bulmak lâzımdır, biz asla kusur tutmayız. Biz kusurunu gördüğümüzü behem mehal iftiharla mahkûm ederiz. Bu girdikleri siyasî mücadelelerin safahatında bizim kadar dürüstlük ve dürüst olmıyanlara karşı bizim kadar şiddet gösterebilirlerse kendilerini şimdiden tebrik ederim. Bunlar öyle davalardır ki her davada ittiham ve isnat yapılabilir amma böyle davalarda ahlâk, dürüstlük ittihamı bize yapılamaz. (*Alkışlar*) Fethi Beyin barem kanunundan rücu-u hakikaten mahiranedir. Memurunin maaşatında teadül kanunu üzerindeki ilk münakaşayı biz mi çıkardık? Bu bizim yaptığımız bir kanundur. Tetkik olunacak bir meseledir deye hatta bize taraftar olan gazeteler tarafından mı tahrik olundu asla.. İlmî şöhret sahibi olmak vaziyetinde bulunan arkadaşları sureti mahsusada, tenkit olunacak bir mevzuumuzdur, deye teadül kanununa temas ettiler maahaza kendileri de ufak ta olsa bu teması büsbütün selbetmiyorlar. Emsal ve nisbet üzerinde düşüneceğiz ve tetkik edeceğiz, manasile şimdiye kadar vaki olan bütün neşriyatı teyit ediyorlar ve tekrar mevzubahs edeceklerini soyuyorlar. Anlıyorum evvelce mevzubahs bu yurdular ki maaşların teadülü kanununda büyük rütbeli büyük makam sahibi olan zevata küçüklerden daha fazla zam yapılmış... Politika manavrası için hakikaten güzel mevzudur. Fakat böyle manevralı mevzular, bulunduğu yerde, tutunmak için şunu ve bunu memnun etmekte ne çare bulacağım deye dermansızlıktan dizleri titreyen adamlara karşı yapılır. Biz doğru gördüğümüzü tek başımıza kalsak yine doğru deye ısrar ve sebat edecek adamlarız. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Hayır efendim büyük memurlara yapılan zam haksız değildir. Küçük memurların refahını ve ihti-

yaçtan müstağni olmalarını biz daima düşündük. Fakat burada daima ihmal gören ve böyle demogojiye zail olan adamları korkutmak endişesile ortaya sürülen küçük memurlar manevresinden dolayı büyük memurlar hakikaten çoktanberi mağdur kalmışlardır, insafla düşünmez misiniz? Kırk senelik bir memur ömrünün son zamanında altıyüz lira bir maaş alırsa bunu çok mu görürsünüz? muarız arkadaşlar... İnsaf ile kendi maişetlerini temin etmek için ellerine geçip sarf ettikleri paraların miktarlarını düşünsünler. Birinci dereceden maaş alan büyük memurlar memleket içinde nihayet on kişi kadardır. Bunlara altı yüz lirayı çok görmesinler... (*Bravo sesleri alkışlar*)

Bu Devletin idare hayatı kırk sene bir meslek uğrunda sağlam ihtisas kesbetmiş adamların omuzuna dayanır... (*Bravo sesleri*) Memuriyet hayatı genç efendilerin istikbalini başka bir maişette aramaları için üç gün oturacakları bir menzil noktası değildir. Eğer büyük memurları terfih etmek esasından vaz geçerseniz Devlet idaresinin bütün memurlarını genç ve çalışkan zamanlarını esaslı maişet ve meslek bulmak için israf etmek mecburiyetine düşürmüş olursunuz. Bundan Devlet batır büyük memurlarınız ne kadar kuvvetli ne kadar mütehassıs, ne kadar politika cereyanlarından ve her şeyden azade olursa Devletin temeli de o kadar sağlam olur. Tekaüt kanununun münakaşasında bir tuzaktan sakındılar ve diğer bir tuzağı mahirane bir surette ayağımızın altına kaydıldılar. Sakındıkları tuzak meb'uslar için de tekaüt hakkına sahip olupta bu tekaüt kanununun meb'usluk müddetince temdit olunacağı mevzuuna temas etmemeleri, yahut nakıs temas etmeleridir. Büyük Millet Meclisine senelerdenberi âza olanlar bilirler. Memur iken meb'us olanların tekaüt maaşını almaları dünün veya bu günün meselesi değildir. Bizim burada faal politika yapmadığımız zamanlarda cephede çalıştığımız vakitlerde de Millet Meclisinin kabul ettiği kanunlar böyledir. Kendisinin ve arkadaşlarının bu usulde tekaüdiyelere karşı her hangi "bir itiraz ve izahatı hangi zabıt ceridesinde görebiliriz? Lütfen gösterirler, mi? Vekillerin tekaüt maaşını müdafaa etmeğe bizi mecbur etmeleri hakikaten mahiranedir. Maliye vekili arkadaşımız beyanatında bunları birer birer mevzubahs etmiştir. Bu meseleye arkadaşımın söylediği gibi vazifeten temas etmek zaruretinde kaldık. Yoksa burada kendi tekaüt maaşlarımızı müdafaa etmek gibi bir vaziyete girmekten ihtiraz ederdik. Maahaza kendilerine bu imkânı yenden vasi mikyasta vereceğiz. Millet Meclisinin âzası doğrudan doğruya kanun teklif etmek salâhiyetine maliktir. Teklif buyursunlar. Bu kürsüde serbestçe konuşulur ve meb'uslar çok söz söylerler Kendi tekaüt maaşlarımızı muhafaza etmenin lâzım olduğunu isbat etmek için asla emek sarf etmek niyetinde değiliz. Maliye vekili bu meselede vazife sevkile düşündüklerini söylemek mecburiyetindedir.

Traktöre çiftçi hayvanı münakaşasını gösterdiklerimin hepsinden daha eğlenceli ve daha mahirane bir manevra bulacaksınız. Ben programımızda traktör vergisi hakkında bililtizam bir şey söylemedim programı okuyup indikten sonra traktör vergisini ne yapacağımızı sordular. İnsanlar ne kadar dikkatli olsalar safiyane bir itimat ile musammem bir oyuna karşı kendilerini korumak için eksiklik gösterebilirler.

Çok güzel, traktör için ne yapacağımızı sordunuz, ne için çiftçi hayvanı için ne yapacağımızı sormadınız? Bililtizam traktör vergisini ehemmiyetsiz bulduğumu-
zu ve lâğvedeceğimizi bana söyledikten sonra bütün geçen muhavere esnasında
çiftçi hayvanından bahsetmemiş olmamızı büyük ve bulunmaz bir nimet ve fırsat
addettiler. Hakikaten bu maksatla bütün memlekete tesir edecek surette yaptıkları
propaganda mahiranedir, takdir olunacak bir manevradır, tuzaktır. Eğlenceli olmak
için diyorum, yoksa dürüst değildir derdim. Eğer mesele üzerinde samimî olarak
izahat almak istedinizse traktörü sorduğunuz gibi çiftçi hayvanını da bana sormalı
idiniz. O zaman size diyecektim ki, programda traktörden bahsetmediğim gibi çift-
çi hayvanından da bahsetmedim. Çünkü bu meseleler tetkik olunmaktadır.

Her ikisinin mahiyetine göre elbette Millet Meclisinde şayanı kabul olacak
bir mevzu haline getirilecektir. Biz köylü için elbette onların menfaatine muvafık
olan meseleleri, liberal olan kendilerinden çok daha evvel düşünmüş ve tetkik et-
mişizdir. Maahaza bu ince oyunun tesiri işte iki saatten fazla sürmedi. Başvekilin
mütemadiyen bir tebeddül halinde olduğunu zarif ifadeleri ile söylemeleri çok ho-
şuma gitti. Hakikaten Başvekil ahval ve hadisatın ilcasile mütemadiyen tebeddül
eder. Çünkü mütemadi tekâmül de mütemadi bir tebeddül şeklinde görülür. Bazı
bahtiyar insanlar vardır ki: süratle kemale gelirler. Ve artık değişmek ihtiyacından
müstağni kalırlar. Biliyoruz ki Fethi Bey o bahtiyarlardandır ve altı sene evvel hattâ
yirmi sene evvel tanıdığımızdan hiç değişmemiştir. Hakikaten o zamanlar da bu
günkü kaçar mükemmel idiler. Bizim kendileri kadar bahtiyar yaradılmış olma-
maklığımızı tabii ve mazur görsünler. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Halk fırkasından ta-
zallüm rolü de Halk fırkasına azamî derecede zulmetmiş olan bir arkadaşın ağzına
yakışmaz zannolunurdu. Biz o kadar çok ittihamdan sonra Serbest Fırkanın çık-
ması bir tekâmüldür diyoruz. Malî, iktisadî, dahilî, haricî politikada “millet iztirap
içindedir, ateş içindedir” gibi sözlerine karşı sesimizi çıkarmıyoruz. Fakat kendileri
İzmir’e gider gitmez ilk söyledikleri nutuklarında İnhisarlarla çöplerini dolduran,
mes’uliyetsizlikten hoşlanan adamlar, milletin faaliyetini inhisarlarla takyit et-
tikleri için Cumhuriyet güneşi karşısında yüzlerini kapayacak adamlar gibi sözler
söylüyorlar. Bu yüzden birçok zavallılar kıyamet kadar tezahürat yapıyor, bu gün
bizzat Mecliste Halk Fırkasını, bu gün memlekette teşhir etmek için en ufak bir
tereddüt göstermiyorlar. Yine zulme uğrıyan kendileri... Zalim mevkiinde bulunan
adamların tecavüz ettikleri fırkayı aksi vaziyette göstermeleri gibi.... Mahirane bir
manevra gördünüz mü? Fakat bu manevradan fazla bir şeydir. Bu hakikatları tah-
rif etmek için hakikaten şaşılacak bir cesarettir. (*Bravo sesleri*) Bilmem, bir sözüne
dikkat ettiniz mi? Eğer kendisine ve arkadaşlarına itimat edilmeyecekse bu mem-
lekette muhalefet fırkasının teşekkülüne nasıl imkân verilecektir, buyuruyorlar.
Acaip, İzmir’de nutuk vererek kendi fikirlerini ye taraftarlarını biran hâkim edince
Halk Fırkası gazetelerinin, Halk fırkası merkezinin taşlanmasıyla asla müteessir
olmadılar. Fakat zannetmiyordum ki, muhalefeti de yalnız kendilerine hâs bir ni-
met telâkki etsinler. Siz yapmıyabilirsiniz. Fakat bizim fikirlerimizi beyenmiyecek
adamlar yine bulunabilir. Serbest münakaşa bayrağı altında bu hakkı yalnız kendi-
lerine inhisar ettirmek isteyen zihniyet nazarı dikkatinizi celbetmiyor mu, hüznü-
nüzü tahrik etmiyor mu? Biraz daha geniş olmalarını rica ederim.

Bizim gülünç yerlerimizden olmak üzere iktisat programımızı gösterdiler. Bunun bedihiyatla dolu olduğunu söylediler. Programımızı kendilerine hususî bir suhulet olmak üzere, hususî bir surette verdik. Tasrih etmek isterim ki, program diye okudukları şey Cumhuriyet Halk Fırkasında program olarak henüz tesbit edilmiş değildir. Bununla onun maddelerini müdafaa etmek için haiz olduğum imanı asla zayıflatmak istemem. Resmî ve hakikî bir vaziyeti tesbit etmek için söylüyorum. Yoksa program halinde Cumhuriyet Halk Fırkasına bunu ben teklif ettim. İnanaarak, bilerek teklif ettim. Kendilerinin talihsiz ve semeresiz müdahalelerine karşı, onun maddelerini müdafaa etmek benim için çok kolaydır. Bedihiyat dediklerinden işte bir nokta: “hububattan buğday ithali vakidir, en çok ithal olunan ise pirinçtir. Memleketin buğday ve pirinç ihtiyacını temin etmek güç olmamak lâzımdır” İşte bu bediî nokta, memleketin hariçten buğday ithal etmiyerek geçinmesi meselesini tahakkuk ettirmek için tam yedi sene uğraştık.

Yedi seneden beri bu bedihî meseleyi bu memlekette tahakkuk ettirmek mümkün olamamıştır. Eğer birinci de böyle tahakkuk ettirebilirsek bedihî buldukları bu neticeden dolayı memleket bir kat daha memnun olacaktır. Zaten fiiliyat ve tatbikatta semere veren şeyler söylendiği zaman etrafından yaldızları sıcak sıcak akan şeyler değil, basit görünen maddelerdir. Bu basit maddelerin tahakkuk ettirilmesi seneler sürer ve bu da ancak iş yapan, iş bilen adamlara müyesser olur (*Bravo sesleri*) Uzun demiryolu üzerinde geçen bir şimendifer katarının kıymetini ömründe bir araba yapmamış bir adama nasıl anlatabilirsiniz! Köylüler çıkarlarını tabaklanmamış deriden giyerlermiş. Bundan şikâyet ediyoruz. Eğer köylülerimize çıkarlarını tabaklanmış deriden giydirmek bize nasip olursa bununla ilânihaye iftihar edeceğiz. Bu memleketin bütün köyünde mühim bir seneti heder olmaktan kurtaran ve çok tasarruf temin eden bu kadar basit tedbiri her köyde de ayrı ayrı tatbik edip öğretebilmek için senelerce ve kuvvetli adamlar tarafından uğraşılacak lâzımdır. Zayıf adamlar böyle şeyler yapamazlar (*Bravo sesleri*)

Bedihiyat programından bir madde daha okumama müsaade eder misiniz? Vergiler millî istihsal ve satışta bazan mühim tesirâtı haizdirler. İktisat ve istihsal nokta-i nazarından menfi tesirâtı haiz olanların tadili hatta ilgası lâzımdır. Bunu söyleyen biziz ve bunu tahakkuk ettirebilmek için çektiğimiz zahmetleri görüyorsunuz, daha da çok zahmet çekeceğiz. Programı okumak lütfunda bulunmuşlar. Fakat kendilerinin nokta-i nazarlarının daha evvelden düşünüldüğünü gösteren bu noktalan niçin tebarüz ettirmek lütfunda bulunmadılar! Arkadaşlarım, tekrar etmeliyim ki şimdiye kadar Fethi Beyin beyanatında teknik noktalarına taallük eden maddeler işte bahsettiklerimdir. Ben güzel oyunları hakikaten severim amma bu oyunları anlıyan adamların karşısında başladığı noktadan şimdiye kadar yani niha-yet (2,5) saatlik muvakkat bir tesiri haizdir.

Şimdi esas meselelere geçiyorum: Esas meseleler ve fikirler üzerinde konuşmak için Fethi Beyefendi aylardanberi karşı karşıya gelmekten, muayyen meseleler üzerinde bir an tevakkuf etmekten ihtiraz ediyorlar. Fakat elimden kaçamazlar. (*Bravo sesleri*) Behemehal söyletirim. Muayyen meseleler ve fikirler üzerinde, fikir münâ-

kaşalarında hangi köşeden kaçsalar öteki köşede mutlak kendilerini yakalayacağım (*Gülmeler*) Hükümetin programını teşrih ederken ötedenberi, yalnız bugün değil, iki aydanberi dikkat ettim ki tenkitlerini, en büyük masraf olarak şimendifer üzerinde temerküz ettirdiler. Şimendifer üzerinde açtıkları mücadeleden ne perişan, ne hazin rücat gösterdiklerini hatırlamaz mısınız! İlk yapılacak iş değildir dediler ve iddia ettiler ki kabili teahhur idi. Bugün veyahut yarın yapılabilirdi. Isbat ettim ki ilk ihtiyaç idi ve gayri kabili tehir idi. Başka. suretlerle para bularak yapmak kabildi dediler. Hiç bir delil bırakmadan kendilerine gösterdim ki Devlet hazinesinden başka bir vasıta ile yapmak kabil değildi. Bunların hepsinde mutabık kaldık. Nihayet bula bula buldukları iki üç hat için kısa vadeli müddetle yaptığımız mukavelelerdir. Bu mukavelelerde çok ümit beslediler. Hatamızı ve siyasetimizin yanlışlığını göstermek için Sivas hatlarını (Sit) namını alan bir Belçika şirketine vermişiz, bahalı şartlarla vermişiz. Fakat bu şeraitle dahi şirket gelmemiş... Bu millet kendilerinin tasavvur ettikleri bir zarara uğramamıştır. Bu netice, yine bizi sitemlerinden kurtarmıyor. Çünkü millet sırf tesadüfi olarak talii sayesinde kurtulmuş ve biz fena bir mukavele yapmak töhmetinden asla kurtulamıyoruz. Bu münasebetle arz edeyim.

Bir şeye daha dikkat ettim. Fethi Bey bizim programımızı, tenkit etmek için bir sene, beş sene hatta tasavvur ve hayallerinin müsaade ettiği kadar geri gitmekte mahzur gömüyorlar. Millet Meclisinde münakaşa olunmuş kanunları, isabeti tecrübe olunmuş mevzuları hulâsa muhkem bir vaziyet almış olan tedbirleri mazide dahi olsa mevzubahs etmek istiyorlar. İşte Fethi Bey! Bu bizim hususî imtiyazımızdır. Bütün hayatımızın hesabını böyle her sene birer birer bugünmüş gibi yeniden tetkika vazedebiliriz. Fakat biz aynı salâhiyeti muarızlarımız hakkında kullanmayız ve onlardan kendilerinin en iyi buldukları, en iyi düşündükleri zamanların hesabını sormakla iktifa ederiz. Bizim gibi böyle her sene her muarâzada geçen işlerinin hesabını verebilecek, adamlar az bulunabilir. Evet, efendim Belçika şirketi ile yapılan bir muamele tahakkuk etmediği halde dahi onun ittihamından kurtulamıyoruz. Hatta umumî ve alenî bir beyanatlarında sergüzeştçilerle, avanturilerle muamele yaptığımızı ortaya koydular. Bilhassa aramızda bulunmayan üçüncü şahıslar için söz söyleyecekleri vakit biraz ihtiyat etmek insafa muvafık olur. Belçikalılardan kendileriyle mukavele yaptığımız adamlar, vakıa taahhütlerini ifa edememek aczinde bulundular amma itibarları hiç bir zaman cayı münakaşa olmadı. Çok dostları vardır. Sorarlarsa, memleketlerinde nazırlık etmiş itibar kazanmış ve hatta bu gün dahi itibarı müsellemlen olan adamlarla muamele yaptığımızı işideceklerdir ve zannedirim ki, mahcup olacaklardır. Kezalik İsveç mukavelesinde kendileriyle temasta bulunduklarımız dahi itibarları söz götürmiyen adamlardır. Memleketlerinin ileri gelen müesseseleridir. Devletleri ve Hükümetleri tarafından sureti mahsusada iyi vatandaş ve itibarları yüksek olduğu hiç bir zaman tereddüt götürmemiştir. Demek istiyorum ki, yapılmış bir mukavelenin tadil olunmasını Hükümetin avantüriyelerle muamele yaptığı zemininde işae etmek için haklı ve kuvvetli değildirler. Eğer kısa vadeli bu mukaveleleri ortadan çıkarırsak şimendifer işinde nerede kendileriyle ihtilaflı olduğumuzu bilmiyorum. Evet, ikinci derecede komisyoncular belki hakları olmadığı halde- araya girip te beyhude yere kazanmış olanlar ileri sürülürse

bir Hükümetin bu isnadattan kurtulmasına imkân yoktur. Ben şu binayı yüz bin liraya çıkardım amma daha ucuz çıkabilirdi. Seksen bin için de aynı iddiayı serdetmek mümkündür. Böyle meselelerde pahalılık, fazlalık, beyhude masraf, inşaatın heyeti umumiyesinden çıkan paranın nisbeti ile ölçülür. Eğer bana derlerse ki işte şirketin yaptığı filân hat, işte filân memlekette yapılan hat sizin yaptıklarınızdan daha ucuzdur. Bu söz şayanı itibar olabilir. O zaman memleketin hususî şeraiti ile mukayese edilerek bir hükme varmak mümkündür. Ama böyle bir tetkik yaparlarsa göreceklere ki hem bu memlekette hem diğer memleketlerde yapılanlara nisbetle bizim yaptığımız hatlar daha pahalı değil, daha ucuzdur. Hükümetin takip ettiği siyasette ağır masraflardan birisi de millî müdafaa masraflarıdır. Buna hiç temas etmediler. Fakat fırka teşkili hakkındaki beyanmelerini verdikleri vakit ustu kapalı dahi olsa millî müdafaa masraflarının çokluğuna temas ettiklerini hatırlıyoruz. Bir de bizim Devlet bütçesinde büyük masrafımız Osmanlı borçlarıdır. Masraf çoktur, masraf çoktur masraf çoktur deyince, şimendifer inşaatı yani nafıa bütçesi, Millî Müdafaa bütçesi, Osmanlı borçlarına temas etmek lâzımdır. Bizim şimdiye kadar bu mevzularda vaziyetimiz şudur:

Şimendiferlerden vaz geçemiyoruz, bu memleketi tam bir uzuv halinde idare olunur, millî vahdeti “temin olunmuş”, “millî” “müdâfâası” imkân hâline gelmiş, bir vücut haline getirmek bizim için hayatî bir meseledir.

Bu arizleri yani şimendifer Millî müdafaa aleyhindeki tenkitleri bana gerek alacaklı vaziyette bulunan ve gerek diğer ecnebî dostlarım da çok söylediler. Ben de onlara aynı sebeplerle müdafaa ettim. Bir milletin her şeyden evvel müsellemler olan, asla tereddüt götürmeyen hakkı; yaşamak hakkı, müdafaa hakkıdır. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Hatta borçlunun da yaşamak hakkı, borç’ ödemek hakkından evvel gelir. Bizim nazariyemiz budur. Millî müdafaa hakkı o da bittabi yaşamak haklarından. Demek ki biz Türkiye’nin vaziyetine, millî vaziyetine göre bu büyük masraflardan vazgeçemiyoruz. Bununla beraber demedik ki bu masrafları temin için takat haricinde külfetleri millettten istemiyoruz. Bunun Mecliste ve memleketin dört köşesinde söyledim. Birçok nutuklarımda vazihan feryat ettim ve bu feryatlarımların neticesinde Osmanlı borçlarının ağır olduğu hükmüne varıldı. Bunu resmî olarak bizzat söyledim. Maliye Vekili arkadaşım söyledi. Nihayet ilk defa olarak bu gün Siirt Meb’usu Mahmut Bey arkadaşımızın tahrikine cevap olarak Osmanlı borçlarında bizimle müttefik olduklarını iştirmekle bahtiyar oldum. Kendilerini bilhassa tebrik ederim. Çok güzeldir. Daha evvel söylemeli idiler (*Alkışlar*)

Maahaza bugün söylemelerine de müteşekkirim. Bununla da kemali ihtiyatla dokunmak istemedikleri bir mevzuda eloğlunun nihayet kendilerini bir karar vermeğe mecbur ettiğini anlamış oldular (*Alkışlar*) Bütün bu siyasî muvacehelerimiz esnasında başka noktaların da nazarı dikkati celbetmemesi mümkün değildir. İktisat ve maliye sistemlerimizden müştekidirler. Kendi nazarlarıncı memlekette Cumhuriyet Halk Fırkası aleyhine harekete gelen başlıca muharrikler iktisadî ve malî hatalarımızdır. İktisadî meslekimizi İktisat Vekili arkadaşımız vuzuhla, zannederim ki hiç bir tereddüde mahal kalmıyacak derecede vuzuhla söylediler. Bunu ben

bir kelime ile tekrar edebilirim. Evet iktisatta senelerdenberi takip ettiğimiz ve yine takip edeceğimiz istikamet millî iktisat sistemidir. Kendileriyle esaslı ihtilâfımız bu noktadadır. Şimdi bunu müfredatla ve misallerle izah edeceğim. Lütfen liman inhisarları hikâyesinin geçirdiği tekâmülü hatıranızda tekrar etmenizi rica ediyorum. Biliyorsunuz ki inhisarlar meselesi büyük bir ihtilâf meselesi olarak ortaya kondu. Fakat bu mesele müfredatı ile yakından temas eder etmez ihtilâfı, liman inhisarları hududuna münhasır kaldı. Bu gün de gördük ki liman inhisarları hududunda da çok tezelzül etmişlerdir. Meğer liman inhisarı meselesinde yalnız tahmil ve tahliye işlerini gören millî şirketlerin hususî sermayeye malik olmaları canlarını sıkımsı. Eğer o kadarcık hususî sermaye de olmasa da münhasıran Devlet elinde bulun saymış hiç bir diyecekleri olmayacakmış. Amma liberalizm bu değildir. “Serbest bırakmak için milletin faaliyetini bir takım inhisarlarla tahdit etmemelidir” iddiası bu günkü sözlerinden büsbütün başkadır. Hususî sermaye gibi ufak bir iştirake itiraz ediyorlar. Maahaza bizim meslekimiz esasen bu değildir. Bu yaptığımız bir zaruret-tendir. Meselâ İstanbul’da beş yüz bin lira sermaye ile şirket teşekkül etmiş. Üç yüz elli bin lirasını Devlet koymuş, yüz bin lirasını mavunacılar koymuş mavunacılar nakten para koymamıştır. Biz mavunacıların fiilî bir inhisarını bir şirket haline getirmek için malî müşkülât karşısında kaldık. O zamana kadar maişetleri bu yüzden olan vatandaşlar bir takım mavnalarla karşımızda kaldılar. Bizim için iki şekil vardı. Ya mavnaları arzu ettikleri bedel ile satın alıp kendilerini işten çıkarmadık yahut inhisar olmuş diye haklarını nazarı dikkate almamalı idik, haklarını nazarı dikkate almamazlık yapamazdık. Behemehal onu nazarı itibare alacaktık. Hazır paramız olmadığı için ellerindeki mallarını, malzemeyi, olduğu gibi sermaye olarak koymalarını tercih ettik. Görüyorsunuz ki bu işin, bir şirket haline girmesi, vatandaşların hakkını korumak için hususî bir zaruret olmuştur. Ondan sonra hariçten elli bin liralık sermaye meselesi: bütün tenkit elli bin liralık bir sermayeden ileri gelmişse bunun çaresini bulmak kolaydır. Asıl korkulacak nokta; bu meselede rol oynayan ve yarın oynamak üzere kapıda bekliyen muvazaalı ecnebi şirketlerinin bu işe girmesidir. Korkarım ki bu inhisarları milletin faaliyetini takyit ettiğimiz endişesile, sözlerine uyararak-kaldıracak olursak iki sene sonra, bundan bilmem kaç sene evvel İzmir limanında gördüğümüz gibi muvazaalı ecnebi şirketler karşısında kalırız. O zaman çok müteallim olurlar. Kendilerini bu elemenden kurtarmak için temin ederim ki bu inhisarlar kaldırılmıyacaktır.

İzmir’de, hiç garip bulmuyor musunuz, bil hassa tahmil ve tahliye işlerinden bahsolunuyor ve birçok güzideler Fethi Beyin etrafında toplanıyorlar. Tahmin eder misiniz ki İzmirli liman işleri mevzu bahis edilirken rıhtımdan ne kadar zahmet çektiklerini Fethi Beyin kulağına hiç duyurmamış olsunlar! Bunu hiç tahmin etmiyorum. Ecnebi sermayesi bahsinde çok ihtiyatkâr davranıyorlar bu çok tedbirli ve ihtiyatlı bir şeydir. Kâşki bu ihtiyat ve tekayyüdü, millî sermayelerle teşekkül eden şirketler hakkında da göstermek lütfunda bulunsaydılar! Ziraat Bankasının memlekette nasıl tenkit edildiğini işittiniz mi? vazifesinden hariç işler ile meşgul oluyor, borçlularını borç ödemeğe davet ediyor manasını veren tavırlar alınıyor ve birçok haksızlık ve yolsuzluk ile doludur. Arkadaşlar; vazifesinden başka işlerle uğraşiyor,

borçluları haklı bulunuyor, haksızlık ve yolsuzluklarla doludur ittihamlarından yalnız birisi dünyanın her hangi bir bankasını batırmak için kâfidir. Nasıl insaf ediyorlar, milletin en büyük bir kredi müessesesine halk karşısında bütün bu sebepleri temerküz ettirerek ve teksif ederek onun itibarı aleyhine tevcih ediyorlar! Ziraat Bankası bu gün müstakil ve ayrı bir teşekküldür, kendisine söylenen sizlerin hepsine karşı bizzat mevki almak vaziyetindedir. Benim burada bu mevzua temasım siyasî sahada memleketin en büyük kredi müessesesinin itibarı aleyhinde söylenen sözlerin her hangi bir kulakta devamlı bir akis bırakmamasını temin etmek içindir. Eğer teferruata geçerlerse kendilerine söylivebilirim ki Ziraat Bankası gerek zürraa arazi mukabilinde ikraz için, gerek zirai krediler için çok hizmet etmektedir. Hizmetinden müteşekkiziz. Ziraat Bankasında haksızlık, yolsuzluk yoktur.

Arkadaşlar, her hangi bir müessesede haksızlık ve yolsuzluk olabilir. Banka gibi bir itibar müessesesinde haksızlık ve yolsuzluk umumî olarak söylenemez. Bilhassa böyle bir iddia idame edilemez. Filhakika eğer haksızlık ve yolsuzluk varsa derhal onu sarahaten söylemek lâzımdır. Sarahaten söylenir ve derhal alâkadar olanlar, mesul olanlar tedbir alır. Haksızlık ve yolsuzluk tashih ve ilân olunur. Fakat bu kredi müessesesinde samimî olarak vücudunu tasavvur ettikleri haksızlık ve yolsuzluk var ise bunun sarih ve muayyen bir sebeple tashihine tevessül etmiyorlar. Tevessül için imkân vermiyorlar! Onun itibarına uzatılan dil zalımanedir. Bundan memleket mutazzarrır olur. Benim itikadımca Mithat Paşa merhumun bu memlekette en faydalı ve en payidar eseri Ziraat Bankasıdır. Cumhuriyet bunu ele aldıktan sonra üzerine titrenir en kıymetli bir mal gibi birçok tekâmülâta mazhar etti ve bir kanunla daha mütekâmil bir hale getirdi. Bunun itibarını sıyanet etmek için; her hangi bir ecnebi bankası karşısında duymağa mecbur olduğumuz tekayyüdü bundan esirgememeliyiz. Ziraat Bankasına da bit tekayyüdü reva görmeliyiz.

Arkadaşlar; millî iktisat politikası takip ederken samimî olarak bu politikanın muhalifi olanlara rast geldim, rast gelebilirim. Böyle bir politikaya muhalif olmak için samimiyetten azade olmak şart değildir. Samimî olarak insan millî iktisat politikası aleyhinde bulunabilir. Sarih ve açık olmak şartile gerek ecnebi dostlarımdan ve gerek yerli arkadaşlarımdan millî iktisadın bu memlekette takibi müşkül olduğunu çok delillerle işitmişimdir. “Memleketin sermayesi yoktur, millî iktisat takip edilen yolda ecnebi sermayesi getirmek güçtür. Binaenaleyh biz millî iktisat politikası takip etmiyelim, liberal bir yol tutarsak memleketin inkişafı için daha çok sermaye getirebiliriz.” Böyle birçok deliller vardır biz bu meseleyi tetkik ederken ve programımızı tayin ederken onun hilafı olan mülâhazalardan kaçınmış, onları dinlemekten korkmuş ve onları tahlil etmemiş adamlar değiliz. Tahkik etmişiz, tahlil etmişiz hangisinin kârı daha çoktur düşünmüşüz, ondan sonra millî iktisat yolunu takip ediyoruz.

Bir memlekette millî iktisat sistemi takip olunması ecnebi sermayesinin gelmesine de mani değildir. Çünkü bizden daha çok sol olan memleketler hariçten sermaye getirmekten ve bunu memleketlerinde çalıştırmaktan nevmıt değildirler. Fethi Beye tavsiye ederim ki, millî iktisat aleyhinde açık olarak söylesinler. Kendilerine

düşen budur. Hakikatte aramızdaki ihtilâf da budur. Biz millî iktisat takip ediyoruz. Fethi Bey açık söylemeksizin millî iktisat politikasının aleyhinde bulunan teessüsleri kendilerine taraftar ederlerse tenakuzdan kutulamazlar. Ve nihayet Mecliste ve muayyen meseleler üzerinde karşımızda behemehal söz söylemek ve bir hüküm verdirmek vaziyetinden kurtulmağa imkân yoktur. İşte arkadaşlar, bu gün burada söylenen güzel sözlerden ve bilhassa muarızlarımızın yaptıkları tenkitlerden gerek politika manevralarına ve gerek programımızın esasına ait bulunan noktalan teşrih etmeğe çalıştık. Görüyorsunuz ki siyasetimiz gerek malî ve gerek iktisadî nokta-i nazardan çok kuvvetle müdafaa olunabilen bir mevzudur. Ve bunların aleyhinde muarızlarımızın söylediği sözler talihsiz, dermansız, esassız şeylerdir. Kendilerinin, Fethi Beyin müstakil bir fırka teşkil etmekten, bizim karşımızda programımızı ve fırkamızı tenkit etmekten nevmî olmamalarını dilerim.

Mücadele etmek güçtür. Amma uğraşarak tekâmül ederler. Daha kuvvetli sebepler bulurlar. Çok kuvvetli tetkikat yaparlar. Eğer vaz geçerlerse bundan en ziyade müteallim olacak benim. Programımızı, fikirlerimizi, icraatımızı bu kadar kuvvet ve isabetle tebarüz ettirmek için Fethi Beyin itirazlarından ve fikirlerinden daha kolay, daha uygun bir vesile nerede bulunabilir? *(Şiddetli ve devamlı alkışlar)*

Ali Fethi Bey (Gümüşane) – Muhterem arkadaşlar! Muhterem Başvekil arkasında gayet kuvvetli bir kıt'a ile gayet küçük bir kıtaya hücum etmek tertibatını almış ve bundan zafere erişmek için bilcümle tedabiri de göz önüne getirmiştir. Bu kolay muzafferiyetlerinden kendilerini tebrik etmek isterdim, fakat bu suretle yaptıkları manevranın kendilerini hiç bir zaman hakikî bir muzafferiyete isal edemiyeceğine kani olduğum için kendilerini tebrik etmek şerefinden mahrum kalıyorum.

Muhterem Başvekil bundan evvelki sözlerimle beni taktik yapmış olmakla, tuzak kurmuş olmakla tavsif ettiler ve bu suretle takdirlerine mazhar buyurdular. Hiç olmazsa bu ufak takdirlerine mazhar olduğumdan dolayı kendilerine arzı teşekkür ederim. Fakat bu ufak takdirden sonra beni ne büyük ittihamlar altında bıraktılar, ne kadar azim cinayetler irtikâp etmiş olduğumu imaen söylemek istediler.

Efendiler; ben bu fırkayı teşkile teşebbüs ettiğim zaman birçok ittihamlar altında kalacağımı tahmin etmiştim. Fakat hiç bir zaman, beni en ziyade teşvik etmiş olan Muhterem Başvekil Paşa tarafından bu kürsüden ecnebi sermayesinin sim-sarı veya her hangi bir bankanın menafimi muhafaza ile mükellef olduğum veya her hangi bir rıhtım şirketinin menafii endişesile mukayyet bulunduğum ittihamı karşısında “velev imaen olsun kalacağımı asla” düşünmemiştim. Muhterem Başvekilin bana tevcih ettikleri bu yeni mazhariyetler sizi temin ederim ki, arkadaşlar, beni asla müteessir etmemiştir. Çünkü, beni bilenler bu gibi manasız ithamlardan ne kadar münezzeh olduğumu pek âlâ takdir ederler. Bu noktaya bu suretle cevap verdikten sonra Muhterem Başvekilin bana karşı ittihaz ettikleri taktikleri de arz etmek isterim.

Muhterem Başvekil pek arzu ediyorlar ki, ben şimendifer siyasetinin aleyhindeyim. Ben millî iktisadın aleyhindeyim. Ben Osmanlı borçlarının eskisi gibi edası-

na taraftarım demiş olayım. Bunu pek arzu ediyorlar. Kendilerini bu hususta zevkiyap edemiyeceğimden dolayı pek müteessirim. Vakıa kendileri vekil değiştirmek suretile beni zevkiyap etmek için vaitte bulundular. Fakat bu zevkiyap olmak meselesi değişen vekillerin şahıslarına tabidir. Onun için behemehal her vekil değişikçe zevkiyap olacağımı da vadedemem. (*Handeler*)

Barem kanunu hakkında ve tekaüt kanunu hakkında söylediğimiz bir kaç söz Muhterem Başvekili pek ziyade meşgul etmiş gibi görünüyor. Orada maaşların daha âdilâne bir surette tesbiti lüzumundan bahsettik. Fakat bu lüzumu hissederken ondan evvel arzettim ki; aleyhimizde barem kanununu lağvedeceğiz, tekaüt kanununu lağvedeceğiz yolunda propagandalar vardır. Bunu sureti kat 'iyede tekzip ederim dedim. Bu tekzibe inanmak istemediler. Benim elimde kendilerini inandırmak için tekzipten başka çare yoktur.

Traktör ve çift hayvanatı bahsine geline; Muhterem Başvekil Paşaya Maliye Vekili Beyin gazetelerde intişar eden beyanatının doğru olup olmadığını sordum. Traktör vergisinin kaldırılıp kaldırılmadığını sordum. Böyle bir suali kendilerine tevcih etmekle tuzak mı kurulmuş olur. Öyle ise daha evvel, böyle tuzak kurulmasına meydan verecek bir takım beyanatları gazetelerde yapmamak lazım gelir.

Efendiler, gerek Muhterem Başvekil gerekse ondan evvel bu kürsüye gelen Maliye, Dahiliye ve İktisat Vekili Beyefendiler Adliye Vekili Bey müstesna olmak üzere, o bu hususa temas etmedi münhasıran bir nokta üzerinde bana hücumlarını teksif ettiler. Efendim, bu kadar tenkidat yapıyorsunuz, bu kadar şeyler söylüyorsunuz, bu tenkidatımız umumî bir takım tenkitlerden ibarettir. Nedir istediğiniz? Açıkça söyleyiniz. Şunu şöyle yapacağım deyiniz. Programınız nedir? İcraatınız ne olacaktır? Sarih fikir isteriz dediler.

Efendiler, bizim prensiplerimiz ve kanaatlerimiz neşrettiğimiz programda sarahaten münderiştir. Daha sarahat isterseniz elimden başka bir şey gelmez. Programımı neşrettim, herkesin mütalaasına arzettim. Daha ne istiyorsunuz.

Arkadaşlar; diyorsunuz ki, bizi tenkit ediyorsunuz; nasıl icra edeceksiniz bu tenkitlerinizi? Böyle bir sual karşısında kalacağımı asla düşünmek istemezdim. Asla tahmin etmezdim. Böyle bir sual tevcih etmek için muhalefetin vazifesi nedir, Hükümetin vazifesi nedir; bundan tegafül etmek lâzımdır. Ben programım dahilinde ve prensiplerim dahilinde Hükümetin program ve prensiplerini, onun program ve prensiplerime muhalif gördüğüm noktalarını serbestçe tenkit edeceğim. Bu tenkidatı nasıl icra edeceksiniz, nasıl saha-i tatbika koyacaksınız diye bana bir sual irat olunur mu? Ben buraya bir Hükümet programı okumak için gelmedim. Sizin okuduğunuz programı tenkit için geldim. Benim programımı meydandadır. Programını hakkında tenkidatınız varsa yaparsınız. Muhterem Başvekil daimî bir tekâmül halindedir, prensipleri ve idare sistemi mütemadiyen tebeddül etmektedir dedim. Buna mukabil benim yirmi sene evvel aynı kafada olduğumu söylemek istediler.

Efendiler, prensip mevzubahs olunca yirmi sene evvel mevzubahs olan prensibe 20 sene sonra sadık kalmak asla ayıp bir şey değildir. Ben onunla da iftihar ede-

rim. Hükümet işleri mevzubahs olduğu zaman muayyen prensipler ortaya koymak ve o prensiplere sadakat göstererek iş görmek lâzımdır. Hükümet prensiplerinin meselâ yol işlerinde dört sene içinde üç defa değiştiğini söyleyecek olursam bu fahrolunacak bir tekâmül müdür arkadaşlar? Fikirlerimin dermansız ve talihsiz bulunduğunu söylediler; kanaatlerine hürmet ederim, kendi kanaatleridir. Fakat kendi fikirlerinin en kuvvetli olduğunu ve bu memlekette iş görmenin yalnız şahıslarına mahsus ve münhasır olduğunu ileri sürmek böyle zahirî bir kuvvet iddia etmek pek de dermanlı bir zihniyete delâlet etmez arkadaşlar.

İnhisarlardan ceplerini dolduranlar demişim. Kimlerdir sualini bana tevcih buyuruyorlar. Efendiler, fırkamızın prensipleri mümkün olduğu kadar fikir mücadelesinde kalmak ve şahsiyat vadisine sapmamaktır. Biz bu prensibe sadıkız. Fakat benim birçok halk huzurunda söylediğimi sözleri burada tekrarda âciz olduğumu zannediyorlarsa, burada bana tekrar ettirmek mecburiyetini hissettirmek istiyorlarsa o halde oradaki fikirlerimi açıkça burada arzedeceğim:

Efendiler, İzmir Liman İnhisarı nasıl teşekkül etmiştir?

Ali Bey (Rize) – İstanbul’dan bahsediniz.

Fethi Bey (Gümüşane) – Hayır. İzmir daha enteresan olduğu için müsaadenizle oradan bahsedeceğim.

Bu şirket bir milyon lira sermaye ile teşekkül etmiş bir şirkettir. Bunun 360 bin veya (380) bin lirası körfez dahilinde işliyen küçük vapurların mubayaasına tahsis edilmiştir. Mütebakisi oradaki şalların ve sair liman hidematı için mubayaası iktiza eden merakibi bahriyeye tahsis edilmiştir. Bu suretle tamamen sermayesi Devlet hazinesinden çıkarak teşkil edilen şirket Başvekil Paşanın devletçilik siyaseti işte burada tecelli etmeli idi. Devlet tarafından idare ettirilecek yerde bir takım liman ve ticaret işleriyle alâkası olmıyan adamların yeddi idaresine tevdi edilmiştir. Bunların başına da bir doktor veya bir operatör tayin edilmiştir. Liman işleriyle operatörlük arasında ne münasebet olduğunun takdirini heyeti a üyenize terkederim.

Efendiler, sermayesi doğrudan doğruya Devlet hazinesinden verilen bu şirketin başına bu şirketin sermayesi ile ve limanda görülen işlerle hiç bir alâkası olmıyan şahısları koymak doğru mudur? Bu hareket bu adamların cep doldurmasından başka bir şey midir? Pek rica ederim. Tek fırkalı idarenin mesuliyetsizliğinden istifade edenler kimlerdir. Bu suale de maruz kaldım.

Efendiler; bana bu suali sormazdan hatta cevabını almazdan evvel herkes bu mesuliyetsizlikten kimlerin müstefit olduğunu anlamış ve Muhterem Cumhuriyet Halk Fırkası bu mesuliyetsiz adamları Fırkanın idaresinden uzaklaştırmak çaresini de teemmül etmiş ve tatbikine da geçmiştir. O halde beni ayrıca söyletmekte ne mana vardır? Bundan evvel gerek şahsiyeti gerekse maksat ve mefkuresi bu kadar tenzih edilen Fethi Bey bir muhalefet fırkası teşkilinde müşkülâta maruz kalırsa, ademi imkân karşısında kalırsa, bu fikranın teşekkülünden kat’i ümit etmek lâzımdır. Böyle bir ifadede bulunmuştum. Muhterem İsmet paşa Hazretleri bunu başka suretle tefsir ettiler. Muhalefeti şahsıma inhisar ettirmek kaydında bulun-

duğumu ileri sürdüler. Hayır, böyle bir inhisarı asla hatırımdan geçirmedim. Eğer böyle bir ifadede bulunmuş isem bu da fırkanın bidayet teşekkülünde kendileriyle yaptığım hasbihale müstenit bir mülâhazaya mebni idi. Ben muhalefeti kendime hasretmek istemiyorum, inhisar altına almak istemiyorum. Fakat bu memleketin idaresi kuvvetle böyle idare olunur, kuvvetli adamlar böyle yapar. Memlekette araba yapmasını bilmiyen adamlar nasıl lokomotif yapabilir gibi sözlerle kuvvetli idareyi ve akli kıyaseti inhisar altına almak, bu da benim kârım değildir arkadaşlar.

Hükümetin tertip ettiği iktisat programının mütearife kabilinden bir takım nasihatları ve tavsiyeleri ihtiva ettiğini ve bunların nasıl ve ne zaman yapılacağına dair tek bir kelime mevcut olmadığını arzetmiştim. Bu meyanda istihşâl kuvvetleri üzerinde menfi tesir icra eden vergilerin ilgası hususuna dairde bir fıkra ve bir madde mevcut olduğunu Muhterem Başvekil hatırlatmak istediler. Evet, o fıkrayı gördüm ve ona mümasil daha diğer birçok fıkralarda gördüm. Fakat o fıkra nasıl ve ne zaman mevkii tatbika konacak, ne gibi tedbirler alınacak, buna dair bir kelime görmedim. Onu arzetmek istiyorum.

Efendiler; Başvekil Paşa beni bırakmıyacağını ve behemehal söyleteceğini, yakamı asla bırakmıyacağını söylediler. Beni serbest münakaşadan kaçacak bir adam mı zannediyorlar. Hiç bir zaman, hiç bir yere kaçmak lüzum ve ihtiyacını hissetmiyorum ve etmiyeceğim.

Şimendifer meselesi: Efendiler; bu günkü asırda, bu yirminci asırda bütün dünyada şimendiferler, yollar, tayyareler ve her türlü vasıta-i nakliyenin bu kadar tekessür eylediği bir devirde bir Hükümetin bir şimendifer siyaseti diye bir siyaset yoktur. Böyle bir şey tanımıyorum. Bir memlekette şimendifer yapmak bedihî bir şeydir. Tabii bir şeydir. Yol yapmak ta aynı veçhile tabii bir şeydir. Liman yapmak ona göre lüzumlu bir şeydir. Bunların her birini birer siyaset haline koymak ve bunlara bir abide gibi her kesin tapınacağı bir şekil vermek doğru mudur? (*Gürültüler*) Elbette ki şimendifer lâzımdır. Bu da mütearife kabilindendir. Şimendifer yapmak lâzım değildir mi diyeceğim. Ne zaman söyledim? Hangi programımda söyledim? Rica ederim tasrih etsinler. Güya ben şimendiferin aleyhinde bulunmuşum. Sonra kendileri Sivas nutkunda gösterdikleri kuvvetli delâil karşısında kahkari bir riç'at göstermişim. Efendiler, benim dürüstlüğümden şüphe eden Muhterem Başvekilin burada tefahürle ilân ettiği dürüstisinden rica ederim. Bu sözleri programa istinat ettirsinler, yoksa benim akıl ve hayalimden geçmiyen şeyleri bana isnat ederek o yolda hücumlarda bulunmak dürüstlükle kabili telif değildir. Arkadaşlar; Sonra yalnız bu zamanın değil bundan evvelki zamana ait icraatlarını da karıştırdığımı ve onlar hakkında da sualler ve tenkitlerde bulunduğumu bana ihtar buyurdular ve dediler ki, kemali iftihar ile dediler ki, ben öyle bir adamım ki gerek bu günkü ve gerekse bundan evvel yaptığım icraatın hesabını vermiye hazırım ve bu hususta alnım açıktır. Ben o bahsi açtığım zaman yolların üç muhtelif sisteme tabi olduğunu ve devletçilik siyaseti denilen siyasetin nasıl her vak'ada kalıptan kalıba girdiğini izah etmek için söyledim. Buna dair hesap istemedim. Devletçilik hakkında sarih bir fikir peyda etmek mümkün olmadığını izah etmek istedim. Başvekil Paşa Hazretleri

her vakit ki amelinin hesaplarını vermiye amade olduklarına dair kanaatlerim bu devletçilik hakkındaki müphem ve müşevveş fikirleri vuzuha çıkaramamışlardır.

Sonra muhterem Başvekilin beni behemehal temas ettireceği bir nokta daha varmış. Oda Osmanlı borçları meselesi imiş. Zannediyorlarmış ki bende öyle bir fikir hasıl oldu ben Osmanlı borçlarına temas etmekten dehşetli hazer ediyorum. Fakat beni yakaladılar. Söyleyin bakalım, Osmanlı borçları hakkındaki fikriniz nedir, sarih söyleyiniz, açıkça söyleyiniz. Fena yakaladınız Paşa Hazretleri. Fikrimi açıkça söyleyemeyeceğim mi zannediyorsunuz? Osmanlı borçları hakkındaki müzakerat sizin itimadınızla ve sizin talimatınızla harfiyen icra olunmuştur ve bunun icrasını müteakip tarafınızdan bana bu işi bu kadar muvaffakiyetle hitama erdirdiğime dair uzun teşekkürnameler gönderilmiştir ve ondan sonra bu kürsüde gerek kendileri gerek maliye Vekili tarafından mukavelenamenin bir muvaffakiyet olduğuna ve Devletin borçlarını borçlarını vermesi bir şeref meselesi bulunduğu dair de nutkunuz vardır Paşa Hazretleri. Aradan bir sene bir buçuk sene bilmiyorum, iki sene geçtikten sonra memlekette iktisadî buhran hasıl olmuştur.

Paramız müthiş bir surette sukuta başlamıştır. Bizi burada feryat ettiren bu iktisadî buhran, Osmanlı borçlarının tediyesini tevkif etmiştir. Şimdi istiyorsunuz diyeyim ki hayır, eski şartı ifa ediniz. Efendiler, bunun diyebilmek için mecnun olmak lâzımdır. Bir memleketin borçları, o memleketin tediyeye kabiliyeti ile mütenasip olarak eda olunur. Bunun aksini nasıl iddia edebilirim. Bu hususta arzu ettikleri iddiayı serd ve bu suretle kendilerini zevkiyap edemediğimden pek müteessirim” (*Soldan alkışlar*)

Fakat prensiplerden ve hakikattan ayrılmıyacağım. Başvekil Paşanın iktisadî mesleki millî iktisatmış ve aramızdaki fark bundan ibaretmiş. Kendilerinin siyaseti millî, bizimki ise gayri millî iktisat imiş. Dürüstlülle iftihar ediyorlar, hakları vardır. Fakat bu işte biraz aldanyorlar zannederim. Programımız meydandadır. Buna gayri millî iktisat demek kâfi değildir. Programımız her kes tarafından okunmuştur. Bizi halk nazarında gayri millî bir iktisat takip ediyormuşuz gibi burada imalı sözler söylemek dürüstlülle mütenasip değildir. Güya evvelce bütün inhisarların ilgasını talep etmişim. Sonra Sivas nutkündaki kâfi berahin üzerine burada kakhârî bir ricat yapmışım. Tekrar ediyorum. Bu sözleri söylemek için programımızı asla okumamış olmak lâzımdır. Programımızda böyle bir şey yoktur. Ne üzerine bize bu fikri söylediler. Kendilerini ikna için defaatle söyledik. Programımızda ne tütün inhisarı, ne posta inhisar ve nede bilmem ne inhisarı vardır. Programımızda olmıyan bir şeydir.

Efendiler: Siz vaktile iddia ettiğinizden şimdi dönüyorsunuz demek doğru mudur? Ben devletçilik sisteminin ne gibi tahavvülâta uğrıyacağımı izah için bunun iktisadiyatta nasıl bir şekil aldığını ifade için her inhisar ve idarede ne gibi kalıplara girdiğini arz etmiştim. Bu meyanda liman şirketine dair ifadatta bulunmuştum ve demiştim ki sermayesi Devlet tarafından verildiği halde umumî bir hizmet olan liman işlerinin idaresinde devletçilik siyaseti, işi hususî adamlara terketmek suretinde tecelli etmiştir. Bu demek değildir ki, liman inhisarlarının kaldırılmasından

vaz geçiyorum. Bizim devletçilik siyasetini izah etmek ve anlatmak için, getirdiğim misaller kâfidir. Bu liman şirketlerinin hizmetler ifa ettiğini ve her kesi memnun ettiğini soyuyorlar. Bir defa İzmir’de, İstanbul’da bulunan ve sair limanlarda bulunan tüccarların, ticaret odalarının fikirlerini tenezzülen sorsalar tamamen yanlış zehapta olduklarını görecektir.

Limn şirketinin ne büyük hizmetler ifa ettiğini anlamak için o şirket müdürlerinden sormak lâzım değildir. O şirketle alâkadar olan tüccarların ayrı ayrı mütalaasını almak icap eder. Muhterem Başvekil Ziraat Bankasının kredisini dahil ve hariçte çürütmek, mahvetmek için bir kastı mahsusla işaalarda bulunduğumuzu söylediler ve bu bankanın kredisine dokunmaya ben müsaade etmiyorum dediler. Bankanın kredisine dokunan kimse yoktur, efendiler. Ziraat Bankasının işleri hakkında mütalaa beyan etmek ve Ziraat Bankasının çiftçiye daha çok ve daha kolay surette yardım edeceğini tetkik etmek, mülâhaza etmek hiç bir zaman o bankanın kredisini düşürmek suretile tefsir olunamaz. Kendileriyle mücadelenin pek güç olduğunu, pek müşkül bulunduğunu benim cesaretimi kırmak için olacak-ifade buyurdular ve bana haber verdiler. Burada kemali samimiyetle söylediğimiz sözler ve arzettiğimiz fikirler velevki naçiz olsun dermansızlıkla tasvir olunursa hakikaten kendileriyle mücadele etmek güçtür. Fakat bu güçlüğü rağmen üzerimize aldığımız vatanî vazifeyi de sonuna kadar ifa edeceğiz. (*Soldan alkışlar, bravo sesleri*)

Saffet Bey (Erzincan) – Muhterem arkadaşlar! fırkaya mensup hatiplerin bilhassa Başvekil Paşa Hazretlerinin bu kadar kıymetli bu kadar kuvvetli beyanatından sonra kürsüye gelmek benim için belki de zaittir. Yalnız ifası benim için vicdanî borç olan bir vazife vardır ki onu ifa için geldim.

Arkadaşlar; Fethi Bey İzmir tezahüratından ve gezdiği yerlerden bahsettiği zaman halkın tezahüratına sebep olan avamili tasvir ettiler, tahlil ettiler. Kendi nokta-i nazarlarınca bu muharriklerden birisi de Cumhuriyet Halk Fırkasının taşra teşkilâtıdır. Arkadaşlar; bu demektir ki; Halk Fırkası taşra teşkilâtı millete bar olmuş ve bu sıklet altında halk bunun aleyhine tezahürde bulunmuş.

Arkadaşlar! Bu isnadî fırka tamamen ve katiyetle reddeder. Hakikaten faziletlerde, fedakârlıklar ile gayretlerde çalışan fırka arkadaşlarımızı bu isnattan tamamilen tenzih ederim. (*Bravo sesleri*) Başvekil Paşa Hazretlerinin Hükümet programı olarak okudukları beyannamelerine karşı verilen bu cevapta Cumhuriyet Halk Fırkasının taşra teşkilâtının ne suretle mevzu bahis olduğunu anlıyamadım. Eğer maksatları Cumhuriyet Halk Fırkası şöyledir, böyledir deye efkârı umumiyyeye bir tesir yapmak ise zannederim boşdur. Efkarı umumiye gideceği yolu, vereceği reyî tamamen bilir. Halkın şu veya bu fırkaya temayülü böyle şeylerle olmaz. Onun serbestçe kullanacağı rey, sonunda tecelli eder. Önümüzde bir intihap vardır. Bu intihap neticesinde halkın temayülü hangi fırkaya ise anlaşılır (*Bravo sesleri*)

Bu münasebetle kendilerine bir noktada iştirak ettiğimi arzedeceğim. Hakikaten şimdiye kadar Hükümet memurlarının gösterdiği bitarafî şimdiden sonra daha ziyade kuvvetlenecektir. İki fırka karşı karşıya bırakılacaktır.

Sonra bir şeyden daha bahis buyurdular, bunu memnuniyetle kaydettiler: Cumhuriyet Halk Fırkasının taşra teşkilâtını bertaraf etmek için teşebbüsler alınmıştır.

Arkadaşlar, biz taşra teşkilâtını bertaraf etmiyoruz. Bilakis takviye ediyoruz ve onun daha eyi ve daha ferah çalışmaları için kendilerine kolaylık olacak bazı tedabiri hakikaten teemmül ettik ve bunu tatbik edeceğiz. Sekiz yüz bini mütevaciz âzası olan Cumhuriyet Halk Fırkasının bazı yerlerdeki uzviyetleri işlemiyebi lir. Bizim bütün arzularımız bunu görmek ve görür görmez derhal ıslahına teşebbüs etmektir. Her halde Cumhuriyet Halk Fırkası bidayeti teşekkülündeki ruhu, manayı fazileti bugün de muhafaza etmektedir ve daima da muhafaza edecektir (*Alkışlar*)

Mahmut Esat Bey (İzmir) – Muhterem beyefendiler; muvafakat ederse muhalefet liderinden bir nokta etrafında fikrini vuzuh ile bildirmesini rica edeceğim. Bu nokta bir meb’us, bir vatandaş sıfatile fikrimi, zihnimi endişeye götürdü. Fethi Bey Türk Adliyesinin istiklâlinden bahsetti. Bu gün burada bu istiklâle dikkat edilmesini istedi. Fikirlerini vuzuh ile kavrayamadım. Ne demek istiyorlar? Bu günkü Türk adliyesinin istiklâline tecavüz müvak idi. Buna riayet mi edilmiyordu? Eğer böyle bir maksatla söylemişlerse bunu madde ve şahıs tayini suretile tesbit etmelidir. Bu vuzuhu beklemek hem Meclisin, hem de Türk milletinin hakkıdır. Tesbit edemezlerse şurada burada ulu orta söylediği sözlerle milletin en büyük bir müessesesine, adalet teşkilâtına haksız yere tecavüz etmiş olurlar. Böyle haksız bir tecavüz, samimiyetle kabili telif değildir. Samimiyesizlikten en evvel zarar görecektir olan cumhuriyet ve Türk inkılabıdır. Buna hayatımız bahasına da olsa tahammül edemeyiz. Bütün bir millet muvacehesinde kendilerinden tecavüz edilmiş istiklâl etrafında madde ve şahıs göstermesini bekliyorum. Gösteremezlerse samimiyesizliklerine kail olacağım.

Muhterem arkadaşlar; Fethi Bey, bütün dünyada kabul edilmiş muhalefet nezaketini de tecavüz ederek istifa etmiş vekiller etrafında fazla tevakkuf etti ve bunların istifasından mütevellit memnuniyetlerini izhar ettiler. Şunu söylemek isterim ki muhalefet liderinin ve muhalefet partisinin benim istifamdan memnun olması, benim için belli başlı bir kuvvettir. Eğer muhalefet partisi istifamdan müteessir olsa idi bunu kendim için bir zaaf telâkki ederdim.

Şunu da kaydetmeliyim ki; eğer Fethi Bey niçin istifa ettiğini çok merak ediyorsa; istifam gazetelerde çıktı ve İsmet Paşa Hazretleri bir mektup yazdılar, okurlarsa tenevvür ederler. Fakat bir noktaya daha temas etmek isterim; mütemadiyen istifamdan memnun olan Fethi Beye haber vereyim ki, kendisi ile ve temsil ettiği fırkası ile alın alına çarpışmaktan korkacak değilim. (*Yaşa sesleri, alkışlar*)

Rasih Bey (Antalya) – Efendiler muhalefet fırkası lideri burada beyanatta bulunurken, eğer mütemadiyen şurada, burada ve Mecliste Hükümetin müdahalesi ve tehditlerinin karşısında kalacak sak fırkadan vaz geçelim dediler. Zannederim ki, kendilerine karşı çok samimane olarak bazı vekayi hatırlatmak eğer müdahale sayılırsa kendilerinin huzurunda açıkça söylemek mecburiyetindeyiz ki samimiyetlerinden şüphe ederiz. Fethi Beyefendinin Antalya’da teşkilâta memur ettikleri

arkadaşları nutuk söylerken halkı açıktan açığa Hükümet aleyhine tahrik ve tehyiç ediyor ve halkla Hükümet arasında bir uçurum açılıyordu. O vakit bilhassa şimen-difer işini mevzubahs ederek kemiklerinizi kırarak, kemiklerinizi sökerek ray yapıyorlar, şimendifer yapıyorlar demek; efendiler halkı tehyiç değil midir?

Daha nutkuna başlarken kahrolası İsmet Paşa sizi böyle bir hale getirdi demek ne demektir?...

Böylece sözüne devam eden bir arkadaşın sözlerini samimî telâkki etmese idik namınıza söz söyliyeni mümessilinizi tevkiif ederdik. Fakat yalnız müddei umumi zabıt varakası tutup mahkemeye vermekle iktifa etmiştir. Yalnız bu değil İstanbul, Beşiktaş'ta da bu gibi hadiseler olmuştur. Buyurdular ki; bizden değildir... Fakat beyefendiler, Oraya kendilerinin en büyük arkadaşları bir profesör teşkilât yapmak için gidiyor. Fırka namına söz söyleyecek adamları muayyen olmaz mı ve olması lâzım değil midir? Rast gele bir adam, rast gele bir yerde teşkilât yaparak, içtima ederek nutuk söyleyebilir mi veya söyletilebilir mi, bunun imkânı var mıdır?

İşte efendiler, oradaki içtimai idare eden bir zatın rızası, olmadan bir adam kalkmış söz söylemiştir. Fakat meşhur bir kaide vardır. Gayeye varmaya kadar neye teşebbüs edersen et meşrudur sistemini takip ettiler. Kendilerine çok halisane hatırlatırım ki memleketi bu sistemde sürükleyemeyiz. Efendiler, Fethi Beyefendi İzmir'den Manisa'ya gitti, Manisa'da bir arkadaşına nutuk söyledi ve tebrik etti. Oradaki arkadaşının söylediği nutuk, Şükrü Beyin söylediği nutuktan başka türlü değildi. Fakat kendilerini tebrik ettiler, elini sıktılar ve hatta adamı alıp İzmir'e getirdiler ve oradan Balıkesir'e ve daha sonra İstanbul'a getirdiler. Fakat arkadaşlar Cumhuriyet Halk Fırkası karşısına çıkacak muhalif bir fırkaya karşı mücadelede hiç bir vakit âciz değildir. Otuz beşte işe başladığında nasıl kuvvet ve imanla işe başlamış ise bu gün yine aynı kuvvet ve imanla mücadeleye hazırdır. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Arkadaşlar, öyle şekillerde propagandalar devam ediyor ki, Fethi Beyefendiye hatırlatınca bizden değil diyor. Fakat adamları teşkilâta memur ediyorlar, propagandada yakalandıkları ve hapse girdikleri zaman bizden değildir diyorlar. Nereden bir mektup gelirse mal bulmuş mığrıbbî gibi mektup sahibini teşkilâta memur ediyorlardı. İşte bu kabîl teşkilât yüzünden bu gün memleketin vergileri ve diğer siyasi eşkâl üzerindeki propagandalarla işi karma karışık bir vaziyete getirmişlerdir. Malî kanunlarımız hakkında burada tenkidatta bulunurken buyurdular ki üç dört senedir madam ki bu taşlı ihata kani bulunuyorlardı, yapsalardı. Bu kadar dedi kodu ile meşgul olmasalardı buyurdular. Üç dört senedir Cumhuriyet Halk Fırkası her halde dedi kodu ile meşgul değildi. Ve her halde işleri üzerinde eyi çalışıyor ve kendilerinin Paris sefaretinde çalıştıklarından daha esaslı çalışmakta idiler. Nasıl oldu da kendileri burada tedafül buyurdular.

Remzi Bey (Sivas) – Muhterem arkadaşlarım! Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Muhterem Fethi Beyin iktisadî sıkıntımızın sebebine ve Hükümetimizin vergi siyasetine dair olan beyanatına karşı fikirlerimi kısaca arz etmek isterim.

Fethi Beyefendi bu günkü iktisadî sıkıntımıza vergi kanunlarının ve Hükümetin vergi siyasetinin sebep olduğunu iddia etmek istediler, tamirdeki nutuklarında da bu günkü iktisadî sıkıntımıza yeni vergilerin sebep olduğunu iddia etmişlerdir. Efendiler bu iddia katiyen doğru değildir. Bu günkü iktisadî buhranın büsbütün başka muhtelif ve çok derin sebepleri vardır. Bu sebepleri birer birer arz edeyim. Birinci sebep geçirdiğimiz emsalsiz harptir. Bu harp memleketimizin iktisadiyatını alt üst etmiştir. Memleketimizin iktisadî şeraitini değiştirmiştir. Bu harp memleketimizdeki birçok servetleri memleketimizin iktisadiyatında kullanılan sermayeleri silip süpürmüştür.

Bu harp memleketimizde insan seyahat ve muhaceretine sebebiyet vermiştir. Bunların tesirleri tabii kolay kolay geçemezdi ve eski hal derhal bir kaç senede avdet edemezdi. Esasen eski hal ne idi? Kapitülasyonlar ve Abdülhamit idaresinin memleketimizin iktisadiyatına bigâne kalması, memleketimizi iktisadî cihetten de kemirmiş değil mi idi? Avrupa'nın, Amerika'nın iktisadî hakimiyeti altında zayıf ve natuvan değil miydik? Birinci sebep harptir.

İkinci sebep: kambiyo buhranıdır. Sekiz ay evveline gelinceye kadar paramızın kıymetindeki temevvüç ve sukutlar memleketimizde mühim zararları mucip olmuştur.

Bu temevvüç ve sukutlar dahi hariçten memleketimize sermayeler gelmesine mani olduktan başka memleketimizden bir takım sermayelerin de kaçmasına ve memleketimizde bu gün ecnebi bankalarında olduğu gibi bir takım sermayelerin de atıl kalmasına sebebiyet vermişti.

Üçüncü sebep: ihracatımıza mukabil ve hatta ondan çok daha fazla ithalâtımız vuku bulmasıdır. Bu ithalât her zaman servetimizden kaybetmemize sebebiyet vermiştir.

Dördüncü sebep: memleketimizde sermaye azlığından ve yine kambiyo buhranından hasıl olan kredi buhranıdır, faiz fahişliğidir ve esasen eskiden beri mevcut olan murabahacılığın artmasıdır.

Beşinci sebep: hepinizin bildiği, gibi son senelerde geçirdiğimiz şiddetli kuraklık ve bugün de başlıca mahsullerimizin fiyatındaki fazla düşkünlüktür.

Altıncı sebep; yine hepinizin bildiği gibi dünyada mevcut olan ve halâ devam eden zaman zaman ve mahal mahal şedit tezahürler gösteren ve ne vakit nihayete ereceğini mütehassısların da tayin edemeyeceği umumî buhrandır. İşte bu muhtelif âmillerdir ki bu günkü iktisadî sıkıntımıza sebep olmuştur. Birbirine girift birçok hâdis ve sebeplerle, illetlerle alâkadar olan bir hastalığa karşı öyle kolay kolay zahmetsizce tek bir teşhis koymak nasıl mümkün olur; yani vergiler sebep oldu gibi bir teşhis koymak nasıl mümkündür. Olsa olsa bu paranın tesirde ve sırf bu paradan dolayı bazı vergilerimizin kısmen bazı mükellefler üzerine ağır gelmeğe başladığını hissetmiş olabiliriz ve bazı vergi kanunlarımızın da tecrübe ve müşahedelerle ta dile muhtaç görülmüş olması mümkün olabilir. Esasen Hükümetin de daha geçen

seneden itibaren vergilerde tenzilât ve taelilât yapacağını bu kürsü den beyan etmesi, bu ihtiyacın daha evvelden hissedilmiş olduğunu gösterir.

Denilebilir mi idi ki kanunlar, hususile vergi kanunları hiç tadile muhtaç olmadan çıkmak idi ve çıksın. Böyle bir kanun yapılan memleket gösterilebilir mi? Her memlekette tecrübe ile zaman zaman vergi kanunlarının tadili ihtiyacı hiss olunur. Müsaadenizle bir daha tekrar edeyim ki, bu günkü iktisadî buhrana sebep vergiler ve Hükümetin vergi siyaseti değildir. Bu vesile ile Hükümetin vergi siyasetini mevzubahsedeyim. Hükümetin bu memlekette ne esaslı bir vergi siyaseti takip ettiğini anlamak için bilhassa aşarın ilgasını ve geçen sene, meclisten geçirdiği arazinin tahriri tecrübeleri kanununu nazarı dikkate almak lâzımdır. Köylünün başına musallat olan ve köylünün bir türlü belini doğrultmasına imkân bırakmayan, büyük bir belâ olan aşarı ilk hamlede kaldırmakla Cumhuriyet Halk Fırkası memlekette yapılması lâzım gelen malî ıslahatın en esaslısını ve en tehir kabul etmezini vücuda getirmiştir. Bu suretle memlekete büyük bir lavda temin etmiş ve meşkûr bir hizmette bulunmuştur (*Kâfi, kâfi sesleri*) Niçin kâfi diyorsunuz efendim? Bendeniz söylemek istiyorum. Hakkımı istimal etmekte serbest değil miyim?..

Bu suretle Cumhuriyet Halk Fırkası Hükümeti memlekette nasıl esaslı bir vergi siyaseti takip etmek istediğini göstermiştir.

Sonra etendiler; yeni vergiler dolayısıyla bir noktaya daha temas edeceğim. Fethi Beyefendi fırkalarını teşkil ettikten sonra İstanbul'da bazı gazetelere, gazetecilere halkı hapis ederek vergi toplamak marifet midir? Demişlerdir, Gazetelerde okuduğum aynen böyledir. Bu sözün manası nedir efendiler? Bu sözden, memleketimizde vergi tahsildarı köylünün yakasına sarılıyor ya hapis ya vergi diyor manası çıkmıyor mu? Bu hakikat midir? Bu hakikaten doğru ifade edilmiş bir şekil midir? Adliye vekili Beyefendinin de bahsettikleri gibi ortada bir tahsili emval kanunu vardır. Bu kanun mucibince vergisini vermiyen her hangi bir mükellefin evvel emirde haciz caiz olabilecek emvali menkulesine müracaat olunur. Yahut iradı varsa iradına müracaat olunur. Bunlar yoksa emvali gayri menkulesine müracaat olunur bu da yoksa kendinin vermesi lâzımgelen vergiyi vermesine kudreti maliyesinin müsait olduğunu heyeti ihtiyariye tasdik ettiği takdirde en büyük mal memurunun karare ile bir ay hapis cezası tatbik olunur. Fethi Beyin sözlerinin, gerek memlekette ve gerek hâriçte tesir uyandırmaması kabil değildir. Filvaki memlekette birçok vatandaşlar hakikatin böyle olmadığını bilirler. Fakat bilmiyenler de çok vardır. Bunlar üzerinde fena tesir uyandırmış olabilir ya hâriçte yapmış olduğu tesire ne deyeyim. Memleketimizde az veya çok sermayeler ile gelip çalışmak isteyen ecnebler Türkiye'de nasıl çalışabilir. Orada vergimizi geciktirecek olursak tahsildar yakamıza yapışacak ya vergi ya hapis deyecek. Bu şerait tahtında, memleketimizden tevahhuş etmezler mi? velhasıl bu söz yani idare siyaseti olarak halkı hapis ederek vergi toplamak marifet midir, sözü memleketimizin menafiine muvafık bir söz değildir. Maruzatım bundan ibarettir.

Besim Atalay Bey (Aksaray) – Hani arkadaşlar dağın birisi şişer şişer kabarıp kabarıp sonunda doğura doğura bir fare doğurur. (*Handeler*) Aylardan beri etra-

fında gürültüler, yaygaralar memlekette buhran iktisadı varmış, vergiler ağırmış.... Beyler; bunun aksini iddia eden yok, sebeplerini araştırmalı, bu kadar gürültüler karşısında insan zannediyordu ki iktidar mevkiindeki Hükümetin memleketimizin haricî siyasetinde yahut dahilî siyasetinde büyük hataları var. Suikastları var. Acaba hakikaten Hükümet, memleketin sınırlarından fedakârlıkta mı bulundu, acaba Hükümet memleketin iktisadiyatını alt üst eden bir muahede-i tüccariye mi akdetti. Acaba ne yaptı? Gürültü pek büyük. Uzaktan ses çok hoş geliyor. Acaba Hükümet millete vadettiği şeylerde yapmadığı işler mi vardır? Koparılan gürültüler bunları ima ettirir ve böyle bir şey var olduğu hissini verdirir. Mektep mi açmadı, yol mu yapmadı? Memleket fikirlerini örümceklerle maziye mi bağlamak istedi?... Siyah bayrak altında mı toplamak istedi ne yaptı acaba'? Suçu ne idi? İnsan beklerdi ki böyle bir suç olsun, böyle bir suç yok. İlk söz olarak Fethi Beyefendi kürsüye çıkınca yanlışlarını tashih etmek oldu. Ümit ederim ki sonuna kadar böyle devam eder. Beyefendi siz cumhuriyetçi idiniz, siz lâıyk idiniz madem, siz birçok sahalarda demir yolu yapmak hususunda, inhisarlarda ve sairede bizimle beraberdiniz acaba niçin ayrıldınız? Niçin bu kadar dedi koduya yol verdiniz? Niçin memleketi, iş zamanında iken bu kadar çalkalandırdınız, bol bol muhalif geçinen gazeteleri sövdürmek için mi? İnsaf edin. Bu gazetelerin bu fırkanın teşkilinden evvelki lisanına, bir de şimdiki lisanına bakınız bu mudur hürriyet dediniz. *(Sol taraftan tekâmüldür sesleri)* Bu tekâmül değil Beyefendiler tedennidir, dejenerasyondur, bu düşmektir, sukuttur. Memlekette buhranı iktisadî varmış!.. Bu, yalnız bizim memlekete has bir şey değil ki; beşeriyet büyük bir muharebe geçirdi; en müstahsil kollarını orada kaybetti....

Bir insan kurşunu yediği zaman belli olmaz, onun acısı günler geçtikten sonra belli olur.

Harbi umuminin açtığı yaralar da böyledir, bütün memleketler bundan muztarip idi. Beyefendiler, memleketteki iktisadî buhrana çare arıyorlarsa karşılına hamam çarşafı ile geçen kadınlara evine git, bir süğüm iplik eğirmekle bir karış bez dokumakla kurtulabilirsin demeli idiler. Bu memleketin bu yolda kurtulacağını söylemekle buhrana bir çare bulunabilir.

Halk Fırkasını taşlamak cür'etini gösterenlere gidin, iki zeytin ağacı, üç incir ağacı dikin diye tavsiye etsinler. Ancak bu suretle memleket kurtulabilir. Vazifelerini ancak bu şekilde yapabilirlerdi. Sonra arkadaşlar, vergilerin ıslahı meselesi kendi fırkalarına ait bir muvaffakiyet değildir. Zabıt ceridelerine bakın, hattâ geçen seneden evvelki zabıtları tetkik edin. Senelerden beri düşünülmüş olan çareler ve fikirlerdir. Bir fırkanın muvaffakiyetini alarak kendi fırkasını yaşatmak isterse bu gibi mevhum fikirlerle fırkalar yaşıyanı az.

Arkadaşlar, hakikatler; seniyetler üzerine istinat etmelidir. Halk Fırkasının teşkilâtına dokunuluyor. Hayır arkadaşlar Halk Fırkasının ne taşra teşkilâtı ne merkez teşkilâtı diye bir teşkilâtı yoktur. Hepsî Muhterem Gazi'nin çizdiği nurlu yol üzerinde, muayyen gayeler dahilinde yürüyen ve Fethi Beyefendinin daima imale ettiği tekâmüle doğru koşan bir fırkadır. Bu fırka, zulme karşı cidal ve isyandan doğmuştur. Bu fırka dögüşe dögüşe, didine didine, uğraşa uğraşa doğmuştur ve

böyle yaşayacaktır yani didine didine uğraşa uğraşa, yürüyecektir ve muvaffak olacaktır arkadaşlar.

Fethi Beyefendi icra ve iflâs kanununa itiraz ile acaba borç mukabilinde hapsedilmesini mi istiyorlar? Çok halkçı ve köylücü görünen Fethi Beyefendi acaba köylüyü borcu için hapis mi etmek istiyorlar? Arkadaşlar bundan, bu çıkar. Halk Fırkası vazifesini yapmış ve bundan sonra da yapacaktır. Halk Fırkasındaki tahnavvüller tekâmül ifadesidir. Arkadaşlar, tekâmül kâinatın ifade ettiği bir kanundur. Ne şunun, ne bunun için değildir. Tekâmül şurada vardır, buradan ileri götürülemez denemez. Asrın, zamanın, hayatın icap ettirdiği her türlü kemale doğru koşmak şiarımızdır arkadaşlar. Biz muhalefetin bu kadar sade suya salınmış gıdayı fikrî ile besleneceğine hiç ihtimal vermiyoruz.

İlyas Sami Bey (Bitlis) – Arkadaşlar; muhalefet lideri Fethi Bey biraderimiz demin neticeyi tesbit ederken yaptıkları levha artık zannediyorum ki fazla serbesti-i tam kaydediyor. Benim beş mühim mantıkıma uymıyan fikirleri vicdan hassasiyeti ile kürsiye kadar beni çıkardı. Bu öyle bir levhadır ki zafer tarafına, (300) kişiyi havi tarafa ve Başvekil Paşaya hücum ediyor. Bu levhayı görenler hakkın ekseriyetin olduğu tarafta olduğunu kabul ederler zannediyorum. Cümlelerinden bunu anladım: Biraz ciddi mesailin içini deşmekten feragat ediliyor. O halde halk kütlesi bu tarafta olduğunu şu yaptıkları levha ile kabul ediyorlar. Onun için bundan sonra temas edeceğim beş mühim noktayı da kâfi derecede ileri götürmiyeceğim. Fazla teşrih etmiyeceğim.

Efendiler, Cumhuriyet, milleti saadete isal eden bir yoldur. Çünkü halk kendi vekillerini bizzat intihap ediyor-diğer taraftan muhalefet te o kadar lâzım. Efendiler evvelâ buradan başlayacağım. Dünyada böyle lâf olur mu? Halk vekilleri vasıtasile Hükümeti, bir cepheden murakabe etmektedir. Acaba (300) kişinin tamamen bir Hükümetle ittihadını en fena şeylerle birleşmiş olduğunu farzedebilmek-çünkü Cumhuriyet bir murakabenin mevcudiyetini de ifade eder, mümkün müdür? Öyle olsaydı bu muhalefet bir murakabe teşkil ederdi. Mürakip muhalefet nedir? Efendiler muhalefet ancak bir ekseriyetin, bir Hükümetin yürüdüğü programa, muhalif bir fikri ilmî ile olur. Beşeriyette muhalefetin tek menbaı budur.

Eğer ben muhalif fırkaya geçiyorsam milletime ancak iş göreyim diye geçiyorum. Birçok ihtilâfların nokta-i nazarların halli için geçiyorum, fertçilik, devletçilik, liberalizm ancak bu noktada biri eşebiliyor. Halbuki Fethi Beyin müselsel olan sözünde ben gayri millî sermaye ile iş göreceğim deniyor. Efendiler bakınız, demek ki muhalefetin ancak millete getirebileceği elzem şey bir fikri ilmî olmak lâzımdır. Bu henüz telâffuz edilmemiştir. Bu fikrin ilmî olmadığını tesbit ederek geçiyorum.

Arkadaşlar Fethi Beyi ben ve bütün arkadaşlarım pek iyi biliriz. Ben bu kanaate iştirak ediyorum. Bütün arkadaşlar da kanaat ederler ki temiz bir arkadaşımızdır. Benim de kanaatim kemali ciddiyet ve samimiyetle budur. Maamafih en çok beni şikâyetle getiren propagandalarıdır. Arkadaşlarının propagandalarıdır. Kendisi de, bu adamlarla beraber olduğu yolundaki şayiaları tekzip ediyorlar. Demek ki Fethi Bey bu adamlardan itibarını ve kendi isimlerini tenzih etmek istiyor.

Eğer onlardan tenzihi nefsetmek istiyorlarsa, bu adamlar yabancılardır demesin nefsinin tenzih edecek bir yol var, bu zan ne bu töhmete karşı gelmek idrake karşı gelmektir. Belki ben onu düşünebilirim. Yalnız Fethi Bey biraderimize soruyorum. Beşiktaş'ta Rasih Efendi biraderimizin temas ettiği bir noktaya bir kelime ile temas edeceğim çok uzun değildir. Nasıl oluyor da teşkilât ile alâkası olmıyan ve âza bulunmıyan bir adam içeri giriyor da söz söylüyor? Ve bu cüretkârane hareket bir levha halinde tesbit ediliyor? Bu zat diyor ki “İsmetler saltanatını yıkacağız” Bu söz gayet kabili izahıdır, çok vazıhtır. Çünkü inkılâp düşmanlığıdır ki, Fethi Bey de bunu kabul ediyor. Bu adam inkılâp binasını yıkmak istiyor ve ismini de saltanat koyuyor. Yalnız bir nokta vardır ki burayı halletmek lâzımdır. İsmetler inkılâbını, İsmetler saltanatını diye tavsif ediyor da, ismetler cumhuriyeti diye tavsif etmiyor, niçin?

Ben bunu anlıyamadım, merak ediyorum. Saltanat deyince bunu izah etmek lâzımdır. Bu da kabili izahıdır. Ondan evvel muhterem lider İzmir'de demişti ki “tek fırkalı mes’uliyetsiz Hükümet” alt tarafını da ben söyleyeyim, böyle bir Hükümet saltanat olur. Fakat şüpheşiz ki muhterem liderin kastı bu değildir. Lâkin doktor nutkunu buralara kadar götürebilir. Bunun muhakemesini tarihe tevdi ediyorum. Bir Hükümet ki mesuliyeti yoktur, üç yüz arkadaş birleşmiş istediğini yapar orada ne vardır? Buna saltanat derler. Doktor söylediğini buraya kadar götürebilir. Burada bu bahsi bitiriyorum. Fakat tekrar ediyorum ki muhterem liderin katiiyen kastı yoktur.

Şimdi hapis bahsine geçiyorum: Bu bahse de kısa cevap vereceğim. Diyorlar ki: “şahsî borç için adam hapsedmek medeniyetsizliktir dediğiniz halde Hükümet borcu için. Hükümet borcunu vermediği için mükellefleri hapsediyorsunuz bu kabili izah mıdır?”

Efendiler, Devlete vergi borcunu vermeyen cürüm işlemiş oluyor, kanuna muhalefet etmiş oluyor ve bunun içindir ki hapsediliyor. Eşhas arasında ise teati edilen senetler adi senettir. Bunun kanuna muhalefeti yoktur. (*Kâfi sesleri*)

Efendiler vergiler... (*Kâfi sesleri*) bazı vergiler için diyorlar ki, ağırdır ve burada dediler ki vergiler meselesini münakaşa etmek cürüm değildir. Bu güzeldir. Fakat vergi tamamen alınmıyacak şeklinde bir propagandaya müsaade edilemez. Yaptıkları propaganda şudur: Külli derde külli çare bulmalıdır. Yani kendileri mevki iktidara gelirlerse külli derde külli çare bulacaklar. Bu vergileri kaldıracamız demektir. Bundan bu çıkar. Bu ise doğru değildir. (*Kâfi sesleri*)

Bir mesele daha var. (*Gürültüler kâfi kâfi sesleri*) yok efendiler, bu mühim meseledir, müsaade ediniz (*Kâfi sesleri*) Eminim ki müsaade edersiniz. Yarın Gazetesinde Ahmet Beyefendi biraderimizin bir beyanatı vardır. Ona Yarın Gazetesi demir leblebi diye ad koymuş. Meb’usların tekaüt bahsi: müsaadenizle bundan da bir iki kelime ile bahsedeyim. Çünkü bu çok mühimdir. (*Kâfi sesleri*)

Tekaüt meselesi esas itibarile yanlış telâkki ediliyor. Yani bir hazine vardır, açılmıştır. Onun ismi tekaüdiyedir, ondan istifade eden meb’uslardır. (*Böyle şey yoktur sesleri*) (*Gürültüler*) Yalnız on gün, iki sene meb’us olmakla tekaüt maaşına

istihkak kesbedilmez. Bu bir hakkı müktesep meselesidir. Hakkı müktesebin muhafazası meselesidir. Burada bu mesele izah edildiği zaman şüphesizdir ki bu nokta tavazzuh edecektir. Meb'us olmakla memleketin güzide ve vatandaşlarının itimad mı? Kazanmış bir evlâdı hakkı müktesibini gaip mi etsin? Hakkı müktesebi gaip edeceğim endişesile memleket mütekâmil insanlardan mahrum olmamak için en çok dokunulmaması lâzım gelen ve miktarı 40-50'yi geçmiyen, ne malî tahsisata, ne bütçeye hiç bir tesiri olmıyan bir mevzua temas etmek ve üzerinde bu yolda söz söylemek manasız bir şeydir,

Reis – Başka söz istiyen var mı efendim?

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Arkadaşlarım; bir, iki vazife vardır ki, onu ifa etmeliyim: Muhterem Fethi Bey beyanatımdan simsarlık isnadı manasını çıkarmış göründüler. İfadelerimde asla bu mana yoktur. Zaten ben bu tarzda konuşmayı da bilmem, söyliyeceğimi gayet açık söylerim, kendilerini simsarlık gibi isnattan her suretle tenzih ederim. Ceplerini doldurmak hikâyesinin nihayet ihtisasları olmadığı halde liman şirketinde heyeti idareye tayin edilmiş olan zevata ait olduğunu söylediler. Söyledikleri gibi ihtisasları ve münasebetleri olmadığı halde heyeti idareye tayin edilmiş zevatın tahsisat almalarını beyhude bulmuş ve hoş görmemiş olabilirler. Bundan o zevatın yanlış yere tayin olundukları manası çıkar. Fakat cep doldurmak manası çıkmaz. Her ne ise bu tarzda da olsa izah memnuniyeti mucip bir şeydir. Yalnız o zevatın ihtisasları mevzubahs ise kendilerini müdafa edemiyecek bir vaziyette bulunmalarından istifade etmemeli idiler!. Onun muhatabı biziz. İhtisasları olmıyan zevatı yanlış yerlere intihap etmişiz bunu bize şikâyet etmelidirler. Bir itirazları da budur, bir operatör bir doktor, bir liman reisi olur mu diyorlar? Kendilerini temin ederim ki, o doktoru orada liman reisi yapmak için biz çok emek sarf etmişizdir. Hakikaten o doktor orada liman reisi, İzmir'de belediye reisi olmuştur ve çok büyük işler görmüştür ve görebilir. Belki yakından tanımıyorlar ve bilmiyorlar, fakat tanımadıkları ve bilmedikleri halde ve kendilerini müdafa edemiyecek vaziyette olmalarından istifade ederek hücum etmemeli idiler! Osmanlı borçları meselesinde 1928 mukavelesini kendileri imza etmiş olmalarını ima etmiş olduğumu zannediyorlar âmir mevkiinde bulunan adamların öyle vazifeleri vardır ki, hiç, bir şart mukabilinde ondan vaz geçmemelidirler. Bizde o vazifelerde kusur etmiş adamlar değiliz. 1928 mukavelesinin meşguliyeti benimdir. Hiç bir zaman 1928 mukavelesinden dolayı kendilerini muhatap tutmadım. Talimat verdik tatbik ettiler, imza edildi. Evvel ve sonra da mes'uliyet bizimdir. Onun için müsterih olsunlar. Mevzubahs olan mesele mesele mukavelenin imzası mesuliyeti değil, mukavelenin imzasından sonra tezahür eden iktisadî şeraite göre bunun ağır olmasının sabit olmasıdır. Memnuniyetle gördük ki, bu hususta bizimle mutabıktırlar. Tezahür eden iktisadî şeraite göre mukavelenin istilzam ettiği paraları tamamen ödemeği istemek için mecnun olmalı diyorlar. Bu noktada bizimle beraberdirler.

Bunu izahetmelerinden sonra kendilerine hem teşekkür ederim hem de takdir ve tebrik ederim. Ziraat Bankası bahsinde kastı mahsusla söylediklerini ifade ettiğimi söylediler Kastı mahsus tabiri kullanmadım. Öyle bir tabir yoktur. Amma

söyledikleri bankaya zarar verebilir. Yine memnuniyetle gördüm ki, haksızlık ve yolsuzlukla dolu olduğu sözlerini ben yanlış işitmişim ve belki gazetede yanlış okumuşum. Yalnız işe ait bir takım şeylerde ısrar etmişlerdir. Bu tashihlerine karşı ısrar edecek değilim, kendilerinin bu izahati vermeleri meseleyi tenvire kâfidir. Fakat mahremane muhtelif yerlerdeki beyanatlarını neşretmiş olan hem de arkadaşlarım dedi ki gazetelerin kupürlerini alıp kendilerine takdim edeceğim. Sakin zamanlarında okurlarsa kendi kanaatlerini sarahaten ifade eden sözler haricinde her hangi bir ima yapmadığımı teslim ederler. Millî iktisat ve gayri millî iktisat münakaşasına girmem, arkadaşlarımız çok izahat verdiler. Biz kendi programımızı vuzuh ile ifade ediyoruz, liberalizm ve bizim programımızda esas olan noktaların tenkidi nasıl bir iktisada delâlet eder onu mütehasıslar serbestçe münakaşa ederler.

Dermansız ve talihsiz diye kullandığım tabirlerden münkesir olmuşlar gibi gördüm, inkisarlarını asla arzu etmem. Fakat insaf etmelidir ki malî ve iktisadî siyasetimizi gayri ilmî bulan bir itiraz karşısında bulunursam bu iddianın dermansız, isabetsiz ve talihsiz olduğunu ispat etmek mecburiyetindeyim. Çünkü isbat edemezsem onların söylediklerinin doğru olması ve benim fikirlerimin dermansız olması icap eder. Bunu asla kabul etmem. Onun için bu tavsifleri, insaf ile düşününler, eyice tetkik ederlerse kendileri de yerinde bulacaklardır.

Ali Fethi Bey (Gümüşane) – Hayır.

Başvekil İsmet Paşa (Devamla) – Büyük bir kıt'a ile ufak bir kıt'aya hücum ettiğimizden zarafetle bahsediyorlar. Büyük bir ekseriyetle küçük bir ekalliyeti istediğimiz gibi didiklemele muzafferiyet arıyoruz manzarasını göstermek istediler. Halbuki böyle olsaydı münakaşa bu kadar sürmezdi. Münakaşanın bu kadar sürmesi kendilerini yormak için değil, kendilerine ehemmiyet verdiğimizizi göstermek içindir. Ufak bir kıtanın Hükümetin mukadderatında bir tesiri haiz olmasına riyazî ve mantikî olarak kudreti yok iken her söylediklerine her arkadaşımız ehemmiyet vererek birçok delillerle cevap vermek külfetini ihtiyar ettiler. Buna kendilerinin memnun olması lâzımdır. Böyle meselelerde vaziyet eyi kavranmazsa kuvvetli ekseriyetin kuvvetini zayıf aleyhinde istismar ettiği manası çıkabilir. Asla böyle bir mana yoktur. Bilâkis adedi noksanlarını düşünüyerek kendilerine bizimle eş muamelesinde bulunuyoruz. Biz zulümden korkarız. Fakat aynı zamanda memlekette istedikleri gibi propaganda ve zulüm yaptıktan ve söz söyledikten sonra mazlum rolü takınmalarına da asla mahal vermek istemeyiz. (Alkışlar)

Ali Fethi Bey (Gümüşane) – Muhterem arkadaşlar; bu gün kendimi istizaha çekilmiş, müteaddit hatipler tarafından duçarî tecavüz olmuş bir Hükümet adamı zannediyorum. Halbuki benim mevkiim henüz teşekkül etmiş olan ve programını okumuş olan bir Hükümetin programı hakkında tenkitkâr mülâhazalarını arz etmekten ibarettir. Fakat görüyorum ki müteaddit hatipler, müteaddit vekiller ben-den mütemadiyen istizah ettiler.

Beni birçok sualler karşısında bulundurdular. Birçok kusurlarımı ileri sürdüler, birçok icraatımı, fikirlerimi ve saireyi tenkit ettiler. Bu vaziyet zannederim ki be-

rakis olmak lâzımdı. Onun için vaziyetle gayri mütenasip olarak bazı arkadaşların ifadelerine cevap vermek suretile müzakereyi uzatmak istemiyorum. Başvekil Paşa Hazretlerinin şimdiki nutuklarını kemali dikkatle dinledim. Kendisinin insafa rücu etmiş olmasından naşı arzı teşekkür ederim. Fakat bir noktada yine insafsızlıkta ısrar ediyorlar; bize behemehal dermansızlık, talihsizlik vasfını veriyorlar. Efendiler, bu gibi iddialarda ve bu gibi ittihamlarda bulunmak için kendilerini takip etmek istemiyorum. Bu gibi iddialar benim nazarımda kavlü mücerreden ibarettir ve burada bunlar üzerinde münakaşa etmek hiç bir fayda intaç etmiyecektir. Binaenaleyh buna bu nokta-i nazardan cevap vermiyeceğim. Yalnız beni evvelce her hangi bir bankanın veya rıhtım şirketinin menfaatini muhafaza ile mükellef gösterecek imayı geri almış olmasından dolayı kendilerine teşekkür edeceğim.

Reis – Afyon Meb’usu Ali Beyefendi’nin ve arkadaşlarının 15 ten fazla imzalı bir takrirleri vardır, okuyacağız.

BÜYÜK RİYASETE

1-Müzakere kâfidir.

2-Hükümetin beyannamesini tasviben itimadın tayini esami ile reye konulmasını arz ve teklif eyleriz.

Afyon Karahisar	Ali
Denizli	Necip Ali
Kırklareli	D. Fuat
Kocaeli	İ. Süreyya
Bursa	D. Refik
Afyon	M. Kâzım
Manisa	Saim
Samsun	Adil
Samsun	Asım
Zonguldak	Rifat
Denizli	Yusuf
Kırşehir	L. Müfit
Afyon	İzzet Ulvi
Isparta	Mükerrem
Gaziantep	Kılıç Ali
Muğla	Y. Nadi
Urfa	Refet
Rize	Esat
Tokat	B. Lütü

Reis – Takrir 15 ten fazla imzalı olduğundan tayini esami ile reyinize arz edilecektir. Reylerini vermiyen zevat varsa lütfen reylerini versin. İstihsali ara muamelesi hitam bulmuştur. Reylerin neticesini arz ediyorum.

Reis – 261 zat reye iştirak etmiştir. Muamele tamamdır. 249 zat itimat reyi vermiştir, 12 zat da ademi itimat reyi vermiştir (*Alkışlar*)

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	02.10.1930
<i>Güvenoylaması:</i>	02.10.1930
<i>Âza adedi:</i>	316
<i>Reye iştirak edenler:</i>	261
<i>Kabul edenler:</i>	249
<i>Reddedenler:</i>	12
<i>Müstenkifler:</i>	0
<i>Reye iştirak etmiyenler:</i>	53
<i>Münhaller:</i>	0

(İtimat reyi verenler)

Afyon Karahisar

Ali Bey, Haydar Bey, İzzet Bey, İzzet Ulvi Bey, Musa Kâzım Bey, Ruşen Eşref Bey

Aksaray

Besim Atalay Bey, Kâzım Bey, Neşet Bey

Amasya

İsmail Hakkı Bey, Nafiz Bey

Ankara

Ali Bey, Halit Ferit Bey, İhsan Bey, Rifat Bey, Sami Bey, Şakir Bey

Antalya

Hasan Sıtkı Bey, Rasih Bey

Artvin

Asım Bey, Memet Ali Bey

Aydın

Emin Fikri Bey, Dr. Mazhar Bey, Mitat Bey, Tahsin Bey

Balıkesir

Ali Şuuri Bey, Emin Bey, Fahreddin Bey, Hayreddin Bey, İsmail Hakkı Bey, Memet Cavit Bey, Sadık Bey

Bayazıt

İhsan Bey, Halit Bey

Bilecik

Asaf Bey

Bitlis

İlyas Sami Bey, Muhiddin Bey, Muhiddin Nami Bey

Bolu

Cevat Abbas Bey, Doktor Emin Cemal Bey, Hasan Cemil Bey, Şükrü Bey

Burdur

Salih Vahit Bey

Bursa

Ahmet Münür Bey, Asaf Bey, Bakteriyolog Refik Bey, Dr. Şefik Lûtfi Bey, Muhlis Bey, Mustafa Fehmi Bey, Refet Bey

Cebelibereket

Ali Rıza Bey, Naci Paşa, Memet Sabri Bey

Çanakkale

Samih Rifat Bey, Şükrü Bey, Ziya Gevher Bey

Çankırı

Rifat Bey, Talat Bey, Ziya Bey

Çorum

Doktor Mustafa Bey, İsmail Kemal Bey, Münür Bey, Ziya Bey

Denizli

Emin Aslan Bey, Mazhar Müfit Bey, Necip Ali Bey, Yusuf Bey

Diyarbakır

İshak Refet Bey, Kâzım Paşa, Rüştü Bey

Edirne

Faik Bey, Hasan Hayri Bey, Şakir Bey

Elâziz

Fazıl Ahmet Bey, Hasan Tahsin Bey, Hüseyin Bey, Ahmet Saffet Bey

Erzincan

Abdülhak Bey, Aziz Samih Bey, Saffet Bey

Erzurum

Asım Bey, Aziz Bey, Doktor Ahmet Fikri Bey, Nafi Atuf Bey, Nafiz Bey, Necip Asım Bey

Eskişehir

Ali Ulvi Bey, Emin Bey, Dr. İsmail Besim Paşa, Sait Bey

Gazi Antep

Ahmet Remzi Bey, Ali Cenani Bey, Kılıç Ali Bey, Reşit Bey, Şahin Bey

Giresun

Hacim Muhiddin Bey, Hakkı Tarık Bey, Kâzım Bey, Şevket Bey, Tahir Bey

Gümüşane

Hasan Fehmi Bey, Şevket Bey

Hakkâri

İbrahim Bey

İçel

Emin Bey, Hakkı Bey

İsparta

Hakim Rıza Bey, Hüseyin Hüsnü Bey, İbrahim Bey, Mükerrerem Bey

İstanbul

Doktor Nureddin Ali Bey, Edip Servet Bey, Fuat Bey, Hamdi Bey, İhsan Paşa, Tevfik Kâmil Bey, Ziyaeddin Bey

İzmir

Ahmet Enver Bey, Hüseyin Bey, Kâmil Bey, Mahmut Esat Bey, Mahmut Celâl Bey, Mustafa Rahmi Bey, Münür Bey, Osman zade Hamdi Bey

Kars

Baha Tali Bey, Doktor Sadreddin Bey, Fayik Bey, Halit Bey

Kastamonu

Ali Rıza Bey, Cemal Bey, Hasan Fehmi Bey, Memet Fuat Bey, Refik Bey, Refet Bey

Kayseri

Ahmet Hilmi Bey, Doktor Burhaneddin Bey, Dr. Halit Bey, Hasan Ferit Bey, Reşit Bey

Kırklareli

Doktor Fuat Bey, Memet Nahit Bey, Şevket Bey

Kırşehir

Hazim Bey, Lûtfi Müfit Bey, Vali ya Galip Bey

Kocaeli

İbrahim Süreyya Bey, Kemaleddin Bey, Kılıçoğlu Hakkı Bey, Rağıp Bey, Reşit Saffet Bey, Salâhaddin Bey

Konya

Ahmet Hamdi Bey, Fuat Bey, Hüsnü Bey, Kâzım Hüsnü Bey, Mustafa Bey, Naim Hazim Bey, Refik Bey, Tevfik Fikret Bey, Kemal Zaim Bey

Kütahya

Cevdet Bey, İbrahim Bey, Niyazi Asım Bey, Ragıp Bey, Recep Bey

Malatya

Abdülmuttalip Bey, Doktor Fazıl Berki Bey, Doktor Hilmi Bey, Mahmut Nedim Bey, Vasıf Bey

Manisa

Akif Bey, Bahri Bey, Doktor Saim Bey, Kâni Bey, Kemal Bey, Mitat Bey, Mustafa Fevzi Bey, Osman Bey, Yaşar Bey

Maraş

Abdülkadir Bey, Behçet Bey, Memet Bey, Mitat Bey

Mardin

Abdürrezzak Bey, Ali Rıza Bey, İrfan Ferit Bey, Nuri Bey

Mersin

Ali Münif Bey

Muğla

Ali Nazmi Bey, Yunus Nadi Bey

Niğde

Ata Bey, Faik Bey, Halit Bey

Ordu

Hasan Fahri Bey, Hamdi Bey, İsmail Bey, Recai Bey, Şevket Bey

Rize

Akif Bey, Ali Bey, Atıf Bey, Esat Bey, Fuat Bey

Samsun

Hasan Cavit Bey

Siirt

Adil Bey, Doktor Asım Bey, Ethem Bey, Nusret Sadullah Bey

Sivas

Mahmut Bey

Sinop

Recep Zühtü Bey, Necmeddin Sadık Bey, Rahmi Bey, Rasim Bey, Remzi Bey, Şemseddin Bey, Ziyaeddin Bey

Ş. Karahisar

İsmail Bey, Tefvik Bey

Tekirdağ

Celâl Nuri Bey, Cemil Bey, Faik Bey

Tokat

Bekir Lûtfi Bey, Hüseyin Hüsni Bey, Mustafa Vasfi Bey, Süreyya Tefvik Bey, Şevki Bey

Trabzon

Abdullah Bey, Ali Becil Bey, Arif Bey, Daniş Bey, Nebizade Hamdi Bey, Süleyman Sırrı Bey, Şefik Bey

Urfa

Ali Saip Bey, Doktor Refet Bey, Ferit Celâl Bey, Mahmut Bey, Refet Bey

Van

Hakkı Bey, Münip Bey

Yozgat

Avni Bey, Hamdi Bey, Salih Bey, Süleyman Sırrı Bey, Tahsin Bey

Zonguldak

Celâl Sahir Bey, Halil Bey, Memet Nazif Bey, Rağıp Bey, Rifat Bey

(Ademi itimat reyi verenler)

Ankara

Talât Bey

Bilecik

Rasim Bey

Bursa

Semih Bey

Elaziz

Nakyeddin Bey

Erzurum

Tahsin Bey

Gümüşüne

Ali Fethi Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey,

Kocaeli

İbrahim Bey,

Kütahya

Nuri Bey

Niğde

Galip Bey

Sinop

Refik İsmail Bey

Ş. Karahisar

Memet Emin Bey

(Reye iştirak etmiyenler)

Adana

Hilmi Bey, Kadri Bey, Kemal Bey, Zamir Bey

Amasya

Esat Bey

Ankara

Gazi Mustafa Kemal Paşa, (R. C.)

Antalya

Ahmet Saki Bey, Doktor Cemal Bey, Hasan Sıtkı Bey, Süleyman Şevket Bey,

Aydın

Dr. Reşit Galip Bey

Balıkesir

Kazım Paşa, (M. R.) Memet Akif Bey, Osman Niyazi Bey

Bayazıt

Şefik Bey

Bilecik

İbrahim Bey

Bolu

Falih Rıfkı Bey (İ. Â.)

Burdur

Mustafa Şeref Bey (V.)

Bursa

Esat Bey (V.)

Çanakkale

Memet Bey

Çankırı

Mustafa Abdülhalik Bey (V.)

Çorum

İsmet Bey, Denizli Doktor Kâzım Bey, Haydar Rüştü Bey

Diyarbakır

Zekâ i Bey (V.)

Edirne

Zeki Mesut Bey

Gazi Antep

Ferit Bey

Gümüşane

Halil Nihat Bey

İstanbul

Abdülhak Hâmit Bey, Akçoraoğlu Yusuf Bey, Ahmet Rasim Bey, Doktor Hakkı Sinasi Ps. Doktor Refik Bey (V.) Hamdullah Suphi Bey, Haydar Bey, Hüseyin Bey, Süreyya Paşa

İzmir

Doktor Tefvik Rüştü Bey (V.) Saraçoğlu Şükrü Bey (V.) Vasıf Bey

Konya

Musa Kâzım Bey, Zühtü Bey

Kütahya

İsmail Hakkı Bey

Malatya

İsmet Paşa, (Bş. V.)

Mardin

Yakup Kadri Bey

Mersin

Hakkı Bey

Muğla

Nuri Bey, Şükrü Kaya Bey (V.)

Samsun

Avni Bey, Ali Rana Bey

Siirt

Halil Hulki Bey

Sinop

Yusuf Kemal Bey (V.)

Sivas

İbrahim Alâeddin Bey

Trabzon

Hasan Bey (R. V.)

Zonguldak

Hüsnü Bey

VI. İnönü Hükümeti
04.05.1931-01.03.1935

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 04.05.1931-01.03.1935

Adliye Vekili

Yusuf Kemal TENGİRŞENK (Sinop) 04.05.1931-23.05.1933

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 23.05.1933-01.03.1935

Milli Müdafaa Vekili

Aziz Zekai APAYDIN (Diyarbakır) 04.05.1931-01.03.1935

Dahiliye Vekili

Şükrü KAYA (Muğla) 04.05.1931-01.03.1935

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 04.05.1931-01.03.1935

Maliye Vekili

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 04.05.1931-03.02.1934

Fuat AĞRALI (Elazığ) 03.02.1934-01.03.1935

Maarif Vekili

Esat SAGAY (Bursa) 04.05.1931-19.09.1932

Reşit Galip (Aydın) 10.11.1932-13.08.1933

Yusuf Hikmet BAYUR (Manisa) 27.10.1933-09.07.1934

Zeynel Abidin ÖZMEN (Aydın) 09.07.1934-01.03.1935

Nafia Vekili

Hilmi URAN (Adana) 04.05.1931-26.10.1933

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 16.02.1934-01.03.1935

İktisat Vekili

Mustafa Şeref ÖZKAN (Burdur) 04.05.1931-08.09.1932

Mahmut Celal BAYAR (İzmir) 10.11.1932-01.03.1935

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 04.05.1931-01.03.1935

Ziraat Vekili

Muhlis ERKMEN (Kütahya) 31.12.1931-01.03.1935

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 31.12.1931-01.03.1935

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 4, Cilt 1, İnikat 2
Sayfa 22-29
09.05.1931 Cumartesi

BİRİNCİ CELSE

REİS: Kâzım Paşa

Kâtipler: Avni Bey (Yozgat)

Haydar Rüştü Bey (Denizli)

Açılma Saati: 16.30

Hükümet Programı ve Müzakeresi

Reis – Hükümet programını okuyacaktır.

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Muhterem efendiler,

Tasavvurlarını bildiğiniz ve icraatını tecrübe ettiğiniz bir hükümetin içinde bulunduğumuz en son vaziyet üzerine düşündüklerini huzurunuzda söylemek için müsaade istedim.

Hükümetiniz memleketin dahilî ve haricî bir sulh ve huzur havası içinde yaşamasına birinci derecede ehemmiyet atfeder. Beynelmilel münasebatımızda bize hâkim olan esasî fikir budur. Türkiye'nin sulh ve emniyet havası içinde çalışmasını temin ve teshil edecek tedbirleri ve elimizden geldiği kadar beynelmilel sulh havasının ve imkânlarının takviyesini iltizam ederiz (*Alkışlar*). Haricî siyasetimizin dostluklar tesisinde, mukaveleler aktinde, beynelmilel içtimalara ve teşekküllere iştirakinde hattihareketini bu suretle izah eylemek mümkündür.

Dahilî siyasette huzur ve emniyetin halelden masuniyeti esas vazifemizdir. (*Bravo*) Bizce bu gaye şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonrada, Cumhuriyet kanunlarının muhterem ve muta olması her hangi bir tereddüde ve sakat ümide mütahammil olmadığına anlaşılmaması ve anlatılması ile temin edilmek kabildir. (*Alkışlar*) Yalnız Büyük Millet Meclisinin idaresi, Türkiye mukadderatı için kat'î bir hükmü ihtiva ettiğinin sarsılmaz bir kanaat, halinde bulunması, Cumhuriyetin serbest ve feyizli idaresinin her türlü inkişafı için temel şartıdır (*Alkışlar*), Anarşik cereyanlardan uzak ve vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini temin eden bir hayat tarzı bu suretle idame olunacağı kanaat nidayız. (*Doğru sesleri*). Kuvvetli Devlet otoritesi, kuvvetli Hükümet mefhumlarını bu suretle anlıyoruz.

Dahilî idarede ve adliye cihazında bu maksatları temin eden vesaiti mütemadiyen arttırmak emelimizdir.

Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikında bilhassa mesai sarfetmek kararındayız.

Sihhat mücadelelerimiz her müşkülât içinde başlıca işlerimizden olmakta devam edecektir. İçtimaî muavenet hizmetlerinin her vasıta ile teşvik ve tevsi etmeğe çalışacağız. Muhterem Efendiler,

İmar faaliyeti ve memleketin iktisadî vaziyetinin inkişafı Hükümetimizin başlıca nasbi nazar ettiği mevzulardır. Onun için evvel emirde hem imar ve iktisadın hem alelûmum Devlet hayatının nizamı için mebde ve mesnet olan malî düşüncelerimizden bahsetmeliyim.

Bilirsiniz ki satış fiyatlarının beynelmilel pazarlarda süratle tenezzülü her memleket gibi bizi de müteessir etmiştir. Memleketin ihtiyatlı ve mahsullerinin çeşitli olması sayesinde bizim buhrana mukavemetimiz daha ümit bahş ve kudretli bir mahiyettir. Bununla beraber Devlet sarfiyatında gayet ihtiyatlı tedbirler ile yeni seneyi karşılamak kararını ittihaz ettik.

Düşünüyoruz ki bu sayede iktisadî ve malî hayatımızı ciddî sarsıntıya maruz kılmadan yeni inkişaf safhalarına ve yeni imar programlarına geçebileceğiz (*Alkışlar*) ve başladığımız işleri tevakkuftan vikaye edebileceğiz.

Bu sebeple en büyük tedbir olarak bütçede tasarrufatı, tasavvuru geçen bir azamî dereceye çıkardık.

Memur kadrolarında yüzde on beş derecesinde bir tasarruf, alelûmum masraflarda her halde yüzde on tenzil, şimendifer işletmesinde çok ucuz ve tasarruf kâra ne bir hattı hareket takibi gibi radikal tedbirlerle alelûmum bütçede geçen seneye nisbetle ümit ettiğimiz tenakus miktarı otuz milyondan hayli fazladır. Hadisata cevap vermeğe hazır ihtiyatlı ve sağlam muvazeneli bir bütçe umumî hayat için de esaslı bir nazım olacaktır. (*Alkışlar*)

Osmanlı borcundan hissemizi bir kat'î karara raptetmek emelimizdir. Hakkanîyet ve kabiliyet dairesinde bir hallin bir gün taahhur etmemesinde menfaat görüyoruz (*Bravo sesleri*). Bu sayede Devletin taahhüdü hâl ve âti için tanzim edilmiş bir vaziyet hasıl olması malî salâh ve iktisadî inkişaf için de esaslı tedbirlerdendir.

Millî paranın kıymetinin müdafaası ile kanunî istikrara doğru istihzaratın mütemadiyen ilerletilmesi Hükümetin hedeflerinden biridir. Fiilî istikrar için aldığımız tedbirlerin müsbet ve mücerrep neticeleri tamamen ümit bahistir.

Cumhuriyet Merkez Bankası tesisi için en mühim merhale geçilmiştir. Memlekette çalışan yerli, ecnebi bütün malî müessesat mümessillerinden mürekkep Tesis Heyetinin nezaretinde açılan hisse kaydı muamelesi hitam bulmuştur. Merkez Bankasının on beş milyon lira sermayesi usulü veçhile ve miadında tediye ve taahhüt olunmuştur. Halkımızın bu meselede gösterdiği alâka, rağbet ve itimat memleket için hakikaten sevinilecek, övünülecek bir muvaffakiyettir (*Alkışlar*). Şimdi artık Bankanın işe başlaması için icap eden tedbirlerin ittihazına sıra gelmiştir. (*Alkışlar*)

Efendiler,

Vergilerin esasında ve usullerinde taahhüt ettiğimiz ıslahatı ifade eden kanun lâyihaları kâmilten Büyük Meclise takdim olunmuştur. Millî Devletin en mühim vasıtası olan Cumhuriyet hazinesinin kudretini muhafaza etmek, iktisadî şartlarla ahenk temin edecek tadilât, usullerin ıslahı kanun lâyihalarına hâkim olan esas fikirlerdir.

Muhterem Efendiler,

Malî ve iktisadî tedbirlerimizin hepsinde çiftçilerimizin vaziyeti ve mahsullerimizin himayesi bizim esasımızdır (*Alkışlar*). Bu memleketin muhtaç olduğu iktisadî teşekküllerin kuvvetlenmesine ve çoğalmasına çalışıyoruz. Gerek kredi müesseselerinde, gerek iktisadî teşekküllerde ziraatımızla sureti mahsusada iştigalimize şahit olacaksınız. Memleket iktisadiyatında iş hayatını tanzim eden kanun lâyihası hazırdır.

Ticareti teşvik ve teshil etmekle, limanlarda kolaylıkları arttırmakla bilhassa iştigal edeceğiz. Hariçî ticareti inhisar altına alacağımız tarzında yapılan işaalar her türlü aslı esastan aridir (*Bravo sesleri alkışlar*).

Maden kanunu lâyihasını Büyük Meclise takdim için hazırlıyoruz. Esas fikir maden işletilmesine mani görülen eski usullerin ve resimlerin islahıdır.

Yerli sanayiîni inkişafı için kanunî ve içtimâî tedbirlerimize devam edeceğiz. Muhterem Efendiler,

Başlıca işlerden bahsetmeğe çalıştım. Yorulmaz ve yılmaz mesai ile muvaffakiyete erdirebilecek mevzulara temas ettim. Ancak siz bize bu çetin vazifeleri emanet ediyorsanız.

Bu hususta kararınızı reylerinizle izhar buyurmanızı istirham ederiz (*Şiddetli alkışlar*)

SIRRI BEY (Kocaeli) – Başvekîl Paşa Hazretleri tarafından kabinenin okunan programı bize vaktile tevzi edilerek üzerinde tetkikat yapmağımıza imkân verilmediği için vereceğim cevaplar yalnız şurada işittiklerim ve tutabildiğim notlar üzerinde şöyle bir sathî mütaleadan ibaret olacaktır. Eğer bu nutkun bir sureti elimizde bulunsaydı da üzerinde tetkikat yapabilseydik belki dafa fazla mütalea dermeyan edebilirdik. Kabine bu beyanatında bize hakikaten çok güzel şeyler yapacağını vadediyor. Eğer parlâmento hayatında yapılacak şeylere, yapılmazdan evvel itimat etmek veya itimat etmemek meselesi mevzubahs olaydı şimdiden, şahısları nazarı dikkate alarak, açık bir surette evet bu yapılacaktır diye itimat etmek şüphe yok ki benim vicdanımda duyduğum en büyük bir histir.

Ancak parlâmento hayatında yalnız yapılan işlere ehemmiyet verilmesi mutad olduğundan vait derecesinde kalan bu işler için bir kıymet verilmesi, onun netayicinin beklenmesine mütevakıftır.

İsmet Paşa Hazretleri şimdiye kadar bir kaç defa kabine teşkil buyurdular ve Meclisi Âli huzurunda itimat reyi istediler ve itimat reyi aldılar. Şüphe yok bu yerinde verilmiş bir rey idi. Ben hariçte kaldığım müddetçe siyasetle iştigal etmediğimden bunun ne suretle cereyan ettiğini bilemem.

Ancak memlekette yapılacak pek çok işler ve tatmin olunacak ihtiyaçlar vardır. Bu netayîç evvelce verilen vaitlerden sonra husule gelmiş maddelerdir.

Şimdi programın aksamı muhtelifesi hakkında mütalea beyan edeceğim.

Evveleminde siyaseti hariciyeden bahsedeceğim; biz Avrupalıyız. Fakat nazarı dikkatinizi celbederim ki; Avrupalılar ailevî mesaili düşünecekleri zaman bizi derhal kendilerinden addetmiyerek, diğer hükümetler gibi, aralarında müzakerelere içtimalara davet etmiyorlar ve ancak bazı dostlarımızın teklifleri üzerine bizi de kendi aralarında bulundurmağa muvafakat ediyorlar.

Biz hamdolsun en mütekâmil bir şekli hükümete ve en mütekâmil kanunlara malikiz, acaba bu tekâmülümüzden sonra Avrupa bizde ne gibi bir kusur görüyor ki ailevî müzakerelerinde bizi aralarında bulundurmaktan çekiniyorlar. Bu mesele cayi nazardır ve bunun sebebini bendeniz bilemiyorum. Eğer izah olunursa tabii müteşekkik olurum.

İktisat meselesi: Burada biraz fazla tevakkuf etmek icap eder. İnkâr olunamaz ki memleketimiz dahi bu gün buhran içindedir.

Gerçi buhran bu bütün dünyada da vardır; bize mahsus değildir. Para meselesi ancak bu buhranın netayicidir. Memleketimizi mümkün mertebe hafif kurtarmak ve tesirini azaltmak için şimdiye kadar alınan tedbirlerin, matlup neticeyi, mükemmel bir surette vermediği görülmektedir.

Hükümet, halk hükümeti, bütün teşkilâtı ve mefkureye müstenit fakat halkın insanî ve tabii hukuku bazan ihmal edilmektedir.

Teşkil edilen inhisarlar, ferdin teşebbüs kudretini ve istidadını selbediyor ve yahut uyuşturuyor.

İstanbul Liman Şirketi, İstanbul Limanını öldürürdü, diğer inhisarlar birçok mütahassıs vatandaşları şahsan çalışmaktan ve istidatlarına inkişaf vermekten menetti.

Küçük, büyük sermayelerin semere vermesi imkânı münselip oldu. Senelerden beri vapurculuğumuzun, deniz ticaretinin inkişafına kendi tedbirleriyle mani olan Seyrisefain İdaresine bir şekli mahsus verilemedi. Yani halka bırakılmadı. Daha başka mütalea ile başka hükümetlerde emsali teşekküllere benzetilemedi ve bu suretle seyrisefainin müttehas tedabirinden diğer vapur şirketleri daima mutazarır olmakla kaldı.

Malî kanunlarımızın sureti tatbikinde duyulan şikâyet umumidir, ve muslahattır. Gerçi ıslahat vadolunuyor, ancak bu kanunların vazından beri birçok seneler geçmiştir. Onun için bundan sonra da ne suretle tatbik edileceğini ve ona nasıl rap-tı emel olunacağını ancak bize netice gösterecektir.

Bazı adli kanunlarımızın memlekete menfaat verici şekilde tatbik olunamayışı müntesiplerinde makûs hisler tevlit etti.

Şimdi, memleketin biraz da dahilî idaresinden bahsedeyim. Bunda biraz acıklı noktalar vardır.

Dahiliye Vekili Beyefendiye ben bu gün en mütahassıs bir idare adamı olarak tanımaktayım. Vekil Beyefendinin evsafı âliyesini tanımakta belki birçok arkadaşlarıma tekaddüm ederim. Bunda şüphe yoktur.

Ancak, bu gün ıslahını vadettikleri, meselâ idare-i vilâyat kanununda valilerin tevsii mezuniyeti gibi meseleler daha evvelki kanunda tamamen mevcuttur. Zaman geçtikçe diğer vekiller, memlekette bulunan memurlarını doğrudan doğruya kendilerine bağlamak maksadile mahallî rüesayi memurunin salâhiyetlerini azar azar kırpıtlar ve bu hal doğrudan doğruya Dahiliye Vekili Beyefendinin nazarı karşısında oldu. O Vekil Bey ki, doğrudan doğruya her şeyi düşünmeğe ve her şeyi yapmağa muktedirdi ve eğer ben onun bir mislini daha burada görmüş olaydım belki bu sözlerimi bu kadar açık söylemezdim. Fakat idare-i dahiliyeden alınan bu salâhiyetin, kanunlara karşı vuku bulan bu tecavüzlerin idare-i dahiliyeyi ne kadar rencide edeceğini herkesten daha iyi bilirler. O halde nasıl oluyor da sükût ettiler. Bunu ben bilmiyorum. Şark isyanı ve Menemen irticai, rüesayi memurunin mahdut salâhiyetlerinin bunda dahi dahilidir. Eğer bu rüesayi memurunin, eski kanunda olduğu gibi kudret ve salâhiyetleri mevcut olsa idi belki bu hadiseler meydana gelmez ve daha güzel olurdu.

Görüyoruz ki inhisar idarelerinin en yüksek memuriyetleri birçok idare meslekinden çıkarılmış zevata verilmiştir. Bunların evsafı matlûbeyi haiz oldukları, bu gün onlara tevdi edilen vezaiften anlaşılıyor. Bunlar, kanun harici, icabata tebaan müddetini ikmal etmiş gibi kayıtlarla tekaüde sevk edilerek yerlerine meslekinde tekâmül etmemiş tecrübesiz zevatın getirilmesi bu halleri mucip olmuştur. Bunların idaredeki vukufsuzluğu, vazifelerini zaafa uğratmış ve kendilerini tereddüde sevk etmiştir. Bunu nazariye olarak arz ediyorum. Bilmem Vekil Beyefendi ne buyuruyorlar.

İki kelime ile de Müdafaa-i Milliye'den bahseceğim. Dostuna, düşmanına yıkıcı, ezici kudreti karşısında daima boyun eğdiren ordumuzun, neferlerinden başkumandanına kadar cümlesini tebci etmek hepimizin ve benim en büyük vazifemdir.

Bu gün hükümetin orduya karşı yapacağını ben kendi nefsim için çok az görüyorum. Onların ayaklarının tozu bizim gözlerimizin sürmesidir ve o kadar nazarlarımızda muhteremdir. Bunu samimî olarak söylüyorum ve rica ediyorum ki; bu söyleyeceğim sözler mesmuat ve müşahadatıma müstenittir, hudutlarda bulunan neferlerimizin teşebbüsüne biraz daha itina buyrulsun ve onlar karşılarındaki komuşu askerlerin telebbüsâtından yerinmesin, bunu yüreğim acıyarak söylemekteyim ve hiç şüphe etmem ki bu yapılacaktır.

Arkadaşlar; bu dediğim, tutabildiğim notlar üzerinde yürüttüğüm tahlilâtla tabîî nutkun nikat-ı mühimmesine cevap vermiş olmuyorum. Bunu bilirim ve şu tahlilâtımla İsmet Paşa kabinesine ademi itimat reyini verilmesini teklif edecek değilim. Bu asla hatırımdan geçmez. İsmet Paşa' hükümetlerinin bu memleketi nasıl demiryolları ile bir birine bağladığını iftiharla görüyorum ve bu nokta İsmet Paşa'nın mucibi iftiharını olmalıya yegâne sebep olabilir. Tarihi terakkimiz yazıldığı zaman, bu şimendiferlerde gösterilen muvaffakiyatın İsmet Paşaya has bir muvaffakiyat olduğu elbette sarahaten zikredilecektir. Onun için bu kadar muvaffak olan bir zat hakkında böyle makûs bir mütaleada bulunmak küstahlıktır, bunu yapamam (*Bravo sesleri*).

İsmet Paşanın kendisine mesai arkadaşı olarak aldığı zevat hakikaten çok değerli, çok mümtaz evsafa maliktirler ve onun için en çok hücumu maruz kalmaya müstahaktırlar. Çünkü düşünebilirler ve yapabilirler. Eğer düşünemez ve yapamaz olsalardı mazur görülebilirlerdi.

Onlar madam ki bu derece muntazamdırlar ve bu derece yüksek vasfı haizdirler, kendilerinin vadet tikler ini tamamı tamamına, noktası noktasına beklemek de bizim hakkımızdır. İşte onun içindir ki bu gün okunan programın zamanı tatbiki, Başvekilin ve arkadaşlarının şahsî hüviyetleri ve meziyetleridir. Başka hiç bir şey yoktur ve bundan da müstağnidirler. Aramızda bazı mesailde belki düşünüş itibariyle farklar olacaktır. Farklar bulunmaktadır. Fakat hep düşüncelerimiz Cumhuriyetin takviye ve tealisine matuftur.

Burada vesile oldukça içtihadatını kendilerine söyleyeceğim. Onları, delâilimle iknaa çalışacağım. Ya kendilerini ikna ederim ya onlar beni ikna ederler. Neticede memleket müstefit olur.

İsmet Paşa Hazretlerinin kılıcı ile teessüsüne hizmet ettiği bu Cumhuriyetin taalisini istiyeceği elbette ve elbette şüphesizdir. Bunun makûsunu düşünmek, belâhettir ve denaettir. Onun için icraatına; içtihadatına tevafuk etmeyen ufak tefek şeyleri dolayısıyla engel olmağa çalışmak, benim kendi nokta-i nazarıma göre, vatansızlıktır. Bundan dolayı Paşa Hazretlerinin verdiği vaatleri tamamiyle yapacağına ve bu netayıçten memleketin âzamî istifade edeceğine kanaat beslerim. Bu vesile ile itimat reyî vermekte cümlenize takaddüm ediyorum. (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey (İzmir) – Arkadaşlarım; Sırrı Bey Heceti Celilenize maruzatta bulunurken Türkiye'nin Avrupa ailesinde olduğunu ve fakat böyle olduğu halde neden Avrupa Devletlerinin kendi aile işlerine karıştırılmamak istenildiğini söyledikten sonra bu ailevî işlerine karıştırılmamasının bir sebebi olacağına işaret etti ve kanunlarımızın mükemmeliyetini beyan ederek acaba bir kusurumuz var mı? Dedi. Bu noktayı tenvir etmeden geçmek doğru olmaz. Arkadaşımızı alenen ve müsareatla temin ederim ki, bu noktada Türkiye'nin hiç bir kusuru yoktur. Yalnız Avrupa ittihadı teşebbüsünün manası nedir. Mahiyeti nedir. Bunu biraz mütalea etmek zahmetine katlanırlarsa sordukları hadisenin sebep ve izahı kolaylıkla bulunur. Avrupa ittihadı teşebbüsü her kesin bildiği gibi Fransa Hariciye Nazırının ortaya attığı bir fikirle başlar, esas fikir demiyorum. Bu defaki resmî safhadan bahsediyorum ve bunun Cemiyeti Akvamda dahil olan azaya münhasır olmasına başlar ve anladığımıza göre bu coğrafi bir vaziyetin icabı olmuştur. Yoksa falan devletin kanunları ve sairesi diye bir ölçü mevzubahs değildir.

Meselâ: Japonya gibi kanunlarının ve medenî vaziyetinin yüksek olduğu müsellem olan bir devlet Cemiyeti Akvamda esasında ve başında olduğu halde çağırılmamıştır. Sonra, bize karşı bildiğiniz gibi dostlarımızın delâletile Türkiye ve Rusya'nın oraya daveti mevzubahs olduğu vakit Cemiyeti Akvam âzası olup olmak noktası hakkındaki mütaleanın biraz sonra söyleyeceğim İtalyanın bizim için olduğu kadar ortaya atılan dava için de doğru ve dostane olan teklifindeki meseleyi

müttekaddime tehir edilerek ve yalnız ruznamelerine aldıkları işten bahsederek ittifakla davet edilmek: ligimize karar verilmiştir. Binaenaleyh bu kararda bir kısmı tarafından davetimizin kabul edilmesi ve diğer kısmın ise bunu kabul etmemesi meselesi yoktur. Esasen Akdeniz’de büyük bir şibicezire teşkil eden Anadolu’nun ve yanı başımızdaki İstanbul’un coğrafi vaziyetini tayin etmek şu veya bu siyasi cemiyete ait olamaz. Coğrafi vaziyet ile iştigal eden âlimler bunu tetkikat ile tayin edebilirler. Türkiye’nin Akdeniz’deki vaziyetini kimse tağyir edemez. Cemiyeti Akvam Meclisi Umumisinin kararına istinaden teşekkül eden Avrupa ittihadı tetkik komisyonu cihan iktisadi buhranının Avrupa’ya tealluku itibarile müzakereye konmasına karar verdi.

Ve komşumuz ve dostumuz Rusya ile bizim ve İzlandalı’nın davetlerine karar verdi. Ve bu karar da Cemiyeti Akvam Kâtibi Umumiliği vasıtasile bize bildirilmişti. Ondan sonra Paris’te toplanan talî komisyonlardan birinde bazı işlerin Cemiyeti Akvam azasına ait olduğu ve Cemiyeti Akvam ailesi işlerine ait şeyler nokta-i nazardan Cemiyeti

Akvamda dahil olmyan devletlerin müzakereye iştirak edip etmemesini ileri atanlar bulundu. Ekseriyetle menfi bir karar da verildi. Fakat buna taraftar olmyan ve itiraz eden mühim devletler de vardı. Onun için henüz bu nokta kesbi katiyet etmiş değildir. Bu münasebetle ileri atılan şey Cemiyeti Akvama dahil olmyan devletlerin müzakereye iştirak edip etmemesi meselesidir. Yoksa Türkiye’nin şu veya bu nokta-i nazardan girip girmemesi değildir. Ancak Cemiyeti Akvam âzası olmak meselesine gelince onu daha evvelki B.M. Meclislerinde kâh açık kâh işaretle muhtelif defalar mevzubahs ettiğimizi hatırlıyorum. Bunun için o vakit söyledigimi tekrar etmekle meseleyi kâfi derecede izah etmiş olacağımızı zannediyorum: Türkiye kuvvetlerinin hiç bir noktadan ve hiç bir vesile ile sevk ve idaresi; ancak B.M. Meclisinin itimat ettiği icra kuvvetlerinden gayrisine bırakılamaz (*Alkışlar*). Binaenaleyh her hangi bir heyette dostumuz ve çok dostlarımız bulunsun. Türkiye kuvvetlerinin her hangi bir kararla şu veya bu suretle sevk ve idaresi mevzubahs oldu mu ancak bu Bey Meclisin itimat ettiği hükümetin delegesinin mevzubahs olan işin müzakeresine ve karara iştirak etmiş olması lâzımdır (*Alkışlar*). İşte bu hak bize temin edilmediği içindir ki, diğer devletlerin, işlerini bilmem ve onlara karışmak vazifemiz değildir. Hatta karışmamak vazifemizdir.

Bütün arzularımıza rağmen giremedik. Filhakika hududunu ölçüp biçemediğimiz ve her hususuna müsavi hukukla karışamıyacağımız tertiplere ve taahhütlere memleketimizi sürüklemek elimizde değildir (*Alkışlar*). Biz bütün dünya ile dostluk istiyoruz ve herkesle dost olmağa çalışıyoruz ve Başvekil Paşanın biraz evvel söylediği gibi vatanda ve cihanda sulh için çalışıyoruz.

Hiç bir cepheye aidiyet ve cepheler doğurmak politikasını beğenenlerden değiliz. İşte umumiyetle izah ettiğim bu sebeplerden dolayı esas fikri kendi fikrimiz olduğu ve tecelli eden bu günkü haldeki şu müesseseyi teşvik ettiğimiz, beğendiğimiz ve kendisi ile birçok noktalarda teşriki mesai ettiğimiz halde şu Cemiyeti Akvam âzası olmak vaziyeti Türkiye için henüz mevzubahs olmuş değildir. Şimdi

Cemiyeti Akvamda âza olmayınca bu komisyonda, yani Avrupa ittihadı tetkik komisyonunda, iştirak ettiğimiz halde bir takım işlere karışıp karışmamak hususuna gelince o husustaki nokta-i nazarlarımızı ilân ettiğimiz cevaplarımızla gösterdik. Eğer Cemiyeti Akvam ve azaları kendi aralarında ailevî işleri varsa onları aralarında konuşmak için teşkilâtları ve vesileleri eksik değildir ve biz o işlere karışacağız gibi bir davaya girişemeyiz. Ancak coğrafi bir mefhum etrafında devletleri anlaştırmak için ve bu gaye ile olduğu ilân edilen Avrupa tetkik komisyonunun vuku bulan davetine iştiraki memnuniyetle kabul ettik. Orada konuşulacak her husufun bizden gizli olmamasını istemek te hakkımızdır ve zaten başka türlü yapamayız (*Alkışlar*).

Sırrı Bey (Kocaeli) – Efendim, Hariciye Vekili Beyefendiye teşekkürler ederim.

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Kocaeli Mebusu muhteremi Sırrı Beyin mülahazatı iki zümrede toplanabilir. Bir kısmı prensiplere, kararlara taallük eden itirazlar, ikinci kısmı da; tatbikata taallük eden itirazlardır. Tatbikata taallük eden itirazlar daima olacaktır. Çünkü idarede her hangi bir dairenin her hangi bir memurun şu veya bu işte bir hatası olabilir. Bu gibi meselelerde sureti umumiyede şikâyetten amelî bir netice çıkmaz, dikkat ettim, bütün söyledikleri işlerde, bütün söyledikleri idarî şikâyetlerde şu tarzda muayyen bir mevzu yoktur. Böyle şikâyetler getirirlerse Hükümet bittabi nazarı dikkate alır. Tahkikat yapar ve sarahaten cevap verir. İtirazlarının bir kısmı, esaslara teallük ediyor; inhisarlar ve saire gibi.

Bu meseleler çok konuşulmuştur. Bu hususta nokta-i nazarlarımız bellidir. Sureti umumiyede Hükümet sistemi olarak yürüdüğümüz hattı hareket malûm olduğu için bunu bilerek kabul etmek lâzımdır. Bir defa umumî prensip olarak takip olunacak hattı hareket başka türlü olamaz. Sonra muayyen bir kanun, muayyen bir inhisar veya muayyen bir şekil için, bir prensip için itirazları olursa burada mevzu-bahs etmek için çok fırsat olacaktır. Her fırsatı memnuniyetle karşılırsınız ve memnuniyetle münakaşa etmeğe hazırız. (*Alkışlar*)

Sırrı Bey (Kocaeli) – Efendim, İsmet Paşa Hazretlerinin bu beyanatına karşı teşekkürü az görürüm. Yaşasın İsmet Paşa..... (*Alkışlar*)

Reis – Efendim, Hükümet beyannamesini okudu ve icap eden cevapları da verdi. Teşkilâtı esasiye kanunu mucibince, Hükümet beyannamesini okuduktan sonra itimat talep eder. Reylerinizi istimal buyurunuz. Rey kutuları gezdirilecektir. İtimat edenler beyaz, etmiyenler de kırmızı rey vereceklerdir.

(Reyler toplandı).

Reis – Reylerini vermiyen zevat varsa versin.

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Reylerin neticesini arz ediyorum. 287 rey vardır. Ademi itimat reyi yoktur. 287 rey ile İsmet Paşa hükümetine itimat edilmiştir. (*Bravo... Yaşasın sesleri... Alkışlar*)

Başvekil İsmet Paşa (Malatya) – Muhterem arkadaşlar; gösterdiğiniz büyük itimat ve teveccühe teşekkür ederiz. Muzaheretiniz, Hükümetin muvaffakiyeti için

temel taşıdır. Hükümetin icraatında muvaffak olması sizin arzunuzun, memlekette istediklerinizin tahakkuku demektir. Onun için Hükümet, icraatında sizden muza-heret, delâlet ve irşat ister (*Alkışlar*)

Reis – Efendim, celseyi on beş dakika tatil ediyorum.

Kapanma saati: 17.30

İtimat Reyleri

(İttifakla beyanı itimat edilmiştir)

Program	09.05.1931
Güvenoylaması	09.05.1931
Âza adedi	317
Reye iştirak edenler	287
Kabul edenler:	287
Reddedenler:	0
Müstenkifler:	0
Reye iştirak Etmiyenler:	2
Münhaller	10

(Kabul Edenler)

Adana

Ali Münif Bey, Ömer Resul Bey, Zamir Bey

Afyon

Karahisar Ali Bey, Haydar Bey, İzzet Bey, İzzet Ulvi Bey, Mollaoğlu Cemal Bey, Ruşen Eşref Bey

Aksaray

Ahmet Süreyya Bey, Besim Atalay Bey, Rıza Nisari Bey, Yaşar Bey

Amasya

Esat Bey, İsmail Hakkı Bey, Nafiz Bey

Ankara

Ali Bey, Eşref Bey, Halit Ferit Bey, Hasan Yakup Bey, Muslihittin Abdullah Bey, Rifat Bey, Şakir Bey, Yahya Galip Bey

Antalya

Dr. Cemal Bey, Dr. Nazifi Şerif Bey, Haydar Bey, Numan Bey, Rasih Bey

Artvin

Asım Bey, Memet Ali Bey

Aydın

Adnan Bey, Dr. Reşit Galip Bey, Dr. Mazhar Bey, Fuat Şahin Bey, Tahsin Bey

Balıkesir

Ali Şuuri Bey, Enver Bey, Hacim Muhittin Bey, İbrahim Yörük Bey, İsmail Hakkı Bey, Kâzım Paşa, Memet Cavit Bey, Muzaffer Bey, Pertev Etçi Bey, Vasfi Memet Bey

Bayazıt

Halit Bey, İhsan Bey, Übeydullah Bey

Bilecik

Salih Bey

Bolu

Cevat Abbas Bey, Dr. Emin Cemal Bey, Hasan Cemil Bey, Şükrü Bey

Bursa

Asaf Bey, Bakteriyolog Refik Bey, Dr. Galip Bey, Dr. Rasim Ferit Bey, Emin Fikri Bey, Mustafa Fehmi Bey, Refet Bey, Rüştü Bey

Cebelibereket

İbrahim Bey, Naci Paşa

Çanakkale

Osman Niyazi Bey, Samih Rifat Bey, Şükrü Bey, Ziya Gevher Bey

Çankırı

Rifat Bey, Talât B, Ziya Bey

Çorum

Bekir Karamemet Bey, Dr. Mustafa Bey, İsmail Kemal Bey, İsmet Bey, Münir Bey, Nabi Rıza Bey

Denizli

Dr. Kâzım Bey, Emin Aslan Bey, Haydar Rüştü Bey, Mazhar Müfit Bey, Necip Ali Bey, Yusuf Bey

Diyarbakır

Kâzım Paşa, Zekâi Bey, Zeki Mesut Bey, Zülfü Bey

Edirne

Faik Bey, Hasan Hayri Bey, Şakir Bey, Şeref Bey

Elâziz

Ahmet Saffet Bey, Fazıl Ahmet Bey, Hasan Tahsin Bey, Hüseyin Bey, Memduh Şevket Bey

Erzincan

Abdülhak Bey, Aziz Samih Bey, Saffet Bey

Erzurum

Asım Bey, Aziz Bey, Dr. Ahmet Fikri Bey, Dr. Hakkı Şinasi Pş Nafi Atuf Bey, Nafiz Bey, Necip Asım Bey

Eskişehir

Alioğlu Ahmet Bey, Cafer Bey, Emin Bey, Yusuf Ziya Bey

Gazi Antep

Ahmet Remzi Bey, Kılıç Ali Bey, Reşit Bey, Şahin Bey

Giresun

Hakkı Tarık Bey, İhsan Paşa, Kâzım Bey, Münir Bey, Şevket Bey

Gümüşane

Edip Servet Bey, Hasan Fehmi Bey, Şevket Bey

Hakkâri

İbrahim Bey

İçel

Emin Bey, Hakkı Bey

İstanbul

Abdülhak Hâmit Bey, Akçuraoglu Yusuf Bey, Ahmet Hamdi Bey, Ali Rana Bey, Halil Ethem Bey, Hamdi Bey, Hasan Vasfi Bey, Hayrullah Bey, Yaşar Bey

İzmir

Halil Bey, Kâmil Bey, Kitapçı Hüsnü Bey, Mahmut Celâl Bey, Mahmut Esat Bey, Memet Sadettin Bey, Mustafa Rahmi Bey, Osmanzade Hamdi Bey, Saraçoğlu Şükrü Bey, Vasıf Bey

İsparta

Hüseyin Hüsnü Bey, Kemal Turhan Bey, İbrahim Bey, Mükerrerem Bey

Kars

Baha Tali Bey, Faik Bey, Memet Nazif Bey, Ömer Kâmil Bey

Kastamonu

Ali Rıza Bey, Halil Bey, Hasan Fehmi Bey, Refik Bey, Tahsin Bey, Velet Bey

Kayseri

Ahmet Hilmi Bey, Ahmet Tevfik Bey, Coşkun Osman Bey, Reşit Bey, Sait Azmi Bey

Kırklareli

Dr. Fuat Bey, Memet Nahit Bey, Şevket Bey

Kırşehir

Hazim Bey, Lûtfi Müfit Bey, Serdar Ahmet Bey

Kocaeli

Ali Bey, İbrahim Süreyya Bey, Kemalettin Bey, Ragıp Bey, Reşit Saffet Bey, Salâhaddin Bey, Sırrı Bey

Konya

Ahmet Hamdi Bey, Haydar Bey, Kâzım Bey, Kâzım Hüsnü Bey, Kemal Zaim Bey, Mustafa Bey, Mustafa Lûtfi Bey, Naim Hazim Bey, Refik Bey, Sırrı Bey, Tevfik Fikret Bey

Kütahya

Hakkı Bey, İbrahim Bey, Muhlis Bey, Mustafa Bacak Bey, Ömer Davut Bey, Recep Bey, Tevfik Bey

Malatya

Abdülmuttalip Bey, Dr. Hilmi Bey, Mahmut Nedim Bey, Talât Haşim Bey, Vasıf Bey

Manisa

Kâni Bey, Memet Sabri Bey, Mustafa Fevzi Bey, Osman Bey, Refik Şevket Bey, Turgut Bey, Vakup Kadri Bey, Halil Nifli Bey

Maraş

Abdülkadir Bey, Memet Bey, Mitat Bey, Nuri Bey

Mardin

Abdürrezzak Bey, Ali Rıza Bey, İrfan Ferit Bey

Mersin

Ferit Celâl Bey, Hamdi Bey, Süleyman Fikri Bey

Muğla

Dr. Hüseyin Avni Bey, Nuri Bey, Yunus Nadi Bey

Muş

Hasan Reşit Bey, Kılıçoğlu Hakkı Bey, Muhittin Nami Bey

Niğde

Ahmet Vefik Bey, Faik Bey, Galip Bey, Halit Bey

Ordu

Ahmet İhsan Bey, Hamdi Bey, İsmail Bey, Recai Bey, Şevket Bey

Rize

Ali Bey, Atıf Bey, Esat Bey, Fuat Bey, Hasan Cavit Bey

Samsun

Dr. Asım Bey, Emin Bey, Ethem Bey, Memet Haçıyunus Bey

Siirt

Halil Hulki Bey, Mahmut Bey

Sinop

Hulusi Bey, İbrahim Alâettin Bey, Recep Zühtü Bey

Sivas

İsmail Memet B, Necmettin Sadık Bey, Rahmi Bey, Rasim Bey, Remzi Bey, Şemseddin Bey, Ziyaeddin Bey,

Şebîn Karahisar

İsmail Bey, Sadri Maksudi Bey, Vasfi Raşit Bey

Tekirdağ

Celâl Nuri Bey, Cemil Bey, Faik Bey

Tokat

Bekir Lûtfi Bey, Hüsnü Bey, Mustafa Vasfi Bey, Nazım Bey, Süreyya Tevfik Bey,

Trabzon

Daniş Bey, Hakkı Sofu Bey, Halil Nihat Bey, Hasan Bey, Nebizade Hamdi Bey, Raif Bey

Urfa

Ali Saip Bey, Dr. Refet Bey, Mahmut Bey, Refet Bey

Van

Hakkı Bey, Münip Bey

Yozgat

Ahmet Cevdet Bey, Ahmet Erzurumlu Bey, Avni Doğan Bey, Hamdi Bey, Süleyman Sırrı Bey

Zonguldak

Celâl Sahir Bey, Esat Bey, Halil Bey, Hasan Bey, Ragıp Bey, Rifat Bey

(Reye iştirak etmiyenler)

Adana

Hilmi Bey (V.)

Ankara

Gazi Mustafa Kemal Paşa (R. C.)

Bilecik

Hayrettin Bey, İbrahim Bey

Bolu

Falih Rıfkı Bey

Burdur

Mustafa Şeref Bey (V.)

Bursa

Esat Bey (V.)

Cebelibereket

Hasan Basri Bey

Çankırı

Mustafa Abdülhalik Bey (V.)

İstanbul

Ahmet Rasim Bey, Dr. Refik Bey (V.) Salah Cimcoz Bey

İzmir

Dr. Tevfik Rüştü Bey (V.)

Kars

Muhittin Paşa

Kastamonu

Dr. Suat Bey

Malatya

İsmet Paşa (Bş. V.)

Muğla

Şükrü Kaya Bey (V.)

Rize

Akif Bey

Sinop

Yusuf Kemal Bey (V.)

Trabzon

Süleyman Sırrı Bey

VII. İnönü Hükümeti
01.03.1935-01.11.1937

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mustafa İsmet İNÖNÜ (Malatya) 01.03.1935-01.11.1937

Adliye Vekili

M. Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 01.03.1935-01.11.1937

Milli Müdafaa Vekili

Kazım ÖZALP (Balıkesir) 01.03.1935-01.11.1937

Dahiliye Vekili

Şükrü KAYA (Muğla) 01.03.1935-01.11.1937

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 01.03.1935-01.11.1937

Maliye Vekili

Fuat AĞRALI (Elazığ) 01.03.1935-01.11.1937

Maarif Vekili

Zeynel Abidin ÖZMEN (Aydın) 01.03.1935-16.06.1935

Saffet ARIKAN (Erzincan) 16.06.1935-01.11.1937

Nafia Vekili

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 01.03.1935-01.11.1937

İktisat Vekili

Mahmut Celal BAYAR (İzmir) 01.03.1935-01.11.1937

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 01.03.1935-01.11.1937

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 01.03.1935-01.11.1937

Ziraat Vekili

Muhlis ERKMEN (Kütahya) 01.03.1935-11.06.1937

Şakir KESEBİR (Tekirdağ) 11.06.1937-01.11.1937

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 5 Cilt 1 İnikat 2
Sayfa 27-32
07.03.1935 Perşembe

İKİNCİ CELSE

BAŞKAN – *Mustafa Abdülhalik Renda*
KÂTİBLER: *Ali Muzaffer Göker (Konya)*
Ali Zırh (Çoruh)
Açılma Saati: 18.20

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Söz İsmet İnönü'nündür.

BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ (Malatya) – Büyük Ulusun sayın vekilleri, Hükümet şimdiye kadar olduğu gibi, sade bir program sahibidir. Ancak programı tatbik için sağlam bir azim ve katî bir karar ile çalışmak yolundadır. Biz, inkılâbların vücudunda getirdiği yeni Türk cemiyetinin içeriden ve dışarıdan sulh ve emniyet içinde çalışıp ilerlemesini ve açılmasını amaç tutuyoruz. (*Alkışlar*) sulhun ve huzurun bulanmadan kalacağına ve icabında ehliyetle ve fedakârlıkla korunacağına, güven havası, yurdun imarı ve yurtdaşın refahı için birinci şart olduğuna inanıyoruz. (*Alkışlar*)

Ekonomi alanında zamanın şartları ve istekleri gittikçe zorlaşmakta olduğunu görüyoruz. Biz, ülkenin ödeme kabiliyetini kolaylaştıracak bir ticaret sistemini takib etmeğe mecburuz. Diğer taraftan memleket dahilinde istihsalı ve istihlâki artıracak yeni ve geniş faaliyetleri teşvik etmeği lüzumlu görüyoruz. Sanayileşmeğe verdiğimiz ehemmiyet, her zamandan ziyade artmıştır. Yeni bir ekonomik karar olarak Yüksek heyetinize arzeder ki Hükümet sınaî mamulâtımızın dahilde istihlâkini arttırmak için özel tedbirler almağa karar vermiştir. (*Alkışlar*)

Şeker, kömür, çimento gibi mahsullerin fiyatları üzerinde esaslı indirmeler yapılarak bunların içerde sürümleri artırılacağını sanıyoruz.

Hükümet, hem genel hizmet veya şirket masraflarını indirerek hem yerli ürün ve mamullerin bedellerini ucuzlatarak yurdda yeni ve esaslı bir genlik açılacağına inanıyoruz.

Deniz nakliyemizi ıslah etmek ve yenilemek ve umumiyetle tarifeler üzerinde ucuzluğa ve kolaylığa gitmek yolumuzdur.

Demiryollarının, rıhtımların ve limanların Devlet elinde bulunmasının faydaları her gün daha ziyade anlaşılmaktadır. Nakliyede ucuz ve ekonomik işletmeyi iltizam ediyoruz.

Sayın sayımlar,

Dışarı siyasada sulh ve emniyeti korumak ve teşkilâtlandırmak için bütün kudretimizle çalışıyoruz. Dostlarımıza, taahhütlerimize sadakat ve genel olarak yakın komşularımızla iyi geçinmek için elimizden gelen her şeyi samimiyetle yapmak, siyasetimizdir. (*Bravo sesleri*) Bu siyasetin ana çizgileri içinde uluslararası hâdiselerini dikkatle takib ediyoruz (*Alkışlar*)

Sovyet İttihadile münasebetlerimiz her zamandan ziyade sıcak bir dostluk içindedir. (*Sürekli alkışlar*) Sovyet sanayiinin güzel eserleri sanayileşme hayatımızda ebedî dostluk hatıraları olarak yükselmektedir. Büyük Sovyet İttihadile yakın ve samimî dostluğumuz, gerek siyaset alanında ve gerek diğer her alanda her gün daha ziyade kuvvetlenmekte ve genişlemektedir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Balkan paktının uluslararası sulhu için büyük kıymeti, her münasebetle parlak bir surette kendini göstermektedir. Müttefikler teahhüdlerine sadıktırlar. Müttefikler birbirinin emniyetini kendi emniyetleri gibi tutmak zihniyetindedirler. (*Alkışlar*)

İran ile aramızda mevcut olan dostluk ve güven siyaseti mutlu bir surette ilerlemektedir. Dost memleketin her vesile ile tesanüd ve muhabbet havasını zikretmek, benim için gerçekten bir kıvançtır. (*Alkışlar*)

Afgan Devleti ile aramızda öteden beri devam edegelen samimî dostluğumuz tabii bir surette inkişaf etmektedir. (*Alkışlar*)

Bulgaristan ile münasebetlerimizin dostça mahiyetinin delillerini bu komşu memleketin büyük salâhiyetli ağızlarından işitmek, Türk ulusunca yüksek değeri ile takdir edilmektedir. Aramızda iyi geçinmek, dostluğu artırmak ve Balkanlarda sulhun muhafazasında müşterek büyük menfaatlerimizi görmek niyetlerimiz ki karşılıklı olduğuna şüphe etmiyoruz, geniş ve güzel tatbikata namzet bulunmaktadır. Balkan Devletleri arasında birbirinin saadetini özlemek zihniyeti istikbal için hayırlı bir müjde olmasını dileriz.

Diğer büyük devletler ve diğer memleketlerle münasebetlerimiz dostane inkişafını takib etmektedir.

Sayın ve sevgili sayımlar,

Bizi çalışmamızda teşvik etmek kararında iseniz, bunu reylerinizle göstermenizi dileriz (*Şiddetli alkışlar*)

HALİL MENTEŞE (İzmir) – Arkadaşlar General İsmet İnönü'nün, 10 senelik başvekilliği esnasında memlekete yapmış olduğu büyük hizmetleri görüpte takdir etmemek için insanın menfur bir ihtirasın zebunu olması lâzımdır. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Daha iyi bir programla, daha faydalı neticeler alınamaz mı idi? Bu sual münakaşa edilebilir. Fakat şu muhakkaktır ki Devletin işleri büyük bir hulûs, derin bir vatanperverlik ve büyük bir dirayetle sevk ve idare edilmiştir. Ben bu işleri burada tadat etmeğe lüzum görmem, çünkü hepiniz de bilirsiniz, bütün memleket te bilir. Bence General İsmet İnönü'nün memlekete yapmış olduğu en büyük hiz-

met, teşkilâtı esasîyenin tesbit ettiği demokrasi esaslarında sebat ederek ütöpik doktrinler üzerinde beşeriyete yeni nizamlar bulmak üzere şurada burada vukubulan tecrübelerle Devletin siyasetini kaptırmamış olmasındadır. Şu muhakkaktır ki beşeriyeti bu günkü medeniyet ve terakki seviyesine, demokrasi esasları dairesinde kurulmuş olan nizam içinde azamî inkişafı bulan ferdi teşebbüslerdir. Ferdî teşebbüsler derken Devletin iktisadiyattaki rolünü unutmamak lâzımdır. Devlet eski göreneklere göre bir emniyet jandarması, bir emniyet muhafızı olmaktan çıkmıştır. Devletin, amme menafîinin muhafazasında hakem rolü tamamen elindedir. Demokraside böyledir ve böyle olmalıdır. Bilhassa bizim memleketimiz iktisadî kapitülasyonların tazyiki altında vaktile münkeşif olan sanayii sönmüş ve sırf ziraî bir memleket haline gelmiş ve iktisadî kıymetleri, muhtaç olduğu eşyayı hariçten almağa kâfi gelmediği için tediye muvazenesi daima açık olarak devam etmiştir. İktisadî kapitülasyonların mevcut olduğu devirlerde bu açık hariçten mütemadiyen yapılan istikrazlarla kapatılıyordu. Fakat bu istikrazlar yapıldıkça Devletin hidematı umumiyesini sevk ve idare için, orduyu, donanmayı ihzar için elinde bulunan malî kudret yavaş yavaş bu borçların amortismanına karşılık olmak üzere günden güne azalıyordu ve bu gidiş bir iflâs gidişi idi. Binaenaleyh bu vaziyette bulunan bir memlekette iktisadî kapitülasyonlar kalktıktan sonra elbetteki birinci vazife, memleketin tediye muvazenesini karşılaştırmak ve memleketin iktisadî muvazenesini kurmaktır. İktisadî muvazeneyi kurmak için maatteessüf ziraat hayatı memlekette geniş ve büyük sermaye kurmağa mâni olduğu için hususî teşebbüslerin yapamayacağı büyük işleri Devletin üzerine alması ve bu ihtiyacı önlemesi zaruridir. Binaenaleyh şeraiti iktisadiyenin müsaîd olduğu sahalarda biran evvel fabrikalar kurarak memleketin kendine mümkün olduğu kadar kâfi gelecek surette iktisaden müstakîl bir vaziyette bulunmasında elbette faal bir rolü olacaktır. Fakat İsmet Paşa Hazretlerinin bir nutkunda söyledikleri gibi, bizde Devletçilik diğer memleketlerde olduğu gibi hususî teşebbüsleri İktisadî sahadan birer birer ihraç etmek değil, yalnız onların yapamayacağı ve memleketin muhtaç olduğu büyük işleri önlemektir ve kendi tabirince bir müdafaa vasıtası olarak kullanmaktır.

Binaenaleyh ileride de bu hudud dahilinde kalınacağına ve bu yolda yürüneceğine hiç şüphem yoktur.

Şu mukakkaktır ki, demokrasi esasları dairesinde kurulmuş olan şerait ve nizam içinde ferdi teşebbüsün azamî inkişafını bulmasıdır ki beşeriyeti bu günkü medeniyete yükseltmiştir. Buna varıncaya kadar bizim katedecek etaplarımız vardır. Bunlara doğru emin yollardan, emin metodlarla yürümek mecburiyetindeyiz.

Dedim ki, Hükümetin, Devletin iktisadiyatta amme menafimi korumak hususunda hakem rolü elindedir ve elinde kalmalıdır. Her gün şükranla görüyoruz ki memleketin ufuklarında bacalar yükselmektedir. Gelecek senelerde alınan büyük teşebbüslerle daha birçok fabrikalarımız kurulmuş olacaktır. Bu suretle bu gün elli bin tahmin edilen amele miktarı da artacaktır. Binaenaleyh sınıflar arasında muvazeneyi kurmak, mücadeleye mâni olmak, vahdeti tesis için Devletin bu günden hakem rolünü alarak sosyal kanunları ihzar etmesi ve neticelendirmesi lâzımdır ka-

naatindeyim. Bunun için Başvekilimizin nazarı dikkatlerini celbederim. Çünkü devanse edilmezse, Devlet sosyal kanunları biran evvel ihzar etmezse, hariçten vuku bulacak tazyikle bu kanunlar yapılacaktır. O vakit memlekette disiplinli demokrasi olarak güttüğümüz fikri bozacak hatalı bir takım cereyanlar tevellüd edebilecektir. Başvekil Paşa Hazretleri buyurdular ki: memlekette sanayiın istihlakâtını genişletmek için ucuzlatma tedbirlerine müracaat edeceğiz ve bu ucuzlatma şu ve bu sanatlara teşmil edildiği gibi yavaş yavaş bunun üzerinde yürüyeceğiz. Bu mesele, yalnız sanayiın istihlakâtını genişletme meselesi değildir. Bu mesele, daha büyük ve daha geniş bir meseledir ve ondan dolayıdır ki bu meseleyi daha geniş sahada almak lâzımgeliyor, kanaatindeyim. Bu müstahsilin müstehtlikin de % 75'ini teşkil eder, bilhassa çiftçinin, kıymetlerinin sukutile muhtaç olduğu eşyanın kıymetleri arasındaki ağır muvazenesizliğin bütün bütün izalesi mümkün olmuyor. Fakat hafiflemesi meselesidir. Onun için sanayiın fiatlerini ucuzlatmak meselesi, münakaleyi indirmek meselesi elbette ki çiftçinin bu vaziyeti üzerinde büyük bir salâh hâsıl edecektir. Fakat bence yalnız bu kâfi değildir. Çiftçinin muhtaç olduğu diğer eşya vardır ki onların sanayi ile alâkası yoktur. Doğrudan doğruya Hazineye varidat membairdır. Binaenaleyh onlar üzerinde de tevakkuf etmek lâzımdır. Meselâ gazyağı. Biliyorsunuz ki bütün köylerin bütün memleketin zarurî bir ihtiyacıdır. Binaenaleyh, gazyağı fiatleri üzerinde de tenzilât yapmalı, tarifelerde tenzilât yapmalı, bu fedakârlığı ihtiyar etmelidir.

Sonra tuz meselesi; bu da malî bir meseledir. Fakat gerek hayvan ve gerekse insanın gıdası nokta-i nazarından çok mübrem bir ihtiyaçtır. Tuz, köylünün bu günkü iştira kabiliyetine nazaran çok yüksektir.

Bu husustaki vaziyeti tamamilen tezahür ettirmek için arz ediyorum: Bir gün çiftlikten geliyordum; yolda yirmi kadar eşek üzerinde çuvalar, arkasında da yirmi kadar adama rastladım. Bu mıntakada böyle çuval içinde eşeklerle nakledilecek bir şey bulunmadığını düşünerek ne olduğunu anlamak istedim ve otomobili durdurarak sordum.

Cevaben dediler ki, tuzlu toprak almağa gidiyoruz. Muğla'nın dağ köylerinden getiriyorlarmış. Köyden ne vakit çıktınız diye sordum, yıldızla beraber, dediler. Karakaya denilen bir mevki ki, oradan denize daha üç saat vardır. Bir yük topraktan ne kadar tuz alabiliyorsunuz dedim, üç okka dediler. Canım dedim, üç okka tuz için yıldızda çıktınız, 18 saat gittiniz ve 18 saat geliyorsunuz. Ne yapalım dediler, paramız yok ki, alalım. Sonradan haberdar oldum ki, inhisar idaresinin kolcuları buna da mâni olmuşlardır. Onun için arkadaşlar, bu tuz meselesi mühimdir, nazarı dikkatinizi celbederim. Bilhassa Başbakanın. Bu meselenin ehemmiyeti büyüktür. Hafifletilmesi zaruridir ve imkân da bulunabilir.

Efendim, haricî vaziyet itibarile de arzedilen manzara hakikaten iftihara değer bir manzaradır. Bu manzara şudur: Artık yeni Türk Devleti başka devletlerin etrafında dönen bir peyk değildir. Kendi mihverinde dönen müstakil bir kudret rolü oynamaktadır. Sözlerimi burada bitiriyorum. Başvekilimize ve Hükümetimize yeni muvaffakiyetler temenni ediyorum.

REFİK ŞEVKET İNCE (Manisa) – Arkadaşlar, bir devletin yürümesi ve yaşaması yükünü üzerine alanların her şeyden evvel bilgi ve azim meziyetlerine malik olması düsturlarını bir an düşündükten sonra, millet namına bizden itimat isteyen İsmet İnönü'nün bu ağır ve esaslı vazife ve ağır hayatın vaziyetine göre 10 seneden beri gördüğümüz ve bundan sonra da göreceğimiz eserleri karşısında, bu eserleri gören gözlerin vicdanlara telkin ettiği şükranı eda etmemek biraz eksik gibi olurdu. Binaenaleyh ben bu yeni programın aslî hatlarını, ana yollarını bize gösterdikten sonra bizden itimat isteyen İsmet İnönü'ye bundan evvel yaptığı işlerden dolayı teşekkür borcunu yaptıktan sonra, bundan sonra dahi yapacağı işlerin büyük vukuf ve esaslı bir azimle, kendi tabiri veçhile, sağlam bir azimle yürütmek kanaatinde olduğu ifadesine karşı teşekkürü ayrıca borçlanırım.

İçinde bulunduğumuz ve yaşadığımız devrin icablarını, yine kendi ifadeleriyle, yurdun refahı, yurddaşın saadeti diye iki belîğ fıkra ile hulâsa eden ve bu emelle Devlet makinesini yürüteceğini vadeden bir başvekil her halde her vatandaşın itimad etmesi gayet esastır ve bihakkın yerinde verilmiş bir nottur. Onun içindir ki; ben, yürüdüğü yolu bilen, yürüyeceği istikameti çizen ve bu çizgi üzerinde şimdiye kadar olduğu gibi azimle, behemehâl muvaffak olacağı kararını veren bu Devlet recülü huzurunda tekrar millet namına teşekkür ederim.

Nasıl teşekkür etmeyeyim ki; Devletin alâkadar olduğu işlerde ferdlerin yapamayacağını Devlete maleden ve binaenaleyh demiryollarını, limanları ve buna mümasil işleri Devletin tükenmez hazinesine ve kuvvetine dayanarak yürüten bu Hükümet, aynı zamanda yurddaşın faaliyeti için sahalar açmağı, yurddaşın faaliyetini temin etmek için birçok ucuzluklar elde eylemeğı esas ittihaz edeceğini ifade ediyor. Dünyanın buhranlar içinde yıprandığı ve birçok ıztırafların her memlekette aksülâmeler yaptığı bir devrede takib edilen esaslı, metodlu ve hakikaten millî bir iktisad siyasetinin bilhassa bu seneki tecelliyatı, bütün milletin kesesinde, vicdanında hakikaten minnet duygularını ifade edecek kadar sarîh ve açık olmuştur. Bu iktisad siyasetinin gelecek senelere de şamil olması yolundaki void, çok temenni ediyorum ki, aynı neticeleri verirse milletimizin istihsal etmekte bulunduğu saadeti bir an evvel elde etmek nimetine kavuşmuş olacağız.

Nakliye ücretlerinin ağırlığını azaltmak yolundaki teşebbüsün ilk meyvalarını trenlerde toplamış bulunuyoruz. Trenlerin ucuzlatırılmış olması vatandaşların memleketin her bucağına gitmek alâkasını göstermesini ve memleketin her tarafındaki iktisadî münasebetlere iştirak etmesini ve nihayet vatandaşın kendi çerçevesi içinde kalmayıp bütün Türkiye'ye nafiz nazarla bakmasının büyük sebebini teşkil ettiği için, şimendiferlerde yapılan ucuzluğun deniz yollarında da tatbik edilmesi hakkındaki void hakikaten nazarı dikkate alınacak bir şeydir. Yakın zamanda tecelliyatını görmek de bizim için büyük bir arzudur.

Arkadaşlar; eşyanın ucuz satılması, istihsalâtımızın ve istihlâkin arttırılması yolundaki vaitlerin amelî neticeleri üzerinde bu kadar söz söyledikten sonra İsmet Paşanın beyanatının eksik gördüğüm bir kaç kısmını, şimdiye kadar tebellür etmiş siyasetin devamı yolunda telâkki ederim. Binaenaleyh bütçemizin mütevazın

olacağı, maarif siyasetimizin mütebellir bir yol üzerinde yürüyeceği, sıhhat ve ziraat programımızın tatbik edileceği burada mevzubahs olmamış olsa dahi mukaddemede ana hatların esas tutulacağı ve o yolların, tuttuğumuz yolların yine azim ile tesbit edilmesi ve semerelerinin iktitaf edilmesi programın yakın bir zamanda tecelliyatından ümitvar olduğumuzu arzederim.

Arkadaşlar, haricî siyasetimizin umumî manzarasından; zevk, ıftihar ve nihayet millî bir gurur duymayacak kalblerin, her halde bizden değil, insanlardan olmaması lâzımdır. (*Bravo sesleri*) Arkadaşlar, Türk Devletinin bir zaman etrafında dönen entirikalar yerine şimdi havasında esen emniyet, muhabbet kolonyalardım ve bunun temin ettiği nefis ve emniyetbahş kokuların millî vicdanlarımızın üzerinde temin ettiği zevki bir defa daha ifade etmek zannederim ki çok nefis olur. (*Alkışlar*) Bilhassa Türk, kara gün dostlarının en samimî dostu olması, Türk verdiği sözü daima tutmak şiarı İtibarile tarihin en derin zamanlarından beri gelen mütemyiz bir vasfa maliktir. Onun içindir ki Sovyet komşularımızı, inkilâb milletinin, inkilâbımızın ilk gününden beri kendileriyle tesis ettiğimiz münasebatın muvaffakiyetle, samimiyetle yürüdüğü ve yürüyeceği yolundaki teminatı biz millet namına şükranla karşılarız. (*Sürekli alkışlar*)

Sözünün eri olmağı millî şiarının başında tutan Türk milletinin bütün muahedelere, mukavelelere, antantlara karşı bağlılığı yolundaki İsmet İnönü'nün sözü milletin huzurunda verilmiş en kuvvetli sözüdür.

Binaenaleyh biz bu sözü söyleyen İsmet İnönü'nün dahilî ve haricî siyasetine yürekten ve candan itimadımızı göstermeğe hazırız, (*Şiddetli alkışlar*)

GENERAL ALİ FUAD CEBESÖY (Konya) – Arkadaşlar, benden evvel bu kürsüden söz söyleyen arkadaşlar Hükümete itimad edilmesi hakkındaki nokta-i nazarlarını açıkça söylediler. Benim bunların üzerine ilâve edeceğim pek çok şey yoktur. Yalnız kısaca arzı malûmat edeceğim:

Evvelâ Hükümeti tebrik etmek isterim. Çünkü şimdiye kadar tuttuğu yapıcı yol üzerinde devam etmektedir.

Bu bizim için en büyük bir ümittir. Maamafih şunu da söylemek isterim ki, burada okunan bu program ve bandan evvel okunanların heyeti mecmuasını alacak olursak, deyemeyiz ki, tekmil ihtiyaçlarımızı tatmin ediyor. Maamafih şunu da ilâve etmek isterim ki, şu içinde yaşadığımız ahval ve vaziyet içerisinde hiç bir Devlet kabinesinin, milletin bütün eksiklerini ikmal edecek bir program yapıp tatbik edeceğini kimse zannedemez. Bahusus bizim bir tekemmül devresi geçirdiğimiz nazarı itibare alınırsa belki bu sözlerimde bir isabet olur.

Arkadaşlar, Hükümetimizin siyaseti hariciye ve memleket müdafaası hakkındaki kıskançlığına ve tedbirlerine hiç bir itirazım yoktur. Tamamile, bütün mevcudiyetimle musahirim. Belki esasat hakkında değil, fakat teferruat hakkında gerek idari olsun, gerek mali olsun, gerek iktisadi olsun, bazı noktai nazarlarım vardır. Fakat bu gün onların münakaşası zamanı değildir. Zamanı geldiğinde sizin de büyük muzaheretinizi bekleyerek bu noktalardaki fikirlerimi arzedeceğim. Bu gün en

büyük temennim, Hükümetimizin muvaffakiyeti ve güttüğü yolda daima ileriye doğru ilerlemesidir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

BAŞKAN – Hüsni Kitapçı!

HÜSHÜ KİTAPÇI (Muğla) – Sayın arkadaşlar, Kamutayın icra salâhiyetini General İsmet İnönü gibi mümtaz bir recülü devlete tevdiinden dolayı Atatürk'e minnet ve şükranlarımı arz etmekle söze başlıyorum (*Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*)

Çünkü bu sayede vereceğimiz reyleri sevk ile safa ile vermek imkânını bize bahşetmiştir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

İsmet İnönü'nün beyannameleri ekseriyetle kısa olur. Parlamenter Hükümetlerde belki böyle kısa beyannamelere tesadüf edilmez. Fakat işte bu nokta da bir vasfı mümtazdır. Programın ihata ettiği işlerin hepsi yapılır mahiyetindedir. Program Kısadır, özdür; fakat muhakkak surette yapılır, İsmet İnönü'nün 15 seneyi dolduran askerî, siyasî, bilhassa millî hayatında va'detip de yapmadığı bir şey görülmemiştir. (*Bravo sesleri*)

Atatürk tarafından kendisine tevdi edilen vazifeleri lâıykile kavramış, enerji kaynağından en iyi istifade etmesini bilmiş bir recülü Devlet olduğunu, bu milletin yüzlerce sene süren kara bahtını İnönü'nde yenmekle isbat etmiştir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Sonra tevali eden zaferleriyle istiklâl savaşını muvaffakiyetle başarmış ve nihayet Lozan'a giderek imparatorluk devrinin gafil idaresi yüzünden 400 sene devam eden hatiat ve seyyiatı, orada en kuvvetli hasımlarla çarpışa, çarpışa, çekişe çekişe halletmiş ve onları kendileriyle hemseviyye, tam manasile müstakil, adlî, iktisadî, siyasî her türlü bağlardan kurtulmuş, şerefli bir Türkiye Hükümeti tesis etmiş ve onlara kabul ettirmiştir. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Ondandır idare-i hükümette Atatürk'ün ulusu yüksek medeniyet seviyesine ulaştırmak için tasarladığı bütün devrimleri mevkî tatbika koyan İsmet İnönü'dür. Bitab ve harab kalmış bir memlekete ruh veren yine İsmet İnönü'dür.

On senelik icraatı, her biri, bir Devlet adamını tarihe maletmeye değer büyük işlerle doludur. İsmet İnönü iş başına gelince ehemini mühimine tercih etmeyi pekiyi bildiği için ilk önce memleketin asayişini temin etmiş ve bu şekilde halka serbestçe çalışmak sahasını açmıştır. Aynı zamanda memleketin iktisadiyatını kurmak zarureti hissetmiş ve kıymetli tedbirler almıştır. Ondandır memleketin istiklâlini korumak zarureti de gözden uzak tutmamış, insan ve beşeriyet tarihini sehametlerle dolduran ordumuzu en iyi bir şekle sokmuştur. Bunun netice-i tabiiyesi olarak ta, bütün komşularımızla, büyük memleketlerle lâzımgeldiği şekilde hassasiyetle, şerefli, müteakabil emniyet ve itimad şartlarına bağlı münasebetler, andlaşmalar yapmıştır. İşte ondan sonra durmayarak bir taraftan memleketin millî müdafaasını, iktisadî inkişafını temin için de yurdun dört tarafını demir ağlarla örmüştür. Hatta söze banlarken dediğim gibi İsmet İnönü'nün söyleyib de yapmadığı bir şey yoktur. Bilirsiniz ki 1931 senesinde buraya geldiğimiz zaman buhranla karşılaşmıştık. Genel sıkıntı, gelirimizi azaltmıştı. İsmet İnönü o zaman beyanna-

mesinde bize demişti ki, bu buhranı önleyeceğiz, bunu ciddî tasarruflarla karşılayacağız, fakat memleketin hayatıyeti ve ilerlemesi için katiyen durmayacağız demişti. Nitekim durmamıştır, mütemadiyen ileri gitmiştir. Bütçe tevazününü, ticareti hariciye ile temin için verdiği ehemmiyeti şükranla yad etmek lâzımdır. Hazinesin itibarı malisi bu suretle çok yükselmiştir. Kırım muharebesinden beri istok bedellerle haricî ticaret açığı milletin istok bedellerile kapatılmıştır. Bunları söylerken beyannamelerinde işaret ettikleri sanayi programına da dokunmak isterim. Bunu da şükranla karşılamak isterim.

Zaten Atatürk'ün ikinci seçmenlere hitaben neşrettiği beyannamede bu noktaya başka türlü temas edilmişti. Orada denilmişti ki; sanayileşmede ihtikâr suretile bir fiat buhranına sebebiyet vermiyecek surette kararlar alınmıştır.

Hakikaten gerek o beyannamede işaret buyurulan bu nokta ve gerekse İsmet İnönü'nün beyannamesinde gösterdiği noktalar sanayi hayatımız için mühim şeylerdir. Sanayiın memlekette inkişafı, mutlaka masnuat sürümünün çoğalmasile mümkündür. Halbuki ihtikâra mahal bırakıldıkça, maliyet fiatları ucuzlatılmadıkça bu masnuattan halk yığınlarının istifadesine imkân yoktur. Köylünün, nüfusun % 60'ını teşkil eden müstehlik tabakasının alamayacağı bir sanayi maddesi memlekette hiç bir zaman müfid olamaz. İşte bu noktalar nazarı dikkate alınmış ve lâzım olan işler yapılacak bir hale gelmiştir. Maliyet fiatlarını ucuzlatmak için alınan tedbirleri ele alırken evvelemirde kömürü ki sanayiın enerjisidir onu ucuzlatmadıkça sanayiimize hayat vermek kabil değildir. Ondan sonra kredi meselesi de çok mühimdir. Bunu da tanzim etmek lâzımdır. Sonra bunlardan daha mühimi faiz meselesidir. Faiz bu gün memleketimizde büyük bir pahalılık tevliid ediyor. Bir rapor münasebetile görmüştük. Bu rapor sahibi salâhiyet bir zat tarafından tanzim edilmişti. Bizdeki faiz miktarının çokluğu yüzünden istihsal edilen eşya fiatinin yüzde dörd buçuk nisbetinde yalnız faizden yükseldiği anlaşılmıştır. Binaenaleyh bunu temin etmek sanayi mamulâtımız için lâzım olan bir keyfiyettir.

Bir de muamele vergisi üzerinde durmak lâzımdır. Bu gün muamele vergisi gayri mantıkî bir tarzda alınmaktadır. Bir taraftan sanayi mamulâtlarımızı ucuzlatmak istiyoruz, bir taraftan da muamele vergisile onları karşılaştırıyoruz. Binaenaleyh bu muhalif cebheden gidişe nihayet vermek lâzımgelir.

Sanayi meselesini görüşürken, maliyet fiatını ucuzlatmak suretile köylüye doğru inmek var, bir de köylüyü kuvvetlendirmek suretile sanayi mamulâtını almağa yetiştirmek var. Bu da ürünlerimizi kuvvetlendirecek vaziyetin ikmaline bağlıdır. Yalnız bu arada bizim ârizî ve halledilmesi lâzımgelen bir vaziyetimiz vardır: Bu vaziyet de köylünün borçlarıdır. Her halde köylüyü bu yükten bir an evvel kurtarmak lâzımdır. Bu mesele çok mühimdir. Eğer köylü bu yükten kurtarılmazsa piyasaya çıkamaz.

Bu sene memleket mahsulâtında görülmüş olan yüksekliğe rağmen hayatı ticariye neden inkişaf etmemiştir denirse, yegâne sebep budur kanaatindeyim. Binaenaleyh bu noktanın da ihmal edilmemesi gerektir. Sonra arkadaşların temas

ettikleri gibi şimendifercilikte hakikaten çok ileri gittik. Yalnız inşa itibarile değil, tarifeler itibarile yaptığımız tenzilât, memlekette büyük bir hareketi ticariye uyardırmıştır. Zaten halkın sevgisini ve ümidini bir kat daha çoğaltan sebeplerden biri de bu şimendifer siyasetimizdeki muvaffakiyettir. Böyle amme hizmetlerini halka kârlı olabilecek bir surette kullandıktan sonra Devletçilik siyasetine karşı koyacak hiç kimse yoktur.

Sanayileşme işinde de şimendifercilik kadar muvaffak olursak büyük bir muvaffakiyettir; büyük bir bahtiyarlıktır. Şimdi mamulât yapıyor. Fakat yüksek hi-maye sayesinde çıkıyor. Yerli sanayiın memlekette teessüsü, ancak ve ancak ucuz fiatlarla köylünün dahi alabileceği bir şekilde yetiştirmekle kabil olacaktır. Görülüyor ki iktisad alanında mühim kararlar almıyor. Bu sene mahsulât kıymetlerini yükselten tedbirler almak suretinde Türkofis teşkilâtından azamî istifade etmek yolile iktisad bakanlığı hakikaten mühim işler başarmış demektir.

Hulâsa, Hükümetimizin bir vasfı mümtazı da hâdisata tekaddüm etmesidir. Daima ne yapacağını düşünerek vakayi ve hâdisatın günü gününe tahtı tesirinde yanlış kararlar ittihazından kendisini tenzih etmiştir. Gerek siyaseti hariciye ve gerek siyaseti dahiliyede bu, kendisini göstermiş bir vasfı mümtazıdır.

Bilhassa, Hükümetin bundan evvel yapmış olduğu icraattaki salâbetle bundan sonra vadettiği işleri de tamamilen yapacağına emniyetim berkemaldır. Bu itibarla kendilerine itimad reyî vermeği bir vazife telâkki ederim (*Alkışlar*)

BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ (Malatya) (*Alkışlar arasında kürsüye geldi*) – Hattipleri dikkatle dinledik, istifade ettik. Sanayileşmenin icabı olan soysal kanunları dikkatle hazırlıyoruz. Bu çalışma ilerlemiştir. Yakın bir zamanda Büyük Meclise takdim edebileceğimizi sanıyoruz.

Ucuzluk için uğraşmalarımızı zikrederken ancak bir kaç örnek söyledim. Bu bir siyasettir ki, diğer mevzularda da geniş olarak bunu tatbik etmek istiyoruz. (*Alkışlar*) Ancak her mevzuun kendi özelliğine göre ayrıca bir tedbir istediğini takdir buyurursunuz, faiz için söz alan arkadaşım bizim bu hususta bir kaç seneden beri sebatla ve çetin bir mücadele takib ettiğimizi zikretmem için vesile vermiş oldular.

Arkadaşlar, fena faizciliğin bu memlekette nasıl bir felâket olduğu takdir edilmiştir. Biz bunun için bir taraftan millî müesseselerde faiz haddini memleketin ahvali ekonomisile mütenasib olarak indirmeğe çalışırken diğer taraftan vatandaşlar arasında bu sanatın kabul edilebilecek bir istikamette yürüyebilmesi için ciddi tedbirler aldık. Arkadaşımızın sözlerini bu tedbirler üzerinde daha ziyade cesaretle yürümek için bir teşvik sayarım. Ölçüsünü kendimiz pekiyi bildiğimiz şahıslarımız için ve Hükümet için hatiflerin söyledikleri güzel sözlere karşı minnetlerimizi takdim ederim ve bunları bizi daha ziyade çalıştırmak için bir teşvik sayarım (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

BAŞKAN – Başka söz isteyen yoktur. Âraya müracaat edeceğiz. Âra, tayini esamile olacaktır.

NAKİYE ELGÜN (Erzurum) – Arkadaşlar, Başbakanımız General İsmet İnönü'ye beyanı itimad eden arkadaşlar arasında bizim de bulunmamız ve bu bulunma onurunu bize vermiş olmanız itibarile duyduğumuz heyecanı ifade için buraya gelmiş bulunuyorum. (*Alkışlar*)

Bu güne kadar Türk, bütün olarak her sahada yan yana, el ele çalışmıştı. Fakat bu güne kadar Türk milletinin en yüksek, en onurlu bir mevki olan burada ilk defa yer almış bir kadın sayılabilmek itibarile bunu verenlere karşı duyduğumuz hazzı ifade ederken yine bu büyük onurun içinde Türk Hükümetine itimad beyan eden arkadaşlar arasında bulunmak şerefine bize verilmiş olmasından dolayı duyduğumuz sevinci ifade etmeğe çalışırken belki söz bulamıyorum. Fakat bütün dünya bilsin ki Türk milleti dün olduğu gibi bu günde, bu günden sonra da hiç eksiksiz bir bütün olarak çalışacaktır. (*Alkışlar*) Ve bütün dünyaya bu suretle muvaffakiyetini, eserini, hüsnü niyetini göstermiş olacaktır. (*Alkışlar*) Bize bu güzel günleri ve bu güzel anları yaşatmış olan, ta ilk gününden beri bize rehberlik eden, önderlik eden Ulu Gazimiz Atatürk Hasretlerine... Affımızı istirham ederim, büyük bir heyecan içinde olduğumdan memnu kelimeler kullanıyorum. Çünkü şu anda dünyada belki pek nadir olarak hissedilebilecek heyecan duyanlardan biriyim. Onun için tekrar affınızı istirham ederim.

Bu ulu güne erişmiş olmamızdan dolayı asıl Türk milletine muvaffakiyetler, en büyük, en güzel günler, en saadetli anlar temenni ederek huzurunuzdan çekiliyorum (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

BAŞKAN – Karşılıklı olmamak için sıra ile buradan gelinirse kutular sağ tarafa gelecek ve reyler verilirken kolaylık olacaktır.

Rey vermeyen arkadaş var mı? (*Hayır sesleri*) Rey istihsalı muamelesi bitmiştir.

Reylerin neticesini arz ediyorum.

Reye iştirak eden arkadaşların yekûnu 376'dır. 376 kişi müttefikan İsmet İnönü Hükümetine itimad reyini vermiştir. (*Sürekli alkışlar*)

BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ – Hükümet yükü her ülkede ağır olduğu zamanlardayız. Sizin Hükümetinizin çok ağır olan yükü ancak müzaheretinizle, yardımınız ve yol göstermenizle taşınacak hale gelmektedir.

Yüce güveninize değerli olmak için çok çalışacağız (*Sürekli ve şiddetli alkışlar*)

BAŞKAN – Önümüzdeki pazartesi günü Saat 14 te toplanmak üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma Saati: 19.40

İtimat Reyleri

(Müttefikane itimad edilmiştir)

<i>Program:</i>	07.03.1935
<i>Güvenoylaması:</i>	07.03.1935
<i>Aza adedi :</i>	399
<i>Reye iştirak edenler</i>	343
<i>Kabul edenler :</i>	343
<i>Reddedenler :</i>	0
<i>Müstenkifler :</i>	0
<i>Reye iştirak etmeyenler</i>	56
<i>Münhaller :</i>	0

(İtimad reyi verenler)

Afyon Karahisar

Berç Türker, Cemal Akçın, Haydar Çerçel, İzzet Akosman, İzzet Ulvi Aykurd, Mebrure Gönenç

Amasya

Esad Uras, İsmail Hakkı Mumcu, Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Aka Gündüz, Eşref Demirel, Hatı Çırpan, Mümtaz Ökmen, Müşfik Ayaşlı, Rasim Aktar, Rifat Aras, Şakir Kınacı, Yahya Galib Kargı.

Antalya

Celâl Mengilibörü, Numan Aksoy, Rasih Kaplan, Tayfur Sökmen, Tevfik Arıcan, Türkân Baştuğ, Aydın Adnan Ertekin, Nazmi Topçoğlu, Nuri Göktepe, Tahsin San

Balıkesir

Cemal Esener, Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Enver Adakan, Hacim Kezer, Hayrettin Karan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Demir, Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Sabiha Gökçül

Bayazıd

Halid Bayrak, İhsan Tav

Bilecik

Dr. Gl. Besim Ömer Akalın

Bolu

Dr. Emin Cemal Suda, Hasan Cemil Çambel, İsmail Hakkı Uzmay Mitat Kuzay, Şükrü Gülez

Burdur

Halid Onaran, İbrahim Necmi Dilmen, Mustafa Şeref Özkan

Bursa

Asaf Doras, Atıf Akgüç, Dr. Galib Kahraman, Dr. Sadi Konuk, Esad Sağay, Fatin Güvendiren, Mustafa Fehmi Gerçekler, Refet Canıtez, Sadettin Ferid, Talay Şekibe İnel.

Çanakkale

Ahmed Cevad Emre, Dr. Mustafa Bengisu, Hilmi Ergeneli, Şükrü Yaşın, Ziya Gevher Etili.

Çankırı

Mustafa Abdülhalik Renda, Mustafa Önsay, Rifat Ünür, Sami Çölgeçen, Ziya Esen

Çoruh

Akif Akyüz, Ali Zırh, Asım Us, Atıf Tüzün, Fuad Bulca, Ömer Fehmi.

Çorum

Ali Rıza Özene, Dr. Mustafa Cantekin, Eyüb Sabri Akgöl, İsmail Kemal Alpsar, İsmet Eker, Münir Çağır, Nebi Rıza Yıldırım.

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Dr. Kâzım Samanlı, Emin Aslan

Tokad

General Şefik Mazhar, Müfid Kansu, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

General Kâzım Sevüktekin, Huriye Önez, Rüştü Bekit, Tevfik Bilge, Zekâi Apaydın, Zeki Mesud. Alsan, Zülfü Tigrel

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Mecdi Boysan, Şeref Aykut

Elâziz

Ahmed Saffet Ohkay, Fazıl Ahmed Aykaç, Fuad Ziya Çiyiltepe

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter, Hikmet Işık, Saffet Arıkan.

Erzurum

Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tuzer, Fuad Sirmen, General Zeki Soydemir, Nafi Atuf Kansu, Nafiz Dumlu, Nakiye Elgün, Şükrü Koçak, Tahsin Üzer

Eskişehir

Ahmed Özdemir, Emin Sazak, İstamat Özdamar, Osman Işın

Gazi Anteb

Bekir Kaleli, Nuri Conker, Ömer Asım Aksoy, Remzi Güreş, Reşid Ağar, Memed Şahin

Giresun

General İhsan Sökmen, Hakkı Tank Us, İsmail Sabuncu, Muzaffer Kılıç, Sadri Maksudi Arsal, Talât Onay

Gümüşane

Ali Şevket Öndersev, Durak Sakarya, Edib Servet Tör, Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan

İçel

Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Fikri Mutlu, Hakkı Saydam Hamdi Ongun

İstanbul

Ali Barlas, Dr. Gl. Hakkı Şinasi Erel, Dr. Neşet Ömer İrdelp, Fakihe Öymen, General Refet Bele, General Şükrü Gökberk, Halil Etem Eldem, Hamdi Gürsoy, Hayrullah Ergin, Sadettin Uraz, Salâh Cimcoz, Yaşar Yazıcı, Ziya Karamursal

İzmir

Benal Nevzad İştar, General Kâzım İnanç, Halil Menteşe, Hamdi Aksoy, Hasan Âli Yücel, Hüsnü Çakır, Kâmil Dursun, Mahmud Esad Bozkurd, Memed Sadettin Epikmen, Rahmi Köken

İsparta

Hüsnü Özdamar, İbrahim Demiralay, Kemal Turan Ünal, Mükerrerrem Ünsal

Kars

Baha Öngören, Esad Özoğuz, Hüsrev Kızıldoğan, Ömer Küntay

Kastamonu

Dr. Şükrü Şenozan, Dr. Tevfik Aslan, İbrahim Karantay, Sami Erkman, Sıtkı Şerif Eken, Şerif İliden, Tahsin Coşkun

Kayseri

Ahmed Hilmi Arga Ferruh Güpgüp Hasan Ferid Perker Nahid Kerven Reşid Özsoy Salih Turgay Süleyman Demirezen Veli Yaşın

Kırklareli

Dr. Fuad Umay, Şevket Ödül, Zühtü Akın

Kırşehir

Ali Rıza Esen Hazım Börekçi Memed Seyfeli

Kocaeli

Ali Dikmen, Kemalettin Olpak, Nedim Bozatık, Ragıp Aksa, Salâh Yargı, Süreyya Yiğit

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker, Ali Rıza Türel, Behire Bediz,

Cemal Tekin, Dr. Osman, Şevki Uludağ, General Ali Fuad Cebesoy, Kâzım Gürel, Kâzım Okay, Mustafa Halid Üner, Mustafa Eken, Mustafa Ulusan, Naim Hazim, Onat, Ressam Şevket Dağ, Tevfik Fikret Silay

Kütahya

Dr. Şakir, Ahmed Ediz, Dr. Lûtfi Kırdar, Besim Atalay, İbrahim Dalkılıç, Memed Somer, Ömer Dine

Malatya

Abdülmuttalib Öker, Dr. Hilmi Ortaç. Emrullah Barkan General Osman Koptagel, Mahmud Nedim Zabcı, Mihri Pektaş, Osman Taner, Vasıf Çınay

Manisa

Dr. Saim Uzel, Hikmet Bayur, Kani Akeken, Kenan Örer, Osman Ercin Refik İnce, Sabri Toprak, Tahir Hitit Turgud Türkoğlu, Yaşar Özey

Maraş

Hasan Reşid Tankud Kemal Kusun Memed Erten Mitat Alam, Nuri Ural

Mardin

Abdürrezzak Şatana, Dr. Rıza Levent, Edib Ergin, Hilmi Çoruk, İrfan Ferid Alpaya, Osman Dinçer, Rıza Erten

Muğla

Dr. Hüseyin Avni Ercan, Hüsnü Kitabacı, Nuri Tuna, Yunus Nadi

Muş

Hakkı Kılıcoğlu, Şevki Çiloğlu, Şükrü Ataman

Niğde

Ahmed Vefik Uluçay, Cavid Oral, Dr. Abravaya, Dr. Rasim Ferid Talay, Faik Soyly, Halid Mengi, Kâmil İrdelp

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz, Dr. Ziya Naki Yaltırım, Hamdi Yalman, İsmail Çamaş, Muhittin Baha Pars, Selim Sırrı Tarcan

Samsun

Ali Tunalı, Dr. Asım Sirel, Etem Tuncel, Meliha Ulaş, Memed Ali Yürüker, Memed Güneşdoğdu, Ruşeni Barkın, Zühtü Durukan

Seyhan

Ali Münif Yeğena, Damar Arıkoğlu, Esma Nayman, General Naci Eldeniz, Hilmi Uran, İbrahim Mete, Ömer Resul Biçer, Tevfik Tarman

Siird

İsmail Müştak Mayakon, Şevki Süsoy

Sinob

Cevdet Kerim İncedayı Dr. Galib Üstün Hulusi Orucoğlu Hüsamettin Okan Yusuf Kemal Tengirşenk

Sivas

Hüsrev Gerede Mitat Şükrü Bleda Rasim Başara, Remzi Çiner Sabiha Görkey, Şemsettin Günaltay, Vasfi Raşid Seviğ, Ziya Başara

Tekirdağ

Cemil Uybadın, Faik Öztrak, Rahmi Apak, Şakir Kesebir, Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Faik Permek, Galib Pekel, Hürrem Ergun, Hüsnü Konay, Nâzım Poroy, Resai Erişken

Trabzon

Daniş Eyüboğlu Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen Hasan Saka Mitat Aydın Raif Karadeniz Seniha Hızal Sırrı Day, Süleyman Sırrı Gedik

Urfa

Behçet Günay, Fuad Gökbudak, General Ahmed Yazgan, Mehmet Emin Yurdakul, Muhittin Refet Ülgen

Van

Hakkı Ungan, Şevki Süsoy

Yozgad

Avni Doğan, Ekrem Pekel, Emin Draman, Ömer Evcı, Süleyman Sırrı İçöz Sungur

Zonguldak

Dr. Mitat Altıok, Esad Çakmakkaya, Halil Karatavsu, Hasan Karabacak, Ragıp Özdemiroğlu, Rifat Vardar

(Reye iştirak etmeyenler)**Afyon Karahisar**

Ali Çetinkaya (Bakan)

Ankara

Dr. Taptas Falih Rıfkı Atay Kamâl Atatürk (R. C.)

Antalya

Dr. Cemal Tunca

Aydın

Abidin Özmen (Bakan) Dr. Mazhar Germen

Balıkesir

General Kâzım Özalp (Bakan), Bayazıd Übeydullah

Bilecik

İbrahim Çolak, Salih Bozok

Bolu

Cevad Abbas Güner Mitat Denli

Bursa

Dr. Refik Güren

Çoruh

Hasan Cavid Memed Ali Okar

Denizli

Haydar Rüştü Öktem Necib Ali Küçüka

Elâziz

Hasan Tahsin Berk Fuad Ağralı (Bakan)

Erzurum

Necib Asım Yazıksız

Eskişehir

Yusuf Ziya Özer

Gazi Anteb

Ali Kılıç

Giresun

Münir Akkaya

İstanbul

Abdülhak Hâmid Ali Rana Tarhan (Bakan), Ahmed Hamdi Denizmen Dr.
Refik Saydam (Bakan)

İzmir

Celâl Bayar (Bakan) Dr. Tevfik Rüştü Aras (Bakan), Şükrü Saraçoğlu (Bakan)

Kars

General Muhittin Akyüz Memed Nazif Sirel Yusuf Akçura

Kastamonu

Nuri Tamaç Veled İzbudak

Kırşehir

Lûtfi Müfid Özdeş

Kocaeli

Dr. Gl. Ziya Nuri Birgi, Hasan Hayri Tan

Kütahya

Muhlis Erkmen (Bakan) Naşid Uluğ Receb Peker, İbrahim Arvas Münib Boya

Malatya

General İsmet İnönü (Başbakan)

Manisa

Kâzım Nami Duru

Muğla

Şükrü Kaya (Bakan)

Muş

Naki Yücekök

Ordu

Ali Canib Yöntem

Siird

Hulki Aydın Mahmud

Sivas

İsmail Memed Uğur Necmettin Sadık

Tokad

Süreyya Tefvik Genca

Urfa

Ali Saib Ursavaş

Zonguldak

Celâl Sahir Erozan Receb Zühtü Soyak

I. Bayar Hükümeti
01.11.1937-11.11.1938

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mahmut Celal BAYAR (İzmir) 01.11.1937-11.11.1938

Adliye Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 01.11.1937-11.11.1938

Milli Müdafaa Vekili

Kazım ÖZALP (Balıkesir) 01.11.1937-11.11.1938

Dahiliye Vekili

Şükrü KAYA (Muğla) 01.11.1937-11.11.1938

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü ARAS (İzmir) 01.11.1937-11.11.1938

Maliye Vekili

Fuat AĞRALI (Elazığ) 01.11.1937-11.11.1938

Maarif Vekili

Saffet ARIKAN (Erzincan) 01.11.1937-11.11.1938

Nafia Vekili

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 01.11.1937-11.11.1938

İktisat Vekili ve Ziraat Vekaleti Vekili

Şakir KESEBİR (Tekirdağ) 01.11.1937-11.11.1938

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 01.11.1937-11.11.1938

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 01.11.1937-11.11.1938

Ziraat Vekili

Faik KURDOĞLU (Manisa) 13.04.1938-11.11.1938

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 5 Cilt 20 İnikad 3
Sayfa 19-42
08.11.1937 Pazartesi

BİRİNCİ CELSE
BAŞKAN – Hilmi URAN
KÂTİBLER – Cavid Oral (Niğde)
 Ali Zırh (Çoruh)
Açılma Saati: 14.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

Celal Bayar'ın teşkil ettiği İcra Vekilleri Heyetinin Programı

BAŞKAN – Söz Başvekil Celâl Bayar'ındır.

BAŞVEKİL CELÂL BAYAR (İzmir) – *(Alkışlar arasında kürsüye geldi)*

Sayın arkadaşlar;

Reisicümhur Atatürk'ün tayini ile Başvekâlet vazifesini üzerime almış bulunuyorum. Kendilerine takdim ettiğim icra Vekilleri Heyeti İşteşini de tasdik etmiş bulunuyorlar.

Arkadaşlar;

Egemenlik ulusundur. Teşekkül eden her Hükümetin “Teşkilâtı esasiye kanunu” hükümlerine uyarak programın Büyük Meclise arzetmesi ve itimad reyinizi istemesi lâzımdır.

Yüksek huzuruza her birinizi derin sevgi ve saygılarımla selâmlayarak ben de bu maksadla çıkmış bulunuyorum.

Bizim gibi Parti Hükümetlerinin kendilerine mahsus bir programı yoktur.

Takib edecekleri program, şahıslarınızda ve Meclisin yüksek manevî şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmekte olan ve Büyük Türk Milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programıdır *(Alkışlar)*

Hükümet, Şefin bu kürsüden verdiği ana direktiflerin ışığı altında, “Daima daha kuvvetli, daima daha refahlı, hür ve müstakil Türkiye” halinde ifade edilmesi de mümkün olan bu programın başarılması işini, üzerine almış bulunuyor.

Arkadaşlar;

Harb sonrası kadar tarihte hiç bir devre ibret verici dersler ve Türk İnkılâbının her adımındaki, büyük isabeti teyid edecek çeşidli vakalar ve mücadelelerle dolu geçmemiştir.

Zamanımızda birçok şeylerin yalnız daha kuvvetli olmak için değil ileri millet olarak- var kalmak için yapılması bir zarurettir.

Ne bu kadar şerefli bir vazife ve ne de eğer vaktinde yapılmamış ise, bu kadar ağır bir mesuliyet hiç bir nesle teveccüh etmemiştir.

Millî zaruret halinde görülen bir işin başarılması için sarf edilecek her hangi bir emek veya fedakârlık, istihdaf edilen millî netice karşısında daima küçüktür.

Biz, bu ana fikirlerle meşbu olarak çalışacağız ve daima her işte plân, program ve rasyonel çalışmayı temel olarak alacağız.

İleri teknik, sürat, dikkat, takib fikri, öñü görüş, çalışmalarımızın, ana vasfı olacaktır.

Bu çapta bir vazifenin devamlılığını ve canlılığını muhafaza ederek nesillere intikal edecek semereler verebilmesi için birinci derecede ve her şeye takdimen nazara alacağımız eleman memleketin emniyeti ve kültürü olacaktır.

Emniyetsiz hiç bir şey yapılamaz. Kültürsüz hiç bir şey yaşamaz. Emniyet ve kültür her iyi, her devamlı şeyin ana temelidir.

Dahiliye, işleri itibarile arkadaşlar! Cumhuriyet Türkiye'sinde birçok memleketleri kemiren ve Hükümetlerin belli başlı meşgalesi halinde olan, iç siyasi davalar yoktur. Türk Hükümetinin ve Türk milletinin müşterek emeli, millî ve ferdî faaliyetlerin her sahada inkitasız devam etmesi ve semere vermesi için mevcut katî emniyet ve istikrar havasının idamesidir.

Şefin, milletimizin lâyük olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyacak hiç bir engel düşünmeye yer bırakılmadığı ve bırakılmıyacağı şeklindeki yüksek ifadeleri Türkiye Cumhuriyetindeki eşsiz emniyet ve istikrar havasının en büyük teminatıdır.

Parti programının emrettiği veçhile bütün inkılâb neticelerini yurddaşların tam güvenliğini ve ulusal düzeni kanunlarımızla koruyan ve hiç bir hâdise veya âmil karşısında sarsılmayan Hükümet otoritesini temel sayıyoruz.

Hususî idarelere ve belediyelere Şefin ilhamını takib ederek büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak ve hususile hayat ucuzluğunu temin edecek vazifeler vereceğiz.

Plân dahilinde sıralayarak başarmak istediğimiz başlıca işlerden bir kısmı da şunlardır: Müstahsillerimizi sevindirecek bir mevzu olan ziraî asayiş kanun lâyhasını bu devrede Meclise yetiştirmeğe çalışacağız.

Belediyeler beş senelik mesai plânı tanzimine sevkedilecek harita, imar plânı, su, ısk, kanalizasyon, Kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirlerin sıhhat ve güzelliğini alâkadar eden belli başlı işleri, plânlaştıracak ve bu plânlar, Şefin işaret buyurdıkları veçhile merkezde "Belediyelerimizi Türelî bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak" vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büronun mütekaddim tetkik ve kontrolüne tâbi olacaktır.

Belediyeler mesken, bina, yiyecek ve içecek gibi hayat ucuzluğunda ölçüler kanunu tatbikatı gibi alış veriş doğruluğunda müessir vazifeler alacaklardır.

Belediye gelirlerini artırmak için tedbirler alınacak ve şehir dahilindeki kara ve deniz nakliyelerinin ve diğer ticarî mahiyette umumî hizmet işlerinin peyderpey belediyelere devri temin olunacaktır.

İstanbul'dan başlanarak coğrafi mevkii ve tabii güzelliği seyyah celbine müsaid şehirlerimizin bir plân dahilinde ve bu maksadlarla imarına Devlet bütçesinden yardım edilecek.

Polis teşkilâtını kazalara kadar teşmil edeceğiz. Ve şehirlerde, belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve âmirlerinin halkla olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususî kurslar tertib edilecektir.

Nüfus yazımı ve jandarma ve polis hakkındaki mesaiye her birine aid plânlar dahilinde devam edilecektir.

Yollarda, kasabalarda seyrüseferin tanzimi ve selâmeti için umumî bir kanun hazırlayacağız.

Hulâsa olarak Dahiliye teşkilâtımızın memleket dahilinde, geniş mikyasta ve plânlı bir surette ileri rehberlik vazifesini en iyi bir şekilde yapmak için cari mesaisine dikkat ve itina ile devam olunacaktır.

Sağlık İşleri: Her zaman üzerinde ehemmiyetle durduğumuz millî meselemizdir.

Bu husustaki çalışmalara bir plân dahilinde genişlik vermek siyasetine devam edeceğiz.

Ana ve çocuk hayat ve sıhhatinin korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakım evleriyle çocuk bakım dispanserleri ve süt çocukları müşahede evlerinin sayılarının arttırılması.

Köylerde doğum yardımlarını temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe mektepleri tesisi.

Kaza merkezlerinin doktorsuz kalmamasının temini yolunda doktor sayısını ihtiyaç derecesine çıkarmak için alınmış tedbirlerin hızlandırılması,

Şehir, kasaba ve köylerimizin sıhhi vaziyetlerini ıslah için içilecek su tesisatı, fennî mezbahalar tesisi ve saire gibi umumî sıhhat işlerinin tanzimi.

Vilâyet ve belediye hastanelerinin sayı ve yatak adedlerinin çoğaltılması.

Sıtma, trahom, frengi ve verem gibi hastalıklara karşı yapılmakta olan fennî mücadelelerin teknik imkânların müsaid olduğu nisbette inkişaf ettirilmesi.

Programlaştıırıp tahakkuklarına hız vereceğimiz başlıca işlerimizdir.

Aynı vekâlete verilmiş olan göçmen işlerinin bu günkü plânlı vaziyetini idame ve yurd dışından gelecek Türklere malî vaziyetimizin imkân verdiği yardım ve kolaylığı göstereceğiz.

Sureti umumiye geniş ve etraflı bir nüfus politikasını programlaştııracağız.

Adliyemize geliyorum, arkadaşlar:

Yurd emniyet içinde ferdlerin emniyetini de, lâıyk olduğu derecede gözönünde tutarız. Bu emniyet Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının ve Türk hâkimlerinin teminatı altında en ileri şekilde mevcuttur.

Emniyet ve hak işleriyle alâkalı usullerde ve kanunlarda kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır.

Şefin direktifidir ve Adliye işlerimizde rehberimiz olacaktır.

Hukukî mevzuatın ticarî ve iktisadî işlerle olan yakın alâkasına şüphe yoktur. Kanunlarımızı memleketin ekonomik inkişaflarına ve bu günkü iktisadî hareket icablarına daha uygun bir hale koymak zarureti karşısındayız.

Kara ve deniz ticareti kanunları üzerindeki incelemeleri bu sene içinde bitirerek, Büyük Meclise arz etmek kararındayız.

İcra dairelerinin ıslahı ve muamelelerin daha ziyade emniyet ve süratle yürütülmesinin ehemmiyeti üzerinde duraklamağa ihtiyaç yoktur. Bu ıslahatın tam ve katî olmasını temin için icra kanununun me hazı olan İsviçre adliyesinin icra işlerinde bulunmuş, bir mütehasısını davet edeceğiz.

Üzerinde çalışıldıktan ve ihtiyaçlar tesbit olunduktan sonra icra teşkilâtının vatandaşların icra daireleriyle ilişkilerini en iyi bir şekilde kolaylaştıracak hale getirilmesi temin olunacaktır.

Meşhud cürümler kanunundan müsbet netice alınmıştır. Bu kanunun tatbik sahasını genişleten yeni bir lâyiha teklif olunacaktır.

Mahkûmların, iş yerlerinde çalışmalarından kendileri için ve iş sahipleri için karşılıklı faideler hâsıl olmuştur. Bunların daha geniş mikyasta ve bilhassa maden işletmelerinde çalıştırılmaları mukarrerdir.

Medenî bir cemiyetin temeli, kanunlarının mutlak hakimiyeti ve ferdleri arasındaki münasebetleri ileri hayat icablarına uygun şekilde tanzim edebilmesidir.

Türk Adliye mekanizması bu konsepsiyonla işlemektedir ve işlemeğe devam edecektir. İleriyi kavrayış, bütün adli mevzuatımızın esas vasfı olacaktır.

Adliye işleri hakkındaki mütalealarımızı bitirirken rejimimizin aleyhtarlığına karşı inkılâbımızın istikrarını teyid için daha müessir kanunî tedbirler almak kararında olduğumuzu ilâve etmek isterim (*Alkışlar*)

Şimdi arkadaşlar:

Her zaman ve her işte isabet, şaşmayan karakteri olduğunu tecrübe ile de bildiğimiz Şefin bir kül deye ifade ettiği ekonomik işlerden bahsedeceğim.

Önder, bu kürsüden şu hakikatleri söylemiştir:

“Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini’ ve bütün nafia işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir kül sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil

hüviyet ve kıymet veren siyasî varlık makinesinde, Devlet, fikir ve ekonomi hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirlerine tabidirler; o kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa Hükümet makinasının motris kuvveti israf edilmiş olur, ondan beklenen tam verim elde edilemez”.

Onun büyük görüş ve ilhamlarının ifadesi olan Parti programımız, taran, endüstri, madenler, ormanlar, tecim ve bayındırlık işlerini, ekonomi başlığı altında toplamış bulunuyor.

Şefin ekonomik işlerde parolası en ileri teknik ile plânlı ve en randımanlı şekilde, çalışılmasıdır.

Şef, bunu bize çok yerlerde, rasyonelleşme kelimesile ifade etmişlerdir.

Ziraat, İktisad, Nafia ve hattâ Maliye vekaletlerinin uğraştıkları işlerin birbirinin kuvvetini azaltmıyacak ve bilâkis artıracak şekilde merkezî bir koordinasyona tâbi tutulması, rasyonel çalışmanın tabii icabıdır. Bu istikamette çalışılacaktır (*Bravo sesleri*)

Sayın arkadaşlar;

Türkiye’de teknik ve rasyonel ziraî inkişaf meselesi Türkiye endüstrileşme savaşına gireli şimdiye kadar Türk tarihinde hiç bir devrede haiz olmadığı hususî bir ehemmiyet iktisab etmiş bulunuyor.

Biliyorsunuz ki, bu günün ziraat tekniği yalnız en fennî şekilde toprağın verdiğini istihsal etmek değil, piyasanın istediğini ve istediği nisbet ve şekilde topraktan almak demektir.

Bu bakımdan modern çiftçilik en çok bilgiye itinaya ihtiyaç gösteren en asil, beşerî çalışmalar arasına girmiştir.

Böyle bir ziraî kalkınmayı her şeyden önce, ekseriyeti köylü ve çiftçi olan halkımızın radikal kalkınması için, vâsi topraklarımızın, iklimimizin ve coğrafi vaziyetimizin, bahsettiği büyük imkânı, ticaret muvazenemizde en kuvvetli eleman haline getirmek için ve nihayet endüstrileşme yolunda ilerleyen memleketimizde köylünün iştira kudretini, artırmak için ihmal edilemez bir zaruret sayıyoruz.

Böyle bir neticeye varmak için bu büyük millî işin bütün safhalarını ihtiva edecek esaslı ve etraflı bir plân üzerinde ısrarla çalışmak kararındayız.

Bu plân mevzuat ve tedrisat usullerimizde yapılacak değişiklikleri ana tarım endüstrilerini en başta buğday olmak üzere toprak ürünleri politikamızın esaslarını, hayvancılık ve bununla alâkalı meseleleri, orman işlerini ihtiva edecek ve köylünün ayağına ileri tekniği ve neticelerini en kısa zamanda ulaştırmak ve millî ekonomi icablarımıza en uygun gelecek ve halkça sevilip benimsenecek rasyonel bir ziraat rejimi kurmak ana fikri üzerine bina edilmiş bulunacaktır. (*Alkışlar*)

Şef, “Millî ekonominin temeli ziraattir” buyurmuşlar ve muhtelif direktifler vermişlerdir, plâna bağlanarak tamamen tahakkuk ettirilecek olan bu direktifler aşağıdaki guruplarda toplanabilir:

Topraksız çiftçi bırakmamak (*Bravo sesleri*),
İş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak,
Ziraat bölgelerine göre hususî tedbirler almak,
Çok iyi ve ucuz istihsal temin etmek.

Topraksız çiftçi bırakmamak prensibi parti programımızın 34'ncü maddesine dayanır. Her Türk çiftçisini kâfi toprak sahibi etmek ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususî istimlak kanunları çıkarmak bu maddenin hükmüdür. Her Türk çiftçi ailesinin çalışarak geçinebileceği bir toprağa malik olmasını vatan için sağlam bir temel ve imar esası saymaktayız. (*Bravo sesleri*)

Memlekette her bölgenin hususî şartlarına göre bir çiftçi ailesinin geçinebilmesi için muhtaç olduğu toprağa malik olmasını behemehal temin etmek ve bu aile toprağının hiç bir sebep ve suretle parçalanmasına ve elden çıkmasına meydan vermemek lâzımdır.

Her bölgenin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre büyük çiftçi ve çiftlik sahiblerinin işletebilecekleri arazi genişliğini sınırlandıracağız. Buna aid bir kanun lâyihasını biran evvel hazırlayarak Büyük Meclise takdim etmek kararındayız.

İş vasıtalarına gelince:

Umumiyetle büyük, küçük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak için gereken kanunî ve teknik tedbirler alınacaktır.

Tercihan at olmak üzere en küçük çiftçi ailesinin bile bir çift hayvana malik edilmeleri imkânının teminine çalışılacaktır. Bunun için kredi kolaylığı, vergiden ve hacizden istisna gibi çarelere müracaat edilecektir.

Çiftçi elindeki iptidaî ziraat âletlerinin bir program dahilinde fennî âletlerle tebdili için çalışılacaktır.

Şef, “Köylüler için umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum. Traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde müşterek harman makineleri kullandırmak, köylülerin ayrılamıyacağı bir âdet haline getirilmelidir” buyurmuştur.

Mesaimize bu neticeye götürecek istikamet verilecektir.

Şef, “Memleketi, iklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine ayırmak icab eder” buyurmuşlardır.

Rasyonel bir ziraî kalkınmayı teshil edecek olan bu yol takib edilecek ve her bölgenin özel şartları ve bu şartlara en uygun ziraat şekli ve mahsul neveleri tesbit edilerek programlarını hazırlamak ve bunları tahakkuk ettirmek üzere gereken kanunî teknik tedbirler alınacaktır.

Memleketin kudret ve refahını arttırmak ziraatte kalkınmaya bağlıdır. Atatürk, tutulacak yolu her fırsatta bize göstermiş ve bizzat ziraatle uğraşarak övünü-

lecek eserler meydana getirmiştir. Bu gün, millete hediye etmiş oldukları çiftlikler en az müsait iklim şeraiti içinde bile teknikle, sebatla çalışmanın ne büyük neticeler verebileceğini, bütün memlekete filen gösteren fikir ve emek âbideleri halindedir. Türk çiftçisi Büyük Kurtarıcısının bu en büyük dersini asıl jestile birlikte daima minnet ve şükranla yadedecektir. (*Bravo sesleri*)

Hükümette Atatürk'ün izinde yürüyerek bu çiftlikleri bütün müesseselerile bulundukları bölgeler ziraatinin kalkınması için birer numune çiftliği halinde idare ve inkişaf ettirmeği ve şimdiye kadar devlet elinde bulunan ve bundan sonra ihtiyaca göre yeniden tedarik edilecek olan diğer çiftlikleri de bunlarla aynı idare sistemi altında toplayarak bulundukları bölgelerde en faydalı ziraat usullerini ve sanatlarını göstermek hizmetlerini genişletmeği kendisi için vazife saymaktadır. Bu maksadla yakında yüksek huzurunuzda bir kanun lâyihası sunulacaktır.

Kuvvetli plânlı bir rasyonalizasyon savaşı ziraî kalkınma davamızın en hayati muvaffakiyet unsurudur.

Haricî ticaretimiz bakımından büyük ehemmiyet verdiğimiz istandardizasyonu, tam olarak tahakkuk ettirebilmek için bu istikamette itinalara, ekim ayından itibaren başlamak icab eder.

Müstahsile çok çeşitli fakat azar azar değil her mahsulden imkân nisbetinde az çeşitli fakat çok miktarda istihsal terbiyesini vermek ve bunun en teknik ve iktisadî şekilde nasıl yapılabileceğini ve piyasaya nasıl sevkedileceğini öğretmek icab eder.

Her memleket bu davayı müstahsili teşkilâtlandırarak ve bilgiyi tam zamanında ve devamlı surette köylünün ayağına kadar götürerek halletmiştir. Ekim ve mahsul zamanları, bağları tarlaları, bahçeleri adım adım dolaşacak, köylüyü samimi alâkasına olduğu kadar müsbet bilgisine de inandıracak ve filen bu bilgisini gösterip isbat edebilecek geniş bir ziraatçı ordusu memleketimiz için idealdir. Bu istikamette çalışmalarımızı genişletmek azmindeyiz. (*Bravo sesleri*)

Bu sene yayla mıntakasında bu şekilde bir çalışmaya başlanacaktır.

Bütün ziraî mahsullerimizi ticarete elverişli tiplere irca etmek, miktarlarını arttırmak ve bilhassa dış pazarlarda rekabeti düşünerek istihsal maliyetlerini azaltmak için devamlı ve dikkatli çalışmalar başta saydığımız vazifelerdendir.

Bu mevzuda:

Mahsullerin miktar, kalite ve maliyetlerine zarar veren ve yetiştiricilerin emeklerini ekseriya heba eden nebat ve hayvan hastalık ve düşmanlarla mücadeleyi kuvvetlendirmek ve muhtelif bölgelerde ilmî tecrübeler yaparak bu mücadeleyi usulleştirecek ve memleket vasıtalarından istifade imkânlarını araştırarak istasyonları çoğaltmak.

Her çeşid mahsul için verimi ve kaliteyi yükseltip, maliyeti düşürmek bakımından en uygun ve faydalı fennî yetiştirme ve çalışma usulleri aramak ve eyi tohum, iyi fidan ve aşî temin etmek.

Ziraatte mühim âmillerden olan toprak kuvvetini koruma vasıtalarını mura-kabe altında bulundurarak bunların başka maksatlar için israf edilmemesine ve memlekette kimyevî gübre fabrikalarının süratle kurulmasına ehemmiyet vererek bu yoldan da toprak kuvvetinin arttırılmasını temin eylemek büyük önem verdiğimiz işler olacaktır. (*Alkışlar*)

Toprak mahsullerimizin miktar ve kıymet itibarile başında gelen buğdayın fiyatını değerinden aşağı düşürmemek ve hem çiftçiyi hem müstehliki düşünerek korumak için alınan tedbirleri idame ve genişletmek daimî bir stok muhafazasına imkân verecek yeni ambar ve silolar inşasına devam etmek kararındayız.

Hayvancılığın teşvikine, hayvan cinsinin ıslahına ve çoğaltılmasına ve hayvan mahsulleri endüstrisinin ilerilemesine aid olarak Parti programının yüklediği vazife-yi dikkatle yerine getirmeğe çalışacağız.

Taze meyve ve sebze ticaretini iç ve dış piyasa bakımından teşkilâtlandırmağı, bilhassa taze meyve ihracatımızı teşvik, himaye ve hızlandırmayı lüzumlu ve faydalı görüyoruz.

Ziraat sanayii bilhassa üzerinde meşgul olacağımız mevzu olacaktır.

Bu arada sütçülüğe, süt sanayiine hususî önem vermekteyiz. Sırasile şehir ve kasabalarımızın temiz ve ucuz süt ve mamulâtı ihtiyacını temin edecek fabrikalar tesisine ve bununla ahenkli bir surette köylerdeki sütleri kıymetlendirecek ve satışı kolaylaştıracak kooperatifler teşkiline çalışacaktır.

Şef, “Orman servetimizin korunması lüzumuna, ayrıca işaret etmek isterim. Ancak, bunda mühim olan, koruma esaslarını; memleketin türlü ağaç ihtiyaçlarını devamlı olarak karşılaması icab eden ormanlarımızı muvazeneli ve teknik bir surette işleterek istifade etmek esasile makûl bir surette telif etmek mecburiyeti vardır.” buyurmaktadır.

Bu direktifi takib edecek ve orman işletme ve idarelerinde ucuzluğu, kolaylığı vücuda getirecek esaslar arayacağız.

Maden istihsali programımıza göre seneden seneye artacak olan sütun ve travers ihtiyaçlarını daha emniyetle karşılayabilmek için elverişli bölgelerde yeniden Okalıptüs ormanları yetiştirmeğe ve diğer bazı lüzumlu yerlerde de ağaçlıklar vücuda getirmeğe çalışacağız.

Parti programının Devletçilik prensibi için başlıca tatbik mevzuu olarak işaret ettiği orman işletmelerinde ana olacak bir malî müessese kurmağı da önde işlerden sayıyoruz.

Ziraat, hayvancılık ve orman faaliyetlerinde bilgi ve ileri görgünün büyük tesiri Hükümetimizi bu bakımdan da esaslı tedbirler almağa sevkedecektir.

Verimli, teknik modern çalışmalarile çiftçilerimiz için en iyi nümune ve rehber olacağında şüphe etmediğimiz bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklarını yetiştirmek üzere pratik çiftçilik okulları açmak kış kurslarla köylerde kız ve erkek çiftçi çocuk-

larını hazırlamak ve muhtelif istasyon, fidanlık ve okul gibi müesseselerimizde muayyen işlere mahsus ihtisas kursları tertib etmek ziraat orta okullarında ameliyat ve tatbikatı esas tutarak bu okullardan çıkacak gençlerin çiftçilere hakikî yol göstericilik yapabilmelerini temin eylemek Yüksek Ziraat okullarında ciddî ve disiplinli bir akademik tahsil şartlarını tamamlamak ve ayrıca ilmî araştırmalarla ve esaslı tatbikat işleriyle uğraşacak mütehassıslar yetiştirmek için yüksek ihtisas merkezleri tesis etmek pratik bilgileri yayacak neşriyat ve filimlerden istifadeye ve sergi ve teşviklere ehemmiyet vermek bu tedbirlerden olacaktır. (*Alkışlar*)

Ekonomi bakanlığı, Parti programının bu vekâleti alâkadar eden bütün direktifleri üzerinde faaliyettedir.

Bu faaliyetin esaslarını şu guruplarda toplayabiliriz:

-İç ve dış konjonktüre uygun bir ticaret politikası, Plânlı endüstrileşme, Radikal bir maden politikası, Toplu bir deniz programı, Rasyonel çalışma havasını kuvvetlendirme. Dış ticaret için Parti programımızın 12'nci maddesile verilmiş direktifler malûmunuzdur. Bu direktifler Şefin lisanında daha aydınlanarak:

-Ticaret muvazenemizin aktif karakterini muhafaza etmesi,

-Ticaret politikamızın, millî ve beynelmilel konjonktüre daima uyacak halde tutularak dinamik kalması seklinde ifade edilmiş bulunmaktadır.

Bu esasları takiben tatbik ettiğimiz ve tatbıkına devam edeceğimiz politikayı şöylece hulâsa edebiliriz:

1) Karşılıklı kolaylık esaslı, iki taraflı anlaşma yolu,

2) “En ziyade müsaadeye mazhar millet ” klotunu, ithalât rejimi itibarile ancak kayıdli olarak kabul etmek,

3) Muayyen vaziyetteki memleketlerden, lehimize ticaret muvazenesi farkı istemek.

Bu prensibler bu günkü dünya ticaret şartları içinde bizi kliring yoluna sevkettiğiştir..

Halen ithalât ve ihracatımızın yuvarlak rakam yüzde doksanını kliringli memleketlerle yapıyoruz.

Bununla beraber kliring sistemini behemehal aynen muhafaza için hiç bir arzumuz yoktur. Şekil ve isim en az bağlı olduğumuz şeylerdir.

Eğer bu günkü dünya konjonktürü değişir veya her hangi memleket bize ana maksadımızı temin edecek bir şekil teklif ederse veya millî ticaretimiz inin temin ettiğimiz menfaatler imkân verirse diğer bir şekle de gitmekte tereddüd etmeyiz.

Bu suretle Şefin işaret ettiği intibak elastikiyetini daima muhafaza edeceğimiz tebarüz eder.

Hulâsa politikamız zaman ve ihtiyaca mütemadiyen uyan güdümlü ekonomi politikasıdır. Bu yolda dikkatle yürünecektir.

İç ticarette:

Şefin emri çalışmalarımızın:

-Teşkilâtlanma,

-Muayyen tipler üzerine işleme,

-Rasyonelleşme ve rasyonelleştirme cepheleri üzerinde bilhassa teksifidir.

“Kesin zaruret olmadıkça piyasalara karışılmaz ve bununla beraber hiç bir piyasa da başıboş değildir ” ana direktifi verilmiştir.

Şef, “Tüccar milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır” demişlerdir.

Bu yalnız Kemalist rejimin fikirlerde ve düşünce tarzında başardığı muazzam inkılâbın değil Türk tüccara, adı bu memleketin en yüksek idealinin sinonimi olan Şef tarafından verilmiş en şerefli en büyük ve o nisbetlerde mesuliyetti millî vazifenin ifadesidir.

Bunu, bütün ticaret âlemimiz, şükranlarla ve çok derin bir huzur içinde karşılamıştır.

Kemalist rejim, mülkiyet, ferdî mesai ve çalışma kıymetini, ekonomik politika-sının esası olarak almaktadır. (*Alkışlar*) Kemalist rejim, ekonomiyi bir teknik diye kabul etmektedir.

Fakat Kemalist rejim, millî menfaata uymayan, devamlı bir şahsî menfaat kabul etmemektedir ve etmiyecektir. (*Bravo sesleri alkışlar*)

Bu, içtimâî ve millî benlik duygusu, daima şahsî yarlık duygusunu yenmiş olan büyük Türk milletinin ruhundan ve engin tarihinden fışkıran millî karakteridir. (*Alkışlar*)

Bu ruhun ve bu tarihin sembolü olan Şef, bize bunu kelime ve cümle halinde veriyor. Bu memlekette herkes, çalışmalarının her şeyden önce “daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye” idealine ne derecelerde hizmet etmekte olduğunu düşünmeğe ve hamlelerini ona göre ayar etmeğe mecburdur.

Bir tüccarın yalnız şahsî menfaatini düşünmesi demek, istifade ettiği menbaı kurutması demektir. Bu ancak kendisini bir kolonide farzeden adam tarafından düşünülebilir. Türkiye böyle olmadığı için bu tarzda çalışmak isteyenlerin hareketleri-ne mâni olacak tedbirleri almakta geçikmiyeceğiz. (*Alkışlar*)

Millî tüccar demek, menbaı olan millî istihsali daima feyizli tutmağı ve aynı zamanda onun, piyasa kalite ve miktar bakımlarından inkişafını her şeyden önce düşünmeği vazife edinmiş adam demektir.

Millî tüccar demek, büyük kalkınma savaşında, rol almış adam demektir.

Millî tüccar demek, bu milletin temiz, dürüst ahlâkının, sözlerine ve imzalarına sadakatının temiz çalışmasının modeli ve mümessili demektir.

Hiç bir kimse, bir tüccar kadar memleketi için iyi veya fena propaganda iyi veya fena bir fikir vasıtası olmak imkân ve mevkiinde değildir.

Şefin Türk tüccara hitabının ihtiva ettiği bu yüksek ideolojinin muhafaza ve inkişafına bilhassa ehemmiyet verilecektir.

“Piyasalara kesin ihtiyaç olmadıkça müdahale etmemek ve başı boş da bırakmamak”.

Bu direktifin, istihsale kadar uzanan cebhe üzerinde ehemmiyetle tatbik ve takibi lâzım vazifeler de, vermekte olduğu meydandadır.

Müstahsilin rasyonel çalışması lâzımdır. Bildiğimiz gibi, müstahsilin rasyonel çalışması demek, istihsal edilebilen şeyi istihsal etmesi demek değildir. Piyasanın istediği şeyi istediği miktar ve şekillerde vücuda getirmek ve değişmeyen vasıflar ile vaktında piyasada hazır bulundurmaktır.

Her hangi malı dünyada rakipsiz sanmak hatadır. Sureti umumiyede toprak mahsullerimizin ve sanayi iptidaî maddelerimizin maliyetlerini rakib memleketler fiatile behemehal serbestçe rekabete imkân verecek seviyede tutmak bu direktiften aynı zamanda çıkan manadır (*Bravo sesleri*)

Bu mülâhazalarladır ki sureti umumiyede rasyonel çalışmaya Şefin işaret ettiği teşkilâtlanma ve teşkilâtlandırma tip üzerine çalışma mesaisine hususî ehemmiyet vereceğiz.

Teşkilâtlandırma ve teşkilâtlanma kelimeleri ile kastedilen hareketin rasyonelleşme ve rasyonelleştirme gayeli ve münferiden ticarî hedefli bilûmum kurum şekilleri olduğunu tasrih etmemize lüzum yoktur.

Yine bu maksadla ve aynı karakterde olmak üzere Hükümetin yakın kontrolü altında satış kooperatifleri birlikleri teşkiline ehemmiyet vereceğiz.

1937 plânı bunlardan Iğdır'da, Kars'ta, İzmir'de, Trakya'da tesis edilecek ilk dördünü ihtiva ediyordu.

Bunların teşkil ve faaliyete getirildikleri malûmunuzdur.

Önümüzdeki yıl, fındıktan başlayarak diğer belli başlı mahsullerimize aid teşkilât mesaisile geçecektir.

Bu meyanda, birlik teşkili fikrine tamamen muvazi bir inkişaf göstermesi lâzımgelen tarım kredi kopeoratiflerinin de tevessü ve taaddüdü; ve mevcudlarından icab edenlerin tanzim ve ıslahı için tedbirler alınacaktır.

Ciddî ve sebatlı bir standardizasyon politikası, ciddi ve rasyonel çalışmanın bir zarureti olarak, üzerinde ehemmiyetle durduğumuz ve duracağımız bir mevzudur.

“Murakabe nizamnamesi” ne bağlamak namı altında bu gün yapmakta olduğumuz hareketlerin, ancak bu istikamette atılmış birer adım olduğunu ve hakiki standardizasyonun ne gibi başarılarla da ihtiyaç gösterdiğini bilmiyor değiliz.

Bunları da bir an evvel temine ehemmiyetle çalışıyoruz.

Bu gün yaptığımız şeyler, bu günkü vaziyetin ticaret bakımından zarurî ve bu günkü şartların, tahakkuk bakımından mümkün gösterdiği işlerdir.

Müstahsil arasında bu tarzda çalışmaların icab ettireceği fazla itinalar, tüccar arasında alışılmış yolun değiştirilmesindeki zorluklardan bahsedenler olmuştur ve biz bu istikamette ilerledikçe ihtimal daha bahsedecekler de olacaktır.

Bunlara karşı şimdiden söyleyeceğimiz şey: standardizasyon işinin millî mahiyeti ve millî işlerde hiç bir tereddüd ve müşkilâtın mevzubahs olamayacağıdır.

Bir malın üzerinde, Türkiye menşeinin görülmesini, hariç nazarında o malın kalitesinin teminatı haline getirmek millî bir davadır. Bu bakımdan kanunî müeyyideleri ve kontrol teşkilâtımızı kuvvetlendireceğiz (*Alkışlar*)

Şimdi endüstrileşme kısmına geliyorum. Şef diyor ki:

“Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşid sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta, vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zarurettir”.

Arkadaşlar,

Büyük sanayi hareketinin on sekizinci asırda nasıl başladığını ve o tarihlerde Avrupa'nın her hangi köşesinden daha ileri olmak şartile mevcut ve bu gün eserlerine aid numuneler müzelerimizde mahfuz Türk tezgâh sanayiinin makinalaştırılmadığı kapitülasyonlar yüzünden müdafa da edilemediği için büyük endüstri mamulâtı seli karşısında nasıl silinip gittiğini bilirsiniz.

Mutlak istiklâlini temin, sosyal ve siyasal bünyesine aid inkılâplarını ikmal ve bu bakımlardan bu gün dünyada pek az memlekete nasib olan istikrar ve emniyet durumunu tesis etmiş olan Türkiye, Lozan'da, yırttığı kapitülasyonların Türk topraklarına dalmış son meşum izini de kökünden söküp atmak istiyor (*Alkışlar*)

Millî dava;

Bu katî tasfiyenin de bir an evvel başarılarak Türkiye'nin lâıyk olduğu refah ve emniyeti bulması Türk çiftçinin mahsulünü dahilde kıymetlendirebilmesi Türk müstehlikin mümkün olanı dahilde bulması imkânının temin edilmesidir.

Biz, “otarşist” değiliz. Fakat Türkiye’de ekonomik şartları mevcut ve millî ekonomi bakımından yapılması kabil veya zarurî her şeyi yapmak ve yaptırmak azmindeyiz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Ferd tarafından yapılabilecek işlerin, ferdlerce yapılmasını himaye ve teşvik edeceğiz.

Bu maksadla sanayii teşvik siyasetimizde devam edeceğiz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Fakat ferdi mesaî veya sermayenin bu gün için yetmediği veya gidemediği işlerde, millî korunmanın gerektirdiği hususlarda, Millî emniyeti ve umumî menfaati

temin etmek, ferdî mesai ve sermayenin çeşitlenib büyümesini kolaylaştırmak için Devlet iş başına geçecektir.

Bu bakımdan Kemalist rejimin karakteri yapıcı ve yaptırıcı olması ve bazı memleketlerde olduğu gibi mevcut çeşitli sınıflar menfaati arasındaki mücadeleleri uzlaştırmak değil, umumî ve ferdî çalışmaya ve menfaate hizmet gayesini gütmesidir.

Temeli Türk milletinin umumî menfaati Türkiye'nin ekonomik kabiliyeti ve imkânları ahenkli bir milli ekonomi manzume ve cihazlanmasının Türk vatanında doğub serpilmesi millî idealidir.

Şimdi size bir fasıl daha okuyacağım. Ondan sonra makamı riyasetten hepimiz için istirahat rica edeceğim. *(Çok iyi sesleri)*

Şefin bize verdiği emir ve ideoloji budur.

Bildiğiniz gibi ilk beş yıllık sanayileşme plânımız 1934 de neşredilmiştir.

Geniş manasile en rasyonel çalışma esasını da ihtiva eden bu ilk plân hazırlıkları bitmiş ve onların da inşalarına geçilmesi, gün meselesi haline gelmiş bir iki fabrika istisna edilirse tamamen ve şimdiden realize edilmiştir, denebilir.

Bunların, millî ekonomi bakımından temsil ettiği kudret hakkında bir fikir vermek için reorganize ettiğimiz Bakırköy bez ve inşaatı plân dahilinde ilerlemekte olan Karabük demir ve çelik fabrikaları da dahil edilmek suretile gayri safi imalât kıymetlerinin 150 000 000 safi istihsal kıymetlerinin 129 000 000 kullandıkları ham madde kıymetlerinin 21 000 000 tahsis olunmuş sermaye yekûnunun 60 000 000 Türk lirası olduğunu ifade edebiliriz. *(Bravo sesleri)*

1 nci 5 senelik program harici olarak Karabük demir - çelik fabrikaları grubuna şehirlerimizin muayyen devre zarfında içme suyu tesisatına malik olmaları hakkındaki kanunu nazara alarak bir çelik boru fabrikası da ilâve edilmiştir. *(Bravo sesleri)*

Yine ilk 5 senelik program harici olarak sunî gübre imali, dolayisile memleketin ziraî kalkınmasile alâkalı bir hamızı azot fabrikası Doğu ve Orta Anadolu çimento ihtiyaçlarını karşılamak üzere 60 000 ton istihsal kudretinde bir çimento fabrikası, Doğuda 10 000 iğlik bir iplik fabrikası kurulması hakkındaki mesaimiz hayli ilerlemiştir. *(Bravo sesleri)*

Şefin emrettiği ikinci endüstrileşme plânı için. hazırız. Bütçe imkânlarını temin ettikten ve talî tetkiklerini de tamamladıktan sonra huzuruza geleceğiz.

Küçük sanayie, el sanayiine, turistik sanayie büyük endüstri hamlemize muvazi bir ehemmiyet vereceğiz. Bu, zaten büyük sanayi hareketimizin kendiliğinden de doğurup inkişafa götüreceği bir netice olacaktır.

Bu babda bir kanun lâyihası takdim edilmek üzeredir.

Şimdi, Şefin işaret ettiği maden politikamıza geliyorum:

Şef diyor ki:

“Türkiye’de Devlet madenciliği millî kalkınma hareketile yakından alâkalı mühim mevzulardan biridir.

Umumî endüstrileşme telâkkimizden başka maden arama ve işletme işine her şeyden önce haricî tediye vasıtalarımızı, döviz gelirimizi arttırabilmek için devama ve hususî bir ehemmiyet vermiye mecburuz.

Maden tetkik ve arama dairesinin çalışmalarına azamî inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra plânlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lâzımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plân yapılmalıdır.”

Arkadaşlar;

Tetkikata ve vesaike dayanarak vardığımız kanaat, Türkiye’nin bu günün en mühim maden sanayiini tesise imkân verecek ham maddelere ve sınaî ihtiyaçlarımız için ve aynı zamanda dış ticaretimiz için mühim toprak altı servetine malik olduğudur.

Şefin emrettiği üç senelik plân derhal yapılacak ve yine bu kürsüden emrettikleri kömür istihsalâtımızın üç senelik plân devresinde en az bir misli arttırılması ve Divriği’de bulunmuş olan yüksek tenörlü demir madeninin Karabük plânı haricinde kalacak miktarlarının ihracı işine başlanacaktır.

Türkiye’yi saha saha ve bir plân dahilinde aramak vazifesile Maden tetkik ve arama enstitüsünü ve bulacağı madenlerden rantabilite hesapları müsaide olanları işletmek vazifesile Etibank’ı teşkil buyurmuştunuz.

Bunların mesailerinin, Şefin irşad ve işareti istikametinde ilerleyiş tarzını muhtasaran arzetmeme müsaade edeceğinizi ümid ederim.

Memleketimizde mevcut maden servetleri hakkında her gün bir gün evvele nazaran daha etraflı malûmata malik bulunuyoruz.

Bu suretle, geçmiş olan kısa müddet zarfında Gulamanda bulduğumuz enternasyonal ölçüde kıymeti haiz krom madeni ile Kuvarshane bakır madenini ve ehemmiyeti herkesçe malûm olan Ereğli kömürleri işletmesini ele aldık. Senelerden beri muattal duran Ergani’deki zengin bakır madenlerimizin tesisatını ikmal için ciddi faaliyete geçtik.

Elde edilmiş neticeler, arama, tedkik ve işletme işlerimize yep yeni bir hız vermemizi teşvik edecek mahiyettedir. Bu hızı da verdik ve vereceğiz.

Şef, “Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plân” işareti verdiler. Şüphe yok ki kömür, Türkiye’nin çeşitli bakımlardan bu maksadla göz önüne alacağı madenlerin başındadır.

Ereğli kömür havzamızın taş kömürü istihsalâtı, Türkiye Cumhuriyetinin teessüsü tarihinden itibaren 418.000 ton yikanmış kömürden başlayarak 1936 senesinde 1.588.000 tona balığ olduğunu bilirsiniz.

Bu devamlı artma, bizi memnun edecek bir netice olmakla beraber memleketin günden güne artan sanayii, nakliyat ve ev mahrukatı ihtiyaçlarını önlemek ve yine

dış piyasalardan gittikçe artan talepleri karşılamak maksadıyla kömür istihsalimizi daha geniş bir mikyasta arttırmak lüzumu aşîkârdır.

Esasen kömür madenlerimizin devamlı istihsal imkânlarını korumak için kömür havzamıza rasyonel istihsal usullerinin sokulması da bu günkü dünya tekniğinin katî icablarındandır.

Bunun için, iptidâî bir halde kalmış olan maden teçhizatımızı yenilemek ve maden işçilerimize daha mükemmel çalışma ve yaşama şeraiti temin etmek, onlara madencilîği sevdirmek lâzımgelmektedir.

Programımıza göre büyük kömür âmillerimizin istihsalâtı 1936 senesine nazaran:

1938	senesinde	% 55
1939	“	% 75
1940	“	%110 artmış olacaktır.
1941	“	% 120'yi bulacaktır.

Bunun rakkam halinde ifadesi, 2.700.000 ton yikanmış kömürdür.

Biz küçük âmillere de vazife vereceğiz. Maamafih küçük âmillerin istihsalleri bu müddet içinde aynen baki kaldığı takdirde bile umumî istihsalâtımız 3.000.000 ton yikanmış kömüre çıkmış bulunacaktır.

Bu günkü iç ve dış piyasaların vaziyeti aynen baki kalmak şartile istihsalâtımızla mütenasib olarak artacak olan ihracatımızın memleketimize temin edeceği fazla döviz miktarı ise 1938 senesinde 2.500.000 liradan başlayarak 1941 senesinde 5.500.000 liraya yükselmiş olacaktır.

İstihsali artıracak elemanlar arasında işçi iskânı işine büyük ehemmiyet vermek istiyoruz.

Havzanın kömür tahmilâtını kolaylaştırmak ve bilhassa kıs mevsimindeki müşkülâtın önüne geçmek için Zonguldağa varmış olan kömür hattımızı 4 kilometrelik bir kısım ile mühim bir istihsal merkezi olan Kozluya kadar temdid etmeği çok muvafık görmekteyiz.

Kömür mevzuu münasebetile memleketimizin muhtelif mahallerindeki linyit zuhuratının işletilmesine bir mukaddime teşkil etmek üzere Kütahya vilâyetindeki bazı linyitleri ele almak tasavvurunda olduğumuzu arzederim.

Kömürden sonra mevzuumuzda bakır, ikinci mühim yeri tutar.

Ergani bakırının tesisat ve inşaatına başladığımızı arzetmiştim.

Senede 7 500 ilâ 10 000 ton saf bakır çıkaracak olan bu müessese gelecek sene nihayetinde istihsalâta başlamış olacaktır.

Ele aldığımız ve işletmeğe koyduğumuz Kuvarshane bakır madeni de bize senede 2000 ilâ 2500 ton safi bakır verecektir.

Maden Tetkik ve arama enstitüsü tarafından yapılan tetkikata göre Artvin vilâyetinde Murgul bakır madeni de bu günün şartları içinde işletmeğe müsaid görülmüştür.

Bu madeni de senede 8.000 ilâ 10.000 ton saf bakır alınacak veçhile işletmeğe karar verdik.

Murgul senede 400 ilâ 500 000 ton ham bakır cevheri işleyeceği için memleketimizin mühim maden merkezlerinden biri olacaktır.

Bakır madenlerimizin tesisatı ikmal edilip hepsi işletmeye geçmiş bulunduğu tarihte yani üç sene sonra senevi istihsalâtımız ceman 20 000 ton saf bakırı bulacaktır. Bunun ihraç kıymeti bu günkü piyasalarda cari vasati fiata nazaran senede 6 000 000 Türk lirasıdır.

Şef, Divriği demir yatağının bir an evvel işletilmesi lüzumunu ehemmiyetle işaret buyurdular.

Divriği mıntakasında Maden Tetkik ve arama enstitüsü tarafından keşfedilerek tetkikatı yapılan demir yatağının sathında 15 000 000 ton demir cevheri mevcud olduğu tesbit edilmiştir. Cevher yatağının daha derinlere kadar imtidad etmesi umulmaktadır.

İsveç ve Uralın meşhur mağnatitleri ayarında olan bu cevherin vasati demir tenörü % 65 raddesindedir.

Aynı mıntakada ve Hasan Çelebi civarında jeolojik tetkik devam etmektedir. Yakın bir âtide işletilmeye başlanacak olan Karabük demir-çelik fabrikalarımızın ihtiyacı da derpiş edilerek bu maddenin sırf ihraç maksadıyla şimdiden işletmeye alınmasını programımıza ithal edeceğiz.

Senede şimdilik 500.000 ton demir cevheri ihracı esasına göre ayarlamayı düşündüğümüz bu maddenin ihraç kıymeti senede 2 ilâ 2,5 milyon lira raddesinde olacaktır.

Yine bu mevzula alâkalı olarak size bahsedeceğim simli kurşun ve altın istihsalâtı vardır.

Maden Tetkik ve arama enstitümüz iki, üç seneden beri memleketimizin muhtelif mahallerinde tesadüf edilen ehemmiyetli simli kurşun zuhuratı üzerinde tetkikat yapmaktadır.

Bu müddet zarfında yapılan yer hafriyat ve ihzarat Bulgardağ ve Keban madenlerimizin işletmeye müsaid olduğunu isbat etmiş bulunuyor.

Bu iki madeni ele alıp istihsalâta geçmek arzusundayız.

Keban madeninde iyi evsafa ve işletmeyi muhik kılacak miktarda simli kurşun, Bulgardağ madeninde ise altın ve simli kurşun cevheri mevcuttur.

Yapılan projelere göre bu madenlerde lüzumu olan tasfiye tesisatı vücuda getirilmek suretile senede 1.000.000 Türk lirası kıymetinde kurşun, altın ve gümüş istihsali kabil olacaktır.

Yukarıda bahsolunan bütün madenlerin tam randımanla çalışmağa başladıkları zaman döviz membaimıza 14.000.000 Türk lirası ilâve edilmiş olacak ve memlekette iş hacmi de bu nisbet fevkinde artmış bulunacaktır (*Alkışlar*)

İşletmeye konulması takarrür eden yukarıki madenlerin tesisine geçmekle beraber bununla muvazi bir surette yürüyecek ve müstakbel programlar için yeni yeni işletme mevzuları temin edecek olan arama işlerini sistem dahilinde devam ettirmek istiyoruz.

Arama hafriyatına ve ihzar ameliyatına tâbi tutulması muvafık görülen daha muhtelif maden yataklarımız mevcuttur.

Kurşun zuhuratından Denek, Prajman, Gümüşane gibi;

Bakır zuhuratından Espiye, Ilıç gibi;

Antimuvan zuhuratından, Turhal ve Göynük gibi;

Krom zuhuratından Dalaman ve Elâziz vilâyeti gibi.

Bunları ve memleketin henüz meçhul bulunan diğer yeraltı servetlerini jeolojik bakımdan birer birer tetkik vazifesini 3 senelik maden programı meyanında Maden tetkik ve Arama enstitüsüne verdik; çalışacaklardır. Mesud sürprizler temenni ederiz.

Petrol arama mevzuuna gelince: Memleketimizde şimdiye kadar yapılan aramalar her ne kadar hemen işletmeye geçmeyi muhik kılacak bir netice vermemişse de petrolcülük bakımından kuvvetli addedilebilecek emarelere tesadüf edilmiştir.

Sondaj yapılan sahalardan maada Mardin vilâyetinde, Adana'da, Trakya'da ve Van civarında 10 kadar diğer bazı müsaid strüktürlerin mevcudiyeti tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Bu sahalarda esaslı sondaj ameliyeleri yapılmadıkça mühim petrol hazineleri bulunup bulunmadığı hakkında doğru bir fikir sahibi olabilmekliğimize maddî imkân yoktur.

Binaenaleyh, tesadüf ihtimallerini arttırmak ve taharri müddetini kısaltmak için sondajları çoğaltmak ve Maden tetkik arama enstitüsünün teçhizatını ve elemanlarını ona göre takviye etmek lâzım gelmektedir.

BAŞKAN – Celseyi yarım saat için tatil ediyorum.

Kapanma saati: 15.15

İKİNCİ CELSE**BALKAN** – Hilmi Uran**KÂTİPLER:** Kemal Ünal (İsparta)

Ali Zırh (Çoruh)

Açılma saati: 15.45**BAŞKAN** – Celse açılmıştır.

BAŞVEKİL CELÂL BAYAR (İzmir) (*Alkışlar arasında kürsüye geldi*) – Şimdi arkadaşlar, Şefin deniz ticaretile alâkalı olan emirlerine geliyorum: Şef diyor ki:

“En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz. Denizciliği Türkün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız”

Türk milleti, Atatürk’ün bu işaretini, onun her işareti gibi, kendi öz arzusu, kendi ruhunu da kavuran bir öz dilek gibi sevinçle karşılamıştır. Onun her iradesi gibi bu isteğinin de bütün bir milletçe his ve muhabbet birliği ile benimseneceğinden şüphe yoktur. Topraklarının ucu denli olan bir milletin hududu, halkının kudret ve kabiliyetinin hududu demektir.

Türk milleti Şefin iradesi istikametinde böyle bir seviyeye varmağı bundan sonra milli bir vazife olarak tahakkuk ettirmeğe koyulacaktır.

Hükümetin bu işlerde takib edeceği hareket muhtelif usul ve şekillerle idare edilen mevcut deniz müesseselerimizi bir elde toplamak ve bir plân dahilinde çalışmaya sevk etmek suretile başlayacaktır.

Yüksek tetkikinize arzı derdest bulunan “Deniz bank” kanunu projesi bu neticeyi temin etmek maksadıyla hazırlanmış bulunuyor”

Memleketimizin ziraî ve sınaî hayatındaki inkişaf ve memleket iç piyasalarının demir ve kara yolları ile tedricen deniz yollarına bağlanmasındaki ilerleyiş hem memleket sahilleri arasında hem de memleketten dışarıya ve dışarıdan memleketeye olan münakale ihtiyacımızı günden güne artırmaktadır.

Bu mesud inkişaf bizi millî kadro ve esaslı bir plân dahilinde:

-Küçük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

-Büyük kabotaj vesaiti ihtiyacı,

-Ve bunları temin edecek millî tesisat ve teçhizat, mevzuları üzerinde ehemmiyetle düşünmeğe ve çalışmaya sevk etmektedir.

Ecnebi kumpanyaların, aralarında birleşerek vakit vakit yüksek navlun empoze etmek istemelerinden ihracat piyasamız müteessirdir. Millî iktisad menfaatimizde bu yönden tedbir almamızı icab ettirmektedir. Bu itibarla millî şilepçiliğimizi yüksek teknikte teşkilâtlandırmağa çalışacağız, fakat bir inhisar tesisi düşünmediğimizi derhal ilâve edebilirim. (*Bravo sesleri*)

Alman tersanelerine sipariş ettiğimiz 14 yeni yolcu vapuru kabotaj ihtiyacımızı tatmine kâfi gelmiyecektir. Bu noktadan da mevcut tonajımızı yeniden arttırmak lüzumunu bir zaruret halinde duyuyoruz.

İhtiyacımız olan gemileri dahilde yapmak prensibine çok kıymet veriyoruz.

Memleketimizde bir an evvel bir demir sanayii tesis etmek için sarfedilmiş gayretin istihdaf ettiği mühim hedeflerden birisi de zaten bu idi.

İşi iki etapta plânlaştırmak kararındayız: Üç senelik birinci plân devresinde İstanbul'da eski tersane mevkiinde yeni bir tersane kuracağız. Bu tersane bidayette ikisi 5.000 tonilâtoya kadar, diğer ikisi 1.000 tonilâtoya kadar olmak üzere dörd gemiyi aynı zamanda inşa edebilecek kudrette olacak ve yük gemisi yapıldığı takdirde istihsal edilecek netice tonaj bakımından daha üstün olacaktır. (*Alkışlar*)

Tam randımanla çalışmağa başladığı vakit günde 1.500 amele çalıştıracak ve millî emek karşılığı olarak senede lâakal 1.000.000 lira kazandıracak olan yeni tersanemiz ikinci plân devresinde makine aksamını da imâl edecek hale getirilecektir. (*Alkışlar*)

Diğer taraftan mevcut tâmirat fabrikamızla havuzlarımızı tevsi için İstinye Dok şirketini satın alarak bu fabrikaya ilâveye karar vermiş ve pazarlığını bitirmiş bulunuyoruz.

Mühim limanlarımızda işletme servislerini tanzim ve tahmil ve tahliye vasıtalarını her birinin hususiyetlerine uygun şekillerde modernleştirerek masraflarını ve dolayısıyla tarifelerini tenzil için çalışmalara devam edeceğiz.

İstanbul'da modern tesisata malik transit satışlar da yapacak bir kömür deposu tesis olunacaktır. Diğer limanlarımızda ihtiyaç derecesinde iskeleler yapmak, mevcudları ıslah etmek ve bütün bunlarla beraber memlekette deniz sevgisini yaşatacak olan deniz sporlarını teşkilâtlandırmak ve himaye etmek kararındayız.

Memleketimizde balık ve sünger gibi deniz mahsullerini değerlendirmek bedelile hazırlanmış olan bir kanun projesini yakında Yüksek Meclisinize sunacağımızı kaydedirim.

Bu proje, aynı zamanda iş kanunumuzun hududu haricinde kalan balıkçı tayfalarına aid hükümleri de ihtiva edecektir.

Nihayet Şefin, rasyonel çalışma imkân ve havasını kuvvetlendirmek hedefli irşadlarına geliyorum:

Türkiye'de hayat ucuzluğu, memleketin sarılmış bulunduğu kalkınma ve endüstrileşme savaşı bakımından da tesis ve muhafazasına birinci derecede ehemmiyet vermemiz lâzım gelen bir mevzudur. Bunun için üç sene evvel Türkiye'nin iktisadî bakımından tetkik ettirilmesi maksadıyla Amerika'dan , getirttiğimiz heyet gibi ilmi bir heyeti tavzif ve hayat pahalılığı ve elemanlarını birer birer tesbit ettirerek radikal bir mücadele plânı yapacağız.

Şef, "Küçük esnafa ve küçük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin, normal şartlar altında ucuzlatılması" direktiflerini vermişlerdir.

Kabul buyurmuş olduğunuz Halk bankası ve Halk sandıkları kanunu malûmunuzdur, Memleketimizde diğer sahalarda çalışan kredi müesseselerinin çoğalmakta bulunmasına rağmen bu çeşit -küçük kredi ihtiyacını tatmin yolu çok dardır.

Bir kaç kredi müessesesi istisna edilirse bunlar için hemen hemen, gizli tefeciden başka müracaat edilecek kapı yoktur.

Halk bankası ve halk sandıkları bu boşluğu dolduracaktır. Bu banka ve sandıklarının esas mukaveleleri küçük kredinin hususiyetleri göz önünde tutularak hazırlanmıştır.

Küçük kredi meselesini hal içinde Devletin iktisadî olduğu kadar içtimâî olan bir mükellefiyeti de vardır.

Şefin emrini yerine getireceğiz.

“Normal şartlar altında kredinin ucuzlatılmasına çalışmak” hususundaki direktiflerine gelince:

Kredi; tahakkuk ettirmek istediğimiz ekonomik millî kalkınma faaliyetinin muharrik kuvveti olduğuna göre, büyük, kıymeti aşîkârdır. Bunun için Yüksek Meclisinize bir kanun lâiyhası takdim edeceğiz.

Diğer taraftan âlakadarların kredi alabilmelerini kolaylaştırmak için bir plân dahilinde umumî mağazalar tesis ve varyant üzerine muamele yapılmasını temine çalışacağız (*Bravo, güzel sesleri*)

Şef, bu kürsüden vaki irşadları arasında bazı mevzuatımızda yapılması faydalı tadil veya ilâvelere de işaret buyurmuşlardır. Türkiye’imiz umumî buhranı göğüslemek kudretini göstermiş memleket değil, aynı zamanda bu buhran ortasında büyük millî kalkınma savaşı davasını basan ile ilerletmeğe muvaffak olmuş memleket-tir. (*Alkışlar*)

Kanunlarımızın, memleketimizde her gün ilerleyen ve çeşitlenen ihtiyaç ve faaliyetler icablarını karşılayacak şekillere getirilmesi ve yeni yeni mevzuat lüzumu aşîkârdır.

Şef, bilhassa gümrük kanunumuza işaret buyurmuşlardır.

Bu günkü ekonomik bünyemiz ve politikamızla mütenasih olmayan bu kanunun ve merbutu tarife cetvelinin bu günün ileri tekniğine uygun şekle getirilmesi için ciddi hazırlık mesaisine başlanacaktır. Bundan başka sigorta işlerinde, bir taraftan sigortalıların emniyetini artıracak, diğer taraftan sigortacılığın umumî menfaatlerinden memleketi istifade ettirecek hükümleri havi bir lâiyha hazırlamaktayız.

Yukarıda izah etmiş olduğum ana prensiplere ve tatbikatına aid bir takım kanun lâiyhalarımız vardır ki, peyderpey yüksek takdirinize arz edileceklerdir. Bunları hemen burada tadada ihtiyaç görmüyorum.

Arkadaşlar: Nafia sahasında Şef...

Cumhuriyetin ilk senelerinden beri dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için durmadan başarı ile tatbik” olunacaktır.

Direktifini vermişlerdir. Bu direktif şimendifer inşaatı işlerinde rehberimiz olacaktır.

Sivas, Erzurum ve Diyarbekir-Irak ve İran hatlarının inşaatına mevcut kanunların ahkâmı dairesinde devam edeceğiz.

Bunlar haricinde meselâ, Burdur - Antalya gibi inşalarını tasarladığımız hatları ve büyük limanların inşalarını, malî ve teknik imkânlar dairesinde ve ekonomik askerî ehemmiyetlerine göre sırasile ele alacağız.

Bundan başka İstanbul’da Sirkeci ve Haydarpaşa istasyonları arasında, feribot yolile doğru tren rabıtası tesisini tahakkuk ettirmek kararındayız. Bunun muhtelif bakımlardan menfaati aşikârdır (*Güzel sesleri*)

Şef, Demiryolu hatlarımızı iç sahalara bağlayacak ve bu hatların, biran evvel millî ekonomik kalkınmaya azamî hizmetini temin edecek olan karayolu inşaatı, önümüzdeki devrelerde teksif ve bir plânla tevsi edilmek lâzımdır.

Her bölgenin ihtiyacına göre istasyonlarda tamamlayıcı tesisat da yapılmak ve muhtelif malların lâzımı gibi şevkini temin edecek teknik şartlan haiz vagon mevcudunu arttırmak zaruridir, direktifini vermiştir.

Filhakika Devlet demiryolları şebekemiz her sene inşa edilen ve satın alınan yeni hatlarla bu gün 7.000 kilometreye balığ olmuştur. Şebeke üzerindeki muharrik ve müteharrik vesait miktarı; memleketin umumî iktisadî bünyesinde her gün artmakta olan inkişafa cevap verecek nisbette değildir. Hatlarımız pek yakın bir atide, 10.000 kilometreyi bulacağına ve bilhassa bazı büyük Devlet maden işletmelerinin istilzam ettiği kesif sefer ve vesait ihtiyacına nazaran mevzu gittikçe hususî bir ehemmiyet almaktadır. Evvelce işletme hasılatı fazlaları karşılık gösterilerek muharrik ve müteharrik vesait mubayaasına Yüksek Meclisçe müsaade buyurulmuştu. Hasılat nisbetlerindeki tahmini aşan tezeyüd bu esas dahilinde mubayaa plânını tevsi imkânını göstermektedir. Diğer taraftan istihsalâtımızın yer yer tezeyüdü ve piyasa tekniğinin memlekette inkişafı, kara ve deniz yollarile gerek içeriden, gerek dışarıdan, demiryollarımızla irtibat tesis edilmiş ve edilmekte olması, yalnız faaliyeti arttırmakla kalmamış, hububat merkezi olan sahalara tesadüf eden istasyonlarda silo ve tahmil ve tahliye tesisatı, taze meyva, sebze ve emsali maddelerimiz için soğuk hava tertibatlı kâfi vagon tedariki ve bunlar için hususî süratle nakliyat temini ihtiyaçlarını da beraber doğurmuştur.

Bu arada tek vagonlu, kömürle işleyen otoray kullanılmasını ve bu suretle sürat ve masraftan ve daha uzun mesafeler için kullanılabilecek muharrik ve müteharrik vasıtalarından tasarrufu ehemmiyetle tetkik edeceğiz. Bu ihtiyaçları hazarî ve seferî vaziyetler bakımından bir kül halinde malî imkânlarla telif ederek plânlaştıracğıız. Bunun için bir lâyiha ile Yüksek Meclise geleceğiz.

Şefin, yol inşaatı hakkındaki işarelerini tahakkuk ettireceğiz. Bunun için yüz kilometre kadar bir kısmı kalmış olan 652 kilometrelik İran transit yolunun memlekette başlanmış ve başlanacak asfalt yolların geçit vermeyen nehirler ve büyük sular üzerinde inşasına veya tamir veya tadiline lüzum görülen köprülerin ve diğer umumî ve hususî kara yollarının bir inşa plânını vücuda getireceğiz. Bütçe imkânları nisbetinde peyderpey tahakkuk ettirmeğe çalışacağız. Bu meyanda Şose ve köprüler kanununda muhtelif bakımlardan zarurî gördüğümüz bazı tadilât için Yüksek Meclise bir lâyiha ile müracaat edeceğiz.

Yol inşası bakımından hususî idarelerin münasebetlerini daha amelî ve faideli bir şekle koymak için tekliflerimiz olacaktır.

Su işlerini, memleketin hayatî mevzularından biri telâkki ediyoruz. Gerek Nafianın uğraştığı kısmını gerek İktisadın uğraştığı kısım gerekse Ziraati alâkadar edecek kısımlar umumî bir plânda toplanacaktır.

Nafianın uğraştığı büyük su işleri haricinde küçük su işleriyle de uğraşmak ve bilhassa sulama hak ve vazifelerini tanzim ederek bütün çiftçilerin mevcut sular-dan muntazam istifadelerini temin eylemek kararındayız. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Bunun için bir lâyiha hazırlamaktayız. Diğer taraftan elektrikleştirme dairesi-ni su kuvvetlerinden beyaz kömür olarak istifade için tetkiklere devam ettireceğiz.

Bu etüdler şimdilik, Sakarya nehri, Adana, Kayseri mıntakası suları, Ege suları, Fırat nehri ve kolları ve Kızılırmak üzerinde devam etmektedir.

Devletin hava yollarının iç şehirlerimiz ve dış hava istasyonlarıyla bir an evvel, devamlı irtibat tesis edecek hale getirilmesi ve havacılığın inkişafı üzerine pek çok dikkat ve ihtimamımızı celbedecek başlıca mevzulardan biri olacaktır.

Dünyada havacılık o kadar ilerlemiştir ki, hava yollarında kazalar ve riskler demiryollarındaki kadar azalmıştır. Türk Hava Yolları her türlü ve en mütekâmil emniyet tedbirleriyle memleketin en emin, en çabuk, en rahat vasıtasıdır ve vasıtası kalacaktır.

Posta, telgraf ve telefon işlerinin rasyonel bir şekilde cereyanı için sarfedilmekte olan çalışmalara hız verilecektir. Şehirlerimiz arasında telefon tesisatının ikmalî askerî ve idarî noktalardan ehemmiyeti haiz mıntakalarda telsiz istasyonları tesisi ve sureti umumiyede bu idarenin Devlet için azamî derecede rantabl ve fertler için azamî derecede faydalı ve seri bir hale gelmesi için bütün tedbirler alınacaktır.

Arkadaşlar;

Maliye, bir memlekette sağlam bir iş gidişinin miyarı, cemiyet sağlığını nabzıdır. Fertler arasındaki münasebetlerde karşılıklı taahhütlerin muntazam ifa edil-memesi nasıl ki millî bünye üzerinde rahatsızlık vücuda getirirse bir Devlet mali-yesinin taahhütlerini ifa hususunda her hangi derecedeki intizamsızlığı da, daha kuvvetli olarak bütün bir memleket havasındaki itimadı istikrarı ve iş selâmetini zehirler (*Bravo sesleri*)

Böyle bir vaziyeti önleyecek yegâne yol samimî, denk bütçe politikasıdır.

Bu politikayı ve Cumhuriyet bütçelerinin koruyucu, kurucu ve verici işlere her yıl daha fazla nisbetlerde pay ayırma vasfını itina ile muhafaza edeceğiz. Varidat fazlalarını evvel emirde millî istihsal hacmini artıran ve artıracak olan verimli işlere ve memleket müdafaasına hasredeceğiz (*Bravo sesleri*)

Maliyemizin taahhütlerini noktası noktasına tutmaktaki büyük itinası herkesçe bilinmektedir. Devlet itibarını, millî sermaye ve esham kıymetlerini kuvvetlendirecek hareket ve tedbirler üzerinde sebat olunacaktır. Mevcud vergilerimiz ve bunların tarh ve cibayet usulleri ileri bir zihniyetle ciddî bir tetkikten geçirilmektedir. Netice, Yüksek Meclise sunulacaktır. Vergi hadlerimiz millî istihsal ve millî hayatla ayarlanacaktır. Hayatı ucuzlatmak için bütçede göreceğimiz imkânlar nisbetinde tahfiflerin yapılmasına devam edilecektir.

Millî istihsal maliyeti üzerine müessir vergi ve resimleri ve hariçten almağa mecbur olduğumuz iptidâî maddeler üzerine mevzu rûsumu kaldıracğız. (*Alkışlar*)

Hayvan vergisi şekli ve mahiyeti itibarile üzerinde tekrar çalışacağımız bir meseledir. (*Alkışlar*)

Buhran ve muvazene vergileri zaman ile mukayyet Olarak konmuştur. Bu bakımlardan üzerlerinde durulup tetkik edilmeğe muhtaçtırlar. Bütçe muvazenesi esasını bozmıyacak surette senelere bağlayarak hal çareleri arıyacağız.

Şef, “Sermayesinin tamamı veya büyük kısmını Devlete aid ticarî, sanaî kurumların malî kontrol şeklini, bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticarî usul ve zihniyetle çalışma icablarını süratle tevfi etmek. Bu gibi kurumların bu günkü usullerle çalışabilmelerine ve inkişaf etmelerine imkân yoktur” buyurdular.

Başka memleketlerdeki tatbikat hakkında geniş ölçüde yaptığımız tetkikat bu işaretteki isabet ve kudreti tamamen belirtmektedir, idare şekilleri ve teknik kontrol hususlarına aid kayidlerin şekle aid bir malî kontrolden çok daha lüzumlu olduğu bütün dünyaca kabul edilmiştir.

Şefin işaretleri veçhile bu müesseselerin bünyelerine ve icablarına uygun şekilde tesisi lâzım kontrol rejimini kuracak olan bir kanun lâyihası Yüksek Meclise sunulacaktır.

Arkadaşlar;

Paramızın istikrarını muhafaza edeceğiz. Bunu Türkiye kalkınma hamlesinin bir zarureti ve millî ekonomimizin icabı olarak görüyoruz. Bu görüş kuru bir prensibe bağlanmış olmamızın veya meseleye hisle kıymet vermiş bulunmamızın neticesi değildir.

Memleket menfaatinin millî tasarrufu vikaye zaruretinin neticesidir. Bir deva-lüasyon hareketinin Türk ekonomisi için ancak zararlı olacağı kanaatindeyiz. (*Alkışlar*) Başka şartlar altındaki ekonomilerde hangi bakımlardan yapıldığını tetkik etmek ve kendi vaziyetimizi görmek bu kanaatin ne kadar hakir olduğunu gösterir.

Bazı memleketler millî paralarile aktedilmiş muazzam hacimlere malik haricî borçlarını hafifletmek için bu tedbire baş vurmuşlardır. Bizim haricî borçlarımızın hepsi ecnebî parasiledir.

Dahilî borçlar bakımından vaziyetimiz yine hiç bir memleketle kıyas kabil değildir. Bizde Devlet masrafları düzenli bir bütçe ile görülür. Dahilî istikrazlarımız, halkın en ufak dahi olsa yapabildiği tasarrufla kârlı ve ilerisi açık millî ekonomik işlere hissedar olarak iştirak arzusuna yol açmak içindir. Devalüasyon, halkın iştirak kudretini, tasarruf imkân ve heveslerini kıracağından, gayelerimizle taban tabana zıd olur.

Dış ticaret bakımından dahi, bu günkü anlaşma politikamız böyle bir tedbire lüzum göstermemektedir. Satılmamış, elimizde kalmış mal stoku yoktur. Türkiye stoklarını muntazaman eritebilmiş müstesna memleketlerden biridir. (*Bravo sesleri*)

Mamul maddeler maliyet fiyatlarındaki tesirine gelince; bu, ancak amele ücretlerinin hakikî kıymetlerinin düşürülmesi demektir ki yine gayemize muhaliftir. Çünkü biz çalışanların yaşayış istandardını yükseltmek prensibini güdüyoruz. (*Bravo sesleri*)

Hayat maliyeti bakımından: Bir devalüasyon, memlekette şikâyet ettiğimiz, tedbir aradığımız hayat pahalılığını kendimiz artırmak olur. Biz kısaca rekabet kabiliyetimizi yaşama standardımızdan fedakârlık yaparak değil, daha rasyonel ve daha verimli çalışarak ve daha ileri piyasa teknik ve metodlarından istifade ederek arttırmak istiyoruz. (*Bravo sesleri*)

Görülüyor ki, paramızın filî stabilitesini muhafaza etmekte ısrar etmemiz için sebep bir değildir. Bunun için sureti katiyede bu politikada devam edeceğiz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Sayın arkadaşlar;

Gümrük ve inhisarlar mevzuuna geliyorum.

Gümrük ve inhisarlar sahasında düşündüğümüz birçok şeyler vardır.

İnhisarlar muamelâtında bu kurumların malî monopol, ticarî teşekkül ve millî valorizasyon karakterlerinin ahenkli şekilde tecelli etmesine çalışılacaktır.

İnhisar mevzuu maddeler arasında tütün, Devlet bütçesi bakımından olduğu kadar millî ticaret çerçevesinden de hususî bir ehemmiyet ihtiva eder.

Devlet monopolü mevzuu olması bakımından inhisarların tütün imalât maliyetini indirmek ve daha fazla ticarî bir hale getirmek suretile harice satış imkânlarını arttırmak ve hasılatını yükseltmeğe çalışmak bizim için bir zarurettir.

En mühim bir ihraç maddemiz olmak bakımından tütün istihsal sahasından başlayarak ticaret ve imalât sahasına kadar uzanan geniş bir ufuk üzerinde İnhisarlar idaresinin plânla ve dikkatle uğraşmasını icab ettirecek bir mevzu olarak ele alınacaktır.

Yurd içinde rasyonelizasyon ve piyasa tekniği bakımından yapılacak işler hari-cinde kaliteye dikkat politikamızı aynen muhafaza etmekle beraber ona mütenazır bir de kemmiyet politikası takib etmek ve bu meyanda Virjinya ve Sumatra tohum-larını tecrübe eylemek kararındayız.

Türk eksper ve harmancılarının ecnebi topraklarda ecnebi sanat arkadaşları ara-sında mevki yapmalarına ehemmiyet vereceğiz.

İnhisarın bu esasları da nazara almak üzere satış politikasını plânlaştırmak az-mindeyiz. Tütün limited şirketi faaliyetine bu politikaya mütenazır bir istikamet ve vüsat vereceğiz.

İspirtolu meşrubat inhisarının bilhassa şarap ihracatını, Tuz inhisarının haricî tuz satışlarını arttıracak bütün tedbirleri almak kararındayız,

Prensib itibarile bilûmum inhisarlar muamelâtında ihraç fiati en rasyonel şe-kilde tenlin edilecek olan maliyet fiatine kadar indirilecektir.

Dahilî fiatlara gelince: Rasyonelleştirme mesaimizin inkişafı nisbetinde ve bütçe tahminlerini sarsmamak kaydile mümkün olan tenzilâtın yapılmasında te-reddüd edilmeyecektir. Sıhhat ve temizliğe taallûk eden ispiroto fiatlarile hafif alköl-lü içkilerde tenzilât mukarrerdir.

Gümrüklere gelince:

Memleketin lüzumlu görülen noktalarında bu hizmetin icaplarına uygun bina ve tesisatı yapmayı zaruri bir iş görüyoruz.

Bazı hudut mahallerinde gümrük memurları mesken müşkülâtı içindedir. Bu ihtiyaçları da tespit ederek heyeti umumiyesini bir inşa planına bağlayacağız. Güm-rüklerimiz için daha kifayetli elemanlar yetiştirmek, Avrupa gümrüklerinde staj yaptırmaya devam etmek arzusundayız

Gümrük muamelelerinde iş sahipleri için olduğu kadar gümrük memurları için de kolaylık, sürat ve intizam tedbirleri alacağız.

Arkadaşlar:

Parti programımızdaki direktiflere göre, milli kültür sistemimizin inkişafına azamî önem vereceğiz.

İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur.

Aile ocağından sonra millî kültür ile ilk temas ilkokullarda başlıyor. Genç va-tandaş her şeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekâsile ancak en doğruyu, en iyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseseye emanet edilebilir.

İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek âlî bir tahsil siste-mi henüz icad edilmemiştir.

Fena bir ilköğretim fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın ka-rakterinin teşekkülüne mâni olur ve hattâ bozabilir bunun içindir ki ilköğretime en

çok ehemmiyet vereceğiz en kıymetli, en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elamanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız. (*Alkışlar*) iyi bir ilkokul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden, mahiyet itibarile daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz. (*Alkışlar*) ve kendilerinin hayata refahlarla ve bu mühim vazifeyi başarış kabiliyetleriyle en yakından alâkadar olmakta devam edeceğiz. (*Bravo sesleri*)

Meslekî tedrisattan bahsetmek istiyoruz. Mecburî ilköğretimin gayesi, vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensub oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zarurî ilk bilgiyi kendilerine vermektir.

İlk tahsili bitirenlerin hepsini, istidad ve kabiliyetleri neden ibaret olursa olsun Üniversiteye dayanan bir mekanizma karşısında bırakmak istemiyoruz.

Çünkü bunun neticesi bir taraftan tesis ve kuvvetlendirmek istediğimiz yeni ve ileri Türkiye hayatını en zarurî elemanlarından mahrum bırakmak ve diğer taraftan yavaş yavaş memlekette bir ihtisasa varmadan sönmüş veya yarı tahsille kalmış ve yahud da bizzat ekmeğini kazanmaktan aciz sadece diplomasına dayanan bir asabî yorgunlar kafilesile karşılaşmak olur. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Kemalist rejimde okul yalnız (mecburî ahkâm) değildir.

Büyük tarihimiz büyük milletimizin her ihtisas sahasında en büyük adamları yetiştirmiş olduğunu gösteriyor. Bu kabiliyet kaini damarlarımızdadır.

Meslekî tedrisatın vazifesi bu kabiliyetleri yeni hayatın her sahası için yetiştirmek işini bilir yaşama hevesi kırılmamış en yüksek teşebbüs ve hayatla mücadele kabiliyetini haiz başarılı dayanıklı müsbet sanatkar ve ihtisas sahibi elemanlar yetiştirmektir. Bütün hayat ve faaliyet sahaları için bol, ayrı ayrı, meslekî tedrisat, maarifimizin bel kemiği olacaktır. (*Bravo sesleri*)

İlköğretim mevzuuna mütenazır olarak her nevi meslek mekteplerine ehemmiyet verilecektir.

Bunun klasik Üniversite tahsilini ihmâl edeceğiz demek olmadığı aşîkârdır. Bilâkis bu müesseselerimizi de hakikî ilim adamı yetiştirecek şekilde ve ancak bu istidadı en müttekâmil surette gösterebilmiş olanların başarabilecekleri çetin ve fevkalâde disiplinli ilim müesseseleri halinde yükseltmek mesaimize devam edeceğiz. (*Bravo sesleri*)

İlâve ve tesis edilecek Fakültelere aid işi hazırlayarak Ankara Üniversitesini kuracağız. Ortaokullara ve liselere layık olan büyük ehemmiyeti vermekte devam edeceğiz.

Şefin işaretleri dairesinde Doğu bölgemizde bir kültür merkezi esaslarını kurmağa başlayacağız.

Millî kültür bakımından büyük önemi olan ve Şefin ilim ve kültür sahasında, en büyük âbidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştır-

malarımıza ve bunlarla alâkadar işlere hususî ehemmiyet vermeğe devam edeceğiz. (*Alkışlar*)

İyi ve çok eğitmen, öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz. Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine talebe göndermeye devam edeceğiz. Lüzumlu görülecek ilim ve teknik şubeleri için kıymetli mütehassıslar da getireceğiz; Bu suretle muhtelif sahalardaki millî elaman ihtiyaçlarımızı temine çalışacağız.

Bütün Devlet okullarının kemiyet itibarile olduğu kadar, keyfiyet ve teçhizat itibarile de en yüksek derecelere ulaştırılması hedefimizdir.

Millî sahnemiz, Türk kültürünün mâkesi, güzel dilimizin en iyi şekilde telâffuzu ve en bedîî tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır. Bunda modern teknik vasıtalarına ehemmiyet vereceğiz.

Güzel sanatlar Akademisinin bu gün başlanmış olan ıslahatını yürüteceğiz.

Millî kültür kadrosu içinde mütaleasını zarurî gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. (*Bravo sesleri*)

Spor, okullarımız gibi, sahnemiz gibi millî kültürümüzün, bir cüzüdüdür. Büyük gaye. Türk vatandaşını fikir ve düşünce itibarile kuvvetli vücut itibarile kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir. Nasıl ki memleketimizde okumak yazmak bilmeyen tek vatandaşın kalmasını istemiyorsak sevdiği ve bütün hayatınca tatbik edeceği lâakal bir sporu olmayan vatandaş da kalmamalıdır. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Salim bir kafa ancak sağlam bir vücutta olabilir sözü Türk Atasözüdür. Yine bu mülâhaza iledir ki bütün vatandaşlarda verim kudretini muhafaza için muntazam çalışma hafta ve yıl tatillerinden muntazam istifade ve seyahat zevkinin inkişafına taraftarız.

Sporu bir merkeze bağlayıp teşkilâtlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini o vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuza bir kanun lâyihasile geleceğiz.

Arkadaşlar;

Maddî, manevî düzen, refah, kültür seviyesinin yükselmesi ve bütün bunların başarılması ve devam etmesi, ancak millî emniyet ve tamamijetimizin icabında her kese karşı masun tutulabilmesile kabildir (*Bravo sesleri*)

Türk ordusu, kadını ve erkeğe bütün Türk millete demektir. Daima daha kuvvetli olmak için bu millet, her sene yüz binlerce evlâdını, kısaca ordu dediğimiz ve yalnız adının bile hududsuz bir gurur ve heyecan kaynağı olduğunu bildiğimiz bu en büyük okula millî emniyeti millî müdafaayı, millî disiplini öğrenmek için gönderiyor.

Türk ordusu, Türkiye'nin yalnız emniyet vasıtası değildir, Türk millî, içtimai benlik duygusunu, daima en yüksek derecelerde, daima uyanık tutan en büyük millî kültür ocağıdır (*Alkışlar*)

Bu büyük disiplin ve güven okulunu en müterakki, en bol, en mütekâmil vasıtalarla teçhiz etmek birinci millî vazifemizdir.

Teçhizat ve teslihat programımıza devam edeceğiz. En son sistem harb vasıtalarından henüz ihtiyacımız olanları da temin için ayrı bir program yapacağız. Bu program, memleket dahilinde yapılması kabil olanları, memleket dahilinde imal ettirmek esasını ihtiva edecek ve kara, deniz, hava kuvvetlerimizin bu kabil bütün ihtiyaçlarına şamil olacaktır (*Alkışlar*)

Sureti umumiyede millî müdafaâ kuvvetlerimizi daima en bol, en ileri vasıtalarla teçhiz etmek belli başlı emelimiz ve vazifemizdir.

Mevcut malzemenin daima iyi halde bulundurulması, kıymetten düşmüş olanların yenilenmesi ve sefer için ordu ihtiyaçlarını karşılayacak her çeşid stoklar vücuda getirilmesi, daima göz önünde bulunduracağımız ehemmiyetli işler olacaktır.

Mevcut harb sanayii fabrikalarımızı tam randıman alacak surette çalıştıracak ve henüz noksan kısımlarını tamamlayacağız. Harb sanayiimizin inkişafına hususî önem vermek umumî endüstrileşme hareketlerimizde harb vaziyet ve ihtiyaçlarını daima göz önünde tutmak kararındayız.

Millî ekonomi bakımında da hususî kıymet izafe ettiğimiz kömürden benzin istihsalı, klor, arsenik sanayii bu aradadır.

Halen kendi tezgâhlarımızda inşa edilmekte bulunan denizaltı gemilerimiz bittikten sonra, yenilerini inşaya fasılasız devam edeceğiz. İlk üç senelik hava programımız, milletimizin gösterdiği yüksek alâka ile şimdiden tahakkuk ettirilmiş sayılabilir. Bu vesile ile tayyare işinde bütün milletçe gösterilmiş yüksek şuuru gurur ve iftiharla bu kürsüde zikretmek ve bütün vatandaşlara Hükümetin şükran ve takdirlerini ulaştırmak isterim (*Alkışlar*)

Hava müdafaası, bu memleketin millî müdafaası mevzuunda büyük ehemmiyetli yerini muhafaza etmektedir. Yeni bir hava plânı hazırlayacağız. Bu program Kayseri fabrikasının tevsiini ve motor imal edebilecek hale getirilmesi hususlarını da ihtiva edecektir (*Alkışlar*)

Ordunun ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda lüzumlu elemanları da yetiştirmesi için tertibat alınacaktır.

Arkadaşlar;

Cumhuriyetin hiç değişmeyen dış politikası meçhulünüz değildir.

Atatürk'ün Yüksek irade ve irşadlarında temelini bulmuş yürüyeceği yolu çizmiş olan bu siyaset aynı sulh, dostluk ve teyakkuz yolunda devam edecektir. (*Bravo sesleri*)

Mevcut karşılıklı dostluklarımıza ve taahhüdlerimize her zamanki gibi ihtimam ve riayet dostluk dairemizin bu ahenk içinde inkişafına dikkat, başlıca vazifemiz olacaktır.

Şefin, nutuklarında işaret buyurdıkları noktaların takibine azamî itina ve ihtimam ile çalışılacaktır.

Dış teşkilâtımızın, ekonomik kalkınma savaşımızda daha verimli bir surette çalışabilmesi için alâkalı dairelerin de mütaleası alınarak bu yıl bir talimat yapılacaktır.

Bütün Elçilik ve Konsolosluklarımızın dış ticareti noktasından mücehhez bulunmaları ve ona göre çalışmaları temin edilecektir.

İktisad vekâleti dış ticaret teşkilâtının, Hariciyemizin dış teşkilâtı ile rabitaları tanzim edilecektir. Bu yönden dış ticaretin inkişafı için Hariciyemize isabet eden bu önemli vazife emniyet ve siyasi münasebet vazifeleri derecesinde ehemmiyetle takib ve tatbik edilecektir.

Milletler Cemiyetine bağlılık haricî siyasetimizin aynı zamanda mesnedlerinden ve tabii icablarından birini teşkil eder. Bu arsiulusal büyük müessesenin kendinden beklenen gayeleri temin edebilmesi, zamana intibak etmesi geçirilen tecrübelerden lâzım gelen pratik neticeleri çıkarması ile mümkün olabilir. Hükümetimiz bu yolda sarf edilecek mesaiyi elinden geldiği kadar teshil etmeğe çalışacaktır.

Arkadaşlar;

İleri idare tekniği, salâhiyet ve mesuliyeti el ele vermektir, işleri kısa bir zamanda katı bir neticeye bağlamaktır. Kırtasiyecilik asla esas ve gaye değildir. (*Bravo sesleri*) Kırtasiyeciliğin manası tek tatbik şekli süratle ve fakat isabetle verilmiş kararları ve işlerden alınan maddî verimli neticeleri tevsikdir.

Türkiye Cumhuriyeti memurlarının istisnasız, hepsinin bu vasıflarla ve bu zihniyetle vazifelerine sarılmalarını isteyeceğiz.

Onların da bizden tabii hak olarak isteyebilecekleri emin geçim, emin istikbaldir. Bu da ihmal edilmeyecektir. (*Alkışlar*)

Arkadaşlar;

Sözlerimin nihayete ermek üzere olduğu şu dakikada derin duygu içinde huzurunuzda bulunurken inkılâbın bidayetinden beri zaman zaman refakatinde çalışmak ve fakat asıl maksad için fasılasız arkadaşlık etmek şerefini taşıdığım selefim Malatya mebusu İsmet İnönü'yü hürmet ve muhabbetle anmayı zevkli bir vazife telâkki etmekteyim (*Sürekli alkışlar*)

Büyük milletin Sayın vekilleri;

Yapmak istediklerimizi ve çalışmamıza vereceğimiz veçheyi lüzumlu sandığım bazı tafsilâtile arzetmiş bulunuyorum.

Bunlar malî imkânlarımızın teknik şartlarımızın müsaadeleri nisbetinde ve bir plân dahilinde başarılması, Şefin direktifi ile Parti programında ifade edilmiş ve Hükümetimize tatbik sahasına koymak Ödevi verilmiş işlerdir.

Tahakkuk ettirilecek her kısım hem malî hem teknik imkânlarımızı müsbet bir surette arttıran diğerlerinin de başarılmasını temin edecek mahiyettedir.

Bunları tahakkuk ettirmek irade azmini ve heyecanını ruhumuzda duyuyoruz.

Fakat bizim için asıl imkân membaı büyük Türk milletinin yüksek irade kudretini şerefle temsil eden Büyük Meclisimizin Hükümetime göstereceği müzaheret ve yardımdır (*Hay hay sesleri*)

İş programımızı büyük milletimiz için faydalı buluyorsanız arkadaşlarımda ve bende tatbik edebilmek iktidarını görüyorsanız yüksek itimadınızı esirgememenizi dilerim.

Sizin itimadınız bizim kuvvetimizin ve başarımızın sarsılmaz temelidir (*Sürekli alkışlar*)

BAŞKAN – Söz isteyen arkadaşlar varsa isimlerini kaydedeceğim. Buyurun Halil Menteşe.

HALİL MENTEŞE (İzmir) – Muhterem arkadaşlar; kumandan olarak, siyasi olarak, kurucu ve yapıcı Devlet adamı olarak muvaffakiyetle dolu bir tarihin sahibi olan General İsmet İnönü'den sonra Başvekil olmak, olan zat için bir yönden büyük bir eseri talidir, fakat diğer yönden de tehlikeli bir iştir.

Eseri talidir diyorum, çünkü bütün müşkülli bertaraf edilmiş, sükûn ve emniyet içinde terakki yoluna girmiş bir memleketin işinin başına geliniyor demektir. Elbette bu, büyük bir eseri talidir.

Tehlikelidir diyorum, Çünkü millet İsmet İnönü'nün 12 senelik Başvekâlet tarihinde yekdiğerini müteakib büyük muvaffakiyetler ve başarılarla mübeşşer olmağa alışmış bulunuyor. Yeni Başvekil milleti tatmin için hiç olmazsa icraatında aynı hızda devam edecek başarılar ve muvaffakiyetler göstermek mecburiyetindedir. Aksi hal; güzel talii makûse inkılâb ettirebilir.

Celâl Bayar muvaffak olabilecek mi?

ALİ KILIÇ (Gazi Anteb) – Muhakkak.

HALİL MENTEŞE (Devamla) – Bence evet. Çünkü onun şahsiyeti şimdiye kadar iktidar mevkilerinin ve muvaffakiyetlerin gururu içinde boğulmamıştır. Evvelce bir vesile ile de arzettiğim gibi o; iş başında müsmir neticeler alan bir arkadaş-tır. O derhal etrafına bir ihtisas şebekesi kurar, işlerini ihtisas süzgecinden geçirir ve ona göre yapar. Uzun zaman büyük bir müessese-i maliyenin başında bulunması ile iş âlemi ile yakından alâkadar olduğu için tetkiklerini ve mütehassıslardan aldıklarını işin realitelerine tatbik eder. Yani adım atmak için düşünür, muhakeme eder, tetkik eder, ettirir ve ondan sonra adımını atar. Ondan dolayıdır ki Celâl Bayar İş Bankasından ayrılırken memlekete teknik ve modern iş gören büyük bir kredi müessesesi hediye etmiştir. İktisad vekâletine geçtikten sonra hayatını yakından hepimiz takib ettik. Ortada metodik ve teknik işleyen bir Devlet iktisad teşkilâtı bırakıp ayrılmıştır. Onun yanında feyyaz bir ilham kaynağı vardır. O da; Büyük Şefin, Atatürk'ün muhabbet ve teveccühüdür. Atatürk, müşkülli yenen, meçhulları aydınlatan müstesna ve feyyaz bir ışık ve kudrettir. Onun için emniyetle söyleyebilirim ki, Celâl Bayar bir gün Başvekâletten ayrılırken büyük başarılarla ve muvaffakiyetler tarihini zenginleştirmiş bir Başvekil olarak ayrılacaktır.

Ben, bir vatandaş olarak, bir mebus olarak Celâl Bayar'dan ne bekliyorum?

Arkadaşlar, şunu bekliyorum: 5-6 sene zarfında memleketin büyük ana yollarını, ana şimendiferlerini ikmal etmesini, büyük limanları kurmasını, büyük suları tanzim edip etrafa nimet yayan refah vasıtası hali ne getirmesini, Yani iskâ ve kanalizasyon vasıtası olarak yapılması. Çeşitli ve zengin olan maden servetlerimizin azamî surette randıman verebilmesi için bunların cihazlandırılmasını bekliyorum. Bunlar 5 - 6 sene zarfında olur mu? Bu, belki 300 milyon, belki 400 milyon ve hatta belki 500 milyonluk bir iştir. Bizim bunu başarmağa kudretimiz var mı? Arkadaşlar, ben böyle görüyorum ki Türk Hükümeti için bu iş o kadar müşkül bir iş değildir. Çünkü bunun için, evvelce bir vesile ile buna yakın bazı şeyler söylemiştim. Gazeteler lâyikile kavriyamadılar. Güya ben Devlete 300 - 400 milyon liralık bir para istikrazı yapması teklifinde bulunmuşum. Bunları o zaman söylerken de böyle bir teklif yapmam, demiştim. O halde bunu nasıl yapalım? Bence, Devlet bir kaç seneden beri sistem takib etmektedir. Kabine beynelmilel sahada, mahallî sahada itibarını kullanmak üzere bir sistem takib etmektedir. Meselâ Karabük fabrikaları iki senede ikmal edilmek ve beş senede tediye edilmek üzere bir mukaveleye raptedilmiştir. Vapur inşası için on senede sarf edilmek üzere on milyon tahsisat vermiştik, bu, bir buçuk senelik mukavelelere konulmuş bulunuyor. Yani bir buçuk senede vapurlar yapılacak, 10 senede tesviye edilmek üzere.

Millî Müdafaaya ve diğer vekâletlere verdiğimiz tahsisat yedi, sekiz senelik mukavelelere bağlanmaktadır. Ben zannediyorum ki bu 300 milyonluk ve hatta 500 milyonluk işi, aynı sistemle, miktar ve müddet itibarıyla biraz genişletmek şüretile beş, altı senede tahakkuk ettirebiliriz. Devletin itibarı, beynelmilel itibarı buna müsaiddir, Devletin malî kudreti buna müsaiddir. Çünkü geçen sene bütçe, muhammen varidattan 20 milyon küsur fazla vermiştir. Bu sene ise 250 milyon vereceği müşahade ediliyor. Böyle meselelerde on beş senede itfa edilmek, fakat beş, altı senede bitirilmek üzere bu işler mukavelelere rabtedilerek zannediyorum ki tahakkuk ettirilebilir. Bunlar filî olarak memlekete ne temin edecektir? Ana yollar, şimendiferler bitince arkadaşlar Devletin bu günkü beynelmilel kuvveti, Türk ordusunun kuvveti, bir İngiliz telgrafında denildiği gibi, tehlikeye düşen Eğinin her hangi bir noktasında üç dört gün zarfında 250.000 kişi tahşid etmesindedir. Ana yollar, ana şimendiferler beş, altı senede ikmal edilince bu tahaşşüd, bu kuvvet beş yüz bin olacaktır.

Arkadaşlar, büyük suları tanzim edersek ve onları kanalizasyon ve ıskâ vasıtası vaziyetine sokarsak bu memleket dünyanın en zengin pamuk müstahsili olan memleketler hizasına gelecektir.

Çeşitli ve zengin olan madenlerimiz az zamanda bu memleketi dünyanın en zengin maden memleketleri hizasına getirecektir. En zengin maden memleketi diyorum, maden serveti arkadaşlar hesabla sabit olmuştur ki, bir hektar maden, yer altı serveti, üstteki servetten daha rantabldır. Bu gün Belçika gibi bir memleketin, maden memleketinin 1/8 nüfusu maden işi ve maden işine yardımcı olan işlerle

geçinmektedir. Yine maden memleketi olan İngiltere'nin altı, yedi milyon nüfusu maden işi ve maden işiyle alâkadar olan sanatlerin yardımıyla geçinmektedir.

Arkadaşlar, bu memleketi taarruzdan masun bir hale getirmek için acele etmek zarureti karşısında olduğumuz kanaatindeyim. Çünkü ihtimaller karanlıklarla dolu, istikbal endişelerle mahmuldür. Avrupa'da yeni başlayan bir fikir vardır.

Avrupa milletleri aralarındaki ihtilâfları hallederken şu, fikir üzerinde yürümektedirler: Aramızdaki ihtilâfları halledelim. Çünkü bu ihtilâflar bir birimizi yekdiğerimize boğduracaktır. Biz Afrika ve Asya'ya tahakküm etmek üzere aramızda birleşelim, diyorlar. Bunlar vaktile müstemlekeleri doğrudan doğruya ve kapitülâsyonlarla Asya ve Afrika milletlerinin müstakil olanlarının bütün enerjilerini bağlayarak gıda ve mevaddı iptidaiye yetiştiren memleket haline sokmuşlardı. Şimdi de bu fikri başka yolda tecelli ettirmek istiyorlar. Bunları arz etmekten maksadım, bu işi, kendi kanaatimce mutlaka başarmalıyız ve bunu başardığımız gün Türk ordusunun taşaşşüd kabiliyeti iki misli artacak ve memleketi gerek denizden, gerek havadan ve gerekse karadan taarruzdan masun bir hale gelecektir. Onun için bu iş üzerine yeni Başvekilin bilhassa nazarı dikkatini celbetmek isterim. Bilhassa Büyük Şefin, memleketin umumî kalkınması hakkında büyük bir direktif verdiği bir günde bir mebus sıfatıyla duyduğumu burada alenen söylemekte zevk duyuyorum ve bunun nazarı dikkate alınmasını memleketin hayati menafiinden telâkki ediyorum.

İcraata taallük eden kısım üzerinde sözü uzatıp sizleri fazla yormak istemem. Yeni Başvekile büyük muvaffakiyetler temenni ederim. Yalnız Büyük Şef umumî kalkınmanın temeli ziraattır, dediler.

Bahusus çok mühim gördüğüm bir husus hakkında Büyük Millet Meclisinin ve Başvekilin ehemiyetle nazarı dikkatini celbetmek isterim. Ziraî kalkınma için ferdi enerjiyi bir araya toplayıp Devlet enerjisine muvazi surette hedefe doğru sevk etmek lâzımdır. Ferdî enerji dediğim zaman bu işin temeli, Türk köylüsünün ruhu ve alelittlak köylü ruhudur. Çünkü köylü ruhu, ferdiyetçidir. Bu ruhu işleyerek camiaya doğru bir inkişaf vererek, birliğin faydasını göstere göstere terbiye etmek lâzımdır. Bu işi en muvaffakiyetli surette yapabilen çiftçinin kendi mesleki teşekkülleridir. Maksadım, ziraî sendikalaradır.

Arkadaşlar, Hükümet, çiftçinin ruhunu yalnız propaganda ile yalnız yazı ile okumakla camiaya doğru toplıyamaz. Bütün memleketlerde yapılan tecrübeler bunu göstermiştir. Ona maddî surette, en basit ihtiyaçlarından başlayarak meselâ, kimyevî gübre, pulluk, traktörünü toplu olarak alıp vermek, onları vasıtalarından kurtarmak suretile faydalı neticelerini ispat ederek o ruhu birliğe doğru sevk etmek imkânı vardır. Bunu da başaracak olan öteden beri arzedegeldiğim gibi, ziraî sendikalaradır.

Arkadaşlar, bu teşekküllerin arzettiğim gibi gayet basit ihtiyaçlardan başla-ya başla-ya sosyal, ekonomik, moral bütün ihtiyaçları kavrayan büyük bir teşekkül halinde mevcut olduklarını görüyoruz. Sonra bunlar konfederasyon halinde bir

merkez etrafında toplanmaktadır. Bu merkezler müşavir olarak Devletin yanında büyük rolleri görmektedir. Binaenaleyh ziraî kalkınmayı sırf resmî teşekküllere bırakmamak arzu ettiğimiz maksadı temin etmeğe kâfi gelmez. Binaenaleyh bu merkezlerde olduğu gibi çiftçinin meslekî beraberliklerini temin etmek lâzımdır. Sonra tecrübe ile sabit olmuştur ki, çiftçi kendisinin yakınında olan teşekküllerin tesirâtına daha çabuk bağlanmaktadır. Sendika-deyince Devlet adamlarına hakikaten bir korku gelir. Fakat arkadaşlar, sendikalizasyon diğer sınıfların Devlet otoritesinde, millî muvazenesinde yapmakta olduğu ağır tesirleri, ben de hepiniz kadar geniş görüyorum. Fakat ziraî sendikalar bunun tamamile aksidir. Çünkü bunlar hem küçük, hem büyük çiftçiye ve çiftçi, amele-yi teşkilâtları içine almış ve birbirine bağlamıştır. Bundan dolayıdır ki içtimaî ihtilâlciler bu gün bütün gayretlerini o istihkâma tevcih ederek onu yıkmağa çalışmaktadırlar. Onun için ziraî kalkınmada bu mühim nokta ve esas üzerinde yeni Başvekilin nazarı dikkatini celbederim. Benim teklifimi olduğu gibi kabul etsinler, diyemem. Fakat bu ehemmiyetli mevzu kendi muvaffakiyetleri için de, bence, çok lâzım bir şeydir. Onun için tetkik ettirsinler. Benim tavsiyem: Çiftçinin içinde yaşamış kabiliyetli bir kaç efendiyi göndersinler, tetkikat yaptırınsınlar ve netice muvafık çıkarsa tatbik ettirsinler. Başka bir şey söylemeyeceğim, muvaffakiyetler dilerim.

HAKKI KILIÇOĞLU (Muş) – Arkadaşlar, Cumhuriyetin ilânından beri, idare ve icra mekanizmamızda, ilk defa olarak büyük bir değişiklik oluyor, Beşvekil değişmiş bulunuyor. Uzun faaliyet yıllarının verdiği yorgunluk yüzünden dinlenmeği hakettiği olan İsmet İnönü yerini kıymetli Celâl Bayar'a bırakıyor.

Arkadaşlar, kimin olduğunu hatırlayamadığım bir vecize İslâm hakkında şöyle diyor; Muhammed düşündü, Ebubekir söyledi, Ömer yaptı. Fakat bizim istiklâl ve hürriyetimizi yaratan, insanlık, bilgi ve medeniyet âleminde bize yepyeni parlak ufuklar açan, bizi bütün dünyaya saygı ile tanıtan Ulu Şef Atatürk ise: Düşündü, söyledi, yaptı ve yaptırdı.

Seferde ve hazarda ve en büyük inkılâb hamlelerinde İsmet İnönü Ünlü Önderimizin sağ kolu olmuştur. Bunun içindir ki o, milletimizin kalbinde olduğu kadar, tarihinde de Ulu Şefin yanında birinci mevkii alacaktır.

İsmet İnönü; yüksek zekâsı, bilgisi, vazifede çelik durumu, azmi, enerjisi, fikri, takibi ve bunlara inzımm eden diğer mezayısı ile milletin muhabbeti kadar Yüksek Heyetinizin de her zaman itimadını kazanmıştır. Onun yerini bu gün Celâl Bayar işgal ediyor. İnsanları yakından tanımak ve kıymetlerini tartmak kudretine mazhar bulunan Atatürk, İsmet İnönü'nün yerini dolduracağını bildiği içindir ki Celâl Bayar'ı bu işe ehil bulmuş ve tercih etmiştir. Binaenaleyh iç ve dış işlerimizde istikbal için bir kaygumuz yoktur. Yeni Başvekil bütün bu işleri aynı enerji ile yürütecektir. Onun şahsî meziyetleri ve canlı programı milleti tatmin ve temin etmeğe kâfidir ve kâfildir. Çünkü kendileri lâf değil fakat iş adamıdırlar ve bu davayı birçok yerlerde ve işlerde filen isbat etmişlerdir. Binaenaleyh onun şahsı ve programı esasen kendisine itimad edilmek için en kuvvetli bir sened, bir berattır.

Yeni Başvekilimize vazifesinde candan muvaffakiyetler dileyerek sözlerime nihayet verirken şunu da kulağına fısıldayayım: Şu müftüler ismi bir şeye benzetsin.

BERÇ TÜRKER (Afyon Karahisar)– Sayın arkadaşlar; Müsaade buyurulursa, Başbakanlık tebeddülü münasbetile bendeniz de bir iki söz söylemek isterim. Teceddüd, müterakki Devletlerin kaidelerindendir. Devlet işlerinde, şahıslar büyük ve mühim vazifeler görmüşlerdir, fakat ebedi olamamışlardır, Çünkü dünya işleri, memlekete işleri mütemadi teceddüd ve evolüsiyon kaidelerine bağlıdır.

Arkadaşlar, en evvel sabık Başbakanımızdan bahsetmek isterim:

Ben Sayın İsmet İnönü'nü alelade Başvekillik sırasına koymıyorum.

General İsmet İnönü, o, mücadele-i milliye'nin sembollerinden biridir. O, şanlı bir askerdir ve İnönü kahramanıdır. O, gerek mücadele-i milliye esnasında ve gerek Başvekilliği zamanında daima Büyük Şefimiz ve Ulu Önderimiz Atatürk'ün direktiflerini takib etmiş ve bu direktiflerin tatbikatında büyük bir zekâ ve maharet göstermiştir. Meselâ Lozan'da, Lord Gürzon gibi mahir bir diplomatla mücadele etmiş ve bizim lehimize olarak davayı kazanmıştır.

On iki sene geceli gündüzlü çalışmış ve Başvekâlet işlerini idare etmiş ve birçok işler başarmıştır.

Bilhassa memleketin demiryolları inşaatına, iktisadî büyük teşebbüslere kuvvet vermiş, millî paramızın istikrarını temin etmiş velhasıl birçok haricî ve dahilî işlerde muvaffakiyetler kazanmıştır. Fakat ne çare ki, insan çelikten mamul değildir. Çok ağır ve mesuliyetli işler deruhde edenler yorulurlar, istirahat etmek ihtiyacını hissederler.

Sayın İsmet İnönü Başvekillikten çekilirken, vatan uğruna parlak surette vazifesini ifa etmiş olduğunu bilerek vicdanî büyük bir sevinç duymuşlardır.

Ben kendilerine candan afiyet ve saadetler dilerim.

Arkadaşlar,

Bazı memleketler, vatanına harikulade hizmetler ifa etmiş Devlet ricaline nakdî mükâfat veyahud maddî ve manevî menfaatler temin edici rütbe verirler. Nasıl ki geçenlerde İngiltere'de on sene Başvekillik eden Baldwini, terfii rütbe olarak Lord yaptılar.

Türkiye Cumhuriyetinde nişan ve rütbe usulü ilga edilmiştir, ancak istisnâî ve fevkalâde ahvalde nakdî mükâfat tevcihi için hiç bir mâni yoktur, zannediyorum.

Binaenaleyh, kalbimde İsmet İnönü hâtırası olarak arzettiğim teklif şeklinde bu mülâhazayı kadirşinas Heyeti Aliyeniz tarafından incelenmesini rica etmeği benim için bir vicdanî vazife bilirim.

Arkadaşlar,

Yeni Başvekil Sayın Celâl Bayar, gerek Ulu Şefimiz Atatürk'ün ve gerek Türk ulusunun iti-mad ve sempatisini kazanmış olduğundan dolayı bu kürsüden kendilerini tebrik etmek benim için bir bahtıyalıktır.

Sayın Celâl Bayar iş başında. gördük, onun ne kadar çalışkan, ne kadar insiyativ sahibi ve ne kadar iş yaratıcı bir İcra Vekili olduğunu gördük. O, bankacılıkta, ik-

tisadçılıkta, madencilikte, ziraatçılıkta, sanayicilikte, denizcilikte, tüccarlıkta nasıl derin ve ameli bir vukufa sahip olduğunu bize isbat etmiştir.

Bu gün memleketimizin müdafaası şanlı ve yenilmez Türk ordusuna tevdi edilmiştir. Hepimizin göğsü iftiharla kabarır ve hürmetle onlu selâmlarız.

Dış siyasetimiz, Büyük Şefimizin çizdiği sulh esasları üzerinde kurulmuş ve dünyanın bütün milletleriyle dost yaşıyoruz.

Ancak, dahilde, memleketimizin kalkınması ve halkımızın refahı için yapılacak, başarılacak, ikmal edilecek, karar altına alınacak daha birçok işler vardır.

İşte hep bu işleri başarmak için Büyük Şefimiz Atatürk Sayın Celâl Bayar'ı Başvekâlet mevkiine yükseltmiş ve bu gün millet vekilleri de yeni Başvekil ile itimadlarını veriyorlar.

Geçen gün, Ulu Şefimiz Atatürk'ün bu kürsüde irad buyurdıkları tarihî nutukları ile verdikleri çok kıymetli direktiflerinin ve bu gün okunan mühim programın serian tatbikatına başlanması için Sayın Celâl Bayar gibi tecrübeli, bilgili ve dirayetli yeni Başvekilimize muvaffakiyetler dileriz ve onun her işte muvaffak olması için milletvekillerinin kendilerine daima yardım edecekleri bedihidir. İsmet İnönü kabinesinde birçok seneler dirayetle çalışan muhterem Bakanlarla teşriki mesai etmesi yeni Başvekilimiz için bir bahtiyarlıktır.

Türk vahdeti, Türk kuvvet ve kabiliyeti ve Türk vatanperverliği sayesinde ki, bu nurlu necib ve kahraman millet daima ilerleyecektir. Ne mutlu bize ki Türk'üz ne mutlu bize ki Atatürk gibi Ulu bir önderimiz vardır.

FAZIL AHMED AYKAÇ (Elâziz)– Arkadaşlar; buraya, huzurunuzda çıkarken tuhaf bir duygu içine düştüm. İtirafı belki bir az güçtür, hayatta bazan en büyük şerefler insan için en büyük tehlike teşkil edecek bir mahiyet alabiliyor. Şimdi karşımızda, millî mevcudiyetimizin böyle mühim bir ânında sizinle konuşmak bir insan için tasavvur edilebilecek şereflerden ne kadar büyüğünü teşkil edeceğini siz ben-den evvel takdir edersiniz.

Aynı suretle takdir edersiniz ki bu vaziyette bulunan bir adam huzurunuzda; huzurunuzda lâyık bir dille, huzurunuzda lâyık bir hisle konuşabilmekte ne kadar müşkülât duyar. Binaenaleyh her şeyden evet sizin güzel duygunuzda ve benim söyleyişimde sezilecek her hangi bir kusur için lûtfunuza dehalet edersem bunu en tabîî hareket telâkki ediniz.

Arkadaşlar; muhterem Başvekilin nutkunu ve bu nutuk münasebetile bize değerli mülâhazalarını sunmuş olan arkadaşlarımızı hürmetle dinledik. Bilirsiniz ki, az çok düstur mahiyetini iktisab etmiş olan bir siyasî hikmet vardır. Derler ki, bir Hükümetin kudretini, kıymetini, değerini ölçebilecek en büyük miyar, o Hükümetin beyanatı ve programından ziyade kendisinin icraatıdır. Hakikaten bu bir düsturdur ve pek şayanı dikkattir, lâkin acaba deminden-beri samimiyetle ve çok hürmetle takdir ettiğimiz ve birçok noktalarını sevinçle alkışladığımız nutuk için küçücük bu mütaleayı serdetmek doğru olacak mı? Ben hayır diyorum. Bilhassa

bizim gibi fevkalâde bir inkılâb rejimi yaşayan insanlar için... Hiç şüphe yok ki Celâl Bayar, İsmet İnönü gibi Büyük Şefin daima ışıgı ile aydınlanan ve bu memleketin en kara günlerinde çalışa çalışa, uğraşa uğraşa saçlarını şerefle ağartmış bir Başvekilin yalnız halefi değil, çok zaman faaliyet arkadaşı ve bu gün de ideal kardeşi oldu. Nutuklarının hemen her cümlesinde yüklenmiş olduğu vazifenin fevkalâde derin, fevkalâde itinalı bir şuuru mevcut olduğunu bize ispat etmiştir. Bundan dolayı kendisine, yalnız kendisine değil, aynı zamanda kendimize tebriklerimi sunmak için müsaadenizi rica ederim.

Biliyorsunuz ki, Atatürk bir kaç gün evvel bize, nasıl arzedeğim, toros silsileleri gibi yalçın ifade ve geniş belagat üzerinde kurulu blokları gösterdiler ve bir hakikati ispat ettiler ki, modern inkılâbcı denilen adam, önüne her geleni yıkan, deviren bir yıkıcı değildir. Bilâkis yüksek, şerefli, ışıklı bir geleceği korumak vazifesini deruhde etmiş bulunan bir siyasî mimardır ve bir içtimaî mühendistir.

Celâl Bayar'ın nutkunu dinlerken bu mefhumu fevkalâde ehemmiyetle kavramış bir arkadaşın çok dirayetli, çok kıymetli sözlerini duymakla bahtiyar oldum. Çünkü Atatürk o bildiğimiz yalçın beyanatı içinde memleketimizin bu gününe, yarınına aid her davalarını kucaklayan mülâhazalar serdetti. Görüyoruz ki Başvekil de neticeye kadar hiç bir saniye o izden ayrılmıyarak Fırkamızın nizamnamesinde mevcut prensibleri hiç bir saniye unutmıyarak kurulacak olan eseri mimarinin, görülecek olan büyük davanın bütün teferruatı için lâzımgelen malzemeyi şimdiden ne kadar biriktirmek ve ne kadar düşünmek mümkünse hepsini huzuruza getirmek ve bunları söylemek vazifesini duymuştur. Binaenaleyh kendilerini tekrar tebrik ederim.

Celâl Bayar iki mühim ve büyük söz söylemişlerdir ki, birincisi; biz, emniyet ve kültür diye bir düstura imanını raptetmiş bir heyetiz, sözüdür. Bunun kadar mühim bir hakikati daha işittik. Bizim iç siyasî davamız yoktur, dediler. Tam tamına hakikati ifade eden bu cümleler bizim gibi büyük inkılâb davası ve hayatı geçirmekte olan bir millet için sevinilecek ve büsbütün bahtiyar olunacak beşaretlerden birisidir. İç vaziyetimiz tam tamına budur. Dış vaziyetimiz ise; Büyük Şefimiz vaktile bunu iki kelimedede teksif etmişti: Yurtta sulh, cihanda sulh. Bizim bütün nazarlarımız hududlarımızla sınırlanmış olan ve hiç bir suretle açılmasına imkân olmıyan bu vatan toprağı üzerinde birikmiştir. Sevgimiz onun üzerinde yaşar, kalbimiz onun üzerinde çarpar. Binaenaleyh dileğimiz iki kelime ile hulâsa olunabilir:

Sulh ve medeniyet! Bu vaziyet şimdiye kadar böyle idi. Hükümetin yeni beyanatından anlıyoruz ki, şimdiden sonra da böyle olacaktır. Binaenaleyh kendilerini tebrik etmekliğime ve başarılar temenni etmekliğime müsaade buyurmanızı rica ederim.

BAŞKAN – Başka söz isteyen arkadaş kalmamıştır,

YÛSUF BAŞKAYA (Denizli)– Çok Sayın Başvekilimiz Celâl Bayar'ın Meclis huzurunda söyledikleri nutuk hakikaten çok mühimdir. Binaenaleyh bu nutkun

tabile bütün arkadaşlara tevziini rica ederim (*Zabta geçtikten sonra mesele yoktur sesleri*)

BAŞKAN – Hükümetin itimad talebini reynize arzedeceğim. Her arkadaş açık reyle ismi okundukça reyini buradaki kutuya atsın.

(*Zonguldak'tan başlamak üzere isimler okundu ve reyler kutuya atıldı*)

BAŞKAN – Rey vermemiş arkadaşlar varsa reylerini kullansınlar.

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Hükümetin itimad talebine karşı rey vaziyetini arz ediyorum. 364 arkadaş reye iştirak etmiş ve itimad reyi vermiştir. Binaenaleyh Celâl Bayar kabinesine Büyük Meclis 364 reyle ve müttefikân beyanı itimad etmiştir. (*Şiddetli ve sürekli alkışlar*)

BAŞVEKİL CELÂL BAYAR (İzmir) – Arkadaşlar; evvelâ programım hakkında lûtufkâr sözler söyleyen hatib arkadaşlarıma teşekkür ederim. Büyük milletimizin Sayın vekillerinin itimadına gelince buna karşı şükranımı ancak minnet kelimesile ifade edebilirim. Bu minnet borcumuzu ödemek için tasavvur ettiğimiz tek çare, tek yol vardır. O da milletimiz ve memleketimiz için çalışma ve bu çalışmada sizin idealinizi temsil etmektir. Buna söz veriyorum. Bütün vüsatımızla çalışacağız. (*Allah muvaffakiyet versin sesleri, alkışlar*)

Kapanma saati: 17.35

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	08.11.1937
<i>Güvenoylaması:</i>	08.11.1937
<i>Aza adedi:</i>	399
<i>Reye iştirak edenler:</i>	364
<i>İtimad reyi verenler:</i>	364
<i>Reddedenler:</i>	0
<i>Müstenkifler:</i>	0
<i>Reye iştirak etmeyenler:</i>	32
<i>Münhaller:</i>	3

(İtimad reyi verenler)

Afyon Karahisar

Ali Çetinkaya, Berç Türker, Cemal Akçın, Haydar Çerçel, İzzet Akosman, İzzet Ulvi, Aykurd, Mebrure Gönenç

Amasya

Esad Uras, İsmail Hakkı Mumcu, Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Aka Gündüz, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Hatı Çırpan, Mümtaz Ökmen, Müşfik Ayaşlı, Rasim Aktar, Rifat Araz, Şakir Kınacı

Antalya

Celâl Mengilibörü, Dr. Cemal Tunca, Numan Aksoy, Tayfur Sökmen, Tevfik Arıcan, Türkân Örs

Aydın

Adnan Menderes, Dr. Hulusi Alataş, Dr. Mazhar Germen, Nazmi Topcoğlu, Nuri Göktepe

Balıkesir

Cemal Eserer, Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Enver Adakan, Gl. Kâzım Özalp, Hacim Çarıklı, Hayrettin Karan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Emir Örgü Evren, Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Sabiha Gökçül, Bayazıd Halid Bayrak, İhsan Tav

Bilecik

Dr. Gl. Besim Ömer Akalın, İbrahim Çolak, Salih Bozok, Cevad Abbas Gürer, Dr. Emin Cemal Suda, Hasan Cemil Çambel, İsmail Hakkı Uzmay, Mitat Dağdemir, Şükrü Gülez

Burdur

Halid Onaran, İbrahim Necmi Dilmen, Mustafa Şeref Özkan

Bursa

Asaf Doras, Atıf Akgüç, Dr. Galib Kahraman, Dr. Refik Güran, Dr. Sadi Konuk, Esad Sagay, Fatin Güvendiren, Mustafa Fehmi Gerçekçi, Refer Canıtez, Sadettin Ferid Talay, Şekibe İnsel

Çanakkale

Ahmed Cevad Emre, Dr. Mustafa Bengisu, Hilmi Ergeneli, Şükrü Yaşın, Ziya Gevher Etili

Çankırı

Fazıl Nazmi Örkün, Hatice Özgener, Mustafa Abdülhalik Renda, Mustafa Önsay, Ziya Esen

Çoruh

Akif Akyüz, Ali Zırh, Asım Us, Atıf Tüzün, Fuad Bulca, Hasan Cavid, İhsan Kurtkan, İlyas Sami Muş

Çorum

Ali Rıza Özenç, Dr. Mustafa Cantekin, Eyüb Sabri Akgöl, İsmail Kemal Alpsar, İsmet Eker, Nabi Rıza Yıldırım

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Dr. Kâzım Samanlı, Haydar Rüştü, Öktem Mazhar, Müfid Kansu, Necib Ali Küçüka, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

Dr. İbrahim Tali Öngören, Gl. Kâzım Sevüktekin, Huriye Öniz, Rüştü Bekit, Tefvik Bilge, Zeki Mesud Alsan, Zülfü Tigrel

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Şeref Aykut,

Elâziz

Ahmed Saffet Ohkay, Fazıl Ahmed Aykaç, Fuad Ağralı, Fuad Ziya Çiyiltepe, Tahsin Berk

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter, Hikmet Işık, Saffet Arıkan

Erzurum

Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tuzer, Dr. Saim Ali Dilemre, Fuad Sirmen, Gl. Pertev Demirhan, Gl. Zeki Soydemir, Nafi Atuf Kansu, Nafiz Dumlu, Nakiye Elgün, Şükrü Koçak

Eskişehir

Ahmed Özdemir, Emin Sazak, İstamat Özdamar, Osman Işın, Yusuf Ziya Özer

Gazi Anteb

Ali Kılıç, Bekir Kaleli, Gl. Ali Hikmet Ayerdem, Memed Şahin, Numan Menemencioğlu, Ömer Asım Aksoy, Remzi Güreş

Giresun

Gl. İhsan Sökmen, Hakkı Tarık Us, İsmail Sabuncu, Muzaffer Kılıç, Münir Akkaya, Sadri Maksudi Arsal, Talât Onay

Gümüşane

Ali Şevket Öndersev, Durak Sakarya, Edib Servet Tör, Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan

İçel

Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Fikri Mutlu, Hakkı Saydam, Hamdi Ongun

İstanbul

Ahmed Hamdi Denizmen, Ali Barlas, Ali Rana Tarhan, Atıf Bayındır, Dr. Neşet Ömer İrdelp, Dr. Refik Saydam, Dr. Tuğamiral Hakkı, Şinasi Erel Fakihe Öymen, Gl. Refet Bele, Halil Etem Eldem, Hamdi Gürsoy Hayrullah Ergin, Sadettin Uraz, Salâh Cimcoz, Şükrü Âli Ögel, Yaşar Yazıcı, Ziya Karamursal

İzmir

Benal Arman, Celâl Bayar, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Gl. Kâzım İnanç, Halil Menteşe, Hasan Âli Yücel, Hüsnü Çakır, Kâmil Dursun, Mahmud Esad Bozkurd, Rahmi Köken, Sadettin Epikmen, Şükrü Saraçoğlu

İsparta

Hüsnü Özdamar, İbrahim Demiralay, Kemal Ünal, Mükerrerrem Ünsal

Kars

Baha Öngören, Esad Özoğuz, Fuad Köprülü, Gl. Muhittin Akyüz, Hüsrev Kızıldoğan, Memed Nazif Sirel, Ömer Küntay

Kastamonu

Dr. Şükrü Şenozan, Dr. Tevfik Aslan Nuri Tamaç Sami Erkman Sıtkı Şerif Eken Şerif İliden, Tahsin Coşkan

Kayseri

Ahmed Hamdi Kalaç Faik Baysal Ferruh Güpgüp Hasan Ferid Perker, Nahid Kerven, Reşid Özsoy Salih Turgay

Kırklareli

Şevket Ödül, Zühtü Akın

Kırşehir

Ali Rıza Esen, Hâzım Börekçi Lûtfi Müfid Özdeş, Memed Seyfeli

Kocaeli

Ali Dikmen, Hasan Hayri Tan, İbrahim Dıblan, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, Ragıp Akça, Salâh Yargı

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen Ali Muzaffer Göker Ali Rıza Türel Cemal Tekin Gl. Ali Fuad Cebesoy Kâzım Gürel Kâzım Okay Mustafa Eken Mustafa Halid Üner Mustafa Ulusan Naim Hazim Onat Ressam Şevket Dağ Tevfik Fikret Silay

Kütahya

Besim Atalay Dr. Şakir Ahmed Ediz Memed Somer Muhlis Erkmen Naşid
Uluğ Receb Peker

Malatya

Muttalib Öker Dr. Hilmi Oytaç Emrullah Barkın Gl. Osman Koptagel İsmet
İnönü Mahmud Nedim Zabcı Mihri Pektaş Osman Taner Vasıf Çınay

Manisa

Dr. Saim Uzel, Hikmet Bayur, Kâni Akeken, Kenan Örer, Osman Ercin, Refik
İnce, Sabri Toprak, Tahir Hitit, Turgud Türkoğlu, Yaşar Özey

Maraş

Alâettin Tiridoğlu, Hasan Reşid Tankud, Kemal Kusun, Memed Erten

Mardin

Abdürrezzak Şatana, Dr. Rıza Levent, Edib Ergin, Hilmi Çoruk, İrfan Ferid
Alpaya, Osman Dinçer, Rıza Erten

Muğla

Dr. Hüseyin Avni Ercan, Hüsnü Kitabcı Nuri Tuna Şükrü Kaya Yunus Nadi

Muş

Hakkı Kılıçoğlu, Naki Yücekök, Şevki Çiloğlu, Şükrü Ataman

Niğde

Ahmed Vefik Uluçay Cavid Oral Dr. Abravaya Dr. Rasim Ferid Talay Faik Soylu
Kâmil İrdelp

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz, Ali Canib Yöntem, Dr. Ziya Naki Yaltırım, Hamdi
Yalman İsmail Çamaş, Muhittin Baha Pars

Samsun

Ali Tunalı Dr. Asım Sirel Etem Tuncel Meliha Ulaş Mehmed Ali Yürüker,
Memed Güneşdoğdu Kuşeni Barkın Zühtü Durukan, Seyhan Damar Arıkoğlu,
Gl. Naci Eldeniz Hilmi Uran İbrahim Mete Ömer Biçer Tevfik Tarman

Siird

Mülki Aydın, İsmail Müştak Mayakon, Şevki Süsoy

Sinob

Cevdet Kerim İncedayı, Dr. Galib Üstün, Hulusi Oruçoğlu, Hüsamettin Okan,
Yusuf Kemal Tengirşenk

Sivas

Gl. Akif Öztekin Erdemgil, İsmail Memed Uğur Mitat Şükrü Bleda Necmettin
Sadak Sabiha Görkey Şemsettin Günaltay Vasfi Raşid Seviğ Ziya Başara

Tekirdağ

Cemil Uybadın Faik Öztrak Rahmi Apak, Şakir Kesebir, Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Galib Pekel, Gl. Sıtkı Üke, Hürrem Ergun, Hüsnü Konay, Resai Erişken, Süreyya Tefvik Genca

Trabzon

Daniş Eyüboğlu, Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Mitat Aydın, Raif Karadeniz, Seniha Hızal, Sırrı Day, Süleyman Sırrı Gedik

Urfa

Behçet Günay, Fuad Gökbudak, Gl. Ahmed Yazgan, Memed Emin Yurdakul, Muhittin Dinçsoy, Refet Ülgen

Van

Hakkı Urgan, İbrahim Arvas, Münib Boya

Yozgad

Celâl Arat, Ekrem Pekel, Emin Draman, Ömer Evcı, Sırrı İçöz Sungur

Zonguldak

Halil Türkmen, Hasan Karabacak, Raif Dinç, Ragıp Özdemiroğlu, Receb Zühtü Soyak, Rifat Vardar

(Reye iştirak etmeyenler)**Ankara**

Dr. Taptas, Kamal Atatürk (R. C.) Yahya Galib Kargı

Antalya

Rasih Kaplan

Aydın

Tahsin San

Bolu

Cemal Hüsnü Taray

Çorum

Münir Çağıl

Denizli

Emin Aslan Tokad Gl. Şefik Tursan

Edirne

Mecdi Boysan

Erzurum

Dr. Saim Ali Dilemre

İzmir

Hamdi Aksoy

Kastamonu

İbrahim Grantay Veled İzbudak

Kayseri

Veli Yaşın

Kırklareli

Dr. Fuad Umay

Kocaeli

Nedim Bozatık

Konya

Bediz Morova, Dr. Osman Şevki Uludağ

Kütahya

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ömer Dinç

Manisa

Kâzım Nami Duru

Maraş

Nuri Ural

Niğde

Halid Mengi

Ordu

Selim Sırrı Tarcan

Seyhan

Ali Münif Yeğena, Esmâ Nayman

Siird

Memet Ali Kurtoglu

Sivas

Rasim Başara, Remzi Çiner

Tokad

Nâzım Poroy

Urfa

Ali Saib Ursavaş

Zonguldak

Esad Çakmakkaya

II. Bayar Hükümeti
11.11.1938-25.01.1939

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Mahmut Celal BAYAR (İzmir) 11.11.1938-25.11.1939

Adliye Vekili

Hilmi URAN (Seyhan) 11.11.1938-03.01.1939

Tevfik Fikret SILAY (Konya) 03.01.1939-25.01.1939

Milli Müdafaa Vekili

Kazım ÖZALP (Balıkesir) 11.11.1938-18.01.1939

Naci TINAZ (Bursa) 18.01.1939-25.11.1939

Dahiliye Vekili

Refik SAYDAM (İstanbul) 11.11.1938-25.11.1939

Hariciye Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 11.11.1938-25.11.1939

Maliye Vekili

Fuat AĞRALI (Elazığ) 11.11.1938-25.11.1939

Maarif Vekili

Saffet ARIKAN (Erzincan) 11.11.1938-28.12.1938

Hasan Ali YÜCEL (İzmir) 28.12.1938-25.01.1939

Nafia Vekili

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 11.11.1938-25.11.1939

İktisat Vekili

Şakir KESEBİR (Tekirdağ) 11.11.1938-28.12.1938

Hüseyin Hüsnü ÇAKIR (İzmir) 28.12.1938-25.01.1939

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 11.11.1938-25.11.1939

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 11.11.1938-25.11.1939

Ziraat Vekili

Faik KURDOĞLU (Manisa) 11.11.1938-25.11.1939

TBMM Tutanak Dergisi
Dönem 5 Cilt 27 Birleşim 5
Sayfa 51-58
16.11.1938 Çarşamba

BİRİNCİ CELSE

BAŞKAN – Mustafa Abdülhalik Renda

KÂTİPLER – Cavid Oral (Niğde)

Ali Zırh (Çoruh)

Açılma Saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Söz Başvekilindir, buyurunuz.

BAŞVEKİL CELÂL BAYAR (İzmir)

Sayın Arkadaşlar;

İkinci Cumhurreisimiz İsmet İnönü'nün itimadlarına mazhar olarak Başvekâlete tayin edildim. Kendilerine takdim eylediğim Heyet-i Vekile azalarının isimlerini havi listeyi lütfen tasvib buyurdular.

Teşkilat-ı Esasiye kanununun hükümlerine göre sizin de itimâdınıza mazhar olmak şerefini kazanırsam, vazifeme devam edeceğim. (*Şiddetli alkışlar*)

Resmi bir lisânla bu mazuratımı bildirirken inkılâbın ve Atatürk rejiminin en mümtaz bir siması ve Türk Milletinin büyük evlâdı olan İkinci Reisimiz İnönü'nün Cumhurreislik devrinin, milletimiz için müteyemmen ve mesud olmasını temenni ederim, buna şahsen emin olduğumu ifâde eylerim. (*Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar*).

Arkadaşlar,

Milletlerin tarihi acı tatlı birçok hatıralarla doludur. Bugün biz inkılâp tarihimizin en acı ve fakat en önemli devrini yaşıyoruz. Aziz varlığını her kuvvetin fevkinde telâkki ettiğimiz ve öyle olduğuna da inandığımız Şefimizi kaybettik. Şefin hayatında Türk milleti nasıl tekvücut olarak, tek bir kalp gibi onun sevgisinde birleşmişse, matemini de aynı surette tek bir kalp halinde tutuyor ve ıstırabıyla ağlıyor.

Denilebilir ki şimdiye kadar hiç bir kimse hakkında bu kadar vatanşümül, bu kadar alemşümül bir acı duyulmamıştır. Kendi ruhumuzda bu acıyı hissediyor ve kalbimizin kanadığını duyuyoruz. Türk milleti gibi vefakâr büyük bir milletin kendisine binbir mahrumiyet içerisinde en büyük muvaffakiyetleri temin etmiş olan büyük bir evlâdı hakkında başka türlü hareket etmesine esasen imkân yoktu. (*Bravo sesleri, alkışlar*).

Atatürk bize yaralı bir vatan kurtardı. Atatürk bu yaralı vatani içerisini asırlardan beri sinmiş olan hurafelerden efsanelerden bir takım vahi fikirlerden tamamen temizleyerek kuvvetli bir rejim de kurarak mesud ve müreffeh bir halde bize bağışladı. (*Bravo sesleri ve sürekli alkışlar*).

Türkün ebedi bir tehlikeye düşüyor sanıldığı zamanda, imdâdına koşarak, felaketten bizi kurtardı. Zevâl bulmaz istiklalimizi ve ebedmüddet vatanımızı Türk rayeti istiklali altında yaşatmak imkânını buldu ve verdi. (*Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*).

Atatürk'ü sadece bize vatani hizmetler ifâ ettiği için sevmiyoruz. Aynı zamanda tam manâsiyle kâmil bir insan olduğu için de seviyoruz. (*Şiddetli alkışlar, bravo sesleri*).

Atatürk vefakârdı, mütevâzi idi, herkesin hakkını yerinde verirdi. (*Çok güzel sesleri*).

Arkadaşlar,

Atatürk'ün hayatı ve mazisi hakkında söz söylemeyi kısa bir celseye sığdırmak en müşkül olan bir iştir. Yalnız müsâadenizle çok sevdiği ve çok güvendiği büyük milletin irâdesini temsil eden bu kürsüden onun mâneviyatına hitap ederek diyorum ki:

Atatürk; Seni sevmek tebcil etmek, her Türk vatanseverinin milli ödevi ve namus borcudur. (*Şiddetli alkışlar ve bravo sesleri*).

Aziz Arkadaşlar;

Kendisini medhetmek ve ihtiras göstermek, içtimâl-i hayatta bir nâkise olarak kabul edilmiştir ve hiç şüphesizdir ki, bu böyledir. Fakat ben size iftiharımızı ve ihtirasımızı şu dakikada ifâde etmekten çekinmeyeceğim

Benimle beraber Heyet-i Vekileyi teşkil eden arkadaşlarımla ihtilâlin ve inkılâbın ta, ilk gününden beri, Büyük ve Ebedi Şefimizin hayata gözünü yumduğu dakikaya kadar, izinde ve peşinde, yolunda şuurlu yürüdük... Bu; bizim ebedi iftihârımızdır. (*Şiddetli alkışlar ve bravo sesi*).

Hiç şüphesiz Büyük Türk milletin seciyesine ve karakterine uygun olarak vücuda getirdiği ve bize hediye ettiği rejimi korumak hakkındaki ihtirasımız... Ölçüsüzdür. (*Bravo bravo sesleri*)

Arkadaşlar; Teşkilat-ı esasiye hükümlerine göre sizin itimâdınızı kazanmak için, Hükümetin programını size arz etmek iktiza eder. Benim bu mebhasde fazla sözüm yoktur.

Geçen sene, lütfen tasvibinize iktiran eden programımızın şimdiye kadar yapılmış olan kısımlarından mâadasını yürütmek azim ve kararındayız. (*Alkışlar ve muvaffakiyet nidaları*)

Aynı zamanda, bize daima hakiki yolu gösteren ve içinde milletin nurlu iradesi okunan Cumhuriyet Halk Partisinin programı da bizim rehberimizdir. (*Bravo sesleri*)

Arkadaşlar;

Herhangi bir Hükümet için muvaffakiyet amili olarak birinci derecede göz önünde bulundurulması lâzım gelen bir hakikât vardır. Milletın hakiki düşüncesi.

Biz milletimizin şu an için düşüncelerini şu suretle hulâsa ediyoruz; milletimiz, on beş seneden beri tecrübe edilen Kemâlizm rejiminin kendisine verdiği huzur ve sükun içerisinde çalışmak ve kuvvetlenmek istiyor. . *(Sürekli alkışlar)*

Milli hudutları dahilinde mesut olmak emelindedir. *(Bravo sesleri)*

Bizim harici siyâsetimizdeki; dahilde sulh, hariçte sulh düsturunun ifâdesi ancak bu suretle tefsir olunabilir. Esası millettten gelmiştir ve Büyük Şef tarafından ifâde edilmiştir. *(Alkışlar)*

Mevcut istikrârı bu matemli günlerimizde milletin heyeti umumiyesinde tecelli eden tenâsüdle muhafaza etmek emelimiz tamdır, hâlistir ve çok kuvvetlidir. *(Bravo sesleri ve çok sürekli alkışlar)*.

Rejimin kanunları, Türk câmiasına dahil olan bila istisna her ferdin hukuku emniyetini ve müsavatını tekeffül etmektedir. Kanunlarımızın tekeffülü altında bütün vatandaşların seyyan bir surette haklarını gözetmek bizim için en mukaddes bir vâzifedir.

Aziz Arkadaşlar;

Size programımızın harfiyen ve olduğu gibi tatbik olunacağını söylerken harici siyâsetimize de bir nebze temas etmek ihtiyacını duyuyorum.

Harici siyâsetimizde, değışecek hiç bir şey yoktur. Anlaşmalarımıza dostluklarımıza, ittifaklarımıza bütün sadakâtımızla bağlıyız.

Bunları büyük bir azimle yürüteceğiz. Bu sadam size olduğu kadar bütün dostlarımıza ve müttefiklerimize de bir itimâd ve muhabbet sedâsıdır. *(Bravo sesleri ve sürekli alkışlar)*

Sayın Milletvekilleri;

Beni ve benimle vazife almak lütfunda bulunan arkadaşlarımı çok yakından tanırırsınız. Yaptığımız işleri bilirsiniz. Fikirlerimize vakıfsınız. Her şeyden evvel temin etmek isterim ki rejimin azâd kabul etmez kullarıyız. Kullarıyız dedim. Bu kelimeyi miskin bir itâatı ifâde için değil; işlerimize şuurla bağlılık ve onları sadâkatle yürütmek azmimizi tebârüz ettirmek için kullandım. *(Alkışlar)*

Eğer; inkılâbın bidâyetinden beri, devam eden fikirleri şuurla yürütmek imkânını ve sizin arzu ve emellerinizi icra etmek kudretini bizde görüyorsanız. Milletın irâdesini temsil eden siz kıymetli arkadaşlarımdan ricam şudur: İtimâdınızı bizden esirgemeyiniz.

Aziz sayırlar;

Son söz... Elemimiz, hicranımız çok büyüktür, fakat inanımız güvenimiz de o nispette büyüktür. *(Bravo sesleri ve alkışlar)*

Atatürk'ü unutmuyacağız. (*Hayır, asla sesleri*) Her zaman tebci edeceğiz. (*Sürekli alkışlar*). Millet uğrunda azimle yürüyeceğiz. (*Bravo sesleri ve sürekli alkışlar*).

HALİL MENTEŞE (İzmir) – Arkadaşlarım, hitabemi ilk defa olarak bu Mecliste okuyacağım. Çünkü teessürüm çok büyüktür. Heyecana düşerek sözün insicamını kaybetmekten korkuyorum.

Celâl Bayar'a açık ve tam itimadımı veriyorum. Ne için? O, mevkii iktidara gelir gelmez beynelmilel şeraitin mahmul olduğu endişeler karşısında bütçe imkânları ile mukayyet olmayarak Hazinenin beynelmilel ve dahilî pazarlarda kredisini azamî ütilize ederek vaziyetin icap ettirdiği geniş ve fevkalâde tedbirleri almakta tereddüt etmemiş ve bu yolda büyük cesaret göstermiştir. İngiltere'de 16 milyonluk bir mal kredisi temin etmiş buna 80 milyonluk 4 senelik bir plân ilâve ettiği gibi Almanya'dan da ahiren 70 milyon liralık aynı surette bir avans elde etmiştir. Ordu için Büyük Meclisin kabul ettiği 125 milyon on sene müddetli tahsisatı fevkalâdenin Müdafaa-i Milliye vekâletince hummalı ve seri bir surette tahakkuk ettirilmek üzere olduğunu da o bize millet kürsüsünden tebşir etmişti. Bu şu demektir ki, kahrâman ordunun her ihtimale karşı teçhizi, hummalı bir faaliyetle ikmal ediliyor. Harb mukadder olduğu gün çetin ve uzun bir harbin bütün yükünü sonuna kadar tahammül edebilecek bir surette millî mukavemet de kuvvetlendiriliyor. Bunları yaparken hesap muvazenesi elden bırakılmış mıdır? Bence hayır.. Memleket gerek malî, gerek iktisadî cephelerden mesut bir inkişaf gösteriyor. Bütçenin muhammen varidatı evvelki sene 20 milyon, geçen sene 29 milyon fazla tahakkuk etmiştir. Ticaret muvazenesi aktif bir surette inkişaf ediyor. Evvelki sene 93 milyonluk ihracat kıymeti 126 milyona yükselmiştir.

Bu rakamlar apaçık gösteriyor ki, Hazinenin bu güne kadar borçlarının taksitlerini tediye gösterdiği istikamet ve namuskârlık bütün bu avanslara rağmen mahfuz kalmıştır ve kalacaktır.

Arkadaşlarım, ben o kanaatleyim ki, Celâl Bayar plânların tahakkuku halinde memleket malî ve iktisadî cephelerden öyle büyük bir inkişafa mazhar olacaktır ki, bu avansların amorti müddetleri bitmeden daha büyük, daha geniş plânların tatbikına imkân hâsıl olacaktır.

Arkadaşlarım, böyle çalışan ve hazırlanan bir memlekete saldırmak kolay iş değildir. Bilhassa memleket büyük Türk ordusunun, büyük Türk milletinin yurdu olursa... Binaenaleyh vatandaşlar istikbalden emin olarak; kemali huzur ve emniyetle faaliyetlerine devam edebilirler.

Celâl Bayar, insan olarak da feragatin timsali müşahhası bir vatanperverdir. Müebbed Atanın ölüm haberi beni Milâs'ta buldu. O gün kaymakamın odasında toplanmıştık. Yeni Reisicumhurun kim olabileceği suali her dilde dolaşıyordu. Celâl Bayar mı, İsmet İnönü mü? Benden reyimi sordular. Şu cevabı verdim: Benim bildiğim Celâl Bayar öyle yüksek bir feragat sahibi insandır ki, kendi lehinde bir cereyan olsa dahi arkadaşlarına İnönü'nü tavsiye edecektir, dedim. Buraya geldiğimde

anladım ki Celâl Bayar bu imtihandan olgun bir Devlet adamı ve mahzı feragat bir insan olarak çıkmıştır.

Arkadaşlarım, bütün dünya harbler, dahili karışıklıklar ve rahatsızlıklar içinde çalkanırken 'bu memlekette yarü ağyarın gıbtasını celbeden güzel bir nizam, tam bir sükun ve emniyet vardır. Bunu hâsıl eden nedir? Bir kaç inzibatlı memlekette olduğu gibi, korku mu, mengene ve cendere metodu mu? Hayır, Yalnız ve yalnız müebbed Atanın dağdaki çadırlara, en izbe köy kulübelerine kadar sinmiş olan sevgisi, bütün milletin gönlünde yarattığı kayıtsız ve şartsız emniyet ve itimaddır. O, şöyle dememiş miydi: benim arzu edip de yapamayacağım bir şey yoktur, fakat ben istediklerimi milletin arzularına ve menfaatlerine uygun olarak isterim. Alacağım tedbirleri milletin iradesine ve kabiliyetine dayanarak alırım. Onun için millete vadettiğim şeylerin tahakkukunda vekayi hiç bir zaman beni aldatmamıştır.

O büyük insan memleketi düşman istilâsından kurtardıktan sonra evvelâ kapitülasyonların ilgasını Devletlere tasdik ettirerek ve Devletin bünyesinden teokrasinin hakimiyetini söküp atarak, yani Devleti lâisize ederek Türkün azmini ve zekâsını onları köstekleyen bağlardan temizleyip milletimize serbest inkişaf yolunu açmıştır. Onun memleketin zarurî şartlarından doğan hakikatlerden mülhem olarak vazettiği ıslahat esasları ve aldığı tedbirler milletimizde tam tahakkuk kabiliyeti bulmuştur. Göğsümüz dik, alnımız dik yeniden girdiğimiz medenî savaşta Türkün ne büyük bir kudreti medeniye hazinesi olduğu bir kere daha tebarüz etmiştir. Vatanın çocuklarının medenî faaliyetin her sahasında gösterdiği müteşebbis kabiliyet yepyeni, dipdiri bir Devlet meydana çıkarmıştır. Hülâsa müebbed Atanın dehası milletin medeniyet hazinesine tesadüf etmiş, o millete, milleti ona yapışmış, sevişmişler ve birbirlerine pek yakışmışlardır.

İşte onun tabutu önünde bütün bir dünyanın huşuğ ve tazim ve takdir ile eğilişinin manası. O, millî tarihte kurtarıcı, kurucu ve başarıcı, bütün dünya tarihinde medeniyet ve sulh adamı olarak müebbet bir nam bırakmıştır.

Büyük Millet Meclisinin İsmet İnönü'nü onun halefi olarak seçmekte ve onun bayrağını onun eline vermekte gösterdiği isabet Büyük Meclisin, irade-i milliye'nin hakiki mümessili olduğunu bir kere daha tebarüz ettirmiştir.

İnönü nutkunda, ne cebrü tazyik, ne de anarşi, bütün vatandaşlara müsavi emniyet verici tedbirler alınacaktır, diyor. Bu, büyük bir beşarettir. O, bu sözlerle Devletin nizamında sevginin ve emniyetin bundan böyle de hâkim olacağını teyit ederek müebbed Atanın hayrülhalefi olduğunu ilân ediyor. İnönü milletçe çok sevilmiş bir Devlet adamıdır. Demem ki Atam kadar sevilmiştir, fakat onun yolunda yürüye yürüye milletin yüreğinde aynı itimadı tesis edeceğine itimadım vardır.

Büyük milletim, aziz yurdaşlarım; İnönü bu emniyete lâyıktır. Senin ve Devletin menafii de ona aynı emniyet ve itimatla sarılmaktadır. Bazen şaklabanlık tarzında, bazen seni düşündürücü ve nevmidiye sevk edecek surette sinsi fısıltılar üflenecektir. Onlara kulağını tıkamalısn. Devlet riyaset makamında saflarını o derece sıklaştırmaksın ki, oradan asla fesad rüzgârları girememelidir. Buna bu gün, dünden

ve yarından fazla ihtiyaç vardır. Zira hududun öte tarafında saçsaça, başbaşa birbirlerine girişmiş olanlar uzlaşmak üzeredir. Bu eller, saçlar ve başlardan kurtulup da musafaha ettikleri günü tahakküme almış olanların siyasetleri eskiden olduğu gibi birbirine rakip olarak değil, yekdiğerine müzahir olarak hududundan girmeğe savaşıacaklardır. Buna karşı bir tek adam gibi asıl ve dimdik durmalısın, zira tarihe karşı vazifen büyüktür. Türkün medenî bir cevher, bir kudreti medeniyeye olduğunu yeniden ispat ederek müebbet Atanın dediği gibi medeniyet safında üstün mevkie çıkmakla mükellefsin. Umarım ki onu yapacak ve başaracaksın (*Alkışlar*)

FAZIL AHMED AYKAÇ (Elâzığ) – Arkadaşlar; Geçen yıl hemen hemen bu günlerde idi. Kaybettiğimiz Ulu Önderin yıllık nutkunu dinlemiş, onun Toros silsileleri gibi birbirinin üzerine yığıldığı yalçın ve muazzam fikir kütlelerini hayretle ve hürmetle görmüştük. Türkiye’nin yeni bir senelik faaliyeti için Büyük Mürşidin ilhamı, İcra kuvvetine neler irşad ettiğini ve Önümüzde nasıl kesif bir mesai devresi bulunduğunu anlamıştık.

Yine bu günlerde idi, Sayın Başbakan uzun programını okudu. Bu program Atanın irşadlarını tahakkuk sahasına getirmek için Hükümetin her unsurunda yeni ödevlerin nasıl özenle paylaşıldığını hattâ bazen pek küçük teferruatı dahi ihmal etmeyerek anlattı. Program nutkunda ilk gördüğümüz vasıf şu idi: Sayın Celâl Bayar demek istiyordu ki; “Arkadaşlar, Türk teşkilâtı esasiyesinin granit temelleri üzerine kurulu olan demokrat, lânyk ve inkılâba Cumhuriyet rejiminde en Büyüğümzün bu yıl çalışmalarına çizdiği istikamet malûm. İşte o metin esasa ve Partimizin prensiplerine dayanarak tasarladığımız şeyler şunlardır:

Neler yapacağımızı siz milletvekillerinin gözü önüne ve Sayın Ulusumuzun açık itilâına birer birer seriyorum. Bunları görünüz, düşününüz; sonra ona göre mütalaanızı da, itimadınızı da kullanınız.

Faaliyetinin teferruatını saklamayan ve politikacı ruhundan uzak yüksek alınlı devlet adamı sıfatıyla söz söyleyen başbakanın takdir ve tenkidinize arz ettiği maddeleri dikkatle dinlediniz ve samimiyetle tasvip buyurdunuz. O dakikadan itibaren çetin bir faaliyet başladı. İç durumumuzda Cumhuriyet Hükümetinin medeniyet ve insaniyet umdelerini bütün aydınlığı ile memleketin en ücra köşelerine dahi ulaştırmak için açtığı hak cihadı büyük muvaffakiyetle devam etti. Dış siyasamızda bütün uzak, yakın dostluklarımızın kenetleri bir kat daha takviye edildi ve Hatay, Türk Hatay, yurdun kucağında hakkını ve istiklâlini tanıdır.

Malî mücadeleimiz verimliliğinde devam ederken iktisadî hayatımızda inkişaf büyüdü ve İngiliz, Alman dostlarımızla bildiğiniz mali anlaşmaları temin ettik. ilâ.. Ancak bu muvaffakiyetli adımlar atılıp dururken hepinizin ruhunu amansız bir kurt kemiriyordu. Atamız hasta idi. Şu sebeple milletin işleriyle yüklü olan Hükümet, asıl Millet Babasının dünyadaki sıhhati ile de uğraşmağa savaştı. Bu alanda, hiç şamata etmeksizin bütün Türk kudretiyle cihan âleminin nasıl el ele verdiğini ve Sayın Celâl Bayar’ın durmadan, dinlenmeden bu işe nasıl canını sarf ettiğini biliyoruz.

Fakat, mukadder olan büyük felâket başımıza geldi. Bütün insanlığı kalbinden yaralayan bu facianın üzerinde durmayacağım. Hassas, yaralı, ye henüz kanı dinmemiş gönüllerinizi bu ağır vazife saatlerinde tekrar hançerlemek affedilmezdir günah olur.

Sadece dönüyorum. Atatürk. Ölüm yatağında dahi büyük vazifesini unutmadı. Son nutkunu Başvekil bu kürsüde okurken nasıl hepimizin heybetten ve heyecandan titrediğimizi hatırlarsınız, Fakat o günden beri Türkiye'nin mukadderatı Atatürk'ün sağlık ve vefakâr evlâdlarına intikal etmiş bulunuyor, ismet ve kudretine hayran olduğumuz yeni Reisicumhur istifasını veren Hükümetin basma tekrar Sayın Celâl Bayar'ı davet etti. İşte sonsuz vatanseverliğini, temiz vekarını ve büyük iş bilirliğini bir yıl içinde birçok defa gösteren Başvekil de size şimdi dünkü yolda bu gün de, yarın da aynı salâbet ve emniyetle yürüyeceğini temin ediyor. Aziz arkadaşlar;

Nasıl Devlet idare edenlerin beğenilmeyen hareketlerini bazen can feda ederek tenkide hazır duran bir (Şecaati medeniye) varsa bazen da bir takım hizmetleri, büyükleri medhetmekten adî vehimlerle korkan bir "cebaneti medeniye" vardır. En büyük hassasiyet ve irade kabiliyetini daha bir hafta evvel dünyaların gözü ne içtimâî bir fazilet numunesi olarak sermiş bulunan pek muhterem heyetinizi böyle şaibeden bütün kalbimle tenzih ederim. Siz milletin size tevdi ettiği murakabe vazifesini yaparken iyi gördüklerinizi de, fena bulduğunuzu da aynı samimiyetle söyleyecek insanlarsınız. Ben âciz arkadaşınız da heyetinize mensup olmakla dünyanın en haklı iftiharını duyan bir yurddaşım şu sebeple işte en gür sesle memleketime ilân ediyorum ki, Celâl Bayar Hükümetine tam bir inancım vardır. Ve inanıyorum ki, sizin hür ve müstakil duygulu gönülleriniz de aynı itimatla dolu bulunuyor.

Tek dileğim, Hükümetin büyük başarılarla ermesi ve milletimizin büyük hayırlara kavuşmasıdır, arkadaşlar. (Alkışlar).

HÜSNÜ KİTABCİ (Muğla) – Benden evvelki arkadaşlarımın dedikleri gibi, benim de Celâl Bayar Hükümetine karşı vereceğim rey tam ve mutlak bir itimad olacaktır. Çünkü Celâl Bayar geçen sene bu vakitlerde bizden itimad reyi talep etmiş biz de vermiştik. O vakit vermiş olduğumuz kararı bir senelik icraatıyla teyit etmişlerdir.

Bir teşrinisanide Reisicumhur namına okudukları nutukta yapıldığı zikredilen icraat, her hükümet için şan ve şeref teşkil edecek mahiyettedir. Memleketin her sahasında vardığı yükselişleri ilerleyişleri tebarüz ettiren bu vesika Celâl Bayar için ve her hangi bir hükümet için her zaman millet huzuruna çıkarak itimad istemek hak ve kuvvetini bahşeder.

Sonra Celâl Bayar bilhassa son ve nazik hizmetleri ne kadar beğenilecek ve övülecek mahiyettedir. Bütün kalbi ile merbut oldukları Atatürk'ün sıhhatleri üzerinde titrer ve azamî hassasiyetle ihtimamlarını gösterirken indelhace vicdanı milletin pürüzsüz bir surette tecellisini temin edecek tedbirleri alması, Celâl Bayar'ın ne kadar vatansever ve kıymettar bir recülü devlet olduğunu göstermiştir. Bu da

itimad etmeğe saik olan sebeplerdendir. Sonra bunlara zamimeten nüfuzu nazarını ve isabetli icraatını senelerce tecrübe ettiğimiz yeni şefimizin de itimadını kazanan Celâl Bayar’a yüksek heyetinizin vereceği rey elbette ki itimattır.

Bu itibarlardır ki, kendisini ve arkadaşlarını tebrik eder, hem büyük milletimiz için, hem de muazzez vatanımız için hayırlı ve faydalı icraatta bulunarak bu gün de vereceğimiz kararın isabetini ispat etmek mazhariyetine ermelerini dilerim (*Alkışlar*).

NAİM HAZIM ONAT (Konya) – Değerli arkadaşlar, darbeler altında cisimler kırılır, dağılır, ayrılır. Fakat bizim başımıza inen darbenin, akıl almaz semavî iradenin altında biz bu ayrılığı göstermedik, dağılmadık ve ayrılmadık. Çünkü bizim mayamız çeliktendi, platindendi. Bu mayaya Atatürk’ün ruhu karıştı. Hücrelerimizde, atomlarımızın arasındaki boşluğa onun ruhu girdi. Onun bu ruhu bizi yekpare yalçın kaya gibi ebediyete ulaştıracaktır.

Türkün pek temiz oğlu ve Atatürk’ün sağ kolu olan İnönü, başta olduğu halde bu millet, yekpare yalçın kaya ve platin parçası gibi bütün dünya muvacehesinde birliğini ve varlığını gösterecektir.

Atatürk’ün İsmet İnönü’ye sarsılmaz güveni vardı. İnönü’nün de Celâl Bayar’a sağlam güvenini görüyoruz. Atatürk de Celâl Bayar’ı severdi. “Celâl Bayar’ı ben niçin severim; bir gün gel Celâl dedim; eline yırtık paralarla dolu bir çuval verdim. O çuvalı aldı, vekâleti bıraktı. Feyzi bütün dünyaya yayılacak kadar bir maliye şahikası vücuda getirdi. Ben Celâl’i işte bundan dolayı severim” buyurmuşlardı.

Arkadaşlar, İsmet İnönü’nün güvendiği ve kurduğu heyete biz nasıl güvenmeyiz (*Bravo sesleri, alkışlar*).

BAŞKAN – Hükümet Reisinin beyanatını dinlediniz. Tayini esami ile reylerinizi vermenizi rica ederim.

Arkadaşlar reylerini atarken kutuları sağlarına alsınlar.

(*Van intihab dairesinden itibaren reyler toplandı*).

BAŞKAN – Rey vermeyen var mı?

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Neticeî ârâyı arz ediyorum:

Rey veren arkadaşlarımızın adedi 342’dir. 342 reyle Celâl Bayar Hükümetine müttefikan itimad beyan edilmiştir. (*Alkışlar*)

BAŞVEKİL CELÂL BAYAR (İzmir) – Teşekkürler ederim. Teveccühünüze ve muhabbetinize lâayık olmağa çalışacağız (*Allah muvaffak etsin sesleri*)

Kapanma Saati: 16.50

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	16.11.1938
<i>Güvenoylaması:</i>	16.11.1938
<i>Aza adedi:</i>	399
<i>Reye iştirak edenler :</i>	342
<i>Kabul edenler:</i>	342
<i>Reddedenler:</i>	0
<i>Müstenkifler:</i>	0
<i>Reye iştirak etmeyenler:</i>	45
<i>Münhaller:</i>	12

(Kabul Edenler)

Afyon Karahisar

Ali Çetinkaya Berç Türker Cemal Akçın Haydar Çerçel İzzet Akosman İzzet Ulvi Aykurd, Mebrure Gönenç

Amasya

Esad Uras İsmail Hakkı Mumcu Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Aka Gündüz, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Hatı Çırpan, Muammer Eriş, Mümtaz Ökmen, Müşfik Ayaşlı, Rıfat Araz, Şakir Kınacı, Yahya Galib Kargı

Antalya

Dr. Cemal Tunca, Numan Aksoy, Rasih Kaplan, Tefik Arıcan, Türkân Örs

Aydın

Dr. Hulusi Alataş Dr. Mazhar Germen, Nazmi Topeoğlu, Nuri Göktepe, Tahsin San

Balıkesir

Cemal. Esener, Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Enver Adakan, Gl. Kâzım Özalp, Hacim Çarıklı, Hayrettin Karan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Emir, A. Süreyya Örgüevren, Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Sabiha Gökçül

Bayazıt

Halid Bayrak, Dr. Hüsamettin Kural, İhsan Tav

Bilecik

Dr. Gl. Besim Ömer Akalın

Bolu

Dr. Emin Cemal Suda, Hasan Cemil Çambel, İsmail Hakkı Uzmay, Mitat Dağdemir, Şükrü Gülez

Burdur

Halid Onaran, İbrahim Necmi Dilmen

Bursa

Asaf Doras, Atıf Akgüç, Dr. Galib Kahraman, Dr. Refik Güran, Dr. Sadi Konuk Fatin Güvendiren, Mustafa Fehmi Gerçekler, Refet Canitez, Sadettin Ferid Talay, Şekibe İnel

Çanakkale

Ahmed Cevad Emre, Hilmi Ergeneli, Şükrü Yaşın, Ziya Gevher Etili

Çankırı

Fazıl Nazmi Örkün, Hatice Özgener, Mustafa Abdülhalik Renda, Ziya Esen

Çoruh

Akif Akyüz, Ali Zırh, Asım Us, Atıf Tüzün, Fuad Bulca, İhsan Kurtkan, İlyas Sami Muş,

Çorum

Ali Rıza Özenç, Dr. Mustafa Cantekin, Eyüb Sabri Akgöl, İsmail Kemal Alpars, İsmet Eker, Münir Çağıl, Nabi Rıza Yıldırım

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Dr. Kâzım Samanlı, Emin Aslan Tokad, General Şefik Tursan, Necib Ali Küçüka, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

Dr. İbrahim Tali Öngören, General Kazım Sevüktekin, Huriye Öniç, Zeki Mesud Alsan, Zülfü Tigril

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran

Elâzığ

Fazıl Ahmed Aykaç, Fuad Ağralı, Fuad Ziya Çiyiltepe

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter, Hikmet Işık, Saffet Arıkan

Erzurum

Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tüzer, Fuad Sirmen, General Pertev Demirhan, General Zeki Soydemir, Nafi Atuf Kansu, Nafiz Dumlu, Nakıye Elgün, Şükrü Koçak

Eskişehir

Ahmed Özdemir, Emin Sazak, İstamat Özdamar Yusuf Ziya Özer

Gazi Anteb

Bekir Kaleli, General Ali Hikmet Ayerdem, Memed Şahin, Ömer Asım Aksoy, Remzi Güreş, Dr. Memed Ali Ağakay

Giresun

General İhsan Sökmen Hakkı Tarık Us İsmail Sabuncu Münir Akkaya Sadri Maksudi Arsal Talât Onay

Gümüşane

Ali Şevket Öndersev Durak Sakarya Edib Servet Tör Hasan Fehmi Ataç Şevket Erdoğan

İçel

Emin İnankur Ferid Celâl Güven Hakkı Saydam Hamdi Ongun

İstanbul

Ahmed Hamdi Denizmen Ali Rana Tarhan Atıf Bayındır Dr. Refik Saydam Dr. Tuğamiral Hakkı Şinasi Erel Fakihe Öymen Hamdi Gürsoy Hayrullah Ergin Sadettin Uraz Şükrü Âli Ögel Yaşar Yazıcı Ziya Karamursal

İzmir

Benal Arıman, Celâl Bayar, Dr. Tevfik Rüştü Aras Halil Menteşe Hamdi Aksoy Hasan Âli Yücel Hüsnü Çakır Kâmil Dursun Mahmud Esad Bozkurd Rahmi Köken Sadettin Epikmen Şükrü Saraçoğlu

İsparta

Hüsnü Özdamar, İbrahim Demiralay, Kemal Ünal, Mükerrerrem Ünsal

Kars

Baha Öngören, Esad Özoğuz, Fuad Köprülü, Gl. Muhittin Akyüz, Hüsrev Kızıldoğan, Ömer Küntay

Kastamonu

Dr. Şükrü Şenozan, Dr. Tevfik Aslan, Nuri Tamaç, Sami Erkman, Sıtkı Şerif Eken, Şerif İliden, Tahsin Coşkan, Veled İzbudak

Kayseri

Ahmed Hilmi Kalaç, Faik Baysal, Ferruh Güpgüp, Hasan Ferid Perker, Reşid Özsoy, Salih Turgay

Kırklareli

Dr. Fuad Umay, Şevket Ödül, Zühtü Akın

Kırşehir

Ali Rıza Esen, Hazım Börekçi, Lûtfi Müfid Özdeş, Memed Seyfeli

Kocaeli

Ali Dikmen, Hasan Hayri Tan, İbrahim Dıblan, İbrahim Süreyya Yiğit, Orgeneral Ali Said Akbaytuğan, Ragıp Akça, Salâh Yargı

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker, Ali Rıza Türel, Bediz Morova, Cemal Tekin, Dr. Osman Şevki Uludağ, Gl. Ali Fuad Cebesoy, Kâzım Gürel, Kâzım Okay, Mustafa Eken, Mustafa Halid Üner, Mustafa Ulusan, Naim Hazım Onat, Ressam Şevket Dağ, Tevfik Fikret Silay

Kütahya

Besim Atalay, Dr. Şakir Ahmed Ediz, Memed Somer, Muhlis Erkmen, Naşid Uluğ, Ömer Dinç, Receb Peker, Vedit Uzgören

Malatya

Dr. Hilmi Oytâç, Emrullah Barkan, General Osman Koptagel, Mahmud Nedim Zabcı Mihri Pektaş Osman Taner Vasıf Çınay

Manisa

Dr. Saim Uzel Hikmet Bayur Kâzım Nami Duru Kenan Örer Osman Ercin Refik İnce Tahir Hitit Turgud Türkoğlu Yaşar Özey Faik Kurdoğlu

Maraş

Alâettin Tiridoğlu Hasan Reşid Tankud Kemal Kusun Memed Erten

Mardin

Abdürrezzak Şatana, Dr. Rıza Levent, Edib Ergin Hilmi Çoruk, İrfan Ferid Alpaya, Osman Dinçer, Rıza Erten

Muğla

Hüsnü Kitabacı Şükrü Kaya

Muş

Hakkı Kılıçoğlu Şevki Çiloğlu Şükrü Ataman

Niğde

Ahmed Vefik Uluçay Cavid Oral Dr. Adravaya Dr. Rasim Ferid Talay Faik Soylu Halid Mengi Kâmil İrdelp

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz Ali Canib Yöntem Dr. Ziya Naki Yaltırım Hamdi Yalman İsmail Çamaş Muhittin Baha Pars

Samsun

Ali Tunalı Dr. Asım Sirel Meliha Ulaş Mehmed Ali Yürüker Mehmed Güneşdoğdu Ruşeni Barkın Zühtü Durukan

Seyhan

Ali Münif Yegena Damar Arıkoğlu Esmâ Nayman Hilmi Uran İbrahim Mete Ömer Biçer Tevfik Tarman

Siird

Hulki Aydın Şevki Süsoy

Sinob

Cevdet Kerim İncedayı, Hulusi Oruçoğlu, Hüsamettin Okan, Yusuf Kemal Tengirşenk, İsmail Hakkı Veral

Sivas

Gl. Akif Öztekin Erdemgil, İsmail Mehmed Uğur, Mitat Şükrü Bleda, Necmettin Sadak, Rasim Başara, Remzi Çiner, Sabiha Görkey, Şemsettin Günaltay, Vasfi Raşid Seviğ, Ziya Başara

Tekirdağ

Cemil Uybadın, Faik Öztrak, Rahmi Apak, Şakir Kesebir, Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Galib Pekel Hürrem Ergun, Hüsnü Konay, Nâzım Poroy, Resai Erişken, Süreyya Genca

Trabzon

Danış Eyüboğlu, Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Mitat Aydın, Raif Karadeniz, Seniha Hızal, Sırrı Day, Süleyman Sırrı Gedik

Urfa

Fuad Gökbudak, Gl. Ahmed Yazgan, Mehmed Emin Yurdakul, Muhittin Dinçsoy, Refet Ülgen

Van

Hakkı Ungan, İbrahim Arvas, Münib Boya

Yozgad

Celâl Arat, Ekrem Pekel, Emin Draman, Ömer Evcı, Sırrı İçöz Sungur

Zonguldak

Halil Türkmen Hasan Karabacak Necati Güneri Ragıb Özdemiroğlu Raif Dinç Rifat Vardar

(Reye iştirak etmeyenler)**Ankara**

Dr. Taptas

Antalya

Tayfur Sökmen

Aydın

Adnan Menderes

Bilecik

İbrahim Çolak, Salih Bozok

Bolu

Cevad Abbas Gürer

Çanakkale

Dr. Mustafa Bengisu

Çoruh

Hasan Cavid

Denizli

Haydar Rüştü Öktem Mazhar Müfid Kansu

Diyarbakır

Rüştü Bekit, Tevfik Bilge

Edirne

Mecdi Boysan, Şeref Aykut

Elâzığ

Tahsin Berk

Erzurum

Dr. Saim Ali Dilemre

Eskişehir

Osman Işın

Gazi Anteb

Ali Kılıç

Giresun

Muzaffer Kılıç

İçel

Fikri Mutlu

İstanbul

Ali Barlas, Dr. Neşet Ömer İrdelp, General Refet Bele, Halil Etem Eldem, Salâh Cimcoz

Kars

Memed Nazif Sirel

Kastamonu

İbrahim Grantay

Kayseri

Nahid Kerven

Kocaeli

Kemalettin Olpak

Kütahya

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Malatya

Muttalib Öker, İsmet İnönü (R. C.)

Manisa

Kâni Karaosman

Maraş

Nuri Ural

Muğla

Dr. Hüseyin Avni Ercan, Yunus Nadi, Muş Naki Yücekök

Ordu

Selim Sırrı Tarcan

Seyhan

Gl. Naci Eldeniz

Siird

Mehmed Ali Kurtoğlu

Tokad

Gl. Sıtkı Üke

Urfa

Ali Saib Ursavaş, Behçet Günay

Zonguldak

Esad Çakmakkaya, Receb Zühtü Soyak

I. Saydam Hükümeti
25.01.1939-03.04.1939

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Refik SAYDAM (İstanbul) 25.01.1939-03.04.1939

Adliye Vekili

Tevfik Fikret SILAY (Konya) 25.01.1939-03.04.1939

Milli Müdafaa Vekili

Naci TINAZ (Bursa) 25.01.1939-03.04.1939

Dahiliye Vekili

Faik ÖZTRAK (Tekirdağ) 25.01.1939-03.04.1939

Hariciye Vekili

M. Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 25.01.1939-03.04.1939

Maliye Vekili

Fuat AĞRALI (Elazığ) 25.01.1939-03.04.1939

Nafia Vekili

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 25.01.1939-03.04.1939

Maarif Vekili

Hasan Ali YÜCEL (İzmir) 25.01.1939-03.04.1939

İktisat Vekili

Hüseyin Hüsnu ÇAKIR (İzmir) 25.01.1939-03.04.1939

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 25.01.1939-03.04.1939

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 25.01.1939-03.04.1939

Ziraat Vekili

Muhlis ERKMEN (Kütahya) 25.01.1939-03.04.1939

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 5 Cilt 29 İnikat 28
Sayfa 214-220
27.01.1939 Cuma

BİRİNCİ CELSE
BAŞKAN – M. Abdülhalik Renda
KÂTİPLER: Naşid Uluğ (Kütahya)
Ali Zırh (Çoruh)
Açılma saati: 14.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Celse açılmıştır.

Söz Başvekilindir

Başvekil Dr. Refik Saydamın beyanatı

(Başvekil Dr. Refik Saydam sürekli alkışlar arasında kürsüye geldi)

Arkadaşlarım,

Selefim Celâl Bayar'ın istifası üzerine teşkili bana tevdi buyurulan kabineyi yüksek huzurunuzda getiriyorum.

Kabinenin programı, şimdiye kadar olduğu gibi, mensub olduğumuz Cumhuriyet Halk Partisinin programını tahakkuk ettirmek gayesine dayanmaktadır.

İnkılâb kanunlarının millî bünyede sarsılmaz bir şekilde işlemlerini ve adli teşkilâtın devamlı inkişafını temin yolunda ittihaz edilmiş olan tedbirlerin tatbiki-na hassasiyetle devam etmek azmindeyiz. (*Bravo sesleri*)

Müdafaa kuvvetlerimizin teslihat ve teçhizat programının tahakkukuna devam edilecek, Milli Müdafaa kuvvetlerimizin harb icablarına göre yetiştirilmesi yolundaki mesaiye hız verilecektir. (*Alkışlar*)

Vatanda geniş mikyasta müstakir bir huzur ve sükûn temin etmek, vatandaşları anarşiden ve cebirden uzak bir emniyet havası içinde bulundurmak programımızın başında gelir. (*Bravo sesleri alkışlar*) Rejimimizin Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile tesbit ettiği umdelerle müesses içtimâî nizamını korumak en mühim işimizdir. (*Bravo sesleri*) İdare makinesinin muntazam ve bilgili bir surette işlemlerini temin edecek çareleri dikkatle teemmül edeceğiz. Vazifelerin ehillerine tevdiine ve memurların terfi ve terfihlerinde adalet ve liyakatin esas tutulmasına dikkat edeceğiz. (*Bravo sesleri alkışlar*)

Büyük bir itina ve dikkatle tesbit edilmiş ve uzun senelerin tecrübeler ile memleketin menfaatlerini en iyi bir şekilde koruduğu vazih bir surette anlaşılmış bulunan dış politikamız, tuttuğu yolda devam edecektir. Cumhuriyet Hükümetinin

şimdiye kadar yapmış olduğu taahhüdler tam bir sadakatle ifa edileceği gibi, teessüs etmiş bulunan dostluklar da ananemizin icab ettirdiği vefalı şekilde muhafaza ve tekâmül ettirilecektir (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Maliyemizin ana prensibini, Cumhuriyet devrinin ilk olarak memleketimizde temin ve itina ile muhafaza ettiği hakikî ve samimî manası ile denk bütçe esasî teşkil edecektir. Taahhüdlerimize olan sadakat, tediyelerimizdeki intizam sayesinde gittikçe artan Devlet itibarının takviyesi bu esasın büyük bir hassasiyetle takibi ile mümkün olabileceği kanaatindeyiz. Memleketimizin her sahada inkişaf ve umranına matuf mesai programlarımızı, bu sahaların her birindeki ihtiyaçları süratle tahakkuk ettirecek şekilde ve malî bakımından sıkıntısız karşılanabilecek çerçeveler içinde, tanzim etmek azmindeyiz.

Umumî hizmetlerin ifasını temin edecek varidat membalarını tanzim ederken istihsal ve vatandaşların tediye kabiliyetlerini tazyik etmemeğe hassaten dikkat edeceğiz (*Bravo sesleri, alkışlar*) Vergilerimizde daima mütekâmil ve vatandaşlarla Devlet hukukunu aynı seviyede koruyacak tarh ve tahsil usullerinde devamlı ıslahatı tahakkuk ettirmek maliyemizin en başta gelen iştigal mevzularından birini teşkil edecektir.

Her vesile ile çiftçi ve köylü vatandaşlarımızın vergi yükünü tahfif ve köylerimizin iktisaden süratle kalkınmasını temin etmek ve hayat ucuzluğuna matuf tahfifleri iktisad kaidelerinin salim istikametlerinde mütemadiyen tahakkuk ettirmek en samimî, emellerimiz arasındadır (*Bravo sesleri*) Millî paramızın fiilî istikrarını korumak başlıca umdemizdir.

Devlet bütçesinden verilen maaş ve ücretlerle Devlet sermayesi ile kurulmuş müesseselerdeki maaş ve ücretler arasında ahenk tesisi ve bu esnada bu müesseselerin salim bir surette işleminin de temini, üzerinde ehemmiyetle tevakkuf ettiğimiz bir mevzudur (*Bravo sesleri*) Bu gayeye matuf mesaiyi en kısa bir zamanda tahakkuk ettireceğiz.

Memleketimizin maddî refahı ve iktisadî kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlarla muvazi olarak yürümesiyle mümkün olacaktır kanaatindeyiz. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zekâ, istidad ve faaliyetine uygun bir silsile takib ettirmek memleketin ilim, sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıklar ile karşılamak marif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için, ilk tahsili öğretmen ve eğitimlerimizle vermeğe çalışmakta devam edeceğiz. Mevcud liseleeri, keyfiyetçe olgunlaştırmak ve yüksek tahsil müesseselerini tam hazırlayıcı mektebler haline getirmek emelindeyiz. Ankara, İstanbul üniversiteleri ile diğer yüksek tahsil mekteblerinin inkişafı yakından takib edilecektir. Türk çocuğunun ahlâkî temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir (*Bravo sesleri, alkışlar*) Tarih ve dil inkılâbımızın millî ruhun doğuşuna ve kuvvetlenmesine verdiği hızı arttıracamız (*Alkışlar*)

Demiryolu inşaatı Cumhuriyet devrinin çizdiği büyük program dairesinde devam ettirilecektir. Demiryollarımızın iktisadî ve teknik esaslar dâhilinde inkişafı için başlamış olan harekete kuvvetle devam olunacaktır.

Memleketin en ziyade muhtaç olduğu ve tahakkuku halinde en yüksek ve feyizli neticeler vereceği tabîî bulunan su işlerine B.M. Meclisimizin gösterdiği büyük alâka sayesinde geniş bir plâna başlanmış olduğu malûmunuzdur. Bu mesaiye devam olunacaktır.

Diğer nafia ve amme hizmetleri üzerindeki çalışmalar da aynı hızla yürüyecektir.

İktisadî sahadaki çalışmalarımız, istikametini her işimizde olduğu gibi Parti programının ana hatlarından alacaktır. Devletçilik prensibine dayanan mevzular da faaliyetimiz ihtiyaçları, ehemmiyetlerine ve bu bapta imkânlarla göre sıraya koyarak temin etmek ve Devletin iktisadî teşekküllerinin işlemelerini ve bunların üzerindeki kontrolleri kuruluşlarındaki maksada cevap verecek şekilde ve şartların müsaadesi nisbetinde tekemmül ettirmek yolunu takib edecektir (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Toprak altı servetlerinin istismarını iktisadî kalkınma plânımızın bilhassa tediye muvazenesi bakımından Hazineye kuvvet verici ehemmiyetli bir mevzu olarak telâkki etmekteyiz.

Alalûmum ticarî mübadelelerde normal yolları takibe taraftar olmakla beraber aynı zamanda dünya iktisadî şartlarının icabı olarak karşılıklı menfaatler ve müsadeler yolu ile tediye bilançosunun mütevazın olmasına dikkat edeceğiz.

Diğer taraftan mahsullerimizin dış piyasalarda revaç ve itibarını arttırmak için mühim ihraç mallarımızın standardlanması yolundaki faaliyetlere vüsat vermek kararındayız.

Normal faaliyetler ile memleketin iktisadî nizamına faydası olan hususî teşebbüslere kıymet ve kuvvet vereceğiz (*Bravo sesleri*)

Cumhuriyetin teessüsünden bedi memlekette yepyeni bir devlet sıhhiyeciliği kurmak ve halkın hayatını korumak gayesi ile takib edilen program dahilindeki çalışmalara devam olunacaktır. Bu arada bilhassa tıbbî ve içtimâî yardım müesseselerinin ve sıhhi mücadele teşekküllerinin ihtiyaçlar ve imkânlar dahilinde inkişafına gayret edilecektir.

Anayurda getirilen ırkdaşlarımızın refah ve saadetlerinin temini Hükümetin ehemmiyetle takib edeceğin işlerdendir. Malî imkânlar nisbetinde bu gayenin tahakkukuna da çalışılacaktır.

Gümrük mevzularını ve muamelelerini ıslah ve tanzime ve inhisarlarda malî olduğu kadar iktisadî ve sıhhi hedefleri de göz önünde tutarak rasyonel çalışmaya devam edeceğiz. Sert içkilere karşı makul tedbirlerle fennî ve içtimâî bir surette mücadele etmek emelindeyiz (*Bravo sesleri*)

Ziraat işleri, üzerinde önemle, itina ile duracağımız büyük davalarımızdan biridir. Çiftçinin emek ve vaktini kıymetlendirmek, istihsal kudret ve kabiliyetini artırmak, kazancını ve yaşama seviyesini yükseltmek ziraat programımızın esas ve gayeleridir. (*Bravo sesleri*)

Ormancılık siyasetimizde halk ihtiyaçlarını daima ve basiretle göz önünde tutarak, koruma ve Devlet işletmesi ana prensiplerimizdendir.

Arkadaşlarım,

Bütün bu arz ettiklerim Hükümet faaliyetinde göze çarpacak ana hatlardır. Bunların yanında, millet hayatının lüzum gösterdiği daha binbir mevzu vardır. Onları tafsil ederek sizi yoracak değilim. Sözüme başlarken işaret ettiğim gibi, biz C.H. Partisinin programına sadık ve onun tahakkukuna çalışan insanlarız. Partimizin bize çizdiği hatlar dahilinde ve Türk milletinin refah ve saadetine matuf mesaide sizin vereceğiniz direktifler dairesinde çalışmalarımızı tanzim ve inkişaf ettirmek gayesiyle birleşmiş, ideali ve birbirine itimadı tamam bir kabine olarak huzuruza çıktığımız itikadındayız. Eğer, bizi bu vasıflarımızla Türk vatanının ve milletinin yüksek maksadlarına hizmet edecek kabiliyette ve kuvvette görüyorsanız itimad reylerinizle taltif ve takviye ediniz. (*Hay hay sesleri, sürekli alkışlar*)

REFİK İNCE (Manisa) – Sayın arkadaşlar, Büyük Atamızın ebediyete kavuştuğu tarihten beri geçen iki buçuk ay içerisinde Büyük Millet Meclisi huzuruna gelen ikinci bir Hükümete itimad reyini vermek karşısında bulunuyoruz. Bu vaziyet, düşman gözü ile ve dost gözü ile üzerinde tevakkuf edilecek bir mevzudur. Düşmanların, her hangi hariç bir membaın, ne kadar samimî olursa olsun, zahiri halden mana çıkararak hükmedecekleri netice ne olursa olsun, bizim onlara vereceğimiz cevap şu olacaktır. Türkiye baştan aşağı muayyen bir idealin, Cumhuriyet Halk partisi idealinin sarsılmaz bir taraftarıdır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi onun timsalidir. (*Bravo sesleri*) Büyük Millet Meclisi de, gene kendi arasından seçip bulduğu şahıslarda temsil edilmiştir. Bizi temsil edenlerden ölene de yaşayana da Millî şef demişizdir ve onların gösterdikleri istikametlerde yürümek vazife-i asliyemizdir. Hükümet için Millî şeflerimizin gösterdiği zevata, doğrudan doğruya onun itimadını haiz olduğu için, itimad etmekliğimiz, Millî şefimize karşı millî ve vicdanî vazifemizdir. Halk partisinin icraî vazifelerini bize vekâleten ifa edecek olan vekillerimizin simaları değişebilir. Fakat hiç bir zaman değişmeyecek olan esas, programımızın esasıdır. Biz vekillerimizi, ihdas ve tatbik edecekleri yeni programdan dolayı değil, Zaten mevcut olan Halk partisi programının tatbikatı bakımından tedkik ve mukayese etmek vaziyetindeyiz. Bu bakımdandır ki, bizim nazarımızda vekillerin kuvvet membaı Büyük Millet Meclisidir. Büyük Millet Meclisi dahi, esas itibarile Partimizin hürmetle karşıladığı bir noktada, kendisine verdiği direktif etrafında toplanmaktadır. (*Bravo sesleri*) O cihetten dolayıdır ki, bir defa siyasî nokta-i nazardan bu günkü Hükümete, aldığımız terbiye-i siyasiyenin icabı olarak, itimad vaziyetinde bulunduğumuzu söylemek lâzımdır. Biz, bu kürsüden, falan veya filân Hükümetin, o Hükümeti teşkil eden şu veya bu zevatın efalü icraatını bir tenkid demogjisi ile küflendirecek bir terbiye-i siyasiye adamları değiliz. Biz dostluğumu-

zu, daima irşad etmek suretile, yürekten gelen kardeşlik duyguları tahtı tesirinde, arkadaşlarımıza yardım etmek suretile, politikamızı ancak samimiyetimizin verdiği telkine tâbi olarak tecelli ettiririz ve kendi yükselmemize ve başkalarını aşağıya indirmeğe doğru vesile teşkil eden demagojik tezahürlerin tecellisinden kendimizi masun bulunduracak vaziyetteyiz. İşte Kemalizm'in demokrasi içinde, halkın işini halkla beraber görmek umdesini diğer umdelerden tefrik eden fârik vasfı budur. O halde hiç şübhesiz, hiç bir zaman varid olamayacaktır. Halk partisi denilen mevcudiyet bu şekilde devam edecek ve her hangi bir Hükümet, bidayette diğer Partilerde olduğu gibi, bizden ademi itimad reyi almak felâketine uğramayacaktır. Bu, bizim kurduğumuz esaslı birlik ve nihayet numune-i siyaset bakımından böyledir. Biz evvelki İsmet İnönü, Celâl Bayar Hükümetlerine olduğu gibi bu gün de Refik Saydam Hükümetine itimad etmek ve onlara yüreklerimizden gelen samimî bağlılığımızı göstermek vaziyeti siyasiyesinde bulunuyoruz. Onun için ben onlara itimad reyi verirken, aynı itimadın sizin kalplerinizde dahi bir nokta-i müştereke halinde toplandığını görmekteyim. Esas itibarile Hükümet erkânında tebeddül, hepimizin icraatına yakından şahid olduğumuz arkadaşlardan yeni bir camia getirmek şeklinde tecelli ettiği için bu Hükümetin programile daha evvelki Hükümet programları arasında fark görülmez. Bu, esas itibarile de Halk partisi programının çalışma tarzlarını gösteriyor. Bu günkü böyledir, çünkü de böyle idi. Yalnız bu vesile ile itimad reyi talep eden arkadaşımızın Hükümetine belki bir çalışma vesilesi olur endişesile bir, iki ufak dilekte bulunmağı faydalı buldum. Vekâlet sandalyasını eskiden beri işgal edenlerin mesaisine yakından vakıfız. Maarif meselesinde tanı beklediğimiz gibi Hükümetin beyanı benim söylemek isteyeceğim sözün can noktasını teşkil ediyordu. "Liselerimizi keyfiyetçe olgunlaştırmak" tâbirinde cidden veciz bir mana vardır. Demek ki liselerimizde tutulan metod, orta mekteplerdeki şu veya bu şekil, bu gün için Hükümetin üzerinde tevakkuf ettiği mesele imiş, bunu hürmetle karşılarım. Ben bunu temenni edecektim. Şimdi kendilerine iltihak etmek suretile teşekkür ediyorum.

Yeni vekillerimizden bir tanesine daha tevdi ettiğimiz ziraat işi üzerinde, bilhassa Sayın Başvekilimin nazarı dikkatini celb ederim. Bu gün mesai arkadaşı olarak intihab ettikleri zat, hepimizin tanıdığı ve zannederim ki 4 seneyi mütecaviz bir zaman faaliyetine şahid olduğumuz bir arkadaştır. Bu bakımdan halkı çiftçi olan, mevcudiyeti çiftçilerin mahsulâtına dayanan bir milletin en çok uğraşması lâzımgeldiği ve en az dahi tevakkuf etmesi tecviz olunmayacak bir müessese olmak itibarile Ziraat vekâletinden azamî faaliyet bekleriz. Bu azamî faaliyetin şemasını yapmak bana düşmez.

Burada esaslı olarak Sayın Başvekilimizden rica edeceğimiz meselelerden bir tanesi, her zaman Atatürk'ün nutuklarında, Hükümet nutuklarında mezbubahis edilen topraksızlara toprak vermek, büyük çiftlikler meselesini, şu veya bu işleri halletmenin zamanı artık gelmiştir. Topraksızları toprağa intizar etmek vaziyetinden kurtarmak ve büyük arazisi bulunan kimselerin elinden arazisi alınmak endişelerine nihayet vermek, Sayın Başvekilimizin zamanında en büyük bir ümid ve in-

tizarla beklediğimiz bir faaliyet olduğunu söylemek vaziyetindeyim. Celâl Bayar'ın ilk Başvekilliği zamanında okuduğu nutukta, Hükümet programında, memleketin ziraî bölümlere ayrılacağı şu veya bu suretle terakkiye mazhar kılınacağı yazılı idi. Bu yoldaki programı, her hangi Hükümet değişirse değişsin, tatbik etmek, Cumhuriyet Halk Partisinin hâkim olduğu zamanda, her Hükümetin diğerini tamamlaması zihniyetinin en veciz en güzel bir ifadesi olacaktır.

İktisad vekili arkadaşşıma ben bahsedecekken, şimdi onun şefi olan Refik Saydamın yine Halk Fırkası namına bahsettikleri ve beni teşekkür mevkiine soktukları bir şey vardır, o da: Halkın mahsulâtını kıymetlendirmek ve halkı ucuz hayatla müteneim etmek yolundaki sözleridir. Alıcı ile satıcı arasındaki nisbet dörtte üç olan bir memlekette bu nisbetin büyüklüğünden şikâyet etmemek imkânı yoktur. Böyle bir devirde bunu izale edecek bir siyaseti yakın bir zamanda tahakkuk ettirmek, iktisadî bakımdan bu memlekete verilmesi istenen refahın başında gelir denilse yeridir.

Arkadaşlar; Refik Saydam arkadaşşımın dün toplayarak kendileriyle hasbihâl ettiği matbuat mensuplarına söylediği bir mevzu üzerinde tevakkuf etmek zarurî görüldü. Atatürk'ten başlayarak İsmet İnönü'ye, İsmet İnönü'den geçerek Celâl Bayar'a ve Refik Saydama gelinceye kadar bütün bu şefler matbuat hürriyetinin, matbuat serbestisinin, matbuat vezaifinin umdesi olarak bir noktayı esas tuttular. Diyorlar ki, matbuat serbesttir amma biz de bu matbuatçılardan, yazdıkları yazıların arkasında bilhassa menafii umumiyeyi kendi menafii hususiyelerine faik tutmalarını ve çıkardıkları gazete ile herkesin efkârını tenvir veyahud hissiyatını tahrik yolunda işlettikleri dimağlarının mükâfatı olarak ceblerine girecek olan parayı düşünmelerini değil, kendilerinin amme hizmetlerine, Devlet ve millete nafi bir unsur olduklarını tasavvur etmelerini isteriz.

Biz de milletin şu en yüksek kürsüsünden; üzerinde titrediğimiz haysiyet, şeref, namus, ahlak ve bilhassa bütün bunların heyeti mecmuasının muhafızı ve bizat mümessili olan Devlet menfaatleri üzerinde çok titiz davranmalarını Hükümetle aynı fikirde olarak onlara tavsiye etmek vaziyetindeyiz. (*Bravo sesleri*)

Dekolte kadın resimlerinin gençler üzerindeki tahribatına meydan vermemelelerini matbuattan dileriz. Matbuatı eşhas haysiyeti ile para kazanmaktan tenzih ederiz.

Bir meselenin esasını Hükümetten öğrenmek vaziyeti varken o vesile ile şu veya bu zatin haysiyetile; oynamaktan matbuatı tenzih ederiz. Bununla beraber bu esaslar dahilinde matbuatla birleştiğimiz takdirde, matbuat bizim memleketimizin her tabakasının, her ferdinin ve bütün Devleti idare edenlerin, Büyük Millet Meclisinin dahi en muhterem hocası olmak lâzımgelir. Bundan hiç kimse müstağni kalamaz. Herkes buna muhtaçtır, Hükümet muhtaçtır, ferd muhtaçtır ve bunların faydaları hiç bir zaman inkâr edilemez. Binaenaleyh, matbuat bize bu bakımdan faydeli olsun. Bir gazetenin üzerine almış olduğu yükün şahsî bakımdan olduğu kadar millî bakımdan da faydası göz önünde bulunarak bunlara matbuat hürriyeti

vermek ve bu matbuat hürriyeti sayesinde milleti faydalandırmak hususunda Hükümetin bilhassa dünkü beyanatını hürmetle selâmlarım.

İşte arkadaşlar, Refik Saydam arkadaşımızın yegân yegân hepimizin kalbinde birer ihtiram mevkii bulunan arkadaşlarla beraber teşkil etmiş olduğu Hükümet, haddi zatında bizim itimadlarımıza lâyık arkadaşlardır. Bu itimadın dedikleri gibi günden güne gösterecekleri icraatla artacağı da şüphesizdir. Kendilerine kürsüden inerken cidden bütün heyetile beraber muvaffakiyetler temenni ederim.

HÜSNÜ KİTABCI (Muğla) – Muhterem arkadaşlar, program hakkında uzun boylu söz söylemek külfeti hiç birimiz için varid değildir. Refik İnce arkadaşımızın işaret ettikleri veçhile Parti hükümetinin tatbik edeceği şey bittabi onun programıdır. Fakat bu program öyle bir programdır ki, senelerden beri edinilen tecrübelerle millet ve memleket için en hayırlı olduğu tahakkuk etmiş olan esasları ihtiva etmesi itibarile nihayet yalnız Partice değil belki bütün milletçe kabul edilmiş bir program olduğu için tarafımızdan dahi tasvibi tabiî bulunmuştur. Bu söz biraz fazla gitti. *(Gülmeler)* Ben burada, huzuru âlinize yalnız bir noktayı tebarüz ettirmek maksadile çıktım. Bilmünasebe temas ettiğim mevzu nasılsa sürçi lisana bahis oldu. *(Gülmeler)*

Arkadaşlar; hep biliriz ki, muasır cereyanların tesirile bilhassa bizde Cumhuriyetin feyyaz tesirile Devlet cihazı gittikçe genişlemektedir. Her memlekette bu cihazın muntazam bir şekilde işlemesi ve en ziyade verimli olması günün en Önde gelen meselelerinden biridir. Bu cihazın muntazam işlemesi ve verimli olması, hiç şüphesiz ki, bunları muntazam işletebilir, metodla çalışabilir ehliyetli ellere tevdi etmek ve işleyişinde her hangi küçük bir arıza zuhur ederse buna karşı azamî titizlik göstermek ve hassasiyet ibraz etmekle kabil olur. Şimdi Türk talihinin saadetlerle meşhun olduğunun bir delilidir ki, gerek titizlikte ve gerek metodla çalışmakta en ziyade tarif etmiş bir arkadaşımız Hükümet reisliğine getirilmiş ve bizden itimad talep etmekte bulunmuştur. Muhterem Başvekilimiz senelerden beri Sıhhiye vekâletinde takib ve tatbik ettiği tarzı mesai ile takdire lâyık muvaffakiyetler göstermiştir. Ben bunu 1932 senesinde bütçe münasebetile söz söylerken yine tebarüz ettirmiş ve kendisinden bazı dileklerde bulunmuştum. Böyle bir zattan dilekte bulunmağı kendime zevk bilmiştim. İşte yalnız bu noktayı tebarüz ettirmek için huzuru âlinize çıktığımı tasrih ederim. Bu nokta-i nazardan biz burayı terke-derken memleket işlerinin en güzel bir tarzda yürütüleceğine mutmain olarak gitmek fırsatını bize bahşeden Büyük Şefe şükran ve tazimlerimi sunarım. *(Alkışlar, bravo sesleri)*

HALİL MENTEŞE (İzmir) – Arkadaşlar, bütün faaliyet tarzına şimdiye kadar şahid olduğumuz ve muntazam, muktasit ve aynı zamanda nezih iş görmek evsafı mümtazesini taşıyan Refik Saydam ve arkadaşlarına itimad vermek benim için bir zevktir. Yalnız Meclisin son gününü yaşamakta olduğumuz sırada ben de *(Gülüştürmeler, Meclisin son günü olur mu, Meclis müstakardır sesleri)* Müsaade buyurun. Bu kadar arkadaşları güldürmüş olmak ta bir zevktir.

Evvelce söz söyleyen arkadaşlarım beni teşvik ettiler; memleketin dahilî ve haricî siyaseti üzerindeki bazı mülâhazalarımı arzetmeği faydalı buldum.

Çiftçiye kaldırmağı, memleketin hayatî ve en Önemli bir mevzuu olarak Hükümet te, Büyük Millet Meclisi de vazılyed bulunuyor. Bu cihetten geçenlerde elime geçen bir istatistik üzerine, mühim bir mesele üzerine Hükümetin nazarı dikkatini celbetmeği bir vazife bilirim, o da köy bütçeleri. Ziraat vekâletinin neşrettiği Kongre naşriyatından bulunan mühim ve resmî broşürlerden birisinde köy bütçelerinin 20.666.000 kûsur liraya balığ olmuş olduğunu gördüm. Hükümet, merkez, köylülerin yükünü hafiflettirmek için gerek borç cebhesinden ve gerek vergi cebhesinden ve gerek köylülerin istihlâk mevaddinin rûsumunu indirmek cebhesinden birçok şayanı şükran tedbirler almakta iken köy bütçelerinin böyle 20.666.000 kûsur lira gibi muazzam bir rakamı bulması beni hakikaten hayrete düşürdü. Vilâyetler köy kalkınmasına başlamışlar ve bunu tahakkuk ettirmek için de köylü üzerindeki yükü günden güne artırarak bu rakama vasıl olmuşlardır. Ben zannediyorum ki bu meselede işe biraz ters başlanmıştır. Köyü kaldırmak tabiatile köylüyü kaldırmak kadar önemli bir meseledir. Fakat ikisi birbirine bağlıdır. Köylüyü kaldırmak için tedbirler alırken o nisbette de köyü modernize etmek ve köy inşaatı bakımından süsleme meselesine de o nisbette devam etmek lâzım gelir.

Halbuki burada zannediyorum ki köylümüzün bugünkü tahammülüne göre 20 milyon 600 kûsur bin lira köy bütçesi ile köyü kaldıralım derken bu, köylü bünyesini tahrib edecektir. Çünkü kendimin de gördüğüm ve işittiğime göre de bu rakamlarda en çok yer işgal eden kısmı köy hizmetlerindeki memur maaşları ile köylerde yapılmakta olan inşaat kısmıdır. Arkadaşlar, buhran henüz zail olmamıştır. Köylümüzün geliri, salâhiyettar komisyonlar tarafından tesbit edilen mîkdarı göre, her çiftçi ailesinin Türkiye'de senelik geliri 120 - 150 lira arasındadır ki bu seviye üzerinde bu suretle bu yükün konulması zannederim ki doğru olmaz. Bir çiftçi ailesinin geliri aile efradı arasında taksim edilecek olursa efradın geliri çok iner.

Onun için Hükümetin bu mesele üzerinde ehemmiyetle nazarı dikkatini celb ederim. Bu vaziyeti tedkik buyursunlar, hakikaten köylü bünyesini zarardide edecektir. Binaenaleyh yapılacak işleri, köylü ekonomisine köylü yaşayışına ve köylü hayatına tesiri bakımından tedkik edib bu cereyan üzerinde esaslı tedbirler alsınlar.

Sonra Refik İnce arkadaşımız toprak tevzii meselesinden bahsettiler. Hakikaten bu mesele senelerden beri söylenmiş ve artık Hükümetin katî bir surette buna bir şekil vermek zamanı gelmiş olduğuna ben de tamamilen iştirak ederim. Çünkü bir defa orta ve büyük arazide bu sebepten teşebbüs ve imar faaliyeti durmuştur. Sonra orta ve büyük arazide itibarı selbetmiştir ve bu arazinin mübadele kabiliyetini de tehdid etmiştir. Memleketin istihsalât ve iktisadiyatının ehemmiyeti noktasından çok mazarratlı bir vaziyette vardır. Onun için bu meselenin bir an evvel halledilmesi lâzım gelir. Yalnız ben çiftçi ve aynı zamanda çiftçilerin içerisinde hayatının bir kısmını geçirmiş bir arkadaşınız olmak sıfatile bu mesele nasıl halledilebilir; Bunu da son bir mütalea olarak arzetmek isterim. Ben zannediyorum ki bu mesele evvelce de muhtelif mevzular münasebetile söylediğim gibi bu, bizim memlekette halli

müşkül büyük ve muazzam bir mesele mahiyetinde değildir. Bu mesele, her memleketin iktisadî şartlarına ve her memleketin tarihinin hazırlamış olduğu hususî şartlara göre halledilir.

Bazı memleketlerde ihtilâli tedbir olarak, ihtilâl içinde, bazı memleketlerde ise normal vaziyette normal tedbirlerle halledilir. Rusya'da ihtilâl halledilmiştir. Çünkü Rusya'da kanunu medeniden yalnız 1500 kast istifade ederdi. % 90'ını da mir sistemi dedikleri hukuku medeniyeden mahrum toprağa merbut, toprakla beraber alınır, satılır bir zümre idi. İşte bu zümre, işi kendi lehlerine olarak bolşeviklikle halletmişlerdir.

Fransa'da da ihtilâl halledildi. Fransa'da da kiliseler, feodallar araziye hâkimdi. Bizde feodallar yoktur. Halkın büyük bir kısmı araziye sahib değildi. Binaenaleyh burada halledilecek olan mesele, elinde alâtı ve edevatı ziraiyesi mevcut toprağı yok veya çok az olan kimselerin adedi tesbit olunabilir. Bunlara arazi vermekten ibarettir. Meseleyi bu şekle soktuktan sonra önümüzde halledilmesi mümkün olmayan mühim bir mesele mevcut değildir.

Esasen Ziraat bankası köylünün 20 milyon liralık borcunu 15 sene ve % 3 faizle taksitlendirmiştir ve bu, halka verilecek arazinin bir kısmı, Ziraat bankasının bu ipotek ve tecili arasındadır. Bu borçları istibdal etmek suretile bu işin bir kısmı halledilir. Diğer kısmı da arazi alacak olanların uzun vade ile borçlarını ödemesi ve çok emin bir surette ödemek üzere alanlara teminat suretile bu mesele de zannederim bu suretle hallolunabilir. Bu, tasavvur olunduğu gibi uzun bir mesele değildir, kanaatindeyim. Bu hususta söyleyeceğim bundan ibarettir. Binaenaleyh arzettiğim gibi Hükümete itimad vermekte tamamen arkadaşlara iştirak eder ve muvaffakiyetler dilerim.

RUŞENİ BARKIN (Samsun) – Aziz arkadaşlar; bendeniz hiç izahat vermeyeceğim. Bir tek noktayı tebarüz ettirmek isterim.

Çok iyi tanıdığımız ve çok güzel eserlerini gördüğümüz, çok kıymetli arkadaşımız Refik Saydamın programını büyük bir başarı ile yürüteceğine kanaatim vardır. Hepimizin kanaati vardır. Parti programını bütün teferruat ile tatbik edeceklerine halk için, halkla beraber çalışan Hükümetimizin hepsi şaşmadan, irkilmeden yüksek idealimize doğru yürüyeceklerine halkın bütün dileklerini ve bütün ihtiyaçlarını tatmin edeceklerine kanaatim vardır.

Bilhassa tek bir nokta üzerine kıymetli Refik saydam arkadaşımıza minnet ve şükranımı sunmak için kürsüye geldim. Programlarının en yüksek en kıymetli tarafı - benim nazarımda - Milli Müdafaa kuvvetlerimizin memleketimizin müdafası dostlarımızın dostluğu için en yüksek derecelere çıkacağını void buyurmalarıdır. Arkadaşlar, dünyada tarihin en yüksek: kahramanlık destanlarını yazan Türk milleti ilk iş olarak silâh kuvveti ve zaferi, kendi nefesine itimad, vatanına hâkim; dostlarına sadık ve dünyada yüksek sempatiye malik olması hakkıdır ve daima da buna mazhar olacaktır. Önümüzdeki yaz için her yerde istifham işaretleri vardır. Bütün halkla temaslarımda daima bu suale maruz kalıyorum; soranlara diyorum ki,

ne korku var. Türkün makûs talihini yenen büyük kumandan bu milletin başında duruyor. Dünyanın en yüksek tarihini yazan Türk kanı, Türk, Türk çocuklarının damarlarında işliyor. Bütün bunları en yüksek şekilde teşhiz edecek ve işletecek, silâh işi azimle yürütülüyor ve yürütülecek. Bundan dolayı itimad, minnet ve şükranını takdim ediyorum. (*Alkışlar*)

HAMDİ ÜLKÜMEN (Trabzon) – Arkadaşlar, ben Refik İncenin bir sözü üzerinde duracağım. Dediler ki; biz Başvekile itimad edeceğiz. İhtimal ki sarih fikri bu değildir, fakat böyle bir telâkkiye müsaide olur diye arz ediyorum, biz Parti programını tatbik etmek vazifesile karşımıza çıkan Hükümetlere itimad beyan etmek vaziyetindeyiz, dediler. Ben ve zannederim ki, hepiniz burada böyle bir vaziyet tanımayız. Her birimiz reylerimizi kullanmakta serbestiz. Biz Refik Saydama yalnız Parti programını tatbik edeceği için değil, Milli Şefin itimadını haiz olduğu için değil, kendisine ve heyetini teşkil eden bütün arkadaşlarına sarsılmaz itimadımız olduğu için reylerimizi kullanacağız (*Bravo sesleri ve alkışlar*)

REFİK İNCE (Manisa) – Müsaade buyurursanız buradan tavzih edeyim.

BAŞKAN – Oradan söyleyiniz

REFİK İNCE (Manisa) – Orta yerde bir sürçü lisan olduysa affınızı rica ederim. Ben senelerden beri Refik Saydamın arkadaşıyım. Senelerden beri her fırsattan istifade ederek onun Türkiye için her vekâlet için çalışma, intizam ve disiplin numunesi olduğunu söylemiş, ifade etmiş adamım. Bu bakımdandır ki, gerek kendisine gerek arkadaşlarına itimadımı bidayette söylemiştim. Sözümün nihayetinde bahsettiğim, söylediğim nokta milletin itimad reyini selbetmek, onun olmadığını ifade etmek için değil, zaten bu itimadımızı vereceğimizin ikinci delilidir. Aramızda zaten ihtilâf yoktur.

BAŞKAN – Başka söz isteyen yoktur. Reylerinizi istimale davet edeceğim. Herkes reylerini atarken kutuları sağına alsın, o suretle reylerini kullansın.

(*Reyler kutulara atıldı*)

Rey vermeyen var mı arkadaşlar? Rey toplama muamelesi bitmiştir.

Netice-i ârâyı okuyorum:

Dr. Refik Saydam'ın teşkil ettiği İcra Vekilleri Heyetine itimad için reye iştirak eden arkadaş adedi (341) dir. Refik Saydam Hükümetine ittifakla (341) reyle itimad beyan edilmiştir (*Sürekli alkışlar*)

BAŞVEKİL Dr. REFİK SAYDAM (İstanbul) – Arkadaşlarım; gerek bendeniz ve gerek kabine arkadaşlarım hakkında gösterdiğiniz itimada arzı şükran ederiz. Her vazifemiz ve her isimizde bu itimadınızı muhafaza etmeğe ve ona lâîk olmağa çalışacağız (*Alkışlar, Allah muvaffak etsin sesleri*)

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	27.01.1939
<i>Güvenoylaması:</i>	27.01.1939
<i>Aza adedi</i>	399
<i>Reye iştirak edenler</i>	341
<i>Kabul edenler</i>	341
<i>Reddedenler</i>	0
<i>Müstenkifler</i>	0
<i>Reye iştirak etmeyenler</i>	57
<i>Münhaller</i>	1

(Kabul edenler)

Afyon Karahisar

Ali Çetinkaya, Cemal Akçın, Haydar Çerçel, İzzet Akosman, İzzet Ulvi Aykurd, Mebrure Gönenç

Amasya

Esad Uras, İsmail Hakkı Mumcu, Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Arif Baytın, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Hatı Çırpan, Muammer Eriş, Mümtaz Ökmen, Müşfik Ayaşlı, Rifat Araz, Şakir Kınacı, Yahya Galib Kargı

Antalya

Cezmi Erçin, Numan Aksoy, Rasih Kaplan, Türkân Örs

Aydın

Adnan Menderes, Dr. Hulusi Alataş, Dr. Mazhar Germen, Nuri Göktepe, Tahsin San

Balıkesir

Cemal Esener, Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Enver Adakan, Gl. Kâzım Özalp, Hacim Çarıklı, Hayrettin Karan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Emir, A. Süreyya Örgėevren, Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Sabiha Gökçül

Bayazıd

Halid Bayrak Dr. Hüsamettin Kural İhsan Tav

Bilecik

Dr. Gl. Besim Ömer Akalın

Bolu

Dr. Emin Cemal Suda, Fethi Okyar, Hasan Cemil Çambel, İsmail Hakkı Uzman, Mitat Dağdemir, Şükrü Gülez

Burdur

Halid Onaran İbrahim Necmi Dilmen

Bursa

Asaf Doras Dr. Galib Kahraman Dr. Refik Güran Dr. Sadi Konuk, Fatin Güvendiren, Mustafa Fehmi Gerçeker, Refet Canitez, Sadettin Ferid, Talay Şekibe İnsel

Çanakkale

Dr. Mustafa Bengisu, Hilmi Ergeneli, Şükrü Yaşın, Ziya Gevher Etili

Çankırı

Fazıl Nazmi Örkün, Hüseyin Cahid Yalçın, Mustafa Abdülhalik Renda, Ziya Esen

Çoruh

Akif Akyüz, Ali Zırh, Asım Us, Atıf Tözün, Fuad Bulca Hasan Cavid, İhsan Kurtkan

Çorum

Ali Rıza Özenç, Dr. Mustafa Cantekin, Eyüb Sabri Akgöl, İsmail Kemal Alparsar, Münir Çağıl, Nabi Rıza Yıldırım

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Emin Aslan

Tokad

Gl. Şefik Tursan, Haydar Rüştü Öktem, Mazhar Müfid Kansu, Necib Ali Küçük

Diyarbakır

Dr. İbrahim Tali Öngören, General Kâzım Sevüktekin, Huriye Öviz, Rüştü Bekit Zeki Mesud Akan Zülfü Tiğrel

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Mecdi Boysan

Elâzığ

Fazıl Ahmed Aykaç, Fethi Altay, Fuad Ağralı, Fuad Ziya Çiyiltepe

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter Hikmet Işık Saffet Arıkan

Erzurum

Aziz Akyürek Dr. Saim Ali Dilemre Fuad Siymen General Pertev Demirhan General Zeki Soydemir Nafi Atıf Kansu Nafiz Dumlu Nakiye Elgün Şükrü Koçak

Eskişehir

Ahmed Özdemir, Emin Sazak, İstamat Özdamar, Osman Işın, Yusuf Ziya Özer

Gazi Anteb

Ali Kılıç, Bekir Kaleli, Dr. Memed Ali Ağakay, General Ali Hikmet Ayerdem, Memed Şahin, Ömer Asım Aksoy, Remzi Güreş

Giresun

General İhsan Sökmen, Hakkı Tarık Us, İsmail Sabuncu, Muzaffer Kılıç, Münir Akkaya, Sadri Maksudi Arsal, Talât Onay

Gümüşane

Ali Şevket Öndersev, Durak Sakarya, Edib Servet Tör, Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan

İçel

Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Fikri Mutlu, Hamdi Ongun

İstanbul

Ali Barlas, Ali Rana Tarhan, Atıf Bayındır, Dr. Tuğamiral Hakkı Şinasi Erel, Fakihe Öymen, Gl. Kâzım Karabekir, Hamdi Gürsoy, Hayrullah Ergin, Sadettin Uraz, Salâh Cimcoz, Şükrü Âli Ögel, Yaşar Yazıcı, Ziya Karamursal

İzmir

Benal Arıman, Celâl Bayar, Halil Menteşe, Hamdi Aksoy, Kâmil Dursun, Mahmud Esad Bozkurd, Rahmi Köken, Reşad Mimaroglu, Sadettin Epikmen, Şükrü Saraçoğlu

İsparta

Hüsnü Özdamar, İbrahim Demiralay, Kemal Ünal, Mükerrerrem Ünsal

Kars

Baha Öngören, Esad Özoguz, Fuad Köprülü, General Muhittin Akyüz, Hüsrev Kızıldoğan, Memed Nazif Sirel, Ömer Küntay

Kastamonu

Dr. Şükrü Şenozan, Dr. Tevfik Aslan, İbrahim Grantay, Nuri Tamaç, Sıtkı Şerif Eken, Şerif İliden, Tahsin Coşkan, Veled İzbudak

Kayseri

Ahmed Hilmi Kalaç, Faik Baysal, Ferruh Güpgüp, Hasan Ferid Perker, Nahid Kerven, Reşid Özsoy, Sadettin Serim, Salih Turgay

Kırklareli

Dr. Fuad Umay, Şevket Ödül, Zühtü Akın

Kırşehir

Ali Rıza Esen Hazım Börekçi Memed Seyfeli

Kocaeli

Ali Dikmen, Hasan Hayri Tan, İbrahim Dıblan, İbrahim Süreyya Yiğit, Orgeneral Ali Said Akbaytuğan, Ragıp Akca, Salâh Yargı

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker, Bediz Morova, Cemal Tekin, Dr. Osman Şevki Uludağ, General Ali Fuad Cebesoy, Kâzım Gürel, Kâzım Okay, Mustafa Eken, Mustafa Halid Üner, Mustafa Ulusan, Naim Hazim Onat, Ressam Şevket Dağ, Tevfik Fikret Sılay

Kütahya

Besim Atalay, Dr. Şakir Ahmed, Ediz Memed Somer, Muhlis Erkmen, Nasid Uluğ, Receb Peker, Vedit Uzgören

Malatya

Dr. Hilmi Oytâç, Emrullah Barkan, General Osman Koptagel, Mahmud Nedim Zabcı, Mihri Pektaş, Muttalib Öker, Osman Taner, Vasıf Çınay

Manisa

Dr. Saim Uzel, Faik Kurdoğlu, Hikmet Bayur, Kâni Karaosman, Kâzım Nami Duru, Kenan Örer, Osman Erçin, Refik İnce, Tahir Hitit, Turgud Türkoğlu, Yaşar Özey

Maraş

Alâettin Tiridoğlu, Hasan Reşid Tankud, Kemal Kusun, Memed Erten

Mardin

Abdürrezzak Şatana, Dr. Rıza Levent, Edib Ergin, Hilmi Çorak, İrfan Ferid Alpaya, Rıza Erten

Muğla

Hüsnü Kitabcı, Sadullah Güney, Şükrü Kaya

Muş

Hakkı Kılıçoğlu, Şevki Çiloğlu, Şükrü Ataman

Niğde

Ahmed Vefik Uluçay, Cavid Oral, Dr. Rasim Ferid Talay, Faik Soylu, Halid Mengi, Kâmil İrdelp

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz, Dr. Ziya Naki Yaltırım, Hamdi Yalman, Muhittin Baha Pars

Samsun

Ali Tunalı, Amiral Fahri Engin, Dr. Asım Sirel, Meliha Ulaş Mehmed Ali Yürüker, Mehmed Güneşdoğdu, Ruşeni Barkın, Zühtü Durukan

Seyhan

Damar Arıkoğlu, Esmâ Nayman, Hilmi Uran, İbrahim Mete, Ömer Biçer, Tevfik Tarman

Siird

Hulki Aydın, Nakiddin Bekmen, Şevki Süsoy

Sinob

Cevdet Kerim İncedayı, Hulusi Oruçoğlu, Hüsamettin Okan, İsmail Hakin Veral, Yusuf Kemal Tengirşenk

Sivas

Gl. Akif Öztekin Erdemgil, Mitat Şükrü Bleda, Rasim Başara, Remzi Çiner, Sabiha Görkey, Şemsettin Günaltay, Vasfi Raşid Seviğ, Ziya Başara

Tekirdağ

Cemil Uybadın, Faik Öztrak, Rahmi Apak, Şakir Kesebir, Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Galib Pekel, Gl. Sıtkı Üke, Hürrem Ergun, H. Hüsnü Konay, Nâzım Poroy, Resai Erişken

Trabzon

Daniş Eyüboğlu, Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Mitat Aydın, Raif Karadeniz, Seniha Hızal, Süleyman Sırrı Gedik

Urfa

Fuad Gökbudak, Gl. Ahmed Yazgan, Muhittin Dinçsoy, Refet Ülgen

Van

Hakkı Ungan, İbrahim Arvas, Münib Boya

Yozgad

Celâl Arat, Ekrem Pekel, Emin Draman, Ömer Evcı, Sırrı İçöz Sungur

Zonguldak

Esad Çakmakkaya, Halil Türkmen, Hasan Karabacak, Necati Güneri, Ragıp Özdemiroğlu, Raif Dinç, Rifat Vardar

(Reye iştirak etmeyenler)**Afyon Karahisar**

Berç Türker (İzinli)

Ankara

Aka Gündüz, Dr. Taptas

Antalya

Dr. Cemal Tunca Tayfur Sökmen Tefik Arıcan

Aydın

Nazmi Topcoğlu

Bilecik

İbrahim Çolak Salih Bozok (İzinli)

Bolu

Cevad Abbas Gürer

Burdur

H. Rıza Soyak

Bursa

Atıf Akgüç Kor. Gl. Naci Tınaz

Çanakkale

Ahmed Cevad Emre

Çankırı

Hatice Özgener (İzinli)

Çoruh

İlyas Sami Muş

Çorum

İsmet Eker

Denizli

Dr. Kâzım Samanlı, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

Tevfik Bilge (İzinli)

Edirne

Şeref Aykut (Hasta)

Elâzığ

Tahsin Berk (İzinli)

Erzurum

Dr. Ahmed Fikri Tuzer

İçel

Hakkı Saydam

İstanbul

Ahmed Hamdi Denizmen (İzinli), Dr. Neşet Ömer İrdelp (İzinli), Dr. Refik Saydam (Başvekil), General Refet Bele

İzmir

Hasan Âli Yücel (V.) Hüsni Çakır (V.)

Kastamonu

Sami Erkman

Kırşehir

Lûtfi Müfid Özdeş

Kocaeli

Kemalettin Olpak

Konya

Ali Rıza Türel

Kütahya

Hüseyin Rahmi Gürpınar (Hasta), Ömer Dinç

Malatya

İsmet İnönü (R. C.)

Maraş

Nuri Ural (İzinli)

Mardin

Osman Dinçer

Muğla

Dr. Hüseyin Avni Ercan, Yunus Nadi

Muş

Naki Yücekök (İzinli)

Niğde

Dr. Abravay

Ordu

Ali Canib Yöntem, İsmail Çamaş, Selim Sırrı Tarcan (İzinli)

Seyhan

Ali Münif Yeğena Gl. Naci Eldeniz (İzinli)

Siird

Memed Ali Kurdoğlu (Hasta)

Sivas

İsmail Mehmed Uğur Necmettin Sadak

Tokad

Süreyya Çenca

Trabzon

Sırrı Day

Urfa

Ali Saib Ursavaş (İzinli) Behçet Günay (İzinli) Memed Emin Yurdakul (İzinli)

Zonguldak

Receb Zühtü Soyak (İzinli)

II. Saydam Hükümeti
03.04.1939-09.07.1942

Bakanlar Kurulu

Başvekil

Refik SAYDAM (İstanbul) 03.04.1939-09.07.1942

Adliye Vekili

Tevfik Fikret SILAY (Konya) 03.04.1939-26.05.1939

Ali Fethi OKYAR (Bolu) 26.05.1939-12.03.1941

H. Safyettin MENEMENCİOĞLU (Mardin) 12.03.1941-09.07.1942

Milli Müdafaa Vekili

Naci TINAZ (Bursa) 03.04.1939-05.04.1940

Saffet ARIKAN (Erzincan) 05.04.1940-12.11.1941

Ali Rıza ARTUNKAL (Manisa) 12.11.1941-09.07.1942

Dahiliye Vekili

Faik ÖZTRAK (Tekirdağ) 03.04.1939-06.05.1942

Ahmet Fikri TÜZER (Erzurum) 06.05.1942-09.07.1942

Hariciye Vekili

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 03.04.1939-09.07.1942

Maliye Vekili

Fuat AĞRALI (Elazığ) 03.04.1939-09.07.1942

Maarif Vekili

Hasan Ali YÜCEL (İzmir) 03.04.1939-09.07.1942

Nafia Vekili

Ali Fuat CEBESÖY (Konya) 03.04.1939-09.07.1942

İktisat Vekili

Hüseyin Hüsnü ÇAKIR (Samsun) 03.04.1939-31.07.1941

Sırrı DAY (Trabzon) 31.07.1941-09.07.1942

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 03.04.1939-09.07.1942

Gümrük ve İnhisarlar Vekili

Ali Rana TARHAN (İstanbul) 03.04.1939-26.05.1939

Raif KARADENİZ (Trabzon) 26.05.1939-09.07.1942

Ziraat Vekili

Muhlis ERKMEN (Kütahya) 03.04.1939-09.07.1942

Muhabere ve Münakale Vekili

Ali ÇETİNKAYA (Afyonkarahisar) 03.04.1939-20.11.1940

Cevdet Kerim İNCEDAYI (Sinop) 20.11.1940-12.11.1941

Mehmet Fahri ENGİN (Samsun) 12.11.1941-09.07.1942

Ticaret Vekili

Cezmi ERÇİN (Antalya) 03.04.1939-01.11.1939

Nazmi TOPÇUOĞLU (Aydın) 01.11.1939-26.11.1940

Mümtaz ÖKMEN (Ankara) 26.11.1940-09.07.1942

TBMM Zabıt Ceridesi
Devre 6 Cilt 1 İçtima Fevkalade İnikat 2
Sayfa 20-28
10.04.1939 Pazartesi

İKİNCİ CELSE

BAŞKAN – *Refet Canitez*

KÂTİPLER: *Bekir Kaleli (Gazianteb)*

Vedit Uzgören (Kütahya)

Açılma saati: 16.35

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Söz Başvekilindir. (*Başvekil Dr. Refik Saydam alkışlar arasında kürsüye geldi*)

Başvekil Dr. Refik SAYDAM (İstanbul) – Aziz arkadaşlarım;

Büyük Millet Meclisinin intihabının yenilenmesi dolayısı ile kabinenin istifasını Reisicumhurumuza takdim ettim. Kabul ve yeni kabinenin teşkilini tekrar bana tevdi buyurdular. Bugün, yeni kabineyi yüksek huzuruza getiriyorum.

Bu kabine de, şimdiye kadar olduğu gibi mensub olduğumuz Cumhuriyet Halk partisinin programını tahakkuk ettirmek için çalışacaktır.

Kabinenin iş bölümü noktasından eskisine nazaran farkı; Nafia ve İktisad vekâletlerinin ikiye vekâlete ayrılmış olmasıdır. Seneler geçtikçe vazifeleri artan bu iki vekâletin, gördükleri amme hizmetlerine nazaran bir taksime tâbi tutulması ihtiyacı hissolunuyordu. Bu suretle şimdiye kadar inşa, nakliyat ve muhabere işlerini gören Nafia vekâleti, Yalnız inşaatla meşgul bir vekâlet haline getirilmiş, münakale ve muhabereye aid olan hizmetlerle İktisad vekâletine bağlı deniz nakliyat işleri alınarak “*Münakale ve Muhabere vekâleti*” ihdas olunmuştur. Keza ticaret ve sanayi işlerini gören İktisad vekâleti, yalnız sanayi ve maadin işleri ile meşgul olmak üzere bırakılmış, iç ve dış ticarete aid vazifeler toplanarak Ticaret Vekâleti teşkil edilmiştir. Bu veçhile vücade gelen vekâletlerle, idare ve teknik bakımından işlerin yürümesinin daha kolay bir hale konulduğunu ve vekillerin de daha yakından kendi işlerini takib ve kontrol edebileceklerini ümid ediyoruz.

Vekâletlerin iş programında bir değişiklik yoktur. Kabinenin programında olduğu gibi, vekâletlerin iş programlarında da Cumhuriyet Halk partisinin programı esastır.

Cumhuriyet devrinin en muvaffak prensiplerinden biri olan denk bütçe esasına dayanarak hazırlanan 939-940 malî sene bütçesi huzuruza takdim edilmiş

bulunmaktadır. Müzakeresi esnasında gerek şahsen gerek kendileri ile çalışmakla iftihar duyduğum vekil arkadaşlarımla size vereceğimiz izahat bunu gösterecektir, kanaatındayım.

Yalnız dahilî, haricî vaziyetlerden bahsedeceğim.

Dahilde devamlı bir huzur ve sükûn bulunduğunu ve Türk vatandaşının samimi beraberlik ve güven havası içinde yaşadığını emniyetle söyleyebilirim. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Cumhuriyet Hükümeti, bu havanın bulanmamasına, Türk vatandaşının endişesiz çalışmasına ve kazanmasına, huzur içinde faziletli bir aile hayatı geçirmesine ve istikbalinden emin olmasına bütün kuvvet ve gayretile çalışmakta devam edecektir. (*Alkışlar*)

Aziz arkadaşlarım;

Dünya vaziyetinin baş döndürücü bir süratle her an değişiklikler gösteren inkişafı haricî siyasetimizin her zamankinden ziyade müteyakkiz olmasını icab ettiriyor. Milletleri birbirinin karşısına diken, bir kaç gün gibi kısa zaman içinde devletlerin ortadan kalkmasına müncer olan bu günkü dünya buhranı, sulha olan kuvvetli merbutiyetini her zaman ilân ve isbat etmiş bulunan Cumhuriyet Hükümetini tabiat ile yakından alâkadar etmektedir.

Fakat bütün değişmeler, bu süratli ve esaslı inkişafın yanında, Türkiye'nin haricî siyaseti bir tebeddül göstermemektedir. Dostluklarına, ittifaklarına velhasıl sözüne ve imzasına sadık olan Türkiye, sulhu severek ve sulha hizmet etmek yolundaki azminde aynı iman ile ve aynı itina ile berdevam bulunmaktadır. (*Alkışlar*)

Bu kargaşalıklar önünde, Cumhuriyet Hükümetinin büyük, küçük bütün Devletlerle aynı samimiyet ve dürüstlük altında dostane münasebetlerini idame etmekte bulunduğunu ve bundan sonra da idameye çalışacağını size söyleyebilirim.

Sulha hizmeti, Hükümetiniz, bu dürüst siyasette buluyor.

Fikir ve menfaatlerin bu kadar şiddetle çarpıştığı zamanımızda Türkiye için ne bir fikir cereyanı, ne de her hangi bir menfaat hırsı, sulh yolundan inhirafta âmil olmamaktadır ve olmayacaktır. (*Sürekli alkışlar*)

Milletimizin hayat ve refahını tehlikeye atabilecek hareketler, Hükümetinizden sadır olmayacaktır. (*Bravo sesleri*) Elverir ki, iyi niyetlerimiz ve bütün devletlere karşı beslediğimiz samimî ve dostane bitarafılık doğrudan doğruya veya bilvasıta ihlâl edilmek teşebbüsüne maruz kalmassın.

Çok tehlikeli, buhranlı ve sık tebeddül eden enternasyonal vaziyet içinde haricî siyasetimizin bu ana hatlarını tebarüz ettirmekle iktifa ediyorum. Yeni vaziyetleri umumî sulh menfaati ve Türk âli menfaati bakımından daimî bir teyakkuz ve tedkika tâbi tutacağız ve Büyük Meclisin murakabe ve karar hakkını daima zamanında ve tam olarak kullanması için lâzımgelen ihtimamı dikkatle tatbik edeceğiz (*Alkışlar*)

Türk vatan ve milletinin, Türkiye Cumhuriyetinin maruz kalabileceği vakayile karşı zamanında tedbir almak hususunda, Cumhuriyet Hükümeti müteyakkiz bulunmaktadır. (*Alkışlar*)

En yüksek hamaset ve sarsılmaz vatan sevgisi kaynağı olan büyük Türk ordusuna dayanarak her tehlikeyi ve tecavüzü bertaraf edeceğimiz kanaatinde olduğumuzu söylemekle iftihar duyarım. (*Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*)

İşte, arkadaşlar, maruzatım burada bitiyor. Sözüme başlarken arzettiğim gibi, Cumhuriyet Halk Partisinin programına sadık ve onun tahakkukuna çalışan arkadaşlarınız olmakla bahtiyarız. Sizin gösterdiğiniz yolda ve vereceğiniz direktifler dairesinde milletin refah ve saadetine çalışmak azmindeyiz. Eğer, bizi bu vasıflarımızla yüksek maksadlarınıza hizmet edecek kabiliyette görüyorsanız itimad reyletinizle taltif, takviye ve işimize devama müsaade buyurunuz. (*Bravo sesleri, şiddetli alkışlar*)

FAZIL AHMED AYKAÇ (Elâzığ) – Bir hükümetin en kuvvetli dost veya düşmanı her şeyden evvel kendi efal ve icraatıdır, derler. Şimdi programını okuyarak muhterem heyetinizin itimadını dileyen Başvekil Refik Saydamı, her zaman bu düstura iman bağlamış bir şahsiyet olarak gördük ve saydık.

İnkilâb Türkiye'sinin prensibleri malûmdur. Yurdun hem içinde, hem dışında her zaman millî ve insanî bir barış havasının devamını istiyoruz ve bunu daimî kılmağa çalışıyoruz. Yarın neler olacağını kimse tamamille bilmez. Amma bu gün pekiyi bildiğimizi bir şey varsa o da bütün insanlığı kanlara bulayabilecek mahiyetteki felâketlerin ağır ihtimallerile dolu bir buhran içinde beşeriyetin çırpınmakta bulunduğudur.

Cumhur Reisi İsmet İnönü mütesanid milletimizin büyük ideallerini ve yüksek vazifelerini yalçın nutuklarla külçe külçe tesbit etmişti. Şimdi bize aydınlık, muntazam ve insicamlı programını okuyan Başvekil Refik Saydam ise fırkamız prensiblerinin tam bir şuurla tatbiki için düşündüklerini mütalea ve takdirinize arzemiş oluyor. Bu günün en büyük vazifesi bir tanedir ve onu her kes aynı gözle görür: “Şahsî menfaatlerle endişeleri mutlaka millî selâmet ve bütünlük mefhumu içinde eritmek zarureti.”

Böyle bir zaruretin amelî icablarını en verimli şekilde tatbik için elzem olan başlıca unsur da şudur: Kuvvetli Hükümet ancak bir an tahlil edelim. Acaba kuvvetli Hükümet nedir?

Bunun en ileri bir anlayışta cevabını şöyle verebiliriz: Kuvvetli hükümet, milletin tam itimadına, tam istihkakla lâîk olan, memleketin iç ve dış selâmeti namına sarîh ve sahih prensiplere malik bulunarak hâricde vatanın istiklâl ve şerefini, yurd topraklarında da kanun ve adaleti behemehâl hâkimi mutlak kılmak azmini besleyen irfanlı, imanlı ve nihayet medenî şuurlu hükümettir.

Kuvvetli memleketse, her şeyden evvel bu vasıftaki hükümeti kendi intihab ve ihtiyarile seçebilen, milletin elindeki her türlü kudret unsurunu ahenkli ve insi-

camlı bir ilerleyiş nizamına uydurarak mukadderatına cesaretle yürüyen memleketlerde derler.

Türkiye’de olduğu gibi bu gün iktidar mevkiinde gördüğümüz Doktor Refik Saydam daima selim aklın, muvazeneli ilim ve iradenin fren tertibatı içinde nizamla, metodla ve tam zamandaşımız fen kafasının ölçü kabiliyetleriyle memleket hizmet etmiş bir millet adamıdır. Bu hakikaten hiç yanıltmayıcı bir delilini Başvekilin şimdi beraber alkışladığımız sözlerinde görüyorum. Bu gün milletin yeni intihabat neticesinde Kamutaya toplanan muhterem vekilleri kendisine şayan olduğu itimadını gösterirse atıye doğru daha büyük emniyetle yürüyeceğine şüphe buyurmayınız.

Gerek kendisine ve gerek arkadaşlarına büyük başarılar temenni ederim (*Alkışlar*)

REFİK İNCE (Manisa) – Refik Saydam Hükümetine ikinci defa itimadımızı bildirmek vaziyeti karşısında bulunuyoruz. Bu itimad talebinde Refik Saydam Hükümetinin az zamanda geçen hayatından bizlerde kalan intibalarla beraber bu gün okuduğu beyanatın hepimizin yüreklerinde husule getirdiği hakikî emniyet ihtizazı da ehemmiyetli bir rol oynar. Dahilî ve haricî siyasetlerimizi inkisam ettirerek esasen diğer vekâletlere aid olan siyaset daha evvelden izah edilmiş olduğundan dolayı tekrarından içtinab olunan bu vaziyet karşısında sözlerimizi; beyanatı teşkil eden iki siyasete hasretmek makul olacağı için ben de o yoldan hareket ediyorum. Hükümet teşkilâtımızın yeni iki vekâletle zenginleştirilmiş olmasının manası, yeni Türkiye’nin medeniyet yolunda aldığı hızın ve iktisab ettiği kuvvetin ifadesidir. Medeniyet ilerledikçe her meslekde ihtisas şubeleri nasıl çoğalıyorsa, Devlet idaresinde dahi ihtisas şubelerinin tekâmülü o Devlet mekanizmasının hayatiyeti bakımından zaruridir. Hatta bu gün iki vekâlet ihdas edilmişse, bir başka zaman işlerin icabı olarak yine bir iki vekâletin ilâvesini tabîi görmek lâzımdır. Bu bakımdan mütekâmil bir sima gösteren Hükümet organizasyonunun memleket bünyesine çok faydalı olacağına itimadımız berkemaldir. Huzur ve sükûn; Cumhuriyet rejiminin tâ ilk günden beri üzerinde hassas bulunduğu bir davadır. Çok bahtiyarız ki, huzur ve sükûnun verdiği nimetler içinde yaşayan ve evlâdlarımıza bu nimetin tadını tattıran bir vaziyette bulunuyoruz. Fena niyetlerle her hangi gayriahlâkî menfaatlerin peşinden koşmak suretile, her hangi bir entrika yapmak suretile memleket içinde şu veya bu zihniyeti takib edenlerin, Türkiye’nin huzura alışmış ve selâmetini onda görmüş muhitinde asla yer almamıştır ve almayacaktır da. Bundan çok eminiz ve bu emniyetimizi takviye eden, teyid eden sözler bize ayrıca kuvvet ve zevk vermiştir.

Huzur içinde, Hükümetin ifadesince, huzur içinde faziletli bir aile hayatı geçirmek davası Türkün zaten fazilete olan aşkının, salahiyetli bir dilden tekrarı dolayısıyla bizim tercümanı hissiyatımız olmuştur.

Arkadaşlar, Başvekilimiz bize cihanın içinde bulunduğu buhranlı ve hakikaten her an endişeler yaratmak vaziyetinde bulunan havayı çok güzel tasvir buyurdular. Bu havanın içinde Türkiye’ye taallûk eden siyaseti de çok güzel izah ettiler. Bütün bu sağdan soldan, nereden geleceği meşkûk fakat her halde mevcudiyeti karşısında

bulduğumuz noktalarda Türk siyasetinin ana hattını; Türkün âli menfaati, Türkün sulha muhabbetile beraber hâdisat karşısında müteyakkız bulundukları yolundaki teminat ile bağladılar.

Her insanın hakikî kıymeti, muayyen hâdisat karşısında nasıl tecelli ederse, ricali Devletin de hakikî kıymetleri, ricalden olmayan tecrübeleri nakıs, bilgileri eksik bulunan adamlar gibi olmayıp büyük hâdiseler karşısında dahi soğukkanlılıklarını muhafaza ederek, herkesin endişeli olduğu bir zamanda geceleri, karanlıkları geçerek istikbali gören gözler bu milletin saadet ve selâmetini tayine muktedir olan kafalardır ki, ricali Devlet sıfat ve salâhiyetini alırlar.

Biz, Cumhuriyet devrinden beri bütün muvaffakiyetlerimizi, kendilerine itimad ettiğimiz adamların, yani ricalimizin iktidar ve reviiyyetinde gördük, onlardan itimadımızı esirgemedik. Eminiz, katiyetle eminiz ki, başımızda bulundurduğumuz bu arkadaşlar da mazideki ricalin temin ettikleri muvaffakiyetleri ikmal ve itmam edecekler ve bize bahsettikleri emniyet ve huzuru, dahilde olduğu gibi hariçte de, temin edeceklerdir. (*Alkışlar*)

Hakikî milliyetçiler, millet menfaatini müdrük olanlar, kendilerinin saadet ve selâmetini başkalarının muvazenesinde, başkalarının teveccühünde değil, evvelâ kendi imanında ve kuvvetinde bulur, ondan sonra büyük davalara iştirakte bulur. Türk millî mücadelesinden evvelki hataları tamamen bir tarafa bırakarak kendine has bir emniyetle, herkes tarafından kolu ve kanadı kırılmış olduğu bir zamanda dahi kendine güvenmenin verdiği bir kuvvet ve maneviyatla yürümenin mükâfatı içindedir ve bu mükâfattan inhiraf etmek imkânı yoktur. Bu bakımdandır ki ricalimize nasıl güveniyorsak, siyasetimize nasıl güveniyorsak, ricalimiz ve siyasetimizin temel taşını teşkil eden ordumuza dahi, elbette, o kadar güveniyoruz. (*Şiddetli alkışlar*) Dimağlarımızın bize emrettiği teyakkuzun icablarını kuvvetimizin ve birliklerimizin yardımı ile temin etmekte, dün olduğu gibi yarın dahi, iman etmiş bir vaziyette bulunuyoruz. Onun için Hükümete candan itimadımızı verirken katiyetle şunu söylüyorum: Biz millî şeflerin arkasından gitmekte daima kazandık. Onun için Millî Şefin arkasında Atatürk evlâdları, kendilerine emanet edilen davasını dahilde ve hariçte, hiç bir şeyden yılmayarak, muhafaza etmekte dün olduğu gibi bu gün de yeniden ahdi peyman etmiş vaziyettedir. İşte Hükümete, işinde yürürken, bu kadar kuvvetli ve iradesine sahip bir millete dayandıklarından emin olmalarını söylemekle sözüme nihayet veriyorum. (*Alkışlar*)

BERÇ TÜRKER (Afyonkarahisar) – Sayın arkadaşlar, sizi sevgi ve hürmetle selâmlarım.

Necib Türk milletinin her zaman rehberi olan Büyük Millet Meclisinin bu muallâ kürsüsünden Yüksek Kamutay arkadaşlarıma hitab etmek şerefine nail olduğum için iftihar eder ve kendimi çok bahtiyar bilirim.

Sayın arkadaşlar,

Biz hepimiz bahtiyarız, çünkü Türk'üz (*Alkışlar*)

Bahtiyarız; çünkü bütün Türk milletinin sevgi ve itimadını kazanan fazilet ve kudret timsali mücessemi ve bütün varlığın milletimizin refahı ve yükselmesine hasreden ve çiftçi ve köylünün hamisi olan İsmet İnönü gibi âlicenab, şanlı ve şerefli bir Millî Şefimiz vardır (*Alkışlar*)

Bahtiyarız; çünkü dünyanın en kuvvetli ve en kahraman ordusu bizim Türk ordumuzdur. Onun önünde hürmet ve hayranlıkla eğiliriz (*Alkışlar*)

Bahtiyarız; Çünkü Yüksek Kamutayın her bir üyesi Milletin itimadını kazanmış ve bütün varlığı ile bu mukaddes vatanın daima yükselmesi ve refahı için çalışacağına and içmiştir (*Alkışlar*)

Bahtiyarız; Çünkü Devlet mekanizmasında Reisi Cumhurbaşnuzun yüksek direktiflerini daima göz önünde tutan çok muhterem Doktor Refik Saydam zekâsile, tecrübesile, yüksek ilim ve irfanı ile maruf durediş, disiplin sever başarılı bir Başvekilimizdir ve onun yanı başında, dirayetli, fedakâr ve tecrübe sahibi yurdumuzun menfaati için çalışan vekillerimiz vardır. Binaenaleyh, çok muhterem Başvekil ve kurduğu Vekiller heyetine, sonsuz itimadımız olduğunu beyan ederiz ve büyük muvaffakiyetler dileriz (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Bahtiyarız; Çünkü Millî Şefimizin yüksek ve değışmez başkanlığı altında saygı değeri bir Halk partisi vardır ki, milletimizin vahdetini, disiplinini, huzurunu temin ve Cumhuriyet rejiminin yüce prensiblerini halkımıza telkin etmiş mühim siyasî bir teşekküldür ve tek parti olması dolayısıyla tek mil ülkede millî bir vahdet yaratmıştır. Bendeniz müstakil bir saylavım. Fakat Cumhuriyet Halk Partisinin umde ve prensiblerini benimsemiş bir arkadaşınızım (*Bravo*)

Sayın arkadaşlar,

Yurdumuzun haricinde müthiş silâhlanma yarışı devam ederken bir emniyetsizlik ve fırtına havası esiyor ve her gün sulhu ihlâl edici hâdiseler önünde bulunuyoruz. Bu vaziyetin umumî bir harb doğurabilir endişesi şöyle dursun, hariçteki emniyetsizlik ve mütemadi silâhlanma yarışı, ekonomik nokta-i nazarından dahi, o milletleri iflâsa sevk edici bir felâkettir. İnşallah her tarafta akliselim galebe eder ve dünya ahvali kesbi salâh eyler. Türk milleti sulhperver olduğunu bütün dünyaya ilân etmiştir. On sekiz milyon Türk, asırların en büyük adamı olan Ebedî Şefimiz Atatürk'ün teslim ettiği şanlı inkilâb ve Cumhuriyet bayrağının altında, muazzez Reisi Cumhurbaşnuzun yanı başında, şanlı Türk ordusu ile beraber, yekpare bir cisim teşkil ederek hazır durmaktadır. Binaenaleyh, kendi kuvvetine güvenen civanmerd Türk milleti, hariçteki karışık vaziyeti ve vahim hâdiseleri itidali demle takib etmektedir.

Ancak, bütün dünya bilmelidir ki, daima yükselen ve ilerleyen hakşinas ve sulhperver Türkiye Cumhuriyeti, ebedî ve sarsılmaz bir varlıktır (*Bravo sesleri ve alkışlar*)

Yaşasın şanlı Türk milleti ve onun muazzez millî Şefi, yaşasın kara, hava ve deniz kahraman Türk kuvvetleri! (*Sürekli alkışlar*)

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Hükümetin programını, çalışma beyannamesi- ni dinledik. Gayet sade, gayet güzel ve hepimize gurur verecek mahiyettedir. Çok ciddi ve çalışkan ve saatini dakikasını ihmal etmez zeki Başvekilimizle on on beş senedir Kızılay'da arkadaşlık yaptık. Çalışma tarzının hakikaten hayranıyız. Hiç bir şey ihmal etmez ve mutlaka nüfuz eder. Büyük Şefin bidayettenberi mesai arkadaşı olması kendisinin mümtaz birçok vasıflarından başka cümlemize kendisini itimada lâyık görmeği sevinçle kabul ettirir. Memleketin dahili işleri şimdiye kadar taay- yün etmiş olduğu istikamette geçmiş Cumhuriyet Hükümetlerinin izinde itilâya yürüyecektir. Buna şüphe yoktur. Haricî işlere gelince, bütün millet gibi emniyetle istikbale bakabiliriz. Ne Trablusgarb gibi bir gaflet ve ne de Balkan harbi gibi bir beceriksizlik ne de Harbi umumide olduğu gibi bir emri vaki karşısında bulunaca- ğız. Bu gördüğümüz felâketlerin hiç birini görmeyeceğiz. Buna katiyen eminiz. Bu vazifede bu Hükümetin çalışkan arkadaşları ile memleketin yükselmesine ve yürü- mesine çalışacaklarında şüphe yoktur. Bilhassa Hariciyede mucibi iftiharımız olan Saraçoğlu her işin en ince noktalarına nüfuz etmeğe vakfı nefsededen bir recüldür. Bilhassa milletin başında bulunan ve Mudanya mütarekesi gibi her kesin kestire- mediği zamanlarda karanlık perdenin arkasını gören ve Lozan'daki muvaffakiyetile Cumhuriyet Hükümetinin kurulmasında yüksek bir kabiliyet gösteren ve hepimi- zin kestiremediğimiz atıye ışık veren ve hakikaten milleti kurtaran Atatürk'ün ya- nında vazife alan, modern bir Hükümet teşkil eden mucibi iftiharımız büyük millî Şefimiz ortadadır. Hükümetin vazifesi budur. Bize ve millete düşen vazife bir za- ruret hâsıl olursa bizi davet ettiği zaman millet Hükümete inanarak ve icab ederse ölererek arkasından gitmektir.

Arkadaşlar; bu istilâ edilen memleketler hakkında bir acı duyayım dedim, du- yamadım. Çünkü ölmesini bilmeyen bir millet yaşayamaz. Bizim başımıza birçok felâketler geldi. Trablus'u gördük, Hicaz vaziyetini biliyoruz. Bir avuç Türk nere- de ve ne vaziyette olursa olsun ne ölümü düşündü, ne yokluğu düşündü. Çalıştı. İstiklâl böyle elde edilir. Yoksa her hangi bir millet kendi bahçesine girer gibi gi- rer ve bunlara da karşı konulmazsa tabii böyle milletlerin istiklâlde fiilen hakları yoktur. Onun için ben doğrusu acımadım Arnavudluk hiç olmazsa bizim Trablus'ta yaptığımızın dörtte birini yapmalıydı. Çünkü bunlara Türk kanı filân da katışmış- tı. Yalandan iki tüfek patladı, Allaha ısmarladık denildi. Bütün dünya bilir ki Türk böyle yenir, yutulur bir lokma değildir. Başımızda daima perdenin arkasını gören, 15-20 sene sonrası için tedbirler alan büyük Şefimiz var.

Şu halde arkadaşlar; emniyetle, itimatla Hükümetin peşinden yürüyüb Allah- tan muvaffakiyetler dileriz (*Alkışlar*)

RASİH KAPLAN (Antalya) – Arkadaşlar; Millî Hükümetimizin yaşadığı yir- mi sene içinde Sayın Başvekil Refik Saydam'ı daima bilgi ile, daima nizamla, dü- rüsti ile çalışır gördük. Türk milleti öyle gördü, Türk milleti tarihine öyle kaydetti. Bu defa teşkil ettiği İcra Vekilleri Heyetile, eski programını, bundan dört ay evvel okuduğu programını teyid ederek işe başlıyor. Programı okurken bütün ciddiyetle, bütün dürüstlüğü ile bütün feragatle nizam ve bilgi ile çalışan Refik Saydam gözü- müzün önünde yine yükseldi.

Asırların ihmal ettiği Türk yurdunu millî idare teessüs ettikten sonra, Türk ulusu kendi işini, kendi eline aldıktan sonra nasıl imar edeceğini, ne kadar iyi bilmişse, ne kadar çabuk imar işlerinde muvaffakiyetle ilerlemişse arkadaşlar bu gün Dünya ulusları arasında lâîk olduğu mevkiî Türk ulusu almak için bütün bilgi ile gerek ulus ve gerek onun mümessili olan Meclis ve Meclisin teşkil ettiği Hükümet, her iki yüksek müessesenin, Devletin başkanlığını yapan Büyük Millî şef İsmet İnönü ile elbirliği yapıp büyük gayeye büyük bir bilgi ile yürümektedir.

Bu vaziyet üzerinde Sayın Başvekilimizin işaret ettikleri, bugün itimad için huzuruza gelen, İcra Vekilleri Heyetinde hâsıl olan iki vekâlet daha ihdası vaziyetine temas etmek istiyorum. Hakikaten on beş senelik Cumhuriyet Hükümetinin iyi mesaisi, iyi çalışması, işlerimizi bu sahada çok fazla inkişaf ettirmiştir. Onun için bu iki vekâletin ayrılması, işlerin daha geniş takib edilmesi dernektir. Ümid ederiz ki onlar da bundan evvelki arkadaşları gibi bu vekâletlerde yine muvaffakiyetle çalışarak, memleketi bezeyecekler, milletin göğsünü kabartacaklardır.

Senelerce mücadele yaptığımız; eskiden dünyanın hemen hemen denizlerinin yarışma hâkim olan, İmparatorluğun ihmali yüzünden gerileyen denizciliği yükseltmek için başladığımız mücadele de, denizcilik işlerimizde eski mevkiimizi almak için, deniz ticaretinden bahsediyorum, deniz yolları işini tanzim etmekte Ali Çetinkaya'nın bu vekâleti deruhde etmesi bana büyük ümid veriyor. Ümid ediyoruz ki D. Demiryollarını bir umum müdürlük yaparak nasıl yürütmüş ise bu müesseseyi de bir umum müdürlük halinde yürütecek, bir kaç senedenberi bu iş üzerinde çektiğimiz müşkülâtı pek yakında bertaraf edecektir. Sahillerimiz daha iyi vapurlarla süslenecektir.

Dahilî emniyet işlerimiz; arkadaşlarımızın hepsi bu hususa temas ettiler, Onun için fazla sözle sizleri rahatsız etmek istemiyorum. Bir noktaya ilîseceğim; dahilî işlerimizde tesis ettiğimiz bu sükûnu, bu huzuru daha kuvvetlendirmek için Hükümetimizden ricamız, dileğimiz, isteğimiz teftiş işlerini kuvvetlendirecek lâîhaları bir an evvel getirmeleridir. Dahilî vaziyette istediğimiz işlerin başında teftiş işlerini kuvvetlendirmek esasını biran evvel tahakkuk ettirecek kanunları getirmelerini rica edeceğiz. Devlet teftiş, Devlet kontrolü vilâyetlerde icraat, iş üzerinde teftiş esas umdemiz olmalıdır, arkadaşlar; Bu nokta üzerinde Sayın Başvekilimizin biran evvel bir kanunla bu vaziyeti takviye buyurmaları için lâîhayı Meclise sevk etmelerini dileyceğim.

Haricî vaziyet üzerinde, bütün arkadaşlarımızın söylediği gibi, arkadaşlar haricî vaziyette en çok korkulacak şey kararsızlıktır. Türk milleti için bu kararsızlık mevzubahis değildir. Türk milleti, millî mücadeleye başlarken bir karar vermiştir: Kendi yurdunda, istiklâl ile, kendi varlığı ile yaşarken bütün Dünyanın sulhunu sevmek, fakat kendi yurdunda kendi istiklâlini çok görürlerse, kendi huzurunu, kendi varlığını ona çok görürlerse bu günkü Türk yurdu bir ferdin meskeni ne ise, Türk yurdu da bir meskendir, başka bir şey değildir.

Bir aslanın meskenine yapılan tecavüz ve taarruz ne ile mukabeleyi icab ettirirse Türk ulusu da kendisine tecavüz edeceklerle karşı aynı suretle mukabele etmesini

bilir. Hükümetimizin beyannamesinde olduğu gibi dünya sulhunu, evet dünya sulhunu severiz ve istiyoruz. Fakat bu esasa bütün milletlerin riayet etmeleri şartile. Başkasının yurdunu ve istiklâlini çiğnemek suretile ileriye gitmek hiç bir vakit hatırimızdan geçmez. Fakat kendi yurdumuzda istiklâlimize karşı hissedeceğimiz ufak bir tecavüz bütün Türk ulusunun mukabelesile karşılanacaktır. Bütün Türk ulusu Büyük Millet Meclisile beraber yurdu korumak için el birliği ile hududlara koşacaktır. Bundan hiç bir millet, hiç bir Devlet şüphe etmesin. Biz, kararımızı vermiş vaziyette bulunuyoruz. Yurda karşı ufak bir tehlikeyi hissettiğimiz anda hepimiz o tehlikenin karşısında kaçmıyacağız ve yılmıyacağız. Türk hiç bir vakit istiklâlsiz yaşayamamıştır, esasen yaşayamaz. *(Alkışlar)* Türkün meskeni olan bu yurda göz koyanların vay başına geleceklere. *(Alkışlar)*

BAŞKAN – Hükümet programını okumuş ve itimad istemiştir. Şimdi rey toplayacağız.

Arkadaşlar kürsünün lütfen sağ tarafından gelirlerse daha münasib olur.

(Bilecik daire-i intihabiyesinden başlamak üzere isimler okundu ve reyler kutularda atıldı)

BAŞKAN – Rey vermeyen var mı?

Rey toplama muamelesi bitmiştir.

İtimad reylerinin neticesini arz ediyorum: 389 zat reye iştirak etmiştir. 389 reyle ve ittifakla Refik Saydam Hükümetine beyanı itimad edilmiştir. *(Alkışlar)*

BAŞVEKİL Dr. REFİK SAYDAM (İstanbul) – Arkadaşlarım; gerek bendenize ve gerek arkadaşlarım, itimadlarımıza şükranlarımızı arz ederiz. Bunu haketmeye çalışacağız. *(Alkışlar)*

BAŞKAN – Çarşamba günü için işimiz yoktur. Cuma günü saat 15'te toplanılmak üzere celseye nihayet veriyorum.

Kapanma Saati: 18.00

İtimat Reyleri

(Müttefikân İtimad edilmiştir)

Program:	10.04.1939
Güvenoylaması:	10.04.1939
Aza adedi	424
Reye İştirak edenler	389
Kabul edenler	389
Reddedenler	0
Müstenkifler	0
Reye İştirak etmeyenler	35
Münhaller	0

(Kabul edenler)

Afyon Karahisar

Ali Çetinkaya, Berç Türker, Cemal Akçın, Hamza Erkan, Haydar Çerçel, İzzet Akosman, Mebrure Gönenç

Ağrı

Halid Bayrak, İhsan Tav

Amasya

Esad Uras, İsmail Hakkı Mumcu, Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Aka Gündüz, Arif Baytın, Belkis Baykan, Dr. Taptas, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Fevzi Daldal, Mümtaz Ökmen, Rifat Araz, Şakir Kınacı, Yahya Galib Kargı

Antalya

Cezmi Ercin, Dr. Cemal Tunca, Dr. Münir Soykam, Numan Aksoy Rasih Kaplan, Türkan Örs

Aydın

Adnan Menderes, Dr. Hulusi Alataş, Dr. Mazhar Germen, Dr. Şakir Şener, Mümtaz Kaynak, Nazmi Topcoğlu, Nuri Göktepe

Balıkesir

Fahrettin Tiritoğlu, Feyzi Sözen, Gı Kâzım Özalp, Hacim Çarıklı, Hayrettin Karan, Hilmi Şeremetli, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Emir, Muzaffer Akpınar, Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Yahya Sezai Uzun

Bilecik

Dr. Gl. Besim Ömer Akalın, Dr. Muhlis Suner

Bingöl

Feridun Fikri, Necmeddin Sahir

Bitlis

A. Süreyya, ÖrgEEvren Tevfik Temelli

Bolu

Cemil Özçağlar, Dr. Emin Cemal Suda, Dr. Zihni Ülgen, Emin Yerlikaya, Fethi Okyar, Hasan Cemil Çambel, Lûtfi Gören

Burdur

Dr. Ahmed Ruhi Yeşilyurt, Memed Sanlı,

Bursa

Atıf Akgüç, Dr. Galib Kahraman, Dr. Refik Güran, Dr. Sadi Konuk Fatin Güvendiren, Fazlı Güleç Gl. Naci Tınaz, Muhittin Baha Pars, Mustafa Fehmi Gerçeker, Nevzad Ayas, Refet Canitez

Çanakkale

Atıf Kamçıl, Avni Yukaruç, Hilmi Ergeneli, Reşad Nuri Güntekin, Rusuhi Bulayırılı

Çankırı

Dr. Akif Arkan, Fazıl Nazmi Örkün, M. Abdülhalik Renda, Ziya Esen

Çoruh

Ali Rıza Erem, Asım Us, Atıf Tüzün, Mazhar Müfid Kansu

Çorum

Eyüb Sabri Akgöl, İsmail Kemal Alpsar, İsmet Eker, Münir Çağıl, Nuri Kayaalp, Süleyman Köstekçioğlu, Şakir Baran

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Emin Aslan Tokad, Fahri Akçakoca Akça, Necib Ali Küçüka, Tahir Berkay, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

Cahit Çubukçu, Dr. İbrahim Tali Öngören, Gl. Kazım Sevüktekin, Rüştü Bekit, Veli Necdet Sungutay, Zülfü Tığrel

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Fuad Balkan, Osman Şahinbaş

Elâzığ

Fazıl Ahmed Aykaç, Fethi Altay, Fuad Ağralı, Fuad Ziya Çiyiltepe, Sabit Sağıroğlu

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter, İskender Artun, Saffet Arıkan Salih Başotaç

Erzurum

Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tuzer, Gl. Pertev Demirhan, Gl. Zeki Soydemir, Münir Hüsrev Göle, Nafiz Dumlu, Nakiye Elgün, Salim Altuğ, Şükrü Koçak

Eskişehir

Emin Sazak, İzzet Arakan, Osman Işın, Yusuf Ziya Özer

Gaziantep

Ahmed Aksu, Bekir Kaleli, Dr. Memed Ali Ağakay, Memed Şahin Nuri Pazarbaşı, Ömer Asım Aksoy

Giresun

Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Gl. İhsan Sökmen İsmail Sabuncu Münir Akkaya Nafi Atuf Kansu Talât Onay

Gümüşane

Durak Sakarya Edib Servet Tör Hasan Fehmi Ataç Şevket Erdoğan Yusuf Ziya Zarbun

Hakkâri

İzzet Ulvi Aykurd

İçel

Ahmed Ovacık Dr. Muhtar Berker, Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Gl. Cemal Mersinli, Turhan Cemal Beriker

İsparta

Hüsnü Özdamar, Kemal Ünal, Mükerrerrem Unsal

İstanbul

Abidin Daver, Ahmed Hamdi Denizmen, Ahmed Şükrü Esmer Ali Kâmil Akyüz Ali Rana Tarhan Atıf Bayındır Dr. Tuğamiral Hakkı Şinasi Erel Fakihe Öymen Galib Bahtiyar Göker Gl. Kâzım Karabekir Gl. Refet Bele İbrahim Alâettin Gövsa adettin Uraz Şükrü Âli Ögel Ziya Karamursal

İzmir

Benal Arıman Celâl Bayar Halil Menteşe, Hasan Âli Yücel, Kâmil Dursun, Mahmud Esad Bozkurd, Memed Aldemir, Nazmi İlker, Rahmi Köken, Reşad Mimaroglu, Sadettin Epikmen, Şehime Yunus, Şükrü Saraçoğlu

Kars

Esad Özoğuz, Fuad Köprülü, Gl. Muhittin Akyüz, Hüsrev Kızıldoğan, Kahraman Arıklı, Ömer Küntay, Şerafettin Karacan, Zihni Orhon

Kastamonu

Abidin Binkaya Dr. Tevfik Aslan Hacer Dicle Hilmi Çoruk Hüsnü Açıksöz Muharrem Celâl Bayar Nuri Tamaç Rıza Saltuğ Tahsin Coşkan

Kayseri

Ahmed Hilmi Kalaç, Faik Baysal, Nazmi Toker, Ömer Taşcıoğlu, Reşid Özsoy, Sadettin Serim, Salih Turgay, Suat Hayri Ürgüblü

Kırklareli

Dr. Fuad Umay, Hamdi Kuleli, Şevket Ödül, Zühtü Akın

Kırşehir

Dr. Yusuf Ziya Somer, Hazım Börekçi, İzzet Özkan, Memed Seyfeli

Kocaeli

İbrahim Dıblan, İbrahim Süreyya Yiğit, İbrahim Tolon, Ragıp Akça, Salâh Yargı

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker, Ali Rıza Türel, Dr. Osman Şevki Uludağ, Fuad Gökbudak, Galib Gültekin, Gl. Ali Fuad Cebesoy, İzzet Erdal, Kâzım Gürel, Kâzım Okay, Mustafa Ulusan, Naim Hazım Onat, Şevki Ergun, Tevfik Fikret Silay, Vehbi Bilgin

Kütahya

Alâettin Tiridoğlu, Besim Atalay, Dr. Ali Süha Delilbaşı, Muhlis Erkmen, Mustafa Bacak, Receb Peker, Sadri Ertem, Vedit Uzgören

Malatya

Dr. Hilmi Oytaç, Emrullah Barkan, Gl. Osman Koptagel, Mahmud Nedim Zabcı, Memed Şevket Özpazarbaşı, Mihri Pektaş, Muttalib Öker, Nasuhi Baydar, Osman Taner, Vasıf Çınay

Manisa

Asım Tümer, Dr. Saim Uzel, Faik Kurdoğlu, Hikmet Bayur, Hüsnü Yaman, Kâzım Nami Duru, Kenan Örer, Osman Ercin Refik İnce, Rıdvan Nafiz, Edgüer ,Yaşar Özey

Maraş

Hasan Reşid Tankud, Mansur Bozdoğan, Memed Erten, Ziya Kayran

Mardin

Dr. Rıza Levent, Edib Ergin, Gl. Seyfi Düzgören, Hasan Menemencioğlu, İrfan Ferid Alpay, Muhittin Birgen, Rıza Erten

Muğla

Cemal Karamuğla, Dr. Hüseyin Avni Ercan, Sadullah Güney

Muş

Hakkı Kılıcoğlu, Şükrü Ataman

Niğde

Cavid Oral, Dr. Abravaya Marmaralı, Dr. Rasim Ferid Talay, Faik Soylu, Halid Mengi

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz, Ali Canib Yöntem Dr. Vehbi Demir Hamdi Şarlan, Hamdi Yalman, Hüseyin Ekşi, İsmail Çamaş, Selim Sırrı Tarcan

Rize

Ali Zırh, Fuad Sirmen, Kemalettin Kâmi, Raif Dinç

Samsun

Amiral Fahri Engin, Hüsnü Çakır, Meliha Ulaş, Memed Ali Yörüker, Naşit Fırat, Ruşeni Barkın, Süleyman Necmi Selmen, Zühtü Durukan

Seyhan

Ali Münif Yeğena, Damar Arıkoğlu, Gl. Naci Eldeniz, Hilmi Uran, İbrahim Mete, İsmail Safa Özler, Sinan Tekelioğlu, Şemsa İşcan, Tefik Tarman

Siird

Ali Rıza Esen, Hulki Aydın, Naki Bekmen, Şefik Özdemir

Sinob

Cemal Aliş Cemil Atay Cevdet Kerim İncedayı Hulusi Oruçoğlu Yusuf Kemal Tengirşenk

Sivas

Abdurrahman Naci Demirağ Atıf Esenbel Gl. Akif Öztekin Erdemgil Hikmet Işık İsmail Memed Uğur Mergube Gürleyik Mitat Şükrü Bleda Necmettin Sadak Remzi Çiner Ziya Başara Tekirdağ Cemil Uybadın Faik Öztrak Nazmi Trak Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Cemal Kovalı, Galib Pekel, Gl. Sıtkı Üke, Hasip Ahmed Aytuna, Muammer Develi, Nâzım Poroy, Resai Erişken, Sıtkı Atanç

Trabzon

Daniş Eyiboğlu, Faik Ahmed Barutçu, Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Mitat Aydın, Raif Karadeniz, Salise Abanozoğlu, Sırrı Day, Süleyman Sırrı Gedik

Tunceli

Haydar Rüştü Öktem, Mitat Yenel, Sami Erkman

Urfa

Ali Saib Ursavaş, Gl. Ahmed Yazgan, Memed Emin Yurdakul, Refet Ülgen, Sami İşbay, Şeref Uluğ

Van

Hakkı Ungan, İbrahim Arvas, Münib Boya

Yozgad

Ahmed Sungur, Celâl Arat, Ekrem Pekel, Salim Korkmaz, Sırrı İçöz, Veled İzbudak, Ziya Arkant

Zonguldak

Halil Türkmen, Hasan Karabacak, Hüsamettin Okan, İbrahim Etem Bozkurt, Mustafa Bozma, Şinasi Devrin, Rifat Vardar, Yusuf Ziya Özenci

(Reye İştirak etmeyenler)

Ağrı

Dr. Hüsamettin Kural

Ankara

İsmet İnönü (Rs. C.) Muammer Eriş

Antalya

Tayfur Sökmen (M.)

Bilecik

Salih Bozok

Burdur

İbrahim Necmi Dilmen (M.)

Çanakkale

Ziya Gevher Etili

Çankırı

Hüseyin Cahid Yalçın

Çorum

Dr. Mustafa Cantekin

Denizli

Dr. Kâzım Samanlı

Diyarbakır

Zeki Mesud Alsan

Edirne

Şeref Aykut

Eskişehir

İstamat Özdamar

Gaziantep

Dr. Abdurrahman Melek (M.)

Giresun

Fikret Atlı

İstanbul

Dr. Refik Saydam (Bş. V.) Salâh Cimcoz

İzmir

Dr. Mustafa Bengisu

Kırklareli

Burhanettin Denker

Kocaeli

Ali Dikmen Dr. Fuad Sorağman Kemalettin Olpak Orgl. Ali Said Akbaytuğan

Kütahya

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Manisa

Kâni Karaosman

Maraş

Dr. A. Kemali Bayazıt

Muğla

Hüsnü Kitabcı Yunus Nadi

Niğde

Hazim Tepeyran Naim Erem

Rize

Dr. Saim Ali Dilemre Hasan Cavid

Sivas

Şemsettin Günaltay (Rs. V.)

Tekirdağ

Rahmi Apak

I. Saraçoğlu Hükümeti
09.07.1942-09.03.1943

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 09.07.1942-09.03.1943

Adliye Bakanı

H. Seyfettin MENEMENCİOĞLU (Mardin) 09.07.1942-09.03.1943

Milli Müdafaa Bakanı

Ali Rıza ARTUNKAL (Manisa) 09.07.1942-09.03.1943

Dahiliye Bakanı

Ahmet Fikri TÜZER (Erzurum) 09.07.1942-16.08.1942

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 17.08.1942-09.03.1943

Hariciye Bakanı

Numan MENEMENCİOĞLU (İstanbul) 14.08.1942-09.03.1943

Maliye Bakanı

Fuat AĞRALI (Elazığ) 09.07.1942-09.03.1943

Nafia Bakanı

Ali Fuat CEBESoy (Konya) 09.07.1942-09.03.1943

Maarif Bakanı

Hasan Ali YÜCEL (İzmir) 09.07.1942-09.03.1943

İktisat Bakanı

Sırrı DAY (Trabzon) 09.07.1942-09.03.1943

Sihhat ve İctimai Muavenet Bakanı

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 09.07.1942-09.03.1943

Gümrük ve İnhisarlar Bakanı

Raif KARADENİZ (Trabzon) 09.07.1942-09.03.1943

Ziraat Bakanı

Ş. Raşit HATİPOĞLU (Afyonkarahisar) 09.07.1942-09.03.1943

Münakalat Bakanı

Mehmet Fahri ENGİN (Samsun) 09.07.1942-09.03.1943

Ticaret Bakanı

Behçet UZ (Denizli) 09.07.1942-09.03.1943

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 6 Cilt 27 İnikat 77
Sayfa 21-31
05.08.1942 Çarşamba

BİRİNCİ CELSE
REİS – Şemsettin Günaltay
KÂTİPLER: Vedit Uzgören (Kütahya)
Hamdi Selçuk (Hatay)
Açılma saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

REİS – Meclis açılmıştır.

Başvekil Şükrü Saraçoğlu'nun riyasetinde teşekkül eden İcra Vekilleri Heyetinin iç ve dış siyaseti hakkında beyanatı

REİS – Yeni teşekkül eden Hükümet, Teşkilâtı esasiye kanununun 44'ncü maddesine tevfikân, iç ve dış siyasetini Büyük Millet Meclisinin tasvibine arz edecektir.

Söz Başvekilindir.

(Başvekil Şükrü Saraçoğlu sürekli alkışlar arasında kürsüye geldiler)

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU (İzmir) – Arkadaşlar,

Aziz hâtırası önünde saygı ile eğildiğimiz Dr. Refik Saydam'ın vazife başında ölmesi üzerine teşkiline memur buyrulduğum Hükümeti Büyük Meclisin yüksek huzuruna getiriyorum.

Yeni Hükümetiniz de evvelkiler gibi Cumhuriyet Halk Partisi programını hasasiyetle ve dikkatle tatbika çalışacaktır.

Arkadaşlar,

Dünyanın her gün daha fenalaşan ve ufuklarında bir ümit ışığı belirmeyen karanlık manzarası içinde Türk milleti bütün ıstıraplarına rağmen en bahtiyar bir mevcudiyet olarak göze çarpıyor. Bu saadetin sırrı Büyük bir Şefin etrafında yaratılan birliktir. Görmekte olduğumuz dünya faciaları içinde milletlerin yıkılmalarına sebep olan tefrikalar, ihtilâflar Türk Milleti'nin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü'nün yarattığı karşılıklı güven sayesinde (*Alkışlar*) bu memlekette yer bulmamıştır. İnönü Türk Milleti'ne, Türk milleti de İnönü'ye çok yaraşıyor. (*Bravo sesleri alkışlar*) Bu güne kadar olduğu gibi yarın da aynı birlik ve beraberlik içinde sıkıntılarda ve sevinçlerde birbirimize dayanarak emniyetle yürüyeceğiz. Böylece bu koruyucu birliğin idamesi Hükümetiniz için de ilk ve en büyük gayeyi teşkil edecektir.

Arkadaşlar,

Topraklarımızı harbin dışında tutmak için bütün dikkat ve gayretimizi sarf etmekteyiz. Bu güzel eseri sonuna kadar götürmek için ümidimiz azalmış değildir. Fakat bizim bütün dikkat ve itinalarımıza rağmen bir gün istiklâlimiz veya topraklarımızı tecavüze mâruz kalacak olursa bütün varlığımız, bütün mevcudiyetimiz bir tek idealin emrine verilecektir. (*Bravo sesleri*) Bu ideal de son ferdimize kadar çarpışmak olacaktır. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Bundan dolayı Ordumuzu her an için kuvvetli ve hazır tutuyoruz ve onu her türlü ihtimamın, her türlü itinanın üzerinde temerküz ettiği büyük bir varlık olarak yaşatmakta devam edeceğiz. Ordumuzu her gün biraz daha kuvvetli görmek hepimiz için bir gaye, Hükümetiniz için de bir program olmakta devam edecektir (*Alkışlar, bravo sesleri*)

Arkadaşlar, herkes tarafından bilinen bu yüksek hakikatlerden sonra haricî ve dahili politikalarımıza geçiyorum.

Harici politika:

Cumhuriyetimizin Lozan'da başlayan faal ve müsbet haricî siyaseti birçok imtihanlardan geçtikten sonra bugünkü duruma varmıştır. Bu durum bugün en iyi istikrar kelimesiyle tavsif edilebilir. Hudutları haricinde hiç bir sergüzeşt fırkasında koşmayan ve koşmayacak olan Türkiye harbin dışında kalmak imkânlarını aramış ve bu imkânları da şuurlu müspet bir bitarafılık üzerinde yürümekte bulmuştur.

Üç seneden beri dünyayı yakan ve yıkan haile önünde Türkiye menfi bir bitarafılık ile vaziyetini koruyamazdı ve yarın da koruyamaz. Türkiye bitarafılığı umumî bir politik sistemin işlenmiş bir şeklidir ve politikamızın kimseyi endişeye düşürmeyecek bir berraklığı ve samimiyeti vardır.

İngiltere ile olan ittifak muahedemiz her iki tarafın nefine olarak vazife görmekte devam edecektir. Türkiye - İngiltere ittifakı realitenin ifadesi ve biraz evvel arz ettiğim politik sistemin esaslı bir rûknüdür.

Yine o politikanın bariz ve samimi bir tezahürünü de Türkiye ile Almanya arasındaki karşılıklı anlayış ve dostluğu yeniden tevsik eden Türk - Alman Anlaşmasında görüyoruz.

Harbin bu iki esaslı burcuna karşı olan vaziyetimizi ve o Devletlerle olan bağlarımızı müspet siyasetimizin bariz birer misali olarak arz ettim.

Muharip kümelerin her ikisinde kendileriyle ahdi veya fiili rabıtalарımız ve dostluklarımız olan Devletler yer almıştır ki bunlara karşı da dost ve dürüst olmakta devam edeceğiz (*Alkışlar*)

Dostluğuna karşı sonsuz bir hüsnüniyetle meşbu dostluk, düşmanlığa karşı yıkılmaz bir azim ve metanetle mukabele, (*Alkışlar*) işte Hükümetinizin takip edeceği haricî siyasetin tam ifadesi (*Bravo sesleri*)

Dâhilî politikaya gelince: Arkadaşlar,

Dâhilî politikamızın en mühim cephesi iktisadi cephedir ve bu iktisadi cephenin en hararetili köşesi de iaşe meselesidir.

Liberal iktisat ilmi, insanların refahını arttırmak için her memlekete, o memlekette en bol ve en kolay yetişen mahsulleri yetiştirmek ve bunları diğer memleketlerde en bol ve en kolay yetişen mahsullerle mübadele etmek tavsiyesindedir, insanları idare eden yalnız iktisat kaideleri olsaydı bu tavsiyeye riayet etmek çok yerinde olurdu. Fakat bu ilmin yanında bir de hayat bilgisi vardır ki onun da bize tavsiyesi şudur:

“Bir memleket, umumî ve geniş ihtiyaçlarını bizzat kendisi istihsal edemiyorsa o memleket sulhta ve harpte yabancı iradelerin tesirinde kalabilir”. Onun için biz, gıda, elbise, ayakkabı, silâh gibi umumî ve geniş ihtiyaçlarımızı bizzat kendimiz yetiştirmek için her fırsattan istifade ederek çalışmak kararındayız (*Bravo sesleri*) Bu umumî kaide ve kararımızı bir kere daha ilân ederken hemen haber vermeliyim ki ihtiyaçlarımızın, zaruretlerimizin şiddeti ne olursa olsun hiç bir yabancı irade bizim bileğimizi bükemeyecektir (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Bu umumî kaideyi söyledikten sonra sıkıntılarımız ve günlük işlerimiz hakkındaki düşüncelerimizden bahsetmek istiyorum.

Bugünkü sıkıntılar bilhassa iâşe etrafında toplanmıştır ve hepsi muvakkat ve geçici ve harpe beraber nihayet bulacak arızalardır.

Bütün dünya ile beraber bütün komşularımızın harp içinde olduğunu ve istihsalde çalışan yüz binlerce gencimizin silâh altında bulunduğunu göz önünde tutan Hükümet bu darlığı biraz da tabii bulmaktadır. İâşe sıkıntısı bu gibi işler için en hazırlıklı ve en teşkilâtlı memleketlerde bile facialar yaratacak hale geldi.

Bugün bitaraf Devletlerde bile hiç bir müşteri bulamadığı için çürüyen, buna mukabil hiç bir pahaya tedarik edilemeyen mallar mevcuttur.

Bizim çekmekte olduğumuz darlık bu umumî ve büyük ıstırabın küçük bir parçasıdır. Ve bunun çoğalmasa ihtimali yok değildir.

Böyle olduğu takdirde bu yükü mütesaviyen çekmek ve çektirmek için bütün tedbirleri almakta kusur etmemeğe çalışacağız. Bol imkânlar oldukça onun neşesini beraber tadacağız, bertaraf edilemeyen ihtiyaçların sıkıntısını da beraber çekeceğiz ve herhalde Hükümetiniz kararlarının ümitli veya ıstıraplı olmalarına bakmayarak onları olduğu gibi millete anlatacaktır.

Bundan evvel benim ve on arkadaşımın dahil olduğu Hükümet, memlekette hayat pahalılığına ve iktisadi buhranlara mâni olmak için verilen salâhiyetlere istinaden birçok sert kararlar aldı ve onları sıkı bir gayretle tatbika başladı. Fakat aradan günler geçtikçe, bu kararların matlup neticeyi vermeyeceği, yapılan şikâyetlerden, tesbit edilen fiyatlarla birçok malların ve gıda maddelerinin bulunamamağa başlamasından ve yapılan tetkiklerden anlaşılmağa başladı. Onun için yeni Hükümet hemen işe başlayarak bu sert tedbirleri yumuşatmağa, yer yer kaldırmağa ve yer yer değiştirmeğe karar verdi ve tedbirlerin iktisadi olmasına daha çok bel bağladı. Tuttuğumuz bu yolda fiyatlar, kendisiyle mal tedariki imkân haricinde çıkan resmî fiyatların tabiatıyla üstüne çıkacak ve fakat herhalde kara pazar fiyatlarının dununda kalacaktır.

İlk işe, en mühim gördüğümüz hububattan başladık. Gördük ki bu memleket, sulh zamanında bile kendisine ancak kifayet edebilen hububatı yetiştirmiş ve pek müstesna senelerde pek az ihracat yapmıştır. Fakat harple beraber koskoca bir Türk ordusu buğday sarfiyatını yüz binlerce ton artırdığı gibi Türk ordusunun hayvanları da arpa ve yulaf sarfiyatını yüz binlerce ton arttırmıştır ve münhasıran bu yüzden muvazenede koskoca bir açık peyda olmuştur.

Diğer bir hesaba göre harp başladığı zaman Devlet elinde (250) bin ton bir buğday stoku vardı. Halkın ve tüccarın elindeki miktar herhalde bu miktardan az değildi. Demek harp yıllarına (500) bin ton bir buğday stoku ile girmiştik. Bu stok bizi yalnız iki sene rahat yaşattı. Üçüncü seneye pek sıkışık olarak girdik. Bu sıkışık yılda, huzurunuzda şükranla yadetmeği vazife bildiğim yüz küsur bin tonluk İngiliz hububat yardımına rağmen gayet sert ve sıkı tahdidi tedbirler aldık ve Türk ırkının başlıca gıdası olan ekmeği çok küçülttük. Bütün bunlara rağmen ekmek darlığını ve sıkıntısını hâlâ bertaraf edemedik. Bu hesaplar da göstermektedir ki, yalnız buğdayda 250 bin tonluk bir açığımız vardır.

Bu açık ancak şu üç şekilde kapatılabilir:

1. Çiftçiyi memnun ederek istihsalı arttırmak;
2. İstihlâki azaltmak;
3. Hariçten buğday getirmek.

Biz bu üç tedbirin üçünü birden aldık. Çiftçiyi memnun etmek için fiatları arttırdık; istihlâki azaltmak için Ordu ve resmî teşekküllerle kontrolü bir dereceye kadar mümkün olan büyük şehirlerde konmuş olan tahdidatı muhafaza ettik; hariçten buğday tedariki için bilhassa Amerika'ya müracaat ettik. Amerika Hükümeti 45 gün içinde on beş bin ton buğdayı kendi vasıtasıyla getirip teslim etmeyi süratle vadettiği gibi, nakil vasıtası tarafımızdan tedarik edilmek şartıyla istediğimiz kadar buğday vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Biz bir taraftan Amerika'nın gösterdiği yüksek anlayışa ve dostluğa derin teşekkürlerimizi ifa ederken diğer taraftan yabancı nakil vasıtası temini için çalışmaya başladık. Bundan maada vapur ve nakliye sıkıntılarımıza rağmen bir vapurumuzu ayrıca bu işe tahsis etmeğe çalışıyoruz. Ümit ediyoruz ki, buğday için almış olduğumuz tedbirlerin hepsi iyi işliyecek olursa buğday buhranı tamamen zail olacak ve hattâ yer yer buğday fiatlarının, Hükümetin % 25'er için tesbit ettiği fiatın dununa düşebilecektir.

Arpa ve yulaf açığımızı kısmen hariçten tedarik etmekle fakat bilhassa bizde çok bol olan ve iyi bir gıda olduğu anlaşılan pancar ve pamuk çekirdeği küsbelarının mühim kısmını ordunun hayvanlarına tahsis etmek suretiyle kapatmağa çalışacağız. Biliyorsunuz ki malzeme ve mamul maddeler ihtiyacımızı temin etmek için Almanya ile yüz milyon marklık kredi mukavelesi imzalamıştık. Elyevm bir heyetimiz bu krediyi işletmek için Berlin'de bulunuyor. Heyetimize ve işlerimize gösterilmekte olan kolaylıklar için teşekkür etmeyi bir vazife bilirim.

Arkadaşlar,

Buraya kadar olan sözlerimle alelûmum hububat hakkında almış olduğumuz malûm kararların mucip sebeplerini izah etmiş olduğumu sanarak diğer maddelere geçiyorum.

Fasulye, nohut, mercimek, pirinç gibi gıda maddelerindeki takyidatı bütün bütün kaldırdık. Çünkü:

1. Bu mahsullerin her biri kolaylıkla diğerinin yerine kaim olabilir.
2. Buğday politikamız muvaffak olursa büyük miktarda bir bulgur mevcudu bu maddelerin pahalılaşmasına kolaylıkla mâni olur.
3. Ötedenberi büyük miktarda fasulye ihraç eden bir memleketiz.
4. Her yerden gelen haberler, bu cins mahsullerimizin bu sene çok bereketli olacağını gösteriyor.

Yağlar hakkında da ayni kararı verdik. Çünkü memleketimizde ihtiyacı karşılayan başlıca yağlar şunlardır: Tereyağı, kuyrukyacı, pamukyağı, zeytinyağıdır ve aradaki fiyat farkı çoğaldığı zaman, bu maddelerden biri diğerinin yerine kaim olmaktadır. Memleketimiz her sene çok mühim miktarda zeytinyağı ihraç ettiği gibi elyevm mühim miktarda zeytinyağı stoku mevcuttur. İşte bu stokla ve elimizdeki İhraç kuvveti ile yağ fiyatlarının gayri tabii bir raddeye çıkmasına mâni olabileceğimizi ümit ediyoruz. Zeytinyağı ve diğer yağlar mutedil; sayılacak bir raddede durursa ihracına müsaade edeceğiz, durmazsa zeytinyağı ihracını bir taraftan tahdit ve hattâ menedeceğimiz gibi diğer taraftan da Devlet istihlâkine zeytinyağına tevcih edeceğiz. Hulâsa, zeytinyağı ihracı mekanizmasıyla bütün yağları mutedil bir fiyatta tutabileceğimizi ümit ediyoruz.

Hububattan, bakliyattan, yağlardan sonra pamuklu ve yünlü kumaşlara geçiyorum:

Mütehasşısaların verdikleri izahata göre, memleketin kumaş ihtiyacının küçük bir kısmı el tezgâhları ile tatmin ediliyor.

Fabrikalar yünlü kumaş ihtiyacımızın % 80'ini, pamuklu kumaş ihtiyacımızın da % 60'ını tatmin etmektedir. İstihsal edilen bu iki cins kumaşta da Devlet fabrikalarının hisseleri % 50'den biraz fazladır, İşte açığımız olan bu % 20 ve bu % 40 Hükümetin yardımını bozmakta ve kara pazarı yaratmaktadır.

Bu miktarları istihsal için fabrikaların bir kısmı üç, diğer kısmı iki, geri kalanlar da bir ekiple çalışmaktadır. Kumaş buhranının önüne geçmenin en makul yolu istihsallerimizi ihtiyaçlarımızın derecesine mümkün olduğu kadar yaklaştırmaktır. Yakın bir âtide mevcutlara bir pamuklu fabrikası ilâvesi ihtimal dahilinde görünüyor. Bundan maada imkân görülürse bütün fabrikalar üç ekiple çalıştırılacaktır. Bu iki tedbir bizi maksadımıza biraz daha yaklaştıracaktır ümidindeyiz.

Bundan evvel çok yerinde alınmış bir kararla hususi pamuklu fabrikaları münhasıran Devlet fabrikaları hesabına çalışır bir hale getirilmiştir. Biz bu güzel kararı hususi yünlü fabrikalara da teşmil niyetindeyiz.

Kumaş meselesine sımsıkı bağlı iki madde vardır: Yün ve pamuk.

Yine mütehassısların söylediğine göre, memleket dahilinde kâfi yün ve yapak mevcuttur. Fakat bunları alabilmek için fiyatlarını diğer eşya fiyatlarıyla ahenkli bir hale getirmek lâzımdır. Elyevm bu ahenkli fiyatı aramaktayız.

Pamuğa gelince: Her şeyden evvel haber vereyim ki, bu sene pamuk için her yerden gelen haberler çok iyidir. Bazı sebeplere binaen en azalan ihraç kuvvetimizi bu madde ile kısmen telâfi edeceğimizi ümit ediyoruz.

Pamuğu almak ve tevzi ve ihraç etmek için kurulmuş iyi işliyen güzel bir düzen var; bunu bozmak niyetinde değiliz. Yalnız fiat etrafında tetkiklerde bulunduk. Elyevm pamuğun tesbit edilen bir fiatı vardır. Pamuk çekirdeğinin de keزالık tesbit edilen bir fiatı vardır. Pamuk çekirdeğini tamamen serbest bırakmak istiyoruz. Bundan alınacak neticeye göre pamuk fiatını tesbit edeceğiz.

Et meselesi: Memleketimiz ötedenberi, kasaplık hayvan ihraç eder. Mevcut ihraç memnuiyeti muhafaza edileceğine göre bu gün arızî sebeplerle muhtelif yerlerdeki göze batan fiat farklarının tedricen mutedil bir seviyede birleşeceğini ümit ediyoruz.

Arkadaşlar,

Buraya kadar, hayatımızın başlıca zarurî ihtiyaç maddeleri üzerinde aldığımız ve almak niyetinde olduğumuz kararlardan bahsettim. Bu karar ve düşüncelere göre:

1. Hububat fiatlarını % 25'lere, tahdidlere ve ithalâta,
2. Bakliyat fiatları bu sene mahsulünün bereketine ve ihraç memnuiyetine,
3. Yağ fiyatlarını zeytinyağının ihraç mekanizmasına,
4. Kumaşların fiatını arttıracığımız ekiplere ve bir elden idarenin vereceği faydalara ve tezgâhlara,
5. Et fiatlarını da memleketimizdeki mevcuda ve devam ettireceğimiz ihraç memnuiyetine,

Güvenerek mutedil ve ahenkli bir seviyede tutabileceğimizi ümit ediyoruz. Bu mutedil saha hiç şüphe yok ki, dünkü karapazarın çok dununda olacaktır. Fakat yine şüphe yok ki bu mutedil safha geçen seneki fiatların üstünde olacaktır. Onun için bu zarurî ihtiyaç maddelerini bir kerre de müstehlik zaviyesinden tetkik etmek icabeder. Acaba bu fiyat artışından en çok sıkıntıyı kimler çekmektedir?

Zengin ve paralı adamlar için bir mesele mevcut değildir; köylü ve çiftçi bu malların sadece satıcılarıdır; amele ve esnaf yevmiyelerini ve işlerini yeni şartlara daha evvelden intibak ettirmişlerdir. Görülüyor ki bu hayat pahalılığı bütün ağırlığını bilhassa muayyen bir miktardan az maaş veya ücret alan memurlara çektirmektedir. Bunlara hayat pahalılığı nisbetinde veya daha az bir maaş zammı yapmak bu gün Hazinemizin tamamen kudreti haricindedir. Esasen bu kabıl zamlar bizi fasit bir daireye düşürüyor. Bu sebeple bu yükü hafifletmek için başka istikametlerde

çareler aradık ve hergün biraz daha arayacağız. Yükünü biraz hafifletmek istediğimiz bu ailelerin reislerine şimdilik ve bir başlangıç olmak üzere birer çift ayakkabı, kezalık bu ailelerin reislerine ve eşlerine birer elbiselik kumaşı meccanen vermek istiyoruz. Bundan başka muhtaç vatandaşlara iktidarımız dahilinde içtimai yardımlar yapmağa çalışacağız. Görülüyor ki bütün dikkatimiz, bütün faaliyetimiz daha ziyade bu zaruri ihtiyaç maddeleri etrafında toplanacaktır.

Arkadaşlar,

Bundan sonra, üstünde çalıştığımız diğer maddelere geçiyorum:

İpek ve ipekli ve diğer lüks eşyaların fiyatlarını serbest bırakacağız. Bunları kim ve nasıl isterse öyle alır ve satar. Bundan başka pancar gibi alıcısı tamamen Hükümet olan, şeker ve kömür gibi satıcısı tamamen Hükümet olan maddeler için alım ve satım hususunda tek düşüncemiz bunlara, bunlarla alâkadar sınıflar göz önünde tutularak, ahenkli ve mutedil bir fiyat tesbitinden ibaret olacaktır. Bunları tesbit ederken iki taraftan birinin Devlet olduğunu da daima göz önünde bulunduracağız.

İthalât ve ihracat işlerimize gelince: Çok karışık ve çok mütenevvi olan bu işlerin iyi işlenmesi ve bugünkü ihtiyaçlara cevap verecek bir hale gelmesi için ciddi tetkiklere istinad eden tedbirleri alacağız. Her vaziyete göre âdil ve haklı hal şekillerini tatbik etmek için ihtiyatlı yürümekte daha ziyade menfaat olduğu kanaatindeyiz.

Arkadaşlar,

Aldığımız ilk kararların halkımız tarafından çok iyi karşılandığını aldığımız telgraflardan, teşekkürle gelen heyetlerden ve siz mebus arkadaşlarımızın getirdikleri haberlerden anladık.

Kararlarımızın iyi karşılanması filvaki bu kararların behemehal matlûp neticeyi vereceğine delâlet etmez; Fakat halkın bunları iyi karşılaması hedefe varmak için mevcut müşkülâtın mühim kısmının ortadan kalkması demektir. Çünkü büyük ve millî dâvalar yalnız milletle beraber olduğu zamandır ki kolaylıkla hallolunabilirler. *(Bravo sesleri alkışlar)*

Aldığımız ve almak yolunda olduğumuz kararlarla halletmek istediğimiz işler o çeşit işlerdir ki her söz, her hâdis ve her haber bu işler üzerinde derhal tesirini gösterir. Onun için hâdiseleri yakından takip etmek ve alınmış kararlarda sivri köşeler kalmış veya hâsıl olmuş ise onları törpülemek, kezalık bu tedbirle de boşluk kalmış veya hâsıl olmuş ise onu doldurmak için daima uyanık durmağa çalışacağız.

Arkadaşlar,

Bu günlük ve geçici sıkıntılardan sonra biraz da daima artan, daima kuvvetlenen ve hiç bir vakit değişmeyecek olan imanlarımızdan ve varlıklarımızdan bahsedeceğim.

Arkadaşlar, Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)* Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o ka-

dar bir vicdan ve kültür meselesidir. (*Bravo sesleri alkışlar*) Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Dünkü Türk gençleri müstakil ve hür bir vatana malik olmak şuurlu ve mütecanis bir millete mensup olmak, memleketi müspet ilimlerle idare etmek ve vatanın hayat ve servet membalarını memleketin elinde görmek istiyorlardı. Bugün bütün bu idealler birer birer tahakkuk etti. Vaktiyle İzmir'in atlarla çekilen tenekeden tramvayları bile yabancı bir şirketin imtiyaz mevzuu sayılmıştı. Bugün vatanın dört bucağında muntazaman işleyen trenler, yer yer kurulan fabrikalar sadece Türk bilgisi tarafından yaratılmıştır (*Alkışlar*)

Bugünkü Türk vicdanı vatanın her gün biraz daha kuvvetlendiğini, Türk milletinin her gün biraz daha refaha kavuştuğunu ve bilhassa Türk köylüsünün her gün biraz daha yükseldiğini anlamak ve köylü ile bilgi ve toprağı birleştiren bir ideale doğru yürüdüğümüzü görmek istiyor. Hepimiz bu idealin yolcularıyız ve muvaffak olacağımıza inanıyoruz (*İnşallah sesleri*)

Son yılların gayretiyle dünyadaki arkadaşlarının safına çıkmış olan Üniversite-lerimiz, yüksek mekteplerimiz ve bunları dolduran gençlerimiz her gün ağırlaşan bilgileri ve artan adedleri ile ideale doğru hamleler yapmağa hazırlanıyor. Onun için bu gençlerdeki heyecanları beraber yaşamak ve onlarla daha çok çalışmak karındayız. Bugün için henüz pek genç olmakla beraber Köy enstitüleri köylerimizi ve köylülerimizi daha şimdiden yükseltmeğe başlamıştır.

Bu iki uç arasındaki yüz binlerce Türk genci bir tek yoldan aynı hedefe yürümek için hazırlanıyor.

Köylüyü topraksız, toprağı da köysüz bırakmayacağız (*Alkışlar*) ve yavaş yavaş toprağı, sanatı ve tekniğı sadece bilginin emrine geçireceğiz (*Bravo sesleri*)

İktisadi ve siyasi sahalarda Devletçilik, fertçilik ve kooperatifçiliğe bırakılan sahalara o kadar geniştir ki bunlar arasında bir menfaat çarpışması asla olmayacak ve ileride de olmaması için de daima dikkatli ve hesaplı yürüyeceğiz. Bizde imtiyazlar ve sınıflar asla mevcut olmadı. Demokratlık Türk tarihinin derinliklerinden yuvarlanıp gelen büyük bir hakikattir. Biz halkçı idik, halkçıyız ve daima da halkçı kalacağız. (*Bravo sesleri*) Tek Partili bir Devlet kurmuş olmamız başlıca bu büyük hakikate dayanıyor.

Biz ne sarayın ne sermayenin ne de sınıfların saltanatını istiyoruz. İstedığımız sadece Türk milletinin hâkimiyetidir.

Hep beraber bir tek yoldan ve bir tek hedefe doğru yürüyerek Türk köyünü ve Türk köylüsünü behemehal yükselteceğiz (*Alkışlar*) Böyle bir ideal için güvendiğimiz en büyük varlık inan, bilgi ve fedakârlıktır. Daha büyük bir vaatlik da bu işler konuşulurken, bu işler yazılırken, bu işler yapılırken Atatürk'ün daima aramızda yaşamakta olmasıdır (*Sürekli ve şiddetli alkışlar*)

Arkadaşlar,

Türkün bugünkü kudret ve hakimiyetini yaratan Büyük Millet Meclisimizden ve o Meclisi teşkil eden siz millet vekillerinden itimat ve yardım isteyerek sözlerime nihayet veriyorum. (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

ALÎ RANA TARHAN (İstanbul) – Türkiye Cumhuriyetinin yeni Hükümetinin Başvekili muhterem Şükrü Saraçoğlu'nun yüksek şahsiyetinde Grubumuz adına hürmetle selâmlarken, yurt borcunu hayatı pahasına ödemiş bulunan değerli selefleri büyük vatanperver Dr. Refik Saydam da gıpta ile yad ederim.

Muhterem arkadaşlar, büyük alâka ile dinlediğimiz beyanatın dış politika bahsinde durmaya lüzum yoktur. Başvekilimizin yıllardan beri muvaffakiyetli işleyicisi bulunduğu bu siyaset açık dürüst, müspet siyasettir.

Dahili siyaset olarak beyanatın, günün hayatı meselesi olan maişet işine tahsis edilmiş olmasını çok yerinde buluyoruz. Yeni Hükûmet ıstırap mevzuu olan meseleler hakkında aldığı kararları açık bir lisanla bildiriyor ve alınacak neticelere göre icabederse yeni tedbirler alacağım da ilâve ediyor.

Muhterem arkadaşlar, biz harp dışında olmakla beraber harp ekonomisinin içindeyiz. Bu şartlar altında mutlak bir serbestlik sistemi tatbikına ne imkân ne de cevaz vardır. İktisadi hayat Milli Müdafaanın dayandığı başlıca temellerden biridir.

Bu hayatı, milletin ve yurdun selâmeti icaplarına göre tanzim etmek her Hükümetin esaslı vazifelerinden biridir. Yeni Hükümetin beyanından anladığımız, memleketimizde en iyi netice verecek usulleri tatbik ederek, bu vazifeyi yapmak azminde olduğudur.

Muhterem arkadaşlar, Mahdut ve muayyen gelirli vatandaşlara ayniyatla yardım etmek esasının beyanatta yer almış olmasına çok mecnun olduk. Bu yardımda verilecek eşyanın nevi ve miktarı ve dağıtma usulü üzerinde durmağı zait buluruz. Esası kabul eden Hükümet en isabetli şekli de bulur.

Muhterem arkadaşlar, müstehlikin küçüğünü düşünen Hükümet, en büyük müstehliki de, Devlet mubayaalarını ve tesirlerini de, elbette göz önünde tutar. Cumhuriyetin Maliye işlerini de tedvir etmiş bulunan yeni Başvekilimizin Türk parası kıymetinin ve malî muvazenesinin en esaslı koruyucularından olmasını beklemek te hakkımızdır.

Muhterem arkadaşlar, en küçük memuruna kadar Hükümet teşkilâtı arasında, bilgiye ve yapıcılığa dayanan, iş birliğinin teminine muvaffak olmaları başlıca temennilerimiz arasındadır. Bütün bu işlerde Başvekil rolünün üstün ehemmiyetini müdrik olduğumuz için, kendileri teferruata boğulup bunalmadan, başka bir işi üzerlerine almadan, selâmeti fikirle, bütün kuvvet ve kudretlerini büyük vazifelerine vermelerini temennide fayda görüyoruz.

Muhterem arkadaşlar, Sayın Başvekilimiz beyanlarını inanla bitirdiler. Ben de, kendilerine ve Hükümetlerine inandığımızı ve itimat ettiğimizi ve candan muvaf-

fakihyetler dilediğimizi söylemekle sözlerime nihayet veriyorum. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

ALİ MUZAFFER GÖKER (Konya) – Arkadaşlar, Sayın Başvekil Saraçoğlu’nun beyanatını dikkatle ve büyük bir memnuniyetle dinledik. Uzun zamanlardan beri muvaffak bir Devlet adamı olarak tanıdığımız Başvekilin dünyanın bugünkü karma karışık vaziyetinde üzerine aldığı büyük ve ağır işi dahi muvaffakiyetle yürüteceğine itimadımız vardır.

Hükümete bu büyük işte elden geldiği kadar yardım etmek borçtur. Milli Şef’in etrafında tam bir itimat ile yekvücut bir kitle gibi birleşmiş olan Türk milletinin sıkıntılarını azaltmak, zorluklarını yenmek için Hükümetin aldığı kararları memleketin menfaatine uygun neticelere götürmek hususunda elinden geleni yapacağına inanıyoruz.

En iyi tedbirler memleketin ve milletin bünyesine uygun olanlardır. Bir Devlet adamı ve bir Hükümet heyeti için muvaffakiyetin en büyük sırrı halk ile daimî temas halinde bulunmak, tedbirlerin, kararların milletin isteklerine uyarlığını temin etmektir.

Halkçı ve Türkçü Saraçoğlu’nu biz ötedenberi bu noktaya bilhassa ehemmiyet vermiş, yüksek Meclisin irşatlarını daima büyük bir alâka ve dikkatle takip etmiş bir Hükümet adamı olarak tanıdık. Başvekil Saraçoğlu’nun tasvibinize arz ettiği prensiplerde dahi aynı temayülü görüyoruz. Dış ve iç siyasetimize ait düşünce ve kararlarının aynı ruhtan mülhem olduğunu görüyoruz.

Dış siyasetimiz bu kürsüden muhtelif zamanlarda izah edildi. Yeni Başvekilimiz bu siyaseti kısa ve veciz bir kaç cümle ile bir kere daha huzurunuzda belirtti. Bu sahada herhangi bir değişme olmadığını görüyoruz. Çünkü bu siyaset Türk milletinin tamamen tasvip ettiği bir siyasettir ve memlekette gayet iyi anlaşılmıştır. Halk ile yaptığımız konuşmalarda çok defa bize şöyle demişlerdir. “Arkadaş; sözün kısası şu: dosta dost, düşmana düşmanız.” Halkın sesini bugün Hükümetin sözü olarak dinledik, pek memnunuz.

Yabancı memleketlerde Türk siyaseti gün geçtikçe daha iyi anlaşıldı. İlk zamanlardaki tereddütler yavaş yavaş ortadan kalkmağa başladı. Eğer ortada hâlâ tereddüt eden varsa Hükümetin beyannamesini dikkatle okusun.

Kimseye karşı düşmanlığı olmayan, milletlerin hürriyet ve istiklâline hürmet eden Türkiye’nin dostluğunu kazanmak için yegâne müessir vasıtanın Türk milletine hürmet ve onun haklarına riayet olunduğu bu dostluğa kıymet verenlerin artık tamamen anlamış olmaları lâzımdır.

Hükümet beyannamesinin dâhilî siyasetimize ve bilhassa iktisadi meselelere taallük eden kısımlarında tasvibinize arzedilen düşünce ve kararların dahi halkın isteklerine uyarlık ve realiteye intibak zihniyetinden mülhem olduğu açıkça görülmektedir. Harbin dışında olmamıza rağmen dünyanın bugünkü vaziyeti memleketimizde dahi bir takım sıkıntılar, zorluklar tevhit etmiştir. Yalnız harp halinde

bulunan memleketler ile değil harp dışında bulunan memleketlerle dahi kıyas edildiği zaman memleketimizin her yerden daha mesut bir manzara gösterdiğini kimse inkâr edemez. Buna rağmen zorluklarımız vardır ve harp kâbusu devam ettiği müddetçe bu zorluklar bütün bütün ortadan kalkmayacaktır.

Şimdiye kadar iktisadi ve ticari vaziyetimizi ıslah etmek için alınan tedbirlerin her gün değişen ahval ve şerait karşısında istenilen neticeyi vermediğini gören yeni Hükümet hakikati olduğu gibi kabul ederek istihsali artıracak ve tedavülü kolaylaştıracak tedbirlerle sıkıntıyı önlemek istiyor. Bu kararların iyi netice vermesi için el birliği ile çalışmak bir borç olduğunu milletin takdir edeceğine inanımız vardır.

Tam bir itimat ile karşıladığımız Hükümete başarılar ve Türk milletine iyi günler temenni ederim. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

RASİH KAPLAN (Antalya) – Sayın arkadaşlarım, bugünkü cihan harbi karşısında Türk Devletin ve Türk milletinin istikrarlı, bitaraf vasıyeti Başvekilimizin okuduğu Hükümet beyannamesinde gayet açık ve sarih olarak izah edildi. Aziz Millî Şefimizin kiyasetli ve hazakatlı direktifleriyle Hükümetimizin, Devlet ve milleti bu hususta bugüne kadar istikrarlı vaziyette devamlı bir siyasetle idare etmeleri Türk milletinin huzurunda bugün şükranla yad etmeğe değer bir vaziyettir. Arkadaşlar, bütün dünya bizim gerek ittifaklarımız ve gerek dostluk muahedelerimiz mucibince bekledikleri çoktan harbe girmemizdi. Halbuki Türk milletinin menfaatini, Türk vatanının saadetini daima kendisine şiar edinmiş olan aziz Millî Şef bugünkü dünya buhranı karşısında Türk yurdunu ve Türk milletini korumak imkânlarını bulduğu bugünkü istikrarlı bitaraf vaziyetini temin etmekle Türk milletine ve Türk vatanına en büyük ve en yüksek kurucu ve kurtarıcı yardımlarından ve hizmetlerinden birini daha yapmış oldular.

Arkadaşlar, Hükümetimizin beyannamesinde çok yer alan dâhilî işlerimizin başında geldiği ifade buyrulan iâşe ve ticaret işlerimiz üzerinde Hükümetin aldığı prensip tedbirleri, kararları hepimizin; Türk milletinin yerden göğe kadar hoşnut ve memnun kalmasını icab ettiren prensipler ve kararlardır. Hükümeti bilhassa bu bakımdan takdir ve şükranla anmayı bir vazife bilirim. Aldığı bu kararlardan, gösterdiği metanet ve cesareten dolayı bilhassa Saraçoğlu Hükümetini tebrik ve takdir ederim.

Arkadaşlar bilirsiniz, geçen kış memleket bütün dünyanın mâruz kaldığı vaziyetlerden, buhranlardan elbette müteessir olurdu. Ondan hariç kalamazdı. Geçen kışta bu teessür ve tesirler neticesi olarak memlekette fiyat temevvüçleri, yokluk emmareleri görülerek sıkıntı başlamıştı. İşte o vakit Hükümet bazı fevkalâde tedbirler almak kararını istemişti. Bunu alırken Cumhuriyet Halk Partisi 13 Kânunuevvel 1941 tarihinde vaziyeti şöyle hulâsa etti: Dünya harbine karışmadık, fakat dünyadaki buhrandan müteessir olmamak elimizde değildir. Memleket de bundan müteessir olmuştur. Bugün memleket bazı sıkıntılar ve güçlükler içindedir. Fevkalâde tedbirleri alırken önümüzdeki sene içinde de böyle güçlüklerle mâruz kalmamak için şu tedbirleri alarak yurdu ve milleti daha kolayca ve müreffeh idare

etmek imkânlarını tavsiye etmişti. İşte bugün Heyeti Celilenizin huzurunda beyan-
namesini okuyan Hükümetin aldığı kararları ile Partimizin bu tavsiyelerini de yeri-
ne getirmiş oluyor. Senenin tam mahsul mevsimi başındayız. Aldıkları bu kararla-
rın, arkadaşlar, yurt için mesut neticeler vereceğine kaniyim. Temevvüçler bertaraf
edilecektir. Kara borsa kalmayacaktır. Halkın elinde kalan, Hükümetin mubayaa
ettiği miktardan geriye kalan çiftçi tarafından açıkça ve serbestçe satılmak suretiy-
le kara borsalarda oynanan oyunlar tamamen zirü zeber olacaktır. Onun için bütün
cesaretiyle bu kararları alan Hükümetin iâşe işlerinde göreceği kolaylık gözönüne
alınmakla beraber memleket dahilinde birçok işsizlere de iş sahası açmış olacaktır.
Bu bakımdan korktuğumuz, fakir olanların çektikleri iâşe sıkıntıları onların bula-
cakları işlerle, geniş kazançlarla telâfi edilecektir. Kanaatim budur arkadaşlar.

Ticaret işlerinde aldıkları tedbirlerle, birçok el koymaları kaldırmakla memle-
kette ticaret sahasında geniş bir dönüm noktası açtılar. Bu sahada da birçok işsiz
kalan vatandaşlar iş bularak, kazanç temin ederek memlekette işsizlik dolayısıyla
mütemadiyen memuriyet arıyan vatandaşlar serbest sahada, ticaret sahasında da iş
bularak Devlete yük olmaktan, bâr olmaktan kurtulacaklardır. Bu suretle gerek iâşe
ve gerekse iktisat bakımından memlekette hâsıl olan genişlik siyaset bakımından
da memlekette kuvvet olarak tecelli edecektir; mevcut olan birliği tesanüdü arttırı-
caktır. Halkı da birbiriyle çalışmağa sevkedecektir.

Sayın Başvekilimizin ifade ettikleri gibi esasen sınıfsız ve imtiyazsız yaşayan
Türk milleti iktisat sahasında da işleri başkasının eline toplaması korkusundan bu
gibi işlere cesaret edemeyen vatandaşlar kendilerine yeniden iş bularak yurt içinde
daha rahat çalışacaklardır.

Arkadaşlar, alınan bu tedbirler mahsulümüzü önümüzdeki sene için arttırma-
ğa yarayacaktır. Birçok vatandaşlar mahsulünü arttıracak için şimdiden tedbirler
alacaklar, nadasını çoğaltacaklar, ekimini çoğaltmak için tedbirler alacaklar, hay-
vanlarını çoğaltacaklardır.

Arkadaşlar, korkulan büyük istoklara gidilir mi? Devletin alacağı tedbirlerle,
Meclisimizin alacağı bu husustaki mâni tedbirlerle elbetteki bunların önüne geçi-
lecektir. Evvelce ithalat maddeleri üzerinde yapılan istokları kötü satışlarla idare
edenler bugünkü Devletin elinden kendilerini, ihtikâra olarak yakalanmaktan kur-
tarmışlarsa, bundan sonra her hafide bunların üzerinde esaslı tedbirler alınacaktır.
Türk milletinin ve Türk vatanının kanını emmek için stok yaptıklarına kendileri
kani olarak çalışacaklarını ümit etmesinler. Herhalde gözlerini açsınlar. Türk mille-
ti Devletiyle; Partisiyle, Meclisiyle birlikte kendilerinin pekindedir ve üzerindedir.
Türk milletinin kanını emmekte kendilerini ilelebet serbest bırakmayacaktır.

Arkadaşlar, istoklar üzerinde Hükümetten ricalarımdan birisi de; bu istokları
Anadolu'daki esnafa hiç bir vasıta koymayarak aralarına doğrudan doğruya tevzi
etmek imkânını bulmaktır. Bu halde mevcut yükselmiş fiyatların oldukça ineceğine
kaniim. İstanbul ve Mersin gümrüklerinde mevcut olduğunu haber aldığımız bir-
çok malların tevzii doğrudan doğruya esnafa tevzii, şu elle veya bu elle tevzi ederek

iki üç kat kâr ilâvesine imkân bırakmayacak surette tevziini temin, memleketteki fiyat yükselişinin önüne biraz geçeceğine kaniyim. Esasen, memleketimizde ihracat memnu olduğu için hudutlarımız üzerinde bilhassa Cenup hududumuzda muhafaza tedbirlerimiz ve teşkilâtımız üzerinde sıkı takayyüdatla kaçakçılığa plânı oluncasına da Hükümetin alacağı tedbirlerden eminim. Halkın âcil ihtiyaçlarını temini etmek için Hükümetimizden ricam, her kalaba ve şehirdeki halk pazarlarının devamlı olarak açık kalmasına göstereceği itina hem fiyatlar üzerinde nâzımlığı hem de halkın ihtiyacını kolay temin etmesinde büyük âmil olacaktır.

Sözümü bitirirken Sayın Başvekilimizden bir tek ricada bulunacağım. O da beyannamelerin sonunda hepimizin hissiyatına tercüman oldukları Türkçülüğümüz üzerinde bir fıkracık arz edeceğim. Bütün İstanbul'dan gelen arkadaşların, bilhassa bu sene çok şikâyet ettikleri bir mevzu üzerinde şifakâr bir tedbir almalarını kendilerinden rica edeceğim. O da, arkadaşlar, Türk milleti bu Devleti kuran ve bu Devletin müdafaa külfetini gerek kan ve gerek mal itibarıyla üzerinde taşıyan bir millettir ve bu milletin bir de dili vardır. Bazı unsurlar pek arsızca hareket ederek Türk milletinin diline hürmet etmiyorlar. Evlerinde istedikleri dille konuşabilirler. Fakat umumî yerlerde arkadaşlar, tramvaya bininiz, vapura bininiz, şimendifere bininiz veya bir gazino veya kahveye giriniz orada mütemadiyen konuşan insanlar, Türk vatandaşdır, fakat dili Türkçe değildir. Ben arkadaşlar, Sayın Başvekilimizin verdiği ve hepimizin heyecan ve hassasiyetine tercüman olarak söylediği sözlerden ilham alarak söylüyorum ki, ey vatandaş eğer Türk vatandaşı isen Türk diline saygı göster, hürmet et ve karşındaki Türkleri de rencide etmekte devam etme... (*Bravo sesleri, alkışlar*)

İSMAİL SABUNCU (Giresun) – Arkadaşlar, Hükümetin beyannamesi üzerinde ben de bir kaç söz söylemek için huzurunuzda çıktım. Benim sözlerim daha ziyade beyannamenin iktisadi işleri ilgilendiren kısımlarına inhisar edecektir. Esasen muhterem Başvekilimizin beyannamesi haricî siyasetimizden sonra en çok memleketin bilhassa bugünkü iktisadi meselelerine temas etmektedir (*İşitmiyoruz sesleri*) Kendileri de ifadelerinde bu seyri takip ettiklerini ve dâhili politikada en mühim mevzu olarak iktisadi cepheyi ele aldıklarını ifade buyurdular.

Arkadaşlar; takdir buyurursunuz ki, biz fiilen harbe girmemiş olmakla beraber harbe giren milletler kadar onun iktisadi tesiri altındayız. Bugünkü harplerde Hükümet mesuliyetini omuzlarda taşımanın ne kadar ağır olduğunu takdir ediyorum. Zamanımızda bilhassa böyle cihanşümul bir harp başlar başlamaz beynelmilel iktisadi münasebat bir yıldırım darbesine uğramış gibi ani bir sademeye mâruz kalmaktadır. Bu vaziyet karşısında Hükümet memleket ihtiyacını evvelâ kendi kaynaklarından temine çalışmaktadır. Bugünün ihtiyaç telâkkileri ise orta çağın memleketleri birbirine kervanla bağladığı devrede olduğu kadar basit değildir. O devirlerde her memleket kendi ihtiyacını velev ki el emeğiyle de olsa dahilinde temin etmek imkânını ona göre tesis ve ayarlamış bulunurdu. Eski harpler son yirminci asrın mücadeleleri gibi bütün dünya milletlerini müteessir eden bir cidal manzarası arz etmediği için tesirleri de bugünkü kadar ağır ve devamlı olamazdı. Hatta

birçok ahvalde harp muayyen iki üç Devlet arasında başlar, mücadele uzun da sürse tesir şümulü bugüne nazaran çok dar ve mahdut bir sahaya inhisar eder idi. Bugün ise mesele böyle değildir. Muhterem Başvelimizin de beyan buyurdıkları gibi haricî siyaset yanında dahildeki iktisadi durum Hükümetlerin en önde ele almaları lâzımgelen bir iş haline gelmiştir.

Ben Hükümetin beyanatından şunu anlıyorum. Hükümet, iktisadi işlerimizi, vatandaşları mümkün mertebe az sarsacak bir şekilde iyi ayarlamayı aynı zamanda memleket müdafaasının istilzam ettiği zaruretleri de gözönünde tutarak vatani bu badireden sağlam çıkarmayı, Yüksek Meclise karşı taahhüt etmektedir.

Bu taahhüdün yerine getirilmesinde şuurlu bir millet olarak hepimize düşen vazifeler vardır.

Arkadaşlar, takdir buyurursunuz ki harplerde Devlet vazifelerinin birçoğu; yerini bu hedefin istihsal ve tahakkukuna terkeder. Gümrükler felce uğrar, imar işleri durmasa da yavaşlar. Hulâsa birçok Devlet işleri günlük çalışmalarına inkılâp eder. Bunun yerine Devletin ana makinesi dahilde iktisadi sarsıntıya mâni olacak tedbirlerin iyi işlemesi için çalışır. Bilhassa bugünkü harplerde iktisat işlerinin bir çoğunun tahakkuk ve temini ferdin kudreti fevkine çıkar ve her zamandan ziyade Devlet tavassut ve müdahalelerine yol açar.

İşte bu prensipten tecerrüt imkânı olmayan memleketimizde de biliyorsunuz ki, Hükümet harbin başındanberi bu vadide birçok tedbir almayı düşünmüş ve Meclisten aldığı fevkalâde salâhiyetlerle bugüne kadar memleketin harp ekonomisini idare işlerinin ön plânında yürütmeğe çalışmıştır.

Şimdi huzurunuzda beyannamesini okuyan Saraçoğlu Hükümeti de arz ettiğim gibi dâhilî siyasetinde iktisadi cepheye en büyük önemi vermiş bulunmaktadır. Muhterem Başvekil bu sahada yapılmasını ifade buyurdıkları işleri saymadan evvel maksatlarının kısaca “Memleketi refaha kavuşturmak” olduğunu söylediler ve bu hususta iktisat ilminin prensiplerini göz önünde tutacaklarını ilâve buyurdular. Programlarını izah ederken, memlekette istihsalî mümkün olanlarını elde etmeğe çalışacaklarını, istihsalî mümkün olmayanlar dışarıdan alacaklarını, ancak gıda, elbise ve ayakkabı ile silâhî kendimizin yapmamız lâzım geldiğini ve hayatî olan bu ihtiyaçları memleket istihsal edemezse yabancı iradelerin tesiri altında kalacağını ifade buyurdular ve bu hususta hiç bir yabancı irade bileğimizi bükemeyecektir dediler.

Hakikaten cemiyet halinde yaşayan insanların en başta gelen bu ihtiyaçlarını yabancıya muhtaç olmadan kendi iç kaynaklarından temin etmeleri basit bir Hükümet idaresinin dahi en başta gelen vazifesidir.

Toprak ve iklim bakımından bu ana ihtiyaçları temine çok müsait olan memleketimizde kısa zamanda bugünkü noksan kısmı tamamlamasını Saraçoğlu Hükümetinden bihakkın bekleriz. Esasen kendileri de bu noksanlara temas etmekte ve nasıl telâfi edeceklerini söylemektedirler.

Yine muhterem Başvekil: iâşe ıstırabını mütesaviyen çekmek için tedbir alıyoruz, bol imkânlar olursa beraber istifade edeceğiz, darlığı da beraber çekeceğiz dediler.

Müsaadeleriyle bu ifadeleri üzerinde kısaca durmak istiyorum. Hükümet memleketin iâşe işlerini plânlaştırırken son bir senelik tatbikatta memleketin her tarafına ifade buyurdıkları ıstırabı müsavi olarak taksim edememiştir. Zaman zaman büyük şikâyetler mevzuu olan bu iâşe isinde elan hemen alınabilecek karar ve tedbirler olduğu kanaatindeyim. Yeni mahsulün taksimini beklemeyecek kadar dar ve sıkışık durumda bulunan bölgelerimiz vardır. Vakit buyurdıkları müsavatın tatbikini istikbalin teminatı olarak kendilerinden beklerim. Büyük şehirlerin günlük ihtiyacından kesilecek beş on gram ile bu âcil ihtiyaca hemen cevap verileceği kanaatindeyim.

Bundan evvel memlekette hayat pahalılığına mâni olmak için sert kararlar aldık. Aradan zaman geçtikçe bu sert kararları yumuşatmak yoluna gittik, daha ziyade iktisadi kaidelere riayete karar verdik, dediler.

Şimdiye kadar beş on gün içinde alındığını öğrendiğimiz en mühim karar olarak çiftçiden muayyen bir miktarı satın aldıktan sonra mahsulünün gerisinin serbest pazarda satışa arzına müsaade edilecektir. Bu ve emsali kararların mahiyet ve tatbik şeklini tamamiyle bilmediğim için üzerinde uzun boylu durmayacağım. Ancak bu vesile ile Hükümetten bir noktayı öğrenmeği faideli bulmaktayım:

Senede ancak beş altı aylık gıdasını yetiştirebilen müstahsillere de bu kararı tatbik edecek miyiz? Yahut idarenin selâmeti bakımından buraları da büyük şehirler gibi Devletin iâşesi mesuliyeti altına koyup yine büyük şehirler gibi muntazaman günlük yiyeceklerini temin edecek miyiz?

Gene bu münasebetle Hükümetin Millî korunma kanunu üzerinde de yumuşatıcı bir tasavvuru var mıdır? Her şeyden evvel yeni Hükümetin millî korunma tedbirlerinin ana hatlarında memleketin bilhassa müdafaa ve iktisadi selâmeti bakımından iktisadi kaidelere riayet vadinin alakadarlarca yanlış tefsirlere yol açmaması için bu işlerle ilgili vatandaşların da bu yolda kendilerine düşen memleket borcunu Hükümetin bu vadini suiistimal etmiyecek şekilde ifa etmeleri kaydıyla mukayyet olduğunun tebarüz ettirilmesini faydalı bulurum. Çünkü; çok hüsnüniyet ve isabetle alınan bu kararların tatbikında vatandaşa da düşen birçok vazifeler vardır ki bunlar aynı hüsnüniyet ve samimiyetle yapılmadığı takdirde Hükümetin muvaffak olmasına imkân yoktur. Bugün memleketin başında bulunan büyüklere tam itimadını göstermiş hakikî vatandaşlarımızın bu işlerde de aynı itimadı göstereceğine emin olmakla beraber geçen büyük harbin bıraktığı fena bir intibah neticesi şahsi menfaat çerçevesini çok dar bir zaviyeden gören mahdud bir zümrenin bu kötü ruhun tesiriyle yer yer ve zaman zaman Sapması melhuz mukavemetleri şiddetle cezalandırmak da bir vatan borcudur.

İktisadi tedbirlere ve kaidelere riayetkâr kalacakları vadini memleketin iktisadi selâmeti bakımından şükranla karşılamayı da ayrıca ve başlı başına bir borç bilirim.

Gıda maddelerinde düşündükleri tedbirleri ana hatları itibariyle isabetli bulmaktayım. Yalnız yağ meselesine temas ederken hatırıma gelen bir tedbiri söylemekten kendimi alamayacağım. Devlet sermayesiyle alınan yağlardan nebati yağlara, bilhassa fazlaca ehemmiyet vermenin yemeklik yağ ihtiyacının memlekette fasla taziyak yapmaması bakımından bir nâzım rolü oynayacağına kanaatim vardır, Bugün memlekette senede belki beş altı milyon kilo nebati yağ yanacak tesisatı haiz müessesemiz vardır. Buna iptidai vesait ile elde edilenleri tasfiye suretiyle istifade sahasına arz etmeyi de ilâve edersek çok mühim bir yekûn tutar ve bu işi Devlet kontrolü ile yapabileceğinize kaniyim. Hükümetin bu işi tetkikini bilhassa rica ederim.

Kumaş ihtiyacında pamuklunun yünlüden daha önde geldiği kanaatindeyim. Bugün piyasada aşağı yukarı her keseye elverişli yünlü kumaş vardır. Fakat pamuklu böyle değildir.

Pamuklu meselesi memlekette buğday kadar mühimdir. Esasen gıda maddelerinin pahalılığında en mühim âmil de köylünün ihtiyacı olan pamuklunun fiyatı ile gıda maddelerinin başında gelen buğday fiyatının harpten evvelki fiyat nisbetine göre tanzim ve ayarlanamamasından doğmaktadır.

Bizde köylünün ihtiyacı gayet basittir. Gaz, tuz bir de giyeceği pamukludur. Bizim köylerimizin ekserisinde bilhassa orta Anadolu ve şarkta köylü % 90 pamuklu giyer. Ekseriyetin dış elbisesi de hemen pamukludur. Onun içindir ki köylü, sattığı malın bedelini daima bununla ölçer. Eğer şimdiye kadar bu dâvayı halledebilseydik bugünkü sıkıntımız muhakkak olarak yarıdan daha aşağıya düşerdi kanaatindeyim.

Saraçoğlu Hükümetinden bu ihtiyacı vait buyurdıkları iktisadi kaidelere uyarak esaslı bir plânla kökünden halletmesini ve şimdiye kadar tatbik edilen sanayi plânlarında görülen kusurların da bu arada ıslahına bilhassa ehemmiyet verilmesini rica ederim.

Hükümet beyannamesini okurken; memleketin ana işlerinden olan malî ve ziraî meselelere temas etmedi. Acaba bu hususta düşündükleri hiç bir ıslahat tasavvuru yok mudur?

İktisat işlerini konuşurken bu mevzua temas etmemelerini beyannamede bir noksan olarak gördüğümünden bu suali soruyorum. Beşeriyetin ve bu arada memleketimizin de harp yüzünden çektiği bu ıstırabın harp sonrası uzun sürmemesini temenni bakımından bize memleketin müstakbel iktisadi ufkunda ümit veren bir ışık göstermelerini muhterem Saraçoğlu'ndan bihakkın ve şahsan beki edişim için bu suali sordum.

Her ne kadar Hükümetin bugün meşgul bulunduğu büyük meseleler karşısında bunlar günlük işler gibi mühim görülmeylebilirse de bitmesini temenni ettiğimiz bugünkü harp sonunu hazırlıklı karşılamak yönünden Hükümetin bu sahada ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini bilmekte fayda mülâhaza ettiğim için temas etmeden geçemedim.

Türk, türken ve daima Türkçü kalacağımızı müjdeleyen muhterem Başvekile bu köklü ve özlü imanından dolayı teşekkürü borç bilir ve memleket selâmetinin başlıca müeyyidesi olan iktisadi istiklâlimizde de bu düsturu kayıtsız ve şartsız tatbik ettiğini görmek isterim.

Arkadaşlar, son söz olarak Saraçoğlu'nun şahsında istikbale emniyetle bakacak bir varlık görenlerdenim. Bu güne kadar aldığı vazifelerde daima muvaffak bir imtihan geçiren arkadaşımızın bilhassa Başvekilliğin yüksek sandalyasında bir idare sembolü olmasını candan beklerim.

Hulâsa: Memleketimizin iktisadi istikbalinden eminim. Bu gün bu istikbal harici siyasetteki mevkiimizin sağlamlığına bağlıdır. Bu sahada ise gururumuz şükranla söylemek lâzımdır ki başta Millî Şefimizin yüksek ve kudretli idareleri sayesinde dünyanın en gıpta edilecek bir memleketi olarak gösterilmeğe lâyık bir politikaya dayanmaktadır. Bütün bu tedbirlerimiz ve birliğimizle bu durumumuzu harp sonuna kadar muhafaza edebildiğimiz takdirde ise vatanımızın iktisadi vaziyeti muhakkak olarak bu günden daha çok yüksek bir mevkie yükselecektir kanaatindeyim. Başarılar dilerim. *(Alkışlar)*

NURİ GÖKTEPE (Ayдын) – Aziz arkadaşlarım, kıymetli Başvekilimizin okuduğu beyanname münasebetiyle bir kaç söz söylemek üzere kürsüye, huzurunuzda çıkmış bulunuyorum.

Üç seneye pek yakın bir zamandan beri bütün dünyayı kasıp kavuran harbin vatanımızı ihata ettiği halde içeriye girmemesi cümlemizce şayanı şükrandır. Fakat hariçte bulunan iktisadi tazyikin hudutlarımıza girmesi dolayısıyla iktisadi şartların değişmesi ve bunun seneden seneye artması dolayısıyla hayat pahalılığı yükselmiş ve masarifi istihşaliye de o nisbette yükselmiştir. Bunu yakından tetkik eden Hükümetimiz, teşekkürünü mutaakıp, aldığı kararlarla çiftçiye, müstahsile masarifi istihşaliyesinin fevkinde bir kazanç temin kastiyle bütün çiftçiye ve hatta müstehlik sınıfı dahi memnun ve ferah içinde bırakmıştır.

Muhterem Başvekilimiz beyannamesinde 250 bin ton buğday açığı olduğundan bahis buyurdular. Bu açığın çok derin ve ihtiyatı bir karar olarak beyannameye geçirildiğini zannediyorum. Çünkü henüz tahmin edilmemiş yazlık mısır, akdarı ve patates vardır. Bunların bu açığı kısmen tahfif edeceği kanaatindeyim. Zeytinyağı, yağlı tohumlar, bakliyat, pamuk gibi maddeler de ince tetkikat neticesinde mümkün olan şekle girerse çiftçiye ayrıca büyük sevinç ve itimat telkin eder. Çünkü bunlardan fazla miktarda depolarda mevcut mal vardır. Bunu da Hükümetimiz tabii bendenizden daha iyi bilirler.

Çiftçinin korktuğu arkadaşlar, çiftçiye düşündüren üç vaziyet vardır. Birisi istihşalini satacağı zaman müşteri bulamaması; ikincisi istihşal mevsiminde malını gayet ucuz fiyatla, maliyet fiatıyla, hattâ daha dun fiyatla satması, üçüncüsü de istihşal mevsiminde sattığı malının bilâhara fiyatının tereffü edişi. Çiftçiye korkutan budur arkadaşlar.

Her şeyi zamanında bilen ve ona göre kararlar veren Hükümetimizin, katî olarak bilirim ki, şimdi olduğu gibi bundan sonra da alacağı kararlarla bu gibi şeyler vâki olmayacaktır. Çiftçiler de bundan emindir. Bu şerait altında arkadaşlar, çiftçiler şimdiden hazırlanmağa başlamışlardır ve bu haber, Hükümetin kararları, onları, teşci etmemiştir, teşvik etmiştir.

Şimdiden hazırlanan çiftçi, yeni sene geniş mikyasta ziraat yapabilmek için katiyen Hükümetten maddi yardım beklemez, ihtiyacı da yoktur. Ancak pulluk ve bunun aksamı ve zamanında; ihtiyaç nisbetinde orak makinası temin edilmesi ve geniş nehir vadilerinde gayet münbit topraklarımız üzerinde feyezana mâni olmak için su işleri, Nafia vekâletine bağlı su işleri üzerinde alınmakta ve alınmış olan tedbirlere vakti zamaniyle başlanması ve başarılması, eylül nihayetine kadar ikmal edilmesi şarttır. Malûmu âlileridir ki, bu feyezan sahalarındaki nehir vadilerinin toprakları, nehir vadisi olmayan, rüsübattan müteşekkil uzviyat ile husule gelmiş topraklara nisbetle çok zengin ve çok feyizlidir. Bunun için bunların ihmal edilmeyeceğine ve bu setlerin bir an evvel yapılacağını Hükümetin gördüğüne kaniyim ve alacağı tedbirlerle bunu da başaracağına katiyen eminim. Bunlar ikmal edildikten sonra bendeniz şahsen kaniyim ki, tesirâtı havaiyeye tabi bir meslek olduğu için ziraat, katî olarak bir şey söylenemez.

Ancak mevsimler müsait gittiği takdirde 250 bin ton açık mevzuubahis olmayacağı gibi belki de 250 bin ton fazla buğday istihsal edeceğiz arkadaşlar. Çiftiği çalıştırmak, işletmek için daima kazanç temin etmek lâzımdır. Bu, her şeyin fevkindedir, her tedbirin fevkindedir. Bunu da Hükümetimiz iyi anlamış, iyi bilmiş ve zamanında tedbirlerini almıştır. Arz ettiğim şeyler hakkında da seri ve katî tedbirlerini ve kararlarını alacağına da kaniyim.

Beyannamede topraksız köyler ve köysüz toprak olmayacaktır diyorlar. Bu da toprağı bulunmayan çiftçilerin istikbali için büyük bir emniyet telkin etmektedir. Diğer taraftan içinde köy bulunmayan ve mera halinde kullanılan geniş arazinin işletilmesi de temin edilecektir ki memlekete servet, millete kuvvet getirecektir.

Bu münasebetle Türk çiftçisi namına Sayın Büyük Millî Şefimize ve çok kıymetli Başvekilimize ve arkadaşlarına şükranlarımı tam bir güven ve imanla arz ederim. (*Güzel güzel, bravo sesleri*)

REİS – Efendim daha beş arkadaş söz almıştır. Fakat kifayeti müzakere hakkında takrirler de vardır (*Müzakere kâfi sesleri*)

Yüksek Reisliğe

Müzakere kâfidir. Hükümetin hattıhareket ve siyasi nokta-i nazarını gösteren beyannamesinin reye konulmasını arz ve teklif eylerim.

Ali Rıza Erem (Çoruh)

REİS – Diğeri de aynı mealdedir.

Müzakerenin kifayetini reye arz ediyorum.

Kabul buyuranlar, Etmeyenler. Müzakerenin kifayeti kabul edilmiştir.

Başvekil, memleketin siyasetini izah eden beyannamesinin sonunda, bu siyasetin B. Meclisinin tasvibine mazhar olup olmadığının tezahürünü istedi. Kura ile taayyün edecek intihar dairesinden başlanarak isimler okunacaktır. Riyaset kürsüsünün önüne konan kutulara kanaatlerinizin ifadesi olan reylerinizi atmanızı rica ederim.

(İzmir daire-i intihabiyesinden başlayarak isimler okurdu ve reyler toplandı)

REİS – Rey vermeyenler varsa lütfen reylerini versinler.

Rey toplama, muamelesi bitmiştir.

Reylerin neticesini arz ediyorum: Hükümetin itimat, talebine (381) mebus rey vermiştir. Nisap vardır. Mevcudun ekseriyetiyle yani (381) rey ile Hükümete beyanı itimat edilmiştir.

RASİH KAPLAN (Antalya) – Mevcudun ekseriyetiyle değil, mevcudun ittifakiyle.

REİS – Evet mevcudun ittifakiyle ve (381) reyle Hükümete beyanı itimat edilmiştir (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU (İzmir) – Arkadaşlar, şu anda kalbimde canlanan bir manayı açığa vurmak suretiyle teşekkür borcumu ödemek istiyorum. Kalbimde canlanan bu mana şudur:

O mâna bana diyor ki, Saraçoğlu, bu millet seni besledi, büyüttü, okuttu, yetiştirdi ve birçok işler vererek tecrübeli bir adam haline getirdi. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Simdi bu borçları ödemek sırası senindir. Simdi ben de huzurunuzda söz veriyorum: Arkadaşlarımın yardımıyla bu omuzumda biriken borçları bütün mevcudiyetimle ödemeğe çalışacağım. (*Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar*)

REİS – Teneffüs edilmek üzere celseyi 5 dakika tatil ediyorum. (*Cumaya sesleri*)

Kapanma Saati: 17.00

İtimat Reyleri

<i>Program:</i>	05.08.1942
<i>Güvenoylaması:</i>	05.08.1942
<i>Aza adedi</i>	429
<i>Reye iştirak edenler</i>	381
<i>Kabul edenler</i>	381
<i>Reddedenler</i>	0
<i>Müstenkifler</i>	0
<i>Reye iştirak etmeyenler</i>	45
<i>Münhaller</i>	3

(Kabul Edenler)

Afyon Karahisar

Ali Çetinkaya, Berç Türker Hamza Erkan Haydar Çerçel İzzet Akosman
Mebrure Gönenç Şevket Raşit Hatipoğlu

Ağrı

Dr. Hüsamettin Kural, Gl. Kemal Doğan, Halid Bayrak

Amasya

Esat Uras, İsmail Hakkı Mumcu Nafiz Aktın

Ankara

Ahmed Ulus, Aka Gündüz, Arif Baytın, Belkıs Baykan, Dr. Taptas, Ekrem
Ergun, Eşref Demirel, Falih Rıfkı Atay, Fevzi Daldal, Gl. Nihat Anılmış,
Muammer Eriş, Mümtaz Ökmen, Rıfat Araz

Antalya

Dr. Cemal Tunca, Dr. Münir Soykam, Numan Aksoy, Nurullah Esad Sümer,
Rasih Kaplan, Tayfur Sökmen, Türkân Örs

Aydın

Adnan Menderes, Dr. Hulusi Alataş, Dr. Mazhar Germen, Dr. Şakir Şener,
Nazmi Topcuoğlu, Nuri Göktepe

Balıkesir

Fahrettin Tiritoğlu, Feyzi Sözen, Gl. Kâzım Özalp, Hacim Çarıklı, Hayrettin
Karan, Hilmi Şeremetli, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memed Cavid Demir,
Osman Niyazi Burcu, Rahmi Selçuk, Yahya Sezai Uzay

Bilecik

Dr. Muhlis Suner Kasım Gülek Memduh Şevket Esendal

Bingöl

Feridun Fikri Düşünsel Necmeddin Sahir Silan

Bitlis

Süreyya ÖrgEEvren Tefvik Temelli

Bolu

Celâl Sait Siren Cemil Özçağlar Dr. Zihni Ülgen Emin Yerlikaya Hasan Cemil Çambel, Lûtfi Gören

Burdur

Dr. A. Ruhi Yeşilyurt İbrahim Necini Dilmen Memed Sanlı

Bursa

Atıf Akgüç Dr. Galib Kahraman Dr. Refik Güran Dr. Sadi Konuk Dr. Talât Simer Fatin Güvendiren Gl. Naci Tınaz Muhittin Baha Pars Mustafa Fehmi Gerçeker, Nevzad Ayas, Refet Canitez

Çanakkale

Atıf Kamçıl, Avni Yukaruç, Hilmi Ergeneli, Reşad Nuri Güntekin, Rusuhi Bulayırılı, Ziya Gevher Etili

Çankırı

Avni Doğan Dr. Akif Arkan Fazıl Nazmi Rükün Mustafa Abdülhalik Renda

Çoruh

Ali Rıza Erem, Atıf Tüzün, Mazhar Müfid Kansu

Çorum

Dr. Mustafa Cantekin Eyüb Sabri Akgöl, İsmet Eker Münir Çağıl Nuri Kayaalp Süleyman Köstekçioğlu Şakir Baran

Denizli

Dr. Hamdi Berkman, Emin Aslan Tokad, Fahri Akçakoca Akça, Haydar Günver, Tahir Berkay, Yusuf Başkaya

Diyarbakır

Cahit Çubukçu, Dr. İ. Tali Öngören, Dr. Şükrü Emed, Gl. Kâzım Sevüktekin Rüştü Bekit Zeki Mesud Alsan

Edirne

Dr. Fatma Memik, Faik Kaltakkıran, Fuad Balkan, Osman Şahinbaş, Temel Göksel,

Elâzığ

Fazıl Ahmed Aykaç, Fethi Altay, Fuad Ağralı, Sabit Sağıroğlu

Erzincan

Abdülhak Fırat, Aziz Samih İlter, Salih Başotaç

Erzurum

Aziz Akyürek, Dr. Ahmed Fikri Tüzer, Gl. Pertev Demirhan Gl. Zeki Soydemir, Münir Hüsrev Göle, Nafiz Dumlu, Nakiye Elgün, Salim Altuğ, Şükrü Koçak

Eskişehir

Emin Sazak İstamat Özdamar İzzet Arukan Yusuf Ziya Özer

Gaziantep

Ahmed Aksu Bekir Kaleli Dr. Abdurrahman Melek Dr. Memed Ali Ağakay
Memed Şahin Nuri Pazarbaşı, Ömer Asım Aksoy

Giresun

Dr. Hasan Vasıf Somyürek, Fikret Atlı Gl. İhsan Sökmen, İsmail Sabuncu,
Münir Akkaya, Nafi Atuf Kansu, Talât Onay

Gümüşane

Durak Sakarya, Edib Servet Tör, Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan, Yusuf
Ziya Zarbun

Hakkâri

İzzet Ulvi Aykurd

Hatay

Abdullah Mursaloğlu, Bekir Sıtkı Kunt, Hamdi Selçuk, Memed Tecirli

İçel

Ahmed Ovacık, Emin İnankur, Ferid Celâl Güven, Refik Koraltan, Turhan
Cemal Beriker

İsparta

Hüsnü Özdamar, Kemal Turan, Mükerrerem Karaağaç Remzi Ünlü

İstanbul

Abidin Daver, Ahmed Hamdi Denizmen, Ahmed Şükrü Esmer, Ali Kâmi
Akyüz, Ali Rana Tarhan, Fakihe Öymen, Galib Bahtiyar Göker, Gl. Kâzım
Karabekir, Gl. Refet Bele, İbrahim Alaettin Gövsa, İsmail Hakkı Ülkümen,
Sadettin Uraz, Şükrü Ali Ögel, Ziya Karamursal

İzmir

Benal Arıman Celâl Bayar Dr. Hüseyin Hulki Cura Hasan Âli Yücel Kâmil
Dursun Mahmud Esad Bozkurd Memed Aldemir Nazmi İlker Rahmi Köken
Sadettin Epikmen Şükrü Saraçoğlu

Kars

Cevad Dursunoğlu, Esad Özoğuz, Etem İzzet Benice, Fuad Köprülü,
Kahraman Arıklı, Ömer Kuntay, Şerafettin Karacan

Kastamonu

Abidin Binkaya, Dr. Hayrullah Diker, Dr. Tevfik Aslan, Hacer Dicle, Hilmi
Çoruk, Muharrem Celâl Bayar, Nuri Tamaç, Rıza Saltuğ, Tahsin Coşkan

Kayseri

Ahmed Hilmi Kalaç, Faik Baysal, Nazmi Toker, Ömer Taşcıoğlu, Reşid Özsoy,
Salih Turgay, Suat Hayri Ürgüblü

Kırklareli

Gl. Bürhanettin Denker, Dr. Fuad Umay, Hamdi Kuleli, Zühtü Akın

Kırşehir

Dr. Hüseyin Ülkü, İzzet Özkan, Memed Seyfeli

Kocaeli

Ali Dikmen, Dr. Fuad Sorağman, İbrahim Dıblan, İbrahim Süreyya Yiğit, İbrahim Tolon, Ragıp Akça, Salâh Yargı, Suphi Artel

Konya

Ahmed Hamdi Dikmen, Ali Muzaffer Göker Ali Rıza Türel, Dr. Osman Şevki Uludağ, Fuad Gökbudak, Galip Gültekin, Gl. Ali Fuad Cebesoy, İzzet Erdal, Kâzım Gürel, Kâzım Okay, Naim Hazim Onat, Şevki Ergun, Tevfik Fikret Silay, Vehbi Bilgin

Kütahya

Alâettin Tiridoğlu, Besim Atalay, Dr. Ali Süha Delilbaşı, Gl. Âşir Atlı, Muhlis Erkmen, Receb Peker, Sadri Ertem, Vedit Uzgören

Malatya

Dr. Hilmi Oytaç, Emrullah Barkan Gl. Osman Koptagel, Mahmud Nedim Zaber, M. Şevket Özpazarbası, Mihri Pektaş, Müttalib Öker, Nasuhi Baydar, Osman Taner, Vasıf Çınay

Manisa

Asım Tümer, Faik Kurdoğlu, Gl. Ali Rıza Artunkal, Hikmet Bayur, Hüsnü Yaman, Kâni Karaosman, Kâzım Nami Duru, Kenan Örer Osman Ercin Refik İnce Rıdvan Nafiz Edgüer Yaşar Özey

Maraş

Dr. Kemali Bayezit Hasan Reşid Tankut Mansur Bozdoğan Memed Erten

Mardin

Dr. Rıza Levent Edib Ergin GL Seyfi Düzgören Halid Onaran Hasan Menemencioğlu İrfan Ferid Alpaya Rıza Erten

Muğla

Hüsnü Kitabcı, Orgl. İzzeddin Çalışlar, Sadullah Güney, Yunus Nadi

Muş

Şükrü Ataman

Niğde

Cavid Oral, Dr. Abravaya Marmaralı, Dr. Rasim Ferid Talay, Halid Mengi, Naim Erem

Ordu

Ali Canib Yöntem, Dr. Vehbi Demir Hamdi Şarlan Hamdi Yalman Hüseyin Ekşi Selim Sırrı Tarcın

Rize

Ali Zırh, Dr. Saim Ali Dilemre Fuad Sirmen, Hasan Cavid Kemalettin Kamu

Samsun

Amiral Fahri Engin, Hüsnü Çakır, Memed Ali Yörüker, Naşit Fırat, Ruşeni Barkın, Süleyman Necmi Selmen, Zühtü Durukan

Seyhan

Ahmed Kutsi Tecer, Ali Münif Yeğena, Damar Arıkoğlu, Gl. Naci Eldeniz, Hilmi Uran, Sinan Tekelioğlu, Şemsa İşcan, Tefvik Tarman

Siird

Ali Rıza Esen Şefik Özdemir

Sinob

Cemal Aliş Cemil Atay Cevdet Kerim İncedayı Hulusi Oruçoğlu Yusuf Kemal Tengirşenk

Sivas

A. Naci Demirağ Atıf Esenbel Hikmet Işık İsmail Memed Uğur Mergube Gürleyük Mitat Şükrü Bleda Remzi Çiner Şemsettin Günaltay Ziya Başara

Tekirdağ

Cemil Uybadın, Nazmi Trak, Rahmi Apak, Yahya Kemal Beyatlı

Tokad

Cemal Kovalı Galib Pekel Halit Nazmi Keşmir Muammer Dertli Nâzım Poroy Resai Erişken Sıtkı Atanç

Trabzon

Daniş Eyüboğlu, Faik Ahmed Barutçu, Halil Nihad Boztepe, Hamdi Ülkümen, Hasan Saka, Raif Karadeniz, Salise Abanozoğlu Sırrı Day, Şerif Bilgen

Tunceli

Haydar Rüştü Ökten, Mitat Yenel, Sami Erkman

Urfa

Gl. Ahmed Yazgan, Hüseyin Sami, Razi Soyer, Refet Ülgen, Şeref Uluğ

Van

Münib Boya

Yozgad

Ahmed Sungur, Celâl Arat, Ekrem Pekel, Salim Korkmaz, Sırrı İçöz, Veled İzbudak, Ziya Arkant

Zonguldak

Halil Türkmen, Hasan Karabacak, Hazım Atıf Kuyucak, İbrahim Etem Bozkurt, Mehmet Emin Erişirgil, Rifat Vardar, Şinasi Devrin, Yusuf Ziya Özendi.

(Reye iştirak Etmeyenler)

Ankara

İsmet İnönü (Rs. C.)

Aydın

Agâh Sırrı Levend

Balıkesir

Muzaffer Akpınar

Bolu

Fethi Okyar

Çankırı

Hüseyin Cahid Yalçın

Çoruh

Asım Us

Çorum

İsmail Kemal Alpsar

Denizli

Dr. Behçet Uz (V.)

Diyarbakır

Veli Necdet Sünkıtaş

Elâzığ

Fuat Ziya Çiyiltepe

Erzincan

İskender Artun

Eskişehir

Osman Işın

Hatay

Abdülğani Türkmen (Mazur)

İçel

Dr. Muhtar Berker

İstanbul

Atıf Bayındır, Salâh Cimcoz

İzmir

Halil Menteşe Reşad Mimaroglu, Şehime Yunus (Mazur)

Kars

Zihni Orhon

Kayseri

Sadettin Serim

Kırklareli

Şevket Ödül

Kırşehir

Hazim Börekçi

Kocaeli

Orgl. A. S. Akbaytuğan

Konya

Mustafa Uluşan

Kütahya

Hüseyin R. Gürpınar

Maraş

Ziya Kayran (Hasta)

Muğla

Cemal Karamuğla

Muş

Hakkı Kılıçoğlu

Niğde

Faik Soylu, Hazim Tepeyran

Ordu

Ahmed İhsan Tokgöz, İsmail Çamaş

Rize

Raif Dinç (Hasta)

Seyhan

Salâhattin Çam (Hasta)

Siird

Naki Bekmen, Ressam Şevket Dağ

Sivas

Gl. Akif Öztekin Erdemgil, Necmettin Sadak

Tekirdağ

Fayık Öztrak

Tokad

Hasip Ahmed Aytuna

Trabzon

Mitat Aydın

Urfa

Memed Emin Yurdakul

Van

Hakkı Ugan, İbrahim Arvas

II. Saraçoğlu Hükümeti
09.03.1943-07.08.1946

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Mehmet Şükrü SARAÇOĞLU (İzmir) 09.03.1943-07.08.1946

Adliye Bakanı

Ali Rıza TÜREL (Konya) 09.03.1943-06.04.1946

Mümtaz ÖKMEN (Ankara) 06.04.1946-07.08.1946

Milli Müdafaa Bakanı

Ali Rıza ARTUNKAL (Manisa) 09.03.1943-07.08.1946

Dahiliye Bakanı

Mehmet Recep PEKER (Kütahya) 09.03.1943-20.05.1943

Hilmi URAN (Seyhan) 20.05.1943-07.08.1946

Hariciye Bakanı

Numan MENEMENCİOĞLU (İstanbul) 09.03.1943-16.06.1944

Hasan SAKA (Trabzon) 13.09.1944-07.08.1946

Maliye Bakanı

Fuat AĞRALI (Elazığ) 09.03.1943-13.09.1944

Nurullah Esat SÜMER (Antalya) 13.09.1944-07.08.1946

Nafia Bakanı

Sırrı DAY (Trabzon) 09.03.1943-07.08.1946

Maarif Bakanı

Hasan Ali YÜCEL (İzmir) 09.03.1943-07.08.1946

İktisat Bakanı

Fuat SİRMEN (Rize) 09.03.1943-07.08.1946

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili

Ahmet Hulusi ALATAŞ (Aydın) 09.03.1943-18.01.1945

Sadi KONUK (Bursa) 18.01.1945-07.08.1946

Gümrük ve İnhisarlar Bakanı

Suat Hayri ÜRGÜPLÜ (Kayseri) 09.03.1943-13.02.1946

Tahsin COŞKAN (Kastamonu) 19.02.1946-07.08.1946

Ziraat Vekili

Şevket Raşit HATİPOĞLU (Manisa) 09.03.1943-07.08.1946

Münakalat Vekili

Ali Fuat CEBESÖY (Konya) 09.03.1943-07.08.1946

Ticaret Bakanı

Celal Sait SİREN (Bolu) 09.03.1943-31.05.1945

Raif KARADENİZ (Trabzon) 31.05.1945-07.08.1946

Çalışma Vekili

Mahmut Sadi IRMAK (Konya) 07.06.1945-07.08.1946

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 7 Cilt 1 Birleşim 3
Sayfa 22-33
17.03.1943 Çarşamba

BİRİNCİ CELSE
REİS – Şemsettin Günaltay
KÂTİPLER: Vedit Uzgören (Kütahya)
Necmeddin Sahir Sılan (Tunceli)
Açılma Saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

REİS – Yeni kurulan Şükrü Saraçoğlu Hükümeti iç ve dış siyasetinde takip edeceği esaslar hakkındaki beyannamesini Yüksek Meclise arz edecektir. Söz Başvekilidir.

(Başvekil Şükrü Saraçoğlu alkışlar arasında kürsiye geldi)

Türk milletinin Değerli Vekilleri;

Devletimizin başı İnönü yeni Kabinenin teşkili vazifesini arkadaşınız Saraçoğlu'na verdi. O da teşkil ettiği Hükümeti, bugün huzurunuzda getirmiş bulunuyor. Cumhuriyetin kurulduğu günden beri iktidar mevkiine gelen Hükümetler nasıl birbirinin devamı idiyse ikinci Saraçoğlu Hükümeti de birinci Saraçoğlu Hükümetinin tam bir devamıdır.

Bu böyle olduğu gibi Hükümetin değişen âzalarıyla yer değiştiren âzalarının vaziyeti de tamamen nöbet değiştiren askerlerin vaziyetidir, Bu değişmelerde başka bir mâna aramak doğru değildir.

Şefin emriyle ve bu defaki intihaplar dolayısıyla tutulan yol, Hükümeti Meclisin olduğu gibi Partiyi de milletin tam malı yapan yoldur. Böylece varlığımızın dayandığı birlik kuvveti her gün daha millî ve daha şuurlu ve daha keskin bir durum almaktadır.

Tuttuğumuz yollar ve kurduğumuz esaslar sayesinde Atatürk'le başlayan ve her gün biraz daha kökleşen rejimimizin insanî ve medeni gayeler için örnek olacağına inanıyoruz.

Mamur bir Türk vatani, mesut bir Türk milleti, kuvvetli bir Türk Devleti; işte bizim hedefimiz bunlardır. *(Alkışlar)* Atatürk bizden bunları istedi. İnönü bizden, bunları istiyor. Biz de, hepimiz beraber ve canla başla bu yolda çalışmak kararındayız. *(Alkışlar)*

Arkadaşlar;

İkinci Saraçoğlu Hükümeti, tıpkı kendinden evvelkiler gibi Halk Partisi programını tahakkuk ettirmeğe, büyük milletimize lââyık olmaya çalışacaktır.

Yapacağımız işlerin en başında Türk ordu-sunu daima hazır tutmak vazifesi vardır. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Bunun için ordumuzdan, biraz sonra göreceğiniz veç-hile, hiç bir şey esirgenmiyor. Çünkü sırası gelince bu kahraman ordunun vazifesini yapacağına bütün milletçe eminiz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Arkadaşlar;

Harbin dördüncü yılı başlarında memleketimiz iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunuyordu iâşe sıkıntısı, para sıkıntısı.

Bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar birçok tedbirler almış, sert kararlar vermiş ve birçok mallara el koymuştuk. Bütün bunlar sıkıntıyı azaltmak şöyle dur-sun, koskoca bir kara pazarın memlekette yerleşmesine sebep oldu.

Bunun üzerine herkeste, eğer biraz serbestlik verilecek olursa her şeyin daha iyi olacağı kanaati hüküm sürmeğe başladı. Bunu da tecrübe ettik. Bu usul de bizi bilhassa yiyim ve giyim maddelerinde bir fiyat yarışı ile karşı karşıya bıraktı.

O zaman meseleyi biraz daha yakından tetkik ederek gördük ki, bütün bu dar-lıklarda harbin, ihtikârın hissesi kadar, diğer hâdiselerin de hissesi vardır. Çünkü memleketimiz yiyim ve giyim noktasından kendi kendine çok zor kifayet edebilir bir durumda da olduğu halde koskoca bir orduyu beslemek ve giydirmek zaruretiyle karşılaştığı gibi bu orduları teşkil etmek için de tarlası ve işi başında bulunan genç-leri işlerinden ayırmak zarureti hâsıl olmuştur. Daha kısa bir cümle ile bir milyona yakın genç istihsal cephesinden alınarak istihlâk cephesine verilmiştir.

İşte bütün bu vaziyetleri yakından tetkik eden Hükümet, yeniden birçok ka-rarlar aldı. Bu kararlara göre, mücadeleyi en ufak köşe ve cephelere kadar teşmil, beklenen neticeyi veremeyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetimizi dar sahada daha müessir kılmak icap ediyordu.

Yine bu kararlara göre, darlığın en müessir ilâcı istihsalı çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkarmak olduğu için, fiyatların artmasında fayda görülmüştür.

Yine bu kararlara göre, istihsalin bir kısmını Devletçe tâyin edilen fiyatla Dev-lete satılmak icap ediyordu.

Yine bu kararlara göre, Hükümet bu muayyen fiyatla alınan malları mahdut ve muayyen bir sahaya tahsis etti. Bunları evvelâ ordunun, saniyen dar ve mahdut gelirli vatandaşların ihtiyaçlarına tahsis eyledi ve geri kalan miktarla da tanzim sa-tışları yapmayı düşündü ve böylece başlı başına bir program vücut buldu.

Bu programa göre:

1. – 140 liradan fazla ücret ve maaş alan geniş mânasiyle bütün memur ve müs-tahdemlere birer kat elbiselik kumaş;

140 liradan aşağı olanlara ikişer kat elbiselik kumaş;

70 liradan aşağı maaş ve ücret alanlara da ayrıca birer ayakkabı vermeyi vâdetmiştik.

Elyevm bütün bu vaitler İcra safhasındadır ve derpiş edilen zamanı iyinde tamamen yapılacaktır.

2. – Ekmek; bunun müstahsili köylüdür. Onun için fiyatın yükselmesi sadece şehirlinin dar ve mahdud gelirli kısmını muztarip eder. Bu dar ve mahdud gelirli nüfusu teshil ettik. 1.600.000 rakamını bulduk. Bunlara, nispeten çok ucuz yani bize mal olan fiyata üç aydan beri ekmek vermekteyiz ve ekmek vermekte devam edeceğiz. Bundan maada İstanbul, İzmir, Ankara, Zonguldak şehirlerine de orta fiyattan hububat ve ekmek vermekte devam ediyoruz. Bu sayede mevcut telâş tamamen söndü, hattâ yer yer bazı genişlikler kendini göstermeye başladı.

Bunlardan başka bu sene Toprak ofisinin tohumluk için Ziraat vekili emrine verdiği ve tahsis ettiği tohum kışlık olarak 34 000, yazlık olarak 14 000 ki ceman 48 000 tondur. Bu kadar çok bir miktar hiç bir sene tohumluk olarak dağıtılmamıştır.

Bir aralık 150 gram ekmek verdiğimiz düşünülür ve yine bir aralık buğday fiyatının yüz kuruşu aştığı göz önüne getirilecek olursa bugüne nispetle geniş bir hava içinde bulunduğumuzu anlarız. Bugünkü neticeyi bir taraftan aldığımız tedbirlerdeki isabete, diğer taraftan da devam etmekte olan İngiliz ve Amerikan yardımına borçluyuz.

3. – Bulgur için yaptığımız vadi bulgur olarak yerine getiremedik. Çünkü Ankara'da kurulacağını umduğumuz fabrika bazı sebeplerden dolayı kurulamadı. Fakat bulgur yerine son günlerde değişmez gelirli nûfus başına ikişer kilo un vermeye başladık.

4. – Pirinç vadimizi pirinç olarak yerine getiremiyoruz. Çünkü aldığımız % 15'ler umduğumuzdan çok az oldu ve bu azı da ordu ile hastaneler arasında taksim etmek icabetti. Fakat pirinç yerine makarna tevzi etmeyi düşünüyoruz.

5. – Yağ; zeytinyağı mahsulü henüz tamamen elimize geçmemiştir. Elimize geçecek miktarın sekiz, dokuz milyon kilo olacağını tahmin ediyoruz ve değişmez gelirli vatandaşlara yağ hakkında vâkı olan vadimizi yakında yerine getirmeye başlayacağız.

6. – Şeker; dar ve mahdud gelirli nûfusuna 600 gram şeker her ay muntazaman vermekteyiz. Resmî fiyatlara nazaran Çok ucuza verilen bu, miktarı önümüzdeki aylar için arttırmayı bile düşünüyoruz.

Bundan maada, şayet yerine getiremediğimiz vaitler kalırsa bunları da fasulye vermek suretiyle ödemeye çalışacağız.

Biz böylece bir taraftan dar ve mahdud gelirli insanların bir kısım sıkıntılarını bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan da muhtekirleri: şiddetle takipte, devam ediyoruz ve devam edeceğiz (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Arkadaşlar;

Buraya kadar söylediklerim göz önüne getirilecek olursa bundan dört ay evvel yiyim ve giyim hakkında almış olduğumuz kararların birer, birer beklenen neticeyi vermekte oldukları görüldü.

Bizi bu güzel neticeye vardırان bilhassa vali ve kaymakamların % 25'leri tespit ve tahsil hususunda gösterdikleri gayret ve faaliyetler. Onun için huzurunuzda bu arkadaşlara teşekkür etmeyi vazife bilirim.

Arkadaşlar;

Dar ve mahdud gelirli vatandaşlara yapmakta olduğumuz yardımı gördünüz. Şimdi bir de dünyanın en zengin memleketlerinden birinde ve bir madde hakkında tatbik edilen kaideyi söyleyeceğim. Bu kaideye göre bir adamın kendisine bir kat elbise yapmak hakkını verecek olan kuponları biriktirmek için tam on sekiz ay beklemesi lâzımdır. Kezalik bu memlekette okunmuş olan bir gazeteyi herhangi bir yere atmak bir israf cürmüdür. Bunu yapan hakkında derhal takibat başlar.

Bizim memleketimiz bütün sıkıntılara rağmen hâlâ bahtiyar bir yurt olmakta devam ediyor. Fakat bir gün Türk milletinden ağır fedakârlıklar istenecek olursa Türk fedakârlığının hudut tanımadığını bütün dünya bir kere daha öğrenecektir (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Arkadaşlar;

Şimdi karşılaştığımız ikinci sıkıntıya, para ve maliye sıkıntısına geçiyorum. Vakıa âdi bütçelerimiz inkişaf etmekte ve mütevazın olmakta devam ederek 1938 de 250 milyon iken, 1942 de 394 milyonu buldu. Böylece Devlet hizmetlerini ve müesseseler işlerini mütemadiyen inkişaf ettirmek mümkün oldu. Varidat kaynaklarımızın normal artması sayesinde elde edilen bu inkişafın Önümüzdeki yılda da devam edeceği kanaatindeyiz. Onun için içinde bulunduğumuz bütçe 394 milyonluk bir bütçe olduğu halde gelecek sene bütçesi 480 milyon lira olarak hazırlanmıştır.

Fakat bu âdi ve mütevazın bütçenin yanı başında ordu masraflarını derpiş eden fevkalâde tahsisatların malî cephemizde yarattığı zorluklar çok serttir.

Çünkü istiklâl ve hürriyetimiz için ayakta tuttuğumuz orduya her sene âdi bütçe ile verdiğimiz 100 milyon liraya ilâveten 1939 da 84 milyon, 1940 da 220 milyon ve 1941 de 280 milyon liralık fevkalâde tahsisat verdiğimiz gibi 1942 yılı için bugüne kadar verdiğimiz fevkalâde tahsisat yekûnu 313 milyonu aşmıştır. Görülüyor ki, bu senenin fevkalâde tahsisat yekûnu 400 milyondan daha az olmayacaktır.

Buna âdi bütçedeki 100 milyon lira ilâve edilecek olursa millî müdafaa masraflarının bu sene 500 milyon lirayı bulacağı anlaşılır.

Ordumuzun asıl teçhizat ve teslihatının daha evvel yapılan mukavelelere tevfi kan hariçten alınmakta olması ve malzeme bedelinin taksitlerinin maliye bütçesinde bulunması göz önüne getirilecek olursa modern bir ordunun ne kadar pahalıya mal olduğu hakkında bir fikir edinilebilir...

Filvaki, maliyemiz, bulduğu malî tedbirler, istikrazlar, harp zamları ve müdafaa vergileriyle bu büyük açığın mühim bir kısmını kapatmaya muvaffak olmuştur, Ancak bütün bu tedbirler aynı zamanda tedavüldeki para hacminin de artmasına mâni olamamıştır.

Nitekim Merkez bankamızın açılmasını takip eden ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150 -200 milyon lira arasında dalgalandığı halde bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940 da 417 milyon, 1941 de 521 milyon ve 1942 de 744 milyon liraya balığ olduğu gibi bir aralık bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.

Arkadaşlar;

Bir taraftan ordunun her gün artan yüksek masraflarının ne vakit hitam bulacağını belli olmaması, diğer taraftan da Merkez bankasının yükselen emisyon miktarı hep bir arada göz önüne getirilecek olursa Hükümetin ne kadar sert bir darlıkla karşı karşıya kaldığı anlaşılır. İşte bu darlık karşısında çalıştık, çabaladık ve tesirli bir tedbir bulduk.

Varlık vergisi:

Bu vergi bugüne kadar Hazineye 225 milyon lira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bu tatlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarf olunan birçok para, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı arttırılmadı. Hattâ bu miktar 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez bankamız, mühim kısmı son aylarda olmak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla merkez bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celb ederim, banka bunlardan maada son bir kaç ay içinde (12) milyon İngiliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıpta uyandıracak bir duruma yükseldi.

Dünya muharebesi dördüncü yılını yaşarken bu vaziyette bulunmanın çok memnuniyet verici olduğunda şüphe edilemez.

Arkadaşlar;

Eski dertlerimizden biri de kömürdür. Çünkü kömür istihsalı, artan ihtiyaçla muvazi olarak artmıyor. Bundan maada geçen sene iki ay kadar çalışılmadı. Bu iki sebepten memleketin her tarafında kömür ihtiyacı tatmin edilemedi.

Kömürün en yüksek iki istihsal senesinden biri 1941'dir. O sene istihsal 3 milyon tonu biraz geçmiştir. 1942 de bu miktar arz ettiğim sebebe binaen 2,5 milyon tona düşmüştür. Fakat yapılan gayretler neticesinde geçen senenin son aylarındaki günlük kömür istihsalı daima sekiz bin tonun üstünde kalmıştır. Bundan maada içinde bulunduğumuz senenin ilk ayı içinde yapılan istihsal çok ümit vericidir. Belki de en yüksek bir rakam bu senenin istihsalı olacaktır.

Bundan başka, bir ihtiyat ve yardımcı tedbir olarak garp linyitlerini daha esaslı, daha cezri işletmek için tedbirler alıyoruz ve bu iş için icab eden parayı bütçeye koyduk.

Yiyim, giyim para ve kömür sıkıntılarından sonra alelûmum nakliye işlerindeki zorluklarla karşılaşmaya başladık: Bu zorlukları yenmek veya hiç değilse azaltmak için salâhiyettar makamlar çalışmaktadırlar.

Arkadaşlar;

Şimdiye kadar yapılan veya yapılmakta olan işlerimizden bahsettim.

Şimdi de, müsaadenizle, gelecek sene yapacağımız işler hakkında maruzatta bulunacağım. Yapılacak işlerde de kuvvetimizi dağıtmaktansa onu bir kaç noktada toplamayı daha müsmir bulduk. Esasen gönderdiğimiz bütçeye atılacak bir göz bizim bu kararımızı ve umumiyetle çalışma programımızı vazıhan ifade eder.

En büyük ilâveyi Maarife yaptık. Buraya konan para geçen seneye nazaran 14,5 milyon lira fazladır. Diğer bir tâbirle on sene evvel on milyon lira olan Maarif bütçesi gelecek sene 43 milyon lira olacaktır *(Alkışlar)*

Bundan maada, hususî idarelerin Maarif işlerine tahsis ettiği paralar on sene evvel 12 milyon lira iken bu miktar içinde bulunduğumuz yılda 19 milyon lirayı bulmuştur. Bunlara mukabil yüksek tahsil talebesi on sene evvel 7.000 iken bu sene 16.600'i bulmuştur, Lise talebesi on sene evvel 6,800 iken bu sene 30.000'i bulmuştur. Ortaokul talebesi de on sene içinde 35.000 den 100.000 e çıkmıştır.

İlk tahsil talebesi de on sene içinde 525.000 den 970.000'i bulmuştur.

Bundan başka Güzel sanatlar akademisinde on sene evvel 157 talebe mevcut iken bu rakam bugün 547'yi bulmuştur. Altı yıl Önce 68 talebesi olan Konservatuvar da bugün 147 talebeye maliktir.

Bunlardan maada, Teknik Öğretim talebeleri üç sene içinde 9.000'den 14.500'e çıkmış, Köy enstitüleri talebesi de dört sene içinde 3.000'den 12.000'e varmıştır.

Son senelerde halkımızda ve maarifimizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve bir an evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini arttırmak için bütün kuvvetimizle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin Maarif bütçesine 14.5 milyon lirayı ilâve ederken cidden haz duyduk. *(Alkışlar)*

Maariftten sonra en büyük rakamı istihsal kaynağımız olan Ziraate ayırdık.

Bundan evvel Koordinasyon emrindeki paralardan 4,5 milyon lirayı Zirai donatım kurumuna vermiştik. Bu kurum, doğrudan doğruya çiftçilerimizin her çeşit dertleriyle boğuşmak için kurulmuştur. Tohum, ilâç, alât ve edevat, gübre gibi bütün ihtiyaçları temin ederek köylüyü yetiştirecektir. Bu 4,5 milyona son günlerde beş buçuk milyon daha ilâve ettik.

Bundan başka, doğrudan doğruya Ziraat vekâletinin bütçesine ayrıca 4 milyon 800 bin lira ilâve eyledik. Bu para ile altı teknik okul açılacak bunlardan üçü umumî ziraat için, diğer üçü de bahçeler ve meyvalar için olacak. Bu okullardaki köy çocuklarına teknik bilgiler, öğretilecek ve böylece bu çocuklar kendilerine ve memlekete daha faydalı bir hale sokulacaktır.

Ziraat vekâleti kendi vasıtalarıyla bu sene yarım milyon dönümden fazla zeri-yat yapmıştır. Bu miktarı her sene süratle arttırmak kararındayız.

Bundan başka bu sene fiyatların teşviki ile halk zeriyyatında % 20-30 bir fazlalık görülmüştür ve yıl bugüne kadar iyi gitmiştir. Bundan sonra da iyi giderse bu senenin bir bolluk senesi olması ihtimali çok kuvvetlidir *(İnşallah sesleri)*

Ziraat sahasında bizi dört gözle bekleyen en esash kanun köylüyü toprak sahibi yapacak kanundur (*Bravo sesleri*) Bu Meclisin bu işi behemehâl halledeceğine kani olduğumuz gibi bu işin hallinden bir kaç sene sonra da Türk yurdunun her köşesi- nin ileri insanlar yuvası halini alacağına eminiz (*Alkışlar*)

Maariftten, Ziraatten sonra en büyük parayı borçlar faslına koyduk. Buraya koyduğumuz paranın 15 milyonu ile Türk milleti için tarihî ve acı hatıralar teşkil eden ve Düyunu umumiye denilen bir borcu kökünden kazmak istiyoruz (*Bravo sesleri, alkışlar*) Çünkü aramızdaki mukaveleye nazaran bu borcu satın almak zamanı geliyor ve bu borç frank olarak ödeneceği için 15 milyon lira ile tamamen bertaraf edilebiliyor. (*Bravo sesleri*) Böylece İmparatorluğun bize bıraktığı miraslardan zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Bütçede mühim para alacaklardan birisi de Sümerbank ve Etibank'tır Bu iki bankanın kurduğu müesseseler, imtiyazlı şirketlerin mubayaalarından ve satın alınan ve yapılan demiryolları ve denizyollarından sonra, Devletçilik vasfımızı en sağlam temeller üzerine kuran ve onu yaşatan ve canlandıran müesseselerdir. Bu iki müessesenin tabii seyrini devam ettirmek için ne lazımsa, yapılacaktır. (*Bravo sesleri*)

Bunlar gibi Nafiamızın yollar, sular, köprüler, demiryolları ve iskelelere dair mevcut programı aynen tatbik edilecek ve her yerde bu islerimiz faal yürüyüşlerini muhafaza edeceklerdir. (*Alkışlar*)

Diğer vekâletlere bunlar derecesinde zamlar yapılamamışsa da bu sene verilen tahsisat her sene verilenden fazladır. Bu sabalarda da işlerin daha iyi yürümesi için yetecek kadar para verilmiş bulunuyor.

Dâhiliyeye gelince:

Bu yıl köylerimizde ihtiyar heyetleriyle muhtarlar, şehir ve kasabalarımızda da belediye meclisleriyle belediye reisleri yeniden seçilmiş ve vilâyet umumî meclisleri seçimi de her tarafta yenilenmiştir. Bütün bu seçimlerde ve bilhassa son Türkiye Büyük Millet Meclisi intihabında yurddaşların gösterdiği düşünce ve irade beraberliği ve vatandaşların reye iştirak nispetinin çokluğu varlığımıza temel olan millî birliğin yeniden tezahürüne vesile olmuştur.

Arkadaşlar;

Harp, dahili ve zabıta işlerimizi çok arttırmıştır. Buna rağmen bu işler her gün biraz daha iyi işlemek yolundadır. Bugün memleketimizin her yerinde tam bir emniyet ve sükûn havası hâkimdir. Adi zabıta vakalarından ve münferit hâdiselerden başka bir şey yoktur. Bu böyle olmakla beraber idare ve zabıta makinelerimizi biraz daha iyi işler bir hale koymak istiyoruz. Bunlar hakkındaki düşüncelerimizi pek yakında ve birer birer tasvibinize arz edeceğiz.

Dış politikamıza gelince: Müttefik ve dost Devletlerle olan politikamızı ve münasebetlerimizi aramızdaki muahedelerle tanzim etmiş bulunuyoruz.

Bir taraftan Şefin uzağı gören kudretine, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyeniz bugüne kadar çok parlak neticeler elde ettiği gibi bugünden sonra da Türk'ün topraklarını, Türk'ün haklarını ve Türk'ün menfaatlerini tamamen koruyacaktır. *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Bu politika artık yalnız Hariciyenin, Hükümetin ve hattâ Meclisin politikası değil tamamen Türk milletinin ve Türk çocuklarının malıdır. *(Bravo sesleri)*

Politikamızın umumî hatlarını gösteren bu sözlerden sonra bilhassa tebarüz ettirilmesi lâzım olan bir cihet vardır ki, o da İngiliz - Türk dostluğudur.

Mister Çörçil'i (Winston Churchill) Adana mülakatlarından sonra daha yakından tanıyarak, daha çok sevmiye başladık. Etrafımızda, Mister Çörçil başta olmak üzere, bütün İngiliz Devlet adamlarının bize uzattıkları samimi elleri görüyor ve yine bu Devlet adamlarının samimî sözlerini işitiyoruz. *(Alkışlar)* Lortlar Kamarası dün yine bu dostluğun yeni bir tezahürüne sabit oldu. İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzatılan elleri samimiyetle sıkıyor, İngiltere'den gelen samimî sözleri de bizim Londra'ya gönderdiğimiz yürekten sözlerin bize akseden sedaları adde ediyoruz, *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)* Çünkü bizim kanaatımıza göre İngiliz-Türk dostluğu yalnız karşılıklı menfaatlerin emrettiği bir dostluk değil, iki memleketin hayati zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyaçtır. *(Alkışlar)*

Arkadaşlar;

Biliyorsunuz ki İsmet İnönü'nün Devlet Reisliğine intihabı haberini Amerika Meclisine bildirdiler. Amerika Meclisi de bu haberi alkış tufanı ile karşıladı.

Şimdi ben de bu yüksek kürsüden sizin ilanımıza Cumhuriyetçi ve Demokrat Türkiye'nin Demokrat ve Cumhuriyetçi Amerika'ya selâmlarını, sevgilerini ve saygılarını gönderiyorum. *(Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar)*

Arkadaşlar;

Sizlere yaptığımız, yapmakta olduğumuz ve yapacağımız işler hakkında iza-hat verdim. Harici ve dahili politikamızın yürüyüşüne dair maruzatta bulundum. Şimdi sıra sizlere, reylerinize geldi. Eğer beni ve arkadaşlarımı kendinize ve Devlet İşlerine lâyık görüyorsanız bunu itimadınızla göstermenizi rica ederim. *(Şiddetli ve devamlı alkışlar)*

REİS – Müstakil Grup Reisi Ali Rana Tarhan.

ALİ RANA TARHAN (İstanbul) – Türkiye Büyük Millet Meclisinin yedinci toplantı devresinde Müstakil Grup adına söze başlarken, Büyük Türk Milletinin değerli vekillerini derin saygı duygularıyla selâmlarım. Eşsiz Şefimizin nurlu yollarında, hepimizin millete iyi hizmet ederek itimadına lâyık olduğumuzu göstermeğe muvaffak olmamızı dilerim.

Muhterem arkadaşlar;

Yeni seçimden sonra İcra Vekilleri Heyetinin yine, sevilen ve güvenilen Devlet adamı, Şükrü Saraçoğlu başkanlığında kurulmuş olmasını hakikî memnuniyetle

karşıladık. Geçen devrede faaliyetlerini Grupumuz siyanesinde murakabe ve tenkide hasretmiş olan üç kıymetli arkadaşımız şimdi Parti Grubu saflarında İcra mesuliyeti almış bulunuyorlar. Tenkitlerinde ne derece ciddi, samimî ve yapıcı idi iseler icrada da o derece uyanık ve verimli olmalarını kendilerinden bekliyoruz ve güveniyoruz.

Başvekilimizin iktisadi ve malî işler hakkında verdikleri izahat, Hükümetin bu hayati meseleler üzerinde ne büyük zorluklar içinde ve ne büyük azimle çalıştığını ve günün icaplarına göre lâzım olan bütün tedbirleri almağa ne kadar azimli olduğunu gösterir.

Varlık vergisi hakkındaki rakamlar memnuniyet vericidir. Bu verginin tatbikatında, bilhassa İstanbul'da, müzminleşmek istidadı görülmektedir. Bunun hakikî sebeplerini bularak tedbir almak çok yerinde olacaktır.

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Bravo...

ALİ RANA TARHAN (Devamla) – Gelecek yıl faaliyetleri hakkında verdikleri izahat, daima ileri götürmek isteyen bir partiye layık bir programı ihtiva ediyor. Bütçe ile de alâkadar olduğu için, bu bahislere bütçenin tetkikinden sonra daha faydalı olarak avdet etmek imkânı olacaktır.

Dahili politika hakkında beyanları tamamiyle emniyet vericidir.

Haricî politikayı, haklı olarak, Türk milletinin malı diye vasıflandırdılar. Hattâ dünyanın malıdır bile denilebilir. Hakikaten bütün sahalarda birbirleriyle boğuşmakta olan muharipler yalnız bir noktada birleşebiliyorlar: Türk Politikasının isabetinde. (*Güzel sesleri*) Bu bahiste bir noktada tevakkuf etmeyi faydalı buluyorum. Harbin ne kadar süreceği bilinmemekle beraber, harp sonrası için faaliyetler göze çarpıyor. Hükümetimizin bunları yakından takip ettiğine şüphemiz yoktur. Harp sonrası, yurdun içinde ve dışında, çıkabilecek iktisadi, malî, içtimai, siyasi meselelerle hazırlıksız karşılaşmamıza meydan verilmemesini temenni ediyoruz.

Sayın Başvekilimizin İngiliz-Türk dostluğu ve Türk - Amerika dostluğu hakkındaki sözlerine Meclis büyük tezahürü ile nasıl iştirak etti ise bizim de kalbî iştirakimizi benim ağzımdan ve tekrar ifade ediyorum.

Sayın Başvekilimizin beyanları hakkında grubumuzun nokta-i nazarını kısaca arz ettim.

Harbin, daha yıllarca sürebileceğini ve bir gün bizim de harb etmek zorunda kalabileceğimizi daima göz önünde tutarak ve geçmiş günlerin tecrübelerinden istifade ederek, İcra Vekillerinin milletimizi koruyucu ve yükseltici hizmetler ifasına muvaffak olmalarını candan temenni ederiz.

Müstakil grup, Saraçoğlu Hükümetine itimadımı beyan eder. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

REİS – Emin Sazak,

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Saraçoğlu’nu görünce hepiniz gibi ben de 18 milyon Türkün birleşmiş aksini onda görür gibi gelir de iman ederim. Şimdi Hükümetin harici meseleler hakkında Allaha bin şükür dostumuz da, düşmanımız da memnun, biz dünden memnunuz. Muvaffakiyet temennisinden başka hiç bir dileğimiz yoktur. Bendeniz de bir, iki temennide bulunduktan sonra hakikaten göğsümüzü, ruhumuzu emniyetle dolduran ve genç anasırla mücehhez Saraçoğlu Hükümetine candan muvaffakiyetler dilerim.

Kömür işinde ve diğer madenler işinde ve biraz da ziraat işinde temenniyatta bulunacağım. Kömür işinde ve bazı işlerde bilhassa Başvekilimizin sıkı, sıkı kendi demir elini uzatması lâzım gelecek. Memleketin altı kömür, üstü odun iken ve bu işe 50 bin 100 bin kişi tahsis etmek mümkünken, hâlâ falan yerde şu oldu demek, biraz hazmı güç olan bir şeydir. Ümit ederim ki, Hükümetle, bu hazmı güç olan şeyi tatlı tatlı yutacağız.

Diğer madenler meselesi: Krom ve bakır gibi on bin senede bir milletin şansına düşmeyen büyük bir şans karşındayız, verimli bir şey olan bu madenlerimizden hesaplı kitaplı; hesabın üstünde, çılgınca bir mesai sarf etmenin lâzım olduğu kanaatindeyim. Bunun için kamyonumuz yok, benzinimiz yok demek doğru değildir. Çünkü ben sana krom, bakır vereyim deyince bütün etrafımızdaki milletler, bütün varlıklarını vermeğe amadedirler. Söylediğim gibi, on bin senede bile rastlanmayan böyle bir fırsattan âzami derecede istifadeyi düşünerek, krom ve bakır maden işlerini hesabın ve kitabın üstünde tutarak, fazla bir mesai sarf edilmesini bilhassa Hükümetimizden rica edeceğim.

Ziraat işleri: Hakikaten iftihar ettiğimiz ve memleketimizin yakında asarı ile iftihar edeceği faal ve düzgün, durbin bir Ziraat vekilimiz var. Bendeniz kendisini biraz daha teşci etmiş olmak ve ileride tenkit edeceğimizi hatırlatmak için söylüyorum, geçen sene her ihtimale karşı alınmış olan tedbirlerin sıkı sıkıya tutulmasını kendilerinden bilhassa rica ve temenni edeceğim.

Ali Rana Beyin işaret ettikleri şey şahsen benim de dimağımdan geçiyordu. Dünyaya hükmetmek isteyen insanlar, harp sonrası ne yapacağız derken, henüz o kudreti olmayan bizim gibi insanlar harpten sonra istihsalimizin ne olacağının, şimdiden hangi işe daha çok ehemmiyet vermek lâzım geldiğinin, dünya piyasasına hangi malı kolayca arz edebileceğimizin şimdiden, üç beş kafadan müteşekkil bir heyet tarafından tespiti lâzım gelir. Hamı hamına alırsak, gördük mütareke zamanında başımıza gelenleri. Harbi umumiden evvel biliyorsunuz ki, Avrupa’da Almanya ve İtalya gibi büyük devletler kendilerine lâzım olan maddelerin % 60 – 70’ini dışarıdan getirirken bu senelerde bu güçlüğü gören milletler, taşın üstüne bile ektirip ihtiyaçlarının miktarını % 5’e kadar indireceklerdir. Bu noktadan bunun şimdiden, ahval ve vaziyete göre, şöyle olursa böyle yapacağız, böyle olursa şöyle yapacağız hatta sulh masasında bile bunu şu şekilde getireceğiz diye kâğıt üzerinde hazırlanmış bir şeyimiz olmalıdır. Çok kuvvetli devletler çalışırken bizim de çalışmamız lâzım gelir. Hiç şüphe etmiyorum ki, hu milleti, Büyük Millî Şefimizin idaresinde,

Şükrü Saraçoğlu Hükümetinin, asırlar kazandıracak kadar çalıştıracağına kaniyim. Allahtan muvaffakiyetler dilerim. *(Alkışlar)*

BERÇ TÜRKER (Afyonkarahisar) – Sayın arkadaşlar; Yüce Millî Şefimizin yüksek tasvipleri ile tekrar Kabineyi teşkil etmiş olan çok Sayın Saraçoğlu, Başvekil olarak, bugün bizden itimat reyi almak arzusunda bulunuyorlar.

Çok Sayın Şükrü Saraçoğlu, öteden beri Devlet işlerini Yüce Millî Şefimizin yüksek ve kıymetli direktifleri dairesinde büyük bir liyakat ve dirayetle tedvir etmiştir. Bu suretle daima bilgisini ve kuvvetli zekâsını ispat eylemiş ve bu değerli hizmet ve meziyetleri dolayısıyla de hepimizce sevilmiş ve takdir edilmiş mümtaz bir Devlet adamıdır. Kabinesi arkadaşları da çok iyi seçilmiş dirayetli ve liyakatli muhterem şahsiyetlerdir.

Binaenaleyh, çok Sayın Başvekil ve Kabine erkânı, bütün Meclis arkadaşlarımızın itimadına, alkışlarla mazhar olacaklarında hiç şüphe yoktur.

Sayın arkadaşlar;

Sayın Cumhuriyet Halk Partisinin nurlu irşadı ile yurdda kökleşen ve yüksek Millî birlik, Yüce Millî Şefimizle, Kahraman Ordumuzla yekpare bir kuvvet teşkil ediyor. Millî birlik, Millî sağlığımızın ve Cumhuriyet rejiminin sağlam temeli olarak, Milletın huzurunu ve tamamıyetini temin ediyor. İşte çok Sayın Saraçoğlu Hükümeti, böyle kudretli ve şerefli bir vaziyet içinde tekrar işe başlamıştır ve şimdiye kadar olduğu gibi, Devlet işlerinde büyük muvaffakiyetler kazanacaktır.

Sayın arkadaşlar;

Harbin dışında kuvvetli, azimli, her sahada, her mânasıyle hür bir Millet olarak kalmış bulunmak, Türklük camiası için, cidden çok büyük bir niymettir. Biz bu büyük niymeti, Türk milletinin şanlı mazisinden, fazilet ve kudretinden ilham alan Yüce Millî Şefimizin yüksek ve nurlu siyasetine ve bu siyaseti rehber edinmiş olan Hükümetimizin dirayetli idaresine medyun bulunuyoruz.

Sulh ve selâmet içinde yaşamak istediğini fakat icabında kendi vatanının istiklâlini korumak için kahramanca ölmesini de bilen bu necip milletin hayat hakkı ebedidir.

Sayın ve aziz arkadaşlarım,

Kalbimden gelen bir duygu ile tekrar arz etmek isterim ki, hepimiz harpten evvel olduğu gibi, harbin bu korkunç devrelerinde, hakimane tedbir ve siyasetiyle bütün âlemin tazim ve takdirini kazanmış Yüce Millî Şef’imiz gibi bir şanlı öndere malikiyetimizden dolayı ne derecelere kadar iftihar etsek azdır ve kahraman ordumuzun kuvvet ve kudretine ve Hükümetimizin müdebbirane hareketine ne kadar güvensek yerindedir.

Mukaddes yurdumuzun istiklâli ve yükselmesi için ve aziz yurddaşlarımızın refahı ve terakkisi için elbirliği ile çalışmak, bizim için vatani ve ulvi bir borçtur.

Çok Sayın Başvekilimize ve çok sayın kabine arkadaşlarına candan başarılar dilerim *(Alkışlar)*

Dr. OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ (Konya) – İlk Büyük Millet Meclisinde Saraçoğlu’nu nasıl dinamik ve enerjiyle gördümse bugün de Saraçoğlu’nu aynı enerjiyi gösteren bir Devlet adamı olarak görüyorum. Onun okuduğu beyanname, ifade ettikleri veçhile, milletin kendi beyânnamesidir. Bunun muhakemesine girişmeyeceğim. Yalnız bir noktayı kaydedeceğim; varlık vergisi burada müzakere olunurken kendileri çok çalıştılar, hep konuştuk, varlık vergisi varlıklı olanların Devlet varlığına yardım vergisidir. Evet varlık vergisi varlıklı vatandaşların Devletin varlığına yardım vergisidir. Fakat Müstakil Grup Reisi Tarhan arkadaşımızın söylediği veçhile bu varlık vergisi İstanbul’da müzminleşiyor. Yergiyi veren vatandaşlar çoktur. Fakat vermeyen vatandaşlar da vardır. Kendileri bu vatanda yaşadıkları halde iyi niyet sahibi olmadıklarını göstermektedirler. Varlık vergisi Devletin varlığı vergisi olduğu halde bunda mutlaka sert davranmalıdır; vatan işleri sıkı tutulmalıdır. Gevşek davranıyoruz. Şimdiye kadar varlık vergisinin arkası alınmak icap ederken hâlâ İstanbul’da bu vergi yarı yarıya bile toplanmamıştır ve hâlâ bu suiniyet erbabı cezalarını görmemişler, Aşkale’ye yollanmamışlardır. Sürat istiyoruz, millet sürat istiyor, biz sürat istiyoruz. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) – Genç Saraçoğlu Kabinesini sevgiyle, güvenle selâmlıyoruz.

Bu genç Kabine Büyük Meclisin yetiştiriciliğini bir daha meydana koyacaktır ve dünya mikyasında bir daha belirtecektir ki, İnönü Türk gençliğinin hem şefkatli Babası, hem dikkatli mürebbisidir. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Genç Kabineden büyük başarılar bekliyoruz. Nasıl beklemeyelim ki dünyanın yıkıntıları ortasında tek başına ayakta duran Atatürk Türkiye’sinin, Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye’sinin genç ve seçkin, vekilleridirler. Nasıl muvaffakiyet beklemeyelim ki dünyanın en büyük, en isabetli ve on insani inkılâpçısı Atatürk’ün yolundadırlar. Nasıl muvaffakiyeti mukadder görmeyelim ki, yollarına ışık tutan dünyanın en şefkatli, en dikkatli şefi İsmet İnönü’dür. (*Alkışlar*) Bu muvaffakiyeti emniyetle görüyoruz. Çünkü başlarında bu asil milletin öz çocuğu Saraçoğlu vardır. Bu mazhariyetlerden yalnız birisi olsaydı bir adamı muvaffak etmek için kâfi gelirdi. Hâlbuki işte dört mazhariyet birbiri arkasından temin edilmiş bulunuyor. İş, kendi cevherlerine ve gayretlerine kalmıştır.

Ne mutlu Türk milletinin, İnönü Devletinin ve Saraçoğlu Hükümetinin vekili olabilene. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

ALİ MUZAFFER GÖKER (Konya) – Sayın arkadaşlar, Saraçoğlu Hükümetinin beyanatını dikkatle, büyük bir zevkle, inşirahla dinledik. Hükümet beyanatında geçmiş aylara doğru kısa bir nazar atfettikten sonra istikbale ait olan karar ve tasavvurlar hakkında bizi tenvir etti. Milliyetçi ve realist Saraçoğlu Hükümeti vaziyetin icaplarını ve imkânlarını göz önünde bulundurmak suretiyle bundan kısa bir zaman evvel alacağını bize tebşir ettiği tedbirleri tahakkuk ettirmiştir. Bu muvaffakiyet meydana olunca onun bundan sonra gelecek aylar için vadettiği şeylere şimdiden inanmak gayet kolay bir şey olur. Ben bilhassa harici siyaset mevzuu üzerinde duracağım. Nutkun haricî siyaset mevzuuna dokunan kısımlarını hepiniz

gibi ben de dikkatle dinledim. Bu sözlerde gördüğüm esas vasıf şudur: Hükümetin haricî siyasetinde hiç bir değişiklik yoktur. Realist bir Hükümet için memleketin menfaatlerini gece gündüz kendi icraatına düstur ittihaz etmiş olan bir Hükümet için bundan başka yapılacak bir şey yoktur. Çünkü bu siyaset Şefinin etrafında sarsılmaz bir kütle halinde birleşmiş olan millet tarafından tamamiyle benimsenmiş olan bir siyasetti. Memleket menfaatlerine taallûku itibarîyle isabeti herkes tarafından teslim edilmiştir. Hattâ evvelce zannediyorum ki bir kere daha yüksek huzurunuzda ifade etmek fırsatını bulmuştum, bazen halk toplantılarında bundan bahsetmek fırsatını bulduğumuz zamanlarda bize çok defa beni dinleyenler, zahmet etmeyiniz, bu hepimizin kolaylıkla anladığımız bir iştir diye bu siyaseti kendilerine mal ettiklerini ifade etmişlerdir.

Realist bir Hükümet için milletin tasvibine mazhar olmuş, Yüksek Meclisinizin birçok defalar tasvibine mazhar olmuş olan bir siyasete devamı etmekten başka bir yol olamazdı. Hükümetimiz bu yolu seçmiş bulunuyor. Daha ilerisi var. Ekseriya Hükümetlerin siyaseti kendi memleketleri muhitinde bir mâkes bulur. Fakat bizim siyasetimizin mazhariyeti şu ki, bütün dünyanın her tarafında, nerede Türk siyasetinden bahseden bir ses çıkıyorsa bu ses Türk siyasetini alkışlamak yolunda ak-sediyor. Bütün, dünya bu siyaseti hem Türkiye'nin hem de dünyanın umumî menfaatlerine uygun buluyor. Bu hakikaten büyük bir mazhariyettir. Böyle büyük bir mazhariyetle takdir gören bir politikanın devam etmesinden daha tabii bir şey olmaz. Bu yolu tekrar seçmiş olduğundan dolayı da Hükümeti tebrik etmek lâzımdır.

Sayın Başvekilimize bir noktada bize tekaddüm etmiş olmalarından dolayı hususi surette teşekkür ederim. Son zamanlarda Millî Şefimizin intihabı suretiyle Amerika Parlâmentosunda ve yine son zamanlarda muhtelif vesilelerle İngiliz Parlâmentosunda Türkiye; Türkî siyaseti, Türk milleti ve onun büyük Şefi hakkında güzel duygulara şahit olduk; bunlara münasip bir şekilde cevap vermek hepimiz için bir borçtu. Hepimiz namına bunu ifade etmiş olduğundan dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Bu siyasetin daha büyük ve çok güzel bir tarafı var. Bütün bir tarih boyunca büyük bir Türk kuvveti Avrupa'da başlıca bir muvazene unsuru oldu. Dünyada demiyorum, fakat Avrupa kıtasında sulhu tesis etmek isteyenlerin Türk kuvvetine ya doğrudan doğruya veya bilvasıta müracaat ettikleri bir hakikattir. Ne güzel bir mazhariyettir ki, takip ettiğimiz dürüst siyaset, milletimizin ve diğer milletlerin haklarını ve menfaatlerini göz önünde bulundurmamak suretiyle tespit edilmiş olan siyasi prensiplere istinaden dış siyasetimiz sayesinde bugün gene Türk milleti ve Türk Devleti Avrupa muvazenesinde kendisinin müzaheretinden, yardımından ve teşriki mesaisinden hiç bir suretle feragat etmek kabil olmayan bir millet ve Devlet halini almış bulunuyor. Ne mutlu bunu görmüş olan bizlere. Bunu muvaffakiyetle temin edenlere candan ve gönülden tekrar teşekkür etmeği bir borç bilirim (*Bravo sesleri, alkışlar*)

REİS – Başka söz isteyen yoktur.

Başvekil beyannamesinin sonunda iç ve dış siyasette takip ettiği esasın Büyük Millet Meclisince tasvip edilip edilmediğinin izhar buyurulması arzusunu gösterdiler. Bu itimat talebini yüksek reynize arzedeceğim. Kura ile tâyin edilen İntihap dairesinden bağlayarak isimler okunacaktır. Kürsü Önüne konulacak olan kutuya arkadaşların reylerini atmak suretiyle kanaatlarını izhar buyurmalarını rica ederim.

(Seyhan seçim dairesinden başlayarak reyler kutulara atıldı)

REİS – Rey vermemiş arkadaş kaldı mı? Rey toplama işi bitmiştir.

Reylerin tasnifi neticesini arz ediyorum. İtimat talebi hakkındaki reye (425) mebus iştirak etmiştir. Nisap vardır. Büyük Millet Meclisi (425) reyle ve mevcudun ittifakiyle Şükrü Saraçoğlu Hükümetine itimat beyan etmiştir. *(Şiddetli ve sürekli alkışlar)*

BAŞVEKİL ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU (İzmir) – Gösterilen itimat için gerek kardeş Gruba, gerek kendi Grubuma, kendi namıma ve arkadaşlarım namına teşekkür etmeme müsaadenizi rica ederim.

Arkadaşlar önümüz görülen ve görülmeyen tehlikelerle doludur. Fakat biz bu tehlikelerin hepsini yeneceğimize kaniyiz. *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)* Çünkü bu itimat meselesinde olduğu gibi Türk çocukları el ele verecek olurlarsa bu kuvvetin Önünde yere serilemez bir zorluk yoktur. *(Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)*

REİS – Encümenler yeni teşekkül ettiği için cuma günü ruznamesine bir lâyiha gelmemiştir. Bu sebeple müsaade ederseniz pazartesi günü toplanalım. *(Muvafık sesleri)*

Pazartesi günü saat 15'te toplanmak üzere içtimaa son veriyorum.

Kapanma Saati: 16.47

İtimat Reyleri

Hükümet Programı kabul edilmiştir.

Program:	17.03.1943
Güvenoylaması:	17.03.1943
Âza adedi	455
Reye iştirak edenler	425
Kabul edenler	425
Reddedenler	0
Müstenkifler	0
Reye iştirak etmiyenler	30
Münhaller	0

(Kabul edenler)

Afyon Karahisar

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Haydar Çerçel, Ali Çetinkaya, Mebrure Gönenç, Dr. Ahmed Hâmid Selgil, Ali Taşkapılı, Berç Türker, Suad Yurdkoru

Ağrı

Halid Bayrak, Rıfki Refik Pasin, Hüsamettin Tuğaç

Amasya

Nafiz Aktın Zeki Tarhan Esad Uras Ali Kemal Yeğitoğlu

Ankara

Mebrure Aksoley Gl. Nihat Anılmış Falih Rıfki Atay Belkis Baykan Arif Baytın Arif Çubukçu Hıfzı Oğuz Bekata Raşit Börekçi Fevzi Daldal Muammer Eriş Mihal Kayaoğlu Halil Naci Mihçioğlu Mümtaz Ökmen Ziya Yörük

Antalya

Numan Aksoy H. Turhan Dağlıoğlu Dr. Galip Kahraman, Dr. Hüsamettin Kural Tayfur Sökmen Nurullah Esat Sümer Dr. Cemal Tunca

Aydın

Dr. Hulûsi Alataş, Gl. Refet Alpman, Nuri Göktepe, Agâh Sim Levend, Dr. Rıza Levent, Adnan Menderes

Balıkesir

Muzaffer Akpınar, Osman Niyazi, Burcu Hacim Sarıklı, Pertev Etçioğlu, Hayrettin Karan, Hulusi Küçükler, Hikmet Onat, Süreyya Örgüevren, Gl. Kâzım Özalp, Fahrettin Tiritioğlu, İ. Hakkı Uzunçarşılı

Bilecik

Ahmed Esen, M. Şevket Esendal, Kasım Gölek, Dr. Muhlis Suner

Bingöl

Tahsin Banguoğlu, Feridun Fikri Düşünsel

Bitlis

Muhtar Ertan Bülent Osma

Bolu

Hasan Şükrü Adal Hasan Cemil Çambel, H. Raşit Öymen, Cemil Özçağlar, Celâl Sait Siren, Dr. Zihni Ülgen

Burdur

İbrahim Necmi, Dilmen Sekip Engineri, Dr. A. Ruhi Yeşilyurt

Bursa

Atıf Akgüç, Gl. Aşir Atlı, Refet Canıtez, Aziz Duru, Ahmed Münir Erhan, M. Fehmi Gerçeker, Dr. Refik Güran, Fatın Güvendiren, Dr. Sadi Konuk, Muhittin Baha Pars, Dr. M. Talat Simer, Gl. Naci Tınaz

Çanakkale

Sadık Tahsin Arsal, Selâhattin Batu, Rusuhi Bulayırılı, Hilmi Ergeneli, Reşat Nuri Güntekin, Atıf Kamçıl

Çankırı

Dr. Akif Arkan, Avni Doğan, Atıf İnan, Talât Onay, M. Abdülhalik Renda

Çoruh

Ali Rıza Erem, Mazhar Müfid Kansu, Atıf Tüzün, Asım Us

Çorum

Hasan Akdoğan, Eyüb Sabri Akgöl, Dr. Cemal Alper Nami Atalay, Dr. Mustafa Cantekin, Münir Çağıl, İsmet Eker

Denizli

Faik Asal, Dr. Hamdi Berkman, Haydar Günver, Naili Küçüka, Dr. S. Kâmil Tokgöz, Emin Aslan Tokad, Dr. Behçet Uz

Diyarbakır

Rüştü Bekit, Osman Ocak, Dr. İ. Tali Öngören, Gl. Kiazım Sevüktekin, Kemal Şedele, Şeref Uluğ

Edirne

Memet Edip Ağaoğulları, Fuad Balkan, Ekrem Demiray, M. Nedim Gündüzalp, Dr. Fatma Memik

Elâzığ

Fuad Ağralı, Fazıl Ahmet Aykaç, Hasan Kişoğlu, Sabit Sağıroğlu, İhsan Yalçın

Erzincan

Behçet Kemal Çağlar, Abdülhak Fırat, Feyzi Kalfagil, Aziz Şamil, İlder Şükrü Sökmensüer

Erzurum

Aziz Akyürek, Salim Altuğ, Gl. Pertev Demirhan, Raif Dinç, Nafiz Dumlu, Nakiye Elgün, Münir Hüsrev Göle, Şükrü Koçak, Gl. Zeki Soydemir

Eskişehir

Yavuz Abadan, İzzet Arukan, İzzet Ulvi Aykurd, İstamat Özdamar Emin Sazak

Gaziantep

Ömer Asım Aksoy, Cemil Said Barlas, Dr. Muzaffer Canbolat, Bekir Kaleli, Dr. Abdurrahman Melek, Şefik Özdemir, Memed Şahin

Giresun

Münir Akkaya, Fikret Atlı, İsmail Sabuncu, Ayet Sayar Dr. H. Vasıf Somyürek, Gl. İhsan Sökmen, Necmi Osten Ahmed Ulus

Gümüşane

Hasan Fehmi Ataç, Şevket Erdoğan, Recai Güreli, Cabir Selek, Edib Servet Tör

Hakkâri

Ali Reşat Göksidan

Hatay

Ali Şelhum Devrim, Hasene Ilgaz, Bekir Sıtkı Kunt, Hamdi Selçuk, Abdülğani Türkmen

İçel

Dr. Muhtar Berker, Turhan Cemal Beriker, Ferit Celal Güven, Emin İnankur, Refik Koraltan, Şefik Tugay, Gl. Şefik Tursan

İsparta

Kâzım Aydar Mükerrerem Karaağaç Hüsnü Özdamar Kemal Turan Cemil Tüzemen.

İstanbul

Ali Kâmi Akyüz, Celâl Esad Arseven, Dr. Galip Ataç, Atıf Bayındır, Gl. Refet Bele A. Hamdi Denizmen, Dr. Hayrullah Diker, Ahmed Şükrü Esmer, Galib Bahtiyar Göker, İbrahim Alâettin Gövsa, Ferit Hamal, Gl. Kâzım Karabekir, Ziya Karamursal, Hüsnü Kortel, Numan Menemencioğlu, Şükrü Ali Ögel, Fakihe Öymen, Vehbi Sandal, Ali Rana Tarhan, İsmail Hakkı Ülkmen, Memed Emin Yurdakul

İzmir

Benal Arıman Münir Birsnel Mahmud Esad Bozkurd, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Esad Çınar, Sadettin Epikmen, Rahmi Köken, Halil Menteşe, Halid Onaran, Ekrem Oran, Dr. Kâmrân Örs, Şükrü Saraçoğlu, Şehime Yunus, Hasan Ali Yücel

Kars

Eşref Demirci, Cevat Dursunoğlu, Gl. Hasan Durudoğan, Şerafettin Karacan, Fuad Köprülü, Dr. Fuad Oktay, Esad Özoğuz

Kastamonu

Abidin Binkaya, Tahsin Coşkan Hamdi Çelen, Hilmi Çoruk, Dr. Fahri Ecevit, Ziya Orbay, Rıza Saltuğ, Nuri Tamaç, Tezer Taşkıran

Kayseri

Faik Baysal, Ahmed Hilmi Kalaç, Reşid Özsoy, Mustafa Kemal Şatır, Muhittin Taner, Ömer Taşeoğlu Nazmi Toker, Suat Hayri Ürgüblü

Kırklareli

Zühtü Akın, Korgrl. Kemal Doğan, Nafi Atuf Kansu, Şevket Ödül, Dr. Fuad Umay

Kırşehir

Faik Selen, Şevket Torgut, İbrahim Turan

Kocaeli

Ragıp Akça, Subhi Artel, Gl. Mürsel Bakû, Dr. F. Şerefeddin Bürge, Ali Dikmen, Refik Fenmen, Sedad Pek, İbrahim Tolon, Salah Yargı

Konya

Vehbi Bilgin, Muhsin Adil Binal, Gl. Ali Fuad Cebesoy, Sedat Çumralı, Ahmed Hamdi Dikmen, Şevki Ergun, Ali Muzafer Göker, Dr. Sadi Irmak, Hulki Karagülle, Kâzım Okay, Naim Hazım Onat, Tevfik Fikret Sılay, Ali Rıza Türel, Dr. O. Şevki Uludağ

Kütahya

Besim Atalay Dr. Ali Süha Delilbaşı, Muhlis Erkmen, Sadri Ertem Salâhattin Kutman, Hâmid Pekcan, Alâettin Tiridoğlu, Ömer Bedrettin Uşaklı, Vedit Uzgören

Malatya

Emrullah Barkan Nasuhi Baydar Muttalıp Öker Dr. Cafer Özelçi M. Şevket Özpazarbaşı Mihri Pektaş Halet Sağıroğlu Kemal Sayın Osman Taner Tevfik Temelli Mahmud Nedim Zabcı

Manisa

Korgrl. A. R. Artunkal, Hikmet Bayur, Rıdvan Nafiz Edgüer, İsmail Ertem, Şevket Raşit Hatipoğlu, Dr. Sâada Kâatçılar, Kâni Karaosman, Faik Kurdoğlu, Yaşar Özey, Haldun Şarhan, Feyzullah Uslu,

Maraş

Dr. Kemali Bayazıt Rasih Kaplan Hasan Reşid Tankut A Hamdi Tanpınar Abdullah Yaycıoğlu

Mardin

İrfan Ferid Alpaya, Gl. Seyfi Düzgören, Edib Ergin, Rıza Erten, Hasan Menemencioğlu, Dr. Aziz Uras, Lutfi Ülkümen

Muğla

Sadullah Güney Cemal Karamuğla F. Osman Menteşeoğlu

Niğde

A. Galanti Bodrumlu Rıfat Dolunay Halid Mengi Faik Soylu, Dr. Rasim Ferid Talay Hüseyin Uİusoy

Ordu

Şevket Akyazı, Dr. Vehbi Demir, Dr. Zeki Mesud Sezer, Hamdi Şarlan, Selim Sırrı Tarcan, Hamdi Yalman, Muammer Yarımbıyık

Rize

Talasin Bekir Balta, Hasan Cavid Belül, Dr. Saim Ali Dilemre, Kemalettin Kamu, Fuad Sirmen Ali Zırh

Samsun

Hüsnu Çakır, Zühtü Durukan, Amiral Fahri Engin, Nasuhi Erzurumlu Naşit Fırat Sabiha Gökçül Nail Öztuzcu, Memed Ali Yörüker

Seyhan

Damar Arıkoğlu Kemal Çelik Gl. Naci Eldeniz Şemsa İşcen Cavid Oral Dr. Kemal Satır Hilmi Uran, Ali Münif Yegena

Siirt

Ressam Şevket Dağ Ali Rıza Esen Saffet Tuncay Behçet Türkay

Sinob

Cemil Atay, Cevdet Kerim İncedayı, Dr. Bahattin Kökdemir, Hulusi Oruçoğlu, İsmail Habib Sevûk

Sivas

İsmail Hakkı Başak, Ziya Başara, Mitat Şükrü Bleda, A Naci Demirağ, Atıf Esenbel, Şemsettin Günaltay, Hikmet Işık, Kâmil Kitapçı, Necmettin Sadak, Reşat Şemsettin Sirer, İsmail Memed Uğur, Abidin Yurdakul

Tekirdağ

Rahmi Apak, Emin Ataç, Fayık Öztrak, Ekrem Pekel, Cemil Uybaydın

Tokad

Sabri Çelikkol Muammer Develi Resai Erişken Halid Nazmi Keşmir Cemal Kovalı Galib Pekel Nazım Poroy Refik Ahmet Sevengil

Trabzon

Salise Abanozoğlu, Mitat Aydın, Faik Ahmed Barutçu, Halil Nihad Boztepe, Sırrı Day, Danış Eyüboğlu, Temel Göksel, Raif Karadeniz, Hasan Saka, Lütfi Yavuz

Tunceli

Necmeddin Sahir Silan, Hasan Üçöz

Urfa

Kâzım Berker, Hüseyin Sami Coşar, Razi Soyer, Ahmet Kutsi Tecer, Esad Tekeli, Suud Kemal Yetkin

Van

İbrahim Arvas, Münib Boya

Yozgad

Mahmut Alpak, Celâl Arat, Ziya Arkant, Sırrı İçöz, Y. Duygu Karşlıoğlu, Salim Korkmaz, Ahmed Sungur

Zonguldak

Şinasi Devrin, Emin Erişirgil, Ahmet Gürel, Hasan Karabacak, Hazım Atıf
Kuyucak Yusuf Ziya Özenci Şeref Tansan Halil Türkmen Rifat Vardar

(Reye İştirâk etmeyenler)**Ankara**

İsmet İnönü (Reisi Cumhur)

Aydın

Dr. Mazhar Germen (Reis Vekili)

Balıkesir

Memed Demir Yahya Sezai Uzay (Hasta)

Bolu

Fethi Okyar

Çorum

Nuri Kayaalp

Denizli

Yusuf Başkaya (Hasta)

Gazianteb

Dr. Memed Ali Ağakay

Hatay

Gl. Eyüp Durukan

İstanbul

Salâh Cimcoz, Hüseyin Cahit Yalçın

İzmir

Celâl Bayar

Kars

Zihni Orhon

Kayseri

Sadettin Serim (Hasta)

Kırşehir

Fuad Çobanoğlu

Kocaeli

İbrahim Süreyya Yiğit

Konya

Mustafa Uluhan

Kütahya

Receb Peker (V.)

Manisa

Osman Ercin

Muğla

Orgnl. İzzeddin Çalışlar Hüsnü Kitabcı

Muş

Hakkı Kılıçoğlu, Kâmil Kotan

Niğde

Hazım Tepeyran

Ordu

İsmail Çamaş

Samsun

S. Necmi Selmen

Seyhan

Salahattin Çam

Tekirdağ

Nazmi Trak

Trabzon

M. Süreyya Anamur

Van

Hakkı Ungan

Peker Hükümeti
07.08.1946-10.09.1947

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Mehmet Recep PEKER (İstanbul) 07.08.1946-10.09.1947

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Mümtaz ÖKMEN (Ankara) 19.09.1946-10.09.1947

Devlet Bakanı

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 19.09.1946-10.09.1947

Adalet Bakanı

Mümtaz ÖKMEN (Ankara) 07.08.1946-19.09.1946

Şinasi DEVRİN (Zonguldak) 19.09.1946-10.09.1947

Milli Savunma Bakanı

Cemil Cahit TOYDEMİR (İstanbul) 07.08.1946-05.09.1947

Mustafa Münir BİRSEL (İzmir) 05.09.1947-10.09.1947

İçişleri Bakanı

Şükrü SÖKMENSÜER (Gümüşhane) 07.08.1946-05.09.1947

Münir Hüsrev GÖLE (Erzurum) 05.09.1947-10.09.1947

Dışişleri Bakanı

Hasan SAKA (Trabzon) 07.08.1946-10.09.1947

Maliye Bakanı

Halit Nazmi KEŞMİR (Tokat) 07.08.1946-10.09.1947

Milli Eğitim Bakanı

Reşat Şemsettin SİRER (Sivas) 07.08.1946-10.09.1947

Bayındırlık Bakanı

Cevdet Kerim İNCEDAYI (Sinop) 07.08.1946-10.09.1947

Ekonomi Bakanı

Tahsin Bekir BALTA (Rize) 07.08.1946-05.09.1947

Cavit EKİN (Diyarbakır) 05.09.1947-10.09.1947

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

Behçet UZ (Denizli) 07.08.1946-10.09.1947

Gümrük ve Tekel Bakanı

Tahsin COŞKAN (Kastamonu) 07.08.1946-10.09.1947

Tarım Bakanı

Faik KURDOĞLU (Manisa)	07.08.1946-05.09.1947
Hasan Şevket ADALAN (İzmir)	05.09.1947-10.09.1947

Ulaştırma Bakanı

Şükrü KOÇAK (Erzurum)	07.08.1946-10.09.1947

Ticaret Bakanı

Atıf İNAN (İzmir)	07.08.1946-10.09.1947

Çalışma Bakanı

Mahmut Sadi IRMAK (Konya)	07.08.1946-05.09.1947
Tahsin Bekir BALTA (Rize)	05.09.1947-10.09.1947

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 8 Cilt 1 İnikat 3
Sayfa 27-71
14.08.1946 Çarşamba

BİRİNCİ OTURUM
BAŞKAN – Gl. Kâzım Karabekir
KÂTİPLER: Emin Halim Ergun (Ankara)
Hüseyin Ulusoy (Niğde)
Açılma saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Oturum açılmıştır. And içmeyen arkadaşlar varsa buyursunlar.

İstanbul Milletvekili Recep Peker'in kurduğu Hükümetin programı

BAŞKAN – Söz Başbakanındır.

BAŞBAKAN RECEP PEKER (İstanbul) – (Soldan sürekli alkışlar)

Sayın Milletvekili arkadaşlarım,

Herkesin bildiği güç şartlar altında yurdun idaresi mesuliyetini üstüne almış bir Hükümet olarak Kamutayın Yüksek huzuruna çıkıyoruz. Yeni Meclisin başlıca iki partiden ve bağımsız Milletvekillerinden kurulmuş olması Devlet işlerinin daha iyi görülmesini ve daha isabetli neticelere varılmasını sağlayacaktır. Geçirdiğimiz son günlerin zorluklarını, yeni partilerin doğuşu ve bir dereceli seçim sisteminin kuruluşu devrinin kaçınılmaz neticesi olarak kabul ediyoruz. Seçim çalışmaları sırasındaki tartışmaları ve çatışmaları bu olağanüstü devrin tabii icabı sayarak, yüreklerimizde birbirimize karşı acı duyguların birikmesini önleyecek olgunluğu gösterirsek, Devlet hayatını normalleştirecek ve varılmasını beraberce istediğimiz hedeflerin mesafesini kısaltacak ilk vazifemizi yapmış oluruz.

Milli partilerin hürriyetçi, inkılâpçı ve İstiklâlcı anlayıştaki beraberliğini herbiz yayarsak millet bünyesinde, kemirecek zayıf noktalar arayan en sağ ve en sol, imhacı unsurların tesirini karşılamak ancak mümkün olabilir. (*Bravo sesleri*)

Sayın arkadaşlar; yeni Hükümetiniz demokrasiyi memlekette en üstün siyasi akide olarak kökleştirmek azmindedir. (*Bravo sesleri soldan alkışlar*) Milletlerarası münasebetlerin ufkunda henüz tam huzur ve emniyet verici yakın bir barışın güneşi doğmamış olmasına rağmen iç idarede bu yola girişimiz ve bu yol üzerinde kalmakta inanarak sebatımız istikbal Türkiye'sinin ancak bu idare sayesinde mesut olabileceğine iman etmiş olmamızdandır. (*Bravo sesleri*) Sonu parlak fakat güzergâhı sarp ve çetin olan bu yolda mesafe alırken karşımıza çıkacak sayısız güçlükleri yenmek için elimizdeki kanun vasıtalarını cesaretle kullanacağız. (*Bravo sesleri*)

Bütün vatandaşların hakkı olan hürriyeti, hürriyet düşmanlarından korumak lazımdır. (*Bravo sesleri*) Her iyi şeyin suiistimalinden zararlar doğacağı pek belli

bir gerçektir. Fakat bir cemiyet için düşünülebiyecek nimetlerin en değerlisi olan hürriyetin suiistimalinden doğacak tehlikeler günümüzün şartları içinde hiç bir benzeriyle ölçülemeyecek kadar büyüktür. (*Çok doğru sesleri*) İdeolojik mefhumların tağşişe uğradığı bir zamanda yaşıyoruz. Yurttaşın Anayasada gösterilmiş ve kanunlarla şuuruları çizilmiş olan hürriyet hakları yanında bu hürriyetlerle beraber bütün Devlet varlığının teminatını teşkil eden meşru ve kanuna dayanan otorite, ekseriya totaliter zihniyetle karıştırılarak çürütölmek isteniyor. Haklarına ve şereflerine hürmet edilen insan kümelerinin rejimi olan demokrasideki hürriyetten bahsolunurken de anarşizm ideolojisinin meşru otorite düşmanlığına varan ve bir Cemiyeti nizamlı halde yaşatmanın bütün meşru yollarını tıkayan dağıtıcı ve parçalayıcı telkinler alıp yürüyor.

Bilmek lâzımdır ki hürriyet içinde yaşamak, vatandaşlar için kıymetli unsur olan huzur ve emniyeti baltalamak değildir. Bilhassa yakın tarih milli hayatında hürriyet ve otorite mefhumlarını yanyana yaşatmanın yolunu bulamayan büyük küçük bedbaht milletlerin kanlı ve dehşet verici maceraları ile doludur. (*Doğru sesleri.*) Bütün bu felâketlerin belli başlı sebebi hürriyet veya otoritenin itraf veya tefrit yolu ile suiistimal edilmiş olmasıdır. Sade kitap yazılarından değil, hayatın ve etrafımızdaki hâdiselerin önümüze serdiği ibret sahnelerinden gözümüzü ayırmıyarak bir taraftan vatandaşları din telâkkisinde, vicdan kanaatlarında, düşündüklerini söyleyip yazmakta, kazanıp çalışmakta, seyahatte ve toplanmalarda tam serbest bırakan ve öte yandan memleketin asayişini, Büyük Millet Meclisinin otoritesini, vatandaşların, zümrelerin ve siyasi partilerin şeref ve haysiyetlerini masun tutan zihniyet Hükümetinize esas olacaktır. (*Bravo sesleri, soldan alkışlar*) Biz, Milletimizin mesut yasamasını sağlayacak demokrasi idaresini, dikkatle ve kıskanç bir uyanıklıkla koruyarak geliştirmeyi bütün vazifelerimizin başında sayacağız. Bizim bahsettiğimiz ve mutlaka hürmet edilmesini isteyeceğimiz otorite, şahısların hâkimiyeti değil tatbiki şimdilik bizlere emanet edilen kanunların otoritesidir, (*Bravo sesleri, soldan alkışlar*)

Kanunun durduğu yerde evvelâ sokağın sonra da dağ başlarının, şekavetin hâkimiyeti başlar. Kanunlara aykırı gürültülü istekler ne kadar zorlayıcı gösteriler halinde görünürse görünsün gözümüzü kırpmadan vazifemizi yapacağız. (*Bravo sesleri*) Ve ancak mevcut kanunlar Devlet nizamını tutmağa yetmezse yeni kanun teklifi ile huzurunuza geleceğiz. Bu noktadaki vazife duyusunda hafifliğin milli hacimde kayıplara ve telâfi edilmez zararlara sebep olacağı kanaatindeyiz. Şurasını da bir dikkat noktası olarak arz etmek isteriz ki hâdiselerin ehemmiyetini ölçmekte vehimlere kapılarak günün işini kolaylaştırır görünen fakat ilerisi için zararlı tepkilere yol açan lüzumsuz sert tedbirlere başvurmaktan dikkatle kaçınacağız. (*Bravo sesleri*) İç emniyet ve huzur üstünde toplanacak dikkatimizin hâsılası, aynı zamanda Devletin dış itibarını da yüksek tutacak, milli savunmayı kolaylaştıracak ve yalnız emniyet toprağında yeşerebilecek olan milli ekonomi tohumlarının gelişmesine yardım edecektir.

Sayın arkadaşlarım; biz Hükümetçe, milli servetlerin en değerlisi milli zekâ olduğuna inanıyoruz.

Devlet çalışmalarının verimini en üstün dereceye ulaştırmak için Devletin bütün hizmet ve vazife unsurlarında milli zekânın işlemlerini temin etmek lâzımdır.

Hükümetiniz iktidar mevkiinin mesuliyetini kabul etmekle kendisini bilfiil tenkide arz etmiş olduğu kanaatindedir. Büyük Meclisten genç memura kadar Devlet organlarının itibarını, vatandaşların şerefini masun tutan kanun kayıtları altında bizlere yönetilecek her tenkidi açık yürekle kabul edeceğiz. (*Bravo sesleri*)

Büyük Meclisin, kanunları yaparken kullanacağı söz götürmez ve hudut kabul etmez kudreti bir yanda dururken, Hükümetin bütün çalışmaları üzerinde yapılacak tenkitleri başarılarımızı sağlayacak bir yardım gibi alacağız ve Milletvekili arkadaşlarımızın bizi bu en tesirli yardımdan mahrum etmemeleri için teşviklerde bulunacağız. Hükümetinizin telâkkisine göre tenkitlerin müspeti, menfisi, yapıcısı, yıkıcısı yoktur. İyi niyetle yapılacak her tenkidin özünde, yanlışları düzeltecek, eksikleri tamamlayacak, kusurları uyandıracak ve nihayet Devlet hizmetlerini daha iyiye götürececek bir ruh arayacağız. (*Bravo sesleri*)

Yurdun ve halkın hizmetinde bulunmayı en büyük şeref sayan Hükümetiniz yararlı işler başarmak için ne kadar dikkatle çalışırsa çalışsın, Milletvekillerinin milli sahada daha geniş olan temas muhitlerinden alacakları intibalarla uyandırıcı ve yol gösterici müdahalelerini en faydalı bir yardım sayacağız. Bizleri başarıya teşvik yerine geçecek olan iyi muamelenizi daima minnetle karşılayacağız. Fakat takdir beklemeden Devletin ve halkın karşılıksız hizmetkârı kalacağız. Kamutay kürsüsünün yanında yükselen gazete sütunlarından süzeceğimiz temiz istekleri yerine getirmek için hususi bir dikkat sarf edeceğiz.

Sözle ve yazı ile karşılaşacağımız fikirlerin fikirlerimize uymayan kısımları üstündeki samimi kanaatlerimizi irkilmeden açıklamayı vazife bileceğiz; Kamutay konuşmalarında eksik veya yanlış düşündüğümüze kanaat getirdiğimiz noktalarda milletvekillerinin tekliflerine uyacağız fakat esaslı meselelerde çokluğun inanımıza uymayacak kararları karşısında taşıdığımız vazife emanetini sahibine teslim etmekte gecikmeyeceğiz. (*Bravo sesleri*)

Hükümetimiz, vazife hayatımızı saran havanın içinde Kamutayın memnun olmadığına alâmet sayılacak belirtiler görürse tek tek Bakanlar olarak veya hep birden güvenoyunuzu yoklamak için fırsat arayacaktır. Normal zamanda daha ziyade müspet işler üstündeki düşünceleri aksettirmesi lâzım gelen bir Hükümet beyannamesine yukarıda arz ettiğimiz fikirleri sığdırmayı lüzumsuz, bir külfet saymamanızı rica ederiz, dünümüzün karışık söz ve yazı yığınları arasında hakiki simasını ve mânasını kaybetmiş olan esaslı mefhumların müşterek anlayışına hizmet için bunları söylüyoruz. Kuvvetle tahmin ediyoruz ki, mesul arkadaşlarımızın bu fikirleri bir taraftan birlikte çalışmalarımızı kolaylaştıracak bir taraftan da sizden güven isteyenlerin iç emniyet içinde tutacakları yolun esaslarını belirtmeğe yarayacaktır.

Arkadaşlar;

İç politikanın genel güdümü üstündeki görüşlerimizi böylece arz ettikten sonra idareyi kuvvetlendirecek ve bilhassa ekonomik bakımdan prensipler üzerinde umumi hayata açıklık ve rahatlık verecek tedbirleri sıralamağa geçeceğiz.

Cumhuriyet Ordusu:

Cumhuriyet Ordusu topraklarımızın masumluğunu ve emniyetini, Devletin şerefini ve haklarını korumak için en yüksek vasıfları ve en asil duygularıyla vazife başında hazır bulunmaktadır. *(Umumi sürekli alkışlar)*

Kara, Deniz ve Hava Ordularımızı maddi ve manevi bakımlardan bu yüksek kuvvette tutmayı ve her vasıta ve imkândan faydalanarak bu kuvveti artırmayı bütün vazifelerimizin en başında tutuyoruz. *(Bravo sesleri alkışlar)*

Dış politikamız:

Egemenlik ve ülke bütünlüğümüz esaslarına dayanan dış politikamız, hakkında emin, diğer milletlerin haklarına hürmetkâr ve dostluklarına vefakâr bulunan milletimizin barış hedef ve gayretlerinden mülhem olmaktadır.

İngiltere ile münasebetlerimiz bildiğiniz gibi 1939 tarihli İttifak Antlaşmasına dayanmaktadır. Bu münasebetle cihan ölçüsünde karşılıklı saygı ve sevgi duygusu üzerine kurulmuş ve barışın nimetlerinden faydalanan eşit haklı milletler manzumesi idealini besleyen her iki memleket arasında tam samimiyet, hulus ve itimat havası içinde gelişmektedir. *(Umumi alkışlar)*

Türkiye-İngiltere ittifakı mazide olduğu gibi istikbalde de dış politikamızın başlıca temeli olanak kalacaktır. *(Umumi alkışlar)*

Birleşik Amerika Devletleri ile olan münasebetlerimiz karşılıklı sevgi, saygı ve işbirliği sayesinde mütemadi bir gelişme seyri takip etmektedir. Bütün gayretlerini aynı necip ideallere vakfetmiş olan her iki millet arasındaki tanışma imkânları arttığı nispette bugünkü mesut neticeleri daha müspet gelişmelerin takip etmesi de muhakkaktır. *(Alkışlar)*

Hükümetimiz bu yolda bütün gayretleri sarf etmektedir. *(Alkışlar)*

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında her iki memlekette bir çeyrek asır evvel başarılan inkılâp günlerinden beri kurulmuş ve her iki tarafın nefine gelişmiş olan samimi dostluğun dayandığı muahedenin, bugünkü şartlara daha uygun ve hükümleri ciddi surette iyileştirilmiş yeni bir andlaşma ile değiştirilmesi maksadiyle, Sovyetler tarafından 19 Mart 1945 tarihinde, andlaşmanın yenilenmemesi arzusunun açıklanması üzerine gösterdiğimiz bütün iyi niyet ve gayretlere rağmen yeni bir vesikayı müzakere ve intaca imkân bulamadık. İkinci Dünya Harbinde Birleşmiş Milletler dâvası uğrunda katlandığı fedakârlıklar ve yaptığı kahramanlıkları takdir etmekte bütün medeniyet dünyası ile beraberiz..

Türkiye'nin Uluslararası manzumede idame ettiği özel münasebetlerden Sovyetlere herhangi bir zarar gelebileceğini katiyen kabul etmiyoruz. Türkiye'nin bütün milletlerle, bilhassa komşu memleketlerle dostluk bağlarından ve kendi egemenliğine ve toprak bütünlüğüne riayetden başka hiçbir isteği yoktur. *(Bravo sesleri)*

Ve bu şart bütün dış münasebetlerimizin değişmez esasını teşkil eder. Sovyet Rusya ile aramızdaki zarardan başka bir netice vermeyen bugünkü muallak duru-

mun yakın bir gelecekte karşılıklı güvene dayanan kuvvetli bir dostluğa yer vereceğinden ümidimizi kesmiş değiliz.

Bizim büyük komşumuza karşı muhafazada devam ettiğimiz iyi niyet aynı duygularla karşılaştığı ve adalet hislerinin galip geldiği gün güçlüklerin zail olacağına kani bulunuyoruz. Biz, kendi hesabımıza, Türk - Sovyet münasebetlerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de mütebari dostluk ve karşılıklı güvene dayanan güzel seyrini yeniden müşahade etmekle ancak memnuniyet duyacağız.

Arkadaşlar,

Sovyetler Birliği Ankara Sefareti sekiz Ağustos günü Dışişleri Bakanlığına bir nota tevdi etmiş ve Sovyetler Birliği bakımından boğazlar rejiminde arzu edilen tadillerin ne gibi esaslardan ibaret olduğunu izah eylemiştir. Bu esaslar şu beş noktaya dayanmaktadır:

1-Boğazlar bütün memleketlerin ticaret gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.

2- Boğazlar Karadeniz Devletlerinin harb gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.

3. - Karadeniz'de sahili bulunmayan Devletlere ait harb gemilerinin Boğazlardan geçmesi, hususi surette derpiş edilen haller müstesna, memnudur.

4. - Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için tabii su yolu olan Boğazlara mütaallik rejimin tesisi Türkiye'nin ve Karadeniz'de sahili bulunan diğer Devletlerin salâhiyeti dâhilinde olmalıdır.

5. - Boğazlarda ticari seyrüseferin serbestisini ve Boğazların güvenliğini temin hususunda en fazla alâkadar ve bunu icraya en kadir olmaları sıfatiyle Türkiye ve Sovyetler Birliği, işbu Boğazların Karadeniz'de sahili bulunan Devletler aleyhine diğer Devletler tarafından kullanılmasının önüne geçmek için bunların müdafaasını müşterek vasıtalarıyla temin ederler. (*Asla, asla sesleri ve umumi alkışlar*)

Dikkatli bir incelemeye tabi tutulmuş olan bu Sovyet notası hakkında Hükümetimiz tetkiklerini bitirdikten sonra nokta-i nazarını ifade edecektir.

Şurasını şimdiden söyleyebilirim ki biz bu meselede Milletlerarası mukavelelerin hükümlerine de bağlıyız. Ve her şeyin üstünde olarak kendi toprak bütünlüğümüzü ve hükümrânlık haklarımızı mahfuz tutmağa mecburuz. (*Sürekli ve umumi alkışlar*) Bu, bizim için değişmez esastır.

Herhalde, Cumhuriyet Hükümeti Sovyet isteğini not etmiştir.

Müttefikler ile vesair ilgili devletlerle birlikte 1936 tarihli Montrö Andlaşmasının tadili meselesini müzakereye hazır bulunmaktadır.

Beş sene süren çetin bir işgal devresi geçirdikten sonra memleketlerinin kurtuluşunu kutlayan Fransızlar kendilerine has yurdsever bir gayretle milli kalkınmayı başarmaktadırlar. Asırlardan beri her iki milletin şuuruna işlemiş bulunan Türk - Fransız dostluğu ve dünya nizamı için kuvvetli bir Fransa'nın mevcudiyeti zaru-

retine olan inancımız memleketimizin bu kalkınmaya karşı duyduğu yakın ve sıcak ilgiyi izah etmektedir. *(Umumi alkışlar)* Aralarında hiçbir ihtilâf, hiçbir güçlük kaydedilmeyen iki memleket münasebetleri bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da en sağlam bir dostluğa dayanmakta devam edecektir. *(Umumi alkışlar)*

Komşu ve dost Yunanistan'la münasebetlerimiz karşılıklı sevgi ve saygı duyguları ve müşterek menfaatlerden mülhem dostluk çerçevesi içinde gelişmektedir. Değerli Yunan Milletinin İkinci Cihan Harbi neticesinde mâruz kaldığı büyük zarar ve sarsıntılardan yakın zamanda kendisini sıyrıp lâıyk olduğu kalkınmayı gerçekleştirmesi bize derin bir sevinç verecektir. *(Bravo sesleri)* Türk - Yunan dostluk bağlarını yakın Şark'ın istikrarını sağlayacak şekilde kuvvetlendirmek emelindeyiz. *(Bravo sesleri, alkışlar)*.

Arap komşularımıza karşı sevgimiz ve dostluğumuz mutlaktır. Dünyanın en zengin medeniyetlerinden birinin vârisleri olan Arap Birliği Devletlerinin her biri ile her sahada münasebetlerimizi her gün daha ziyade samimileştirmek büyük emelimizdir. *(Soldan alkışlar)*

Komşumuz İran'ın bağımsızlık ve huzur içinde gelişmesi samimi arzumuzdur. *(Bravo sesleri)*

Bugün cereyan etmekte olan sulh müzakereleri içinde bulunan komşularımızın ve diğer bütün Devletlerin adaletli bir sulha kavuşmalarını dileriz. *(Bravo sesleri)*

Tam bir hulûs ve yürekle katıldığımız Birleşmiş Milletlere aynı duygularla bağlılığımızı daima muhafaza etmek, onun barışı koruyucu gayretlerini bütün varlığımızla paylaşmak başlıca amacımızdır. *(Bravo sesleri)* Bu hedefimize, Birleşmiş Milletler teşkilâtının çalışmalarına iştirak etmek, barışa matuf hamlelerini en yakın bir ilgi ile takip etmek ve desteklemek ve Birleşmiş Milletler çalışmalarında Türkiye'nin barışsever sesini işittirmek suretiyle erişmek istiyoruz. *(Bravo sesleri)*

Arkadaşlar;

İkinci Cihan Harbinden doğan bin bir girift gailenin halli için uğraşıldığı şu anlarda biz, küçük büyük bütün Milletlerin hürriyet, istiklâl ve şerefle yaşamalarına imkân ve zaruret olduğuna inanıyoruz. Yeni Dünya nizamının, Milletlerin hürriyet ve istiklâli esasına dayanan bir işbirliği, adalet ve medeniyet nizami olmasını temenni ediyoruz. *(Bravo sesleri)*

Müstakil, kararlarına hâkim, kuvvetli Türkiye bu nizam içinde bir barış ve dayanışma mihrakı halinde medeniyet için kıymetli ve faydalı bir unsur olmaktan hiçbir zaman fariğ olmayacaktır. *(Umumi alkışlar)*

Değerli arkadaşlarım;

Şimdi, Ticaret, Ekonomi, Tarım, Ulaştırma ve Tekel Bakanlıklarının çalışma sınırları içinde bulunan inkişafını ve Ekonomik ana çizgilerini gösteren düşüncelerimize geçiyorum.

Ticaret:

Hükümetimizin ilk hedefi, memleket ticaretinde harbin bozduğu düzeni iade etmektir. Bu maksatla:

Harb şartlarının zaruri kılmış olduğu tahdit tedbirlerinden arta kalanlarım, lüzumlu şartları süratle hazırlayarak, ortadan kaldıracğız. Döviz takatimizin müsait olduğu ölçü içinde, ihtiyaç derecesine ve ehemmiyetine göre ithalâtı kolaylaştıracğız.

İthalât birlikleriyle Ticaret Ofisi kaldırılacaktır.

Akaryakıt satışlarıyla hububat satışlarında ve nakillerinde mevcut olan kayıtlara kısa zaman içinde son vereceğiz.

Hububat fiyatlarını korumakta devam edeceğiz ve Toprak Ofisinin alım merkezlerini artıracğız. (*Bravo sesleri*)

Dış ticaret politikamızın hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan serbest dövizle ticaret sistemine katılmaktır. Bu yoldaki çalışmalarımızı verimli kılacak tedbirleri alacağız.

Tütün mahsulünün istihsalinde, iç ve dış ticaretinde serbest teşebbüslerde endişe yaratacak bir karakter arzetmemek kaydı altında sermayesine, Tekel İdaresinin ve müstahsil ile ticari müesseselerin iştirak edecekleri bir tütüncüler bankasının kurulmasını sağlamak çok önemli saydığımız bir konudur.

Sanayi ve Madenler:

Kalkınmamızı sağlamak amacıyla Halk Partisi hükümetleri tarafından girilmiş olan sanayileşme hareketine yeni şart ve imkânlardan faydalanarak, etraflı incelemelere müstenit, birbirini tamamlayıcı program ve plânlar dairesinde, hızla devam edeceğiz. Yeraltı servetimizi ve su mahsullerimizi değerlendirme konusundaki çalışmaları artıracğız. Memleketin türlü bölgelerindeki kömür kaynaklarımızı işleterek mahrukat ihtiyacını karşılamağa, büyük enerji santralleri inşa programımızı biran evvel tahakkuk ettirmeğe hususi bir dikkatle çalışacağız. Geniş halk tabakalarının ihtiyacına tekabül eden konuları ve bu arada kadın ve erkek için hazır elbise ve çamaşır fabrikaları kurma ve teşvik etme işini önemle ele alacağız.

İktisadi faaliyetimizi de hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle Devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek. Devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında işbirliği sağlamak, Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerle başarılabilecek sahalara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız. (*Bravo sesleri*) Yerli mallar Pazarları, Devlet fabrikalarında imal olunan ve kütle ihtiyacını karşılamağa yarayan malların toptancı kârı alınmaksızın toptancı ve perakendecilere mal veren depolar haline getirilecektir. (*Bravo sesleri*) Bu depolar mal miktarının azlığından doğacak dağıtma zaruretlerini karşılamak için gerekli zaman ve yerlerde dağıtma görevini de yapacaklardır. İşletmelerimizin verimini artırıcı, kalitelerini düzeltici bütün tedbirlere başvurarak

ve maliyete tesir eden faktörler üzerinde durarak sınaî mamullerimizin maliyetini düşürmek, dış piyasa rekabetlerine karşı himaye işini, müstehliki de koruyucu mu- tedil gümrük tarifeleriyle sağlamak hedefimizdir. Kâr hadlerini de revizyona tâbi tutmak suretiyle mamullerimizin bilhassa giyim eşyasının satış fiyatlarında indir- meler yapacağız.

İstihsal ve ithal imkânlarının mahdud oluşu dolayısıyla yeter miktarda elde edemediğimiz iplik hariç olmak üzere ince yünlü kumaşlar, basma, kaputbezi gibi mamullerimiz üzerindeki takyitleri de kaldıracaktır.

Fabrikalarımızın hammadde ihtiyaçlarını sağlamada el koyma tedbirlerine başvurmayaacağız.

Devlet iktisadi teşebbüslerinin ticari ve iktisadi esaslar dairesinde tam muh- tariyetle idaresi, dikkat edeceğimiz işlerdendir. Bunların Devlet teşebbüsü olma- larından doğan ve arz ettiğimiz esaslara aykırı olmayan murakabe zaruretlerini de ihmal etmeyeceğiz.

Balıkçılık işiyle meşgul olacağız.

Tarım:

Tarım işlerinde çalışma metodumuzun, diğer ekonomik işlerde olduğu gibi he- saplı ve programlı şekilde her konuyu nizamlayıp en uygun hizmet şekillerine ulaşı- mak olduğunu belirttikten sonra kısaca birkaç önemli nokta üzerinde duracağım:

Prensip itibariyle ihtiyaçları, dertleri vaktinden evvel görüp tam zamanında tedbirlerimizi almağa ve hizmete koşmağa çalışacağız. Bilhassa tohumluk, damızlık hayvan, ilaç ve hastalıklarla ilgili işlerimiz bu prensip dâhilinde ayarlanacaktır.

Toprak Kanununun adaletli ve vukuflu şekilde tatbik edilmesine itina edece- ğiz.

Müstahsili, en elverişli fiyat ve şartlarla sağlanan tarım araçlarıyla donatmak, ihtiyacı olan istihsal ile ilgili ilaç ve vasıtaları vaktinde, yeter miktar ve vasıfta sağ- lamak, aydınlatmak ve istihsal kudretini artırmak yolundaki tertipleri verimini kuvvetlendirecek tedbirler alacağız.

Halen beş ilimizde kurulu bulunan teknik ziraat teşkilâtını, teknik yardım ve bilgiyi daha iyi temin edecek şekil ve istikametlerde geliştirecek ve peyderpey diğer illerimize de yayacağız.

Orman Kanunu ruhuna ve gayesine tamamen sadık kalmakla beraber tatbik şekil ve usullerinden doğan güçlükleri giderecek, Devlet İşletmeciliği sınırlarını tâyin edecek tomruk ve diğer orman mamulleri maliyet ve fiyatlarında ucuzluğu sağlayacak tedbirleri alacağız.

Bu kısım içine giren aşağıdaki düşüncelerimizi şimdiden belirtebilirim.

Köylünün yakacak, yapı araçlık... ihtiyaçlarını daha ucuza sağlayacağız. Halkın odun kömür işiyle uğraşacağız.

Orman İşletmesi bakımından Devlet İşletmeleri faaliyeti sadece tomruk hazırlama ve satışına kadar olan kısmı ihtiva edecek, geri kalan işler, olağanüstü durumlar dışında hususi teşebbüslere bırakılacak. (*Bravo sesleri*).

Orman sahalarındaki köylülere ve onların nakil vasıtalarına Devlet Orman İşletmesi işlerinde çalışma ve çalıştırma faydası sağlanacak.

Keçi meselesine, her mıntakada orman olamıyacak fundalık sahaların pratik metodlarla hudutlandırılması suretiyle çare aranacak ve buna imkân bulunamayan ve ormana zarar veren yerlerdeki durumun tanzimi işi üstünde ayrıca çalışılacak.

Yemiş ağaçlarıyla, şahıslara ait orman hükmündeki ağaçlıklarda ayıklama, kesim, denetim usulleriyle ek kanunlarla orman mefhumuna sokulmuş köy koruları ve benzerleri üstünde umumi ihtiyaca cevap veren teklifler hazırlanacaktır.

Ulaştırma:

Ulaştırma işlerini; Milli Savunma, Emniyet ve ekonomi kudreti üzerinde en tesirli bir unsur sayan Hükümetimiz, Devlet Demir, Denizyolları ve Havayolları nakliyatında ve P.T.T hizmetlerinde güven, düzen ve sürati ve tam verimi sağlamayı prensip olarak daima gözönünde tutacaktır. İdarelerin Halkla münasebetinde kolaylık zihniyetini bir itiyat halinde kurmak ve işletme şartlarını memleketin iktisadi ihtiyaçlarına uygun bir hale getirmek hedefimizdir.

Bu maksada varmak için Devlet Demiryollarında, Yıpranarak eksilen taşıtları tamamlayacağız. Ve Ulaştırma hacmine uygun olarak sayılarını artıracacağız. Bakımı ve onarımı emniyetle sağlayabilmek için fabrika ve atelyeleri genişletip çoğaltacağız. Vagondan lokomotif kadar taşıtırma vasıtalarını yurt içinde yapmak imkânını elde etmek için gayretlerimizi artıracacağız. En önemli hatlardan başlayarak, bütün şebekeyi, artan taşıtırmaıya uygun olarak ıslah edeceğiz.

Denizyollarında:

Çok yıpranmış olan Devlet ve armatör tonajını tedrici olarak yenileyip artıracacağız. Liman ve iskeleleri modern taşıtırma gereklerine göre en elverişli şekilde cihazlandıracağız. Deniz endüstrisini süratle gemi yapabilecek duruma getirmek imkânlarını araştıracağız. Harp zaruretleri dolayısıyla şahıslara ait deniz taşıtlarının seyrüsefer serbestliği ve navlunları üzerine konulmuş olan kayıtları, ilk önce iç nakliyatımızdan başlayarak, kaldıracağız. Ve durum fırsat verirse bunu dış seferlere de teşmil edeceğiz.

Serbest şilepçiliği teşvik edeceğiz. Ve bunun temini için bir kredi maritim bankasının kurulmasını etüd etmek kararındayız. Kanuni hükümlerde, bu maksada yarayacak değişiklikler yapılması için tekliflerde bulunacağız.

Devlet Havayollarında:

Uçaklarımızı çoğaltmak ve mükemmelleştirmek, alanlarımızı Milletlerarası şartlara uygun bir seviyeye çıkarmak, hava hatlarına önemli istikametlerde, her mevsimde işleyebilir bir kabiliyet vermek hedefimizdir.

P.T.T. alanında:

Telgraf ve telefon hatlarını genişletip kuvvetlendireceğiz. Kuranportör ve otomatik cihazlarla donatacağız. Şehirlerin telefon tesislerini halkın ihtiyacını karşılayabilecek duruma getirmeğe çalışacağız. Dış muhaberede sürat ve emniyeti sağlamak için en uzak memleketlerle muhabere takatını taşıyacak kuvvetli birer telsiz telgraf ve telefon istasyonu kurmak programımızın ilk işlerinden biridir.

Posta işlerinde sürati artırmak için gerekli vasıtaları temin edeceğiz.

Kara ve deniz taşıtlarımızın tarifelerini genel ekonomik politikamızın icaplarına uygun olarak; kâr ve zarar mülâhazalarının üstünde bir memleket anlayışıyla ayarlayacağız. Ulaştırma işletmeler arasında beraberliği, mesleğe bağlılık ve disiplin zihniyetinin yerleşmesini üstün tutacağız.

Tekel ve Gümrük:

İhracat imkânlarından faydalanmayı temin için yeni tesislerle bira imalâtımızı ilk hamlede iki misline, şarap imalâtımızı üç sene içinde üç misline çıkaracağız.

Kibrit imalâtımızı vasıf bakımından iyileştirip, miktar bakımından çoğaltacağız.

Türlü av malzemesi ve bu arada kapsül imali ve mümkün olan ucuz fiyatla piyasamız ihtiyacının temini için yeni bir fabrika kuracağız.

Çeşitli bakımlardan büyük önemi malûm olan tütünlerimizin gerekli şartlar içinde saklanması, işlenmesini temin için tütün istihsal sahalarımızda yeter sayıda işletme ve bakım evleri yapılacaktır.

Tütün bölgelerinde yetiştiricilere tohum ve fide vermek, hastalıklarla savaşmak için teşkilât çoğaltılacak.

Sigara imalâtımızı miktar ve vasıf bakımından daha ziyade yükseltmek için yeni bir fabrika kurulacaktır. Tütün mevzuatını yeniden gözden geçireceğiz, memleket haricine mamul sigara satmak için hususi şahıs ve teşekküllere fabrika kurma izni verilecektir. (*Bravo sesleri*)

1947 yılı başından itibaren Tekelin, Tekel mevzuu olmayan gazoz, soda... gibi şeyleri de yapmasına ve satmasına ve diğer kendi mamullerini perakende olarak yine kendisinin satışa arz etmesine son verilerek bu işler şahsi ve hususi teşebbüslere bırakılacaktır.

Kahveyi eldeki stoklar bitince ve çayı kâfi ithalât mümkün olunca Tekel mevzuları arasından çıkarılarak serbest ticarete terk için gerekli kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulacak.

Değişen dünya şartları da nazara alınarak yeni bir Gümrük Tarifesi Kanunu tasarısı hazırlanacaktır.

Gümrük koruma teşkilâtımız kuvvetlendirilecektir.

İçişleri üstündeki görüş ve düşüncelerimiz: Emniyet polis teşkilâtıyla jandarma ve hudut kıtalarının tek teşkilât halinde birleştirilmesi kararındayız. (*Bravo*

sesleri) Önümüzdeki yıl içinde bu konu üzerinde çalışmalara başlayacağız. Zabıta teşkilâtının kuvvetlendirilmesi ve zabitanın doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığı emrinde olması da bu aradadır.

Vatandaşları bir taraftan diğer tarafa nakle ait kanunların Hükümete verdiği yetkiyi kullanmayacağız. (*Bravo sesleri*) Haklarında bu kanun hükümleri tatbik edilen vatandaşlardan yurtlarına dönmeleri mümkün görüleceklerin peyderpey ihtiyari olarak memleketlerine gitmeleri konusu üzerinde incelemeler yapılacaktır.

İller genel ve özel idare kuruluş ve işleyişlerini yeni kanunlarla tespit etmek ve bilhassa valilerin yetkilerini Anayasanın yetki genişliği ve görev ayrılığı ruhuna göre artırmak işi önemle ele alınacaktır. (*Bravo sesleri*)

Üstün vazifede bulunan her idare âmirinin emri altındaki kademeler üzerinde, Devlet işleri ve halk ihtiyaçları bakımından sık sık teftişler yapmalarına önem verilecektir.

Hükümet memurları ve idare âmirleri tarafından güzelleştirme veya herhangi bir maksatla şehir, kasaba ve köylerde iane toplatılması kesin olarak yasaklanacaktır. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Belediyelerimizin gelişmesini sağlayacak usul ve gelir esasları üzerinde gereken kanun değişiklikleri teklif olunacaktır.

Belediye ve özel idareler gelirlerini artırma konusunu müspet bir neticeye bağlamağa çalışacağız.

Kasaba ve şehirlerimizin plân, su ve kanalizasyon ihtiyaçlarını gidermek ve bu maksatla İller Bankası ile hususi müteşebbisler arasında ortaklıklar kurmak tedbirleri üstünde çalışacağız.

Yeni Nüfus Kanunu tasarısını Meclise sunacağız. Yakın yıllarda genel nüfus yazımını yaparak yeni nüfus kütükleri kuracağız.

Memurlar Kanununun yenilenmesini teklif edeceğiz.

İdare amirleriyle mülkiye müfettişleri arasında icra ve teftiş hizmetlerinde mü-navebe yapılarak mülkiye teftiş cihazını icra ve mesuliyet hayatının tecrübeleriyle olgunlaşmış unsurlarla beslemek idare teftiş sistemimizin esaslarından birisi olmaktadır.

Adalet işlerimizde:

Mahkemelerin bağımsızlığı, yargıçlarımızın hüküm ve kararlarında hiç bir te-sire tâbi olmamaları değişmeyen bir esas olarak kalacaktır.

Cumhuriyet savcılarının memleketin nizamını ve Cumhuriyet esaslarını koru-mak hususundaki dikkatlerini uyanık tutacağız. Yargıçlarımızın ve savcılarımızın terfihi ilk isler arasında ele alacağız.

Adalet mevzuunda vatandaşlara her türlü teminatın sağlanmasını gerektiren tedbirler arasında istinaf mahkemelerinin kurulmasını zaruri görmekteyiz. Bu su-

retle Yargıtay'ın da yalnız kuruluş gayesine uygun olarak çalışabilmesi temin edilmiş olacaktır. Çocuk mahkemeleri konusunu ele alacağız.

Adli tabipliği özel bir bilgi ve ihtisas ismi olarak nizamlanacak. Adalet dairelerinin ve bilhassa mahkeme salonlarının, hâkimlerimizin yüksek görevleriyle mütenasip bir hale getirilmesi düşüncesindeyiz.

Suçlunun ıslahını sağlayan infaz sistemimizin inkişafına ve hazırlamakta olduğumuz plân gereğince iş esası üzerinde kurulmuş cezaevleriyle çocuk infaz müesseselerinin tevsiine çalışacağız.

Cezaevi binalarının ıslahını temin için bir program yapacağız.

Bu sırada Sinop Cezaevi İş yurdunun küçük sanatlar esası üzerine kurulmuş bir infaz müessesesi haline getirilmesi kararındayız.

Gayrimenkul tasarrufundan doğan ihtilâfları önleyecek ve bu hakkın şümul ve emniyetle kullanılmasını sağlayacak olan kadaströ işlerine hız verilecek ve bu işe devam ederken bir taraftan da tapusuz olan gayrimenkullerin tapuya bağlanması- na ait kanunlar teklif edip tatbika geçeceğiz.

Milli Eğitim:

– Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk inkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır. (*Bravo sesleri alkışlar*)

– Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemesini Devlet temin edecektir. (*Bravo sesleri*) Köylülerle, vasıtaları ekip biçme, nadas zamanlarında serbest kalacaktır. Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma ismi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama plânına bağlanacaktır. (*Bravo sesleri*)

– Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır.

– İlkokulları bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir.

– Köy enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başara- cak surette bilgi ve tam bir milli duygu için yetiştirmelerine dikkat edilecektir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

– Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı arttırılacaktır.

– Okulu bulunmayan yerlerden gelecek öğrencilerin tahsilini kolaylaştırmak için okullu merkezlerde öğrenci yurtlarının çoğaltılmasına çalışılacaktır. Her nevi

ve derecedeki okulların öğretim araçlarını ve laboratuvarlarını tamamlama gayretleri artırılacaktır.

– Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayıda ve ehliyetinde öğretmen yetiştirme işini dikkatle göz önünde bulunduracağız. Bu maksatla öğretmen okullarımızın teşkilât ve programlarında ihtiyacın bugünkü şekline uygun düzeltmeler yapılacaktır.

– Kasaba ve şehirlerimizin ortaokul ihtiyacını gidermek için gereken öğretmen kadrolarının yetiştirilmesine önem verilecektir.

– Liseleri bitirip olgunluk imtihanlarını vermiş olan gençlerin, burslu veya yatılı olanlara, ait müsabaka dışında üniversite fakültelerine ve yüksekokullara girebilmelerini önleyen kayıtlar ve imtihanlar kaldırılacaktır. (*Bravo sesleri*)

Tıp ve kimya gibi laboratuvar ve klinik durumları öğrenci kabulünde bir sınırlamayı zaruri kılmış olan kollarda eksikler giderilerek, yakın yıllarda bu kollara da olgunluk imtihanını vermiş her öğrencinin kabulü sağlanacaktır.

Üniversitelerimize verilmiş olan özerlik içinde gelişmelerine dikkat edeceğiz.

Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanununun şumulü içine alınacaktır.

Teknik öğretim kurumlarımızın mevcut plâna göre geliştirilmelerine devam olunacaktır.

Ankara'da büyük bir milli kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alâkasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır.

Devlet Opera ve Tiyatrosu kanun tasarısı hazırlanacak, Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacak; güzel sanatların türlü dallarında yeni kurumlar vücade getirilecektir.

Her türlü spor faaliyetleri, okullar ve kulüpler için öğretici kadroya yetiştirecek olan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsünün açılmasına çalışacağız.

Kapalı ve açık beden terbiyesi ve spor sahaları kurulması işinde teşebbüs alacağız.

Sağlık ve Sosyal Yardım:

Milletçe varlığımızın temellerinden olan sağlık ve Sosyal Yardım işlerine gelince:

Bulaşıcı hastalıklarla, trahom, sıtma verem, frengi gibi sosyal dertlere karşı koruyucu savaş vasıtalarımızı ve teşekküllerimizi kuvvetlendirecek ve tekemmül ettireceğiz. Sağlık müesseselerimizi mahalli ihtiyaçlara uygun ve teşkilâtta çalışanların görevlerini daha verimli kılacak tarzlarda tertipleyeceğiz.

Bu yoldaki çalışmalarımızı hekim ve vasıtalarımızın yettiği kadar kasabalara ve köy gruplarına kadar götüreceğiz.

Sağlık kurullarına lüzumlu uzman hekim, eczacı, hastabakıcı, ebe ve hemşire gibi elemanların yetiştirilmesini devamlı olarak takip edeceğiz.

Kimsesiz çocukları koruma işini lâıyk olduğu önemle ele alacağız.

Nüfus politikamızın kıymetli ve zaruri bir yardımcısı olan sosyal yardım işlerimizi günün gereklerine uygun şekilde düzenleyeceğiz.

Bayındırlık:

Bayındırlık bakımından aşağıda arz ettiğimiz işler yurdun kalkınma hareketinde alacağı yeni simayı belirtmektedir.

Ankara'da ve doğu bölgelerimizde bir taraftan memurlarımızın ihtiyaçları, diğer taraftan bu bölgelerdeki halkımıza iyi örnekler vermek ve şehir ve kasabalarını yeni mahallelerle güzelleştirmek için başlanmış bulunan memur evleri yapmama sürekli olarak devam edeceğiz (*Bravo sesleri*)

Susurluk, Bergama, Gediz, Büyük ve Küçük Menderes, Çukurova, Malatya, Niğde, Samsun, Sakarya, Konya, Antalya, Isparta, Kocaeli, Havza ve bölgelerinde, kurutma, taşkınlardan korunma ve sulama işleri olarak şimdiye kadar başlanmış bulunan büyük su işlerine de devam edilecektir. Bunlar tamamlandıkça devamlı işletme ve bakımlarının teşkilâta bağlanması işi de programa alınmıştır.

Büyük su işleri dışında, ufak masraf ve yardımlarla büyük faydalar temin eden korutma, sulama ufak tesislerle köy veya kasabaları tehdit eden suların zararsız hale konması konularını içine alan küçük su işleriyle de ayrıca ve devamlı surette meşgul olunacaktır.

Yurdumuzda yol meselesini esaslı bir iş olarak ele alacağız. Bu işi başarmak için demiryolu yapımında olduğu gibi ciddi ve programlı bir çalışma yapacağız. İlk on beş yıl içinde 20 bin kilometrelik iyi, kuvvetli, fenni bir şose şebekesi kurulması mümkün olduğunu hesapladık. Yeni yollar yapılırken şimdi mevcut iyi, kötü güzergâhlardan da faydalanmak tabiidir. Yeni yolların bakımı için fenni esas tutuyoruz.

Başlanmış bulunan Elâzığ-Van, Erzurum temdidi, Maraş ve Gaziantep hatlarının yapılmasına, programına göre devam edilecektir. Bunlardan başka yeniden plânlanan demiryollarından iki bin kilometreyi aşkın bir kısım, on beş yılda başarmak üzere iş programına alınmıştır.

Trabzon - Erzurum hattı bu programın ön işlerindendir. Böylece Cumhuriyet devrinin yüzakı olan demiryolları inşası bütün hızı ile devam edecektir.

Karayolları ile demir ve denizyollarımızdan tam verim alabilmemiz için liman işleri de aynı ehemmiyetle ele alınmıştır:

Başlanmış bulunan Ereğli, Amasra, İnebolu, Trabzon limanlarıyla Antalya Küçük tâşıt Limanı ve diğer bazı önemli iskelelerin inşaatına devam edilecektir. Bu işlere 1947'den itibaren başlanarak 1951 yılı sonunda tamamlanmış olacaktır

Samsun Limanı projesinin hazırlanması, Mudanya, Çanakkale iskeleleri, Alanya Küçüktâş Limanı da bu aradadır.

Samsun, İzmir, Mersin, Antalya, İstanbul büyük limanlarıyla Ereğli Limanının genişletilmesi, Giresun, Kefken, Bartın, ara limanları ve Karadeniz, Marmara ve Akdeniz'deki önemli kıyı kasabalarımızın bindirme ve indirme, yükleme ve boşaltma bakımından muhtaç oldukları iskele ve mendirekler de on yıl gibi bir zamanda bitirilmek imkânına doğru programa alınmıştır.

Bu suretle yurdun bütün sahillerinin esaslı limanları yapılmış olacaktır.

Çalışma:

İşçi hayatının iyileştirilmesi ve bunların risklere karşı teminata kavuşmalarını sağlayacak tecdütlere daha büyük ölçüde devam edeceğiz

1. – Bu yıl uygulanmasına başlanmış olan ve şimdilik meslek hastalığı, kaza ve analık hallerini ihtiva eden sosyal sigortalara bir de işçilerimizin ihtiyarlığını teminat altına alacak emeklilik sigortası ekleyeceğiz.

2. – İş hukukumuzu değiştireceğiz Henüz İş Kanunumuzdan faydalanamayan küçük iş yerlerindeki işçilerle deniz ve tarım işçileri için tasarılar sunacağız.

3. – İş ve işçi bulmayı bir Devlet vazifesi haline getiren kanunla meydana gelen Devlet kurumunun çalışmasını genişleteceğiz. Kalifiye işçi yetiştirmeye önem vereceğiz.

4. – Memleketimizin muhtelif bölgelerinden iş sahalarına doğru vukubulan işçi hareketini kontrol altına alarak gerekli tesislerin kurulmasıyla meşgul olacağız.

5. – İş merkezlerinde sıhhi ve sosyal tesisleri tamamlamağa ve işçilerimizi sıhhi meskenlere yerleştirmeye üzerinde zaman ve emek sarfiyle çalışacağız.

6. – İş Kanununun işçi lehine olarak işverenlere yüklettiği mükellefiyetleri tam olarak gerçekleştirmeye takip edeceğiz.

Maliye:

Bütün bu programların ameli bir tatbik yoluna girmesi için realist bir bakışla mali imkânları göz önünde tutmanın ilk şart olduğunu unutmadık.

Bütçede denklik esas tutulmakla beraber iktisadi işlere sarf edilmek üzere uzun vadeli ve mutedil faizli iç ve dış istikrazlardan faydalanmak, istihlâke karşı olan giderlerde mümkün olan tasarrufları yapmak vergilerde adalet ve verimlilik sağlamak, dış tediyeler muvazenesini devam ettirmek mali politikamızın esaslarını teşkil etmektedir.

Devletten aylık alanların ve müstahdemlerin aylıklarının mümkün ve münasip nispetlerde artırmak, çocuk zamlarını çoğaltmak ve uzak bölgelere tayin edilen yerli olmayan memurlara ayrıca bir zam yapmak kararındayız. Fiilen vazife başında bulunmak kaydı altında yüksek idare ve komuta makamında bulunanlara temsil ödeneği vereceğiz.

Yolluk kanununun yeni baştan gözden geçirilerek eksikliklerinin tamamlanması memurların durumunu hafifletmiş olacaktır. Eski emekliler de dâhil olmak üzere emekli aylıklarının artırılmasına ve bunlara çocuk zammı verilmesini lüzumlu görüyoruz. (*Bravo Sesleri*)

Bütün dairelerimizin gördükleri hizmetlerle kadrolarının esaslı bir incelemeden geçirilmesini ve mümkün olan tasarrufların yapılmasını ve fazla görülen elemanların da başka iş sahalarında görevlendirilmelerini ve Teadül Kanununun başka memleketlerdeki benzerleri de göz önünde tutularak, bugünün icaplarına uygun bir hale getirilmesini zaruri bir iş telâkki ediyoruz. (*Bravo sesleri*)

Bazı ahvalde bir gıda maddesi olarak kullanılan çayın inhisar resminin ağırlığı göz önünde tutularak yüzde elli nispetinde bir indirme yapılacak, çok esaslı ve umumi diğer bir gıda maddesi olan şeker de serbest satış ile dar ve sabit gelirliilere dağıtma fiyatı arasındaki fark kaldırılacak ve resimlerde esaslı indirmeler yapılarak bilhassa toz şeker fiyatının bugünkü en ucuz satış, fiyatı seviyesine indirilmesi sağlanacaktır. (*Bravo sesleri*) Bu indirmeler 1947 bütçesiyle yılbaşından itibaren yapılacaktır.

Yurttaş ev sahibi kılmak üzere uzun vadeli ve ucuz faizli kredi açacak olan Emlâk Kredi Bankasının çalışmalarına hız verilecektir.

Eski bir mesele olan yol vergisinin Vergi prensiplerine daha uygun olarak ıslah edilmesi konusu üzerinde çalışacağız. Özel İdareler muhasebe işlerinin Maliyece görülmesi esaslı bir tasarruf sağlanması bakımından faydalı görülmektedir.

Başkanlığa bağlı daireler işlerinden arza değerli bulunduğumuz birkaç noktayı sözlerimize eklemek istiyorum.

Bütün Devletin teftiş teşkilâtı üstünde tanzim ve takip edici bir merkez olmak üzere Başkanlığa bağlı bir umumi müfettişlik kurmak fikri üstünde incelemeler yapacağız. (*Güzel sesleri*) Evkaf tesisleri yapma bakımından halkın ruhunu besleyecek telkinler ve teşvikler yapmağı mühim bir içtimai mesele gibi alarak, dairesini bununla meşgul edeceğiz, (*Bravo sesleri*)

İleri bir Devlet için bütün esaslı tedbir ve kararlarda istatistiğe dayanmanın muvaffakiyet unsuru olacağı manıyla Umum Müdürlüğün bu yoldaki çalışmalarını ilerletmek vazifemiz olacaktır.

Yeni radyo merkezleri kurma yolundaki çalışmaya devam ederek muhtelif bölgelerde kurulacak istasyonları birbirine bağlama yolu ile radyo yayınlarımızı yurdumuzun her köşesine ve uzak memleketlere kadar genişletmek imkânına kavuşacağız.

Muhterem arkadaşlarım;

Yeni Hükümetin programı olarak arz ettiğimiz şeyler, bütün vaziyeti ve beliren ihtiyaçları önümüze serdikten ve inceledikten sonra vardığımız neticeler en derin samimilikle aksettirmektedir. Bütün bu sözleri iş haline sokmak için metodlu, programlı ve prensiplerle tatbikler arasında ahenk güden ciddi çalışmalar yapaca-

ğız. Hükümetin Bakanlıklar ve bütün çalışma kolları arasında iş ve anlayış birliğini başarı için en tesirli unsur sayacağız.

Yurdun bugünkü esaslı ihtiyaçlarını çerçevesi içine alan programımızda derhal tatbika konacak radikal fikirler olduğu gibi nizamlanıp istikâmet verilecek az veya çok uzun vadeli işler de vardır.

Güç veya kolay, az veya çok zamanlı bütün bu işleri, yurdun mesut olmasına ve vatandaş haklarının yerine getirilmesine büyük ehemmiyet veren bir zihniyetle başaracağımıza içten inanıyoruz. (*Bravo sesleri*) Geçici tesir yapmak için avutucu sözlerle Meclisin yüksek huzuruna çıkmayı büyük kusur sayan bir zihniyetle hazırladığımız programı arzederken kendimizi bir söz verme halinde görüyoruz. (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

Görüş ve gidişlerimizde eksiklik gördüğünüz takdirde kıyasıya tenkitlerinizi esirgememenizi rica ederiz. (*Bravo sesleri*)

Seslerimi bitirirken bu zorlu şartlar içinde Devletin idaresi mesuliyetini taşıyan Saraçoğlu Hükümetinin hizmetlerini takdirle anmayı vazife sayarım. (*Sürekli alkışlar*)

Eğer tutacağımız hizmet yolunu tasvip ederek bizi güvenimize lâayık bulursanız ve daha sonraki çalışma devrinde de Hükümeti yardımınızdan mahrum bırakmazsanız bütün kuvvet ve iradenizi kullanarak birbiri ardından başarılı hedeflere varacağımıza inanıyoruz. Milli vicdanın asil timsali olan vicdanlarımızın kanaatini açık oylarınızla belirtmenizi rica ederim. (*Sürekli ve şiddetli alkışlar*)

BAŞKAN – Yedi arkadaş söz almıştır. Adlarını okuyorum:

Cavit Oral, Behçet Kemal Çağlar, Dr. Fahri Ecevit, Kasım Gülek, Yavuz Abadan, Rasih Kaplan, Sinan Tekelioğlu.

FUAT KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Bendeniz usule ait söz istiyorum.

BAŞKAN – Buyurun.

FUAT KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; yeni kabinenin programını dinledik. 75 dakika süren bu program Devletin iç ve dış siyasetine ait ana prensiplerden başlayarak kibritlerin ıslahına kadar; memleketin umumi hayatını alâkadar eden bin bir meseleden bahsediyor. Demokrat Parti, Hükümetin programı hakkında kendi mütalâa ve tenkitlerini arz etmeyi kendisi için bir borç bilir. Ancak şimdi dinlediğimiz ve yeni elimize aldığımız bu program hakkında Partimizin tenkitte ve mütalâada bulunması için müzakerenin Cumaya talikını rica ediyorum.

ŞEFİK TUGAY (Malatya) – Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN – Buyurun.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Reis Paşa! Ben de usul hakkında söz istemişim. Hakkı takaddümüm vardır.

ŞEFİK TUGAY (İçel) – Ben söz hakkımı Süreyya Örgüevren arkadaşşıma bırakıyorum.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER – Reis paşa, Hükümetin beyannamesini dinledik. Söz isteyenlere söz verilmesinden evvel dinlenmek imkânı vermek için celseyi 5-10 dakika tatil etmenizi rica ederim.

BAŞKAN – Oturuma 20 dakika ara veriyorum.

Kapanma saati: 16,15

İKİNCİ OTURUM**BAŞKAN** – Gl. Kâzım Karabekir**KÂTİPLER:** Emin Halim Ergun (Ankara)

Hüseyin Ulusoy (Niğde)

Açılma Saati: 16.40**BAŞKAN** – Oturum açılmıştır.**SIRRI İÇÖZ (Yozgad)** – Usul hakkında söz istiyorum.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Sayın arkadaşlarım, Türkiye Büyük Millet Meclisi kanun yapan ve yaptığı kanunların hükümlerine herkesten önce, herkesten ziyade dikkat eden, hürmet eden yüce bir müessesedir. Bilhassa bu hüküm Anayasanın; Meclis tarafından yapılacak bütün kanunların hududunu ve hükümlerinin mahiyetini tâyin ve tesbit eden, çerçeveleyen kayıtları ihtiva eden bir hükmü olursa ona elbette diğer kanun hükümlerinden fazla dikkat ve hürmet etmeğe kendisinde herkesten fazla derin ve büyük bir mecburiyet hisseder. Bu açık ve herkesçe malûm olan hakikati söylemek zorunda kalışından duyduğum teessürü ifade etmekte mazurum.

Anayasanın 44'ncü maddesinin son fıkrası şöyle yazar: “Hükümet tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister”. Recep Peker Hükümeti bu maddenin önde gelen, fıkraları hükümlerine uyarak teşekkül etmiş ve bir hafta evvel teşekkülü tamamlanmış ve üç gün evvel de teşekkülü Meclise bildirmiş, yani teşekkülü anında Meclis toplu bulunmadığı için, ilk toplandığı günde Meclise bildirilmiş ve bu suretle teşekkülü mükemmel, kanuni şekli tamamen haiz olan bir Hükümettir. O Hükümetin başı Başbakan Peker, kanunun tarifine ve sarih hükmüne uyarak Büyük Millet Meclisine beyannamesini okuyarak arz etmiştir. Şimdi, Hükümetin hakkı ve Meclisin borcu, beyannamesi okunan iç ve dış politikasındaki düşünceleri ve takip edeceği siyaset ve idare yolunun esaslarını gösteren bu Hükümete, bundan sonra kendisine güvenoyunun verilmesi meselesi kalır.

Beyanname okunur, güven oyu almamız, şu veya bu mülâhaza ile, şu veya bu hususi, şahsi, indi düşünce ve arzularla hattâ benim şahsi kanaatime göre, ihtiyaç duyulmaması lâzım gelen, ihtiyat telâkkileri hissiyatı içinde güven oyunun verilmesini tehir edecek bir talep, Anayasanın hükmüne tamamen aykırıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa hükmüne aykırı bir karar, almayı kabul edemez. Arkadaşlar, bunda mahzur büyüktür. Hükümet teşekkül eder, beyannamesini okur, güvenoyu almaz, iki üç gün tehir edilir ve güvenoyu alınmamıştır. Fakat beyannamesi milletçe, dünyaca malûm olmuştur. Hükümet muallakta duramaz. Meclisin bu yeni Hükümet hakkında güven kanaatını bildirmesi lâzımdır. Aksi takdirde güvensiz geçecek günler içinde biz Hükümetin Devlet ve Millet idaresinde duçar olacağı vaziyetin vasfı zaaf veya tereddüt olabilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi böyle bir Hükümete vücut vermeyecektir. Onun için beyannamesi okunup dinlendikten sonra istiyenler

tarafından not alınır, okunan beyannamenin sarih ifadelerinin eksik görülen tarafları varsa ilâve edilir veyahut fazla tarafları varsa tayyedilir ve ifade edilmiş fikirler, kanaatlar üzerinde munzam mütalâalar varsa onların derhal ifade olunması daima kabildir. Her halde güvenoyu verilecektir.

Bundan sonda Hükümetin burada okuduğu ve millete vâdettiği ve Meclisi âlinize arzettiği işler hakkında mütaakıp günlerde bile bol bol tenkitler, bol bol itiraz etmek hakkı her birimiz ve hepimiz için vardır ve mahfuzdur.

Bu hakikat böyle tebellüğ ettikten sonra vâki görüşmeyi geri bırakma talebinin kanuna aykırı olduğu ve maslahata uygun bulunmadığı meydandadır. Binaenaleyh vâki talebin reddini istiyorum. (*Bravo sesleri*)

HASAN FEHMİ ATAÇ (Gümüşane) – Sayın arkadaşlar; Anayasanın 44’ncü maddesinin son fıkrasını, benden evvel söz söyleyen arkadaşım izah buyurdular. Hüküm katidir: Bir hafta zarfında, Hükümet beyannamesini okur, Meclisten itimat ister.

Başka güne bırakılmasını teklif eden, siyasi bir Parti namına sözcü olarak söyleyen arkadaşımın esbabı mucibesi; bugün muttali olduk, binaenaleyh mütalâa yürütmek için zaman kazanalım. Arkadaşlar bizim bildiğimiz siyasi Partiler memleketin iç ve dış siyasetini esasen bilmeleri lâzım ve elbetteki bilirler. Bilhassa intihap yenidir, Hükümet yenidir. İntihap mücadelesinde Hükümetin iç ve dış siyaseti etrafında en geniş mânada sözler söylenmiş, neşriyat yapılmış, halk tenvir edilmeğe çalışılmıştır.

Bunun kapalı hiç bir tarafı kalmamıştır.

Bu müşkül zamanlarda, ağır mesuliyet deruhte eden Hükümete itimat reyinin tehiri memleket için zararlı olabilir. Bu, alelade bir kanun müzakeresi değildir. Mesuliyeti üzerinde taşıyan Hükümetin emniyetle çalışması ve derhal işe başlayıp, bilhassa harici meseleler üzerinde lâzım gelen cevaplar hazırlamaya yeltenmesi için bir an evvel Meclisle olan vaziyetinin tâyini lâzım gelir. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

Bir dakika fevt edilemez. Meclis müzakeresi uzayabilir, gece de devam edebiliriz. Daha da çok zaman devam edebiliriz, fakat müzakereyi kesemeyiz. Müzakereyi kesmemiz memleket için zararlı olur kanaatındayım. Bunun için karşımızda bulunan arkadaşlar da müsaade etsinler, müzakereye başlayalım. Usul hakkında bendeniz; başka bir şey söyleyecek değilim, arzu buyurursanız kararınızı izhar edersiniz; arzu buyurursanız daha başka mütalâalar dinleriz.

SIRRI İÇÖZ (Yozgad) – Arkadaşlar; Muhterem Başbakan, Hükümetin Beyannamesini okudu. Bir saatten fazla bir zaman geçti. Fıkra fıkra not aldık. Binaenaleyh bizim Muhterem Köprülü de tabii not almışlardır. Bu tam 8’nci Devredir. Şimdiye kadar hiçbir devrede Hükümet beyannamesinin tasdikinin tehiri mevzu bahis olmamıştır.

FUAT KÖPRÜLÜ (İstanbul) – O zaman Meclis tek partiliydi.

SIRRI İÇÖZ (Yozgad) – Sonra İçtüzükte de böyle bir hüküm olmadığı gibi doğrudan doğruya Anayasa da bir hafta içinde okunmasını emrettiği için tehirî Anayasaya muhaliftir. Binaenaleyh isteğin reddini teklif ederim.

BAŞKAN – Şefik Tugay. (*Kâfi, reye reye sesleri*)

Söz alan arkadaşlardan yalnız ikisi, Şefik Tuğay ve Refik Koraltan kalmışlardır, müsaade ederseniz onları da dinleyelim. (*Dinleyelim sesleri*)

ŞEFİK TUGAY (Malatya) – Muhterem arkadaşlar: müzakerenin tehirine dair olan talep hakkında bendenizden evvel söz söyleyen Sayın arkadaşlarımın mevzuun Anayasa yönünden kabul edilmeyeceğine dair olan iddiaları tamamiyle varit olduğundan, onlara iştirak ederim. Benim asıl söz almaktan maksadım şudur: Sayın Başbakan Hükümete ait beyannameyi okurken memleketin bütün iç ve dış dâvaları hakkında gayet açık, kesin ve vuzuhlu fikirleri ortaya koydu. Bir siyasi partinin memleket dâvaları üzerinde gayet esaslı ve her konuda kesin fikirleri olması lâzım gelir ve Büyük Millet Meclisinde bu büyük memleket dâvası müzakere edilirken, bu siyasi partiye mensup arkadaşların kendi fikirlerini, memleket dâvasına ait düşüncelerini burada vazih ve kati olarak beyan etmeleri lâzım gelir. Bir memleket konusu mevzuu bahsolurken bunun kendileri tarafından düşünülmesi ve buna cevap hazırlamak için talepte bulunmak keyfiyeti, müsaade buyurlarsa, hiçbir vakit kabule şayan bir fikir değildir. Onun için ben de arkadaşlarım gibi müzakerenin katiyen kesilmesine bir sebep olmadığına kaniyim ve bu talebin reddini rica ederim.

REFİK KORALTAN (İçel) – Efendim; Fuat Köprülü arkadaşımızın Sayın Başbakanın okuduğu ve hakikaten 75 dakika süren uzun ve geniş ölçüdeki beyannamesinden sonra Demokrat Partinin nokta-i nazarını bildirmesi için konuşulmanın Cuma gününe tehirini istemesi üzerine karşı taraftan arkadaşlar bu talikin Anayasasının 44'ncü maddesine uymadığı üzerinde hemen hemen birbirini tamamlayıcı söz söylediler. Filvaki arkadaşlar ilk nazarda bu sözlerin Anayasasının 44'ncü maddesinin son fıkrası... (*49'ncü maddesi sözleri*) Ben hükümden bahsediyorum. Zaten şimdi maddeyi de aynen okuyacağım. Kaldı ki 44'ncü maddesidir.

44'ncü maddenin son fıkrasını şimdi okuyacağım ve açık mânasını açıklayacağım şekilde bu mecburiyeti doğrudan doğruya yeni kurulan Bakanlar Kuruluna tahmil etmiştir.

Şimdi okuyayım: 44'ncü maddenin son fıkrası “Hükümet tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister.”

Şimdi, biraz evvel arz ettiğim şekilde anayasasının tahmil ettiği bu mecburiyet doğrudan doğruya Hükümete matuftur ve sarîh olarak kanunun ifadesi de bunu âmirdir.

Arkadaşlar, bu nokta-i nazarı hemen cevap vermek şeklinde tevcih eden arkadaşlarımızın görüşleri, düşünceleri, herhalde bir itiyadın ifadesidir. Yani uzun zamandan beri düne kadar Mecliste böyle kurulmuş, karşılıklı partiler olmadığı ve kurulan partilerin, kurulan hükümetlerinin tek parti tarafından desteklendiği ve

doğrudan doğruya tek parti bütün mesuliyeti de beraber yüklendiği için daha evvel kendi aralarının kurdukları hükümetlerin beyannamelerini dinlemişler, dinlediler, inandılar, getirdiler ve gördüler, görüldü. Şimdi demokratik: esâslara uygun olarak memleketimizin hayatında ileri bir anlayışı, ileri bir demokrasiyi hâkim kılmak zihniyetiyle bir fırkanın vücudu Muhterem Heyetiniz içinde bulunan Demokrat Partiyi teşkil eden milletvekilleriyle meydandadır. Bu itibarla Devlet teşkilâtının en ufak memurundan başlayarak en büyük teşkilât cihazına kadar bir hafta işletilmek suretiyle hazırlanmış olan ve burada ancak okunması 75 dakikada sona eren ve umumi mânada bütün memleket işlerim mukadderatını kucaklayan bir mevzu üzerinde sadece okunması 75 dakika süren bir beyannameye milletin beklediği, istediği, istirablarının ifadesini burada tercüman olmak okunan ve memleketin bütün işlerini istiap eden bir mevzu etrafında derhal cevap vermek imkânı var mıdır? *(Soldan olur sesleri)* Millet sabırsızlıkla ıstıraplarına çare bulunmasını bekliyor. İşte gerek memleket derilerinin zaruri icabı, gerek milletin ihtiyaçlarının hakiki ifadesini burada mutlak mânada hürriyetini sağlayacak ve onun timsali olan, bu kürsüden behemehâl ifade etmenin tek yolu, okunan, beyannamenin iki gün ara verilerek, karşı partinin, yani Demokrat Parti tarafından tetkik edilmesi zarureti meydandadır.

Arkadaşlar; burada bu arzuyu karşılayan arkadaşlarımızın dayandıkları sebebe cevap arz etmek için kısaca şunu söyleyeyim: Anayasanın bu hükmü, tekrar edeyim ki, Hükümeti mecburiyet altına almıştır, Büyük Millet Meclisini değil farzediniz ki tek parti devam ediyor. O tek parti içinden Hükümetin getirdiği beyannameyi tenkit etmek zaruretini duyan 100 arkadaş vardır. Konuşmalar, uzun konuşmalar, kürsü hürriyetinden faydalanılarak millet derdinin açıkça söylenmesine başlanmıştır. Hesap ediniz 100 arkadaşın konuşması için hiç değilse ilk üç gün lâzımdır. *(Gürültüler)* Hal böyle iken tek parti olduğuna göre arz ediyorum, insaf ediniz günlerden beri size dayanarak kurulan ve sizin itimadınızla yürüyeceği anlaşılan bir Hükümetin, getireceği beyanname üzerinde; hususi, umumi toplu görüşmeler yapınız. Siz memleket mesuliyetini üzerine alan Hükümet ve onun dayandığı iktidar partisinin insafla millet dertlerinin şuradan konuşulmasını karşılayacağını sanmıyorum. Eğer daha ilk günde böylece kurulmuş olan Hükümetim yapacağı işler üzerinde millet düşüncesine millet arzusuna ve nihayet karşıımızdaki tarafın görüşlerine uygun olarak bu kürsüden tenkit yürütülmezse, Hükümet dertlerinin şuradan konuşulmasını iyi karşılayacağını iddia etmek kolay değildir.

Arkadaşlar, bu iddia yani ilk defa teessüs eden bu durum böylece karşılıklı görüşme esasları ve düşünce üzerine karşılamak Hükümetin de beyannamesinde işaret ettiği gibi süratle inkişafını arzu ettiği ileri demokrasi hayatımız için güzel bir başlangıç olur. Bundan başka tarzda hareket şu manayı istemeyerek meydana kor. O da; tek parti iktidar partisi, ekseriyet partisi kürsü hürriyetine konuşma hürriyetine imkân vermiyor, *(Sol taraftan, asla asla sesleri, Sağdan alkışlar)*

Müzakerenin kesilmesinin zararlı olur dediler. Arkadaşlar, hepinizin ve hiç değilse birçoğumuzun siyasi tecrübelerine müracaat ediyorum. Hükümet kurulmuş-

tur. Konuşma başlamıştır. Leyh ve aleyhte konuşma devam edecektir. Ve bir hafta sürecektir. Ve dünya parlamentolarında değişmeyen ve behemehal riayetinde fayda olan bu usulü biz ilk tertipte reddedersek bu zihniyetin başlangıçta gerek içeride, gerek milletimizin umumi hayatında iyi karşılanmayacağına eminiz. *(Sağ taraftan alkışlar)*

SEDAT PEK (Kocaeli) – Sayın arkadaşlarım; karşınızdaki partiye mensup iki arkadaş, elbet dikkat ettiniz, programın 75 dakika sürmesinden bahsettiler. Memlekette yapılacak işler belki o kadar çoktur ki, bunun daha uzun sürmesi temenniye şayan bir şey olurdu. Bunda şikâyet edilecek birşey göremedim. *(Sağdan şikâyet yok sesleri)* Nokta-i nazarıma göre talepleri iki bakımdan şayanı kabul değildir.

Bir kere, arkadaşlarım çok güzel izah ettiler, Anayasa vazıhtır. Orada vazı kanun, programın okunmasından sonra, güven istemeyi vavı âtife ile bağlamış ve *(Hükümet güven ister)* demiştir. Bu kendi nokta-i nazarlarına muvafık değilse Anayasanın metni bu tarzda kaldıkça bir şey söylemeye hakları yoktur. Beğenmiyorlarsa tadil teklif etsinler. Onu da ayrıca görüşürüz. Fakat elimizdeki Anayasalını sarih emri, Hükümetin programını okumasını ve ondan sonra güven istemesini âmirdir.

Sayın arkadaşlarım; program hepimizin elindedir. Faraza Hükümet tarım işleri demiş, tarım işleri nihayet 8 - 10 satırla hülâsa edilmiştir. Biz zannediyoruz ki, ümit etmek isteriz ki, hatta ümit etmeliyiz ki karşımıza gelen siyasi partinin, siyasi teşekkülün katileşmiş tarım hakkındaki fikirleri mevcut olması lâzımdır. *(Sol taraftan vardır sesleri)* Binaenaleyh eğer o fikirlerle bu programda uymayan yerler; noksan noktalar ilâvesi iktiza eden nokta-i nazarlar mevcutsa onları burada derhal açıklamakta hiçbir müşkülât mevzuubahis değildir.

Arkadaşlarım, Sayın arkadaşımız Refik Koraltan fikirlerini, beyan ederken bir aralık itiyat kelimesini kullandı. Bu itiyat kelimesi çok uzun bir münakaşa mevzuu olacağı için müsaadenizle onun üzerinde durmuyorum. Yalnız kendisinden rica edelim buradaki arkadaşlar yalnız itiyada bağlı insanlar değildir, Milletvekilleri ne yaptıklarını bilen insanlardır. İtiyatla hareket etmek herkesin isteyeceği bir şey değildir.

Yine telmih yapmak istediler; dünya meclisleri haftalarca konuşmuş. Bu millet ve hürriyet kürsüsü kapanmıyor. Yarın da konuşabilirler, öbür gün de konuşulur ve gece de konuşuruz, sabaha kadar da konuşuruz. Bütün bunlar Hükümete güvenoyu vermemize mâni değildir. Benden evvel konuşan Sayın arkadaşlarım çok iyi işaret ettiler, harici vaziyetin ehemmiyetini bilhassa tebarüz ettirdiler. Harici meseleler önünde bir dakika teehhür veya Hükümetin bir saniye güvensiz kalmasının bu memleketin mukadderatına yapacağı tesiri benim kadar onlar da bilmek kudretini haiz arkadaşlardır.

Arkadaşlar sabrınızı suiistimal etmek istemem, arz etiğim şekilde Teşkilâtı Esasiye noktasından ve her bakımdan hiçbir mülâhazaya uymayan bu talebin reddi ile Hükümete derhal güvenoyunun verilmesini Yüksek Meclisinizden rica ederim. *(Alkışlar)*

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Sayın Milletvekilleri; eski arkadaşım Refik Koraltan bu kürsüden, benim ve benim fikrimde olan diğer arkadaşların mütalâatına karşı serdettikleri fikirlerin hepsini cevaplandırmağa lâıyk görmüyorum. Ancak bu fikirlerin içerisinde sathi bir nazarla bakılınca karşı mütalâat ve fikrin kendisine tevcih edilmesinde fayda mülâhaza ettiğim bir tek fikir ve bir tek cümle vardır ki o da şudur:

Diyorlar ki; Anayasanın 44'ncü maddesinin son fıkrası Hükümete mecburiyet tahmil eden bir hükmü ihtiva etmektedir. Hayır arkadaşlar, o fıkra Hükümete mecburiyet tahmil eden bir hüküm olduğu gibi kendileri de çok iyi bilirler, çünkü çok iyi bildiklerine kanaatim vardır ve itiraf etmeğe mecburdurlar ki Hükümetin güvenlik oyu istemesi Hükümetin mecburiyeti değil, Meclise karşı daima taşıdığı hakkıdır. Hattâ yalnız münhasıran bizde değil hakiki demokrasinin yerleştiği bütün dünya memleketinde, hükümetlerinde her hükümet herhangi bir mesele için derhal kendisi hakkındaki kanaatimin müspet veya menfi olduğunu Meclisten talep edebilir ve bu talep kabili tehir değildir. Hakiki demokrasinin yaşadığı memleketlerde böyle bir tehir talep edildiğini siyasi tarihler de yazmaz. (*Soldan doğru sesleri*)

Nerede kaldı ki, şu veya bu Devletin, siyasi hayatında ve parlamentosu uda böyle bir şey vâki olmuş olsa bile Türk Cumhuriyetinin, Türk rejiminin 26 yıllık siyasi hayatının gelenekleri içerisinde böyle bir şey olmamış ve bu Meclisi âlinin müteaddit kararlarıyla, Hükümet kendisinin Meclisin itimatına mazhar olup olmadığını anlamak istediği zaman Meclisin tehhürsüz kanaatini ifade etmenin lâzım geldiği kararını almıştır ve bu bir zarurettir. Böyle olması da lâzımdır. Madem ki Hükümet beyannamesini okumuştur ve Anayasanın, bahsi geçen 44'ncü maddesinin son fıkrasında, oy istemek hakkını okunan beyannamesinin sonunda açıkça kullanmış tır ve bu hakkını istemiştir. Bu vazife ile mükellef ve muvazzaf olan Türkiye B. M. Meclisi kendisine okunup dinlediği Hükümet beyanını meşinden sonra, itimat edip etmediğini bildirmek mecburiyetindedir. Bu Hükümetin vazifesi değil hakkıdır ve Meclisin vazifesidir. Binaenaleyh o konuşmayı tehir talebi; bizi, kanuni vazifemizi ifadan men-i tehir eden mahiyette bulunduğu için merdud olmak gerektir.

Arkadaşlar akliselimin ve şaşırılmaz mantık hükmünün icabatı da bu maruzatımı teyit eder. Eğer bu kürsüden söylenen sözler, okunan beyanname, serdedilen mütalâalar ve metalibat uzun sürmüştür, muhtelif konulara, temas etmiştir; daha iyi anlaşılması, iyi işlenmesi belki de şu veya bu maksadı mahsusun ikmal ve itmanın temin için tehir talepleri makbul olsaydı ve bu böyle talepler kabul edilmesi caiz görülebilseydi Hükümetin de kendi beyannamesini müdafaa için 3 gün veya 5 gün tehir talebinde bulunmak hakkına malik olması lâzım gelirdi. İş böyle olunca bir daire-i faside, tükenmez bir vaziyet ilânihaye sürüp gidebilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisini kararlar almaktan kanun hükümlerini yerine getirmekten menedici bir anane teessüs eder.

Türkiye B.M. Meclisinin mesaisini vazifesini filhal ifa etmeğe mani olacak bu teklif bu bakımdan da merduttur. Reddini istiyorum. (*Soldan, bravo sesleri, alkışlar*)

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Muhterem arkadaşlar, arkadaşlarımla okuduğu bu 14'ncü maddeyi müsaadeleriyle Muhterem Başbakanımızın hesabına bir defada ben okuyorum ve sizden cevap istiyorum.

“Hükümet tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan sonra güven ister”.

Hükümet gideceği yolu bildirdi, şimdi de sizden güven istiyor. Güven verecek misiniz vermeyecek misiniz? Vermeyecekler çıkar, biz şu, şu sebeplerden dolayı güven vermeyeceğiz der. Güven verecekler çıkar, biz şu, şu sebeplerden güven vereceğiz der. Bu maddenin cevabı bugün, şu anda beklenmektedir. Eğer vakit, istiyorlarsa, Refik Koraltan arkadaşımızın dediği gibi, biz de dört gün evvel, hattâ yirmi dört saat evvel Hükümetin beyannamesine vâkıf bulunmuyorduk. Onlar şimdi nasıl dinledilerse biz de dün öylece dinledik ve bu programa onların vâkıf oldukları; gibi vâkıf olduk, içimizden çıkıp bir saat mütalâa beyan edenler oldu, öyle zannederim ki, muhterem arkadaşlarımız arasında, çok güvenle söyledikleri gibi bizim içimizde bulunanlar kadar, belki daha yüksek mütehassıslar vardır. O halde bizim âciz arkadaşlarımızın cevap verdikleri gibi bu muhterem ve bilgili arkadaşlar da cevap verebilirler.

Sonra şu anda öyle zannediyorum ki, mücadelemiz bir saati buluyor. Bu arkadaşlar arasındaki mütehassıslar şu beyannamedeki kendilerine ait olan fikirleri pekâlâ bir köşeye çekilip okuyabilirler ve yüksek mütalâalarından hem bizi, hem de milleti istifade ettirirler. Bunu da yapmadılar. Refik Koraltan bir şey söyledi. Onun üzerinde duracağımı ve sözüme nihayet vereceğim.

Arkadaşlar, siyasi parti mücadelesi ilk Millet Meclisinden beri bugün ilk defa başlamış ve bu başlangıçta Refik Koraltan güya bizim kendilerine karşı ekseriyet partisi sıfatıyla vazifemizi yapmadığımızı, milletin kendilerine tevdi ettiği kelâm hak ve vazifesini ifa etmelerine mâni olmak istediğimizi işaret etti. Refik Koraltan arkadaşımız insaf buyurur ve düşünürse kendilerinden çok kalabalık olan ve içlerinde elbette yakından tanıdığı birçok mütehassıs bulunan arkadaşlar buradaki mücadeleden ve münakaşadan çekinecek arkadaşlar değildirler (*Alkışlar*) O itibarla bugün de, yarın da münakaşaya hazırız, fakat Anayasanın kati emrine karşı bir hareketi bizden bekleyemezsiniz Bin bir siyasi imalar dahi göstermiş olsanız.

REFİK KORALTAN (İçel) – Senet ittihaz ederiz.

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Tabii.

Arkadaşlar, biz ekseriyetimize değil, hakkımıza, bilgimize ve tuttuğumuz yolun doğruluğuna güvenerek hareket ediyoruz (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

Biz sırası gelince yine bu ekseriyete güvenerek kimsenin sözünü kesmek niyetinde değiliz, (*Soldan bravo sesleri*)

Fakat şu suali tekrar ediyorum: Hükümet beyannamesini okudu, Sayın Başbakanımız çıkıp size programımı okudum ve sizden güven istiyorum dese. (*Dedi sesleri*) Bunun hilâfına uzatmak olmaz. Bu muhalefetin bir siyasi hareketidir ki, bi-

zim buna mutavaat etmemizi ve bizim buna bakarak hareketimizi değiştireceğimizi beklememelidirler. (*Soldan alkışlar*)

BAŞKAN – Yeterlik hakkında bir önerge vardır, Fuad Köprülü de söz alınış idi. Müsaade ederseniz onu dinliyelim.

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) -- Muhterem arkadaşlar; ilk defa iki partiden terekküp eden bu Mecliste, yeni bir ananenin ve bütün dünya parlamentolarında mevcut ananelere uygun ve ahenkli bir ananenin icaplarına uyulması için, demin arkadaşlarım namına heyeti muhteremenizden bir ricada bulundum.

NAZIM POROY (Tokad) – Öyle bir ananenin mevcudiyetine muhakkak kani misiniz?

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Sözümün kesilmemesini rica ediyorum.

NAZIM POROY (Tokad) – Öyle bir şey yoktur.

F. KÖPRÜLÜ (Devamla) – Beyefendi sussunlar da ben ondan sonra devam edeyim. Bağıracaksa bağırınsınlar.

Yaptığım rica pek sarihti. Fakat söz alan arkadaşlar mütalâalarını iki ayrı nokta üzerinde yaptılar.

Birincisi, Anayasa meselesi olarak ortaya kondu. Halbuki Anayasanın maddesi gayet sarihtir ve bunun aksini müdafaa eden arkadaşların bu müdafaayı nasıl yaptıklarına ve kendilerinin buna kaâni olup olmadıklarında hâlâ mütehayyirim. (*Soldan gürültüler*) Hâlbuki mesele, madde gayet sarihtir.

K. TURAN (Isparta) – Herkes kanaatini söyler, niçin kanaati olmasın? Yani arkadaşımızı böyle itham etmeğe hakkınız yoktur.

BAŞKAN – Rica ederim sözünü kesmeyin, hatip devam etsin.

FUAT KÖPRÜLÜ (Devamla) İcab ederse onlarla da hususi görüşür, kendilerine cevap veririm.

Müsaadenizle bendeniz sözüme devam edeyim. Bu madde Hükümeti takyit eden bir maddedir. Teşekkül eden bir Hükümet nihayet âzami bir hafta içinde Meclisi Âli karşısına gelecek, programını okuyacak ve ondan güven isteyecektir. Bu, Hükümeti takyit eder, Meclis bununla mukayyet değildir. Anayasanın hiçbir yerinde, Hükümet gelir gelmez, güven ister istemez, o gün güven verilecektir, başka güne talik edilmez (*Soldan gürültüler*) diye bir hüküm mevcut değildir. Eğer böyle bir hüküm, böyle bir sarahat mevcut ise, iddia eden arkadaşlar lütfen madde tasrih ederek göstersonlar. Onun için evvelce bendeniz bu teklifi yaparken, bu maddeyi nazarı itibare almamış değilim; fakat bu maddenin teklifimi red için hukuki bir sebep teşkil edeceğini bir türlü kabul edemedim ve kabulüne de aklen m antikan, hukukan imkân göremedim. Merak eden arkadaşlar, bütün hukuku esasiye mütehassıslarından sorsunlar. Aksine bir hüküm olduğunu lütfen söylesinler. Yani akademik bir mesele olarak tetkik ettirsinler, o zaman hakikati anlarlar. Birinci mesele bu. Şimdi ikinci meseleye gelelim: Bazı arkadaşlar, Hükümet beyannamesinin uzunluğundan

şikâyet ettiğimizi söylediler. Halbuki biz böyle bir şey söylemedik. Hükümetin beyannamesi uzundur, kısadır demedik, şikâyet veya tenkit mahiyetinde bir şey söylemedik.

Dedi ki, Hükümetin beyannamesi iç ve dış siyasetin ana hatlarından başlayarak birçok hurda noktalara kadar memleketin bütün hayati meselelerinden bahseden, bin bir meseleden bahseden, bir kül teşkil eden bir programdır. Peki, bütün Devlet makinasının, Devlet cihazının çalışarak bir haftada hazırladığı bir program hakkında bir müstakil mebus tek başına çıkar âni olarak bir saat, iki saat tenkidini yapar amma bir partinin parti olarak o program hakkında tenkidini yapması için onun üzerinde müzakere etmesi, âzası arasında mutabakatı efkâra vararak sözünü söylemesi icap eder.

Buna karşı yine maalesef karşılıklı saygı esasına hiç uymayan ve maalesef galiba ekseriyete dayanılarak ileri sürülen bir nevi istiffaf hissiyle mütalâalarda bulunuldu. (*Gürültüler asla sesleri*) Lütfen dikkatli ve müteyakkız bulunun, mânasını anlırsınız. Biz akalliyette olduğumuz için bu noktada daha hassasız. Bize dediler ki, sizin aklınız, izanınız yok mu, programınız yok mu, bilginiz yok mu? Bu bahsedilen meseleler hakkında kanaatiniz yok mu? Çıkıp, çıkıp söyleyin. Evet, bizim de aklımız, izanımız ve programımız vardır. Bütün millet bunu biliyor. Bunu bilmeyen arkadaşlar varsa lütfen tashih etsinler. Çünkü biz kendileri hakkında böyle düşünmüyoruz. Böyle düşünmek istemiyoruz. Yeni Meclis hayatının daha ilk safhasında zehirli bir hava yaratmak isteyen insanların iyi niyetlerinden şüphe etmek lâzımdır. Ekseriyet partisinin dahi içinde böyle unsurlar varsa ondan şüphe etmesi icabeder.

Müsaadenizle sadede geliyorum. Arkadaşlar, rica ederim, Hükümeti teşkil eden arkadaşların, tecrübesi, aklı, izanı, bilgisi yok mu? Neden bu programı hazırlamak için günlerce ve gecelerce bir hafta uğraşıp çalıştılar. Sorarım size, elbette çalışacaklardı, elbette uğraşacaklardı. Sümmet tedarik ele kalemi alıp veya kürsüye çıkıp ağza gelen sözü söylemekle bir Hükümet veyahut bir parti programı tertib edilmez, tenkit edilmez. Tabiidir ki bir ekalliyet partisi sözcüsü de partisi namına böyle bir mesuliyeti üzerine alamaz. (*Sağdan alkışlar ve bravo sesleri*) Onun Hükümetin programı hakkında yapacağı tenkit elbette tetkika, mütalâası vesikalara ve etraflı düşüncelere müstenit olmak icap eder ve bütün parti arkadaşlarının o nokta üzerinde münakaşa ederek bir fikre varmaları lâzım gelir ki, gelip burada söz söylemesi imkânı hâsıl olsun. Onun için bizi parti namına mütalâada bulunmak için bir gün mühlet istememizden dolayı cehaletle, izansızlıkla ve bir arkadaşın maalesef söz arasında söylediği gibi, kötü niyetle itham etmesinler. Eğer biz Hükümeti tenkit için herhangi bir kötü niyet beslemiş olsa idik, bu mütalâaları göz önüne almadan, çıkar, aklımıza gelen sözleri ve tenkitleri en ağır şekilde kürsü hürriyetinden istifade ederek söyledik. Ama biz, Türkiye’de demokrasi hayatının murakabe hayatının bu şekilde başlamasını arzu etmiyoruz ve etmiyoruz. (*Sağ taraftan bravo sesleri alkışlar*) Onun için arkadaşlar, ekseriyet sizindir, karar vermek size aittir. Eğer Hükümet, kendi programı hakkında ekalliyet partisinin nokta-i nazarını öğrenmek isterse, eğer bundan müstağni değilse, bunu öğrenmek istiyorsa ve bunu

öğrenmede memleket için ve memlekette yerleşmesini istediğiniz demokratik anane için bir fayda görüyorsa, bize bir gün mühlet veriniz, bunun için ortada hiç bir manii kanuni, hiç bir Anayasa muhalefeti yoktur. Mâruzâtım bundan ibarettir. *(Sağ taraftan alkışlar)*

BAŞKAN – Müsaade buyurursanız, önergeyi okuyalım.

Yüksek Başkanlığa

Geri bırakma talebinin oya sunulmasını teklif ederiz.

Hasan Fehmi Ataç (Gümüşane)

Sedat Pek (Kocaeli)

(Anlamadık sesleri)

BAŞKAN – Önergeyi tekrar okutuyorum.

Hasan Fehmi Ataç (Gümüşane) ve Sedat Pek'in (Kocaeli) önergesi tekrar okundu.

HASAN FEHMİ ATAÇ (Gümüşane) – Yani reyle halledelim demek istiyoruz. Maksat müzakerenin kifayetidir.

Müsaadenizle bu takriri izah için birkaç kelime arz edeyim:

Bu reyle halledelim manasınadır. Takrirdeki oya koyma, kifayeti müzakere maksadına matuftur.

Burada iki partili Meclis, iki partili konuşma yeni başladı, yeni başlıyor diye mütemadiyen birtakım sözler söylendi.

Arkadaşlar, her iki partiden de, birinci devreden itibaren mebusluk etmiş arkadaşlarımız vardır. Birinci Büyük Millet Meclisinde Birinci Grup, İkinci Grup diye ne kadar geniş, ne kadar hür, ne kadar esaslı müzakereler, yapıldığını ve o zamanki ekseriyet partisinin nelere tahammül ettiğine zabıtlar şahittir. Ondan sonra Serbest Parti teşekkül etti, yine aynı oldu. Sonra demokrasi ile bu arkadaşlar bu Meclise geldiler. *(Gülüşmeler)* Arkadaşlar, rica ederim, eğer Cumhuriyet Halk Partisinden daha liberal, daha esaslı halkçı bir parti teşekkül etmiş ise biz memnun oluruz. Fakat demokrasiyi Meclise biz soktuk dâvasını müsaadeleriyle bir tarafa bıraksınlar. *(Sağdan öyle dâva yok sesleri ve soldan alkışlar)*

Anayasanın 44'ncü maddesinin son fıkrasının mânası şudur budur diye tefsirinin yeri burası değildir. Eğer tefsir isteniliyorsa, teklif yapılır ait olduğu komisyon neticesini bildirir. Madde gayet sarıhtır. "Hükümet ister" deniyor. Burada bendeniz arzederken dedim ki, dahili ve harici müşkül şartlar içinde mesuliyet deruhde eden Hükümet bize "güveninizi bildirin" diyor, Bize düşen derhal esasa ait müzakereyi, açıp bir saat mi devam eder? Bir gün devam eder. *(Soldan üç gün mü devam eder sesleri)* Meclisin ruznamesine ne Hükümet, ne Demokrat Parti, ne Cumhuriyet Halk Partisi, ancak Meclisin ekseriyeti hâkimdir. Ne vakit biterse o zaman neticeyi tâyin eder. Fakat müzakereyi tehir etmekte büyük zarar vardır, Mahzur vardır

dedik. Bunların hiçbirisine cevap vermediler. Hattâ en mühim vatani bir mesele için elimize gelen ve bugünkü gazetelerde metni yayınlanan Sovyet Notasına cevap hazırlamak mecburiyetinde olan bir Hükümet, yeni teşekkül etmiş bir Hükümet ne vaziyet alacağını bilmeden nasıl sağ ile, solu ile muhabere etsin? (*Soldan şiddetli alkışlar*) Ve nasıl sağ ile soluna emniyet telkin ederek, alacağı neticeye göre, (*Şiddetli alkışlar*) Müttelikleriyle görüşerek alacağı netayice göre nasıl cevap hazırlasın? Bendenizce, vatanperverliğiniz bunun hemen müzakeresine geçilmesini âmirdir. (*Reye müracaat sesleri*) Bu arkadaşlarımızın bizim kadar bu meseleler üzerinde bilgi ve zekâları olduğuna ve esası hakkında malûmatları bulunduğuna kailim. Hattâ bu arkadaşların bir kısmı 25 - 26 seneden beri iç ve dış siyasetin bütün teferruatına vâkıftır. Niçin şimdi her şeye yabancı oluyorlar. Müzakerelerde sükûneti elbette göstereceğiz. Demin daha söze başlamadan öz hürriyetimizi boğacak ve bizi susturacak mısınız? Dediler. Çok rica ederim; bizim tahammüllerimiz çok tecrübe edilmiştir. Onun için sizde evvelâ konuşunuz, tecrübe ediniz. Aksi zuhur ederse bunları söyleyiniz. Şimdi bu sözlerin söylenmesi ekseriyete, en az hürmetsizlik olur. Binaenaleyh; takrimimiz, kifayeti müzakereyi tazmun eder, bunun, reye vazî ile meselenin hallim arz ederim (*Soldan bravo sesleri, alkışlar, reye sesleri*)

BAŞKAN – Önergeyi okutuyorum.

(Hasan Fehmi Ataça Sedat Pek'in takriri tekrar okundu.)

HASAN FEHMİ ATAÇ (Gümüşane) – Kifayeti müzakere mahiyetindedir.

EMİNİTTİN ÇELİKÖZ (Balıkesir) – Müsaade buyurursanız maddede yerini göstereceğim (*Soldan reye sesleri*)

BAŞKAN – Şimdi Hükümetimizin istediği güvenoyunu vermek veyahut bazı arkadaşların istediği gibi müzakereyi 2 gün sonraya bırakmak hususlarında yana ve karşıya ileri sürülen fikirleri dinlediniz. Bu iki fikri oyunuzda sunacağım.

Görüşmeye devam edelim ve arkasından Hükümetin istediği güvenoyunu açıklayalım düşüncesini oyunuzda sunuyorum.

Kabul edenler... Etmeyenler... Çoklukla kabul edilmiştir. (*Soldan alkışlar*).

O halde müzakereye başlıyoruz.

Arkadaşlardan bir ricam var, Kâtiplerimiz henüz adları tamamiyle bilmedikleri için bazı yanlışlıklar oluyor. Lütfen bir müddet için isimlerinizi yazdırırsanız....

Demin isimlerini okuduğum arkadaşlardan başka; Fazıl Ahmet Aykaç ve Adnan Menderes söz almışlardır.

Şimdi söz alan bu arkadaşlar; yana, karşı ve üzerinde mi konuşacaklarını lüt-fetsinler.

CAVİT ORAL (Seyhan) – Üzerinde konuşacağım.

Muhterem arkadaşlar;

Demokrasiyi gerçekleştirmek azmiyle girişmiş olduğumuz dâvanın başarılması hususunda Sayın Peker Hükümetinin güzel, enerjik ve kararlı vaatleri içimize fe-

rah ve güvenlik verici bir mâna ve mahiyet ifade etmektedir. Bir tarafta kanunların otoritesi, diğer tarafta söz dil ve vicdan hürriyeti. Bu eser tahakkuk ettiği takdirde Türkiye dünya Demokrasilerinin en mesut örnekleri arasında yer almış olacaktır.

Hükümet programı yeni bir ruh ve yeni bir zihniyet taşımaktadır. İçinde bulunduğumuz atmosferle ve gerçekleştirmeğe karar verdiğimiz büyük demokrasi dâvasıyla tam bir anlaşma göstermektedir. Çünkü bu suretle herkes görecektir ve anlayacaktır ki, demokrasinin bütün icablarıyla teessüsüne karşı olan niyetlerimiz samimidir, halistir ve dâvayı bütün mâna ve şümülüyle benimsemiş bulunmaktayız. Çünkü Türk milletinin gerçek olan menfaati da budur.

Dış politika; Arkadaşlarım, dış politikamızın dün olduğu gibi bugün de, yurttta sulh, cihanda sulh esaslı bir kaidemiz olarak kalmakta ve yaşamaktadır. Fakat şu ciheti bütün dost ve komşularımızın iyi bilmeleri ve milli tarihimizden örnek olarak takdir etmeleri lâzımdır ki, bu kaide o demek değildir ki, her ne pahasına olursa olsun bir sulh olsun.

Evet biz sulh taraftarıyız ve bunu ispat etmiş bir milletiz. Fakat bizim sulh siyasetimizin esasını ve ruhunu istiklâlimiz ve toprak bütünlüğümüz teşkil etmektedir. Şu halde Sovyet komşumuzun iyi bilmesi lâzımdır ki, kıymet verdiğimiz komşuluğu için ne istiklâlimizden en ufak bir fedakârlık ve ne de topraklarımızdan bir karış yer bağışlamak hiç bir Türk çocuğunun hiç bir zaman vatanperverliğinin ve istiklâl aşkının tahammül edemeyeceği ve nefretle reddedeceği bir teklif olacaktır. (*Alkışlar*)

Hiç bir Hükümet, istiklalimiz ve toprak bütünlüğümüzden müsamaha göstermek pazarlığına asla girişemeyecektir. Onun için bir Türk çocuğu ruhu ve karakteriyle bütün millet adına diyebilirim ki, Sayın Peker Hükümeti istiklâlimizin ve topraklarımızın korunması hususunda, bütün Türk milletini bir tek insan fikri ve kanaati gibi kendi etrafında göreceğinden emin olmalıdır ve siyasetine bu kuvvet ve bu inanca ile müsterih olarak devam edebilir.

Program:

Program, genel esasları ihtiva etmektedir. Fakat belki de vakit darlığından noksan kalan tarafları da yok değildir.

Milli zekâ ve barem işi:

Programda milli zekânın ve milli kabiliyetlerin inkişafının destekleneceği söylenmektedir. Ve bunun için de fikir emeğini köstekleyen bir unsur olan baremin tekrar ele alınacağı vadolunmaktadır. Bu, gerçekten yerinde bir iştir. Çünkü barem mevzuunun bilhassa iş hayatımızda ne kıymetli elemanları kaybetmemize sebep olduğu tecrübe ile sabittir.

Koordinasyon meselesi;

Bir kabinede ve Bakanlıklar arasında koordinasyon normal ve zaruri bir iş sayılabilir. Bununla beraber Hükümetin bu mevzua ciddi bir ehemmiyet vereceğini ümit etmek yerinde bir şey olur.

Ticaret işleri:

Hükümet programında da bildirildiği gibi, Milli Korunma Kanununun bazı maddeleri kaldırılmıştır ve bazı maddeleri de yeni Hükümet, tarafından kaldırılacaktır. Bendenizin fikir ve kanaatime göre muvaffak olmuş sayılamayacak olan bu kanunu toptan kaldırmakta hiçbir zarar mevcut değildir.

Ticaret hayatımızdaki düzensizlikler:

Bir taraftan harbin tesiri altında dünya iktisadiyatının bozulması yüzünden diğer taraftan tecrübesizliklerimizin de neticesi olarak ticaret hayatımız bir türlü düzenli bir duruma girememiştir. Bilhassa bazı tahditler ve birlikler bu hayatı büsbütün felce uğratmışta. Hükümetin bütün bu tahditleri ve birlikleri kaldırmak kararının iş hayatımızda bir ferahlık yaratacağına, hiç şüphe yoktur. Dış ticarette serbest döviz esasına gitmekte de tabii bir ihtiyaç ve zaruret vardır. Ancak bu hususta bilhassa Ticaret ve Ziraat Bakanlıklarının çok ahenkli çalışmaları şarttır ve Hükümetin yalnız hububatta değil diğer bazı maddelerimizde de, nazım rolü oynaması lâzımdır.

İktisadi işler:

İktisadi politikamızın, yarınki dünya piyasalarında rekabet edebilme kudretini esas şart olarak gözetmek suretiyle, memleketin yetiştirdiği ham maddeleri işleyecek fabrikaların kurulmasında fayda vardır. Yalnız Hükümetten Öğrenmek istediğim bir nokta da şudur: Gerek kurulmuş olan ve Milli Müdafaayı alâkadar etmeyen mensucat gibi fabrikaların büyük sermayelere kaptırmamak şartıyla anonim şirket haline sokmadan ve gerekse yeni yapacağı bu kabil fabrikalara vatandaşları da yüzde bir nispetle hissedar etmekte bir fayda görmez mi? Bu suretle Hükümet, de kolaylıkla sermaye temin etmiş olmaz mı? Hususi teşebbüslere fırsat ve imkân vermek ve onları teşvik etmek kararı çok yerindedir. Sümerbank'ın perakendeciliğe bir nihayet vermesi de esnafımızı gerçekten sevindirecek bir müjde teşkil eder.

Ziraat işleri:

Arkadaşlarım; Hükümet programında bazı bakanlıkların kabarık ve tahakkuk ettiği takdirde memlekete refah verecek vaatlerine karşılık bize en çok ciddi ve esaslı vaatlerine bulunması icabeden Tarım Bakanlığının mesaisini teşkil eden fasıl da içimize ümit ve ferahlık verecek birşey bulamadığımızı söylersen mübalağa etmediğimi ve bir gerçeği ifade ettiğimi sanırım. Halbuki ziraat meseleleri Türkiye'nin hayatietini teşkil eden bir mevzudur. Ve bütün bakanlıkların muvaffakiyetini temin edecek, bu bakanlığın mesai ve faaliyeti olacaktır. Çünkü nüfusunun yüzde sekseni çiftçi olan, milli gelirinin esas kaynakları toprağa dayanan bir memlekette cihetteki Devlet varidatının ve bütçesinin en esaslı kaynağı da toprak mahsülleri olacaktır.

Vaziyeti bu kadar açıkken Ziraat Bakanlığına ait kısımda vadedilen şeyler yerinde olmakla beraber keçilere otlakiye temin etmek ve orman işlerine şahsi teşebbüsleri katmak vadinden ibarettir.

Halbuki Tarım Bakanlığının daha yeni, ziraatimize daha verimli bir istikamet verecek, memlekette fazla ve ucuz maliyeti bir istihsali sağlayacak donatım işlerini, kombina işlerini, Devlet işletmelerinin vaziyetini ıslâh edecek bir görüş ve kanaati belirtecek bir siyasetle ortaya çıkması lâzımgelirdi. Yine Türk müstahsilinin ebedi bir gailisini teşkil eden kredi meselesini halledecek, henüz memleket çiftçisinin yüzde ellisinin kurtulamadığı kara sapandan kurtaracak vaitlerle ortaya çıkması lâzım gelirdi. Ve yine er veya geç dünya pazarlarında rekabet etmeğe mecbur olacak olan Türk ham maddelerinin bu mesut durumu sağlayacak problem ve tedbirlerle ortaya çıkması lâzım gelirdi.

Arkadaşlarım; anlayamadığım noktalardan birisi de iktisadi ve sınai işlerle ferdi teşebbüse yer verilirken en çok teşvik edilmesi ve desteklenmesi lâzım gelen ve işinde tam bir istikrar ve emniyet isteyen ziraat işlerinde bu cihetin ehemmiyetle nazarı dikkate alınmamış olmasıdır.

Arkadaşlarım; biliyorsunuz ki Cumhuriyet Halk Partisinin ele aldığı şerefli dâvalardan birisi de Toprak Kanunudur ve Türk köylüsünün topraklandırılmasıdır. Bu dâvanın kudsiyetine inanmayan hiçbir kimse mutasavver değildir; Fakat takdir buyurursunuz ki kanunların kıymeti tatbikat sahasındaki ölçüleriyle anlaşılır. Toprak Kanunu ana prensipi bakımından da çok takdire değer olmakla beraber teferruatta ziraatımızı köstekleyen bazı maddeleri de ihtiva etmektedir. İktisadi temeli toprağa dayanan Türkiye'nin bol istihsal yapmak mecburiyetini gözönüne aldığımız zaman ziraat hayatımızın inkişafına daimi bir engel teşkil edecek olalı ve haddizatında müstahsile emniyetsizlikler veren bu teferruat, kabilinden maddelerin tadili ve memleket realitesine istihsal dâvamıza uyar bir şekilde ıslahı bir zaruret olarak duyulmaktadır. Bu bakımdan Hükümetin Toprak Kanununu adalet hisleri içinde ve vukufu tatbik edeceği sözünden mıntakaların özelliğini ve düzenli ziraatı koruyacağını anlamak mümkün müdür?

B) Orman işlerimiz de çok sızıltıyı mucip olmaktadır. Bu Mevzuu da radikal bir surette ele almalı lâzımdır.

Hayat pahalılığı:

Hükümet programında hayat pahalılığını sarih olarak ele alan bir fasıl yoksa da tekel mamullerinde, milli fabrikaların istihsallerinde ve şekerde yapılacak tenzillerle bu maksadın karşılanmak istendiği anlaşılmaktadır.

Arkadaşlarım, samimi kanaatim şudur ki, bu bahiste Hükümeti tezada düşmüş görmekteyim. Bir kere bu memlekette hayat standardını normalleştirmek için evvelâ fiyat politikasını ele almak lâzımdır. Fiyat politikasını ele alınca yapılacak işler toprak mahsullerimizin indirilmelerinden işe başlamak olur. Halbuki böyle bir teşebbüse maddeten imkân mevcut değildir. Çünkü maliyet fiyatlarını indirmeden ham maddenin fiyatını indirmek Türk müstahsilini korkunç bir buhranla karşılaştırır. Şu halde işe evvelâ istihsal ettiğimiz ham maddelerin maliyetini düşürmeye çalışmakla başlamalıyız. Aksi takdirde alınacak tedbirler palyatif bir mahiyette kalacaktır.

Ulaştırma:

Ulaştırma Bakanlığında enerji ve sürat istemek ve tarifelerden tenzilât beklemek hakkımızdır. Yalnız Deniz Ticaret Filosuna çok ehemmiyet vermelidir.

Komşumuz Yunanistan'ın en büyük gelir kaynağı ticareti bahriye filosu olduğu göz önünde tutulursa bir Akdeniz Devleti olan Türkiye gerek Milli Müdafaa ve gerekse Milli servet bakımından bu mevzua ne kadar ehemmiyet vermesi icap edeceği kolaylıkla anlaşılabilir.

İçişleri:

Programda görüldüğü üzere memurlarımızı terfih etmek Hükümetin başlıca gayelerinden birini teşkil etmektedir. Âme hizmetinde bulunan insanlara huzurlu bir mesai temin etmekte gerçekten üzerinde önemle durulacak bir mevzudur. Hükümetin bu hususta girişeceği fedakârlıkları takdirle karşılamak icabeder ve yalnız memurların terfihini düşünürken Devlet mekanizmasını daha randımanlı bir duruma koymak için memurlarımızda bir tensikat yapmağı da ihmal etmemek gerektir.

Buhran başlamıştır:

Arkadaşlarım, harb felâketinin tabii neticesi olarak iktisadi bir buhran bütün dünya memleketlerini kötü tesiri altına almış götürmektedir. Türkiye'nin de tabiatıyla bu sirayetin tesiri altına girmiş olduğu bir realitedir. Şehirlerimizin iş ve ticaret hayatında acı olarak hissedilen buhran köylerimize de sirayete başlamıştır. Hükümetin bu açık vaziyet karşısında çok ciddi tedbirler alması icabetmektedir.

Su politikası:

Su politikası memleket ziraatının inkişafını temin edecek en mühim bir unsurdur. Su dâvamızın mümkün olan süratle halledilmesi gönlümüzün en büyük bir arzusudur. Yalnız su politikasının suratle gerçekleşebilmesi için mesaiyi ve sermayeyi muayyen noktalarda teksif etmek mecburiyetinde olduğumuzu bilmemiz lâzımdır ve buna da fikrimce lüzumu kalmamış olan umumi müfettişliklerden başlamak lâzımdır.

Bundan başka bir taraftan memurlarımızın durumunu, ıslaha çalışırken diğer taraftan da suiistimale karşı en şiddetli tedbirleri almakta tereddüt etmemelidir. Keza bürokrasi ile de mücadele başlı başına bir mevzu teşkil eder.

Gümrük muhafaza teşkilâtı ile Emniyet teşkilâtını birleştirmekte büyük tayda olduğu muhakkaktır. Yalnız benim Hükümetten bir ricam da şu jandarma isminin zaptiye gibi ortadan kaldırılarak tarihe intikal ettirilmesidir. Bunda psikolojik büyük bir fayda memuldür.

Cumhuriyetin şerefi ile mütenasip bir surette bilhassa kazalarımızın Hükümet konaklarını süratle inşa ettirmek de unutulmamalıdır.

İhtisas işi:

Harp ileri memleketlerle olan temasımızı kesmiş bulunmaktadır. Harp esnasında gerek sınaî, gerek zirai ve gerekse sair sahalarda büyük inkişaf ve ilerleme-

ler olmuştur. Hükümet programını tatbik ederken bizden tecrübeli memleketlerden müteahhasıs getirtmek suretiyle istifade yollarını arayacağını umarız.

Peker Kabinesi:

Sayın Peker Kabinesi, memleketimizin iç ve dış politika bakımından müşkül ve çetin bir devresinde iş başına gelmiştir. Şu halde vazifesi ağır ve çetindir. Çünkü memleketin iktisadi bir sıkıntı içinde bulunduğu gayrikabili inkârdır. Fakat Peker'in kuvvetli şahsiyeti ve Devlet adamı vasıfları ve arkadaşlarının şahsiyetleri bize ümit verecek bir garanti teşkil etmektedir.

Arkadaşlarım Cumhuriyet Hükümetleri, bu memlekete yarım asırlık bir devrede yapılamayacak işler başarmıştır. Bununla beraber ortada görülecek ve halledilecek daha birçok memleket dâvalarımız mevcuttur. Peker Hükümeti bu dâvaların büyük bir kısmının tahakkuku vazifesini üzerine almıştır. Ona yardım etmek bize düşen en tabii bir vicdan borcu ve memleket vazifesidir. Çünkü bu programda bildirilen şeyler gerçekleştiği takdirde Türkiye'nin iktisadi ve sosyal manzarası bambaşka olacak ve Türk milleti refaha kavuşacaktır.

Arkadaşlarım, büyük Türk milletinin refaha ve saadete kavuşması için onun hizmetinde vazife almak şerefine muvaffak olmuş bizler için Hükümet memleket realitesinin emrettiği bir şekilde tenkit etmek, murakabe etmek ve ona icabında fikir vermek suretiyle yardımda bulunmaktan bizler için daha zevkli ve daha mesut ne olabilir? Hükümete başarılar dilerim. (*Soldan alkışlar*)

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) –Arkadaşlarım; şimdiye kadar üzerine aldığı her işi hakkile başarmış bir müstesna devlet adamının, kıymet ve meziyetlerini yakından bildiği ve hepimizin bildiğimiz değerli arkadaşlarıyla kurmuş olduğu kabinenin muvaffak olmasını mukadder görüyorum. Programları, milletin dertleri ve meseleleri üzerine iyice eğilmiştir. Hem gündelik dertlere gün içinde ilk çareleri sıralamıştır, hem de zaman içinde milletin geleceğini sağlayacak tedbirler bu programda yer almıştır. Onun için programın takdir ve güvene hak kazanmış olduğu kanaatindeyim. Ve gene düşünüyorum ki, bu programda günün ehemmiyetle birinci plâna getirdiği meseleler daha çok bahse mevzu alınmıştır. Beynamede yer almayan meseleler ele alınmayacak demek değildir.

Her çare ve tedbir öne sürüldükçe tenkitlerimizi etraflıca kıyasıya bildirmek fırsatını bulacağız. Bu cihetleri o zamanlara bırakarak beynamede belirtilen harici siyasetimiz üzerinde daha doğrusu Rusya'nın notası üzerinde duracağım.

Siyasi notaların nezaketli dili konuşadursun milletçe cevabımız şimdiden haktır: Biz ya istiklâl, ya ölüm demiş milletiz.

Türkiye, toprağı pazarlık edilemez. Türk için toprak, alınır verilir mal değil korunulacak namustur. Nezaketli notaların kadife eldiveni içinden uzanan el yurd bütünlüğümüze millet bağımsızlığımıza kasdediyorsa, biz o eli sıkmayız.

Notayı verenlere bir bakıma teşekkür ederiz: Gerçek Türk partilerini ve zihniyetlerini bir safta birleştirmiş oldular. Hükümet cevabını hazırlıya dursun. İşte,

şimdiden notanın üst isteyen beşinci maddesine cevap olarak 19 milyon, hançereden bir hançer keskinliğiyle tek ses yükseliyor: Hayır! Türk'ten canı istenir; toprağı istenmez. (*Umumi alkışlar*)

KASIM GÜLEK (Seyhan) – Sayın arkadaşlar; Recep Peker Hükümeti Büyük Meclisin huzuruna programını yine ve müşkül şartlar içinde sunmaktadır. Meclisten iki parti ve memleket içinde ve dışında halli icabeden mühim ve müşkül meseleler vardır.

Programda demokrasiyi yerleştirme ve kökleştirme prensibine ehemmiyet verilmektedir. Bunu, memleketin siyasi ilerisi için bir uğur telâkki ederim.

Burada bizlere düşen düşündüklerimizi, programda iyi veya eksik gördüklerimizi millet huzurunda açıkça söylemektir. Biz Recep Peker Hükümetine tenkitlerimizle yardım edeceğiz. Zaten bunu kendileri de beyannamelerinde ifade etmiş bulunuyorlar. Yalnız tenkit demek daima işin kötü taraflarını işin yıkıcı taraflarını bulmak değildir. İşin iyi taraflarını da huzurunuzda ve millet huzurunda tebarüz ettirmek lâzımdır. İşte bu yapıcı tenkit faydalı tenkittir.

Arkadaşlar, Hükümetin yüksek heyetinize getirdiği program çok şümullüdür. Bir taraftan halkı ve memleketi sıkın günlük meseleleri ele almış, diğer taraftan uzak görüşlü programa, plâna istinat etmesi lâzım gelen meseleler üzerinde durulmuştur.

Ben burada evvelâ iktisadi konuda bazı noktalara dokunmak istiyorum. Programda ticaret, ekonomi, tarım, Ulaştırma ve tekel işleri bir grup olarak, bir kül olarak ele alınmıştır. Bunu çok hayırlı ve uğurlu bir alâmet sayarım. Bu, ekonomi işlerinin bir kül olarak görüldüğünü ifade eden yeni ve esaslı bir görüştür. Filhakkâ Devlet mekanizması günlük işler için muhtelif Bakanlıklara ayrılmıştır. Fakat iktisadi işler haddizatında bir küldür. Bu anlayışı ben iktisadi işlerin en başında görmek isterim. Programda bu havayı gördüğüm için son derece memnuniyet duyuyordum.

Programın ekonomi işlerine taallük eden kısmının da harp ekonomisinden, sulh ekonomisine geçiş ve uzun devreli bir programa hazırlayış hayâsı sezilmektedir. Bunu da memnuniyetle görmek lâzım gelir.

İktisadi konuda ehemmiyetinin büyük olduğuna kani olduğum bir noktaya, programda yer verildiğini memnurlukla görüyorum. Bu nokta, hususi teşebbüs ile Devlet teşebbüsünün, hususi sermaye ile Devlet sermayesinin birbiri ile işbirliği etmesini, birbirinden istifade etmesini sağlama görüşüdür. Bu da memleketin iktisadi istikbali için hayırlı görülecek bir alâmettir.

Ekonomi Bakanlığı işlerinden, programda ehemmiyetle bahsedilmektedir. Kanaatime göre evvelâ bu Bakanlığın adı doğru değildir. Bu, Ekonomi Bakanlığı değil, Sanayi ve Madenler Bakanlığıdır.

Ekonomi Bakanlığı işleri sırasında üzerinde ehemmiyetle durulması icabeden ve fakat programda kâfi derecede tebarüz ettirilmemiş bulunan bir noktayı mü-

saadenizle belirtmek isterim. Bu, memlekette kurulacak sanayi işlerinin esaslı bir programa bağlanması meselesidir. Böyle bir program üzerinde elbet çalışacaktır. Bakanlık uzmanları böyle bir program hazırlayacaktır. Bence bu kâfi değildir. Benim istediğim bu program üzerinde, memleketin bu sahada çalışan bütün kafalarının bir araya gelerek çalışmasıdır. Sanayi işinden anlayan herkesin düşüncesi ve fikri bir araya getirilmeli bu konuda anlayan herkes dinlenmelidir. Bu suretle, memleketin bütün zekâlarından, bütün kabiliyetlerinden istifade edilmiş olur ve ilerisi için bir garanti teşkil eder. Bu nokta, sadece sanayi işleri için değil ticaret işleri için de gayet mühimdir. Yalnız Devlet dairelerinde bu işleri idare edenlerden değil pratik hayatta sanayi ve ticaretle uğraşanlardan istifade etmek bunlarla zaman zaman istişareler etmek memleket iktisadi işlerinin iyi mecralarda gitmesi için bir garanti açacaktır. Buna ehemmiyet verilmesini bilhassa rica ederim.

Sanayi işlerimizde üzerinde ehemmiyetle durulması lâzım gelen bir noktaya daha temas edeceğim. O da hususi müesseseler baremidir. Bunun sanayi ve ticaret hayatımızda bazı kötü neticeleri olduğunu bilen arkadaşlarımızdan bazıları muhtelif vesilelerle bunu ifade ettiler. Bu meseleyi esaslı surette tetkik etmek ve icabeden değişikliği yapmak, ekonomi işlerimizi eline almış olan Bakanlıklarımızın ve Başbakanımızın mühim vazifelerinden birisi olmalıdır.

Ticaret işlerimizde dünya harbi birçok düzensizlikler birçok kargaşalıklar vücud getirmişlerdir. Bir takım tahditler koymak mecburiyeti hâsıl olmuştu. Girdiğimiz yeni devrede bu tahditlerin kaldırılması ve normal zamanlara avdete çalışılması bir lâzımedir. Programda buna dokunulmakta ve bunun için bazı esaslar bulunmaktadır. Konan bu esaslara ihracatımızı teşvik edecek bir takım yeni tedbirlerin ilâvesinde fayda olacağını yüksek huzurunuzda işaret etmek isterim.

İhracatımız, memlekete lâzım olan mühim malzemenin ve teçhizatın dışarıdan getirilmesini ödeyecek vasıta olduğu için, üzerinde bilhassa durmak lâzımdır. Normal ihracat yolları artırılmalı ve kolaylaştırılmalı ve buna ilâveten turizm gibi memlekete döviz temin edecek konuların da üzerinde durulmalıdır.

Arkadaşlarım, Hükümet programı gerek günlük işler ve gerekse ilerisi için birçok işler yapmak vadinde bulunmaktadır. Bütün bunların tatbik mevkiine, fiiliyat sahasına konabilmesi, bittabi mali imkânlarla bağlıdır. Onun için Maliye işleri bütün bu ekonomi konuları arasında ehemmiyetle, belki hepsinin üstünde ehemmiyetle ele alınmak lâzım gelir.

Türkiye Cumhuriyetinin 25 seneden beri koruduğu ve tatbik ettiği denk bütçe prensibine programda da ehemmiyet verildiğini görmekteyiz. Bunun memleketimiz için büyük bir ehemmiyeti vardır ve üzerinde durulması lâzım gelen bir noktadır. Biz günlük işlerimizi vergilerle karşılamak, fakat ileri için planladığımız ve bilhassa gelecek nesillerin istifade edeceği esaslı tesislerimizi istikraz yoluyla yapmalıyız. Bunlar hem iç istikrazlarla, hem de dış borçlanmalarla temin edilmelidir. Memleketin iktisadi kalkınması için verimli konular için istikraz bir lâzımedir.

Arkadaşlarım; Maliye konusunda vergi sistemlerimizde yapılması lâzımgelen esaslı değişiklik ve ıslâh üzerinde durmama müsaadenizi rica ederim. Memleketimizde şimdiye kadar konulmuş birçok vergiler muhtelif tadillerle içinden çıkılması müşkül bir hale gelmiştir. Bunların basitleştirilmesi lâzımdır. Vergi sistemimizin cibayeti kolay ve vatandaşa mümkün olduğu kadar az yük tahmil eder ve en büyük gelir membalarından en fazla az gelir membalarından az vergi alır bir sistem haline getirmek icabeder.

Bir de memlekette faiz politikası üzerinde durmak lâzımdır. Memleketin umumi hayat seviyesi üzerinde, hayat pahalılığını indirilmesinde, iktisadi hamlelerde, faiz haddinin büyük ehemmiyeti vardır bu hususta Hükümetin esaslı tedkikler yapmasını ve tedbirler almasını faydalı görürüm.

Arkadaşlarım; şimdi huzurunuzda ehemmiyetli bir kaç konuya dokunmak isterim ki, Bunlar hiç bir bakanlığın çalışma sahasına girmez.

Bunların başında iktisadi işlerimizin koordinasyonu gelir. Memleketin günlük iktisadi işlerini çevirmek için muhtelif bakanlıklar kurulmuştur. Fakat bunlar üzerinde bu bakanlıkların birbirleriyle olan münasebetlerini ayarlayacak bir makam bulunması mutlaka lâzımdır. Şimdiye kadar geçirdiğimiz tecrübeler bize göstermiştir ki, bakanlıklar arasında bir koordinasyon temin edilirse memleket iktisadiyatı çok fayda görecektir. Bu koordinasyon iyi işlemezse sıkıntı çekeriz. Yakında bir Başbakan yardımcısı kurulacağı tahmin olunmaktadır. Bu Başbakan yardımcısının bilhassa iktisadi koordinasyon işleriyle vazifelendirilmesinin faydalı olacağını zannediyorum. Bakanlardan hiçbiri herhangi bir işin diğer bir bakanlığa başkasına dikte edemez. Bakanlıklar üstünde işleri ayarlayacak bir makam mutlaka lâzımdır. Ve bu da Başbakan yardımcısı makamı olmalıdır.

Başbakan yardımcısına bugün Başbakanlığa bağlı müteferrik işleri vermek doğru olmaz kanaatindeyim. Bu müteferrik işleri, hacimleri büyük ise ayrı bir bakanlık haline getirmeliyiz. Yok, bu işler ufak ise başka bakanlığa bağlamalıyız ve Başbakanı bu işlerden kurtarmalıyız.

Arkadaşlar, üzerinde yine ehemmiyetle durulması lâzım gelen bir mesele de, bu memleketin memur meselesidir. Memlekette adedi az müreffeh, iyi iş görür memur sistemine doğru gitmek mecburiyetindeyiz. Bunu esaslı bir konu olarak ele almak ve halli yoluna gitmek Hükümetin başlıca vazifelerinden biri olmalıdır. Bununla birlikte memleketin umumi Devlet teşkilâtında bir tensik yapmak yeni bir organizasyon kurmak lâzımdır. Kırtasiyeciliği ortadan kaldırmak Devlet dairelerini bankalar gibi muntazam işler hale getirmek ve bu iş üzerinde tetkikat yapmak Hükümete düşen başlıca vazifelerden biridir.

Arkadaşlar; son olarak birkaç kelime ile dış politikamızı ilgilendiren çok mühim bir konuya dokunmak istiyorum. Memleketimizin egemenlik ve ülke bütünlüğü esasına dayanan dış politikamızda devam edeceğimiz gayet tabiidir. Bunda hiç birimizin şüphesi yoktur. Bugün yüksek huzurunuzda Hükümet programının okunması dolayısıyla arz edilen son Rus notası üzerinde duracak değilim. Bunun

cevabını Dışişleri Bakanlığının salâhiyetli uzmanları verecektir. Yalnız burada hepimizin düşüncesine tercüman olacağına kani bulunarak arz etmek istiyorum ki, bizim evvelden beri takip ettiğimiz dış politika başkalarının ülke bütünlüğüne ve egemenliğine hürmet ederken kendimizin de bu egemenliğimize ve toprak bütünlüğümüze riayeti de talep etmek hakkımız olduğudur. Bunun üzerinde daima hassasiyetle duracağız.

Peker Hükümeti iç ve dış bakımdan müşkül bir zamanda iktidar mevkiine geldi. Burada huzurunuzda okuduğu program çok ümit vericidir.

Bunların tatbikına muvaffak olmalarını temenni eder, başarılar dilerim. (*Soldan alkışlar, bravo sesleri*)

YAVUZ ABADAN (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar; Sayın Receb Peker'in değerli arkadaşlarıyla kurmuş olduğu Hükümetin beyannamesi bir takım esas meselelerle alınması gerekli âcil tedbirleri ihtiva etmektedir. Bunlardan bu vakte kadar söz almış olan arkadaşlarımın üzerinde durdukları esaslara temas etmeden sadece kendi görüş ve kanaatime göre lüzumlu gördüğüm bir iki noktaya işaret etmekle iktifa edeceğim.

Her şeyden Önce Hükümet beyannamesinde belirtilen yüksek hürriyet ve demokrasi anlayışını övmekle sözüme başlamak isterim.

Bu demokrasi ve hürriyet anlayışı bugün içine girmiş olduğumuz yeni gelişme hakikaten Hükümetin ne kadar müsamahalı bir görüşle işe girişmiş olduğunu belirten bir tanık sayılmalıdır. Çünkü Hükümet kendi telâkkisine göre tenkidin müspeti menfisi, yapıcısı ve yıkıcısı olmadığını söyleyecek kadar ileriye gidiyor ve sadece aradığının iyi niyet olduğunu belirtiyor, Hakikatte yapıcı ve yıkıcı tenkit arasındaki fark, niyetin iyilik ve kötülüğünden ileri gelir. Buna göre kötü niyete istinat edecek tenkidin yıkıcı olduğu meydanda iken bu şekilde ifade edilmesindeki maksat, Hükümetin aşağı yukarı bütün tenkitleri yapıcı ve iyi niyetli olarak telâkki etme kararını ve yüksek müsamaha zihniyetini belirten bir noktadır. Bunu övünçle kaydetmek isterim.

Hükümetin dış politika üzerindeki görüşü ve ifade tarzı Türk milletinin dış politikası olarak bütün partilerin birleştiği bir noktadır. Hakikatte bu dış politika, yani kendi haklarımızı kıskançlıkla tutmak ve korumak ve başkalarının haklarına da riayet etmek şartıyla barış politikası Milli mücadeleimizin ruhundan doğan bir politikadır. Demokrat parti saflarında arkadaşlarımızın bilhassa ordumuz ve dış politikamız hakkında Hükümet beyannamesini tasvip eder hareketleri bugün gazetelerde çıkan demeç esaslı bir şekilde bu hususu belirtmiş. Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin dış siyasetinin Milli siyasetimizle mutabık olduğunu göstermiştir.

Şimdi iç politika hakkındaki mülâhazalarımı kısaca izah edeyim: Ekonomi, Ticaret ve Maliye alanlarında vazife almış arkadaşlarımız hükümet beyannamesinde, Yüksek Meclis içerisinde bu hususlarda bu vakte kadar esasen temsil ve müdafaa ettikleri kanaatleri toplu bir halde ifade etmiş bulunuyorlar. Bu itibarla kendilerine bu sahada bu vakte kadar aralarında câri olan fikir birliğini bundan sonra işbirliği

halinde temadi ettirmek suretiyle bu gerekliklerin mümkün olduğu kadar çabuk ve feyizli bir şekilde kısa bir zamanda gerçekleştirilmelerini temenni etmekten başka söylenecek söz yok gibidir.

Toprak Kanununun tatbiki hakkında Sayın arkadaşım Cavid Oral'ın mütalâasına iştirak etmekle iktifa edeceğim.

Hükümet beyannamesinde benim bilhassa en önemli gördüğüm bir nokta da adaletin gerçekleştirilmesi bakımından esaslı olan iki prensipten biri olan emniyet esası üzerinde durulmasıdır. Çünkü hakikaten demokratik ve ileri bir devletin temeli ancak adalete dayanacağına ve adaletin gerçekleşmesinde emniyet ve sür'atin sağlanmasına bağlı olduğuna göre, beyannamede bu prensiplerin tahakkuku bakımından alınmış olan kararların büyük önemi aşikârdır. Beyannamede bilhassa adaletin gerçekleştirilmesine emniyet esasının büyük ölçüde nazarı dikkate alındığı göze çarpıyor. Bilhassa yargıçlarımızın ve savcılarımızın hayatlarını emin şartlar içinde hissetmelerini sağlamak üzere terfihleri esası yanında bu kürsüden birkaç vesile ile şahsen de müdafaa etmiş bulunduğum istinaf mahkemeleri teşkilâtının kurulması kararı Hükümet beyannamesinde yer almış bulunuyor. Ancak adaleti süratle tatbik bakımından beyannamede yer alan kararların hayli kesin olduğunu ifade etmek gerekir. Bu nokta, herhalde ihmal edildiği mânasını taşımamakla beraber, beyannamede herhalde meskût seçilmiştir.

Milli Eğitim konusuna taallük eden bir noktayı da yine Hükümet beyannamesinde şahsen sevinç duyduğum bir prensibin yerleşmesi itibariyle burada zikredeceğim. Geçen devredeki Meclisin son zamanlarında çıkartmış olduğu Üniversiteler Kanununun ruhuna uygun olmak üzere Üniversiteye girecek talebenin tahdidi ve takyidi keyfiyetinin artık bundan sonra mevzuu bahis olmayacağı keyfiyeti beyannamede sarih olarak yer almıştı, bu, şüphesiz ki, Üniversite dediğimiz müessesenin varlığına, mahiyetine ve görevine en uygun bir telâkkidir, yalnız Sayın Milli Eğitim Bakanı değerli arkadaşımızın bu prensibi beyannameye koyarken bu işin cidden maddi imkân ve eleman meselesi olduğunu da düşünmüş bulunduğunu ümit ederim. Çünkü bugünkü kayıt ve tahdit daha ziyade, binasızlıktan, parasızlıktan ve kâfi derecede profesör bulunmamasından doğmuş şeylerdir. Bunlar için ciddi tedbirler almayı derpiş ederek hakikaten Üniversitenin hürriyetine yakışır olan bu prensibi bize getirmiş olduklarını ümit etmek isterim.

Burada belki programın esasına taallük etmeyen ve fakat benim şahsen Milli Eğitim görevleri arasında memleket ölçüsünde önemi dolayısıyla yer almasını temenni ettiğim bir noktaya işaret etmek istiyorum. O da eski eserlerin korunması meselesidir. Bu bizim için tarihi ve milli mefahirimizin korunması bakımından olduğu gibi diğer bakımlardan da çok önemli olan bir mevzudur. Yüksek Meclisin bundan evvelki devrelerinde ısrarla üzerinde durduğu bir konudur. Bu itibarla bir satırla olsun beyannamede yer almayan bu mevzuun beyanname dışında olarak hassasiyetle takip edileceğini ümit etmek isterim. Maruzatımı bu esaslar üzerinde topladıktan sonra sözlerimi bitirirken bilhassa tebarüz ettirmek istediğim şudur: Bütün arkadaşlarımın işaret ettikleri gibi Recep Peker Hükümetinin oldukça

müşkül şartlar içinde ve memleketin kendisinden büyük ümitler beklediği bir anda iş başına gelmiş oluyor. Bunları başarma imanı ve bilhassa vaatlerini tutmaktaki azimleri beyannamelerinde olduğu kadar kendilerinin iyice tanıdığımız enerjik şahsiyetlerinde bütün kuvvetiyle hüviyetiyle belirlemektedir. Onların ellerinden gelen gayretleri sarf etmelerine karşılık şüphesiz bütün ilgililer kendilerine yardım edeceklerdir. Kendi iyi niyetlerine karşılık memleket ve milletin hattâ karşı partinin iyi niyetle desteklemelerini bir yardımcı unsur olarak beklemeleri gayet tabiidir.

Eğer bu ümitler gerçekleşecek olursa ve hepimiz en iyi niyetle ve bütün vatanseverlik duygumuzla Recep Peker Hükümetine kendi nasibimiz ve hissemiz nispetinde yardım edecek olursak, umarım ki, bu Hükümetin bilhassa iktisadi refah bakımından Cumhuriyet devrinde yeni bir dönüm noktası teşkil etmiş olmasına hizmet etmiş oluruz. Bu ümitle kendilerine üstün başarılar diliyorum. (*Soldan al-kışlar*)

RASİH KAPLAN (Antalya) – Aziz arkadaşlarım Recep Peker Hükümetinin beyannamesini dinlerken Cumhuriyet Halk Partisinin bugüne kadar güttüğü yolun şiarını ve ülküsünü canlandırdığını görmekle sevinç duydum.

Arkadaşlar beyannamenin başında uzun uzun bahsedilen hürriyet ve halk idaresi, demokrasi, anlayışımız üzerinde bir nebze durmak istiyorum arkadaşlar, bilirsiniz; 1920 de bu partinin anası olan, Cumhuriyet Halk Partisinin anası olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Türkiye Büyük Millet Meclisini Ankara’da kurduğu gün koyduğu madde ile yurdun idaresinde, milletin idaresinde halkın iradesi âmir olacaktır prensibini koymakla halk idaresi daha o gün kurulmuş oluyordu. Bu mücadele arkadaşlar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Cumhuriyet Halk Partisi haline geçtikten sonra daha önemle devam etti.

Arkadaşlar, hepiniz bilirsiniz Atatürk Cumhuriyetin onuncu yıl bayramını kutlarken verdiği nutukta, Allah rahmet etsin, Millete karşı beyannamesini yaparken söylemişti; Türk Milletine şu noktayı tebarüz ettirdi: Türk Milletine bu parti adına, Cumhuriyet adına yapabileceğim işleri vadettim ve vadettiğim işleri de yaptım ifadesini kullandı.

Bugün yine Cumhuriyet Halk Partisi adına beyannameyi getiren Hükümet diyor ki; yapabileceğimiz işleri vaad ediyorum ve bunları yapacağım. Evet arkadaşlar; Cumhuriyet Halk Partisi şimdiye kadar halka ve millete vâdettiği işleri yapmıştır. Onun için bu beyanname ne demokrasinin başlangıcıdır, ne de halk idaresinin başlangıcıdır. Türkiye’de halk idaresi 1920 de, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı gün, bu partinin burada Hükümet kurduğu gün başlamıştır ve o bütün Meclisi ile, Partisi ile yurt kurtuluşunu temin edinceye kadar, ondan sonra, kurtuluştan sonra yurdun siyasi istiklâli, mali istiklâli, adli istiklâli temin edilinceye kadar, ne kadar acı mücadeleler, münakaşalar, dâhilde ve hariçte mücadeleler yaptı. Bunu bütün dünya bilir ve şahittir, tarih şahittir. Sağ olanlar şahittir. İlim müesseseleri bu partinin mücadelesinde Türk Milletine karşı siyasi, mali, iktisadi istiklâlini tenlimle yaptığı mücadeleler, halk idaresine ve hürriyete ne kadar kıymet ve ne kadar ehemmiyet verdiğinin şahidi yüzlerce müzakereler ve yüzlerce sayfa tutan tarih vardır.

Bu vesile ile beyanname Türk milletine karşı verdiği vaatlerde Partinin şimdiye kadar şiarı olan esastan ayrılmaması yüzünden şayanı tebriktir ve bunu başaracağına Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümeti Türk milletine söz vermekle ve onun yapılmasını vâdetmekle her halde yapacağı işleri vâdettiğine inanan insanlarız. Vâdettiklerimizi şimdiye kadar bu Parti yapmıştır, Hükümet yapmıştır, Meclis yapmıştır arkadaşlar. Onun için kendilerine başarılar dilerken Hükümeti kabul etmiş, Hükümetten vazife almış arkadaşlara başarılar dilerken beyanname üzerinde bazı dileklerde bulunacağım.

Arkadaşlar, yine Cumhuriyet Hükümetlerimizin el koyduğu yurd içinde yer yer tesis ettiği fabrikalardan bir tanesini Taran Bakanlığına, ayırarak çuval fabrikasını vaktiyle Antalya'da kurmak işi üzerinde durmuş etüdlerini, tetkiklerini ikmal etmişti. Geçen sene alınmış bir tedbirle bütün fabrikaların yine Ekonomi Bakanlığınca yapılacağı esas kabul edilmişti. Şimdi Ekonomi Bakanımızdan rica ediyorum; bu senelerden beri etüd ikmal edilmiş olan fabrikanın Antalya'da kurulması içinde kendilerinin alâkalarını beklerim.

Bir de son defa yapılacak şeker kamışından, şeker imal edecek, şeker fabrikalarından bir tanesinin muhitin en iyi şeker kamışı yetiştirdiğine kani bulunduğum Antalya'da yapılması dileğidir.

Arkadaşlar 1 Nisan 1933 tarihli Meclisi Âlinizden geçmiş; bir kanunla Afyon - Antalya Demiryolunun inşasını Meclisi Alinin kabul buyurdu. Bu kanun 4 Nisan 1933 de neşredildi ve tatbika başlandı. Afyon-Sandıklı Burdur'a kadar ki, Burdur'a kadar olan kısmı ki, bu yolun üçte ikisine yakındır, yapıldı. Bugün işlemektedir. Şimdi Bayındırlık Bakanımızdan dileğimiz bu belli başlı yollar, demiryolları arasında bulunan bu yolun, Burdur - Antalya kısmına da biran evvel başlanmasını dilerim.

KEMAL TURAN (Isparta) – Isparta'ya kadar...

RASİH KAPLAN (Devamla) – İkinci bir dileğim de; Ankara şehri Hükümet merkezimizdir, ilim ve kültür merkezimiz oluyor ticaret ve iktisat işlerimize de merkez olabilmesi için ve Ankara'yı iktisaden yükseltmek, iase maddelerini genişletmek için; Ankara-Konya, Konya-Akdeniz demiryolunun da dikkate alınıp alınmadığını Bayındırlık Bakanımızdan öğrenmek dilemek istiyorum. Bu yol Orta Anadolu'yu diriltecek Akdeniz'i; Orta Anadolu'ya ve Ankara'ya kısa yoldan bağlayacaktır. Bayındırlık Bakanımızdan bu dileklerle sözlerimi bitiriyorum.

Beyannamedeki bu işlerin tahakkukunun yurt içinde kalkınma ve gelişmeyi temin edeceğini ümit ediyorum. Başarılar dilerim. *(Soldan alkışlar)*

FAZIL AHMET AYKAÇ (Diyarbakır) – Aziz arkadaşlarım, bir milletin bütün mukadderatı manivelalarını elinde tutmak gibi çok tehlikeli bir şeref vardır. O tehlikeli şerefe bugün ermiş olan ve ona çok ümit ve alâka ile istihkak sahibi olan arkadaşımız Recep Peker'in sizinle beraber alkışlamış olduğumuz beyanatını hepiniz biliyorsunuz. Bu vesile ile gerek Muhterem arkadaşlarımız tarafından söylenmiş gerek şimdiden sonra söz alacak arkadaşlar tarafından vâki olacak beyanata kısmen muttali bulunduk. Birçok meseleler tenvir edildi. Zaten şimdiden sonra bütün mil-

let huzurunda buna ait herhangi bir dâvayı en geniş hürriyetle tetkik edeceğiz. Ben bugün üç dört nokta üzerinde bu heyete ayrıca teşekkür etmeyi ve bilhassa başarı dilemek ihtiyacını kendime bir milliyet vazifesi bildim. Onun içindir ki, huzurunuza çıkmak şerefini istedim. Arkadaşlar bu nedir? Arkadaşlar, bu beyannamenin içerisindeki his ve fikir mihverlerinden başlıcasını demokrasi fikrine tam mânasiyle sadakat vadi teşkil ediyor. Muhterem Başbakan tesadüf edeceği müşkiller her ne olursa olsun onları kanun çerçevesi içinde kanun yolları altında ne suretle halletmek icab ederse ona tevessül edeceğini bildirirken yine nihai bir noktaya, ulvi bir nokta üzerine geliyorum. Diyor ki: bütün bunlarla demokrasiyi bu memlekette her gün ilerleyen, her gün daha hâkim olan bir vaziyete getirmeye çalışacağım. Burada hepimizin gerçekten gelen en samimi kanaatimizi ifade ettiğinden dolayı hem kendimi, hem de arkadaşlarımı tebrik ederim ve başlıca başarıyı bu sahada diliyorum.

Arkadaşlar; ikinci düşüncem hürriyet mefhumu üzerindedir. Fransa'nın çok büyük bir Devlet adamı ve aynı zamanda çok büyük bir mütefekkeri olan (Herriot) son zamanlarda diyordu ki, "en ileri mânada hürriyet insanın kendi medeni esaretlerini seçmekteki serbestisidir." Şu halde demek oluyor ki, biz de ileri memleketin ileri mefhumları anlayışında geri kalmış bir vaziyette cihan karşısına çıkmayacağız. Bütün muhterem arkadaşlarımız bu hürriyet dâvası üzerine en sadakatla koymuş olduklarından dolayı demek oluyor ki bu işi çok iyi anlamaklığımız lâzımdır ve zannediyorum ki bu işi en iyi anlamanın çarelerinden bir tanesi hürriyetin en kaatil, en bîaman düşmanının anarşi olduğuna inanmaktır. Çünkü hiç bir yol anarşi kadar çabuk bir milleti hürriyetten ayıramaz ve maazallah diktatörlüklere kadar sevke demez. Binaenaleyh hepimize düşen vazife bu hürriyet mefhumunu bir gün, üç gün beş gün için değil bütün istikbal için memleketimize sağlamaktır. Sapaşağlam bir paratoner altında bulundurmak içten ve dıştan gelecek her yıldırım doğrudan doğruya hükümden sakit kalacak bir vaziyeti ihdas etmektir. Binaenaleyh bu bapta da kendisinin vâki olan bütün vaatlerine hem teşekkür eder hem de hürmet ederim. Onların tatbiki esnasında hâsıl olacak hâdiseler hakkında düşüncelerimi serbestçe söyleyeceğim.

Arkadaşlar; çok iyi dikkat buyurmanız lâzım olan bir noktaya geliyorum: Millet her türlü acısına her türlü ıstırapına en büyük hassasiyetle kulağını, vicdanını ve canını uzatmakla mükellef olan bu Türkiye Büyük Millet Meclisi bir şey karşısında biamandır. Millet mümessili olmak itibarıyla onun hareketine karşı hiçbir zorbalığa hiçbir suretle tahammül etmek ihtimali yoktur. Kanunun önünde en büyük hürmetle eğilen Hükümet kanunun dışında herhangi bir harekete biaman düşmandır. Binaenaleyh o bakımdan da Hükümete burada bütün millet mümessilleri karşısında teşekkür etmeği bir vazife bilirim.

Aziz arkadaşlarım; bizim harici hayat hakkındaki hissimizi siz benden çok iyi bilirsiniz. Bütün dünya gerçekleri içinde en büyük ıstıraplarla alnımızın terini topraklarımıza dökerken, yalnız milli hak ve vazife duygularına bağlı kaldık. Milli ufuklara dikkatle bakarken hiçbir zaman nazarımızı hududumuzdan bir santim çevirmeği düşünmedik. Hududumuzun dışından gelecek olan hiçbir kem nazara hiçbir zaman kıymet ve ehemmiyet vermemiz ihtimali yoktur.

Demin Behçet Kemal arkadaşımız gıpta ettiğim gayet katı ve samimi bir kanaatle ne güzel bir şekilde ifade etti hissiyatımızı. Hepimizi bilaistisna gönlümüzde sönmez bir meşale gibi yanan ve yanacak olan bir hakikat olduğu için tekrar üzerinde fazla tevakkuf etmeği lüzumsuz addederim. Amma dâvamız budur. Binaenaleyh Hükümet burada yalnız doğrudan doğruya Milletvekillerini değil, kendisinin hürmetle bahsettiği Sayın ordumuzu değil, o orduyu sinelerinden çıkaran bütün milleti bir namus ve şeref kalesi ve granitleşmiş bir âbide gibi arkasında bulacaktır, buna biran şüphe etmemelidir. Hepimiz her zaman muvafık ve muhalifimiz sizinle beraberiz. Binaenaleyh uzun tafsilâtle başınızı ağrıtmak istemiyorum. Muhtelif vesilelerle bu meseleleri münakaşa etmek fırsatını inşallah bulacağız. Size başarılar dilerken bir şeyi daha söylemek isterim; muhterem demokrat arkadaşlarımızla, bağımsız arkadaşlarımızla, C.H. Partisi âzalarıyla bizim bugün cihana ispat etmeliğimiz lâzım gelen bir hakikat vardır, o da şudur; Türkiye’de tekâmül denilen şey mükemmeliyete doğru en büyük bir hızla yürümektedir. *(Soldan alkışlar)*

SİNAN TEKELİÖĞLU (Seyhan) – Sayın arkadaşlarım: Büyük Ata’nın rahle-i tedrisinde aşağı yukarı 20 sene ders gören ve muhtelif vekâletleri büyük bir muvaffakiyetle beceren Recep Peker ve onun Hükümetinin programını hepimiz dinledik. Son intihap mücadelesinde daire-i intihabiyemizde dolaşırken halkın bize şikâyet diye ortaya atmış oldukları şeyleri bütün açıklıklarıyla tatmış olan Recep Peker kendi programına bunların hemen hepsini almış olduğunu görmekle iftihar duyuyoruz.

Ben kendi hesabıma çok eminim ki, enerjik ve otoriter bir şahsiyet olan Recep Peker bu memleketin geçirmiş olduğu felâketli günleri tatlıya çevirecek ve bize refah ve saadet getirecektir.

Bu mütalâamı serdettikten sonra benim de kendi şahsıma göre programda yer almayan bazı dileklerimi Recep Peker ve arkadaşlarından isteyeceğim.

Bunların başında İçişleri Bakanlığını alâkadar eden vali ve kaymakamların salâhiyeti meselesi gelir. Arkadaşlar, senelerden beri memlekette bir idaresizlik şemmesi mevcuttu. Bunun sebep ve hikmetini hepimiz anlamış bulunuyorduk. Ben kendi hesabıma Anayasaya göre şekli Hükümetimiz tevhide kuvva esasına müstenit olduğu halde bunun yerine zaman zaman çıkan hususi kanunlarla tamamiyle tefriki kuvvaya doğru gidilmiştir. Her Vekâlet kendi memurlarını sırasıyla hususi kanunlarla reisi Hükümet olan valinin idaresinden alarak doğrudan doğruya kendisine bağlamıştır. Bugün bir Ekonomi Bakanlığı Hükümeti vardır. Ticaret Bakanlığı Hükümeti vardır. Velhâsıl her bakanlığın bir Hükümeti vardır Fakat Başbakanlığın Hükümeti yoktur. Çünkü her vekâlet kendisine bir kuvvet, kudret kaynağı olsun diye kendisine mensup olan aksamı kendilerine doğrudan doğruya bağlamıştır. Bugün valilerin emrinde yalnız tahrirat idareleri ile nüfus idarelerinden başka hiçbir şey kalmamıştır. Bugün bir vali Toprak Ofisinin en küçük memurundan bir kilo buğday bile almak kuvvet ve kudretini haiz değildir. Bu teşkilât ve şerait altında acaba bir validen hizmet beklemek imkânı var mıdır? Filân vali iş beceremiyor iş yapmak kudretinde değildir başka bir vali getirelim diyoruz. Fakat hastalığı bir

türlü teşhis ederek onun tedavisi yoluna gitmiyoruz. Ben kudretli, enerjik Sayın Başbakan Recep Peker'den bu noktanın ıslahını rica eder ve bunu yapacaklarına katiyetle eminim. Esasen Vilâyetler İdaresi Kanununa girmiş olan bir hak vardır ki, o da hususi kanunlarla ortadan kaldırılmıştır. Binaenaleyh, bir vali mektep yapan bir yapıcı ustasından başka bir şey değildir, Bu vaziyetin ıslahını Sayın Peker'den istirham eyliyorum.

Kaymakamlara gelince arkadaşlar; hepiniz daire-i intihabiyelerinizi gezdiniz. Tabii sizler de 22-23 yaşlarında genç kaymakamlara rastladınız. Evet bu kaymakam kazanın en büyük âmiridir, şüphesiz tecrübesiz, iki sene maiyet memurluğu yapmış olan bu genç kaymakamın bu kazayı nasıl idare edeceğini bendeniz bilmiyorum. Nüfus müdürü, emniyet müdürü, tahrirat müdürü yaparak hiç olmazsa 30 yaşına kadar bunların kaymakam olmamalarını temin etmeği memleket için faydalı görürüm.

Diğer bir istirhamım da Milli Eğitim Bakanındandır. Hepiniz biliyorsunuz ki, köy enstitülerinden yetişen muallimlerin sıfat ve salâhiyetine dair olan, kanunun memlekette tatbıkına geçildiği günden beri Hükümete karşı köylerde bir adem-i hoşnudi havası esmeğe başlamıştır.

Sayın Recep Peker bunu derhal hissetmişlerdir ki, programına ilk defa bu salâhiyeti tahdit eden bazı maddeler koymuş bulunuyorlar. Fakat bendeniz diğer bazı kayıtların da bu programa ithal edilmesini rica ediyorum.

Köy mektepleri için çivi, kiremit, kereste gibi paraya taallük eden aksamın Devlet tarafından verileceğini beyan buyuruyorlar. Fakat, bendenizce; bu, oldukça köylüye bir fayda verecekse şüphesiz ise de buna bir iki şeyin ilâvesini de dileyeceğim. Köylerde hâlen mevcut olan ve mükemmel vaziyette bulunan 5 sınıflı mektepler yaptırılarak bunun yerine yeni sistem mektep yaptırmak istiyorlar. Bu mektepler yıktırılmayarak ipkasını temin etmek ve çok az nüfuslu köylerin bundan istisnası ve o kanun bilmiyorum hangi maddesinde kadın ve erkek herkes yirmişer gün çalışmaya mecbur tutulmuştur. Arkadaşlar, zengin olanlar 20'er lira vererek bu bedeni mecburiyetten kurtuluyorlar, fakat fakir olanlar bedenlen çalışmak ıstırasında kalıyorlar. Çalıştıkları zamanlar kendi ihtiyaçlarını temin edecek para bulamadıklarından dolayı aç kalıyorlar. Binaenaleyh, bendeniz rica ediyorum, bu çalışma külfetten köy kadınlarını istisna edelim. Bundan altı sene evvel yine bu kürsüden kadınların bu külfetten istisna edilmesini istirham etmiştim. Tekrar Sayın Recep Peker Hükümetinden rica ediyorum.

Arkadaşlar bir de Orman Kanunu var. Bu Orman Kanunu halkın şikâyetlerini üzerine çekmiştir. Sayın Recep Peker bu şikâyetleri öğrenmiş ve anlamış, bizim daire-i intihabiyemizde halkın derdini dinlerken sanki bizim içimizde imiş gibi bilmiş ve programının içine bu konuyu da koymuştur. Kendisine bu cihetten dolayı teşekkür ederim.

Sonra arkadaşlar, Ticaret Bakanlığında bir Toprak Ofisi meselesi vardır.

Bu toprak ofis, benim kanaatinle, göre, artık tarihe mal olmalıdır. Çünkü harb bitmiş, harble alâkadâr olan işler nihayete ermiştir. Toprak ofisi artık eskisi gibi yine Ziraat Bankası emrine verilmelidir. Ziraat Bankasınca tensik ve ıslah edilmelidir. Arkadaşlar Toprak Ofise lütfen bir kere giderseniz orada mahşeri bir memur kalabalığıyla karşılaşsınız. Sonra bu Toprak Ofis her sene memurlarına temettü ve ikramiye diye ikişer, maaş veriyor. Acaba bu toprak ofis ticareti nereden yapıyor? Hangi kârı kimlere taksim ediyor? Bunu Ziraat Bankasına rabtedersek burası gayet güzel bir zihniyetle, bankacı zihniyetiyle onu ıslah eder ve binaenaleyh senede üç milyon lira sarfeden bu müesseseyi iyi bir şekle sokar.

Bundan sonra bir de memur çokluğu üzerinde durmaklığımız lâzım geliyor. Arkadaşlar memurlarımız çok fazladır. Bilhassa, kadın memurlar haddini aşmıştır. Hattâ şunu da söyleyeyim ki orta mektebi bitiren 14 yaşında kızlar memur namzedi diye dairelerde istihdam edilmektedir. Akşamüstü Bakanlıklara giderseniz oradaki kalabalığı görürsünüz. Binaenaleyh kız ve kadın memurları tahdit etmek zaruretindeyiz. Her önüne gelen kadın ve kız memur olmamalıdır. Bu yönden memlekette evlenme işi de müşkilâta uğramaktadır. Binaenaleyh bu evlenme işini de düzenlemeliyiz. Sonra dairelerde lüks maroken koltuklarla dolu odalar pek, çoktur. Bunlar yalnız umum müdürlük odalarında bırakılarak diğerlerinden alınmalı ve bunlarda boş kalacak yerlere diğer memurlar yerleştirilerek. Hariçte kira ile tutulan binaları boşaltmak ve bu suretle mesken buhranına kısmen mâni olunmalıdır.

Arkadaşlar, biz bu parti kavgasıyla uğraşırken, parti mücadelesiyle meşgul olurken Rus radyosu da bizim bu mücadelemizi teşvik ve tahrik ediyordu ve bizi sinir muharebesine doğru götürüyor. Her yerde, her kasabalarda, köylerde bunu hal-ka söyledik ve söyleyişimizin adeta bir keramet olduğu meydana çıktı. Görüyoruz ki Ruslar bugün bizden boğazları istiyor. Fransız komünistleri de Ermenileri tahrik ederek Kilikya'da bir Ermeni cumhuriyeti kurmak istiyorlar. Türk milleti namı hesabına bendeniz bu kürsüden arz ediyorum ki Türk Milleti bütün varlığı, bütün kuvvet ve kudretiyle Milli Şef İsmet İnönü etrafında toplanarak her türlü tehlikeye göğüs gerecektir. Toprağından bir karışını dahi kimseye vermemeğe ahdü peyman etmiş olduğunu arz ederek Sayın Recep Peker Hükümetine muvaffakiyet dileyerek sözlerime son veririm.

SIRRI İÇÖZ (Yozgad) – Muhterem arkadaşlar, program hakkında arkadaşlarımız lâzım gelen sözleri söylediler. Bendeniz de bir iki nokta hakkında nazarı dikkatinizi celp için söz almış bulunuyorum.

Malûmu âlileri memleketimiz 63 vilâyettir. Bunun asgari otuz vilâyetinde tiftik keçisi vardır. Bu tiftik keçilerinin teksiri, ıslahı tüylerinin sarfına mütevakıftır. Senede asgari 7 milyon kiloya yakın tiftik veren bu mahlûktan aldığımız tiftik mahsulü seneden beri istok halindedir. Bundan evvel 5 senelik bir sanayi programı hazırlanmıştı ve tahakkuk ettirilmiştir. O vakit memleket dâhilinde, bilhassa tiftik yuvası olan Ankara'da bir tiftik mensucat ve iplik fabrikası açılsın diye müracaat etmiştik. O vakit, program tesbit edilmiştir, inşallah gelecek beş senelik programda yer alır denmişti. Son zamanlarda gazetelerde muhtelif sanayiîni kurulacağı hak-

kında bir takım havadisler var. Bunları dikkatle okudum fakat bu mevzua ait bir şey yoktu. Bu husustaki müracaatımıza Ekonomi Bakanlığından aldığımız cevaptan: İngiltere'ye gönderdiğimiz mütehassıs heyet tarafından yapılmış ve bir fabrika açılması için bir rapor alınmıştır cevabını aldık. Binaenaleyh bu verilen cevabın tahakkuk ettirilmesini Muhterem Başbakan Recep Peker'den bilhassa rica ediyorum.

Orman Kanunu; Orman Kanunu dolayısıyla bu hayvanat çok yerde meradan mahrum edilmişlerdir. Gerçi ormanı muhafaza etmek vazifemizdir. Fakat tiftik keçisi karakeçiye benzemez, haşin değildir. Çam ormanının içine bırakın, yaprağını bile koklamaz. Evet, ormanı muhafaza lâzımdır. Fakat Orman Kanununu tatbik edenler, bunda fazla ifrata vararak orman civarındaki fundalıklara bile keçileri bırakmıyorlar.

Geçen sene Kızılcahamam'dan geliyordum, kamyonun arkasında bir kaç yerli köylüler vardı, konuşuyorlardı; bu sırada yolun kenarından zayıf ineği ile bir ihtiyar adam geçiyordu. Köylüler sordular, şu civara bakın, orman diye bir şey var mı? Hakikaten yok, bu mıntakayı orman addederek, buraya orman koruyucuları, keçi sokmuyorlar, şu fukara adamın elli kadar keçisi vardı, bunların etinden, sütünden istifade ediyordu, Orman Kanununun yanlış tatbikından dolayı bugün şu bir tek zayıf ineği ile kaldı, dileniyor. Kanun yerinde amma iyi tatbik edilmiyor. Muhterem Recep Peker bu cihetlerin nazarı itibara alınacağına işaret buyurmuşlardır, bilhassa teşekkür ederim.

Sonra bir Milli Korunma Kanunu vardır: Bu kanun da gayrimeşru ticarete vesile olmuştur. Hava parası ile istediği gibi alış veriş yapıyorlar. Geçenlerde Sivas'tan bir mektup aldım. Bu mektubu emekli bir yarbay yazıyordu. Bu yarbay diyor ki, ben bütün harplere iştirak etmiş vücudu delik deşik bir adamım. Tekaüt oldum, geldim. Burada bir kaç gözden ibaret yuvamı yaptım, tamir ettirdim. Fakat içinde oturan kiracı ayrı ayrı kiraya vererek her odasından yüksek kiralalar almakta olduğundan ayda 200 lira kadar irat temin ediyor. Bana verdiği ancak kırk lira icardır. Mahkemeye müracaat ettim, bir netice alamadım. Netice itibariyle tapusunu yanıma aldım kendisine vardım: Anladım ki, ev senindir şu da tapusudur güle güle kullan hayrını gör dedim. Bana verdiği cevap şu oldu; teşekkür ederim, fakat vergisini kim verecek.

Arkadaşlarım da işaret ettiler; teftiş heyeti. Teftiş heyeti bir başa bağlanarak istiklâl verilecek. Bu çok yerinde olur. Meselâ bir mülkiye müfettişi bir valinin vilâyette teftişini yapıyor, zamanla vali vekâlete geliyor, müdirandan oluyor. Eğer o müfettiş teftişinde valinin aleyhinde rapor vermişse o zaman müfettişin istikbalini düşünmek lâzımdır. Bu yalnız Dahiliyede değildir. Bütün heyeti teftişiyeyi bir makama bağlayarak ona istiklâlini vermek çok yerinde olur.

Bazı memurlar vardır, Devlet dairelerinde memurdur. Esas görevinden başka şu teşekkürde, bu teşekkürde çalışarak muhtelif paralar alıyorlar bu da istirkabı, şikâyeti mucip oluyor.

Kaymakamlardan bahsetti arkadaşımız; Mektebi ikmal ettikten sonra, muhakak mülkiyeye intisap edecek arkadaş, herhalde, kaymakam refakatinde bir iki sene

çalıştıktan ve nahiye müdürlüğü yaptıktan sonra kaymakamlığa geçerse bu suretle daha ziyade tecrübeli bir idareci yetiştirilmiş olur.

Devairdeki kadın memurların da kıyafetinin tesbiti lâzımdır. Çünkü dairelerde görüyoruz, tırnakları boyalı, dudakları boyalı, elbiseleri dekolte bir vaziyette daireye vazifeye geliyorlar. Bunun doğuracağı mahzurları takdir buyurursunuz. Onun için bunlara da yeknesak bir vaziyet vermelidir.

Son ricam: Demiryollarından bahsedildi. Biliyorsunuz ki, Yozgad Orta Anadolu'da zahire yuvasıdır. Hükümet programına 2.000 kilometre yol yapmağı almıştır. Bu arada Yerköy'le Yozgad demiryolunun da etüdünün biran evvel yapılarak bu işin başa alınmasını rica ederim.

Gl. V. KOCAGÜNEY (Erzurum) – Sayın arkadaşlarım Recep Peker Hükümetinin beyannamesini bende sizlerle beraber dinledim. Can ve gönülden dikkatle dinledim. Mütehassıs bir hekim gibi memleketin bütün dertlerini ele almış üzerine parmak basmış beyannamesine koymuştur. Benim ve sizlerin kendilerine olan güvenimiz dolayısıyla eminiz ki kendileri bu hastalıkların tedavisine çalışacaklar, koşacaklar biz kendilerine yalnız başarı dileyeceğiz.

Birkaç nokta üzerinde söz söylemek istiyorum.

Birincisi yol meselesi. Arkadaşlar yol bu memleketin hem ticari hem askeri esasına dayanır.

20.000 kilometrelik bir yol yapacağız diyorlar, bu yolu tabii senelere taksim edecekler. Benim kendilerinden ve Bayındırlık Bakanlığından ricam memleketin iktisadi kuruluşu düşünülürken askeri ihtiyacın göz önüne alınarak hangi vilâyetlerden başlamak lâzımdır bu ciheti tespit etsinler. Çünkü demiryolu seferde ihtiyacı karşılayamaz. Fransa ve Belçika'da gördük. Muharebe Yunanistan'a indiği zaman demiryolunun hiçbir askeri ihtiyaca vefa etmediğini ancak bütün askeri nakliyatın şoseler üzerinde yapıldığını gördük. Onun için Hükümetin bu 20.000 kilometrelik işi ele almasını şükranla karşılarız.

Bir noktaya temas edeceğim:

Cezaevleri:

Arkadaşlarım bundan evvelki görevim dolayısıyla memleketimin her tarafını gezmiş bulunuyorum. Birçok yerlerde cezaevlerinin eski kale burçlarından farkı yoktur. Onların içerisinde gayrisihhi ve insanca yaşamaktan mahrumdurlar. Bunun için Hükümetin programına alınmış olmasına çok sevindim. Şunu arz edeyim ki yalnız yatmak için değil her cezaevinin bir sanat yuvası olmasına çalışılmak da lâzımdır.

Hükümetin emeklilere yardıma karar verdiğini sevinçle dinledim. Eski emekliler cidden perişandılar. Bize çocuklarımız için beşer lira verildiği halde onlara bu beşer lira esirgenmiştir inanınız ki bu onların yüreğinde bir sızıdır. Seçim mıntakamdan gelirken benim eski arkadaşlarım benim karşıma geldi. Hükümet bunu

bizden niye esirgemiş diye sordular. Bunu programda gördüğümünden dolayı çok sevindim.

Endüstri meselesinde çok ileri gidilmiş ve memleket ihtiyacını bertaraf edecek esaslar kabul edilmiştir. Ben yalnız şunu rica edeceğim kendilerinden. Şark bölgesi yedi ay kar altındadır. Şark rençberi yedi ay yalnız kar altındadır. Çoğu rençber olan o halk yedi ay yalnız oturur. Bunun için Şark bölgesinde, bilhassa Erzurum bölgesinde fabrika bacalarının tütmesi o halkı atıl kalmaktan kurtaracak ve boş kalan yedi ayında da çalıştıracaktır. Bir et kombinası müjdesi duyduk. Ümit ederim ki bu kombina biran evvel vücuda gelir ve Erzurumlular bir sanat yuvasına kavuşurlar.

Şark bölgesinin bir ihtiyacı da yakacaktır, aziz kardeşlerim. Şark bölgesinde, yedi ay kar altında kalan bu yerlerdeki halk bir kilo odun bulmak için çırpıyor. Onun için ait olduğu Bakanlıktan Şark bölgesinin yakacak ihtiyaçlarını Adana ve Mersin revirinden değil, daha yakın revirlerden temin etmesini beklemekteyiz.

Arkadaşlarım memur meselesine çok iyi ve yerinde temas ettiler. Aziz arkadaşlarım sekiz senedir Ankara'da görev almış bulunuyorum ve sekiz senedir Bakanlıklar arasında gider gelirim; hakikaten arkadaşlarımla buyurdıkları gibi memur ade-di çoktur ve bütçemiz bu kadar yükü taşımaya mütehammil değildir. Binaenaleyh az fakat verimli ve müreffeh memur sistemine gitmek bizim için en büyük ödevdir.

Hükümetin harici siyasetini takdir ederim, müttefiklerimize ve dostlarımıza karşı takip ettiği siyaset çok doğrudur. Büyük Şark komşumuza karşılıklı güven için tuttuğu esas da değerlerim. Ancak bize verilen notanın beşinci maddesi hepiniz gibi benim gönlümde de bir galeyan uyandırdı. Bir yara açmıştır. Türk boğazlarının kapısını, namus kapısını yalnız kendisi korur. Nitekim bütün dünyaya karşı Çanakkale'yi korudu. Gün gelirse yüzbinlerce Türk Çanakkale'yi ve Karadeniz'i müdafaa eder. Kimseye ihtiyacı yoktur. *(Alkışlar)* Bunun için Hükümetin bu husustaki siyasetleri çok kuvvetlidir sakın Boğazımıza bir kanser yapıştırmamasınlar. Yapıştırmayacaklarında elbette inanıyorum. 19 milyon Türkün bu anda düşüncesi bizim gönlümüzle beraberdir.

Güvenoyuna gelince; ben askeri üniformamı çıkararak 15 gün evvel içinize karışmış bir arkadaşınızı bu beyannameyi okudum, duydum ve not aldım. Fakat yıllarca burada oturmuş aynı zamanda profesör olan Köprülü arkadaşımız nasıl olur da bu programı anlamaz. Hayret ediyorum. *(Gülüşmeler)*

Aziz arkadaşlarım; millet bizi buraya iş görmek için gönderdi, biz de bir Hükümet seçtik o Hükümet hemen işe başlayacaktır, geçirecek bir dakikamız yoktur. O halde teklif ediyorum. Vatanımızın selameti, milletimizin selâmeti Hükümetin derhal vazifesine başlamasıdır. Oyunuzu rica ediyorum. *(Güzel sesleri, soldan alkışlar)*

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Muhterem arkadaşlar, Sayın Recep Peker Kabinesinin uzun beyannamesini biraz evvel dinledik. Umumi efkârın Hükümet beyannamesi hakkında Partimizin ne düşündüğünü öğrenmek isteyeceğinde şüphe

yoktur. Teessürle ifade edelim ki, Partimiz, bu programın müzakere ve tenkidine girişmek imkânından mahrum bırakılmıştır. (*Soldan asla asla sesleri*)

ŞEMSEDDİN GÜNALTAI (Sivas) – Her gün söyleyebilirsiniz.

Dr. SAİM ALİ DİLEMRE (Rize) – Öyle diyorsun amma, yazmışsın bile. (*Gül-meler*)

ADNAN MENDERES (Devamla) – Hükümetçe, koskoca bir teşkilât geniş bir cihazla ancak bir haftada hazırlanmış olan ve iktidar partisince de enine boyuna müzakere edilerek kabul edilmiş bulunan bir Hükümet programına kulaktan dinlemekle hemen cevap vermeğe kalkışmağı asla doğru bulmamaktayız. Bu, işi hafife almak, umumi efkâra ehemmiyet vermemek ve bizzat Büyük Millet Meclisine ve Millet kürsüsüne lâayık olduğı yüksek saygıyı göstermekte kusur etmek demek olur. Bu kürsüden, bir Hükümet programına cevap vermek gibi gayet ehemmiyetli bir mevzuda sizlere ve Türk milletine söylenecek sözlerin, o sırada sümmet tedarik akla gelivermiş sözler değıl, tetkika dayanan fikir ve mütalâalar olması icabeder. Bu ise zamana muhtaçtır. Diğer taraftan verilecek cevap Parti adına olacağı için, gerek Hükümet programının gerekse buna verilecek cevabın Partimize tetkik ve müzakere edildikten sonra tekerrür ettirilmesi de zaruri olduğı için bu yönden de yine zamana ihtiyaç vardır. Halbuki her zaman olduğı gibi, yine muhalefete en kısa bir zaman dahi bırakılmak istenmemiştir. Bu suretle de açılmış olan müzakereye iştirak etmek ve Hükümet beyannamesinin tahlil ve tenkidine girişmek imkânı, biraz evvel arz ettiğim gibi, bize verilmemiş oluyor.

Bundan birkaç gün evvel Başbakana rica ettik, programın Mecliste okunmasından birkaç gün evvel bize de verilmesini istedik. Mümkün olmadığı cevabını aldık. Biraz evvel de müzakere Cuma gününe bırakılması hakkında Yüksek Heyetimize vâki teklif ve ricamız da kabul olunmadı. Programın Partimize hiç olmazsa dün verilmiş olmasında ne mahzur vardı? Buna da mı Anayasanın 44'ncü maddesi mâni idi. İktidar Partisine mensup arkadaşlarımız müzakerenin Cuma gününe bırakılmasının Anayasanın 44'ncü maddesinin son fıkrasına aykırı olduğunu ileri sürdüler. Bu hususta gösterdikleri sebepler asla ikna edici değildir. Bu mevcuda cereyan eden müzakereleri memleket okuyacaktır. Bitaraf bir hakem vaziyetinde olarak müzakerelerin Cuma gününe tehirine Anayasanın mâni olmadığını kabul ederek izahat verecektir. (*Sağdan alkışlar*)

Yine iktidar partisinden bazı arkadaşlarımız müzakerelerin Cuma gününe tehirinde siyasi mahzur mevcut olacağını ileri sürdüler. Hattâ itimat reyini alıp almayacağı meşkûk olan bir Hükümetin işbaşında bulunmasının bir tehlike olacağını iddiaya kadar ileri gittiler. Müsaadeleriyle arz edeyim ki, bu sadece bir vehimden ibarettir. Bunu ileri süren arkadaşlar Sayın Recep Peker Kabinesinin Halk Partisi Meclis Grubunun dünkü toplantısında itimat reyini almış olduklarını elbette biliyorlardı. Bu vakıayı onlar kadar bütün memleket de bilmektedir. Bu itibarla itimat reyini alıp almayacağı meşkûk bir Hükümetin iş başında bulunmasının tehlikeli olacağı iddiası tamamen gayri vâridir.

O halde iktidar partisinin niyeti açıktır. Anlaşıyor ki, Hükümet ve iktidar partisi muhalefete tetkik etmek ve hazırlanmak için imkân ve zaman vermemek istemektedir. Bundan belki iktidar partisi faydalanabilir; fakat memleket işleri hesabına zarar muhakkaktır. Hükümet programının tenkidini ve tahlilini millet öğrenmeli idi ve bu tenkid, esaslı bir tetkike dayanmalı idi. Buna imkân verilmemekle millet kürsüsünün serbestîsi takyide uğratılmış oluyor, (*Öyle şey olmaz sesleri*) Hakiki hürriyetin hasretini çeken bu memlekette milletin çektiği mihnetler hürriyetten veya hürriyetin suiistimalinden ileri gelmiş değildir. Bahis açılınca hürriyet diye hürriyetin suiistimalini ele alarak hürriyet aleyhinde birçok delilleri sayanlar hakiki hürriyetin bu memlekette bir türlü kökleşmediğini hatırlamak istemiyorlar. (*Sağdan bravo sesleri alkışlar*) Siyasi hürriyetlerin takyide uğramış olmasının ve dolayısıyla murakabesiz idarenin uzun zaman devam etmiş bulunmasının zararlarından bahis etmeye de hiç yanaşmıyorlar. Tek taraflı düşünmenin tek taraflı konuşmanın bir memleketi uzun zamanlar tenkitsiz ve murakabesiz idare etmenin neye mal olduğunu hesap etmek bizim için güç bir şey değildir. Cümlelerin malûmu olduğu üzere ve öteden beri iddia ettiğimiz gibi vatandaş hak ve hürriyetlerini takyit ve tazyik eden ve Anayasanın ruhuna aykırı olan bir takım kanunlar halâ mer'iyettedir. Bu gibi kanunların mer'iyette bulunmasının kötü tesirlerini bilhassa seçim günlerinde öğrenmeyen kalmamıştır. (*Sağdan alkışlar*)

R. KORALTAN (İçel) – Seçim günlerinde memlekette kanun yoktu, bunu bütün millet gördü (*Sağdan bravo sesleri, alkışlar*)

SOLDAN BİR MİLLETVEKİLİ – Bravo bağırmayı iyi öğrenmişsin.

Ş. TUGAY (Malatya) – Kanun senin iddian değildir.

A. MENDERES (Devamla) – İktidar partisi bir zamandan beri memleketimizde de demokrasinin inkişaf ettirileceğini ve dolayısıyla bu gibi kanunların kaldırılacağını ifade etmekteydi.

Milletvekili seçimlerine girerken de; Halk Partisi milletin huzuruna bu vâitlerle çıkmıştı. Hâlbuki vaktiyle tek parti esasına göre yapılmış ve halâ meriyette bulunan kanunların kaldırılması şöyle dursun matbuat hürriyetinin toplanma, cemiyet kurma hürriyetlerini yeniden takyit eden kanunlar hazırlanmakta olduğunu teessürle işitmekteyiz. Vatandaş hak ve hürriyetlerinin biran evvel ve tam olarak tahakkukunu ve demokratik ve murakabeli bir idarenin süratle kurulmasını candan özleyen Türk milletinin bundan ne kadar müteessir olacağını tahmin etmek kolaydır. Milletimiz demokrasiye ne kadar bağlı bulunduğunu son seçimlerde inkârına kimsenin cesaret edemeyeceği bir açıklıkla gösterilmiş bulunuyor. Milletin bu iradesine karşı hareket tecviz olunabilecek hatalardan olmayacaktır.

Hülâsa arkadaşlar, tek partili idare zamanında yerleşmiş zihniyet usul ve terip ne varsa bunların terk edilmesi zamanı gelip geçmektedir. Halbuki Hükümet programının müzâkeresi münasebetiyle beliren vaziyet gösteriyor ki, tenkitten ve murakabeden azade kalmak kaygusu, iktidar partisinin yine bir düsturu ve tedbiri olarak kalmaktadır. (*Soldan asla sesleri, Sağdan alkışlar*)

Bu sebeplerle ve Hükümet programının müzakeresine iştirak edememek durumunda bırakıldığı için Partimiz derin bir teessür duymakta olduğunu arz etmek mecburiyetindedir. (*Sağdan bravo sesleri ve alkışlar*)

Dr. SAİM ALİ DİLEMRE (Rize) – (*Görüşme salonundan dışarı çıkmakta olan Adnan Menderes'e hitapla*) Dışarı çıkma dinle. Daima böyle yaparsın. Doğru değildir. Olmaz ki böyle neyse, bendeniz zabıtlara güveniyorum çünkü burada ne konuşuyorsak yarın hem resmi gazetede, hem zabıtlarda yazılacaktır. Binaenaleyh kalkıp gidebilirler.

Yalnız Adnan Menderes'e teşekkür edeceğim geldi. Çünkü, Hükümete güven oyu verilmesi bahis konusu olduğuna göre bizim, de söyleyeceğimizi söylememiz ve bunun için de. Cuma gününü beklemek lâzımdır dediler. İşte söyleyeceklerini pekâlâ söylediler. Zaten fazla bir şey söyleyemezler matlup hâsıl olmuştur.

Demin Hükümete güvenoyu verelim diye mevzuubahis olunca ekseriyet partisinden birkaç arkadaşımız müzakere kâfidir diye takrir verdiler, fakat bu takriri yine ekseriyet partisi arkadaşları kabul etmediler ve işte müzakere devam etmektedir. Gece yarısına kadar da devam edebilir. İçinde eski arkadaşlarımızın da, bulunduğu Demokrat Partiden benim bir ricam var. Bir kere şunu söyleyeyim ki, bu bir kanun müzakeresi değildir, bu bir programdır. Bu program öyle bir programdır ki, 30 sayfa içine sıkıştırılmıştır. Fakat müzakere bir kanunu müzakeresi şeklinde olsaydı bunu üç sene müzakere etmek lâzımdı. Çünkü içinde belki 150 madde bulunacaktı. Keçi kanunları orman kanunları falan... Binaenaleyh herkes emindir ki, bunlar ana hatlardır. Ve bir Hükümet değişimi kargısında bulunuyoruz. Vaktiyle şöyle idi, böyle idi, diye konuşmak için buraya gelmedik. Müsaade buyurunuz burası Ankara'dır, Nürnberg mahkemesi değildir.

Bir Hükümet değişiyor ve yeni bir programla buraya geliyor. Burada okunan şey demin arz ettiğim gibi ana hatlardır. Binaenaleyh bir teklifim vardır. Sevgili Demokrat arkadaşlarımız da istediklerinin ana hatlarını 4-5 saat zarfında söyleyebilirler. Çünkü Refik Koraltan şimdiye kadar birçok konferans vermiş ve mitinglerde bulunmuştur. Nasıl olurda ana hatlarını söyleyemezler?

Benden evvel çokluk partisinden 5 - 10 arkadaş söz aldı ve Hükümeti tenkit etti, takdir etti ve belki daha söyleyecek arkadaşlar vardır. Biz saat 11 ve 12'ye kadar çok çalıştık müzakereden kaçmak doğru değildir. Nasıl Recep Peker programının ana hatlarını gösteriyorsa şimdi rica ederim Demokrat Parti de istedikleri şeyleri söylesin.

Cevap vermek programa cevap nasıl verilir? Uzun iş. Onun için ana hatlarını söylemesi lâzımdır. Hükümetten istedikleri nedir arkadaşlar, demokrasi nedir bilir misiniz? Çok acayip bir kelimedir bu (*Gülüştürmeler*)

Şimdi size ufacak bir şey söyleyeyim, herkes dinlesin. Biz Kıyafet Kanununu çıkardığımız zaman, Sultanları dışarıya attığımız zaman, yeni yazıyı koyduğumuz zaman, kapalı oyla mı yapmıştık? Hayır. Milleti sevdiğimiz için yaptık. Biraz de-

mokratik olmadan evvel nasıl söyleyeyim, prodemokratik olmalıyız. Yani milleti severek zaten bu onda mündemiçtir.

Ben demokrat partinin milleti sevdiğine kaniyim, fakat bu kadar mitingler yaptıktan ve bu kadar nutuklar verdikten sonra biz şunu işitiyoruz demeğe Fuat Köprülü'yu davet ediyorum buraya, burada desin ki, ben şunu istiyorum, siz ne yazarsanız yazınız, çiziniz? Sonra efendim, bu muhalefet partisi neden teşekkül etmiştir. Elbette bir programı vardır. Bir umdesi vardır, ben söylemem, olmaz. Niye Cuma günü? Şimdi burada gelin söyleyin. Müsaade buyurun, şayet Demokrat Partili arkadaşlarım, içinde üç, dört tane söz söyleyen ve çok eskiden tanıdığımız arkadaşlar buraya gelirler de isteklerinin ana hatlarını söyleyiverirlerse ne kâğıda yazmağa lüzum var, ne de bir şey. İsteklerini ana hatlarını söyleseler ve bu ana hatlar da Recep Peker'in nutkuna tevafuk ederse ne olacak? Onun için de onların eksik gördüğü ve tamamlamak istedikleri şeyleri görürlerse halk ferahlamaz mı?

C. S. BARLAS (Gazianteb) – O zaman onlar iflâs ederler.

Dr. S. A. DİLEMRE (Devamla) – Bizim milletimizin istediği şey; ittihadı efkâr. Sizin isteklerinizi isterseniz sizin tarafınızdan ben söyleyivereyim. (*Soldan gülüşmeler, alkışlar*) Bugün yapmayalım... Acıyın yahu bu millete. Geliniz buraya, isteklerinizi ana hatlarını söyleyiniz.

Biraz önce Adnan Menderes geldi, evvelce de Köprülü arkadaşımız gelmişti, dediler ki siz haftalarca evvel hazırlandınız. Hangi bir haftadan beri aylardan beri hazırlanmıştı, senelerden beri dillerde gönüllerde hazırlanmıştı. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*) Binaenaleyh insafa ve elinizi vicdanınıza koymağa davet ederim. Recep Peker cevabını burada mı verecek? Bizim eskiden beri tuttuğumuz ve güttüğümüz yol budur. Anladın mı? (*Gülüşmeler*) Ben bunu her yerde söyledim. Bakın benim hususi hayatım nedir. Bilir misiniz? Sizin söylediğiniz, benim söylediğim, Hükümetin söylediği yarın gazetelerde, zabıtlarda, resmi gazetede çıkacak. Göreceksiniz ki sizin söylediklerinizle Recep Peker'in söylediği arasında hiçbir fark yoktur. O arkadaşların yaptıkları böyle bir şeyi ben bir Türk partisinden beklemiyorum. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

Dr. KÂMİL İDİL (Maraş) – Sayın arkadaşlar, ben Peker Hükümetinin, programında mevcut kültür ve sağlık işleri hakkında birkaç söz söylemek isterim.

Milletin yarınını yüklenecek neslin eğitimi konuşulurken bunların çalışmalarını başarılı bir şekilde neticelendirecek okul sağlığı konusunun ihmal edilmemesi lâzımdır. Bilirsiniz ki, ilkokul bütün milli eğitimin temelini teşkil eder. Okulların sağlık ve ruh durumları ile yakından alâkadar olunmazsa eh tabii bir şekilde başarısızlıkla karşılaşılır. Gözü iyi görmeyen, kulağı iyi işitmeyen, çocukların vakti zamanı ile keşfi ve bunlara kolaylık gösterilmesi, ruhi tahayyüllerine çocukça kapılan çocukların hususi bir eğitime tâbi tutulmasını ancak iyi bir okul sağlığı bahşeder.

Bugünkü çalışmaların bir formaliteden ibaret kaldığını bilmeyenimiz yoktur. Okul hekimliği çok önemli bir vazifedir ve bunun liyakatli ve işsever hekimler ve

hemşireler tarafından yapılması gerekir Ekleme vazifeler halinde yapılagelen bugünkü okul hekimliği ise tam mânası ile başarısızdır.

Bir aralık Milli Eğitim Bakanlığının bir kanun teklifi dikkatimi çekmişti. Bu teklifin Yüksek Meclisinize kadar intikal etmediğini görerek üzülmüştüm. Bu hususun Recep Peker Kabinesince ele alınmasını temenni ederim. Tıp Fakültesinde koruyucu hekimlik kürsüsünün ihdası gerektir.

Sağlık işlerine gelince:

Sağlık işlerimizin şahıslarla kaim veyahut şu veya bu zatın şahsi telâkkilerle değişen bir programa tâbi tutulmasını memleket ve millet için zararlı bulmaktayım. Bu bakımdan Peker Hükümetinin sağlık işlerimizi tanzim edecek esaslı bir program hazırlamasını ve bütün bakanlık memurları değişse bile programdan şaşılmaması esasının kurulmasını bir zaruret olarak görmekteyim. Bu bakanlığın esaslı vazifesi milli sağlığı korumaktır. Bu bakımdan koruyucu hekimlik programının esasını teşkil etmelidir. Bize coğrafi ve kültür bakımlarından benzeyen milletlerin tecrübe ve tatbik ettikleri muvaffak oldukları sistemler vardır. Bu usuller daha ileri memleketlerde de başarı ile tatbik edilmektedir. Bizde de kolayca tatbik edilebilir. Sağlık merkezleri sistemi adı verilen teşkilâtın şümüllü bir şekilde yurdumuzda tatbikatına geçilecek zaman çoktan gelmiştir. Hattâ geç kalmışsınız. Sağlık merkezleri için gereken elemanların yetiştirilmesi için kurulan Hıfzıssıhha Okulu sekiz sene dir çalışmadan beklemektedir. Bu okulun muvaffak olması hususunda Bakanlığa birçok teklifler yapılmıştır. Bunların biranevvel ele alınması ve okulun üniversite fakülteleri gibi mütalâa, olunması ve burada yetiştirilecek uzmanlara görecekları tamamiyle firagatkâr olan koruyucu hekimlik vazifesi dolayısıyla hususi kolaylıklar yapılmasının göz önünde tutulması icabeder.

Bugün Hükümet tabiplerinin gördükleri işleri size saysam hayret edersiniz; bir şahsın maddeten başarmasına imkân bulunmayan bir sürü vazife yükletilen ve daha o gün tıp fakültesini bitiren hekimlerin ne dereceye kadar başarılı çalıştıkları cayı teemmüldür. Bu bakımdan Hükümet hekimlerinin içinde bulundukları çıkmazdan kurtarılması zaruridir.

Sözlerimi bitirmeden evvel Devlet hekimliği yapan arkadaşları pratisyen olmaya sevkeden ve birçok şikâyetleri intaç eden usulün kaldırılması hususunun ele alınması gerektiğini de belirtmek isterim.

Peker Hükümetine başarılar dilerim.

CEMİL SAİT BARLAS (Gazianteb) – Sayın arkadaşlar; bundan biraz evvel konuşan Saim Ali arkadaşımız Hükümet beyannamesiyle bütçe müzakeresi arasındaki farkı kısaca izah etti ve hakikaten gayet veciz olarak söyledikleri gibi, memlekette 6 - 7 harp yılının mütemadi surette omuzlarımıza yüklediği külfetin, mesuliyet partisinin Hükümetinin kalkması için birer birer her vatandaşın derdine deva bulan bu program hakkında aşağı yukarı duyduğu zaman aklına uygun gelip gelmediğini tahmin edecek mevkide idi. Hatta bunun nazari olarak böyle olduğunu kabul etmesek bunun mühim bir noktası vardır. Demokrat Partili arkadaşlara soru-

yorum, dış siyasette bizimle mutabık mısınız? Bunu sizin ağzınızdan ve Meclis kürsüsünden duymak istiyorum, gazete sütunlarından değil. Hiç olmazsa dış siyasette Hükümetle beraber olduğunu söyleyecek bir Demokrat Partili arkadaşı bu kürsüde görmek istiyorum.

Arkadaşlar, Adnan Menderes arkadaşım bu kürsüden buyurdular ki, bu müzakereye devam etme veya etmemek takririnin efkârı umumiyedeki tesiri bizim haklı veya haksız olduğumuzu gösterir. Arkadaşlar, demokrasi demek milletin iradesinin parlâmentoda tecellisi demektir, sözün sokağa düşmesi değildir. (*Soldan Bravo sesleri*) Sözü Hükümet sokağa düşürmeyecektir. Sözü sokağa düşürecek Hükümeti Halk Partisi hiçbir zaman taşımayacaktır ve bu millet Meclisinin güvenoyuna, mazhar olmayacaktır. Gine Adnan Menderes bilir ki, murakabesiz Hükümet dediği Hükümet partisinde yıllarca bulunmuş ve bunun gizli içtimalarına iştirak ederek vekillerin nasıl geldiği ve nasıl gittiğini öğrenmiştir. Biz hakikaten bu Millet Meclisinin saklında yalnız demokrat partiden hürriyeti öğrenmiyoruz. Milli mücadelede birinci Büyük Millet Meclisi bütün programsızlığına rağmen muhtelif şahısların, muhtelif düşüncelerine rağmen bugün bile imrenerek baktığımız fikirlerin çarpıştığı Meclisdi.

Sabahleyin biraz ümide düşer gibi olmuştum fakat gazeteye başmakale yazar gibi burada propaganda yapmaları beni ümitsizliğe düşürdü onun için şimdi soruyorum, Demokrat Parti iç siyasette nokta-i nazarını söylemiyorsa dış siyaset hakkında ne düşünüyor? Bunun hakkında bu kürsüden cevap versinler. (*Soldan alkışlar*)

TAHSİN BANGUOĞLU (Bingöl) – Arkadaşlar, ben Adnan Menderes’e cevap vermek için söz almamıştım. Fakat bizim konuşmamız arasında onun bir hâdise teşkil eden sözlerinden duyduğum teessürü ifade etmekten kendimi alamıyorum. Akar, berrak bir su gibi müzakerelerimizin arasında yaramaz bir çocuk adeta bir taş atıp onu bulandırmak istemiştir. Hâdise budur; Bu arkadaşlarımız geçen devre içinde altı kişi idiler. Hep böyle hareket ederlerdi. Gelirler, ortaya bir lâf atarlar ve kaçarlardı. Bu devrede 60 kişi oldular, yine öyle yapıyorlar.

Arkadaşlar, bu kürsüden mertçe konuşulur, kaçmak olmaz. Biz konuşmalarımızın mesulüyüz, bu arkadaşların da sözlerinin mesulü olmasını ve karşımızda oturmalarını istiyoruz.

REFİK KORALTAN (İçel) – Oturuyoruz.

TAHSİN BANGUOĞLU (Devamlı) – Aynı taktiği yalnız Mecliste değil maa-lesef efkârı umumiyede, halk arasında da kullanılmaktadırlar, Bir nevi muştalama Bir muşta vurup kaçmak. Halk arasında ve efkârı, umumiyede yaptıkları da budur. Bunu esfle söylemek mecburiyetindeyim. Kışkırtıp kaçmak mevkiindedirler.

Adnan Menderes’in buradaki beyanatı bize göstermiştir ki, bu arkadaşımızın ve daha evvel söz söyleyen Fuat Köprülü arkadaşımızın müzakerenin geri bırakılması hakkındaki teklifleri iyi niyete istinat etmiyordu.

Maksatları, sadece bu tarzda bir şeyler yapıp, belki daha iyi hazırlanmış olarak ortaya bir şey atıp Meclis Müzakeresini bulandırmaktan başka bir şey değildi. Çün-

kü konuştuıkları şeyler bizim müzakere ettiğimiz mevzularla asla alâkası olmayan şeylerdir. Biz, yeni Hükümetin; programı üzerinde konuşuyoruz. Adnan Menderes ise yeni Hükümetin programı bahis; mevzuu etmemiş, o sadece tahrik edici sözler söylemiş ve gitmiştir. Bunu teessürle kaydediyoruz, bundan sonra böyle olmamasını temenni ediyoruz. Bu tarzda hareket etmeyi biz de icabında bileceğiz.

Arkadaşlarımız müzakerenin geri bırakılmasını istediler. Bunun muhtelif sebeplerle geri bırakılmaması lâzım geldiği müdafaa edildi. Son hâdisе bunda Meclis çokluğunun ne kadar haklı olduğunu ispat etmiştir. Çünkü arkadaşlarımız cevap üzerine cevap, cevap alelcevap, haşıye alelhaşıye, lâkırtıyı uzatmak suretiyle Yeni Hükümeti günlerce askıda bırakmak fikrini takip etmişlerdir. Bu noktayı teessürle kaydetmek lâzımdır.

Benim söz almaktan maksadım, Hükümetin programı hakkında intibaimı kısaca söylemek ve bir temennide bulunmaktır. Zannederim ki, hâdiseyi burada bırakıp biz kendi müzakeremize devam etmek mevkiindeyiz.

Yeni Hükümetin programı geniş bir programdır, bütün millî hayatı çerçeveleyen bir programdır. Bilirsiniz arkadaşlar, bu devirde Devlet idare etmek çok teferruatlı bir iş olmuştur. Halk iğnesinden ipliğine kadar bugün Hükümetten sorulmaktadır. Gördük ki, Celâl Bayar Hükümeti millî hayatı bütün teferruatıyla... (*Recep Peker Hükümeti sesleri*) Recep Peker Hükümeti Millî hayatı bütün teferruatıyla önüne alarak programlaştırmak istemiştir. Uzun olmakla beraber bu program tıkız bir program halinde gözümüzün önünde bulunmaktadır, içerisinde boş lâf yoktur. Bu itibarla program doyurucudur, tatmin edicidir. Bu programla yeni Hükümetimizin memlekete çok hayırlı hizmetler görmesini temenni ederiz. İşaret etmek istediğim nokta şudur: Programda iki türlü işler bahis mevzuu olmaktadır. Bunların bir kısmı, programın da işaret ettiği gibi, derhal tatbika konulacak radikal fikirler, yani bir takım, tedbirlerdir. Bir kısmı ise az veya çok uzun vadeli işlerdir. Bunlar sistematik tasnif içerisinde yanyana gösterilmiştir.

Derhal tatbika konacak fikirler, tedbirler harb yıllarında konmuş olan bazı takyitlerin, kaldırılması gibi, şimdiye kadarki icraatta bazı düzeltmeler yapılması gibi tedbirler ve nihayet millî hayatın, umumi hayatın harbden sonra harb sonrası dünyasına intibak ettirilmesi için alınması gereken bazı tedbirlerdir. Hükümetimiz bu neviden belki daha bazı tedbirleri bize getirecektir. Bu yolda getireceği tedbirler için, eminim ki, Büyük Meclis Hükümete yardımcı olacaktır.

İkinci türlü işler az çok uzun vadelidir. Bunlar programda diğer tedbirler yanyana ve karışık olarak gösterilmiştir. Bu ikinci nevi işler bizini yıllardan beri tatbikına çalıştığımız kalkınma, imar, kurma, gelişme işlerimizdir. Bunlar bu plâna muhtaçtır. Belki harb yılları böyle bir plânın yapılmasını ve tatbikini imkânsız kılmıştır. Fakat ümit ederiz ki harb sonrası yılları, sulh seneleri bu gibi işlerde daha plânlı çalışmamızı mümkün kılacaktır. Onun çok temenni ve arzu ettiğim ve Recep Peker Hükümetine nasip olmasını dilediğim budur. Bir Devlet plânı; mali kaynaklarımıza, maddi ve mânevi imkânlarımıza göre ayarlanmış, senelere bölünmüş ve masrafları karşısında gösterilmiş bir Devlet plânı.

Bu plânı inşallah Hükümet yakın bir zamanda Büyük Meclise getirmek imkânını bulur. Eğer böyle bir plânla çalışırsak Hükümetimizle Meclisimizin anlaşması ve Hükümetimizle halkın anlaşması çok kolaylaşmış olacaktır. İşlerimiz ve çalışmalarımız çok daha verimli olacaktır.

Yeni Hükümete başarılar dilerim.

REŞAT AYDINLI (Denizli) – Muhterem arkadaşlar, Sayın Recep Peker Hükümetinin dış politika etrafındaki nokta-i nazarı; yurttan sulh, cihanda sulh cümlesiyle hulâsa edilen yurdumuzdan bir taş vermeyiz ve kimsenin toprağından bir karış istemeyiz. İstiklâl ve hürriyet yegâne temelimizdir cümleleri ile tamamlanmakta olan esastır.

Aziz arkadaşlar, türlü olayların tesiri ile ve başta eski Hükümetin fazla memnuniyet verici olmayan murakabesizliği yüzünden Türk içtimai bünyesi iktisadi ve kültürel bünye sarsılmıştır diyebiliriz. Bilhassa Türk köylüsü hiç te isabetli olmayan bir sürü tedbirler yüzünden mustarıptır. Sayın Peker Hükümetinin bu derdi anladığına ve samimiyetle bu derde derman aradığına dair programında katı işaretler vardır. Bu bakımdan tebriklerimi lütfen kabul buyurmasını rica ederim.

Muhterem Milletvekilleri, şu ciheti şayanı tenkit bulduğumu arz etmekliğime müsaade buyurun. Programın içinde maalesef müşahede imkânını bulamadığım esaslar şunlardı; hepimizin takdir edeceğine kani bulunduğum ve hiçte demokratik zinhıyete uygun olduğuna inanmadığım kanunlarımız mevcuttur. Sayın Başbakan bu kanunlara programında dokunmamıştır. Halbuki hepimizin şaşmaz gayemiz halk hükümrânlığının tahakkuku ve vatandaşların şahsi hak ve hürriyetlerinin mutlak surette masuniyetidir. Elyevm meriyet mevkiinde antidemokratik kanunlar vardır. Bu kanunlar demokratik nizamın tam teessüsüne birer mânidir kanaatindeyim. Hükümet programında bu kanunların kaldırılacağına dair bir belirti müşahade edemediğimi tekrar arz ediyorum. Belki anlayamamışımdır; kusurlarımı affetsinler. Hattâ mevcut kanunlar yetmezse daha şiddetlilerini çıkarmak kararıyle huzurunuzda geleceğiz mütalâasına iştirak etmek mümkün değildir ve böyle bir teşebbüste bulunmamalarını temenni ederiz.

Kısaca bir noktaya daha temas edeceğim: Orman Kanununun tatbikatından mütevellit ıstıraplar büyüktür. Köylü ziraat aletlerini dahi bugün kolayca temin edememektedir. Bu hususat kanaatimce hakikaten tamamiyle kendisidir. Bu da bu kanunun tatbikatından mütevellit işlere bir misaldir.

Sonra maarifte çok mühim bir dert vardır. O da şudur: bilhassa ilkokul öğretmenleri mütemadiyen Maariften ayrılmaktadırlar. Tesbit ettiğime göre 1935 ten 1946 ya kadar 10 bine yakın meslekdaş maatteessüf Milli Eğitim dâvasından ayrılmıştır. Bu derde çare aranmalıdır.

Sonra ilköğretim dâvasında yeni eğitimci yerleştirilirken diğer grup zedelenmektedir. Milli Eğitim Bakanından bu konulara çare bulmasını rica ediyorum ve başaracağına yüzde yüz kaniyim.

Köy Enstitülerinde esaslı meslek bilgisi verildiğini iddia edemeyiz. Bu enstitüden çıkanlar köylerde hakiki mürebbilik ve hocalık yapamıyorlar. Hakiki surette ziraati fenniye öğrenmiyorlar. Kifayetsizdirler. Çıkanlar ziraat yönünden rehber olamıyorlar, sanat yönünden rehber olamıyorlar. Üstelik kendileri on binlerce, yüz binlerce lira masraf yapıyorlar. Bendeniz gezdiğim yerlerde bunları gördüm. Hâlbuki bu iş çok önemlidir. Çünkü büyük Türk Milletinin heyeti asliyesini teşkil eden asil Türk köylüsünün öz davasıdır. Bu mevzuun sür'atle düzeltilmesi lâzımdır.

Mühim bir noktayı ayrıca tebarüz ettireceğim. Bugün memlekette anlayabildiğime göre şöyle bir manzara vardır.

Bir (Dar gelirliyle) iki (Halk tabakası) bunlar arasında fark gözetilmektedir. Sayın Recep Peker Hükümetinden ki aynı zamanda (Kendileri hocamdır) bu mevzu üzerinde behemal durmalarını ve bu ikiliği kaldırmalarını rica ederim.

Sözlerimi burada bitirirken demin söz söyleyen bir milletvekili arkadaşımıza, adını Cemil Barlas olarak tesbit ettim, müsaadenizle cevap vermek isterim. Dediler ki söz sokağa düşmüştür. Evvelâ tasrih edeyim ki hitap ettikleri arkadaşın ben avukatı değilim. Heyeti umumiye alâkadar ettiği için, yahut alâkadar ettiğine kani olduğum için arz edeyim, söz sokağa düşmüştür dediler. Ben şahsen bu heyecanlı hitabeyi esefle karşılarım. Çünkü söz sokağa düşmüştür ne demektir? Bundan sokakta toplanan vatandaşlar mı maksuttur? Sokakta toplanan on binlerce vatandaş, kanuni haklarına istinaden toplanan bu vatandaşlar milli iradenin hakiki sahipleri değil midirler? (*Sağdan alkışlar*) Bu büyük milletin bir kısım evlatları dahi olsa bu evlâtlara saygı gösterelim. (*Sağdan doğru sesleri, alkışlar*) Hak yolu halk yoludur. Halkın sesi elbette hakkın sesidir. (*Sağdan alkışlar*) Sokakta söylenen sözlerin bu karakteri taşıdığına kâni olduğum için vicdanen bunları söylemeyi borç biliyorum. Parantez açarak şunu da söyleyeyim ki yanlış anlamadığıma katiyen kaniyim, milletin sözünü bu şekilde karşılamak yahut istihfaf etmek hiç kimsenin hakkı değildir. (*Sağdan alkışlar*)

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – Sayın arkadaşlar, söz almak niyetinde değildim. Fakat Adnan Menderes'in söylemiş olduğu sözler gerek vicdanlarımızı ve gerek memleketin bütün halkını aynı mahiyette, aynı tesir altına alarak üzeceği için bu konunun yüksek huzurunuzda millet huzurunda esaslı şekilde açıklanmasını gerekli gördüm.

Adnan Menderes, Millet Meclisine, Recep Peker Hükümetinin ve C.H.P. Grubunun ve Meclisinin saygı göstermediği ve bir kaçamak vaziyeti ihdas edilerek milli murakabenin ortadan kaldırılmak istenildiği gibi birtakım acı ithamlarda bulundu.

Arkadaşlar, Millet huzurunda memleketin bütün efkârı umumiyesi karşısında sorarım kendilerine ve içlerindeki hukukçu olan arkadaşlarının cümlesine, dünyanın hangi memleketinde, bir Hükümet Meclis huzuruna çıktığı vakit, muhalefet, müzakerenin tehirini talep eder? Var mıdır dünyada böyle bir şey? Tamamıyla bunun aksi vardır.

Hükümet beyannamesiyle gelir, kanaatini Meclis huzurunda söyler ve Meclisten itimat talep ederler. Derhal müzakereye başlanır. Bu, onun en esaslı bir hakkıdır. Çünkü memleketin idaresi muallâkta kalmaz. Bugün İngiltere’de olsun, Fransa’da olsun bir Hükümet gelip te güven istediği zaman muhalefet fırkasının, ben şu hususu hazırlamadım, ben bu hususu hazırlamadım diye müzakereyi tehir etmek istediği vâki değildir. Muhalefetin elinde müzakereyi açmak için daima bir silâh vardır. O da istizah silâhıdır. Hükümetten 1, 2, 3, hattâ 20, 30 kadar istizah yapılır ve Hükümete gerektiği zaman cevap verir. “Müzakereyi tehir etmiyorlar, meydan bırakılmadığından dolayı biz hakkı murakabeyi kullanamadık” gibi sözlerin asla hukuk esaslarıyla münasebeti yoktur arkadaşlar. (*Soldan şiddetli alkışlar*), Yoktur böyle bir şey. Bendeniz şunu isterdim arkadaşlar; Allah müsaade etseydi, fen müsaade etseydi büyük Türk Milleti televizyonla şu dakikadaki manzarayı gözleriyle görseydi, görmeliydi. Evet, kim kaçmış murakabeden... Nasıl böyle bir söz kullanılabilir. Bu kürsü kendilerine açıktır. Şimdi benden evvel söz söyleyen bağımsız arkadaşımız söylediği sözle pekâlâ vaziyeti belirttiler ve yine pekâlâ iktidar göstererek kendisine göre müteaddit konular üzerinde durdular ve vaziyeti tenvir ettiler. Memlekette Hükümet nasıl muallâkta kalabilir. Mesuliyet meselesinde benden evvel söz söyleyen muhterem arkadaşlarım tebarüz ettirdiler. Bu Meclis Milli mukadderata vazîül-yed olan bir Meclistir. Bir Meclisten memlekete 48 saat sonra itimat reyî için vakit istemek âdeta avukatın mahkemede istimhal etmesi kabilinden bir şeydir (*Alkışlar*) Onun için böyle bir düşünce ile Hükümet muallâkta bırakılabilir mi? Bir milletin hayatı siyaseti buna müsaade eder mi? Milletin mukadderatı muallâkta kalmaya tahammül eder mi? Milletin büyük şuuru bunu murakabesizlik mânasına telâkki edebilir mi? Buna nihayet bir safsata kıymeti verilmelidir, Millet de fazla bir kıymet vermez. (*Soldan alkışlar*)

Söyledikleri sözler ağırdır. Kendi arkadaşları da bu partinin içinde yaşamışlardır. Bu partide murakabesizlik olmuş mudur? Daima sık, sık gece gündüz gece üçlere kadar çalışılmıştır. Biz Milli Korunma Kanunun birinci müzakeresinde Sayın Recep Peker’le gece saat üçte karların ve buzların üstünde Meclis konuşmalarından ayrıldık amma kendileri buna iştirak etmedilerse günah bizim midir? Ve şimdi o müzakerelere iştirak edenlerin başına taş mı atmalıdır? Rica ederim milletin büyük şuuru büyük idraki büyük muhakemesi meydandadır. Dünyanın hiçbir yerinde muhalefete mühlet verilip mahkeme usulü muhakeme yapılmaz muhalefet her an her dakika atının ve eğerinin üzerinde bulunacaktır. Çantasında ne kadar ok varsa muhalefetin sinesine saplayacaktır. Hürriyet yolundayız, murakabe yolundayız. Memleketi kurtarmanın yolu budur. (*Soldan bravo alkışlar. Yaşa sesleri*)

Dr. KEMALİ BAYİZİT (Maraş) – Arkadaşlarım, ben de bugün konuşmak niyetinde değildim. Demokrat Parti Sözcüsü Adnan Menderes arkadaşımı kalplerimizi kıracasına yaptığı beyanat beni kürsüye çıkmağa sevketti.

Arkadaşlar, bahtsızlığa bakınız ki, müzakere başlayalı beş saat oldu, elime, geçen şu vesika ancak bir saattir elimdedir. Eğer beş saat evvel şu vesika elime geçmiş olsaydı arkadaşlar, Demokrat Partinin; Hükümet beyannamesine cevap vermek için

mühlet istemesindeki taktiğin ne olduğunu o anda huzurunuza serer ve Demokrat Parti sözcülerinin ruhu ezen itaplarını dinlemek vaktini dahi bir tarafa, bırakırdık. Arkadaşlar, Demokrat Parti, müzakerenin tehirini istemekle bir parti taktiği kullanmaktadır. Vesika bakınız, okuyorum ne diyor. Demokrat Partinin bir beyanamesinden alınmış bir parçadır. Diyor ki; Büyük Kuruculardan Refik Koraltan'ın şu sözleri şayanı dikkattir... Bazı şeyler söyledikten sonra: Yarınki Hükümet acaba nereden kuvvet alarak izahat yapacaktır. Biz böyle bir Hükümeti tanımayacağız.

Arkadaşlar; bunlar vaktiyle vermişler kararlarını (*Soldan bravo sesleri alkışlar*) Sonra Sayın Refik Koraltan Büyük Kurucu vasfını vermiş kendilerine nedense diyor ki, iktidar partisi, ekseriyet partisi söz verir amma sözünü tutmaz. Bunu seçimlerde ispat ettiler.

Binaenaleyh kanunsuzluk oldu, hürriyete tecavüz oldu, şu oldu, bu oldu... Arkadaşlar hiçbir parti seçimlerde kanuna riayetsizliği, kanuna tecavüzü istemez. Biz de bunu istemedik. Eminim ki, Demokrat Parti arkadaşları da istememiştir. Çünkü bunun dahi başlangıcı yine kendilerinden kopmuştur. Sayın Refik Koraltan unuttu mu, Hatay'da genç kaymakamlara, bize müzahir olun, sizi vali yapacağım, dediğini.

Arkadaşlar; bu kürsünün hürriyeti vardır. Milletvekili olarak hepimizin murakabe hakkımız vardır ve yapıyoruz. Kendileri de istiyorlarsa bunu mükemmel surette yapabilirler. Bu hürriyeti ellerinden almıyoruz. Binaenaleyh efkârı umumiye-ye karşı boş yere, kürsü hürriyetini müdafaa ettik de ekseriyet partisi bizi susturdu demesinler. Bunu dedirtmeyeceğiz. Recep Peker kabinesine ekseriyet partisi olarak elbette itimat oyumuzu vereceğiz. Çünkü kendileri bu itimat oyunu vermemek için önceden karar vermişlerdir. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; vu-
zuha, sarahata ihtiyacımız vardır. Bugünü, evvelki günleri mütalaa etmeden an-
lamayız. Eğer benim bayram yerine giden bir çocuk sevincile geldiğim bugünkü
Millet Meclisi daha başlangıçta ifratlariyle iki tarafın Türk Milletini meys edecek
bir cereyan alırsa en hayırlı bir teşebbüs hazin bir macera manzarası gösterir.

Müsaadenizle; biraz geriden başlayarak benim hayatıma dâhil olan bazı hatı-
ralarımı size anlatacağım: Mahmut Celâlettin Paşanın Mir'ati hakikat isminde bir
kitabı vardır. Rusya orduları Ayastafenos'a geldiği zamanda geçen Padişah Abdül-
hamit bir Şûrayı Saltanat toplamıştı. Bu Şurada Astarıcılar Kâhyası Ahmet Efendi
söz alıyor ve diyor ki, harbin bize müsait olduğu zamanlarda bizi toplamağa lüzum
görmediniz harp bizim aleyhimize döndü, düşman orduları Ayastafanos'a, payita-
hın kapılarına dayandı, bizi şimdi çağırılıyorsunuz, geç kaldınız. Tarihimizde meşum
bir devir açacak olan Abdülhamit ortaya atılıyor, şu cümleyi söylüyor: Şu herifi sus-
turunuz! Hakikaten bu cümle memlekete hâkim oldu. Bu padişahın bütün saltanatı
müddetince Türkiye Karacaahmet Mezarlığı sessizliğine düştü. Yalnız gizli olarak,
hürriyet cereyanları devam ediyordu. Türk milletinin ıslahat yolunda hürriyet yo-
lunda sıra sıra kendi kanlarına bulanmış padişahlar vezirler, Mithat Paşalar, Namık
Kemaller gibi. Bu memleketin kalbinde yer tutmuş binlerce şehidi vardır. Ondan
sonra nihayet 908 ihtilâli meydana geldi.

İttihat ve Terakki çok samimi fikirlerle, memleketi çok seven adamlara mahsus bir cesaretle iş başına geldi Fakat müfsitler araya girdi, Millet Meclisinde, matbuata tahrik hareketi yer buldu ve nihayet bir gün İstanbul Meclisi Mebusanı'nda Seres Mebusu Derviş Bey Berat Mebusu Kemal Beyin suratına bir tokat indirdi. Bu sadece ifratın harekete getirdiği bir tokat idi. Sizi temin edebilirim ki, son Cihan Harbinin zaferlerinden sonra Moskova'da yüz bataryanın salvo ateşinden vücuda gelen gürültüden bu tokat daha büyük gürültü yaptı ve onu, bütün memleket ve dünya süratle duydu, karşılıklı tahrikler arta arta nihayet sokaklarda adam öldürmeler gördük ve süngü isminde, tüfek isminde, top isminde gazeteler çıktı. Buna mukabil Derviş vahdeti bozulmuş havadan, sisten, dumandan istifade ederek bildiğiniz volkanı çıkardı. Kimse iradesine sahip değildi. Bir gazetenin yeri açık kaldı. Cehennem, o gazete yerine, vaka olarak cehennem çıktı: 31 Mart isyanı. Hâlbuki hakikatta hürriyet boğuluyordu. Birinci Cihan Harbine girdiğimiz vakit, Meclisi Mebusanın bundan haberi yoktu, vükelânın çoğu bilmiyordu ve tahttaki padişah bilmiyordu.

Akibeti bilirsiniz; kendimizi ölümün çukurunda bulduk, Anadolu'ya geldik, burada toplandık. Arkadaşlar, tarihi bir hata olur eğer Ankara'da kurulan Millet Meclisini genç nesillere hiç vazifesini yapmamış münakaşa etmemiş vazifesine hiyanet etmiş bir Meclis olarak tanıtırsak (*Soldan bravo sesleri*) Millet Meclisinde parti ictimalarında murakabe vardı, onu az buluyorduk, onun için içimizden hizipler çıktı. Terakkiperver fırkası gibi fırkalar kuruldu. Bugün mesut bir tesadüf eseri olarak bugün hep beraber Cumhuriyetin esaslarını tahakkuk ettirmek için çalışırken Meclisimize riyaset eden zat o Terakkiperver fırkanın kurucularından bir Türk kahramanı olan general bir milletvekilidir. (*Alkışlar*) Meclis Reisimiz bugün de aynı imanın sahibidir.

Muhterem arkadaşımız Refik Koraltan bir itiyattan bahsettiler, itiyat tarif edilmeğe muhtaç bir şeydir. Tütün, rakı, afyon itiyadı, itiyat uzun senelerde hâsl olur. Refik Koraltan 25 sene bizimle çalışmış bir arkadaşımızdır. Bizim itiyadımız mevzuubahis ise kendi itiyadı da bahismevzuu olmayacak mıdır? (*Gülüştürmeler*) Bu bir, ikincisi başta söylediğim üzere vuzuh için, bir şey ilâve edeceğim: 25 sene iktidar mevkiinde durduktan valilik Milletvekilliği Başvekillik gibi vazifeler gördükten sonra sanki o devirler hiç geçmemiş hayaline kapılarak ve kendisini tamamen masum, karşıdakileri bir mücrim sürüsü görmek çok garip olur. (*Soldan bravo sesleri ve alkışlar*)

Biz Türk milletinin karşısına samimi bir kalb ile uzun zaman süren başarılar ve bazı hatalarla çıkıyoruz. Hatalarımızı da tashihe azmetmişizdir. Son zamanlarda ne yaptıksa bunu tashih düşüncesi ile yaptık. Müsaadenizle arkadaşlarımla sorsam bir Parti halinde teşekkül etmiş olarak buraya gelmeleri ihtilâllerden, boğuşmalardan sonra mı olmuştur? Orada silâh zoru mu kullanılmıştır? (*Soldan bravo sesleri*)

Biraz mizahi olmakla beraber müsaadenizi rica ederek bir şey söyleyeceğim çabuk değişme tamamiyle değişme hayaline kapılmak batıldır. Fransızca (Transformiste) derler bir adam vardır. Biz ona değişgen diyebiliriz. Tiyatroda bir adam bir kapıdan girer öbür kapıdan çıkar. Bir dakika evvel bir jandarmadır, tekrar gi-

rerken bir hizmetçi kız, sonra kısa pantolon, kuşaklı jaket bu avcı halk bu manzara karşısında çok eğlenir, bu çabuk değişmeler onu güldürür fakat hep yeni kıyafetin içinde hep aynı adam vardır. Başkalarını itham etmeden Demokrat Parti arkadaşlarımız acaba nereye gidip günahlarını çıkardılar. *(Soldan alkışlar)* Evet hatalarımız var, samimiyetle, namusla onları tashih etmek azmindeyiz. Hata yapmayan fert, zümre, Hükümet olmuyor. Demokrat Parti arkadaşlarımız ise henüz vazifelerine bağladılar, onlar da hata ediyorlar. Fakat ben bugün onların ruhunu kırmamak için bu noktalar üzerinde durmayacağım. Birbirlerimize karşı müsamaha ile geniş davranalım. Onlar 25 senenin sevaplarında, günahlarında bizimle beraberdir. *(Soldan bravo sesleri)* Demokrat Partiye mensup olanların bir kısmı uzun müddet beraberce çalıştığımız dostlarımızdır. Tecrübelerine inanıyoruz, zekâlarına inanıyoruz. Onların fevkalâde faydalı bir vazife deruhte ettiklerine inanıyoruz. Kendi zümremiz, Cumhuriyet Halk Partisi murakabenin lüzumuna kanidir. Bunu tesis etmeği memlekete karşı büyük bir borç bildiğimiz için elimizden geldiği kadar bu kürsüde ve kalemlerimiz elimizde büyük fikrin zaferi için beraberce çalışacağız. İklimimizin pek müsait olmadığı bir ağacı topraklarımıza diktik, bu ağacın yetişmesini, gelişmesini istiyoruz. Bu çabuk kopan infial rüzgârları onun dallarını kırmasın, onu kurutmasın. Birbirimizi vaziyetin mazur göstermediği ithamlar altına koymayalım. Bir ekalliyet zümresinin kendisini tamamen mazlum görmesi bir ruh hastalığı vücuda getirir. Eğer onlar bizim her hareketimizde suiniet görürlerse biz de nihayet mazlum oluruz. O zaman bu memleketi nasıl idare ederiz? Ağır sözlerden vaz geçelim. Memleket vicdanını temin ederiz, murakabeyi yaşatmağa, köklendirmeğe ahdettik. Göreceksiniz parti fikri memleket fikrine galip gelmeyecektir. Büyük ve millî menfaatlerde onlarla birlikte hareket edeceğiz. Nasıl ki bugün onlar bize bunun güzel bir misalini verdiler. Harici tehlike karşısında, onlar bizden ayrılmayacaklarını gösterdiler, bu bizi çok sevindirdi. Bunu bekliyorduk ve buna inanıyorduk. Türkiye'mizin çok buhranlı bir devrinde ağır vazifeleri üzerine almış olan Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin tenkit ve murakabe sistemini şuurla üzerine aldığına inanıyoruz. Kendileri çalışsınlar, biz de çalışalım. Diktiğimiz bu yeni aziz ve mübarek ağacı bu toprakta tutturalım *(Şiddetli alkışlar)*

BAŞKAN – Daha 11 arkadaş söz almıştır, eğer müsaade ederseniz vakit gecikmiştir, bir buçuk saat yemek için ara verelim ondan sonra çalışmamıza devam ederiz. *(Saat 20 sesleri, müzakereye devam edelim sesleri, kâfi sesleri)*

BAŞKAN – Müzakerenin yeterliği hakkında bir önerge vardır, onu okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

Görüşülme yeter. Teklifin oya sunulmasını rica ederim.

Sırrı Day
Trabzon Milletvekili

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – Önerge aleyhinde söyleyeceğim.

BAŞKAN – Buyurun.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – Muhterem arkadaşlar, milli bir mevzuun bu kadar ehemmiyetle, bu kadar genişlikle görüşüldüğü bu tarihi ve milli anda müzakerenin kesilmesi doğru değildir. Müzakereye devam edeceğiz sabaha kadar da olsa. (*Bravo sesleri*)

Usul hakkında Yüksek Heyetinize bir noktayı da açıklamak isterim. Kifayeti müzakere takriri kabul edildikten sonra Başbakanın cevap vermesi caiz olamaz. Tüzüğün 89'uncu maddesine göre son söz milletvekillerininindir. Binaenaleyh kifayet takriri kabul edilecek olursa Başbakan cevap veremeyecektir. Binaenaleyh, Başbakan şimdi gerekli cevabı verirler, Ondan sonra kifayete karar verilir veya verilmez ayrı bir bahistir. Onun için bu tarihi ânın ruhunu yaşayarak müzakerelerimize devam edelim arkadaşlar. Tâki bu mukaddes anların tarihe geçişinde hiç bir noksanlık olmasın. (*Soldan bravo sesleri*)

SABİT SAĞIROĞLU (Erzincan) – Arkadaşlar ekseriyet Partisindeki arkadaşlarımız lâzım gelen şeyleri tamamen söylemişlerdir. Belki bizim için müzakere kâfidir, fakat muhalefet partisi söz istiyorsa, konuşmak istiyorlarsa sabaha kadar olsa müzakereye devam ederiz. Konuşmak arzu ediyorlarsa kifayeti müzakere takririni kabul etmek doğru olmaz, müzakereye devam ederiz. (*Yemekten sonra sesleri, şimdi sesleri*)

SİRRI DAY (Trabzon) – Takririmi izah etmek mecburiyetindeyim. Eğer Demokrat Partisindeki arkadaşlar söz söylemek arzu ediyorlarsa sabaha kadar müzakereye devam ederiz. Arkadaşlar fikirlerini izah ettiler, Demokrat Parti vazifesinden kaçınmıştır. (*Sağdan kaçmadı sesleri*) Cumhuriyet Halk Partisi arkadaşlarımız ise dün ve bugün hayli konuşmalar yapmışlardır. Bundan dolayı kifayeti müzakere önergesini sundum.

SAFFET ARIKAN (Erzincan) – Devam, devam. (*Devam, devam sesleri*)

BAŞBAKAN RECEP PEKER (İstanbul) – Arkadaşlar, yeni vazifeye gelmiş bir Hükümetin beyannamesinden sonra mutut olan konuşmalar arasında Bakanlar, her mesele hakkında ayrı ayrı cevap vereceklerdir. Ben de belki umumi çizgiler üzerinde cevap verecektim. Şimdi konuşmanın yeterliği önergesi kabul edilirse biz hiçbir şey söylemeden bitmiş olacaktı. Onun için şimdiden hiç olmazsa çok önemli gördüğüm bir nokta üzerinde düşündüklerimi muhterem arkadaşlar, okuduğum beyannamede arz ettiğim gibi, biz ne yapıp yapıp icabında sabır ve tahammülü gösterip, tecrübeli bir ana parti olarak ve nefsimize itimat ederek yanımızda bir muhalefet partisini yaşatacağız onların Kamutayın umumi çalışmalarında faydalı bir unsur olarak çalışmalarını temin için hatta yardım etmeliyiz. Bu samimi duygunun tesiri altında bulunmakla beraber bir noktaya temas etmeden geçemeyeceğim. Bugünkü konuşmadan feyizli neticeler elde etmek için yardımcı fikirlerini ve tenkitlerini söylemelerini bekledim ve bugünkü sahnenin böyle bitmesini istedim. Sade usule dair söyledikleri fikirler bu kürsüden birçok arkadaşlarımız tarafından karşılanmış-

tır. Fakat gördüğüme göre fikir olarak, söz olarak değil, derin bir anlayış yanlışlığı ve fikri sabiti olarak öyle bir gidiştedirler ki, bunun aksülameli olarak memleket için çok ağır zararlar doğabilir. Bu fikir şudur:

Müstakil milletvekili Muhterem Aydınli arkadaşım zannediyorum yakından tanışmaya vakit bulamadım. Sokak bahsi üstünde kendi düşüncesini söyledi bu arkadaşına karşı makul bazı cevaplar verildi ben de söylemek istediğim fikri ifade için bu bahse ufakık temas edeceğim.

Muhterem Demokrat Parti Grubunun bu Mecliste konuşurken, sokakta yapmayı itiyat edindikleri büyük kusuru ve hatayı hiç olmazsa bu kürsüde vazifeye başladığımız bu günden itibaren terk etmiş olmaları lâzım gelirdi. Haydi bu günü de hatıramızda hiç iz bırakmadan geçmiş ehemmiyetsiz bir gün gibi telâkki edelim fakat bundan sonra ki karşılıklı çalışmalardan faydalı ve hiç olmazsa zararsız bir hâsıla temin etmek için bir noktada dikkatli olmalarını kendilerinden rica edeceğim. Sözlerimin teferruatını biryana bıraktım. Netice olarak milli hükümlanlığın her milletvekiline verdiği hak, çoğunluğu teşkil eden parti tarafından boğuluyor diyorlar. Söyledikleri bir sözün hulâsası kelimeler biraz daha sert veya biraz daha yumuşak olarak değiştirilebilir hulâsası budur. Bu tehlikeli bir şeydir. Bu azlığın çokluğa tahakküm etmesi için kullanılmakta olan ve hakiki demokrasiyi kökünden tahrip eden bir fikirdir. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*) Demokrasi demek azlığın fikrini hiç bir tehdit ve tesir altında olmaksızın milletin kürsüsünden söylemek veya gazeteler sütununda yazı ile ifade etmesi hakkı demektir. Bunun usul ve şekilleri kanunla tâyin olunur. Bu kürsüde çalışma usulleri de Meclis İctüzüğünde tâyin ve tesbit edilmiştir. Bu usul burada bu Tüzüğün tatbikına memur olan Başkanlık tarafından, tatbik olunur. Sahibi kim olursa olsun teklif konuşulup reye konunca netice tamamdır. Bu muamele bittikten sonra, azlığın mazlum tavrı takınarak milli hükümlanlığın hâkim olmasına mâni oluyorsunuz hükmüne varması ve bunu iddia ile söylemesi hakiki demokrasiyi baltalamak yolunda hatalı ve ölçü kabul etmeyecek kadar ağır bir vaziyettir. Demokrat parti arkadaşlarımız, bilmezler, malûmat olarak arz ediyorum. Biz evvelce böyle bir teklifin kabul edilmemesi hakkında asla bir Parti Grubu kararı almadık. Yani Hükümet beyannamesi üzerinde yapılacak müzakerenin şekli üzerinde Parti Grupumuz hiçbir karar almış değildir. Burada bütün Partili arkadaşlarımız serbesttirler. C.H.P. ne mensup arkadaşlarla karşı Grupa mensup olan arkadaşlar karşılıklı olarak fikirlerini tokuşturdular. Eğer Demokrat Parti üyeleri de muayyen bir hareket yapmak noktasında bir karar almamışlarsa hiç bir kayıt altında bulunmayan Kamutay meseleyi serbest konuşarak karara varmıştır. Ortaya sürülen fikirlerden birini red ve birini kabul etti bu hareket Meclisin çalışışında benzeri istenecek ve takdir edilecek bir harekettir. Muhallif arkadaşlar, (Siz ekalliyete söz söyletmiyorsunuz) Bunun sonu fena olur dedi üzerinde durulması caiz olmayan yanlış ve karanlık mütalâalarla fikirlerini beyan ettiler. Lütfen bu yersiz ve karışık ithamları bundan sonraki hareketlerinde bir tarafa bıraksınlar. Çünkü onların reddedilen isteklerinde ısrar etmeleri (Siz bizim dediğimizi kabul etmezseniz, biz her gün hürriyeti gasb edenlerin tesiri altında inlemekteyiz) diye milleti hakikat dışında yaralamaya teşebbüs olur. Bu doğru bir hareket değildir ve

bunlar birike birike büyük zararlar doğar. Kendilerine tekrar ederim; biz samimi olarak iyi bir fikir kimden gelirse gelsin, esaslarda ve prensiplerde, kendileri de biz de (Tabii Parti Grupunun kararlarına tâbi olmak şartıyla) konuşulan fikirleri samimi olarak karşılamak vazifesi altındayız.

Bugünkü müzakereye iştirak edip etmemelerini tetkik meselesini bir tarafa bırakıyorum, kendileri söylediler başka milletvekilleri söylediler bunlar karşı karşıya birbirini tamamlamış oldu. Samimi olarak ricam; burada çalışırken (Bu Mecliste dahi hürriyet yoktur, burada çokluğun tesiri altında, milli hükümlerimizin bize verdiği salâhiyeti kullanmayacak haldeyiz) manasını ifade eden sözleri söylemekten kaçınmalarıdır, müşterek çalışma zihniyeti bu memleket için faydalı ve hayırlı bir netice verir. Bunu biraderane bir dil ile ve ancak müşterek samimi hareketin memlekete hayrı olacağını huzurunuzda tekrar ediyorum. (*Soldan bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

BAŞKAN – Arkadaşlar; önergeyi oya arzetmeden evvel şunu söyleyeyim, on arkadaş Halk Partisinden, bir arkadaş da Demokrat Partiden söz almıştır. (*Soldan biz vaz geçiyoruz sesleri*)

Önergeyi oyunuzda sunuyorum: isterseniz reddedersiniz. Müzakereyi kâfi görenler el kaldırsın... Görmeyenler... O halde müzakereye devam ediyoruz.

Yine reyinizi alacağım: Bir saatlik yemek tatili isteniyor. Kabul ediyor musunuz? (*Hayır hayır sesleri*)

Kabul edenler... Etmeyenler... O halde devam edilecektir.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Bingöl) – İçtüzüğe göre lehte ve aleyhte söylemek mümkün olduğuna göre Demokrat arkadaşlar söz almak istiyorlarsa ki, aleyhte söylemeleri bakımından, kendilerine söz vermek nizamname mucibince lâzımdır.

BAŞKAN – Söylemek istiyorlarsa buyursunlar. (*Burada yok sesleri*)

O halde gelinciye kadar Mazhar Germen'e söz veriyorum.

Dr. MAZHAR GERMEN (Aydın) – Arkadaşlar; esasında çok tafsîlâtlı olan kabine programından sonra çok kıymetli arkadaşlar söz söylediler. Bu itibarla program kâfi derecede tavazzuh etmiş oldu. Şayet Demokrat arkadaşlar müzakereyi kâfi bulmayıp da devam etmiş olsalardı müzakereyi zevkle idame ettirmek mümkün olacaktı. Görülüyor ki, iştirak etmiyorlar. Bizim tarafımızdan, benim şahsi kanaatime göre herşey söylememiş ve bunları söylemeden oya vâsıl olunmuş bulunsa dahi bugün programda yazılmış olan maddelerin herhangi birisine bir şeyin ilâvesi veya içerisinden çıkarılmasından sonra başka türlü oya sahip olacak değiliz. Böyle bir şey olmaz. Binaenaleyh bundan sonra yapılacak devamlı müzakerelerde de bunlar üzerinde birçok konuşmalar daima mümkün olacaktır. Hiç şüphe yok ki, onlar, inatlarında ısrar edeceklerdir. Bu ise Gayet mantıksız bir hareket oluyor. Benim dahi söylemek için hazırlamış olduğum sözler vardır eğer başka arkadaşlarımız da konuşmak istiyorlarsa yine müzakerenin devamı faydalı olur. (*Soldan kâfi kâfi sesleri*)

BAŞKAN – Yunus Muammer.

Y. MUAMMER (Manisa) – Söyleyeceklerimi söylediler. Onun için vazgeçtim.

BAŞKAN – Baha pars (*Soldan vaz geçti sesleri*)

BAŞKAN – Fuat Hulusi Demirelli (*Yok sesleri*),

Ahmet Ekim (*Yok sesleri, dışarda sesleri.*) Hasan Fehmi Ataç, (*Yok sesleri*), (*Vaz geçti*),

İhsan Yalçın (*Dışarda sesleri*), Fazıl Ahmet Aykaç (*Yok sesleri*), Fahri Kaya.

FAHRİ KAYA (Elâzığ) – Vaz geçtim.

BAŞKAN – Bunlar vaz geçmişlerdir, başka söz isteyen de yoktur-

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) – Fuat Hulusi Demirelli konuşmaya-
cak mı acaba? Onu da dinleseydik?

BAŞKAN – Burada olmadığını söylediler.

O halde şimdi güvenoyunu almağa başlıyoruz.

Arkadaşlar; Güveni açık oylamanıza arz ediyorum. Güven gösterenler, beyaz güven göstermeyenler, kırmızı, çekimserler yeşil oy vereceklerdir.

Adçekme ile oylamaya başlıyoruz. (Kocaeli seçim bölgesinden oy toplamağa başlandı).

BAŞKAN – Oylarını kullanmayan arkadaşlar varsa lütfen kullansınlar.

Oy toplama işi bitmiştir.

Oyların sonucunu arz ediyorum: 431 arkadaş oya iştirak etmiştir. Yeter sayı vardır. 378 oy kabul 53 ret Şu halde Büyük Millet Meclisimiz Hükümetimize 378 oyla güvenini bildirmiştir. (*Sol taraftan sürekli alkışlar ve bravo sesleri*)

(*Başbakan Recep Peker Sol tarafın sürekli alkışları ve bravo sesleri arasında kürsüye geldi*)

BAŞBAKAN RECEP PEKER (İstanbul) – Arkadaşlar; alkışlarınızda, kendile-
rine vazife vermiş olduğunuz arkadaşlarınızı başarıya teşvik maksadının asil ve na-
zik ifadesini buluyorum. Bize güvenoyu vermekle omuzlarımızdaki vazife ağırlığını
çoğaltmış ve bir yandan da şerefimizi artırmış olduğunuzu hissediyorum.

Şimdi verdiğiniz emaneti büyük kusurlar işlemeden ve bize gösterdiğiniz umu-
mi istikamete uygun bir surette çalışarak yerine getirmekle borcumuzu ödeyebi-
liz. Eğer kader bize bunu nasip ederse dünyanın en bahtiyar insanları olacağız.
(*Soldan Allah muvaffakiyet versin sesleri, Alkışlar*)

BAŞKAN – 16 Ağustos Cuma günü saat 15'te toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati: 21.15

Güvenoylaması

<i>Program:</i>	14.08.1946
<i>Güvenoylaması:</i>	14.08.1946
<i>Üye sayısı</i>	465
<i>Oyverenler</i>	431
<i>Kabul edenler</i>	378
<i>Oya katılmıryanlar</i>	30
<i>Reddedenler</i>	53
<i>Çekinserler</i>	
<i>Açık Milletvekillikleri</i>	4

(Kabul edenler)

AGRI

Müştak Aktan, Ahmet Alpaslan, Halid Bayrak

AMASYA

Ahmet Eymir, Zeki Tarhan, Esat Uras, Ali Kemal Yigitoğlu

ANKARA

Naki Cevat Akerman, Mebrure Aksoley, Falih Rıfkı Atay, Hilmi Athioğlu, İbrahim Rauf Ayaşlı, Hıfzı Oğuz Bekata, Avni Refik Bekman, Raşit Börekçi, Arif Çubukçu, Emin Halim Ergun, Muammer Eriş, İhsan Ezgü, Cevdet Gölet, Mümtaz Ökmen, Fakihe Öymen

ANTALYA

Numan Aksoy, Niyazi Aksu, Dr. Galip Kahraman, Rasih Kaplan, Tayfur Sökmen

AYDIN

Neşet Akkor Gl. Refet Alpman Mitat Aydın Emin Bilgen Dr. Mazhar Germen Nuri Göktepe

BALIKESİR

Abdi Ağabeyoğlu Muzaffer Akpınar Esat Altan Fuat Bilâl Osman Niyazi Burcu Hacim Çarıklı Eminittin Çeliköz Pertev Etçioğlu Süreyya Örgeevren, Gl. Kâzım Özalp Hilmi Şeremetli Fahrettin Tiritioğlu İsmail Hakkı Uzunçarşılı

BİLECİK

Reşit Bozüyük Dr Muhlis Suner

BİNGÖL

Tahsin Banguoğlu Feridun Fikri Düşünsel

BİTLİS

Muhtar Ertan Arif Özdemir

BOLU

Hasan Şükrü Adal Hasan Cemil Çambel Lûtfi Gören Cemil Özçağlar Celâl Sait Siren Dr. Zihni Ülgen İhsan Yalçın

BURDUR

Orgl. Fahrettin Altay Dr. M. Şerif Korkut

BURSA

Atıf Akgüç Sadık Tahsin Arsal Zehra Budunç Fahri Bük Aziz Duru, Ahmet Münir Erhan Mustafa Fehmi Gerçeker Abdurrahman Konuk Cemil Öz, Muhittin Baha Pars Dr. M. Talât Simer Faik Yılmazipek

ÇANKIRI

Dr. Akif Arkan Rifat Dolunay M. Abdülhalik Renda Gl. Zeki Soytemir Ahmet İhsan Zeyneloğlu

ÇORUH

Ali Çoruh Ali Rıza Erem Dr. Cemal Kazancıoğlu Atıf Tüzün, Asım Us

ÇORUM

Edip Alpsar Naim Atalay Dr. Mustafa Cantekin Münir Çağıl İsmet Eker Hasene Ilgaz Necdet Yücer

DENİZLİ

Reşat Aydınllı Dr. Hamdi Berkman Cemil Çalgüner Abidin Ege Naili Küçüka Hulusi Oral Dr. Behçet Uz Kemal Cemal Öncel

DİYARBAKIR

Fazıl Ahmet Aykaç Vedat Dicleli Cavit Ekin Feyzi Kalfagil Osman Ocak Şeref Uluğ İhsan Hamit Tiğrel

EDİRNE

M. Edip Ağaoğulları M. Nedim Gündüzalp

ELAZIĞ

Mustafa Arpacı Hasan Kişioğlu Fahri Karakaya Dr. İ. Tali Öngören

ERZİNCAN

Ziya Ağca Saffet Arkan Behçet Kemal Çağlar Abdülhak Fırat Sabit Sağıroğlu

ERZURUM

Eyüp Sabri Akgöl Salim Altuğ Mesut Çankaya Raif Dinç Nafiz Dumlu Cevat Dursunoğlu Münir Hüsrev Göle Kemalettin Kamu Gl. Vehbi Kocagüney, Şükrü Koçak

ESKİŞEHİR

Yavuz Abadan

GAZİANTEP

Ömer Asım Aksoy Cemil Alevli Gl. Aşir Atlı Cemil Said Barlas Dr. Muzaffer Canbolat Bekir Kaleli Dr. Abdurrahman Melek

GİRESUN

Münir Akkaya Celâl Esat Arseven Eşref Dizdar Kâzım Okay İsmail Sabuncu
Ahmet Ulus Fikret Yüzatlı Dr. Galip K. Zaimoğlu

GÜMÜŞANE

Hasan Fehmi Ataç Şevket Erdoğan Şükrü Sökmensüer Edip Tor Tahsin Tüzün

HAKKARİ

Selim Seven

HATAY

Abdullah Çilli Gl. Eyüp Durukan Hasan Mursaloğlu Abdülgani Türkmen
Suphi Bedir Uluç Rasim Yurdman

İSPARTA

Kâzım Aydar Rifat Güllü Sait Koksall Kemal Turan Şevki Yalvaç

İSTANBUL

Gl. Kâzım Karabekir H. Suphi Tanrıöver Orgl. C. Cahit Toydemir Hüseyin
Cahit Yalçın

İZMİR

Şevket Adalan Benal Nevzat Arman Münir Birsell, Dr. Hüseyin Hulki Cura
Lâtfefe Bekir Çeyrekbaşı Esat Çınar Sedat Dikmen Atıf İnan Rahmi Köken Said
Odyak Ekrem Oran Haydar Rüştü Öktem Dr. Kâmrân Örs Şükrü Saraçoğlu
Hasan Âli Yücel

KARS

Mehmet Bahadır Aziz Samih İlter Akif Eyidoğan Şerafettin Karacan Dr. Esad
Oktay Zihni Orhun Abdurrahman Sürmen Tezer Taşkıran Hüsamettin Tuğaç

KASTAMONU

Muzeffer Akalın Gl. Abdullah Alptöğän Tahsin Coşkan Hamdi Çelen Hilmi
Çoruh Dr. Fahri Ecevit Fethi Mağara

KAYSERİ

Gl. Salih Avgın Sait Azmi Feyzioğlu Reşid Özsoy Faik Seler Ömer Taşcıoğlu
Hayrullah Ürkün

KIRKLARELİ

Zühtü Akın Korgl. Kemal Doğan Nafi Atuf Kansu Şevket Ödül Dr. Fuad Umay

KIRŞEHİR

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Nihat Erdem Sahir Kurutluoğlu Şevket Torgut

KOCAELİ

Ahmet Faik Abasıyanık, Cenap Aksu, Fuad Balkan, Dr. F. Şerafettin Bürge, Ali
Dikmen, Nihat Erim Sedat Pek, İbrahim Süreyya Yiğit

KONYA

Dr. Hulusi Alataş Mitat Şakir Altan Muhsin Adil Binal, Gl. Ali Fuat Cebesoy
Sedat Çumralı Dr. Muhsin Faik Dünder Şevki Ergun Rasim Erel Fatin

Gökmen Dr. Sadi Irmak Hulki Karagülle Naim Hazim Onat Dr. Aziz Perkün
Tevfik Fikret Silay Ali Rıza Türel Halis Ulsan

KÜTAHYA

Halil Benli Ahmet Bozbay Orgl. Asım Gündüz Memduh İspartalıgil

MALATYA

A. Ulvi Beydağı Atıf Esenbel Mehmet Sadık Eti Mustafa Naim Karaköylü Dr.
Cafer Özelçi Osman Taner Abdülkadir Taşangil Tevfik Temelli Şefik Tugay
Mahmut Nedim Zapçı

MANİSA

Y. Muammer Alakant Korgl. Ali Rıza Artunkal Kâmil Coşkunoğlu Rıdvan
Nafiz Edgüer İsmail Erten Şevket Raşit Hatipoğlu Faik Kurdoğlu Dr. M.
Necdet Otaman Yaşar Özey, Hilmi Öztarhan Feyzullah Uslu

MARAŞ

Dr. Kemali Bayizit Rıza Çuhadar Dr. Kâmil İdil Emin Soysal Hasan Reşit
Tankut Abdullah Yaycıoğlu

MARDİN

Gl. Seyfi Düzgören Rıza Erten Abdülkadir Kalay Gl. Kiazım Sevüktekin
Abdürrezak Şatana Dr. Aziz Uras

MUĞLA

Abidin Çakır

MUŞ

Bâri Dedeoğlu Halit Onaran

NİĞDE

Ferit Ecer Rifat Gürsoy Vehbi Sandal İbrahim Refik Soyer Şükrü Süer Hüseyin
Ulusoy

ORDU

Şevket Akyazı Dr. Vehbi Demir Mehmet Furtun Amiral H. Gökdalay Yusuf
Ziya Ortaç Dr. Zeki Mesut Sezer Hamdi Şarlan, Hamdi Yalman

RİZE

Tahsin Bekir Balta Dr. Saim Ali Dilemre Dr. Fahri Kurtuluş Fuat Sirmen Ali
Zırh

SAMSUN

Hüseyin Berk Cemil Bilsel Hüsnü Çakır Naşit Fırat Rıza Işıtan Yakup Kalgay
Ömer Karataş Dr. Sadi Konuk Muin Köprülü Mehmet Ali Yörüker

SEYHAN

Kemal Çelik Dr. Makbule Dıblan Kasım Ener Kasım Gülek Cavit Oral Dr.
Kemal Satır Sinan Tekelioğlu Hilmi Uran Ali Münif Yegenaga Ahmet Remzi
Yüreğir

SİİRD

Etem İzzet Benice Sabri Çeliktuğ Ali Rıza Esen Lütü Yavuz

SİNOB

Lütü Aksoy, Cevdet Kerim İncedayı

SİVAS

Mitat Şükrü Bleda Gl. Fikri Erbuğ Nazif Ergin, Şemsettin Günaltay Kâmil
Kitapçı Muttalip Öker Necmettin Sadak Reşat Şemsettin Sirer İsmail Mehmet
Uğur Abidin Yurdakul

TEKİRDAĞ

Rahmi Apak Emin Ataç Ziya Ersin Cezaroğlu Fayık Öztrak Cemil Uybadın

TOKAD

Feyzi Eken, Recai Güreli, Halit Nazmi Keşmir, Cemal Kovalı Mustafa Lâtifoğlu
Nazım Poroy Refik Ahmet Sevgil

TRABZON

Faik Ahmet Barutçu Sırrı Day, Danış Eyüboğlu Temel Göksel Ali Rıza Işıl Raif
Karadeniz Zekiye Molaoğlu (Dranaz) Hamdi Orhun, Hasan Saka Ali Sayın, M.
Reşit Tarakçıoğlu, Muammer Yarımbıyık

TUNCELİ

Necmeddin Sahir Silan Mahmut Tan

URFA

Osman Ağan Atalay Akan Vasfi Gerger Esat Tekeli, Suut Kemal Yetkin

VAN

İbrahim Arvas Muzaffer Koçak Rüştü Oktar.

YOZGAD

Celâl Arat Ziya Arkant Dr. K. Cenap Berksoy Kâmil Erbek Sırrı İçöz İhsan
Olgun Ahmet Sungur

ZONGULDAK

Şinasi Devrin İsmail Ergener Emin Erişirgil Ahmet Gürel Ali Rıza
İncealemdaroğlu Sabri Koçer Naim Kromer Orhan Seyfi Orhon Nuri Tarhan

(Oya katılmıyanlar)**ANKARA**

İsmet İnönü (Cumhurbaşkanı) Gl. Naci Tınaz

ANTALYA

Mustafa Korkut (Hasta) Nurullah Esat Sümer

AYDIN

Emin Arkayın

BİLECİK

Memduh Şevket Esendal

BURDUR

Ahmet Ali Çınar

ÇANAKKALE

Nurettin Önen

ÇORUM

Suheyip Rumi Karafakıoğlu

ELÂZİĞ

Fuad Ağralı (Hasta)

ESKİŞEHİR

Emin Sazak

GÜMÜŞANE

Ahmet Kemal Varınca

İSTANBUL

Dr. Adnan Adıvar, Mareşal Fevzi Çakmak, Faruk Nafiz Çamlıbel, Burhan Cahit Morkaya, Recep Peker (Başbakan)

İZMİR

Sami Gülcüoğlu

KASTAMONU

Ziya Orbay

KOCAELİ

İsmail Rüştü Aksal (Hasta), Amiral Şükür Okan

MALATYA

Dr. Hikmet Fırat

MARDİN

İrfan Ferit, Halid Mengi (Hasta) Hasan Cavit Belli

SİVAS

Hikmet Işık, Şakir Uma

TOKAT

Galip Pekel

URFA

Razi Soyer

(Reddedenler)

AFYON KARAHİSAR

Gl. Sadık Aldoğan, Mehmet Aşkar, Hazım Bozer, Hasan Dinçer, Şahin Laçın, Kemal Özçoban Dr. Cemal Tunca Ahmet Veziroğlu

ÇANAKKALE

Hüseyini Bingül Niyazi Çıtakoğlu, Behçet Gökçen İhsan Karasioğlu Ali Rıza Kırsever

EDİRNE

Fethi Erimçağ, Dr. Bahattin Ögütmen Mehmet Öktem

ESKİŞEHİR

İsmail Hakkı Çevik Ahmet Oğuz Hasan Polatkan Abidin Potuoğlu

İÇEL

Haydar Aslan Halil Atalay Saim Ergenekon Salih İnankur Refik Koraltan, Dr. Aziz Köksal Dr. Celâl Hamzaoglu

İSTANBUL

Salamon Adalo Enis Akaygen Cihat Baban Celâl Bayar A. Münip Berkan Fuad Hulusi Demirer Osman Nuri Köni Fuad Köprülü Ahmet Kemal Silivrili Zeki Rıza Sporel, Yusuf Kemal Tengirşenk Senihi Yürüten

KAYSERİ

Fikri Apaydın Kâmil Gündeş, Reşit Turgut

KÜTAHYA

Hakkı Gedik, Dr. Ahmet Gürsoy Adnan Menderes Ömer Özdek, Ahmet Tahtakılıç

MUĞLA

Necati Erdem Asım Gürses Nuri Özsan, Suphi Batur Enver Kök

(Açık Milletvekillikleri)

İçel 1

İstanbul 2

Sinob 1

Toplam 4

I. Saka Hükümeti
10.09.1947-10.06.1948

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Hasan SAKA (Trabzon) 10.09.1947-10.06.1948

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Faik Ahmet BARUTÇU (Trabzon) 10.09.1947-10.06.1948

Devlet Bakanı

Mustafa Abdülhalik RENDA (Çankırı) 10.09.1947-20.02.1948

Adalet Bakanı

Şinasi DEVRİN (Zonguldak) 10.09.1947-10.06.1948

Milli Savunma Bakanı

Mustafa Münir BİRSEL (İzmir) 10.09.1947-05.06.1948

İçişleri Bakanı

Münir Hüsrev GÖLE (Erzurum) 10.09.1947-10.06.1948

Dışişleri Bakanı

Necmettin Sadık SADAK (Sivas) 10.09.1947-10.06.1948

Maliye Bakanı

Halit Nazmi KEŞMİR (Tokat) 10.09.1947-23.03.1948

Hasan Şevket ADALAN (İzmir) 27.03.1948-10.06.1948

Milli Eğitim Bakanı

Reşat Şemsettin SİRER (Sivas) 10.09.1947-10.06.1948

Bayındırlık Bakanı

Kasım Rifat GÜLEK (Seyhan) 10.09.1947-10.06.1948

Ekonomi Bakanı

Cavit EKİN (Diyarbakır) 10.09.1947-10.06.1948

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

Behçet UZ (Denizli) 10.09.1947-10.06.1948

Gümrük ve Tekel Bakanı

Hasan Şevket ADALAN (İzmir) 10.09.1947-27.03.1948

Tarım Bakanı

Tahsin COŞKAN (Kastamonu) 10.09.1947-10.06.1948

Ulaştırma Bakanı

Şükrü KOÇAK (Erzurum) 10.09.1947-10.06.1948

Ticaret Bakanı

Mahmut Nedim GÜNDÜZALP (Edirne) 10.09.1947-10.06.1948

Çalışma Bakanı

Tahsin Bekir BALTA (Rize) 10.09.1947-10.06.1948

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 8 Cilt 6 Birleşim 85
Sayfa 672-735
13.10.1947 Pazartesi

BİRİNCİ OTURUM

BAŞKAN – Kâzım Karabekir

KÂTİPLER: Necmeddin Sahir Sılan (Tunceli)

Dr. Aziz Uras (Mardin)

Açılma saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Oturum açılmıştır.

Başbakan Hasan Saka'nın kurduğu Hükümetin programı

BAŞKAN – Söz Başbakanındır.

(Başbakan Hasan Saka (Trabzon) soldan alkışlar arasında kürsüye geldi)

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Büyük Millet Meclisinin çalışmaya ara verdiği günlerde iş başına gelen ve en kısa zamanda huzurunuza çıkmayı vazife bilen Hükümetiniz bu fırsattan faydalanarak Yüksek Heyetinizi derin saygılarla selamlar.

Aziz arkadaşlar,

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanının 19 Mayıs 1945 nutkundan ve 1946 Olağanüstü Parti Kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı ile başlayan ve Devlet Başkanının 12 Temmuz beyannamesinde en kesin ifadesini bulan yeni iç politika devrinde Hükümetinizin başlıca vazifesi, bu geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılapçı Partimizin (*Soldan bravo sesleri*) umdelerine dayanarak memlekette gittikçe gelişen bu sistemin ve onun temeli saydığımız siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya çalışmak olacaktır. (*Soldan bravo sesleri*)

Anayasa hükümlerinin ve Partimizin programının gerektirdiği gibi, bütün vatandaşların her türlü haklarından en güvenli şekilde istifade etmeleri Cumhuriyet İdaresinin başlıca amacıdır. (*Soldan bravo sesleri*)

Siyasi partilerin çoğunlukta veya azınlıkta, iktidarda ve muhalefette Devlet İdare Teşkilatı karşısında farklı muamele görmemelerini, kanunların kendilerine verdiği haklara dayanarak çalışma imkânları bulmalarını Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti, giriştiğimiz hayatın tabii bir icabı saymaktadır. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

Bugün olduğu gibi, gelecekte de siyasi huzur ve emniyeti eksiksiz olarak, değişmez bir nizam ve bir ahlak geleneği şeklinde yerleştirecek unsurları tamamlamaya çalışmak ehemmiyet verdiğimiz bir gayedir. Hükümetiniz, aynı zamanda bütün

partilerin her şeyden üstün olarak Cumhuriyet müesseselerine hürmet etmelerini demokrasi hayatının kuvvetli mesnedi bilmektedir. (*Soldan bravo sesleri ve alkışlar*)

Huzursuzluk ve düzensizlik hareketlerini, keyfî ve cebri muamelelere karşı göstereceği aynı hassasiyetle takip edecek olan Hükümetiniz, kanunların suç saydığı bu gibi hareketleri her nerede görürse, suçluları adaletin eline teslim etmekte tereddüt göstermeyecektir. (*Soldan bravo sesleri*) Bu münasebetle şunu da arz edeyim ki, hukukta ve cezada davaların süratle neticelendirilmesini temin etmek suretiyle halkın adalet işlerindeki esaslı bir dileğine cevap verilmiş olacaktır. (*Soldan bravo sesleri*)

Feragat ve fedakârlık duyguları içinde, çok defa güç şartlar altında, vazifelerini yapan idare amirlerinin memleket nizam ve asayişini, kanun dairesinde, dikkatle korumaktaki çalışmalarını takviye edeceğiz, (*Soldan bravo sesleri*) vazife ve mesuliyetleri ile yakından alakalı olacağız (*Soldan bravo sesleri*)

Şunu da açıkça belirtmeyi vazife biliriz ki, fikir ve kanaat hürriyetine hürmet göstermekte ne derece titiz davranacak isek kanunların yasak ettiği aşırı sağcı ve solcu tahrik ve teşkillere karşı da çok uyanık ve tedbirli olmak azmindeyiz. (*Soldan bravo sesleri*)

Aziz arkadaşlar,

Hükümetlerin ve partilerin müşterek malı olarak bir millî siyaset halini almış olan dış politikamız devam edecektir.

Karşılıklı saygı, şeref ve haysiyet esasları dâhilinde herkesle dost geçinmeyi daima gaye bilen Türkiye Cumhuriyeti, bütün anlaşma ve antlaşmalarını her zaman olduğu gibi, barış ve güven siyasetine yöneltecek, varlık ye istiklalinin müdafası bakımından gerekli bulduğu tedbirleri almakta asla kusur etmeyecektir. (*Soldan bravo sesleri*) Bu tedbirlerin başında, yurdumuzu ve istiklalimizi korumak için her an nöbet bekleyen kara, hava ve deniz ordularımızın kudretini artıracak her imkândan faydalanarak tedbirler almayı, bugünkü dünya şartları içinde baş vazife biliyoruz. (*Soldan bravo sesleri, alkışlar*)

Birleşmiş Milletler prensiplerine samimî olarak bağlı kalan Hükümetiniz, bu Yüksek Kurulun geçirdiği buhranlara rağmen, dünyada barış ve güven amili olarak yaşamasına ve daha iyi işler bir hale gelmesine bütün iyi niyet sahibi Devletlerle birlikte çalışmaya devam edecektir. (*Soldan bravo sesleri*)

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetin ehemmiyetle üzerinde durarak ele alacağı işlerden biri, vatandaşların geçim zorluğuna çare aramaktır. Hem Millî ölçüde, hem dünya çapında çeşitli sebeplerden doğan bu muğlak mesele ile uğraşmak, lazım gelen tedbirleri aramak üzere, ilgili Bakanlardan devamlı bir heyet kurulmuştur.

Bu sahada resmî ve mahallî teşekküllerden başka, serbest toplulukların ve teşebbüs sahiplerinin bu millî vazifede Hükümete yardımcı olmalarını isteyeceğiz. Bu konuda, bütün milletin Hükümetle işbirliği etmesinin zaruri olduğuna inanıyoruz.

Memleketin başlıca dertlerinden olan ve bilhassa büyük şehirlerde kendini gösteren mesken buhranını mümkün olduğu kadar çabuk önlemek için ciddî tedbirler almak kararındayız. Bu tedbirlerin başında, inşa faaliyetine engel olan malzeme darlığını, bu arada bilhassa çimento, kereste ve demir sıkıntısını giderecek çarelere başvuracağız. Bu ihtiyaçları karşılayacak ithalat ve gümrük kolaylıkları, düşündüğümüz tedbirler arasındadır. Kereste ithalini kolaylaştırmak suretiyle ormanlarımızı da harap olmaktan kurtarmayı hedef tutuyoruz.

Sayın arkadaşlar,

Hayat pahalılığına daha esaslı çare olmak, aynı zamanda memleket ekonomisini, millî serveti geliştirmek bakımından en gerçek tedbirlerin, her sahadaki istih-sallerimizi süratle artırmak olduğuna inanıyoruz.

Türkiye ekonomi hayatının temeli olan toprak istih-sallerini artırmak için ilk iş ziraatı iptidai vasıtalarından kurtarmaktır. Bu yolda gereken tedbirleri alacağız.

Devletin elinde bulunan işletme çiftliklerini istih-sal müesseseleri halinden çıkarıp, bulundukları ziraat bölgelerinde müstahsıla modern usulleri öğretecek bir mektep vazifesi gördürmek ve çiftçilerin muhtaç oldukları tohumları sağlayacak örnek müesseseler haline getirmek kararındayız.

Ziraat meselesi ile ilgili olarak, başlamış olan çiftçiyi topraklandırma işine adalet dairesinde devam edilecek ve Devlete ait arazinin ilk önce dağıtılması göz önünde tutulacaktır.

Memlekette ziraatın temeli olan su işlerine lazım gelen ehemmiyeti vermekteyiz. Büyük su işlerinde şimdiye kadar başlanmış olan konuları biran evvel toparlamaya ve tamamlamaya gayret edeceğiz. Ufak masraf ve yardımlarla önemli faydalar sağlayan küçük su işlerini, daha geniş ölçüde devam ettireceğiz.

Endüstride istih-salin artmasına ve rasyonel hale konmasına çalışmak büyük emelimizdir. Fabrikalarda maliyetin indirilmesine ve kalitenin yükselmesine çalışacağız.

Hükümetin bu meselede ehemmiyet vereceği bir nokta da Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerin uzun vadeli bir planla kesin olarak kararlaştırılıp ilan edilmesi olacaktır. Devletin hususi teşebbüslerle kendi sahası arasında rekabete girişmemesine dikkat edeceğiz.

Su kuvvetinden ve linyitlerden elektrik enerjisi elde etmekle milli endüstrinin en verimli şekilde ilerleyebileceğine inanıyoruz. Bu suretle, hem maliyet fiyatlarını indirmek kabil olacak, hem de geniş ölçüde yakıt ve bilhassa ulaştırma tasarrufu elde edilecektir. Bu işi önemle takip edeceğiz.

İstih-sali artırma bahsinde madenlerimizin milli servet ve ihracat bakımından çok ehemmiyetli mevkiini göz önünde tutarak en modern şekilde makineleşmiş rasyonel bir işletmeye kavuşmasını ön plana alacağız.

Bu sahada memleketin istikbalde büyük bir servet kaynağı olmaya namzet Kömür Havzamızı en başta düşünmekteyiz. İstih-sal seviyesini çok yakın bir zamanda

yükseltmek kararında olduğumuz Havzanın, bu gayeye erişmesi için bütün lüzumlu vasıtalarla teçhiz edilmesine çalışmak kararındayız.

Millî Ekonomide bir taraftan yolların, diğer taraftan limanların ehemmiyeti meydandadır. Bunun içindir ki, memleketin her tarafını birbirine bağlayan ana demir yol şebekesini tamamlamaya ve yolların müntehi olduğu limanları biran evvel yapmaya çalışacağız.

Yol şebekemizin en yeni usullerle ve makineli vasıtalarla yapılmasını ve sistemli bir bakım altına alınmasını esas tutuyoruz.

Ulaştırma işlerinde tarife meselesine ehemmiyet vereceğiz. Memleketin ekonomik hayatında büyük rolü olan tarife sisteminin istihsalı teşvik etmek ve kolaylaştırmak için icabında farklı ve seyyal olması imkânlarını araştıracağız.

Vergi sisteminde başlamış olan düzeltme faaliyetine devam edecek, vasıtasız vergilerimizi daha adaletli esaslara dayandıracağız. Bu vergileri vatandaşların gerçek gelirleri ve ödeme güçlerine uygun bir hale koymaya çalışacağız. Vasıtalı vergilerimizi de millî hayatı ve ekonomik kaynaklarımızı zorlamayacak şekilde geliştirmeye gayret edeceğiz.

Dış ticarete, bilhassa zaruri halk ihtiyaçlarını karşılayan eşyanın ithalinde mümkün olan her kolaylığa devam etmek kararındayız.

Şu noktayı belirtmek isterim ki, Hükümet her türlü ekonomik teşebbüslerde yerli öldüğü kadar yabancı sermayeye geniş yer ayırmak ve bunları teşvik etmek kararındadır.

Bundan başka, Hükümetiniz büyük bilgi ve tekniğe ihtiyaç gösteren bütün iş ve istihsal sahalarında yabancı Müttehassıslardan en geniş ölçüde istifade etmek emelindedir.

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetin ehemmiyetle üzerinde duracağı başlıca işleri Yüksek Heyetinize bu suretle bildirmiş oluyorum. Hükümetin sürekli genel vazifeleri hakkında tafsilata girişmeyi faydalı bulmadık. Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında Partimiz programına bağlı kalan Hükümetiniz sağlık işlerinin ve millî eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır.

Üzerinde hemen duracağımız ıslahat işlerinden de kısaca bahsetmek isterim.

Devlet kadrolarında rasyonel bir çalışma sistemi kurmak ve esaslı tasarruf yoluna gitmek kararındayım. Bu amacın gerçekleştirilmesi için, yüksek ihtisas sahibi olarak tanınmış yabancı müesseselerden de faydalanmayı yerinde buluyoruz.

Devlet idare teşkilatının çalışmasını Hükümet değişmelerinden müteessir olmayacak istikrarlı şekil ve usullere bağlamayı lüzumlu görüyoruz.

Cumhuriyet rejiminin başlıca gayesi, idare teşkilatının halk menfaatleri hizmetinde olmasıdır. Bu bakımdan bütün idare ve emniyet teşkilatımızın kanunları

tatbik ederken, Vazifelerini yaparken, bu zihniyetle hareket ederek halka iyi muamelede bulunmaları lüzumunda ısrarla duracağız. (*Soldan bravo sesleri*)

Cumhuriyetin temeli olan fazilet ve ahlak savaşında müessir tedbirler alacağız. Devlet idaresinde vazife ve salâhiyetlerini koftu kullananlara karşı çok hassas davranmak azmindeyiz. (*Soldan bravo sesleri*)

Sayın arkadaşlar; Bu yollarda yürüyecek olan Hükümetinizin programı yüksek tasvibinizi kazanırsa bize güvenoyu vermenizi dileriz. İtimadınızı kazandığımız takdirde, yüklendiğimiz vazifeleri başaramak için sizlerden her sahada değerli irşatlarınızı bizden esirgememenizi rica edeceğiz.

(*Soldan bravo sesleri; sürekli alkışlar*)

BAŞKAN – Söz isteyenler lütfen isimlerini yazdırınsınlar.

On altı arkadaş söz almıştır. Adlarını okuyorum:

Adnan Adıvar, Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Suut Kemal Yetkin, İsmail Hakkı Çevik, Sinan Tekelioğlu, Fazıl Ahmet Aykaç, Hakkı Gedik, Cihad Baban, Fuad Hulusi Demirelli, Ahmet Oğuz, Kamil Gündeş, Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, Kemal Özçoban, Tayfur Sökmen.

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Buradaki arkadaşların hepsi gördüler ki ilk söz alanlardan birisi de benim. Siz görmemişsiniz,

BAŞKAN – Münasip görürseniz bir yana bir karşıya olarak söz verelim. (*Muvafık sesleri*)

Dr. ADNAN ADIVAR (İstanbul) – Söze başlamadan evvel Hasan Saka Kabinisinin üç hafta kadar kısa bir zaman bile olsa adi içtimadan evvel bir fevkalade içtimaa, bizi çağırarak itimat reyî istemiş olmasından dolayı çok teşekkür ederim.

Çünkü bu suretle ehemmiyetsiz bile görölse, mevcut ise fena bir teamül, kaldırmış mevcut değilse yeni ve güzel bir teamül koymuş oluyor.

Hükümet, beyannamesinde iç politikadan bahsederken birçok tarihlerle tayin edilen nutuklar ve beyannamelerden bahsettikten sonra bilhassa Anayasa hükmünün tamamen tatbik edileceğini söylemiş olmakla pek güzel bir hareket yapmış oluyor.. Çünkü fikrimce bütün bu nutuk ve beyannamelerin esas ruhu, ruhi asili bizim Anayasamızdadır. Ve Anayasanın dışında bugünlük hiçbir şeye ihtiyacımız yoktur.

Muhtelif partilerin farklı muamele görmeyeceklerine dair olan vait de çok güzel bir vaittir.

Yalnız şunu tatbikatta göreceğiz. (*İnşallah sesleri*) ve derhal göreceğiz ki, her gün tekerrür eden şikâyetler kesilecek. Bu şikâyetler kesildiği zaman bu va'din tamamen tatbik edilmiş olduğuna inanacağız.

Buyurdular ki, suçluları adaletle teslim edeceğiz. Bunda hiç şüphe yok. Bunu bendeniz gayet tabî bulurum. Şüphesiz suçlular adaletle teslim edilecektir. Esasen adaletle teslim edilmeyen suçluyu bu millet arasında gezdirmez.

Sonra, idare memurlarının feragat ve fedakârlıklarından takdirle bahsediyorlar. Bunda kendilerine iştirak edecekler vardır. Fakat benim fikrimce bu memlekette feragat ve fedakârlıkla ifayi vazife eden idare amirleri diye bu beyannamede yalnız bahsedilmesini doğru bulmuyorum. (*Sağdan alkışlar*) Feragat ve fedakârlıkla ifayi vazife eden mübarek bir sınıf vardır onu bir tarafa bırakıyorum. Onlardan başka öğretmen dediğimiz bir muallim sınıfı vardır, onu bir tarafa bırakıyorum. Onlardan hızla çalışmaktadırlar. Şimdi arkadaşlar Devletçiliğe temas ettiler ve bunu tahdit edeceğiz dediler. Çok güzel bir şey. Devletçiliğin tahdit edilmesi bu memleketin iktisadiyatında öyle zannediyorum ki, çok kuvvetli tesir yapacak? Fakat bu tehdit esnasında şimdiye kadar Devletçilik sahasında kazanmış olduğumuz yerden başka arazi kaybetmemeye dikkat etmek lazımdır.

Sonra; sanayi nokta-i nazarından kömürün ehemmiyetinden bahsettiler. Bendeniz Hükümetle aynı fikirdeyim. Çünkü kömüre ehemmiyet vermeyen memleketlerin akıbetlerini görüyoruz. Hatta bugün İngiltere'nin maruz kaldığı iktisadi buhranın en büyük sebebi kâfi derecede kömür çıkaramamış olmasıdır.

Şimdi arkadaşlar; Hükümet, beyannamesinde tasarruftan bahsettiler. Tasarruf, bu en mühim bir meseledir. Bendenizce biz bütçeyi yaparken yalnız vergi koymaktan ziyade biraz da masrafları kısma çalışmalıyız., Bunu daima tekrar ettik. Yapıldı mı, yapılamadı mı bilmiyorum. Bu hususu bütçe müzakeresi sırasında uzun boylu konuşacağız. Hariciyede, Dâhiliyede, Nafiada birçok işler vardır ki, bugün lazım olmayan işlerdir. Bunları pekâlâ tasarruf edebiliriz. Mesela bir inşaat faslı vardır. Bu inşaat faslından tasarruf etmek mümkündür. Bundan tasarruf edilenleri memleket için daha faydalı olacak işlere, mesela yollara vesair bu gibi faydalı işlere sarf edebiliriz.

Bir de, programda çok isterdim ki, Maarif ve Sağlık işlerine ait kısmı biraz daha mufassal olsun. Çok arzu ederdim ki, bilhassa bu Meclisin ve şimdiye kadar gelen bütün Hükümetlerin büyük fedakârlıklarla maarife tahsis ettikleri paralar nazarı dikkate alınırsa bu bahsin programda biraz daha fazla yer tutsun.

Şimdi daha mühim bir mesele ve güzel cümlelerden biri de şudur: Cumhuriyet rejiminin başlıca gayesi, idare teşkilatının halk menfaatleri hizmetinde olmasıdır, cümlesidir.

Şüphe yok bütün işler halka hizmet içindir.

Bu bakımdan, bütün idare ve emniyet teşkilatımızın, kanunları tatbik ederken, vazifelerini yaparken, bu zihniyetle hareket ederek halka iyi muamelede bulunmaları lüzumunda ısrarla duracağız.

Halka iyi muamelede bulunmak çok basit bir kelime gibi geçiyor. Fakat bu halkla memur arasında, hangi cins memur olursa olsun, sevgiye bağlı, sevgi üzerine müesses bir münasebet yaratmakla olur. Eğer biz bu şekilde bir münasebetin teessüsüne muvaffak olabilirsek dünkü, evvelki günkü daha evvelki günlerin vakıalarının önüne geçmiş oluruz.

Böyle bir makale yazıyorlar diyorlar ki: İnzibat, inzibat, inzibat.

Şüphesiz inzibatsız devlet olmaz. Fakat kaadir ve kahhar bir mevkide bulunmuş bir adamın yazdığı bir makalede bahsetmek doğru birşey değildir. Bu gibi şeyler demin söylediğimiz gibi muamelelerin sevgi üzerine müesses olmasıyla mümkündür. Eğer sevgi üzerine müesses bir münasebet yoksa dünyada ne yapmanız hiçbir şeye muvaffak olunamaz.

Son sözüm, kısa kesmek için şöylece arzedeyim: Bu vaitler çok güzeldir, tatlıdır; fakat bu vaitlerin meyvalarını almak daha güzeldir, daha tatlıdır. Bu vaitlerin ilk meyvalarına ulaştığımız gün, kabineye kemali takdirle itimat edecek ilk ben olacağım. (*Bugünden yok mu sesleri*)

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Çok muhterem arkadaşlar, Bugün müzakere edilmekte olan Hasan Saka Hükümetinin programı bize iki gün evvel verilmiştir. Bu program üzerinde Hükümetin haftalarca çalıştığı ve Halk Partisi Meclis Gurubunca müzakeresinin de geceli gündüzlü üç gün devam ettiği düşünülürse bize bırakılan iki günlük müddetin kısa olduğunu elbette kabul edersiniz. Buna rağmen programın bize önceden verilmiş olmasını teşekkürle karşılamaktayız. Hatırlarsınız ki Recep Peker Hükümeti programının, Partimizce tetkik edilerek cevaplandırılabilmesi için bir iki gün müddet verilmesini istemiştik. O zaman Halk Partili hatipler Anayasadan bahsettiler. Zamana ihtiyaç olmadığını ileri sürdüler ve işte şimdi dinlediniz ya, hemen çıkın kürsüde cevap verin dediler.

Okunması bir saatten fazla süren bir Hükümet programına derhal cevap verbilmenin imkânsızlığı meydanda idi. Parti olarak toplanıp mütalaa ettikten sonra hazırlanması gereken bir cevabın programın okunmasını takiben hemen verilebileceği o zaman nasıl iddia olunmuştu, hala hayretteyiz. Demek oluyor ki o zaman muhalefete düşünerek konuşmak imkânı verilmek istenmiyor ve muhalefetin sesinin kısılmak istediği saklanmaya bile lüzum görülmüyordu. Bu hadiseyi bugün anlamamızda fayda vardır. Çünkü dar görüşle ve kıskanç bir ruh haleti içinde alınacak kararların, yarın esef edeceğimiz hatıralar olarak karşımıza çıkabileceği hakikatini bize hatırlatmaya yarar.

Aziz arkadaşlar; Hükümet programı Partimizin Meclis Gurubunda okunduğu zaman ilk hakim olan his derin bir hayret olmuştur.

Demokrat Partinin kuruluşundan beri türlü vesilelerle tezahür edegelen millet arzu ve iradesi Halk Partisinin dört seçimde karşılaştığı acı hakikatler, Sayın Devlet Reisinin 12 Temmuz beyannamesiyle açıklanan durum, nihayet Recep Peker Kabinisinin başına gelenler bütün bunlar Halk Partisine ve yeni Hükümete hiç bir şey anlatmamış görünüyor.

Denilebilir ki, bu programın tanziminde dünün müdafaası gayreti başta gelmektedir. Alemce bilinen Anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesinden ima tairikiyle dahi bahis yoktur. Sıkıyönetimin kaldırılacağına dair hiç bir işaret mevcut değildir. Milletçe bu kadar şikâyet olunan baskı, cebir ve şiddet hareketleri, bu programda, adeta idare amirlerine takdir vesilesi yapılmıştır.

Diğer taraftan programda yapılacak işler hakkında fikir verecek veya tatbik kıymetini haiz bir fikrin mevcudiyetine delalet edecek sarahat mevcut bulunmadığı da dikkati çekmektedir. O kadar ki okunup bittikten sonra hatırdan nelerden bahsedilmekte olduğunu toparlamak bile kolayca mümkün olmuyor. Bu programda mevzulara umumi ve satıhta kalan ifadelerle temas olunmuştur. Herhangi bir mevzu üzerinde mesela geçim zorluğu, mesela istihsalı artırma, mesela ziraat işlerimiz hakkında programda olduğundan daha umumi, daha mühim ifadelerle bahse imkân yoktur. Aksini iddia edenlere tecrübe etmeleri teklif olunabilir.

Program, yirmi beş senedir iktidarda olan bir partinin kurduğu Hükümetin programı mahiyet ve olgunluğunu taşıyor. Programda, geçim zorluğundan ancak yeni haberdar olmuşların ifadesiyle, bu meselenin komisyona havale edilmiş olduğu söyleniyor. Sadece buna işaret etmek dahi bu görüşümüze hak vermeye kâfidir. Nitekim hayat pahalılığını önlemek için istihsalın artırılması lazımdır, istihsalın artırılması için ziraat aleti temin edilecektir, gibi sözlerden sonra nasıl artırılacaktır, nasıl temin edilecekteyken hiç bahs olunmaması da ayrıca görüşümüzü teyit etmektedir. Böyle bir program, daha ziyade programsızlığa vesika olarak gösterilir.

Muhterem arkadaşlar; şimdi programı daha yakından müşahade etmek üzere ele alalım ve iç politika kısmından başlayalım.

Bu kısımda Hükümet maalesef hakikatleri tahrif ile söze başlamaktadır. Geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılapçı Halk Partisinden bahsolunuyor. Evvela, hangi geniş demokrasi rejimi? Sonra hatırlamak icab eder ki, bu memlekette Halk Partisinden çok evvel birden fazla partiler mevcut olmuştur ve hürriyete, Halk Partisinin vazettiği kanunlardan çok daha fazla yer veren kanunlar yaşamıştır. O zamanların Matbuat Kanunu, matbuat hürriyetini hiç şüphe yok ki, şimdikinden daha ziyade teminat altında bulunduruyordu.

Halk Partisi inkılâpçılığına gelince; memnuniyetle kabul ediyoruz ki, Cumhuriyet devrinde memlekette birçok mühim yenilik hareketleri ve ıslahat olmuştur. Ancak bunlar, Halk Partisinin memlekette tek başına hüküm sürmek sevdasına zarar vermeyecek sahalarda yapılmıştır. Vatandaşın Devlet ve Hükümet otoritesi karşısındaki bugünkü durumu Anayasa ile temeli atılmış olmakla beraber fiilî olarak memlekette Millî iradenin hakim kılınması gibi esaslı bir inkılabın henüz başa- rılamamış olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet bir hükümet kalıbı olarak ve şekil halinde kaldıkça, iktidar karşısında vatandaşın şahsi ve siyasi hak ve hürriyetleri tanınmadıkça, Devlet telakkisinde otoriter zihniyet terkedilmiş sayılmaz.

Halk Partisinin demokratik umdelere dayandığı ve geniş demokrasi kurduğu iddiasının ne dereceye kadar doğru olduğu önce program ve nizamnamesinin tetkikından anlaşılabilir. Anayasa'nın vatandaşa verdiği hakları, Devlet varlığının çerçevesi içindedir diye iki kelime ile geri alan madde, Halk Partisi programının demokratik umdelere dayanmadığını ispata kâfidir. Nizamnamesi bile değişmez genel başkanlık ve şeflik sistemine göredir. Sonra 25 seneden beri Halk Partisi iktidarının değişmemiş olması, Halk Partisinden başka bir partinin siyasi hayatımızda

birkaç aydan fazla tutunamaması ve kurulan partilerin Halk Partisi eliyle bertaraf edilmesi gibi fiilî vaziyetler de meydandadır. Halk Partisinin emir ve tensibiyle kurulmamış olan Demokrat Partinin kuruluşundan beri maruz kaldığı hücumlar ise, Halk Partisinin geniş demokrasi rejiminin kurucusu olmak” vasfını edinmesine manidir. Hakikat şudur ki; Halk Partisi, iktidarın bir siyasi parti halinde vatandaş kitleleri arasına nüfuz etmesini temin için bir Devlet partisi ruh ve yapısında olarak ve Hükümet eliyle kurulmuş bir partidir.

Arkadaşlar; Halk Partisinin şimdiye kadar hizmetlerine bakılınca övülecek yerleri çoktur. Fakat hiçbir sebep ve icap yok iken Hükümet programında onun en zayıf taraflarını övmekle söze başlanması hatalı bir taktik olmuştur. Meclis kürsüsünde tamamen bir parti ağziyle söze boşlamanın ve mütalaa yürütmenin bir Hükümet için ne dereceye kadar doğru olduğunun takdirini de umumi efkâra bırakıyoruz.

Demokrasinin kurulması uğrunda halk içinde ve halkla beraber çalışan ve bunca güçlülere göğüs veren Demokrat Partinin demokrasisinin kurulmasında hissesi olduğunu iddia etmek mevkiinde olmayacağız; fakat buna mukabil Hükümetten demokrasinin Halk Partisi tarafından kurulmuş olduğu iddiasına programında başyeri vermiş olmasının yersizliğini belirtmekte kendimizi haklı görmekteyiz.

Muhterem arkadaşlar; şimdi de programın iç politika bakımından ifade ettiği mana üzerinde durmak istiyoruz. Programdan; Hükümetin memleketin içinde bulunduğu nazik duruma ve 12 Temmuz Beyannamesinde ifadesini bulan esaslara uygun olarak ciddi adımlar atmak niyetinde olmadığını anlamak güç olmuyor. Anlaşıyor ki, 12 Temmuz Beyannamesine vücut veren iyi niyetlerle bu uğurda sarf olunan gayretleri neticesiz bırakmak isteyen cereyan muvaffak olmaktadır.

Peker Kabinesinin bile antidemokratik kanunların mevcudiyetinden haberdar olduğu ve hatta bunların değiştirileceğinden bahsetmiş bulunduğu bilinmektedir. Bütün memleketin artık Anayasaya aykırı hüküm ve kanunların süratle değiştirilmesini sabırsızlıkla beklediği şu sıralarda Hükümetin bundan tamamiyle mütegafile görünmesinin, umumi teessürle karşılanacağında şüphe yoktur. Programda memleketin en kesif bölgelerinde vatandaşlar ve bilhassa matbuat üzerinde baskı yapmak maksadından başka hiçbir şeye yaramayan ve sıkıyönetimin kaldırılacağına dair de bir işaret yoktur. Sıkıyönetimi daimileştirerek normal idare yerine koyan Hükümetler içte vatandaşlara, dışta dostlara ven telkin etmekte eksikli durumda olurlar. Bugün hiçbir yerde sıkıyönetim, memleketimizde olduğu kadar uzun müddet devam ettirilmemiştir. Bu memleket daimî bir sıkıyönetim idaresine tabi tutulmak cezasına layık değildir. *(Sağdan alkışlar)*

Yine programın iç politikasında hiçbir sebep ve lüzum yokken idare amirlerinin memleket nizam ve asayişini kanun dairesinde dikkatle korumaktaki çalışmalarını takviye edeceğiz. denmektedir. Bu müphem ifadeden ne mana çıkarılabilir? Memlekette nizam ve asayiş bozuk mudur? Yoksa idare amirlerinin nizam ve asayiş muhafaza hususunda salahiyetlerinin genişletilmesi ve kuvvetlendirilmesi mi lüzumlu görülmektedir? Tek parti sisteminin veyahut otoriter Devlet telakkisinin

hakim olduğu memleketlerde halk idarenin ve idare amirlerinin cebrü şiddeti altında bulundurulur. Memleketimizde de vatandaşlar uzun yıllar idarenin bu neviden ağırlığı altında yaşamıştır. Serbest konuşabilmek ve tenkit etmek imkânlarının hasıl olmağa başladığı günden beri idareden, idare amirlerinin salâhiyetlerinden yapıla gelmekte olan bunca şikâyetlerin manası budur. Medeni ve ileri bir memlekete uymayan bu geri idare sisteminin değiştirilmesi zarureti ortada dururken, Hükümetin tam aksini düşünmekte olduğu görülüyor.

İdare amirlerinin çok defa güç şartlar altında feragat ve fedakârlıkla vazife gördükleri kaydolunmaktadır. Yakın geçmişte idarenin ve idare amirlerinin değil; olsa olsa Halk Partisinin güç şartlar altında kaldığı bir hakikattir. O halde idare amirlerine affolunan fedakârlık ve feragatin de Halk Partisi nam ve hesabına sarf edilmiş okluğunu kabul etmek icab ediyor.

Nizam ve asayişin korunması bahsine gelince; iptidai ve basit şekilde dahi olsa, Hükümet olan yerde nizam ve asayişin mevcudiyeti ilk şart ve en tabii haldir. Sebepsiz olarak nizam ve asayişten bahsetmek ancak totaliter veya otoriter gidişin, âdeti ve şiarıdır. Çünkü bu, vatandaşları korkuya salmak, kolaylıkla ve kayıtsız şartsız hüküm sürmek yoludur.

Hazır, nizam ve asayişten bahsedildiğine göre şurasını belirtmek yerinde olur ki, Hükümetin demek istediği şekilde değil; belki memlekette manevi nizam ve asayişten bahsetmek doğru olabilir. Kanunların ve idareye hakim olan zihniyetin vatandaş hak ve hürriyetlerine riayetkar olması, vatandaşlara adaletli ve eşit muamele tatbik edilmesiyledir ki, bir memlekette amme vicdanı huzur içinde yaşar. Milletvekillerinin polis hafiyeleriyle takip olunan yerlerde manevi asayiş Hükümet eliyle bozuluyor demektir. Sayın Halk Partili Mebusların bile böyle takiplere maruz bulundukları bizzat kendileri tarafından açıklanmıştır. Zararlı tesirleri şüphesiz olan bu karı kadim kötü usule artık son verilmesini istemek bizim hakkımız olduğu kadar, bir Hükümetin veya bir partinin, kendi rakiplerini veya muhaliflerini millet hazinesinden para alan memurlara takip ettirmeye hakkı yoktur.

Muhterem arkadaşlarım; programda, iç politika mevzuu dışında Hükümetin, ehemmiyetle üzerinde durup ele alacağı işler olarak takdim olunan iktisadi ve malî mevzulara gelince; programda bu mevzulara umumi ve sathi şekilde temas edilmekte adeta bir kısım iktisadi ve malî meselelerimizin kısa bir fihristi yapılmakla iktifa olunmaktadır.

Bir kere yapılacak işler ve takip edilmesi gereken yolların ne olduğu vuzuhla biliniş tesbit edilmedikçe her türlü sarahattan kaçınılması ve umumi ifadelere başvurulması zaruri olur. Fikrimizce umumi ifadelere sapmak zarureti diğer bir sebepten daha ileri gelmektedir. Yeni sene bütçesi Meclise tevdi edilmiş ve ana hatları malûm bulunuyor. Bu bütçe dahi bundan evvelki diğer bütçeler gibi kısırdır ve yapıcı bir karakter taşımamaktadır. Bu sebeple yıl içinde Hükümetin ciddî olarak el koyup bütçeye dayanarak tahakkuk ettirebileceği çok şey yoktur.

Simdi programın bu kısmında ele alınan meseleleri kısaca gözden geçirelim; ilk olarak geçim zorluğuna temas edilmekte ve bu mevzuun tedbirler düşünölmek

maksadiyle bir komisyona havale edildiği açıklanmaktadır. İfade ve edadan Hükümet, bu mevzula sanki ilk defa karşılaşmış gibi görünüyör.

Hayat pahalılığı mevzuunda ise çarenin istihşali artırmak olduğu kaydediliyor. İstihşali artırmak bütün cemiyetlerin en muğlak, en zor problemidir. Zirai istihşali artırmanın bağlı bulunduğu birçok faktörlerden programda yalnız bir ikisine, o da hesaba dayanmadan temas olunmaktadır. Bu meydana ziraati ibtidai vasıtalarından kurtarmak konusuna sadece temas olunup geçilmiştir.

Halbuki yalnız bu, ziraati ibtidai vasıtalarından kurtarmak davasının bile çok cepheli ağır ve büyük paralara ihtiyaç gösteren bir dava olduğu malûmdur. Böyle bir davanın nasıl hallolunacağı hakkında programda bir işarete rastlayamıyoruz. Devlet bu problemi halletmek yoluna girebilmek için vaktiyle zirai Donatım Kurumunu vücuda getirmişti. Birkaç senelik tecrübe sonunda bu cihazın nasıl işlediği ve maksada ne dereceye kadar yarayabildiği bir kerre programda tesbit olunarak ondan sonra bunun eksik, kifayetsiz ve sakat olan tarafları belirtilmeli, nihayet yeniden alınacak tedbirler sarahatle ifade olunmalı idi. Ziraatimizi iptidai aletlerden kurtarmak için Hükümet bunları ucuza maletmek şartıyla memlekette imal etmek yoluna mı gidecektir? Yoksa dış memleketlerden getirtilecek bol miktarda aletler her türlü resim ve vergilerden muaf tutmak ve her mıntıkanın ihtiyacına uygun tipleri çiftçinin ayağında ucuza vermek yolunu mu tercih edecektir? Çiftçimizin bunları edinmesini kolaylaştıracak uzun vadeli satışlar ve bunun icabettiği para ve kredi nasıl temin olunacaktır? Bu maksatlar için bütçeye tahsisat konulması düşünülmüş müdür? Programdan bunları anlamaya imkân yoktur. Esaslı tedbirlere ihtiyaç gösteren bu mevzu rakam olarak milyarlarca varan bir ehemmiyet arz etmektedir. Acaba iş senelere taksim edilerek planlaştırılmış mıdır?

Zirai istihşali artırma bahsinde bir de su işlerine temas olunuyor. Büyük su işlerinin şimdiye kadar nasıl bir programsızlık ve israf içinde yürütüldüğünü hep biliyoruz. Ziraatın bu en esaslı işine başlamak üzere bugüne kadar verilmiş olan tahsisat yüz milyon lira civarındadır. Bütün Cumhuriyet devri boyunca su işleri gibi en mühim bir davaya yalnız yüz milyon lira verebilmemiz meselenin ehemmiyetinin Hükümetçe asla kavranmamış olduğunun delilidir. Bundan başka verilen paraların plansız ve programsız israf içinde sarf edildiği de bilinen bir hakikattir. Bu sebepten sarf edilen para ile elde edilen neticeler arasında da nispet yoktur. Hükümet programında bu hakikatin bir itirafı olmak üzere; “şimdiye kadar başlamış olan konuları biran evvel toparlamaya ve tamamlamaya gayret edeceğiz” demekle iktifa olunmaktadır.

Küçük su işlerine gelince; programda bu mevzuun daha geniş ölçüde ele alınacağı ileri sürülüyor. Bugüne kadar ölçü ne idi ki bundan sonra bu ölçünün genişletileceği tabirinden ne anlayalım? Önümüzdeki yıllarda bütçeye küçük su işleri için ne miktarlarda tahsisat konulacağı ve hangi işlerin planlaştırılmış olduğu meskût geçilmektedir. Biz söyleyelim; bugünkü haliyle bütçeler bu söylenen işleri başaracak bir zihniyetle tertip edilmekte değildir. Tertiplerinde hakim olan zihniyet sebebiyle

hayati ehemmiyeti haiz olan bu gibi işlerin karşılanmasında bütçelerin takati asla müsait olmayacaktır.

Sınai istihsalı artırmak için programda iki nokta esas olarak ele alınmaktadır. Bunlardan birisi Devlet ve amme müesseselerinin fabrikalarında istihsalin artırılması ve bunların rasyonel hale konulması; diğeri hususi teşebbüs elinde bulunan veyahut hususi teşebbüs ile vücuda getirilecek endüstriye Devletçiliğin hudutlandırılması suretiyle emniyet ve istikrar içinde çalışabilmek imkânlarını vermektir.

Devlet işlerinde tesirli bir millet murakabesinin bir türlü kurulamamış olması Devlet elindeki sanayiinin millî Ekonomi yararına işlemekte bulunmasının başlıca sebebidir. Devlet iktisadi teşebbüsleri tesirli murakabeden uzak verimsiz işleyişleriyle yalnız kendi mamullerinin maliyetlerini değil dışarıdan getirilen veya hususi teşebbüs eliyle imal edilen benzerleri mamul et fiatlarının yüksekliğine de sebep olmaktadır. Diğer taraftan Devlet, sanayiinin bütçeye teşkil ettikleri yük de mühimdir. Sonra bu Devlet işletmelerine verilmiş olan imtiyazların, muafiyetlerin ve türlü müsaadelerin ise ekseriya halktan alınmış vergiden farkları yoktur. Devlet sanayiinin böylece imtiyaz ve muafiyetlerin arkasında gömüldükleri rehavetten kurtarılmaları kolay bir iş değildir. Unutulmamak lazımdır ki bu müesseseleri bu hale getiren Halk Partisi Hükümetlerini, onun için bunların bir devamı olarak Saka Hükümetinin programına bu mevzuda kaydettiği sözler daha ziyade bir temenni mahiyetini geçmez gibi görünmektedir. Saka Hükümetinin bu yoldaki emellerinin tahakkukunu biz de temenni ederiz. Devletçiliğin hudutlandırılacağı ve Devletçe yapılması mukarrer işlerin uzun vadeli planlara bağlanarak ilan olunacağı hakkında Hükümet programında görülen fikir ve Demokrat Parti programında da aynen mevcuttur.

Halk Partisinin şimdiye kadar takip ede geldiği Devletçilik politikası programında “ferdin yapamadığı işleri Devlet yapar” şeklindeki vecize kılıklı bir maddeye dayanmakta idi. Sarih prensiplere dayanmayan tatbikat ise ekonomik hayata rastgele müdahalelerle biri birini nakzeden iş programları ve mütenakız Hükümet icraat ve kararlarından ibaret kalmıştır. *(Sağdan alkışlar)*

Bu müşahedelerimize pek çok mühim misaller vermek mümkündür.

Bu itibarla Halk Partisi Devletçiliğini, iktisadi kalkınmayı ve cihazlanmayı hızlandıracak, aynı zamanda içtimai adalet ve tesanüt prensiplerine de yer verecek bir sistemle alakalı sanmak hata olur. Binaenaleyh geç de olsa bu gidişe son vermek lüzumunun bir Halk Partisi Hükümetince de duyulmuş olmasını memleket hesabına kar saymalıdır.

Yine programda, su kuvvetlerinden ve linyitlerden elektrik enerjisi elde edilmesi madenlerimizin ve en başta kömür havzamızın “en modern şekilde ve rasyonel bir işletmeye kavuşturulması” gibi işlerden de bahsedilmektedir. Ancak bu işlerin nasıl başarılabileceği izah olunmadığı gibi, bunlar için sarfı lazım gelen paranın nerden tedarik olunacağı da gösterilmiyor. Hâlbuki mesela yalnız kömür havzamızın ıslahı 600 milyon liraya tevakkuf etmektedir.

Muhterem arkadaşlar; programa göre iç politikada Hükümetin takip etmek istediği yol, kanaatimizce 12 Temmuz beyannamesiyle memlekete yapılan ferahlık duygusunu izale edecek istikametlere teveccüh etmektedir.

Ekonomik problemlerimizden programda ele alınacağı ifade olunan işlerin ise tetkike, hesaba, kitaba müstenit sarıh izahları verilmediği için tahakkuk ettirilecekleri hakkında göstermekte olduğumuz tereddütleri haklı bulmanız icap eder. Programda, Hükümetin bütün icraatında Halk Partisi programına bağlı kalacağı hakkındaki ifadesine gelince; memleketin bugün içinde bulunduğu sıkıntılar ve ağır şartlar programsızlığın, rastgele iş görmenin neticeleri olarak ortada durmaktadır. Çünkü muhtelif Halk Partisi Hükümetlerinin icraatı hatta aynı Hükümetin muhtelif zamanlardaki icraatı çok defa birbirini nakzeder haller göstermiştir. Bunlara bakarak Hasan Saka Hükümetinin, bütün icraatında hangi Halk Partisi programına bağlı kalarak iş göreceğini tahmin etmek cidden müşküldür. İşte Hükümet programı da, mübhem, mütereddit, vuzuhtan mahrum ifadeleriyle bir programsızlık örneği halinde önümüzdedir. Hakikat şudur ki; Hükümet programı, bu programı hazırlayan ve müzakere edenlerin ruhlarındaki derin tereddütü açıklamaktadır. Çünkü maziye müdafaa etmek ve geçmişte yapılan hataları örtmeğe çalışmak yükü altında bulunması, Hükümeti, yarın için sarıh ve kati kararlar almak ve bunları açık olarak ifade etmek iktidarından mahrum bırakmaktadır. Çünkü Halk Partisi iktidarı arasız olarak 25 sene devam etmiş ve Halk Partisi itiraf etmeksizin, daha uzun seneler her ne pahasına olursa olsun, iktidarda kalmayı tek mad-deli bir program halinde benimsemiştir. Bu devirde dünyanın hiçbir yerinde bu kadar uzun süren bir iktidara rastlamak mümkün değildir. Böylesine ancak hükümdarlık devrelerinde rastlanılır ve ancak Halk Partisi çok uzun yıllar tek başına iktidarda kalmış olmasının ve adeta devletleşerek halktan ayrı düşmesinin neticeleri ile karşı karşıyadır. Halk Partisinin bu çıkmazdan kurtulmasının tek yolu 12 Temmuz beyannamesinde işaret olunmuştur. Memleketin hayrına olan bu yolu takip etmekte gecikmemesini Halk Partisinden ve onun Hükümetinden hala beklemekteyiz. Aksi takdirde, uzun iktidar yıllarının yükü altında ve murakabesiz ve tek başına hüküm sürmüş olmanın neticeleri karşısında halkın güvenini kaybeden Halk Partisinin ve onun Hükümetlerinin memleketin içinde bulunduğu müşkülleri yenecek hamle kuvvetini nefislerinde bulamayacakları hakkındaki kanaat büsbütün kökleşmiş olacaktır. *(Sağdan bravo sesleri)*

Muhterem arkadaşlar; işte Halk Partisi ve onun Hasan Saka Hükümeti 12 Temmuz beyannamesinin açmak teşebbüsünde bulunduğu devrin eşiğinde tereddütler içinde sallanmaktadır. *(Sağdan alkışlar, bravo sesleri)*

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Tunceli) – Sevgili arkadaşlarım, yeni teşekkül eden Hasan Saka kabinesine muvaffakiyetler dilemek ve onun demokrasi yolunda güzel güzel inkişafı kaydetmesini istemek maksadıyla kürsüye çıkmış bulunuyorum. Yalnız bu sırada Sayın Adnan Menderes arkadaşımıza teşekkür etmeyi vazife sayarım.

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Aferin, ha böyle!

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) – Maruzatımı kolaylaştırdıkları ve bana düşündüklerimi derin derin, geniş geniş arz etmeye imkân verdiklerinden dolayı ayrıca memnuniyetimi ifade ederim.

Arkadaşlar; evvela bir noktayı tebarüz ettireyim ki; C.H. Partisi ile Demokrat Parti arasında memleketin demokrasiye salim bir surette bütün milletin dilhahına uygun, hakimiyeti milliyeyi tam manasiyle tekemmül ettirecek noktada hiç bir ihtilafımız yoktur.

Şimdiye kadar hepimizin gayesi ve memleketin istikbali hakkında gidilecek yol üzerinde nokta-i nazarımız birdir. Yalnız aramızda Sayın Adnan Menderes'in ifadesinde bazı tatlı tezahürat yapan haller görüyorum ki, onları da büyük huzurunuzda ve Büyük Milletimizin huzurunda birer birer işlemede, yine müşterek gayeye vusul bakımından menfaat vardır. Usul bakımından hayır ve menfaat vardır.

Sayın arkadaşlar; evvela yüksek müsaadenizle tahlili analitik bir konuşma yapacağım ve ondan sonra arzu buyurlarsa terkibi bir safhaya geçerim ve belki de geçeceğim.

Evvela buyurdular ki; “muhalefete düşünerek konuşmak imkânı vermeyen şekilde dar görüş ve kıskanç bir ruh..” Böyle bir tablo tersim ettiler. Arkadaşlar, C.H. Partisini teşkil eden arkadaşlarınızda böyle bir ruh olmadığına inanmanızı, C.H.P. buna muhtaç olduğundan değil, sizin ahvali ruhiyenizin sükûn ve selameti bakımından rica ederim. (*Gülüştürmeler, soldan alkışlar*) çünkü, samimî olarak arz edeyim, her birerlerinizi yakından tanırız, severiz, müfekkirenizin temizliğine inanırız... Bundan dolayı aramızda hiçbir fark olamaz. Yalnız bazı helecanlara, lüzumsuz helecanlara, vesveselere kapılarak milletin ruhunda bir takım endişeler tevhit etmemekle milletin dinamizmini tasarruf bakımından fayda vardır. Binaenaleyh lütfen bu noktaya dikkat buyurulmasını rica ederim.

Şimdi buyurdular ki; derin bir hayretle karşılaşmış, Sayın Adnan Menderes. Hayret edilecek ne vardır? Günlerden beri her ne cereyan ederse, hatta her ne cereyan etmezse herkes dilhahına göre enva-i bedayi-i üslûbu beyanla telvin ederek (*Gülüştürmeler*) edebiyatı yalnız siz mi yapacaksınız? Biz de yapacağız. (*Gülüştürmeler*) Efendim, derin hayret edecek ne varmış? Hasan Saka Kabinesi beyannamesi içinde bilmem antidemokratik bir ruh mu, bir mana mı sezmişler? Hatta demin Adnan Menderes söylenen bir kere daha bendeniz usulü hukukiyeye tevfikân bir daha tetkik ettim, istinafen, temyizen bir daha tetkik edeyim dedim. Gördüm ki, Hasan Saka'nın beyanatı tamamiyle Anayasanın ruhuna uygundur. Sayın Hasan Saka'nın buyurduğu gibi demokrasinin tam inkişafına mutabık bir beyandır. Bunda derin hayreti mucip ne vardır, hangi unsur vardır?

ADNAN MENDERES (Kütahya) –Size öyle geliyor.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) İddianızın delile istinad etmesi lazımdır. Mecellenin 36'ncı maddesi mucibince kuru tevehhüme itibar yoktur. Sayın üstadım. (*Soldan, gülüşmeler, bravo sesleri*)

Milletin arzu ve iradesi, bahsine gelince; arkadaşlar biz hepimiz faniyiz, şu sıralarda bizden evvel başka arkadaşlar da oturdu. Bugün rahmeti rahmana kavuşmuş birçok arkadaşlar vardır, bizde gelip geçiciyiz. “*Hüvel hayyül baki*” Bir şey varsa o da Büyük Türk milletinin arzu ve iradesidir. (*Soldan alkışlar*) Ne makam, ne sandalye, ne koltuk, ne mebusluk... Ne kürsü, hiçbir şey bu davanın yerini tutmaz.

Halk Partisinin olduğu kadar Demokrat Partinin de, Bağımsızın da bütün arkadaşlarımızın, Türk Milletinin aziz ve mukaddes iradesi karşısında eğilmenin onun en zevkli ve kutsal vazifesi olduğuna ve onun her küvetimizin kaynağı olduğunda aramızda hiçbir ihtilaf olamaz. Rica ederim milletin arzu ve iradesini, bilmem bir takım tertibat ve terkiyatla ortadan kaldırıp da onun yerine neyi koyacağız? Koyacağımız hiçbir şey yoktur. Türk Milletinin iradesinin yerine koyacak hiçbir şeyimiz yoktur ve olamaz. Binaenaleyh, arkadaşlar tevehhüm etmek hatalı olur. Hakikat köprüsünde, samimiyet köprüsünde, demokrasi köprüsünde Türk milletinin karşısında el ele vermek mecburiyetindeyiz. (*Soldan, bravo sesleri*)

Recep Peker Hükümetinin başına gelenler... Efendim ne geldi Recep Peker Hükümetinin başına? Yani bu tapu Hükümet makamı kimin hakkı, kimin makamı? Recep Peker arkadaşımız, hürmeti mahsusamız ve sevgimiz olan bir arkadaşımızdır, bu Partinin hatta Cumhuriyet rejiminin ilk kuruluşu gününden beri hatta Heyeti temsiliyeden beri daima millî davanın arkasında yürümüş, çalışmış, emek sarfetmiş, Atatürk’ün büyük mektebinde en evvel yetişenlerden biri olmuş bir şahsiyeti muhteremedir. (*Bravo sesleri*) Onun başına ne geldi? Millet Meclisinin itimadı üzerine işbaşına geldi, sonradan rahatsızlığı ve sair mülahazada bulundu ve çekildi. Arkadaşlar makamı iktidarda “cramponne” yani ona yapışmak C.H. Partisinin istediği, onun şiarı olan bir şey değildir. Temenni ederim ve güvenirim ki, Demokrat Parti de böyle olmayacaktır. Binaenaleyh, bir arkadaşımız; muhterem bir arkadaşımız çekilmiştir, onun başına hiçbir şey gelmemiştir. Kendisi kemali muhabbet ve hürmetle arkadaşlarının sine-i ihtiramında taşınmaktadır. (*Soldan, bravo sesleri, alkışlar*)

Halk Partisi hiçbir şey anlamamıştır deniliyor... Fransa’da “riyen appri, riyen ubliye” diye bir söz vardır amma onu Fransa’da 1815 de mevkii iktidara gelen Royyalistler hakkında söylemişlerdir. Aziz Partimiz ki onun tarihçesi hakkında bazı maruzatı mütemmimede bulunmaya, Adnan Menderes beni mecbur etti. Böyle “riyen appri, riyen ubliye” şeklinde hiçbir şey olmamıştır.

Arkadaşlar; bizim kafalarımız daima hakikate açıktır, daima vaziyeti görürüz ve takip ederiz ve sizin de öyle olmanızı arzu ederiz ve öyle olduğunuz kanaatindeyiz. (*Gülüşmeler*)

Şunu da size arz etmek isterim arkadaşlarım, demokrat arkadaşlara hitap ediyorum ki, bütün bu beyanatımda sizi incitici, sizi herhangi bir surette müteessir edici mana ve şemme maksat ve fikrimden geçmemiştir. Yalnız şunu bilmek lazımdır, burada uğradığımız bir takım ithamat, bir takım acı sözler vardır. Sayın Adnan Menderes’in yüzü pek tatlı olduğu halde ağzı acı doludur. (*Gülüşmeler*)

Arkadaşlar; kanunların değiştirilmesi. Bir Hükümetten kanunların değiştirilmesini teklif edeceğim veya kanunları değiştirme yoluna gideceğim gibi bir şeye intizar etmek, bilmem bizim T.B.M. Meclisinin mefhumu bakımından doğru olur mu? Böyle bir şeyi önceden bağlamak, önceden Hükümeti herhangi bir taahhüt altına koymak, istikbale muzaf bir takım kanunlar sevki taahhüdüne girmek, doğru olur mu? Bendenizce doğru olmaz. Bu hal, Anayasanın 26'ncı maddesinin ifade ettiği ruha, sisteme muhaliftir. Çünkü kanunları değiştirmek daima bizim kıskanç olarak üzerinde durduğumuz bir noktadır, Meclisin hassas bir şekilde üzerinde durduğu bir noktadır. Bugün bazı kanunları şu kanunu değiştirmeyi taahhüt etmek gibi birtakım vaziyetlerle Hükümeti müşkül bir duruma sokmakta bir faide yoktur.

Sıkıyönetim... Samimî arz edeyim; Adnan Menderes Sıkıyönetim baskı yapmak için bir vasıta olarak elde tutuluyor, gibi bir şey söyledi. Arkadaşlar; bu noktayı biraz analiz etmek lüzumunu duyuyorum. Bugün bizim memleketimizde mevcut olan matbuat hürriyeti zannederim başka memleketlerde az vardır, belki de yoktur. Gazeteci arkadaşlarımızın vicdanlarına hitap ederim. Ne yazmak istiyorlar da yazamıyorlar?

CİHAD BABAN (İstanbul) – Dört ay kapandık.

Dr. CENAP BERKSOY (Yozgad) – Az bile.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) – O ayrı davadır. Dört ay kapatılıp kapatılmamak keyfiyetini ayrıca mütalaa ederiz. Yalnız şurada bir nokta var. Adnan Menderes'in işaret ettiği bu noktaya dokunacağım ve Demokrat Parti arkadaşlarımızla vicdani bir hasbıhal yapmak istiyorum.

Arkadaşlar; bu günkü sıkıyönetim dâhilî siyaset meselesi midir? Dâhilî politikamızı ilgilendirir mi? Cumhuriyet Halk Partisi o kadar ve o kadar küçük müdür ki, sıkıyönetimin ipkasına dayanmak suretiyle memlekette bekasını araştırsın. Biz öyle adam mıyız? O kadar muhakemesiz, düşüncesiz insanlar mıyız? Bizlerden pek çoklarımız devletin, memleketin şurasından, burasından, hatta Osmanlı Devleti zamanından gelmiş aklı başında adamları. En gencimizden, en yaşlımıza kadarını da istihfafa kimsenin hakkı yoktur. Memlekette sıkıyönetimin mevcudiyeti sayesinde mevcudiyetini idame etmek isteyen bir parti mahkûmu zevaldir (*Tabîî sesleri*)

Hatta Sultan Aziz'in hal'inden bir gün evvel söylediği şekilde mahkûmu zevaldir. Bizde zevale gidecek göz var mı? (*Gülüşmeler*)

Şimdi arkadaşlar; Partinin kuruluşundan nereden geldiğinden, nereye gittiğinden bahsedecek ve bunları tahlil edeceğim.

Adnan Menderes'in kendisi grup idare kurulu azası ve kâtabî sıfatıyla bendenizce şuradaki yerini bir zamanlar terk ederken, geçirilen arkadaşlık halleri hatırlardadır. Sayın Celal Bayar'ın fotoğrafları Grup İdare Heyetinde kemali tevkirle durmaktadır.

Sıkıyönetim işindeki mütalaalarına sıkıldım. Tito ve Dimitrof biliyorsunuz ki, bugün gazetede var. Bizim aleyhimizde bir takım hesaplar, mesela, İstanbul'u almak veya İstanbul'u falan vermek gibi kimseye vereceğimiz yok, kimsenin de alacağı yoktur, Türk ebedî ve ezeli oradadır. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Amma orada muazzam bir ordumuz vardır. Boğazlar meselesi ortadadır. Sıkıyönetim bu bakımdan lazımdır. Bir gün belki olur, bir şey diyemem, Demokrat Parti iktidara gelirse... Olur ya, gelir. İhtimaldir padişahım, belki derya tutuşa Demokrat Parti iktidara gelirse bu parti böyle bir buhran sırasında o mıntıkadan Sıkıyönetimi kaldırmak mesuliyetini alabilir mi? (*Sağdan alabilir sesleri*) Ben alamaz diyorum.

Matbuatta baskıdan bahsettiler. Yapmayın efendim, kim kime baskı yapıyor? Matbuat mı bize, biz mi matbuata baskı yapıyoruz? Yapmayın, yapmayın bunu. Fransızcada “Pas sur la bouche” diye bir şey vardır, ağza baskı demektir işte bunu söylemeyiniz. Biz mi matbuata baskı yapacağız? Biz şimdi hakikatleri tahrif ediyor muyuz. Hakikatleri tahrif etmenin mesuliyetini üzerine alacak kadar içimizde gafil kimse yoktur. Hakikatleri neye tahrif edeceğimiz, bu kadar adamız, 25 sene bu Devletin mesuliyetini, Muhterem Celal Bayar Kabinesi de o mesuliyette müşterek olarak diğer Sayın arkadaşlardan farklı değildirler, bilhassa bu mesuliyet iştiraki liderleri mevkiinde bulunan kademelerdedirler. O mesuliyetin kaymaklı tarafı varsa kendileri de onun ta içindedirler. (*Gülüştürmeler*) Binaenaleyh hakikatleri niye tahrif edeceğiz?

Arkadaşlar, burada bulunan milletvekillerine bakıyorum; hepsi vatansever, güzide, halkla temas eden adamlardır. Bu adamlar deli olmalı ki hakikatleri tahrif yoluna gitsinler. Binaenaleyh hakikatleri tahrif diye bir şey yoktur. Niçin yanlış mevzide muharebe edelim? Demir gibi bir mevzie gireceğiz, demir gibi bir mevzide mücadeleyi kabul edeceğiz. Sakat bir mevzide mücadeleyi kabul edecek kadar gafil değiliz.

Sonra C.H. Partisinden evvel partiler varmış. Evet var. Ben onları yakından takip ettim, bilirim onları. Fakat arkadaşlar burada mevzu bahis olan o mudur? O partiler müspet menfi, zait nakıs gitti. Niçin gitti? Osmanlı İmparatorluğu, onlar elinde bir netice vermedi, koca bir İmparatorluğu idare edemediler. Burada Atatürk'ün kutsal bayrağı ve şahsiyeti altında arkadaşlarla, ona iman etmiş arkadaşlarıyla ve bütün milletin kalbinden gelen ruhla yeni bir Devlet, yeni bir kâinat kuruldu.

Şimdi vaziyeti bu kâinatın içinden mütalaa etmelidir. Siyasi hayatımızın, inkılap mefhumumuzun bazı safhaları olabilir. Fakat daima onu, bilhassa Sayın arkadaşlarımız ki, bütün o safhalarda burada bulunmuşlar ve bu davanın içinde ateşli çalışmışlar, Atatürk'ün etrafında onunla hem ruh olmuşlar, daima bu vahdet içinde çalışmışlardır. Bu arkadaşları temsil eden bir sözcü Halk Partisinden evvel de partiler vardı demesi ve ondan sonra vaziyeti bu suretle analize etmesini doğru görmüyorum. Çünkü arkadaşlar biz milletimize karşı birtakım ana vecibelerle bağlıyız, ona karşı borçluyuz. O da bu 25 senelik mazi şöyle olmuştur, böyle olmuştur diye, inkılaplarla dolu, Türk harflerini kabul etmiş, Kanunu Medeniye yapmış ve daha bunun gibi bir milletin hayatında 25 senede değil 500 senede yapılamayacak muazzam hamleleri yapmış bir partiyi, herhangi bir davanın belirtilmesi için küçültmek, rengini değiştirmekte ne fayda olabilir?

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Burada sizinle müşterekiz.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) – Bu küçültmede ne fayda olabilir Emin Bey? Hiçbir fayda yoktur. Bu sizin de müşterek malınızdır, bizim de müşterek malımızdır. O halde müşterek bir malı tevzi etmek isteyen vereseden birinin bu hareketi caiz midir? (*Gülüşmeler*)

Mecellenin bir hükmünü söyleyeceğim. Affedersiniz ben biraz mecelleciyim. Kanunu Medeni'yi severim amma. (Her kim ki kendi tarafından tamam olan şeyi nakza sayderse, sayı merduttur) Bizim de sizin hepinizin, Bayar'ın, Koraltan'ın, Emin Sazak'ın ve bütün bu arkadaşların ruhu bu müşterek ruhta hisseleri vardır. Binaenaleyh etmeyin arkadaşlar, yanlış yola gidip de kendi müşterek patrimoniumu, yani memleketimizi zayıflatmayın. Memleketin selameti namına bunu zayıflatmamak lazımdır. Bir de Cumhuriyet şekil halinde kalmıştır dediler, böyle bir şey kabul edilebilir mi? Burada bir kürsü var. Bir Anayasa yaptık ikinci devrede. Dünya önünde numune olarak bir Anayasa yaptık. Edebiyat yapmıyorum. Masamın üzerinde Fransa'nın yeni yaptığı Anayasa duruyor, merakım olduğu için bu işi tetkik ediyorum. Bütün bizim tek Meclis ruhu Cumhurbaşkanının salâhiyetleri, Meclisin salâhiyetleri, tek Meclisin ruhu, fesih vesair hususlar hayret edecek şekilde bizim Anayasamızdan ilham almış gibidir. Hangi arkadaş arzu buyurursa teşrif etsin, takdim edeyim. Biz bu 25 seneyi boş geçirmemiştir. Anayasaya riayet edelim, şeklinde kıymetli arkadaşlarımızın üzerinde muhabbetle durdukları nokta budur. Bunlar hakkında hiçbir diyeceğimiz yoktur, denilmektedir. Fakat görülüyor ki yapılmıştır, eser konmuştur, içtimaî ve diğer sahalarda inkılaplar yapılmıştır. Şekil nasıl şekil olur. Şekil mevzuubahis olur mu? Efendim Cumhuriyeti gördük, Atatürk öldü, onun yerine sabık Başvekîl İsmet İnönü burada hazır bulunmadığı halde bütün arkadaşlarca Cumhurbaşkanlığına seçildi ve böylece millî bir vahdet halinde tatbik edildi. Cumhuriyet nasıl bir şekil olabilir ki böyle bir şey olmuştur? Cumhuriyete şekil demek bizim bir karımız yoktur. Düşününüz ki siz münevver bir manivela-sınız. Düşmanlarımız, sizin ve bizim müşterek düşmanlarımız size de, bize de hayır mevlût okumayacaklardır. (*Gülüşmeler*) Binaenaleyh bunların faydası olmaz. Cumhuriyet bir şekil değildir. Cumhuriyet mevcut dimdik bir realitedir. Klemanso'nun dediği gibi (Per-petüel devenir) Yani mütemadi bir mevcudiyettir.

Otoriter zihniyet; Allah, Allah, ne imiş otoriter zihniyet? Ben bunu anlamıyorum. Efendim; Recep Peker otoriter zihniyette, müfritler otoriter zihniyette... Nedir bu? Kanun harici muamele mi? Arkadaşlar; kanun harici muameleyi tecviz etmek için ne kadar gaflet içinde olmak lazımdır. Otoritesiz olmaz. Siz de mevkîi iktidarda olsanız siz de bu otoriteyi kullanacaksınız. Devlet otoritesiz yürür mü? Yürümez. (*Sağdan, milletin otoritesi sesleri*)

O başka. Aynı yolu takip ediyoruz. Yani Fransızca'da bir söz var; "Kürö" arkası boş, içi yenmiş söz, Binaenaleyh bendeniz bu gibi şeylere gitmemenizi samimî olarak sevgi ve saygılarımla arz ederim.

Şimdi, Değişmez Genel Başkandan da bahsettiler. Arkadaşlar tezada düşünüyorsunuz. İşte Genel Başkan... Sayın İnönü şimdi C.H.P. Genel Başkanı olduğu halde

12 Temmuz beyannamesini ısrar etti; yazdı ve onda güzel esaslar koydu diye söylüyorsunuz. Demek ortada bir şey yoktur. Demek ki herhangi bir demokrasi inkişafına hail olacak bir şey mevzuubahis değildir. O halde demek ki zamanında iddia edildiği şekilde meşkle hukuki kadrosiyle değil ruhi esaslarla mütalaa edilince hiç bir şikâyetiniz olmadığını ifade ve beyan buyuruyorsunuz.

Yine Adnan Menderes C.H. Partisi Hükümet eliyle kurulmuş bir partidir dediler.

Arkadaşlar; C.H. Partisi Hükümet eliyle kurulmamıştır. C. H. Partisi, Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin istihalesi olarak ve bir mücadele ve mücadele eseri mukaddesidir. (*Soldan bravo sesleri ve alkışlar*) Onun bünyesi sizin de, bizim de bağımsızın da hepimizin Türk Vatanına aşık olan, ona ruhu ile bağlı olan ve daima bizim üzerimize onun aziz gözleri ile muazzam şahsiyetleri ile daima kalplerimizde müşterek bir vatan kaynağı olarak yaşayacak olan aziz Atatürk'tür. (*Soldan alkışlar*) O halde C.H. Partisini o yolda yıkmakta bir menfaati yoktur. Efendim; C.H. Partisi ve Demokrat Parti birer millî müessesedir. İkisinin de bekası şarttır. Cumhuriyetin selameti, demokrasinin inkişafı ikisinin de hedefidir. Fakat bu iki parti arasında, diğer işlerde fikir ayrılıkları olabilir. Fikir ve kanaat ayrılıkları, arkadaşlık rabitalarını ihlal edemez. Fikir ve kanaat ayrılıkları başkadır, dostluk başkadır.

İngiltere Meclisinde Gladston ile İzraili birbirleri ile boğuşurlar, sert münakaşalarda bulunurlar, sonra geceyi de beraber geçirirler.

İşte biz böyle bir hava yaratacak ve bu yolu takip edeceğiz.

Hükümet eli ile kurulmuş diyorlar. Ne demek? Hükümet eli ile kurulmuş. Biliyorsunuz ki, bir zamanlar Atatürk yine memlekette vilayet parti reisliği ile valiliği birleştirmiştir. Belki Demokrat arkadaşlarım bu emre vasita olan zevat idiler. Binaenaleyh bunlar memleketin hayati siyasetinde geçmiş bir safhadır, inkâr etmek mevzuubahis değildir, bunlar tarihe geçmiş, tarihî safhalardır. Bu merhaleleri geçerek nihayet 2, 3, 4, 5 taraflı safhalara geldik, şimdi birbirimize hürmetle ve birbirimize yardım etmekle bunları da başaracağız, müşterek gayemiz budur. Hasan Saka, Hükümetinin C. H. Partisine istinat eden bir Hükümet olduğunu, söylememeli idi dediler. Demokraside başka türlü olur mu? Demokrasi budur işte. Ya size istinad edecek, ya bize. Şimdi siz mahdud adedde olduğunuz için Hükümet istinad etmiyor, Cumhuriyet Halk Partisine istinad ediyor. Başka türlü nasıl olur, kime istinad edecek? Havaya mı? Benim bir hocam vardı, tamamen havada derdi Klemanso. (On gouverne avec ses hommes mais pour le Pays) Yani arkadaşlarınıza istinad edeceksiniz, fakat memleket için icrayı hükmedeceksiniz. Gaye budur. Demokrasiyi kurmak şerefi. Şerefse tümen tümen. Elbette bu şerefte sizin de hisseniz var. Öyle ya, tek partili oturmaktansa burada tatlı tatlı konuşma zevkini verdiğinizden dolayı ben size teşekkürlerimi sunarım. (*Sağdan bravo sesleri*)

12 Temmuz beyannamesine muhalefet cereyanı muvaffak olmaktadır dediler. Hayır Adnan Menderes, öyle bir cereyan yoktur.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Tebşir et bana.

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) – Tebşir ederim, yoktur. Öyle bir cereyan yoktur. Aziz Millî Şefimizin ben onu yine kalben millî şef biliyorum “aziz büyüğümüz İnönü’nün...” Adnan Menderes, siz de onun büyüklüğünü kabul edenlerdensiniz. Ben sizin İnönü hasta olduğu zaman kapısının önünde nasıl ağladığınızı gördüm, sizin ona muhabbetiniz olduğunu bilirim. Yalnız, iki gözüm, öyle bir muhalefet yoktur. Öyle bir muhalefet olması için akli muhakemeden mücerret olmak lazımdır. Niçin muhalefet olacaktı? İnönü demokrasi olsun, Büyük Millet Meclisi burada tam bir ruh anlayışı ile kanunlar yapsın diyorlar. Cumhurbaşkanı Anayasanın tarifati dairesinde fazla yük üzerine almayarak büyük vazifesini ifa etsin. Bunu isteyen adama, böyle şey yapmak doğru değildir demek kimin aklından geçer? Böyle bir cereyan katiiyen yoktur. Benim samimi kanaatim odur ki; hepimiz bütün kalbimizle, bütün ruhumuzla, bütün anlayışımızla demokrasiyi yerleştirmek gayesinde müttahidiz. Bunun karşısında başka bir cereyan tasavvur olunamaz. *(Bravo sesleri, alkışlar)*

Sıkıyönetimden bahsedildi ve memleket böyle bir cezaya layık değildir dendi. Vallahi Adnan Bey, grup komüniklerini yazarken bazen sen sert giderdin, ben biraz daha idareli olurdum. *(Gülüşmeler)*

Şimdi yaradılışına, affına müracaat ederek, biraz şahsiyat yapacağım amma Adnan Menderes müsaade ederse. Sonundan fena bir şey çıkmayacak.

Şimdi Adnan Menderes’in yüksek bir zekâsı vardır, bu bir kaidedir. Görürsünüz, gelir müzakereleri dinler, çıkar, hepsini anlatır, bunu yapar hakikaten zekidir, amma ruhunun bir asetik tarafı vardır, asiditesi vardır, hamiziyeti vardır. *(Gülüşmeler)*

Efendim, dayanamıyorlar, tabirleri hafif görüyorlar.

Şimdi Adnan Bey, memleket Sıkıyönetimle hangi cezaya çarpılmış? Sıkıyönetimde nimet vardır, bizi bekliyor. Maazallahü taâlâ orada herhangi bir hadise vukubulsa, Devlet merkezleriyle temas munkati olsa ne olur? Sıkıyönetim millî emniyetimizi Demokrat, bağımsız, Halk Partisi hepimizi bekleyen bir mevcudiyettir. Başka tarafını aramayın. Nihayet memlekette bir şahsiyet oluyorsun, vaziyeti salim muhakeme etmelisin. Herhangi bir gün olur da memleketin idaresini ele alırsan bu tarzda muhakeme edersin diye endişe ediyorum. *(Gülüşmeler)*

İdare amirleri arkadaşlar, idare amirleri ne şekilde mütalaa ediliyor? Pek anlamadım. Yani idare amirleri, valiler Memurin Kanununun teminatı altında herhangi bir surette maişeti mücmen bulunan bir vali, eski zamanların, müstebit idarelerin mazuliyete duçar olup ta aylığı verilemeyecek vaziyette bir vali mi vardır? Memlekette valilerin şahsiyeti herhangi bir tesire tabi mi olacaktır? Bu idare cihazını zedelemeyelim arkadaşlar. Bu size lazım olduğu kadar bize de lazımdır. Ve sizin şahsiyetinizin Ötesinde Türk Milletinin bekası için lazımdır. Elimizde bir kudrettir. Devletimizin umumi durumunu biliyorsunuz, Haricî vaziyet malûmdur. Böyle bir zamanda idare cihazını zayıflatmayalım. Amma efendim Halk Partisinin lehinde

hareket etmesinler. Böyle bir hareketlerini görürseniz, hadise ile fiilen görürseniz altmış küsur arkadaşınız, istihzah takriri verirsiniz, sual takriri verebilirsiniz.

AHMED VEZİROĞLU (Afyon Karahisar) – Verdik, ne oldu?

FERİDUN FİKRİ DÜŞÜNSEL (Devamla) – Verdiniz, cevabını da aldınız ve memnun oldunuz ve teşekkür ettiğiniz zaman bendeniz Makamı Riyaseti işgal ediyordum. *(Soldan alkışlar, gülüşmeler, bravo sesleri)*

Sevgili arkadaşlarım, hepinizi artık fazla yormayayım. Arkadaşlar; birbirimize acı söz söylemekten vazgeçelim. Severim zaten hepinizi, hepimiz birbirimizi severiz. Emin Sazak geçen gün bana izharı iştihak buyuruyordu. *(Gülüşmeler)* Zaten birbirimizi severiz. Ben Bayar'ın Partimizden istifa ettiği gün derin bir teessür duydum. Adnan Menderes'i, Köprülü'yü, Refik Koraltan'ı, bütün arkadaşları severim. Refik Koraltan hasta oldu diye bilhassa ıstırap çektim. Onu ben burada gördükçe merhum Necati'yi hatırlıyorum. Ve onun muhabbetini duyuyorum. Böyle bir vaziyette niçin birbirimize girelim? Birbirimizi anlayacak adamlarız. Birbirimizin ruhundan, fikrinden geçen cereyanları kapacak kadar feraset sahibiyiz. Anayasamızın ruhunu yaşatmak, onun hükümlerini tecelli ettirmek noktası üzerinde mevcut değerleri değersizlendirmemek, tarihte rol almış millî şahsiyetleri manevi kıymet olarak muhafaza etmenin bir millî değer olduğunu bilerek; takdir ederek millî demokrasimizin inkişafı yolunda kardeş kardeş elele yürüyelim arkadaşlar. *(Bravo sesleri alkışlar)*

İSMAİL HAKKI ÇEVİK (Eskişehir) – Arkadaşlar; Hükümet beyannamesinde millî menfaat bakımından en göze çarpan nokta hayat pahalılığı aleyhinde yapılması vaad edilen mücadeledir. Hükümet herkesin müşteki olduğu hayat pahalılığını ortadan kaldırmayı vaad etmektedir. Fakat programda bu vaad'in ne suretle tahakkuk ettirileceği hakkında esaslı bir izahat yoktur.

Şimdiye kadar Muhalefet Partisine mensup arkadaşlarımızın daima menfi tenkitler yaptığını müspet hiç bir tedbir ileri sürmediğimizden şikâyet edildi. Bugün sırası geldi. Hayat pahalılığının ne şekilde önlenmesi mümkün olacağı hakkındaki müspet tekliflerimizi size izah edeyim:

Bu memlekette hayat pahalılığı muhtelif üç sebebin bir araya toplanmasından ileri gelmiştir.

Bu memlekette hayat istihsal azlığından pahalılaşmıştır. Bu memlekette hayat münakale darlığından zorlaşmıştır. Yine bu memlekette hayat, yedi Eylül Kararı ile Türk parasının dış kıymetinin düşürülmüş olması yüzünden, ithalat mallarının çok pahalı olmasından pahalılaşmıştır.

Şimdi bu üç esası tatbik suretiyle hayat pahalılığı aynı şekilde izale edilmesi imkânı olduğunu tesbit edeceğim.

Hükümet diyor ki, istihsalı çoğaltmak lazımdır. Bunda herkes müttehittir. İstihsalı çoğaltmak bahsinde ilk evvel ileri sürülen nokta-i nazar teknik ziraati kurmaktır, Menderes'in nutkunda işaret edildiği gibi, zirai ıslahatın ne şekilde ya-

pılacağı hakkında sarıh bir fikir ve esaslı bir tafsilat yoktur. Bizce, zirai istihsalı fazlalaştırmak için ilk nazarı dikkate alınacak şey, ziraatın teknik esasa irca edilmesidir.

Arkadaşlar, benim sanatım avukatlık olmasına rağmen 17 sene çiftçilik yaptım ve ziraatin ne şekilde teknik vaziyete irca edileceğini pratik olarak biliyorum. Onun içindir ki, ilk önce nazarı dikkate alınacak şey, memlekete bol miktarda ziraat aleti getirmek için bütçeye bir meblağ koymuş mudur? Lütfen bunu izah etsinler. Yine ziraati teknikleştirmek için gübre fabrikası tesis etmek lazımdır.

Arkadaşlar; teknik ziraat, bu üç unsurun bir aradaki ifadesidir. Teknik ziraat; alet, gübre, su. Bu unsurlar bir araya gelmeyecek olursa bu memlekette teknik ziraat vardır denilemez. Binaenaleyh, ilk iş gübre fabrikasını tesis etmektir.

Münakale darlığı; memlekette münakale darlığı inkâr olunamayan hakikatlardan birisidir. Sebebini tahlile lüzum görmüyorum. Aylardan beri tüccar eşyasının nakli için vagon tahsis edilemiyor. Bunun haklı veya haksız olduğunu bir tarafa bırakıyorum. Yapılacak iş, memlekette münakale zorluğu nihayet buluncaya kadar lüks olmamak şartıyla her takım münakale vasıtalarını memlekete ithali imkânını kolaylaştırmaktır.

Sayın Başbakana hitap ediyorum, bu iş için hususi tetkikatta bulundum. Münakale vasıtası dediğimiz vakit akla ilk evvel kamyonlar gelir. Arkadaşlar, bugün gördüğümüz kamyonların Amerika'da alım fiyatı (1000) dolardır. Cif İstanbul (1300) dolara mal olan bir kamyon İstanbul'da asgari 9 bin liraya satılmaktadır. Yani maliyet fiyatının iki misline. Bunun sebebini benim kadar Sayın Başbakanım da bilir. Tafsile lüzum görmüyorum. Binaenaleyh, memleket ihtiyacı tahassul edinceye kadar bu vasıtaların memlekete ithalini kolaylaştırmak hepimiz için bir borçtur.

Zirai kalkınmanın üçüncü şartı sulamadır, insafla söyleyelim ki, bugüne kadar ne İttihat ve Terakki Hükümetleri ne de Cumhuriyet Hükümetleri sulama siyasetlerinde millî arzuya uygun bir eser vücuda getirememiştir. Bunun Hasan Saka Hükümeti tarafından vücuda getirilmesi hepimizin kalbi temennisidir.

Şimdi arkadaşlar; programda işaret edilmiş fakat belki bir çok arkadaşların şimdiye kadar dikkat nazarını celb etmeyen bir şey vardır. Kereste ithal edeceğiz dediler. Bu elim bir hakikatin Meclis huzurunda itirafıdır. Benim intihap çevremde 3 tane Devlet Ormanı vardır, bunların isimleri Değirmendere, Kabasakal, Kuzguncuk. Bunlar Orman Kanunu ile Orman işletmesi meydana gelmeden evvel 13-15 bin metre mikap kereste verecek tahammülde idiler. Şimdi bu miktar iki bin metreye düşmüştür. Ve bu sebeple Beylikahır'daki Kereste fabrikası Dursunbeye kaldırılmıştır.

Orman işleri ile uğraşan arkadaşlar bilirler ki, amenajmandan maksat serveti tabiiyeye zarar vermeden onu işletip faizi almak demektir. 1937 senesinde 15 bin metre mikab verim kabiliyeti olan ormanların bugün verim kabiliyeti 2000 metre mikaba düşmüştür. Demek ki 10 senelik mesai devresinde Orman İdaresinin ve

Orman İşletmelerinin yaptığı maalesef bir zarardan ibaret kalmıştır. Samimî bir temenni olarak Hükümetin bu işi ıslah etmesini isteriz.

Arkadaşlar; kabine beyannamesinde hiç temas edilmemiş bir noktaya müsaade ederseniz ilişmek isterim: Dış ticaret meselesi... Dış ticaret vaziyetimizde hepimiz biliriz ki, tüccarımızın İngiltere'ye yapmış olduğu ihracata mukabil orada 30 milyon kadar bir alacağımız vardır.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Tam rakam isterseniz 16 milyon lira.

İSMAİL HAKKI ÇEVİK (Devamla) – Aşağı yukarı bizim paramızla 190-200 milyon lira eder. Bu paranın da bloke edilmesi veya sterlin sahasına dahil memleketlerden mal getirilmesi suretiyle itfası için Hükümetin ciddi bir teşebbüse girişmesi lazım gelir. Çünkü bundan sonra vaziyet malûmdur. Altınla, İsviçre Frangı ve dolarla mal satmak artık çok güçleşti. Bu vaziyete çare bulunmadığı takdirde ihracat çok müşkül duruma girecektir.

Yine Ziraat Bakanından bir nokta hakkında dikkat nazarını celb etmek isterim.

Memleketimizde kereste çok pahalıdır. Bunun pahalı olmasının bir sebebi vardır... Yaptığımız tetkikata göre Orman İşletmeleri bir metre mikabı tomruğu ormanda 50-60 liraya mal etmektedir. Halbuki kerestenin fiyatı halen memlekette 200 liradır. Bunun sebebi şudur: Tomruklar müzayede ile satılıyor, müzayedeye girenler kar haddini yükseltmek için tomrukları yüksek fiyatla alıyorlar. Tabii bunun bir de işleme payı vardır. Mamul hale gelinceye kadar 140 lira oluyor. Buna % 35 kar haddi konunca 200 liraya yükseliyor. Orman İdaresi bu vaziyeti ıslah ettiği takdirde kerestenin fiyatı 120 liraya kadar düşebilir.

Sayın arkadaşlar; sözlerime nihayet verirken bir noktaya işaret etmek isterim: Acı ve sert tenkitlerimizi sükûnetle dinlediniz. Bu hal Meclisin atideki çalışmaları için bize emniyet ve kuvvet vermektedir. *(Sağdan alkışlar)*

SUUT KEMAL YETKİN (Urfa) – Sayın arkadaşlar, Hasan Saka Hükümetinin programı siyasi alanda olduğu kadar içtimai ve iktisadi alanda da büyük gelişmeler sağlayan tedbirleri içine almaktadır. Pek kısa bir zamanda gerçekleşmesini dilediğim bu programın Türk Milletini huzura ve refaha kavuşturacağını umarım.

Programın siyasi hayatımızın bugünkü durumunda en ehemmiyetli noktalarından biri, idare teşkilatı karşısında siyasi partiler arasında hiç bir fark gözetilmeyeceğini yani eşit muamele yapılacağını, demokrasi hayatımızı geliştirecek olan unsurların tamamlanacağını açık ve kesin bir ifade ile belirtmesidir. 21 Temmuz seçimi ile içine atılmış bulunduğumuz demokrasi hayatımızın gün geçtikçe olgunlaşacağına, batıdaki örneklerinin yanında şerefli bir yer alacağına sarsılmaz bir imanım vardır. Milli hedefimiz, her türlü irtica ve kökü dışarıda olan siyasi oyunlarını tard ederek her alanda istihsali, daima istihsali, iktisadi kalkınmamızın temeli sayarak, dış tehlikelere karşı yekpare bir irade ile karşı koyarak tam bir vicdan, fikir ve söz hürriyeti içinde yükselmektir. Bütün bu ana çizgilerin, Hasan Saka Hükümetinin programında kesin ve acık ifadesini görmüş olmakla bahtiyarım.

Arkadaşlar, fikir, söz, vicdan hürriyeti demokrasinin temelidir. Hasan Saka Hükümetinin, kanunlarımızın himayesi altında bulunan bu hürriyeti artan bir tizlikle koruyacağına hiç şüphem yoktur. Çünkü gerçek demokrasi, milletimizin hor alanda yükselmesini sağlayan yaratıcı hamle, ancak onunla mümkündür. Memleketimizde fikir, söz hürriyetinin kaydettiği bütün gelişmelere örnek olarak bugünkü basın hayatımızı gösterebilirim. Demokratik hayatımızın gelişmesinde, demokrasi fikirlerinin yerleşmesinde basın cihazımıza büyük, büyük olduğu kadar da kutsal bir vazife düşmektedir, burada Türk gazetecilerinin, düşüncelerdeki yayılma ve telkin hürriyetini biran olsun gözönünde ayırmamalarını, olayları daima millî birlik zaviyesinden görerek, her türlü şahsî endişelerin dışında, halkçı, tamamlayıcı yani yapıcı bir zihniyetle milleti aydınlatmalarını ve ancak doğruluğuna %100 inandıkları haberleri ve görüşleri yaymalarını dileyeceğim. (*Bravo sesleri*)

Yapıcı muhalefetin demokratik hayatımız için vazgeçilmez bir unsur olduğuna candan inanıyorum. Bu inancın verdiği huzur içinde büyük milletimiz için avdın bir gelecek görmekteyim.

Realist programıyla memlekete hayırlı şeyler vadeden Hasan Saka Hükümeti-ne, vaitlerini gerçekleştirme yolunda kolaylıklar, başarılar dilerim. (*Sağdan alkışlar*)

HAKKI GEDİK (Kütahya) – Arkadaşlar bu kıymetli ve tarihi memleketi harabiyetten, bu asil milleti fakirlikten kurtarmak, mamur ve mesut kılmak için, politika taktikleri ile konbinezonları ile vakit geçirilmeyerek ve vaktin bizim için nakitten daha kıymetli olduğu takdir edilerek; iki esaslı prensipi, zarureti samimiyetle ve derhal ele almak ve bunları fili-yat sahasına intikal ettirmek lazımdır.

Bu iki zarurettten birincisi; vatandaşın her türlü hak ve hürriyetlerine, Türk insanının da medeni insanlar kadar düşüncesinde, konuşmasında, hareketinde, reyinde ve kanaatında hür ve serbest bulunduğu prensipini demokratik şartlar ve icaplar dahilinde; Anayasa hükümlerine muhalif ve antidemokratik kanunları kaldırmak ve bilhassa memlekette demokrasinin hakkiyle yerleşmesini hazmedemeyen zihniyeti değiştirmek suretiyle, emniyet altına almak, millî iradeyi hakim kılmak ve bu hakimiyetin ağırlığı, sıkleti altında her türlü suiistimalleri israfları ve vazife ihmallerini ortadan kaldırmaktır.

Arkadaşlar; bir memlekette idare edenlerle idare olunanlar şu ve bu sebep ve saikler yüzünden, bilhassa siyasi haklar mevzuunda birbirlerine yan bakarlar, emniyet edemezler ve ısınamazlarsa o memlekette huzur ve isikrar teessüs edemez. Bu olmayınca iktisadi kalkınma dediğimiz millî gayeye, hedefe doğru tek bir adım da atılamaz. Binnetice memleket harabiyetten, millet fakirlikten kurtulamaz. Mamur bir memleket, mesut bir millet davası tahakkuk edemez. Evveleminde iktisadi mevzuların hadiselerin her Hükümetin hatta her bakanın günlük şahsî düşünce ve kaprisi eriyle, kısaca politika görüşleriyle halledilemeyeceği esasını kabul etmek ve badehu memleketin dört bucağında sağlık ve sosyal durumları da inceleyen zirai, sinai, ticari, idari, malî, kabiliyetler, istidatlar ve imkânlar üzerinde yer yer derin ve etraflı etüd yaptırarak iç ve dış istihsal ve istihlak mevzularını her türlü tediye

ve hesap ve muvazenelerimizi malî kudretlerimiz yerli ve yabancı kredi ve sermaye tedarik etmek imkânlarını hesaplamak amme hizmetlerine büyük amme teşebbüslerine ihtiyaçlarına ait faaliyet sahalarını Devletçe ve diğer iktisadi faaliyetleri hususi sermaye ve teşebbüs erbabına ayıran ve Devlete sadece bu hususta dürüst bir kontrol hakkı veren tek parti sistemini iktisadi faaliyetlerde bir müdahale vasıtası olmaktan kurtaran şartlar ve zaruretler dahilinde iktisadi devletçiliği tayin ve tasrih etmek ve mevzuatın da bu esaslara göre ayarlanması lüzumunu tebarüz ettirmek gibi ihtiyaçları ve vakıaları tespit ederek uzun vadeli umumi bir kalkınma programı, planı hazırlamak üzere muayyen miktarda Milletvekillerini ve alakalı Bakanlıklarda çalışan uzmanları, yerli ve yabancı mütehassısları, faal iş adamlarımızı içine alan bir (İktisadi kalkınma şûrası) kurmak lazımdır. Programda açıkça bu zaruret ortaya atılmış değildir.

Arkadaşlar; böyle bir şûra kurulmadıkça, ölçülü, ayarlı ve devamlı bir program hazırlanmadıkça ve bunun hüsnü niyetle tatbiki temin edilmedikçe iktisadi kalkınma davası başarılamaz ve binnetice medeni ve mesut milletler kâfilesıyla aramızdaki mesafe asla kısaltılamaz. İktisadi kalkınma davası sadece bir sınıf halka şu veya bu siyasi partiye ait bir dava değil (bütün millete şamil muazzam bir davadır. Elde böyle bir program bulunmadığı içindir ki, sanayileşme sahasında, sulama işlerinde, bataklıkları kurutma mevzuunda, yollar ve limanlar inşa ve bunların idamesinde, eğitim konusu üzerinde, zirai istihsal işlerinde, maden ve orman işletmelerinde, ticari meselelerde, para siyasetinde, sağlık ve sosyal ihtiyaçlar üzerinde bocalayıp durmakta, hataya düşmekte, hukuki ve teknik manada israflar içinde yüzmekteyiz. Söze başlarken arz ettiğim iki prensipin, zaruretin ikisi de bu memlekette henüz müspet ve fiili sahalarda tecelli ve tahakkuk etmemiştir. Bu hakikatleri görmek ve söylemek vazifesinden imtina etmediği münhasıran millettten aldığım vekâlet vecibeleriyle bu kürsüden duyarak, inanarak ettiğim yeminle kabili telif göremem.

Arkadaşlar; Hükümetler düşüyor, yerlerini başkaları alıyor. Her gelen Hükümet memleketi adeta cennete, milleti en üstün medeni seviyeye ulaştıracakmış gibi program yazıyor. Gelip Büyük Millet Meclisinde okuyor, her şeyi vadediyor. Fakat ne yapılan vaatler tutuluyor ve ne de buna imkân elveriyor. Memleket ve millet yerinde sayıyor. Tekrar hayal sukutuna uğruyor. Çünkü, programlarda ileri sürülen iddia ve mütalaalar ve vaatler yaşayan realitelerle ayarlanmış mevcut imkânlarla hesaplanmış, sırttan tezatlar üzerinde durulmuş değildir. Eski ve demode rutinin memleketi ve milleti dışları arasında eritip gittiğinin farkına varılmamaktadır.

Bugünkü müzakere mevzuunu teşkil eden Hasan Saka Kabinesinin programı da bundan evvelkilerdeki ruh haletini, ifade tarzını ve zihniyetini, tezatlar serisini aynen taşımaktadır.

Mesela programda; “Vatandaşların geçim zorluğuna çare aranacaktır” denilmektedir. Halbuki bu Hükümeti teşkil eden Bakanlardan bir çoğunun da dahil bulunduğu eski Hükümet memlekette geçim zorluğu hayat pahalılığı mefhumu bulunmadığını mütaaddit defalar beyan ve ilan etmiş, bazı misaller getirmiş ve mukayeseler de yapmıştı. Bunlardan hangisi doğrudur sualine verilecek cevap aca-

ba ne olabilir. Ve bu cevabın yapacağı tesir nasıl tefsir edilebilir. Giden Hükümeti destekleyen Halk Partisi Meclis ekseriyeti yeni Hükümeti de desteklemek suretiyle aynı tezaadın içine düşmüş olmayacak mı?

Sonra; esasen gayritabiî, gayriiktisadi zorlamalar ve başboş bırakmalar neticesinde gittikçe yükselmiş olan eşya ve hidemat fiyatları 1946 senesinin 7 Eylül tarihinden evvelki aylarda yavaş yavaş düşmeye ve normale doğru gitmeye ve bu suretle o günün geçim zorluğu hafiflemeye başlarken 7 Eylülde alınan karar bu vaziyeti burdurmış ve aksi istikamete doğru zorlamış, eşya ve hidemat fiyatlarını durmadan artırmış ve binnetice Hükümetin de nihayet itiraf ettiği geçim zorluğunu tahammül edilemez bir hale getirmiştir. Biz bu kararın diğer mahzurlarla birlikte bu neticelerin doğuracağını o zaman bu kürsüden söylemiştik. O anda Parti gayretinden ve zihniyetinden tecerrüt ederek teklifimiz veçhile bu karar derhal yeni bir tetkikten geçirilmiş ve tashih edilmiş olsaydı hem millet bundan mütevellit iktisadi sıkıntıların geçim zorluğunun sıkleti altında kalmaz, Devlet malı Devlet malî müşküllere uğramaz Hükümet ve Halk Partisi hiç olmazsa hatalı ve kusurlu duruma düşmezdi.

Arkadaşlar; Hükümet geçim zorluğunu gidermek çaresini nasıl bulacaktır?

Programda bu cihet açıklanmıyor. Sadece bütün milletten yardım istiyor. Fakat yardımın şeklini ve mahiyetini de tasrih etmiyor. Belki bunu kendisi de bilmiyor. Daha doğrusu bizzat kendisi bu yola girmemekte veya girememekte olduğunun delilini veriyor. Bu delili Büyük Millet Meclisine verdiği Devlet Bütçesidir. Gelirlerde ve giderlerde lüzumuna inanıyoruz deniliyor. Acaba bu lüzuma şimdi mi inanılıyor. Eğer bu inanç eskiden mevcut ise bugüne kadar neden bu yola esaslı vasıtalar ve imkânlarla girilmedi. Neden bu memlekette, miktarı sekiz milyonu bulan faal meslek erbabından 6,5 Milyonunu teşkil eden çiftçimiz, köylülerimiz cılız öküzlerin çektiği binlerce senelik kara sapanlarının iptidailiği ve verimsizliği ile baş başa bırakıldı?

Bir taraftan milletin yüz milyonlarla liraları azametli binalarda lüzumsuz tesisata, lüks eşya ithalatında israf edilirken, diğer taraftan altı buçuk milyon çiftçinin elindeki zirai istihsal aletleri, pullukları adedinin 400 bini geçememekte olduğu neden düşünülmüdü? Bugün istihsal iptidailiğine rağmen memleket halkını besleyen, dış ticaret muvazenemizi ayakta tutan çiftçinin, köylünün geriliği ile sıkıntısı ile ihtiyaçları ile alın teri ile alakalanılmadı?

Meclise sunulan bütçenin ifadesi de maalesef eski yoldaki gidişin değişeceği ümidini vermemektedir. Zirai istihsalın artırılabilmesi için tetkik ve halli lazım gelen programa bağlanması icap eden birçok meseleler ve şartlar vardır ki, evvel emirde bunlar üzerinde durmalıdır.

Köylüden, çiftçiden muayyen fiyatlarla satın alınan mahsuller bir misli fiyat fazlasıyla dış pazarlara satılır ve bundan hasıl olan muazzam karlar Hükümetin ve lisans alan bir takım tüccarların kasalarına intikal ederse, eldeki mevzuat Hükümette zirai mahsuller üzerinde istediği gibi tasarruf hakkını verirse istihsalın artırılma-

si lüzumunu ileri süren inanç ifadesinden hakiki ve samimî bir mana ve mefhum bulunduğuna inanılmaz.

Arkadaşlar, her iklimi sinesinde taşıyan ve bu itibarla sıcak, mutedil ve soğuk bölgeler mahsullerini yetiştirmeye müsait bulunan toprak altı ve deniz servetlerini bol bol ihtiva eden bu memlekette halkın geçim zorluğu karşısında kıvrınması, iptidai usullerle istihsal sıkıntısı, noksanlığı içinde bulunması cidden acınacak ve asla af edilmeyecek bir durumdur.

Arkadaşlar, memleketimizde muazzam toprak üstü ve altı servet kaynaklarımızı ve imkânlarımızı ihmal ederek esasen fakir olan milletin ödediği vergilerle istikraz ve emisyon yollarıyla büyük sanayi kurmağa kalkışmakta isabet olmadığını teslim etmek lazımdır. Memlekette sanayi ihmal edilsin demiyorum. Fakat evvela zirai kalkınmayı temin etmeliyiz. Bunun yanında sanayii, mevcut küçük sanatları ıslahtan, ziraat ve istihlak maddeleri sanayimden işe başlamak ve zirai istihsal gelirlerinin fazlalaşan yardımı ile ve mutahassıs işçiler, elemanlar hazırlamak, teknolojik zemini inkişaf ettirmek suretiyle başarabiliriz. Hatta büyük sanayi teşebbüslerine bile ancak rasyonel şartlarla ve beynelmilel fiyat realitelerini daima göz önünde tutmakla girişebiliriz.

Arkadaşlar, burada saymakla bitiremeyeceğimiz bütün bu meseleler, ihtiyaçlar ve imkânlar mesnedi, programı olmayan sözler ve vaitlerle tahakkuk etmez. Eski rutin bu muazzam davayı başaramaz. Buna radikal bir hamle, yepyeni bir zihniyet, modern şartlara ve icaplara uyan rasyonel bir usul ve sistem lazımdır. Rasyonalizasyon prensipi evvel emirde bizzat şahıslarda, idarecilerde yerini almış, inkılabını yapmış olmalıdır.

Hükümet programında yerli ve yabancı sermayelerin ekonomik sahalarda faal olmalarını teşvik edeceğiz.-şeklinde yer alan yazının da bu vaziyetler karşısında fiiliyata intikal edeceğine inanmak güç olur. Amerikalı bir iktisatçının dediği gibi, takip olunan iktisadi Devletçiliğin her sahaya sirayet eden müdahalesi ve bunu destekleyen mevzuat yerli sermayeleri, iş adamlarını mütereddit ve çekingen bırakmakta ve bu suretle ekonomik sahalarda kullanılması mümkün olan asgarî sekiz yüz milyon liradan istifade edilememekte iken ve bu vaziyet ayan beyan ortada dururken yabancı sermayenin bu memlekette iktisadi teşebbüslere, faaliyetlere geçmelerini beklemek yerinde bir intizar olmaz.

Hükümet programında memleketin sağlık işleri hakkında sadece bu mevzuun gelişme şartları üzerinde durulacağı sözünden başka bir kayıt yoktur. Hâlbuki bu mevzuu istihsalı artırma lüzumu kadar hatta daha fazla bir ehemmiyet taşımaktadır. Çünkü sağlık durumumuz yürekler acısıdır. Sıtma, verem, frengi, trahom gibi hastalıklar, afetler millî bünyeyi kasıp kavurmaktadır. Memleket bu kabil hastalıklar yüzünden her sene tutarı bir milyar lirayı aşan iş gücünden mahrum kalmaktadır.

Hükümet programında; 7 Eylül devalüasyon kararından ve İngilizlerin ticari münasebetler ve mübadeleler üzerinde aldıkları para kararından ve bu kararın ne-

ticesi olarak bir taraftan elimizde 20 milyonu mütecaviz İngiliz lirasının donmuş, diğer taraftan ihracat mallarımızın müşkül duruma düşmüş olmalarından bahsedilmiş değildir. Bunlar acaba neden meskût geçilmiştir.

Arkadaşlar son olarak şurasını arzetmek isterim ki; tek parti rejimi, görüş ve düşüncesine göre ayarlanmış ve bir kısmı da daha eski devirlerden intikal edip gelmiş olan iktisadi, malî, adlî, sıhhi, idari mekanizmanın ve mevzuatın, bugün mütaaddit partiler sistemi içinde bulunmamız itibarıyla, demokrasi icaplarına, modern ekonomi şartlarına göre ayarlanması için bunların yeni baştan tetkika, tadil ve tashiha tabi tutulmaları lazımdır. Aksi takdirde bu muvazenesizlik ve tezatlar demokratik emellerimizi, her türlü kalkınma ve inkişaf arzularımızı ve adımlarımızı köstekleyen ağır birer zincir olarak kalır ve bu zincirler biran evvel memleketi mamur ve milleti mesut kılmak azmiyle yapılacak ileri hamleler üzerinde taşınması güç lüzumsuz, ağırlıklar olur. *(Sağdan alkışlar)*

CİHAD BABAN (İstanbul) – Sayın arkadaşlar; Hasan Saka Kabinesinin programını büyük ümitlerle bekledik ve bu ümit ve sabırsızlıklar nispetinde de büyük bir alaka ile dinledik.

Üzerinde hep birlikte ittifak edeceğimiz iki nokta, yani, Millî bir politika halinde ayakta tuttuğumuz dışişlerimizle, yine millî bir politika olan demokrasimizi sağ, sol diktatörlüklere sürükleyecek ifratçı hareketlerden koruyan hususlar müstesna, diğer noktalar üzerinde kâfi derecede tatmin edilmemiş bulunuyoruz.

İcraat ve müspet iş sahalarındaki şikâyetler, hepimizin malûmudur: Hemen yirmi yıldan-beri, memleketin ekonomik dertleri üzerinde müspet bir teşhise varıldığını henüz bilmiyoruz. Birbirlerini takip ederek iktidara gelen aynı Partinin Hükümetleri birbirlerini nakzeden ekonomik politikalar gütmüşlerdir. Bugün programda da söylendiği gibi, gerek hayat pahalılığı ile gerek iktisadi istikrarsızlık şeklinde tecelli eden ve salim bir esasa bağlayamadığımız iktisadi hayatınızın bozukluklarını hangi sebeplere irca edebileceğimizi dahi bilmiyoruz.

Acaba hep teşhis hataları içinde miyiz? İsabetli teşhisler olmuştur da, tedavide ve tatbikatta mı kusur işlemişsinizdir... Her iki noktadan da mı kusurluyuz, bugün bunu dahi idrak edebilmiş değiliz.

Muhakkak olan bir şey var ki o da şudur:

İktisadi hayatımız sistemden, istikrardan mahrumdur. Devletçiliğin Devlet kapitalizmi halini alması, vatandaşla zaman zaman gayrimeşru rekabet halinde olan bir iktisadi nizamsızlığın mevcudiyeti, prensip ve sistemden mahrum olduğumuz için, hadiseler karşısında karar verirken, hükümlerimizi, prensiplere irca edemeyerek ve o anın zaruretlerini yerine getirdiğimizi zannederek, birbirini nakzeden kararlara varmamız... Sonra, bundan doğan uygunsuzlukları tamire kalkmamız... Devletçiliğin nerede başlayıp, nerede durduğunu bilmeyişimiz, serbest teşebbüse çok az yer ayırmış olmamız; bu dar yerde dahi, Devletle olan münasebetlerde, kırtasiyeciliğin, durdurucu, söndürücü, batı teşkilatıyla, hususi teşebbüsü baş başa bırakmamız, iktisadi hayatımızı düzensiz ve içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur.

Devlet işlerinde vazife ve mesuliyet prensibinden ayrılarak, sıkı bir merkeziyetçiliğe doğru gitmiş olmamız bizi vakit israfına doğru sürüklemiş ve bütün devlet mekanizması, boşa dönen çarklarıyla zamanın nakit olduğunu unutarak, sürat asrında gitgide ağır işleyen bir cihaz halinde teşebbüslerimizi, gayretlerimizi baltalamıştır.

Gerçi programda bu hususa temas eden işaretler yok değildir. Fakat biz muayyen prensip ve sistemlere dayanılmadan, belirli karar ve teşhislere varılmadan ve hadiseye külli bir görüşle bakılmadan herhangi müspet bir neticeye varılabileceğine kani değiliz.

Ezcümle, fabrikaların ihtiyaçlarını karşılamak için, pamuk fiyatlarını dünya piyasaya fiyatlarından aşağı tutmuşuzdur. Fakat bu tedbirin rekolteyi 120 bin balyeye kadar düşüreceğini ve istihsal hayatımıza zarar vereceğini görmemiştir.

Mesela Orman Kanunu çıkarılırken ağaçlarımızı ve millî serveti kurtarmak için bazı tedbirler almışızdır. Ağaçları çok haklı olarak düşünmüşüzdür. Fakat o mıntikalarda yaşayan yalnız ormancılıkla geçinen halkı düşünmemişizdir. Ağacı kurtarıırken, insana da lâakal ağaç kadar kıymet verecek tedbirleri de beraber almamız lazım gelirdi. Bunu ihmal ettiğimiz için, orman mıntikalarındaki halk büyük darlık içinde kalmıştır. Şurada, bizzat müşahade ettiğim bir hakikattir ki, Çatalca köylerinde, ismiyle söyleyeyim, Çiftlik köyünde geçen kış halk ot yemek ıstırabına katlanmıştır.

Ecnebi mütehassıslardan istifade edilmesini elbet isteriz, fakat bugüne kadar bu mevzuda gördüğümüz tecrübeler bize bu mütehassısların fazla bir şey kazandırmadıklarını telkin etmiştir. Çünkü ya, onların yaptığımız uygunsuz işlere kalkan olmalarını, bize fetva vermelerini istemiştik, fikirlerini kabul etmediğimiz zamanda ise, raporlarını ebedi bir hıfz uykusuna musap kılmışızdır. Ve ekseriyetle de teşhil etmişizdir. Biz ecnebi mütehassısların gelmesine taraftarız, fakat onların bilgilerini serbestçe kullanabilmelerini de sağlamak lazımdır.

Müşterek memleket işleri üzerinde, çeşitli bakanlıkların aynı istikamette ve koordine bir surette hareket eylemelerinin de şart olduğunu kaydetmeliyiz.

Siyasi mevzularda olduğu gibi, iktisadi ve idari mevzularda da müşterek mesuliyet esasının kabine çalışmalarında hakim olmasını başlıca şart olarak telakki etmek mecburiyeti vardır. Böyle olmazsa yani, ekonomik hayatımız üzerinde medar olan yol siyasetini, Bayındırlık Bakanlığı apayrı bir zaviyeden görür, gümrük politikası ile ithalat ve ihracat işlerimiz ve ithalat ihracat işleriyle, mesela ulaştırma işlerimiz bir-birini tamamlamazsa, yani bugüne kadar daima eksikliğini hissetmiş bulunduğumuz koordinasyon davası halledilemezse, Hasan Saka Hükümetinin de seleflerinden fazla muvaffak olabileceğine ihtimal vermiyoruz. Programda birçok işleri vait eden Hükümet, bunları nasıl başaracağını göstermediği için bu husustaki eksikliğe de işaret etmek isteriz.

Sayın arkadaşlar; aynı koordinasyon fikrinden mülhem olarak başka bir noktaya da temas etmek isteriz. Hükümet, hukukta ve cezada davaların süratle neti-

celendirilmesini temin etmek suretiyle halkın adalet işlerindeki esaslı bir dileğine cevap vermek niyetindedir. Sayın Yargıtay Başkanının nutkundan öğrenmiş bulunuyoruz ki, ekonomik durumun ağırlığı dava miktarını çok artırmıştır. Ve yine görüyoruz ki, artan davaların nispetinde hakimler kadrosunu çoğaltmaya maddeten imkân yoktur. Kaldı ki, davaların süratlenmesi işi yalnız adalet mekanizmasını da alakadar etmez.

Tebliğat yani ulaştırma yavaş olursa, polisin yaptığı hazırlık tahkikatı natamam ise ve bu tahkikat safhaları mahkemeleri tatmin etmez de, noksanlar duruşmalar-da ikmal edilirse adalet mekanizması, kalifiye zabıt katipleri tedarik etmek hususunda imkânsızlıklarla karşılaşırsa bu işe kolay kolay çare bulmaya imkân yoktur.

Mahkemelerdeki işlerin süratlenmesinden başka bir de adaleti, halkın ayağına kadar götürmek davasıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Köylerimizin dağınık oluşu milyonlarca vatandaş bu niğmete kavuşturmak hususunda zorluklara uğratmaktadır. Kazalarda seyyar hakimliklerin ihdası, bu derde bir çare bulabileceği gibi, esası nereden gelirse gelsin, baskı şikâyetlerine de bir merci göstermek bakımından her halde faydeli olacaktır. Bu seyyar memuriyetleri, nüfus ve tapu işlerine de teşmil ettiğimiz gün, memleketin büyük bir derdine deva bulmuş olacağımıza inanıyoruz.

Hükümet ecnebi sermayesinin memlekette çalışma zemini bulabileceğini kaydediyor. Bu ecnebi sermayesinin bizi tasfiye ettiğimiz devirlere sürülemeyecek tarzda memlekete gelmesini, Hükümet de tabîi bir bedbaht olarak telakki ettiği için bu hususu programında zikretmeye lüzum görmemiştir.

Ecnebi sermayeye muhtaç bulunuşumuz bugüne kadar takip etmiş olduğumuz ekonomik siyasetin veya daha doğrusu siyasetsizliğin, memlekette sermaye terakümüne imkân vermemişi olmasındandır. Bununla beraber dünyanın hiçbir yerinde ecnebi sermaye bir memlekete girerken arkasından kapitülasyonları da beraber sürükleyeceğini haber vermez. Zaruretler istemeseler de, hükümetleri oralara kadar yavaş yavaş sürükler. Bu itibarla biz şahsen ecnebi sermayesi mevzuuna el sürmeden evvel, memlekette sağlam, iktisadi bünyenin kuruluşunu özlüyoruz, öyle bir iktisadi bünye ki ona ecnebi sermaye yalnız yardım etsin ve onun hastalığından istifade ederek memlekette istismarcı bir hüviyet takınmasın.

Bu sağlam bünyeye, bu müstakar hüviyete kavuşmadan evvel atacağımız adım üzerinde tereddütlü ve düşünceli olmak mecburiyetindeyiz. Bu itibarla iktisadi hayattaki istikrar mefhumu üzerinde ki, bu devletçilik anlayışımızla, kırtasiyecilik hastalığımızla, kanunlarımızın birbirini nakzeden tarzı tedvin usulüyle, kararname sistemimizdeki anarşi ile ve bütün bunların üzerinde de tatbikattaki verimsizlikle çok yakın alakalıdır... Tekrar tekrar durmak istiyoruz.

Türk sermayesinin, şahsi teşebbüsün, kendisini emniyette hissetmediği bir muhite, ecnebi sermayesi ya hiç gelmez veya gelirse ancak imtiyazlarla gelir... Bu imtiyazla da millî ekonomimizi kuvvetlendiremeyiz, iktisadi hayatımızda rahneler açar.

Sayın arkadaşlar; Program hakkındaki kanaatlerimi bitirmeden evvel memleketteki demokratik inkişaf meselelerine de bir nebze dokunmak istiyorum.

İtiraf edeyim ki, Hükümet Beyannamesini bu hususta çok cesaretsiz buldum. Demokrasi hazır elbise değildir. O ancak vatandaş hak ve hürriyetlerinin kayıtsız, şartsız ve tam olarak bilfiil vatandaşlar tarafından kullanılmasıyla teessüs eder. Ne nutukla, ne beyanname ile demokrasi rejimi tesis edilemez. Biz müsaade ile verilen demokrasilerin demokrasi olacağına inananlardan değiliz. Nutuklar ve beyannameler ancak ve ancak bütün Türk Milletinin temayüllerine tercüman olmuşlardır. Bu itibarla, Türk demokrasisi Hükümet programında ifade edildiği gibi, ne Halk Partisindir, ne de Demokrat Partisindir. Türk Demokrasisi, siyasi şuura ulaşmış olan büyük Türk Milletinin eseridir. (*Sağdan, bravo sesleri*)

Onun içindir ki, bir vatandaş ve milletvekili olarak, bir davanın gerçekleşmesi yolundaki vaitleri millet temayüllerinin gerisinde ve zayıf olarak bulduk.

Biz Hükümetin kanaatini “siyasi partilerin, iktidarda veya muhalefette Devlet İdare teşkilatı karşısında farklı muamele görmemelerini giriştiğimiz tabii hayatın bir icabı saymaktadır” şeklinde değil, “Hükümet olarak haklı muamele gütmeye, partiler arasında eşit haklar tesis etmeye kendisini mecbur sayar ” demesini beklerdik. Ve yine bir vatandaş ve milletvekili olarak, Hükümeti her türlü taviz fikirlerinden uzak görmek ister ve “Feragat ve fedakârlık duyguları içinde, çok defa güç şartlar altında vazifelerini yapan idare amirlerinin methedilmesi” yerine, “Demokrasinin, inkişafında bunlar arasında parti mülahazalarına kendilerini kaptırarak, memlekette ikilik doğurmuş olanlar hakkında takibat yapacağız, onları adalete tevdi edeceğiz ” diyerek demokrasi idaresinin yerleşmesini ve kurulmasını emniyet altına alacak fiili tedbirlere de başvurmasını beklerdik. Ve yine bu Hükümetin yerinde olsaydık tam manasıyla demokratik bir zihniyetle hareket ederek milletin temayül ve arzularına kulak asar “Anti demokratik kanunları kaldıracak tekliflerle Meclise geleceğiz” derdik. Ve eğer Hükümet bu programla demokratik bir rejimin ilk belgesini tarihe mal etmek isteseydi fikir hürriyeti tanımak istemeyen bir Hükümetin, tazyiki altında görevini kötüye kullandığı mahkeme kararıyla sabit olan ve hikmeti mevcudiyeti artık cümlemizce ayan olan Sıkıyönetimi de kaldıracamız derdi.

Sayın arkadaşlar; 12 Temmuz Beyannamesiyle Devlet Reisi, Türk milletinin hasretlerine ve arzularına tercüman olmuştur. Hasan Saka Hükümeti Millet huzurunda açık olarak kendi hüviyetini teşhis ettirmek ve şu noktayı sarih olarak belirtmek mecburiyetindedir.

Kendisi hangi Halk Partisinin Hükümetidir? (*Soldan, Cumhuriyet Halk Partisinin sesleri*) 12 Temmuz 1947 Halk Partisinin mi Yoksa, 21 Temmuz 1946’an sonra iktidara gelerek memleketin bir senesin nahak yere ziyan ettiren ve demokrasiye hiç de dost olmayan Halk Partisinin mi? (*Sağdan alkışlar*)

BAŞKAN – Muhittin Baha Pars.

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Muhterem arkadaşlar; eğer Adnan Menderes ...

(*Sağdan, şahsiyat yok, fikre mukabele et sesleri*)

Siz ondan bahsetmediğiniz için ben de biraz şahsiyattan bahsedeceğim. Eğer Adnan Menderes partileri hesabına diğer muhterem arkadaşların yaptıkları gibi yalnız Hükümetin programı üzerinde dursaydı şimdi bana işaret ettikleri veçhile ya hiç söz söylemez yahut Hükümet hesabına değil bir Milletvekili olarak fikir ve düşüncelerimi arz ederdim.

Evvela şunu tebarüz ettireyim ki, bugünkü müzakere şahsan benim ve görüş-tüğüm birçok arkadaşların memnuniyetini mucip olacak şekilde geçmektedir. Ve zaten olgun insanlardan mürekkep olması lazım gelen ve öyle olduğuna da şüphe olmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarının müzakerelerinin böyle olması asıldır. Fakat her nedense şimdiye kadar ve bir arkadaşına mahsus olmak üzere bugün de fikirlerden ziyade şahıslar ve şahıslar kadar Halk Partisi muhatap edilmektedir.

Arkadaşlar sizin de aziz ve büyük Türk milletinin de dikkatini rica ederek söylüyorum: Evvela Halk Partisinin Hükümet eliyle vücade geldiğini söylemek hangi menfaati temin eder. Ve Demokrat Partiyi hangi menfaatlı yola götürür? Bu bence bir partiye mensup bir parti sözcüsünün kendi hesabına partisi hesabına yapacağı en büyük gaflardan ve kusurlardan biridir. Nasıl olur da bin bir felaketten sonra mağlubiyet acısını da hissetmiş olan Türk milletinin beşer onar öteye beriye toplanarak bir isim aldıktan sonra bunları birleştirerek Halk Partisi ismi ile yadettik. Bu parti Hükümet eliyle teşekkül etmiş diye millete bir hakaret tokadı atıyorlar. Evet sen müdrik değilsin, sen kendi menfaatini bilmiyorsun, sen vatanı heyecanı, felaket günlerinin ıstırabını duymadın, sana Hükümetin kurduğu ve senin kendi kendine vücade getirdiğin partiyi ancak Hükümetin sana verdiğinden dolayı elde etsin demeye kimin hakkı vardır?

Aziz arkadaşlarım ve ey Büyük Türk milleti; bizim karşımızda daima bize tarruz edenlerin bir buçuk sene evveline kadar bizim aramızda olduğunu bilmiyor musunuz? Ve Halk Partisi eğer bazıları tarafından sevilmiyorsa bir buçuk senelik hareketinden dolayı değil yirmi üç buçuk senelik inkılabı koşan geriliğe hücum eden zihniyetinden dolayı bazı cahillerin şuursuz düşmanlıklarına maruz kaldıkları ve bu husumetin yavaş yavaş yürüyerek Halk Partisine tevcih edilmiş olan fikirlere karıştığını bilmiyor musunuz?

Yazının değiştiği, harflerin değiştiği, şapka Kanununun yapıldığı kıyafetlerin değiştiği, bir kısım mutaassıplar tarafından kolay kolay affedilecek bir şey midir? Bu şuurlu altında büyüye büyüye nihayet bazı gazetelerin, bazı müfrit Demokratların binbir iftirasıyla Halk Partisini millet sevmiyor diye göstermek insafa uygun mudur? Diyorlar ki bir parti 25 sene mevkii iktidarda duramaz. Peki ya bir partinin bir buçuk senede Hükümet mevkisine geçtiği görülmüş müdür (*Gülüşmeler*)

Eğer mesuliyetlerimizi ölçtükten sonra mevkii iktidara geçeceksek, buradaki arkadaşlarımız da 23,5 senelik hesaplarını verdikten sonra Hükümete serbest geçebilirler. (*Soldan, o zaman niye sormadınız sesleri*) kime anlamadım. (*Devam, devam sesleri*) Bilsem cevap vereceğim. Anlamadım ki.

Ne mi söylenmedi, kim mi söylemedi? Biz mi söylemedik?

İçinizde düne kadar Halk Partisinin içinde bulunanlara sorun; bu kürsüde sizin tenkidinizden daha sert tenkitler yapılmadı mı? Sizin gördüğünüz hataların hepsi, istisnasız söylüyorum, hepsi bu kürsüden söylenmedi mi? (*Sağdan Grupta söylendi sesleri*) Grupta söylendi. Siz nerede söylüyorsunuz? Sizin Gurupta konuştuklarınızdan haberimiz var mı? Konuştuklarınızı siz niçin neşretmiyorsunuz? (*Havayı bozmayalım sesleri, devam, devam sesleri*)

Arkadaşlar; bir birimizi iyi anlayalım. Bu cevabım daha çok Adnan Menderes'e dir. Diğer arkadaşların sözlerine teşekkür ettiğimi açıklamıştım.

Demincek, Demokrat bir eski arkadaşım Bana; sert konuşursun, dedi. Hayır, dedim, ben sert konuşmam yalnız müdafaayı nefis, partimin müdafaası mevzuu-bahis olunca muvazeneli konuşurum, karşımdaki nasıl konuşursa ben de ona göre konuşurum.

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) – Ne ekersen onu biçersin.

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) –Ne ekerseniz onu biçersiniz.

Arkadaşlar; aziz arkadaşım Feridun Fikri'nin gayet iyi söylediği gibi, onun söylediklerini tekrar edecek değilim. Gayet güzel söylediler, vehme kapılmanın manası yok, nasıl olur da senelerden beri arkadaşlarımız olan bizler sizden ayrı düşünürüz, demokrasi hakkında 21 Temmuz beyannamesiyle (*Sağdan, 12 Temmuz sesleri*) 12 Temmuz affedersiniz. Yanlış bir zehaba kapılıyorsunuz. Bizim partimiz içinde 12 Temmuz beyannamesine muhalif olan tek adamı yoktur. Size akseden, gazeteler tarafından aksettirilen havadisler yanlışır.

CİHAD BABAN (İstanbul) – O halde zabıtları neşrediniz.

MUHİDDİN BAHA PARS (Devamla) – Ah kaşkı neşredilse, kaşkı C.H. Partisinin gizli zabıtları neşredilse Türkiye Büyük Millet Meclisi Azalarının vatan için nasıl çırpındığını, hakikatleri, Hükümetlerine sizden daha sert olarak söylediğini millete gösterebilsek.

Biz 12 Temmuzun ruhuna itiraz etmedik, biz kanunla müeyyet bir hakikatin teyidine lüzum olmadığını söyledik, söylediğimiz yalnız bunlardan ibarettir.

Biz eşitliğe itiraz etmedik, biz eşitlik yapılmasının yazılmasına itiraz ettik. Biz baskının bahsedilmesini lüzumsuz gördük, çünkü kanunla müeyyettir. (*Bunları söylemeye lüzum yoktur sesleri*) Ben gazetelere cevap veriyorum.

Arkadaşlar; sözümün biraz yanlış anlaşıldığını zannediyorum. 2-3 günden beri gazetelerin baş makalelerinin bu işe tahsis edildiğini içimizde bilmeyen yoktur. Hakikati söylemek; şahsım hesabına söylemek ve bunu mektupla yazmak hakkımdı. Bunu haksız göreceğinizi tasavvur etmiyorum. Nitekim bana ve bize bu hususta isnatlarda bulunanların cevabını gazete ile verdim.

İdare amirlerinin vazifelerini feragatle görmeleri hakkındaki noktaya işaret ettiler. Bu cihete Hükümet cevap verir. Fakat benim çok esaslı bulduğum bir noktayı arz etmeme müsaadenizi rica ederim.

Hiçbir gün yoktur ki, muhalif gazetelerden biri Hükümet kuvvetini küçük düşürecek bir yazı yazmamış olsun. Bilhassa aziz demokrat arkadaşların teessürlerini, teessüflerini mucip olması lazım gelen, bizim de elbette fakat Demokrat Partiyi müdafaa zımında daima Hükümet kuvvetlerine taarruz etmektedirler.

Arkadaşlarım; nazarı dikkatinizi celb ederim, yol bağlayanlar ziyadeleşmeye başladı. Polis kuvvetleri kuvvete müracaat etmedikçe sözlerini bazı muhitlerde edemez oldular. Köylere giden jandarmalar, gerektiği zaman cürüm işlemiş bir köylüye kelepçe vurmak isterken, bazı köylüler jandarmalara kelepçe bağlamak istediler. *(Sağdan yalan sesleri)*

Daha dün İstanbul'da, Beyoğlu'nun göbeğinde boks maçları seyretmeye gidenlerden para vermek istemeyenler kapının önünde toplanıyor cebir istimal etmek istiyorlar, polisi dinlemiyorlar ve jandarma gelmeyince dağıtmıyorlar. Jandarma onları dağıttıktan sonra içerde tiyatro içinde bulunan halkı taşıyorlar. Hükümeti küçük düşürmeye çalışan gazetelerle bazı Demokrat Partili arkadaşların, bu yoldan geri dönmelerini rica ederim. Çok yumuşak giden ve çok iyi bir cereyan almış olan bugünkü müzakereler vesilesiyle söylediğim sözler arasında eğer Demokrat Parti arkadaşları rencide edecek bir şey söyledimse aflatırını dilerim.

Kardeşlerim, sıkıyönetimin baskılarından bahsediyorsunuz, bunu kaldırmak istiyorsunuz. Bana kalırsa bizim tek düşüneceğimiz bir şey vardır: Her tehlikeden yakın olan bir tehlike, her felaketten büyük olan bir felaket yanımızda duruyor. Siz bu milletin sıkıyönetimle hakaret gördüğünü söylüyorsunuz. Sıkıyönetim gibi tedbirler, düşmanlarımızın yakınında bulunan muhitlerde olmayacak olursa millet hakarete değil felakete, mahvolmaya gidebilir.

12 Temmuz beyannamesi hepimizin takip edeceği bir şey olsun. Onu bugünkü gibi samimiyetle, kardeşçe kendimize bir rehber ittihaz edelim ve konuşmamız da ne benim gibi, ne Adnan Menderes gibi konuşmayalım, iyi, yumuşak, sevgi ile samimiyetle konuşmaya başlayalım. *(Soldan bravo sesleri)*

BAŞKAN – Fuad Hulusi Demirelli.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (İstanbul) – Sayın arkadaşlar, bundan evvel Cumhuriyet Halk Partisi namına söz söyleyen arkadaşlarımdan ifadelerinden şu hususa çıkıyorum.

Diyorlar ki, iki taraf, iki parti anlayış zihniyetiyle hareket etsin. Ben buna taraftarım, fakat anlayış da iki taraflı olur, muhterem arkadaşlar.

Cumhuriyet Halk Partisine mensup Milletvekilleri arasında elbette muhterem Adnan Menderes'in ve benim salisen dostlarımız vardır. Emin olunuz ki, hepimize saygımız vardır. Fakat bu kürsü milletin davalarını aksettirecek bir kürsüdür. Burada "Dostluk kantarla, alış veriş miskalle" denildiği gibi ciddî tartışmalar zaruridir. Doğru söz acı olur. Buna tahammül etmek lazım gelir. Anlayış iki taraflı olmalı diyorum. Çünkü sizlere de belki partinize mensup olmayan fertlerden ve belki bizim de partimize girmemiş olanlardan birçok şikâyet serdedenler olmuştur. Burada bu

şikâyetlerden hiçbiriniz bahsetmiyorsunuz. İdarecilerimizden bazılarının hatta eski kabinenin İçişleri Bakanının bile “Eski bir itiyat ve zihniyetin nasılsa devamından ibaret” diye mazeret gösterdiği bazı halleri, idarecilerden sadır olan ve millete karşı, vatandaş hakkına karşı yapılan işleri mazur görmüş iken burada Hükümet programında hiç ayırmayarak bütün idareciler hakkında beraeti zimmet mazbatasını şeklinde bir ifade vardır. Bu memleketin şüphesiz idare unsuru mühimdir. Hakikaten bir memlekette idare düzgün olmazsa o memlekette hiçbir salah vücade gelmez. Bunu teslim ederiz. Fakat idarecilerin hepsini eski zihniyetlerden tecerrüt ettiklerini, bu yeni bir zihniyet ve kavrayışla hareket ettiklerini iddia edemeyiz. Onun için topuna birden takdirimiz sözler sarf etmek şüphesizdir ki Hükümet programında şimdiye kadar zaten emsali olmayan ve yeri olmamak lazım gelen bir ifadedir. Biz ki, milletin vekilleriyiz, millet namına hareket ediyoruz, vatandaşla idareci arasında belki mercilerinde tetkik edilmekte olan ihtilaflar, davalar, şikâyetler mevcuttur. Burada siz de biz de bu davaları ve şikâyetleri hiç kaale almayarak hepsinin beraet zimmetine ve takdir görmelerine nasıl muvafakat ve tasdikimizi verebiliriz. İşte bu memlekete sanki daima halk asayişsizlik halindedir, daima idareciler müşkül durumlar ve şartlar dâhilinde ifayı vazife etmişlerdir gibi bir telakki ve zihniyet görüyorum, bu doğru değildir, Hadiselere ve herkesin bildiği vakıalara mutabık değildir. Arkadaşlar; halkımız sükûnetlidir fakat hakkını ve hürriyetini müdafaa eden bir halktır. Onun için buna karşı vaki olan tecavüzleri elbette hazmetmeyecektir ve hazmetmez.

Sonra tarihe mal olması lazım gelen demokrasi inkişafını da şunun bunun burada şerefi mevzu bahis değildir, burada yalnız demokrasi hareketimizin ciddiyeti bahis mevzuudur. Ciddiyetini şüpheye düşürecek ifadelerin bu programda yer almaması lazımdır. (*Var mı sesleri*) Başından başlıyor: “Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanının 19 Mayıs nutkundan ve 1945 olağanüstü Parti Kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı diye başlayan ve Devlet Başkanının 12 Temmuz beyannamesinde en kesin ifadesini bulacak şekilde devam eden ve aşağı doğru inkılabı yaratan, muhalefeti yaratan şeklinde devam eden nutukta bu barizdir. Bir parti kendisine; bir muhalif çıkarırsa onu ortadan kaldırmak iktidarını da haiz demektir. Böyle bir şey olur mu? Böyle bir muhalefette ciddiyet olur mu? Muhalefet partileri milletin sinesinde teşekkül ve taazzuv eder ve böyle de olmuştur. Fakat bu gibi münakaşalara bir programda niçin yer veriliyor? Tarihin takdirine bırakılması daha doğru olmaz mı idi?

Anayasa hükümleri; güzel, bizim de dileğimiz ve zaten öteden beri bütün milletin arzusu budur. Anayasa hükümleri kâğıt üzerinde kalmasın, bilfiil millî hakimiyet tecelli etsin. Köylü muhtarını intiba eder. Hiçbir kanuni sebep olmaksızın bir idareci o intihabı bozarsa ve kendi verdiği reyine sadık kalanlara karşı şiddet kullanırsa bu, Anayasaya uygun hareket sayılır mı? Bütün idarecilere söylemiyorum, fakat bu gibi harekette bulunan idareciler hakkında burada takdir beyan edilir mi? Acaba, burada yalnız asayıştan, yalnız idarecilerden bahsedip de Devletin diğer fonksiyonlarını ifa eden, daha birçok başka sınıfa mensup fonksiyonlardan niçin

bahsedilmiyor. Eğer maksat hepsini taltif ise burada hepsinden bahsedilmesi lazım gelirdi. Programda bahsedilen müşkül vaziyetler, müşkül şartlar denilen şeyler ne zaman vaki olmuştur? Bunlardan bizim katiyen haberimiz yoktur. Memleket hesabına müşkül durum ve müşkül şartlar hadis oldu diyemezsiniz, bir vaka dahi gösteremezsiniz. Sağcılar mı solcular mı harekete kalkıştılar, böyle bir şey var mı? Katiyen yoktur. Parti bizden ziyade olduktan sonra böyle bir hal tahaddüs etmemiştir. Ama iktidar mevkii müşkül duruma düşer de “buna Hükümet memuru, idareci bir tarafı tutarak bir çare bulursa takdire mi layık görülür Devlet otoritesi bu değildir arkadaşlar. Devlet otoritesi, milletin iradesine iktiran eden milletle el ele yürüyen bir otoritedir. En mühim otorite manevi otoritedir. Hükümetin kuvveti de bundadır. Yoksa cebri şiddet Hükümete hakiki kuvvet ve kudret vermez. Hususiyle yersiz olursa, mevsimsiz olursa, zamansız olursa.

Sıkıyönetimden bahsettiler ve bunun birtakım sebeplerini zikrettiler. Bugün sıkıyönetim her yerde nasıl kabul edilmiştir. Bu had devrelerde bir hastanın tedavisi için verilen zehirli bir ilaç gibidir. Bunu muvakkat olarak kullanmak lazımdır.

Bunun müzminleştiği başka yerlerde görülmemiştir. Muvakkat olarak konur, müzminleşerek vatandaşın hak ve hürriyetini daimî surette tehdit edici bir hal almaz.

Sıkıyönetim görünen bir zaruret üzerine muvakkat bir tedbir olarak konur, bilahare kaldırılır. Şayet yine bir zaruret hâsıl olursa yeni baştan konabilir. Fakat böyle müzminleştirilmez.

Şimdi yine bazı arkadaşlar dediler ki, antidemokratik kanunlara Hükümetin temas etmemesi, Hükümetin kanun koydurmak taahhüdünde bulunamayacağındandır. Fakat “Bir seneden-beri işlenmekte olan ceza ve hukuk muhakeme usulleri tadilatı muhakemelerin süratlendirilmesini temin edecektir.” diyorlar ya. Antidemokratik kanunlar hakkındaki fikirlerini de buna benzer bir yolla bahsedebilirlerdi. Buna neden lüzum görmüyorlar. Hususiyle antidemokratik kanunlardan birisi eski Hükümet zamanında tadil edilmiştir. Diğerlerinden bazılarının tadili hakkında da teklifler mevcuttur. Bunlar hakkındaki görüşlerini neden esirgiyorlar?

Usul kanunlarına gelince; şüphesiz adalette; sürat lazımdır. Fakat bunun kadar lazım olan bir de teminat vardır. Demokrat Partinin programında mevcut ve zannedirim, her iki partiye mensup hukukçu arkadaşlar ve diğer vatandaşların ittifaka yakın bir ekseriyetle lüzumunu kabul ettikleri istinaf mahkemeleri hakkında eski Hükümetin bir vadi vardı. Fakat sözünü tutmadı ve bu teşkilatı yapmadı. Programda bu vait yer bulmamış. Acaba bu bir rücu mudur? Alakalılardan sorduk. Diyorlar ki, Usul kanunlarında istinafdan bahsedilmemiştir. Bütçede de istinaf mahkemeleleri için bir tahsisat yoktur. Şu halde evvelki Hükümetin kabul ettiği iyi bir işten vaz mı geçiliyor?

ADALET BAKANI ŞİNASİ DEVRİN (Zonguldak) – Hayır, hayır... Tasarı hazırdır.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Burada yoktur, bütçede de bir tahsisat görmedim.

Şimdi programın diğer bir fıkrasına geçiyorum: Bu işlerde Ahmet Çınar arkadaşımız burada yoktur, söz de almamıştır. Onun için ben söyleyeceğim. Bunun için mütehassıs olmak bile lazım değildir. Çünkü görünen köy kılavuz istemez. Şimdiye kadar sulama, bataklıkları kurutma işlerinde takib edilen sistem sakattır. Çünkü dağıtılmış, hiçbir tarafta ikmal edilmemiş, hiçbir tarafta semere vermemiş bir halde birçok para israf edilmiş bulunuyor. Para dökülmüş, akıtılmış, fakat sulama işi tekemmül etmemiş, bataklıklar kurumamıştır. Sulama meyanında bataklıkların da kurutulması hakikaten ehemmiyetlidir. Fakat bu hususta nasıl bir sistem ve şekil takip edileceği programda görülmeli idi. Bu gayet basittir; ehline, ihtisas sabilerine bu işi tetkik ettirip masrafı az, fakat verimi çok ve çabuk olarak semere verecek olan kısımlar tercihan ele alınır ve onlar ikmal edilirse hatta daha büyük teşebbüslerin gelişmesi için kısmen kullanılabilecek bir irat bir gelir dahi temin edilebilir. Programda hakikaten çok güzel bir şey var, fakat batı gidiyor, topraksız köylüyü topraklandırıyoruz, diyorlar. Güzel. Topraksız köylüyü toprak sahibi etmek kadar memleketin hayrına olacak bir şey yoktur. Fakat acaba bununla iş bitiyor mu? Kendisine toprak verilen köylülere ve çiftçilere ucuz kredi nerede ki makine alabilsin. Ziraatı makineleştirmek için köylü kredi bulamıyor.

YUNUS MUAMMER ALAKANT (Manisa) – Toprak Kanununun lehinde misiniz, aleyhinde misiniz?

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Çiftçiyi toprak sahibi etmenin lehinde olduğumu söyledim. Zannederim sözlerim gayet sarıhtır. Sarih olarak söylenen bir şeyi tekrar ettirmekte ne fayda vardır?

Toprak dağıtmak iyidir. Fakat bu kâfi değildir. Çünkü toprak sahibi ettiğimiz çiftçinin o toprakta istihsal yapabilmesi için iktidar edilmesi lazımdır. Bunlar hakkında programda bir şey görmüyoruz. Bunlara kredi temin edilecek mi? Bizim bildiğimiz, çiftçi tohum bile bulamamaktadır hayvan bile bulamamaktadır. Bu suretle çiftçilerin şikâyetlerine tercüman olmak elbette bizim vazifemizdir. Zannederim eski Hükümet programında da istihsalı artırmak hususunda vaatler vardı. Fakat şimdiye kadar bir eser göremedik.

Sonra deniz ve gol mahsulâtı. Bu da bir istihsalıdır ve ihraç kabiliyeti olan mahsulattandır. Balıkçılık ve diğer deniz mahsulleri bunlar da çok önemlidir. Bunları ve bunlara ait sanatları teşvik etmek lazım gelirken bunlardan da hiç bir bahis yoktur. Bu gibi istihsalattan çok büyük gelir ve döviz temin edileceğini ihtisas sahipleri beyan etmişlerdir ve eski Hükümet de bunu nazara aldığını söylemişti. Bu şekilde hatırımdadır. Bugünkü programda bundan bahis görmüyorum, hatırlatmak için söylüyorum.

İşçilerimizden kıyamet kadar şikâyet dinledik. Maalesef en çok şikâyet edenler Devlet müesseselerinde hizmet gören işçilerdir. Devlet onlara babalık edecektir. Bunlara verilen ücreti ve bugünkü hayat pahalılığını düşününüz. Bunlar aldıkları

bu para ile kendilerini ve ailelerini nasıl geçindirebilirler? Bunlar ki, refaha en çok hakkı olan vatandaşlarımızdandır. Kefalı şöyle dursun sıhhatlerini, enerjilerini hatta hizmet için lazım olan enerjileri temin edilemiyor.

İşçilerin sıhhatleri, enerjileri, hatta hizmet için lazım gelen enerji bu verilen cüzi ücretlerle temin edilebilir mi? Sıhhatlerine bakmıyorlar. Bunu behemehal Hükümetin nazara almasını ve programda olmasa bile bu işçi terfihi en başta yapılacak işlerden saymasını bilhassa diler ve her türlü tedbiri ittihaz etmesinin lüzumlu olduğunu, arz ederim. Mesele basittir. Bizim Devlet İktisadi Teşekküllerimiz vardır. Bunların birçok fuzulî masraflarına, rasyonel olmayan gelişmelerine rağmen fiyatın yüksekliği hasebiyle birçok kar temin ettiklerini görüyoruz. Hâlbuki bu karı vücuda getiren işçilerdir, bunun bir kısmım onların terfihlerine tahsis ettirebilirler.

İkide bir de anarşi sözü geçiyor. Biz de kanun anarşisinden şikâyetçiyiz. Anayasaya aykırı kanun, kanuna aykırı nizamlar ve emirler... Kanun, anarşisi değil midir? Böyle bir kanun anarşisi karşısında o gibi kanunları Anayasaya uygun olarak tadil etmemiz icap etmez mi? Tadil teklifinde bulunmaları veya o yoldaki teklifleri desteklemeleri lazım gelmez mi? Bugün memlekette kanun anarşisi vardır. Çünkü hukuki hiyerarşi, bütün kanunların Anayasaya uygun olmasını amirdir. Anayasa'da bu hususta sarıh hüküm vardır. Biz, tadil edilmesi lazım gelen kanunların bazılarını gösteriyoruz, teklifte bulunuyoruz. Anayasaya aykırı olan kanunların bir kısmının tadili hakkında tabii hepsini birden yapmağa imkân yok, tadil edilmesi lazım gelen kanunlar çoktur bunlar ileride arz edilecektir. Tekliflerimiz var. Bugün tetkik edilmekte olanlar hakkınla, görüşlerini açıklasınlar.

Bir de Seçim Kanununun rey gizliliği ve tasnifi aleniyet esaslarına intibak etmesi için teklif edilen tadilat hakkında ne düşünüyorlar. Bu hususta hiçbir şey söylenmemiştir. Hâlbuki milletin arzusu, isteği, antidemokratik vaziyetlerin ortadan kalkması ve seçimlerinde emniyet ve selamet dairesinde yapılmasıdır. Köy muhtar seçimlerinin nasıl yapıldığı ortadadır. Bu vakıalar karşısında ve sonra bazı idarecilerin gazetelere bile suretleri geçen müdahale mektupları gibi vesikalar karşısında; hayır efendim hiçbir baskı yoktur, hiçbir müdahale yoktur, halk serbest rey hakkını kullanmaktadır diye nasıl iddia edilir rica ederim. Ben de muhterem Feridun Fikri arkadaşımı insafa davet ederim. Vakıaları unutmasınlar. Bunları ceffelkalem, inkâr etmekle vakıalar ortadan kalkmış olmaz, (*Sağdan alkışlar*)

FAZIL AHMED AYKAÇ (Diyarbakır) – Arkadaşlar, bir Hükümetin en gerçek dostu veya düşmanı her şeyden önce kendi icraatı olduğuna şüphe edilemez. Ancak bir program, iktidar mevkiine gelen siyasi heyetin yalnız o icraat hakkındaki tasarılarını göstermek bakımından değil. Hükümetin millet davalarını, hangi zihniyet adesesini arkasından mütalaa etmekte olduğunu belirtmek itibarıyla en mühim vesikadır, Zira biz bu suretle bir Hükümetin hem düşünce mekanizmasını hem de siyasi vicdanını sezmiş oluruz. Hemen söylemeliyim: Şimdi, aydın, muvazeneli ve vakarlı beyanatını beraber alkışladığımız Sayın Başvekilin programı bu zaviyelerden çok değerli bir eser teşkil ediyor. O vesikada gerek hadiselerin sesini iyi duyurmak için sükut altında bırakılan noktalar, gerek ipham ve tereddüt içinde kalmaması için

gayet gür bir sada ile izah edilen cihetler görülmektedir. Bence bu programın en mesut vasfı, gerek bütün milletimizin, gerek bütün medeni dünyanın bugün candan davası olan hürriyet ve demokrasi gerçekliği alanında pek ferah verici bir hava ve ışıkla dolu oluşudur. O itibarla yüksek ülküleri tam bir samimiyet kadrosu içinde formülleyen Başbakana tebriklerimi sunarım. Ve bu davadaki tam muvaffakiyeti, diğer başarılarına serdar olmasını dilerim.

Aziz arkadaşlarım; öteden beri takip ettiğimiz gaye şudur: Hakka ve hürriyetle adalete tam tamamına sadık olabilmek... Muhalif, muvafık bütün yurttaşların temel inanlarda imanını müşterektir. Hepimiz istiyoruz ki, hürriyet mefhumu top-
rağımızda gayet serbest olarak teneffüs etsin ve onu boğabilecek hiç bir zehirli gaz demokrasi havasına karışmasın.

Sayın Hasan Saka'nın programındaki başlıca fikirler de bu prensip etrafında billurlaşmıştır. Program iç politika, dış siyaset, hayat pahalılığı, mesken buhranı işi ve memleketin malûm olan diğer çeşitli davaları diye dört parçaya ayrılabilir. Ancak bugünkü hava içinde ben bunların birinci kısmı üzerinde duracağım: Herkesin istediği yaratıcı hürriyettir. Fakat bunun başlıca düşmanlarından biri öldürücü anarşi olduğuna şüphe edilebilir mi? Tahakküm, zorbalığın daima isyanlarla bittiğini bütün tarihler gösteriyor. Ancak aynı tarihler şu hakikati de ispat etmektedir ki, diktatörlüğe varan yolların en kisası anarşidir. Millî disiplinin, Hükümet kudretinin felce uğramasıdır. Şu halde? Cevap gayet açık! Demek oluyor ki. Başvekilin haklı bir ısrarla üzerinde durduğu gibi gerek bir çeyrek asırdır inkılap ve medeniyet davalarının alemdarı olan fırkamız, gerek verimli, vatansever tenkitler ve irşatlarının yeni bir ışık kaynağı olmasını dinlediğimiz Demokrat ve Bağımsız arkadaşlarımız aynı davanın çözümlenmesine beraberce çağrılmış bulunuyoruz ve hepimiz elbirliği ile bu işleri halledeceğiz. Ancak davalarımız pek çok, kaybedecek zamanımızsa yoktur! Faydalı irfan kudretlerinin çağlamasına mahsus olan bu kürsüyü, şahsi infiallerimiz, işbirarlarımız için bir binek taşı diye kullanmamak mecburiyetindeyiz. Zira bu türlü zaafılar, yalnız şahsımızın değil bize bu ulvi emaneti tevdi etmiş olan ulu milletin de nezih şerefine leke sürer.

Son seçimlerden sonra ilk kurulan Sayın Recep Peker Hükümeti, burada beyannamesini okuduğu zaman şöyle demiştim: Bugün muvafık, muhalif hepimize düşen ana vazife, biz Türkler için tekâmül kelimesinin tekamüle doğru en büyük hızla yükselmek manasına geldiğini ispat etmektir. Müsaade buyurun aynı kanaati huzurunuzda bir daha tekrar edeyim. Muhterem Demokrat Parti azası arkadaşlarım, kendilerinden küçük bir ricada bulunmama izin versinler. Haricî siyaset bahsinde Sayın Saka'nın beyannamesindeki fikirlere iştirak ettiklerini lütfen ifade buyurmalarını rica ediyorum. Sayın Başbakanla arkadaşlarına büyük başarılar temenni ederim. *(Soldan alkışlar)*

AHMET OĞUZ (Eskişehir) – Sayın arkadaşlarım, yeni bir kabinenin Yüksek Meclise sunduğu bir program etrafındaki konuşmalar oklukça uzadı ve sizleri yordu. Bu itibarla bendeniz şimdye kadar vaki bu konuşmalardan aldığım ve kendime bir vazife edindiğim bir noktaya bilhassa temas etmek istiyorum.

Arkadaşlar; bir Hükümet programı neyi ifade eder ve Hükümet programının mahiyeti nedir Bunu hiç şüphesiz çok tecrübelilerimiz bu sahada uzun yıllar çalışmış arkadaşlarımız bilir. Fakat bendeniz şu kısa iki, üç saatlik konuşmada merkezi sıkletin hala bir Hükümet programı etrafında nasıl temerküz etmesi lazım geldiğini ve tam demokratik bir Meclise lazım geldiği çapta açıklanmadığına muttali oldum.

Sayın arkadaşlar; bir Hükümet yeni kabineyi kurduğu zaman yahut bir yeni kabine Hükümete geldiği zaman gayet tabiidir ki tevarüs ettiği bir durum vardır. Bunun yanı sıra imkânları kaynakları mevcuttur, bunların haricinde de yöneltmek istediği bazı istikametler şüphesiz ki vardır. Bunları göz önünde tutarak yapmak istediklerini, düzeltilmesi lazım gelenleri sıralar. Bunun yanı başında da Hükümet olarak nasıl bir idare sistemi ile hangi yola teveccüh edeceğini tasrih eder. Acaba Saka Hükümetinin Yüksek Huzurunuzda sunduğu program, bu vasıfları taşıyor mu? Ne dereceye kadar, tevarüs ettiği idare ile elindeki imkân ve kaynaklarla yeni bir cephe almıştır. Sevk ve idare etmek istediği istikamet nedir?

Arkadaşlar; yine bir eseri tesadüf olarak aynı kabine Meclise 1948 Bütçesini getirmiştir. Bir program makesini en büyük çapta bütçesinde ve nihayet tatbikatında görür. Bendeniz, müsaadenizle, kısaca bu yönden programı tahlil edeceğim.

Hükümet programını dikkatle etüd edersek, başlıca iki sıklet merkezini görürüz. Programın üçte birine tekabül eden hacmi iç siyasete, diğer kısımları da geniş manasiyle ekonomik hadiselerle tahsis edilmiştir.

İç siyasete taallük eden kısımlar üzerinde arkadaşlar kâfi derecede durdular. Bendeniz burada bir noktayı bilhassa belirtmek isterim. Bu kabineden evvel iktidarda bulunan Hükümet biliyorsunuz 6 Bakanını bünyesinden çıkarttı bunu gayet tabii bir arzu ve kaptis değil bazı zaruret ve ihtiyaçların tepkisi olarak ele almış olması lazım gelir. Nihayet Millî iradenin memleket havasının istek ve arzuları karşısında bu mevkide gerekli işleri yapamamak kudretini hisseden Hükümette, bunu takip eden günlerde mevkiinden çekildi. Denebilir ki; sıhhi sebepler... Hayır arkadaşlar bu sıhhi durumlar bir kabinede ilk nefeste altı ve sonra da bütün kabineye teşmil edilemez zannediyorum. Bu hususta vazifeleri üzerinde olan arkadaşlar da tamüssihha olduklarını doktor raporları ile teyit etmişlerdir. Şu halde arkadaşlar ortada yeni kabine olarak iş başına gelen arkadaşlar günün efkârı umumiyesi ve milletin millî iradesi karşısında iş görememe vaziyetine neden düşmüşler?

Bu vaziyete tevarüs eden yeni kabine bu geçmiş hadiselerin ne gibi sebep ve zaruretle tahaddüs ettiğini göz önüne getirmemişlerdir.

Arkadaşlar; elimizdeki program maalesef bu zaruretlere ya düşünmeme zaruretinde kalmış veyahut da düşünememiştir.

En güzel ve en bariz misalleri dünün bütün icraatını millete rağmen, efkârı umumiyeye rağmen takdir etmek, takdis etmek ve yarın için bunları numune olarak almakta nevına ısrar etmektedir.

Dikkat buyurulursa ortada 12 Temmuz beyannamesinin ruhu mebde değildir. 1945 den beri yahut 25 yıldan beri olagelenler ifadelerini şu şekilde taslakta bulmuş ve halen de devam edegelmektedir; yarın için de bu iş aynı şekilde devam edecektir.

Şu halde arkadaşlar; kabinenin programında iç siyasete taallük eden bu zihniyet, bu fikir, dünün takdisiyle, takdiriyle aynı şekilde yürüyeceğini söyleyen bu ifade yarın için bir yenilik değil, bir istihlaftan başka bir şey ifade etmez.

Bu bahis üzerinde fazla duracak değilim.

Yalnız işaret etmeden fayda mülahaza ettim.

Yine aynı ışık ve görüş muvacehesinde geniş manasiyle iktisadi işleri ve sistemi ele alan Hükümet, programda, yukarda arz ettiğim veçhile başta temas ettiğim mesnetleri bir tarafa bırakıyor ve her meslek erbabınca malûm ve müsellemler olan mütearife ve kaziyeleri nevanına arkası sıra getirerek bir vaitname ile yüksek huzurunuzda geliyor. Bir memlekette geçimi kolaylaştırmak, hayat pahalılığını bertaraf etmek isteyen Hükümetin gidişi bütçedeki tezahürleriyle belli olur. Acaba 1948 yılı bütçesi hazırlanırken hayat pahalılığına inikas edecek bir takım tedbirler alındı mı? Vergilerde büyük fedakârlık yapmak göz önünde tutuldu mu! Yeni yeni münakale imkânları temin edildi mi? Bendeniz teferruata vakıf olmamakla beraber Bütçeyi tetkik ettim gördüm ki 1948 yılı Bütçesi bir yıl evvelki yapılan is miktarından daha az bir işi daha çok para ile yapmak yolundadır. Bu şu demektir ki: Eriyen bir bünye vardır, maddi iktisadi bakımdan eriyen bir bünye ile bu işleri başarmak imkânsızdır. Bu bakımdan program tamamıyla bir vaitnameden ileri gidemez. Muhtelif arkadaşlar parça, parça bu programın bentlerinde yer alan noktalara temas ettiler.

Zirai, istihsalin artırılması, zirai istihsal vasıtalarının çoğaltılması ileri sürülüyor. Fakat bunların hangi yol ve imkânlarla yapılacağına dair en ufak bir ifade ve imkâna rastlamıyoruz. Endüstride istihsalin artırılmasına, rasyonel hale konmasına gayret edileceği vadediliyor. Ve fakat Devlet iktisadi teşekküllerinin rasyonel işlemlerini temin ile muvazzaf olan bir müessesenin ne şekilde taazzuv ettirilmesi icab ettiğini çok iyi bilen arkadaşımız bu hususta en ufak bir yol göstermiyor.

Arkadaşlarım, Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerlerin uzun vadeli bir planla kesin olarak tesbit edileceğini belirtmekle bu memlekette yıllardan beri kangren şeklini almış olan iktisadi devletçilik, hususi teşebbüs sahasının bir ilacını bulduk diye iddia edemeyiz. Bir parti ki, programının mevcut üç cümlesinden birisini şu şekilde söylüyor, “Devletin hangi işleri kendisinin yapacağına takdiri yukarıdaki esaslara göre milletin yüksek menfaatlerinin icabına, bağlıdır” gibi bir parti programına malik olan bir Hükümetin bu sahada Devletçilik ve hususi teşebbüs sınırlarını islediği gibi takdir ederek istediği ölçüde çizmesine şüphesiz ki, imkân yoktur. Bu hususta yapacağı vait te izafi ve takdirdir, bugünkü arkadaşın görüşüne göre başkadır, yarınki arkadaşın görüşüne göre yine başkadır.

Sayın arkadaşlar; bir Hükümet programında iç ve dış ticaret için ayrılması lazım gelen yer herhalde bir ufaklık fıkra ile ifade edilmemek lazım gelir. Dış ticarete memleketin havayıcı zaruriyesine mütaallik maddelerin teminini kolaylaştıracak maddelerin temini lazımdır diyorlar. Şu halde müsaade ederseniz bugün hangi durumda olduğumuzu belirteyim.

Arkadaşlar, geçmişin hatalı görüş ve hareketleriyle bugünkü Türkiye harici ticareti; kolu kanadı kesilmiş, aksak, donmuş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır, öyle ki, ne geçen yılın 100 küsur milyon lirayı aşan hububat ve bakliyatı gibi önümüzde ihracat imkânı var ve nede muayyen mallarımız için belirli piyasalara sahibiz. Buna ilaveten Hükümet 200 küsur milyon liraya bulan donmuş dövizleriyle ve yarının daha çok azalan ihracat imkânlarıyla, acaba programındaki bu vaatlerine nasıl devanı edecektir, bunlar için ne düşünüyor? İhracat mevsimi yaklaşmıştır, önümüzdedir. Bunlar için hiç şüphe yok ki düşünülen bazı hususlar ve görüşler vardır. Bunların da programda yer alması çok yerinde olurdu.

Bu arada Devlet kadrolarında rasyonel çalışma diye ufacık bir cümle ilave edilmiştir.

Sayın arkadaşlar; Meclisin son 8-10 yıllık bütçe müzakereleri ve Hükümet programları ele alınırsa, orada acı acı bu cümleleri daima tekerrür etmiş birer vakia olarak görürsünüz. Geçen yıl da bir Hükümetin, bu zayıf bünyeli milletin taşıyacağı kadar tasarruftan ayrılan, tasarruf prensiplerine dayanmayan bir idare sisteminin çarelerine bakılması istenildiği ve teşebbüslere geçildiği söyleniyordu. Şu halde 1948 yılı bütçesinde bunun en ufak bir emaresini görmek icabetmez mi idi?

Arkadaşlar, ben yine korkuyorum ki, 10 yıldan beri söylenegelen bu vaatler bu defa da tekrarlanmış bulunmaktadır.

Sayın arkadaşlar; bir Hükümet programında geçmişte alınan bir tedbirin neticelerini sayıp dökmek, hiç şüphe yoktur ki, lüzumsuz ve fazla addedilebilir. Fakat Türk iktisadiyatını allak bullak eden, Türk istihsal ve ithalatını bugünkü dünya ekonomi cereyanı muvacehesinde bir çıkmaza sokan yedi Eylül kararları hakkında, hala inanıyorlarsa takdirlerini, inanmıyorlarsa lazım gelen tedbirlerini söylemek de bir vecibe olurdu.

Sayın arkadaşlar; söylenenler üzerinde sizleri daha fazla rahatsız etmeye bir sebep görmüyorum. Yalnız sözlerimi şu suretle bağlamak zorundayım; Bu zihniyet ve görüşle yani iç siyasete taallûkiyle de olsun, ekonomik sahalara taallûku itibarıyla olsun, bu görüşle şu programla ve zihniyetle bu memleketin uçuruma giden iktisadiyatını, yokluğa giden varlığını kurtarmağa imkân yoktur. Bunun için en kısa zamanda millet huzurunda millî irade muvacehesinde onları kendimize inandıracak tedbirler almak zorundayız.

Yine bir noktayı tebarüz ettirmek isterim. Milletın Hükümetle işbirliği yapması arzusu programda oldukça büyük bir yer almaktadır.

Arkadaşlar; hakikaten iş sahasında bugün Hükümetle millet karşılıklı birbirine itimadını kaybetmiş emniyet ve itimat denen şey kalmamıştır. Dün şu zaruretle alınan kararların, milyonlar pahasına da olsa yarın şu şekle sokulması, şu tedbirler alınmışken, yarın bu tedbirlerin değiştirilmesi ve ilahiri hareketler, Hükümet olarak milleti hizmete davet edecek durum bırakmıyor.

Herşeyden evvel Hükümet programında yapılacak bir şey vardı, o da, biz sarsılan bu itimadı hangi yollarla temin edebiliriz?

Bunu temin için hangi yollara sapmak istiyoruz, buna temas etmiş olsa idi, daha isabetli olurdu. *(Sağdan alkışlar)*

HÜSAMETTİN TUGAÇ (Kars) – Bu hususta bir şey söyleyebilir misiniz?

RECAİ GÜRELİ (Tokad) – Aziz arkadaşlarım; ben söz almak niyetinde değilim. Ancak demokrat Partinin Sayın sözcüsü Adnan Menderes arkadaşımın konuşmalarında Partimize yönelttiği yersiz ve haksız hücumlar beni de yüksek huzurunuzda konuşurmağa saik oldu.

Arkadaşlar; Sayın Menderes konuşmasında partilerine baskıdan bahsettiler. Muhalefet partisi sözcüsü pek tabii bize rahmet okumayacaktır. Yerli yersiz, alabil-diğine tenkit ve hücumlarını yapacaktır. Yalnız gönül isterdi ki bu hücum ve tenkitler marazi şekillere bürünmesin. Maatteessüf arkadaşım bunun çok fevkinde sesini yükselterek hücumlarını yöneltti.

Sayın Menderes'in bu iddiası hiçbir delil ve hadiseye istinad etmiyor. Yalnız mübalağa ve mübalatla süslenmiş cümlelere inhisar etmektedir. Bu iddianın yersiz ve haksız olduğunu vakıa yüksek huzurunuzda dilimin döndüğü kadar belirtmeğe çalışacağım.

Arkadaşlar; baskıdan bahsediyorlar. Baskı hariçte, vilayetlerde Demokrat Partiye değil, Halk Partisine karşıdır. Şu misallerle teyit ediyorum. *(Sağdan kim yapıyor sesleri)* Yani manevî baskı Halk Partisine karşı vardır.

Şimdi anlatayım: 30 Ağustos zafer bayramı gecesi saat 21 de Balıkesir Vali Muavini Nami Ünal, şahsi vaka olarak arz ediyorum, Demokrat Parti binası önünden geçerken şehrin en işlek bir caddesi olan ve orada tecemmüat kanununa aykırı olarak toplanmış olan bir kalabalık Demokrat Partiden bir vatandaşın nutkunu dinliyor. Bu kalabalığın caddeden gelip geçmeği sıkıntıya uğratan bu topluluğun dağıtılmasını orada bulunan emniyet memurlarına ihtar etmiştir. Arkadaşlar bu sırada orada bir de motosiklet üzerine binmiş, kafayı tütsülemiş Demokrat Partili vatandaşlardan biri geliyor, oradaki bir vatandaşa çarpıyor, yaralıyor, yere yuvarlıyor. Polis müdahale ediyor, Demokrat Parti mensupları orada polisin, zabitanın arkasından söylemekte teeddüp ederim söyleyin yuha diye bağırıyorlar. Bu bir hadise, iki, bağımsız milletvekili ve Sayın Mareşal Balıkesir'i ziyaret ediyor. Ziyaret günü kalabalık bir halk meydanda toplanıyorlar, sebep ve vesile yokken, Hükümet, yani vilayetin valisi mitinge müsaade ediyor. Konuşuluyor, konuşulurken arkadaşlar, orada bulunan Demokrat Parti mensuplarının birçoklarının güya inzibatı temin edeceklermiş gibi kollarına beyaz ay yıldızlı pazibent bağlıyorlar. Polis buna müdahale ediyor, aynı zamanda Cumhuriyet savcısı da müdahale ediyor. Bunları kollarınızdan çıkarın diyor. Maalesef çıkarmamakla beraber zabitanın üzerine bilhassa hem Cumhuriyet savcısına, hem Emniyet Müdürüne bağırıyorlar ve bu şekilde aralarına girmek suretiyle ayırıyorlar. Bunlar hakkında hiçbir muamele yapılmıyor.

Bir hadise daha: Arkadaşlar demokrasiye bağlılığımızdan bahsediyoruz. 17 sene hocalık etmiş bir milletvekili arkadaşın demokrasi hakkında konuştuklarını dinlemek ve o da fikirlerini söylemek üzere Demokrat Parti ocağına geliyor. Arka-

daşlar, Demokrat Parti ocağındaki oturan ve konuşan vatandaşlar derhal lambayı söndürüyorlar, huzurunuzda söylemekten teeddüp ederim, arkasından maalesef yuha diye bağırıyorlar. Bu demokrasi midir? Demokrasiye imanla bağlılık mıdır? Bunlar hadisedir; vakıadır arkadaşlar.

Sonra arkadaşlar, Halk Partisi mensubu bir vatandaş Bigadiç İlçesi diye bir ilçemiz vardır bu ilçeden otomobile biniyor, yarı yola kadar geliyor, otomobil içinde Demokrat Parti mensubu bazı vatandaşlar da vardır. Onun Halk Partisinden olduğunu anlar anlamaz yarı yolda otomobilden indiriyorlar.

Arkadaşlar, daha buna mümasil birçok hadiseler vardır. Şimdi benim bunları söylemekten maksadım Demokrat Partili arkadaşlarım yanlış anlamasınlar. (*Sağdan gürültüler*) Fakat arkadaşlar müsaade ederseniz bu iyiye gitmiyor, kötüye gidiyor. Mevzii hadiseler olabilir. Zabıta kuvvetlerini hiçe saymak doğru değildir, demokrasi böyle gelişmez. Birbirine, burada olduğu gibi, hariçte de kardeş kardeş sarılarak bu davayı yürütmek bizim için bir borçtur; bir vazifedir. Benim Demokrat Parti liderinden ve ileri gelen arkadaşlarından ricam, teşkilatlarına bunu, bizim tavsiye ettiğimiz gibi, tavsiye etmektir. Bunu bilhassa rica ediyorum. Bundan bir maksadı mahsusum yoktur. Bunu söylemekten maksadım, memlekete ve bu aziz millete acıdığım içindir. Arkadaşlar, dışarıda, belki siz farkında değilsiniz, demin bir arkadaş bu noktaya temas etti vaziyet buradaki gibi değildir, İstanbul'da İstanbul Valisinin otomobiline kement atmak, polisini öldürmek bir hadisedir. (*Sağdan şiddetli gürültüler, onu yapan Halkçıdır sesleri, kime söylüyorsunuz, kendinize söyleyin sesleri*)

Efendiler, müsaade edin... (*Sağdan gürültüler*) Sinirlenmek yok. Demokrat Parti yapıyor demedim. Ne kızılıyorsunuz? (*Sağdan gürültüler*) Sözümlü ne kesiyorsunuz? Demokrasi bu mudur? Arkadaşlar; yapmayın. (*Sağdan gürültüler*) Sözlerime, mukaddes kürsüdeki sözlerime mani olmayın. Ben demek istiyorum ki, asayiş bozulur. Kastım budur. Yoksa oradaki hadiseyi Demokratlar yapmış diye bir şey söylemedim. Demek istiyorum ki, ne kadar hassas hareket edersek o nispette iyi olur. Benim ricam, nasıl burada güzel güzel, kardeş kardeş konuşuyor, güzel tenkitler yapıyorsak hariçteki teşkilatımız da bu şekilde hareket etsin. Bunu, sağlamak ve demokrasiyi bu şekilde ileri götürmek bizim için mukaddes bir vazifedir.

Arkadaşlar; C.H. Partisi ne bugünkü kendi Hükümetine ve ne de hiç kimseye güvenmiyor, Ancak bünyesine güveniyor. C.H. Partisi kuvvetlidir, kudretlidir, her yerde hükmünü icra edecektir, buna inanabilirsiniz. Binaenaleyh, yalnız konuşurken müdahale etmek suretiyle beni susturacağınıza hiç ihtimal vermeyiz. Ne kalben ne lisanen hiç susmam, istediğim kadar söylerim. Maruzatım bu kadardır. O bir tarafını siz bilirsiniz Demokrat Partililer.

BAŞKAN – Kamil Gündeş.

(*Yok sesleri*)

İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL (Kocaeli)– Muhterem arkadaşlar; Hükümet programı müzakere edilirken bidayette bendeniz söz alacak değilim. Fakat Sayın Adnan Menderes arkadaşımız yazılı olarak okuduğu beyannamede...

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Beyanname değil, beyanat.

İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL (Devamla) – Beyanat üzerine söz almak ihtiyacını duydum.

Eğer bu beyanat sadece Adnan Menderes'in Muhalif Partili bir arkadaşın kendi fikirlerini ihtiva etmiş olsa idi yine söz almayacaktım. Fakat öyle zannediyorum ki, Adnan Menderes arkadaşımız bu beyanatı Muhalif Parti Sözcüsü olarak buradan ifade ettiler. (*Sağdan doğru, doğru, tabii sesleri*)

Bidayette söylediğim gibi Hükümet programının leh ve aleyhinde konuşacak değilim,

Efendim; Adnan Menderes arkadaşımızın beyanatı, gayet tabii, iktidar Partisine muhalefeti ihtiva ediyor, tenkitler yapıyor. Şüphesiz Muhalefet Partisi İktidar Partisine methiye okuyacak değildir. Bir İngiliz zannederim Churchill'in babası Randolph Churchill, muhalefetin vazifesi muhalefet etmektir, demiştir. Demokrasi-de şüphesiz en az iki partiye ihtiyaç vardır, burada muhalefet hatta haklı bulunduğu noktalarda dahi bir çürük noktasını bulup iktidara hücum etme yolunu arar ve bu tabii hakkıdır. Ancak ben Sayın Adnan Menderes'in beyanatına hakim olan zihniyette bazı benim doğru bulmadığım...

Yahut böyle ifade etmeyeyim, tamamen benimseyemediğim bazı fikirlere tesadüf ettim. Adnan Menderes arkadaşım, şurada gelişi güzel tesbit ettiğim, (Çünkü beyannameyi daha evvel vermedikleri için üzerinde mütalaalarımı tamamen tesbite imkân bulamadım) ve nihayet yanılabilceğim ifadelerinde Cumhuriyet şimdiye kadar bir kalıp halinde yaşamıştır. 25 seneden beri Halk Partisi iktidarı murakabesiz geçmiştir. Sonra beyannamede maziye örtmek temayülü ve gayreti sezilmektedir dediler. Arkadaşlar; eğer ben yanılmıyorsam Sayın Adnan Menderes'in beyanatına hakim olan asıl ruhta çoktan beri devam eden ve bizim parti mücadelemizi bir türlü yoluna sokmayan bir zihniyet hakimdir. Yani 25 seneden beri yaptığımız işlerin seyyiat ve hasenatı vardır. Birçok iyi ve yanlış işler yapılmıştır. Bunları parti propagandasına birer mihver ittihaz etmek temayülü kendilerinde seziliyor.

Arkadaşlar; mazinin seyyiat ve hasenatı hepimize mal olmuştur. Bunun hesabını iktidar partisinden değil fakat bu hesabı memleket çapında ve hatta burada muhalefette ve iktidarda yer almış ve hatta bugün muhalefet saflarında bulunmakla beraber eskiden büyük devlet mesuliyetleri deruhte etmiş zevattan benim ve benim gibi politika hayatına yeni girmiş bir neslin sorması doğru olur. Fakat ben bunun bir nesil davası haline inkılâbını şahsi olarak doğru bulmuyorum, hoş görmüyorum.

Mazi hasenat ve seyyiatı ile hepimize mal olmuştur, demokrasinin gelişmesini kendine gaye edinmiş ve bunun tahakkukunu candan dileyenlerden benim ricam, mazinin eserlerinin propagandaya esas ittihaz edilmemesidir. Nasıl C.H. Partisi sadece mazideki eserlerini propagandasına mihver ittihaz edemezse muhaliflerimiz de mazinin seyyiatını bize mal etmek vaziyetinde olmamalıdır. Çünkü mazide bize isnat edilen bazı noktalar arasında vicdanı ammeyi tahrik eden noktalar ola-

bilir. Mazide şu vardır, bu vardır. Maziye bugünkü telakkilerimizle ve bugün içinde bulunduğumuz demokratik telakkilerle tenkit etmek yoluna gidersek birçok şeyler bulunabilir. Demokrasi en az iki parti olmadan kabili tasavvur değildir. Bizim bugün iki partili bir rejim zihniyetiyle maziye tenkit etmemiz yerinde olmaz kanaatin-dayım. Böyle bir tenkit haklı ve isabetli olamaz.

Sonra arkadaşlar bana bir nokta çok acı gelmiştir. Onu buraya yazdım; zaten arz edeceğim son noktadır. Adnan Menderes arkadaşımın beyanatından aynen aldım. “Halk Partisi her ne olursa olsun iktidarda kalmayı tek madde halinde programlaştırmış bulunmaktadır” Arkadaşlar; eğer bunun manası sadece parti sahasında mücadele ile iktidarda kalmaksa doğrudur. Yoksa Hükümet kuvveti şu veya bu ile değil hiç bir arkadaşımda böyle bir telakki yoktur. Sadece parti sahasında mücadele ile iktidarda kalmayı kastediyorsa gayret doğrudur Demokrat Partili arkadaşlarımız da her gün ve haklı olarak iktidarı ele almak için çalışmaktadırlar. Gayet tabiidir bu. Fakat eğer her ne olursa olsun tabirinden maksatları bizim gayrimeşru vasıtalarla müracaat ederek devlet kudretlerini partimiz lehine kazanmaksa bunu sureti katiyede şahsım ve arkadaşlarım namına reddederim. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

HASAN POLATKAN (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar; bugün müzakeresine girdiğimiz, Hükümet programında ziraat işlerini ilgilendiren ve bu sahada takip olunacak siyaseti gösteren noktalar üzerinde, biraz duracağız.

Nüfusunun yüzde seksen biri çiftçi olan bir memlekette, iş başına gelen yeni bir Hükümetin programında ana dava olması icab eden ziraat işlerine daha geniş mikyasta yer verilmemiş olmasını üzüntü ile karşıladım.

Programda istihsalı artırmak için ziraatın iptidai vasıtalarından kurtarılması gerektiği yazılmıştır. Böyle bir lüzuma kani olmayan ve böyle bir lüzumu ileri sürmeyen hiçbir kimse yoktur.

Hükümet, programında bu umumi vaitle iktifa edecek yerde ziraati iptidai vasıtalarından kurtarmak için ne tarzda hareket olunacağını açıklaması ve bu suretle, düşünülen hareket tarzının, tedbirlerin bir hayal mahsulü olup olmadığının, kabili tatbik bulunup bulunmadığının herkesçe anlaşılması uygun olurdu.

Biz bu şekilde düşünmekte haklı bulunuyoruz; zira, ziraatı iptidai vasıtalarından kurtarma, keyfiyeti eski Hükümetlerce de sıra ile düşünül e gelmiş ve hatta bu düşünce ile bir de Zirai Donatım Kurumu tesis olunmuştur. Ziraatta kullanılan al at ve vasıtaları tedarik ye istihsal ederek Türk çiftçisine satmak gibi bir gaye ile kurulan ve kendisine bu fakir milletin elli milyon lirası tahsis edilmiş bulunan bu müessese-nin nasıl bir oyalanma içinde bulunduğunu, nasıl elindeki alet ve vasıtaları çiftçiye serbest piyasa fiyatından daha pahalıya satmaya uğraştığını her gün görmekteyiz.

Ziraati iptidai vasıtalarından kurtarma gibi umumi bir vaidde bulunurken ziraat aletlerini yapacak sanayi şubesinin memlekette kurulması hususuna programda temas olunmamıştır.

Türk köylüsünün kalkınması gibi büyük bir dava muvacehesinde programda, Devletin elinde bulunan çiftliklerin bir örnek müessese haline konularak çiftçiye

tohumluk temin olunacağı gösterilmiştir. Bu istikbale ait vait ve düşünce karşısında bugün Türk köylüsünün pek çoğu tohumluk derdiyle kıvrınmaktadır. Yeni Maliye, Ziraat ve Ticaret Bakanlarının bir araya gelerek bir komisyon teşkil ettiklerini, tohumluk çiftçilerin tohumluklarının temin olunacağını bir ajans haberi olarak gazetelerde okumuş olmamıza rağmen Hükümetin bugün bütün Türkiye için ancak 15 bin ton tohumluk temin ve tahsis edebildiğini teessürle anladık.

5242 sayılı Kanunla Ziraat Bankası tarafından Hükümete açılan 6 750 000 liralık kredisinden dolayı Ziraat Bankasına olan 4 milyon liralık borç, borcuna karşı sadakati az olan insanlar gibi, Hükümet tarafından yıllardan beri Bankaya ödenmemekte olduğu için bu kredi dolmuş ve donmuş vaziyette bulunmakta, bu yüzden çiftçiye de 8242 sayılı Kanun gereğince tohumluk yardımı yapılamamaktadır. Hükümetin, Bankaya olan borcunu ödememesinden dolayı fakir çiftçinin tohumluk kalmaması, 1948 yılı bütçesine bile Ziraat Bankasına olan bu borcun tamamı için tahsisat konmamış olması, sonra da Devlet elindeki çiftliklerin örnek müesseseler haline getirilerek çiftçiye tohumluk temin olunacağını programda vait olunması, bu mütezat vaziyetler, bu davayı hal için etraflı olarak düşünülmeyeceğine bariz bir delildir.

Pahalılıkla mücadele için istihsalin artırılması gerektiğinden bahseden Hükümetin, programında, tohumluk çiftçiye derhal tohumluk temini gerekli tedbirlerin alınacağından ve bu arada 3242 sayılı Kanunla Hükümete açılan kredinin artırılması gerektiğinden bahsetmemiş olmasını bir noksanlık olarak görmekteyiz. Türk çiftçisinin büyük dertlerinden biriside zirai kredi işi olduğu halde bu davanın ne tarzda hallolunacağına dair, memleketimizin yegâne kredi müessesesi olan Ziraat Bankası sermayesinin artırılması suretiyle mi, başka bir yolla mı bu meseleye çare bulunacağına dair programda hiçbir izaha tesadüf edememiş olmaktan üzüntü duydum.

Ziraat işlerine temas olunurken Türkiye de hayvancılık ve hayvan mahsûllerine ait meselelerle zirai sanayiye ait önemli konuların, zirai sigorta hususunda yeni Hükümetin ne düşündüğünün, zirai asayiş ve emniyet meselesinin Hükümet programında yer bulmamış olmasını ayrı bir noksanlık olarak görmekteyiz. Programda gözümüze çarpan bir nokta da şudur: Tek bir cümle ile işçi ve çalışma hayatına temas olunurken, içtimai emniyetin sağlanacağından bahs olunmuştur.

İçtimai emniyet ancak ve ancak içtimai adaletin tesisi ile sağlanabilir. Programda içtimai adaletten ve bu konuda Türk işçisinin ücret meselesinden bahsedilmemiş olmasını büyük bir noksanlık olarak telakki etmekteyiz.

Her çeşit fedakârlığın ebedi kaynağı olan Türk çiftçisine ve Türk işçisine ait davalarda ve meselelerde programda hiçbir noksanlık bulunmamasını iyi niyet sahibi insanlar olarak arzu ederdik (*Sağdan alkışlar*)

YUNUS MUAMMER ALAKANT (Manisa) – Sayın arkadaşlarım; Hükümet programının, yeni Hükümetin karakteristik vasfı yeni iç politika tabiriyle tavsif edilen demokratik rejim esaslarının son geleneklerinin yerine getirilmesi hususun-

da bir azmin, bir isteğin ifadesi olduğu halde Demokrat Partinin bu cepheye dahi muhalefette bulunması bazı arkadaşlar için sürpriz oldu. Bendeniz için bir sürpriz değildir. Elbette Demokrat Parti ya eksik bulacak, ya fazla bulacak ve yine muhalefet mevkiinde kalacaktı. Zaten dış politikada bizimle beraber olan Demokrat Parti iç politikada da bizimle beraber olursa ona bize iştirak etmekten başka bir şey kalmaz. Bu itibarla vaki muhalefetlerini yerinde bulurum.

Ancak, Demokrat Parti namına yapılan muhalefette üç noktayı haksız, insafsız buldum. Bunlardan birisine şimdi İsmail Rüştü Bey arkadaşımız temas ettiler. Hükümet programı mevzuubahis olurken Cumhuriyet Halk Partisinin 25 senelik mazisine tarizde bulunmak doğru değildir, Çünkü parlamenter usullerde yeni teşekkül eden bir Hükümetin programı mevzuubahis edilirken Hükümetin mensup olduğu partiye ve onun 25-30 senelik mazisine rücu edilip bir tariz yapılmaz. Memlekette demokratik usulleri tesis etmekte bizimle beraber vazifedar olan arkadaşların aynı fikre riayet etmeleri lazımdır. Bendeniz Cumhuriyet Halk Partisinin mesuliyetine bir buçuk seneden beri iştirak eden bir arkadaş olmak hasebiyle bu mesuliyet bahsine karışmayabilirim. Fakat Demokrat Partinin S kurucuları uzun müddet bu mesuliyete iştirak etmiş olmak itibarıyla belki benden evvel kendilerinin cevap vermeleri daha muvafık olurdu. Onun için bu meselenin tahliline girmeyeceğim.

Yalnız C.H. Partisi imtihanını tarih içinde de vermiş bulunmaktadır. Harp başlangıcına kadar C.H. Partisinin başında bulunan zat rahmetli Atatürk'tür, her sene muhaliflerimiz tarafından da kendileri tebcil edilmekte ve mezarına çelenkler konmaktadır. Harpten evvelki devrin terbiyesi için bu kâfidir. Ondan sonraki devir yeni bir merhaledir ki bu husustaki hükmü tarih verecektir.

İkinci nokta; haksız ve insafsız bulduğum ikinci nokta: Her ne pahasına olursa olsun C.H. Partisi iktidarda kalmak prensibine bağlanmış bulunmaktadır noktasıdır. Her ne pahasına olursa olsun, ister cebirle olsun, ister tedhişle olsun, ister halkın meşru haklarını kullanmak suretiyle olsun Halk Partisinin iktidarda kalması prensibi.

Arkadaşlar, C.H. Partisi bir şahıs değildir. Kabul buyurursunuz ki C.H. Partisinin de kendisine mensup milyonlarca azası vardır. Nihayet milyonlarca vatandaş ve nihayet teşahhus etmiş olan hukuki şahsiyeti ile bu Parti Grubu ve nihayet Genel Başkanımız ve Devlet Başkanı olan zattır.

Arkadaşlar her ne bahasına olursa olsun iktidarda kalmak kararında olduğumuzu iddia etmek haksız bir ithamdır.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Çok teşekkür ederim, daima bunu söyleyin

YUNUS MUAMMER ALAKANT (Devamla) – Bu itham altında bizi bırakırsanız biz de size mukabil töhmetler yapabiliriz ki bu da hiç yerinde olmayan bir müzakereye, lüzumsuz bir münakaşaya çıkır açmış olur.

Biz milli iradenin tecellisi için olan samimî kanaatlerimizi, muhaliflerimizin de kabulüne hak kazanmış olan insanlarız.

İleri sürdükleri üçüncü nokta samimiyetsizliktir. Hükümet programında bilhassa Demokratik inkişafı bakımından alacağı kararlar hakkında ileri sürdüğü fikirlerin samimiyetsizliğidir. Daha yeni teşekkül eden bir Hükümet hakkında bu kanaati ileriye sürmek onun yapacağı işleri beklemeden daha evvel edinilen fikirlerle muhalefet yapmak bilmem ki ne dereceye kadar insafa uygun bir harekettir. Bu işte biraz beklemek, yapacağı işleri beklemek, lazımdır. Onun harekâtında samimiyetsizlik görüldüğü takdirde hiç şüphe etmesinler ki bütün Büyük Millet Meclisi Hükümetin bu samimiyetsizliğini meydana koymakta demokratlardan geri kalmayacaklardır.

Birkaç dakika içerisinde bazı meselelere temas edip geçmek durumundayım, müsaadenizi rica ederim. Bu meseleler milletin yakinen alakadar olduğu ve bu meclis müzakerelerinde işitmek istediği meselelerdir.

Bunlardan, birisi Sayın muhalif arkadaşlarımızın da temas ettikleri 7 Eylül kararlarıdır. 7 Eylül kararları deyince hatıra birçok şeyler geliyor. Bunun esası para ayarlamasıdır. Fakat ondan sonra ne bileyim gümrük resminin % 1.55 artırılması yahut bazı maddelerin mesela vakitsiz ve tedbirsiz canlı hayvan ihracatına müsaade edilmesi, yağ veya peynir gibi maddelerin de ihracına müsaade edilmesi gibi hususların heyeti umumiyesi 7 Eylül kararı içine sokulup efkârı umumiyeye böylece arz edilmiştir. Bunlar üzerinde de elbette düşünülür ve lazım olan kararlar alınır. Fakat para ayarlanması bizim ekonomimiz için kabul ettiğimiz ve daha Meclise gelmezden evvel büyük müstahsil ve halk kitleleri namına buraya Hükümete hatta B.M. Meclisine dahi teşebbüste bulunulmuş olan bir karardır. Para ayarlaması kararı bir zaruretin ifadesidir. Öyle bir zaruret ki 1946 senesinin 7 Eylül tarihlerinde ve ondan daha birkaç ay evvel kendini kuvvetli bir şekilde hissettirmiş olan bir zarurettir. O zaman üç para vardı. Birisi 520 kuruş olan İngiliz, diğeri ticaret ihracat ve ithalatında kullanılan 728 kuruş olan İngiliz, bir de Avrupa'da hususi takas muamelelerinde kullanılan İngiliz lirası ki 1 200 kuruş olarak görülüyordu.

Müstahsilin ihraç malları 728 kuruştan muamele görüyordu, ithal edilen malların fiyatları memleket dahilinde Avrupa'dan hususi takasla getirilen malların fiyatları ile aynı şekilde satılmak suretiyle nihayet bunlar da bugünkü kurdan daha yüksek bir kurda, 1.200 kuruş raddelerinde bulunuyordu. Binaenaleyh alınmış olan para ayarı kararı bilfiil mevcut olan üç türlü para rayicinden en yükseğini vermek suretiyle para rayiçlerini tevhit, ihracat mallarını kıymetlendirmek ve ithal malının fiyatlarını da o şekilde muhafaza etmektir.

Bunu büyük müstahsil kütlesi benimsemektedir. Demokrat Partinin bunu açığa koyması bizim için mucibi memnuniyet olmuştur. Bugün büyük müstahsil kütlesi kendi menfaatim olan bu kararın hangi parti tarafından alındığını ve bu kararın kimler tarafından müdafaa edildiğini yakinen görmekte ve idrak etmektedir. Hükümet, programında bunu mevzuubahis etmiyor. Bizim verdiğimiz itimat reyî, para ayarlaması kararının ihlal edilmeyeceği kaydına bağlı olduğunu arz ederek, Sayın Başbakan'dan bilhassa rica ederim; beyanatları ile bu para ayarlanması kararma dokunmanın mevzuubahis olmadığını ifade buyursunlar. Bu ifade bizim için mat-

lup olduğu gibi binlerce tüccar ve yüzbinlerce müstahsil tarafından aynı hararetle beklenmektedir.

Arkadaşlar bahsettiler. Ben de kısaca bahsedeceğim. Sterlingle ihracata müsaade edilmemesi memlekette bilhassa kuru meyve piyasasında büyük bir durgunluk tevhit etmiştir. Bunun sterlinle değil hususi takas suretiyle ihraç edilmesi ve bilmukabele ithalat yapmak esası kabul edilmelidir. Kuru meyva fantazisi sayılan maddelerdense artık bunlar için yarı fantazi olan veya hiç fantazi olmayan kontenjan maddelerinde hususi takas suretiyle memlekete ithal etmek ve kuru meyvacılığı himaye etmek lazımdır. Mademki bunlar fantazi telakki ediliyor ve bizim iktisat tarihimizde de fantazi telakki edilegelmiştir, şu halde bunları serbest döviz kaynağı telakki etmemek de müstahsili himaye etmek demek olur. Zaten müstahsili himaye etmek programımızın ruhuna da uyar.

Hükümet programında müstahsilin himaye edileceğine dair sarih bir kayıt bulunmamaktadır, filhakika zirai istihsalimizi yükseltmek için bazı kayıtlar var ve bunlar da müstahsili himaye ile meşgul olunacağını gösterirse de bunun programda yer alması, müstahsilin Hükümet programında görmek istediği bir nokta olacaktır.

Fakat hakikaten müstahsili himaye kaydı, Recep Peker Hükümetinin programında vardı, programda yer bulacak olursa bunun kredi bakımından, müstahsili himaye bakımından reel neticelerinin sağlanması lazımdır. Evvelce de arz ettiğim gibi demokraside fazilet ne kadar kuvvetli bir umde ise, samimiyet de aynı derecede kuvvetli bir umdedir.

Sayın arkadaşlarım; maruzatıma burada nihayet vereceğim. Girdiğimiz bu yeni iç politika durumunun memlekete uğur getireceği kanaatiyle milletin “bon sens’in” milletin sağduyusunun ve millî vicdanının en iyi rehber olacağını arz ederim. (*Soldan alkışlar*)

KEMAL ZEYTİNOĞLU (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar, yeni Hükümet programı üzerinde yapılan tafsilatlı konuşmalardan sonra bendeniz bu programın bazı noktalarına temas etmekle iktifa edeceğim. Memleketin başlıca dertlerinden olan mesken buhranını önlemek üzere alınacağı vadedilen tedbirlerin kifayetsizliği ve vuzuhsuzluğu meydandadır. İnşaat faaliyetine engel olan yalnız malzeme darlığı değildir. Başvurulacağı söylenen sıkıntıyı giderici çareler açıklanmamıştır. Çimento, demir ve kereste fıkdanını gidermek üzere düşünülen ithalat ve gümrük kolaylıklarının temin edecekleri menfaatlerin haddi nedir? Mesken buhranını yaratan diğer faktörler üzerinde durulmamıştır. Bunlar yukarıdakilerden daha az mühim değildir. Bu arada müessir amiller olarak kredi parselasyon, planlaşma, nakliyat, arsa meseleleri ve hatta Millî Korunma Kanununun kiracılar hakkındaki hükümlerini zikretmek yerinde olur. Lüzumsuz istimlakler ve imar planlarının sürünceme- de bırakılmış olmasını da ayrıca ithal etmek lazımdır.

Arkadaşlar, programın bayındırlık işlerine taallük eden kısmında da sarahat yoktur. Çok iyi bilirsiniz ki, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin kendilerine en fazla iftihar vesilesi ittihaz ettikleri bu mevzu umumiyetle iyi yürütülmemiş,

memleketin yüz milyonları plansızlık, etütsüzlük ve programsızlık yüzünden heder olmuş gitmiştir.

Bu sahada rakamlara istinat etmek mecburiyeti olduğu kadar mütevazî olmak da şarttır. Senelerden beri daima kesilen kurdelerden tantanalı bir surette bahsedilerek başarılan işler birer propaganda vasıtası haline getirilmişlerdir. Hiçbir zaman yapılan işlerin yapılacak işlere nispeti halkın muvacehesinde açıklanmamış, memleketin bu yöndeki azîm ihtiyacı tebarüz ettirilmemiştir, öyle ki, yurdu görmeden onları dinleyenler baştan aşağı bir harabe olan bu güzel vatanı dünyanın en mamur bir ülkesi zannederler.

Arkadaşlarım; memleketimizde hala sulama, yol, liman, kanal, kurutma ve bina mevzularının hiçbirisi halledilememiştir. Normal bütçelere istinat eden normal programla bu hayati ihtiyaçları asırlar boyu başarmaya da imkân yoktur. Hesap meydandadır, hesap apaçık karşımızdadır. Bu vaziyet karşısında Hükümetin ne düşündüğünü öğrenmek istiyorum.

Arkadaşlar, yeni kabine tarafından programına alınan, büyük vasıta ve makinelerle yol yapımı işi diğer milletlerin uzun senelerden beri tatbik ettikleri bir usuldür. Kullanmakta olduğumuz şose sistemleri ise çoktan beri kitaplardan çıkarılmıştır. Sistem bakımından da değişikliğin zaruri olduğu kanaatindeyim. Sayın Bakanla bir görüşmemiz esnasında getirilecek makinelerin stratejik yollara tahsis edileceği bildirilmişti. Programda umumi olarak bahsedildiğine göre bunun haricindeki yol şebekelerimiz için de aynı makineleri kullanmak imkânı hâsıl olacak mıdır? Bu hususun açıklanmasını da rica ederim.

Arkadaşlarım, teşkilat bakımından da bir noktaya dikkat nazarlarınızı çekmek istiyorum.

Köy ve bucak yolları dışında kalan bütün yolların merkezden idare edilmesi lazımdır. Bilumum inşaatın ise bir vekaletten tedviri suretiyle işlerin daha iyi görüleceğine kaniyim. *(Sağdan alkışlar)*

Dr. MAZHAR GERMEN (Aydın) – Söz söylemeye pek iştahlı olarak gelmemiş olmam sizi sıkabilir. Affınızı rica ederim? Beni ufak bir nokta biraz tahrik etti. Onun için konuşmaya sonradan karar verdim.

Bunlardan evvela herkesin başladığı gibi ben de parti ve politika kısmından kısaca konuşayım.

Arkadaşlarımın bu mevzuun birçok yerlerine temas etmiş olmaları tekrardan mütevellit bir nevi ıstıraba sebebiyet veriyor, fakat zaruret de insanı sevk ediyor. Hakikaten bir arkadaşın da burada tebarüz ettirdiği gibi memleketin muhtelif yerlerinde muhtelif isimlerle teşekkül etmiş birçok cemiyetler hatta zaman zaman taraftarı olmayanlar tarafından, alelade çeteler diye tavsif edilecek mahiyette ve fakat hakikaten büyük iman ve enerji ile memleketi kurtarmağa çalışan bu teşekküllerle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti halinde toplanmıştı. Nihayet zaferi temin ettikten sonra belli başlı esaslı demokratik bir Devlet idaresi kurmak yolunu istihdaf edince,

bu cemiyetin de bildiğimiz manada bir partiye inkılap etmesi çok zaruri oldu. İşte Müdafaa-i Hukuk kurumlarından muhtelif şartlarda birçok kurtarıcı cemiyetlerin meydana getirdiği cemiyet nihayet C.H. Partisi namı altında bir siyasi parti vücade getirdi. Başında Heyeti Temsiliye halinde dahi çalışmayı kabul etmeyen milletin kendi işini milletin iradesiyle yapmayı kabul İmiş olan bu teşekkülün esasen demokratik zihniyetin belli başlı bir tezahürü olduğu meydandadır. Fakat hakikatları göz önüne alarak icaplarına göre tedbir almayı her halde herhangi bir kitap veya nasihatçının göstereceği yoldan daha çok realist olarak hakka ve hakikata daha çabuk vasıl olmak yolunda kurduğu müessese işte bu zihniyet tesiri altında Mücadele-i Milliyeye parça, parça ellişer, yüzer, iki yüzer gruplar halinde alaylar cemedildiği bir zamanda ve hususiyle asırların biriktirdiği, memleketin her ferdinin üzerinde derin tesirleri olduğu şüphesiz olan Padişah ve Halife ile karşı karşıya olarak çalışma sahasına girildiği bir zamanda memlekette bir tek veya bir kaç kişiden mürekkep kudretli ellerin idaresi yerine milleti kendi iradesine hakim kılmak yolundaki hareketi bütün milletlerin tarihinde misal olarak gösterilecek ve bizim için övünülecek olan bir hadisedir. Bu suretle arkadaşlarımız vatandan düşmanı kovduktan sonra daha esaslı ve demokratik bir vaziyete girmeyi de esaslı olarak ele almışlar ve bugünkü Anayasayı ortaya koymuşlar ve Cumhuriyet Halk Partisini kurmuşlardır. Bu bakımdan Türk Milletinin baştan aşağı cidale girerken gösterdiği dürbinlik azim ve iman ve nihayet bu harbe girerken daha önce arzettiğim gibi bir müddet sonra kovup dışarıya attığımız hilafet ve padişahlık müesseselere, bağılıkları epeyce kuvvetli olan, epeyce büyük miktarda Milletvekilleri bulunan Büyük Millet Meclisinde çok derin bir inkılaba gidiş ve C.H. Partisini kuruluş hakikaten çok derin bir samimiyetin imanın neticesi olduğunu kabul etmek zaruridir. İşte bu suretle meydana gelmiş olan tek seçim sistemiyle ve yine bugün Parti Şefliğini muhafaza eden Devlet Reisinin Büyük Millet Meclisini açış nutku ile ve daha sonra 12 Temmuz beyannamesiyle attığı ileri demokrasi adımları ve içinde yaşadığımız muhalif partili çalışmalarımızla, söze, fikre ve yazıya karşı büyük bir hürriyet ve hürmet gösteren hareketleriyle ve bunları büyük çoğunluğu ile Meclisten çıkardığı kanunlarla tamamlayan Cumhuriyet Halk Partisinin tahtışuurunda yaşayan bir hissin tezahürü diye almamak hakikaten samimiyetsizlik olur. Bu bakımdan ileri atılmış ve bu hamleyi yeni doğmuş ve meydana gelmiş olan Demokrat Partinin desteklemiş olması ve bütün milletin buna sarılmış olmasının görülmesi bütün dünyada Türk milletinin şerefle anılmasına vesile olur. Nihayet bir mimari eserin projesini veya sürveyansını yapmış olmak gibi birşey C.H.P. için bir tefakür vesilesi telakki edilebileceğini düşünmek, bir haksız hareket olmaz.

Bazı noktalara umumi bir gözle temas etmek zarureti hasıl olmuştur. Arkadaşların bazıları sıkıyönetimi kâh bir ceza diye, kâh bir parti bakımından kazanç olur diye telakki etmektedirler. C.H. Partisi çok geniş, çok müphem ve muğlak bir ifadenin altında, kötü demeye değer bir vasıflandırış oldu. Bunların hepsine birden ufak bir şeyle temas edivermek mümkün olacaktır.

Arkadaşlar; yine bizden daha ileri demokratik haleti ruhiyenin sahipleri ve saikleri olduklarını iddia eden arkadaşların her zaman haklı olarak öne sürdükleri, bu

milletin erşet ve demokrasiye layık olduğu ve bunda geç kalındığı iddiasının yanı başında, müfrit zümrenin içinden on kişilik bir heyetin memleketin rejimini değiştireceği yolundaki ikinci bir iddiayı görünce insanın bu tezadın içinden kendisini kurtarmasına ve hayretten hayrete düşmemesine imkân yoktur. Bir taraftan hali hazırdakinden daha geniş bir demokrasiye layık olan bir millet diğer taraftan da gazetelerde bu milletin önünde hayatiyle bir tuttuğu rejim değiştirileceği konularını ele alanları görünce insanı hayret ve teessür kaplıyor ve hatırına şu geliyor: Ya o doğru, ya bu doğru; ya o gün için bu doğru veya doğru değil. Evet muhalefet içinde çalışmadığım için kendileri kadar bilmiyorum, belki bu yol doğrudur. Eğer son yazdıkları daha doğru ise yani böyle tehlikeler içinde yaşıyorsa demek bu milletin yüzüne karşı ağır bir laf söylenmiş oluyor. Fakat sıkıyönetimin aleyhinde bulunurlarken bunun esbabı mucibesini kendileri veriyorlar.

Arkadaşlar, muhtelif Demokrat Partili arkadaşlar mütemadiyen aynı noktaya hücum ettiler. Bu noktada programda kâfi derecede vuzuh yoktur, bütün bu işleri nasıl yapacağız, anlatan bir şey yoktur. Bahsettikleri şeyler büyük milyonlara ve belki uzun senelere ait işler olduğu halde nasıl yapacağız, nasıl edeceğiz, bunlar yazılmamıştır, diyorlar. Bu işlerin detaylarına girmek pekte mutat olmadığı için bendeniz söz almak istememiştım. Fakat şimdi konuşan bir arkadaş elli senede olabilecek işlerin teferruatını dahi programda bahsetmek lazımdır gibi bazı şeyler söylediler, benim şahsi kanaatıma göre 500 milyon, 800 milyon lira ile başarılamayacak su işlerini programına alması, başlayacağını söylemesi memleketteki bütün su işlerini başaracağım demesi değildir. Tabii Başbakanlığa gelir gelmez, haftasında hazırlayacağı programda filan derelerle bentleri yapacağım, şunlar için ve bu kadar teferruatı bir Başbakandan istemek doğru olmaz. Sonra Partisi adına söz söyleyen bir Başbakanın elli senede yapılabilecek su işlerinden programında bahsetmesi gayet normaldir. Bunun yanında memlekete en modern ziraat aletlerini getireceklerinden bahsediyorlar. Arkadaşlar, yalnız demir saban getirecek olsak 300 milyon lira ile bunu temin etmek kabil değildir. Bu kadar senedir alınan pullukların mecmuu yapılan bütün gayretlere rağmen Türkiye de 400 bini geçmemiştir, bunun için de en az 300 milyon lazımdır. Bu nasıl olacak ve ne kadar zamanda olacak? Ufak hesaplarla bunu kendimiz bulabiliriz; Bunun yanında bazı arkadaşların söyleyebileceği tavsiyeler olabilir. Bu mevzuu tetkik ederek, bunları şuradan buradan; alacağımıza acaba memlekette bir pulluk veya traktör fabrikasını beraberce kurmak mümkün değil mi? Eğer hazırlanmış bir fikirleri varsa, bhusus milletvekili olan arkadaşların bilgilerini rapor halinde alakalı makamlara, Bakanlıklara veya teklifi kanuni halinde Meclise sunmaları kendilerinden vazife ve vatanseverlik bakımından beklenen bir harekettir. Eğer bunlar da yoksa yalnız bazı hataları ihtiva eden şeylere işaret etmek istiyorlarsa bunları ayrı ayrı hesaplamak lazımdır. Belki yalnız demiryolları için bir milyar lira lazımdır. Yalnız pulluk ve saban için 500 milyon lira, su işleri ve kanallar için 800 milyon lira lazımdır. Hepsi lazımdır. İsteriz. Fakat bugün Eskişehir'in su işlerini ancak yaparken yanındaki Kütahya bağırırsa haklıdır. Amma benden nihayet program ve bütçe dahilinde yetiştirilmeyecek işler istemek haksızlıktır. Ben de elimdeki paraya göre iş yaparsam ben de haklıyım.

Bu hususlarda teferruata dair arkadaşlar ve alakalı Bakanlar tabii daha iyi cevaplar verirler. Fakat bugünün müzakeresi bakmamdan ben bu kısmın haklı bir tenkit yeri olabileceğine kaani değilim. Birtakım temenniler halinde ileri sürülseydi daha iyi olurdu.

Ticaret ve iktisadiyata dair işler de öyledir. Harbin bitmesini mütaakıp sulhun kaç günde olacağını tahmin edemeyen, faraziye ve tahminler arasında çok geniş farklar meydana gelebilir. Altı ayda bitebileceği harb halinin bir buçuk sene geçtikten sonra hala sulha varılamamasına bakarak hesap rapor hazırlamak mevkiinde olan insanların vazifeleri icabı hataya düşmüş olduklarını tekrar etmek bizi bu hatadan kurtaramaz. Harbin nihayetinde birçok malların ucuzlayacağını hesap eden arkadaşlar Amerika'da başlayan birçok krizlerden sonra ithal eşyalarımızın kıymetlerinin yükseldiğini görünce onların hesaplarının yanlış çıktığını söylemek tabii gibi görünür. Fakat nihayet bu adamdan herşeyi doğru tahmin istemek de bir kehanet olur. Bunun bir derecesini bulmak belki mümkündür. Binaenaleyh bu mevzuları bir politika meselesi yaparken nihayet politika mevzuu dahilinde kaldıkça tehlikeli olmayabilir. Fakat bütün bir memleketin vatandaşlarının birçok ıstıraplarına tuz eker gibi veya tırnakla onu yarasını kanatın gibi hareketler iyi bir şey olmaz. Mütemediyen en iyi insanların ve bu memlekette yer verdiğimiz uzmanların kararların neticeleri dahi dediğimiz gibi çıkmadığı zaman, yalnız gelen giden Hükümet adamları değil, memleketin en ileri uzmanlarının ve hatta diğer yüksek medeni memleketlerin uzmanlarının kararına karşı da bir inançsızlık, bir itibarsızlık gibi bir duyguyu memlekette sari bir itiyat haline getirmiş oluruz. Bu da netice itibariyle memleket için çok ağır olur. Bu yollara gitmek yine memleketimiz için tehlikeli bir şeydir. Herkes kendi partisine ait propagandayı yapar. Fakat bunları mümkün olduğu kadar propaganda programının haricinde tutmak lazımdır. Çünkü bütün milletin huzurunu ihlal edecek vaziyete kadar götürmek, yine o memleketin beka ve hayatı için iyi değildir. Onun için memleketin böyle güç bir duruma girmesinde kendimizin de ayrı ayrı bir vatan mesuliyeti deruhde etmekte olduğumuzu düşünmeliyiz.

Bu itibarla ben Hasan Saka'yı ve onun Hükümetini, 27 yıldan beri şahsını tanıdığım, muhtelif hizmetler başında bulduğum ve en temiz bir insan olarak yakinen bildiğim Hasan Saka ve değerli arkadaşlarından mürekkep kabinesinin muvaffakiyetlerinden emin olarak başarılar diliyorum ve tebrik ediyorum. (*Soldan alkışlar*)

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Efendim, benden evvel söz söyleyen arkadaşlarımız ihtisaslarına taallük eden kısımlar üzerinde fikirlerini açıkladıkları için bendeniz sözlerimi kısa kesmeye çalışacağım.

Birkaç aydan beri estiğini sezdiğimiz; Cumhurbaşkanının 12 Temmuz beyannamesiyle ve yer yer söylediği nutuklarında teminatını gördüğümüz iyi hava bir hayal ve bir seraptan mı ibaretti. (*Maşallah sesleri*) Recep Peker Hükümetinin düşmesi nasıl gönüllere ferahlık vermiş ise demokrat görünen Hasan Saka Hükümetinin gelişi bu ferahlığı artırmış ve hele temas ettiğimiz Sayın Bakanların demokratik prensiplere, Anayasaya uygun şekilde hareket edecekleri yolundaki hitapları,

tamimleri cümlemizi nikbin eylemişti. İşte bu ümitle Hükümetin programını dört gözle bekledik. Bugün okunan beyannameyi Başbakanın ağzından dinledik. Şu anda cidden ağır bir ruh sıkıntısı ve ümit kırıklığı her milletini seveni sarmış buluyor. (*Soldan, asla sesleri*) Bunca vaatler İnönü'nün sözleri velhasıl her iyi görünen hareketler acaba bir rüya mı idi? Hasan Saka programını okudu, bizden güvenoyu istiyor. Saraçoğlu ve Recep Peker Hükümetlerinin baskı siyasetini tasvip eden, aynı yolda yürüyeceğini söylerken siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya çalışacağını bildirerek tek parti otoriterliği ile demokrathlığı telif etmek istiyor ve tezada düşüyor.

SEDAT PEK (Kocaeli) – Marifet onda zaten.

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Beyannamesinde bugün olduğu gibi gelecekte de siyasi huzur ve emniyeti eksiksiz olarak değişmez bir nizam ve bir ahlak geleneği şeklinde birleştirecek unsurları tamamlamaya çalışacağından bahsederken Recep Peker'den miras aldığı bugünkü durumun asla değişmeyeceğini söylemek suretiyle milletin gözlerinden yaşlar akıtıyor. (*Soldan gürlütüler*)

Arkadaşlar; bugünkü beyanname ile Hasan Saka'nın fikirleri meydana çıkmıştır. Bu büyük millet Matbuat Kanunları, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunları, Memurin Muhakemat Kanunları, şu veya bu şekildeki kanunların müsait hükümlerini başka türlü tefsir ederek azami baskı gösteren idare adamlarının hareketlerine rağmen huzur ve düzeni bozacak en küçük bir harekette bulunmamış ve böyle bir hareketin memlekete fena neticeler doğuracağını kavramıştır. Biz bunları açıklamakla şeref duyuyoruz.

Bütün bu asıl hareketler karşısında memleketin huzur ve sükûnunu bozan yegâne zümre Halk Partisi amalini yerine getirmeye uğraşan bir kısım idare adamlarıdır. (*Soldan ve bunu söyleyenlerdi, aferin, aferin sesleri, alkışlar*)

İdare adamlarının misilsiz baskı ve keyfi hareketlerini ve dolayısıyla Saraçoğlu ve Peker Hükümetlerinin baskı siyasetini tasvip ve o yolda yürüyeceğini vadeden Hasan Saka Hükümetine mi itimat oyu vereceğiz? (*Soldan gülüşmeler, alkışlar*)

Şu halde bu zihniyetle karşımıza gelen, Recep Peker Hükümetinin hareketlerini tekrar etmek isteyen Sayın Hasan Saka'dan soruyorum:

Memlekette eşit muamele yapmamış, yapmayan ve yapmayacak, baskı yapmış ve yapan ve yapmak isteyen idare adamlarını vazifelerinden uzaklaştırmayı kabul ediyorlar mı? (*Soldan hayır sesleri*)

İkincisi; antidemokratik diye tavsif edilen kanunların kaldırılmasını ve milletin serbest oy vermesini sağlayacak kanun ve tedbirler alınacağını vaat buyuruyorlar mı?

Üçüncüsü; sıkıyönetimi kaldıracaklar mı?

Velhasıl bizimle mücadele yapamayan ve yapmaktan kaçınan Halk Partisinin yerine geçip bizimle mücadele yapmayacağını ve eşit muamele yapacağını şu yüksek Meclisten tekrar edebilirler mi, teminat verebilirler mi? Veremezlerse şimdiden çekilsinler. Çünkü Türk Milleti böyle bir Hükümet istemiyor.

TAHSİN BANGUOĞLU (Bingöl) – Sayın arkadaşlarım; ben yeni Hükümetin huzurunuzda getirdiği beyannamenin iç politika durumuna ait olan kısmı üzerinde bir dakika durmak istiyorum.

Beyannamenin bu kısmı tamamiyle Cumhurbaşkanımızın 12 Temmuz beyannamesinin ruhu ve anlayışı içinde yazılmıştır. Bu, tatmin edici, temin edici bir şeydir. Bu itibarla Hasan Saka Hükümetine bu yolda muvaffakiyetler dilemek her samimî arkadaşımızın vazifesidir zannederim. (*Bravo sesleri*) Bugün muhtelif arkadaşlarımız bu beyannamenin bu kısmına, dolayısıyla İnönü'nün 12 Temmuz beyannamesine ve memleketteki iç politika tutumuna temas etmiş oldular. Onun için müsaade ederseniz ben de bir an için Cumhurbaşkanının 12 Temmuz beyannamesi ve dolayısıyla Hükümetimiz beyannamesindeki buna ait kısım üzerinde, mahiyetleri bakımından, durmak istiyorum.

Yalnız bu öyle bir bahistir ki, bir parti nokta-i nazarı değildir. Bu bahis bir parti nokta-i nazarı olarak tetkik edilemez. Bu bir millî meseledir. Onun için partili olmaktan tecerrüt ederek bir an sadece bir Milletvekili sıfatıyla konuşmak isterim. Ancak bu suretle objektif bir mütalaaya varabiliriz. Evet, bu bir millî meseledir. Bütün arkadaşları böyle düşürmeye davet ederim. Nasıl bir dış meselede, bir memleket müdafaası meselesinde tam mutabakat halinde isek bu meselede de tam bir mutabakata varmamız zarureti vardır.

Cumhurbaşkanının 12 Temmuz beyannamesi Anayasanın millî hakimiyete ait olan maddelerinin tamamı tamamına tatbik edileceğini tekeffül etmektedir. Cumhurbaşkanı millete karşı bize, partilere kefil olmaktadır. Ve bugün iktidara gelen yeni Hükümetimiz de bu bahis üzerinde o beyanname ile tam mutabakat halinde olduğunu bize bildirmektedir.

Şimdi bu beyannamenin mahiyeti nedir? Bunun üzerinde biran durmamız lazımdır. Acaba demokratik bir memlekette bir Cumhurbaşkanı her sene bu türlü beyannameler mi neşreder? Ve her yeni gelen Hükümet programında böyle teminatlar mı verir? Biliriz ki, hayır! Bir hususi vaziyet Cumhurbaşkanımızı böyle bir beyanname neşretmeye ve yeni gelen Hükümeti de böyle bir vaitte bulunmaya mecbur etmiştir. Niçin? Onlarla farkımız nedir? Diğer garp devletlerinden farkımız nedir?

Bunu bir bedbin arkadaşına sorarsanız der ki, “Efendim, bizde millî hakimiyet yoktur ki, bizde demokrasi yoktur ki”

Arkadaşlar, bizde demokrasi var mıdır, yok mudur? Halimizden bellidir. Hükümet beyannamesi üzerinde biz Grubumuzda üç gün kavga ettik. İki gün de demokratlar kavga etti. Ve nihayet burada da görüşüyoruz. Demokrasi denilen şey budur. Demokrasiden başka şeyler bekleyenler varsa yanılmışlardır. Demokrasi demek, herkesin fikirlerini serbestçe ortaya koyması ve serbestçe konuşması demektir. Budur asıl demokrasi. Millî hakimiyet de bu demektir.

Demokrasi denilen mefhum asariyle belli olur. Bunlar anasırı erbaa gibi şeyler, su, hava gibi şeylerdir, içinde yaşayan canlı varlıklara bakarsınız, ondan mevcudiyet-

tini anlarsınız. Demokrasi balığı millî hakimiyet denizi içinde yüzer. Nerde ki balık vardır ve yüzüyor, orada su, vardır, deniz vardır. Nerde ki kuş vardır ve uçuyor, orada hava vardır. Gazetelerimizin son zamanlardaki haline bakınız. Bunlar yırtıcı kuşlar gibi uçmaktadırlar. Bizde demokrasinin vücudunu, millî hakimiyetin vücudunu inkâr edemeyiz.

Ama olmayan bir şey var, aksayan bir şey vardır ki, Cumhurbaşkanı bir kefalet beyannamesi neşretmeye mecbur oluyor ve yeni gelen Hükümet de beyannamesinin başına bir teminat mektubu bağlıyor. Olmayan şey, arkadaşlar, alışkanlıktır, Biz bu rejim içerisine çok yeni girmişizdir. Demokrasinin bütün teşkilatını bizim inkılap rejimimiz hazırlamıştır. Fakat onun fonksiyone etmesi ancak yakın zamanda mümkün olmuştur. İki seneden beri bu rejime girmiş bulunuyoruz. Devlet ve millet hayatında bu müddet çok kısadır ve bu kadar kısa bir zamanda bu kadar yol almak, başka milletlere nasip olmamıştır.

Onun için henüz intibaksızlık vardır. Fakat süratle intibak etmekteyiz. Mesela bir sene evvelki konuşmalarımızla bu seferki konuşmalarımız arasında derin bir fark vardır. Halk arasında da bir sene evvelki hava ile bugünkü hava arasında yine geniş bir fark vardır. Bu alışkınlık devresinde biz çok güç zamanlar geçirdik, heyecanlı zamanlar geçirdik.

Bilhassa bu devre, teşekkül eden iki parti arasında karşılıklı ithamlar şeklinde tecelli etti. Bir taraftan “Sen demokrasiye inanmıyorsun, sen milletin haklarını geri almaya çalışıyorsun, sen baskı yapıyorsun dendi. Bunun mukabili ise “Sen ihtilal hazırlıyorsun, sen suikast yapıyorsun, tezvir, yahut tahrik yapıyorsun” oldu.

Bu hava içinde geçmiş bir senemiz vardır, kaybedilmiş bir senemiz vardır. Ama tecrübesizlik yüzünden bu yapılmıştır. Demokratik kavgalar kardeş kavgasına benzer. Kardeşinizle kavga eder, eder, sonra yine aynı evde oturur ve konuşursunuz. Çünkü bir yahut iki kardeş vardır, onları da değiştiremezsiniz. Partiler de de böyledir. Yaptıkları kavga kardeş kavgasıdır. Günün birinde yüz yüze geliriz. Yüz yüze bakmaya mecburuz. Çünkü bu milletin işini göreceğiz. Biz yüz yüze geldiğimiz zamanda iş başka türlü oldu, O “Sen ispat et bakalım benim ihtilalci olduğumu, tahrik yaptığımı” öteki taraf da “Benim, tazyik yaptığımı, demokrasi yolunda samimî olmadığını, istibdat rejimine doğru gitmekte, olduğumu sen ispat et” dedi. Hakikat odur ki, arkadaşlar, ne o ispat edebilir ne de bu.

Arada olmuş şeyler vardır. Fakat bunlar münferit vakalar halindedir. İki parti de vatanperverdir, bunlar vatanperver partilerdir. Dış politikada birleşmeleriyle bunun çok güzel bir misalini vermişlerdir. Zaten bu suçlar onların ikisine de yakışmaz. Yalnız münferit suçlar vardır ki, işte bunlar ortadan kalkmalıdır. Fakat hiçbir parti diğerine bu suçları sistematik bir şekilde işlediğini isnat edemez.

İşte 12 Temmuz beyannamesi böyle bir hava içinde yayınlanmıştır. İhtiyaca uygun ve zamanında bir beyannamedir. Hakikaten bu kavga devri geçtikten sonra bu esas üzerinde, demokrasi esası üzerinde birleşmemiz lazımdır. Bu nokta üzerinde partilerin birleşmesi zaruridir arkadaşlar.

Ortada bir tek nokta-i nazar vardır. Bu da, millî hâkimiyetin kayıtsız, şartsız tecellisidir. Bu nokta-i nazar dışında hiçbir parti başka bir nokta-i nazar taşıyamaz. Çünkü partiler millî hâkimiyet temeli üzerine kurulmuşlardır. Bir parti kendi temelini nasıl tahrip edebilir, kendi bastığı dalı nasıl kesebilir? Amma kesen de olur.

Sonra ne olur? Allah bilir. Hoş bunu biz de biliriz. Hitler gibi bir demokrasi içinden gelir, bir istibdat rejimi kurar. Veya Musolini gibi bir ihtilal içinden çıkar, yine bir istibdat rejimi kurar. Bunların gittikleri yol gözümüzün önündedir arkadaşlar Türkiye’de hiçbir parti bu yola gitmeyecektir.

O halde bu anlayış esası üzerinde birleşmemiz zarureti vardır. Hasan Saka Hükümeti “Bu yolda bütün kuvvetimle çalışacağım” diyor. Biz onun bu sözüne inanıyoruz. Tereddüt edenler, şüphe edenler olabilir. Tereddüt ve şüphe her vatandaşın hakkıdır. Bu tereddüt ve şüpheleri izale edecek şey de Hükümetin icraatı olacaktır. Başka çaresi yoktur. Başka türlü hiç kimseyi ikna edemeyiz.

Hasan Saka Hükümeti temenni ederim çok ömürlü olsun. Fakat bu demokrasi hayatıdır, günün birinde çekilecektir. Başka bir Hükümet gelecektir. Ümit ederim ki, o Hükümet beyannamesinin başında böyle bir teminat vermeye kalmayacaktır. Çünkü biz bu millî esas üzerinde anlaşmış bulunacağız.

Bu istikamet dışında yapılan konuşmalar ve neşriyat iyi bir şey değildir. Sayın Adnan Menderes’in buradaki beyanatı bu millî ve müşterek davaya yardım etmemiştir. Açık söyleyeyim kendisine, bu nevi konuşmalar müşterek ve millî anlayışımızı takviye etmez. Bu yolda konuşan başka arkadaşlar da, hangi partiye mensup olursa olsun, bu anlayışa hizmet etmemişlerdir.

Bunu bir millî zihniyet ve anlayış haline getirmemiz lazımdır. Bu bizim partilerimizin vazifeleridir. (*Bravo sesleri*)

Arkadaşlar; dünyada bir türlü demokrasi vardır, o da, millî hakimiyetin tam olarak tecellisidir. Demokrasi usulleri birbirinden ayrılır, fakat bütün usullerin hedefleri millî hakimiyetin tam olarak tecellisidir. Bunun için çalışmamız lazımdır. Halka vermeye mecbur olduğumuz terbiye de şudur:

Her vatandaş siyasi haklarını alacaktır. Fakat derhal ikinci şart: Her vatandaş kendi haklarıyla iktifa edecektir, kendi haklarına razı olacaktır. Bunu kısa bir zamanda memleketimizde elbirliğiyle bir terbiye haline getireceğimizi ben çok umuyorum.

Bir de şu vardır ki, demokrasiler memlekettten memleket değişir. Prensipler değişmez amma tatbikleri değişir. Memleketler demokrasiye renk verirler. Bu da o milletlerin seciyelerine, uyanıklıklarına bağlı bir şeydir. Memleket vardır ki, demokrasi ile perişan olmuştur, memleket vardır ki, dünyanın en kuvvetli hükümetlerini ancak demokrasi sayesinde kurmuştur.

Bu hususta da bizim memleketimizde birkaç seneden beri şüpheler, tereddütler hasıl olmuştur. “Biz bu demokrasiyi başaramayız” diyenler olmuştur. Baha iki sene evvel “Göreceksiniz, Balkan memleketlerine döneceğiz” diyenler olmuştur.

Arkadaşlar, bunlar bizim millî tarihimizi bilmeyen, millî tarihimize inanmayanlardır. Bunlar milletin yüksek seciyesine itimadî olmayanlardır. İşte iki sene olmuştur, hiçbir Balkan memleketine benzememiştir. (*Benzemeyeceğiz sesleri*) ve asla benzemeyeceğiz.

Benim asil milletim, benim hakkı, hukuku tanıyan milletim, nizam ve intizam bilen milletim hiçbir zaman bir Balkan milletine benzemeyecektir. Benim bu topraklar üzerinde dokuz yüz seneden beri kudretli devletler kurmuş olan milletim, güzel bir medeniyet meydana getirmiş olan milletim elbette demokrasi rejiminde de en güzel örneği verecektir.

CELAL BAYAR (İstanbul) – Biz de ona inandığımız için çalışıyoruz.

TAHSİN BANGUOĞLU (Devamla) – Bir gün gelecek Türk Demokrasisi dünyada örnek olarak gösterilecektir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Muhterem arkadaşlar, yeni kurulmuş Hükümetin beyannamesini okuması ve bu beyanname ile gelen Hükümetin istediği itimadın verilip verilmemesi işinin müzakeresi dolayısıyla bugün Mecliste hasıl olan havayı, bilhassa muhterem arkadaşım İsmail Rüştü Aksal ve Tahsin Banguoğlu'nun sarıh ifadelerle milletin özüne, şuuruna ve bütünlüğüne dayanarak ve böyle bir milletin kaderinin demokrasi rejiminde daha iyi olacağına inanarak yaptıkları konuşmalarla hasıl olan havayı memnurlukla kaydediyoruz, memleketteki mücadelenin iyice anlaşılması karşısında Mecliste, müşterek bir ruh bulabileceğini ispat etmek bakımından bu anlayış havası cidden millet huzurunda tecelli eden millî bir hadisedir. (*Soldan ve sağdan alkışlar*)

Türk vatan realitesi millî misakla bölünmezlik ve istiklal davasıyla her vatandaşın bağrında bir ideal olmuştur. Türk milleti İmparatorluklar kurmuş ve devirlerin türlü husumetlerine göğüs gererek medeni milletler camiasında varlığını ispat etmiş bir millet olarak ayakta duruyor. Bu arada köy, kasaba, şehir, büyük şehir, bütün millet, millet olarak sükûnetle daha ileri bir millet olmanın ve memleketteki aksaklıkların noksanlıkların düzenlenmesi kaygısındadır, Bütün dünya tarihine istinat ederek hep beraber tespit ediyoruz ki fert olarak cemiyet olarak; Devlet olarak yüksek bir milletin var olması için hürriyet idealine bağlı, demokrasi sistemine bağlı bir Türkiye'ye kavuşmak gerekmekte ve bütün bu emelleri, gayeleri, tahakkuk ettirecek yegâne çare olarak meydanda durmaktadır. Buna inanan Demokrat Parti milletin kaderinde üzerine aldığı vazifeleri ifa etmek endişesi içinde elbette bu havanın her gün yeni bir inkişafa mazhar olmasını temenni etmekten başka bir şey yapacak değildir. Onun için yakın geçmişe dönerek, Samsun'da Devlet Başkanımıza hitap eden vatandaş gibi bugüne kadar olan hadiseler bir yana, diye işe girişebilirsek; arkadaşlar her birimiz hakikaten ruhlarımızın derinliğinden koşup gelen seslere uyarak bugüne kadar olan hadiseler bir yana diyebilirsek ve Milletvekili olmanın omuzlarımıza yüklediği ağır mesuliyeti her an idrak ederek milletin yeni bir devire kavuşmasını temin etmek yolunu açabilirsek hepimiz hakkiyle öğünebiliriz. Bu idealin her vatandaşın malı olduğunu ve Devletin her türlü teşekkülüne hakim oldu-

ğunu gördüğümüz andan itibaren hakikaten Türkiye’de iktisadiyatta, edebiyatta, sanatta ileri şan ve şerefle dolu yeni bir devir açılacaktır.

Muhterem arkadaşlar, bu siyasi anlayışı böylece tespit etmek her birimize ayrı ayrı huzur veren bir hadise olduğu için müsaadenizle şu noktayı da belirtmek zarureti lazımdır. Bakıyorum, harbiyemizin tarihi yüz şu kadar senelik, tıbbiyemizin tarihi, yüz şu kadar senelik, tophaneyi beraber nazarı dikkate alırsak, mühendishanemizin tarihi şu kadar seneliktir. 25 yılda millet için kurulmuş, halk için kurulmuş bir devlet manzumesi içinde hakikaten yeni bir terakkiye kavuşmak için faaliyetler vardır. Fakat arkadaşlar, hakikaten teslim etmek mecburiyetindeyiz ki, bu gayretler tam netice vermemekte ve kâfi gelmemektedir.

Yeni münakale sisteminin getirdiği müsait hava içinde medeni dünyadaki inkişafı her gün sezebilen mühendisi, her gün sezebilen doktoru her gün sezebilen iktisatçısı bunun yanında da her birimizin ruhunda muhafaza ettiğimiz terakki arzusu ve gayesi bunların hepsi gerçektir. Fakat aldığımız mesafe realite olarak millet dertlerinin toptan hal çaresini bulma bakımından cidden hepimizi temin edecek hepimize sükûn ve huzur verecek bir mertebede değildir. Onun için Sayın Tahsin Banguoğlu arkadaşımızın mütalaalarını dinlerken ben, felsefi görüşler yanında millet dertlerinin çaresini bulacak millî murakabeyi demokrasiyi biraz daha ilerletmek milletin kaderinin biran evvel iyiye doğru, hatalardan salim, her gün hatalarını tashih edebilen bir idare makinesine kavuşmayı elbette hepimiz arzu ediyoruz. Tarih, devlet hakkındaki görüşlerimizi biran evvel düzeltmezsek, millet meselelerinde zaman kaybetmekten, yarın her birimizi mesul tutacaktır.

Muhterem arkadaşlar; şu dağınık sözlerimle siyasi görüşlerimi açıklamaya muvaffak oldumsa, programın tatbikat kısmına geçeceğim;

Arkadaşlar; programı yukarıdan aşağı okudum, muhtelif arkadaşlarım da çeşitli meselelere temas ettiler, ben Türkiye’de tesbit edilmesi lazım gelen bir realitenin üzerine parmak koyacağım. Biz arkadaşlar, fakir milletiz. Tarihi sebeplerini aramıyorum, kimseye de mesuliyet tevcih etmiyorum. O halde nasıl olur da böyle bir milletin Hükümeti programında “tasarruf” kelimesini yalnız Devlet kadrosundan bahsettiği zaman zikreder? Yukardan aşağıya okuyorum: Temenniler yerinde. Fakat geçmişe rücu ediyorum: Tasarruf denilen kelime her Hükümet programının başında zikredildiği halde, tasarrufu realize edemeyen bir Devlet sistemi içinde yeni Hükümetin programını yalnız Devlet kadrosundan bahsederken ve bu kadronun tensikinden bahsederken tasarruftan bahsetmesi beni korkuttu arkadaşlar.

Arkadaşlar, tasarruf Türk Devleti için öyle değişmez bir akide olmalıdır. Demin Doktor Mazhar Germen arkadaşımız dediler ki; temenniler büyük rakamlara dayanıyor, bu nasıl olacak? Arkadaşlar, biz her işimizi tasarruf zihniyeti içerisinde takip etmek sayesinde yapacağız. Bu tasarruf fikrini bütün Devlet işlerine nasıl teşmil edebiliriz diye düşünmeliyiz. Yine arkadaşlar, hiçbir şahsa mesuliyet tevcih etmek zihniyetine saplanmadan söylüyorum: Siyasal Bilgiler okulunda bir şehircilik derisi mevcut iken Türkiye’de biz hala şehirciliği meydan açmak diye anlıyoruz ve biz

hala park yapmak işini mektep yapmak işine tercih ediyoruz. Tasarruf kelimesi iki zihniyetle tecelli eder. Birisi fakir bir millet olmanın ve mazide türlü ihmaller veya tarihî zaruretlerin meydana getirdikleri eksikliklerimizi biran evvel tamamlamak zaruretinin ilcası altında her imkânı illa ve illa mahalline sarf etmek gibi bir zaruret içerisinde olduğumuzu anlamalıyız. Arkadaşlar bu iş halk hayatında şöyle tecelli eder. Ev yapmak isteyen bir vatandaş, her türlü ihtiyacından tecerrüt ederek evine evvela maşa ile sacayağı alır. Hiçbir zaman arkadaşlar, lüks koltuk, maroken eşya almak zaruretinin hissetmez. Evvela iktisadi varlığımızı böylece korumak zaruret indeyiz. Binaenaleyh iktidara gelen bütün Türk Hükümetleri, hangi partiye mensup olursa olsun mutlak bir tasarruf zihniyeti içinde birçok dertlerimizin çaresini bulmak ızdırarındadır. Bu hakikati böyle tesbit ettikten sonra demin işaret ettiğim bir noktaya döneceğim. Biz; şimdiye kadar husule gelen inkılâplar, yüz küsur senedir vücuda gelen inkılâplar, Hükümeti ıslah etmek, Devlet teşkilatını ıslah etmek ve bu sayede ileri millet olmak gibi dar bir anlayış çerçevesi içinde kalmış olarak mütalaa etmeliyiz.

Arkadaşlar bunun aksi nazariye tam bir demokratik anlayışla ortaya konması lazım gelen bir dava şudur: Biz yüksek bir millet olmak davasındayız. Ferdi yüksek, cemiyeti yüksek, Devleti yüksek vasıflı bir millet. O halde Devlet icraatının istikameti; süs yapmak, Devletin satvetini gösterecek inşaat yapmak değil, ferdin kültürel ve iktisadi seviyesini yükselten tedbirler üzerinde olmak lazım gelir. Mevzuu buraya getirince haklı olarak şunu söyleyebiliriz: Hükümet başına gelen Hasan Saka, bu memleketin tahsil ve tedris hayatında uzun müddet hizmet etmiş bir insan olmak sıfatıyla, nasıl oluyor da programında, 1947'nin hakikatlerini ihtiva etmesi lazım gelen programlarında, ayakta duran meseleleri nasıl halledeceğini göstermesi lazım gelen programında maarif işlerini ayrıca ele almamış bulunuyor.

Arkadaşlar; Türkiye'de ilk tahsilin mecburiyeti hakkında bir kanun vardır. Bu kanun, tanı kelimeyi kullanmak icap ederse, kanunun tatbiki mecburiyeti karşısında Devlet vazifesini yapmadığı için adeta gülünç bir manzara arz ediyor. İlk tahsilin mecburiyetine dair olan kanun çıkaran bir Devlet bu tahsili görmek isteyen vatandaşlara mektep temin etmek işini bütün işlerinin başında sayıp da bu işleri halletmek peşinde değildir.

Arkadaşlar bundan evvel Köy Enstitülerine dair olan bir müzakerede Sayın Maarif Vekili arkadaşımız ilk tahsil meselesinin bel kemiğini teşkil eden kadro işine temas ettiği halde Hükümet 25 senedir maaşını park yapmak için abide yapmak için zaman zaman teraküm ettirerek verdiğimiz ve 15 lira maaşla başlayıp 20 senede 22,5 lira maaşı idrak edememiş olan ilk tedrisat muallimleri kadrosunu hala mahallî idare çerçevesi içinde onların sıfırı bulmuş bütçeleri içinde yürütülecek ve yürümekte olan bir hizmet telakki ediyor.

Muhterem arkadaşlar, milletin kültürünü yükseltmek, bu her şeyden evvel ilköğretimle mümkün olur. İlköğretim meselesini halletmiş bir Devlet ordusunu iki misli kuvvetlendirmiş demektir. Bugünkü teknik vasıtaların inkişafını da düşünürsek bunun manası üzerinde tereddüt edecek bir tek arkadaş olmadığı kanaatinde-

yim. O halde arkadaşlar, dava milletçe yükselmenin esaslarını, çarelerini aramak olunca kabul edersiniz ki kültür meselesinin halli, iktisadi işlerin halli ile beraber başta yürümesi lazım gelen bir mevzudur. Onun için, yeni kabinede de Millî Eğitim Bakanlığı mevkiinde bulunan Türkiye’de ilköğretim işinin halli bir Devlet işi olduğu kadar benim de şahsi gayemdir, diyen Sayın Bakan arkadaşımın bu meselenin esaslı unsurlarından birini teşkil eden ilk öğretmenlerin maaşlarının muvazeneye alınması vadinin önümüzdeki bütçe ile muhakkak ve muhakkak temin etmeleri lazımdır.

Arkadaşlar, bu, şimdiye kadar ihmal edildi ise biraz da ilkokul öğretmenlerinin sayısının 20 bine yaklaşmış olmasından dolayı ihmal edilmiştir. Fakat teknik tedrisat zarureti çok geç anlamış bulunuyoruz, şurada Hükümet programı üzerinde konuşurken fırsattan istifade ederek söyleyeyim, bunun için nasıl 70 milyon lira vermiş isek, Türk kültür davasının kaburgasını teşkil eden ilk tahsil meselesini hallederken, önümüzdeki seneler içinde lazım gelen parayı ayırmalıyız. Bu hususun hemen diğer meselelerin başında olarak ele alınmasını bendeniz zaruri görüyorum.

Arkadaşlar, Hükümet iş başına geçtiği andan itibaren derhal halledilmesi gereken Türkiye’de bir de mahallî idareler meselesi vardır.

Dikkat ettim programda umumi idareye ait işlerden bahsederken Hükümet bu meseleye temas dahi etmiyor. Halbuki hatırlarsınız belediyelerimizin tediye kudret ve takatini bir tarafa bırakırsak mahallî idarelerimiz öğretmen maaşını tediye edemeyecek duruma gelmiştir. O halde nasıl olur da, şu hayatı zarureti nasıl halledeceğini Hükümet programında ifade etmeden Meclisten itimat istemek mevkiine gelebilir.

Muhterem arkadaşlar; müsaade ederseniz bu esas meselelerin programda yer alması ve halli istikameti gösterildikten sonra Hükümetin Meclisten itimat istemesi muvafık olur. Son söz olarak bugünkü müzakerelerin umumi havasından duyduğum memnunluğu tekrar kaydederek önümüzdeki çalışmalarımızda bu zihniyetle Türkiye’deki siyasi vasatın daha çok inkişaf etmesi ve demokrasinin gerçekleşmesi yolunda yeni yeni merhaleler kat edilmesi ümidiyle huzurunuzdan ayrılıyorum. *(Sağdan ve soldan alkışlar)*

NİHAT ERİM (Kocaeli) – Muhterem arkadaşlar; hepiniz gibi, bu kürsüde, benden önce söz almış olan muhterem arkadaşları ben de derin bir dikkatle dinledim. Bunlar arasında bilhassa Muhallif Partili arkadaşlarımın sözlerine hususi bir itina atfettim. Çünkü; bendenizin naçiz kanaatımca iktidar Partisi mensuplarının, muhalefetten gelecek tenkit ve ikazlara kulakları daima dört açılmış olması lazımdır.

Muhallif Partili arkadaşlarımın sözleri arasında beni en ziyade endişe ile üzerinde durmaya sevk eden husus şu oldu: Bazı muhalif muhterem arkadaşlarım, Hasan Saka Kabinesinin programında 12 Temmuz zihniyetinin kâfi derecede hâkim olmadığı hissine kapılmış bulunuyor. Hatta, bunlardan birisi 12 Temmuz Beyannamesinin artık bir hayalden ibaret kaldığından bahsetti. Bendeniz bu nokta-i nazara asla iştirak etmemekteyim.

Muhterem arkadaşlarım, 12 Temmuz Beyannamesi bir hayal olamaz. Bundan sonra bu milletin hayatında geçecek her dakika, her an 12 Temmuz Beyannamesi-nin yarattığı havanın daha salim bir şekil, daha salim bir hal alması uğrunda sarf edilen gayretlerle olacaktır. (*Sağdan alkışlar*) Hasan Saka Kabinesi 12 Temmuz Beyannamesinin yarattığı zihniyet içinde iktidara gelmiştir. O zihniyet içinde iktidarda kalacaktır ve o zihniyetin memlekette hakim olmasına çalışacaktır. (*Sağdan, bravo sesleri*) Hasan Saka Kabinesinin Beyannamesinde bunu tamamiyle tavzih edilmiş, tayin edilmiş gördüm ve bunun huzuru içindeyim.

Arkadaşlar, burada kendimizi bir dakika için bir hayale verelim ve diyelim ki, Hasan Saka Kabinesi. 12 Temmuz Beyannamesini baltalamak azmindedir. Arkadaşlar, değil Hasan Saka Kabinesi, hangi temayülde, hangi Hükümet hangi tertiple iktidara gelirse gelsin, 12 Temmuz Beyannamesinin gösterdiği istikametten aksi bir istikamet tutamaz. Çünkü, Türk Millet 12 Temmuz Beyannamesinin zihniyetiyle beraber olduğunun, türlü vesilelerle, türlü şekilde, adeta bir pilebisit halinde izhar etmiş bulunmaktadır. (*Sağdan ve soldan alkışlar, bravo sesleri*)

Sayın ve değerli Adnan Menderes arkadaşım, Hasan Saka Hükümetinin demokrasiyi tek mil icaplarıyla bu memlekette yerleştirmek davasında kâfi derecede süratle yürüyüp yürümeyeceği hususunda tereddütlerini izhar ettiler. Ben, Devlet adamlarının ve şahısların arzu ve kabiliyetlerini bir tarafa bırakarak, sadece bir sistem olarak demokrasiyi mütalaa ederek Hasan Saka'nın bu yolda yürümekten başka bir şey yapamayacağını huzurunuzda naçizane isbat etmeye çalışacağım:

Muhterem arkadaşlarım, bir memlekette demokrasi serbest konuşmak ve serbest yazmakla başlar. Bu memlekette serbest konuşmayı ve serbest yazmayı esas olarak kabul ettik mi, artık onun neticeleri çorap söküğü gibi devam eder ve onun arkasında tek dereceli seçim gelir. Memleketimizde bunu gördük. Bir defa tek dereceli seçim kabul edildi mi, artık onun önünde duracak hiçbir kuvvet yoktur. Demokrasi bütün icaplarıyla yerleşecektir. Ben o kanaattayım. Bunu bu kürsüden ifade ediyorum. Evvelce de mütaaddit yazılarımda yazdım. 25 seneden beri bu memlekette başarılan işlere derin hayranlık duyan bir insanım. Evet, bu 25 sene içerisinde halk için halka rağmen de olsa çalışılmıştır. Zamanın icabettirdiği bazı kanunlar çıkarılmıştır. O kanunlar bugün meriyettedir. Fakat zamanı gelecek ve hatta o zaman gelmiştir, bunlar ayıklanacaktır. Bugün içine girdiğimiz sistemin tek mil icapları tereddütsüz, kayıtsız, şartsız tahakkuk edecektir. Ettirmemek hiç birimizin elinde değildir. (*Sağdan bravo sesleri alkışlar*)

Ben şahsan eminim ki, Muhterem Hasan Saka bu zihniyeti önceden anlamış olarak mesuliyeti takabbül etmiş ve programını ona göre yapmıştır. Kendilerinin tatbikatta, bu iş üzerinde başarı göstereceklerine inanarak kendilerine dün grupta olduğu gibi burada da seve, seve itimat reyi vereceklerden biri de ben olacağım.

Biran için, bütün Türk milletinin, bu yüksek milletin müşterek davası olan davaya, maziye bağlı kalmak, bugünkü vaziyeti idame etmek maksadiyle ayak diremek ve yahut yeni hayattan başı dönerek Türk demokrasisini soysuzlaştırmak

ve bu işi baltalamak tertipleri alınacağını ve hatta alındığını farzedelim. Böyle bir hale ve tertibe başvuranlar Türk milletinin lanet dalgaları önünde muhakkak eriyceklerdir ve tarihin lanet sayfaları içinde gömüleceklerdir. (*Sağdan alkışlar*) Bunu görmemek için kör olmak dahi kâfi değildir. Bundan dolayı bu dava muhakkak muvaffakiyet yolunda yürüyecektir. Yüzde yüz muvaffak olacaktır. O kadar ki, bizi dışardan seyreden milletleri gıpta ettirecek kadar muvaffak olacaktır.

Tahsin Banguoğlu'nun sözlerine işaret ederek ben de sözlerimi şu şekilde biteceğim: Bu dava süratle gelişme yolundadır. İki Parti arasında ve bütün muhalefet unsurlarıyla iktidar arasında hasıl olmuş olan iş ve elbirliğiyle bu ana davayı takviye etmeye çalışalım. Bu suretle göreceğiz ki, tahminimizden de çabuk bir zamanda tahakkuk edecek demokrasi bu memlekete ebediyen payidar olacaktır. (*Sağdan şiddetli alkışlar*)

ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Gümüşane) – Sayın arkadaşlarım, Büyük Devlet adamımız Cumhurbaşkanımız İnönü demokrasinin memleketin bünyesine uygun olarak daha ileri inkişaf arz etmesi için 12 Temmuz beyannamesinde vermiş olduğu direktifler içinde veyahut görüşleri arasında şöyle cümleler vardır;

“Karşılıklı şikâyetler arasında hakikat payları vardır”

“Geçmiş günler içinde idarecilerimiz müşkül şartlar altında vazifelerini yapmışlardır. Zaman olmuştur ki, Hükümetin mevcudiyeti bile şüpheye düşmüştür”

Sayın arkadaşlarım büyük Cumhurbaşkanın bu görüşleriyle Sayın Hasan Saka Hükümetinin programı arasında bir mukayese yaptıktan sonra Programın 12 Temmuz beyannamesiyle tamamen mutabık olduğu ve aynı ruhu taşıdığına iman ederek Hasan Saka kabinesine başarı dilemekten başka diyeceğim bir şey yoktur. Bu başarı dileğimle memlekette demokrasinin süratle kökleşmesini temenni ederek bir noktaya işaret etmeme müsaadenizi rica edeceğim.

Arkadaşlar, benim siyasi hayatım 8 Ağustos 1942 de başlar. Beş senelik bir ömrü vardır. Bu siyasi hayat içerisinde bazı kusurlar yapmış olabilirim. Fakat ömrünün 40 senesi siyasi hayatta geçmiş insanların yaptığı kusurlar bizim kadar siyasi yaşta bulunanların yaptığı kusurlardan daha çok ağırdır.

Aziz arkadaşlarım, bize diyorlar ki, Milletvekillerinin polisle takip edildiği bir memlekette demokrasi olamaz. Beni kürsüye getiren ve huzurunuzu, sizi rahatsız etmeme sebep budur. Arkadaşlar bütün şeref ve namusumla sizi temin ederim ki Türkiye’de benim bakanlık yaptığım devrede, hiçbir Milletvekili takip edilmemiş ve takip emri veren herhangi bir amire rastlanmamıştır. Ve herhangi bir takip emri de verilmemiştir. Herhangi bir amir tarafından bir Milletvekili için takip emrinin verilmiş olmasını zül telakki eder ve böyle bir isnadı kesin olarak reddederim.

CELAL BAYAR (İstanbul) – İçimize girdiler, ictimamızda bile bulundular.

ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Devamla) – Amma iki kişi yan yana konuşurken Devlet, millet meseleleri görüşülürken tabii olarak kulağını vermişse, amirinden emir almadan dinlemiş ise bunu mesul bir makam tarafından emir verilmiş gibi

telakki etmek günahtır, yazıktır. Tekrar ediyorum, böyle bir hadise yoktur, böyle bir emir verilmemiştir. Çünkü Türkiye Büyük Millet Meclisinde yer alan Milletvekillerinin takibine lüzum yoktur, onlar hür insanlardır, diledikleri gibi konuşur, diledikleri gibi fikirlerini ifade ederler. Onları kanaatları ve vicdani duygularını öğrenmek için polisle takip etmek asla doğru değildir, onlar açık insanlardır. Böyle bir şeye ihtiyaç da yoktur.

Sayın arkadaşlarım, bundan sonra şuna işaret etmek istiyorum. Ben yüksek itimadınıza mazhar olarak İçişleri Bakanlığı vazifesini deruhte ettiğim anda Başbakan Recep Peker bana şu direktifi vermiştir: En büyük kuvvetimiz kanundur, Türkiye’de yalnız kanun hakim olacaktır. Buna dikkat ediniz. İşte millet huzurunda ve sizin huzurunuzda arz ediyorum. Her idare amirine verdiğim direktif bütün olayların üstünde kalacaksınız memlekette kanunu hakim kılacaksınız. Arkadaşlar, şahsi kusurlar hatalar olabilir. Bunları bir külle mal etmek doğru değildir. Türkiye’de vatandaşın hakkına karşı gelmiş tek bir polis tek bir jandarma yoktur ki, hakkında takibat yapılmasın ve kanun icabı yerine getirilmesin. İşte bu zihniyette bir adamız arkadaşlar. *(Soldan bravo sesleri ve alkışlar) (Başbakan Hasan Saka soldan yapılan alkışlarla kürsüye geldi)*

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Hükümetin beyannamesi üzerine huzurunuzda söz alan bütün hatipleri elimden geldiği kadar takip ettim. C.H. Partisi mensubu olan arkadaşlarımızla bu beyanname üzerinde uzun uzadıya konuştuğumuz için onlara ait olanlar hakkında yeniden maruzatta bulunmayacağım.

Demokrat Parti arkadaşlarımız namına söz söyleyen ve okuduğu beyanatı bir sözcü sıfatıyla burada ifade buyuran Sayın arkadaşımız Adnan Menderes’in beyanatını kısaca cevaplandırmak ihtiyacını duymaktayım.

Evvela şunu arz edeyim ki, beyannameye mütenazır veyahut mukabil bir beyanatın yazılı ifadesinden bir insanın hafızası neleri tutabilirse onlara temasla iktifa edeceğim. Arada benim bırakacağım bazı şeyler varsa lütfen onları benden sormalarını rica ederim.

Sayın Menderes beyanatının ilk kısmında beni müteessir eden bir noktaya tesadüf ettim. O da “Hasan Saka’nın hakikatleri tahrif etmiş olduğu” sözüdür. Bundan ne kastettiler? Hangi hakikatleri tahrif etmişim. Eğer bu, huzuruza arz ettiğim beyannamenin ilk sayfasında söylendiği gibi, memlekette demokrasi rejiminin hakiki olarak gerçekleştirilmesini öteden beri mensup olmakla iftihar ettiğim C.H. Partisinin umdeleri meyanında göstermem olmuşsa bununla hakikati tahrif değil, hakikatin tam kendisini ifade etmiş oluyorum. *(Soldan bravo sesleri)*

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Anayasayı C.H. Partisi yaptı.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla)– Sayın arkadaşım, bizim Cumhuriyet Halk Partisinde uzun zaman çalışmış bir siyaset adamıdır. Cumhuriyet Halk Partisi program ve nizamnamesinin ne suretle değiştiğini hatırlarlar. Bilmiyorum kendileri Program Komisyonunda bizimle beraber bulundu mu? Bulunan arkadaşların hepsi bilirler ki Cumhuriyet Halk Partisi kendine umde edindiği esas prensip-

lerin başında memlekette hakiki bir demokrasiyi tatbik etmek idealini kendine esas mesnet ittihaz etmiştir. (*Soldan bravo sesleri*) Başka vesika aramaya lüzum yoktur, hepimizin bugün hükümlerinin mahfuz kalmasında ittifak ettiğimiz Anayasa dahi Cumhuriyet Halk Partisinin bir eseridir. (*Soldan şiddetli alkışlar*)

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Bu memlekette ondan evvel de Anayasa vardı beyefendi.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – Onu da biliyoruz. Hatta onların dahi yapılmasına karışmışımdır.

Şu halde Cumhuriyet Halk Partisinin davası olarak kurmak istediği demokrasi rejimini göstermenin hakikatten de aykırı olduğunu iddia etmek beni vicdanen müteessir etmiştir.

Emin olsunlar ki, karşı karşıya geçmiş parti arkadaşlarımız olarak bu davanın teessüsünde hepimizin geçmiş olan hizmetleri vardır. Kendileriyle bunu paylaşmaya hazırım.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Biz Hükümet Reisini dinlemek isterdik, Parti Reisini değil.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – İnhisarcılık zihniyeti bizde yoktur. Hiç şüphe etmiyorum ki, C.H. Partisi kadar, C.H. Partisinin azası kadar Demokrat Parti arkadaşlarımızın dahi aynı hedefe; memlekette hakikî bir demokrasi rejiminin yerleşmesi ve işletilmesi hususundaki emeller tamamıyla birbirinin aynıdır. Bu hususta kendileriyle aynı şerefi paylaşmaktan zevk duyarım.

Partim bu istikamette yürürken karşımızda ahzi mevki etmiş olan Demokrat Partinin de aynı yolda aynı ideal uğrunda bizimle beraber yürümekte olduğunu görmekten ayrıca bir sevinç duymaktayım. Binaenaleyh, beyannamede bir hakika-tin tahrifini aramak doğru bir şey değildir.

Arz ettiğim beyannamenin siyasi kısımları arasında demokrat Parti arkadaşlarımızın hassasiyetini mucip diğer bir mesele olarak ta idare amirlerinin müşkül şerait içinde feragat ve fedakârlıkla çalışmış olmasının zikrine tesadüf etmeleridir. Derhal arz edeyim ki, yirmi, otuz sene hatta daha kısa bir zaman içinde demokrasi rejimi ile yoğrulmuş bir millette mevkî iktidara gelen bir Hükümet olsaydım böyle bir fikrin ifadesine beyannamede hiç bir yer vermezdim. Bunu bana yaptıran ve bunun zikrinde bana bir fayda aratan mefhum geçen seneden beri iki parti ile müştereken müşkülâtını iktihama uğraştığımız bir vaziyetin icab ettirdiği bir meseledir. Arkadaşlar, demokrasi rejiminin esas temelini bu rejim içinde siyasi faaliyetleri idare eden siyasi teşekküllerin, partilerin mütekabil, birbirine karşı emniyetlerinden başka her partinin o memleketin idare cihazını elinde tutan memurlarına karşı emniyetlerinin de mevcut olması şarttır. Mütekabil olarak, idare cihazı dediğimiz teşkilatın dahi siyasi iktidar mevkiine hangi parti gelirse gelsin ondan dolayı o cihazın herhangi bir endişe, herhangi bir şey sezmesine; aklına böyle bir şey getirmeye mahal olmaması dahi demokrasinin hakiki icaplarındandır. (*Bravo sesleri*) İdare teş-

kilatı, idare cihazı bütün partilere karşı kendi faaliyetlerinde bütün haklarını kullanırken kendisine karşı tarafsız, hakkaniyetli, adaletli muamele etmek, ellerindeki kanunların tatbikından başka hiçbir siyasi mülâhaza ile kendini bağlı saymamak mecburiyetindedir. Siyasi mesuliyet mevkiine gelmiş olan partiler de idareye karşı anlayış göstermesi, iktidar elimdedir, istediğim yoldan yürümezsen şöyle olur, böyle olur diye idare cihazına karşı tamamen onların emniyetlerini bozmayacak bir vaziyette bulunmaları elzem ve zaruridir. Bu demokrasinin iptidasında çalışan memleketlerde, partilerin gayet hassasiyetle üzerinde durması lazım gelen bir mesele olduğu kanaatindayım. İnşallah zaman alır ve demokrasi prensipleri mefhumu memlekete bir ahlak, bir gelenek halini aldıktan sonra, ben de kabul ediyorum ki, bu sözlere lüzum yoktur. Fakat bugün, bu vaziyette bunları ifade etmekte, her iki partinin emniyeti ve partililerle idare cihazının emniyeti bakımından fayda mülâhaza etmekteyim. Onun içindir ki, o kısım beyannamede belirtmeyi zaruri mütalaa ettim. Bunu başka bir meseleye atfetmemelerini kendilerinden rica eder ve bu zihniyetle hareket etmiş olarak kabul etmelerini dilerim.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Şimdi maksat anlaşıldı.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – Tek parti zihniyetiyle ve daima onun icaplarına uygun olarak yürümek maksadında olduğumuzu sezecek hususlar beyannamede yoktur efendim. Böyle bir şey kastetmedik arkadaşlar. Bundan dolayı partimizi ve Hükümetimi tamamen tenzih ederim. (*Soldan alkışlar*) Bizi, kendileri kadar olsun samimiyetle bu yola girmiş ve bu rejimi memlekette tesis etmek için her şeyi göze almış bir parti olarak kabul etmelerini rica ederim.

Demokrasiye uygun olmayan, antidemokratik kanunlar.

Arkadaşlar, yakın tarihimizin, millî hakimiyet tarihimizin birçok tecellileri, birçok fevkalade halleri olarak tek parti içinde birçok istisnai tedbirler almak mecburiyeti ile bir takım, bugünkü görüşle, bugünkü zihniyetle tamamen antidemokratik sayılan, demokrasi icaplarına uygun olmayan birçok kanunlar yapılmıştır. Fakat biz bu yola girdikten sonra bu kanunları birer birer elemeye başladık (*Bravo sesleri*) Bunun altı kesilecekmiş gibi bir zihniyeti neden tasavvur buyuruyorlar. Sureti umumiye de arz edeyim ki kendilerine taahhüt halinde söyleyeyim hakikaten demokrasi icabına uymayan ne kadar mevzuatımız varsa, eski yeni, bunların hepsi bu icaba göre birer birer elden geçecek ve birer birer tadil olunacaktır. (*Sağdan alkışlar*), şu veya bu kanunun tadili şeklinde hususi maksatlara atfedilecek tafsilata girmeyeceğim, bunların zamanı değildir.

REFİK KORALTAN (İçel) – Hükümet reisinin ağzından bunları dinlemek ancak ferahlık verir.

BAŞBAKAN (Devamla) – 12 Temmuz beyannamesinin ruhuna ve mefhumuna aykırı bir zihniyetle hareket etmekle beni şaibedar görmemelerini rica ederim, tamamen onun içindeyim. Bazı arkadaşların söylediği gibi onun icaplarını tamamen tahakkuk ettirmek kararı ile kanaati ile bu vazifeyi ve bu mesuliyeti deruhte ettim. (*Sağdan, soldan bravo sesleri*)

İktisadi kısma gelince: Arkadaşlar; memleketin bu günkü durumunda birçok müşküllerle karşı karşıya olduğumuzun Hükümet dahi farkındadır. Mesuliyet mevkiine gelir gelmez ilk karşılaştığımız müşkülât, kısa bir zaman içinde Ekim ayının iptidasına kadar hazırlayıp Büyük Meclise 1948 yılının bütçe projesini sunmak mecburiyetinde idik. Birçok müşkülâtla karşılaştık, birçok tekliflerle karşılaştık. Nihayet imkân dairesinde yapabildiğimizi yaparak bütçe tasarısını Büyük Millet Meclisine takdim edebildik. Bütçe huzuruza geldiği zaman her kısmı hakkında beraberce konuşurken göreceksiniz ki, 7-8 seneden beri devam eden birçok fevkalade masarifat, bu ahvalin hala temadisi dolayısıyla maalesef bütçede arzu edildiği gibi ıslahat yapmaya, tasarruflar yapmaya bugün henüz fırsat bulamamıştır. Temenni ederim ki bu normal sayacağımız devir biran evvel elimize geçsin ve bütçemiz üzerinde esaslı ıslahat yaparak memleketin kalkınmasına, gelişmesine mütalallik işleri daha cezri, daha katî bir şekilde elimize almak imkânı siyasi ömrümün uzun olması manasına almamanızı dilerim bana nasip olsun. (*İnşallah sesleri*)

İktisadi kalkınma bakımından Hükümet beyannamesinde, hayati ve mübrim ve herşeyden evvel yapılmasını tasarladığımız ve sadece bunların umumi fikirlerinin ifadesiyle iktifa ettiğimiz işlerin hiçbirinde bu arz ettiğim şekilde olmayan bir şeyi bütçeye konmuş görmeyeceksiniz. Çünkü bütçenin, arz ettiğim sebeplerle, iktiham etmek mecburiyetinde olduğumuz zaruri, mübrim masraflar karşısında, Devletin normal gelirinden bir pay ayırmak imkânını bulamadığımız için, bu mübrim masraf fazlalarını, yine ayrıca milletin Devletine olan itibarına istinad ederek, dahilî istikrazla kapatmak mecburiyetinde olduğumuzu sunduğumuz bütçe tasarısının esbabı mucibesinde göreceksiniz. Binaenaleyh etüdleri yapıp kanunları tanzim edilmiş bir iş halinde Büyük Millet Meclisine arz edilmeden evvel bütçeye herhangi bir emel ve fikir için para konmamasını esas prensip olarak kabul ettik. Binaenaleyh bundan sonra iş vadisinde ne kadar tahsisat isteyeceksek bütçe ile değil hepsinin ayrı ayrı kanunlarını, etütlerini yaptıktan sonra ona ait olan kanunu Büyük Millet Meclisinin huzuruna sunarak onun kabulünü temin ettikten sonra karşılığını da beraber getirerek, o işi yürürlüğe geçirecek bir iş haline getirmek imkânını görüyorum.

Bütçe üzerinde tasavvur ettiğim, bir ıslahat mevzuubahistir. İş programlarını idari masrafların içinde ayırıp bunları ayrı bütçe halinde ve karşılıklarını gerek içerden, gerek dışarıdan tedarik edeceğimiz kredi menabiinden ve diğer tahsil edeceğimiz varidatla ayrı bir bütçe halinde sunmak kararındayız. Öteden beri malî nazariyeler içinde mevcut bütçede bir vahdet nazariyesi uğrunda bu lüzumu ihmal etmemek lüzumuna kaaniyiz. Zaten bütçede vahdet nazariyesi denilen şeyin bugün hiçbir memlekette yeri kalmamıştır. Değil fevkalade bir zamanda normal zamanlarda dahi bütçesini birçok kısma ayırmak mecburiyetin hissetmişlerdir. Katma bütçe dediğimiz ve adetleri 15-20'yi bulan bütçeler bu vahdetin istisnasıdır, ihtiyacın husule getirdiği istisnai vaziyetlerdir.

Ben açık ve samimî olarak iş bütçesini fevkalade bütçeden ayırarak, fevkalade bütçenin karşılığını fevkalade varidattan tereküp ettirmek üzere normal ve adi

idare-i umumiye bütçesinden ayırarak huzuruza getirmek isterdim. Bu defa vakit bulamadım, gelecek bütçenin yapılması bana nasip olursa bu yolda yürümek kararındayım.

İktisadi meselelerimiz, dâhilî meselelerimizin başında bir hayat pahalılığının mevcut olduğunu programımızda kısaca ifade ettik. Bunun ne şekilde, ne suretle halledileceğine dair beyannamede izahata girişmedik. Adnan Menderes arkadaşım kalkınma programı işleri hakkında kısaca bir takım kelimeler, formüller söylediler ve bunların nasıl realize edileceği, nasıl tatbik edileceği, bunlara ait izahat görmediklerinden şikâyet ettiler. Belki hakları vardır. Fakat ele aldıkları işlerden her birine dair olan araştırmalardan, etütlerden, sureti tatbiklerinden ve ne suretle yapılacağından, mahiyetlerinden teknik icaplarından beyannamede bahsetmek mecburiyetine girmiş olsaydım oturup sizi sıkacak şekilde belki yüzlerce sayfalık bir kitap yazmak mevkiinde kalabilirdim. Bundan bililtizam, bilerek içtinap ettim. Çünkü bu işlerin muhtaç oldukları teknik tetkikler ve etütler yapılmış ve hazır bir halde değildir.

Hayat pahalılığı; hiç şüphe yok ki beyannamede arz ettiğim veçhile memlekette ve dünya çapında gayet muğlak, girift birtakım sebepler altında karşımıza çıkan ve nazarı dikkatimizi çeken bir tarzda ve hakikaten memlekette sabit, değişmez gelirliğin hayatında çok büyük tesirler yapan bir hadisenin, maişet darlığının, zorluğunun mevcut olduğuna ben de bütün arkadaşlarım gibi kaniyim. Fakat bunun halline gelince meselenin o kadar basit şey olmadığını iktisat işleriyle maişet işleriyle istihsal ve istihlak işleriyle meşgul olan arkadaşlarımız tamamen bilirler.

Bu o kadar kolay bir iş değildir. Kukdörük gibi bir değnek darbesiyle hal edilecek basit işler değildir. Evvela hatta pahalılık nedir? Bunun tarifine girersek belki yetmiş defa ihtilafa düşeriz. Hayat pahalılığından anladığımız mana; esas ihtiyaçlarımızın istifasına yarayan eşyanın mübadele kıymetleriyle istihlak sahiplerinin iratları arasındaki nispetsizlik diye tarif edecek olursak belki bir parça hakikate uyan yakın bir tarif elde etmiş oluruz. Şu halde her nevi ihtiyacatın istifasına yarayacak olan eşyanın tedarik fiyatı, alım fiyatı, derhal karşımıza iki kategori çıkar; birisi, dahilde istihlakatımızın istifasına yarayacak bin bir çeşit eşyanın tamamen memlekete ithalat malı olarak girmekte olduğunu hatırlamamız icab eder. Birçok ihtiyaçlarımızı evvelkisine nispetle dahilden tedarik imkânlarını, vasıtalarını temin etmiş olmamıza rağmen, hep biliriz ki iğneden ipliğe kadar hala birçok ihtiyaçlarımız, hariçten, yabancı memleketlerden ithal ettiğimiz eşya ile istifa olunmaktadır. Şu halde ithalat eşyasıyla tatmin etmek mecburiyetinde bulunduğumuz istihlak eşyasının fiyatları üzerinde, benim, sizin herhangi bir tasarrufumuza imkân var mıdır? Binbir çeşit şerait içinde tekevvün eden ecnebi memleketlerin maliyet fiyatları ve istihsal şeraiti üzerinde benim tedbir almamın imkânı var mıdır? (*Gümrüklerde indirme yapabilirsiniz sesleri*) Müsaade buyurun ben ucuzlatma imkânlarının da arz edeceğim. Memleketin dahilî istihlakatının icab ettirdiği şekilde ithalat eşyasını mümkün olduğu kadar en iyi şeraitte bulup memlekete getirmek; biliyorsunuz ki harp seneleri için çok defa bu imkândan mahrum olarak yaşadık. Bu mahrumiyet-

lerin tesiri altında memlekette meydana gelen istokçuluk, ihtikar ve saire ile mücadele etmek için bir çok kanunlar yaptık. Millî Korunma Kanunu bunun tipik misali olarak ortada yaşamaktadır. Bir ferahlık kapısı, zaten diğerlerinden çok pahalı olan bu eşyayı mümkün olduğu kadar ucuz tutmak için bunlardan aldığımız ithalat resimlerini, gümrük vergilerini mümkün mertebe hafifletmek yolu. Yegâne çare de bu. Aynı zamanda gelecek olan malları şunun ve bunun elinde stok edilip ihtikar mevzuu yapılmasına mani olacak kanuni ve idarî tedbirleri en iyi bir şekilde işler halde bulundurmak. İhtiyacatımızı, istihlakatımızı dahilî istihsalatımızla temin etmek, hububat vesaire gibi şeyleri, bunları biliyorsunuz doğrudan doğruya kendi millî ihtiyacatımıza tahsis etmiş olmakla hepsini top yekûn ihracatı memnuiyet rejimine bağlamış bulunuyoruz. Memlekette dahili istihlakata cevap verecek miktarda bulunmalarını temin edecek bir çok eşyayı bu rejime bağlamışızdır. Ancak, istihsal edip te ötedenberi dışarıya sattığımız, kendi istihlakatımız arasında cüzi bir miktar yeri olan incir, üzüm, fındık ve diğer eşya gibi zaten ihracat maddesi olan eşyalar üzerindeki serbest rejimi müdafaa ediyoruz. Daha ziyade dahilde istihsal ettiğimiz maddelerin fiyatı, maliyeti üzerinde müessir olacak bütün tedbirleri bir arada mütalaa edip heyeti umumiyesiyle memlekette sabit gelirli sınıfların maişetini temin hususunda maruz kaldığımız müşkilatı önleyecek tedbirlerle müessir olmak imkânını görüyoruz.

Hayat pahalılığı ile mücadele; yalnız Hükümetin yapacağı kanunlarla, mevzuatla elde edilemez. Anlayışımıza göre bunun millet çapında, milletle Devletin teşriki mesaisi ile halledilmesi lazım gelen bir meseledir. Bunu herhangi bir Devlet kanunlarıyla halletmek, kanun yolu ile buna çare bulmak istemiş ise iflas etmiştir.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Hayat pahalılığı Hükümetin aldığı tedbirlerden ileri gelmiş ise...

BAŞKAN – Rica ederim; hatibin sözlerini kesmeyin.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – Bunu bir teşkilata bağlayarak şimdilik merkezde alakadar Bakanlardan müteşekkil bir merkez heyeti kurduk, mesele bunun ile hallolunacak değildir; tasavvurumuza göre; memleketin her bölgesinde bir bölge kongresi vücade getirmek ve o kongreyi yalnız ticaret odaları ve belediye meclisi azaları ile değil, o mıntakanın ticaret adamları, o mahallin müteşebbisleri ve bilginlerinden teşkil etmek suretiyle bunları her mahallin icabına göre mümkün mertebe hayatı ucuzlatabilmek için ne yapmak lazım geldiğini, ne gibi tedbirler düşünmek icab ettiğini araştıran ve bir defa için değil, iki ay gibi, üç ay gibi fasıllarla daima içtima edip alınmış olan tedbirlerin tatbikattaki eksiklerini meydana koymak ve noksan taraflarını daima ıslah etmek ve daima ne gibi tedbirler almak icabediyorsa o tedbirleri almak üzere bunlar üzerinde esaslı surette işleyip bunlar zaten kanunların verdiği salahiyetlere istinad ediyorsa onları icra etmek ve eğer yeni kanunları gerektiren hususlarsa bunlar hakkında Büyük Millet Meclisine kanun tekliflerinde bulunmak gibi bir yoldan gidilmediği takdirde Devletçe ve milletçe bu işten salim bir netice alınamayacağı kanaatindeyim.

Bu meyanda bir de mesken buhranı meselesine temas ettik. Arkadaşlarımızdan kimse bu hususta konuşmadı. Bendenizce hayat pahalılığı unsurlarından birisi de, bilhassa bütün şehirlerde kendini hissettiren mesken buhranı ve kiralara fevkalade yüksek olmasını bir hadise olarak ele almaya değer bir iş olduğu kanaatindeyim. Bilhassa İstanbul'da hepimiz biliyoruz; bir apartman katının 10-12 bin lira hava parası alınarak devredildiğine dair bin bir misal hepimizin hatırasında vardır. Ankara'da ve İzmir'de vaziyet daha iyi değildir. Bütün bunları esaslı tedbirlerle, yalnız mesken üzerine kanun yapmakla karşılamanın mümkün olmadığına ve bunlarla bu esaslı işin halledilemeyeceğine birçok memleketlerde olduğu gibi bizim yaptığımız tecrübeler de şahittir. Esas mesele inşaat meselesidir. İnşaatı ucuzlatmak, ucuz malzemeyi devamlı olarak ele alıp bunları bol miktarda inşaat sahiplerine yetecek miktarda tedarik etmek hatta yeni yeni kanun mevzuatıyla icab eden teşvikleri yapmak ve millî sermayenin gayrimenkullere sarf edilmesi yolunda kendilerini tatmin edecek birtakım vesait getirmek lazım gelecek ki bunlar Yüksek Heyetinizin tasvibine iktiran etmesi lazım gelen kanunlarla yapılacak şeylerdir.

Yine Demokrat Partili arkadaşlarımızdan, mütalaalarına çok kıymet verdiğim, iktisatçı saydığım arkadaşlarımızın sözleri arasında Hükümetin kalkınma programında istihsalatımızın anasını teşkil eden ve belki millî iradımızın, mesaimizin topraktan aldığımız kıymetlerin % 90 - 95'ni teşkil eden zirai kalkınmamıza, Islahatımıza kâfi derecede ehemmiyet vermediğimizi söyledi. Bunlardan aldığımız ithalat resimlerini, gümrük vergilerini mümkün mertebe hafifletmek yolu. Yegâne çare de bu. Aynı zamanda gelecek olan malları şunun ve bunun elinde stok edilip ihtikar mevzuu yapılmasına mani olacak kanuni ve idarî tedbirleri en iyi bir şekilde işler halde bulundurmak. İhtiyacatımızı, istihlakatımızı dahilî istihsalatımızla temin etmek, hububat vesaire gibi şeyleri, bunları biliyorsunuz doğrudan doğruya kendi millî ihtiyacatımıza tahsis etmiş olmakla hepsini top yekûn ihracatı memnuiyet rejimine bağlamış bulunuyoruz. Memlekette dahili istihlakata cevap verecek miktarda bulunmalarını temin edecek bir çok eşyayı bu rejime bağlamışızdır. Ancak, istihsal edip te öteden beri dışarıya sattığımız, kendi istihlakatımız arasında cüzi bir miktar yeri olan incir, üzüm, fındık ve diğer eşya gibi zaten ihracat maddesi olan eşyalar üzerindeki serbest rejimi müdafaa ediyoruz. Daha ziyade dahilde istihsal ettiğimiz maddelerin fiyatı, maliyeti üzerinde müessir olacak bütün tedbirleri bir arada mütalaa edip heyeti umumiyesiyle memlekette sabit gelirli sınıfların maişetini temin hususunda maruz kaldığımız müşkilatı önleyecek tedbirlerle müessir olmak imkânını görüyoruz.

Hayat pahalılığı ile mücadele; yalnız Hükümetin yapacağı kanunlarla, mevzuatla elde edilemez. Anlayışımıza göre bunun millet çapında, milletle Devletin teşriki mesaisi ile halledilmesi lazım gelen bir meseledir. Bunu herhangi bir Devlet kanunlarıyla halletmek, kanun yolu ile buna çare bulmak istemiş ise iflas etmiştir.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Hayat pahalılığı Hükümetin aldığı tedbirlerden ileri gelmiş ise...

BAŞKAN – Rica ederim; hatibin sözlerini kesmeyin.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – Bunu bir teşkilata bağlayarak şimdilik merkezde alakadar Bakanlardan müteşekkil bir merkez heyeti kurduk. Mesele bunun ile hallolunacak değildir. Tasavvurumuza göre; memleketin her bölgesinde bir bölge kongresi vücuda getirmek ve o kongreyi yalnız ticaret odaları ve belediye meclisi azaları ile değil, o mıntıkanın ticaret adamları, o mahallin müteşebbisleri ve bilginlerinden teşkil etmek suretiyle bunları her mahallin icabına göre mümkün mertebe hayatı ucuzlatabilmek için ne yapmak lazım geldiğini, ne gibi tedbirler düşünmek icab ettiğini araştıran ve bir defa için değil, iki ay gibi, üç ay gibi fasıllarla daima içtima edip alınmış olan tedbirlerin tatbikattaki eksiklerini meydana koymak ve noksan taraflarını daima ıslah etmek ve daima ne gibi tedbirler almak icab ediyorsa o tedbirleri almak üzere bunlar üzerinde esaslı surette işleyip bunlar zaten kanunların verdiği salahiyetlere istinad ediyorsa onları icra etmek ve eğer yeni kanunları gerektiren hususlarsa bunlar hakkında Büyük Millet Meclisine kanun tekliflerinde bulunmak gibi bir yoldan gidilmediği takdirde Devletçe ve milletçe bu işden salim bir netice alınamayacağı kanaatındayım. Bu meyanda bir de mesken buhranı meselesine temas ettik. Arkadaşlarımızdan kimse bu hususta konuşmadı. Bendenizce hayat pahalılığı unsurlarından birisi de, bilhassa bütün şehirlerde kendini hissettiren mesken buhranı ve kiralara fevkalade yüksek olmasını bir hadise olarak ele almaya değer bir iş olduğu kanaatındayım. Bilhassa İstanbul’da hepimiz biliyoruz; bir apartman katının 10-12 bin lira hava parası alınarak devredildiğine dair bin bir misal hepimizin hatırasında vardır. Ankara’da ve İzmir’de vaziyet daha iyi değildir. Bütün bunları esaslı tedbirlerle, yalnız mesken üzerine kanun yapmakla karşılaşmanın mümkün olmadığına ve bunlarla bu esaslı işin halledilemeyeceğine birçok memleketlerde olduğu gibi bizim yaptığımız tecrübeler de şahittir. Esas mesele inşaat meselesidir. İnşaatı ucuzlatmak, ucuz malzemeyi devamlı olarak ele alıp bunları bol miktarda inşaat sahiplerine yetecek miktarda tedarik etmek hatta yeni yeni kanun mevzuatıyla icab eden teşvikleri yapmak ve millî sermayenin gayrimenkullere sarf edilmesi yolunda kendilerini tatmin edecek birtakım vesait getirmek lazım gelecek ki bunlar Yüksek Heyetinizin tasvibine iktiran etmesi lazım gelen kanunlarla yapılacak şeylerdir.

Yine Demokrat Partili arkadaşlarımızdan, mütalaalarına çok kıymet verdiğim, iktisatçı saydığım arkadaşlarımızın sözleri arasında Hükümetin kalkınma programında istihsalatımızın anasını teşkil eden ve belki millî iradımızın, mesaimizin topraktan aldığımız kıymetlerin % 90 -95’ni teşkil eden zirai kalkınmamıza, ıslahatımıza kâfi derecede ehemmiyet vermediğimizi söylediler. Bendeniz zannediyorum ki, beyannamedeki sözler biraz yakından tetkik edilecek olursa sadece işe sade sâpandan, harman makinesine varıncaya kadar bütün ziraatımızın teknik ve mekanik vesaitle yapılmasına mütevakkıf zirai kalkınmamızın istilzam ettiği şeylerdir, bendenizin inanışına göre ilk defa ele alınması ve iktisadi kalkınmamızın başında yapılması lazım gelen şeylerdir. Bunu Tarım Bakanlığının normal vazifeleri içine giren, bütün mücadele teşkilatında tohumluk vesaireden istihsal vesaitine kadar bütün meseleleri bir kül halinde su ve sulama meselelerini, ziraatımızı kuraklığa

karşı emniyet altına almak meselesini, büyük barajlara ihtiyaç arz eden Nafia işle-riyle bir arada mütalaa etmek icab eder.

Gübre fabrikalarına bir arkadaşımız temas ettiler. Tamamen düşündüğüm gibi söylemişlerdir. Şimdiye kadar Ziraatten ve Ziraatten başka sudan alınan elektrik kuvveti mevzuu ile çok yakından alakadar olan baraj, sulama ve kanalizasyon işle-rini yaparken zannedilmesin ki santral elektriklerinin yanısında bulunan arazi-nin gübre ihtiyacını teemmül etmeyeceğiz. Bu da onlardan ayrılr bir iş olmayarak santral elektrik yanında onunla beraber suni gübre fabrikalarını da düşünmek icab ederdi ki biz de böyle düşünmüşüzdür.

Su işlerinin; bazı arkadaşlarımızın söyledikleri program içinde o mütevazı bir-kaç kelime ile ifade edilen işlerin tahakkuk ettirilmesi için bizim para ile 3 milyar liralık bir sermayeye ihtiyaç gösteren büyük işlerdir. Bunlar uzun zamanlarda ya-pabileceğimiz işlerdir. Bana yalnız bunların etütlerini yaptırıp kanunlarını getiren yüksek heyetinize tasdik ettirmek imkânına nasip olursak bununla kendimi bahti-yar sayarım, değil onların hepsini yapmak.

Maden işlerimizde, kömür işlerimizde bilhassa havza-i fahmiyeye ait olan dü-şüncelerimizin de yine vaziyeti aynıdır. Bereket versin bunların bir kısmının etüt-leri yapılmıştır. Aşağı yukarı 350-400 milyon lira kadar bir sermaye sarfiyledir ki bu kömür havzamız mekanik tesisatla işler kendine mahsus limanları yapılmış ve diğer vesaiti tekemmül ettirilerek istihsalinin şimdikinin üç misline çıkabilecek bir seviyeye getirilecektir. Burada para meselesi kalıyor. İktisadi kalkınmamız için dı-şardan, Amerika'dan bu kadarcık bir parayı bulacağımıza emniyet ediyorum. Dı-şarıdan temin edeceğimiz bu paraları sıraladığım işlere tahsis etmek kararındayım. Sizin muvaffakatinizi, onlara ait kanunlarla elde edersem temin edeceğimiz parayı o işlere sarf edeceğim. Mahallî idarelerden ve Millî Eğitim, ilköğretim meselelerin-den bahseden arkadaşlarımız oldu. Kısaca da arz ettiğim gibi her Bakanlığın normal ve genel hizmetlerine dahil olan bütün işlerini programa yazmak yolunu tutmadık ve bunda bir fayda bulmadık. Bizim millî hayatımızda böyle demokratik bir devire girmek istediğimiz ve inkişafını temin etmeye uğraştığımız bir zamanda memleket çocuklarını, köy çocuklarını, henüz ümmi sayılan çocuklarını biran evvel kanuni mecburiyetler altında dahi mekteplere kavuşturmayı bir Hükümetin ihmal etmesi-ne imkân var mıdır? Bu elimizde olan ve halledilmek üzere olan bir meseledir.

Arkadaşlar, hemen söyleyeyim ki, bütün ilk tahsil, ilk mektep muallimlerinin masrafları temin edilmiştir, Devlet bütçesine intikal ettireceğiz. (*Sağdan ve soldan alkışlar*)

Bunun yanı başında sağlık işlerimizi de ihmal ettiğimizi zannetmesinler; eli-mizde memleketin belli başlı salgınlara karşı müdafaası için, sıhhati için, vesairesi için, nüfusu için, tahripkar bir tesir yapan bu salgınlara karşı müdafa için icab eden hazırlıklar yapılmıştır ve millete bu on, on beş sene zarfında 600-700 milyon liraya mal olacaktır. Bu etüdler mevcuttur. İmkânları bulmakla mukayyet olmak üzere her birinin kanunlarını Yüksek Heyetinize getirmeye çalışacağını. Bana nasip

olanları ben yapacağım, üst tarafını beni istihlaf edecek diğer Hükümetler yapacaktır.

Mahallî idareler meselesi; aynı sualler benim Parti Grupunda karşıma çıkmış saatlerce üzerinde konuşmaya mecbur olduğum bir mevzudur. Anayasamızın esas prensiplerinden birisi idareyi mahalliye ve tevsii mezuniyet sistemidir. Belki bu hususta kanunlarımızda yapılacak birçok ıslahat mevcuttur. Fakat esas olarak ben bütün bu mahallî özel idareleri lağvedip onlara ait işler idare-i merkeziyenin masrafı imiş gibi merkez bütçesinin içine almak üzereyim. Mahallî idareler gerek belediye gerek özel idareleri kendilerine mahsus varidat membaları ile ve hatta Devletin umumi vergi ıslahatı yapması ile ki o da elimizdedir, yaptığımız zaman umumi vergilerden özel idare ve belediyelere isabet etmesi lazım gelen, küsuratı ile birlikte, menabi ile teçhiz etmek şartı ile mahallî idarelere ayrıca bir önem vermek lazımdır kanaatındayım.

Bunun yalnız mahallî idarelerle, onların alakalı daireleri tarafından yapılmasını göz önüne almıyoruz, onların teşkil edeceği heyetlerle halkın kendi işleri ile yakından alakadar olmasını, seçimi ile murakabesiyle meşgul olmasının memleketimizin büyük hayrına olduğuna kaniyim.

Birçok memleketlerde olduğu gibi bizde de özel idarelerin tevsii salahiyyetine taraftarım, maalesef bazı kanunlar bu yolda bazı istisnalar vücuda getirmiştir, biz bu idareleri takviye etmek kararındayız. Bir arkadaşım sormuştu, bazı yerlerde İstanbul ve Ankara'da istisnai vaziyetler vardır, belediye ile vilayetin birleşmesi gibi bunlara da taraftar değilim, bunu da değiştireceğim.

Bir kelime ile sözüme nihayet veriyorum; Demokrat Parti arkadaşlarımızdan, C.H. Partisi Hükümetinin, karşısında mesuliyet mevkiinde yer almış olan insanların demokrasi zihniyetinde ve o yolda yürümek azminde hiç olmazsa kendileri kadar samimî ve kararlı olduklarını kabul etmelerini rica ederek sözlerime nihayet veriyorum. *(Soldan alkışlar)*

Bu maruzatımla, Hükümetin yeni simasıyla ve düşündükleriyle onu itimadınıza layık görüyorsanız bu kanaatinizi lütfen oylarınızla izhar buyurmanızı rica ederim. *(Soldan alkışlar)*

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; Sayın Başvekilin sözlerine teşekkür-le başlamak isterim. Eğer kendilerinin programları da sözleri kadar açık ve sarîh olsaydı o zaman belki tenkitlerimizin bazı taraflarına lüzum kalmayacaktı.

Mamafih bu şekilde mübhem kalan bazı noktaların kendileri tarafından tasrih edilmesi ve bazı meseleler hakkında bütün millete karşı sarîh vaitlerde bulunulması memnuniyetle karşılanacak bir hadisedir. Yalnız müsaadeleriyle arzedeyim ki, adeta akademik addedebileceğimiz bir tarih meselesi tutturarak bizim o husustaki tenkitlerimize cevap verdiler. Biz hakikaten daima tekrar ediyoruz. Geçmişe ait mesuliyetleri uzun uzadıya arayıp, sende mi, bende mi diye bunun hesabını yapmakla mı vakit geçireceğiz? Bunu hiç bir zaman istemeyiz. Biz istikbalin işlerini düşün-

mekle mükellefiz, istikbale ait yapacaklarımız üzerinde münakaşa edeceğiz, yoksa geçmiş günlerin mesuliyetleri üzerinde konuşmak lüzumsuz dedikodular üzerinde durmaktan ibaret kalır. (*Soldan, bravo sesleri*)

Bu itibarla Hükümetin beyannamesinde, programında açık ve sarîh olarak ifade edileceği yerde adeta bir nevi parti müdafaa namesi yapar gibi Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik temayüllerinden ve memlekette demokrasiyi vücuda getirdiğinden adeta bir nevi imtiyaz şeklinde ele alacak gibi sözlere hiç bir lüzum yoktur. Biz hiç bir zaman memlekette demokrasinin imtiyazını almak ve hiç kimse-nin demokrasi fikirlerine taraftar olmayacağını iddia etmek gibi acaip bir vaziyette bulunmadık. Ona mukabil karşıımızdakilerin de maziye ait münakaşalara girişme-lerine hiç bir lüzum ve mana yoktur. Onu tarihçilere bırakalım.

Tarih ileride, biz göçüp gittikten sonra, bitaraf insanlar bu zamanın hadisele-rini birer birer tetkik ve tahlil etsinler, herkesin hissesini, her teşekkülün hissesi-ni olduğu gibi versinler. Şu halde akıl için tarîk bir olduğuna göre ve her taraf bu nokta-i nazara iştirak ettiğine göre artık bu münakaşayı kenara bırakmak elbette daha doğru olur.

Arkadaşlar yine Sayın Başvekil arkadaşımın idare amirleri hakkında söyledik-leri mütalaayı ve buradaki tarzı izahlarını dinledim. Yalnız müsaadenizle eskiden, tarihten bahsetmek doğru değildir dedim amma bir parça da hatıralarımızı yokla-yacak olursak bu meselede bu kadar hassas davranmakta haklı olduğumuzu takdir buyurursunuz zannederim. Onun için buna da hiç lüzum yoktu. Demokrat Parti hiç bir zaman memleketin bütün idaresini toptan tenkit edip idare içindeki bütün fertlerin hepsini tenkit ve hepsinden şikâyet etmek mevkiinde değildir amma çok haklı şikâyet ettiklerimiz oldu. Haklı şikâyet ettiğimiz delili de şudur ki, bu kür-süye getirdiğimiz iddialardan hiçbirinde haklı olmadığımız neticesine varıldı. Haklı olduğumuzun bundan büyük delili olamaz.

Arkadaşlar; bu itibarla biz yeni Hükümetin programında bu mesele hakkında da bir kayıt bulunmasını ki, bulunmasında da hiçbir fayda yoktu, tercih ederdik. Eğer daha vazîh olsaydı, burada kürsüde söylediği tarzda bunların manasını uzun uzadıya izah etseydi belki başka türlü düşünebilirdik. Ama elimizde mevcut prog-ramdaki şekil bizim tarafımızdan hiç de iyi bir surette karşılanamazdı. Demokrat Parti mensuplarında birtakım acı hatıraların canlanmasına sebebiyet verileceğinin düşünülmesi icabederdi. (*Sağdan bravo sesleri*)

Evet, idarenin bütün partilerin dışında iktidara hangi parti gelirse gelsin, on-ların dışında tamamen bitaraf ve müstakîl işlemesi bugünkü medenî idarelerin ilk şartıdır. Ama müsaadenizle söyleyeyim ki, hiçbirimiz bizim henüz böyle bir idare tesis ettiğimizi iddia edemeyiz. Bundan sonra gayemiz ve her iki partinin gayesi bu idareyi tesis etmek olmalıdır. Bunu tesis etmedikçe memleketin siyasi hayatında istikrar temini ne bugün ne de yarın için kabil olmayacak, İktidara gelen parti, idare mekanizmasını kendi organı olarak kullanmak vaziyetine düşecektir. Bu itibarla eski hatıralarımızı bir tarafa bırakıp, idarenin bitaraf olması hususundaki 12 Tem-

muz beyannamesine uygun olarak şimdi Sayın Başbakan tarafından verilen izahatı memnuniyetle karşılamak vazifemizdir.

Arkadaşlar, iktidar partisi ve onun Hükümeti kendi programı karşısında Demokrat Partinin gösterdiği hassasiyeti tabii görmelidir. Bu tarihi meseleyi bir tarafa bıraktıktan sonra anti demokratik kanunlar meselesine geçelim. Bu esaslı davayı bir buçuk yıldır söyleye söyleye dilimizde tüy bitti. Halbuki bu antidemokratik kanunların tadili hakkında programda hiçbir kayıt yoktur; örfi idarenin kaldırılacağı hakkında hiçbir kayıt yoktur, örfi idare gibi şimdiye kadar gazete kapatmaktan başka hiçbir müspet faydası görülmeyen bir şeklin... *(Soldan gürültüler)* Sulh zamanında dünyanın hiçbir memleketinde emsaline tesadüf edilmeyen bir şeklin idame ettirilmesi bizce asla doğru değildir. Bu vaziyete pek haklı olarak şüpheye ve tereddüde düştük. Burada sizler üç gün münakaşa ettiniz; neler konuştuğunuzu, neler düşündüğünüzü bilmiyoruz... *(Soldan; amma bilmiyorsunuz, gazeteler yazdı, sesleri)*

Gazeteler yazdı ama doğru mudur, yanlış mıdır? Gazetelerin yazdığına inanmak icab ederse, eğer doğru ise o vakit bize şu his gelmiş olabilir; burada memleketin demokratik inkişafını hakikaten isteyen bir kısım ki adedleri malûm değildir, bunu istemeyen, bunun lafını istemeyenler arasında galiba bir mücadele oldu.

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) – Yanlış, bize zorla sırrı söyletemezsiniz.

SEDA PEK (Kocaeli) – Aramıza girin,

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Bizim kimsenin arasına girmeye ihtiyacımız yoktur. Bunu tamamiyle böyle bilin. (İşte eski zihniyetin bir tezahürü daha)

Arkadaşlar; hakikati söylemek icab ederse kaç senedir burada içindeyiz ve biliyoruz; bu kürsüden bütün bir partiye karşı anarşist, psikopat, vatan haini ithamlarına maruz kalmış bir partiyiz. Gazetelerde ve bu kürsüde bize psikopat, anarşist ve daha neler neler... Müsaadenizle acı hatıraları deşmeyeyim. Onun için bu hassasiyetimizi mazur görmeniz icab eder. Geçen sene buraya antidemokratik kanunları değiştireceğim diye gelen bir kabinenin Matbuat Kanununun 1909 Kanunundan daha geriye götürmek suretiyle nasıl soldan geri mürteci bir demokrasiyi getirmek istediğini burada görmüşüzdür. Matbuat Kanununun 1909 Kanunıyla mukayese etmek doğru mudur?

Samimi ve açık olmamız lazımdır. Hatalarımız varsa itiraf etmeliyiz, bizim hatalarımız varsa biz, sizin hatalarınız varsa siz, itiraf etmeliyiz. Ancak o suretle birleşiriz. *(Soldan tamam sesleri)*

Biz bu zihniyetin tecellilerine şahit olduk. Daha bundan bir buçuk ay evvel bu kürsüde, doğru mu, yalan mı, aleyhimizde söylenen çok acayip sözler oldu, mahsus sıfat kullanmıyorum, 12 Temmuz beyannamesinden sonra Hükümete mensup bir Vekilin vilayet vilayet, kasaba kasaba dolaşarak yaptığı propagandanın mahiyetine vakıfız. Binaenaleyh çok rica ederim; eskiyi, şimdiye kadar olanları doğrudur ve iyidir diye müdafaaya kalkmayın. Şimdiye kadar olanlar halis demokrasi idi, şimdiye

kadar olanlar iyi idi, makuldü diyecek olursanız bundan sonraki hattı hareketiniz hakkında da şüpheler uyanabilir. *(Soldan gürültüler)*

12 Temmuz beyannamesi memlekete bir ferahlık vermiştir. Beyannamede eski bir takım yolsuzluklar antidemokratik vaziyetler itiraf edilmiş gibidir ve istikbal yolu gösterilmiştir. *(Soldan gürültüler)*

Müsaade buyurun; eğer 12 Temmuz beyannamesine kadar her şey gül gülistan olsaydı, memlekette hakiki demokrasi mevcut olsaydı 12 Temmuz beyannamesine ne lüzum kalırdı?

Binaenaleyh istikbale karşı, istikbale doğru hareketlerimizin sağlam ve samimi olabilmesi için eski hatalarımızı bırakmağı önceden kabul etmeliyiz. Ve bunu açık olarak söylemeliyiz. Bizim hatamız varsa kabul ediyoruz. Fakat siz de lütfen kabul ediniz.

Biz vaziyeti bu şekilde telakki ettiğimiz için pek haklı olarak yeni kabinenin programında bunların açıklanmasını ve daha cesaretle söylenmesini istiyorduk. Evet düne kadar, bir Dahiliye Vekili bizim peşimizde, hatta kendi parti arkadaşlarının peşinde istihbarat memurları dolaştırmış kendi zihniyetine göre olabilir. Amma sonra belki ben hata etmişim demiş. Mesele yoktur, üstüne damga yapıştı-rıp kırk yıl devam ettirecek değiliz ya. *(Soldan bir ses uydurma)*

Onu uydurma diyenin hakiki mahiyetini de bilirim.

EKREM ORAN (İzmir) – Bu kadar arkadaşız, sinirlenmeyiniz.

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Ben sinirlenmiyorum. Sinirlenen arkadaşımı-za sükûnet tavsiye ederim.

Arkadaşlar; burada bugün dinlediğimiz arkadaşlar içinde, gazetelerin yazdığını bir tarafa bırakıyorum, bugün dinlediğimiz arkadaşlar içinde iki zihniyet farkı açıktan açığa kendini göstermektedir. *(Soldan böyle bir şey yok, size ne, ekseriyet kararına bakın sesleri)*

Müsaade buyurunuz, sinirlenmeye mahal yok. Bir kısım arkadaşlar burada gayet açık olarak, gayet samimi olarak görüştüler. Onlar da sizin partinizden. Amma bir kısım arkadaşlar o türlü konuşmak istemediler. Kısmen konuşmak istedilerse de belki eski itiyat şaikasiyle muvaffak olamadılar.

HASAN ALİ YÜCEL (İzmir) – Fuad Bey, o sizde de var.

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Varsa ben de alışı-ırım. Bu itiyada yavaş yavaş alışmak lazımdır. Bunu yeni mantaliteyi, yeni zihniyeti kafamıza yerleştirmek mecburiyetindeyiz. Bunun birinci şartı karşılıklı müsamaha, samimiyet ve açıklıktır. Kusurlarımız varsa onu itiraftır. *(Yoktur sesleri)* Kim o yok diyen?

EKREM ORAN (İzmir) – Benim.

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Vardır.

Arkadaşlar, bazı arkadaşların tenkitlerinde bizim söylediğimiz sözleri güya tevil eder gibi, beyanları bir politika oyunudur. Fakat politika aleminde bu gibi şeylere

cevaz vardır, dediler. Arkadaşlar, size teinin ederim ki ve esasen bütün hareketlerimizle de sabittir ki, biz bütün tenkitlerimizde politika oyununu değil, memleketin menfaatından başka bir şeyi düşünmüyoruz. (*Gürültüler*) Biz millî gayemizin yerleşmesini, gerçekleşmesini, vatandaşın hak ve hürriyetlerinin tamamıyla yerine getirilmesini istiyoruz. Ve bunun için çalışıyoruz.

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Aldoğan için ne dersin?

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Yoksa herhangi bir şahsi hırsla, şahsi maksatla hareket etmediğimizi şimdiye kadar bin bir misalle ispat etmişizdir.

SEDAT DİKMEN (İzmir) – Aldoğan hakkında ne dersin?

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Ona mukabil söylenecek bin bir şey biliriz ama müsaadenizle onları söylemeyelim. (*Soldan söyle sesleri*) Ve bilenler bilir. Müsaadenizle bunları söylemeyelim. (*Soldan biz bilmiyoruz sesleri*) Bilenler bilmeyenlere öğretir. (*Gülüşmeler*)

Arkadaşlar; esasen bu partinin kuruluşu doğrudan doğruya Milletin siyasi olgunluğuna inanması üzerinedir. Biz bu milletin siyasi olgunluğuna eğri ile doğruyu, yalanla doğruyu tefrik edecek kudret ve kabiliyette olduğuna tamamıyla inanmış bulunuyoruz. (*Soldan, biz de, sesleri*) Bu milletin vasi sistemine ihtiyacı olmadığını demokrasi gibi hakikaten olgun milletlerin kullanabileceği bir şeyi kullanmak kudretine erişmiş olduğuna inanıyoruz. Hadiseler bizim bu kanaatimizde ne kadar haklı olduğumuzu göstermiştir. Ve bugün burada Halk Partisine mensup bazı arkadaşlar da aynı kanaati aynı inan ve itminanla tekrar etmişlerdir. Bundan dolayı hakikaten çok bahtiyarız. Bu itibarla milletin siyasi şuuruna ve olgunluğuna inanarak memlekette siyasi hayatın parti münasebetlerinin bugüne kadar olduğu gibi anormal şekilde değil normal bir şekilde olmasını temenni etmekteyiz.

Burada bir takım arkadaşlar bugün fikirlerini ileri sürdüler, mütalaalarını bildirdiler ve nihayet Başbakan Hükümet namına vermiş olduğu teminat bizde bu ümidi uyandırmaktadır.

Arkadaşlar; Başbakanın iktisadi ve malî meseleler hakkında söylediklerine sırası ve bütçe geldiği zaman tabiatıyla partimiz tarafından o meseleler hakkındaki nokta-i nazarlarımız, maruzat ve mütalaalarımız ileri sürülecektir. Müsaadenizle tabîî muhalif parti olmak sıfatıyla iktidar partisine beyaz rey vermek adet olmakla beraber, şu ciheti son söz olarak tebarüz ettirmek isterim ki; Demokrat Parti Hükümetin memleket müdafaası, memleket istiklali, toprak bütünlüğü, memleket şeref ve haysiyeti, imzalarımıza sadakat hakkındaki mütalaalarına ve Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde bütün Dünyada bir sulhu sükün ve refah amili olarak çalışmak hususundaki nokta-i nazarına, şimdiye kadar olduğu gibi bu sefer de tamamıyla iştirak eder ve bunu belirtmeyi vazife bilir. (*Bravo sesleri, alkışlar*) (*Sağdan ve soldan alkışlar*)

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Teşekkür ederim.

İ.HASAN YALÇIN (Bolu) – Söz istiyorum.

BAŞKAN – Buyurun. (*Kâfi, kâfi sesleri, gürültüler*)

İHSAN YALÇIN (Bolu) – Bir kelime söyleyeceğim. Muhterem arkadaşımız Köprülü üstadımız dediler ki, kendi müzakereleri arasında şu fikirde bulunan arkadaşlar da vardır. Fakat ben dikkat ettim; kendileri burada konuşurken karşıdan Sayın Celal Bayar bir iki kelimeyi kullanmaması için adeta işaret ediyorlardı. Bu aralarında bir ihtilaf olduğunu mu gösteriyor, hayır. Aralarında hiçbir ayrılık yoktur. Onlar da bu memleketin hayrı için çalışıyor, biz de. (*Kâfi, kâfi sesleri, gürültüler*)

EKREM ORAN (İzmir) – Arkadaşlar; bugün, konuşan, hatipler içinde ikinci olarak söz alan ve demokrat Partinin nokta-i nazarını huzurunuzda beyan buyuran Sayın Adnan Menderes'in mübalağasız, hatta biraz da ufaltarak söyleyeyim, iğnelerle dolu olan ve fena bir hava yaratması kabil görünen beyanatını, "Tatlı söz deliğinden yılanı çıkarır, kötü söz insanı dininden, imanından çıkarır" sözünün masadaki olacak şekilde Sayın Feridun'un çok güzel sözlerle çerçevelediği beyanattan sonra Mecliste uyanana büyük anlaşma, sevişme, görüşme bende çok büyük ümitler uyandırdı ve bundan en büyük hazzı duydum ve bu hava esip durdu.

Ama yine şahsına çok hürmetim olan Sayın Köprülü bilmem adeta çocuk kandırıcısına bir revişle adeta Hükümeti, bundan evvelki Dahiliye Vekilinin her nasılsa ayağı kayıp bazı münasebetsiz işleri yaptığını itiraf edivermesini ve ondan sonra da bunların bir daha yapılmayacağını ifade edilmesini istedi. Bundan acı duydum arkadaşlar. Ben güzel havamızın samimiyetle malûmal olduğuna kaniyim. Fakat bu sözlerin, neresinde samimiyet vardır?

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Neresinde yoktur.

EKREM ORAN (Devamla) – Neresinde vardır? Bu, hava, bulandırmaktan başka neye yarar? Önderin tarifini yapan arkadaştan ne farkı kalır ve mütemadiyen şunu bunu, şuralarda buralarda dolaştırmak suretiyle cereyan uyandırmaktan ne farkı kalır? İyi havamızı bozmaktan başka neye yarar? (*Sağdan; bir ses: açık söyleyin*) Açık söylüyorum. Hiç, kapalı tarafı yoktur. Arkadaşlar açıkça kalbimin, vicdanımın sözünü huzurunuzda tekrar edeyim; Sayın Reisi Cumhurbaşamız 12 Temmuz Beyannamesini yaptığı zaman o sırada memlekette iki partinin hattı vasılı olan ip o kadar gerilmişti ki, kopmak üzereydi. O gevşetti, güzel. Kendisinin daima tecrübesinden, bilgisinden, faziletinden faydalandığımız İnönü'nün açmış olduğu bu güzel cereyanın Yüksek Meclisinizde yaratmış olduğu havayı bozmak hiçbirimizin hakkı değildir. Kendisinden soruyorum niçin buna vesile veriyorlar, kendisinde beklediğimiz bu mudur?

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Siz veriyorsunuz...

EKREM ORAN (İzmir) – Evet evet, hepimizde ayrı ayrı heyecan uyandırıyor-sunuz.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Reis Bey söz istiyorum. (*Kâfi sesleri. Hayır 12 ye kadar da konuşuruz sesleri*)

EKREM ORAN (Devamla) – Arkadaşlar, hepimiz hüsnüniyetle dolu insanlarız. Memlekette hürriyet yok diyorlar. Eğer hürriyetsizlik bu ise onların hürriyet

dedikleri korkarım hepimizi, memleketi felakete sürükler. Ben çıkıp burada bu suretle beyanatta bulunmak istemiyordum. Benim beyanatım bütün arkadaşlarıma teşekkür ettikten sonra açılan bu hayırlı yolda vatanperverliklerinden emin olduğumuz gazeteci arkadaşlarımızın bu yolda ayak uydurarak hep beraber bu yolda yürümeyi söylemekti. Fakat en akıllı farz ettiğimiz, çok iyi kalpli bildiğimiz bir arkadaş çıkıyor, hepimizi heyecana sevk ediyor. Sayın Özçoban'ın yazmış olduğu beyannamesini okumaya başladığı zaman arkadaşların tezahürü, onu hüsnü suretle karşılamaktan ibaret kalmıştı. O da sonra anlayış göstererek kısa kesti, birçok yerlerini de atladı, gülümseyerek indi, oturdu. Niçin bu havayı bozuyorlar arkadaşlar, neden bu yapıyor? (*Kâfi kâfi sesleri*)

BAŞKAN – Süreyya Örgeevren.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Sayın Milletvekilleri! Yeni kurulan Cumhuriyet Kalk Partisi Hükümeti, Hasan Saka Hükümeti diye de adlandırılabilen olan yeni Hükümetin programı hakkında konuşan arkadaşların yaptıkları tariz, isnat, itham ve tenkitler karşısında konuşan Başbakan'ın söz aldığı ana kadar söz söylememi mucip bir vaziyet olduğunu kendi kendimce takdir etmemiştim. Amma Hasan Saka konuştuğundan ve onu takib eden hatipleri de dinledikten sonra benim gibi düşünen bir milletvekili için şahsi bir görüş ve inanışla bu millet kürsüsünden söz söylemenin tarihî millî bir borç olduğu kanaati bana hakim oldu. Böyle kesin bir kanaatle buraya geldim, kısaca maruzatta bulunacağım.

Arkadaşlar; söylenen sözler içerisinde; en ağır ithamlar, hakikatlerin tahrifinden başka hiçbir manası olmayan ve bu hüviyeti ile çırılçıplak ortada duran fikirleri Hasan Saka, sözlerinin başında çok iyi belirtti. Bildiriş ve ifade; veciz ve samimî bir kanaatin ifadesi idi.

Bunun üzerinde duruldu, bazı safhalara geçildi, başka nokta-i nazarlar, başka maksat ve başka gayelere tevcih edilmiş sözler söylendi, en ağır söz, hakikaten tarihî değeri olan söz şudur. C.H.P.'nin demokrat olduğunu inkâr ve demokrasi esaslarını bu memlekette kuran bir parti olduğunu, demokrasinin banisi C.H.P. bulunduğunu her ne bahasına olursa olsun inkâr etmek meselesidir.

Arkadaşlar; Cumhuriyet Halk Partisinin eseri olan Türk Anayasası, demokratik görülüyor; bütün hükümleri, ruhu, manası demokratiktir deniyor, fakat bu kanunu yaratan, bu kanunu tedvin eden Cumhuriyet Halk Partisi olduğu halde bu eser takdir edilirken müessir inkâr ediliyor. Mantıksızlığın, haksızlığın bu derecesi için dünyada bir misal daha gösterilemez. Bu değme tekin bir garabet değildir...

Arkadaşlar; 12 Temmuz beyannamesinin ruhu diye her yerde, her zaman ve her hadiseyi, her fikri ona isnad ve istinat ettirerek, en batıl fikirlerin, en gayrivari kanaatlerin, hatta en tehlikeli, en zararlı fikirlerin ispat edici delili diye ortaya sürülen beyanname buradadır. Cumhuriyet Halk Partisinin, 12 Temmuz beyannamesinin yüksek ruhunun irşat ve işaret ettiği esaslar ve gayelerle ihtilaf ettiği hiçbir nokta yoktur. Fakat açık bir hakikat değil midir ki, muhalefetin gerek Meclisteki, gerek Meclis dışındaki, bilhassa muhalif matbuatın söyledikleri mana ve hüküm

bu beyannamenin içinde mevcut ve mündemiç değildir! Sıkılmazsanız, ihtilafınız varsa, inkâr edeceksiniz okumaya hazırım. Bu beyannamede esas ruh şudur: Her iki parti şefini-yani Cumhuriyet Halk Partisi Hükümet Şefi ile Demokrat Parti Şefini-dinledim, her ikisi de ihtilaf halindedir.

Biri diğerine şunu, biri diğerine bunu isnat etmektedir. Bunların içinde hakikatin payı vardır, diyor. Fakat karşımıza çıkan tenkitçi vatandaşlar, yani muhalefet, kendi aleyhinde olan hüküm kısmını unutarak Devlet Başkanının söylediklerinin içerisinde hakikat plan açık ifadeleri kaale almayarak sadece o en büyük adamın, kendisinin Genel Başkanı bulunduğu C.H. Partisi Hükümetine ve teşkilatına atfı kusur ettiğini, beyannamede bulunmayan ve esasen varit olmayan fikirleri yayıyorlar.

Bu kürsüden söz söyleyen muhalefet de bugün bu ruhun, bu zihniyetin tesiri altında kalmıştır. Türk milletine bu hakikati ilan ediyorum. Arkadaşlar size bu beyannameden iki satır okumalıyım. Beyannameyi ihtiva eden gazete de buradadır.

“Ben idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisinin kabul etmemesini, böyle bir hareketi tasvip etmeyeceğini katiyetle beyan etmesini bir teminat ifadesi olarak aldım. Ve bunu Bay Bayar’a söyledim. Ve muhalefet liderinin kanun dışı maksattan ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasının göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim “Başbakana bunu söyledim. Ben iki tarafla konuşmadan çıkaracağım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum”

Arkadaşlar, bu o demek midir ki, muhalefet kanun dışı hareket etmiyor, ne yapıyorsa doğrudur. Bu söylüyorsa doğrudur. Kanun içidir; yerindedir; vatanperveranedir; hakikatperveranedir; makuldür, müfittir; zararsızdır. Bu mu demektir arkadaşlar? (*Soldan haşa sesleri*) Niçin bunu anlamıyorlar? (*Soldan anlamak istemiyorlar sesleri*) Yine 12 Temmuz beyannamesinden: “Şimdiye kadar memlekette geçen iktidar ve muhalefet; tecrübesinin muvaffak olmamasını, bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler, onların dayanmamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmasında görüyorum. Benim kanaatimce bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ümit kırıcı olmuştur.” İşte arkadaşlar, bütün vatan içinde, bütün vatandaşların, bilhassa iki parti grubunun karşı karşıya Meclis içinde olmaktan ziyade maalesef Meclis dışında yaptıkları mücadelelerden alınan müşahede midir bu, yoksa yalnız bir tarafa tevcih edilmiş bir itham mı? Yine beyannameden okuyorum; “Ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet temin edilmiştir.” İşte burada duracağım ve icab ederse daha mühim noktaları tekrar okuyacağım.

Arkadaşlar; yalnız Türk Milletinin en Büyüğü değil, bütün beşeriyetin en büyükleri içinde büyük olduğu muhakkak bulunan, muhalefetin de bildiği gibi, bizim Genel Başkanımız olan ve Devlet Başkanı bulunan, kendilerinin de benimsediğini takdir ettiğimiz O Büyük Zatın söylemiş olduğu sözlerin ihtiva ettiği mana, gösterdiği yol, verdiği direktif yalnız C.H. Partisine mi müteveccihdir? Bunda kendilerinin ibret ve dikkat payı yok mudur? Niçin o direktife uymuyorlar? İnanmadıkları için mi? Biz inanıyoruz, uyuyoruz ve uyacağız! (*Bravo sesleri*)

Dr. FAHRİ KURTULUŞ (Rize) – Uyuyacağız, değil uyacağız.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) – Uyuyanlar, uyacağız sözünü de “Uyuyacağız” diye anlarlar.

Arkadaşlar; sözlerimin son kısımları olarak bir hakikate daha işaret edeceğim. Beyannamedeki: “İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir, öyle zamanlar oldu ki memlekette Hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi”.

Arkadaşlar, demokrasinin banisi olan Cumhuriyet Halk Partisi elbette ve elbette Devlet mevzuatı ve müessesatı içinde, bütün müdevvenat arasında bilmeyerek, düşünülmeyerek gerek bizzat Demokrat Parti Başkanının Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinde Başbakan ve Bakan olduğu zamanlarda kendi teklifleriyle vaz ve tedvin edilmiş kanunlardan olsun gerek onun zamanı vekâleti olmayan devirlerde olsun vaz ve tedvin edilmiş kanunlar içinde herhangi bir antidemokratik kanun ve hüküm kondu ise, partimizin kendi maksat ve şiarının hilafına bir hüküm olacağı için onları elbette, ifadeye lüzum yoktur ki kaldıracaktır. Ancak olup olmadığını şimdiden ifade etmek, ortaya bir eser, fikir, misal koymadan caiz değildir. İşte şu kanun vardır bu antidemokratiktir denilmelidir. O kanaat kime hakimse, Hükümetin kanun teklif etmesine ihtiyaç yoktur, her Milletvekili bu hakka malikdir. Hükümetler kanun yapmaz. Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi yapar ve onun yapacağı kanunun teklifini, yalnız Hükümet değil herhangi bir tek Milletvekili de salahiyet ve aynı kudretle yapabilir bu hakkı haizdir. Demokrat Partili arkadaşlarım da aynı kudrette, topyekûn ve tek tek olarak bu salahiyete maliktirler. Bu hakikati hukukiye ve ilmiye meydanda iken demokratik olduğunu her yerde itiraf ettikleri, fakat büyük banisini ve müessirini inkâr eyledikleri büyük eser; Anayasanın hükmü böyledir.

Hükümetten niçin böyle veya şöyle kanunlar tadil edilecektir diye vait almak lüzumunu hissetmişlerdir, bunun hikmetini keşfetmekten çok zeki olan Türk Milleti aciz değildir.

Sayın Milletvekilleri; C.H.P. demokrasinin banisi olan bu tarihi parti hakiki demokrattır, ruhu ile vicdanı ile izaniyle, irfaniyle tam demokrattır!

Şaşmayan, yanılmayan ve millî bünyenin icabatına uyan demokrasi esaslarına taraftardır. Bunun dışındaki demokratlığı inkâr ederiz.

SAĞDAN BİR SES – Yani bizimkini?

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) – Arkadaşlar; C.H.P. nin bir mensubu bir Türk çocuğu ve Türk C.H.P. nin Milletvekili olarak bir hakikati daha arz etmek istiyorum: C.H.P. içinde bir fert olarak sıkı temaslarım, mütemadi konuşmalarımız, acı tatlı tartışmalarımız neticesinde muttali olduğum müşterek bir kanaatin ifadesini yapacağım, Türk Milletine ve Sayın Demokrat arkadaşlarıma arz ederim ki, bir memlekette demokrasinin müesses bulunup belki tatbikat ve gelişmelerinde eksik olduğu zannedilen cihetleri olabilir ve benim kanaatime göre-itiraf etmeliyim ki

biz de de-eksik tarafları vardır, çünkü herhangi böyle büyük bir eserin doğduğu gün tam ve mükemmel olmasının imkânı yoktur. Amerika demokrasisinin, İngiltere Demokrasisinin eksik tarafları elan vardır. Bizde de vardır. Ancak demokrasi benimdir diyen, yalnız inhisarcı bir zihniyetle onu kendisine mal etmek gayretini güden insanlar iyi bilmelidirler ki; Türk Milletinin içtimai, siyasi ve millî bünyesine uygun demokratik esaslara herkesten önce kendileri riayet etmelidir. Biz bu hususta kendilerine bol bol vaatler bol bol taahhütler verebiliriz. Hakikat budur arkadaşlar. *(Soldan alkışlar)*

RECEP PEKER (İstanbul) – *(Alkışlar)* Sevgili arkadaşlarım; benim şeref bağı ile bağlı olduğum Cumhuriyet Halk Partisine mensup ve benim bu Meclisin sakafı altında bulunan muhalif ve bağımsızlarıyla aynı şerefi taşıyan, bütün sevgili arkadaşlarım, bugünkü konuşmaya hiç katılmamak niyetinde idim. Benim mesuliyet zamanıma ait noktalar hakkında bazı imalar oldu, bir alınganlık yapar gibi onların üzerinde durmaktan bilhassa kaçınmak istiyorum. Fakat benim muhterem mesai arkadaşlarımla beraber geçirdiğim mesuliyet yılları kendi içindeki şerefli hizmetleri veya eksiklikleri ile bugün tarihe intikal etmiş olduğu için onların üzerinde durmaya yine lüzum görmüyorum. Yalnız bu Mecliste vazife sahibi bir insan sıfatıyla elimizde en büyük emanet olan bu millet kürsüsünde söylenen sözler arasında bilhassa son sözü söyleyen muhalif arkadaşlardan birinin ifadelerinde, Devlet anlayışı bakımından, eğer söylendiği gibi kalırsa, eğer söylenmiş olduğu gibi inanılırsa bu Devlete zarar verme bakımından hasıl olan boşluğu doldurmak için bu hususta aydınlık vereceğini sandığım fikirlerimi arz etmek için söz aldım.

Burada önceleri söylenmiş sözler arasında muhalif arkadaşlara anarşistlik isnad eden nokta üzerinde durdular. Takdir ederim; bir siyasi zümre kendi muhalifi olan partinin iktidar mevkiindeki Hükümetinin başkanı diliyle böyle bir isnaddan yaralanabilir. Böyle bir söze muhatap olmak bu Meclisin, asalet istihkakında hiçbir eksiği olmayan muhalif parti tarafından kendisine eza verecek bir hitap gibi telakki olunabilir. Bunu pek güzel takdir ediyoruz. Fakat arkadaşlar, kullandığımız kelimelerin; sözlerin; ibarelerin şekil ve manaları üzerinde çok büyük bir dikkat kullanmak vazifesini müştereken taşıyoruz. Hepimiz bütün bir Devlet için esas olan şartlara riayet lüzumunu unutmadan konuşmalıyız. Bunun da esası, yurtiçinde endişesiz yaşamının teminatı olan mefhumlarda mutabakattır. Geçen sene bütçesi münasebetiyle bu kürsüye çıktığım zaman bir mesul Hükümetin başkanı sıfatıyla dış emniyet üzerinde Hükümetin dikkatli durduğunu söylemiş ve Hükümetin aynı dikkatle Devletin iç emniyeti üzerinde de arasız bir surette devam ettiğini ve edeceğini ifade etmiştim. Bu söz o zaman bugüne nispetle daha toy, daha tecrübesiz olduğumu zannettiğim muhalefet sözcüsünün parti adına söylediği sözler arasında “Muhalef Partinin hür konuşmasını engellemek teşebbüsü” diye tarif edilmişti. Uzun sözleri tekrarlamak niyetinde değilim. Fakat öte taraftan bizim tarafa yöneltilen sözler arasında hala Köprülü arkadaşımızın bugün bu kürsüde dün de gazete sütununda tekrar ettiği ibareler arasında neler vardır! Bana totaliter olmak lekesi isnada hala devam ediyor. Bir Devletin dayandığı başlıca kuvvetler arasında-tota-

liter değil, yanlış mana verilmesin tahrife gidilmesin-Devlette otorite zihniyetinin muhafazası Devletin başlıca beka teminatıdır. (*Soldan bravo sesleri*)

Bir başka nutkumda arz ettiğim gibi lüzumlu otorite anlayışından mahrum hafif görüşlü insanların-muhterem muhalifleri kastetmiyorum, mücerret konuşuyorum-otorite mefhumundan bibehre insanlara Devlet gibi koca bir millet varlığının idaresi emanet edilemez. Otorite anlayışına bigane bir zihniyeti, eski bir zihniyetle bir Devlet değil, mesela bir terkos şirketi bile idare edilemez.

Bir başka nutkumda arz etmiş olduğum gibi, bugün yalnız bizde değil, yer-yüzünün tahrifli ideoloji cereyanlarına sahne olan memleketlerinde asıl manada cemiyetlerin bekası ve huzuru için teminat teşkil eden mefhumlar, böyle haksız yere hırpalana, hırpalana Devletin mesnetleri çökmüş ve Devlet, Devlet olmaktan kalkmıştır. Ve bunun neticesi olarak sade huzur, asayiş bakımından değil emniyetsizlik içinde ekonomik bakımından da cemiyetler perişan olmuştur.

Biz partilerimizin günlük politika başarılarının sağlayacağız diye varlığımız için aziz bildiğimiz, dokunulmaz bildiğimiz mefhumlar arasında Devlet otoritesinin zarar görmesinden kaçınmak vazifesi altındayız. Hürriyetler vardır, namütenahi haklar vardır. Bunlar eksiksiz olarak hem kanunun hem de vazifeyi namus bilen hepimizin tekeffülü altındadır.

Fakat bu hür yaşamak isteyen ve hür yaşamaya hakkı olan fertlerin terkip ettiği milleti hür ve müstakil bir millet olarak bu topraklar üstünde mesut kılabilmenin, değişmez, tahrif edilemez şartı, bu varlığı millet tarafından seçilmiş meşru bir Meclisin kanuni murakabesi altında çalışan bir Hükümetin ve milletin otoritesinden yani millî otoriteden mahrum kılmamaktır. (*Soldan bravo sesleri ve alkışlar*)

Pek muhterem arkadaşlarım, hayatta her türlü hayatta fizik hayatta, biyolojik hayatta, kozmik hayatta olduğu gibi sosyal hayatta ve politik hayatta da değişmez büyük bir kaide ve kanun vardır ki hükmünü mebd-i meçhul en eski tarihler boyunca değişmeyen bir kudretle hükümandır. Bu kanun muvazene kanunudur.

Arkadaşlar; muvazeneye dayanmadan, mefhumî olsun, maddî olsun hiçbir varlık için beka düşünülemez. Asli varlığı teşkil eden milleti ayaküstünde tutabilmek için birinci şart hürriyet anlayışı ile nizam anlayışı arasında biri ötekini çürütüp yıpratmadan muvazeneli bir hayat kurabilecek zihniyette ve anlayışta anlaşır birleşmemizdir. Yoksa bin kere tecrübe edilmiş olan bu muvazenesizlikler yüzünden başlayacak çöküntüleri önlemek için hiçbir tedbir kâfi gelmeyebilir.

Mücerret ve hudutsuz hürriyet yoktur. Hürriyetlerimizde, hürriyetler dışında gibi tarif ederek öyle göstermek istediğiniz meşru, kanuni ve millî murakabe altında işleyen Devletin müdafaasına muhtaçtır. Bu müdafaada millî hükümlerlik çerçevesi içindedir. Bunlar belli hakikatlar bedahatlerdir. Fakat zaman zaman bozulan havayı saflaştırmak için tekrar lazımdır. Yüksek huzurunuzda fazla suda' yapmak kusurdur bu kusuru yapmamak için sözlerimin bu kısımlarını kâfi görüyorum, başka bir noktaya geçiyorum. Bunun ikinci kısmı için söz almaya lüzum görmüyordum, fakat söz almışken bugünkü çalışma safhasının mühim bir noktası hakkında fikir-

lerimi arz etmek için fırsattan istifade edeceğim. Muhterem arkadaşlarını; bugün antidemokratik kanunlardan tekrar bahsediliyor. Bizim Gurubumuzda münakaşa edilip Yüce Meclis huzuruna sunulmuş olan Hükümet programında böyle bir ifade yoktur.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Yoktur.

RECEP PEKER (Devamla) – Yalnız samimî olarak bugünkü demokrasi anlayışını yaralayan usul, adet, emir, kanun mefhum... Her ne varsa bunları zamanı, sırası, icabı geldiği vakit düzeltmek bu Devletin hizmetkarı olan bizler için, hepimiz için vazifedir. (*Bravo sesleri*) Yalnız bir şeyi belirtmek, kuvvetli, açık bir surette belirtmek için arz etmeye ihtiyaç duyuyorum ki, ben Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir üyesi olarak, kim tarafından ve ne vakit getirilirse getirilsin, çıkmış olan kanunlara, bu antidemokratiktir, bunu demokratik kılmak için değiştirmek istiyorum diyecek tarafın bu zihniyetine karşı daima muhalefet edeceğim. Bizlerin küller, yığınlar ve yokluklar içinde, hizmetine girmek şerefini başımızın üstünde taşıdığımız Kuvayı Milliye devrinden bu yana, iç ve dış, içtimai siyasi, iktisadi ve askerî nice buhranlar içerisinde çıkarak kül yığınının bugünkü dünyaya şeref vermekte ve kuvvet göstermekte bulunan bu Devlete bir millî eser halinde vücut verecek işleri yapıyorum diye, yapılmış işler arasında yaptığımız çeşitli kanunlar vardır. Türkiye Cumhuriyeti birliğinin terkiibinde bulunan bugünkü bazı vilayetlerimiz zaman oldu isyan ayakları altında çiğnendi, zaman oldu sınır aşırı haydutlar; müstebitler ve mütecavizler her hafta bir nutuk söylediler ve bu tazyikler altında Türkiye Cumhuriyetinin yeni ve taze kurulma devrinin ihtiyaçları çok sıkıntılara uğradı, o zamanlar bu çiftçi millet henüz Amerika unu ile beslenmekte iken ekonomi hayatının kendi varlığı içinden, kendini yaşatıp dışarı çıkarabilecek hale geldi. Bütün bu güçlükler ve yoklukların ve karışıklıkların ısırapları, eksikleri tamamlanmaya, tehlikeleri emniyete kalbetmeye çabalarken çeşitli iç ve dış sebeplerle yapılmış çeşitli kanunlar vardır. Bunlar bugün bu şerefli partinin yüzünün karası gibi antidemokratik tarif altında şekillendirip, şahıslandırarak yüzümüze vurulacak şeyler değildir. (*Soldan alkışlar*)

ADNAN MENDERES (Kütahya) Kaldırılsın dava kalmaz.

RECEP PEKER (Devamla) – Bizim cemiyetimizde antidemokratik diye tarif edilecek kanunlar olabilir. Fakat niçin Demokrat Parti sade antidemokratik dediği kanunlarla uğraşiyor, mesela antisosyal kanunlar da olabilir.

AHMET OĞUZ (Eskişehir) – Nefes almak için evvela o lazımdır.

RECEP PEKER (Devamla) – Evet bu günün gözü ile antisosyal kanunlar vardır. Antiadministif, veya kelime uydurup yakıştırdıktan sonra antiekonomik kanunlar da olabilir. Muhterem Oğuz arkadaşımın cümlemin arasındaki ifadesine cevap olarak arz edeyim ki, nefes almak ve yaşamak için bütün bir anti ile tarif edilebilecek şeyleri düzeltmek lüzumunda mutabıkım... Amma geçmiş bir fena devrin birikmiş fenalıkları olarak bir telakki ile değil bir devlet hayatının hergün herşeyi daha iyi yapmak gibi tabii bir vazife olarak. Arz ederim ki, bu yalnız bizde değil, şimdi bi-

zim mebdeini bir çeyrek yüzyıl evveline götürdüğümüz zaman içinde dünyanın her yerinde mevcut olan kanun müesseseleri müspet ise menfiye, menfi ise müspete, ak ise karaya, kara ise aka doğru yeni yeni sosyal icapların, yeni ekonomik şartlara göre değişmek zaruretini almıştır. Kamutay Büyük Millet Meclisi her şeyden evvel en baştaki vasfı ile asıl bir vazı kanun olmak müessesesidir. Meclis ve onun güvenli alan iktidar mevkiinde bulunmakta olan Hükümetin vazifesi geçmiş zamanlara, bütün geçmiş zamanlara, fakat bilhassa hükümlerin, şartların, ekonomik, sosyal, politik rejimin dünyanın her tarafında altüst olduğu bu yirmi beş senelik zaman zarfındaki kanunların demokrasiye mi, ekonomiye mi başka şeylere mi her neresinde nesi varsa onu bulup düzeltmek için teşebbüs almak vazifesi altındadır. Ben bu arada bunlar ine-yanında yeni kanunlar yapmayı; yapmak istemeyi pek yerinde bulurum. Bu pek tabii bir şeydir. Fakat buna fevkalade bir sima verip de bizim geçmiş ve bir nevi taammütlü yüz karası kusurlarımızın muhasebesinin hulasası demek olan bir antidemokratik kanunlar şebekesi varmış da bunları düzeltmeye bizi icbar ediyorlarmış gibi bir havayı vicdanımın en asil mukavemetiyle karşılamak duygusu altındayım. Bunu ithamı reddederim. (*Soldan, reddederiz sesleri*)

Her kanun ya Hükümet tarafından yahut Milletvekili tarafından o kanun şu veya bu sebeple değiştirilmesi teklif sebebi ve manası altında Kamutayın huzuruna gelebilir. Burada biz onları en asil iyi niyetle gözden geçirebiliriz. İsteklerine bu simayı versinler. Fakat geçmiş zamana ait bütün kanun yığınları içinde bizim için siyasi leke olacak bir antidemokratik bir kanun silsilesi yoktur. (*Soldan alkışlar*)

BAŞKAN – Görüşmenin yeterliği hakkında bir önerge vardır.

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Önerge aleyhinde konuşacağım.

SEDAK PEK (Kocaeli) – Önergenin ne olduğu bilinmeden hakkında konuşulmaz, evvela okunsun.

Yüksek Başkanlığa

Konuşma yeter.

Cemil Said Barlas (Gaziantep)

BAŞKAN – Buyurun.

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Muhterem arkadaşlar; Meclis hayatımın içerisinde en çok memleket için zararlı olabileceği ihtimalini düşündüğüm vakıa kifayeti müzakere takriridir.

Dr. FAHRİ KURTULUŞ (Rize) – Ben de aynı fikirdeyim.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Arkadaşlar, dikkat ederseniz müzakere memnuniyet verecek safhaları veya hepimizde endişe uyandıracak taraflarıyla bir Hükümet beyannamesinin tahlili safhasından çıktı. Fakat bunun üstünde Meclisin bütün hayatını, şimdiden sonraki faaliyetinde müessir olacak birtakım mefhumların tahlili ve efkârı umumiye karşısında bunların açıklanması, iki tarafın fikirlerinin sarıh olarak bilinmesi icab eden yeni bir safhaya girmiş bulunuyor.

HASAN ALİ YÜCEL (İzmir) – İşte onun için yeter.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Hal böyle iken Sayın Recep Peker'in konuşmasından sonra ortaya sürdüğü, (Ne zaman antidemokratik kanun var diye bir teklif getirilirse muhalefet edeceğim) tarzındaki beyanatına karşı elbette muhalefetin de bir cevabı olacaktır.

Meclisten rica ediyorum, zamanın kıymeti yoktur. Memleket bakımından bu müzakerelerin tarihî kıymeti vardır, müsamahanızı rica ederim, son sözü bendenize veriniz. (*Hay hay sesleri*) Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Müsaade ediniz, önergeyi oya koyayım. (*Devam devam sesleri, rey sesleri*)

Önergeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir. Buyurun, söze devam ediniz.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Muhterem arkadaşlar, maruzatımı kabul ederek bana söz söylemek imkânını verdiğinizden dolayı hepinize teşekkür ederim.

Sayın Recep Peker hakikaten, hemen kendisinden sonra gelen kabinenin programının müzakeresi dolayısıyla kendi zamanına ait icraata müteveccih tenkitlere cevap vermemek gibi bir olgunluk gösterdi. Ben bunu şahısları namına tebrik edilecek bir nokta olarak kaydederim. Fakat müzakerelerin istikametini, dikkat ederse-niz, günün hasılası diye kaydedebileceğimiz iyi havayı yeniden birtakım mefhum-ların tariflerini yapmak isterken bu havayı memleketin menfaati istikametinde inkişaf etmesini durduracak mahiyette bir noktaya getirdiler. Arkadaşlar; bir Dev-let hayatında vazife sistemlerini tesbit ettikten sonra otoriteyi tarif etmek başkadır otoriter devlet tarifi başkadır. Bizim parti olarak ve yurttta demokrasinin tahakkuk etmesi gerçekleşmesi için mücadele ettiğimiz keyfiyet otoriter devlet zihniyetidir.

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Biz otoriter millet istiyoruz.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Otoriter devlet zihniyeti kendisini bütün varlıklardan tecerrüt ettirerek bu kuvvetler kendi öz varlığında varmış gibi hüküm sürmek iddiasında olan bir zihniyettir. Bizim anladığımız vazifeler silsilesine istinad eden otorite ancak ve ancak kendine tevdi edilmiş olan vazifeleri yapmayı, salahiyetleri kullanmayı mesuliyetleri çerçevesinde telakki eden bir zihniyet. Dik-kat ederseniz bu iki zihniyet arasında demokrasi anlayışı bakımından yerden göğe kadar bir anlayış farkı vardır.

İkincisi arkadaşlar; hürriyet mefhumu; hürriyetin tarifini esas hukukuna göre yapıp geçmek kâfi değildir. Türkiye'de 40 bin köy realitesini herkes bilir ve bu dillere destan olmuştur. Fakat köy zümresinin iktisadi sahada, içtimai sahada Cumhuriye-tin şimdiye kadar iyilik diye, feyiz diye, ıslahat diye yaptığı faaliyetlerden kendi his-sesine muvazi ve müsavi derecede istifade etmemiştir. Çünkü köyden ilca gelmiyor.

Köy siyasi haklarını kullanmak imkânına malik bulunmuyor ve imkânı kulla-namıyor. Size şahsan gayet basit bir misal vereceğim. Hürriyeti bu misal içerisinde tarif etmek, değil Recep Peker kadar bu memlekette düzenin bozulmasından endi-

şe eden, fakat onun yanında memlekette Devlet işlerinin milletin tam murakabesi altında bulunmaması yüzünden nasıl bütün iyi isteklere rağmen, en bariz hüsnü-niyetlere rağmen Devletin asıl yönelmesi icab eden istikametlerden nasıl inhiraf ettiğini ispat edeceğim.

Arkadaşlar; köy realitesini olduğu gibi tesbit ettikten sonra arkasından şöyle bir neticeye varırız: Biz Cumhuriyet müessesesi olarak son devrede prensipi münakaşa edilmemiş ve son defa tadil edilen bir kanunla ortaya koyduğumuz bir mektep sistemi haricinde köye yaklaşmış ve köyü kucaklamış ve köye tahsildardan başka müessese götürmüş bir Devlet halinde bulunmuyoruz. Bunun yegâne sebebi bu memlekette hürriyet mefhumunun yanlış anlaşılmasında, vatandaş hak ve hürriyetleri ve siyasi haklarının hakiki tarifinin bulunmamasında görüyoruz. O halde bu memlekette hürriyetten bahsedenlerin, Sayın Recep Peker'de kabul etmelidir ki ne söğüt gölgesinde yatmak için, ne sokakta nara atmak için hürriyet istemiyorlar. Fakat Devlet hayatında murakabe tesis edebilmek için lazım olan hürriyeti istihdaf ediyor. Dava böyle olunca muvazene kurmak zihniyeti içinde hürriyeti baltalamak muhakkak ki memleketin aleyhinedir.

Arkadaşlar, Sayın Recep Peker fikrini izah ederken matbuatın faziletinden ve olgunlaşmasından bahsetmiştir. Matbuatın faziletleşmesi için ilk şart hürriyet sisteminin kurulmasına bağlıdır. Çünkü memlekette fikir hürriyetinin tesis edilebilmesi için, herkesin fikir ve kanaatini söyleyebilmesi için evvela kanunun fikir hürriyetini teminat altında bulundurması lazımdır. En az misalle, iktidar partisinin gazetesi olan Ulus gazetesinin sürümüne dikkat edersek şu veya bu şekilde otoriter zihniyetin matbuat müessesesinde beklediğimiz inkişafı temin edilemediğini görürüz. O halde arkadaşlar hürriyet mefhumu anlayışında da Sayın Recep Peker'in, muvazene tesis etmek gibi bir zihniyet içerisinde hürriyeti, bu memlekette demokrasinin kurulması için yegâne şart kabul etmediği gibi yanlış bir zihniyetle anlamış bulunuyoruz, bunu tebarüz ettirmeliyim.

İkincisi, kanunlar sisteminden bahsettiler.

Arkadaşlar, bu memlekette kanunlar sistemi otoriter devlet zihniyetinin idame ettirilmesi esasına müstenittir. Kundan dolayı hiç kimseyi itham etmeden biz, millî iradeye ve millî murakabeye istinad eden kanunlar sisteminin vazedilmesi zaruretinden bahsediyoruz.

Antidemokratik kanunlar derken bir kanuna vasıf vermek zihniyeti içerisinde değil, fakat hep beraber iştirak ettiğimiz demokrasinin kurulması zaruretinin teminat altına alınması işini istihdaf ediyoruz. Nasıl otoriter devlet için otoriter devlet kanunları sistemine ihtiyaç varsa o kanunlar sisteminin tadil edilerek demokrasi rejiminin sağlanması için demokratik kanunlar sisteminin kurulmasını sağlamayı Demokrat Parti gayet isabetli olarak istemektedir. Efkârı umumiye de antidemokratik bazı kanunların tadili üzerinde ısrarla duruyor. Bu anlayışla ve bu görüşle getireceğimiz kanun tekliflerine Sayın Recep Peker yalnız olarak muhalefet edecek olursa millî iradeye tek başına karşı gelmek isteyen cesur bir insan olmak vasfından başka bir şey göstermemiş olurlar. (*Sağdan alkışlar*)

RECEP PEKER (İstanbul) – Arkadaşlarım; demokrasinin olgunlaşması devrinde konuşulmakta olan bir esaslı meselenin kenarından köşesinde çıkan mevzular üzerinde; şimdi Tahta kılıç arkadaşımızın bahsettiği nokta gibi mevzular üzerinde biraz daha konuşmakta birbirimizi yetiştirici, olgunlaştırıcı, yaklaştırmacı bir fayda vardır. Onun için biraz daha mevzu üzerinde durmayı faydalı buluyorum. Bir defa en son sözlerini en önce tashih edeyim; buraya antidemokratik tarifi altında getirilmiş olan bir kanun tasarısına benim hayır deyişimi millî iradeye muhalefet şeklinde tenvir ettiler. Bir parti, bir milletvekili veya hatta bir hükümet tarafından Meclise sunulacak bir teklif henüz bir tasarı halinde iken ona muhalif kalmanın millî iradeye aykırı olmasını iddia etmek pek manasız bir şeydir, asıl bir fikir, bir milletvekilinin tasarılar üstünde vazifesiz, şartsız, serbest çalışmasını takyit eder ki, bu millî iradeye mani olan zihniyetin ta kendisidir. Tahtakılıç diyor ki, kısaca hürriyet anlayışı üzerindeki bizim görüşümüzle otoriter devlet anlayışı arasındaki ihtilaf mevzuu bahistir. Ben deminki konuşmamda acı kelimeler söylemek istemedim. Nasıl demin Köprülü'nün tahrikiyle o izahatı vermek ihtiyariyle karşılaşmışsam şimdi de bu yanlış ifadeyi düzeltmek zaruretinin duymakla daha realist konuşmak mecburiyetinde kalacağım.

Demin de arz ettiğim gibi, muhalif parti için tesirli sözler söylemeye mecbur oluş bende derin ruhi bir eza doğurur. Demokrat Parti Mecliste siyasi bir hüviyet aldığı gün onları kürsüden ilk selamlayan ve başarı dileyen ben olmuştum. “Muhalefetin sesi yüreklerimizi açıyor, istikbalimiz için yeni ufuklar açılıyor” dedim. Sonraki mecburiyetler altında arzu edilmeyen kelimelerin benim dilimden telaffuzunun ana sebebi, şimdi Tahtakılıç'ın anlattığı gibi değil bizlere terörcülük, totaliterlik gibi menfur sıfatların söylenmesi, hürriyet düşmanlığı atfedilmesi ve nihayet bizim durumumuzu Hitler'in durumuna ve Büyük Millet Meclisinin yaptığı kanunları Faşist ve Nazist kanunlarına benzetir mahiyette isnatlar yapılmasıdır.

Bu sözler sade şahıslar tarafından gelişi güzel söylenmemiş, partilerinin şahsiyetini alakadar eden beyannamelerde yer bulmuş resmî ibareler içinde kullanmıştır. Bu haksız ve ağır isnatları cevaplandırmak vazifem idi. Ve bu cevap bir atışma mahiyetinde yani bana şunu diyene bende onun karşılığında, aynı kuvvetle söyleyeyim gibi basit bir fikir mahsulü değildi.

Kamutayın yaptığı kanunun, onun itimadına dayanarak onun murakabesi altında tatbik etmekte olan bir hükümetin hareketine totaliter hareket demek, sade yanlış bir zihniyet değil aynı zamanda muzır bir tecavüzdür. Ben, bana bunu diyenin bir mukabelesini yapmak vaziyetinde değilim. Mücerret olarak, ben veya siz iktidar mevkiindeki herhangi bir hükümet sade bizde değil herhangi bir devlette, yalnız milletin seçtiği meclisin yaptığı kanunu tatbik ediyorsa ve arasız meclisin murakabesi altında ise onun hareketini bizim muhaliflerimizin dedikleri gibi, totaliter diye tarif edilemez. Bu, tam demokrat meşru bir devletin işleyiş halidir. Bu vasıfta meşru bir devletin kanuni surette işleyişine totaliter hareket diyen zihniyet yalnız ve yalnız içtimai nizamı bilerek veya bilmeyerek düşünerek veya düşünmeyerek yıkacak mahiyette zehirli bir zihniyet demektir ki, bunun kitaptaki yeri ide-

olojik manada tam anarşistliktir. Ben muhterem herhangi bir arkadaşımın şahsını bu kelimenin yaralayıcı manasıyla rahatsız etmek gayesinde değilim. Fakat lütufkâr olsunlar bu Devletin bin bir güçlükler içinde idaresi mesuliyetini taşıyan kanuna göre hareket eden Meclis murakabesi altında çalışan adamların hareketlerine Hitler idaresi diye alın karasını yapıştırmaya siyasi ahlak bakımından kendisini mezun sayanlara başka ne denebilirdi? Bunu hala söylemekte ısrar edenler Müdafaa-i nefis sadedinde bu tarzda konuşmaktan gocunmasınlar.

Fazla bir şey ilave etmek istemiyorum. Yalnız Tahtakılıç'ın söylediği köylüler bahsinde bir tek cümle söylemek istiyorum. Bir çift hayvanı, bir tarım aleti, bir siyasi mesele, bir sosyal iş Mevzuubahis olduğu zaman yakışır veya yakışmaz Cumhuriyet Halk Partisi ve onun hizmetinde bulunmuş olan hükümetler için, devamlı bir tariz noktası olarak bunu kullanırlar. Bu memleketin, bu milletin asil çoğunluğunu teşkil eden köylü mevzuunu daima ve pek çok politika oyunu olarak sui-istimal ettiklerini söylemekle kaydederek bu noktada umulan uyanıklığa hizmet etmek isterim.

BAŞKAN – Bir önerge var okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

Konuşma yeter görülmüştür. Hükümetin beyannamesinde bildirdiği işlerin tahakkukunu dileyerek güvenoyuna geçilmesini teklif ederiz.

Cemil Said Barlas (Gazianteb)

Sedat Dikmen (İzmir)

Ziya Arkant (Yozgad)

Hüsamettin Tuğaç (Kars)

BAŞKAN: Önergeyi oyunuya sunuyorum.

Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

SEDAK PEK (Kocaeli) – Benim de bir takririm var. Okunmasını rica ediyorum. Aynı mealde olabilir, fakat kitabetin bunu iskata hakkı yoktur.

NECMEDDİN SAHİR SILAN (Tunceli) – Okunan önerge, güvenoyuna aittir, arkadaşımızın önergesi ise konuşmanın yeterliğine matuftur.

Halbuki söz alanların hepsi konuşmuş, başka sözü olan da kalmamıştır. Bu sebeple yeterlik hakkındaki önergenin, Başkanlığa, da arz eylediğim gibi, okunmasına lüzum görülmemiştir.

Zaten önerge de şundan ibaret:

Yüksek Başkanlığa

Konuşma yeter.

Sedad Pek (Kocaeli)

BAŞKAN – Edirne seçim çevresinden itibaren, oyların toplanmasına başlıyoruz. Güvenoyu verenler beyaz, vermeyenler kırmızı, çekimserler yeşil, oy pusulası kullanacaklardır.

(Edirne’den itibaren oyların kullanılmasına başlandı)

Oyunu kullanmayan var mı? Oy toplama işi bitmiştir.

Oyların neticesini arz ediyorum. Başbakan Hasan. Saka’nın kurduğu Hükümette güvenoyu için (411) üye iştirak etmiş, (49) kırmızı oya karşı (362) oyla Hükümette güvenoyu verilmiştir *(Alkışlar)*

BAŞBAKAN HASAN SAKA *(Alkışlar arasında)* kürsüye gelerek – Sayın arkadaşlarım; Hükümetinizi, yüksek güveninize mazhar etmek suretiyle size layık hizmetler ifa edecek bir mesuliyet altına koydunuz. Bundan sonra bu yüksek teveccüh ve güveninize layık olmak için bizden beklediğiniz hizmetleri ifa edebilmek için dahi yine Büyük Meclisin yüksek yardım ve irşadına muhtaç olduğumuzu tekrarlayarak bütün kalbimle Hükümetin teşekkür ve minnettarlığını huzurunuzda arz ediyorum.

BAŞKAN – Başbakanlığın gösterdiği lüzum üzerine Anayasanın 19’ncu maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağırılmış olan Büyük Millet Meclisi gündeminde bulunan Başbakan Hasan Saka’nın kurduğu Hükümetin Programına ait görüşmelerini bitirmiş ve Hükümete güvenoyu vermiştir.

Yüksek Kamutayca evvelce verilmiş olan karar dairesince 1 Kasım 1947 günü toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum

Kapanma Saati: 23.23

Güvenoylaması

<i>Program:</i>	13.10.1947
<i>Güvenoylaması:</i>	13.10.1947
<i>Üye sayısı</i>	465
<i>Oy verenler</i>	411
<i>Kabul edenler</i>	362
<i>Oya katılmıyanlar</i>	54
<i>Reddedenler</i>	49
<i>Çekinserler</i>	0
<i>Açık Milletvekillikleri</i>	0

(Kabul edenler)

AĞRI

Müştak Aktan, Ahmet Alpaslan, Halid Bayrak

AMASYA

Ahmet Eymir, Zeki Tarhan, Esad Uras, Ali Kemal Yiğitoğlu

ANKARA

Naki Cevad Akkerman, Mebrure Aksoley, Hilmi Atlioğlu, İbrahim Raruf Ayaşlı, Avni Refik Bekman, Raşit Börekçi, Arif Çubukçu, Emin Halim Ergun, Muammer Eriş, İhsan Ezgü, Mümtaz Ökmen, Fakihe Öymen, Gl. Naci Tınaz

ANTALYA

Numan Aksoy, Dr. Galip Kahraman, Rasih Kaplan, Mustafa Korkut, Tayfur Sökmen, Nurullah Esat Sümer

AYDIN

Neşet Akkor, Gl. Refet Alpman, A. Emin Arkayın, Mitat Aydın, Emin Bilgen

BALIKESİR

Abdi Ağabeyoğlu, Muzaffer Akpınar, Esat Altan, Fuat Bilal, Osman Niyazi Burcu, Orgl. İzzeddin Çalışlar, Hacim Çarıklı, Eminittin Çeliköz, Gl. Kâzım Özalp, Hilmi Şeremetli, Fehrettin Tiritioğlu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı

BİLECİK

Reşit Bozüyük, Memduh Şevket Esendal, Dr. Muhsin Suner

BİNGÖL

Tahsin Banguoğlu, Feridun Fikri Düşünsel

BİTLİS

Muhtar Ertan, Arif Özdemir

BOLU

Hasan Şükrü Adal, Hasan Cemil Çambel, Lûtfi Gören, Cemil Özçağlar, Celâl Sait Siren, Dr. Zihni Ülgen, İhsan Yalçın

BURDUR

Orgl. Fahrettin Altay Dr. M. Şerif Korkut

BURSA

Atıf Akgüç, Zehra Budunç, Fahri Bük, Aziz Duru, Ahmed Münir Erhan, Mustafa Fehmi Gerçeker Abdürrahman Konuk, Cemil Öz, Muhittin Baha Pars, Faik Yılmazipek

ÇANAKKALE

Niyazi Çıtakoğlu, Nurettin Ünen

ÇANKIRI

Dr. Akif Arkan, Rıfat Dolunay, Mustafa Abdülhalik Renda, Gl. Zeki Soydemir Ahmet ihsan Zeyneloğlu

ÇORUH

Ali Çoruh, Ali Rıza Erem, Dr. Cemal Kazancıoğlu, Atıf Tüzün, Asım Us

ÇORUM

Edip Alpsar, Naim Atalay, Dr. Mustafa Cantekin, Münir Çağıl, Hasene Ilgaz, Süheyip Karafakıoğlu

DENİZLİ

Dr. Hamdi Berkman, Cemil Çalgüner, Abidin Ege, Naili Küçüka, Hulusi Oral, Kemal Cemal Öncel, Dr. Behçet Uz

DİYARBAKIR

Fazıl Ahmed Aykaç, Vedat Dicleli, Cavit Ekin, Feyzi Kalfagil, Osman Ocak, İhsan Hâmid Tigrel, Şeref Uluğ

EDİRNE

Mehmet E. Ağaoğulları, Mahmut N. Gündüzalp

ELAZIĞ

Fuad Ağralı, Mustafa Arpacı, Fahri Karakaya, Hasan Kişioğlu, Dr. İ. Tali Öngören

ERZİNCAN

Saffet Arıkan, Behçet Kemal Çağlar, Abdülhak Fırat

ERZURUM

Eyüp Sabri Akgöl, Salim Altuğ, Mesut Çankaya, Raif Dinç, Nafiz Dumlu, Cevat Dursunoğlu, Münir Hüsrev Göle, Kemalettin Kamu Gl. Vehbi Kocagüney, Şükrü Koçak

GAZİANTEP

Ömer Asım Aksoy, Gl. Aşır Atlı, Cemil Said Barlas, Dr. Muzaffer Canbolat, Bekir Kaleli, Dr. Abdürrahman Melek

GİRESUN

Münir Akkaya, Eşref Dizdar, Kâzım Okay, İsmail Sabuncu, Fikret Yüzatlı, Dr. Galip Kenan Zaimoğlu

GÜMÜŞANE

Hasan Fehmi Ataç, Şükrü Sökmensüer, Tahsin Tüzün, Ahmet Kemal Varınca

HAKKARİ

Selim Seven

HATAY

Abdullah Çilli, Hasan Mursaloğlu, Suphi Bedir, Uluç Rasim Yurdman

İSPARTA

Kâzım Aydar, Rifat, Güllü, Sait Koksall, Kemal Turan, Şevki Yalvaç

İSTANBUL

Ali Rıza Arı, Gl. Refet Bele, Dr. Nikola Fakaçelli, Mekki Hikmet Gelenbeğ, Gl. Kâzım Karabekir, Dr. Akil Muhtar Özden Recep Peker Hamdullah Suphi Tanrıöver, Orgl. Cemil Cahit Toydemir, Hüseyin Cahit Yalçın

İZMİR

Şevket Adalan, Benal Nevzat Anman, Münir Birsell, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Lâtime Bekir Çeyrekbaşı, Esat Çınar, Sedat Dikmen, Sami Gülcüoğlu, Sait Odyak, Haydar Rüştü Öktem, Dr. Kâmrân Örs, Şükrü Saraçoğlu, Hasan Âli Yücel

KARS

Mehmet Bahadır Akif Eyidoğan Aziz Samih İlter Şerafettin Karacan Dr. Esad Oktay Zihni Orhon, Abdürrahman Sürmen Tezer Taşkıran Hüsamettin Tuğaç

KASTAMONU

Gl. Abdullah Alptdoğan Tahsin Çoşkan Hamdi Çelen Dr. Fahri Ecevit Fethi Mağara Ziya Orbay Baki Tümtürk

KAYSERİ

Gl. Salih Avgın, Sait Azmi Feyzioğlu, Reşid Özsoy Faik Seler Ömer Taşçıoğlu, Hayrullah Ürkün

KIRKLARELİ

Zühtü Akın Korgl. Kemal Doğan Nafi Atuf Kansu Şevket Ödül Dr. Fuad Umay

KIRŞEHİR

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Nihat Erdem Sahir Kurutluoğlu Şevket Torgut

KOCAELİ

Ahmet Faik Abasıyanık İsmail Rüştü Aksal Cenap Aksu Fuad Balkan Dr. F. Şeref ettin Bürge Ali Dikmen Nihat Erim Amiral Şükür Okan Sedat Pek, İbrahim Süreyya Yiğit

KONYA

Dr. Hulusi Alataş Mitat Şakir Altan Muhsin Adil Binal Gl. Ali Fuad Cebesoy

Sedad Çumralı Dr. Muhsin Faik Dünder, Rasim Erel Şevki Ergun, Dr. Sadi Irmak Hulki Karagülle Naim Hazım Onat Dr. Aziz Perkün Tevfik Fikret Silay Ali Rıza Türel Halis Ulsan

KÜTAHYA

Halil Benli Memduh Ispartalıgil

MALATYA

Atıf Esenbel Mehmet Sadık Eti Dr. Hikmet Fırat Mustafa Naim Karaköylü, Osman Taner Abdülkadir Taşangil Şefik Tugay Mahmud Nedim Zabcı

MANİSA

Yunus Muammer Alakant, Korgl. Ali Rıza Artunkal, Rıdvan Nafiz Edgüer, İsmail Ertem, Şevket Raşit Hatipoğlu, Faik Kurdoğlu, Dr. Memduh Necdet Otaman, Yaşar Özey, Hilmi Öztarhan, Feyzullah Uslu

MARAŞ

Dr. Kemali Bayazıt Rıza Çuhadar Dr. Kâmil İdil Emin Soysal Abdullah Yaycıoğlu

MARDİN

İrfan Ferid Alpaya Gl. Seyfi Düzgören, Rıza Erten Abdülkadir Kalav Gl. Kâzım Sevüktekin Abdürrezak Satana Dr. Aziz Uras

MUĞLA

Abidin Çakır

MUŞ

Bari Dedeoğlu

NİĞDE

Ferit Ecer Rifat Gürsoy Halid Mengi Vehbi Sandal İbrahim Refik Soyer Şükrü Süer Hüseyin Ulusoy

ORDU

Dr. Vehbi Demir Mehmet Furtun Amiral Hulusi Gökdalay, Dr. Zeki Mesut Sezer Hamdi Yalman

RİZE

Tahsin Bekir Balta, Dr. Saim Ali Dilemre, Dr. Fahri Kurtuluş, Fuad Sirmen Ali Zırh

SAMSUN

Hüseyin Berk, Cemil Bilsel, Hüsnü Çakır, Naşit Fırat, Rıza Işıtan Yakup Kalgay Ömer Karataş Dr. Sadi Konuk Muin Köprülü Mehmed Ali Yörüker

SEYHAN

Kemal Çelik

Dr. Makbule Dıblan Kasım Ener Kasım Gülek Cavid Oral Sinan Tekelioğlu Hilmi Uran Ali Münif Yeğenağa Ahmet Remzi Yüregir

SİİRD

Etem İzzet Benice Sabri Çeliktug Ali Rıza Esen Lûtfi Yavuz

SİVAS

Mitat Şükrü Bleda, Nazif Ergin, Şemsettin Günaltay, Hikmet Işık, Muttalip Öker, Necmettin Sadak, Reşat Şemsettin Sirer, Gl. Fikri Tirkeş, İsmail Mehmet Uğur, M. Şakir Uma Abidin Yurdakul

TEKİRDAĞ

Emin Ataç, Ziya Ersin Cezaroğlu Faik Öztrak, Ekrem Pekel, Cemil Uybadın

TOKAD

Feyzi Eken Recai Güreli Halid Nazmi Keşmir Cemal Kovalı Mustafa Lâtifoğlu Galib Pekel Nazım Poroy Refik Ahmet Sevengil

TRABZON

Faik Ahmed Barutçu, Sırrı Day Danış Eyüboğlu, Temel Göksel, Ali Rıza Işıl, Raif Karadeniz, Zekiye Molaoğlu (Dranaz), Hamdi Orhon Hasan Saka, Ali Sarıalioğlu, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Muammer Yarımbyık

TUNCELİ

Necmeddin Sahir Silan, Mahmut Tan

URFA

Osman Ağan, Atalay Akan, Vasfi Gerger, Razi Soyer, Esat Tekeli, Suut Kemal Yetkin

VAN

İbrahim Arvas, Muzaffer Koçak, Rüştü Oktar

YOZGAD

Celâl Arat, Ziya Arkant, Dr. Kemal C. Berksoy, Kâmil Erbek, Sırrı İçöz, Ahmet Sungur

ZONGULDAK

Şinasi Devrin, İsmail Ergener, Emin Erişirgil, Ahmet Gürel, Ali Rıza İncealemdaroğlu, Sabri Koçer, Naim Kromer, Orhan Seyfi Orhon, Nuri Tarhan

(Reddedenler)

AFYON KARAHİSAR

Hazim Bozca Hasan Dinçer, Şahin Lâçin Kemal Özçoban Dr. Cemal Tunca, Ahmed Veziroğlu

BURDUR

Ahmet Ali Çınar

ÇANAKKALE

Hüseyin Bingöl Behçet Gökçen, İhsan Karasioğlu Ali Rıza Kırsever

EDİRNE

Fethi Erimçağ Dr. Bahattin öğütmen Mehmet Öktem

ESKİŞEHİR

İsmail Hakkı Çevik, Ahmet Oğuz, Hasan Polatkan, Abidin Potuoğlu, Emin Sazak, Kemal Zeytinoglu

İÇEL

Haydar Aslan, Halil Atalay, Saim Ergenekon, Salih İnankur, Refik Koraltan, Dr. Aziz Koksall, Dr. Celâl Ramazanoğlu

İSTANBUL

Dr. Adnan Adivar, Enis Akaygen, Cihad Baban, Celâl Bayar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fuad Hulusi Demirelli, Fuad Köprülü, Ahmet Kemal Silivrili, Senihi Yürüten

KAYSERİ

Fikri Apaydın, Kâmil Gündeş, Reşit Turgut

KÜTAHYA

Hakkı Gedik, Dr. Ahmet İhsan Gürsoy, Adnan Menderes, Ömer Özdek, İhsan Şerif Özgen, Ahmet Tahtakılıç

MUĞLA

Nuri Özsan

SİNOB

Suphi Batur, Enver Kök, Yusuf Kemal Tengirşenk

(Oya Katılmıyanlar)**AFYON KARAHİSAR**

Gl. Sadık Aldoğan, Mehmet Aşkar

ANKARA

Falih Rıfki Atay, Hıfzı Oğuz Bekata, Cevdet Gölet, İsmet İnönü (Cumhurbaşkanı)

ANTALYA

Niyazi Aksu

AYDIN

Dr. Mazhar Germen, Nuri Göktepe

BALIKESİR

Süreyya Örgceevren

BURSA

Sadık Tahsin Arsal, Dr. M. Talât Simer

ÇORUM

İsmet Eker, Necdet Yücer

DENİZLİ

Reşad Aydınlı

ERZİNCAN

Ziya Ağca, Sabit Sağıroğlu

GAZİANTEP

Cemil Alevli (İ.)

GİRESUN

Celâl Esad Arseven, Ahmed Ulus (İ.)

GÜMÜŞANE

Şevket Erdoğan (İ.), Edip Tör (İ.)

HATAY

Gl. Eyüp Durukan, Abdülğani Türkmen

İSTANBUL

Salamon Adato, Mareşal Fevzi Çakmak, Osman Nuri Koni (İ.) Dr. Mim Kemal Öke (İ.)

İZMİR

Atıf İnan, Rahmi Köken, Ekrem Oran

KASTAMONU

Muzaffer Akalın, Hilmi Coruk

KONYA

Fatin Gökmen

KÜTAHYA

Ahmet Bozbay, Orgl. Asım Gündüz

MALATYA

A. Ulvi Beydağı, Dr. Cafer Özelçi, Tevfik Temelli

MANİSA

Kâmil Coşkunoglu

MARAŞ

Hasan Reşid Tankut

MUĞLA

Necati Erdem, Asım Gürsu Nuri Özsan Dr. Mitat Şakaroğlu

MUŞ

Halid Onaran (İ.)

ORDU

Şevket Akyazı (İ.), Yusuf Ziya Ortaç, Hamdi Şarlan (İ.)

RİZE

Hasan Cavid Belul

SEYHAN

Dr. Kemal Satır

SİNOB

Lûtfi Aksoy (İ.) Cevdet Kerim İncedayı

SİVAS

Kâmil Kitapçı

YOZGAD

İhsan Olgun

II. Saka Hükümeti
10.06.1948-16.01.1949

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Hasan SAKA (Trabzon) 10.06.1948-16.01.1949

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

Faik Ahmet BARUTÇU (Trabzon) 10.06.1948-16.01.1949

Adalet Bakanı

Fuat SİRMEN (Rize) 10.06.1948-13.01.1949

Ali Rıza ERTEN (Mardin) 13.01.1949-16.01.1949

Milli Savunma Bakanı

Hüseyin Hüsnü ÇAKIR (Samsun) 10.06.1948-16.01.1949

İçişleri Bakanı

Münir Hüsrev GÖLE (Erzincan) 10.06.1948-16.01.1949

Dışişleri Bakanı

Necmettin Sadık SADAK (Sivas) 10.06.1948-16.01.1949

Maliye Bakanı

Hasan Şevket ADALAN (İzmir) 10.06.1948-16.01.1949

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Tahsin BANGUOĞLU (Bingöl) 10.06.1948-16.01.1949

Bayındırlık Bakanı

İsmail Nihat ERİM (Kocaeli) 10.06.1948-16.01.1949

Ekonomi Bakanı

Cavit EKİN (Diyarbakır) 10.06.1948-16.01.1949

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

Kemali BAYAZIT (Maraş) 10.06.1948-16.01.1949

Gümrük ve Tekel Bakanı

Emin ERİŞİRGİL (Zonguldak) 10.06.1948-16.01.1949

Tarım Bakanı

Ali Cavit ORAL (Seyhan) 10.06.1948-16.01.1949

Ulaştırma Bakanı

Kasım Rıfat GÜLEK (Seyhan) 10.06.1948-16.01.1949

Ticaret Bakanı

Cemil Said BARLAS (Gaziantep) 10.06.1948-16.01.1949

Çalışma Bakanı

Tahsin Bekir BALTA (Rize) 10.06.1948-16.01.1949

TBMM Zabıt Ceridesi
Dönem 8 Cilt 12 Birleşim 73
Sayfa 223-277
18.06.1948 Cuma

BİRİNCİ OTURUM
BAŞKAN – Gl. Ali Fuad Cebesoy
KÂTİPLER: Atalay Akan (Urfa)
 Necmeddin Sahir Silan (Tunceli)
Açılma Saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Oturum açılmıştır.

Başbakan Hasan Saka'nın kurduğu Hükümetin programı

BAŞKAN – Başbakan Hasan Saka'nın kurduğu Hükümetin programı okunacaktır, söz Başbakanındır.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Sayın Arkadaşlar; Hükümetimizin Yüksek Heyetinize beyannâmesini sunacağım.

Büyük Millet Meclisinin Sayın Üyeleri,

Anayasa gereğince, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü açıklayarak oyunuzu istemek üzere huzurunuzda çıkmış bulunan Hükümetimiz bir parti programına bağlı olduğunu göz önünde tutarak, başarmakla görevli bulunduğu işlerin teferruatı üzerinde durmaksızın ehemmiyetli gördüğü memleket davalarını huzurunuzda belirtmeyi daha elverişli bulmaktadır.

Aziz arkadaşlar,

İkinci Cihan Harbinin sona ermesiyle ve karanlık bir sürünceme devresine girmiş bulunan dünya ufuklarında herhangi bir iyileşme alâmeti henüz belirmemiştir. Milletlerarası münasebetlerin bir ahlâk ve adalet nizamı içinde gelişebilmesini sağlayacak ve insanlığın daha kötü akıbetlere düşmesini önleyecek başlıca çare olarak, Birleşmiş Milletlere inanımız, bugünün şartları ne olursa olsun devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin dış siyasetinin değişmeyeceğini bu vesile ile bir kez daha teyid etmek isteriz.

İkinci Cihan Harbinin ilk yılından itibaren müşterek insanlık ideali uğrunda Türk Milletinin katlandığı ve bugün de hürriyet ve istiklâl uğrunda halâ katlanmakta bulunduğu fedakârlıkların ne derece ağır olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Sekiz yıldır Devlet Bütçesi'nin yarısına yakın, hatta zaman zaman yarısından fazlası vatan müdâfâasına ayrılmaktadır. Bu bakımdan durum, harp esnasında olduğundan asla daha müsait değildir. Biâkis, bu masrafların uzun yıllar arasız devam etmiş olması, milli ekonomi üzerinde gitgide ağırlaşan bir baskı yapmaktadır. Fa-

kat Hükümetimiz, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da milli savunma ihtiyaçlarını her ihtiyacın üstünde tutacaktır. Zira ülke bütünlüğümüzün ve bağımsız Devlet haysiyetimizin başlıca temelini bunda görmekteyiz. Bu uğurda, gerekirse, milletimizin daha ağır fedakârlıklara tereddütsüz katlanacağından şüphe edilmez.

Sayın Arkadaşlar,

Büyük Meclis'in bu toplantı yılında çıkardığı bazı kanunlar, girmiş olduğumuz yeni demokratik sistemin temellerini kuvvetlendirmiştir. Yüce Kamutayın tasvibine sunulmak üzere bulunan Seçim Kanunu değişiklik tasarısı gerçek demokrasilerin temeli sayılan halk iradesinin, iyi niyet sahibi hiç kimsenin itiraz edemeyeceği bir emniyet içinde belirtilmesini sağlayacaktır. Hükümet, önümüzdeki kısmi seçimlerin ve her seçimin, vatandaşların oylarını serbestçe kullanabilecekleri ve neticelerine emniyetle bakabilecekleri bir tarzda cereyan etmesine önem vermektedir. Türkiye'de demokrasinin tertemiz geleneklerle siyasi ve medeni vatandaş haklarını teminât altında bulunduran mevzuat üzerinde yükselmesine titiz bir itina göstermekte devam edeceğiz.

Bu arada, Basın Kanununu, memleket basınına düşen yüksek görevin değerini takdir ederek, bir taraftan Anayasamızın sağladığı hürriyetlerin sınırı içinde en geniş tenkid hakkını tanıyan, fakat diğer taraftan, en medeni memleketlerde olduğu kadar ferdin şeref ve haysiyetini koruyan bir şekle koymanın lüzumuna inanmış bulunuyoruz.

Anayasamızın teminât altına aldığı rejimimize zarar verecek propaganda ve tahrikâtla müessir şekilde mücadele etmek azmindeyiz.

Sayın Arkadaşlarım,

Vatandaş çocuklarının oylarına dayanan sağlam ve kuvvetli bir iktidarla, siyasi ve tabii haklarının her türlü şartlar altında masun kalacağından emin bir azlık mura-kabesi veya muhalefet sistemini yerleştirmeye çalışmak, gayelerimizin başında gelmektedir. İktidarın azlığı ezmesini, azlığın da meşru ve kanuni haklarının sınırı dışına çıkarak tahakküm yoluna sapmasını milletimizin asla tahammül edemeyeceği istibdat şekilleri saymaktayız.

Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk iradesine dayanan bir idarenin devamında görüyoruz. Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz.

Değerli milletvekili arkadaşlarım,

Biraz önce işaret ettiğimiz dünya durumu, bunun neticesi olan ve bütçemizin yarısını kaplayan Milli Savunma giderleri, düzeltilmesi, giderilmesi veya azaltılması, yalnız memleketimizin gayretleri ile kabil olmayan bir sıkıntı yaratmıştır.

Memleketimizin çekmekte olduğu sıkıntıları dünyanın politik ve ekonomik durumundan tecrit ederek mütalaa etmenin doğru olmayacağını takdir edersiniz. Bütün dünyada ekonomik zorluklar henüz azalmış değildir. Hatta birçok memle-

ketlerde bu zorluklar artmaktadır. İç ve dış amillerin elverdiği nispette bu sıkıntıyı gidermeye çalışmak elbette vazifelerimizin başında gelir.

Muhterem Arkadaşlar,

Yıllardır bütçemizin yarısını alan Milli savunma masraflarını ve diğer yarısına yakın kısmını bulan Devlet kadro giderlerini, öbür yandan kültür, ekonomi, sağlık ve bayındırlık alanlarında kalkınmamızın gerektirdiği karşılıkları, ekonomik kaynaklarımızı zorlamadan temin etmek ödeviyle karşı karşıya bulunmaktayız.

Bundan dolayıdır ki, Devlet idaresi sorumluluğunu üzerine alan bir Hükümet bu ödevini yerine getirebilmek için yüksek heyetinizin hem güvenine, hem yardımına dayanarak cesaretli ve radikal tedbirler almak mevkiindedir.

Büyük Meclis önünde açıklamak isteriz ki, yalnız genel bütçeye dahil teşkilât kadroları her yıl artışlar kaydetmek suretiyle çeşitli özlük hakları ile birlikte karşılıkları içinde bulunduğumuz yıl bütçesi gelirinin % 46'sına kadar yükselmiştir.

Hükümetimiz bu derece yükselmiş olan kadro masraflarının daha fazla artmasını önlemek kararındadır. Bu kadroyu hizmet ihtiyaçları ile mütenasip bir hale getirmek için alınmış olan kararın tedrici surette tatbikine geçilerek bütün kadroları yeni baştan düzenlemek, sayısı on yıl içinde bir misline çıkmış olan memurlarımızı, kitle halinde açıkta bırakmayacak şekilde ve mağduriyete sebep olmayacak tedbirlerle, bugün için mümkün olan asgari kadrolara varmak istiyoruz.

İçinde bulunduğumuz hal ve şartlara göre, devlet masraflarında tasarruf lüzumunu görmemek mümkün değildir. Hükümetimiz bu tasarruf gayesini en ciddi şekilde gerçekleştirmek azmindedir.

Bu arada, ekonomik kalkınmamız için doğrudan doğruya verimli olmayan ve geciktirilmesi mümkün olan inşaatın vazgeçmek kararındayız. Diğer taraftan, Devlet idare masraflarının her nev'inde mümkün olan azami kısıntıya gitmek suretiyle bütçe yükünü hafifletmeye gayret edeceğiz.

Bütçe kısıntılarıyla birlikte, vergilerimizin ıslahı yolunda girişilmiş olan çalışmalara devam edeceğiz. Bu arada vergi reformumuzun esasını teşkil eden gelir ve usul kanunlarının Yüksek Meclisçe bu yıl içinde kabulü, davanın hallini kolaylaştıracaktır.

Şunu da kesin olarak belirtmek isteriz ki, mali durumun sağlamlığı bakımından bütçe masrafları için hiçbir suretle emisyon tedbirine gitmeyeceğiz. Para değerinin korunmasına ve Türk parasının içeride ve dışarıda istikrar ve emniyet unsuru olmak vasfını muhafaza etmesine itina göstereceğiz.

Tasarruf yolunda alacağımız tedbirlerin yaratacağı imkânlar ne olursa olsun ekonomik kalkınmamızı biran önce gerçekleştirmek için, dış krediye ihtiyacımız aşîkârdır. Bu yolda yapılan teşebbüsler müspet neticelere ulaşmak üzeredir. Gerek dış kredilerin, gerek iç finansman imkânlarının müsaade edeceği nispette başlıca zirâati ve diğer ekonomik sahaları kavrayan, muhtelif yıllara ayrılmış kalkınma planımız yakın bir zamanda tespit edilmiş bulunacaktır.

Muhterem arkadaşlar,

Hükümetimizin üzerinde duracağı ana davaları bu suretle kısaca belirtmiş olduk. Bu görüşlerimiz yüksek heyetinizin tasvibini kazanır ve bize güvenoyu verirseniz bu yolda elimizden gelen gayreti sarf edeceğiz. Eğer bizleri itimadınıza lâyık göreceksanız, Hükümetimizin bugünün ağır şartları altında iş görüp muvaffak olabilmesi her şeyden önce Yüksek Heyetimizin sürekli yardım ve isteğine bağlı olduğunu da arz etmeme müsaadenizi dilerim.

Hükümetin Beyannamesi burada bitiyor. Maruzatımı ileri sürülecek fikirler üzerine bilahare ikmal ederim. *(Soldan alkışlar)*

İSMAİL HAKKI ÇEVİK (Eski şehir) - Arkadaşlar, İkinci Hasan Saka Kabinisinin şimdi okunan Programı hakkında görüşlerimizi açıklamadan *(İşitemiyoruz sesleri, hoparlörlerin ortasına geç sesleri)* Evvel eski Hasan Saka Kabinisinin 9 aylık icraatının burada kısa bir izahını yapmakta fayda görmekteyiz. Çünkü bu izah yardımı ile Meclisin ve Türk Milletinin hâdiseleri daha kolay ve daha çabuk takdir edeceğini umuyoruz.

Bundan tam sekiz ay yedi gün evvel yani 13 Ekim 1947 günü Sayın Başvekil bu kürsüde okuduğu beyannamesinde:

12 Temmuz Deklârasyonu ile açıldığı va'ad olunan yeni devrin esaslarını kanunlaştırarak tek partili Hükümet sistemi mazinin karanlıklarına gömeceğini açık bir va'ad olarak ifade etmişti. Dokuz ay henüz geçmiş hayatı içinde Sıkıyönetimi kaldırmak Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 18'nci maddesini teklifimize uyan bir tasarı ile mevzuatımız dışına atmaktan başka hiçbir eser yaratmadığı *(Allah, Allah sesleri)*

Matbuat Kanunu hâlâ o korkunç hali ile ayakta durduğu gibi seçim işleri de Millî arzuyu yerine getirecek şekilde düzeltilmedi. Meclisin içinde ve dışında seçimin akli ve kanuni teminâta bağlanması hakkında ileri sürülen çok haklı dilekler Millet'in isteklerine uygun bir şekilde dikkat nazarına alınmış değildir.

Memlekette büyük halk toplulukları yer yer yaptıkları toplantılarda seçimin adli murakabe ile emniyeti altına alınmasına dair Millî arzuyu tereddütsüz ve herkesin anlamasına lâzım gelen bir vuzuhla ifade ettikleri halde Hükümet bu mühim noktada tamamen hareketsiz kalmış, başka bir ifade ile Türk Milletinin içinden kopup gelen temiz duygulara karşı silkinme lüzumunu bile hissetmiş değildir.

Sıra gelmiş iken hemen açıkça ifade edelim ki, bir memlekette seçim Meclis içinde ekseriyeti haiz olan iktidarın arzularına göre değil, seçim sıralarında Millet'in izhar ettiği temayüle göre yapılmak lâzımdır. Çünkü seçim ve bu hakkı emniyet altına alan kaideler, parti mülâhazaları dışında kalması lâzım gelen memleket şümul mevzulardır.

Türk Milletinin bütün hassasiyetiyle üzerinde durduğu seçim işinde herkesin bildiği hakikatlara yüz çevirerek Türk Milletinin seçim hakkını gayritabiî yollara sevk etmek kimsenin hakkı değildir. Partimiz ve temsil ettiği milyonlarca vatandaş

seçimin idare ve belediye mekanizmasının nezareti altında yapılmasından aldığı elim tecrübelerle dayanarak seçim emniyetini Türk hâkiminin nezaret ve murakabesine vermekte musırdır. Hâkimin seçime nezaret etmesi politika ile iştigali demek değildir. İtalya'da, Fransa'da Belçika'da seçim tam bizim istediğimiz gibi adli murakabeye tâbidir. Bu memleketlerde hiçbir vatandaş ve birçok siyasi parti seçimin adli murakabe ile icrasını hâkimin politika ile meşgul olduğu mânasında anlamamıştır.

Tersine olarak hâkimin bitaraf nezaret ve murakabesi kendisine seçime hiçbir hile ve fesat karıştırılmadığı kanaatini tam olarak veriyor.

Demokraside en ileri giden ve çok partili Hükümet usulünü asırlardan beri tatbik eden memleketlerde seçim itiraz ve şikâyetlerini önlemek için en iyi tedbir olarak hâkimin murakabesi esaslı bulunmuştur. Türk Milletinin üzerinde ısrarla durduğu bu arzu yerine gelmedikçe, iktidara gelen her Hükümeti menfi nazarla karşılamak ve 12 Temmuz Beyannamesinin bu mevzuda realize edilmiş hiçbir hüküm olmadığına inanmak kadar tabii bir hareket olamaz.

Dr. AZİZ URAS (Mardin) – Yani, hâkim muhakkak politikaya girsin demek.

İSMAİL HAKKI ÇEVİK (Devamla) – Sayın Başvekil birinci programında geçim zorluğunu hafifletecek tedbirleri ön plâna alınmış bir Hükümet işi olarak mütalâa ettiği halde, iktidar sandalyesine oturduğu, günden beri bu mevzu etrafında esaslı bir tedbir alındığını görmek bahtiyarlığına, nail olamadık. Bilâkis Ticaret odalarının neşrettikleri rakamlar hayatın ucuzlama esasını kaybederek tersine bir istikamette süratle ilerlediğini açıkça göstermektedir. Ekmek ve şeker mevzularında herkesin bildiği şeyler Hükümetin hayatı ucuzlatma işindeki maharetinin canlı bir misali olarak ileri sürülebilir.

Arkadaşlar; bilindiği gibi ekmekte buğday unu nispeti % 50 ye kadar düşürülerek buğdaya nazaran bedelleri çok ucuz olan arpa, mısır, yulaf ile geri kalan nispet ikmal edildiği halde bu mahlût ekmekle halka yüzde yüz buğday unundan yapılmış ekmek fiyatıyla satılmış ve satılmaktadır.

Sayın arkadaşlar;

Hayatı pahalılaştıran ve geçimi zorlaştıran bazı hallerin ortadan kalkmaları zamana ve memleket dışında kalan ekonomik zaruretlere tâbi olduğu inkâr olunamaz. Fakat dış ekonomi ile alakası olmayan mevzularda Hükümetin tamamen hareketsiz kalmış olduğunu görünce hayatın ucuzlaması yerine sonu gelmeyen bir pahalılık seviyesine doğru gidildiğini kabul etmek yerinde bir şey olur. Hayat ortalama 6-7 misli pahalılaştığı halde millî ve ferdi gelirlerimiz bu nispette artmamıştır. Masrafla gelir arasındaki bu fark günden güne arttığı içindir ki, bugün ferdi ve ameli hayat geçim zorluğu dediğimiz netice ile karşı karşıya kalmıştır.

Muhterem Milletvekilleri:

Sayın Başvekil hayatı ucuzlatma mevzuunda:

İthalât maddelerinde gümrük kolaylıkları teinin edildiğini, zirai istihsalı artırmak için bu millî sanatı bugünkü iptidai vaziyetinden kurtararak memleketi teknik

ve modern bir ziraat sistemi ile donatacağını sınaî istihsalde maliyeti düşürerek verimi çoğaltacağını, büyük ve küçük su işlerine lâyük ehemmiyeti vereceğini büyük su işleri mevzuu için de başlanmış harb yılları içindeki sebepler yüzünden ikmal edilememiş işleri intaç edeceğini,

Madenlerimiz rasyonel işletme esasına irca ederek maliyeti düşürüp istihsalı artıracığını, linyit ve su kuvvetlerinden elde edilecek enerjileri münakaleye tahsis ederek kömürden yapacağı tasarrufla kısmen olsun karşılayacağını,

Ulaştırma, işlerinde tarifeleri yeni baştan gözden geçirerek hayat pahalılığına müessir olan yüksek nakil ücretlerini mâkul hadlere indireceğini vadetmiştir.

Muhterem arkadaşlar, bugün teessürle müşahade etmekteyiz ki, bu vaitlerin birçokları tahakkuk etmedikleri gibi bir kısımları da memleket aleyhine olarak ters istikamete doğru yol almış bulunuyorlar.

Hükümet zirai modernize edecek vasıtaları ucuz olarak memlekete ithal ve çiftçiye bedeliyle de olsa dağıtmış değildir. Hükümet müesseselerinin yaptıkları ziraat aletleri kalitelerinin düşük olmasına rağmen vatandaşların yaptıkları aletlerden ve ithal mallarından daha çok pahalıya satılmaktadır.

Bu sene memlekette bol mahsul var. Fakat bu mahsulü iklim zararlarına uğratmadan kaldırıp ambarına koyacak köylünün elinde vasil ası yoktur.

Madenlerimizin rasyonel işletme ile istihsal kapasitelerinin artırılacağı vadi menfi neticeler vermiştir.

Linyit ve su kuvvetlerinden istihsal olunacak elektrik enerjisini sanayi ve münakaleye tahsis ederek bu işlerden tasarruf edilecek kömürü harice satmak taahhüdü uzun vadeli olmasına rağmen şimdiye kadar bu işlerin etütlerine bile başlanmamıştır.

İstikbalden ümit kıran bu haller yetmiyormuş gibi, memleketin faidesiz bazı ithal mallarına döviz verilmek suretiyle serbest döviz istokları artırılmış, altın istokları da yarıya yakın nispette azalmıştır.

1948 senesi ilk üç ayında yaptığımız ithalât ihracatımızdan 86 milyon litre fazladır. Bir memleketin dış ticaretinde ithalât fazlalaşır, ihracat azalırsa o memleketi bekleyen korkunç âkibeti bilemeyiz, burada açıklamaya lüzum var mıdır?

Bu konu etrafındaki düşüncelerimizi tamamlarken 7 Eylül kararlarının istinadettiği sebepleri bir kere daha Türk milletinin mütalâa ve takdirine arz etmekte faide vardır. Bu kararı alanlar Türk parasının dış kısmının ecnebi dövizlerine nazaran yüksek olması sebebiyle ihracat yapılamadığını, ihracat yapılamayınca müstahsilin zor duruma düştüğünü, aynı zamanda döviz tedarik edilemediği için Millî Müdafaa ihtiyaçlarının sağlanmasında müşkülât çekildiğini söylüyorlardı. Paramızın dış kıymetini düşürmekle ihracatımızın çoğalacağını ve istihsalin genişleyeceğini iddia ediyorlardı.

7 Eylül kararından sonra Türk müstehliki, bu karardan evvel ithal mallarında çok yüksek fiyatlarla bu malları satın almak durumuna düştüğü halde ihracettiği malların bedellerinde aynı nispette bir tezayüt elde edememiştir.

İktisadi düzenimizin bozukluğu memleketi belli olmayan bir akıbete sürüklüyor.

Hükümet bugüne kadar sürüklendiğimiz bu âkibet karşısında tam bir aciz içinde hâdiselerin neticelerini tevekkülle seyretmekten başka bir iş yapmış değildir.

Birinci Hasan Saka Kabinesinin hayatını böyle hulâsa ettikten sonra yeni okuduğu programa ait görüşlerimizi izaha başlıyoruz.

Bu konuda ilk münakaşa edilecek nokta Muhterem Başvekilin eski kabinesine dahil bulunan sekiz Bakanı hangi sebeple kadro harici bıraktığını bugüne kadar açıklamamış olmasıdır.

Demokrat idarelerde eski Başvekil yeni Kabineyi teşkilde memur edilecek olursa yeni Kabinenin kadrosu haricinde kalan zatları hangi siyasi veya şahsi sebepler yüzünden mesuliyetten ayırdığını hemen açıklar. Yeni program eski programa nazaran değişmiş hükümleri ihtiva etmediğine göre bugünkü Hükümetin kadrosu haricinde kalan zatlarla Başvekil arasında siyasi bir görüş ihtilâfı mevcut olduğu iddia edilemez. Şu halde eski vekiller neden dolayı yeni Hükümetin mesuliyetine iştirak ettirilmemişlerdir. Başvekilin bu esaslı noktayı kürsüde izah etmesi lâzımdır.

Arkadaşlar, Hükümet beyannamesinin bir fıkrasında (Vatandaş çoğunluğunun oylarına dayanan sağlam ve kuvvetli bir iktidarla siyasi ve tabii hakların her türlü şartlar altında masun kalacağından emin bir azlık murakabesi veya muhalefet sistemini yerleştirmeye çalışmak gayelerimizin başında gelmektedir. İktidarın azlığı ezmesini azlığın da meşru ve kanuni haklarının sınırı dışına tahakküm yoluna sapmasını milletimizin asla tahammül edemeyeceği istibdat şekilleri saymaktayız) demekle neyi söylemek istediğini açıkça ifade etmemiştir.

Sağlam ve kuvvetli bir iktidar ancak milletin emniyetle tezahür etmiş iradesine dayanan hukuki vasıfta bir iktidar olduğunu her şeyden evvel ifade etmek çok yerinde olur. Bundan sonra Hükümet bu cümlede muhalefet murakabesine yer vermek hususundaki mütalâasını bir gaye olarak ileri sürdüğü görülüyor. Bu ifadelerle muhalefetin kendi himaye ve müsamahası ile kurulduğunu söylemek istiyorsa iktidarın karşısında dimdik duran muhalefetin iktidarın müsamahası ile değil şartlar ne olursa olsun ve ne şekilde tecelli ederse etsin tabii haklarını elinde tutmaya azmetmiş olan Türk milletinin içinden kopup gelen ve her engeli yıkan bir iradesiyle kurulmuş olduğunu bilmeyen var mıdır?

İktidarın azlığı ezmesi ve azlığın da meşru ve kanuni haklarının sınırı dışına çıkarak tahakküm yoluna sapmasını milletimizin asla tahammül edemeyeceği istibdat şekli sayan Hükümet bu cümle ile de neyi murat ettiğini açık olarak ifade etmemiştir.

Eğer organize muhalefeti temsil eden Demokrat Partinin meşru ve kanuni yollar dışına çıkarak iktidara tahakküm etmek istediğini soyuyorlarsa hemen söyleyim ki, Partimiz siyasi mücadelelerini daima kanun çerçevesi içinde yapmayı şiar edinmiş olan siyasi bir hüviyettir.

Son haftalarda yurdun muhtelif yerlerinde seçim emniyetini sağlamak için adli teminat isteyen vatandaşların hareketi yukarıdaki fikrin açıklanmasında bir âmil olmuş ise Hükümetin bu noktada büyük bir görüş hatasına uğradığını söylemek de hiç hata olmaz. Çünkü toplantı yapmak ve bu toplantının muayyen bir şeyin yerine getirilmesini istemek Anayasa'nın Türk Milletine sağladığı haklar içindedir. Bu bakımdan bu toplanmalar kanuni oldukları kadar demokrat kaidelerine de uygundurlar.

Bu hâdisenin en hazin tarafı dünya milletleri arasında yalnız Türk Milletinin seçim emniyetini istemek için toplantı yapmak zorunda bırakılmış olmasındadır. Seçim emniyetini sağlamak için yer yer yapılan toplantıların sebepleri üzerinde durulmamış olması iktidarın siyasi basiretsizliğinden başka bir mâna ile izah edilemez.

Muhterem Başvekil, beyannamesinde ruhlu bir nokta olarak tasarrufa riayet konusunu ileri sürmüştür. Yarı müddetini bitiren 1948 Bütçesinde bu tasarrufun nasıl yapılacağını programdan anlamak kabil değildir.

Hükümet, 1948 Bütçesindeki masrafın %50 sinin Millî Savunmaya %46 sının kadro masraflarına tahsis edildiğini söylüyor. Bu mevzuu mütalâa etmeden evvel Millî Müdafaa masrafları ile kadro masrafları hakkında Hükümetin rakama dayanan sözü üzerinde durmak zaruretini duyduk. Bilindiği gibi, 1948 Masraf Bütçesi yekûnu 1 243 000 000, Millî Savunma Bütçesi ise 377 milyondur. Bu rakamlar bütçe ile muayyen olan Millî Savunma masraflarının bütçe masraf yekûnunun % 30 unu aşmadığını gösteriyor. Şu halde Millî Savunma masrafının % 50 olduğu hakkındaki beyan hesaben yersiz kalmaktadır. Bu yersizlik bize aynı zamanda başka, acı bir hakikati hatırlamaya vesile oluyor. O da şudur; 1 milyar 243 milyondan 377 milyon çıkınca geriye 866 milyon kalır. Bu netice bütçenin % 70 takatinin kadro ve diğer Devlet masraflarına, % 30 takatinin Millî Savunmaya verilmesi demektir.

Dünyadaki siyasi şartlarda ehemmiyetli bir değişiklik olmadığına göre, Hükümetin sene ortasında Millî Savunma masraflarından esaslı bir tasarruf yapabileceğini zannetmiyorum.

Harb yılları içinde kadroyu bir misli artırmış olan İktidar Partisi Hükümetlerinden birisinin Başkanı olan Muhterem Hasan Saka'nın en yüksek hacmini bulan Devlet kadrosunda uzun veya kısa vadeli bir icraat ile değişiklikler yapabileceğine ve bu sayede bütçede tasarruf imkânlarını temin edeceğine inanmak için ortada mâkul hiçbir delil yoktur.

Muhalefet Partisi Devlet masraflarında esaslı bir tasarruf yapılarak Türk mükellefinin eda kabiliyeti üstüne çıkan bütçe yükünün hafifletilmesini ısrarla istediği iki sene içinde bu işe yine İktidarın verdiği tek cevap hayır olmuştur.

Millî işleri memleket şümul bir olgunlukla mütalâa etmeyerek partizanlığın dar çerçeveleri içine sokmuş olmanın elim cezaları milletimizin sırtına haksız yere yükletilmiştir.

Muhterem arkadaşlar; Türk milleti Millî Savunmanın sağlanması için gereken fedakârlığı bugüne kadar nasıl yapmışsa bundan sonra, da yapacağına asla şüphe edilemez. Bu bahiste kendisinin tek arzusu faydasız masraflardan vazgeçilmesidir. Hükümet beyannamesinde de kabul edildiği gibi Türk Devleti, uzun senelerden beri bir teşkilât ve kadro hastalığına tutulmuştur. Her Hükümet bu marazi hal-den kendisini kurtaramadığı için 1948 senesi umumi bütçesinde kadro masrafları ve bunların mütemmimi olan diğer masraflar masraf bütçesinin yarısına yakın bir hadde kadar yükselmiştir.

Bir Devletin bütçesinde masrafın yarısına, yakın miktarını kadro masrafına tahsis etmek zarureti hâsıl olursa bu bütçe ve onu tatbik etmek mesuliyetini üzerine alan İcra Kuvvetinin yapıcı olduklarına, nasıl inanabiliriz? Ve yapıcı vasfını taşımayan bir İcra Kuvvetine Türkiye; Büyük Millet Meclisi nasıl güvenoyu verebilir?

Muhterem arkadaşlar; Muhalefet Partisi yeni Hükümetin geçmiş hayatına bakarak gelecekte bu Hükümetin yeni bir iş yapabileceğine kani değildir ve bu kanaati yüzünden Birinci Hasan Saka Kabinesine verdiği güvensizlik oyunu İkinci Hasan Saka Kabinesi için de kullanmakla vicdanını tatmin edecek ve kendisini destekleyen Türk Milletinin samimî arzularını bir kere daha ortaya koymuş olacaktır.

Sözlerimize son verirken kullandığımız kırmızı oylarla Demokrat Partinin muhtelif sebeplerle dış politika hakkında izhar ettiği kanaatin değişmemiş olduğunu beyan ederiz. *(Sağdan alkışlar ve bravo sesleri)*

MEMET OĞUZ (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar; bugün programı müzakere edilmekte olan ikinci Hasan Saka Hükümeti, son iki yıl içinde İktidar Partisinin karşımıza çıkan üçüncü kabinesidir. Şimdi okunan bu programın muhtevası ve mahiyeti hakkında sarıh bir fikir sahibi olabilmek ve bu arada iktidarın kudret ve kabiliyetini ölçebilmek için bu Hükümetler icraatına kısaca bir nazar atfetmek yerinde olur.

21 Temmuz seçimlerinden sonra iş başına getirilen Recep Peker esasen memleketin ciddî bir durum arzeden iktisadi ve mali işlerini; aldığı 7 Eylül kararlarıyla büsbütün sarsmış ve memleketteki demokratik gelişmeye de ayak uydurmayarak çekilip gitmiştir.

Birinci Saka Hükümeti ise Anayasanın teminat altında bulundurduğu hak ve hürriyetleri, 12 Temmuz beyannamesi diye adlandırılan şahsi bir görüşün çerçevesi içinde mütalâa gibi dar bir zihniyetin mümessili olarak iç politikada ileri bir gayret gösterememiştir. İktisadi malî ve ticari sahalardaki başarısızlıkları ise aşîkârdır.

Bu varyetler karşısında istifa ettiği anlaşılan Sayın Saka'nın, yeniden sekiz bakanı değiştirerek bir Hükümet mesuliyetini yüklenmede gösterdiği cesaretin mânasını anlamak mümkün değildir. Görünüşe göre, birinci Saka kabinesindeki muvaffakiyetsizlikler bu suretle yeni kabinede mevkilerini muhafaza edemeyen Bakanların omuzlarına yükletilmek vaziyeti hâsıl olmaktadır.

Karanlıkta cereyan eden Hükümet tebeddülü bu suretle izah edilmek istenilirse hatırlatmak lâzımdır ki, yeni Hasan Saka kabinesinin de ehemmiyetli gördüğü memleket davalarının mesuliyetini taşıyan Bakanlar yerlerini muhafaza etmektedirler.

Aziz arkadaşlar, Hükümet, memleketin ihtiyaçlarını ve ıstıraplarını âdeta görmezlikten gelerek programında bunlara bir yer dahi ayırmamış ve yapılacak işler hakkında da sarıh bir fikir vermekten ve ihtiyar edeceği yolları göstermekten de âdeta kaçınmıştır. En mühim mevzulardan olan ziraat ve iktisat işleri üzerine programda, sırf bir şey yazmış olmak kastiyle gayet umumi ifadelere rastlanmaktadır. Bilindiği üzere memleket iktisadiyatının kalkınması bugün her şeyden evvel zirai istihsalın artırılmasına vabeste olduğuna göre bunu sağlayacak tedbir ve imkânlardan bahsedilmemesi cidden acıdır.

Programda bütçenin umumi durumu üzerinde fazla duran Hükümet yapılmayan ve yapılamayan bütün işlerin kabahatini sadece imkânsızlıklara atfederek işin içinden sıyrılmakta ve bu suretle de kendini masum mevkiinde göstermeye gayret etmekte ve böylece şimdiden kabul edilen ademi muvaffakiyetin mazeretleri verilmektedir.

Bu programıyla Hükümet âdeta yeni bir müdafaa mevziine çekilmiş yalnız ve yalnız teşkilât olarak ayakta durabilmek imkânlarını arama yoluna girmiştir. Hükümet hâdiselerin tazyik ve şevkiyle düne nazaran daha müşkül durumda olduğunu yenice müşahade eder gibi görünmektedir. Programın taşıdığı bu zihniyet ve derpiş ettiği tedbirlerle Hükümetin yarın karşılaşacağını tabii saydığımız daha kötü akıbetleri şimdiden fark edememesi ihtimali karşısında teessüre düşmemek mümkün değildir. Bir memleket idaresinde ileri görüşlü olmayı bahşeden bu asrın tecrübe ve bilgilerinin henüz İktidar Partisi Hükümetlerince ele alınmayan mevzulardan olduğu anlaşılmaktadır.

Bir Hükümet programı realist bir görüşle tevarüs ettiği durumu bütün açıklığı ile bilerek, imkânlarını ölçerek, vasıtalarını göz önünde bulundurarak muayyen ve fakat kesin icraat ve tedbirleri gösterme zorundadır. Neticeleri istihsal için hangi yollardan ve imkânlardan istifade edeceğini sarıh ve kanaatbahş şekilde ifade etmek mevkiindedir. Bu görüşler muvacehesinde müzakeresine başladığımız vesika ciddi bir program sayılamaz.

Muhterem arkadaşlar, şimdi de programda ehemmiyetlerinden dolayı ele alınan bazı meseleleri yakından tetkike başlayalım.

Birleşmiş Milletlere olan güven Ve inancımızın devamına ve bu suretle de insanlığın daha kötü akıbetlere düşmesini önlemeye matuf dış siyasetimizin değişmemesini memnuniyetle karşılarız. Ancak memleketin bu imanı ve hür, müstakil yaşama aşkı yanında coğrafi vaziyetinin gerektirdiği ve bahsettiği hususiyetler icabı olarak bir intizar durumunda kalmak değil yine aynı gayelerin emniyet altına alınması için bu siyasetin kuvvetlendirilmesini sağlayacak her türlü siyasi ve mıntakavi tedbirlerin alınması ve ön plânda olarak iktisadi imkânların da muvazi yürütülmesine gayret sarf edilmesini zaruri görürüz.

Aziz arkadaşlar, memleketimizde demokratik idarenin bütün icapları ile ve süratle gerçekleşmesi zaruretinin takdirde iktidar, kendine mahsus mutaassıp bir zihniyetten kurtulamadığı için mütemadiyen gecikmek gibi bir mesuliyet altındadır. Hükümet programının iç politikaya taallûk eden ifadeleri de bu noktadan tatmin edici değildir, ikinci Hasan Saka Kabinesine göre bir yıldır demokrat sisteminin temellerini kuvvetlendiren bazı kanunlar çıkarılmıştır. İdari makamlar tarafından vatandaşların şahsi masuniyetlerinin ihlâl edilmesine imkân vermek gibi Anayasa hükümlerine aykırı bir kanun maddesinin ilga edilmiş olması istisna edilirse ortada bu yolda elde edilmiş bir netice yoktur. Harekete geçtiği anda saatlerle ölçülecek zaman zarfında mühim kanunlar vücuda getirmekle inkılâpçı karakterini ortaya koymak isteyen İktidar Partisi Meclis Grubunun 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra da millî iradenin hâkimiyetinin teminat altına alacak kanunların çıkarılması işinde gösterdiği tereddütler bu mevzudaki zaruretin ve mesuliyetin gereği gibi ihta edilmediğini gösteren bir delildir.

Meclis Komisyonlarında incelenmekte olan Seçim Kanununu önümüzdeki kısmi seçimlerde tecrübe edilecek gibi bir anlayıştan kurtarmak ve 21 Temmuz 1946 seçimlerinden doğan bütün noksanların ve yolsuzlukların tekerrürüne imkân vermeyecek bir şekle getirmek zarureti vardır.

Matbuat Kanunu tenkit hakkını tanıyan bir şekle koymanın lüzumuna girintili çıkıntılı ifadelerle de olsa programda yer verilmesi Sekizinci Büyük Millet Meclisi tarafından iki yıl evvel bu kanunda alelacele yapılan değişikliklerin demokratik zihniyetle izahı kabil olmadığı hakkındaki görüşümüzü geçte olsa teyit eden bir itiraf mahiyetindedir. Bu da gösteriyor ki, İktidar Partisi demokratik inkılâba ayak uydurmakta gecikmektedir. Bu vaziyeti hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletin olduğu temeline dayanması lâzım gelen iktidarın Millî ve inkılâpçı vasıflarıyla izah etmeye imkân bulunmamaktadır. Sizler ve bizler ne yaparsak yapalım ve nasıl düşünersek düşünelim milletimizin ruhundaki vatan muhabbeti ve hürriyet aşkının her müşkülü yeneceğine inandığımızı ifade etmek isteriz.

Muhterem arkadaşlar; Hükümet programında bütçenin takriben yarısını masârlara, yarısının da Orduya tahsis edildiği ve memur kadrolarının on yılda bir misline çıkmış olduğunu belirtiyor ve âdeta bu vaziyet karşısında ben ne yapayım demek istiyor. Hemen hatırlatmak yerinde olur ki, Hükümetin dahi şikâyetini mucip olan bu durumda, ne yapalım ki, İktidar Partisi Hükümetlerinin yıllardan beri süregelen basiretsiz icraatının hisseleri büyüktür.

Hükümet bu vaziyet karşısında kadro mas raflarının artmasını önleyeceğini ve hizmet ihtiyaçlarıyla mütenasip bir hale getirmek için de alınan kararları tedricen tatbik edeceğini. Devlet masraflarında tasarruf yapacağını ve bazı inşaattan sarfı nazar edeceğini bir tedbir olarak öne sürmektedir.

Bugünkü haliyle kadrolarda kayda değer tasarrufların yapılabileceğine emin bulunmakla beraber uzun vadeli bir görüşle esasen noksan olan ve daima da artan memleket ihtiyaçları karşısında Bütçe yükünün bu bakımdan hafifletilebileceğine inanmak biraz da kendi kendimizi aldatmak olur.

Devlet masraflarından yapılacağı söylenen tasarrufların açıklanamamasını ise bu hususla ki kifayetsizliğin bir delili saymaktayız.

Vazgeçileceği söylenen bazı inşaat tutarlarının da elimizdeki bütçe içinde kayda değer bir yekûna ulaşamayacağına da kani bulunuyoruz, Şu hale göre beslenen ümitlerin sadra şifa verir neticeler doğurmayacağı pek tabiidir. Kaldı ki, memleket idaresini emrivakiler serisi ne kaptıran bir zihniyet ve idare sistemi içinde İktidar Hükümetinin cesaretli ve radikal bir şekilde bu işleri ele alabileceğini ummak da yerinde olmaz. Diğer taraftan memleket müdafaası için gereken her türlü fedakârlığı yapan Türk Milletinin bundan sonra, da bu uğurda esirgeyeceği hiçbir şey yoktur. Ancak bu maksatla Millî Savunmaya ayrılan ve Bütçenin yarısına baliğ olduğu söylenen sarfiyatın verim Klik nispetini artırmak suretiyle kayda değer tasarrufların yapılabileceği tabiidir. Bu hususa, da Hükümetçe alınan ciddi tedbirlerin mevcudiyetinden henüz haberdar bulunmamaktayız.

Görülüyor ki, Hükümetin bel bağladığı imkânlar ümit verici değildir. Fakat buna mukabil alınması mümkün ve çeşitli sahalara şâmil birçok tedbirler üzerinde de. Hükümet durmuş değildir.

Muhterem arkadaşlarım; Hükümetin üzerinde ehemmiyetle durmasını gerektiren ekonomi işlerine dair programda en ufak ciddi görüşlere yer verilmemesi ve âdeta bu konuların sükûtle geçiştirilmesi bizleri derin bir hayret içinde bırakmıştır. Millî Ekonominin arz ettiği bugünkü müşkül durum karşısında Büyük Meclis ve bütün halk efkârı Hükümetin bu sahada alacağı tedbirleri dört gözle beklemektedir. Bu memleketin iktisadi varlığını muhafaza için de asgari lüzumlu şartlardan telakki edilmelidir. Buna rağmen mevzuun gereği gibi ele alınmamış olmasını, bu işlerden Hükümetin haberdar olmamasına affetmek olmadığına göre kendisinin kararsız ve ne yapacağını şaşırmış olduğuna hamletmek hakikate daha uygun gelir.

Programın bu sükûtu karşısında memleketin iktisadi gidişini kısaca belirtme yerinde olur.

Memlekette günden güne artan geçim zorluğu bütün vatandaşları her gün biraz daha ye'se düşürmektedir ve bugünkü seyrile de bunun artacağını kabul etmek lâzımdır.

Haricî ticaret, yönünü ve prensiplerini kaybetmiş, açık, artmıştır. Bunun yanı sıra tütün, fındık ve saire gibi yüzlerce milyon liralık ihraç mallarımız satılamamaktadır.

Bir yıl evveline nazaran 230 milyon lira eksik, döviz ve altın istoklarının gelecek devrelerde daha da azalacağı anlaşılmaktadır. Dünya, piyasasında sağlam para vaziyetini kaybeden İsterlini dahi arayacağımız günlerin gelmesinden korkabiliriz.

Bütçemiz açıktır. 1948 yılının ilk dört aylık vergi tahsilâtı bir yıl evveline nazaran 31 milyon lira eksilmiş, tahmine göre ise 10 milyon liralık bir artış göstermiştir. Buna mukabil Mayıs ortalarına kadar gelen Kanun teklifleriyle 38 milyon liralık tahsisat istenmektedir. Vergi tahsilâtının önümüzdeki aylarda lehe neticeler vereceğine ümit bağlamak yerinde olmaz.

Ayrıca önümüzdeki günlerde iki yüz küsur milyon liralık yeni bir tahsisat talebinin hazırlandığı da öğrenilmiştir.

Gelecek yıllara sâri yalnız iki kalemde 20 milyon liralık tahsisat talebini kabul etmiş bulunuyoruz.

Devlet borçlarında bir eksilme bahis mevzuu değildir.

Memleket dahilindeki istihsal maliyetleri umumiyetle artmaktadır.

Bütün bunlar güdülen yanlış ve sakat iktisadi politikanın tabîi birer neticesidir.

Programda emisyon tedbirlerine başvurmayaacağını taahhüt eden Hükümetin, neticede emisyonu inkılâp veya o fonksiyonu intaç eden malî mevzuat imkânları göz önünde tutmadığı anlaşılmaktadır. Bugün reeskonta tâbi tutulan senetler tetkik edilecek olursa bunların hemen % 80'ine yakını Hazine kefaletini haiz bonolar teşkil etmekte ve bir yıl evveline nazaran da yüz küsur milyon liralık artış kaydetmektedir.

Bu ve buna benzer yollardan yapıla gelen emisyonların iktisadi hayata inikasıları aynı neticeleri doğurmuş ve doğura gelmektedir. Bu itibarla Hükümetin bu sadadaki taahhüdünü de yerine getirebileceğine inanmak güçtür.

Ekonomik hayatın şiddetle ihtiyacı olan dış kredilerden istifade imkânlarının bugüne kadar tahakkuk ettirilmemiş olması da üzerinde ehemmiyetle durulacak hususlardandır.

Diğer taraftan alelûmum Hükümet işlerinde âmme menfaati ve duygusunun hâkim olmadığı ve mesuliyet mekanizmasının işlemediğini gösteren sarîh deliller karşısında endişe duymamak kabil değildir. Amerika'dan mubayaa olunan gemiler hakkında bir soru vesilesiyle Büyük Meclisin edindiği malûmat endişe verici mahiyettedir.

7 Eylül Kararlarından sonra girişilen hububat ihracatı ve bu ihracata karıştığı ileri sürülen yolsuzluklar, hububat stoku hakkında muhtelif vesilelerle istenen malûmatın Hükümetin vermekten imtina etmesi, son aylar zarfında çekilen ekmek sıkıntısı gibi olaylar bir arada mütalâa edilirse Hükümet işlerinin ne dereceye kadar gündelik zihniyetlerle tedvir edildiğini anlamakta güçlük çekilmez zannederiz.

Keza şeker sıkıntısını karakteristik bir misali olmak üzere kaydetmek yerinde olur. Şeker istihlâkinin artışına mukabil istihsalin muayyen bir seviyede sabit kalışı karşısında memleketimizde bir şeker darlığına doğru gidildiği bundan sekiz ay evvel belliydi. Hal böyle iken Hükümetin vaktinde ne istihlâki tanzim ve ne de ihtiyacı karşılamak yolunda bir tedbir almaması yüzünden halk şekersiz kalmış ve bu madde yeniden ihtikâra mevzu teşkil etmiştir. Büyük şehirlerde evvelâ nüfus başına bir kilo olarak yapılan tevziatın bu ay iki kiloya çıkarıldığını işitiyoruz. Ayda on bin tonluk şeker istihlâkını karşılamayan Hükümetin bu ölçüde şeker tevziine kalkışması her işte olduğu gibi bu ihtiyaçta da hakkını aramayan köyün ve köylünün tamamen ihmal edilmesi bahasına mümkün olmakladır. Bu da programı halk-

çı, adı halk olan İktidar Partisi Hükümetlerinin icraatına ayrı bir misal teşkil eder. *(Sağdan alkışlar)*

Muhterem arkadaşlar; okunan Hükümet programı bir bakıma göre kendine mahsus kadrosu ve zihniyetiyle İktidar Partisinin, yıllardan beri takip edegelmekte olduğu politikanın isabetsizliğini belirten bir vesika mahiyetindedir.

Diğer taraftan birinci Hasan Saka Kabinesine ait programın aşağı yukarı tamamen kâğıt üstünde kalmış olmasına rağmen yeni Hükümetin de Hasan Saka'nın şahsında temsil edilmiş olması, cesaretli ve radikal tedbirler almak iddiasına rağmen bu Hükümetten devam edip gelen isabetsiz politikayı tasfiye ve tanzim edebilecek bir azim ve iradeyi beklemeye imkân vermeyen ayrı bir sebep teşkil etmektedir. Bu göçüş ve anlayışlar muvacehesinde Yeni Hükümete güvenimiz olmadığını ifade ederken bu memleketin kaderinin şahıslar üstünde prensiplere bağlı ve politika faaliyetlerinde doğruluktan ve ahlâk prensiplerinden ayrılmayacak imanlı ve demokrat ruhlu ellerde yükseleceğine inanıyorum. *(Sağdan alkışlar)*

SİNAN TEKELİOĞLU (Seyhan) – Sayın arkadaşlar, tesadüfe bakınız ki, bendeniz de bazı noktalarda Hasan Saka Hükümetinin faydalı işler yapmış olduğunu söylemek borcundayım. Benden evvel söz alan demokratlar Hasan Saka Hükümetinin hiçbir şey yapmadığını söylediler. Çok âlâ biliyorsunuz ki, bendeniz her zaman Hükümetin birçok yolsuz notlarını arayarak onları tenkit etmek ve bu suretle memleketin ve milletin arzularını yerine getirmek isteyen bir Milletvekiliyim.

Hasan Saka'nın bugüne kadar demokratik hayatta almış olduğu istikameti takdir etmemek benim gibi tek partili bir devirde aşağı yukarı ruhu asır ısırap çekmiş bir adam için mümkün değildir.

Hasan Saka Halk Partisi içinde en evvel Başbakan olarak demokratik sistemi kurmak için ortaya atılmış bir Başbakan olarak göze çarpmaktadır.

Hasan Saka yalnız polis vazife ve salâhiyet kanununu değiştirmekle kalmamıştır, aynı zamanda milletin % 90 mm istediği din işlerini yoluna koymuş ve bunu bugün bir kanun haline ifrağ etmek üzere bulunmuştur.

Hasan Saka, memleket haricine çıkarılan ve birçok yolsuzluğa mesnet olan Toprak Ofisin işlerini meydana çıkmış ve onları bugün, Meclise vererek tahkikatın Meclis safhasında da ikmaline sebep ve vesile olmuştur. *(Bravo sesleri)*

Hasan Saka, her zaman milletin, bilhassa, karşımızdaki Partinin intihaptaki, bundan evvelki intihaptaki yapılan yolsuzlukları, önleyecek olan Seçim Kanununu yenilemek üzere Parti Grubuna gelmiş ve Parti Grubunda bu kanunun tebdil safhalarını tamamiyle ikmal ederek Meclisin muhtelif encümenlerine sevk etmiştir.

Hasan Saka intihapta rol oynayacak olan yüksek mevkili mülkiye memurlarının da intihap işlerinden mesul olmasını teminen Memurin Muhakemat Kanununun tebdili safhasına el atmış bulunuyor.

Komünistlerle mücadele, suiistimal, irtikâp, irtişa işleri ile alâkadar olmayı kendisine şiar ittihaz etmiştir.

Bundan başka Ankara'da 70 bin nüfusun barınmakla olduğu gecekondu evlerinin sahiplerine temlikini temin eden kanunu Meclisten çıkarmıştır.

Buraya kadar Hasan Saka'nın yapmış olduğu işleri tadat etlim. Şimdi Hasan Saka'dan şüphesiz ki, itimat rey vereceğimize göre bizim de ondan isteyeceklerimiz var. Hiç şüphe yok ki, itimat rey verdikten sonra, millet huzurunda Hasan Saka'nın iş yapabileceğine ve genç elamanlardan teşekkül etmiş olan Hükümetin milletin arzularını yerine getireceğine itimadım izi biz reylerimizle ihsas etmiş bulunacağız. Binaenaleyh millet muvacehesinde Hasan Saka Hükümeti iş görmez bir vaziyete düşerse biz de mesul mevkie düşmüş oluruz. Şimdi bunun için ben Hasan Saka'dan şiddetle rica edeceğim noktayı teshil ettim, bunları kendisinden istiyorum. Bunlardan en evvel ve en önde irtikâp, irtişa ve suiistimalleri merhamet ve şefkati elden bırakarak takip etmek ve failleri askerî mahkemelere süratle tevdi ederek en ağır cezalara çarptırmaktadır. (*Gürültüler, anti demokratiktir sesleri*) (*Adli mahkemelere itimadınız yok mu sesleri*) demokratiktir, itimadım vardır.

Sonra arkadaşlar, Devlet Dairelerinde hepiniz biliyorsunuz ki, kanepeler koltuklar bir tarafta, bir tarafta da vantilatörler. 50 - 100 mumluk lâmbalar bu dairelerde gündüzleri dahi yanmaktadır. Yine bir taraftan vantilatör, bir taraftan da soba yanmaktadır. Kanepeler koltuk mükemmel, gidiyorlar buralara kurulu oluyorlar. Tabiatıyla işler de ona göre görülüyor. Yine dairelerde kadınlar trikotaj işleri yapıyorlar. Başbakan'dan şiddetle rica ediyorum; derhal bu dairelerdeki koltuk ve kanepeleri kaldırsınlar. Buraya gelenler dairelere iş görmek için gelirler. Devletin bu uğurda sarf etmiş olduğu paralar pek çoktur. Bu paraları artık bunlara sarf edemeyiz. Bugün bir koltuk, bir kanepeler 500 liradır. Önünde lüks bir masa, üstünde bir cam o da beş yüz liradır. Müdür bey keyiftedir. Diğer taraftaki memurlar da bir iki odada sıkışıyorlar. Binaenaleyh masalar kaldırıldıktan sonra, memurları koltuk ve kanepelerden boşalan yerlere yerleştirecek olursak, bu suretle Devletin dışarıda icar ettiği binaları boşaltır ve bu suretle mesken buhranının önlenmesine de yardım etmek imkânı elde edilmiş olur.

Arkadaşlar size gayet kısa bir misal söyleyeceğim. Vaktiyle, Mahkeme-i Temyiz işgal etmiş olduğu binada, Adalet Bakanlığı ile Mahkeme-i Temyiz beraber bulunurdu. Adalet Bakanlığı binası yapılıncaya onlar kendi yerlerine geçtiler. Adalet Bakanlığında boşalan yerden bir kısmına Askerî Temyiz Mahkemesi yerleşti. Şimdi Askerî Temyiz de oradan çıktı. Bu bina şimdi Temyizi almıyor. Biraz sıkışalım, kendimize uyar bir şekil alalım, yanımızdaki komşularımıza bakalım ve ona göre hareket edelim. Daireleri konuşacak değil, iş görecektir bir hale getirelim. Orası istihale mahallî değildir. Sonra dairelerdeki memurlardan tasarruf yapalım diyoruz, Ek görevler var, memurun maaşı 300 liradır, ek görev veriyor aşağı yukarı 1000 lira maaş ödüyoruz. Dairelerde birçok münhal kadrolar var, fakat tetkik ederseniz hepsinin kapalı olduğunu görürsünüz. Bunları ortadan kaldırmak lâzım. Bütün Vekâletlerde bu vaziyet aynen mevcuttur.

Sonra birtakım fuzuli memuriyetler vardır, meselâ daktilolar. Bunlara ne lüzum var, eskiden biz müsveddesini kendimiz yapar, kendimiz tebyiz ederdik. Her

memur daktilo öğrensin, makineler bir odaya konur herkes gider yazar. Her makinenin başında bir insan, buna milletin kudreti yoktur. Birkaç satır yazı yazar sonra oturur fanila örür. Bunlara bir nihayet vermek lâzımdır.

Sonra, dairelerdeki müfettişler; meselâ Münakalât Vekâletini ele alalım. Bunun bir Posta, Telgraf Genel Müdürlüğü, Devlet Denizyolları, Demiryolları idareleri vardır. Havayolları vardır. Bunların hepsinin müfettişleri var. Hangi müfettiş kendisinin ait olduğu dairenin teftişini yaparsa ondan iş çıkmaz. Sayın Saka'dan çok rica ediyorum, bütün müfettişleri bir araya toplansın ve onları Başbakanlıkta bir heyeti teftişine haline soksun. İcabeden yerleri oradan göndereceği müfettişlere tetkik ettirsin. Buna bir misal de işte Toprak Ofiste vazife alan Maliye müfettişleri. Ticaret Bakanlığının müfettişleri suiistimalleri meydana çıkaramamışlar, fakat Maliyenin müfettişleri gidince bizim istediğimizden çok iyi olarak fenalıkları ortaya koymuşlardır. Bir de Yüksek Murakabe Heyeti vardır. O da fazladır. Onu da aynı şekilde bu teftiş heyetinin içine almalıdır ki, hizmetlerinden ancak bu suretle ciddi şekilde istifade edilebilsin.

Sonra en bozuk işlerden birisi de, orman işleridir. Tasarruf yaparken orman işletmelerini ele almak lâzımdır. Memurlardan yapılacak üç beş kuruş tasarrufla bu Devlet sefinesi yürüyemez.

Geçen sefer Bütçe Müzakeresinde biliyoruz ki, Orman Umum Müdürlüğünün senelik kazancı, varidatı 250 bin liradır. Fakat buna mukabil masrafı 14,5 milyon liradır.

Arkadaşlar; orman işleriyle meşgul olanlar gayet iyi bilirler; vaktiyle Devletin en mühim varidat membaı olan ormanlardı, bugün işletme müdürlerinin keyfine, arzusuna göre sarf edilmekte, Devlete katiyen menfaat temin etmemektedirler. Hasan Saka'dan rica ediyorum; bu teşkilâtı derhal lâğvetsinler. Müsaade ederseniz bu teşkilâtı anlatayım.

Her işletmenin 25 memuru vardır, üç tane kamyonu, bir tane kamyoneti vardır. 70 lira ücret alan aşçısı ve yine 70 lira alan seyisi vardır. Atları vardır, velhasıl kelâm, güzel birer sarayları vardır. Biz bugün Hükümet konaklarını yapamadığımız halde dağlardaki bu saraylar yapılmıştır. Bu işletmelerde Devletin on senelik odununu kesmişlerdir. Hasan Saka buraya Maliye müfettişlerini göndererek tahkikat yaptırmalıdır. Oralarda suiistimaller gayet garip şekillerde cereyan etmektedir. Ağaçlar odun diye kesilir, sonra kereste yapılır. Çünkü İm istetmeler iyi bir şekilde işleyen bir mekanizma değildir. Onun için ben tekrar rica ediyorum Hasan Saka Mı, bu Orman işletmeleri işine derhal nihayet versin. (*Sağdan bravo sesleri*) Buna milletin katiyen tahammülü yoktur. Bu yüzden şikâyet her yerde ayyuka çıkmıştır. Ormanlardan halk istifade etmez, orada üç beş mühendis vardı, şimdi çoğaldı, orman kazançları onların keyflerini temin eder? İşte, size bütçeyi şahit gösteriyorum, 250 bin lira varidatı olan bu müessesenin 14,5 milyon lira masrafı vardır. Bundan maada Orman idaresinin kendi kazancı ile yaptığı diğer masrafların yekûnunu da Allah'ü Teala bilir. Hasan Saka tahkik ettirirse onu da meydana çıkarır, nasıl suis-

timal yapıldığını görür. (*Tekaüt Kanunundan bahsetmiyorsun sesleri*) Oraya da sıra gelecek.

Arkadaşlar, kolay kolay Hasan Saka Hükümetine itimat reyi vermeyeceğiz, sonra kırmızı rey vermemek için.

Arkadaşlar, Ziraat işletmeleri: O da Türk milletinin başına bilmem ne taraftan gelmiş bir belâdır. (*Gülüşmeler*) Bu ziraat işletmelerinde aşağı yukarı 15-16 çiftlik vardır. Bu çiftlikler oradaki müdürlerin me'kelidir, hepiniz bilirsiniz. O çiftlik sahasında bulunan mebuslar, meselâ Konya mebusları, meselâ bizler: Adana mebusları çok iyi biliriz. Oradaki çiftlikler kendi hayvanlarının dahi iâşesini temin edecek mevaddı gıdaiyeyi bile yetiştiremezler. Bizim Adana'daki Mercimek çiftliğinde, Ceyhan Kazasının heyeti umumiyesinin almış olduğu akaryakıtı alınır, isterseniz tetkik edin Petrol Ofisten. Binaenaleyh bu kadar fazla masraf yaptıktan sonra bundan alınan istifade sıfırdır, yoktur, iki yüz hayvanı varsa, dört yüz de memuru vardır, 90 bin dönüm arazisi vardır. Arazisini kiraya verir, gelir öte tarafta bilmem kimin çiftliğinde çalışır. Ne hikmettir anlayamadım?

KEMAL CEMAL ÖNCEL (Denizli) – Senin aklın ermiyor da ondan.

SİNAN TEKELİOĞLU (Devamla) – Zaten kafam çatlak olduğu için bu işleri kafama sığdıramıyorum.

Dr. AZİZ URAS (Mardin) – Akıyor, sızıyor.

SİNAN TEKELİOĞLU (Devamla) – Arkadaşlar, Bu Ziraat işletmelerine de bir nihayet verilsin, müsaade ederseniz yeter artık. Kâfidir. Yapmış olduğu hizmetleri belâğan, mabelâg kâfi gördük. Konya'da ekilmiş olan zerriyatın ne suretle yapıldığını ve hiçbir şey kaldırmadan yapıldığını hepimiz biliyoruz. Bilhassa Konya mebusları bilirler, benim söylememe lüzum yoktur.

MİTAT ŞAKİR ALTAN (Konya) – Neresinde, neresinde?

SİNAN TEKELİOĞLU (Devamla) Siz bilirsiniz, Sizde de var, Konya'da da var, kiralamışlar. Kendi arazilerini işletmekten acizdirler, kira ile arazi tutuyorlar, her halde kabadayılık yapacaklar.

Bu arazi, etrafındaki halka dağıtılacak olursa hem halk, hem Hükümet, hem memleket bundan istifade edecektir. Halk arazi diye feryat ederken, araziyi boş bırakıp veya şuna buna kiraya vermek doğru mudur? Esasen partinin vermiş olduğu kararda; Devlet kâr getirici zeriyat yapmamaya karar verdiği için Hasan Saka'dan rica ediyorum; bu çiftlikleri de civarındaki köylülere tevzi etsinler ve bu suretle Devlet de bu belâdan kurtulsun.

Size buralarda yapılan ufak tefek yolsuzluklardan da bahsedecek olursam, sizlerin de bu çiftliklerin dağıtılmasına benden önce karar vereceğinizi tahmin ederim.

Meselâ; bu Gazi Çiftliğinde bir iki ev yeniden teftiş edilmiştir. Ülkü'nün evi, Orman Umum Müdürlüğüne ait olan ev; yeniden tefriş edilmiştir. Yeni Ziraat

Bakanı orayı teşrif ettikleri zaman göreceklerdır tabii. Bunların paraları nereden ödenmiştir. Bu suiistimal yaralarını millet biliyor, bunları herkes öğrensin ve bunlar bir an evvel tarihe karışsın.

KEMAL CEMAL ÖNCEL (Denizli) – Daha çok yaşayacaklar.

SİNAN TEKELİOĞLU (Devamla) – Biz yaşatmayacağız, yoksa her zaman çatarız Ziraat Bakanına. Taki kalkıncaya, kadar.

İnşaatın tehiri için karar verdiğimiz halde bu çiftliklerde parklar yapılmış, bahçeler yapılmış ve birçok masraflar ihtiyar edilmiştir. Bu çiftlikte 96 bin lira masraf yapılarak bir lokanta, vücuda getirmek istenmektedir. Bu lokantada arkadaşlar yemek yiyecekler. Bunun parasını nereden verecekler bilmiyorum. Mademki bu parayı bu millet veriyor, bu müesseseyi de Ziraat Bakanlığının Bütçesine katalım ve bu suretle idare edilsin. Bu işlerin, bu masrafların yapıldığından memleketin haberi yoktur. Fakat bu Devletin kesesinden boyuna sarf ediliyor. Milletın böyle gözünün önünde cereyan eden bu gibi usandırıcı ve ıstırap verici işlerin sona ermesi artık bir emri zaruri haline girmeli ve bunlara bir nihayet verilmelidir.

Kombinalarda da birçok israflar, birçok suiistimaller yapılmaktadır. Bunlar hakkında evvelki Bakan bize izahat vereceklerini söylemişti, bu izahatı vermediler. İnşallah yeni Bakan bunları yakından tetkik ederek bize lâzımı veçhile malûmat verirler. Bu Kombinalarda arkadaşlar, aşağı yukarı iki milyon liralık bir suiistimalin mevcut olduğu ihbar edilmişti. Bunun neticesi nereye varıyor. Bu parayı kim ödedi? Bunları bilen yok.

Sonra arkadaşlar; Toprak Mahsulleri Ofisi: Artık bunun hakkında benim için söz söylemeye lüzum yoktur. Sayın Başbakandan rica ediyorum; bu müesseseyi Ziraat Bankasına raptetsinler ve banka zihniyetiyle idare edilsin. Artık bu müesseseden, Türk milletinin ötekine berikine para kazandıracak hali kalmamıştır, Sayın Başbakan. (*Bravo sesleri*)

Sonra inşaat işleri gayet sakattır, arkadaşlar. Millî Eğitim Bakanlığını ele alırsanız orada bir inşaat dairesi; Ulaştırma Bakanlığını alırsanız orada bir inşaat dairesi; Devlet Demiryollarını alırsanız orada bir inşaat dairesi. Binaenaleyh Devlet kendi inşaatını tahtı emniyete almak için, intizama koymak için bunu bir Bakanın uhdesine vermiştir. Neden bu kadar teşkilâta saplanarak Devlet ve milletın parasını israf ediyoruz. Bu cihetin de ıslahım Sayın Başbakandan rica ediyorum. Bu teşkilâtı toplayarak Bayındırlık Bakanlığına raptetsinler. Devlet inşaatı bir elden çıksın.

Sonra arkadaşlar; şimdiye kadar hiç konuşmadık, ama konuşalım. Millî Savunma Bakanlığının işlerini de yoluna koyalım. Orada bir Satınalma Komisyonları var, bunları da ıslah edelim.

Bu konuda ikinci ve çok mühim bir ricam daha var ki, bunu mutlaka yapalım. O da ya Millî Savunma Bakanlığının adını değiştirelim yahut ta Genel Kurmayı Millî Savunmaya bağlayalım. Meselâ Millî Savunma ismini değiştirelim de Genel Kurmay Bakanlığı diyelim. (*Gülüşmeler*) Hiç bir Devlette böyle bir teşkilât yoktur.

Parayı sarf eden Millî Savunma, bütün mesuliyet onun omuzları üzerinde, öteki yapacağını yapar ve hiçbir mesuliyeti yoktur.

Genel Kurmay kumandaya salahiyyetli midir? Evet, Anayasa böyle yazıyor. Fakat bu yazı ile olmaz. Binaenaleyh Genelkurmay yalnız eğitim vazifesini gören bir müessesedir o yalnız mütalâa dermeyan eder. Fakat kumandayı ve icraatı yapan Millet Meclisi dolayisiyle Millî Savunma Bakanlığı yapar. Çok rica ederim neye; mal olursa olsun ya Millî Savunmanın ismini değiştirelim adına Genelkurmay Bakanlığı diyelim yakutta Genelkurmayı Millî Savunmaya raptedelim. Biz de dostumuz olan Amerika, Devletine benzeyelim. Sonra tasarruf için bir şey daha rica edeceğim. O da şudur: Bakanlıkların adedini azaltmak. Bu suretle hem kudretli Bakan bulmak imkânına malik oluruz hem de tasarruf etmiş oluruz. Meselâ eskiden olduğu gibi Ticaret, İktisat ve Ziraat bir Vekâlette Bayındırlık, Ulaştırma bir Vekâlette Tekel, Maliye bir Vekâlette toplanmalıdır. Bu suretle Devlet ağır bir yükten kurtulmuş olur. Zaten bunların yaptıkları vazife aşağı yukarı birbirinin mütemmimidir. Meselâ Bayındırlık Bakanlığı yapar, Ulaştırma Bakanlığı yürür. Hem yapsın hem yürüsün.

Sonra arkadaşlar, Ticaret Bakanlığı oldukça sakat bir Bakanlıktır. Bu son ihracat dolayısıyla biz buna vâkıf olduk, ben gerçi daha evvelden buna vâkıftım, ben Ticaret Bakanı olsaydım paydos borusu çalar kapılarını kapar ve yeniden teşkilât kurup açardım. Bilmiyorum yeni Bakan ne yapacak. Ticaret Bakanlığının Avrupa'ya gönderilmiş olduğu mümessilleri vardı, onların orada muazzam şatoları ve daktilloları ve muazzam masrafları vardır. Bunlara ne lüzum var, orada sefaretlerimiz ve teşkilâtları varken bunlara ne lüzum vardır. Ben Başbakanı rica ediyorum, hiç vakit fevt etmeden bunları lâgvetsin. Bizim gibi fakir bir millet bu masraflara tahammül edemez. Bunlardan artık vazgeçelim.

Şimdi asıl mühim olan bir şeye geliyorum; Sayın Hasan Saka dün yeni Emekli Kanununu getireceğini söylediler. Ben kendim bundan çok teessür duydum. Hasan Saka'ya bir cihetten hak veriyorum. Çünkü para yoktur ki, kanun gelsin. Devlet daha çok evvelden bu duruma düşmüştür. Aşağı yukarı 28 seneden beri hazinesinin ağzını aç aça çuvallarla boşaltmış olan Devletin malî durumu bu hale gelmiştir. Mademki, kanunu çıkarmak mümkün değildir, ben Hasan Saka'dan bir şey rica ediyorum: Bu kanuna en ziyade Millî Savunma Bakanlığı mukavemet ediyormuş, bundan dolayı eski Bakan Münir Birsell'i bütün emekliler ve malûller namına tebrik ederim. Dayanmıştır, Maliye Bakanlığı yaptığı bu kanunla hakkı müktesepi kaldırmak istemiştir. Malûmu âliniz hakkı müktesepi malî kanunlar ortadan kaldıramaz. Hak sahipleri bunları zamanında kazanmışlardır. Şu hale göre yeni Bakan da dayatacaktır. O dayatmasa bile Millî Savunma Komisyonunda biz dayatacağız.

Şimdi ricamı bildireceğim: İşte elimde son memurlara yapılan zamma dair kanun. Bu kanunda emeklilere de bir zam yapılmıştır. Fakat bu kanunla zavallı emekliler mağdur edilmişlerdir. % 45 yerine % 6 zam almışlardır. Bunlara yapılan zam şu suretle hesap edilmiştir: Arkadaşlar; sizi rahatsız ediyorum, fakat bu dert memleketin en mühim bir derdidir, bugün bu memlekete hizmet etmiş, hayatını bu va-

tana vakfetmiş inşaların çoluğu çocuğu sürünüyorlar. 10 lira, 20 lira hatta 100 lira maaşın ne kıymeti vardır arkadaşlar?

Şimdi size bir yüzbaşidan aldığım bir mektubu okuyacağım. (*Programla ne alâkası var sesleri*)

Arkadaşlar; bu zavallı yüzbaşı emeklisinin maaşı 45 lira 92 kuruştur, eline bu miktar para geçmektedir. Tabii Maliye hesap ediyor. Aynı yardım kesilecek olursa; vergi yükselmeyecek, sonra % 45, yüzde 50, % şu kadar zammedecek. Buna göre yapacağı zam, nihayet 15 lira, aynı yardım suretiyle zammediyor. Tekaüt maaşları bu suretle bir yüzbaşının maaşı 60,92 kuruş oluyor. Bu yeni zammedilen 27 liradır. Onun da kesintisi çıkıyor, netice itibariyle eskiden eline geçen ayda 65 lira iken bu defa yapılan zamlarla beraber 74,35 kuruş geçiyor ki, aradaki fark da 9 liradan ibarettir. Eh güle güle yesin.

Haniya %45 zammedilecekti? Maliye mümessili bize geldi, 10 milyon lira ayırdık, bu ayrılan 10 milyon lirayı zammedeceğiz demişti. Biz de keyiflendik. Fakat bu yapılmadı. Rahmetli Keşmir'in burada söylediği gibi, zapta da geçmiştir, yapılan zam % 6,5 tur.

Şimdi Sayın Hasan Saka'dan rica ediyorum. Nereden bulurlarsa bulsunlar, bunların haklarını şu çıkan kanuna göre uydursunlar. Böyle 10 milyon lira değil, oy unsuz olarak. Hasan Saka bunu yaparsa memlekete büyük hizmet etmiş olur. Yarının nasıl olacağını kimse bilmez, yarın bir harb olursa şehit yavrularının sokaklarda dolaştığını gören bir vatandaş fedakârlık gösterebilir mi? Kolunu, bacağına kaybetmiş ve sokaklarda görünen ıstırapla gezdiğini gören bir asker fedakârlık gösterebilir mi? (*Gösterir sesleri*)

Avrupa'da, ötede beride maluller kendi sınıf arkadaşları ile beraber terfi ederler. Arkadaşı Korgeneral olunca kendisi de o rütbeye yükselir ve o maaşı alır. Bizde ise böyle bir şey yoktur. Zavallı mülâzım olarak yaralanır ve ayrılır, ona göre ufak bir maluliyet maaşı alır, arkadaşları Korgeneral olur, kendisi Hükümet konağının kapısında bir daktilo makinası ile arzuhalcilik yapıyor diye verilen zam da kesilmeye kalkışılır. Bu kadar haksızlık olmaz.

Binaenaleyh, ben bir kanun teklif ettim, siz de kabul ederseniz değiştireceğiz inşallah. (*Daha söyleyeceğin var mı sesleri*)

Biraz daha var, sıkılmayın.

Sonra arkadaşlar, Garbi Trakya'dan birçok muhacirler gelmiş gazetede okudum. Bunların Yunanistan'da gerek Hükümet kuvvetleri tarafından, gerek çeteciler tarafından çekmedikleri eza ve cefa kalmamış. Ancak canlarını kurtararak, birçok şehit ve yaralı bırakarak kaçıp Anavatana gelmişlerdir. Fakat Anavatanda bunlara lâıykıyla yardım yapılmamıştır. Kendilerinin gidemeyecekleri muhite kadar sevk edilmişler ve orada barınamamışlar kaçarak oturabilecekleri muhite gelmişlerdir.

Sayın Hasan Saka'dan çok rica ederim, bu yaralı, zavallı, biçare o insanlara, Sıhhat Bakanlığının elini uzatması için şiddetli emirler versinler.

Benim burada isteklerini bitti.

Şimdi Hasan Saka'dan rica ediyorum; biz kendisine beyaz rey vereceğiz ve Hasan Saka'nın şu demokratik sahada atmış olduğu adımları ikmal etmesini bütün gayretimizle temin etmeye uğraşacağız. Fakat Hasan Saka da istediğimiz bu işleri yapmazsa, sonra bilmem kırmızı rey verir miyiz? (*Gülüşmeler*)

Onun için Hasan Saka'dan rica ediyorum, çok istirham ediyorum, bu işleri yap-sınlar, bizi her zaman kürsüye çıkararak Meclisin işlerim işkâl ettirmesinler.

HAKKI GEDİK (Kütahya) – Arkadaşlar; biraz evvel okunan ikinci Hasan Saka Hükümetinin programı da bundan evvelki Hükümetlerin programlarında kayıt edilen, ileri sürülen fakat tahakkuk etmeyen vaatlerin, şu mevzuu böyle ele alacağız, şunlar ve bunlar üzerinde duracağız, çalışacağız, demokrasi icaplarına ri-ayet edeceğiz, ekonomik ve sosyal durumlarımızı ıslah ve tanzim edeceğiz... Gibi lâfların kısaca tekrarından başka müspet ve inandırıcı bir kıymet taşımamaktadır.

Bu mütalâa ve mülâhazalarımın realiteleri, hakikati eşyayı tamamen ve aynen ifade ettiklerinde şüphe ve tereddütleri olanlar varsa onlara sadece bundan evvelki iki Hükümetin programlarını okumalarını ve onlardaki sözler ve vaatlerle ortada duran hakikatleri fiilleri bir araya getirerek mütalâa ve muhakeme etmelerini tav-siye ederim.

Binaenaleyh bu şartlar altında ve bu zihniyet içinde günden güne tesiri, sade-mesi artan iktisadi çöküntüyü önlemeye geçim zorluğunu hafifletmeye ve bunları durdurmaya bile imkân ve ihtimal yoktur.

Memleket ve millet sevgisinin her temayülün, cazibenin tesirinden daha üstün bir kuvvet ve kıymet olduğunu düşünerek bu uğurda âzami gayret sarf etmek, has-sasiyet ve feragat göstermek zaruretinin kavramakta daha fazla geçmemek mecburi-yeti karşısında bulunduğumuz husus nedense samimiyet ve basiret kaideleri içinde bir türlü sezilemiyor, görülüyor, ele alınmıyor.

Birinci Hasan Saka Hükümetinin programı müzakere edilirken bu kürsüden ileri sürdüğüm mütalâa ve tenkitlerimi, Hükümet tebeddülü münasebetiyle, bu kerre tekrar gözden geçirdim. Onları bu günde, o günden bu güne değişen ıslah ve tanzim edilen, bir az inkişaf ve salâh kaydeden usuller ve emareler ve deliller mevcut olmadığına göre, tekrar etmekte bir fayda görmemekte ve bir ümit de besle-memekteyim. Mevcut vakıalar ve realiteler karşısında sizlerin de fayda ve ümit bek-lememekte olduğunuza inanmakta ve hükmetmekte isabetsizlik olmasa gerektir.

Filhakika bugünkü Hükümet de sarîh ve samimî olarak ne yapmak istediği-ni çizememiş tespit edememiştir. Bundan evvelki Hükümetlerin programlarında kaydedilen vaatlerin, realitelerle, mevcut imkânlarla bilhassa tatbikat zihniyetiyle ayarlanmadan sözle fiil, arasında tasavvur edilebilecek en bariz tezatların vücut bulması ihtimalleri hesaplanmadan ulu orta yapılmış olmasından doğan akibetler onu bu hale sokmuş, memlekette itimatsızlığı, hayal sukutunu takviye ve intaç etmiştir. Bugün bir daha anlaşılan ve tahakkuk eden cihet; hakikat şudur ki, eski

sistemin çerçevesi içinde, mutad rutinin çarkları arasında kalan bir zihniyetle bu muazzam dâvayı başarmaya imkân yoktur. Ve dâvanın başarılması için yepyeni bir zihniyete, radikal hamlelere, modern şartlara, icaplara uyan rasyonel usul ve sistemlere, bunları içine alan bir inkılabı kati bir ihtiyaç vardır. *(Nedir o sesleri)*

Birçok defalar söyledik, zabıtlarda vardır, okursunuz.

İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU (Kırşehir) – Radikal, radikal diyorsunuz, ne istiyorsunuz?... Ne yapılmalıdır?

HAKKI GEDİK (Devamla) – Onun cevabını verdim, tedbirlerini gösterdim. Zabıtları okursanız öğrenirsiniz. *(Sağdan devam sesleri)* Simdi tekrar söyleyeceğim, ama sinirlenmemenizi rica ediyorum.

O halde ne yapılmalı ve nasıl hareket edilmelidir ki, buzlu bir sathı mailde uçurumlara doğru kayıp gitmekte olan iktisadi, zirai, malî ve sosyal hamuleyi bu akıbetten kurtarmak imkânları sağlanmış olsun....

Kanaatimce, bunun tek çaresi, bu çıkmazın tek çıkar yolu, seçim emniyetini sağlayacak tam ve kâmil bir seçim kanunu yapmak ve bunun olgun ve feragatli bir zihniyetle derhal tatbik edilebilmesi imkânını Büyük Millet Meclisinin feshine ve yeniden seçim yapılmasına karar vermek suretiyle sağlamaktır. *(Soldan Oo... sesleri)*

Arkadaşlar; içimizde buna lüzum görmeyenler, şu ve bu mülâhazalarla buna imkân vermemek isteyenler bulunabilirler. Bunlar ekseriyeti de teşkil edebilirler. Fakat bu kanaate ve bu karara ne gibi sebeplere ve mesnetlere dayanarak vardığımı arz edince, feragat ve hüsnüniyet sahibi insanlar, Vekiller sıfatıyla bu arkadaşların da kanaatime ve teklifime iltihak etmeleri ihtimalinin kuvvetleneceğini zannediyorum.

Arkadaşlar, millet iradesini nefsinde, varlığında, mânevi şahsiyetinde temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisinde, milletin vekilleri sıfatıyla toplanan bizlerin vazifesi; milleti üzen, onun sıkıntısını artıran Anayasa hükümlerinin kefaleti zamanı altında bulunan hak ve hürriyetleri tahdit eden kanunları, her türlü tereddütleri, şüpheleri, vehimleri kenara atarak kaldırmak veya tadil etmek, memleketin imrarını milletin refahını bir an evvel sağlayacak kanunları modern Devlet, modern ekonomi prensibine, zihniyetine göre vücuda getirmek ve böylece her türlü kalkınma imkânlarını, memleket çapında ve milletin ihtiyaçlarına, kabiliyet ve istidatlarına göre ayarlanmış bir programa genel bir plâna istinaden temin etmek. Devlet bütçesinin, katma ve özel bütçelerin gelir ve giderlerini âdil bir vergi sisteminde, âzami tasarruf kaide ve gayesine bağlamak ve her ikisini de millî bünyenin her çeşit tahammül imkânları ile ayarlayarak inkişaf ettirmek. Meclisin yürütme yetkisini kullanan Hükümetler ve Bakanlar arasında bu salâhiyeti hüsnü istimal ve idare etmemiş olanlarının mesuliyetleri üzerinde asla müsamaha göstermemek gibi başlıca görevlerdir.

21 Temmuz 1946 Seçimine göre teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin, o günden bugüne kadar geçen zaman içinde, şu kısaca saydığım vazifeleri milletin başlıca

arzu ve ihtiyaçlarını, sıkıntı ve üzüntülerini ön sıraya alarak, bihakkın ifa ettiğine bizler, bu kürsüde yemin eden Milletvekilleri kani midirler?

Buna kani olduğumuzu iddia edersek bu kanaatim umumi efkârın, millî vicdanın kanaatime uygun bulunduğunu ifade edebilmenin delillerine tezahürlerine istinat etmek imkânlarına sahip miyiz?

Arkadaşlar; bizlerin ve her Türk vatandaşının bildiği hâdiseler üzerinde durmaya lüzum görmüyorum. Yalnız, vatandaşın vicdan ve kanaat serbestliği içinde reyini tekrar kullanması ve kullandığı reyin tam bir emniyet içinde aynen inikas etmesi ve bu suretle bu memleketin çok kıymetli, yüksek kapasiteli evlâtlarına bu Mecliste milletin dönüm noktası üzerinde bulunduğu şu anlarda, toplanmak ve çalışmak imkânlarının verilmesi lüzumuna, zaruretine kani bulunuyorum. Buna şu sebebe istinaden de lüzum görüyorum ki o da bu memleketin Milli Mücadele ve Cumhuriyet Devirlerine ait tarihinde Büyük Millet Meclisinin çok büyük ve kıymetli vazifeler görmüş dünya çapında inkılâplar yaratmış olan bazı içtima devrelerinin fedakâr ve feragatli Milletvekilleri gibi bizlerin de yalnız memleketin menfaatlerini, milletin iyiliğini, refahını düşünen fedakâr ve feragat sahibi insanlar olduğumuzu, her türlü dedikoduları toptan tatminkâr cevap vermek kabiliyetini taşıdığımızı, böylece de ispat etmek içindir.

Arkadaşlar; Anayasamızın 25'nci maddesi de bu teklifimin Büyük Millet Meclisince karara bağlanmasına müsaittir.

G. ALİ RIZA ARTUNKAL (Manisa) Vakti gelince, 1950 de inşallah.

BAŞKAN - Necdet Yücer.

Dr. NECDET YÜCER (Çorum) Muhterem arkadaşlarım, Hükümet programının ekonomik durumumuz konusunda biraz aydınlanmak ihtiyacını duyduğum için Sayın Başbakanımızdan bir iki küçük sual sormak arzusu ile kürsüye gelmiş bulunuyorum müsaadenizi rica ederim.

Sayın arkadaşlarını, birkaç gün evvel neşredilen Nisan 1948 aylık istatistik bültenimizi mütalaa ettiğimiz zaman bunun, son sayfasında görürüz ki 1947 Hazirandan 1948 yılı Mayıs ayına kadar devam eden son 11 aylık dış ticaretimiz 300,730.000 liralık bir açık vermiştir. Yani mallarımız dış piyasalarda satılamamakta veya çok güçlkle satılmaktadır.

Bunun türlü sebepleri olmakla beraber bence başlıcaları şunlardır:

1) Dünya ham madde ve gıda maddeleri konjonktürü büyük tenezzüller kaydetmektedir. Buna makabil 7 Eylül 1946 para operasyonuna rağmen ihraç mallarımızın halihazır fiyatları bugünkü dünya fiyatlarına nazaran dahi yüksektir.

2) İstihsal ihraç metotlarımız, harp sonu krizlerinden silkinmek yolunu tutmuş yeni dünyanın bugünkü şartları ile kaabil telif değildir. Bu noktada istihsal, kalite, manüpülasyon, standart, tip ambalaj ve saireyi kastediyorum.

3) 1982 Ottawa konferansının hükümlerine bugün dahi sadakatle bağlı bulunan müttefikimiz İngiltere dominyonlarında birçok ihraç mallarımız üstün kalı-

2. Kadrolarda tasarruf uzun vadeli ise ne mânâ ifade ediyor, kısa vadeli ise içti-mai bir buhran tevhit etmez mi?

3. Bu mali durum muvacehesinde memleketin umumi kalkınmasına yarayacak işler nasıl finanse edilebilecektir?

Biliyoruz ki, yurdumuzun kalkınmasında rol oynayacak ana dâva, köy dâvası, köy kalkınma dâvası, ziraatta bir inkılâp yapabilmemiz davasıdır. Hiç şüphesiz zirai kalkınmamız da bununla muvazi yürüyecektir. Sayın Başbakanın bu dâvayı mün-hasıran iç gelirlerimizle yürütmeyerek yabancı kredilerle halledecekleri yolundaki vaatlerini çok takdire değer görmekteyim.

Arkadaşlar, Hükümet programı. C.H.P. programının inikasını taşıyan matlup bir mükemmeliyette olmasına rağmen bu programın temel konusunu teşkil etmesi lâzım gelen bu iktisadi mevzular hakkında ben şahsan yine küçük de olsa vuzuha ihtiyaç hissetmekteyim,

Aziz arkadaşlarım, dimağımda kıvrılan istifamların bazılarını huzurunuzda arz etmekte ben, ne dünkü Hasan Saka Kabinesini muvaffakiyetsizlikle itham etmek ve ne de yarınki Hükümetin muvaffakiyetinden tereddüde düştüğümü ifade eylemek istiyorum. Bilâkis yeni kabinede vazife almış bazı arkadaşlarımızı tanıy-
orum ki, başlı başına birer değer ifade eden bu arkadaşlarımızın Kabineye girmiş olmaları hiç şüphesiz yarın için bir ümit ve inşirah vermektedir. Bu arada hemen şu mülâhazamı da, arz edeyim ki, şahsi değerine büyük bir inanç beslediğim Sayın Saka arkadaşımız ve onun kabinesinde mesul vazifeler deruhte eden Sayın arka-daşlarım, bugün içinde bulunduğumuz ekonomik ve finansiyel güçlükler karşısında böyle ağır bir yurt vazifesini üzerlerine aldıklarından dolayı cidden takdire ve saygı ile selamlanmaya lâyıktırlar. Onları bu yönden takdir ve tebrik ederken üzerinde durduğum sorular hakkında Sayın Başbakanımızın verecekleri izahların en büyük bir değer taşıyacağından emin olduğumu bilhassa belirtmek ister ve kendilerine de başarılar dilerim.

EMİN SOYSAL (Maraş) – Muhterem arkadaşlar, bugün müzakere edilen Ha-san Saka Hükümetinin programı maalesef Bağımsız Milletvekillerine önceden vak-tinde verilmemiştir. 13.X.1947 de okuduğu beyannamesini Demokratlara ilk önce vermiş, Bağımsız Milletvekillerine vermemiştir.

Arkadaşlarım Hasan Saka programını okurken, sanki Başvekil değişmiş, yeni Başvekil ayrı bir görüş ve duyuşla işe başlıyor ve sanki aynı Başvekil bundan 8 ay önce okuduğu programı tatbik etmiş bitirmiş gibi yeni bir program okuyor diye düşündüm. Kanaatimce Başbakan Arkadaşlar 9 ay önce size bir program arz etmiş-tim, zamanın darlığı ve şartların müsaadesi nispetinde bir kısmını tatbik ettim, geri kalanları da tatbika vakit bulamadan kabinemde tadilât yapmak zarureti hâsıl oklu. Şimdi size yaptığım işlerle yapacağım işleri söyleyeceğim dese ve anlatsaydı daha iyi olurdu. Başbakanın bundan önceki programından bahsetmeyişiinde hakkı vardır. Zira orada yapmak vadinde bulunduğu 23 işi vardı. Onlardan yalnız birisini yapabildi. O da Sıkıyönetimi kaldırmak.

Şimdi okuduğu program ise eskisine nispetle âdeta bir programsızlıktır derssem fazla mübalağa olmaz. Bir Hükümet böyle bir zamanda memleketin her işine ve meselesine dair takip edeceği istikameti ve ulaşmak istediği amaçları ve yapacağı işleri Meclise bildirmeden nasıl işe girer, buna hayret ederim.

Meclis ve onun mümessili bulunduğu millet kendini idare eden Hükümetin yapacağı işleri takip edeceği yolu sarıh ve açık olarak bilmesi şarttır. Hele böyle demokrasi devrinde...

Arkadaşlar; demokrasi; işlerde, sözlerde fikir ve hareketlerde açıklık ve aydınlık isteyen bir idare tarzıdır. Nerede kaldı ki, Hasan Saka, aynı Başbakan 9 ay önce okuduğu programda yapacağını ve takip edeceğini beyan ettiği işi iş ve meselelerden de sara ha ile bahsetmedi. Âdeta onlardan vazgeçmiş gibi meselâ, bundan Önceki programında:

“Hükümetin ehemmiyetle üzerinde durarak ele alacağı işlerden biri, vatandaşların geçim zorluğuna çare aramaktır, ileni millî ölçüde, hem dünya çapında çeşitli sebeplerden doğan bu muğlak mesele ile uğraşmak lâzım gelen tedbirleri aramak üzere ilgili bakanlardan devamlı bir heyet kurulmuştur.” demişlerdi. Bu defa bundan sarıh söz açmıyor ve vaitte bulunmuyor. Böyle olduğuna göre acaba bu mühim ve memleketin hayatî işini halletmek bahtiyarlığına mı erdiler de bahsetmiyorlar. Yoksa çaresiz ve iktidarsız mı kaldılar da vazgeçtiler bunu da öğrenmek isterim. 9 aydan beri bu heyet ne yaptı, ne gibi kararlar aldı? Vatandaşların geçim zorluğuna ne gibi çareler buldu? Bendeniz vatandaşların geçim durumuna ekonomik gidişimize bakıyorum da bu heyet ve Hasan Saka Hükümeti vadettiği bu en Önemli işte muvaffak olamamıştır. Ve iş yapamamıştır. Demek gibi bir bedbahtlıkla karşı karşıya bulunuyorum. Hele Başbakan Muavinin Hükümetin bu program vaadi ortada dururken geçenlerde bu kürsüden “Biz iktidara hayatı ucuzlatmak iddiasıyla gelmedik” şeklindeki sözünü de hatırlayınca bu alanda hiçbir şey yapmadıklarına kendilerinin de kani olduklarını söylemek yerinde olur sanırım.

Filhakika Hasan Saka Hükümeti meşhur 7 Eylül Kararının tatbikatı içinde Hazine altınların bir kısmı mühimini harcandıktan, silolardaki hububat istokları döviz getirileceği ümidiyle tüketildikten sonra işbaşına, gelmiştir. Gerçi bir taraftan dünyaya saadet ve demokrasi bahşedeceğiz diyen emperyalist ve stratejik istilâcıların Orta Avrupa ile iktisadi münasebetlerimize set çekildiğini ve yine bu azgın ihtiraslara karşı büyük bir ordu masrafının yükünü taşımak zorunda kaldığımızı hesaba katmak artık her insaflı vatandaşın bildiği bir hakikattir.

Bu böyle olmakla beraber Hükümetin iş başına geldiği günden beri bu alanda yapmaya muktedir olduğu işler vardı kanaatindeyim:

1. – Bir defa 7 Eylül Kararları harb ekonomisinden sulh ekonomisine geçmişiz ve dünya sulhe kavuşmuş da biz geride kalmışız gibi ahvale ve memleket realitele-ri harici münasebetler çerçevesinde reel bir gözle müşahade edilmeden verilmişti. Hasan Saka Hükümeti pekâlâ bu kararın hatalı tatbikatını ortadan kaldırılabildi. Ne yapalım zararın neresinden dönülürse kâr addederdik.

2. – Hariçten memleketimize getirilen lüks otomobiller, naylonlar, 300 liraya kadar yükselen çocuk oyuncaklarının ithaline pekâlâ müsaade edilmeyebilirdi. Biz döviz gelecek, zengin olacağız veya yaralarımızı saracağız derken bir de baktık ki, etrafımızı 15-20 bin liralık otomobiller, binlerce liralık tuvaletler, en üstün kalitede iyi kumaşlar, nazeninim 2 - 3 yüz liralık çocuk oyuncaklar sardı. O nasıl Hükümet ki, bu israflara, bu lükse müsaade eder ve memleketin servetini heder ettirir, sonra da çıkar, hayatî işler konusunda param yoktur der durur.

(Not: 3. madde tutanaklarda yoktur.)

4. – İstihlâk ve Muamele Vergilerini tedricen azaltmak ve kaldırmak gibi daha radikal yollara gidebilirdi.

5. – Millî Müdafaa masraflarında esaslı ve aslî işi sarsmadan tasarruflar yapabildi.

Meselâ, bugün masrafları 35-40 milyon lirayı bulduğunu saydığım emirlerle meselesini bir kalemde ve radikal olan kahraman subaylarımızın mertliğine ve vatanperverliğine dayanarak kaldırabilirdi. Keza Ordu levazımâtı alım satım işlerinde esaslı surette tasarruf temin edecek değişiklik yapabiliirdi. Bir kısım birlikleri bulundukları mahallerde Nafia ve Ziraat alanında prodoktif hale sokabilirdi. Hattâ askerî talim ve terbiyeye hâlel getirmeden ve nihayet talim ve terbiyede yapacağı esaslı tadilâtla askerlik müddetini kısaltarak uzun müddet vatandaşların istihsal sahasından uzak kalmalarını önleyebilirdi.

6 – Bugün 3-4 lirayı bir liraya toplayan bir milyar iki yüz bin liralık bütçeyi 150 milyon liraya, yani çok pahalıya idare eden Maliye Bakanlığı teşkilât ve usullerinde radikal ve rasyonel tadilât yaparak Devlet bünyesinde Maliye usullerinden doğan lüzumsuz kırtasiyecilik ve formaliteleri hiç olmazsa kısmen ortadan kaldırarak mühim miktarda para ve eleman tasarrufu yapabiliirdi.

7. – Çalışma, Ticaret, Ulaştırma Bakanlıklarını lâğvederek bunların Devlet bütçesinde açtığı büyük masrafları ortadan kaldırabilirdi. Ve Çalışmayı Sağlık Sosyal, Ticareti Ekonomi, Ulaştırmayı da Bayındırlık Bakanlıklarına birer Umum müdür-lükle bağlayabilirdi. Bizim gibi fakir bir millet böyle radikal tasarruflara girişmez de bir mirasyedi gibi dünyanın en büyük ve en zengin milletlerini takliden geniş masraflı müesseseler kurmaya kalkarsa çaresi bulunmaz sıkıntılara düşeceği tabiidir.

8. – Şimdiki beyannamesinde yeni memur almayacaklarını söylüyorlar. Bendeniz daha ileri gitmelerini, bu sahada da radikal tedbirler almalarını lüzumlu görürüm. Birçok Vekâletlerin ve Devlet Teşekküllerinin bünyelerinde hiçbir işe yaramayan memuriyetler ve fuzuli elemanlar vardır. Bunları da süratle kaldırmak lâzımdır. Bu noktada şunu da ifade etmeme müsaade buyurulsun, evet Hükümet memur almayacakmış ama ve hepsinin istikameti memurine yöneltilmesini mektep ve öğretim müesseselerimiz hakkında ne düşünürler, bunların yapacakları zorlamaları nasıl önleyecekler? Bu noktayı da programlarında sarahatle ifade etselerdi faydalı olurdu.

9. – Bütün Devlet dairelerinde randımanlı, az zamanda çok verimli iş yapma esasını takip ve tesis edebilirlerdi. Bu meyanda her dairede memurun birer iş defteri tutarak sabahdan akşama kadar yaptığı işleri o deftere yazdırmak ve icabında âmirine göstermek yolu tutulabilirdi.

10. Evvelki programında istihsali artırmaktan bahis buyurmuşlardı. Bendeniz bu sahada da alınmış radikal tedbir göremedim. İstihsal kolay artar mı? Kasaba ve şehirlerde adedleri günden güne artan yüzlerce, binlerce kahvehanelerde sabahdan akşama kadar oturan vatandaşlar için bir çare düşünmedikçe istihsal durup dururken artar mı? Günlük mesailerinin tutarı sıkılınca 2-3 saati geçmeyen Devlet daire ve memurlarının ve diğer müessesatın iş saatleri artırılmadıkça istihsali artırmak lâfla olur mu? Vatandaşların çalışma metot ve aletlerinde değişiklik meydana getirilmedikçe, biz bugün ciddî bir ziraat aletleri fabrikası kuramadık, Hükümetler ve bilhassa istihsali artıracığını va'deden Hasan Saka Hükümetinin bunu yapmasını ve hiç olmazsa teşebbüs etmesini beklerdik. Hâlbuki evvelki programında “Ekonomi hayatının temeli olan toprak istihsallerini artırmak için ilk iş ziraati iptidai vasıtalarından kurtarmaktır, bu yolda gereken tedbirleri alacağız” dememişler miydi?

11. – Avrupa ile olan ticari münasebetlerimizde daha faal ve müessir çalışmalar yapamaz mıydı? Sefaretlerimi, ticaret ataşelerimiz, sefaret memurlarımız bu noktadan ciddî bir revizyona ve tasfiyeye, ıslaha tâbi tutulamaz mıydı? Daha geçenlerde Amerika'daki mubayaa heyetlerimizle Vaşington Sefaretimizin alakasızlık denecek derecede münasebetlerine ait esefli hâdiseyi hepimiz dinlemedik mi? Bunlar Hükümeti ve Devleti harici ekonomi tesir ve münasebetleri bakımından daimî suretle ikaz edip gelecek hâdiseleri önceden kestirmemize yardım etmeleri lâzım gelmez mi? Hükümet odur ki, her taraftan kurduğu gözetleme cihazı ile doğandan ziyade doğacak müspet ve menfi hâdiseleri karşılayacak mukaddem ve siper tedbirler almayı bilsin.

12. – Zirai istihsali artırmayı düşünen ve va'deden Hükümet bugüne kadar malesef zirai istihsali temin ve müessir surette tezyit edecek ovaların ve mümbit topraklarımızın ıslahına ait hiçbir teşebbüs ve tedbir almamıştır dersem acı duyarak söylediğimi de kabul etmenizi rica ederim. İşte geniş Adana ovası, işte Amik ovası, Maraş ovası, nihayet ıslah edildiği takdirde bir ülkeyi besleyecek olan Mezopotamya sahası.

Bu ovaları verimli bir şekilde işletmek için para ve eleman mı bulamazdı? Bunu da diyemezler. Zira bir handede ve radikal olarak birçok bina inşaatını durdurarak oralarından tasarruf edecekleri paralarla, bir kısım askerî birlikleri ve hattâ tatil kampları vasıtasıyla elverişli mekteplileri nihayet işsiz unsurları buralarda çalıştırarak ovaları ıslah etmeye girişemezler mi idi? Fakat arkadaşlar bunlar için yılmaz bir irade ve çalışkanlık ister.

13. – “Fabrikalarda maliyetin indirilmesine, kalitenin yükseltilmesine çalışacağız” demişlerdi. Bunu da yaparak, hattâ bir teşebbüs dâhilinde fedakârlığı da göze alarak fabrika mamulleri piyasasının ucuzlamasına âmil olamazlar mı idi? Böyle

değil ise niçin va'detmişlerdi? Bir Hükümetin va'dettiğini yapması gerekmez mi? Aksi birbirimizi aldatmak olmaz mı?

14. – Hayata canlılık ve hareket vermek yönünden kendi ifadeleri ile “Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerin uzun vadeli bir plânla kesin olarak kararlaştırılıp ilân edilmesi olacaktır” diye vaitte bulunmuşlardı. Bugünkü programda bundan bahis yok, yoksa vaz mı geçtiler?

Evet, Cumhuriyetin ilk yıllarında hususi teşebbüslere geniş yer ayırmak imkânı yoktu. Çünkü memleket baştan aşağı fakirleşmişti. Şahsi teşebbüs erbabı, ticaret ve zanaattan anlayan vatandaşlarımız yok denecek derecede azdı. Hâlbuki bugün durum haylice değişmiştir. Hususi şahısların ellerinde birikmiş ve bankalarda ölü bir surette duran bir hayli sermaye vardır. Bu sermayenin istihsal sahasına dökülmemesi türlü korkulardan ileri gelmektedir. Eğer Hükümet vadettiği gibi yeni kanun ve kararlarla hususi, teşebbüslere harekete geçmek imkânını artırsa ve kolaylaştır- sa idi birçok şirketlerin kurulması ve toplanan, sermayelerin çeşitli istihsal sahala- rında faaliyet göstermeleri haylice kolaylaşacaktı.

Arkadaşlar; bizim bir de Şarki Anadolu'muzun kalkınması ve oradaki tabiat servetlerinden istifademiz meselesi vardır. Hasan Saka Hükümetinin dokuz aylık faaliyeti arasında Şark vilâyetlerinde sanayii teşvik maksadıyla bir hayli kolaylıklar göstereceğini duymuştuk. Bunu kuvveden fiile çıkarmak ne kadar iyi olurdu. Dün- yanın demokratik gidişine uymak isteyen bir Hükümetin memleketi kalkındırma işinde hususi teşebbüs erbabını kendisine rakip saymaması, onları memleketin is- tihsalini yükselten yardımcı birer unsur telâkki etmesi ve buna göre kanunlarda, kararlarda, icraatta türlü kolaylıklar göstererek taşlaşmış olan özel sermayelerin istihsal sahasına akmasını temin etmesi şart ve lâzım değil midir?

15. – Nihayet arkadaşlarım: Hasan Saka Hükümeti hayatı ucuzlatmak ve eko- nomik bünyede sosyal adaleti temin etmek yönünden de mi harekete geçemezdi? Bugün şehir ve kasabalarımızda her nevi alım ve satım işlerinde âdilâne ve müsta- kar bir piyasa yok dersem şahsi, kanaatimce mübalâğa etmiş olmanı. Herkesin şu Ankara'da bile bir gün çarşı ve pazarları dolaşması bu kanaate ulaşmasına kâfidir. Bir kilo domates çeşitli dükkân ve ellerde 50 kuruştan 150 kuruşa kadar satılır. Bir fincan kahve 7,5 kuruştan üç liraya kadar türlü kahvelerde satılır, bir porsiyonluk kebab türlü lokantalarda 50 kuruştan 200 kuruşa kadar yedirilir. Aynı bir göm- lek 15 liradan 25 liraya kadar çeşitli dükkânlarda satılır. Aynı otomobil aynı yolda gündüz ayrı bir fiyat, gece ayrı bir fiyata adam taşır da insan ihtiyarını elden bıra- karak Hükümet nerede, belediyeler nerede, valiler nerede demez mi? Hükümetin bu kontrol işinde ciddi kararlar alması ve izahata geçmesi mümkün değil mi idi? Kanaatimce Hükümetin başlıca işleri bunlardır, bunlarla uğraşmaktır.

Eğer Hasan Saka Hükümeti şu saydığım 15 noktadan harekete geçerek çalış- saydı sanırım vaitlerini yerine getirmiş olur ve bugünkü programını da sevinerek dinlerdim.

Hasan Saka bundan evvelki programında kömür havzasını ıslah ve geliştirme- yi, yol işlerini, ulaştırmada kolaylık temini gibi sahalarda da vaitlerde bulunmuş-

lardı. Bu programda bunlardan bahis yok. Acaba bu işleri olurlar mı bırakacaklar? Biz Hükümetten her iş sahasında mevcut bütçe imkânlarına göre neler yapacağına dair önemlerine göre sıralanması, bir iş programı bekleyerek hele Milli Eğitim, Ziraat, Nafia, Sağlık ve Sosyal Bakanlıkları için bir arzum büyüktü. Maalesef okuduğu programda naçiz arzuma nail olmaktan bizi mahrum bıraktılar. Şimdiye kadar Hükümetin bilhassa ciddî bir ziraat programı yapıp Meclise getirmesini de ayrıca teessürle kaydetmek isterim.

Sayın arkadaşlar. Hasan Saka ilk programında “aşırı sağcı ve solcu tahrik ve teşkillere karşı çok uyanık ve tedbirli olmak azmindeyiz” demişlerdi. Bu programda bu noktadan sarıh olarak bir bahis yok. Acaba bu hususta uyanık ve tedbirli olmaktan vaz mı geçtiler, yoksa uyanık ve tedbirli olamadıkları için sözünü edip bize hatırlatmak mı istemediler? Bu noktayı cidden öğrenmek isterim. Bu meselede Hükümetin bilhassa bu zamanda programının başında açık ve katî ifade ile Meclise karşı. Millete karşı teminat vermesi her sahada neler yaptığını ve daha neler yapacağını söylemesi gerektir. Hiç olmazsa aşırı solcu dediği tahriklere karşı bu güne kadar Meclise bir kanun tasarısı getirmeli idiler. Böyle bir kanun tasarısını ancak Hükümet getirebilir. Zira bu tasarıya esas olacak delil ve vesaik daha ziyade onun arşivlerinde ve örtbas mahzenlerindedir.

Hükümetin bu husustaki alâka ve dikkat derecesine ait verdiğim bir misali geçende Yüksek Meclis müşahede, esfle seyretmek fırsatını bulmuştur. Hükümetin ve hattâ Hükümeti etin bugünkü dünya cereyanlarına nispetle aşırı sağcılık tâbirini de hudutlandırması lâzımdır. Halkımızın, gençliğimizin buna ihtiyacı vardır.

Arkadaşlar; bugünkü kötü ve beşer tabiatını alçaltıcı, bayağı materyalist cereyana karşı bu memlekette ruhlara neşe yaratan, istikbale ve hayata karşı güven duygusunu artıran, sinir ve adalelere hareket ve cesaret aşılayan bir mânevi hava yaratmaya ihtiyacımız olduğunu zannederim. Hepiniz kabul buyurursunuz, bendeniz Hükümetlerin ve Hükümet adamlarının böyle bir hava yaratacak hamlelerle iş başı etmelerini bilhassa lüzumlu bulurum. Niçin Hasan Saka Hükümeti bu hususta güven verici vaatlerde bulunmuyor? Buna da hayret etmekten kendimi alamıyorum.

Nihayet son söz olarak bendeniz Hükümetlerden laf değil semereli ve muvafakiyetli iş beklerim. Beklediğimi göremezsen böyle konuşmakta beni mazur görünler.

HASAN POLATKAN (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar; bundan sekiz ay önce bir yaz tatili günü Meclis toplantıya çağırılmış ve Sayın Hasan Saka, kurduğu Hükümetin programını okumuştur. Okunan o program, başarıma imkânları olup olmadığı düşünülmeden ortaya atılan boş vaatlerden ibaretti. Sadece vaatlerde bulunmakla bir cennet kurmak mümkün olsaydı, Sayın Hasan Saka en kısa zamanda muvaffak oluverecekti. Fakat boş vaatlerde bulunmakla ne bir cennet kurmak mümkün olacaktır ne de milletin itimadı kazanılabilecektir. Sekiz ay önce okunan o programda, memleketin bugün büyük bir derdi olan mesken buhranını önlemek için çimento, kereste, demir gibi inşaat malzemesi sıkıntısını giderecek çarelere

başvurulacağından bahsolunduğu halde bugüne kadar bu hususlarda en ufak bir tedbir dahi alınmamıştır.

O programda vatandaşın geçim zorluğuna çare aranılacağı yazılmakta idi. Geçim zorluğu, hayat pahalılığı halkımızın kesesini ve sıhhatini kemirmekte olduğu halde bugün memleketimiz için bu kadar hayati olan bu mesele de, bulunan çare, kurulan bir komisyona rapor hazırlatmaktan ileri gidememiştir.

O programda ziraatin iptidai vasıtalarından kurtarılması için gerekli tedbirlerin alınacağı şeklinde malzeme kaynağı ve bu işin malî imkân ve hududu düşünülmeden ileri sürülen boş vaatler hususunda en ufak bir tedbir bile alınmadığı gibi Devlet elinde bulunan işletme çiftliklerine verilecek şekilde yine böyle bir vaat olmaktan ileri gidememiştir.

O programda, dış ticarette bilhassa zaruri harb ihtiyaçlarını karşılı yan eşyanın ithaline devam olunacağı gösterilmiştir. Dış ticaret sahasında Hasan Saka Hükümetinin gösterdiği alâkasızlık ve beceriksizlik memleketimiz için felâket sayılabilecek bir hal almış, döviz kaynağımızı teşkil eden ihraç mallarımız elimizde kalmış, buna mukabil lüks ithal eşyası pazarlarımızı istilâ etmiştir.

Bunlardan başka yine o programda ulaştırma işlerinde tarifelerin istihsali teşvik edecek bir şekle sokulacağı, Devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerin geniş olarak ilân olunacağı, fazilet ve ahlâk savaşında müessir tedbirler alınacağı şeklinde yapılan vaatlerinin hiçbirinin yerine getirilmediğini de söylemeye ve hatırlamaya lüzum bile yoktur.

Hele o programda, esaslı tasarruf yoluna gidileceği vâdolunduğu halde kısa bir müddet sonra 1948 yılı bütçesinin, 128 milyon lirası iç istikrazla kapanmak üzere ve masraf kısmı da bir evvelki yılın masraf bütçesine nazaran 106 milyon lira bir fazlalıkla Meclise getirilmiş olması Hasan Saka Hükümetinin sözleriyle hareketleri arasında ne büyük tenakuzlar bulunduğunu göstermeye kâfidir.

O programında, Devlet kadrolarında rasyonel bir çalışma sistemini vadeden bir Hükümetin memurların, mesai saatleri içinde dairelerine muntazaman devamların dahi temin edemeyecek bir aciz göstermekte olması acıklı bir keyfiyettir.

Aynı partinin malî olmalarına rağmen hareketleri, prensipleri bakımından birbirine asla uymayan Halk Partisi Hükümetlerinden, çeyrek asırdan beri, yerine getirilmeyen programlar ve vaatler dinlemeye alışmış olan Türk milleti bugün eski Başbakanın kurduğu yeni kabinenin programı ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Sekiz ay müddetle bir mirasyedi rehaveti içinde iş başında kaldıktan sonra arkasında et, hububat, ekmek, şeker, gemi mubayaası işleri gibi bir yığın pürüzlü hâdiseler bırakarak yuvar binan Sayın Saka Kabinesi sekiz Bakanını da değiştirerek yine işbaşına geldi.

Memleketin malî takatsizliği, dış ticaretimizin perişanlığı, iç ekonomimizin acıklı hali, 7 Eylül kararlarının, felâketli neticeleri karşısında bütün, bu acıklı manzaraya sebep olan İktidar Partisinin ikinci defa tecrübeye girişeceği Sayın Hasan

Saka Kabinesinin, aralarında fikir ve inanış birliği olmayan Bakanların meydana getirdikleri bu Kabinenin maalesef hiçbir iş göremeyeceğini anlamak güç değildir.

Sayın Hasan Saka'nın yeni Hükümeti, yeni programında memleketin bugün içinde çırpındığı malî, iktisadi ve ticari güçlükleri mazur göstermek gibi bir yola sapmış ve bu güçlüklerin. Millî Savunma masraflarının ağırlığından ileri geldiğini söylemek suretiyle 1939 yılından beri gelen geçen Hükümetlerin buldukları ve istismar ettikleri ucuz esbabı mucibeyi yeni bulmuş gibi ileri sürmüştür. Fakat vatandaşlarımız altı yıl müddetle harb etmiş olan bir kısım milletlerin kalkınma işlerinde ve iktisadi şartlarda, bugün bizden çok daha iyi bir durumda olduğunu görmekte ve çekilmekte olan iktisadi sıkıntılar içinde bulunan zahiri sebebe artık inanmamakta, bu sıkıntıların iş bilmemezlikten ve acizden ileri geldiğini gayet iyi anlamaktadır.

Bir Kabine iş başına geldiği zaman vatandaşların hiç olmazsa bir ümide kapılmaları ve kapıldıkları ümidin tahakkuk edebileceğini beklmeleri gayet tabii bir yol olduğu hake Hasan Saka'nın yeni Kabinesi karşısında vatandaşlar hiçbir ümide kapılmayacaklar, Hasan Saka'nın eski Kabinesi zamanındaki sekiz aylık perişan işlerine ve siyasetine, yerine getirilmeyen valilerine bakarak yeni Kabinesi hakkında da hüküm vermekte tereddüt etmeyeceklerdir.

ALİ RIZA ESEN (Siird) – Sayın arkadaşlar; bazı düşüncelerimi huzurunuzda belirtmek için mâruzâtta bulunacağımı; sözlerime Yedinci Devre Parti Kurultayında söylenen bir sözü hatırlatmakla başlayacağım.

Gençlik hakkında orada bir medhiyede bulunmuşlardı ve bunu şu suretle bağlamışlardı; hali hazır Meclis topluluğu kalite itibariyle noksandır. Ben itiraz etmiş, demiştim ki, bu Meclis, sinesinde 150 genci toplamıştır. Bu gençler memleketin irfanı ile ve kalkınması ile meşgul olmuşlar ve olacaklardır. O zaman oradan kendilerine sevgi ve saygılarımı sunmuştum. İşte bugün bu gençleri bu Kabinenin içinde görmekle sevinç ve sürür duymaktayım.

Arkadaşlar; bu gençlerin kısaca gördüğüm tarihçelerini arz edeceğim:

Kabine içine giren dört arkadaştan Fuad Sirmen İtalya'da Hukuk Fakültesini ikmal etmiştir.

SEDAD PEK (Kocaeli) - Ne lüzum var bunları söylemeye, herkes biliyor bunları.

ALİ RIZA ESEN (Devamla) – Evet lüzum vardır. Sonra Cemil Sait Barlas arkadaşımıza geçiyorum. Kendisi gençtir, 40 yaşını geçmemektedir. Almanya'da yüksek tahsilini Hukuk Fakültesiyle birleştirerek bilgisini ve tecrübesini artırmış, genç Bakan arkadaşımızdır.

Tahsin Banguoğlu; Almanya'da tahsil yapmış, öğretmenlik yapmış, tecrübeli bir arkadaş olup Doçentlikten profesörlüğe yükselmiştir.

Kasım Gülek; Avrupa'da tahsil etmiş, Paris ve Almanya'da tahsilini kuvvetlendirmiş, Amerika'da ihtisas tahsil etmiş, Fransa'daki tahsili ile hem Avrupa ve hem de memleketinin düşüncelerini birleştirmiş genç bir arkadaşdır. (*Nihat Erim sesleri*)

Arkadaşlar, Nihat Erim arkadaşımıza gelince; genç yaşında Hukuk tahsilini Türkiye’de yapmış ve gazetelerdeki yazdıkları kuvvetli yazısına göre en yüksek mevkii ihraz etmiş ve Fransa’da Yüksek Hukuk tahsilini ikmal etmiş kıymetli gençlerimizdendir. Bu suretle bu arkadaşların iştiraki ile bu kabine teşekkül etmiş ve en kuvvetli bir kabine olmuştur. Bunların yaşları da 36-45 yaş arasındadır. Kabineye giren altı arkadaşımız daha vardır ki, bunlar da memlekete muhtelif sahalardaki yaptıkları hizmetleriyle tanınmış kıymetli arkadaşlarımız olup, yaşları ise 50-56 arasındadır. Emin Erişirgil haddi zatında makul, iş bilir, kuvvetli, kabiliyetli karakterli ve taze bir kafaya malik bir arkadaştır.

Cavit Ekin; Diyarbakırlıdır, memlekette muhtelif mühim vazifeler almış kıymetli bir arkadaşımızdır. Aynı zamanda; Yüksek Murakabe Heyetinde iktisadi Teşekküllerin yükselmesine ve düzenlenmesine hizmet etmiş, on sene beraber çalıştığımız bir arkadaştır. (*Gülüşmeler, bravo sesleri, sadede sesleri*)

Hüsnu Çakır; Dördüncü Devrede Milletvekili seçilmiş, birçok valiliklerde bulunmuş, İktisat Bakanlığını yapmış ağır başlı, olgun, kudretli ve kendisinden her zaman istifade edilecek bir arkadaştır. (*Gülüşmeler, gürültüler, bravo ve sadede gel sesleri*) Müsaade buyurun. Bunları arz edeyim: Heyeti umumiye nazarında bu hususları tecelli, ettirdikten sonra esas konuya geçiyorum.

Arkadaşlar, Hükümet, beyannamesinde iki noktaya ben de ilişmek zarureti hissettim. (*İşte bu olmadı sesleri, görüşmeler*)

Birincisi; banka memurlarına ait bir meseledir. Banka memurlarını korumak benim için de bir vazifedir. Bir tasarruf meselesi var. Bunlara 4598 sayılı Kanun bir hak vermiştir. Bu tasarruf işinin bunlara da şümulü olacak mı olmayacak mı? Bunu da anlamak istiyorum. Çünkü bankacılık bizde Cumhuriyet İdaresiyle kurulmuş bir müessesedir. Son zamanlarda bu müessesenin zayıflamaya başladığını görüyoruz. Saltanat Devrinde bir Ziraat Bankası bir Emniyet Sandığı bir de Osmanlı Bankası vardı. Sonradan Meşrutiyet İdaresi tarafından İtibari Milli Bankası kuruldu. Bu banka da Milli harakâtı mütaakıp tasfiye edilerek İş Bankası oldu. İş Bankası hakikaten memlekette büyük bir inkişafa mazhar oldu. Son zamanlarda birçok yeni bankalar teşekkül etti. Bu Bankalar memurlarına kendi prensip ve programları icabı oldukça geçindirecek ve ahara muhtaç olmayacak derecede bir para vermekte idi. Fakat son zamanlarda çıkan bir kanunla Devletin hissesi bulunduğu bazı bankalar bareme tâbi tutuldu. Bu vaziyet birçok memurların zararını mucip oldu.

Sonradan yapılan bir kanunla bunlara genişlik verilmiş, aynı zamanda kendi paralarıyla idare edilen bankalar istedikleri gibi harekette serbest kalmışlardır. Bizim bu arada ana bankamız olan Ziraat Bankası vardır, buna temas edeceğim; diğeri de Milli bankamız olan Merkez Bankasıdır Buralarda çalışanlar, eğer bugünkü Barem devam edecek olursa kendi paralarıyla idare edilen hususi bankalara akın edeceklerdir. Bu bakımdan bunların haklarının da korunması ve bu hususta bir tasarı hazırlanması zaruridir. Çünkü kendi kanunlarıyla bunlar, Muvazene-i Umumiyyeden maaş alan memurlara göre bir alt dereceye inmiş bulunuyorlar. Meselâ

bankada 300 liralık bir memurun eline 220 lira, Devlet Bütçesinden alana ise 250 lira geçmektedir ki, bu da ayrıca düşünülecek bir mevzudur, ikisi arasında 30 liralık bir fark hâsıl olmaktadır. Hâlbuki Bankalarda çalışan arkadaşların rasyonel çalışmaları Devlet memurlarından farklı ve daha faydalıdır. Bu noktayı Hükümetin nazarı dikkatine arz ederim.

İstihsalde rasyonel olmasıyla büyük fayda temin eden kısımlar için de bir rica da bulunmak istiyorum. Benim seçim yerim olan Siird’de on sene evvel yaptığım bir gezi sırasında gördüğüm birçok memurlar arasında çok değerlileri, gençleri vardı. Doktorlar, kaymakamlar falan. Bu arkadaşların hakikaten mesaisine yakinen şahit oldum ve takdir ettim. Bunlar gündüzleri yaptıkları bunca mesaiye rağmen geceleri rahatça barınacak bir yerden mahrumdurlar. Ben bu hususu vaktiyle Partiye yazdığım bir raporda zikrettim. Hükümetin bu Şark taraflarının mesken meselesine âzami dikkat etmesini rica ediyorum.

Saraçoğlu Hükümeti bu uğurda altı milyon lira kadar sarf etti. Dördüncü Genel Müfettişlik zamanında da bir hayli imar işleri yapılmıştır. Onlar hakkında bir diyeceğim yoktur. Yalnız yeni yapılacakların iskeletleri hazır, onların ikmal edilmesi lâzımdır. Bunun üzerinde durmak isterim.

Arkadaşlar; Hükümetin beyannamesinde havai bulutların çok kesif ve karanlık olduğuna işaret edilmektedir. Acı günlerin daha henüz geçmediği, bunu önleyecek tedbirlerin alıncaya kadar vatandaşların şurada burada taşkınlık yapmamaları mânasını ifade eden sözler vardır. Bu yerindedir.

Arkadaşlar, şunu kabul etmek lâzımdır ki, bizim aramıza giren kara şeytanlar herhangi bir zaman böyle hariçten taşkınlık yapmışsa bu zamana tesadüf ediyor. Bunu kendi tecrübem ve müşahedelerimle tebarüz ettiriyorum. Binaenaleyh, mümkün olduğu kadar Demokrat arkadaşların bunlardan tevakki etmesi lâzımdır. Çünkü onlar da bu memleketin çocuklarıdır.

Arkadaşlar, şunu da huzurunuzda belirtmek isterim, bu memlekette demokrasi hayatını isteyen yalnız onlar değil, bütün memleketin çocuklarıdır, ta Selimi Salis’ten beri bu gaye için çalışmış olanlar bu milletin evlâtlarıdır. Bunu kabul etsinler. Bunu görmeyecek, bilmeyerek bu işin yürümesini istemeyecek, bir fert yoktur.

İnönü, 1944 yılında İstanbul Üniversitesinde verdiği nutukla bunu açıkça belirtti ve 1945 yılında bunu meydana getireceklerini vait buyurdu.

Arkadaşlar; bu, elbirliği ile yapılacak bir şeydir. Bu işi ben yaptım, sen yaptın gibi şeyler asla mevzubahis olamaz. Binaenaleyh, yapmak islediğimiz şeyi, yaşamasını istediğimiz şeyi böyle acı hareketlerle karşılasak boğarız. Bunu boğmamak için elbirliği ile ve bilgi ile çalışmak, yürümek lâzımdır. Bunu yapmaya çalışan Hükümetler de onun başında bulunanlar da bu memleketin iyi evlâtlarıdır.

Arkadaşlar, yine tekrar bu kürsüden pahalılıktan ve 7 Eylül kararlarından bahsettiler. Ben de bu hususla fikrimi söylemek isterim. Herhangi bir arkadaşın düşüncesinde bir müphemlik olursa kendisi ile koridorda münakaşa ya hazırım.

Beyler, pahalılığın başlangıcı (7) senedir dolu bir kütleyi silâh altında tutmamızdan ileri gelmiştir. Çünkü istihsal yapan kuvvetli ve sağlam kolları bu sahadan ayrılmış ve müstehlik hale gelmişlerdir. Onları doyurmak, için geride kalan kütle çalışmakta ve onları beslemektedir. Sekiz senedir bu memleketin bu uğurda sarf ettiği para üç milyar liradır. Bu üç milyar liranın mahiyetini ifade edebilmek için bunu bir kere kafaya vurup ölçmek lâzımdır. Bunun bir milyar 700 milyon lirası istikrazda, 300 milyonu Varlık Vergisi ile ve diğerleri de memleketin geliri ile karşılanmıştır. Fakat istikraz yapmamıştır. Bu şekildeki bir hükümet, para çıkarırsa, bu hayatiyetini kurmak için zaruri değil midir? Memleket gençliğini harpten kurtarmıştır. Çünkü gençlik bu memleketten gitti mi, hiçbir şey kalmaz.

Şimdi altının kıymeti 35 liradır, evvelce on lira idi. Dün etin kilosu 50 kuruştı, bugün 250 kuruştur. İşte bunu düşünmek ve bunu yapmak lâzımdır, bu ancak muhakeme ile bulunabilir. Şimdi arkadaşlar benim söylediklerimi dinlerler ve kalpleri ile tasdik ederler, (*Gülüşmeler*)

Arkadaşlar, ticaret meselesinden bahsettiler.

Bizim ticaretimizi bel eden Almanya idi, 80 milyonluk Almanya idi, bu aradan çıktıktan sonra, bu düşüklük olmuştur. Şimdi iki seneden beri devam eden kriz içinde Almanya'nın neresinde bu malları satardık, bir zamanlar biz Almanya'ya bir heyet gönderdik, bu ihraç işini tetkik etti. Avrupa kalkınmış diyorlar. Neresi kalkınmıştır? Açlık, sefalet sürüp gitmekte...

Bu defa Hükümet Almanya'ya fındık verecekti, Amerika'ya tütün satacaktı. Onlar, fındığı biz ne yapacağız, çikolata yeriz diyorlar. Evet, bizim ekme yediğimiz gibi onlar da daha çok çikolata yerler.

Tütün meselesine gelince; Amerikalıların kendilerince tanınmış Virjinya tütünleri vardır. Halbuki bizim tütünlerimiz evsaf itibariyle dünyaca tanınmıştır. Onlar diyorlar ki, sizin tütünleriniz vasıf itibariyle çok yüksek fakat fiyatları çok pahalıdır. Bizim tütünümüz ise daha ucuzdur. Alâkalı Bakan bu tütün işini halletmiştir, bu cihetten kalbim müsterihtir. (*Kâfi, kâfi yeter sesleri*), (*Çok teşekkür ederiz sesleri*) Burada Sinan Tekelioğlu'nun safsatasını dinlersiniz de beni dinlemezsiniz... (*Gülüşmeler ve alkışlar*)

Arkadaşlar, şimdi de Ticaretten bahsedeceğim: Bu noktadan bu hatayı yalnız Halk Partisine yükletmekte bence çok büyük hata vardır. Çünkü Hükümet bu işe başladığı vakit, hepimiz biliyoruz, 1931-1932 de ticaret esaslarını kurduğumuz vakit işe takas ve gümrükle başladık. Bunu böyle yapmak zaruretinde idik. Malımızı Almanya'ya veriyorduk. Eğer biz o vakit değerli mallarımızı İsterlin veya Dolar piyasasına göre iyi pazarlar bulup ticaretimizi ona göre organize etseydik bugün böyle bir müşkülâtla karşılaşmazdık. 1939 yılında harb başladığı vakit İsterlin'in kıymeti 10, 30, doların kıymeti ise üç lira idi. Vaktaki İngilizler altın ayarından ayrıldılar, isterlin 7,40 a düştü. Ondan sonra biz İngilizlerle ticarete geçtik ve dört sene Almanlarla ticareti kestik. İngilizler bizim gönderdiklerimize %80 prim veriyordu. İşte bu 7 Eylül kararlarını alma bu şekillerden doğdu. Benim partici ve aleyhte bulunan

arkadaşlarımın buna muarız oluşlarına hayret ediyorum. (*Gülüşmeler, gürültüler*) Bu söyleyen arkadaşlar benimle görüşsünler, kendilerini ikna edemezsem ondan sonra söylensinler. (*Bravo sesleri, alkışlar*) Arkadaşlar; bu 7 Eylül kararlarında bu, esaslı bir nokta olmuştur. Bir kere beynelmilel bir banka kurulmuş ve biz de buna dâhil olmuşuz. Bunu yapmasaydık Rusya gibi olamaz mı idi, izole bir şekilde olamaz mı idik? Ben herhalde mütteliklerle elele vermek mecburiyetine kaniyim. 7 Eylül kararları lâzımdı, fakat tatbikatta hata edildi. Hepimiz biliyoruz ki, 7 Eylül kararlarından evvel, Saraçoğlu Hükümeti zamanında 236 ton altınımız vardı. Bu 7 Eylül kararı bundan doğma bir meseledir. Mâruzâtım bundan ibarettir.

KEMAL ZEYTİNOĞLU (Eskişehir) – Muhterem arkadaşlar; Birinci Saka Hükümetinin bol vaitli programı, muhalefetin adım adım takip ve ikazları karşısında bile tahakkuk sahasında inhizama uğradıktan sonra ikinci Saka Kabinesi, beyannamesini elbetteki tevile müsait şu şekli ile hazırlamak ve Yüksek Meclise sunmak cihetini iltizam edecekti. Ve işte onu yapmıştır.

Eski Kabinenin bir soru münasebetiyle hayat pahalılığı ve geçim zorluğu hakkındaki vaitlerini inkâra kadar giden beyanlarından sonra yeni programının bu gibi halleri önleyici bir şekilde elâstiki olarak tertiplenmiş olmasını da gayet tabii bulmak lâzım gelir. Her maddesi ayrı ayrı vuzuhtan âri bu programın en itinalı ve göze çarpan yegâne tarafı umumi ve müteredit oluşudur. Derhal açıklamak yerinde olur ki, güvenoyu almak üzere karşımıza çıkan yeni Hükümet bununla daha işe başlarken kendine olan itimatsızlığını göstermiş bulunmaktadır.

Muhtelif hatip arkadaşlarım programın ana hatları üzerinde birçok tenkitler yaptılar. Bendeniz de programda hemen hemen hiç yer almamış bulunan Nafia işlerine kısaca temas edeceğim. Her şeyden evvel şunu tebarüz ettirmek ve Yüksek Meclisin dikkat nazarına arz etmek isterim ki, bütçede büyük bir mevki işgal eden ve Hükümet faaliyetlerinin en mühimlerinden olması lâzım gelen Bayındırlık işlerimiz bugüne kadar, bir staj sandalyesi olmaktan kurtulamamış, bakanlık makamından tutunuz da, çeşitli iş tedvirlerine kadar intibaksızlığın ve programsızlığın verdiği sarsıntılar içerisinde isabetsizliğin şah eserlerini meydana getirmiştir. Bugün de aynı haleti ruhiyenin tesir ve şevki idaresi devam ettiğine göre programın sarahatsizliği ve konuları mühimsemeyişi muvacehesinde tevehhüm etmemeye imkân yoktur.

Milli kalkınmanın ana hatlarından olan büyük yol ve su dâvalarının ne suretle olursa olsun halli icabettiğine ve bunun memleketin en hayati meselesi olduğuna dair programda bir kayıt bulunmayışı esefle karşılanacak bir haldir.

Kadro işlerine gelince:

Parti programına bağlı olduğunu göz önünde tutarak ehemmiyetli bulduğu memleket dâvalarını Yüksek Meclise sunduğu beyannamesiyle belirten Hükümet, bilhassa Genel Bütçeye dâhil teşkilât kadrolarının her yıl artışlar kaydettiğini ve içinde bulunduğumuz yıl bütçesi gelirinin % 46 sına kadar yükselmiş olduğunu söy-

lemekle on yıl içerisinde Halk Partisi Hükümetlerinin bu mevzuda ne kadar yanlış hareketlerde bulunduğunu itiraf etmiştir.

Bu kadro artışları ile Halk Partisi programının yakın alâkasını Türk milletine açıklamakta fayda mülâhaza ediyorum. Halk Partisi programının bir maddesinde partililerin hizmetlere tercihan yerleştirilmesi icap ettiğini bu hususta Parti Hükümeti ile Partinin teşkilât ve hizalarının hususi bir alâka göstermeleri lâzım geldiğine kayıt ve işaret edilmektedir.

Muhterem arkadaşlar; İşte bugün karşımızda halli güç bir mesele halinde duran, Hükümet programında bile yer alacak kadar önem kazanan bu artışın, bu on yıl içindeki bir misli kadro artışının yegâne müsebbip ve mesulü istinat etmek istedikleri Halk Partisi programıyla Hükümetleridir.

Millet hizmetleri için bir istinatgah olarak İleri sürülen parti programının yıllardan beri bu memlekette nasıl iltimasa ve adam tutmaya yol açmış bulunduğunu Hükümet, beyannamesiyle itiraf etmektedir.

Programın bir yerinde azlığın tahakküm yoluna, sapmasını milletimizin asla tahammül edemeyeceği istibdat şekilleri saymaktayız diyen Hükümet bununla neyi kastetmektedir?

Demokrat memleketlerde azlığın tahakkümü diye bir vakıa mevcut olamaz. Bu olsa olsa çokluğun arzu ve iradesinin meydanlardan gelen akisleridir. 20'nci asırda hâlâ millî irade diye haykıran vatandaş kitlelerinin sesini, tahakküm diye vasıflandıran bir Hükümetin demokratik sistemin temellerini kuvvetlendirme vaitlerine inanmak mümkün müdür?

Sayın arkadaşlar; yukarıdan beri yaptığım izahlardan sonra eski programın tatbik edilmemiş olması hakikati ile bugünkü programın programsızlığı karşısında, yani yapılacak İşin ne olduğunu takdirinize arz ediyorum.

ŞAHİN LÂÇİN (Afyonkarahisar) - Sayın arkadaşlar; Birinci Saka kabinesi, istifa ettikten sonra yerine yine Hasan Saka Başbakan olarak getirildi. Huzurunuzda programını okudu ve itimat oyu istedi. Bu program bundan 9 ay evvelkinden daha basit ve aynı haleti ruhiye içinde hazırlanmış olduğundan eski Hükümetin devamı olarak kabul edilebilir. Bu kabine birkaç genci de içine almasına rağmen bugünün icaplarına uyarak Demokrasiyi geliştirecek karakteri taşımamaktadır.

İktidar mevkii 25 sene içinde iktidar partisini yıpratmış ve ihtiyarlatmıştır. Vakıa birinci Saka Hükümeti Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanununun 18 inci maddesini na meri bir işaret üzerine kaldırmış, sıkıyönetime nihayet, vermişse de Seçim kanunu hâlâ encümenenden encümene havale edilmekte, bir türlü Yüksek Meclis huzuruna getirilememektedir.

Türk milleti, oyunu serbestçe kullanmayı temin edecek bir seçim kanununu heyecanla beklemektedir. Matbuat ve Ceza kanunları hâlâ meriyettir. Bu kanunların tadil edileceği programda zikredilmekle olmasına, rağmen ne zaman getirileceği meçhul bulunmaktadır.

Recep Peker Hükümeti birçok maddelerini tatbik edemediği programında, adalet işlerine mühim bir yer ayırmış ve istinaf mahkemelerinin kurulmasını zaruri görmekteyiz demişti. Saka Hükümeti de bundan evvelki programında “Hukukta ve cezada dâvaların süratle neticelendirilmesini temin etmek suretiyle halkın adalet, işlerindeki esaslı bir dileğine cevap verilmiş olacağını” açıklamıştı.

Dokuz aylık iktidarında, adalet işlerinin süratle neticelendirilmesi hususunda hiçbir faaliyeti görülmediği gibi, bu programında da bundan hiç bahsedilmemesi adalet cihazının olduğu şekilde kalmasını ve milletin bu büyük derdi ile baş başa bırakılmasını intaç edecek mâhiyettedir.

Bu meselenin büyük ehemmiyeti vardır, derhal ele alınması zaruridir.

Savsaklamaya tahammülü yoktur.

Hükümetin sanki kendi vazifesi değilmiş gibi ele almadığı veya almak istemediği bir işse, geçim zorluğunun önlenmesi meselesidir. Bundan evvelki programında sathi de olsa, vatandaşların geçim zorluğuna çare aramak, hem millî ölçüde hem de dünya çapında çeşitli sebeplerden doğan bu muğlâk mesele ile uğraşmak, lâzımgelen tedbirleri aramak üzere ilgili bakanlardan devamlı bir heyet kurulacağını tebşir etmiş ve işi Komisyona havale eylemişti, komisyon ilâmaşallah faaliyetine devam etmekte, hayatı gün geçtikçe çekilmez bir hale getirmek, fakir ve mustarip halkı inlemesinde devam etmesi için lüzumlu tedbirleri almakta elden gelen gayreti sarf etmekten çekinmemektedir.

Recep Peker Hükümeti meşhur 7 Eylül kararlarıyla memleketimizde geçim seviyesini kardardan birkaç gün evveline nazaran yüzde yüz artırmakla bu millete nasıl fenalık yapmışsa, birinci Saka Hükümeti de bu işleri ilgili bakanların kudretli (!) ellerine bırakmak suretiyle aynı fenalığı yapmış ve beceriksizliğini ispat etmiştir.

Aynı hükümetin devamı mahiyetinde olan İkinci Saka Kabinesinin de bu güçlüğü yenebileceğini kabul değil, tasavvur etmek bile hayalden başka bir mâna taşımaz. İşte bunun içindir ki Sayın Saka; içinden çıkamayacağı bir işin içine girerek bocalamaktan kendini vikaye maksadıyla programında yer vermek zahmetine katlanmayı bile fuzuli telâkki etmiş olsa gerektir.

Sayın arkadaşlarım; Türk Milleti için hayati önemi haiz olan geçim zorluğunu, güya memlekette refah ve saadet varmış zehabına kapılarak programında bir satırlık yazı ile bile yer vermeyen bu hükümete, açlık ıstırapı içinde kıvranan bir milletin vekilleri olan sizler itimat oyu verirseniz seçmenlerinizin yüzüne hangi hakla bakacaksınız? Seçim bölgelerinize gittiğiniz zaman size bizi aç, çıplak bırakan, her türlü vergisini aldığı hâlde bizim en mübrem ihtiyaçlarımızı sanki normal zamanda yaşıyormuşuz gibi nazarı itibare almayan bir hükümete nasıl itimat oyu verdiniz diye sorarlarsa ne cevap vereceksiniz?

Bu hacalettaver olmaz mı? Bizim vazifemiz; Milleti refaha kavuşturacak yolları benimseyen ona hayat hakkı tanıyan, onu menhus ikinci dünya harbinin hâlâ devanı etmekte olan ezici ve ıstırap verici yükünden kurtarmayı vadeden ve bu vadini

bugüne kadar olduğu gibi oyalayıcı ve uyutucu mahiyette değil hakiki bir surette tutacak bir hükümet iş başına geldiği takdirde itimat beyan etmektir.

Yoksa şimdiye kadar gelip geçen hükümetlerin hiç birisi, efendisi olan milletin dertleriyle, elemeleriyle, ıstıraplarıyla ilgilenmemiş, gelişi güzel tuttuğu yolda yürüyerek bugünkü çıkmaza girmiştir. Ne mesken buhranına, ne orman mevzuuna, ne ziraat işlerine, ne sağlık ve nede endüstriye gereği gibi ehemmiyet verilmiştir.

En mühim mesele; devletçilik sahası ile hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan yerlerin belirtilmesidir. Bugüne kadar hususi sermaye ve teşebbüslere yer ayrılmamış bütün endüstride ve her nevi istihsalde koyu devletçilik ve inhisarcılık Sistemi hâkim olmuştur.

Türkiye'nin iktisaden yükselmesi, inhisarcılık zihniyetinden ayrılarak serbest teşebbüslere yer verilmesi ile kabil olabilir.

Bütün endüstri müesseselerinin hükümetin elinde olması ve istihsal ettiği metai hiç bir kayıt ve şarta tâbi olmadan istediği fiyata satması daha doğru bir ifade ile devletçilik ve Tekelcilik hayat pahalılığını yaratan âmillerin başında gelmektedir.

Hayatı ucuzlatacak, memleketi refaha götürecektir ve Hazinesinin gelirini arttıracak yegâne yol, serbest ticarete ve rekabete imkân vermektir. Serbest ticarete imkân verilmediği içindir ki; bugün gümrük depo ve antepoları ithal malları ile dolu olduğu halde tüccar döviz bulamamakta ve ithal ettiği malların bedelini ödeyememektedir. İthalât ve ihracat politikasına ciddî bir veçhe verilemediği için büyük şehir piyasalarında kriz başlamıştır. İflâsların artmakta olduğu söylentileri kulaktan kulağa yayılmaktadır.

Eğer hakikaten gazetelere intikal ettirilmediği söylenen bu hâdiseler doğru ise, Hükümetin âni bir çöküntüye mâni olmak için bu hususta da sıkı tedbirler düşünmesi icabederdi. 7 Eylül Kararları neticelerinin Türkiye'yi herân uçuruma sürüklemekte olduğu hissedilmeye başlanmıştır.

Hükümet bütçenin yarısından fazlasının Millî Savunmaya ve % 46 sının da memur kadrosuna tahsis edildiğinden yanayakıla bahsetmekte. Ve memur kadrosunda tasarruf edileceğini söylemektedir.

1948 Bütçe müzakerelerinde buna şiddetle dokunulmuştu. O zaman da birinci Saka Hükümeti tasarruf zihniyeti ile hareket edileceğini söylemek suretiyle işi geçiştirmek istedi.

Görülüyor ki, Hasan Saka Hükümeti, tenkit mevzuu olan meseleleri günlük ve palyatif tedbirlerle savsaklamış ve bugün yine aynı valilerle huzurunuzda çıkmıştır.

Arkadaşlar; Denizyolları Bütçesi konuşulurken bendeniz bu kadroda 300'ü mütecaviz emekli çalıştırıldığından ve bunlara en yüksek maaşların verildiğinden bahsetmiştim. O zaman Ulaştırma Bakanı olan Şükrü Koçak bunu rededemedi, tasfiye edeceğini söyledi. Bu güne kadar bu işe el atılmaması Saka Hükümetinin mühim meseleleri ele almaktaki betaetine ve aczine bir delil değil midir?

Bu programda da bu hususta radikal bir tedbirden bahsedilmemektedir. Eğer bu, emeklilerin mağdur edilmemesi düşüncesinden ileri geliyorsa Emeklilik Kanununun biran evvel Yüksek Meclise getirilmesi suretiyle bu meseleye son verilmesi kanaatindeyim.

Netice olarak arzetmek mecburiyetindeyim ki; basiretsiz ve beceriksiz hareketleriyle 9 aydan beri idarede aczini göstermiş ve iktidardan çekilmiş olan bir Başbakanın yeni payandalarla çürük ve köhne bir gemiyi tekrar yüzdürerek sahili selâmete ulaştıracağına inanamıyorum,

BAŞKAN – Sadık Aldoğan.

GI. SADIKALDOĞAN (Afyonkarahisar) – Muhterem arkadaşlar, mâruzâtım hiçbir parti ile ilgili değil; bu saflar içinde, hepinizin arasında kalbi memleket için atan hepiniz gibi, bir mütevazî arkadaşınız olmak üzere mâruzâtta bulunacağım. (*Bravo sesleri*)

Mâruzâtım arasında bazı arkadaşların şahısları geçecektir. Fakat istirham ederim, katiyen gücenmesinler, kendilerinin şahıslarına karşı derin hürmetim vardır. Yalnız zihniyet üzerinde konuşacağım, bütün memleketi ilgilendiren mühim bir dâva üzerinde konuşacağım. Hiçbirinizin kalbi kırılmasın. Bu söyleyeceğim şeylerin hiçbir şahsiyatla münasebeti olmadığını ve yalnız memleket meselesi için konuştuğumu huzurunuzda şimdiden arza lüzum görüyorum.

Gene kâğıttan konuşmak niyetinde idim. Fakat heyecanlanarak belki ölçüsüz konuşurum... (*Soldan alkışlar, bravo sesleri*) Onun için müsaade buyurunuz yazılı olarak konuşacağım. Mâruzâtımı hulasaten üç nokta üzerinde topluyorum; birisi; Hasan Saka arkadaşımızın çekilmesi meselesi üzerinde, ikincisi; Hasan Saka'nın tekrar niçin kabineyi teşkile memur edilmesi üzerinde, üçüncüsü; de bu kabinenin teşekkül tarzı üzerinde olacaktır. Bidayeten bunu söyleyeyim de yorulmayınız.

Hasan Saka istifanamesinde çekilme sebebini içinde bulunduğumuz umumi şartlara göre Hükümetin durumunun yeniden tetkik ve mütalâasına fırsat vermek sözleriyle ifade etmiş bulunmaktadır.

Demokrasi hüküm süren bir memlekette bir Başbakanın, bu kadar kaçamaklı ve müphem ifade edilmiş bir sebeple istifa etmiş olduğu görülmüş şey değildir. Hasan Saka'nın istifasında kısaca şu fikirler görülüyor. Umumi şartlar Hükümetin durumunun yeniden tetkik ve mütalâasına lüzum hissettirmiş ve bunun üzerine de bu durumu tetkik ve mütalâa ile yetkili olanlara fırsat vermek için Başbakan çekilmek istemiştir. (*Soldan, demokrasi buna derler sesleri*)

Acaba Başbakan bu tetkik ve mütalâa fırsatını kime vermek için çekilmiştir? (*Halk Partisi Grubuna sesleri*) Cumhurbaşkanına mı? Kendi kendine mi? Millet Meclisine mi? (*Partisinin Grubuna sesleri*) Bunun cevabını sonra verirsiniz. Ben şimdi söyleyeyim. Heyeti umumiye dinleyecek tabii.. İstifanamede zikredilen bu tetkik ve mütalâa fırsatını Hasan Saka kendi kendine vermek istememişti, şüphesiz. Çünkü: Başbakan kabinesinin durumunu her vakit tetkik edebilir, istifa etmesine hiç de

lüzum yoktur. Meğer ki, üzerine almış olduğu vazifeyi yapamayacağı kanaatini getirmiş olsun!. Hastadır, belki de anjin dö puvatrini vardır. (*Allah göstermesin sesleri, hayıra yor sesleri*) Veyahut sürmenaj entelektüel olabilir. Acaba Hükümetin durumunun tetkik ve mütalâası fırsatı Büyük Millet Meclisine mi verilmek istenmiştir? Eğer Hasan Saka böyle bir fikre kapılmışsa, bunu söylemekle umumi şartların, yani Temel politika, siyaset için. Kabinenin durumunu tetkik ve mütalaa etmek lâzım geliyorsa. Büyük Meclis bunu takdir eder, icabını yapar. Hükümeti sigaya çekerek ona karşı güvenini beyan eder veya etmez; Hükümet düşer veya yerinde kalır.

Bu itibarla tetkik ve mütalâa fırsatı vermek sözlerinin Büyük Millet Meclisince hiçbir kıymeti yoktur. (*Soldan anlayamadık sesleri*) Sabırlı olun anlarsınız.

Kabinenin çekilmesi sebeplerini böyle manasız lakırdılara istinat ettirmesi Hasan Saka'nın Anayasayı anlayışının ne seviyede olduğunu göstermektedir. Eğer kabine reisinin Hükümetin genel politikası bakımından bakanlar arasında görüş ayrılığı gördü ise, veyahut Hükümetçe takip edilmekte olan politikanın Millet Meclisinde tasvip edilip edilmediğinde şüpheye düşmüşse. Meclise gelip güvenoyu istemesi icabeder. Ve bu güvenoyunun istenmesi de Bakanlar Kurulunda etraflıca bir konuşma neticesinde karara bağlanırdı! Demokratik hareket böyle olur. Anayasanın 46'ncı maddesi debunu göstermektedir.

Okuyorum 46'ncı maddeyi. "Bakanlar, Hükümetin umumi siyasetinden hep beraber, müştereken mesuldürler."

Kime karşı mesuldürler? Cumhurbaşkanı mı? Soruyorum, kime karşı mesuldürler? Meclise karşı mesuldürler. Meclise karşı cevap vermeden, hiçbir cevap vermeden, siyasi kanaatlerini, Hükümetin genel politikasını doğru mu yürütüyor, eğri mi yürütüyor? Bunun hakkında Meclisten itimat reyini istemeden nasıl çekilebilir mi? (*O, o, sesleri, gürültüler*) Efendim, dinleyiniz.

Ben, 46'ncı maddeyi böyle anlıyorum; siz başka türlü anlıyorsunuz, öyle anlayabilirsiniz!

Soruyorum; kime karşı sorumludur? Sorumluluk ne demektir? Cevap verecek. Yaptığı işlerin hesabını vermeden, meydandan çekilemez Hasan Saka!

VASFİ GERGER (Urfa) – Yine geldi.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Çekilemez. Çekilemez! Çekilirse böyle olur. 9 aylık işin üzerine bir sünger çekeriz, yeniden başlarız işe! Olmaz böyle. Buna demokrasi denmez! Hükümete gelmiş olmak, bu vazifeyi deruhte etmek nasıl ciddi ve ağır bir memleket hizmeti ise Hükümetten çekilmek de bir Başbakan için aynı derecede ciddiye alınması gereken bir vazifedir. Nasıl ki Hükümete geldiği zaman Meclis muvacehesinde Hükümet programını okuyor, takip edeceği politikayı anlatarak Meclisin güvenini izhar etmesini istiyorsa çekilirken de, aynı yoldan gitmesi lâzımdır. Halbuki Hasan Saka bu demokratik esaslarla kendisini hiç mukayyet görmeyerek, uzun yıllardır alışmış olduğu, tek parti usullerinin tesiri altında kalmıştır. Yani Devlet Şefinin iradesine uyarak nasıl onun emriyle Başbakanlığı kabul etmiş-

se; yine Devlet Şefinin telkin ve iradelerine tebaiyetle, istifasını vermiştir. (*Soldan, öyle şey yok sesleri*)

Hasan Saka'nın teamül halini alan bu garip usul ile Başbakanlıktan çekilmesi, bizdeki politika adamlarının ne zihniyette olduklarını bilmem ki anlatır mı (*Soldan, Allah Allah sesleri*) Allah, Allah, beraber.

Muhakkak olan şu ki; zihniyetimizde hiçbir değişiklik yoktur, hiç, ama hiç! Hükümet Devlet Şefinin emriyle iniyor, emriyle biniyor, hakikat budur!

Meclisin itimadına mazhar olarak Hükümette bulunan ve onun güvensizliğini gösteren bir oy çokluğu ile çekilmesi mecburiyetinde bulunmayan bir kabine reisinin, sudan bir takım sebeplerle çekilmesi hem siyasi nezakete ve hem de benim anladığıma göre; demokrasiye uygun, bir hareket değildir (*Soldan, estağfurullah sesleri*)

Demokratik gelişmemize en çok mâni olan ve tek tek parti devirlerinin iliklerimize kadar sindirdiği, kötü âdetlerden başta geleni, aziz arkadaşlarım; dikkat buyurun, başta geleni Hükümet değişmelerinde görülmektedir. Filhakika, her Hükümet değişmesi, mutlaka bir esrar perdesi altında, gizli kapaklı oluyor! Değişme, çekilme sebebi ekseriya yalancıkdan, sıhhi sebepten, uydurma sebeplere istinat ettiriliyor! Hakikatte ise, Devlet Şefinin indî takdir ve iradesi, bu işte yegâne rol oynamaktadır. Bu mu demokrasi? Meşrutiyet devrinde bile, bu garip hal görülmemiştir. Şunu açıkça bu kürsüden açıkça ifade etmeliyim ki, bu sakim âdet devam edip gittikçe, bu memlekette hâkimiyet bilâ kaydü şart milletin değildir ve milletin temsil hakkını ancak B. M. Meclisi kullanır, esasları lâf olmaktan bir karış bile ileri gidemez. (*Olmadı sesleri*) bu hale bir son vermeye mecburuz. (*Gürültüler*)

Mâruzâtıma başlarken istirham etmiştim ki, benim bu söylediklerim doğrudur, yanlıştır; ben söyleyeyim, bu sizin vicdanlarınıza, kanaatlerinize muhakemenize, kararlarınıza hiç şüphesiz bu söylediklerimin tesiri olmaz. (*Gülüştürmeler, devam devam sesleri*)

Dr. AZİZ URAS (Mardin) – O vakit kellum kellüm lâ yenfa kabilinden olur.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Evet ne güzel dinliyoruz; “kellüm kellüm lâ yenfa”

Bizde Hükümet değişmeleri hep Devlet Şefinin isteğine göre yapıldığını ve bu suretle Anayasamızın ruhsuz bir hale sokulduğunu görüyoruz. (*Öyle şey yok sesleri*) Var mı yok mu okuyan anlar! Şimdi bu kötü geleneğin birkaç tipik misalini arz etmeme müsaade buyurunuz. Geçen sene Recep Peker Başbakanlıktan niçin çekilmek mecburiyetinde kalmıştı? (*Sıhhi sebepten, sizin söyleyeceğiniz sebepten sesleri*) Hükümet, çekilişinin sebebini nasıl izah etti? Peker'in çekilme sebebi üzerinde hiç durduk mu?

Dr. FAHRÎ KURTULUŞ (Rize) – Durduk paşam.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Mecliste konuşuldu mu? Orada durmak başka. Burada Büyük Millet Meclisinde konuşuldu mu? Halk Partisi meclis Grubu Büyük Millet Meclisi değildir. (*Yaşasın sesleri, gürültüler*)

Devlet Şefinin izhar ettikleri iradesi karşısında çekilmek mecburiyetinde kaldığını kim inkâr edebilir?

Recep Peker’i çekilmeye icbar eden şey, Millet Meclisinin kendisi aleyhinde verdiği bir güvensizlik oyu mu idi? Asla. İşin iç yüzü ise; Celâl Bayar’ın Devlet Şefi ile yaptığı bir muvazaa idi!

(Sağdan ve soldan gürültüler, öyle şey yok sesleri)

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) Sen de o zaman Demokrat Partidendin. Niçin böyle şeyler söylüyorsun?

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Bunu bilmemezlikten gelme, hakikati görmemek demektir.

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Vesikaların elimde. Mebus yapın diye az mı yalvardın?

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Daha geriye gidiyorum: Celâl Bayar’ın 1938 de Başbakanlıktan çekilmesi acaba o zamanki Meclis çoğunluğunun bu zat hakkındaki güvensizliğinden mi olmuştu? Yoksa Devlet Şefinin kendisine karşı ih-sas ettiği güvensizlikten mi olmuştu? Hiç şüphesiz ki, o zaman Celâl Bayar, yeni Devlet Başkanından ümit ettiği takdir ve teveccühü görmemiş ve yüz bulamamış olduğundan dolayı çekilmiştir.

VASFİ GERGER (Urfa) – Muhalefete onun için mi geçti?

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Hepsinin cevabını ayrı ayrı veririm, bu mevzua karıştırmayalım, şimdi en mühim nokta üzerindeyiz. *(Aman ne imiş o mühim nokta sesleri)* Bunu da mı hatırlamadan geçeceğiz? Daha geriye doğru gidiyorum. İsmet İnönü 14 yıl Başbakanlık ifa etmişken, bu Başbakanlıktan nasıl ve ne gibi şartlar içinde çekilmek mecburiyetinde kaldı? Büyük Millet Meclisi çoğunluğu, kendisi hakkında bir güvensiz oyu mu izhar etmişti?...

Ne güzel, dinliyorsunuz... İllallah filan yok... *(Gülüşmeler)* Bunu da mı unutacağız? Bilmem ben unutmuyorum, siz unutuyorsanız bilmem?

Aziz arkadaşlarım, görülüyor ki, Cumhuriyet Devrinde Hükümetin değişmesi Demokrasi ve Anayasaya göre yapılmamış; Başbakanların tâyin ve çekilmesi Devlet Şefinin arzusuna bırakılmış, bu mesele üzerinde lüzumu kadar durulmamıştır. Kabahat, hepimizdedir, hiçbirimizin bir şey söylemeye hakkı yoktur. Hep birlikte bunun önüne geçelim. Başbakanların çekilmeleri, Hükümet buhranları, hep böyle bize has garabetle ifade edilerek ve garip hal tarzlarına göre neticelendirilirse, memlekete bundan ne hayır gelir? Çoğunluk Partisinin ileri gelenleri, boyuna nöbet değiştirir dururlar! Hiç bir Hükümet, beceriksizliği yüzüne vurularak düşürülmez, Anayasanın yedinci maddesi de, böylece memlekette bir türlü tatbik edilemez.

Bu arada şunu da işaret ederek geçmeliyim ki, Anayasamızı değiştirmek değil; onun ruhunu bozan zihniyetin zalim pençesinden kendimizi sıyırmamız lâzım gelmektedir.

Aziz arkadaşlarım; buraya kadar ki mâruzâtımın kısası şudur ki: Hasan Saka'nın çekilmesi ve yeniden Hükümet teşkil etmeye memur edilmesi hâdisesini demokrasi esaslarına ve bilhassa Anayasamızın 46'ncı ve 7'nci maddelerine tamamen aykırı buluyorum. (*Uygundur sesleri*) Ama siz uygun bulursunuz, o ayrı mesele. Bu hususta takip edilen ve kötü bir gelenek halini alan bu usule fiilen bir nihayet verilmesini istiyorum. Artık yeter bu şeflik illeti! bir kişinin gizli nüfuz ve tertiplerinin tesiri altında kalma illeti! (*Soldan öyle şey yok sesleri*) Efendim, ben derim ki vardır, siz diyorsunuz ki yok, ne yapayım?

Kabine Reislerinin bu arz ettiğim şekiller dâhilinde istifa etmeleri, yani; Bakanlar buhranının ne gibi sebeplerden doğduğu, biz milletvekillerince belli olmazsa, buhran sebepleri Mecliste yapılacak bir konuşmanın neticesi olmazsa, yani; hastalık belli olmazsa bunun ilâcı nasıl bulunur?

Diğer cihet de, yeni Kabineyi teşkile memur edilecek zatı, Devlet Başkanı nasıl tâyin edebilir? Hangi düşüncelere istinaden (*Soldan, Anayasaya istinaden sesleri*) Ortada buhran sebepleri olmayınca ve bu sebepler örtülü kaldıkça, Başbakanın çekilmesi Devlet Başkanı ile Başbakan arasında kalan bir mesele olmaktan ileri gider mi? Nitekim bugün Devlet Başkanının, Hasan Saka'yı tekrar Kabineyi teşkile memur etmesi hiç de isabetli olmamıştır.

Filhakika Hasan Saka'nın tekrar Kabineyi kurmaya memur edilmesi insana şu fikirleri vermektedir; sanki Hasan Saka geçen sefer, almış olduğu vazifeyi güya daha iyi ifa edecekmiş de, (*Gülüştürmeler*) Aralarında bulunan yedi kişinin beceriksizliği ve ehliyetsizliği buna mâni olmuş! Acaba Hasan Saka'nın çekilmesi ve yeniden Hükümeti teşkile memur edilmesi sebepleri bu mudur? Eğer bu ise, şunu söyleyeyim ki, Kabine Reisi kuvvetli bir politika adamı olmadıkça, onun Kabinesinde yer alacak olanlar, şahsan ne kadar kuvvetli olurlarsa olsunlar, Hükümet, kuvvetli bir siyasi kombinezon olamaz! Çünkü Bakanlar Kurulunu teşkil eden zevatın Başbakanın takip ettiği ana politikayı tıpkı onun gibi anlamış ve beraber aynı istikamette fikir eforları sarf etmiş olmaları lâzım gelir. Bunsuz hiçbir siyasi kombinezon vücut bulamaz. Böyle olunca da, tıpkı bizde olduğu gibi, Hükümet dinamizmini kaybederek gününü gün etmek, milleti ve Meclisi oyalamaktan başka bir marifet gösteremez.

Nitekim, 9 aylık Hasan Saka Hükümetinin memlekete yaptığı hizmetlerin bilançosu meydandadır. Şimdiye kadar ki, tecrübelerimize ve ortadaki realiteye dayanarak diyebilirim ki, Hasan Saka Kabinesi de tıpkı selefleri gibi, siyasi bir kombinezon olmaktan tamamen mahrum bir haldedir. Çünkü: Bu tertip, bu sistemin imamesini teşkil eden esas, memleketin içine dalmış olduğu çıkmazdan nasıl çıkarılabileceğini keşfetmiş ve onun acilen tahakkukunu temin edecek yaradılıştaki, bir politika adamı değildir. Memleketin içinde çırpınıp durduğu bu geçim ve yaşayış buhranına çare bulacak rehakâr bir ele, bir Başbakana şiddetle muhtacız. (*Bu, kim sesleri*)

Bu ise gönüllere ferah ve vatandaşlara ümit verecek; ne yapacağını bilen, azimli, kudretli bir Başbakanla olur. Denecek ki, nerede bu adam, kim bulacak? Bu adamı, Devlet Başkanı mı? (*Celâl Bayar sesleri*)

Şimdi gelecek Celâl Bayar için. Yorulmayın, yorulmayın. (*Gülüşmeler*)

İşte görüyorsunuz ki, yıllarca tecrübe edilmiş olan insanları tekrar tekrar tecrübeye kalkmak, tecrübelerden ibret almamak demektir. Şimdiye kadar ki Başbakanların bütün marifetleri hep bu! Tecrübelerden faydalanma istidadımıza rağmen, neden bu ihmalcilikte devam edip duruyoruz? Niçin geçmişteki hâdiseleri tahlil ederek, bunlardan faydalanmıyoruz? Çünkü: Meclisteki çoğunluk grubu Hükümeti denetlemek değil, onun ayıplarını örtmeye ehemmiyet veriyor. (*Soldan Yoook, işte bu olmadı sesleri*)

Darılmayın efendim; hepsi de iyi olacak değil ya? Bu suretle arada da böyle hem şeyler olur. (*Hem nalına, hem mihına sesleri, gülüşmeler*)

Bugün bilhassa meşum tesirlerini şiddetle hissetmekte olduğumuz ve milleti inim inini inleten iktisadi durumu yalnız bugünkü ve dünkü Başbakanların kusurları yüzünden değil... (*Hah, gel şöyle sesleri*)

Dinle, dinle, acele etme.

Onların kusurlarından ileri gelmediğini, asıl bu buhran âmillerinin Celâl Bayar'ın vaktiyle İktisat Bakanlığı ve Başbakanlığı sırasında Hükümetçe yanlış anlaşılmış bir devletçilik sözünün perdesi altında alınmış olan gayri iktisadi, hatalı kararların neticesi olduğunu kabul etmeliyiz. (*Gülüşmeler*)

Memnun musunuz bundan? (*Hayır sesleri, gülüşmeler, kahkahalar*)

Görüyoruz ki, şimdiye kadar ki, Başbakanların hemen hepsi aynı zihniyette olan insanlardır, Aynı siyasi mektebin tilmizleri olan bu muhterem zevat artık tarihî vazifelerini yapmışlar, oklarını atmışlar ve fakat yaylarını asmak feragatini bir türlü gösterememektedirler. (*Edebiyat yapma sesleri, gülüşmeler*)

İşte marazın başı, benim anladığım; siz başka türlü anlıyorsanız, bilmem. Ben anlıyorum ki, marazın başı budur.

Şimdi kabineyi teşkil eden, Saka arkadaşımızın kabinesine giren arkadaşların şahsiyetleri üzerinde fikrimi arz etmeden kendisine şunları soruyorum:

Hükümet programında ve takip edeceği politikasında bunları görmedim.

Tabii şimdi soracağım şeyler tamamen kendi şahsi kanaatimdir. Bütün vatandaş kitlelerini pençesi altında ezip durmakta olan psikolojik sefaletin önüne geçmek; yani: vatandaşın geçim şartlarını kolaylaştırmak, normal kalori miktarlarını temin için ne yapmak niyetindesiniz? Vatandaşların % 90'ının karnı doymuyor! Açtır demiyorum! Açtır dersem budalalık olur. (*Diyeenler oldu sesleri*) Canım diyenler olabilir, fakat ben şimdi hakikat üzerindeyim. Hayat o kadar pahalıdır ki, çalışan vatandaş, değil çocuğunun çocuğunun, kendisinin bile karnını doyuracak durumda değildir! Bunu kabul edelim safsataya hacet yok. Demagoji olsun diye söylemiyorum. Ne olacak bir birimizden ayrı insanlar değiliz, hepimiz bu vatanın evlâdıyız, ama ben bu partiden siz, o partiden. Bununla, memleket sefalet, bedenî sefalet götürülmektedir. Buna nasıl çare bulacaksınız. Psikolojik sefaletten doğan, türlü

türlü hastalıkların ve bilhassa verem âfetinin önüne geçmek için ne düşünüyorsunuz? Çocuk vefiyatının önüne geçebilecek misiniz? Dullar, yetimler ve bilhassa eski emeklilerin yürekler acısı, halini düşünüyor musunuz? Bu âcil ihtiyaçların, uzun vadeli tedbirlerle değil; hemen alınacak âcil ve cezri tedbirlerle giderilmesi icabettiğini kabul buyuruyor musunuz? Ve hemen tatbikata geçeceğinizi vadediyor musunuz? Hükümetin uzun vadeli proje ve programlarını ve vaitlerini dinlemekten vatandaşlar usanmışlardır. Hepimizde usandık, yalnız diğer vatandaşlar değil. Artık onlara, vatandaşlara ve bize de onlarla beraber, bu gibi programlar bize hikâye, hâttâ yılan hikâyesi gibi geliyor!

Vatandaşların derdine çare bulmayan, bir Hükümetin bir dakika yerinde durmasına nasıl razı oluruz? Eminim ki, arkadaşını, aziz Hasan Saka, siz de milletin bu acıklı durumuna çare bulamayacağınızdan ve bulamadığınızdan bir vicdan azabı içindesiniz.

Hükümet Başkanı ve bilhassa onun kombinezonuna giren yeni Bakanlara soruyorum; halkın âcil ihtiyaçlarını düşünerek ve bu âcil ihtiyaçları gidermek gibi bir fikirle mi Hasan Saktı Kabinesine girmiş bulunuyorsunuz? Yoksa büyüklerinizin hakkınızdaki teveccühünü kuvvet sayarak mı bu işe atıldınız? Hangi kuvvet, sizleri birleştirmiş bulunuyor; Her birimizin iyi niyetini ve şahsan bir Bakanlığı idaredeki kudretiniz kabul edilse bile, kurduğunuz tertipten, hayırlı bir netice çıkmayacağını size anlatmıyor mu?

Arkadaşlar; Hasan Saka'nın ne istifasını demokratik esaslara uygun buluyorum; ne de kendisinin tekrar bu mühim vazife ile tavgiz edilmiş olmasını memleket için hayırlı görüyorum! Ve ne de, birkaç genç Bakanı içine almış olmasından dolayı kuvvet kazanmış olduğuna inanıyorum! Bunun için, bu kabineye eskisine olduğu gibi (*Kırmızı rey vereceksin sesleri...*) güvenim yoktur.

Aziz arkadaşlarım! Şimdi bir teklifte bulunacağını; (*Buna rağmen beyaz oy verirsin sesleri*) O da olur efendim, mesele kırmızı, yeşil, beyaz oy vermede değil; bir memleket dâvasını, memleketin hastalıklarını aklımın erdiği kadar huzurunuzda bir mütevazı arkadaşınız olmak sıfatıyla söylemektir. Hepinizin kalbi bu .memleketin refahı ve saadeti için çarpıyor, hiç birimizin aramızda kıl kadar fark olmadığını; ben şahsan eminim, bunu bu Meclisten iftiharla arz ederim. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Aziz arkadaşlarım bir parti mülâhazasına kapılmadan hepinize şöyle bir teklifle bulunacağını, ama siz ister kabul ediniz ister kabul etmeyiniz! Anayasanın 46'ncı maddesinin mânasını ve bu maddenin kendine tahmil ettiği mesuliyete düşünmeyerek Devlet Şefinin emriyle istifa eden. Başbakan Hasan Saka'yı elbirliğiyle geliniz, düşürelim. (*Bu olamaz sesleri*)

Dr. FAHRİ ECEVİT (Kastamonu) – Eski Hasan Saka'yı mı düşürüyoruz, yenisini mi?

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) Makisini de, yenisini de. Böyle olunca itimat reyî vermeyelim manasınadır.

Böyle olunca Hükümetin, Cumhurbaşkanının emir ve telkinleriyle indirilip bindirilemeyeceğini hem Devlet Şefine; hem Hasan Saka'ya ve hem de bütün Mille- te ispat ederek göstereyim.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Var, var, hücceti var Paşam.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Ne olacak, biz itimat etmeyiz, yine ço- ğunluk partisinden başka bir arkadaşa, Kabinenin teşkili verilir. Mesele şu zihniye- ti el birliğiyle yıkalım, kardeşlerim! Ve anlatalım ki, bu memlekette Kabine ancak Meclisin kararıyla düşer; Meclisin kararıyla iktidarda kalabilir. İşte bu zihniyeti gösterdiğimiz gün, memlekette demokrasi vardır denebilir. *(Sağdan alkışlar)*

İSMAİL HAKKI ÇEVİK (Eskişehir) – Parti namına söylüyorum.

Sayın arkadaşlarım; Aldoğan kürsüden fikirlerini izah ederken Recep Peker Kabinesinin neden dolayı istifa etmiş olduğu noktasına temas ettiler. Bu noktayı izah ederken bu kabinenin Demokrat Partiden Celâl Bayar'la İnönü arasında bir muvazaa neticesinde düştüğünü söylediler. Böyle bir hal olmadığını Partimiz adına tekrarlarım. *(Sağdan bravo sesleri)*

BAŞKAN – Emin Sazak.

EMİN SAZAK (Eskişehir) – Efendim; tenkit edenler, muhalifler ve bu sahada konuşanlar bütün söyleyeceklerini söylediler, hızını aldılar, yalnız bir şey unutul- muştur, ben de ona temas edeceğim.

Haricî siyasetimizi Birleşmiş Milletler safına kattık ve o safta kalmakta devam ediyoruz. Bugün Türk Milleti içinde bu düşünceden ayrı kalacak bir tek fert oldu- ğunu kabul etmem. Bizim kendi selâmetimiz ve bütün insanlığın selâmetinin an- cak bu birlikte olduğuna kaniyim. Bilhassa bendenizin kabahatli bulduğum bir yer vardır, Hükümet bizi lâıykı veçhile tatmin edemedi. Biz, haricî siyasetimizin icabı olarak üzerimize düşen ve düşecek olan her türlü tedbiri almakla mükellefiz, bunu yaptık ve yapacağız. Ama arkadaşlar, biz esasen zayıf bir milletiz. Acaba bu tedbir- leri alırken bu hamulenin ağırlığı günün birinde bizim dizimizin dermanını kesmez mi, bizi çökertmez mi?

Arkadaşlar, vaziyet hakikaten ağırdır. Yani sade Muhalif Mebus arkadaşların değil, Muvafık arkadaşların dahi içinde zapt edemeyerek söyledikleri kadar ağır- dır. İş ciddî, müşkül duruma gidiyor. Vergilerimizin sistemi, inkişafı önlemektedir. Hattâ tasavvur edilen Gelir Vergisi, buna büsbütün bir heybet katacaktır.

Elimize aldığımız zaman, birçok Devlet teşebbüsleri var ki, hesapsız olduğu, yerinde olmadığı, faydasından fazla masrafı icabettirdiği görülüyor. Bunun için he- pimiz feryat ediyoruz ve diyoruz ki, şu çiftçiyi, köylüyü kaldıralım. Hâlbuki en ufak, ekmeğine bir tuz bile maalesef katamıyoruz.

Arkadaşlar, bu müdafaa tertibatı sahasında teşkilâtımızın ağırlığını ve bugün- kü ahval ve şerait devam ettikçe bu yükü tahammülsüz bir hale getireceğini ve bizi çökerteceğini mensup olduğumuz Devletler camiasına anlatmamız lâzımdır. Eğer Başbakan ben bunu lâıykıyla anlattım derse, ben şahsan buna inanmıyorum, o va-

kit öbür tarafın hiç anlamadığını ve anlamamayı ve dinlememeyi fikrine koyduğu anlaşılır.

Arkadaşlar, dünyaya yardım etmek kuvvetinde olan Amerika, yanında ahzi mevki etmiş olan bir Türkiye'yi tamamen çökerttikten sonra tekrar yaşatmaya kolay kolay muvaffak olamaz. Bu memleketin yaşaması kendi menfaati ile de alakadardır. Ben bunu ya bizim Hükümetimizin lâıyık veçhile anlatamadığına ve yahut Amerika'nın buradaki teşkilâtının anlamadığına veriyorum. En çok kabahati de kendi Hükümetimizde buluyorum. Çünkü bizde efendilik ruhu vardır. Böyle mi denir, şöyle mi denir, bu öteden beri hastalıktır. Bu derdin acısını çekeriz, derdi olduğu gibi anlatmak lâzımdır. Bu memleket bir iki sene sonra büsbütün çökerse yüz bin türlü ilâç fayda etmez.

Dr. AZİZ URAS (Mardin) – Bunu burada konuşalım mı, Emin Bey?

EMİN SAZAK (Devamla) – Konuşalım, konuşmayalım, bilmem, ama milletin faydasınadır diye söylüyorum. Yakın bir komşumuzun tütünleri satılıyor, biz tütünlerimizi satamıyoruz, neresi dostluktur bunun?

Arkadaşlar; bu mevzuları şimdi geçelim.

MİTAT AYDIN (Aydın) – Söyle, söyle devam et.

EMİN SAZAK (Devamla) – Arkadaşlar; bir gün zannederim Hariciye Vekili'nin ağzından dinledik veya Avrupa'dan gelen bir arkadaş anlattı, perişan olan Avrupa memleketleri mâmur olmuş, derhal kalkınmıştır, memnun oluyoruz, bunları işitmekle. Fakat arkadaşlar büsbütün bir yıkıntıya gidersek bizini de kalkınmamız, canlanmamız çok müşkül olur. Bunu Hükümet nezaketi siyasetidir diye; gerçi karşı tarafa söylemiyor ama bu siyasete sığmaz, hatadır, bu işi olduğu gibi anlatmak lâzımdır.

Bizim tütün satılmıyor, bir komşu gidiyor, tütünü satılıyor ve Amerika'nın içe-risinden himaye görüyor. Bu ne garip şeydir?

Bizim Hükümetin daha iyi kabiliyet gösteremediğimizi kabul etmek lâzımdır. Sırf bu nokta için, kürsüye geldim, millet de duysun, dünya da duysun. Bize karşı, ne bileyim haksızlık demeyeyim, müstahak olduğumuz bir yardım yoktur, diyeyim. Bu gittiğimiz yol ilerde bizi çokertecek haldedir. Ben bir ricada daha bulunacağım; vakıa bunu ne zaman olsa yapabilirim.

Arkadaşlar, tenkit gayet kolay şeydir. Yapılır, edilir, falan olur filân. İşte seçmenlerimiz de bu işte bizim dertlerimizi dinliyorlar diye sevine duyuyorlar. Bunlar iyi şey. Fakat bunlarla milletin yarasına merhem olunmuyor. Bu yarayı daha mües-sir şekilde tedavi çaresi bulunmalı. Ben aklımcı Hasan Saka Hükümetinden başka bir Hükümet getirseniz bu şekilde bir şey kararlaşılmadıkça yine hiçbir muvaffakiyete gidilemez. Ben diyorum ki, bu iş hakikaten ciddidir, vergilerimiz ağırdır. Bir vergi %80 nispetinde olursa bu vergi verilemez, kaçırılır. Vergiyi verilebilecek hale getirmek lâzımdır. Sözde bir ağnam resminde birçok şeylere şahit olduk. Ağnam resmini ucuzlattık, verginin tahsili çoğaldı. Yani Ağnam Vergisi ucuzladıkça Ağnam

Vergisi hasılatı artmıştır. İngiltere’de olan bir hâdiseyi işitmiştim: İngiltere’de bütçe muvazenesizliği yüzünden birçok Hükümetler değiştirilmiş, o gelmiş, bu gelmiş muvaffak olamamış. Nihayet bir zatı getirmişler, ilk iş olarak vergi matrahlarından %80 bir indirme yapmış, Diğerleri budala demişler, bu olur mu? Büsbütün muvazene bozuldu demişler. Fakat neticede görmüşler ki, hasılat eskisine nazaran %18 yükselmiş.

HAMDİ YALMAN (Ordu) – Şimdi olur mu acaba?

EMİN SAZAK (Devamla) – Hocam, şimdi bir Muamele Vergisi var, erbabı namusu öldürür, diğerlerini ihya eder.

Sonra Başbakanın beyannamesinde temas ettiği Gelir Vergisini de ben vergi ıslahı bakımından faydalı görmüyorum. Gelirse burada üzerinde konuşacağız.

Şunu da ârz edeyim ki, şu Meclisin içinde kabiliyetimiz nedir? Bu parti, şu parti işini bırakalım Bu milleti felâkete sürükleyip malî vaziyet, zayıf bir hale geldikten sonra o parti muvaffak olmuş bu parti muvaffak olamamış bu, mesele değildir. Milletin derdi nasıl halledilir, vergimiz, nasıl olmalıdır, iktisadi tutumumuz, nasıl olmalıdır, Devlet, nereye kadar iktisadi işlerle meşgul olmalıdır? Bütün bunları Vekâletlerarası bir komisyonla halledenleyiz. Güncü vekâletler arası komisyonları bu işi başaramaz. Bu Meclisten ayıracağımız 30-40 kişilik komisyonlarla halledebiliriz. Sanayi işleri için ayrı, orman işleri için ayrı, ziraat işleri için ayrı komisyonlar kurarak ve hariçten de yardımına muhtaç olduğumuz elamanları ele alarak bu işlerin esasını kurmak lâzımdır.

Bugünkü vaziyetle bir Bakan geliyor, şu kadar tensikat yapıyor. Diğer bir Bakan geliyor, yeni teşkilât yapıyor. Bütün bunları ehemmiyetle göz önüne alarak kuracağımız komisyonlarla halletmeliyiz. Ben hayalimden şöyle geçiriyorum; beş kuruşa buğday, 6 kuruşa tütün indi, ben Bafra’da 100 paraya kadar tütünün satıldığını gördüm. Vergiler de bu suretle... Hep birden bir sukut olduğu zaman nasıl maaşları karşılayacağız? Bunun için ne gibi tedbirler alacağız? Bu büyük bir vebaldir, ben Başbakan olsam muarız partileri de çağırırım bu, bu iş millet işidir, evvelâ bu işi halledelim, sonra dediğinizi yapalım. İnşallah arzu ederim, emniyetli bir sulha varılsın. O zaman bunu yapmazsak belimizi kaldıramayız. Vebalı büyüktür, aziz Başbakanım. Mâruzâtım bundan ibarettir.

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Sayın arkadaşlar: vakit geçti, yazdığımı okumayacağını, birkaç cümle ile maksadımı ifadeye çalışacağım.

Efendim, bir Hükümet teşekkül ederken, teşekkülü ânında o ülkenin sakinleri olan milletin taşımakta olduğu haleli ruhiye ve o yerde mevcut olan ahval ve şartlara uygun şekilde bir programla milletin karşısına çıkmaya mecburdur.

Bu programda, 1939’dan bu tarafa bu milletin geçirmekte olduğu haleti ruhiyeye uygun ve maddi, mânevi buhranlara çare bulmak arzu ve kaygusunu milleti tatmin edecek şekilde ifade edemem iş görüyoruz.

Millet bugün iki ıstırap içindedir arkadaşlar. Bunu açıkça söyleyelim, birbirimizi aldatmayalım. Bu ıstıraplardan birisi maddi ıstırapla diğer mânevi ıstıraplar-

dır, Maddi ıstırapları hususunda bundan 9 ay evvel Hasan Saka'nın programında, yapacağımız, edeceğiz gibi açık veya zımni vaatlerle müteselli olur gibi oluyorduk. O zaman bendeniz söz aklıgım zaman, hayır katiyet yoktur, burada bir hayal ve serap seziyorum demiştim. Hattâ bazı arkadaşların itirazını mucip olmuştu.

Bugün görüyoruz ki, birinci Hasan Saka kabinesi vaatlerini yerine getirememiş, tâbirimi af buyurun, aciz izhar etmiştir. Maddi ıstıraplarımızın başında iktisadi durumumuz vardır. Malî durumumuz çok fenadır, hattâ ölgün vaziyettedir. Bir kısım yerlerde yoksulluk hattâ açlık vardır, dediğimiz zaman bizim derdimizi anlamamışlar, politika yaptığımız iddiasıyla, kendi valilerinin verdikleri raporlara itimat etmişlerdir. Biz, muhalefet vazifesini tam ve kâmil manasıyla yapıyoruz. Bundan dolayı takdir istemiyoruz, fakat tekzip de istemiyoruz, (*ispat et sesleri, isim bildir sesleri*)

Şuna emin olunuz ki, bu milletin huzurunda yalan söyleyecek insanlar değiliz. Eğer aynı hissi taşıyorsanız, yine aynı hisle karşılamanızı rica ederim. Defterim yanımdadır, açıklıktan ölen vatandaşların isimlerini okuyabilirim. (*Soldan yalan söylüyorsun sesleri, gürültüler*)

Türk milleti hangimizin yalan söylediğini bilmektedir. Defter yanımdadır isimlerini okuyabilirim, mezardan çıkarın bakın açıklıktan ölmüşlerdir. (*Gürültüler*)

AHMED ULUS (Giresun) – Tamamen yalan söylüyorsunuz, ayıp ediyorsun.

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Yalan değildir. Siz görmek istemiyorsunuz. Yalan söylemek kadar, hakikati tekzip de ahlaksızlıktır.

Şu halde milletin geçirmekte olduğu ıstıraba çare bulamayan birinci Hasan Saka Hükümetinin halefi olan ikinci Hasan Saka Hükümetinden de böyle bir şey beklemeye bizim ümidimiz ve milletin güveni yoktur. Yoktur arkadaşlar. (*Soldan sizin yok sesleri*)

İkinci Hasan Saka Hükümeti zaten bunu kavramıştır, çünkü birinci Hasan Saka Hükümetinin programındaki vaatler bu defa üstün körü geçilmiştir. İktisadi hayatımızı tanzim edici tedbirler bulmakta aciz göstermiştir, işte ikinci Hasan Saka Hükümetini bu zihniyet içinde bocaladığını görmek ve anlamak lâzımdır arkadaşlar.

İkinci Cihan harbinin sonunda, milletin olgun bünyesi, milletin isteği ve milletin azmi iradesiyle demokratik bir hayata kavuşmuş bulunuyoruz. Fakat milletin gönülden istediği gibi dileklerine kavuşamamış, mânevi ıstıraplarını dindirmem iştir. Arkadaşlar, bu mânevi ıstıraplar nedir! Mânevi ıstıraplar, iradesine, benliğine hâkim olmak kaygusu, endişesi, talebidir. (*Hâkimdir sesleri*) Henüz hâkim olamadı. Biz ümitle karşılamak isterdik ki, 12 Temmuz beyannamesinin bu millete vadettiği bir takım işlerin programda tekrar yer alsın.

Yine seçim işlerinde, yeni Seçim Kanununun şöyle böyle bizim ve milletin istemediği bir şekilde verilmiş olduğundan duyduğumuz acıyı tarif edemem. (*Hangi acı sesleri*)

Arkadaşlar, milletin halini görenler bu acıyı his ederler. Misal mi istiyorsunuz? Yalnız şu iki ay zarfında memleketin 19 - 20 vilâyetini dolaşmış hattâ bazı

vilâyetleri köy köy gezmiş bir arkadaşınız sıfatıyla size bu hakikati söylüyorum. Yapmayın, tekzip etmeyin, hakikatin kendisini söylüyorum. Siz de, biz de bu vatanın evlâdınız. Bunlar yalan değildir. Niçin gürültü yapıyorsunuz, niçin yalandır diyorsunuz? Hepimiz hakikatleri söyleyerek derde çare bulacağız.

HAMDİ YALMAN (Ordu) – Kabakçı Mustafa'nın etrafına da toplandılar.

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Yalan mı söyledik. Arpayı reva gördüler dedik, yalan mı? Milletin yiyeceğini sattınız, millete arpa yedirdiniz. Bunlar yalan mı? Belki siz zenginsiniz, francala yiyorsunuz. Millet halâ arpa yiyor, inkâr ediyorsunuz.

BAŞKAN – Sadede gelin, devam buyurun.

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Bu memleket nedir arkadaşlar, bir sanayi memleketi midir? Bir ziraat memleketi inidir? Size soruyorum arkadaşlar. Bu memleketin ne olduğunu hiç biriniz bilemezsiniz, biz de bilemiyoruz, (*Gülüşmeler*)

İzah ediyorum; bu memleket ziraat memleketi midir? Bu memleket büyük bir ziraat memleketi olabilir. Ektiğini, biçtiğini satamayan bir memleket ziraat memleketi olmaz. Zira elinde malı varken yenisini ekmeye lüzum görmez.

Samsun'da, Bolu'da Erbaa taraflarında dolaştım: Buradaki tütünler kurunu ya: harap olmaya mahkûm bir vaziyettedir. Millet çalışıyor, alın terini döküyor, avuç dolusu para sarf ediyor, mahsulünü yetiştiriyor, niçin buna Hükümet mahreç bulamıyor, satamıyor?

Ye yine bu programda görmek isterdik ki; Adana'da pamuk yetiştiricilerin depolarını dolduran istoklara çare bulsun. Arkadaşlar vatandaşların sızlanan hali yürekler acısıdır. (*Vah vali sesleri*)

NAŞİT FIRAT (Samsun) – Yalandır tamamen.

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Dediğim gibi o yalanı bu millet kimin söylediğini pekâlâ biliyor. Şu halde ne maddi ve. ne de mânevi ıstıraplara çare bulacağım d iyem iyen bu Hükümet mütereddittir, mütereddit bir Hükümettir.

BAŞKAN – Devam edin, başkaca cevap vermeyin. (*Gürültüler*)

KEMAL ÖZÇOBAN (Devamla) – Sayın Hasan Sakanın ben şahsının bir kıymet olduğuna inananlardanım. Çünkü onun ben talebesiyim. Fakat mesele şahıs işi değil, bir memleket meselesidir. Bu iş, Millete karşı yapılacak bir vazife işidir. Geçen sefer de bu kürsüden 12 Temmuz Beyannamesinin ruhuna uygun kanunları yapacağınızı vaat buyurun dediğim zaman geldiler kursuyu evet antidemokratik kanunlar vardır, dediler. Fakat İstanbul'a gittiler, orada bunlar da nereden. Çıktı, böyle antidemokratik diye bir şey yoktur, dediler, Niçin vadetti, o halde sonra antidemokratik kanun yoktu da niçin tadillerle geldiler. Bunlar birer tereddüde delil teşkil etmez mi?

Programda katiyet olmadığına işaret ediyorum. Ve yine İktidar Partisinin içinden çıkacak bir Hükümet burada her zaman mevcut olabilir. Ben şahsen şahıslar

üzerinde durmuyorum. Fakat dertler üzerinde durmak lâzım gelirse hakikaten iyi neticeler alınabilir arkadaşlar.

Fakat şahıs halinde değil, heyet halinde görecekləri, üstünkörü vaadedecekleri işlere ve kendilerine mahiyet itibariyle itimat edemez ve itimat oyu vermezsek, buna kimsenin darılmaya gücenmeye hakkı yoktur arkadaşlar. *(Ölenleri de söyle, onları okumadın sesleri)*

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Sayın Milletvekilleri; yeni kurulan Hasan Saka Hükümetinin Büyük Millet Meclisine arz ettiği Hükümet beyannamesi vesilesiyle bu kürsüde konuşulan şeyler, teşkil ettikleri mevzu bakımından, bir Hükümet beyannamesi üzerine, yeni kurulmuş bir Hükümete güven olup olmadığını yoklamak için, yapılan konuşmada ortaya atılan fikirler nevinden olmamakla beraber, hürriyetin vatanı olan bu kürsüden çok zaman konuşmalarını istediğimiz halde bu kürsü yerine sokakları ve meydanları daha uygun telâkki eden ve oralarda konuşmada zevk ve menfaat bulan arkadaşların...

AHMET VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) – Siz konuşamazsınız ki,

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) – Burada konuşmuş olmalarına, Türk milleti için bir kazanç sayıyorum. Onun için kendilerini tebrik etmek ve bu halde ihtiyar ettikleri milletvekili vazifesinin icabatını ve tarzı hareketini idame ettirmekte kendilerine muvaffakiyet dilemek, bizim en zevkli, en şerefli, millî işlerimizi görme telâkkimize uyan bir vazife olur. *(Soldan bravo sesleri)*

Arkadaşlarım; böyle bir insanla, böyle bir zevkle, bir milletvekili, Meclis âzası olmak haysiyetiyle, tarihin, ilmin, hakikatin ve müşterek büyük millî menfaatin emrettiği yolda yürüdükleri için elbette kendimi bahtiyar sayıyorum.

Konuşulan sözlerin, çok zayıf, çok yersiz olan kısımlarını bir tarafa bırakarak partimin Hükümeti olan Hasan Saka Hükümetini övmek veya onun savunmasını yapmak ihtiyacının olmadığına inanarak, sırf parti şahsiyeti mâneviyesi ve huku-ku esasiye ilmini ilgilendiren, onların karşısında hakka, hakikate aykırı düşen bazı noktaları, Türk milletine karşı bir vazife telâkkisi içinde bu kürsüden arz etmeyi kendini için bir vazife telâkki ederim.

Dediler ki seçim işini emniyet altında yapmak lâzımdır, evet buna hiç şüphe yoktur. Fakat secimde emniyet tesis ve temin edecek, buldukları ve istedikleri çare, adli müeyyide, yani hâkimlerin seçim politikası işine iştiraki yoluyla seçimlerin yapılmasıdır.

Arkadaşlar; düşünen bir kafanın, bilhassa bir Milletvekilinin şu veya bu işte şu ve bu kanunun tedvini hususunda mâkul ve faydalı bir fikir ileri sürmesi ne kadar haklı ise, onun karşısında aynı hakkı tanıyan diğer milletvekillerinin de, böyle bir teklif karşısında fikir hürriyetini, vicdan istiklâlini, milletin menfaati müştereklerini şahsi idrakiyle düşünmek hakkını inkâr etmemek, başta gelmesi lâzım gelen bir husustur. Onun kabulüne şu veya bu arkadaş, şu ekseriyet veya bu ekalliyet muvafakat etmiyorsa, bundan kuşkulanmak, bundan şüphelenmek ve kendi fikrini

kabul etmeyen büyük bir ekseriyeti mutlaka itham etmeye kıyam etmek, zannederim ki, Türk milletinin istediği şey olmadığı gibi, Türklüğün de şiarına yakışmayan, ahlâk ve fazilet kaidelerine dahi uymayan şeylerdendir. (*Doğru sesleri*)

Demokrasi, en veciz ifadesiyle, başkasının fikir ve hürriyetini, kendi fikir ve hürriyeti kadar samimiyet ve hürmetle karşılamakla olur. Demokrasi iddiası, demokrasi hasreti, demokrasi talebiyle memleketi gulguleye, milleti şurişe ve keşme-keşe verecek kadar ileriye giden insanlar, bu salâhiyetin kendilerine, bizatihi temsil etmek istedikleri demokrasi tarafından verilmediğini idrâk etmelidirler. Bu insanlardan garazım, şu veya bu zümre, şu veya bir şahıs değildir, mutlak insanlar için söylüyorum.

Acayip olanı şudur; seçim emniyetini tesis etmek için düşünülen çare gayrivârittir, gayri mâkuldür. Bilhassa bu memleket için, ihtiyarında asla fayda getirmeyecek olan bir şeydir. Biz hâkimlerimizin tam bir bitarafılık içinde çalışan, politika işlerinden uzak, şahsi temayüllerden daima masun bir mevkide kalmalarını istiyoruz. Böyle düşünenler, böyle düşünen insanlar ancak Türk Milletinin vekili olmaya lâyıktırlar. Bizim istemediğimiz şey, hâkimin politikaya karışması, bitarahlığının ihlâl edilmesidir. Biz onları politika içinde ifsade uğratmak istemiyoruz. İçimizde seçim emniyetinin aleyhtarı olan kimse yoktur. Seçimde tatbik edilmekte olan usul ve kaidelere muarız ve muhalif olanların, tanı tatmin edilmemiş olduğunu hissetmiş olduğumuz içindir ki, Hükümetin beyannamesinde de ifade edildiği gibi, iyi niyet sahiplerinden hiç kimsenin itiraz edemeyeceği bir şekilde ifadelendirmeyi ancak bu maksatla ihtiyar ediyoruz. Yoksa bugün yaşayan kanun hükmünün, seçim emniyetini memlekette tesis etmemiş bulunduğu asla kani değiliz. Bu, müemmen bir haktır. Bu talep ve arzunun kendi şahıslarından vürut ve isabetini ispat edebileceklerine emin oldukları, samimî kanaatlerinden doğma bir talep olduğunu söylemeyip de işin garip tarafı dediğim şey budur bunu bütün bir millete atıf ve izafe edenler, bu milletin tek mümessili olan Büyük Millet Meclisinin çoğunluk değil, azınlık, azınlığının içindeki azınlıktır. Acayip olan burasıdır. Bir insan kendi düşündüğü ve istediği şey için, bütün bir millete ait bir talep ve arzudur diyebilmek için, çok delilli, çok kavi hüccetli olması ve bütün tezahüratin kendisini teyit eder bir manzara karşısında bulunması ve bunu bütün millete gösterebilecek kudrette olması lâzımdır. Ceffelkalem iddialarla Türk Milleti, kendine yapılan siyasi kurları makbul ve muteber görecektir kadar seviye düşüklüğü ve anlayış eksikliği içinde değildir. (*Bravo sesleri*) Hakikat iyi anlaşılmalıdır.

Yine bu arkadaşlar içinden birisi, Hasan Saka'nın birinci kabinesinden çıkarılanların siyasi ve içtimai sebeplerinin söylenmesini istedi, yani niçin çıkarıldıklarını.

Arkadaşlar, bu sualin nasıl bir gaye istihdaf ettiğini, nasıl bir hakka ve mantığa dayandığını, itiraf ederim ki, anlamaktan âcizim. Suali soran arkadaşım bu kürsüye gelip de şu maksatla soruyorum demedi. Bunu söylemesi çok yerinde olacaktı. Söylemediklerine müteessirini. Çünkü arkadaşlar, dünyanın her tarafında, tarihin ilk gününden son gününe kadar her Hükümette daima şu veya bu değişiklik olabi-

lir. Muhtelif sebeplerle olabilir; sebepler şahsidir, sıhhidir, arzuya müstenittir, Hükümet mesuliyetini üzerine almış heyetin, müşterek veya kısmi temayüllerinin ve müştereken gördükleri işlerin icabatının zaruri bir neticesi olabilir. Bunların içinden birisinin çekilmesi, üçünün çekilmesi. Hükümet içinde değişiklik yapılması, Anayasa hükümlerinin tatbikini isteyen arkadaşlarımıza soruyorum, bunlar Anayasanın menettiği şeyler midir, yoksa terviç ettiği şeyler midir?

Devlet hayatının, Hükümet İdaresinin, beşeri hayatın, insanlık hakkının, demokrasi icabatının ta kendisi bu değil midir arkadaşlar?

Biz çok işittik, Türk Milleti çok dinledi ve çok şükür ki, o dinleyişlerle çok daha ayı İmiş bulunuyor. Bir zamanlar Hükümetlerin uzun ömürlü olmasından, azasının yeni değişikliklere tutulmamasından ve sık sık değişmemesinden şikâyet ettiler. Şimdi hükümetlerin veya içindeki azasının, icabat ve ihtiyacatına binaen, diğer milletler ve memleketlerde olduğu gibi, değişikliğe tâbi olduğundan bahisle, niçin böyle oluyor dediler, içtimai ve siyasi bir sebep aradılar. Mutlaka içtimai ve siyasi bir sebep bulacak, mutlaka bunun için gerekli izahat verilecek. Hayır, efendim, böyle bir mecburiyet yoktur.

Mesuliyet deruhte eden bir arkadaş, iş basındaki herhangi bir vatandaş, bir işte o kendisiyle çalışabilecek herhangi bir arkadaşta kabiliyet hissettiği gün onunla ihtiyariyle vazifeye devam eder ve bu arzu kendisinde oldukça o vazifeyi idame ettirir, aksi takdirde değiştirir. O değişiklik zamanın icabatına ve icabına göre yeni bir Hükümet kurmasıdır ki, bu da, onun en tabii bir hakkıdır. Yoksa Hükümet başına icra mevkiine geçip mesuliyet deruhte eden insanlar, boynu tomruklu bulunacak bir köle halinde çalışacak insanlar değildir. Hukuk ve vazife mukabili ve kanunun kıstaslarıyla, ölçüleriyle, iş başında bulunur ve çalışır. Ancak onun dışında bir düşünce, siyasi maksatla Türk Milletini tabiatıyla atlatmak olur (*Alkışlar*) İktidarın ekalliyeti ezmemesi yani çoğunluğun azınlığı ezmemesi ve fakat buna mukabil azınlığın, ekalliyetin de memlekette tahakkümüne müsaade edilmeyeceğine dair olan kayıttan telâş ve endişe eden arkadaşlarımız da oldu.

Arkadaşlar; çoğunluğun ekalliyeti ezmemesi gibi, ulvi, mukaddes, demokrasinin ve insan hakkının, hürriyetinin icabatından olan bir şeyi istememek; anlamıyorum. Bunu isteriz.

Sonra, ekalliyetin ekseriyete tahakkümünü, tecebbürünü ister misiniz? Bunun yaşadığı memlekete Cumhuriyet ve Demokrasi esaslarına uygun bir Devlet şekli demezler, onun adı başkadır. Ekalliyetlerin ekseriyete tahakküm ederek Devlet idare etme sisteminden Türk Milleti nefret eder, onu istemez, istemeyecek ve o tehlike karşısında her an kanını dökmeye hazır olduğunu da herkes bilir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Fikirleri ölçülü cümleler, muayyen kelimeler ve hesaplı kafa ile söylemeli.

Gene sözler arasında şunlar da geçti: Birinci Hasan Saka Hükümeti güvensizmiş, bunu, ikinci Kabinede Hasan Saka'nın ayırdığı bakanlar üzerine tahmil edebilmek ve bu ikinci Kabinenin teşekkülü meselesine temas için bir insan bu düşüncüyü

kendisine mal edip millet ve Meclis karşısında bir kanaati izhar edebilmek için dün birinci Hasan Saka Kabinesinde Millet Meclisi karşısında kanun ahkâmı içinde mesuliyet alarak Devlet idaresine iştirak etmiş insanların kabineden çekilmesiyle gayri mesul bir hale geldiğini tasavvur etmektir. Hâlbuki böyle bir hal asla yoktur. Herhangi bir zamanda Kabinede vazife almış bir milletvekilinin o Kabinede bulunduğu müddet zarfında gördüğü vazifede mesuliyeti mucip bir hareketi olmuşsa, cezai, siyasi ve malî... Bakanın o vazifeden çekilmesiyle bu ceza mürtefi olur mu? Bir milletvekili bunu idrak ve ihata edemez mi? Bal gibi eder. Ama niçin söyler? Dışarıda söylediklerini ve yaptıklarını bu kürsüde söylemiş olmak ve yapmış olmak için söyler. Başka çaresi yoktur. Başka illeti varsa lütfen izah ederler, derhal sözlerimi geri alırım. Aksi takdirde bu hükme varmaya mecburum.

Hükümetlerde aranılan vasıfların ve şartların içinde ve başında ileri görüşlü olmak vasfının lüzumunu söylediler. Evet bu lâzımdır. Fakat İktidar Partisinin, Cumhuriyet Halk Partisinin bu lüzumu hiçbir zaman anlayamamış olması iddiası hakikat kadar kesin bir iftiradır.

Arkadaşlar; memleketi kurtaran, Türk milletinin kurtuluş gününden bugüne kadar mesul Hükümet ve Devlet İdaresinde bulunan iktidar Partisi Hükümetini kurmak için aranan şartlar, vasıflar içinde hakikaten çok müessir bir vasıf olan ileri görüş kabiliyetinin lâzım olduğunu idrak etmeyecek bir taazzii siyasi olsaydı, acaba bugün bu kürsüde bu tenkidi yapan arkadaşımızın burada bu sözü söylemesine imkân var mı idi? (*Soldan bravo sesleri*)

AHMET OĞUZ (Eskişehir) – Ne demagoji.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) – Bu Meclisin varlığı bu kehanetin bütününe kâfi bir delildir.

Bir arkadaş da, benim aklımın çok ermediğini iktisadi hayat üzerinde tenkitlerini yürütürken, bizim iktisadi durumumuzun mükemmel bir hale getirilmesinin çaresini söyledi. Dikkat kesildim, dinledim. Bu bahiste kuvvetle bildiğim ve herkesin itiraf etmeye mecbur olduğunu zannettiğim, başta iktisat profesörleri olduğu halde iktisattan anlıyanların da kabul ettikleri şey: İktisadi durumların ıslahı ancak iktisadi tedbirlerle olur. Ama bizim arkadaş, tedbir olarak bir şey çıkardı. Nereden? Siyaset dağarcığından. Nedir o: Seçim emniyeti... Emniyetli seçim yapmak için kanun yapacaksınız, Meclisi dağıtacaksınız, iktisadi vaziyet mutlak düzelecek. Hayret.

Arkadaşlar; bu vesile ile bir hakikati hatırlatacağım. Biz, buraya Türk vatandaşının, Türk halkının mutlak hürriyet ve emniyet içinde yaptığı, bir seçimle, kendini temsil edici insanlar olarak geldiğimize inanıyoruz. Eğer bize bu tavsiyede bulunanlar varsa, onlar seçimin emniyet altında yapılmayarak geldiklerine inanıyorlarsa lütfen çekilsinler.

Hangi vicdan hangi haysiyet, haysiyeti kendine şiar edinmiş, seçimlerin emniyet altında, hürriyet içinde yapılmadığına inanır, yani kendinin milletin hakiki mümessili olmadığına inanır, milletin mümessili olmadığı halde Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletin mümessiliyim diye oturur? Ben içimizde, aramızda böyle bir

şerefsizliği taşıyan bir arkadaşın olduğuna asla inanmıyorum. Hepinizi tenzih ederim.

Şu halde söz, politika icabı sarf edilmiş bir mugalâtadan ibarettir. (*Soldan bravo sesleri*)

Şimdi sizi çok yormaktan ihtiraz ediyorum. Sayın General bilmem buralarda mı? (*Burada sesleri*) Aldoğan, hakikaten kendilerinde çok alışkın olmadığımız tatlı, güleç yüzlü, tatlı jestli, gülen ve güldüren bir tarzda konuştu, ama verdikleri hükümler, ortaya koydukları fikirler lütfen müsaade buyursunlar, ben de aynı samimiyet içinde söylüyorum, istihkar ve istihfaf kastı ne terbiyeme yakışır, ne de hakkımdır, bunu müdrik olarak konuşuyorum maalesef hiç birisi yerinde değildir.

Bize âdeta, hukuku esasiye dersi verir gibi bahisler açtı ve tavırları da, âdeta şöhretli, bir ilim otoritesi addedilebilecek bir profesör tavrıydı. Çok “hoşuma gitti. Arzusu çok meşrudur ve haklıdır, fakat arzu ile imkân arasındaki mesafe çoktur.

“İçinde bulunduğumuz şartlara göre Hükümetin durumunun bir defa daha düşünülerek tetkik ve mütalâasına fırsat vermek için Birinci Hasan Saka kabinesi istifa etmiştir”, sözlerini ele aldılar. Bu ne demektir? Ve âdeta bir feveran gösterdiler, nasıl olurmuş dediler, kime gösteriyor? Meclise mi, kendisine mi, Devlet Başkanına mı? Bence bunu Hasan Saka’dan sormak bile hakkımız değildir.

Hükümet Başkanı olmuş her hangi bir zat, kendisiyle beraber Hükümet vazifesini görmekte olduğu arkadaşlar grubu ile çalışmaktan memnun bulunduğu zamanda dahi bunu yaparsa en çok Demokrasi ruhuna uygun hareket eden ve tahassüsü, ihtiyar ettiği tarzı hareket itibariyle ancak, Demokrat bir başbakan olarak vasıflandırılır. Bundan dolayı böyle bir Başbakan hakkında bir mütalâa yürütmek doğru olmaz zannederim.

Çünkü şuna inanıyorum ki; Anayasanın hükmü sarihine göre, Türkiye Cumhuriyetinde Hükümet nasıl kurulur, bunu herkes gibi Sayın Aldoğan bilirler. Başbakanı, Devlet Başkanı seçer ve Başbakan da Bakanları seçer Evvelâ Devlet Başkanı kabul eder ve kabul ettiğini Meclise bildirir, Fakat o kabul; kati değildir, millî iradeyi nakız bir hareket yapılmış değildir. Millî iradeyi kullanan Büyük Millet Meclisi, Devlet Başkanının seçtiği Başbakanın kurduğu İcra Vekilleri Heyetini isterse kabul eder, isterse kabul etmez.

Bugün de aynı durumdayız. (*Bravo sesleri*)

Hakikaten burada, bu aşikâr ve apaçık bir hakikatten ayrılarak şu veya bu şahsa ve şurada burada tân etmek, ordu içinde yaşamış ve şöhret yapmış, memleketin en büyük mevkiinde bulunan bir şahsa tariz yapmak, zannederim, Sayın Generalden hiç beklenmezdi.

Diyorlar ki, Hükümet çekildi, ne olursa olsun, çekilmek hakkı değildir. Çekilmezse demin arz ettiğim gibi boynu tomruklu köle olur. Gelmekte müşkülât, çekilmekte adimülmikân. O halde, o halde kimse gelmez Sayın Generalim. Siz dahi gelemezsiniz, bütün arzularınıza rağmen. (*Gülüşmeler*) Bunu, Meclis lüzum görürse

o yapar. Yani bir Hükümet kuruldu mu, vazife mesuliyeti aldı mı, çalışmaya başladı mı, artık kendi arzu ve ihtiyarı ile terki vazife etmek salâhiyeti yoktur. Ve ona Devlet Başkanı; Devlet Başkanı tâbirime dikkat buyurun, şu veya bu fırkanın başkanı olup olmamasının kıymeti yoktur ve halen Devlet Başkanı fiilen bir partinin de başkanı sıfatını taşımamaktadır; Devletin büyük ve müşterek menfaatini uzaktan yakından sevk ve idarede hiç hakkı olmayan, kepenegi içinde sürüsünü uzaktan seyreden bir çoban mıdır? Devlet Başkanı Hükümete hiçbir akıl vermeyecek ve irşatta bulunmayacak mıdır? Bulunduğu zaman, Millet Meclisi tarafından Devlet Başkanlığına seçilmiş bir insanın...

Dr. FAHRİ ECEVİT (Kastamonu) – İcabında kabineye reislik ediyor.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) – O başkan ki, mesul olan, Türk Anayasa hükümlerine göre Meclise karşı mesul olan İcravekilleri Heyetinin başında reisi hakikidir. Ye bütün demokratik memleketlerde bu işler böyle olagelmektedir. Aradaki fark şekil farklarıdır ki, bir az daha şöyle veya böyle olmasından ibarettir. Memleketi temsil, Devlet idaresinde Hükümet kurma ve çekilme bakımından olan metotlar ise, tamamen memleketimizdeki metotların aynıdır. Demek istiyorlar ki; hata etmiyorsam, Sayın Generalin dikkatine iltica edeceğim, Hasan Saka Hükümeti kendiliğinden çekilmemeliydi, mademki çekildi, Anayasa mucibince Hükümet Reisi nasbi tâyin diyebildiğimiz kadar belirttikleri, kabine teşkiline kendisini memur edecek zat olarak göstermemeli idi. Ya, ne olacaktı? Mutlaka biz düşürmeliydik. İllâki karalamak suretiyle mi Hükümet değişmelidir Bu ne arzudur, bu ne manasız ve ne kadar kindara ne bir tahayyüldür. Sayın Generalime asla yakıştıramam. Meclise müracaat ederek ademi itimat isteyecek ve çekilecektir. Hayır, itimat rey verirsek ne olacak? Çekilmeyecek mi? Bu, bir daire-i fâsideden bir şey değildir. Anlamıyorum, maksatları şu imiş: Bundan evvel birinci Hasan Saka kabinesi memleket ve Devlet Hükümet işlerinde başarısız, belki mesuliyetli icraatta bulunmuş bir heyetmiş, bir gün mesul ederler diye ne yapsın, renk değiştirmiş, gömlek değiştirir gibi. İstifa ediyor, 8 vekil çekiliyor, yerine 8 vekil alıyor. Şu halde o belâdan bu ihtilâftan kendisini kurtarıyor. Hayır Generalim,, dün Saka nasıl mesul idiyse bugün yine mesuldür. Ne Hasan Saka, ne de Hasan Saka'ya rey verecek arkadaşlar Hasan Saka'nın mesuliyetinin gün aşımının geçmesine kadar mesul olduğunu bilmeyecek kadar gafil insanlar değildir, korkmayınız. Eğer bize, size hâkim olan kanaat hâkim olsaydı bu hakkı şimdiye kadar kullanırdık ve bunu daima da muhafaza ediyoruz. Ve bu kanaati taşıyan arkadaşlar varsa mutlak onun hakkında bir şey söyleyemeyecekleri için geçmiş zamanın içerisinde bazı vesileler ve fırsatlar arama âczine düşmüşlerdir, hayret ediyorum. (*Soldan yaşa sesleri*) "Uzun yıllar tek partili idarenin itiyatlarıyla yapılmış olduğu gibi iktidara öyle gelmiştir ve öyle çekilmiştir, Hükümet, Devlet reisinin emriyle iniyor, emriyle biniyor" buyurdular. Evet, Türkiye Cumhuriyetinde Hükümetler daima Devlet Reisinin emriyle bineceklerdir. Öyle olur, Anayasa hükmü sarihtir. Ve başka türlüsüne cevaz yoktur.

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Böyle değildir.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Devamla) Kemalist rejiminin icabı budur. Eğer bu usule nazaran başka bir usulde fayda mülâhaza ediyorsanız, Milletvekili olarak, İç-tüzük hükümlerine, Anayasa, hükümlerine göre, Mecliste, Anayasanın beğenmediğiniz hükümlerini değiştirmek için teklif yaparsınız. Bunlar öyle davullu, zurnalı mitinglerle olmaz. Bunlar Millet Meclisinde İrade-i Milliye'nin tezahürü ile tam bir itminanla olur şeylerdir.

İnme meselesi: İnme meselesini arz ettim; Hükümet Başkanı ister istifa eder çekilir. Çekilme sebebini de, bu seferki gibi, umumi şartların icabatına göre bir daha düşünmek fırsatını vermek için istifa eder. Bu, politik hayatta, demokrasi hayatında Hükümetlerden beklenen, beklediğimiz ve ancak takdir ile karşıladığımız ruh haletidir. Devlet Başkanı isterse yeni Kabinayı teşkile kendisini memur eder. Biz beğenirsek beyaz oy, beğenmezsek kırmızı oy veririz. Bunun neresinde antidemokratik vardır?

Bunun dışında hükümetlerin aczi, kifayetsizliği tahakkuk ederek, şu veya bu meselenin istizahı sırasında Büyük Millet Meclisinin çoğunluğu evvelce gösterdiği itimadını kendisinden esirger, itimat reyini yerine ademi itimat reyini verir ve Hükümet düşer. Ama biz 28 seneden beri, Devlet idaresinin mesuliyetini omuzlarında taşıyan iktidar partisi, aramızdan seçip Devlet işlerini idare etmek üzere iş başına getirdiği insanların bu hale gelmemesini Cenabı haktan temenni ederiz. Bizim şerefimiz bu olmalıdır. Ama ona lâik Hükümet olduğu vakit, Sayın General ve Türk Milleti inanmalıdır ki, bu işi yapacak, İrade-i Milliye'yi Hükümetin düşürülmesi için kullanacak, şiddetle, ciddiyetle, katiyetle, fevran halinde, tuğyan halinde kullanacak olan yine Cumhuriyet Halk Partisinin Mebusları olacaktır. *(Soldan alkışlar)*

Bir esrar perdesinden bahsettiler. Nihayet birbirine çok yakın olan fikirleridir. Bu perde bu kürsüde; Sayın Generalin ifadeleriyle yırtıldı. Biz bu tarzda konuşma ile esrara muttali olduk ve Türk Milleti de biraz daha tenevvür etti. Bu vadedeki beyanatlarından dolayı teşekkür etmek bana düşen bir borçtur.

Sayın Celâl Bayar'ın Hükümetten çekilmesine indiler ve dediler ki, Devlet Reisinin kendisine gösterdiği itimatsızlık ve yahut sempati eksikliğini hissetti de çekildi. Bilmiyorum, eğer böyle olmuşsa bu, Sayın Celâl Bayar için yerilecek değil, övünülecek bir meseledir. Herkes böyle yapmaya mecburdur. Hasan Saka, Devlet Başkanının, kendisine ehliyet ve liyakatinden, sıhhatinden, şu veya bu inanından dolayı, görüşünden dolayı, şundan ve bundan dolayı tam itimadlı olmadığını hissettiği dakikada; Hasan Saka'nın şeref ve fazilet ve şeref telâkkileri buna rağmen illâ yerinde kalmaya kendisine müsaade eder mi? Asla.

Eğer Celâl Bayar bu yüzden çekilmişse, böyle bir şey olduğunu burada ifade etmiş olmayayım, bilmiyorum, bu takdirde çok iyi yapmıştır. Kâmil bir adama yakışan ve demokrasi esaslarına riayetkâr olan bir insanın yapabileceği bir şeyi yapmıştır, bu ayıp değildir.

İnönü de Başbakanlığı zamanında aynı sebeplerle, aynı saiklerle Hükümet başına gelmiş, aynı suretle aynı saiklerle bu mezellet altında Hükümetten çekilmiştir. Yani Cumhuriyet Halk Partisinde öyle bir huy, öyle bir şiar vardır ki, her işini, Türkiye Büyük Millet Meclisinin hakkı olan şeyleri dahi kullanmaz, kullandırmaz. Ya bir tek adamın emrine kendisini tâbi tutmak, asla. O tek adam dahi Büyük Millet Meclisi içinden onun arzu ve iradesi ile seçilmiş insandır. Onu, seçilen adam da çok iyi bilir ve her vakit ifadeyi vazife ve şeref sayar.

Eğer bu Meclisin kendisine karşı itimadı münasip olursa, biran dahi yerinde durmaya tenezzül etmez. Biz Türkiye Cumhuriyetinin Büyük Devlet Başkanını bu kratta, bu büyüklükte bir insan olarak tanıyoruz. *(Süreklî alkışlar)*

Anayasanın 46 ve 50'nci maddelerinden bahsettiler. Oturdıkları yerde, belki çekmecelerinde vardır, lütfen açıp baksınlar. Ve daha iyi okusunlar, ifade ettikleri gibi değil; Bakanlar Kurulu, Hükümetin Genel politikasından birlikte sorumludur.

Bakanların her biri kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ve politikasının genel gidişinden tek başına sorumludur.

Sayın Generalin söylediği sözlerin belirttiği hükümlerle alâkası yoktur. Gösterilen sebep, ortaya konan dâva ile alâkalı değildir, ne mantıken, ne hukukan 7'nci maddeden de bahis buyurdular: 7'nci madde, Büyük Millet Meclisinin itimat oyu verdiği gibi ademi itimat oyu ile Hükümetleri düşürmek yetkisinin Büyük Millet Meclisinde olduğunu söyler. Sayın General 7'nci maddeyi bırakıp 1, 2, 3'ncü maddeleri okusunlar Türkiye Büyük Millet Meclisi kuvvetlerin birliği ve Cumhuriyet rejiminin içinde Türk Milletinin hudutsuz irade-i hâkimanesini taşıyan tek müessesedir. Onun yapamadığı şey yoktur, o her şeyi yapar.

Buyurdular ki, Cumhuriyet Halk Partisi, benim nispeti şerefiyle iftihar ettiğim Partiyi kastederek, bunların vatani, millî vazifelerini yapmışlar, oklarını atmışlar, ancak yaylarını asmak istemiyorlar. Ben özü temiz, sözü, özü gibi dosdoğru olan bir Türk Generalinden vatani, millî vazifelerini yapmışlar, oklarını atmışlar ama yaylarını asmasınlar şeklinde temenni ve istirhamda bulunmasını beklerim.

Bir acı kahvenin kırk yıl hatırını sayan Türk Milletine, karşı vatani, millî vazifelerini tamamen yapmış olduklarına inanılan bir Partiye karşı tutulan tarzı siyasiyi, Artık siz iş başından çekiliniz de, siz çoğunluk çekiliniz de biz azınlık Devlet idaresine geçelim temennisi gibi telâkki ediyorum ki, biz asla buna cevaz vermeyeceğiz. Çünkü azınlığın çoğunluğa tahakküm ettiği rejimin adı, Türk Milletinin nefret ettiği rejimdir. *(Bravo sesleri, soldan alkışlar)*

HAMDİ YALMAN (Ordu) – Arkadaşlarımız tutturmuşlar, memlekette aklıktan insanlar kırıldı diye. Kimlerin öldüğünü söyleyin. Listesi defterimizde. Biri oradan söyledi, kulağımla işittim, Sadık Aldoğan arkadaşımız kürsüde konuşurken, sen bize vaktiyle, yalvardın, mebus olmak için yalvardım, vesikalar cebimizde. *(Gürültüler, mevzua geç sesleri)*

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Bırakalım burada hissiyatı, milletin dertleri var.

HAMDİ YALMAN (Devamla) – Ahmet Çınar arkadaşımız benim seçim dairemde aklıktan adam öldüğünü söyledi. Kendisini şu noktada yakaladım ve kim ölmüş, nereden aldın bu haberi dedim. Gazetelerde okudum dedi. Ben seçim bölge gittim, ölen değil, aç kalan bile yok. Türk Milleti Öyle bir millettir ki, kimseyi acından öldürmez ekmeğinin yarısını ona verir. Ama sizlere bunların oyunlarından bahsedeyim: Arkadaşlar; bizim bir nahiyemiz vardır, adı Karakaştır. Ahmet Çınar arkadaşımız burayı karış karış gezmiştir bilirler. Bu sene baharda orada kış olmuş metrelerle kar yağmış, halk sıkıntı çekmiştir. Ünye kazasına bağlı olan bu köy halkı çok sıkıntı, çekmiştir. Kasaba halkı aralarında para toplamışlar 5-6 bin lira olmuş bu para ile mısır almışlar, kamyonlara yüklemişler, Ünye Kaymakamı, parti tefrik yapmaksızın her iki parti mensuplarının dahi bu işe iştirak ettiğini göstermek için bir C.H.P. sinden bir de Demokrat partiden iki kişiyi bu işe memur etmiş, bunu köylere dağıtın demiştir. Demokrat Partiden bu işe memur edilen adam gece saat dörtte Halk Partisi memuru, gelemeden ve kendisine hiç bir haber vermeden kamyonları alıp götürmüş, bunu Demokrat Parti gönderdi demiş. Bu bir kasaba halkına hürmetsizlik değil midir? İşleri güçleri sahtekârlıktır. *(Sahtekâr sensin sözünü geri al sesleri)* Sahtekârdırlar, sözümü geri almıyorum. *(Şiddetli gürültüler, sağdan sözünü geri al sesleri, burada olmayan bir vatandaşa nasıl tariz edersin sesleri)*

Sözümü geri almıyorum, sahtekârlık etmişlerdir. Sahtekârlıktır. *(Müdafaasız bir vatandaşa buradan iftira etmek namuskârlık değildir sesleri)* *(Şiddetli bağırımlar, gürültüler)*

BAŞKAN – Şahsiyetten bahsetmeyiniz,

HAMDİ YALMAN (Devamla) – Efendim oradaki, bir adamın, partilerinden bir şahsın sahtekârlığından bahsediyorum, bunlara söylemiyorum, *(Şiddetli gürültüler, sağdan kürsüden in, sözünü geri al bu kürsüden bu söz sarf edilmez sesleri)*

BAŞKAN – Oradaki bir adam hakkında söylemiştir. Sözünüze devam ediniz ve şahsiyetten bahsetmeyiniz.

HAMDİ YALMAN (Devamla) – Açlık varmış, insanlar ölüyormuş, bunlar muğalatadır, oyundur ben intihap dairemi gezdim, ne aç nede aklıktan ölmüş, hastalanmış kimse vardı halk toktur. Bunu burada ifade etmek isterim. İster darılsınlar, ister gücensinler, bunu bir vicdan borcu biliyorum. *(Şiddetli gürültüler, bağırımlar)*

BAŞKAN – Oturuma 15 dakika ara veriyorum.

Kapanma Saati 19.53

İKİNCİ OTURUM

BAŞKAN – Gl. Ali Fuad Cebesoy

KÂTİPLER: Necmeddin Sahir Silan (Tunceli)

Dr. Aziz Uras (Mardin)

Açılma Saati: 20.10

BAŞKAN – Ekrem Oran, usul hakkında söz istemiştiniz.

EKREM ORAN (İzmir) – Sayın arkadaşlar, memleket ve millet işlerini görürşürken ileri geri münakaşalar olabilir. Hattâ münakaşalar nahoş şekilde cereyan edebilir. Bunlar memleket ve milletin selâmeti namına olması itibarıyla mazur telâkki edilebilir. Bunu hepimiz biliriz. Yalnız. İstanbul Milletvekili Sayın Senihi Yürüten arkadaşımız fartı asabiyetine mağlup olarak kürsüde konuşan bir arkadaşımıza sözünü geri almasını ihtar ederken, değil Yüksek Meclisiniz huzurunda, her hangi bir mecliste veya toplantıda söylenmesi aklihayale gelmeyecek kadar ağır sıfatlar izafe etmiştir.

HAMDİ YALMAN (Ordu) – Kendisine iade ederim, terbiyesi icabıdır.

SENIHİ YÜRÜTEN (İstanbul) – Ben de öyle.

EKREM ORAN (Devamla) – Bendeniz Yüksek Meclisin nezahatini bozmamak için bu tâbirleri aynen tekrar etmemek mecburiyetindeyim. Bundan dolayı bendenizi mazur göreceğinize eminim.

Bu tâbirlerden bir tanesi namusluluğun aksi mânâyı ifade eden bir sözdür. Kendisinin nasıl oldu da ağzından çıktı, buna dahi hayret ederim. Binaenaleyh Sayın Reisimizin bu sözler kulağına gitmemiş olabilir. Çünkü gürültü sırasında söylenmiştir. Fakat Reşad Aydın, Şefik Tugay, Vasfi Gerger arkadaşlarımız yakından işitmişlerdir. Binaenaleyh Yüksek Riyasetten bu işin gereğinin ifasını istirham ederim.

BAŞKAN – Efendim; müzakere esnasında bir gürültü oldu, iyice işitilmedi

Hatip arkadaşımız Demokrat partiden kimseyi kastetmediklerini söylemişlerdir ve mesele o yolda kapanmıştı. Binaenaleyh, bunun haricinde oturumu kapattığım esnada bu gibi sözler söylenmişse bundan Riyasetin malûmatı yoktur. Mafih arkadaşlar, bütün Milletvekili arkadaşlarımı bu gibi ahvalden dolayı tenzih ederim.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (İstanbul) – Sayın arkadaşlar, Söz sıramın böyle esefli bir hâdiseden sonra gelmesi hakikaten bana da esef veriyor. Fakat ben bunu en sonraya: bırakacağım. Daha evvel burada söz söyleyen Süreyya Örgüevren arkadaşşıma cevap vermek isterim.

Kendileri dediler ki, burası hürriyet kürsüsüdür. Şüphesiz hürriyet kürsüsüdür, B.M. Meclisinin kürsüsüdür. Bu hususta kimsenin bir şüphesi olamaz. Fakat

arkadaşlar, Türkiye’de hürriyet kürsüsü yalnız burası değildir. Türkiye’de hürriyet meydanları da vardır. Türk Anayasası Türk vatandaşına bu meydanları da açmıştır.

NAŞİT FIRAT (Samsun) – burada söylemeyip de orada söylemenin mânasını anlayamıyoruz.

FUAD HULÛSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Orası, asıl hak sahibi olan müvekkillerimizin söz söyleyeceği yerlerdir. Onlar buraya gelip söz söyleyemezler. Orada: vekilleriyle hasbîhâl ederler ve hasbîhâl etmekte onların haklarıdır ve hattâ vazifeleridir.

Arkadaşlar, görüyorsunuz nasıl bir devre yaşıyoruz. Bugün büyük bir iktisadi buhran içindeyiz, halk bundan müştekidir. Halk 21 Temmuz seçimlerinin acısını yüreklerinde duyuyor ve duyurmak istiyor. (*Soldan gürültüler*) Buraya gelemez, biz orada da söyleriz, siz de gidersiniz. Kendi partinize mensup olan insanlarla konuşursunuz. Biz gerek Partimize mensup olan arkadaşlarla, vatandaşlarımızla; gerek diğer vatandaşlarımızla daima hasbîhâl ediyoruz ve edeceğiz. Bundan bizi hiçbir kuvvet men edemez arkadaşlar.

Siz söz hürriyetini yalnız bu kürsüye mi hasretmek istiyorsunuz? Böyle şey olur mu? Burada söz hürriyeti bir semahat değildir, çoğunluğun semahati değildir, bu kanuni bir haktır. Fakat dışarıda da söz hürriyeti vardır. Matbuat için de vardır, Matbuat Kanunu dairesinde. Mitingler için vatandaşlar için İctimaat Kanunu hükümlerince hak vardır, bu suretle bu millet o hakkını istimal edecektir.

Azlık dediğiniz ve milletin sinesinde büyük bir teveccüh ve muhabbet kazanmış olan Partinin (*Şiddetli gürültüler*) Bu Partinin her zaman her yerde söz söyleyen milletvekilleri de olur, vatandaşlardan ayıramazlar. Vatandaşlar bizi çağırıyorlar, milletvekillerini çağırıyorlar.

NİHAT ERDEM (Kırşehir) – Siz topluyorsunuz. (*Soldan, siz topluyorsunuz sesleri*)

FUAD HULÛSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Sizleri de çağırdıkları gibi bizleri de çağırıyorlar. Milletvekillerinin sözlerini dinlemeye her zaman halkın arzu izhar ettiğine ben şahit oldum. Dediler ki, biz Milletvekillerimizi önümüzde, huzurumuzda isteriz, bize hesap vermelidirler, bizimle konuşmalıdırlar, bizim dertlerimizi öğrenmelidirler. Millet bunu istemiyor mu? Öyle değil midir?

Bu şartlar dâhilinde halkın bu arzusuna imtisal etmek de hiç şüphe yok ki, bizim için bir vazifedir. (*Meneden yok sesleri*)

Seçim Kanunu müzakeresinde değiliz, fakat bundan bahis açılmıştır. Evet şüphesiz hâkimlerin bitaraf olduklarında bu millet müttefiktir. Muarızlar diyorlar ki, hâkim bu işe karışır; politikaya karışmış olacaktır.

Demek ki, şimdiye kadar idareciler, bir partiye mensup olan belediyeciler, politika yapmışlardır. Halbuki seçim bürolarında vazife görülürken politikacılık yapılmayacaktır, kanunun tâyin ettiği vazife görülecektir. Hâkimler hiçbir tarafı tutmaya tenezzül ederler mi? Şimdiye kadar etmişler midir? Hâkimler kendilerine verilen

her vazifeyi yalnız vicdanlarının emri ile kanunların iyi tatbik edilmesine nezaret ederek ifa ederler. Onlar bu suretle vazife görmeye alışmışlardır. Hâkimler taraf tutmayarak yapılacak bir vazife başında politikacı olarak değil ve şimdiye kadar hiç de olmamışlardır. Hâkimler bilâkis politikacılık gayretiyle yolsuzluk yapanların yolsuzluklarına meydan vermeyerek Seçim Kanununun hükümlerini hakkıyla tatbik ettireceklerdir. İşte biz bu milletin çokluğu ve milyonları bunu istiyorlar. (*Gürültüler, demagoji yapmayalım sözleri*)

VASFİ GERGER (Urfa) – O Celâl Bayar'ın sözü.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Arkadaşlar, bu bahsi esasen görüşeceğiz. Onun için daha fazla burada konuşmaya ihtiyaç görmüyorum. Burada, muvacehi millette görüşeceğiz, sizi de bizi de dinleyecekler, söz kâfi değil. Rey vardır. Efkârı umumiye vardır. Miting yapmaya gelince, kanun bize bu hakkı vermiştir ve bu vazifeyi de tahmil etmiştir. Hattâ deniyordu ki, vatandaşlar behemehal beraber seçim işlerinde vazifelidir. Bu hakla beraber bir de vazife memzuçtur. Böyle bir tez ileri sürüldü. Biz de bunu kabul ediyoruz arkadaşlar.

NAŞİT FIRAT (Samsun) – Yalnız kanunları tekmeletmeyeceğiz.

FUAD HULÛSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Bir hak olarak halkımıza, milleti-mize emniyet verici mevzuat istiyoruz.

Burada bir arkadaşımız esrar perdesi diye bir şey söyledi. Hiçbir esrar perdesi mevcut değildir arkadaşlar. Bunu katiyen reddederim. (*Sağdan bravo sesleri*) Ne demektir bu?

Arkadaşlar, heyeti umumiye karşısında, hiç Büyük Millet Meclisine müracaat etmeden, Recep Peker kendisinde aciz görmüş, efkârı umumiye-yi tatmin edemeyeceğini görmüş ve çekilmiştir. Bunda Celâl Bayar'ın herhangi bir makamla iddia edildiği gibi muvazaalı tesiri olmamıştır. (*Onu biz söylemedik, General söyledi sesleri*) Efkârı umumiyenin mâkesi olan matbuat, halk ve vatandaşlar daima bir kabinenin idaresizliğini ısrarla ileri sürerlerken onun çekilmesi bir vazife olur ve bu bakımdan Recep Peker vazifesini yapmıştır.

Dr. FAHRİ ECEVÎT (Kastamonu) –Onu Aldoğan söyledi.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) –Kim söylerse söylesin. Ben hakikati soyuyorum. Yalnız şurasını tashih edeyim ki, bu sözü Örguevren söylememiştir. (*Ha şöyle sesleri*)

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Teşekkür ederim.

Dr. FAHRİ ECEVÎT (Kastamonu) –Örguevren'i kurtardın.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Birinci Hasan Saka Kabinesi Hükümeti programını okurken ben işçilerin derdinden bahsetmiştim. Çünkü işçiler dertlerini bize dökmüşlerdir. (*Bize de döküyorlar sesleri*)

Bu İşçiler arasında bilhassa Devlet İktisadi Teşekküllerinde çalışan işçiler ken-dilerine verilen yevmiyelerden şikâyet etmişlerdir. Ben o zaman bu meselenin hal-

lini rica etmiştim. Fakat hâlâ asgari ücret meselesi halledilmiş değildir. Binaenaleyh bu işçiler münkesirdirler.

ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU (İzmir) – Köylüler nasıl, köylüler nasıl?

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – İşçiler daima dertlerini bize döküyorlar ve haklıdırlar. Çünkü kendilerini ve ailelerini geçindirecek ücreti alamıyorlar. Hattâ kendi sıhhatlerini ve enerjilerini muhafaza edemiyorlar. Bunun çalıştıkları müesseselere de zararı vardır. Bu hususta bir tedbir veya bir tedbir va'di görmüyorum. Ondan dolayı müteessirim

Sonra toprak işçileri vardır. Toprak işçileri hakkında beyannamede hiçbir vait yoktur. Bunu da büyük bir eksik olarak Heyetinize arz ediyorum. Bu eksikliğin behemehâl en yakın bir zamanda ikmalinin zaruri olduğuna kaniyim.

Basın Kanunundan bahsediyorlar, acaba Basın Kanununun şimdikinden daha ziyade ağır mı olmasını istiyorlar. Basın Kanunundan memnun olan var mıdır? Peker Kabinesi zamanında burada muza kere edilip kanuniye kesbeden Basın Kanunu hiçbir zaman demokrasi kaidelerine uygun değildir.

Matbuat memlekette büyük bir kuvvettir. Ve umumi efkârın aynasıdır. Şerefli hizmetinin önemiyle mütenasip kanuni mevzuat, ister.

Esasen Parti Grubu namına sözcümüz bu noktalara ve seçim hakkındaki hususlara dokunmuş olduğu için bunu fazla olarak uzatmayacağım.

Yalnız çok esefli bir hâdise olarak. Hamdi Yalman arkadaşımızın, böyle işaret ederek “Sahtekârlar” deyişini tamamen nefretle reddediyorum. Hattâ Muhterem Reis de dediler ki, kendisi Demokrat Partiyi değil hattâ bir milletvekilini dahi kastetmemiştir. Bunu bu arkadaşımızın kendisinin açıklamasını rica ederim. (*Soldan gürültüler*)

İkincisi; burada mevcut olmayan bir vatandaşa, sevgili bir yurttaşa karşı da “Sahtekâr” tâbirinin kullanmasını doğru bulmuyorum.

SOLDAN BİR SES – Ya Senihi Yürüten ne dedi, namussuz dedi, onu da söyle.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Çünkü burada kendisini müdafaa edemiyen bir arkadaşdır. Size ve Muhterem Reisimize düşen kendisinin sözünü geri almasını tavsiye etmektir.

BAŞKAN – Bu mesele kapanmıştı ve tarafeyne tebliğ edilmişti. İki taraftan da rica ederim; kapanmış olan bir meseleyi tekrar tekrar vesile ederek münakaşalar olursa Meclisi idare etmek çok güç olur arkadaşlar.

Bu mesele kapandı; zapta da geçti. Arkadaşlar da izah ettiler. Onun için çok rica ediyorum ve itidalinize müracaat ediyorum.

AHMET ALİ ÇINAR (Burdur) – Bendenizin şahsım mevzubahis olduğu için söz almak mecburiyetinde kaldım.

Arkadaşlar dediler ki; Yeşilova’da açlık var demişim, sonra da bunu gazetelerden okudum demişim.

Arkadaşlar hâdisе şu şekildedir. O günkü konuşmamda, Burdur'un Yeşilova köylerinde sıkıntı olduğundan bahsettim ve hattâ vatandaşların yemek durumunda kaldıkları ekmeği arzettim. Gazetelerde de buna muvazi olarak Karadeniz bölgelerinde açlık olduğu bahsedilmişti, hattâ yine gazetelerde açlık yüzünden ölüm olduğu yazılıyordu, bunu izah ettim, hâdisе bundan ibarettir. (*Kâfi sesleri*)

Müsaade ederseniz bu vesile ile burada bir şey daha söyleyeceğim. Bendenizin bahsettiğim, sıkıntıda olan köylere Hükümet yardım elini uzatmıştır, bundan dolayı Hükümete teşekkürlerimi sunarım.

Bir noktaya daha temas etmeme müsaadenizi rica ederim. Ben o zaman arz etmiştim,

Hükümetin samimiyetinden tamamen eminim, buradaki hâdiseyi öğrendiği gün el uzatacaktır demiştim, nitekim bu tahakkuk etti, elini uzattı. Yalnız orada valilerin veya başkaların hâdiseyi iyi aksettirmemeleri yüzünden Hükümeti yanlış istikametlere sevk edebilir diye o vakit yine mâruzâtta bulunmuştum. Filhakika valinin beyanatını cerheden ve valinin Hükümete yanlış malûmat verdiğini bildiren bir gazete neşriyatta bulunmuştur. Okumayacağım, bu gazeteyi eğer arzu buyuran arkadaşlar varsa okusunlar. Tarihini söylüyorum. Belki merak eden arkadaşlar vardır. Üç tarihli.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Yeni Sabah.

AHMET ALİ ÇINAR (Devamla) – Evet Yeni Sabah.

BAŞKAN – Kemal Özçoban, söz istemiştiniz. Buyurun.

(*Kâfi, kâfi sesleri*)

Kapanan mesele üzerinde mi konuşacaksınız?

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Hayır.

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Arkadaşlar, arz ettim ki burada hepimiz millet namına söz söylüyoruz. Benim sözlerim esnasında Hamdi Yalman arkadaşını... (*Gürültüler*)

Hayır, hayır, o hâdiseye dair değil. Bu başka.

Tutanağa geçmiş bir şey. Sözlerime yalandır demiş, şu şekilde cevap vermişim, hepimiz hakikatleri söyleyerek derde çare bulacağız. Kendisi de “Kabakçı Mustafa’nın etrafında da toplandılar demiş. (*Gürültüler*) Rica ederim, ne biz size. ne de siz bize; Kabakçı Mustafa’nın etrafında toplanacak kadar düşük ruhlu insanlar diyebiliriz. (*Gürültüler*)

SEDAK PEK (Kocaeli) – Hendek’te Halk Partili mebuslara fare diyen siz değil mi idiniz? Rica ederim.

KEMAL ÖZÇOBAN – Hendek’te...

BAŞKAN – Bunu zabıttan mı aldınız?

KEMAL ÖZÇOBAN (Afyonkarahisar) – Evet.

BAŞKAN – Yüksek Meclisinizi bundan tenzih ediyorum. Hiç bir parti diğer partiye böyle şey söyleyemez. Binaenaleyh bunu zabıttan da çıkartıyorum.

SÜREYYA ÖRGEEVREN (Balıkesir) – Aziz arkadaşlarını; emekli Yargıtay Başkanlarından Fuad Hulusi Demirelli arkadaşım benim kürsüdeki maruzatımın bir iki noktasına, şüphe yok ki, kendi anlayışlarına ve düşüncülerine göre, aykırı mütalâa serdettiler, haklarıdır.

Ancak ben kendilerinden biraz daha bu telakkide ileri olduğumu, tarih muvacehesinde evvelâ kendilerine ve bütün Türk Milletine arzetmeyi faydalı buluyorum.

Bu zihniyet benim değil; benim mensup olduğum partinin zihniyetidir.

Dediler ki; hürriyet mevkii yalnız bu kürsü değildir. Evet burası hürriyet mev-tınıdır ve hattâ ilâve edeyim ki, buradaki hürriyet dışarıdaki hürriyetten çok daha kayıtsız ve hudutsuzdur.

Bu Meclis dışındaki fert ve cemiyet hürriyeti, kanun hükümlerine hürmet edilmesi İcabeden çerçevelerin içerisinde istimal edilir. Bizim zararlı gördüğümüz şey işte bu noktadır.

Yoksa Türk Milleti meydanlarda da hürdür. Evet, yalnız, meydanlarda değil, Sayın emekli Yargıtay Başkanı. Bütün bir kâinatta hür olarak doğan Türk Milleti daima hür olarak yaşayacaktır. (*Soldan sürekli alkışlar, bravo sesleri*) Ama bu Meclisin dışında hürriyet bizim kullandığımız gibi kullanılamaz. Böyle kullanılmasında ne millî menfaatin, ne millî arzunun, ne de millî iradenin muvafakati ve müsaadesi mevcut değildir. Anlamanız lâzım gelen hakikat budur, Sayın Fuad Hulusi. Bir Milletvekili veya siyasi Parti Meclis Grubunun, Türk Milleti adına istimale mezun olduğu büyük irade-i nâzımayı kullanacak, tabii ve asıl Büyük Millet Meclisini bırakıp ta o yetkiyi meydanda kullanmaya tevessül edişidir ki, orada kullanmaktan maksat, aşikâreye vuramadıkları maksat ve icbarın altında kullandıklarının delili olsa gerektir. Yoksa biz hürriyeti yalnız bu kürsüde ve Türk Milletinin hürriyetini yalnız bu meydanda değil, bütün kâinatta kullanmayı bilen ve onu kullanmaya hakkı olan bir şey diye kabul ederiz.

Bir noktaya daha temas etmeme müsaadelerini rica edeceğim. Bu meslek arkadaşımızın, seçim emniyetini tek temin edici çare olarak düşündüğü; Türk Hâkimlerinin, politikanın ruhunu teşkil eden seçim muamelâtından, sandık başına varıncaya kadar, oturup işlere hâkim ve müessir olmasını istemek zannederim ki, kendilerinin hâkimlikten ayrılarak politika hayatına karıştıktan sonra politik hayattan aldıkları ilham olsa gerek. Yoksa hiçbir Türk Hâkiminin buna taraftar olacağına, emekli bir Türk hâkimi sıfatıyla asla ihtimal vermiyorum.

21 Temmuz seçiminin acısını duyan millet buyurdular. Arkadaşlar, artık çiğnenmiş sakız haline getirilen bu tekerlemeyi lütfen milletin hissiyatına hürmet eseri olarak tekrar etmiştim. Türk Milleti sizin zannınıza göre 21 Temmuz acısını duyan bir millet değildir. Onu kendi partisi içinde, memleketinin neresi olduğunu kendisinden partililerinin sorduğu adamlar olsa gerektir. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

BAŞKAN - Başka söz isteyen kalmamıştır.

Söz Başbakanındır.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (İstanbul) – Şahsım mevzuu bahis olmuştur, cevap vereceğim. (*Yeter, yeter sesleri*)

BAŞKAN - Şahısları mevzuu bahis olduğu için kendilerine söz vereceğim.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (İstanbul) – Efendim, Türk Milletinin hür doğup hür yaşadığını bilmeyen var mı? Millet gerek benim sözlerimi gerekse Sayın Süreyya Örgüevren’in sözlerini işitmiştir, teraziye koyup tartacaktır, bu sözlerin takdir hakkı millete aittir, çünkü bütün hak onundur.

Şimdi benim şahsıma taarruzda bulundular, sözlerine emekli hâkim diye başladılar. Anlamıyorum kasıtları ne ben de emekli hâkim kendisi de emekli hâkim. Beni bugünkü sıfatımla, Milletvekili diye yad etmelidirler.

Sonra benim kim olduğumu anlamak istiyorlar. Benim validem, pederim Samakavludur, ben de İstanbul’da doğmuşumdur. Rica ederim bu ne demektir? Neyi ima ediyorlar? Ben Türkoğlu Türküm. Ve İstanbul Milletvekili sıfatıyla kendilerine kemali hürmetle cevap verdim. Bu şekilde imaları kendilerine yakıştıramıyorum.

İzah etsinler, kendileri de burada dediler ki demokrasinin icabı sarahattir, açıktır.

SÜREYYA ÖRGÜEVREN (Balıkesir) – Sizin için söylemedim.

FUAD HULUSİ DEMİRELLİ (Devamla) – Mademki benim için söylemediler, kimi kastettiklerini izah etsinler. Burada müphem sözler olmaz. Kendileri de dediler ki, demokrasi icabı sarahattir, açıklıktır. Mademki beni kastetmediler, kimi kastettiklerini söylesinler.

BAŞKAN - Böyle bir şey söylemediklerini ila de ediyorlar, mesele yoktur.

BAŞBAKAN HASAN SAKA – Aziz arkadaşlar; tekrar kürsüye gelmemi icabet-tiren bazı noktalar olmasaydı, müzakerenin bu safhasında söz almamam hakikaten daha doğru olurdu. Mâruzâtıma başlamadan evvel şunu arz edeyim ki, bütün gayretime rağmen kendilerinin arzusuyla 48 saat evvel kendilerine tevdi ettiğim Hükümet beyannamesi üzerinde yapmış oldukları ve beni müstefit eden Demokrat Parti Grubu namına, yazılı olarak burada okumuş oldukları sözleri, bütün gayretime rağmen, tamamıyla not edemedim. Kendilerinin yazılı cevaplarının muhteviyatından daha evvel haberdar olmuş olsaydım, kendilerine burada mufassal cevap vermek imkânını bulurdum. (*Sağdan, usul ittihaz edilir, biz de veririz sesleri*)

Kendilerinin yazılı mütalâalarına ve tetkik, tenkitlerine, ifadelerine tamamen cevap veremeyecek olursam, sözlerini, fikirlerini not edeme iniş imkânsızlığına bağışlasınlar.

Bazı esaslı noktalar var ki onlara temas etmek istiyorum.

Sayın İsmail Hakkı Demokrat Parti Grubu namına Hükümet beyannamesine mütenazır tenkitlerini okudukları zaman bilhassa esaslı bir iki nokta üzerinde durmuşlardır.

Birinci Hasan Saka Hükümeti, 8-9 aylık müddet zarfında demokrasi yolunda bir, Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunun 18'nci maddesi, Sıkı Yönetim kaldırılması gibi bir iki şey istisna edilecek olursa, bu yolda hemen hemen hiçbir şey yapmamıştır, buyurdular.

Bendeniz zannediyorum ki, mesuliyeti üzerine aldığım zamandaki durumla bugün vardığımız durum arasındaki mesafeyi, demokrasi rejiminin bu memlekette ilerlemesi ve süratle mesafe alması bakımından ölçmek hususunda objektif düşünülürse ve Hükümetin bütün icraatında gösterdiği zihniyet ve yürüdüğü yolun munsifane ölçerlerse Hükümeti bu kadar kısır işgüzarlıkla itham etmekte isabet olmadığına kendileri de kani olur zannedirim.

Kürsüde muhtelif vesilelerle söz alan arkadaşlar hâkimlerin behemehal seçim emniyetini bu memlekette temin etmek için seçim muamelâtına bilfiil vaziyet etmeleri ve bu işin onların murakabesi altında yürütülmesini lüzumunu ileri sürdüler. Bu, Demokrat Partili arkadaşlarımızın Seçim Kanununun tadili tasarısını Büyük Millet Meclisine sundukları gün ileri sürdükleri bir tekliftir.

Hükümet seçim muamelâtının emniyeti bakımından, bu memlekette hukuki müeyyide bakımından herhangi bir boşluk var mı, yok mu diye bütün gayretini sarf etmiş ve Birinci Hasan Saka Kabinesi muhtelif sahalarda muhtelif yerlerde belediye seçimi, şu seçim, bu seçim de bütün idari imkânları kullanmak suretiyle hüsnü niyetle ve iyi seçim yapmak gayretinin muhtelif misallerini vermiş olmakla beraber hukuki mevzuat sahasında da bazı noksanlar olup olmadığını incelemiş ve bunları tamamen yerine getirmek maksadıyla çalışırken ilk yaptığı iş Demokrat arkadaşlarımızın evvelce Büyük Millet Meclisine sundukları bir tadil teklifini eline almak, tetkik etmek olmuştur.

Samimiyetle zannediyorum Hükümet Büyük Millet Meclisinin encümenleri elinde tetkik edilmekte bulunan lâyiha getirildiği vakit ana prensipleri için ettirdiği tadilât hususunda o tadil tekliflerini kat kat ileri geçecek kadar hükümleri içine koymuş bulunuyordu.

Ancak tadil tasarısı Büyük Meclise geldiği gündür ki encümende Demokrat Parti arkadaşlarımızın yeni bir teklifi ile karşılaştık, bu yeni teklif bir iki sene evvel ikinci Dünya Harbinin sonunda ve bunu kabul eden memleketlerde husule geldiğini bildiğimiz içtimai, siyasi bütün tahavvüllerin, tebeddüllerin neticesi ve eseri olarak meydana gelmiş bazı mevzuat tadilâtını çok benimseyerek ele almış olmalarından ileri gelmiş bir tekliftir. Sayın İsmail Hakkı'nın ifadelerinde sarahaten gördüğüm, yani hâkimlerin seçim muamelâtını murakabeleri ve doğrudan doğruya kendi idareleri altında bulundurmaları misal olarak ileri sürdükleri İtalya Seçim Kanunuyla Fransızların son tadil ettikleri Seçim Kanunudur. Bir de Belçika'dan bahsettiler ama haksız olarak oraya el attılar. Çünkü bu memleketin durumu büsbütün başkadır.

Encümende bu mevzu ilk defa mütalâa edildiği zaman Demokrat Partiye mensup arkadaşların verdiği izahatı dinledik. Çok temiz ve kıymetli hâkimler sınıfının seçim muamelâtı dolayısıyla siyasi cereyanlara en çok ve bu gibi siyasî işlere karış-

tırmak bizim bünyemize; bizim geleneğimize ve bizim hükkâmımızın telâkkisine ve bizim idare-i umumiye zihniyetimize ve psikolojik sistemimize uygun olmadığı düşüncesiyle buna taraftar olmadığımızı söyledik. Bu lâiyhayı tetkik eden Encümende bizimle beraber tasarıda bu noktanın yer almamasına karar vermiştir, arkadaşlar. Demokrat memleketler yalnız İtalya ve Fransa değildir. Demokraside daha çok ileri giden ve daha çok eski bulunan başka memleketler de vardır. Bizim anladığımız mânada Demokrasi rejimine sahip olan bütün dünya memleketlerinin içerisinde, yalnız ikisinin iki seneden beri ahval ve şeraitin ibramıyla kabul ettiği memleketlerden yalnız ikisinin misali ileri sürülüyor. Başta İngiltere gibi, Amerika gibi ve diğer Avrupa memleketleri gibi senelerce Demokrasi rejimi içinde yaşamış memleketlerin dahi geleneğine girmeyen ve hâkimlerin seçim muamelâtını idare etmesinden ibaret olan bir yeniliği, biz öteden beri itiyatlarımız ve hâkimlerimizin bünyesi ve hâkimler İle idare-i umumiye arasındaki münasebetlerin icabı olarak kabul etmek imkânını görmedikse, zannetmesinler ki, seçim muamelâtını emniyette tutabilmek için müeyyide namına yapılması lâzım gelen bütün imkânları çok samimi bir şekilde araştırma zihniyetini göstermiyoruz, onun için bu yola gitmiyoruz. Hayır. Bunu memleketimizin bünyesine kabili tatbik olan bir müeyyide ve tatbikat olarak kabul etmediğimizden dolayıdır ki, aynı fikirde bulunuyoruz. Seçim Kanununun tadil tasarısının kendilerini tatmin etmeyecek bir mahiyet taşıdığı hakkında edindiğim intihadan çok teessür duyduğumu huzurunuzda belirtmeyi bir vazife bilirim. Demokrat arkadaşların değil biz, dünyada Demokrasi rejimine sahip memleketlerin henüz % 98 inde yer bulmayan bir yeniliği, kabul eden memleketlerde dahi Fransa'da ve İtalya'da aleyhinde şikâyetler başlayan bir yeniliği bütün emniyeti temin edecek yegâne çare gibi Demokrat Parti arkadaşlarımızın telâkki etmemelerini memlekette Demokrasi rejiminin biran evvel arzu ettiğimiz gibi ilerlemesi hususunda yaptığımız müşterek gayretlerin muvaffakiyeti namına rica ediyorum.

Arkadaşlar; bizim Seçim Kanunundan anladığımız esas fikir şudur: Demokrasi rejimi bize hariçten telkin edilmiş, icbar edilmiş bir mefhum olmayıp. 25 seneden beri, bu memleketin mukadderatına vazıulyed olmuş ve memleketi çamurdan çıkarıp bugünkü mevkiine getirmek bahtıyarlığında bulunmuş olan Büyük Ebedi Şefimizin, Cumhuriyet Halk Partisinin eseri olduğu içerde ve dışarıda ve bütün dünya muvacehesinde, iddia edilecek durumdayız. Demokrasi rejimi denilen rejim bu partinin, Cumhuriyet Halk Partisinin öteden beri programlarında, tüzüğünde yer almış bir ideal olarak yaşamıştır. Yalnız ideal olarak kalmamış bu partinin kurucusu Büyük Atatürk tarafından hayatında tatbik edilmiştir. Rejimi tek partiliden çıkarıp çok partili rejime geçirmek için partimizin esas umdelerine dayanarak yapılan tecrübeler maalesef Ebedi Şefimizi o zaman o yolda yürümek imkânına mazhar etmemiştir. Şeraitin o zamanki tecrübeleri ademi muvaffakiyete götürmesinin mesuliyeti bizim partimizin sırtında değildir. Onun tahlilini yapmış olanlar bilir ki, bunun vebalini o şerait içinde bu vazifeyi üzerine almış olan arkadaşların tamamıyla sabru tahammül ve sebatla çalışmamış olmalarında aramak lâzımdır. Binaenaleyh hiçbir siyasi parti ve hiçbir siyasi teşekkül ve milletin hiçbir ferdi, bu memlekette seçim muamelâtını, vatandaşın rey kullanma hakkını her türlü şaibe-

lerden âri olarak yerine getirecek müeyyideleri, hukuki icapları mevzuatımızın taşıyıp taşımadığından şüphe etmeyecek bir hale sokulmasının ne içerde bir kimseyi ne dışarıda hiçbir memleketin şaibeli görmeyecek bir hale getirilmesinin Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin samimî kararıdır. (*Soldan bravo sesleri*)

Bunu şüphe etmeye imkân bırakmayacak şekilde Meclis kürsüsünden sarahatle ve samimiyetle ifade etmeyi lüzumlu sayıyorum.

Binaenaleyh yakında Büyük Millet Meclisinin tatil edeceği seçim tasarısını bu bakımdan dünya muvacehesinde emniyet verecek mahiyette çıkacağına kanıyım. İcabederse şu veya bu itirazlara uğradığı takdirde dünyada otorite diye sayılan bitaraf adamların, Lâhey'den, İsviçre'den gelip bu hususla tetkikat yapması ve Türkiye'de bu mevzuat dâhilinde seçim muamelâtının her türlü emniyet altında olup olmadığını, arzettiğim gibi, bitaraf dünya otoritelerine tetkik ettirmeye de hazır olduğumu alenen bu kürsüden beyan ederim. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Binaenaleyh; katiyen Demokrat Partili arkadaşların bizi bu hususta herhangi bir lüzum ve icaptan kaçınmakta olmakla itham etmemelerini rica ederiz. Çünkü bu, bizim çok hassas bir noktamızdır. Bizim buna tahammülümüz yoktur. (*Bravo sesleri*)

Birinci Hasan Saka Hükümetinin okuduğu beyannamede bahsettiği ve izah ettiği programdan burada eser göremiyoruz buyurdular.

Arkadaşlar, o zamanla, bu zaman arasındaki büyük fark, Partimizin büyük Kurultayının içtima edip bize yepyeni ve memleketin bugünkü ihtiyaçlarına uygun, baştan aşağı bir parti programı vermiş olmasıdır. Bugün huzurunuzda arz ettiğim Hükümet beyannamesinin ilk parçası bunu sarahatle ifade etmektedir. Ben yeniden o programları burada sayıp dökmeye lüzum görmedimse bunun sebebi Partinin bugün tatbikiyle beni memur ettiği ana programlarının içinde dâhil bulunan şeylerin yeniden bir beyanname dolayısıyla zikir ve izahında bir mecburiyet olduğu kanaatine Hükümetimiz varmadığından dolayıdır. Yoksa o programların hepsi bertaraf edilmiş, ihmal edilmiş, atılmış değildir. Aynen mevcuttur.

O programların birçoğu bilhassa zirai kalkınmamıza taallük eden kısmı uzun uzadıya tetkik ve mütalâa edildikten sonra, Parti organlarımızla müştereken çalıştıktan sonra bugün Hükümet eline alarak tatbikat programı halinde senelere, miktarlara, nevilere şu veya bu muamelâta taallük etmek üzere kabili tatbik bir halde hazırlanmıştır ki, yeni Hükümetiniz bunu tetkik edip bir kanun mevzuu olarak huzurunuzda getirecektir.

Zirai kalkınma hakkındaki programlarımızda olduğu gibi, bayındırlık sahasında da, maden sahalarımız, bilhassa kömür havzamızın işletilmesine müteallik olan sahalarda etütleri, plânları hepsi hazır bir haldedir ve bunlar yavaş yavaş her biri bir kanun olarak huzurunuzda sunulacaktır.

Elektrik santralleri ve su işlerine müteallik olanlar da bu mahiyettedir.

Yol plânlarımız, millî yolları bir an evvel yapmak hususunda hazırlıklarımız ilerlemiş ve proje şeklini almıştır.

Bunları birer birer programda zikretmeye, bunlara dair tafsilât dercetmeye lüzum hissetmediğimizden dolayıdır ki, yazılmamıştır.

Yoksa gerek Yüksek Heyetinize ve gerek millete mesul bir Hükümet sıfatıyla ne vadetmişsek tamamen hepsi üzerinde durmaktayız.

Hayat pahalılığı meselesine de bilmünasebe temas ettiler. Dikkat buyurulursa ve yakından incelenirse görülür ki, bunu da ihmal etmiş değiliz. Beyannamemizde bunlar da vardır.

Fakat şunu söylüyoruz ki; hayat zorluğu ile mücadele şeklinde ifade ettiğimiz bir mefhumu, hayatı % 50 rakamla ifade eder bir şeyin taahhüdü altında imişiz gibi bir mâna var. Yüksek Heyetinize Kamutay celsesi halinde o zaman arz ettiğim malûmatı hatırlarsınız, zabıtlar da ortaya gelir. Hayat pahalılığı mefhumu mürekkep bir meseledir. Bu memleketin bütün ihtiyaçlarının tesviyesi şeraitine ve ihtiyaçlarına tekabül eden eşyanın tedarikinin memleket dâhilinde istihsal edilen birçok ihtiyacımızın tedariki ve bu ihtiyacımızın istifası, memleketin ithalâtına bağlı olarak kalkmaktır.

Hangi Hükümet, başka memleketlerin istihsal şeraiti üzerinde karar almak iddia ve vadinde bulunabilir. Onun içindir ki, gayet açık söylüyorum, memleketin ithalât yolu ve memleket ihtiyacını tatmin eden ve bütün vatandaşların ihtiyaçlarını temin eden istihsal şeraidine ben böyle bir şerait altında vâki bir vait altına girmiş değilim ve hiçbir zaman giremem. Ne bizde, ne de bütün dünyada ve hattâ bu yolda en çok ileri bulunan rezzakı âlem Amerika'da istihası şu veya bu şekilde vasati olarak ;% 30 -40 artmış, bazı eşya ise % 60 artmıştır.

Diğer memleketlerdeki istihsal maddelerinden bizim ithalâtımız da bu vaziyettedir. Hangi Hükümet ithalât eşya fiyatlarına hâkim olarak hayat ucuzluğunu temin yolunda ve ithalâtın bu yoldaki gidişi karşısında taahhüt altına girebilir. Benden böyle bir şeyi bekleyemezsiniz. Hiçbir zaman da bu yolda taahhütte bulunmuş değilim ve böyle bir taahhüdüm yoktur. Bu meyanda şurasını arz edeyim ki içerde ve dışarıda akisleri malûm olan ve memlekette hayat mücadelesi fikrinden ne ayrılıyorum, ne de bunu boşa bırakabilirim. Bu yolda birçok misaller verilebilir.

Bugün altın para ile iki buçuk misli bir fiyatla satabildiğimiz kömürü memleket dâhilinde sırf bazı teşkil eden eşya fiyatlarından birisidir, hayat pahalılığı üzerine müessirdir diye Hazineye külfet tahmil ederek maliyet fiyatından aşağı bir bedelle sattırmaktayız.

Çimento vaziyeti de böyledir. En iyi şeraitle ve isterimle dışardan getirttiğimiz çimentonun ki 60 bin tondur sıf maliyet fiyatı 115 liradır. Biz Devlet inşaatına, İktisadi Teşekküller fabrikalarında ve hususi müesseselerde istihsal edilenler gibi bunu da 47-50 liraya empozisyon halinde satmaktayız. Bunların külfetini kim çekiyor. Hazine çekiyor.

Ekmek meselesi de öyledir. Serbest yerlerde saldan ekmeklerin fiyatlarını, aynı evsaftan olmak üzere mukayese ederek söylüyorum, maişet darlığına en çok mâruz

bulunan fakir halkın mümkün mertebe ucuz ekmek yemesini sağlamak maksadıyla hükümet bir kombinezonla Hazinesinin sırtına büyük bir külfet yüklemiştir. Muh-telif yerlerde aynı fiyatla ekmek sattırmaktadır. Bu ve buna mümasil şeyler de böy-ledir. Pamuklu meselesinde de böyledir. Arkadaşlar bilirler; dışarıda aynı cins aynı kalite pamuklu kumaşların maliyet ve ithal fiyatları ile içerdeki kumaşların maliyet ve satış fiyatları birbiri ile mukayese edecek olurlarsa bu yolda yapılmış olan her türlü fedakârlığın, fiyatları memleketin bünyesiyle kabilitelif olacak bir seviyede tul maya matuf Hükümet tedbirleri sayesinde olduğu meydana çıkar. Bunları bir gün elimden bırakacak olursam hayatın zaruri ihtiyaçları sahasındaki fiyatların ne kadar yükselmesi lâzım geleceğini Demokrat Partili arkadaşlarımla içerisinde bilen arkadaşlarını olduğunu maalmemnuniye arz ediyorum. Şartları tetkik etmeleri ve munsif bir neticeye varmaları için kendilerini tetkika davet ederim. Binaenaleyh Hükümetin ne evvelki programında ne de taahhüt altına girdiği şeylerden sıyrıl-mak için bir durumu yoktur. Arkadaşlar, bunların tefferruatına girmeden bugünkü vaziyetin icabı olan iç ve dış şartları zikrettik. İç ve dış şartların icabına göre en iyi bir hayat seviyesine varmak için çalıştık, çalışıyoruz ve mütemadiyen çalışmak ka-rarında olduğumuzu kâfi derecede izah ettiğimiz kanaatindeyiz.

Birçok müşkülâta mâruz meselelerimizi aldılar, tenkit mevzuu yaptılar. Tü-tün meselesini aldılar, şeker meselesini aldılar... İsterlerse fındık meselesini de ben ilâve edeyim.

NİHAT ERDEM (Kırşehir) – Onu da söylediler.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Devamla) – Şeker meselesi; arkadaşlar, şeker diye ortaya atılan mesele icadî bir meseledir. Huya, Hükümet diğer eşyanın fiyatına nispetle şeker fiyatına zam yapacakmış veya vergi koyacakmış, binaenaleyh bun-dan dolayı şeker pahalılaşmış.

Biz piyasaya normal ihtiyacın çok üstünde şeker sattık ki, 500 ton şeker sat-tığımız zamanlar oldu. Bu tempoyu bozmamak için elimizden gelen gayreti sarf ediyoruz. Kendilerini yanlış şayialara, kaptırarak şeker istok edenler olmuştur. Bu vaziyete rağmen biz normalin çok fevkinde şeker ihtiyacını karşılamak vaziyetini daima muhafaza ediyoruz. İhtiyacı karşılayamamak ihtimali hiçbir zaman varit ola-maz. Biz elimizdeki imkânlarla istediğimiz kadar içerden ve dışardan şeker tedarik edecek durumdayız. Şunu da söylemek isterim ki, Hazineye hiçbir külfet tahmil etmeden bu vaziyeti karşılaya biliriz.

19 milyon nüfusumuzun yakın mazide, 10 senelik devrelerini ele alacak olur-sak, ne kadar şeker sarf etmekte olduğumuzu kolaylıkla hesap etmek hepimiz için imkân dâhilinde olan bir mevzudur, Bugün bu tempo ile devam edecek olursak 150-160 bin ton şeker bu memlekete yetmeyecektir. Memleketin kendi fabrikalarında en iyi kampanyadaki istihsalâtı 94-96 bin tondur; farz edelim bu 100 bin ton olsun. Şu halde demek ki 50 bin ton şeker dışardan getirmeye mecburuz. Şimdi sizi bir hesap yapmaya davet ediyorum. 160 bin ton şekerin 19 milyona taksiminde, irili ufaklı, çoluk çocuk, yiyen ve verniyen ve saire, adam başına kaç kilo düşer? Nüfusu

yuvarlak olarak 20 milyon farz edersek adam başına 8 kilo düşer, istihlâk bakımından dünyada değil bizim seviyemizde, yani gerek servet ve inkişaf derecesi bizimle ölçülebilen memleketlerde değil, en ileri memleketlerde bile bunun yarısı kadar şeker yenmemektedir.

Bugün bize şeker satan memleketler, davet edelim arkadaşları tetkik buyursunlar, ne miktar şeker sarf ediyor? Dışinden tırnağından tasarruf edip biran evvel malî durumları, iktisadi durumları için dışarıya şeker satacak vaziyette olanlar, İngiltere ve saire gibi memleketler bizim yediğimiz şekerin yarısını yemiyor. Bu, bizim için hayırlı bir durum mudur? Binaenaleyh şeker meselesinde bir hâdisе varmış gibi vaziyeti tasvir etmelerini, doğrusu kendilerinden beklediğini dikkate yakıştıramam.

Tütün meselesine geliyorum: Arkadaşlar tütün meselesi için bundan 8 ay evvel Birinci Hasan Saka Hükümetinin teşekkülünü takip eden günlerde burada, merkezde bir tütün kongresi açıldı. Bütün tütün işiyle ilgili müesseseler, ticarethaneler heyetler halinde burada temsil edildiler. Uzun uzadıya tetkikatta bulundular. Benimle şahsan temas ettiler. Biraz tütün işlerini, eski bir tütün zürrai sıfatıyla bilirim diye. Vaziyeti kendileriyle mütalâa ettim. Vardığım netice şu idi:

Bu sene tütün durumu, istihsalimizin iki kat çoğalması yüzünden 1920 sene-sindeki gibi hâd tütün buhranının kapısındadır. Esaslı tedbirler almadıkça tütün buhranı karşılanamayacak kadar ağırdır, gerek tüccara, gerek zürraa, gerek Hükûmete düşen vazifelerin müştereken ve birbirini tamamlayıcı bir şekilde yapılması zarureti vardır. Biz bir plân dairesinde aldığımız tedbirlerle çalıştık ve hamdolsun büyük mıntıkların, Ege mıntikasıyla Karadeniz mıntikasının tütün durumlarında bugün belli başlı şikâyet edilecek bir şey kalmamıştır. Henüz bir mıntikamız vardır ki orası da Marmara mıntikasıdır. Buranın daha birçok dertlerini karşılayamamışızdır. Marmara mıntikasında, istihsal 9 milyondan şimdi 29 milyona çıkmıştır. Tütün ihracatımızın memlekete az çok fiyat bakımından ve suhulet bakımından tatmin edici şekilde satıldığı yılların rekoltesi arkadaşlar istatistiklere, ihracat kayıtlarında ki miktarlara baksınlar istihsalâtımızın 50-60 milyon lira olduğu devirlerde idi. Her ne zaman üç mıntakanın istihsalâtını alâkadar eden miktarlar şimdi olduğu gibi üç misli bir fazlalık gösterince buhran çıkmıştır. Birçok iflâslar olmuştur. Hattâ ehliyetli bankalar dahi hesaplarını birçok zararlarla kapatmışlardır ki bunların teferruatını ben de arkadaşlarım kadar bilirim.

Buna rağmen biz o zamanki mevcut olan piyasalarımızı, Merkezî Avrupa'daki piyasalarımızı, Hollanda, Belçika, Almanya gibi memleketlerdeki piyasalarımızı tamamen kaybetmiş olduğumuz bir halde bile bununla mücadele etmekteyiz.

Bu hususta yapılması lâzım gelen teşebbüslerin, faaliyetlerin eksiksiz olarak hepsinin yapılmış olduğuna arkadaşlarımızın inanması lâzımdır. En nihayet Paris'te 16'lıları temsil eden memleket mümessillerine müracaat ederek tütün meselesini müzakere etmek üzere ve kendi teşebbüsümüzle bir konseyin toplanıp çalışmasına karar verdik ki buraya bütün erbabı ticaretten. Tekel idaresinden seçilecek bir heyetimiz derhal hareket etmek üzeredir.

Nihayet memleket istihlâki 20 milyon kilo içindedir, bunun üst tarafını behemehal harice satmak mecburiyetindeyiz. Bunun için en esaslı eski piyasalarımızı bulmak ve bunlar için en süratli çare aramak noktasından müspet neticeler elde etmiş bulunuyoruz. Onun yanında yine onun kadar mühim bulunan ihracat metal olan fındık mahsulümüz gelir. Bu meyanda bugün akla gelmeyen diğer bir ihracat metaı daha meydana gelebilir. Bütün bu noktalardan Hükümetin istinat ettiği Parti programlarının icabı olarak herhangi bir mahsul hakkında tedbir almak ve bunları ihtiyaçlara göre ve bu müşkül vaziyetlere göre yardım tedbirlerimizi kuvvetlendirmek için hiç bir noktayı ihmal etmiş değiliz. Bu yolda çalışmış olan arkadaşlar, 8-9 aylık bir ömrü olan birinci Hasan Saka Hükümetinin kendi programları mucibince, Parti programı mucibince ve beyanatına istinad ederek, esas fikirler ve prensipleri mucibince memleket içinde yapılmasını zaruri gördüğü hallerde bütün işlerde, elinden geldiği kadar bütün gayretiyle sarılmış bir Hükümet olmakla iftihar duyar. Bu münasebetle ayrılmış olan ve bu yolda büyük gayretler gösteren arkadaşlarıma teşekkürü bir vazife sayarım. *(Alkışlar)* Yine o Hükümettir ki, size böyle kısa bir zaman içinde 25 tane esaslı kanun getirmiştir.

Bunları Hükümete Yüksek Heyetiniz acaba üç senede çalışmakla çıkarıp verebilecek midir? Onda tereddüdüm var. Binaenaleyh, biraz Hasan Saka Hükümetini ihmalcilikle, çalışmamazlıkla itham etmemeniz ve o şekilde göstermemeniz için in-safınıza müracaat ederim. Elinden geleni kısa zaman zarfında ve birçok güçlükler altında yapabileceğini yapmış olduğu kanaatiyle. Hükümetin mesul bakanı olarak huzurunuzda ifade etmekten huzur duymak isterim. Benim kusurlu noktalarım olabilir. Elimde olmayan sebeplerle çaresiz kaldığım olabilir. Fakat bu ele alınan meselelerde bir Hükümetin yapabileceği şeyleri maddi imkânlar dâhilinde yapmış olduğunu haz duyarak huzurunuzda arzın ek isterim.

Bundan başka diğer arkadaşlarımdan benden cevap istediği birçok şeyler vardır. Aşağı yukarı bunlarla müşterek meselelere temas ettim. Onun için kendilerinden af dilerim; ayrı ayrı cevaplandırmayacağım. *(Kâfi, kâfi sesleri)*

O erek Hasan Polatkan ve gerekse Zeytinoğlu arkadaşlarımızın, Hükümetin yeni programı üzerinde biraz çalışarak, uğraşarak, epeyce fikir yorarak, yazılı olarak ifade buyurdıkları fikirlerine muttali oldum, kendilerine teşekkür ederim. Bunlardan istifade edeceğim. Fakat müsaade buyursunlar şunu söyleyeyim: Demokraside muhalif Partinin rolü sadece yapılan işleri fena göstermek değildi. İnşallah memleketin ahvali günün birinde başka türlü tecelli ederde kendilerini mesuliyet mevkiinde görürsek ve bu bize nasip olursa, kendileri hakkında böyle düşünmeyeceğimize emin olsunlar. *(Sağdan, inşallah sesleri)* Behemehal işleri kötü göstermek, kötülük sezmek bence karşı Partinin şiarı olmamalıdır.

Bir kelime daha müsaade buyursanız, gerçi Süreyya arkadaşım bana söyleyecek söz bırakmadı ama bir noktayı da ben tavzih etmek, Sayın Aldoğan'ın sözlerine cevap vermek bana düşmektedir. Bunu kısaca arz ederek huzurunuzdan ayrılacağım. Yapılan izahların içerisinde biz hâlâ şef sisteminden ayrılmamışız, hattâ burada gayrimer'i, na mer'i kelimeleri de kullanıldı. Böyle bir şeyin mevcudiyetinin

ifadesinden doğrusu büyük teessür duydum. Arkadaşlar, Hükümetin Devlet Şefiyle münasebetinde Anayasa hükümlerine aykırı sayılacak bir şey yoktur. Bana düşen vicdani bir vazife olarak söylemek mecburiyetindeyim ki, bizim başımızda bulunan Cumhur Başkanı, bizim partimizin aktif olmamakla beraber Genel Başkanı da bulunan zat, bu hususta o kadar dikkatlidir ki, herhangi bir vazife mesuliyeti verilmiş arkadaşların bütün münasebetlerinde herkesi kendi mesuliyetiyle karşı karşıya bırakmayı şiar ittihaz etmiştir. Hattâ bazen nasihatta bulunmaktan, yol göstericilikten dahi ihtiraz etmektedir. Herkesi kendi mesuliyetinin icabına göre, gerek kendisine karşı, gerek bağlı bulunduğu Büyük Millet Meclisine karşı tamamen müdrik olarak icap eden hattı hareketi kendi mesuliyeti altında ittihaz etmesini âdeta bir direktif olarak kullanmaktadır. Binaenaleyh biz bir Şef idaresiyle bütün hatlı hareketimizi ondan alıyormuş ve onun ilham ve emriyle yapıyormuşuz gibi bir zan ve fikrin Büyük Millet Meclisinin içinde söylenmesinden teessür duydum. Böyle bir fikrin mevcut kalmasına gönlüm razı değildir. Bu dokuz aylık mesuliyetin zamanında Cumhur Başkanının benim mesuliyetime iştirak edecek bir sözünü hatırlamadığımı bir vicdan borcu olarak arz ederim.

Arkadaşlar; bir Hükümetin kifayetsizliği ve kusuru olabilir. Bunlar mümkün şeylerdir. Benim kanaatime göre lâhuti bir Hükümet yoktur ve hiçbir zaman mevcut bulunmayacaktır. Bütün bu kusurlarımla, bu gayretlerimle ve samimiyetimle beni güvenoyunuza lâıyk görüp görmediğinizi ve bu yolda yürümem için beni teşci edip etmediğinizi öğrenmeye çok muhtaç olduğum reylerinizle bildirmenizi rica ederim.

BAŞKAN – Müzakerenin yeterliği hakkın da bir önerge vardır. Fakat söz istiyen arkadaşlar da mevcuttur. (*Kâfi, kâfi sesleri*)

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Sayın Başkan, müsaade buyurun da cevap hakkımızı kullanalım.

BAŞKAN - Buyurun.

AHMET TAHTAKILIÇ (Kütahya) – Muhterem arkadaşlar; ikinci Hasan Saka Hükümetinin programının okunması dolayısıyla Büyük Mecliste bugün açılmış olan müzakereler, şu veya bu şekildeki şahsi hâdiseler bertaraf edilecek olursa, demokrasi hayatımızda, Meclis müzakerelerinin gerek kemiyet, gerek keyfiyet bakımından gösterdiği tekâmül noktasından hakikaten memnuniyete şayandır. Yalnız Muhalefet gruplarının muhalif Milletvekillerinin serdettikleri mütalaalardan bir kısmının Başbakanın mahdud görüşler içerisinde cevaplandırmış olması hakikaten muhalefetin vazifesini yaptığının anlaşılmamış olması gibi bir zehap uyandırmıştır.

Muhterem arkadaşlar; Sayın Hasan Saka kendisine mahsus müsamahakâr bir görüş içerisinde Gruplar adına söylenen noktai nazarları kâfi derecede zapt edemediğini ifade ederek demokrasi geleneğimizde, tıpkı Hükümetin kendi programını Muhalefet Gruplarına verdiği gibi, muhalefetin de buna ait cevaplarını evvelden Hükümete vermesi gibi, bir ananenin yerleşmesini arzu ettiler. Hakikaten evvelden bu hu susta bir şey söylemeye salahiyetli olmamakla beraber memleket işlerinde

tenkit haklarının karşılıklı olarak en geniş ölçüde kullanılması suretiyle bir inkişaf temin etmek bakımından kabili tetkik bir noktadır.

Sayın Hasan Saka müzakereleri bir taraftan tenkitlerin ihtiva ettiği maddeleri umumi bir takım esaslar çerçevesinde toplayarak, bir taraftan da kendisine ait müdafaaların bir parti arkadaşı tarafından yapıldığını ifade ederek toptan kapatmak istediler.

Arkadaşlar; dâva, bir muhalif milletvekili olarak ifade edeyim ki, bu kadar basit bir ölçü de değildir. Hakikaten Sayın Hasan Saka, gerek ilmî kifayeti, gerek memleket işlerindeki uzun mesaisi, tecrübesi bakımından fikirlerini müdafa için çok imkâna sahiptir. Fakat şurası da açık bir hakikattir ki, Türkiye’de eğer dertlere el koyamıyorsak, iktidarın, meseleleri bu tarzda toptan birtakım mütalâalar çerçevesinde görmek ve muhakkak muhalefetin her tenkidine cevap vermek zihniyeti içerisinde, işte elden geleni yaptık gibi bir iddia ile ortaya çıkmasındandır. Müsaade ederseniz arz edeyim:

Bariz bir mesele olarak şeker meselesini ileri sürdüler.

Arkadaşlar; Türkiye’deki şeker meselesi Sayın Hasan Saka’nın ifade ettiği gibi değildir. Ne istihlâk vasatımız ne de son şeker sıkıntısı kendilerinin tariflerinin hududu içerisinde. Türkiye’de şeker sanayiinde, şeker istihsalini artıracak, sağlayacak birçok teşebbüsler ve fikirler ortaya atılmıştır. Hattâ zaman, zaman puanlardan bile bahsetmiştir. Adana’da arazi istimlâki meselesi. Adapazarı’nda pancar ziraatinin yayılması ve saire ve saire meseleler ortaya atılırken bir taraftan da döviz mukabilinde şeker ithali bir zaruret olarak karşımıza çıkmıştır.

Arkadaşlar; memleket işlerinin cezri olarak ele alınmasını, Sayın Başbakan bu hadde tasavvur ediyorlarsa tenkitlerimizde yüzde yüz haklı olduğumuzu bir daha ifade etmek isterim. *(Sağdan alkışlar)*

Muhterem arkadaşlar; Sayın Başbakan hakikaten bir mesai ifade eden 25 kanunu getirdiğinden bahsettiler. Efkârı umumiye nazarında bu ifade hakikaten Başbakanın kendisine göre çalıştığı kanaatini verebilir. Fakat çok rica ederim; Parti Kurultayından bahsettiler.

Orman mevzuunda vatandaşın dertleri, şikâyetleri mütemadiyen devanı ederken orman meselesini kökünden halledecek. Orman Kanunu henüz Meclise gelmemiştir. *(Geldi sesleri)* Nitekim Encümenlerde görüştüğümüz zaman bizzat Sayın Başbakan kendi hatalı görüşü içerisinde maalesef ihtiyaca tekabül eden bir kanununun getiremediğini ifade ve itiraf etmek mecburiyetinde kaldı. Diğer taraftan: Orman mevzuunda vatandaşların kendisine ait vazifeyi, diğer milletlerde olduğu gibi, yapmadığını ifade ederek biz esaslı tetkikat yapıyoruz, bu getirdiğimiz kanun muvakkat bir tasarıdır, Orman meselelerimizi top yekûn halledecek tasarımı bilâhare getireceğiz dediler.

Arkadaşlar; Orman derdi Hükümetin getirdiği iki maddelik tadil lâyihası içinde halledilecek bir mesele değildir.

Ayrıca Sayın Başbakan; görüşlerinin bidayetinde şu noktada haksızdır ki; Türkiye’de vatandaşların âmme menfaatlerine, Devlet meselelerine gösterdiği saygıyı ve mahrumiyetlere katlanma, kabiliyetini hiçbir millet gösterememiştir.

Fakat bizzat orman içinde yaşayan vatandaş yakacak odundan mahrum kaldıkça, en iptidai ihtiyaçları karşılanmadıkça Hükümetin bu işte muvaffak olamaması için başka sebep aramaya lüzum yoktur.

Muhterem arkadaşlarım, Sayın Başbakan 10 yıl zarfında Devlet kadrolarının iki misline çıkmış olması realitesini top yekûn, ifade etmekle vazifesini yapmış olduğu kanaatindedir. Evet biz de biliyoruz. Meydana gelmiş, vücut bulmuş bir kadronun toptan tensikına elbette imkân yoktur. Fakat kendilerine soruyorum bugün İçişleri Bakanlığının muhtelif hizmet şubelerinde vücuda getirdiği merkez teşkilâtı kadrolarından istifade ederek kazalar vücuda getirmek imkânı yok mudur? Tütün meselesini ele aldık; evet ele aldık, ama muhalefetin, bir sene evvel işlenmiş olan hataları da bir arada mütalâa ettiğini unutmamak lâzımdır. 1947 rekoltesinde bir yükseliş olmuşsa bu biraz da piyasasına Hükümetin birtakım fon hesaplarından para nakletmek suretiyle büyük mikyasla mubayaaya girişmesinden hâsıl olmuştur. Burada bir sual önergesi vesilesiyle bir muhalif arkadaş bu hakikatleri açıkça ortaya koymuştur. Görüyorsunuz ki, tütün meselesi hakkında hakikatlerin olduğu gibi ifadesi lâzım gelirse Başbakanın izahları cezri bir görüşü temsil etmemektedir.

Sayın Başbakan buyurdular ki, biz hayat zorluklarını yenmeyi toptan halledilecek bir seviyede görmüyoruz. Rakamları yarıya indirerek halledilecek bir mesele değildir. Burada tenkitlerini söyleyen arkadaşların hiçbirisi Başbakanın cevabını kuvvetlendirmek için kullandığı rakamları yarıya indirmek gibi bir mütalâayı hatırlarına bile getirmemişlerdir. Fakat Sayın Başbakana hatırlatırım, 1948 Bütçesi’nin müzakeresi sırasında inşaat hakkında izahat isteyerek Devlet masraflarında kısıntı yapmak için ileri sürdüğümüz bütün mütalâalarımızın tavanda asılmış birer hâtıra olarak kaldığını esefle gördük. Bir arkadaşımızın söylediği gibi bütçe günlük masrafları zihniyeti içinde, ele alınmaz bir hale geldikten sonra, bütçenin filanca ayında artık yapılacak tasarruf yoktur, işte size haber veriyorum, demek ne mâna ifade eder”? Pamuklu mensucatı, şeker ve çimento fiyatlarını şöyle hallediyorum diye cevap vermekle, bu meseleler hemen halledilecek meseleler değildir. Bütün bu dâvaları halledecek Hükümet, mesuliyetin her çeşidine, tenkidin her çeşidine tahammül etmeyi göze alarak memleketin evvelâ gelir imkânlarını ele almak ve ondan sonra masraflar üzerinde hiç göz kırpmadan yürüebilmek zihniyetini taşıyan bir Hükümetin eseri olabilir. Bunu böylece ele almadan bu böyle oldu, vaziyet şöyle oldu gibi meseleyi esasında halletmeyen dar görüşlü bazı tedbirlerle bazı neticeler ekle edilmiş olduğu gibi görünüşte birtakım tedbirlerle bazı neticeler elde edilmiş-çesine bir tablo göstermek isteyen eksik, sakat bir netice ile karşılaşırız ve bu, millî dertlerimizi halletmeye kâfi gelmez. Nitekim arkadaşlar; Müstakil Demokratlar adına Ahmet Oğuz arkadaşımız tarafından yapılan tenkitte Başbakanın üzerinde durması icabeti en noktalar vardır.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Okuyacağım o noktaları.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Fakat Meclis huzurunda da ifade edilmesi bizim için faydalıdır.

Millî Müdafaa ihtiyaçları bahsinde, fedakârlıkların verimli olması için elbette üzerinde durulması icabeden noktalar mevcut olduğuna işaret, suretiyle Başbakan tarafından Millî Müdafaamıza halel vermemek üzere bu hususta, gereken tasarrufu yapacağının ifade edilmemesi, bu işin “orduya selâm, mesele tamam” şeklinde mülâhaza edildiği neticesini veriyor.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) Öyle bir mesele çıkarılır mı? Bilmiyorum.

AHMET TAHTAKILIÇ (Devamla) – Muhterem arkadaşlar, Başbakanın cevaplarına bu suretle iliştikten sonra, sözü kendilerinin işte partimizin programı, onun için size başkaca bir program getirmedik gibi sözlerine intikal ettiriyorum.

Arkadaşlar; partiler, parti grupları kendi siyasi bünyeleri içinde bir şahsiyet ifade ederler. Meclisin varlığını sucuda getiren bütün Milletvekillerini, partili partisiz Milletvekillerini, ifade eden Kamutaydır. O halde bizim için, partilerin programları da mütalâa ittikleri meseleler hiçbir zaman Hükümet programı olarak öne sürülemez. Kaldı ki, ayakta duran meseleler partilerin programlarındaki nazari görüşleri zaviyesinden tetkik edilecek meseleler değildir.

Partilerin programları nihayet umumi ifadeler içerisinde bir takım yollar gösteren fakat memleketin ayakta duran meselelerini, kadrolarda tasarruf gibi, Devlet masraflarında tasarruf gibi lüzumsuz inşaatı durdurmak gibi çok cezri görüşlere ihtiyaç gösteren bir icraat programı artık ileri sürülmez. Bize izahat vermeyerek, işte parti programında her şey yazılı diye cevap verdi, ben bunu kendilerinin Meclis huzurunda kati teminat vermek suretiyle iftihar ettikleri demokrasi anlayışı ile kabili telif görmüyorum, bunu kaydetmek benim için bir vazifedir.

BAŞKAN – Arkadaşlar, müzakerenin yeterliği hakkında bir önerge vardır, okuyorum:

Yüksek Başkanlığa Konuşma yeter, meselenin oya sunulmasını teklif ediyoruz. Çoruh Milletvekili Balıkesir Milletvekili Ali Çoruh Süreyya Örgüvren

BAŞKAN – Müzakerenin yeterliğini oyunuzla sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Hasan Saka Hükümeti Yüksek Meclisinizden güvenoyu istemiştir, lütfen oylarınızı kullanınız.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) – Aziz arkadaşlar; izhar buyurduğunuz reylerle ikinci Hasan Saka Hükümeti yine sizin Hezelinizde teveccüh ve itimada lâyık görüldü. Hükümetinizin bütün hedef ve gayreti bu yüksek teveccüh ve itimada lâyık olmaktadır.

Bu istinahgâha sahip olduktan sonra bütün faaliyetlerimizde radikal ve cezri hareketleri her sahada cesaretle başarmaya hiçbir mâni kalmamıştır. Elverir ki,

Yüksek Heyetinizin bu teveccüh ve itimadı devam etsin. Ve Hükümetinizi gayretlerinde daimî teşci ve yüksek irşatlarınızla teşvik ediniz. Arzı şükran eder, minnettarlığımı bildiririm. *(Alkışlar)*

BAŞKAN – 21 Haziran Pazartesi günü saat 15'te toplanmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma Saati: 22

Güvenoylaması

<i>Program:</i>	18.06.1948
<i>Güvenoylaması:</i>	18.06.1948
<i>Üye Sayısı:</i>	465
<i>Kullanılan oy:</i>	348
<i>Kabul:</i>	308
<i>Red:</i>	40
<i>Oya Katılmayanlar:</i>	104
<i>Açık Milletvekillikleri:</i>	13

(Kabul Edenler)

AĞRI

Müştak Aktan, Halid Bayrak

AMASYA

Ahmet Eymir, Zeki Tarhan, Ali Kemal Yiğitoğlu

ANKARA

Naki Cevad Akkerman, Mebrure Aksoley, Hıfzı Oğuz Bekata, Avni Refik Bekman, Raşit Börekçi, Arif Çubukçu, Emin Halim Ergun, Muammer Eriş, İhsan Ezgü Cevdet Gölet Mümtaz Ökmen Fakihe Öymen Gl. Naci Tınaz

ANTALYA

Numan Aksoy Niyazi Aksu Dr. Galip Kahraman Rasih Kaplan Mustafa Korkut Tayfur Sökmen

AYDIN

Gl. Refet Alpman, Mitat Aydın Emin Bilgen Dr. Mazhar Germen Nuri Göktepe

BALIKESİR

Abdi Ağabeyoğlu Muzaffer Akpınar, H. Esat Altan, Fuat Bilal Osman Niyazi Burcu Orgl. İzzeddin Çalışlar Hacim Çarıklı Eminittin Çeliköz, M. Hilmi Şeremetli Fahrettin Tiritioğlu

BİLECİK

Reşit Bozüyük Memduh Şevket Esendal, Dr. Muhlis Suner

BİNGÖL

Tahsin Banguoğlu

BİTLİS

Muhtar Ertan

BOLU

Hasan Cemil Çambel Lûtfi Gören Cemil Özçağlar, İhsan Yalçın,

BURDUR

Dr. M. Şerif Korkut

BURSA

Atıf Akgüç, Sadık Tahsin Arsal, Zehra Budunç, Fahri Bük, Aziz Duru, Ahmed Münir Erhan, Abdürrahman Konuk, Cemil Öz, Muhittin Baha Pars Dr. M. Talât Simer

ÇANAKKALE

Niyazi Çıtakoğlu, Nurettin Ünen

ÇANKIRI

Dr. Akif Arkan, Rifat Dolunay, Gl. Zeki Soydemir, Ahmet İhsan Zeyneloğlu

ÇORUH

Ali Çoruh, Ali Rıza Erem, Atıf Tüzün, Asım Us

ÇORUM

Edip Alpsar, Naim Atalay, Dr. Mustafa Cantekin, Hasene Ilgaz, Suheyip Karafakioğlu, Necdet Yücer

DENİZLİ

Abidin Ege, Naili Küçüka, Hulusi Oral, Kemal Cemal Öncel, Dr. Behçet Uz

DİYARBAKIR

Fazıl Ahmed Aykaç Vedat Dicleli Cavit Ekin Feyzi Kalfagıl İhsan Hâmid Tigrel Şeref Uluğ

EDİRNE

Mehmet E. Ağaoğulları Mahmut N. Gündüzalp

ELÂZİĞ

Fuad Ağralı, Mustafa Arpacı Fahri Karakaya Dr. İbrahim Tali Öngören

ERZİNCAN

Ziya Ağca Sabit Sağıroğlu

ERZURUM

Eyüp Sabri Akgöl Salim Altuğ Raif Dinç Nafiz Dumlu Cevat Dursunoğlu Münir Hüsrev Göle Gl. Vehbi Kocagüney Şükrü Koçak

GAZİANTEP

Ömer Asım Aksoy Cemil Alevli Gl. Aşir Atlı Cemil Said Barlas Dr. Muzaffer Canbolat Bekir Kaleli

GİRESUN

Eşref Dizdar Kâzım Okay İsmail Sabuncu Ahmed Ulus Fikret Yüzatlı Dr. Galip Kemal Zaimoğlu

GÜMÜŞANE

Şevket Erdoğan Şükrü Sökmensüer Tahsin Tüzün Ahmet Kemal Varınca

HATAY

Abdullah Çilli Hasan Mursaloğlu Suphi Bedir Uluç Rasim Yurdman

İSPARTA

Kâzım Aydar Rifat Güllü Sait Koksall Kemal Turan Şevki Yalvaç

İSTANBUL

Ali Rıza Arı Dr. Nikola Fakaçelli, Mekki Hikmet Gelenbeğ

İZMİR

Şevket Adalan, Münir Birsell, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Lâtime Bekir Çeyrekbaşı
Esat Çınar Sedat Dikmen Atıf İnan Rahmi Köken Sait Odyak Ekrem Oran
Şükrü Saraçoğlu

KARS

Mehmet Bahadır Akif Eyidoğan Aziz Samih İlter Şerafettin Karacan Dr. Esad
Oktay Zihni Orhon Abdurrahman Sürmen Hüsamettin Tuğaç

KASTAMONU

Gl. Abdullah Alptöğän Hamdi Çelen Dr. Fahri Ecevit Fethi Mağara Baki
Tümtürk

KAYSERİ

Gl. Salih Avgın Sait, Azmi Feyzioğlu Reşid Özsoy Faik Seler Ömer Taşçıoğlu
Hayrullah Ürkün

KIRKLARELİ

Zühtü Akın Korgl. Kemal Doğan Nafi Atuf Kansu Şevket Ödül Dr. Fuad Umay

KIRŞEHİR

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Nihat Erdem Sahir Kurutluoğlu Şevket Turgut

KOCAELİ

Ahmet Faik Abasıyanık, İsmail Rüştü Aksal, Cenap Aksu, Dr. F. Şerafettin
Bürge, Ali Dikmen, Nihat Erim, Amiral Şükür Okan, Sedat Pek

KONYA

Dr. Hulusi Alataş, Mitat Şakir Altan, Muhsin Adil Binal, Gl. Ali Fuad
Cebesoy, Sedat Çumralı Dr. Muhsin Faik Dünder, Rasim Erel Şevki Ergun
Fatin Gökmen, Dr. Sadi Irmak, Hulki Karagülle, Naim Hazım Onat, Dr. Aziz
Perkün, Tevfik Fikret Sılay, Ali Rıza Türel, Halis Ulsan

KÜTAHYA

Halil Benli, Orgl. Asım Gündüz, Memduh Ispartalıgil

MALATYA

A. Ulvi Beydağı Atıf Esenbel Mehmet Sadık Eti, Dr. Hikmet Fırat, Mustafa
Naim Karaköylü, Dr. Cafer Özelci, Osman Taner, Abdülkadir Taşangil, Şefik
Tugay

MANİSA

Korgl. Ali Rıza Artunkal, Kâmil Coşkunoglu, İsmail Ertem, Şevket Raşit Hatipoğlu, Faik Kurdoğlu, Dr. Memduh Necdet Otaman, Yaşar Özey, Hilmi Öztarhan Feyzullah Uslu

MARAŞ

Dr. Kemali Bayazıt Rıza Çuhadar Dr. Kâmil İdil Abdullah Yayıoğlu

MARDİN

İrfan Ferid Alpaya Gl. Seyfi Düzgören Abdülkadir Kalav Dr. Aziz Uras

MUĞLA

Abidin Çakır

MUŞ

Halid Onaran

NİĞDE

Ferit Ecer Rifat Gürsoy Halid Mengi Vehbi Sandal İbrahim Refik Soyer Şükrü Süer Hüseyin Ulusoy

ORDU

Dr. Vehbi Demir, Dr. Zeki Mesut Sezer, Hamdi Şarlan, Hamdi Yalman

RİZE

Tahsin Bekir Balta, Dr. Saim Ali Dilemre, Dr. Fahri Kurtuluş, Fuad Sirmen

SAMSUN

Hüseyin Berk, Cemil Bilsel, Hüsnü Çakır, Naşit Fırat, Rıza Isıtan, Yakup Kalgay, Ömer Karataş, Dr. Sadi Konuk, Muin Köprülü, Mehmed Ali Yörüker

SEYHAN

Kemal Çelik, Dr. Makbule Dıblan, Kasım Gülek, Cavid Oral, Dr. Kemal Satır, Sinan Tekelioğlu, Hilmi Uran

SİİRD

Etem İzzet Benice, Ali Rıza Esen, Lûtfi Yavuz

SİNOB

Lûtfi Aksoy, Cevdet Kerim İncedayı

SİVAS

Mitat Şükrü Bleda, Nazif Ergin Şemsettin Günaltay, Hikmet Işık, Kâmil Kitapçı, Muttalıp Öker, Necmettin Sadak, Gl. Fikri Tirkeş İsmail Mehmed Uğur, Abidin Yurdakul

TEKİRDAĞ

Emin Ataç, Ziya Ersin Cezaroğlu, Faik Öztrak, Ekrem Pekel, Cemil Uybadın

TOKAD

Cemal Kovalı Refik Ahmet Sevengil

TRABZON

Faik Ahmed Barutçu, Sırrı Day, Daniş Eyüboğlu, Temel Göksel, Ali Rıza Işıl, Zekiye Molaoğlu (Dranaz) Hamdi Orhon, Hasan Saka, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Muammer Yarımbıyık

TUNCELİ

Necmeddin Sahir Silan, Mahmut Tan

URFA

Atalay Akan, Vasfi Gerger, Razi Soyer, Esat Tekeli, Suut Kemal Yetkin

VAN

Muzaffer Koçak, Rüştü Oktar

YOZGAD

Celâl Arat, Kâmil Erbek, Sırrı İçöz, İhsan Olgun

ZONGULDAK

Şinasi Devrin İsmail Ergener Emin Erişirgil, Ali Rıza İncealemdaroğlu, Sabri Koçer, Naim Kromer, Orhan Seyfi Orhon

(Reddedenler)

AFYON KARAHİSAR

Gl. Sadık Aldoğan, Mehmet Aşkar, Hazım Bozca Hasan Dinçer Şahin Lâçin Kemal Özçoban Dr. Cemal Tunca Ahmed Veziroğlu

BURDUR

Ahmet Ali Çınar

ÇANAKKALE

Hüseyin Bingöl, İhsan Karesioğlu Ali Rıza Kırsever

EDİRNE

Fethi Erimçağ, Dr. Bahattin Ögütmen, Mehmet Öktem

DENİZLİ

Reşad Aydın

ESKİŞEHİR

İsmail Hakkı Çevik, Ahmet Oğuz, Hasan Polatkan, Abidin Potuoğlu, Kemal Zeytinoğlu

İÇEL

Halil Atalay Salih İnankur Refik Koraltan

İSTANBUL

Salamon Adato, Enis Akaygen, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fuad Hulusi Demirelli, Ahmet Kemal Silivrili, Senihi Yürüten

KÜTAHYA

Hakkı Gedik Dr. Ahmet İhsan Gürsoy, Ömer Özdek İhsan Şerif Özgen Ahmet Tahtakılıç

MARAŞ

Emin Soysal

MUĞLA

Nuri Özsan, Dr. Mitat Sakaroğlu

SİNOP

Enver Kök

(Oya Katılmıyanlar)

AĞRI

Ahmet Alpaslan (İ.)

AMASYA

Esad Uras

ANKARA

Falih Rıfki Atay (İ.), İbrahim Raruf Ayaşlı (İ.), İsmet İnönü (Cumhurbaşkanı)

ANTALYA

Nurullah Esat Sümer (İ.)

AYDIN

Neşet Akkor

BALIKESİR

Süreyya ÖrgEEvren Gl. Kâzım Özalp (İ.)

BİNGÖL

Feridun Fikri Düşünsel (Başk. V.) (İ.)

BİTLİS

Arif Özdemir (İ.)

BOLU

Hasan Şükrü Adal Celil Sait Siren (İ.)

BURDUR

Orgl. Fahrettin Altay (İ.)

BURSA

Mustafa Fehmi Gerçeker (İ.), Faik Yılmazipek

ÇANAKKALE

Behçet Gökçen

ÇANKIRI

M. Abdülhalik Renda (İ.)

ÇORUH

Dr. Cemal Kazancıoğlu

ÇORUM

Münir Çağıl İsmet Eker (İ.)

DENİZLİ

Dr. Hamdi Berkman (İ.) Cemil Çalgüner

DİYARBAKIR

Osman Ocak (İ.)

ELAZIĞ

Hasan Kişioğlu (İ.)

ERZİNCAN

Behçet Kemal Çağlar Abdülhak Fırat (İ.)

ERZURUM

Mesut Çankaya

ESKİŞEHİR

Emin Sazak

GAZİANTEP

Dr. Abdurrahman Melek (İ.)

GİRESUN

Celâl Esad Arseven

GÜMÜŞANE

Hasan Fehmi Ataç (İ.), Edip Tör (İ.)

HAKKARİ

Selim Seven (İ.)

HATAY

Gl. Eyüp Durukan Abdülgani Türkmen

İÇEL

Haydar Aslan Saim Ergenekon Dr. Aziz Koksall (İ.) Dr. Celâl Ramazanoğlu

İSTANBUL

Dr. Adnan Adıvar, Cihad Baban, Celâl Bayar, Gl. Refet Bele (İ.), Mareşal Fevzi Çakmak (İ), Osman Nuri Köni, Fuad Köprülü, Dr. Mim Kemal Öke, Dr. Akil Muhtar Özden (İ.), Recep Peker (İ), H. Suphi Tanrıöver (İ.), Orgl. Cemil Cahit Toydemir, Hüseyin Cahit Yalçın

İZMİR

Benal Nevzat Arman (İ.), Sami Gülcüoğlu (İ.) Haydar Rüştü Öktem Dr. Kâmran Örs Hasan Âli Yücel (İ.)

KARS

Tezer Taşkiran

KASTAMONU

Muzaffer Akalın Tahsin Coşkun Ziya Orbay (İ.)

KAYSERİ

Fikri Apaydın Kâmil Gündeş Reşit Turgut

KOCAELİ

Fuat Balkan İbrahim Süreyya Yiğit

KÜTAHYA

Ahmet Bozbay Adnan Menderes

MALATYA

Mahmud Nedim Zabcı

MANİSA

Yunus M. Alakant (İ.), Rıdvan Nafiz Edgüer (İ.)

MARAŞ

Hasan Reşid Tankut

MARDİN

Rıza Erten, Gl. Kiazım Sevüktekin

MUĞLA

Necati Erdem, Asım Gürsu

MUŞ

Bari Dedeoğlu (İ.)

ORDU

Mehmet Furtun (İ.) Amiral Ahmet Hulusi Gökdalay (İ.) Yusuf Ziya Ortaç

RİZE

Hasan Cavit Belul (İ.)

SEYHAN

Kasım Ener, Ali Münif Yegenaga, Ahmet Remzi Yüregir

SİİRD

Sabri Çeliktug (İ.)

SİNOB

Suphi Batur Yusuf Kemal Tengirşenk (İ.)

SİVAS

Reşat Şemsettin Sirer (İ.), Şakir Uma

TOKAD

Feyzi Eken (İ.), Recai Güreli, Mustafa Lâtifoğlu (İ.), Galip Pekel (İ.), Nazım Poroy

TRABZON

Raif Karadeniz (Bş. V.) Ali Sarıalioglu

URFA

Osman Ağan

VAN

İhrahim Arvas (İ.)

YOZGAD

Ziya Arkant (İ.), Dr. K. Cenap Berksoy

ZONGULDAK

Nuri Tarkan

(Açık Milletvekillikleri)

Ankara	1
Aydın	1
Bolu	1
Erzincan	1
Erzurum	1
Giresun	1
İstanbul	1
Kastamonu	1
Malatya	1
Mardin	1
Ordu	1
Tokad	1
Yozgad	1
Toplam	13

Günaltay Hükümeti
16.01.1949-22.05.1950

Bakanlar Kurulu

Başbakan

Mehmet Şemsettin GÜNALTAY (Sivas) 16.01.1949-22.05.1950

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

İsmail Nihat ERİM (Kocaeli) 16.01.1949-22.05.1950

Devlet Bakanı

Nurullah Esat SÜMER (Antalya) 16.01.1949-07.06.1949

Cemil Said BARLAS (Gaziantep) 07.06.1949-22.05.1950

Adalet Bakanı

Fuat SİRMEN (Rize) 16.01.1949-22.05.1950

Milli Savunma Bakanı

Hüseyin Hüsnü ÇAKIR (Samsun) 16.01.1949-22.05.1950

İçişleri Bakanı

Emin ERİŞİRGİL (Zonguldak) 16.01.1949-22.05.1950

Dışişleri Bakanı

Necmettin Sadık SADAĞ (Sivas) 16.01.1949-22.05.1950

Maliye Bakanı

İsmail Rüştü AKSAL (Kocaeli) 16.01.1949-22.05.1950

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Tahsin BANGUOĞLU (Bingöl) 16.01.1949-22.05.1950

Bayındırlık Bakanı

Hasan Şevket ADALAN (İzmir) 16.01.1949-22.05.1950

Ekonomi ve Ticaret Bakanı

Cemil Said BARLAS (Gaziantep) 16.01.1949-07.06.1949

Vedat DİCLELİ (Diyarbakır) 07.06.1949-22.05.1950

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı

Kemali BAYAZIT (Maraş) 16.01.1949-22.05.1950

Gümrük ve Tekel Bakanı

Fazıl Şerafettin BÜRGE (Kocaeli) 16.01.1949-22.05.1950

Tarım Bakanı

Ali Cavit ORAL (Seyhan) 16.01.1949-22.05.1950

Ulaştırma Bakanı

Kemal SATIR (Seyhan)

16.01.1949-22.05.1950

Çalışma Bakanı

Reşat Şemsettin SİRER (Sivas)

16.01.1949-22.05.1950

İşletmeler Bakanı

Mustafa Münir BİRSEL (İzmir)

07.06.1949-22.05.1950

TBMM TUTANAK DERGİSİ
Dönem 8 Cilt 15 Birleşim 36
Sayfa 162-206
24.01.1949 Pazartesi

BİRİNCİ OTURUM

BAŞKAN – Şükrü Saraçoğlu

KÂTİPLER: Necmeddin Sahir Silan (Tunceli)

Atalay Akan (Urfa)

Açılma Saati: 15.00

Hükümet Programı ve Müzakeresi

BAŞKAN – Oturum açılmıştır.

Başbakan Şemsettin Günaltay'ın kurduğu Hükümetin programı

BAŞKAN – Söz Başbakanındır.

BAŞBAKAN ŞEMSETTİN GÜNALTAY (Sivas) – Büyük Millet Meclisi'nin Sayın üyeleri, bugün programını okuyarak güveninizi istemek üzere Yüksek Kamutayın huzuruna çıkmış olan Hükümetiniz, bu vazifeyi içinde bulunduğumuz şartların ehemmiyetini kavramış olarak üzerine almıştır.

Milletin beklediği huzur ve sükuna kavuşmuş olmaktan henüz uzak bulunan dünya ahvalinin her yerde olduğu gibi memleketimiz üzerindeki ağır tesirleri devam etmektedir. Bu hal ve şartlar milli ekonomiyi, yüksek Meclisçe de bilindiği gibi, ağır tazyik altında tutmaktadır. Fakat yüksek huzurunuzda belirtmeye hacet yoktur ki, durum ne olursa olsun, bizden önceki Hükümetleriniz gibi biz de, ülke bütünlüğümüzün teminatı olan milli müdâfâamızı her davanın başında tutacağız. (*Bravo sesleri, alkışlar*)

Dünya sulhunun korunması yolunda büyük gayretler gösteren memleketimizin kuvvetli olmasındaki faydayı takdir eden dost Amerika Hükümeti'nin yardımıyla, hareket kabiliyeti ve harp kudreti artmakta olan kahraman ordumuzun modern silah ve araçlara intibakını sağlamaya çalışırken, bir taraftan da milli savunma işlerinin bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tertip ve tedbirler almak kararındayız.

Değerli Arkadaşlarım,

Milletlerarasında iyi geçinmeyi, yeryüzünde sulh ve emniyete ulaşmayı en büyük ideal saymakta devam edecek olan yeni hükümetiniz bu uğurda kudretinin yettiği kadar çalışmaktan geri durmayacaktır. Samimi olarak bağlı bulunduğumuz Birleşmiş Milletler Kurulu'nu dünyayı bu neticeye ulaştıracak vasıtaların başında görüyoruz. Bu kurulun, bu güç ve asil vazifeyi başarır ve daha iyi bir işler hale gel-

mesi emelimizdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek heyetinizce bilinmekte olan ve devam edegelen dış politikası aynı yolda yürüyecektir. Yüksek huzurunuzda tekrar etmek isterim ki, bu siyâsetin ana vasıfları ittifak ve taahhütlerimize ve dostluklarımıza bağlılık, açıklık ve dürüstlüktür. (*Alkışlar*)

İç politikamızda; gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbâli yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. (*Bravo sesleri*) Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk idaresinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır. Büyük meclisin geçen yıl kabul buyurduğu Seçim Kanunu bu maksadın elde edilmesi için ortaya konmuş ileri bir eserdir. Hükümetimiz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheyi yer bırakmayacak en teminâtlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri gözönünde tutmaktan geri kalmayacaktır.

İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için, icap ettikleri her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arzetmekte tereddüt etmeyeceğiz. Bu cümleden olarak bizden önceki Hükümetin üzerinde durduğu Basın Kanununu biz de ehemmiyetle ele alacağız. Bu konuda basın hürriyetini azami derecede teminât altına alan ve aynı zamanda vatandaş şeref ve haysiyetini kıskançlıkla koruyan Batı Demokrasilerinin mevzuatını örnek tutacağız. Siyâsi hürriyetlerle ferdin her türlü hak ve emniyetini tekeffül edecek tedbirlere azami kıymet verirken cemiyetimizin temelini sarsacak ve genç demokrasimizin taze bünyesini kemirecek zararlı cereyanlardan yurdumuzu korumayı vazifelerimizin başında sayacağız. (*Bravo sesleri*)

Aziz Arkadaşlarım,

Türk inkılâbının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. (*Bravo sesleri*) Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hırfelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. Bu konuda alınması gerekli sayacağımız tedbirleri yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmeyeceğiz.

Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır. Fakat kanaatler ve düşünceler, kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman en ağır suç sayılacaktır. Bu husustaki kanunlar da kısa zamanda büyük meclise sunulacaktır.

Sayın Milletvekilleri,

Demokratik rejimin sarsılmaz temeller üzerinde yükselmesinde Büyük Meclis'in çıkardığı kanunların ve Hükümetin onları tatbikte göstereceği dikkatin ehemmiyeti aşîkârdır. Fikirlerin serbestçe ortaya konabilmesi Cumhuriyet kanunlarının müeyyidesi altında bulunduğu bir devirde her bakımdan müstakil olan mah-

kemelerimizin vatandaş hak ve hürriyeti ile birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükunun korunması hususunda göstereceği itinanın da aynı ehemmiyeti taşıdığı kanaatindeyiz.

Her derecedeki memurların kendi sorumluluğu ile beraber salâhiyetini bilerek görevlerini yapmalarını ve böylece vatandaşların işlerini onlara beyhude zahmet vermeksizin görmelerini ve halkın devlet işlerinde çalışanlara karşı gönülden sevgilerini sağlamak azmindeyiz. Bunun için bir taraftan teşkilâtımızı daha verimli hale sokmak üzere kanunlarımızda ve bu arada memurlar statüsünde lüzumlu gördüğümüz değişikliklerin kabulünü ve İller ve Özel İdareler Kanunları tasarılarının bir an evvel müzakere ve tasvip buyurulmasını Yüksek Meclis'ten rica edeceğiz. Diğer taraftan, memurlarımızda, yukarda söylediğimiz tarzda çalışmanın itiyat haline gelmesi için devamlı dikkat göstereceğiz.

İdare amirlerinin ve emniyet kuvvetlerinin asayîşi ve halkın huzurunu sağlamak vazifelerinde her türlü tesirden her nevi endişe ve tereddüitten uzak olarak ve yalnız kanunu kendilerine rehber bilerek cesaretle çalışmalarını yurt içinde huzurun başlıca teminâtı sayıyoruz.

Orman Kanununun esas prensiplerini muhafaza edecek ve fakat halkımıza kolaylıklar sağlayacak yeni tadil tasarısını yakında Büyük Meclise sunacağımızı bildirmek isteriz.

Değerli Arkadaşlar,

Hükümet memleket iâşesini karşılamak, milli endüstriye gerekli ham maddelerle işletme malzemeleri sağlamak, döviz kaynaklarımızı kuvvetlendirmek ve iktisâdî kalkınmamızın temelini teşkil etmek ve istihsâli arttırmak üzere zirâatimizi beş yıllık bir gelişme programına bağlayacaktır.

Devlet sermayesiyle girişilen teşebbüslerde mali imkânlarımızın müsaadesi nisbetinde, başta kömür havzası olmak üzere, madenlerimizi modern teknik vasıtalarla mücehhez, rasyonel çalışır ve istikrarlı bir döviz kaynağı teşkil eder hale getirmek için planlı olmak kararındayız. Yurdumuzun yakıt ihtiyacını mümkün olduğu kadar linyit kömürleriyle karşılayarak maden kömürlerimizi önemli istihsâl faaliyetlerinin ham maddesi ve döviz kaynağı olarak kıymetlendirmek amacımızdır.

Hususi sermayenin iktisâdî sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak Hükümetin başlıca şîari olacaktır.

Değerli Arkadaşlarım,

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye azami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihsâli çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya, hem de bu sayede Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız. Bunun için lazım gelen teşkilâtı kurmak yolundayız.

Büyük Meclisin Sayın Üyeleri,

İstikrarlı bir ekonomi düzeninin ve sağlam bir mali politikanın her şeyden evvel bütçe muvazenesine dayanacağına inanıyoruz. Bu muvazeneyi sağlayacak tedbirleri devamlı surette araştırıp tatbik etmek kararındayız.

Vasıtasız vergilerimizde girişilen ıslahat hareketini süratle gerçekleştirmek için Büyük Meclise sunulmuş olan Gelir Vergisi tasarılarının biran evvel kanunlaşmasını lüzumlu saymaktayız.

Vasıtalı vergilerimizin ve bilhassa Muamele Vergisinin ıslâhına çalışacağız.

Devlet daireleri kadrolarının hizmet ihtiyaçlarına göre ayarlanması ve buna muvazi olarak istihkakları düzenleyen teadül kanunlarının ıslahı için, girişilen çalışmaya devam olunacaktır.

1949 Bütçesine gelince; Hükümetiniz, Büyük Mecliste beliren temayülleri göz önünde tutarak bazı kısıntılara ve yeni tertiplere gitmeyi kararlaştırmıştır. Bu sebeple halen Mecliste incelenmekte olan Lüks Kazanç ve Yol vergileri tasarılarını geri istemek kararındayız. Ancak yol programını aksatmadan tatbik edebilmek için, yüksek huzurunuzla başka bir teklifle gelmeyi düşünüyoruz.

Değerli Milletvekili arkadaşlarım,

Yüksek huzurunuzda Hükümetin güdeceği iç ve dış politikayı ana hatlarıyla belirtmiş bulunuyorum. Eğer programımız yüksek tasvibinizi kazanırsa ve güveninizi bizden esirgemezseniz kendimizi bütün varlığımızla yurt hizmetine vererek, bu güvene layık olmaya çalışacağız. *(Alkışlar), (Soldan bravo sesleri, sürekli alkışlar)*

BAŞKAN – Buyurun Osman Nuri Köni.

OSMAN NURİ KÖNİ (İstanbul) – Sayın arkadaşlar, birtakım âmil ve saiklerin ilcaatiyle iş başına gelen yeni Hükümetin programını okuduk, dinledik ve muhteviyatına muttali olduk: Programın bazı kısımlarında ferah verici mevzulara temas vardır, memleketin iyiliği için çalışılacağı ihsas ve ısrap ediliyor, ama Hükümet bunda ne dereceye kadar samimîdir ve muvaffak olabilecektir? Bilinemez. *(Görürsün sesleri)* Çünkü bu gibi temayüller ve vaitler umuru batmadan olduğundan Hükümetin fiilî asar ve icraatını beklemek zaruridir. Şayet ilerde hayırlı tezahürlere şahit olursak ancak o zaman samimiyetine inanabiliriz.

İMRAHİM ARVAS (Van) – Biz şimdiden, inanmışız.

OSMAN NURİ KÖNİ (Devamla) – Bahusus programda hayat pahalılığından ve ihtikârdan ve bunlara karşı alınacak tedbirlerden hiç bahsedilmemiştir.

Bir de lâiklik prensipleri üzerindeki Hükümet telâkkisinde isabet yoktur. Zira nasıl ki din adamlarının siyasete karışmaları caiz değilse Devlet adamlarının da din işlerine ve müesseselerine müdahale etmemeleri esastır. Meselâ Diyanet İşleri ve Dinî Evkaf gibi teşekküllerin Devlet teşkilâtında resmî yer almaması şarttır. Bunların cemaatlerin idaresine devri lâzımdır.

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) – Bravo!

OSMAN NURİ KÖNİ (Devamla) – Bu mevzuda Anayasaya uygun hareket edilerek lâikliğin, yukarda da izah edildiği veçhile tatbiki cihetine gidilmesi ve vehim ve vesveseden azade yol takip olunması lüzumuna kaniyiz. Bu prensiple alâkalı kanunlar üzerinde ıslahat ve tadilât yapılmalıdır. Artık inkılâplar millete mal olmuştur. Suizan devri tarihe karışmıştır.

Yine programda; geçen sene yapılan meşhur Seçim Kanununun ihtiyaca muvabık olduğu beyan edilmekte ise de bu nokta-i nazarda da isabetsizlik ve hata aşikârdır. Çünkü bu suretle millî iradenin tam tahakkukuna mâni olan zihniyet ve tatbikatının yaşıtılacağı açıklanıyor.

Adliye gelince: Anayasanın sekizinci maddesi ve ilgili hükümleri icabına uygun ve yeni esaslara müstenit bir adalet kuvveti vücuda getirileceğine ve Anayasaya aykırı bulunduğu tereddüt edilen Hâkimler Kanununun lâğvına ve yenisinin tanzimine dair programda bir kayıt ve işaret mevcut değildir. Bilâkis Anayasa hilâfında programda Adliye ve mahkemelere direktif verilir gibi beyan vardır. Unutmayalım ki, bu bir Hükümet programından başka bir şey değildir; hiçbir bağlayıcı kuvveti yoktur.

Bir de eski kabinenin birçok âzası yeni kabinede yer almışlardır. Bu hale nazaran eski Hükümetle yeni Hükümetin siyasi simasında da değişiklik görülmemektedir. Binaenaleyh, programın bazı iyi noktaları hakkında bile bugünkü Hükümetin yalnız ve yalnız istikbaldeki faaliyetinin mahiyet ve derecesine ve bu faaliyetin millet ve memleket hakkında faydalı olarak tecelli edip etmeyeceğine göre, kati kanaate varmak mümkün olabileceğinden, bilhassa programın yukarda arz edilen sakat ve malûl cihetleri göz önünde tutulduğu takdirde memlekete huzur verecek mesut inkişafların doğacağı meşkûk bulunduğundan Millet Partisi yakın mazinin malûm icraatından ilham alarak, Hükümette itimatsızlık reyini yani güvensizlik oyu verecektir. Zira, Millet Partisi (*Ayinesi işidir kişinin, lâfa bakılmaz*) meşhur sözünü kendisine şiar edinmiştir.

ADNAN MENDERES (Kütahya) – Muhterem arkadaşlar; İkinci Hasan Saka Kabinesinin istifasına takaddüm eden ağır durum Demokrat Parti tarafından muhtelif vesilelerle tarif ve izah olunmuştur.

İktisadi ve malî çöküntülerin yarattığı ıstırapların yanında ve belki de tamarlardan daha mühim olarak, memlekette hâlâ manevi bir huzursuzluk hüküm sürmektedir. Tek parti hâkimiyetine dayanan bir sistemden demokratik rejime geçiş devrinin uzayıp gitmesi bu devrenin nasıl ve nerede biteceğinin kestirilememesi memlekette, huzursuzluğun başlıca sebebinin teşkil ediyor.

Gerçekten; bu vatanda çok esaslı değişiklikler vukua gelmekte olduğuna ve bir intikal devresi içinde bulunduğumuza şüphe yoktur. Demokrat Partinin kuruluşu ile başlayan bu devrede, Demokrasi cereyanı kısa bir zaman içinde bütün memlekete yayılmış ve milli bir hareket halini almıştır. Şu var ki, Halk Partisi iktidarı bu geniş hareketin mahiyet ve ehemmiyetini ölçmek ve anlamakta daima hataya düşmüş yahut belki de bunun geçici veya zararlı tahriklerin eseri olduğu zannına ka-

pılmıştır. Bu yüzden, yepyeni dünya şartları içinde kalkınan ve iradesini kullanmak isteyen bir milletin azmini, bir takım eski usul tertiple bastırabilirim, ümidi içinde çok kıymetli zaman ve fırsatların kaybına sebep olmuştur.

Bu itibarla denilebilir ki, iç politika hayatımızın son üç yılı, mazinin devamını isteyen zihniyet ve unsurlar memleketin aydın istikbalini demokrasimin kökleşmesinde gören görüş ve zihniyet arasında cereyan eden uzun ve şiddetli mücadelelerle geçmiştir. Bu esnada iktidarın ileriye doğru bazı adımlar attığını kabul etmemek mümkün değildir. İdari baskıların nispeten hafifletilmesi, sıkıyönetimin kaldırılması ve bazı kanunlarda değişiklikler yapılmış olması şüphesiz İktidar Partisi lehine kaydolunacak hareketlerdir.

Ancak bu iyiye, demokrasiye doğru hareketlerin uzun bir zamandan beri durduğu ve yeniden tereddüt ve kararsızlıklar içine düğüldüğü de muhakkaktır. Seçim Kanununu iyileştirmeye doğru atılan adımın yan yolda geri alınması bunun bir delilidir. Artık antidemokratik kanunların değıştirileceğinden hiç bahis edilmez olmasını ve âdeta her şey olmuş bitmiş gibi bu tavır takınılmış bulunulmasını demokrasiye doğru gidişin uzun bir sürünceme devresine götürülmek istenildiğinin diğer bir delili olarak göstermek mümkündür. Millî vicdanda itimatsızlığın ve şüphenin devam edip yerleşmesine memleketin, huzurunu zehirleyici istidatların beslenmesine işte iktidarın bu tereddüt ve şüpheli hareketleri yol açmış bulunuyor.

Şimdi bu durumu bir kat daha ağırlaştıran ve Hasan Saka Kabinesini başarısızlıklar içinde istifaya mecbur eden iktisadi ve malî zorluklara geçiyoruz.

Halk Partisi İktidarı, memlekette ne kadar hatalı ve kötü işler olmuşsa bunları mukaddermiş gibi, kaçınılmaz neticelenmiş gibi göstermeyi itiyat haline getirmiştir. Bütün muvaffakiyetsizlikleri İkinci Cihan Harbinin ve dünya ahvalinin menfi tesirlerine atfederek işin içinden çıkıvermek basit bir izah ve müdafaa yoludur. Yeni Hükümetin programında da aynı yola gidildiğini görüyoruz. Programda “Milletlerin beklediğı huzur ve sükûna kavuşmaktan henüz uzak bulunan dünya ahvalinin, her yerde olduğu gibi memleketimizdeki ağır tesirleri de devam etmektedir. Bu hal ve şartlar millî ekonomiyi Yüksek Meclisçe de belirtildiğı gibi ağır tazyik altında tutmaktadır.” deniliyor.

Dünya ahvalinin memleketimiz üzerinde birtakım menfi tesirleri olduğunu kabul etmekle beraber yine dünya ahvalinin, İkinci Cihan Harbine fiilen katılmamış olduğumuz için, bize birçok fırsatlar ve imkânlar vermiş olduğunu da reddetmeye imkân yoktur.

İkinci Cihan Harbi ve onu takibeden yıllar, memlekette istihsalî bir türlü düzenleyip artıramamak sonra da dış ticareti memleket menfaatine göre ayarlamak yüzünden kaybedilmiş fırsat ve imkânların acı hikâyeleri ile doludur.

Saydam’dan, Günlaltay’a kadar Halk Partisi Hükümetlerinin sanki başka başka partilerin Hükümetleri imişler gibi birbirine zıt politikalar takip etmeleri, hatta aynı Hükümetin biri diğerine zıt ve birbirini nakzeden bir sürü icraat ve kararları henüz unutulmuş değildir.

Hatırlardadır ki, harbin ilk yıllarında bütün fiyatlar yükselirken buğday müstahsilini ve istihsalı koruyacak tedrici artırımlar yapılacak yerde, sözde fiyat stopajı politikası diyerek buğday fiyatları 10 kuruş civarında zorla tutulmak için buğday müstahsili çok ağır tazyikler altına alınmıştı. Saraçoğlu Hükümeti işbaşına gelir gelmez bu sefer buğday fiyatlarını hiçbir tedbir almadan büsbütün serbest bırakmış ve fiyatlar bir iki ay içinde on, on beş kuruştan 150 kuruşa kadar yükselmişti.

Peker Hükümetini 7 Eylül kararlarını da hatırlayalım, o zaman para fiyatında yapılan mevsimsiz ve isabetsiz indirmelerin memleket ekonomisinde yaptığı tahribatı bir tarafa bıraksak bile şu meşhur çok taraflı ve serbest döviz esasına dayanan dış ticaret politikasının memleketin birikmiş satın alma kudretlerini istihsal faaliyet ve düzenine hiçbir şey ilâve etmeden kısa bir zamanda nasıl israf edip tükettiğini herkes bilmektedir. Şimdi ise, zaruri olarak takip edilen dış ticaret politikasının Recep Peker Hükümetinin ki ile bir tezat teşkil etmekte olduğu meydandadır.

Daha geçen gün Demokrat Partinin ağır ve ciddî tenkitleri karşısında Hasan Saka Hükümeti bütçede tasarruflar ve indirmeler yapacağını ve hayat pahalılığı ile mücadele edeceğini vadettiği halde, sonradan hayatı pahalılandırmak için elden geleni yapmadı mı? Bütçede tasarruf yerine yeni masraf kapıları açmadı mı? Yeni vergilerle yeniden ıstırap mevzuları yaratmaktan ve hayat pahalılığını kamçulamaktan çekindi mi? Hasan Saka Hükümeti eğer çekinmemiş olsaydı şimdi bize dünya ahvalini mazeret ve sebep göstererek bütçede tasarruf yapılamayacağından bahsedecek ve teklif ettiği yeni vergilerin kaçınılmaz bir zaruret olduğundan dem vuracaktı. Hâlbuki işte elimizdeki program, gerek bütçede tasarrufun gerekse yeni vergiler ihdasından kaçınmanın pekâlâ mümkün olduğunu hem de kabinenin terkinde büyük bir değişiklik olmadığı halde ispat etmektedir.

Görülüyor ki, İkinci Cihan Harbi ve onu takibeden dünya ahvalinin ağır tesirlerinden ziyade memleketimizi aynı partiye mensup gelmiş geçmiş hükümetlerin icraatı büyük zararlara sokmuştur.

Muhterem arkadaşlar;

Yeni Hükümetin, tasvibinize sunduğu programda, iç politikaya ve demokrasinin gelişmeye fazla yer vermiş olmasının bazı hakikatlerin artık iktidarca anlaşıl-maya başlandığının delili sayıyoruz.

Memlekette huzur ve itimadın tesisi ve iktisadi, malî zorlukların yenilmesi, kanaatimizce iç politikada hüküm sürmekte olan buhranın halline bağlı bulunmaktadır.

Bu itibarlardır ki, programda memleketin “İç politikamızda gelişmek ve kökleşmekte olan demokratik rejimin, memleketimiz için vadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır.” şeklinde ifade olunan görüşünü dikkatle kaydetmekteyiz.

Önümüzdeki seçimlerin “Hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlî şekilde yapılması için ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri

göz önünde tutmaktan geri” kalınmayacağı yolundaki sözleri de iyi bir seçim kanununun yakında Meclise getirileceğinin teminatı olarak kabul ediyoruz.

Yeni bir basın kanununun getirileceği ve bu kanunla basın hürriyetinin azami derecede teminat altına alınacağı va’dini iyi bir alâmet saymaktayız.

Hele “Antidemokratik kanunların değiştirileceği mânasına gelen sözlerin memlekette iyi tesir bırakacağına şüphe yoktur. Bu arada Memurin Muhakemat Kanununun, salma işleri ve muhtar seçimleri bakımından Köy Kanununun tadile tâbi tutulmasını lüzumlu bulmaktayız.

Bundan başka programda “İdare âmirlerinin ve emniyet kuvvetlerinin asayiş ve halkın huzurunu sağlamak vazifelerini de her türlü tesirden her nevi endişe ve tereddütten uzak olarak ve yalnız kanunu kendilerine rehber bilerek cesaretle çalışmalarını yurt içinde huzurun başlıca teminatı sayıyoruz.” sekimde ifadelendirilen prensibi bundan böyle idarenin kanun dışı hareketlere sevk olunmayacağı ve partiler karşısında idarenin mutlak tarafsızlığının teminat altına alınacağı hakkında verilmiş bir taahhüt sayıyoruz.

Vicdan ve düşünce hürriyetinin esas alınmasını ve lâikliğin vicdan hürriyeti prensibi içinde tarif ve izah olunmasını yerinde bulmaktayız.

Muhterem arkadaşlar;

Hükümet programında iç politika meselelerimize temas olunurken bazı itirazlı kayıtlara başvurulmak zaruretinin hâsıl olmuş bulunduğunu gülüyoruz. Meselâ; her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır denildikten sonra derhal “fakat kanaatler düşünceler kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman en ağır suç sayılacaktır.” denilmektedir.

Kanunların yasak ettiği hususların suç sayılması gayet tabii olduğuna göre böyle bir kaydın ilâvesine neden lüzum görüldüğünü anlamak güçtür. Aynı bahiste kısa zamanda Büyük Meclise bu konuda kanunlar sevk olunacağından bahsedilmektedir. Bu Meclise getirileceği söylenen bu kanunların mahiyetleri açıklanmadığına göre bu ifadenin şüphe ve tereddütlere yol açması pek tabiidir.

Diğer bir misal olarak programdan şu satırları alalım:

“Siyasi hürriyetlerle ferdin her türlü hak ve emniyetini tekeffül edecek tedbirlerle azami kıymet verirken cemiyetimizin temelini sarsacak ve genç demokrasimizin taze bünyesini kemirecek zararlı cereyanlardan yurdumuzu korumayı vazifelerimizin başında sayacağız”. Bu ifade otoriter bir Devlet telâkkisine saplanmış olanların vatandaş hak ve hürriyetlerini kayıtlamak için kullandıkları dile benzemektedir. Şayet bu vuzuhsuz sözlerden maksat hürriyeti yok etmeyi gaye edinen aşırı sağ ve sol irticaları önlemekten ibaret ise bunu daha açık ifade etmek icabederdi. Hürriyeti yok etmek hürriyetini tanımamakta elbette isabet vardır.

Yine programdan aldığımız şu vazih olmayan cümleler üzerinde de durmak lüzumunu hissediyoruz.

“Fikirlerin serbestçe ortaya konulabilmesi Cumhuriyet kanunlarının müeyyidesi altında bulunduğu bir devirde, her balomdan müstakil olan mahkemelerimizin, vatandaş hak ve hürriyeti ile birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükûnun korunması hususunda göstereceği itinanın da aynı ehemmiyeti taşıdığı kanaatindeyiz”.

Sosyal nizamın kanunların himayesi altında bulunduğuna ve müstakil olan mahkemelerimizin bu kanunları tatbik ile vazifeli olduklarına şüphe yoktur. O halde; böyle bir fıkranın programa ilâvesine neden lüzum görülmüştür?

Arkadaşlar;

Hükümet programında bu gibi itirazi kayıtlara ihtiyaç hissedilmiş olmasının mânası olmak icabeder. Diğer taraftan iç politika bahislerinde programda umumiyetle çekinilen ve tereddütlü ruh haletinin hâkim olduğunu da sezmek güç olmuyor.

Hâlbuki bugünün zaruretleri ve şartların olgunluğu artık sarih ve kati adımlarla yürümeyi mecburi kılmaktadır. Şayet bu ihtiyat ve ihtiraz hâlâ tek parti zihniyetine bağlı kalmakta ısrar edenleri tatmin maksadına matuf ise bunun faydasız ve hatta zararlı bir gayret olduğundan şüphe edilmemelidir. Böyle bir gayretin neticesi geri fikirlerden artakalan bir avuç mümessiline taviz vereceğim derken bütün bir memleketi şüphe ve tereddüde sevk etmek olur.

Yeni Hükümetin demokrasi yolunda açık ve kati bir vaziyet alması elbetti; daha, doğru olurdu. Bu takdirde teveccühü gaip edilmek istenmeyen bir avuç insana mukabil bütün memleketin tasvibini kazanmak gibi büyük bir fayda elde edilmiş olurdu. Memleket hayrına ve demokrasimizin kökleştirilmesi yolunda açık, kati ve fiiliye ile de teyit olunacak samimî hareketleri partimiz bütün kuvvetiyle desteklemek azmindedir.

Dış politika bahsine gelince; şimdiye kadar her vesileden faydalanarak açıkladığımız gibi bu hususta iktidarla aramızda esaslı bir görüş farkı yoktur. Esasen ana hatları itibariyle dış politikamız millî bir politika haline gelmiş bulunmaktadır.

Hükümetle mutabakat halinde olduğumuz diğer bir nokta da, ülke bütünlüğümüzün teminatı olan Millî Müdafaamızı her dâvanın başında tutmaktır. Ancak ordumuz için millet tarafından ihtiyar olunan büyük fedakârlıkların mahalline masraf olup olmadığını murakabede büyük bir dikkat ve hassasiyet gösterilmesi lüzumunda ısrar edeceğiz.

Hükümet Millî Savunma işlerini bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tertip ve tedbirler almak kararında olduğunu bildirmektedir. Bu münasebetle şurasını belirtmek yerinde olur ki, ordumuzun sevk ve idare ve kumandasında vazife almış olanlar hakkında ehliyeteye göre âdil ve haklı muameleye tâbi tutulmalarını istemek yerinde bir temenni olur.

Ordumuzun hareket kabiliyeti ve harp kudretinin artmasından dost Amerikan devletinin büyük yardımlarını teşekkürle anarken dünyanın bu parçasında Türk

ordusunun sulhun kudretli bir bekçisi olduğunu ifade etmekle iftihar duyuyoruz. (*Bravo sesleri alkışlar*)

Amerikan hükümetinin yardımından kalkınmamız ve istihsali çoğaltmak için faydalanmakta hükümetin azami derecede dikkat göstereceği yolundaki ifadesini bu konuda gösterilmiş olan ihmallerin, yapılan hataların tekerrür etmeyeceği mânasına almaktayız.

Yapılan bir hatanın samimî olarak ifade olunması o hatanın bir daha tekrar edilmeyeceğinin bir teminatı olur.

Hükümetin Amerikan yardımını kalkınma ve istihsali çoğaltma işlerinde başlıca destek saydığı hakkındaki ifadesini teessürle karşılamamak mümkün değildir. Dış yardımlar ne kadar ehemmiyetli olursa olsun bir memleketin asıl kendi kaynaklarına dayanabilecek kudrette olması esastır. Ancak uzun yıllar devam edegelen ve hakiki ihtiyaçlarımıza uymaktan çok uzak kalan ölçsüz ve hesapsız bir gidişin nihayet kısırlaştırıp takatten düşürdüğü Millî ekonomimizin bugünkü durumunun Hükümetin ifadesine hak verdirecek bir manzara arz etmekte olduğunu da teessürle kabul ediyoruz.

Sayın arkadaşlar,

Hükümet programı iktisadi ve mali meseleler bahsinde de çok umumi mütalâalardan ileri geçmemiştir. Demokrat Partinin bu konulardaki görüşlerini bütçe müzakeresi sırasında bir kere daha izah etmek fırsatını bulacağımız için bu bahisler üzerinde şimdilik fazla durmayı lüzumsuz buluyoruz. Ancak şu kadarını söylemeliyiz ki, mali ve iktisadi çöküntülerinin önüne geçmekte ilk adımın samimi ve açsız bir bütçe olduğu hakikatinin yeni Hükümetçe kabul edilmiş olmasını müspet bir hareket olarak karşılamaktayız. Ne yazık ki partimizin kurulduğu günden beri büyük bir ısrar ile anlatmaya çalıştığı bu hakikat memleket büyük zararlara uğradıktan sonra iktidarcı teslim edilmiş oluyor.

Bütçe muvazenesi temin yolunda umumi hayatı bir kat daha sıkacak vergiler ihdasından kaçınılmış olması ve yeni vergi tasarılarının geri alınmasını ayrıca takdire şayan görmekteyiz. Bütçede tasarruf zihniyeti evvelden beri mevcut olsaydı işler buralara kadar asla gelmezdi.

Muhterem arkadaşlar;

Yeni Hükümetin programı hakkındaki görüşlerimizi ifade ederken aynı zamanda gerilere giderek kül hâlinde Halk Partisi iktidarını da süratle gözden geçirmiş bulunduk.

Halk Partisi Hükümetleri öylesine bir birinin içinden ve girift halde gelip geçmişlerdir ki, bunları bir birinden ayırt etmek pek kolay olamamaktadır. Bu itibarla dar parti zihniyetinden kurtulduğu hakkında kati ve fiilî deliller ortaya koyunca kadar, halkımızın, Günaltay kabinesi programı ve vaidleri ne olursa olsun, Halk Partisi iktidarının teşkil ettiği zincirin bir halkası olarak görmekte devam etmesi tabiidir. Bir birini takip eden Hükümetleri ve ayrı ayrı programları ile halâ devam

edegelen bu iktidarın mütevali ağır hatalar yüzünden uzun zamandan beri halkımızın itimadını gaip etmiş olması ise şüphe götürmez bir hakikattir.

HAZIM BOZCA (Afyonkarahisar) – Muhterem arkadaşlar, bugün programını birlikte dinlediğimiz Şemsettin Günaltay Hükümeti, sekizinci B.M. Meclisinin iki buçuk yıllık faaliyet devresinde, çoğunluk partisinin, karşımıza çıkardığı dördüncü kabinesidir. Ömürleri gittikçe kısalan bu Hükümetlerin işbaşında tutunamamalarının hakiki sebep ve âmilleri üzerinde kısaca durmak faydalı olur. Bu arada çekilen Hükümetlerin demokrasi icaplarına ne kadar bigâne kaldıklarını ve bu rejimin gerektirdiği açıklığı istifa gibi mühim hallerde bile meydana vurmaktan kaçındıklarını şimdiye kadar devam edegelen samimiyetsizliğin bir delili olarak belirtmek yerinde olur.

Bu dönemde idare mesuliyetini yüklenen Hükümetler memleketin sayısız ihtiyaçlarını, istihsal, imkân ve kabiliyetlerini mevcut kaynaklarıyla ayarlayıp bir sıraya koyamamıştır. Ayrıca vatandaşın gittikçe ağırlaşan hayat şartları karşısında isabetli tedbir almak şöyle dursun, aksine hareketlere teşebbüslerden dahi kaçınılmamıştır.

Memlekette uyanan demokrasi anlayışı daha ilk hamlede baskı siyasetiyle söndürülmeye uğraşılırken müteakip devrede bu politikamın tevhit ettiği aksülamelin bertaraf edilmesi gayretine sapılmıştır. Bütün banlar Hükümetlerin daha fazla işbaşında kalmalarına, imkân bırakmamış ve memleket idaresinde gerekli olan prensip, vuzuh ve istikrar esaslarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

İkinci Saka Hükümetinin de (son zamanlarda karşılaştığı bazı müşkülliye yene-mediyini) ileri sürerek istifa ettiği malumdur. Bu durum karşısında istifanın hakiki sebeplerini bilmede gerek karşılaşılan güçlükleri anlayıp çarelerini bulma ve gerekse onu takiben gelecek Hükümetin tutacağı yolun isabet derecesini tâyin etmede büyük faydalar vardır.

Öteden beri takip edilen dış politikada bir değişiklik olmadığına göre Hasan Şaka Hükümetinin bahis konusu ettiği müşkülliye başka cephede aramak icabeder. İç politikada vatandaş hak ve hürriyetlerinin bir türlü tanınmak istenmemiş olmasına rağmen milletin büyük bir olgunluk göstererek demokrasiyi geliştirme safhasında gösterdiği anlayışı, takdirle karşılamamak insafsızlık olur. Hal böyle olunca da Saka Hükümetinin istifasında yegâne sebebin malî ve iktisadi zorluklar olduğu meydana çıkmaktadır. Memleketin bu ciddi dâvası karşısında aczini ifade ederek çekilen bir hükümeti istihlâf eden yeni kabinenin teşekkül tarzı üzerinde durmak için mühim sebepler vardır.

Yüksek malûmunuzdur ki Şemsettin Günaltay Kabinesini teşkil eden bakanların üçte ikisi Saka Hükümetinde vazife ve mesuliyet deruhte etmiş, getirdiği bütçede, mümkün olan her türlü tasarrufu yaptıklarını açıklamış, daha fazla tasarruf imkânlarının bulunmadığını iddia ederek bütçe açığının mühim bir kısmını kazanç, yol ve lüks vergileriyle kapayabileceklerine inanma zevattan müteşekkildir.

Bu inancı taşıyan ve yeni kabinede ekseriyeti teşkil eden arkadaşlar bu defa da yeni programlarında bütçede kısıntı yapacaklarına, vergi kanunlarını geri almak

suretiyle durumu düzeltereklerine mütedair iddialarını tahakkuk ettirip ettiremeyeceklerini ve bu kanaatlerinde ne dereceye kadar samimî bulunduklarını cidden teemmüle değer sayarız.

Aziz arkadaşlar; şimdi de programda ehemmiyetlerinden dolayı ele alınan bazı meseleleri yakından tetkike çalışayım. Dünyada huzur ve emniyet verici bir sükûnun teessüsünü candan arzuladığını her vesile ile izhar eden milletimizin toprak bütünlüğüne müteveccih her türlü hareketi millî vahdet halinde karşılayacağı tabiidir. Beklenen sulhun teessüsünde memleketimizin kuvvetli olmasında ciddi fayda mülâhaza eden Amerika Hükümetinin yaptığı yardımı memnurlukla karşılarız. Harb kudretini yükselteceği tabii olan bu yardımlara rağmen Türk Ordusunun dayandığı asıl harb gücünün kendi benlik ve varlığında aranmasının zarureti de aşikâr yasarız.

Dünya milletlerini beklenen sükûna kavuşturacağına birlikte inandığımız Birleşmiş Milletler Kuruluna olan güven ve inanımızın yanında ittifak ve taahhütlere bağlılık noktasına matuf dış siyasetimizin değişmemesini yerinde buluruz.

Arkadaşlar, yeni Hükümet, kendinden evvelkilere imtisalen, bir yandan demokrasi rejiminin yurttan yerleşip, kökleşmesini kendisine vazife saydığını söylerken bunun ilk şartı olan ve halk idaresini tecelli ettirecek tatminkâr bir Seçim Kanununun lüzumuna inanmak şöyle dursun, son ara seçimleri tatbikatının acı tecellileri ile müphemiyeti bir kere daha tahakkuk eden tadil lüzumu karşısında, mevcut kanunu “ileri bir eser” olarak vasıflandırmakla tezada düşmektedir. Gönül isterdi ki, Hükümet vatandaş vicdanında doğması melhuz şüphelere imkân veremeyecek bir Seçim Kanununun yeni baştan tedvin zarureti kani bulunsun ve şahıslarla değişmesi tabii olup her istikamette imaleye müsait tedbirleri değişmeyen kaidelere rapteylemiş bulunsun.

Biz bu mühim dâvanın haklı alınacak tedbirlerle değil, Batı demokrasileri mevzuatının kül halinde göz önünde tutularak memleket bünyesine has olarak yapılacak ciddi ve her türlü tesir ve müdahaleden azade, tatminkâr bir seçim kanununun tedvininde bulmaktayız.

Aylarla süren müzakereler sonunda varılan neticeler hilâfına saatle ölçülebilecek kadar kısa zamanda kanunlar çıkarabilmekte maharet gösteren iktidar partisi zihniyetinin, matbuatı elyevm baskı altında tutan kanunda yapılması lüzumuna aylarca evvel kani bulunduğunu ilân ettiği değişikliği bir türlü yapmayarak programdan programa devirle iktifa eylemesi keyfiyetini; üzerinde ehemmiyetle durulacak bir mevzu sayarız.

Vicdan hürriyetinin memleketin tarih boyunca süregelen temiz geleneklerine uygun şekilde inkişafını, memleket menfaatleri yönünden bir endişe tevhit ettiği söylenen hurafeciliği kısmen olsun bertaraf edeceğine, salâhiyetli elemanların tedris edeceği İslâm akaidinin teessüsünü arzuladığımız ahlâk kaidelerinin memlekette inkişafına âmil olacağına haniyiz.

Vicdan ve düşünce hürriyetlerinin istimali, tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı takdirde mevcut mevzuatın ağır cezalarını istilzam etmektedir. Hal böyle iken Hükümetin bu nevi tahrik ve propagandaları yeni bir suç telâkki ederek Meclise yeni kanun getireceğini bildirmesini bu hürriyetlerin de baskı altında tutulacağına dair vicdanlarda şüphe uyandıran bir işaret saymaktayız. Programda vatandaş hak ve hürriyetle birlikte sosyal nizamın ve memlekette huzur ve sükûnun korunması hususunda mahkemelerin göstereceği itinanın ehemmiyetine işaret eden fıkranın mânasını anlamak oldukça güçtür.

Anayasa muvacehesinde tamamen İstiklâline sahip olan ve kanunların hassasiyetle tatbiki vazifesiyle mükellef bulunan mahkemelerin işleyiş tarzına bir direktif kokusu taşıyan bu fıkranın adli istiklâle bir nevi tecavüz mahiyeti taşıdığını ifade etmekten kendimizi alamıyor ve Sayın Günaltay'ın kurduğu bir kabinenin programında ağırlıklılığı ile telifini kabil bulamadığımız bu fıkranın yer almasını esefle karşılıyoruz.

Muhterem arkadaşlar,

Millî Ekonomi işlerinde şimdiye kadar hâkim olan kısır ve yanlış görüşlerin ve birbirine zıt politikaların zaruri neticesi olarak memleketin iktisadi ve malî durumu her zamankinden daha fena ve ağır şartlar altında seyretmekte bir taraftan Devlet masrafları müsmiriyet derecesi ve sairesi gözetilmeden alabildiğine yükselirken diğer taraftan istihsalin artırılması için gerekli tedbirler alınmamakta ve memleket idaresini zahmetsizce sağlayan yollarda yürünmektedir. Bunun neticesi olarak hayat pahalılığı mütemadiyen yükselmekte ve geçim zorluğu da bütün vatandaşları endişeye sevk etmektedir. 1949 yılı bütçesinin; kaldırılması gereken bir hasta gibi önümüzde serilip kalmış olmasına da bugüne kadar takip olunan iktisadi ve malî güdümdeki bozukluğun tabii bir neticesi sayarız.

Programında istikrarlı bir ekonomi düzeninin ve sağlam bir malî politikanın her şeyden evvel bütçe muvazenesine dayanacağına inandığını belirten Hükümetin ilk iş olarak bütçede yeniden bazı tasarruflara ve yeni tertiplere gitmesini ve kendinden önceki kabinenin sunduğu vergi kanun tasarılarını geri almasını kendilerinin de beliren yeni bir anlayışın tezahürü addeder ve memnuniyetle karşılırlar.

Yıllardan beri dillerde dolaşan ve fakat bir türlü başarılamayan vergiler reformunun bünyemize uygun şekilde biran evvel neticelendirilmesini de zaruri görürüz. Hükümetin üzerinde ehemmiyette durmasını gerektiren ekonomik işlerin yeni programda gereği gibi ele alınmamış olması ve tatmin edici görüşlere yer verilmemiş bulunması dikkati çekmektedir.

Ziraatimizin beş yıllık bir gelişme programına bağlanacağına sadece temas edilip geçilmekte ve böyle muinim bir meselenin nasıl ve hangi vasıtalarla hallolunacağı hakkında programda bir sarahate rastlanmamaktadır. Bu itibarla bunun da şimdiye kadar aynı mevzular üzerinde yapıldığı ve hattâ tatbik edildiği söylemen mümasil programların akıbetlerinden gayri neticeler vereceğini sanmıyoruz.

Yurdun yakıt ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak linyit istihsalinin bugünkü şera- it ve vesaitle derhal artırılmasının mümkün olamayacağı ve tesisatın genişletilmesi halinde esasen odun sarfiyatının yerini de tutması bakımından ancak artan ihtiyaç- ları karşılayabileceğı tabiidir. Bununla beraber memleketin muharrik kuvvetlerinin büyük bir kısmında linyit istihlâki sağlanmadıkça maden kömürlerimiz döviz kay- nağı olarak kıymetlendirilmesine de imkân görememekteyiz.

Programında hususi, sermayenin iktisadi sahalarda girişeceğı teşebbüsleri teş- vik edeceğini bildiren Hükümet bu görüşüyle geçmiş Hükümetlerin programlarına ve vaizlerine nazaran bir gerileme halindedir. Denetçilik sahasıyla hususi sermaye ve teşebbüslere ayrılan işlerin sınırlarının hiç olmazsa ana hatlarıyla Delirtilmemiş olması ve kısmen de tatad edilmemiş bulunması bu husufta sarahat bekleyen va- tandaş ı haklı bir endişeye düşürebilir ki, bu halin memleket menfaatlerine aykırı olacağı kanaatindeyiz.

Bilhassa hükümetlerin tanzimcilik kisvesi altında zaman zaman bazı tedbirlere başvurmak suretiyle iş hayatının bütün kollarına müdahale etmiş olması keyfiyeti esasen iş hayatında mevcut olan itimatsızlığı bir kat daha artırmakta ve müdahale- lerin nerelere kadar gideceğı hakkında büyük şüpheler tevhit etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin girilmiş olduğı büyük ölçüdeki yar- dımdan bidayette gereğı gibi istifade edilmediğini belirtirken bu hususta yeni hü- kümetlerin büyük gayretler sarf etmesini zaruri görürüz.

Türkiye gibi, iktisadi kaynakları ve iş kuvveti çok müsait olan bir memlekete yapılacak iktisadi yardımın bir taraftan Birleşik Devletlerin dünya halinde müşte- rek gayelerine girişmelerinde mühim bir faktör olduğunun diğeri taraftan Avrupa kalkınmasında üzerine düşen vazifelerin yerine getirilmesindeki ehemmiyetinin ilgililere icabı gibi anlatılmasını faydalı saymaktayız.

Bugün memleketin içinde çırpındığı geçim zorluğuna kısa da olsa programda yer verilmemiş bulunmasını ve sıhhat, bayındırlık, ulaştırma ve milli eğitim gibi günün ihtiyaçları ile sıkı sıkıya alâkalı ve ehemmiyetli çeşitli meseleler hakkında sükûtin ihtiyar edilmiş olmasını bugünkü şartlar muvacehesinde Hükümetin he- nüz memleketin idaresindeki görüşlerinin tam bir şekilde belirmemiş olmasına at- fediyoruz.

Muhterem arkadaşlar; programımı kısaca tahlile çalıştığımız Gûnaltay Hükü- metini gerek teşekkül tarzı ve gerekse mensup bulunduğı partinin kendine has zihniyetleriyle bilhassa iç politika bahsinde müphem ve emniyet sağlamayan fikir- leri muvacehesinde itimada lâıık görmemekteyiz.

Gelip geçen hükümetler, halkını güvenine dayanmadıkları için memleketin maddi ve anânevi ıstıraplarını dindirememişlerdir. Karşılıklı itimatsızlık havasını yeni ve dürüst bir seçim ile dağıtmadıka iş basma geçecek hükümetlerin memleket dertlerini cesaretle ele alarak muvaffak olacaklarına inanmak güçtür.

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (Erzincan) – Siyasi hayatta şimdiye kadar etliye sütlüye karışmadan kendi köşesinde Atatürk'ün kurduğı Tarih Cemiyetinde, mem-

lekete ve dâvaya hizmet eden Sayın Gûnaltay'ın büyük bir hüsnü niyetle kurduğu kabinenin programını dinlemiş bulunuyoruz.

Ben kendi nâciz şahsım adına derhal söyleyeyim ki teşriî hayata az çok akıl erdirebildiğim, memleketi ilçe, ilçe gezip incelemeye ve milletle haşır neşir olmaya başladığım 9-10 yıldan beri vazife başına gelen bütün Başbakanların, birbirinden farksız, aynı güzel niyet ve samimiyetle, aynı hizmet aşkı ile dolu olduklarını, beyannamelerinden, ilk nutuklarından, ilk tavır ve hareketlerinden dâima tespit edebilmiş bulunuyorum. Ve bütün memleket, hele ilk sıralarda, bunları sevip bağrına basmaya, hizmetlerinin verimini, niyetlerinin gerçekleşmesini beklemeye koyuluyor. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi son kurultayının açık oturumlarında da belirtmiş olduğum veçhile bu yıllardaki Hükümetler, birbirinden talihsiz ve başarısız olarak göçüp gidiyorlar. Toprak bütünlüğüne bütün varlığı ile bağlı, efendi ve hür yaşamayı ikinci tabiatı edinmiş Türk Milleti ile onun bağrından kopup sınırlarda kaleleşen emsalsiz ordusunun sayesinde, İnönü'nün harici siyasetimizi dürbün bir dünya görüşü ile idare ve sevk edebilmesi yanında çoğu elimizde olmayan harici âmillerin de tesiriyle, harici siyasetimiz müstesna hiçbir esaslı ekonomik başarı gösterememiş bu hükümetler, dünyanın gelişip karışması karşısında, gereken tedbirleri ne isabetli ne de zamanında alamamak mevkiine düşmüşlerdir. İş vaitle bitse ben kendi hesabıma bu şimdi dinlediğimiz programdan ve izahlardan daha vaitli daha (cümle derde deva) programların inandırıcı bir üslupla, tatmin edici açıklamalarla ortaya konmuş olduğunu pekâlâ hatırlıyorum. Ve o sıralarda duyduğum ferahlığı, beslediğim umudu şimdi acı acı gülümseyerek hatırlıyorum. Artık her güzel niyete, bütün inanımla, birdenbire bağlanıp o hüsnü niyet uğruna sönük ve tesirsiz de olsa, sözüm ve yazım, talâkatım ve hitabetim ne varsa harcaıyıp da sonradan halkla beraber eli böğründe suyu çekilmiş değirmen gibi kalıvermeme imkân yok. Artık hakkıyla reybiyim. Artık biri biri ardı sıra iflas eden hüsnüniyetler serisine körü körüne inanmıyorum.

Evvelki Hükümetlerin ele aldıkları dâvalar isabetsiz mi idi? Memleketin ve milletin hayrına değil miydi? Meselâ toprak dâvası: Büyük bir çoğunluğu topraktan geçinen bu halkın alın terini döktüğü toprağın bir parçasına mutlaka sahip olması, nimetinden hep birlikte faydalanacağı ve uğrunda hep birlikte kan dökeceği vatan olarak toprağı görmesi: ne göz kamaştırıcı, ne göğüs kabartıcı bir dâva. Meselâ, orman dâvası, şimdi kel ve mahzun yaylaların ortasında kurulmuş şehirlere kadar indiğini çok yaşlıların anlattıkları ormanları, yeniden şenlendirmek, genişletmek ve memleketin iklimi ile yaşayış şartlarını düzenlemek: Ne zevkli, ne şiirli, ne hayatı bir dâva. Meselâ, ilk tahsil dâvası, sayısız medeniyetlere beşik ve pota olmuş bu yurttan dünya görüşü ve iç sezişi emsalsiz Türk halkını, taassupla cehaletin karanlığından müspet bilginin aydınlığına çıkarmak: Tasavvuruyla insanı sevinçten çıldıratabilecek bir kutsal dâva. Halbuki işte bütün bu büyük dâvalar, ya ele alınmalarının sırasızlığı, ya tatbiklerinin aksaklığı, ya havale edilen elemanların beceriksizliği, ya umumi efkârın bunlar için iyi hazırlanamayışı yüzünden bugün, güdük ve mahzun, şaşırılmış ve aksak, ortada bocalamaktadır. Demek ki: Memleketin gerçeklerini iyi-

ce bilmeden, iktisadi faktörleri iyice hesaba katmadan, milletin çalışma ve inanma şevkini kendimize ortak ve önder edinmeden işe başlıyoruz; ilk aksaklıkta azmi-miz sarsılıyor ve tarizlerimiz başlıyor.

Millî mücadele yıllarında dünyaya parmak ısırtan yılmazlığımıza, yorulmazlığımıza rağmen, işte bugün, günde vasatî üç saatten fazla çalışmayan bir gevşek ve mütevekkil varlık gibi görünmek halinden kurtulamıyoruz.

Meselâ, Orman dâvasına başlamanın doğru yolu daha ortada fol yok yumurta yokken ilk defa merkezde ön milyon liralık bir bina yapmak mı olmalıdır? Nerede toprağa kavuştuğu için bayram eden sevgili rençbere lâzım alet, yeter kredi ve gerçek imkân? Nerede, yirmi haneli köyde köylünün iki ayağını bir pabuca koydurarak yaptırılmış yüz yirmi öğrencilik okul binasına bir iki öğretmen?

Nerede, şahısların yaptırdığı bir ev, on bin liraya mal olurken, aynı muhitte, aynı şartlarla hem de seri hâlinde aynı inşaat resmi müesseselere havale edilince on beş bin, 20 bin liraya ancak çıkmasının hikmeti üzerinde ısrarla durup, bunu gide-recek zihniyeti Niçin yeni Erzincan on senedir hâlâ kurulamamış ve halk hâlâ tahta bankalarda üst üste sıkışmış dururken Yeni şehre ayrılmış arsalar boşluğu ortasına bir heykel dikilmesini hoş görmek, için bunu önlememek? Ne zamana kadar fakir halkı bağrına taş basan İstanbul 'da mermerler içinde bir radyo sarayı? Ankara'da ki radyo tesisat ve kadrosunu kâfi görmeyip İstanbul'a da hazırlanış ve sonra birkaç itiraz üzerine bu sefer Ankara'da ki lüzumlu tesislerden ve kadrolardan da vazgeçiş?

Ne zamana kadar, başı açık yalın ayak kalsa bile ruhundaki hazinelerle, görgü-sünde ki derinlikle dünyayı imrendiren Türk Halkının hizmetindeki halk adamları gibi değil de başka, refahlı ve konforlu bir diyardan lütfen gelmiş ıslahatçılar gibi davranmak?

Bunlar bütçe darlığı, para imkânsızlığı ile geçiştirilerek, mazeret bulunacak şeyler değil, doğrudan doğruya israflar; zihniyette isabetsizlik, gevşeklik...

Ya ekonomik işlerdeki yıllar süren bocalamalar, değişmeler, kararsızlıklar: Aldığımız herhangi bir tedbirin mahzurlarına katlandıktan sonra iyiliği ve faydası başlayacakken ondan vazgeçiş. Çünkü isabetine baştan vukuf ve salâhiyetle tam inanamamış.

Durup dururken vesika, on gün sonra vesikadan vazgeçiş, 20 gün sonra tekrar vesika... Hâdiseleri önceden tahmin ederek ona göre hazırlamak yerine, hâdiselerin arkasından sürüklenmek, geleceğin dertlerine gözü kapalı, ancak günün dertleri içinde bocalamak. Böyle şaşırtıcı, itimat selbedici bocalamalar yüzünden milletin mali takati kadar güvenini ve sevgisini de araya verdiğimiz itiraf mecburiyetindeyiz. (Bütün bunlar geçmişlere ait geç kalmış tenkitler) denebilir, fakat umumi kana-vayı böyle çizmeden, bugün durumun muhasebesini amiyane ve acele de olsa böyle yapmadan bugünün, zaruretlerin nasıl intikal edebilirim? (Eh, işte, bu ve buna benzer dertleri kavramış ve şifasını bulmaya azmetmiş, bir kabine ve onun azimli programı; genç ve enerjik vekilleri, bekle) diyenler bulunabilir. Fakat bu kaçınıcı bekle-yiştir. Bu kaçınıcı eli boş kalıştır. Artık karınca kararınca en iyimseriniz en taşkın

müdafaacınız, ben dahi inancımı kaybetmiş bulunuyorum. Türk Milletinin büyük yarınına inancımı mı? Haşa; Türk Milletinin emsalsiz kabiliyetine ve Devlet kurma tabiatına güvenini mi? Hâşa. Fakat darılmayın bana, gücenmeyin bana, iyi adamda, kötü lâf durmaz, bu Hükümetleri kurup tutmak imkânını hâlâ elinde bulunduran parti adamlarına itimadımı kaybetmiş bulunuyorum. Nasıl kaybetmeyeyim ki? Bu kabinenin üyeleri de, onlar tarafından bir araya getirilmiştir; eski kabinenin büyük bir çoğunluğunu teşkil ederek şimdi geriye istemekte oldukları bütçeyi, geriye alacaklarım söyledikleri vergi tasarılarını, daha birkaç gün önce, ısrarlı tenkitler karşısında, Meclis Komisyonlarında, bilgilerinin bütün ihatası, talâkatlarının bütün samimiyetiyle, uzun uzun, tekrar tekrar müdafa eden aynı kimselerdir. İki gece içinde hangi rabbani ilhamla, nasıl ayıldılar ne çabuk fikir ve kanaat değiştirdiler, şaşıyorum. Bu mucizeyi beyannamede hiç de izah edilmemiş görüyorum ve bu kabil el çabukluğu bu mucizelere inanmıyorum. Bu arada hemen söylemeliyim ki, öteki kabinelerden cesaretçe üstün davranarak bilye ile rey istemeleri güzel bir jesttir; itimat kazanır, çalışırlarsa, ilerdeki bocalamalarından sonra da güvenoyu isterken aynı cesaretle devam edebilmelerini dilerim.

Yeni kabine programında en parlak cümleler, demokrasi gelişmesine bağlılığın ifadesi içki ayrılmış bulunuyor. Hemen naçiz kanaatimi kesin olarak kaydedeyim: Demokrasiyi Garblı zihniyetin bir mükemmel metodu olarak tatbik edebilmek için ilk yapılacak şey, hiçbir vatandaşa şüphe bırakmayacak şekilde seçim emniyetini pekiştirmek, sonra da, ihtilâl havasında hazırlanıp tek parti zihniyetiyle işlenen Anayasayı değiştirmektir. İşte bu kadardır ol hikâyet, bakisi düruğu binihayet. O halde Hükümet sarahatle ifade samimiyet ve cesaretini göstermeliydi' ki, kendisi bir intikal kabinesidir. Mümkün olan kısa zaman zarfında Seçim Kanununu yeniden ıslah azmindedir. Ve intihabı yenilemenin imkânlarını hazırlayacaktır. Çünkü Anayasayı değiştirmek, ilmi seviyesi ne olursa olsun, Birinci Büyük Millet Meclisi gibi şeflerle kurucuların tazyik ve tesirinden azade, yalnız halka, hissi selime dayanacak yeni bir Meclisin hakkıdır.

Programın iktisadi meselelere temas eden kısmı da bende şu düşünceleri uyardırmıştır: İkinci Cihan Harbi, Avrupa'da yepyeni bir ekonomik durum yaratmıştır. Avrupa, artık doğusundaki memleketlerin kifayetsiz kaynaklarından, başka yeni kaynaklara muhtaçtır. Türkiye'nin zirai mahsulleri ve ham maddeleri için bir hazır pazardır. Türkiye gibi, geniş bir potansiyeli olan memleket bu fırsatı kaçırmayarak tabii kaynaklarını, maden ve ziraat istihallerini geliştirmelidir. Bu maksatla çok iyi" teşkilâtlandırılmış istihsalâtın besleyeceği bir ihracat ticareti kurmak durumundadır. Bunun için iki ana şart lâzımdır: 1. Ana sermaye temimi 2. Yepyeni bir zihniyet. Ana sermaye sağlanmışken bunun yanı başına o memleketi bilir ve garblılığı kavrar yeni zihniyeti de getirmek lâzım. Bu ana sermayenin daha gönüllü ve çabuk gelmesi de yine bu zihniyetin âdeta elle tutulup gözle görülür şekilde doğup belirmesine bağlıdır. Bu zihniyet bütün milletin var kuvvetiyle katışacağı bir hamleyle olur. Yeni hamleler için kuvvetimizi tazelemeliyiz. Bu rehavetteki silkinmek kabine değiştirmekle olmaz, bu bakımdan da yeni bir seçime gitmemiz gerekiyor.

Milletvekilliğim zamanında bende bu kadar inkisar uyandıran bir Hükümet değişmesi hatırlamıyorum. İnkisarımın bu kadar kesin ve hırçın ifade edilişi saf-larımız içinde kendilerine ümit bağladığım kıymetlerin de böyle yersiz, takviesiz, vuzuhsuz harcanmaya yönelmelerini görmektir.

Millî birlik, millî müdafaa, vatan, millet gibi büyük sözleri karınca kararınca iyi kullananlardan biri de benim. Fakat artık bunlar bizim başarısızlıklarımızı örtbas etmeye kâfi gelmiyor.

Diyeen bulunabilir ki: Peki neden böyle savunmalarda, bu tabiyede bugüne de-ğın bu kadar ısrar edenlerden birisin? Cevabım şöyle olacaktır: Bir gün gelip düze-leceğini ummuş olduğum aksaklıklara rağmen Halk Partisinin programındaki ana fikrin, ileri prensiplerin kurtarıcı olduğuna iman ediyorum. Bu iman, işte kendi-min de sayıp döktüğüm aksaklıklara, müdür unsura olan itimatsızlığıma rağmen salâbetini muhafaza ediyor. Çünkü bütün dünya değerlerinin hercümerç olduğu bu devirde yeni kıvımdanmalar ve oluşlar ortasında, yeni mütefekkirlerin ağzından öğ-rendiğim ve kendi sezimle bildiğim bel bağladığım bir gerçek varsa o da bütün bu badireler içinde bir milletin ancak Milliyetçi, Halkçı, Lâik, Devletçi, Cumhuriyetçi ve İnkılâpçı olarak ayakta kalabileceğidir. İşte Cumhuriyet Halk Partisi bu kurtarıcı prensiplerin partisidir diye onu elimden geldiği kadar savunmak borcum, zev-kim ve şevkimdir. Karşıdaki partileri, bu prensiplerden ayrılıp geriye gidiyor diye taassup kırıntılarının tesiriyle bu prensiplerin kurtarıcılığını henüz kavramamış kütlelerin gözüne girmek için yeni şeyler vadediyor diye hasım sayıyordum. Fakat şimdi görüyorum ki, bu kabinenin teşekkül tarzı açıkça gösteriyor ki, bu kurtarıcı prensiplere Cumhuriyet Halk Partisinin müdür unsurları da artık tam manasıyla riayet etmez bir hale geldiler. (İşte lâik zihniyette ne güzel ve vazih bir ısrar var, programdan daha ne istersin?) Diyenler bulunabilir; onlara karşı derim ki: Meselâ niçin Milliyetçilikte, niçin Halkçılıkta, niçin Cumhuriyetçilikte böyle sarih ve kesin ısrarlar beyannamede yer almamıştır da, lâikliğe yer ayrılmıştır? Demek ki, bunun üzerinde oynanmış olduğuna, memleket münevverliğince şüpheler uyanmış bu-lunduğuna bizzat kabine de kanidir. Kabine, partisinin prensiplerine sarılmak için kendi arasında şüpheye düşmeseydi öteki prensipler gibi bunu da mahfuz sayarak meskût geçerdi. Yoksa teminat verilecek şey mi yok?

Ona bakarsanız, milliyetçilikte bile teminat vermek gerekiyor. Yoksa bir za-manların siyaseti icabı ve Turancı adı verilen muhayyel bir teşkilâtın memleketi ele geçireceği vehmi yüzünden yapılan neşriyatın, tedhişin ve sindirişin birçok hararet-li ve halis milliyetçileri kırdığını, telkin saflarından çektiğini unutuyor muyuz? Bu arada hür fikirlerini serbestçe söyleyen insanları hemen yeşillikle, kızılılıkla damga-lamak dar görüşünün de yersizliğini belirtmeliyim. Devletçilikte de teminat lâzım: Daha geçenlerde büyük bir çoğunluğu ticaret odalarına Halk Partisinin namzedi olarak geçmiş, teşkilâtta çoğu fiilî vazifede bulunan kimseler, bir araya gelerek yap-tıkları kongre de Devletçilik prensibini didik didik ettiler, orada ana fikri müdafaa eden geniş ve inandırıcı bir bilgi ve heyecan sahibi tek parti unsuruna rastlamadık. Üstelik o zevatın hiç biri parti teşkilâtının ihtarına bile uğramadılar. Halkçılıkta da

teminat lâzım: Çünkü müdür unsurun halk fakirliğine ve sadeliğine uymayı hiç akla getirmeden lükse düşkünlüğü, memurları koruyacağız zannıyla onlar üzerinde bile gülünç tesirler bırakacak şekilde arada bir ucuz fiyatlı şeker veya bez vermek gibi zavallica tedbirlerle, halkın bulduğu tabiri kullanayım, memuru öz evlât, halkı üvey evlât sayan bir sınıf yaratma beceriksizliği, (Milletçe hep beraber, dar gelirliiler başta, sıkıntıya katlanarak iyi günleri bekliyoruz) nakaratını yaparken birden Milletvekili ödenek ve yolluklarına zam yapıp imtiyazlı bir sınıf türetmiş görünmek zarfı, halkçılık prensibini zedeleyip duran hâdiselerdir. Bu prensipleri Anayasaya koyup mahfuz saymakla değil, gerçekten tatbik edip halka sindirmekle, iktidarı ve ekseriyeti kaybetmek pahasına da olsa bunlar üzerinde ısrar etmekle muhafaza edebiliriz. Amentü'yü kılıç zoru ile söyletmekten ne çıkar? Hâlbuki işte, bilhassa bu son iki yılda, halkın bir kısmını şuur altı temayüllerinden, iktisadi refahsızlık sebebiyle düştüğü tevekkül ve öteki dünyaya bağlanmak hevesinden yakalamak gayretiyle lâiklikten fedakârlıkta bulunuluyor. Büyük şehirlerde parası bol ve ağzı lâf yapar kimselerin liberalistçe temayüllerini okşar görünerek yine el altından Devletçiliği en dolaşık tatbikatıyla yürütmeyi varidat sağlamak için çare sayarak Devletçilikten de tavizler" veriliyor. O halde hiçbir ihtiras ve menfaat gözetmeksizin, prensiplerine inanarak bir siyasi teşekküle girmiş adamın bunca başarısızlıkların yükünü omuzunda taşımak pahasına, yeni bir kabine değişmesinden sonra da aynı gevşekliği ve kompromiyi görünce bu prensipler uğruna mücadele için seçeceği saf o partinin müdür unsurları safi değildir. Bu prensipler uğruna artık ona sâdık kalmadığını gördüğü saflardan ayrılarak kanunların verdiği başka haklara dayanıp mücadele etmek gerekiyor. Kaleyi içinden fethetmek için Kurultaydan bugüne kadar bütün imkânları kullandım ve kapalı kutu faaliyetinin faydasızlığını esefle gördüm. Bu kürsüden, bütün memleket aydınlarını gündelik kaygıların, mütevellin siyasetlerin üstüne çıkmaya, Atatürk'ün yaşadığı günlerde de tatbikatı kendilerince tatmin edici görünmese bile bu memleket için kurtarıcı olduğu muhakkak olan Atatürk prensiplerini kanun dairesinde yılmadan, yorulmadan, şuurla, sabırla savunmaya çalışıyorum. Bu mücadelenin en iyi yerlerinden birinin bu kürsü olduğunu bilmez değilim. Fakat saflarından ayrırlıp külfetlerinden sıyrıldığım bir kütlenin nimetlerinden faydalanmakta devam etmeye benim vicdanım ve ahlâkım müsait değildir. Cumhuriyet Halk Partisinin namzedi olmak sayesinde kazandığım Milletvekilliğinden istifa kâğıdımı işte şimdi Reisliğe veriyorum. (*Sağdan, bravo sesleri, alkışlar*) Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım Büyük Türk Milletinden ve cefakeş Erzincan halkından alenen özür dilerim. (*Sağdan, alkışlar*)

(*Milletvekilliğinden çekildiğine dair önergesini Başkanlığa verdi ve Meclisi terk etti.*) (*Soldan güle güle, bir daha gelirsin sesleri.*)

BAŞKAN - Muhittin Baha Pars.

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Aziz arkadaşlar; söz istediğim zaman bu kadar beklenmez bir hâdisenin tezahüründen sonra kürsüye çıkacağımı hatırıma getirmemişim.

Bizim dünkü parti, fikir, mücadele arkadaşımız Behçet Kemal partimizi de bizi de bıraktı.

İBRAHİM ARVAS (Van) – Uğurlar olsun.

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Gençtir, memleketi sevdiğinden bahsediyor, elbette memleketini sever. Bu gençlik heyecanıyla yapılmış hareketi ben ne mazur görürüm, ne de çok büyük bir kabahat olarak görürüm.

Behçet Kemal de muhalif üç arkadaş gibi kendilerinden çok yaşlı çok tecrübe görmüş ve çok tanınmış, aleyhinde şimdiye kadar hiç lâkırdı söylenmemiş. Hükümet içine girip de o Hükümet makinesinin beğenilmeyen âdetlerini, ananelerini de tekabül etmemiş, ömrünü faziletle, ilim yolunda geçirmiş, partisinin içinde ve dışında herkesin muhabbetini kazanmış, şimdiye kadar kimse tarafından sözüne inanılmadığı mevzubahis edilmemiş Şemsettin Günaltay’a inanmıyoruz sana, diyorlar.

E, a beyler, a efendiler ve a beyefendiler siz ona inanmazsınız da size kim inanır? (*Soldan bravo sesleri*)

Biraz insaf. Kimi getirmeli? Bizim dün Partimizin içinde bulunan arkadaş Şemsettin Günaltay’ı küçük düşürmek için birtakım kabinelerden ve onların kusurlarından bahsetti. Bonon kusuru yok. E, bir şey de söylemek lâzımdı, bunu muhalifler yapardı. Veda eden arkadaş hiç olmazsa bunu yapmamalı idi. Fakat arkadaşlar bu, yapılmıştır ve bunlar yapılacaktır. Kemali nerede arıyorlar? Halk Partisi gökten inmedi, onlar iyi değilse, ötekiler iyi midir? Biz bu milletin çocuklarıyız, kim iddia edebilir ki sağda oturanlar fena düşünüyor, memleketin menfaatini yalnız soldakiler düşünüyor, kim iddia edebilir ki bütün dünyanın aptalları bu tarafa, akıllıları da şu tarafa geldiler. Kim iddia edebilir ki bu taraftakiler biçare cahiller ve şu taraftaki âlimlerdir? Rica ederim, memlekette huzurdan, huzuru fikirden bahsettiler. Zaten Hükümetten ben de onu isteyeceğim. Halkın huzurunu tüccarın huzurunu isteyeceğim, onlar tarafından da bizim tarafımızdan da bunlar istenmelidir.

Arkadaşlar; kanunların yalnız kitaplara girmesi kâfi değildir. Kanunlar vicdanlara ve kafalara hak edilmelidir. Yoksa sokak ortasında Hükümete, mahkemede Hükümete, Mecliste, Reisicumhura sövülen yerde kitapta, kanunda olsa bile tam huzur vardır denilemez. Polisin önünde huzur ve asayiş olsa bile başka yerlerde yoktur. Huzur asayiş evvelâ vicdan ve kafadadır.

Şunu söyleyebilirim; ben buraya Hükümetin müdafiliğini yapmaya gelmedim. Hiç olmazsa müsavat istiyorum. Bizde kabahat varsa, kabul ederiz, sizde varsa siz de kabul ediniz.

Şemsettin Günaltay Beyannamesini neşrettikten sonra, İzmir de meşhur bir kabadayı çıkıyor, geçen sene de çıkmıştı. Bundan sonra seçimde hile yapanlar vasiyetnamelerini alsınlar dedi. (*Sağdan doğru sesleri*)

CELAL BAYAR (İstanbul) – Benim de bu hususta çok sözüm olacak. Hattâ silâh bile atıldı. Tavsiye etmem o yola girmenizi.

MUHİTTİN BAHA PARS (Bursa) – Müsaade buyurun, Celâl Bayar; sözümü kesmeyin, ben Celal Bayar’dan böyle bir söz beklemiyorum. Onu çok severim. O dünyanın en temiz adamlarından biridir. O benim eski dostumdur, görüyorsunuz ne kadar itidalle söylüyorum. Müsavat istiyorum, fazla bir şey istemiyorum.

Sağdan bir ses (*Gören Allah için söylesin*)

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Efendim, ekalliyet partisinden müsavat istemek de, kabahatsa ne yapalım. Müsavat istemek de kusursa...

SUPHİ BATUR (Sinob) – Biz de vaktiyle müsavat istedik yapmadınız, onun için yüreğimiz yandı da konuşuyoruz.

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – İstedığınızı konuşun, konuştuğunuza bir şey söyledik mi? (*Devam sesleri*) Bu dünyaya meydan okuyan, elinde silâh, cebinde bomba, adam öldüreceğim diyen adamdan bahsediyorum. Siz memlekette huzur mu istiyorsunuz? (*Devam sesleri*) İşte Günaltay, Seçim Kanununu memleketin her ferdini memnun edecek şekilde yapacağını vadeliyor. Osman Nuri Koni gayet iyi bilir. Bunun aksini iddia etmek bir tevehhüm olur. Günaltay söz verdi. Tarihe de geçiyor, kitaba da geçiyor, samiin de dinliyor. Yapmazsa ben de sizinle beraber söyleyeceğim.

İzmir Demokrat Parti Kongresinde istedikleri asayişin nasıl ihlâl edildiğini fikirlerde ve vicdanlarda nasıl karışıklıklar çıkardıklarını söyleyeceğim. Kendileri bahsi açtılar, söylemeselerdi söylemeyecektim.

Osman Kapani;- Yeni vali beye şunu hatırlatmak isterim ki seçim zamanında kanun dışı harekete müracaat edecek olursa onun hayatını sigorta edecek bir sigorta şirketi bulunmayacaktır.

Vali efendim, hükümetin mümessili, terbiye cihetinden olsun insan hürmet eder. Bu vali ki bitaraf olmadığını hakikaten kimse söylemiyor, bunu kendisi de iddia etmiyor. Fakat tehdidi savuruyor, gene Osman Kapani söylüyor. Biz diyoruz ki, sandık başında hile yapmak isteyenler varsa intiharı göze alsın ve evleriyle vedalaşıp öyle gelsin. Recep Peker tam zamanında çekilmiştir, eğer çekilmemiş olsaydı Nokraşi Paşanın başına gelenler Recep Peker’in de başına gelecekti. Tam huzur, tam huzuru fikir ve kalp var memlekette değil mi arkadaşlar? Ben bekledim ki, ona merkezden bir ihtar gelsin. Allah razı olsun diyeyim eski dostumuz efendi yaradılışlı Refik İnce kongrede böyle sözler söylenmez demiş ve bu sözleri şiddetle protesto etmiştir. Celâl Bayar orada olsaydı belki iki defa bağırırdı, buradan da bağırmasını istiyorum. Refik İnce ayıptır böyle lâkırdı söylenmez demiş.

Efendim, haydi bunlar bize ait şeylerdir. Halk Partisi çoktan beri böyle şeylere tahammüle alıştı. Söylerler tabii, demokrasi... Asıl şayanı teessüf olan ve şimdi onları harekete getirmesi lâzım gelen cümle şu: “Bir gün bu Hükümete itimatsızlık yüzünden Amerikalılar; Çankayşek’e yaptıkları gibi Türk Milletini de yardımdan mahrum bırakabilecekler, fakat o zaman iktidardakiler Çankayşek gibi de feragat gösteremeyeceklerdir.”

Arkadaşlar, bunu bir Türk bir parti kongresinde söylüyor.

FUAD KÖPRÜLÜ (İstanbul) – Programla bu tahrikin ne alâkası var? Var mı bir alâkası?

CELÂL BAYAR (İstanbul) – Ona verilen cevabı da okuyacak mısınız?

FUAD KÖPRÜLÜ (Devamla) – Refik Şevket’in verdiği cevabı da okuyacak mısın? Havayı bozmak için mi yapıyorsun? Hükümet programından bahset, tariz yapma. Bizi darağacına çekeceklerini söyleyenler vardı, sen de o lâfları söyleyenlerdendin. *(Sağdan ve soldan gürültüler)*

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Ben ortada telâş mucip bir şey görmüyorum. Neden telâş ediliyor? Ben bunu söylediğim zaman kızacaklarını tahmin etmiyordum. Sözlerimde telâş mucip bir şey görmüyorum. Bunu ben söyler söylemez kızacaklarını değil, benimle beraber olacaklarını zannettim, temin ederim size. Çıkacaklar buradan Refik İnce’nin söylediğini söyleyecekler. Yakışmaz, böyle bir şey kongrede olmaz diyeceklerdir, diyordum.

CELÂL BAYAR (İstanbul) – Cevabını almış. Daha ne istiyorsun? Mesele kapanmıştır. Bunu tekrar etmekte ne mâna vardır? Havayı bozmak için mi söylüyorsun? *(Sağdan, havayı bozma sesleri)*

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Ben böyle şeyleri mevzu bahis etmek isteseydim, bugünü beklemezdim. Ben neler biliyorum da söylemiyorum.

Bursa’da bize sövecek adamı bulamadılar, Ezine’den, Kırklareli’nden, Balıkesir’den sürücüler getirdiler. Kırklareli’nden getirdiler, Balıkesir’den getirdiler. Partinin karşısına, eski mensup oldukları partinin arkadaşlar...

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) – Mevzu dâhilinde niçin konuşmuyorsun?

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – O zaman söylemedim, yine de söylemezdim, müteessir olacaklarını bilmiyordum.

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) – Mevzu dâhilinde konuş, mevzu dâhilinde konuş...

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Mevzu dâhilindedir.

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) Mevzu dâhili değil.

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Evvelâ size gelmek lâzımdı. Şimdi mevzua geliyorum.

Arkadaşlar, asayiş, hürriyet... Bu hususta söylenenleri biliyor musunuz?

BAŞKAN – Şahsiyata girişmeyin...

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Hükümeti bende biliyorum; hürriyeti matbuatı ben de herkes kadar severim. Fakat şahsi haysiyeti de en aşağı hürriyet kadar severim.

Arkadaşlar, gazeteler, yazar, beş kuruşa adam öldürülmüş. Beş kuruş için adam öldürülmez. Paramı ver, vermeyeceğim, batakcı, batakcı sensin, seni batakcı oğlu batakcı dedi mi adamı vuruyor. O cahildir, vurur. Fakat başkası? Başkası ıstırabını çeker. Mahkemeye gider. Mahkemeye gidip karar aldınız mı iltimas etti diyorlar. Başıma geldiği için söylüyorum.

Şimdi sadede geliyorum. Bu arkadaşları üzdüğüme hakikaten üzuldüm, bu hususta kendilerini temin ederim. Gerçi kendilerine teminat vermeye de lüzum görmem, ama onları üzdüm.

Burada kemali samimiyetle huzuru sükûndan bahsediyorsunuz. Ben de sizin arkadaşlarınızdan da biri var, bunun bir fikri var, bu hususta sizin fikriniz nedir demek istedim. Fakat asabileştiler, kızdılar.

AHMED VEZİROĞLU (Afyonkarahisar) – Sayın Başkanım, sadede gelmeyecek mi?

MUHİTTİN BAHA PARS (Devamla) – Bence sadet Hükümetin programı vesilesiyle söylenen sözlerdir, bunu sadet içinde gördüğüm için arz ettim, şimdi geçiyorum.

Ben Şemseddin Günaltay'ın Hükümet Başkanı olduğunu öğrendiğim zaman çok sevindim. Sevincimin sebebi: Kendisinin bütün hayatı müddetince faziletini, ahlakını, ilmini, bilhassa heyecanını bilirim, fenalıklara karşı duyduğu heyecanı ve bu fenalıkların ortadan kaldırılması için gösterdiği tehlikü bilirim.

Bence bir Başbakan için bunlar tam meziyetlerdir. Yanında bulunan arkadaşlardan bir kısmı, bu işlerde bulunmuş tanıdığımız bir kısmı da ilim yolunda çalışmış, şimdi siyasete girmiş, memlekete faydalı hizmetler görmek için kendilerini ortaya atmış gençlerdir.

Kabinenin fikri kabiliyeti, gençliği çünkü ben Şemseddin Günaltay gibi pür heyecan insanları da genç addederim, gençliğini muvaffakiyet için esas tutuyorum.

Kendilerinden temennim, demincek de işaret ettiğim gibi Hükümetin haysiyet ve şerefine mahkemelere gittikten sonra değil, fikirlerde ve kalplerde teessüsü, yani muhabbet telkini ve kanunların mahfuziyeti, bir de vergilerde daimilik, kanunlarda da öyle, daimilik.

Bizim memleketin iktisadi cephesinde en büyük dert şudur: Bir ticaret yapmak isteyen yahut bir ticaret içinde bulunan bir adam yarın ne gibi teklifler karşısında bulunacağını bilmemekte ve iş görememektedir. Vergi kanunlarında bir daimilik tesisi şart ve zaruridir.

Tekrar ediyorum, Şemseddin Günaltay Hükümetinden birçok hizmetler beklemekteyim ve ümit etmekteyim. Kendilerine candan muvaffakiyetler temenni ederim. *(Soldan alkışlar)*

REFİK KORALTAN (İçel) – Behçet Kemalden sonra kürsüye çıkman senin için büyük bir talihsizlik oldu, o yükseldi, sen bir şey yapamadın.

BAŞKAN – Sinan Tekelioğlu.

SİNAN TEKELİOĞLU (Seyhan) – Sayın arkadaşlar; Şemsettin Günlaltay Hükümetinin çizmiş olduğu programı hepimiz dinledik ve okuduk; Şemsettin Günlaltay bu memlekette namus ve şerefi ile tanınmış kıymetli bir âlimimizdir. Hükümet idaresini şu karışık zamanda üzerine almam: hakikaten büyük bir fedakârlıktır. Binaenaleyh bu arkadaşla biz elimizden geldiği kadar yardım edecek olursak hiç şüpheli yok ki, kendisine programını tamamıyla tatbik etmek için imkânlar verecektir. Memlekette particilik meselesinin: Bilhassa böyle tehlikeli zamanlarda millet arasında âdeta particiliği bir nifak ve şikak unsuru durumuna sokmak hiçbirimiz için hak olamaz. Bendeniz gerek Demokrat Parti ve Millet Partisini şu memleket için çok faydalı unsurlar olduğuına emin olduğum gibi Halk Partisinin de bu memlekete faydalı olmak üzere senelerden beri çalıştığına ve uzun zaman Demokrat Parti ile Millet Partisinin kıymetli uzuvlarını da sinesinde yaşattığına vâkıfım. Bunu böylece tebarüz ettirdikten sonra hiç şüpheli yok ki, Şemsettin Günlaltay Hükümeti içerisinde tecrübesiz arkadaşlarımız vardır. Fakat biz Şemsettin Günlaltay'ın, bu memlekete bağlılığı ve namuskârlığı, fedakârlığı ve ilmi, irfanını bu arkadaşları hüsnü suretle yürüteceğinden emin bulunduğumuz için, kendisine itimat reyini verdik. Fakat itimat reyini verirken, bazı matlubatımızın da kendisinde yer etmesini istiyoruz.

Hiç şüpheli yoktur ki; Şemsettin Günlaltay programında, her şeyi lâıkiyla ve vuzuhla izah etmiş değıldir. Meselâ, irtikâp ve irtişaya dair olan kısmında ufak bir izahat vererek geçmiştir. Memurların bilhassa kötü olanlarının, iyi olanlar arasında bulunmalarının tehlikeli olduğunu ileri sürerek, onları doğru yola getirmek ve onlardan beyanname istemek usulünü derhal ve kati olarak temin edeceğini zikretmemiştir. Fakat onu yapmak üzere olduğuına bendeniz kuvvetle eminim. Çünkü partiden bu suretle bir kanun teklifi çıkmak üzeredir. Bunu derhal çıkartarak kötü memurların namuslu memurlarımız arasından ayrılmasının teminini kendisinden rica ediyorum.

Sonra köylerde okuryazar insanların miktarının çok az olduğu mutlaktır. Bugün tutmuş olduğumuz yolun demokrasi olmasına göre tek derece ile intihap; ancak okuryazar halk ile daha iyi ve daha müspet şekillere gireceğine eminiz. Hiç okuma yazma bilmeyen insan hücre içine girerse orada vereceği rey nasıl yazar. Şemsettin Günlaltay'dan rica ediyorum; köylerde okuyup yazma bilmeyenlerin, okuma ve yazmalarını temin etmek için lâzım kararları derhal alsın.

Şemsettin Günlaltay, Devlet kadrolarının lâzımı veçhile olacağından bahsediyorlar. Bendenizin kendi ifadelerinden anladığıma göre memurları tensikata tâbi tutacak değıllerdir. Ancak işe yaramayan memurları kadro haricine çıkaracaklardır, fazla olan kadroları daraltacaklardır.

Arkadaşlar, hepimiz biliriz ki, devletçilik sisteminde çok memur almak Devletin kendi hatasıdır, vaktiyle onlara iş vermiş, yer vermiş ve onlarla zımni bir mukavele yapmıştır. Şimdi bu memurları her ne şekilde olursa olsun kadro haricine

çıkarak olursak memlekette sefalet ve felâket artacaktır. Bugün elimizde 300 bini mütevaciz memur vardır bunların bir kısmı kadın, bir kısmı da erkektir. Kadınlar da erkekler de aynı suretle bu memleketin, bu milletin ve bu Hükümetin atıfetine muhtaçtırlar. Onlar mahrumiyet ve sefaletle yaşamamak için memur olmuşlardır. Esasen dışarıda iş olmadığı için bunların hiçbirini çıkarmak doğru olmaz. Ancak kadınlardan bazılarını meselâ daktiloları çıkarmak icabetse bile bunların hayatlarını temin edecek bir avans vermek lâzımdır. Bilhassa bunları evlendirme çarelerini aramak Devletin ve Hükümetin en büyük vazifesi olmalıdır. Dairede çalışan kadınların hiçbirisinin evlenemediklerine biz yakinen vâkıfız. Bunun için de çare bulmak Hükümet için de bir borçtur. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki, memlekette nüfus tamamıyla azalacak ve evlenme hiç kalmayacak bin netice memleket felâkete doğru gidecektir. Bunun için buna vaziyet ederek çare bulmak Şemsettin Günaltay Hükümetinin birinci vazifesi olmalıdır. Millî Savunmayı en evvel elde bulundurduğunu ve hemen Devletin varidatının kemen yarısından çoğunu verdiğini Şemsettin Günaltay programında izah etmektedir. Arkadaşlar, zamanı gelmiş ve çoktan geçmiştir. Bizim ordumuz iki başa bağlıdır. Bu iki başı birleştirmek en önemli vazifemizdir. Anayasa Büyük Meclisine Başkomutanlık sıfat ve salâhiyetini vermiş olduğuna göre onun Millî Savunmada Bakanı olan zat Başkomutanlığı temsil eden zat demektir. Binaenaleyh o bakanın emrine artık Genel Kurmay Başkanlığını bağlamak ve orada Millî Savunma Bakanlığıyla mütenazır olan teşkilâtı da kaldırmak suretiyle Devlete aşağı yukarı 50 milyon lira kazandırmak mümkündür. Şemsettin Günaltay'dan bu işin derhal temin Duyurulmasını istemek bu millet için bir zaruret olduğu için biz vekilleri de bunu Şemsettin Günaltay'dan sabırsızlıkla bekliyor ve istiyoruz.

Sonra Başbakanlıkta bugüne kadar kalmış olan bir topyekûn seferberlik kanunu vardır. O kanunun da süratle çıkarılmasını Şemsettin Günaltay'dan istiyoruz.

Sonra arkadaşlar; memur kadroları tetkik edilirken tecrübeli, işten anlar elemanlara ehemmiyet ve kıymet vermek lâzımdır. Bundan bir müddet evvel Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürüne üç tane takdirname vermek suretiyle Devlet Denizyollarındaki maaşı almasını temin ederek Denizyolları Umum Müdürlüğüne getirilmiştir. Bu işe hiç aklım ermedi. Acaba deniz altında toprak mı aranacaktır.

Arkadaşlar; orası bir ihtisas bir meslek yuvasıdır. Orada vapurların tahriki temin edilir, tamiri temin edilir, fabrikaları işletilir, limanla işletilmesi temin edilir. Bu arkadaş bu işleri nasıl yapacaktır? Eğer kendisine verilen muavinler de öteden beriden temin edilmişlerse vay bu müessesenin haline. Şemsettin Günaltay oraya bir deniz kurmay subayı tayin ederse, hem vapurlar yürütür, hem fabrikalar işletir, hem de limanlar istifade ettirilir bir hale getirilmiş olur. Esasen Denizyollarından kâr ettiğimiz yoktur, hiç olmazsa bunları iyi muhafaza etmiş olalım.

Sonra Genelkurmayla Millî Sarayların ayrı ayrı birer müessese olması yüzünden birçok aksaklıklar vücuda geliyor. Meselâ Amerika'ya baytarları ihtisas yapmak üzere, gönderildiğini işittim. Amerikalılar bizde baytar teşkilâtı yok demişler. Millî Savunma Bakanı, vaziyetin böyle olduğunu bilmiş obaydı tabii göndermeyecektir.

Binaenaleyh, ben tekrar ediyorum, Genelkurmayı, Millî Savunma Bakanlığının emrine vererek ordunun daha mükemmel bir suret ve şekilde teçhiz ve idaresini temin edelim. Hatta bu işi Büyük Millet Meclisinin ele alacak bir an evvel lâzım gelen kanunları çıkarmasının zaruri olduğuna katiyetle emin bulunuyorum.

Sonra arkadaşlar, tasarruf yaparken bu defa Başbakan Sayın Şemsettin Günl-tay iki bakanlığı birleştirmiş, İktisat ile Ticaret Bakanlığını birleştirmiş. Bu iki bakanlık bizim memleketimizin en mühim işlerini üzerine almış olan bakanlıklardır. Fabrikaları vardır, kömürleri vardır, ordunun ve memleketin iâsesini temin vazifesi vardır. Demek ki bu iki işi bir bakanlık yapabiliyormuş. Esasen daha evvele gidersek İktisat Bakanlığı namı altında Ticaret, İktisat ve Ziraat Bakanlıkları birer umum müdürlüktür. Fakat yavaş yavaş zengin olduğumuzu anladığımız için bunları dağıtalım dedik ve bir bakanlığı üç bakanlık yaptık. Şimdi fakir olduğumuzu anlamaya başladığımız için de toplamaya çalışıyoruz.

Mademki Ekonomi ve Ticaret Bakanlığını birleştirdik; Ulaştırma ile Bayındır-lık Bakanlıklarını da birleştirelim. Ulaştırma Bayındırlık Bakanlığının yaptığı yol üstünden gidiyor, Öyleyse hem yolunu yapsın hem de üstünden gitsin. Bu suretle hem vekil bulmakta güçlük çekmeyiz, hem de masrafımızı azaltmış oluruz.

Sonra Çalışma Bakanlığının mevcudiyetini ben anlamıyorum. Çünkü Çalış-ma Bakanlığının yapacağı işler, nihayet Devlet çerçevesi içindeki işlerdir. Meselâ, Zonguldak'ta her hangi bir maden ocağında bir arıza ve bir kaza olursa Çalışma Ba-kanlığının müfettişleri oraya gidecek kontrol edecek, binaenaleyh Devleti kontrol edecek bir Devlet müessesesi tabii, bizatihi kendi kendini tetkik ve kontrol edecek fakat neticeye varamayacaktır. Bu kontrolü Çalışma Bakanlığı yapacağına Ticaret Bakanlığı yapsın. Onun için bendenizce Çalışma Bakanlığı da zaittir, bu Bakanlığın da lağvedilerek Sağlık Bakanlığına bir Umum Müdürlük olarak ilâvesi çok faydeli olur kanaatindeyim.

Tabii Toprak Ofisi; Ticaret Bakanlığı işlerinin çoğalması ve o müessese ile ya-kından alâkadar olamayacağını kendileri de kabul buyururlar. Binaenaleyh bunu Ziraat Bankasına bağlarsak hem iyi kontrol edilir, hem de millete zararlı olmaktan kurtarılmış olur.

Sonra, görüyoruz ki, büyük bir şehir kadar vüsat peydah etmiş olan Bakanlık-lar vardır, günden güne kadrolar artıyor, daireler çoğalıyor, umum müdürlerin kon-forları artıyor, koltuklar, kanepeler, vantilatörler ve saireler. Binaenaleyh, büyük bir odada bir adam oturuyor. Bu kanepeleri, koltukları kaldıralım, vantilatörleri kaldıralım. Onların yerine diğer memurların masalarını koyalım, dışarıda bulu-nan binaları boşaltalım. Bu suretle hem halkın mesken buhranını, sıkıntısını izale edelim, hem de Hükümeti bu binaların büyük masraflarından kurtaralım. Bunu da Şemsettin Günl-tay'dan istiyorum. Hasan Saka'dan da istemiştim, O yapmaya başlamıştı, fakat çekilmek zaruretinde kaldı.

Sonra müfettişler meselesi: Biliyoruz ki, arkadaşlar, her vekâletin müfettişleri vardır. Fakat bugüne kadar hiçbir müfettiş kendi dairesi memurlarını mesul edecek

şekilde bir tahkikat yapmamış veyahut yapmamış veyahut yapmıştır da ucuz kurtarılmıştır. Netice itibarıyla bunların heyeti umumiyesini Başbakanlıkta toplamak çok yerinde olur, hem masraftan kurtulmuş oluruz, hem de bu zevatı daha iyi vazifeye sevk etmiş bulunuruz. Birçokları, merkezleri dışarıda olduğu halde, burada bulunurlar, size bunların adetlerini ve isimlerini de isterseniz sayabilirim.

Sonra arkadaşlar, memleket dışına ihtisas ve saire dolayısıyla, tahsil dolayısıyla birçok memurlar ve talebeler gönderiyoruz. Bu gidenler hep hısımsı, akraba oluyor. Geçenlerde Millî Savunma adına iki çocuk gönderildi, bunları tetkik ettik biz; haki-katen bazı yüksek şahsiyetlerin çocukları imiş. Milletın ve memleketin böyle fuzuli olarak sarf edeceği parası yoktur.

Sonra Adalet Bakanlığı meselesine gelince; Osman Nuri Köni arkadaşım Anayasaya uyararak bazı şeyler söylediler. Bendenizin kendi kanaatime ve Anayasadan anladığıma göre Türkiye Cumhuriyetinde Adalet Bakanlığının olmayacağına kani oluyorum. Çünkü Anayasa diyor ki; Yargı hakkı bağımsız mahkemeler vasıtasıyla millet adına gördürülür. Bugünkü şekildeki vaziyete göre, millet adına bağımsız mahkeme olur mu? Bugünkü şekle göre adalet cihazı icra kuvvetinin içine girmiş oluyor. Hâlbuki adalet cihazı hiçbir zaman icra kuvveti içine giremez, çünkü kaza kuvveti ayrı bir kuvvettir. Binaenaleyh Büyük Millet Meclisine bağlı olması lâzım geliyor. Bu bakımdan adli ve askeri temyiz mahkemelerinin Büyük Millet Meclisine bağlanarak bütün terfi ve tefeyyüz nakil, teftiş tecziye ve taltif Temyiz Mahkemesi vasıtası ile yapılmasının muvafık olacağım zannediyorum. Benim kanaatim böyledir.

Cenabı haktan Şemsettin Günaltay kabinesine muvaffakiyetler diler, sözlerime son verirken bu istirahatımın kabul buyrulmasını kendilerinden bilhassa istirham ederim.

FAHRİ KARAKAYA (Elâzığ) – Aziz arkadaşlarımı; içimizden bir arkadaş ayrıldı. Buradan ayrıldığından dolayı, arkasından, onun bak kında söz söylemek doğru değildir. Yalnız şu kadar söyleyelim ki, bu arkadaş Cumhuriyet idarecilerine de tarzinde bulundu. Bu idareci arkadaşlara, eski nizamname, Milletvekili adayı seçmek hakkını verdiğiinden, bu haklarını iyi kullanamamalıdır, diyeceğim, bu kadar kâfi, Arkadaşımıza uğurlar olsun. İnşallah gençliği biraz daha ilerler, olgunlaşır ve memlekete daha faydalı olur.

Şimdi gelelim tenkitlere:

Millet Partisi namına söz söyleyen Sayın Osman Nuri Köni arkadaşım, programda güzel vaatler olduğundan bahsettiler. Zımnen Hükümetin iyi bir programla Yüksek Meclisin huzuruna gelmiş olduğunu kabul etmiş oldular. Yalnız arada lâiklikten bahis buyurarak Diyanet işlerinin Devlet Teşkilâtında yer almasının ve Hükümetin dinle meşgul olmanın Anayasaya aykırı bulunduğunu söylediler. Biliyorsunuz ki, Diyanet işleri bizde yalnız dinle uğraşan, daha doğrusu ibadethanelerin memurlarını ve idare mekanizmasını idare eden bir makamdır. Yoksa din işleriyle uğrattığı vâki değildir. Kaldı ki, Devlet eğer bu kanalla dinle uğraşıyorsa,

kendileri de partileri de burada temsil edilmektedirler, bir teklifle Anayasanın tadili cihetine gidebilirler.

Hâkimler Kanununun da Anayasayla aykırı olduğunu söylediler. Hâkimler Kanununun burada teşrihini yapacak değiliz. Çünkü Anayasaya da bir aykırılığı yoktur. Sonra Hükümetin programında hâkimlerden bahsedilmesini de hoş karşılamadıklarım söylediler. Bunu Sayın Demokrat Parti namına konuşan arkadaş da söyledi. Kanunların, nizamların tatbikatı Anayasa ile doğrudan doğruya kendisine tevdi edilmiş bulunan hâkimlerimizden programda bahsedilmesi bilâkis onları teşvik ve teşci eder. Bu lâzımdır ve yerindedir. Hâkimler hakikaten müstakil ve Anayasanın müdafiidirler bu vazifeyi yapan hâkimlerin programda adlarının geçmesi ve vazifelerinin hatırlatılması eksiklik değil, bilâkis doğru bir iştir.

En son olarak Osman Nuri Köni: Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz, dediler. Daha fiiliyatta delillerini görmeden partimiz adına bu kabineye güvenoyu veremeyiz, dediler. O ki programda o kadar esaslı tenkit edecek bir nokta bulamadılar mı açıkça ifade etmiş olsalardı efkârı umumiye, taviz veriyor, muvazaa var demezdi. Keşki güvenoyu verse idiler daha iyi olurdu. Çünkü itiraz edecek bir yer bulamadıkları açıkça anlaşılıyor.

Demokrat Partiye gelince; Sayın arkadaşımız, görüyoruz ki, insaflıdır. Hakikaten Hükümetin programından açıkça belirtildiği gibi Demokratik hayatımızda hakiki bir gelişme vardır. Sayın Menderes'in sözlerini dikkatle dinledim ve bazı notlar da aldım, bakıyorum ki, bundan evvel tenkitlerinde bulunmayan bir mülâyetme vardır. Bu kadar da olsa Devlet Millet namına, bizim partimiz namına bir kazanç vardır. Demek ki, yavaş yavaş demokratik yola giriyoruz. Ben başka bir şey söylemeyeceğim.

Sayın arkadaşlarım, benden evvel konuşan arkadaşlarım sizleri biraz yordular, ben kısaca programdan bahsedeceğim. Bir defa programın başında Hükümet pek haklı olarak Amerika Hükümetinin malzeme yardımından bahsediyorlar, sonrada yine ekonomik yardımlarından ve saireden bahsediyorlar ki, bu kürsüden Millet adına Amerika Millette ve Hükümetine bu güzel Anlaşmadan dolayı teşekkür etmeyi vazife biliyorum. Dünyanın bu buhranlı zamanlarında Amerika gibi münevver ve kudretli bir milletin Türk Milletiyle maddeten ve manen birleşmesi, beraber yürümesi dünya namına bir kazançtır.

Memleket bünyesine zararı dokunacak cereyanlardan korunma yolundaki Hükümet kararı çok ehemmiyete şayandır. Düşmanlarımız uyumuyorlar, hiç fırsat kaçılmıyorlar. Onun için Hükümetin programında bunları sarîh olarak zikretmesine hiç başka bir mâna verilemez. Demokrat Parti sözcüsünün söylediği gibi, bunda bir baskı mahiyeti yoktur; açık söyleyeyim, nerede "komünistlik" cereyanı varsa Hükümet bunu ezecek ve şüphesiz Meclis de onu destekleyecektir. Binaenaleyh programda bunların zikredilmedi gayet tabîi ve yerindedir. Vatandaşların çocuklarına serbest şekilde din bilgisi vermeleri gayet tabiidir.

Arkadaşlar, softalık istemiyoruz, medrese hayatına dönmek istemiyoruz, istemezük teranelerini hiç istemiyoruz. Ama vicdan hürriyetini Anayasamız kabul ettiğine göre, vicdan hürriyetine Devletin müdahale etmeyeceği esasını kabul ettiğine göre vatandaşların din yolundaki çocuklarına verecekleri derslere Hükümetin müdahale etmeye hiçbir hakkı yoktur. Yalnız gayet tabiidir ki, bu arada da eski tarikatçılık, şeyhcilik, memleketi maddeten ve manen kemiren bu cereyanların şiddetle önüne geçmesi lâzımdır, Sayın Hükümetten bilhassa bunu rica ediyorum, bugünkü kanunlar kâfi değildir. Bu gibi kara kuvvetleri ezmek için çok şiddetli kanun tasarılarını getirsinler.

Memurların mesuliyetini bilerek ve salâhiyetini kullanarak, çalışma zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir.

Arkadaşlar, biliyorsunuz ki, daire-i intihabiyelerimize gittiğimiz zaman halkın birçok şikâyetleriyle karşılaşyoruz, memurlar vazifelerini ihmal ediyorlar, işler sürüncemede kalıyor şeklinde şikâyetlerle karşılaşyoruz. Bu cihete dikkat etmek ve üzerinde hassasiyetle durmak ve halkın işlerinin sürüncemede kalmasına meydan vermemek lâzımdır. Bu hususta Hükümetin vaitlerini görüyoruz. Ama bu işte çok acele etmelidir. Memurlara salâhiyet vermeli ve işler zamanında ve vaktinde yapılmalıdır. Yapamayanlar çekilsinler.

Bu arada kadrolarda bir tensikatin yapılacağını da görüyoruz. Kütle halinde memur tasfiyesine gitmek birçok memurlarımızın mağduriyetini mucip olur, bir takım mağduriyete sebebiyet verir. Zaten Yüksek Meclisiniz de bu şekilde bir tasfiyeyi terviç etmez. Ama şunu da düşünmek lâzımdır ki, bugünkü otomatik terfiler memur maaşlarının artmasını tevlit eden birçok kanunlar mevcut olduğuna göre, bir zaman gelecektir ki, millettten aldığımız paralarla yalnız bu memur maaşlarını karşılayabileceğiz ve bugünkü bütçedeki sıkıntı âmillerinden birisi de maaşlardır. Az memur kullanalım, iyi kaliteli memur kullanalım, iyi para verelim, memur geçim zaruretiyle düşünmesin, iş isteyelim. Ancak bu şekildedir ki, memleket de, biz de, memurlar da rahat eder.

Orman Kanununun halka zahmet veren taraflarını kaldırmak ve ormanlarımızı harabeden kurtarmak ve memleketin her tarafını yem yeşil bir hale getirmek şiarımız olmalıdır. Bu itibarla Hükümet bu hususları temin edecek çok esaslı olan Kanun tasarısını getirirlerse elbetteki Yüksek Meclis bunu gayet iyi karşılayacaktır.

Sayın arkadaşlar; en son olarak şunu söyleyeceğim ki; Sayın Şemsettin Günaltay kabinesi ve onun temiz şahsiyeti, gazetelerde de gördüğünüz gibi, demokratik hayatımızda zannediyorum ki, ilk defa olarak çok güzel bir jest yapmıştır, kendi grubundan, Meclis Grubundan gizli güvenoyu istemiştir. Biliyorsunuz ki, 296 oydan 291 güvenoyu verilmiştir. Bu, Meclis ekseriyetini teşkil eden grubun kendisine inan ve güvenini göstermektedir. Binaenaleyh kendisinin, bu aldığı kuvvet ve imanla memleket için hayırlı hizmetler göreceğinin bir delilidir. Biz de kendisine başarılar dileriz.

SUPHİ BATUR (Sinob) – Sayın arkadaşlar, İktidar Partisinin dördüncü kabinesi hiçbir parlamentoda cari olmayan bir usule tevfikân bermutat kendi grubunda peşinen itimat reyini sağlamış ve bu hususu umumi efkâra yaymış olarak huzurunuzda gelmiş bulunuyor. Bu suretle Partimiz adına evvelden malûm bir neticeye itirazlar dermeyer ederek tenkitte bulunmak, nefes tüketmek kabilinden bir şey olacaksa da nokta-i nazarlarımızı bu kürsüden millete arz etmeyi ve hiç olmazsa onunla dertleşmiş olmayı en önde gelen bir vazife telâkki ediyoruz. Her şeye ve mukaddema bu mevzuda söylenenlere rağmen ekseriyeti elinde tutan İktidar Partisi Hükümetlerinin çekiliş tarzları Meclis Murakabesinin ve bu suretle demokratik bir inkişafın tabii neticeleri telâkki edilemez. 21 Temmuz’dan bugüne kadar vazife almış her üç kabine de memlekete vadettiklerini sağlayamadan ve millet hayatında derin izler bırakan ıstıraplı kararlar aldıktan sonra bir nöbet değiştirme emri ile mevkilerini bırakmış oldular.

İkinci Saka Kabinesinin çekilmesini intaç eden maddi sebeplerin şeyden ibaret olduğu açıkça ifade edilmekten sakınılmış bundan başka bütçe müzakereleri sırasında ağır vergi kanunları ile gelen bir kabinede vazife almış Bakanların yeni kabinede tekrar vazife almaları hususu da bir türlü anlaşılmamış bulunmaktadır. Bu cihet icra mevkiinde bulunan mesul zevatın fikir ve kanaatlerindeki samimiyyetin veçhesini göstermiş olması itibariyle de şayanı dikkattir. Yeni Kabinede ekseriyeti teşkil eden Bakanların mukaddema da ekseriyette bulundukları göz önünde tutulursa vaziyet daha iyi anlaşılmış ve aydınlanmış olur. Hele İkinci Saka Kabinesinin yeni vergiler müdafii bazı Bakanların tasarruf vâdi ile gelen Günaltay Kabinesinde tekrar vazife alışları şaşılacak kadar mühimdir.

Yeni kabinenin programı baştan aşağı müphemiyetlerle doludur. Halkımızın yıllardan beri istediği ve beklediği samimi ve ivazsız demokrasiye ve hürriyete doğru gidiştir. Hükümet bu hususlara mütedair bazı müphem vaatlerde bulunuyorsa da, her vadini hakka bürünmüş, mukabil geriletici tedbirler öne sürerek hiç indireceği endişesini uyandırıcı mütalâalar dermeyeranından da geri kalmamaktadır.

İdare âmirleri ve emniyet kuvvetlerinin asayişi korumak ve halkın huzurunu sağlamak yolunda, şimdiye kadar vazifelerini, iktidar Partisinin anlayışına göre her türlü siyasi hürriyeti tahdit edici şekilde kullandıkları bir hakikattir.

Programın bu meseleye ait fıkrası, bizde şiddetin daha da artırılacağı hissini uyandırmaktadır.

Başbakanın memleket idaresinde ve demokratik gelişme yolunda son derece mühim olan; bu noktanın ve şimdiye kadar takip edilen şiddet ve taraflılık politikasının bırakılmasının vazuhlandırılmasını beklemekteyiz. Programda bilhassa halkı sevindirecek olan bugünkü ağır geçim zorluğunu giderme yolunda Hükümetin en ufak bir işareti dahi bulunmamış olması Günaltay kabinesinin memleketin beklediği ıslahatçı, başarılı ve ferahlatıcı bir kabine olamayacağı kanaatini uyandırmaktadır.

Uzun yıllardır mütemadiyen tekrar edilen birtakım ıslahat vaatleri yeni kabinenin programında zikredilmektedir. Bu vaatlerin emsali misullü bir oyalama ve avutma tabiyesini aşarak tahakkuk safhasına intikali ve bhusus Orman Kanunu tadillerinin halkımızı ferahlatıcı hükümler ihtiva etmesi arzuya şayandır. Hükümetin; programındaki vaatletiyile icraatı arasındaki münasebetleri görmeden itimat reyî vermenin imkânsızlığı aşîkârdır.

MEHMET KÂMİL BORAN (Mardin) – Aziz arkadaşlar, yeni Hükümetimiz ve programı hakkında ben de naçizane birkaç söz söylemek, yeni kabinenin kurulmasından bugüne kadar geçen kısa zaman içinde birçok vatandaşlarla temas etmek fırsatını buldum, gazetelerin neşriyatını gözden geçirdim. Program henüz kati olarak bilinmediği halde bile umumi havada göze çaracak bir değişiklik ferahlık, nikbinliğe temayül eden bir değişiklik, yurttaşlarımızda bir sevinç ve ümit şevki sezdim. Ve bu nihayet yeni Başbakanımızın milletçe bilinen karakteri, mazisi, ilim ve irfanı, tecrübeleri ve her türlü sahralarda memlekete yaptığı hizmetleriyle beliren mümtaz şahsiyetinin bıraktığı tesirdir. Böyle bir zamanda bu kadar ağır ve mesuliyetli bir yükü üzerine almak ancak fedâkârlık ve feragat tabirleriyle ifâde edilebilir. Bu sebepten kendilerinin nâçiz nazarımdaki değeri bir kat daha yükselmiştir.

Arkadaşlar, programın esaslarını kati olarak ödendikten ve tatbikatında başarı görülmeye başladıktan sonra bu havanın değişip nikbinleşeceğinden emimin. Programın başarıyla yürütülmemesine sebep görmüyorum. Zira gayet realist bir görüşle hayli faraziye ve nazariyelere kapılmadan gerçekleştirilemeyecek vaatlerle doldurulmadan, hazırlanmış veciz bir programdır. Bilhassa azimkâr ifadesi gönüllere inşirah verecek bir mahiyettedir. Bir başka ifade ile bu program millete, terk edilmediğinin, unutulmadığının izharı ve teminatıdır.

Muhterem arkadaşlarım; programda maneviyat ve vicdan hürriyeti meselesinin Cumhuriyetin umdeleriyle mukayyet olarak ele alındığını görmek gerçekten sevinecek bir şeydir.

Memurlar hakkında alınacak tedbirlerin, işsizliği ve hoşnutsuzluğu artıracak bir mahiyet arz etmeyeceğinden de eminim. Maden ve bilhassa kömür işlerimiz bir an evvel rasyonelleştirme, hakikaten asla geciktirilmeye tahammülü olmayan bir meseledir. Takacak meselesinin milletin bütün fertlerini ne kadar yakından ve ne kadar esaslı bir şekilde alâkadar ettiğini bu kürsüden izaha lüzum görmüyorum.

Sayın Başbakanın bilhassa lüks vergisi tasarısının geri alınacağı yolundaki beyanları bu tasarının şevki sırasında halk ve piyasa üzerinde uyandırmış olduğu üzüntü ve telaşı hemen hemen gidermiştir. Bana öyle geliyor ki bu vesile ile mütemadiyen mal istif etmiş olan muhtekirlerin artık ilk hezimetini karşındayız. Bunların depolarının vaziyetini ve bu yüzden nasıl çırpınacaklarını düşünüyorum da gülümsemekten kendimi alamıyorum. Yeni Hükümet böyle bir gülümsemeye vesile vermesi dolayısıyla de şayanı teşekkürdür.

Böyle esaslı prensiplere ve ana hatlara yer veren bir programda elbette tafsîlât ve teferruatın yeri olamaz. Onun için bu programda Doğu ve Güney Doğunun kal-

kınması hakkında ayrı bir madde göremeyince şaşmadım, üzülmedim. Bundan aziz Türkiye'mizin, o aziz parçasının Cumhuriyetin feyizlerinden mahrum bırakılacağı mânasını da asla çıkarmadım. Ancak programın teferruatı hazırlanır ve uygulanırken memleketin bu parçalarıyla ilgili bazı hususların göz önünde bulundurulmasını diliyor ve bekliyorum.

Güneydoğu Anadolu'muzun müzmin, dertlerinin en başında yollardan mahrumiyet gelir. Yol mahrumiyeti; bir de hekim, eczane, dispanser gibi sağlık vasıtalarının kıtlığı ile birleşince büsbütün dehşet verici bir vahamet peyda etmektedir. Hele bu mevsimde hemşehrilerimiz aralarında yaşanmadıkça tasavvur dahi edemeyecek bir yalnızlık, imkânsızlık, biçarelik içinde, gazete okuyamadan, radyo dahi dinleyemedi; ışığa, sıcaklığa, hattâ temiz havaya hasret, bugünkü telâkkilerimize göre ev dahi denilemeyecek bir takım barınaklarda ömür geçirmekte ve tabiat kuvvetlerinin zebunu eski insanlar gibi yazın gelmesini beklemektedirler. Hâlbuki yaz kendilerine ne getirecektir? Bütün bu hüsranlı vaziyetlerine rağmen millete, Devlete, Hükümete sadakatte daima ön plânı işgal etmiş olan bu sadık vatandaşlar her türlü alâka, muhabbet ve yardımımıza lâyıktır arkadaşlar.

Yeni Hükümetin dikkatine arz etmek istediğim bir ikinci mesele; hemşehrilerimin son zamanlarda kaçakçılığı önlemek gayesiyle çok ağır hayat şartlarına tâbi tutulmuş olmalarıdır. Kaçakçılığın aleyhinde olmayan bir Türk vatandaşı tasavvur edemem.. Ancak her tedbirde olduğu gibi, bu tedbirde de mâkul, munsif, uzlaştırıcı bir hareket tarzı bulmamız tabî ve zaruridir. Bugün birçok hemşehrilerim bu tedbirler dolayısıyla üzücü ve fuzuli aramalara takyitlere maruz bulunmakta, sırf hudutlara yakın vatan topraklarında yerleşmiş olmaları hasebiyle Türk vatandaşlarının normal haklarından mahrum kalmaktadırlar. Bu, cidden hem onlar için, hem de hâdiseleri yakından tanıyan bizler için ıstırap verici bir olaydır. Yeni Hükümetin daha mutedil tedbirlerle bu derde çaresiz olmasını bekliyor ve diliyorum.

Sözümü hulâsa etmek gerekirse şunu göğsümü gere gere diyebilirim ki, Hükümetin programı, Sayın Başbakanın adı gibi bir ferahlık müjdesidir. Muhalif arkadaşlarımız bu mevzuda söylenecek çok şeyler buldular. Ama söylenen bütün bu sözlerin, muhalefetin, gereği ve geleneği yerine getirmek için ileri sürülmüş mütat iddia ve itirazlardan başka bir şey değildir.

Bu kürsüden, C.H. Partisine mensup bir Milletvekili sıfatıyla konuşuyorum. Ancak, size bütün mukaddesatımla temin ederim; müstakil veya muhalif bir Milletvekili olarak bu kürsüye çıkmış bulunsaydım yeni Hükümet ve programı hakkında başka türlü söz söyleyemezdim. (*Bravo sesleri ve alkışlar soldan*)

GI. SADIĞ ALDOĞAN (Afyonkarahisar) – Muhterem arkadaşlar; evvelâ Gunalpay Kabinesinin programı üzerinde konuşmadan evvel bazı mâruzâtta bulunacağım.

Evvelâ şunu arz etmek isterim ki, Cumhuriyet devrine Cumhurbaşkanına iza fetle ayrı ayrı mütalâa edilebilir; ne de Cumhuriyet devrinde gelmiş hükümetlerin icraatları ile mütalâa edilebilir.

Cumhuriyet devri bir küldür. Bunu, bidayetden ele almak, geçmiş hâdiseleri tarafsız bir surette tahlil ederek icraattaki yanlışlıklardan faydalanmak, tecrübelerden faydalanmak lâzımdır.

Bu itibarla sözlerimi, Cumhuriyet devrini bidayetden ele alacak ve bu suretle bu bütün devirde olan biten işleri, hiçbir vatandaşın şahsına mal etmeyerek, hepinizin müşterek malı olduğunu kabul ederek ortaya koyacağız ve hiçbir zaman birbirimizi ittihama kalkmayacağız. (*Bravo sesleri*) Hakikatleri olduğu gibi ortaya koyacağız. Yapılmış olan yanlışlıklar hepimizindir, bunları, Ahmede, Mehmede, Aliye hasrede-meyiz, atfedemeyiz!

Bu itibarla konuşmamız esnasında kabine arkadaşlarımız, Hükümet hakkında söylediğimiz şeyler hiçbir zaman Hükümeti teşkil eden vatandaşların şahıslarına ait değildir, hepsinin şahsı muhteremdir ve bugün buraya getirmiş oldukları program da samimîdir. (*Bravo sesleri*) Hiçbir zaman samimiysizlikle hiçbir vatandaş ıtham etmek hakkımız değildir. (*Bravo sesleri*)

Bu itibarla evvelâ söylüyorum ki, Kabine programı samimîdir, (*Bravo sesleri*) ve bahsettikleri işleri yapacaklarını ümit ediyorum. Yapamazlarsa o vakit yine burada acı acı tenkit edeceğiz. Yapamadıklarını yüzlerine vuracağız, hep beraber vuracağız. (*Bravo paşa, bravo sesleri, alkışlar*)

Şimdi arkadaşlar birinci hatamızı; hepimizin hatası, hiç kimse üzerine almasın, hepimiz üzerimize alalım, birinci hatamızı; dâvayı doğru olarak tespit edemeyişimiz olmuştur.

Şimdi müsaadenizle kâğıttan okuyayım bari. (*Gülüşmeler*)

Buraya kadar konuştuğum tatlı oldu, belki bundan sonra... (*Gülüşmeler*)

Milletçe dâvamızı kestirememişiz. Siyasi bir dâvaya sahip olmamız için, ilk önce milletin ne halde bulunduğunu, bütün çıplaklığı ile ortaya koymaklığımız gerekirdi. Bütün maddi bünyeye şâmil bir müşahedeye istinat eden bir karar vermemiz icabederdi, Şöyle ki;

Milletimizi vücuda getiren, muhtelif kesafetteki 35.000 topluluğu göz önüne almamız ve bu toplulukların %90'ını teşkil eden köy ve kasabalardaki, müstahsil kütlenin, cemiyet içinde yalamanın nimetlerinden tamamen mahrum olduklarını müşahade eylememiz, millet denilince; yalnız birkaç büyük şehirdeki göze görünenler değil, bu otuz beş bin topluluğu anlamamız gerekirdi. Asıl dâvamızın bu toplulukların içinde yaşayan ferdin ve ailenin cemiyet içinde yaşamanın nimetlerinden faydalanacak bir halk teşkilâtına kavuşturmak zarureti ile karşı karşıya kaldığımız ve bunu bir millî dâva, siyasi bir gaye kabul etmemiz lâzım geldiğini anlamış olmalıydık. Hükümeti elde tutanlarımızın (bizleri, başkası değil) daima milletçe bir siyasi dâva olarak bunu kabul etmemiş olmaları, bizi dâvasız bir hale sokmuştur. İşte bizim muhalefetimizin başlıca sebebi... Hükümete gelen vatandaşların şahıslarına ve onların mensup olduğu zümreye değil; muayyen siyasi bir dâvaya sahip olmamalarındandır. Dâvasızlık bizi siyasetsizliğe sevk etmiştir. Dâvasızlığımızın

en büyük zararı Hükümetlerin tuttuğu yolun muayyen bir gayenin tahakkukuna uygun olmasına mâni olmuş bulunmasıdır.

Filhakika, muayyen bir dâvanın tahakkuku için, birbirine sıkı surette bağlı içtimai, iktisadi, idarî ve siyasi düşüncelerin vücuda getirdiği bir sistemdir, bir fikir sistemidir. Hâlbuki şimdiye kadar gelip geçmiş olan Hükümetlerimizin hiçbirisi, takip etmek istediği siyaseti muayyen, açık bir görüşe, (maksada) uyduramamış ve maksadını vuzuhla ifade edememiştir. Bütün Cumhuriyet devrimizde Hükümete gelenlerimiz ve Hükümetten çekilenlerimiz takip ettikleri yolun muayyen bir hedefe ulaşması lâzım geldiğini düşünmemişlerdir. Nitekim çekilen Hasan Saka Kabinesi, siyasi maksadını nasıl açıkça ortaya koyamamışsa yeni gelen: Günlaltay Hükümeti de siyasi, malî, iktisadi ve içtimai alanlarda yapmak istediği işleri, hangi maksadın elde edilmesi için düşünmüş olduğunu beyannamesinde izah edememiştir. Bu, şu demektir ki, Günlaltay da tıpkı selefleri gibi, bir sistem teşkil etmekten uzak ve maziden devraldığımız maksatsız, hedefsiz idare tarzını yürütmek yolunu takip edeceklerdir!

Hükümetin siyasi görüşü: Anayasanın 44'ncü maddesinin son fıkrasında Hükümetin en geç bir hafta içinde, tuttuğu yolu ve siyasi görüşünü Meclise bildirerek güvenoyunu isteyeceği yazılıdır. Bu fıkra içinde, geçen siyasi görüş (Siyasi nokta-i nazar) yani siyasi düşünceler içinde topladığı nokta, maksat, demektir. Filhakika eğer Hükümet muhtelif alanlarda yapmak istediği işleri hangi maksadın istihsâli için tasavvur edip tespit etmiş olduğunu bilemezse yaptığı işler birbirine bağlı" olmaz ve bir sistem teşkil edemez. Böyle olunca da Hükümete gelen Başbakanlar ne için Hükümete geldiklerini ve neden, niçin Hükümetten çekildiklerini bir türlü açıkça ifade edemezler. Nitekim çok gerilere gitmeden son iki yıl içinde vukua gelen Bakanlar buhranı gayet açık gösteriyor ki, Çoğunluk Partisi gidene ağıam, gelene paşam demekle iktifa etmektedir. (*Soldan, Paşa sensin sesleri*) Bilhassa çekilenlerin siyasi hataları ve başarılıkları üzerinde hiç durmak lüzumu hissedilememektedir. Hiç düşünmüyoruz ki, bundan meselâ şu kadar ay evvel, alkışlarla güvenimizi izhâr etmiş olduğumuz hangi müşkülli iktihâm etmiş olduğunu bile araştırmaya lüzum görmüyoruz. Hükümete gelmek basit bir nöbet değiştirmekten ibaret kalıyor. Bu âdeti artık bırakmamız lâzımdır arkadaşlar; Görüyoruz ki. Hükümetler muayyen bir siyasi hedef gütmemektedirler. Yani: Siyasi bir görüş sahibi değillerdir. İşte bizim muhalif olduğumuz ikinci nokta da, Hükümetlerin açık ve muayyen bir siyasi görüşe sahip bulunmamalarıdır.

Dâvasızlığımız; umumi bir kalkınma plânı yapmamıza ve teşkilâtlanmamıza mâni olmuştur. Milletimizin halini bütün çıplaklığı ile ortaya koymamıza ve cemiyetimizi ferdin ve ailenin medenî bir cemiyet içinde yaşamanın nimetlerinden nasibini alacak bir' teşkilâta sahip kılmak vazifesiyle karşı karşıya olduğumuzu unutmamız, bizi teşkilâtsızlığa götürmüş, eski devrin idare teşkilâtına hiç dokunmamak gibi devrimcilikle bağdaşmasına imkân olmayan kötü bir muhafazakârlığa götürmüştür. Nitekim köylerin idaresine dair çıkarttığımız kanun, köylerimizi kendi dertleriyle uğraşmaya mahkûm bırakılan ve bir reçete mahiyetinde kanun

olmaktan ileriye gidememiştir. Bu kanunla hükümetlerimiz, halk tabakalarının büyük bir kütesini teşkil eden nüfusumuzun 14 milyonunu, kendi hallerine terk etmiş ve bunları ancak bucak müdürü ile jandarmanın vesayetine bırakmıştır, idare teşkilâtına, demokratik esaslara göre vücuda getiremediğimiz için, halk işleri, halk menfaatine göre halk tarafından seçilmiş belediye meclisleri idaresi usulüne hiç yanaşılmamıştır. Halk teşkilâtının temellerini teşkil eden ve her medeni topluluğun bariz alâkası olan belediyeler, ancak şehirlere münhasır kalmıştır. Memlekette belediye mevcudu, 800 dür. Romanya'da 12,000, Bulgaristan'da 8,000'dir.

HÜSAMETTİN TUGAÇ (KARS) – Oralarda okuma yazma nispet nedir?

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Dâvayı temelden konuşuyoruz. Okuma yazmaya da sıra gelir kardeşim.

Bu hal, bizim halkçılık anlayışımızın ne kadar geri olduğunu cerh edilemez surette ispat etmektedir. On binlerce topluluk içinde yaşayan vatandaşları, cemiyet şuurundan mahrum bırakıyor. Bu halin bir an evvel ortadan kaldırılmasını istiyoruz. Ve bu işte Hükümetlerin hiçbir hamle yapmamış olmalarına muhalifiz.

Umumi bir kalkınma plânı yapamadık. Dâvasızlığımız yüzünden umumi bir kalkınma plânı yapamadık ve bu yüzden, bütün Cumhuriyet devrinde yaptığımız sosyal ve ekonomik işler, hiç şüphesiz göğsümüzü kabartacak mahiyette olmasına rağmen, aklımıza estikçe, zaman zaman ve yer yer yapılmış ve bir sistemin parçası olmayan bir yığın eserler halini almıştır; ve bir türlü sistem teşkil edememektedir. Meselâ: Cumhuriyetin ilk yılında demiryolu yapma ve işletmeyi yalnızca bir kalkınma şartı olarak kabul etmiştik. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, köylerin idaresini kabul eden kanunla köylerimizin kendi yağları ile kavrulmasını isteyen kanun, güya bir medenileşme, bir kalkınma olmuştur.

Yine bunun gibi, aradan bir kaç yıl geçtikten sonra, aklımıza sanayileşme gelmiştir. Bunun için, İktisadi Devlet teşkilleri adında, millettir. İmkânları ile birtakım müesseseler meydana getirdik. Bu suretle bildiğiniz şekilde, güya milletin sanayileşmesi yoluna gittik. Hâlbuki asıl dava vatandaşa iş bulmak gibi, bütün millî bünyeye şâmil bir işti. Bu ise, ancak halk topluluklarının bu işe, geniş ölçüde, geniş miktarda karışmasıyla kabil olurdu. Bu nasıl oldu? Birkaç yerde birkaç yeni fabrika yapılarak girişilen bu teşebbüste fayda yerine zarar gördük. Yine bunun gibi Cumhuriyetin 20'nci yılma doğru, ilköğretim işini ele almaya koyulduk ve bu işi de, İkinci Dünya Harbinin en karışık ve en buhranlı anlarında tatbika koyulduk. Bütün işleri bir tarafa bıraktık; kalkınmanın, ilköğretimle ancak mümkün olacağını zannettik. Daha buna benzer hep müstakil, birer dâva zannettiğimiz, birçok teşebbüslerden bahsetmek mümkündür. Ancak, şunu kısaca söylemeliyiz ki, Hükümetlerimiz muayyen bir kalkınma plânını ne tespit edebilmişler, ne ele bunun lüzumunu anlayabilmişlerdir. Cumhuriyetin 25'nci yılını idrak ettikten sonra, kara yollarımızın önemini nihayet takdir edebilmiş olmamız da, insana çok hüznün veriyor ve başlangıçtan itibaren karar verememiş olduğumuzu ve binaenaleyh genel bir kalkınma plânı yapamamış olduğumuzu göstermektedir.

1946 tek dereceli seçimi ile girdiğimiz yeni devrin, bir dâva devri olduğunu sa-
rahaten ortaya atmamız lâzımdır. Her meseleyi müstakilmış gibi, ele almak hasta-
lığından bir türlü kurtulamıyoruz. İktisadi meseleler, sosyal meseleler hep beraber,
kül halinde mütalâa edilir. Bunlar ayrı ayrı müstakil mesele değildir. Bunları biz,
bu şeylerle ayrı ayrı müstakillen meşgul oluyoruz Bu da, bizim umumi bir plândan
mahrum olduğumuzu gösterir.

Biz dâvasızlığın muhalifiyiz ve dâvamızı da kısaca ortaya atıyoruz, ferdin ve ai-
lenin cemiyet içinde yaşamanın nimetlerinden faydalanmasını sağlamak için, halk
topluluklarını medeni bir hale getirmek, hedefimizdir. (*Bravo sesleri*)

Anayasanın 47'nci maddesine göre Bakanların vazife ve mesuliyetlerini göste-
ren hususi bir kanun olacaktır. Hükümetler 25 senedir, bu kanunu bir türlü Mec-
lise getirememelerdir, Bilhassa Millî Savunma Bakanı gibi, Millî Savunma işleri-
nin mesuliyetini üzerine alması icabeden Bakanın vazifesinin ne olduğu bir türlü
belli olmamış, ordunun harbe hazırlanması, teslihi ve teçhizi gibi varlığımızla sıkı
alâkasında, hiç şüphe edilmeyen hayati işlerde kimin mesul olduğu anlaşılamamış-
tır.

Demek oluyor ki; kimi 14 yıl, kimi 7 yıl Başbakanlık etmiş olan zevat ve bun-
larla çalışmış, bilhassa Millî Savunma Bakanlarının, ne vazife ve ne de mesuliyetleri
anlamadan, güya memleket işlerini görmüşlerdir. Vazife ve mesuliyet sözünün bu
kadar hafif olmadığı hiçbir demokrat memlekette görülmuş, şey değildir. Realite
şudur ki; bizde hükümetler, muayyen bir dâvanın değil bir zümrenin taraftarı bulu-
nuyorlar ve partilerinin Genel Başkanlarından ilhamı ve kuvvet alma yolundan bir
tür türlü kurtulamıyorlar.

Devletçiliğin yanlış tatbiki; Devletçilik halkın kalkınması için değil, Devlete
sermaye temin etmek gibi, sakat bir fikir 'kullandık. Malûmdur ki, kalkınma deni-
lince; bütün halk toplulukları içinde yaşayan fert ve ailenin iş bulması çalışması ile
mütenasip kazanma ve cemiyet içinde yaşama nimetlerinden faydalanacak bir
hale getirilmesi anlaşılır. Halbuki, biz buna ihmal etmiş bulunuyoruz. Ne bu top-
lulukları birbirine bağlayan ana yollar yaparak iktisadi hareketlere imkân, vermeyi
düşündük, ne de bu muhtelif toplulukları bol ve temiz suya, ışığa, sıhhi meskene,
zaruri ihtiyaçlarını tedarik edecek çarşıya ve cemiyete ait işleri görecekt belediyelere
kavuşturduk. Sağlık teşkilâtının halk tabakalarının kolayca istifade edeceği yerlere
götüremedik. Ne çocuk ölümünün, ne veremin ve ne de diğer hastalıkların önüne
geçebildik. Hulâsa, halkçı bir hükümet, vatandaşın en esaslı işlerini bir tarafa bıra-
karak, vatandaşın çalışarak rızkını temin edeceği geçim vasıtalarına el atmış olduk.
Milyonlarca paralar sarf ederek 5-10 iktisadi müessese vücuda getirdik ve buralar-
da çalışanları kayırarak, vatandaşları Devlete, Devlet kapısına kapılanmaya teşvik
ettik. Hâlbuki halkçı bir Hükümetin, takip edeceği Devletçilik, bizim anladığımıza
göre, halk topluluklarının sosyal ve iktisadi bakımdan yükseltmek için Devletin bü-
tün imkânlarını bu uğurda kullanması demektir.

Halkın iktisadi bakımdan teşkilâtlanmasını ihmal ettik. Bir cemiyetin medeni
seviyesi, onun içtimai, idari ve iktisadi teşkilâtıyla ölçülür. Biz bunu tamamen ih-

mal etmiş bulunuyoruz. İktisadi Devlet Teşekkülleriyle, teşkilâtsız halkın karşısına çıkıyoruz. Müstahsil ve müstehlik tamamen Devlet Teşkillerinin bir taraflı kararlarına tâbi olmaktadır. Her türlü istihsal ve bilhassa tarım kooperatifleri, zirai sendikalar teşvik edilmemekte ve bu gibi halk teşkilleriine kolaylık gösterilmemektedir. Hâlbuki halkçılık iddiasında bulunan bir siyasi partinin, halkı bu kadar ihmal etmiş bulunması anlaşılabilir bir muammadır.

Yanlış anlaşılmış Devletçilik, halkçılığı ortadan kaldırmakta ve devletçiliği, nefret ettiğimiz rejim diyarlarına benzetmiş bulunmaktadır.

İstihsalimizi çoğaltmak, emniyetle inkişaf ettirmek ancak halkın iktisadi teşekkülleriyle mümkün olacaktır fikrindeyiz. Bu itibarla Halk Partisi Hükümetleriyle mutabık değiliz.

Şunu da yine, antrparantez arz edeyim ki, Hükümette bulunan arkadaşlarımızın hepsinin şahıslarına hürmetkârız ve biz, ancak tutulan zihniyeti anlatıyoruz. İster kabul buyurursunuz, ister kabul buyurmazsınız. Bunların da mutlaka da doğru olduğunu iddia etmiyoruz. Onu da ifade edeyim. (*Gülüşmeler*)

Biz bunların doğru olduğuna inanmışız ve size samimiyetle arz ediyoruz. Doğru bulursanız kabul edersiniz, doğru bulmazsanız kabul etmezsiniz. Biz memleket menfaatine olarak düşündüklerimizi samimiyetle arz ediyoruz. Eminim ki, benim bu söylediklerimin onda dokuzunu hepiniz kabul ediyorsunuz.

İdare mekanizmamız esastan değişmelidir. Teşkilatlanma işinin artık bir ilim halini aldığını kabul etmeliyiz. Bu hususta, ilmî yollardan gitmediğimiz ve eskiden beri ve eskiden almış olduğumuz, adama iş bulma ve icat etme âdetinden vazgeçmemiş olduğumuz da muhakkaktır.

Bundan yirmi beş yıl önce, 120 kişi ile idare edilen bir Bakanlığın bugün dört misli kadroya sahip olduğu inkâr edilemez. Bilhassa, merkez teşkilâtları haddinden pek fazla bir haldedir. Memur maaşlarının üçte ikisinden fazlası İstanbul ve Ankara'daki memurlara verilmektedir.

İBRAHİM ARVAS (Van) – Paşam; burası merkezdir, tabii memur fazla olur.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Merkez; kabul buyurursanız dimağ demektir. Dimağ da vücuda nazaran küçük olur. Yoksa Pazarola Hasan Bey gibi koskoca bir kafa ve küçük bir vücut olmaz!

Buraya kadar ki mâruzâtım arkadaşlar, şimdiye kadar Hükümete gelmiş olan arkadaşlarımızın farkına varmayarak ve muayyen bir siyasi hedef gütmekten büyük bir hüsnüniyetle hareket ettiklerinde hiç şüphe yoktur iyidir diye yaptıkları işlerdir. Hükümete gelmiş ve Allanın rahmetine kavuşmuş ve bu memlekette birçok hizmetler yapmış aziz vatandaşların ruhunu tazip etmek ve ne de yaşayanlarını tehtid etmek bir dakika bile aklımızdan geçmez. Cumhuriyet hepimizin malıdır, yapılan işler iyi oldu ise iyi oldu, kötü oldu ise kötü oldu; asıl marifet iyi planlarımızı kabul etmek kötü olanlarını da, ortadan kaldırmaktır. Fakat bütün, günlerce haftalarca saymakla bitirilemeyecek birçok kusurlar vardır. Bizim vazifemiz her kusurun sebebini

aramaktır. Bunların hepsinin tek bir sebebi vardır; o da, bizim dâvasızlığımızdır. Dâvamızı tespit ettiğimiz gün, siyasi hedefimizi açıkça ortaya koyduğumuz gün, hepimiz doğru yola girmiş olacağız; ye bu hedefe varmak için nasıl hareket edilmesi lâzım gelir meselesi üzerinde belki aramızda, belki değil, mutlaka bir görüş ayrılığı olacaktır. Görüş ayrılığı; işte siyasi partilerin hikmeti vücudu da budur. Ancak hedefe varmak için takip edilmesi gereken yollarda fikir ayrılığından ibarettir.

Şimdi müsaade ederseniz, biraz sabrınızı tüketiyorum. (*Çok güzel sesleri*)

NAŞİT FIRAT (Samsun) – Estağfurullah, devam pašam.

GI. SADIK ALDOĞAN (Devamla) – Şimdi müsaade ederseniz bir parça da Hükümetin programı üzerinde durayım. (*Gülüşmeler*) Müsterih olunuz o kadar uzun söylemeyeceğim, çünkü ben işi esasından arz ettim. Siyasi hedef belli olmayınca idari, iktisadi, içtimai, işlerde neler yapacağımızı söylemek bir kıymet ifade etmez.

Günaltay arkadaşımız getirdiğı programda yapmak istediğini ileri sürdüğü şeyleri samimiyetle arzu ediyor. Fakat bendeniz şimdiye kadarki maruzatıma istinaden arz ediyorum ki, bütün hüsnü niyetlerine rağmen, bütün gayretlerine rağmen maatteessüf şimdiye kadar gelmekte olan ye alışmış olduğumuz idare neticesi girmiş olduğumuz fasit daireden maatteessüf çıkmanın imkânı yoktur. O halde zihniyeti değıştirelim ve evvelâ dâvamızı açıkça ortaya koyalım, ondan sonra, buyurdukları ve programda yazmış oldukları şeyler mükemmelen yapılabilir ve hepimiz de ve bütün millet de bundan memnun olur.

Ancak, arz ettiğim gibi, ben maksatsızla ve davasızlık üzerindeyim. Binaenaleyh Kabineye itimat reyî vermeyeceğim. Çünkü bence dâvasızdır, Hükümet; ondan.

BAŞKAN - İbrahim Arvas.

İBRAHİM ARVAS (Van) - Muhterem arkadaşlar, Sayın Şemsettin Günaltay Hükümetinin beyannamesini dinledim. Şimdiye kadar dinlediğimiz beyannamelerin en mükemmellerinden birisidir. Hele vatandaş hürriyetinin mukaddes tutulması ve bütün vatandaşların çocuklarına serbest din, talim ve terbiyesi verileceğinin beyanı çok şayanı takdir ve şükrandır. Buna karşı bütün milletin huzurunda kendilerine alenen şükranlarımı sunarım.

Malûmuâlinizdir ki; bendeniz ile 22 arkadaşın bu hususta teklifi kanunilerimiz vardır. Bunlardan, bir kısmı husul bulmuş, diğeri kısmı, isteklerimizin de demokrasinin bahşettiğı nimetin sayesinde Şemsettin Günaltay'ın beyannamesi ile teminat altına alınmıştır. Bundan dolayı sevincimize nihayet yoktur ve %98 i Müslüman bulunan asil milletimizin bundan duyacağı memnuniyet fevkalâde olacaktır. Hele Meclisi Âliye bundan evvel sevk edilen Kazanç Vergisi Kanunu ile Lüks Vergisi ve Yol Vergisi kanun tasarılarının Günaltay kabinesi tarafından geri alınması ortalığa büyük bir ferahlık vermiştir. Bilhassa hayatın bir kat daha pahalılaşmasına engel olmuştur. Bundan dolayı da kendisi şayanı şükrandır. Bir ufak noktaya daha te-

mas edeceğim, beyannameye göremedim, kanaatimce çok lüzumlu bir şeydir. Yerli mamulâtımızın bugünkü namüsaîit usullerle tevzii meselesi, bu sakat usulü idame etmek arkadaşlar, hakikaten büyük bir vebal olur. Çünkü devlet piyasadan daha ucuz fabrika mamulâtını, halka tevzi etmek için tüccar vasıtasıyla tertibat alıyor. Bu tevziat ise, maalesef aksi olarak tecelli ediyor. Bunu huzurunuzda tebarüz ettirmek isterim. “Bu tevziatta da mahdud bazı tüccarlar eliyle yapılıyor. Bu tüccarların kısmı azami yani % 80’i bu malları karaborsaya sevk ederek yine % 200 farkı fiyatla halka satmaktan çekinmiyorlar. Bundan mütebaki olan kısmı da halka karne usulü ile tevzi ediliyor. Bundan ne şehirli, ne köylü, ne işçi karısına ve kıзма bir entarilik alıp yapamamaktadır. Bendeniz istirham ediyorum, muhterem Şemsettin Günaltay’dan; buna bir çeki düzen versin. Ya kooperatif şekline koysun veya sıkı bir kontrol altında Yerli Mallar Pazarlarını ihdas etsin. Bu hareketin iki türlü faydası olacaktır.

Devlet mamulâtı doğrudan doğruya halkın eline geçecek ve hayat pahalılığına tesir etmeyecek olan yirmi milyon kadar kazanç vergisi temin edilecektir ki bu para burada yapılacağı karar altına alınan Yüksek İlahiyat Fakültesi ile diğer dini müesseselerin masrafinin karşılığı olmuş olacaktır.

Hasan Saka Kabinesi zamanında harap Şark İllerimizin kalkınması için 10 senelik bir plân hazırlanmıştı. Bu sene de bu husus için 10 milyon lira kadar tahsis edildiğini hepiniz biliyorsunuz. Şimdi bir vesile ile muhterem Şemsettin Günaltay’ın buna devam buyuracağını söylediler. Bendeniz, daire-i intihabiyem halkı namına bu millet kürsüsünden kendisine en derin şükranlarımı arz ederken şahsiyetinde meknuz fazilet timsali Günaltay’a ve arkadaşlarına bütün kalbimle muvaffakiyetler ve başarılar dilerim.

Mâruzâtım bundan ibarettir.

BAŞKAN – Reşad Aydınlı.

REŞAD AYDINLI (Denizli) – Vazgeçtim.

BAŞKAN – Hüseyin Ulusoy.

HÜSEYİN ULUSOY (Niğde) – Suphi Batur arkadaşımız Hükümet programının, C.H.P. Meclis grubunda görüşülüp bir karara varıldıktan sonra Meclise getirilmesini beğenmez gözüktüler. Çok partili demokrasi nizamı içinde partilerin kendi Hükümetlerinin programını kendi bünyesi içinde tetkik edip bir karara vardıldıktan sonra Meclis Heyeti Umumiyesine getirmesi kadar tabii bir hak olabilir mi? Bu bakımdan cevaptan müstağni görüyorum.

2. Hükümetin programında Millî Eğitime temas yoktur. Bu temasın yapılmamış olmasıyla Şemsettin Günaltay Hükümetinin kendisinden evvelki Hükümetlerin istikametinde Millî Eğitimi yürüteceği kanaatine varıyorum. Yalnız bir temenide bulunacağım, ilkokul öğretmenleri arasında menşeden doğan bir hak ayrılığı vardır. Bunun gerçi kolayca ve büyük bir külfeti yüklenmeden iktihamı kabil olamayacağına kaniim. Fakat bu meselenin tetkikim rica ederim.

3. Bu mâruzâtımı bir münasebetle yaptığım bir diğcr mâruzâtın tavzihi bakımından yapıyorum:

Biz ziraat nizamından endüstri nizamına geçerken bir takım mıntakaların nüfusu boşalmakta ve o mıntakaların kalkınması geri kalmaktadır. Bu bakımdan Şemsettin Günlaltay ve Hükümetinden ricam, o mıntakaların kalkınmasının neye mütevekkif olduğunu tetkik ederek işi mıntakavi puanlara bağlamalarıdır.

Memur tensikı meselesinde düşündüklerim şunlardır: Meclisin ilk işe başladığı günlerden beri bu memur tensikı meselesi şurada burada konuşulup durmaktadır. Bu konuşmalar memurlar arasında bir çalışma selâmeti bırakmıyor. Herkesi yerinden emin bir vaziyette çalışmaktan alıkoyuyor. Binaenaleyh Şemsettin, Günlaltay Hükümetinden ricam, programın tatbikına geçtiğı ilk günlerde hu, memur tensikı işinde ne suretle harekete geçeceğini gayet kati ve vazıh ifadelerle efkârı umumiye-ye bildirmesidir.

Vergiler üzerinde kısaca mâruzâtta bulunacağım. Açık söylüyorum ki, vergi kanunlarının Meclisten geri alınmasını ben rücu telâkki ediyorum. Bu bakımdan Şemsettin Günlaltay Hükümetinden ricam şudur: İhtimal ki, hâdisat kendisini bazı mükellefiyetlere müracaat etmek hususunda icbar edebilir. Temenni ediyorum ki, etmesin, ancak böyle bir takdirde, Meclise gelirken, efkârı umumiyeden gelecek reaksiyonu tam olarak karşılayacağıma kanaat getirmediğçe böyle bir teklifle gelmemelidir. Aksi takdirde istemediğimiz rücularla bizi karşı karşıya bırakabilir.

BAŞKAN – Senihi Yürüten.

SENIHİ YÜRÜTEN (İstanbul) – Sarfınazar ediyorum.

BAŞKAN – Feyzullah Uslu.

FEYZULLAH USLU (Manisa) – Muhterem arkadaşlar, her satırında ve her kelimesinde iyi niyet ve samimiyet fışkırdığı ve onu okuyan Başbakanın tavır ve hareketleriyle de o samimiyeti teyit ve tekit ettiğini gözlerimizle müşahade ettiğimiz halde, programın samimi-yetsizlikle itham edilmesini ve bazı aksaklıkların iç sıkıntımız olarak karşımıza çıkan hâdiselerin sadece maddi cepheden ele almak, sırf siyasi ve sırf iktisadi aksaklıklar gibi telâkki edip, o yönden hücumla geçilmesini ve bizden olan bir arkadaşın, tevazu, samimiyet ve iyi niyetlerle izahı mümkün olmayan ve iyi politik kaidelerle bağdaşamayacak olan debdebeli, tantanalı ve sadece iyilikleri sayıla sayıla tükenmeyecek olan iyilikleri ihmal edip bazı hataları acı ve müfrit bir şekilde tenkit edip ve hepinizin gördüğü gibi istifanamesini verip, çıkıp gittiğini gördükten sonra anladım ki hakikaten bir zaafımız var. Ama arkadaşlar o zaaf, bazı hatip arkadaşların belirttiğı gibi, maddi değil manevi bir zaaftır.

Ben Hükümet programında demokrasi terbiyesine bir hayli yer verilmiş olmasından dolayı, bu hâdiseleri de gördükten sonra, çok haklı hareket etmiş ve isabetli hareket etmiş olduğuna kanaat getirdim.

Arkadaşlarım bir cemiyet olur da onun derdi, sıkıntısı, üzüntüsü olmaz olur mu? Elbetteki derdi, sıkıntısı ve üzüntüsü olacaktır. Yalnız bu sıkıntı ve üzüntüle-

rin muayyen haddi aşmaması gerekir. Aştığı zaman tehlike derhal büyür. Demin de dediğim gibi hakikaten sıkıntılarımız vardır, Adnan Menderes arkadaşımız mânevi bir huzursuzluk dedi evet, kendi ifadesiyle ifade edeyim, mânevi bir huzursuzluk vardır. Yalnız bütün bu huzursuzlukları, bütün bu sıkıntıları çırpıplak maddi hâdiselere bağlayıp izaha kalkışmak serapa hatalı bir harekettir.

Bir arkadaşım, yine ihtikârdan bahsetti, tevzie dokundu, bütün bunlarla alınan iktisâdi tedbirlerdeki hataları derpiş etmek suretiyle iktidar partisini itham altında bırakmak istediler.

Arkadaşlar; hepimiz biliyoruz, geçen harb yılları içerisinde hakikaten ihtikâr cananlarının cemiyetimizi hayli zedelediğini biliyoruz.

Arkadaşlar; bir vatandaş yokluk içinde sıkıntı ve ıstırap duyarken onun yanı başında hiçbir vicdan endişesi duymadan, hiçbir kanuni mülâhazalara dayanmadan, içtimai mesuliyetini idrak etmeden, pis hodgâmane kazanç arzusu ile servet biriktiren ve türedi zenginlerin meydana geldiğini hep müşahede etmekteyiz. Bütün bu hâdiseleri çırpıplak iktisadi kaidelere bağlayıp halletmekte isabet var mıdır? Bunlarda Hükümetin de belirtmek istediği mânevi bir zaafı müşahade etmiyor musunuz?

Yine bir arkadaşın temas ettiği tevzi sistemine temas ediyorum: Maksat bütün millete iç yaramızın ne olduğunu belirtmektir. Tevzi sisteminden şikâyet etti, arkadaşlar, biz hodgâm olacağımıza, gayirendiş olsaydık ve mutfağında zeytinyağı kullanmayan bir vatandaş zeytinyağı tevziine iştirak etmese, evinde pamuklu, şeker ve saire bulunan bir vatandaş şeker tevziine iştirak etmese ve tevzii idare eden arkadaşlar, tevzii hüsnüniyetle idare etselerdi, tevzi sisteminde müşahade ettiğimiz, tenkit ettiğimiz bu kadar açık ve çıplak yolsuzluklar müşahade olunur mu? Bu suretle mânevi bir zaafın bütün bünyede diğerlerinden daha çok müessir olduğunu müşahade etmiyor musunuz? Kabahat sade iktidarda mıdır? Diğerlerinden daha çok müessir olduğunu müşahade etmiyor musunuz arkadaşlar? Mânevi zaaf dedim arkadaşlar, memlekette demin bir arkadaşımın acı acı temas ettiği, tuhaf “ezintiler var; hepimiz biliriz ki, hürriyet mutlak bir mefhum değildir, hepimiz biliriz ki, hürriyet mutlak hürriyet mefhumu prensibi insanı anarşiye götürür, inzibatsızlığa götürür. İnzibatsızlık mecburiyetlere karşı nefret, kanunlara karşı da riayetsizlik tevhit, binaenaleyh hiçbir cemiyetin istemediği anarşi isyanı ve saireyi yaratır. Bu kadar ileri gidip hürriyet havasından istifade ediyorum demek siz, bir mânevi zaaf sezmiyor musunuz? Arkadaşlar, ferdî faaliyetler bir vatandaşın milletine karşı olan vazifesi ile tezat teşkil ettiği an ve yerde hürriyet sınırını aşmış bulunur. Bütün istediğimiz bu sınırın aşılmamasıdır, kitapların bize gösterdiği, ilmin bize gösterdiği hürriyetin kayıtsız ve şartsız değil, demin de arz ettiğim gibi, kanun dairesinde bu memlekette yaşamasıdır. Serazatlıktan nefret ediyoruz. Bundan tevakkı ediyoruz. Bunun aksi bizde mânevi bir zaaftır, Ahlâki bir tereddidir.

Aziz arkadaşlarım; hakikat nurunun kaynağı olan tenkit, mübahase ve münakaşalarda, münakaşanın esasını fikir teşkil ettiği ve fikirlere şiddetle hücum edi-

lirken, yine onun yanı başında şahıslara da o kadar titizlikle hürmet icabederken mübahaseden de mücadeleye geçilerek şahıslara tecavüz edilmesinde mübahasenin temel taşı ve kanuni mesnedi tevazu ve müsaadekârlık feragatleri, zarafet, nezaket olduğu halde şiddetle karşı koymak yani sadece karşısındakini mağlup edercesine ve hattâ onu bir düşman sayarak teşhil, tahkir etmekte, hakikaten ahlâki bir zaaf görmez misiniz? Evet benim temas etmek istediğini nokta budur, bunda bir zaaf imiz vardır. O maddi alanda değil, maddi kuvvetlerimizde değil, zaafımız mânevi alanda, ahlâki sahadadır. Arkadaşlar, hepimiz, her vakit halkla temas ettiğimiz zaman karşı karşıya kaldığımız bir derdimiz var: Memurların vazifelerini kötüye kullanması, irtikâp, irtişa, hırsızlık ve hakikaten maalesef bugünün usta hırsız, bugünün mevzuatı istediği şekilde yakalayıp pençe-i adalete teslim edemiyor. Bu derdi iktidar partisinin her Hükümeti ele almış bu dert ile savaşılmaktadır. Hırsızın yakalanıp pençe-i adalete teslim edilmesi çok kötü neticeler doğuruyor. Halkta hoşnutsuzluk, memura karşı itimatsızlık büyüyor. Beri taraftan yüzlerce, binlerce, afif, fedakâr, feragatli memur arkadaşları mânâsız bir töhmet altında bırakıyor. Bin memurdan biri hırsızlık yapıyor, o hırsız yakalanmadığı için geride kalan 999 memur şaibe altında müteezzi ve müteessir oluyor. Burada bu noksanlıklar da manevi bir zarf, ahlâki bir tereddi sezmez misiniz? Çünkü arkadaşlarım, Hükümet programında demokrasi terbiyesine çok esaslı yer verilmişse bundan ancak huzur ve ferahlık duymalıyız.

Arkadaşlarım, demokrasi dediğimiz şeyin, kökü, hepimizin bildiği gibi, fazilettir. İstibdatla, saltanatla idare edilen memleketlerde faziletin yokluğu o kadar hissedilmez hâlbuki demokrasinin gıdası ve ekmeği fazilettir. O biraz zaafa uğradı mı felâket çingiraklar çılmaya başlar. Binaenaleyh en önde ele alınması gereken ve vazifemiz olan demokrasi terbiyesini şu memlekette kökleştirmek için her türlü ilmi ve tarihî tedbirleri almaktır.

Arkadaşlarım, bu faziletin inkişafı için Hükümet fazileti teşvik etmek istiyorsa, fazileti zaafa uğratmak istemiyorsa bu ancak tekdiri icap ettirir bir harekettir, ithamı değil.

Arkadaşlarım; bir mânevi zaaftan ve bu mânevi zaafımıza el koyan Hükümetten bahsediyorum. Yalnız şu hatıra gelebilir. Bütün dünya içinde bu zaafa uğrayan zavallı Türkiye midir? Bu telâkkiyi derhal silmek isterim. Bu zaaf aziz arkadaşlarım umumdur, dünyanın hastalığıdır. Harbler ve harblerin arasında emniyetsiz, istikrarsız sulhler medeniyetimizin ahlâki inkırazına sebep olmuştur.. Hakikaten dünya hasta bir âlem manzarası arz etmektedir. Arkadaşlarım bulunduğumuz şu yirminci asrın en bariz şeyi necip temayüllerin eksikliğidir. Devrimizde maalesef maddi zevklere karşı kabaca bir susama var ve devrimizin modern insanı maddi hazlara düşkün âdi bir materyalizmin ezici tazyiki altında bulunmaktadır. Bugün modern insan kudret ve servet sahibi olarak maddi hayatla ilerlerken manen fakir kalmıştır. Yani onun fazileti, bilgisinden çok geride kalmıştır.

Benim demek istediğim şudur: Dünya adamları, bütün dünya maalesef hâdiseleri sadece iktisadi cepheden aldığı için, zannediyorlar ki, istihisalle istihlâk

arasındaki muvazeneyi sağlamakla bütün dertler hallolur. Asla arkadaşlar. Ne zaman bu dünya faziletle bilgi arasındaki tam muvazeneyi sağlarsa o zaman hakiki ve kâmil huzur tahakkuk eder. İşte bu manen hasta bulunan dünyadan bir parça olan Türkiye’de mânevi ve ahlâki zaafıları görüyoruz. Bu bütün dünyanın hastalığıdır.

Yalnız sevindiğimiz bir nokta var. Türkiye’yi idare eden büyük adamlar, İktidar Partisi bu haftalığı görünüş ve demokrasi prensiplerinin şu, memlekette kök salması için bangır bangır bağırılmış ve azminin gerçek misalini eserleriyle vermiştir. İşte bu program ile Hükümet ancak tebrike şayandır...

Arkadaşlarım; bu programda malî işlere dokunurken muayyen vergi tasarılarını geri alacağını söyleyen ve bu itibarla dahi tasarrufa yer yereceğini ifade eden bir Hükümete samimiyezsizlik isnat etmekte insaf görür müsünüz?

Hepimiz biliriz ki: her vergi halkın ıstıra kabiliyetini azaltır, istihlâk kudretini daraltır. Onun için bundan mümkün olduğu kadar tevakki etmek lâzımdır. Ancak çok büyük zaruretlar karşısında yeni vergilere gitmek zorunda kalınır. Bunu açık olarak, programında gösteren Hükümeti ben ancak tebrik ederim, onun samimiye-tinden de şüphe etmem.

Kendileri buyurdular ki; söze değil, fiile bakalım. Şu halde, fiile bakmadan hüküm vererek tezata düştüler. Hükümetin icraatını beklemeleri lâzımdı. Bu vaziyet bence ne ilimle, ne de manevi olgunlukla kabili telif değildir. (*Kâfi sesleri*)

Arkadaşlar; müsaade buyurun, son olarak şu noktayı tebarüz ettireceğim.

Hakikaten her rejimin bazı fenalıkları olduğu iddia edilir. Demokrasinin de bazı fenalıkları, bozuk taraflarından bahsedilir. Bunu kitapları açtığımız zaman müşahede ederiz.

Bence, demokrasi prensibinin esasında bünyesinde mevcut bir fenalık değil. Onlar, onu esas tutan fertlerdeki demin mevzuu bahis ettiğim mânevi bozukluktan neşet etmiş olan fenalıktır. Hakikat budur ama biz de diyelim ki, demokraside bazı fenalıklar vardır. Arkadaşlarım, bazı zayıf iradeli insanlar bu fenalıkları görür ve diğer tarafta da diktatörlüğün, iyi bir diktatörlüğün iyiliklerini görerek iyi bir diktatörlüğü demokrasiye değiştirmek iyi demokrasi gafletini gösterir. Hemen şunu ilâve edeyim, demokraside görülen fenalıkların tashihi, en iyi diktatörlükte görülen fenalıkların tashihinden çok kolaydır. Bir memlekette kendi mukadderatım kuvvetle değil, ancak hak yolu ve hürriyet yoluyla idare etmek suretiyle tabîi tekâmülüne ulaşabilir. Arz ettiğim gibi, demokrasinin bazı fenalıkları vardır. Bunlardan bir tanesi de hükümetlerdeki istikrarsızlıktır. Hâdiseleri görüyorsunuz, işte Fransa’nın perişanlığı, Yunanistan’ın felâketi.

Benim temennim Gûnaltay Hükümetine çok uzun ömürlü olmasıdır. İstiyorum ki, bu kitaplarda ve vakıalarla müşahade ettiğimiz şu fenalıklardan, demokrasi esasını kabul etmiş gene Cumhuriyetimiz azade kalsın. Bunun için Gûnaltay tay Hükümetinin çok uzun ömürlü olmasını temenni ediyorum. Arkadaşlarıma yeni bir Hükümetin uzun ömürlü olabilmesi için malûm olan sebepler üzerinde bütün hassasiyetle durmalarını da tavsiye ederim.

Sözlerimi bu temennilerimle bitirirken kendilerine Cenabı Hak'tan muvaffakiyetler dilerim (*Soldan, bravo sesleri*)

BAŞKAN – Emin Soysal.

EMİN SOYSAL (Maraş) – Efendim, demokrasinin cilveleri böyledir. Kanaatimce demokrasinin güç tarafı iktidar kamalım düzenleyecek, tanzim edecek bir prensiplin bulunması meselesidir. Esasen demokrasinin başladığı günden bugüne kadar hiçbir memlekette iktidar kanalını düzenleyecek esaslı, doğru, net, bir prensip henüz bulunmuş değildir. Onun için her memleketin demokratik gelişmelerinde kendi bünyesine göre birtakımı kriteriyomlarla şu veya bu şahsiyetleri iktidar mevkiine getirebilir.

Acaba bugün bize programım okuyan Hükümet bu memleketin en muktedir adamlarından mürekkep bir hükümet midir? Böyle olması lâzımdı ama bunu temin edecek bütün dünyanın demokratik memleketlerinde herhangi bir ölçü ve prensip var mıdır? Bu düşünülecek bir meseledir. İşte birçok çıkmazlar da buradan çıkar. Demokrasinin en güç tarafı buradadır. Onun için kurulan Hükümet programını okuduğu zaman şu veya bu şekilde, en geniş mânasıyla, hüsnüniyetle karşılamak, vatanın menfaatlerini düşünüp düşünmemek hususunda en aşağı kendi derecemizde samimî olduklarına inanarak tenkide başlamak lâzımdır. Bu memleketin işlerinde kimsenin kimseden kolay kolay, aksi sabit oluncaya kadar, şüphe çekmeye hakkı yoktur. Bugün dikkatle dinledim ve takip ettim, Demokrat Partinin tenkidi hakikaten, demokrasiyi kurmakta büyük rolü olanların samimî ve vakarlı bir tenkidi idi; Onu takdir etmekten kendimi alamayacağım ve tenkidi de böyle yapmamız lâzım gelir kanaatindeyim.

Sayın Şemsettin Günaltay şartların ağırlığı karşısında Hükümet kabul etmenin durumunu programının, beyannamesinin başında ifade ediyor ki; hak veriyorum. Bir taraftan bütçe çıkmamış, Devlet Bütçesinde birkaç yüz milyon açık var, bir tarafta dâhilî ve haricî borçlar var, bir taraftan isler para istiyor, talimat istiyor, emir istiyor. Böyle bir vaziyette şu veya bu şekilde acaba ne olacak diye endişe bas göstermiş olabilir. Böyle bir zamanda Hükümet kabul etmek hakikaten cephede kendisini feda eden kumandanından emir aldığı zaman canını vermekten çekinmeyen bir neferin gururu ile hizmete, Hükümet başına geçmek millete ve vatanına büyük bir hizmettir, vazifedir, muvaffakiyet temenni etmek de bize düşer, bir memleket borcudur, arkadaşlar.

Bu memleketin işleri çocuk oyuncağı değildir. Türk milletinin vatanı geniş değildir; bu vatan Türk Milletinin en son kalesidir. Meseleleri seçerken, meseleleri tenkit ederken veya bu partinin iktidara geçip geçmemesini düşünürken her şeyin üstünde vatan ve memleket menfaatlerini yukarda tutmak mecburiyetindeyiz.

Dr. FAHRİ KURTULUŞ (Rize) Nadir Nadi Duymasın?

EMİN SOYSAL (Maraş) – Nadir Nadi'den değil, buradaki konuşmalardan ilham alarak söylüyorum.

AHMET OĞUZ (Eskişehir) – Muhatap kim?

EMİN SOYSAL (Devamla) – Her halde siz değilsiniz, demek istediğim şudur ki. Tenkitte yalnız meselelerin kötü taraflarını değil, iyi tarafını da söylemek lazımdır. Tenkit böyle olur. Yoksa muhakkak beyaza kara, karaya beyaz dediğimiz zaman bu gibi çıkmazlardan bu memleket nasıl kurtulur? (*Soldan bravo sesleri*)

Bunlar, böyle olmakla beraber, hakikaten programı, program olarak değil sadece yeni Hükümetin bir temayülünü taşıyan bir yazı olarak kabul etmek durumundayım. Zira program, memlekete ait işleri baştan sonuna kadar, hiç olmazsa umumi hatlarıyla nasıl yapacaklarını ifade etmesi lâzım gelir.

Filhakika, Hükümetin dayandığı iktidar partisinin bir programı vardır. Partinin programı vardır diye Hükümet Meclisin huzuruna sadece umumi şekilde yazılmış bir makale ile çıkmak salâhiyetini haiz değildir, kanaatindeyim. Partinin programı umumi prensipleri ihtiva eder. Hükümetin programı ise o prensiplere dayanarak Hükümetin işlerini nasıl yapacağını, hangi işleri başa alacağını, bunları nasıl yürüteceğini Meclis huzurunda ifade etmesi lâzımdır. Programda yapılacak işlerin sıralanışı olsaydı çok sevinecektim. Bilhassa bir kısım Bakanlıklara dair işler üzerinde Hükümetin ne gûna bir temayül taşıdığını programda görmek mümkün olmuyor. Sağlık ve Sosyal, Ulaştırma ve bahusus Millî Eğitim, ilâhir... Bu Bakanlıklara dair iş sahalarında daha nasıl bir yol tutulacağını kendi partilerinin prensiplerine dayanarak Meclis huzurunda sıra ile ifade etseydi güzel olurdu. Ama bir kitap istemiyoruz. Programda hayat pahalılığı ve vatandaşların seçim durumu ile ne tarzda ilgileneceklerine dair bir görüş ve düşünüş ifadesi yoktur. Muhtemeldir ki böyle bir görüşleri vardır da belki programa koymayı unutmuşlardır. Ve yine muhtemeldir ki böyle bir ifadede bulunmanın güçlüğünden çekinmişlerdir. Bugün bizim, Meclisin. Hükümetin ve Devletin karşısında iki mesele vardır: Bunlardan birisi bütçeyi çıkartıp malî nizamı tanzim etmek, diğeri de, vatandaşın içinde bulunduğu ekonomik nizamın düzenlenmesi, pahalılığı, buhranı, mümkün mertebe azaltıp halkı bir az huzura ve ferahlığa kavuşturmaktır.

Arkadaşlar, öyle bir zamandayız ki, gönül istiyor ki, her partinin bu işte müte-hassısları vardır, münekkitt partilerin de Halk Partisinin de, bunların bu işte nasıl hareket edilmesi icabettiğini ifade etmeli idiler. Halk Partisi, de, Demokrat Parti de, diğer partiler de bu pahalılığın önüne nasıl geçilecektir? Bunu izah etmeli idiler. Hâlbuki 4-5 saatten beri söz dinledik, hep vakit dedi, dedikle geçti. Bu olmaz!

Hayat pahalılığı ile mücadele hakkında Hükümetin bir ifadede bulunmayışını geniş münakaşaya zemin teşkil edecek vaziyete cesaret edemediklerine atfedersem beni mazur görsünler. Bu gibi işlerde Hükümetin cesur olmasını isterim. Memleket böyle bir vaziyet karşısındadır.

Programının başında Millî müdafaa geliyor; “Bir ülke bütünlüğümüzün teminatı olan, Millî müdafaamızı her dâvanın başında tutacağız” diyor. Bu hepimizin kalbinde ve gönlünde yer almış kıymetli bir sözdür. Bunda en ufak bir tereddüdümüz yoktur. Elbette ki vatanımızın bir kısmı hakkında daha verdiği notayı geri

almamış düşmanlar yanı başımızda dururken Milli müdafaamızı başta tutmak mecburiyetindeyiz. Bunda tereddüt ve eksik düşüncüyü her hangi bir kimsenin taşıdığını düşünmek hata olur.

Fakat programda “Milli savunma işlerinin bugünün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için yeni tedbirler almak kararındayız” diyorlar. Ama bu tedbir ve kararların neler olduğu açıkça ifade edilmiyor. Hakikaten bu sahada alınacak tedbir ve kararlar olması lâzım geldiği kanaatindeyiz. Bütçe müzakerelerinde komisyona devam ederken dinlediğimiz sözler ve gördüğümüz vaziyetler bizde o kanaati uyandırıyor. Umarım ki, Hükümetin bu sahadaki tedbir ve kararları şu istikamette olsun: Eski talim terbiye sistemini ıslah ederek boş yere memleket adamının enerjisini ve zamanını israfa götürecek yollardan içtinap etsinler ve rasyonel ıslahata gitmekten çekinmesinler. Meselâ Harb Okulundan çıkan gençlerin kur’a ile mesleklere ayrılmaması lâzımdır. İstidat meselesi, Amerika dahi Birinci Cihan Harbinde bu işe başlamıştır. Şoförler ruhiyat laboratuvarından geçiyor ve harbde şoförlüğü öyle yapıyor. Bizde kur’a çekiliyor, kimisi topçu oluyor, kimisi levazıma ayrılıyor.

GI. VEHBİ KOCAGÜNEY (Erzurum) – Öyle değil. Bilmediğin şeyi söyleme.

EMİN SOYSAL (Devamla) – Askerlik müddetinin kısaltılması; emir eri işinin mâkul ve insani bir şekilde halli, levazım işlerinin tanzimi, birliklerden boş zamanlarda istihşâl alanında faydalanılması. Orduya verilen nakil vasıta ve diğer malzemelerin tasarruflu ve itinalı kullanılması.

Eğer Hükümet bu sahalarda tedbir ve tertip alırsa cidden kendilerine iştirak ederim ve böyle bir tedbir alacakları için şimdiden tebrik ederim.

Hükümetin; demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle alması bizim de vazifemiz olacaktır demesi bir, bir de Hükümetinin 1960 seçimlerinin, hiçbir vatandaşın yüreğinde şüphe yeri bırakmayacak, en teminâtli bir şekilde intihap yapılması için ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacağız, şeklindeki beyanatı, eğer samimî ise samimiyetinden şüphe etmeye hakkımız yoktur, tahakkuk edinceye kadar samimî ise hakikaten teşekkür etmeye değer bir azimdir. Elbette ki demokrasi oyunu oynanmıyor, elbette ki bu iş bir tiyatro işi değildir. Devletin, milletin ve vatanın bekası meselesidir. Bu milletin demokrasi yolunda olduğuna inandığımıza göre, şu iki cümlemin sarahat ve katıyetle ifade ettiği sözlerde samimî olduğunu kabul ederek kendilerine teşekkür ederim. (*Soldan, bravo sesleri*)

Hükümetin programında inkılâp esaslarına sadık kalacaklarına dair beyanat da var. Böyle bir beyanata hakikaten bu zamanda ihtiyaç vardır.

Bu arada vicdan hürriyetinden bahsediyor. Zaten Anayasada da bu, tespit edildiği için her halde Hükümet bir zaruret görmüş olmalı ki beyanatında bunu ifade etmiştir. Geçende Bütçe Komisyonunda bir konuşma dolayısıyla verdiğimiz cevapta, hemen mukabil taraf, eski medrese münakaşalarında olduğu gibi, kendilerinin dinli ilmî tenkit yapanların dinsiz olduğumuzu ifade ettiler ve bunu gazetelere kadar verdiler. Şundan emin olmalıdırlar ki, belki hiç kimse bizim kadar dinli değildir.

Bizim de dinimiz vardır, biz de dindarız, hem onlardan daha esaslı ve samimî. Ancak din meselelerini konuşup vazederken bunu siyasete alet yapmak, rey toplamak için din meselesini ortaya atmak ve rey için dinli gözükmek, hükümetin binbir işi varken bir de bu işi çıkarmak hakikaten insafla hattâ din esasıyla kabili telif değildir. *(Bravo sesleri)*

Hem din işi yüksek vicdan işidir, bu iş ulvî bir şeydir. Din işi öyle cahil kimsele-
rin elinde alet edeceği bir şey değildir. Bu din işi öyle Meclis koridorlarında, Meclis
kürsülerinde münakaşa edilecek bir şey de değildir. *(Bravo sesleri)*

Biz bu işi memleketin din ulemasına bırakmak mecburiyetindeyiz. Çünkü biz
buraya memleketin dünya işlerini yürütmek için toplandık. Yoksa herhangi bir me-
seleyi konuşurken hemen sen dinsizsin, ben dinliyim diye münakaşa kapısı açmak
doğru olmayacağı gibi; sen dinsizsin diyene asıl sen dinsizsin denebilir, çünkü Ku-
ranın esaslarına zıt hareket ediyor, din samimiyet ister, caliyet istemez. Ben dinda-
rım diye ikide bir ortaya çıkıp da dinden bahsetmek caliyettir, gösteriştir, samimi-
yetsizliktir... Böyle din adamı mı olur, böyle samimiyetsiz din mi olur?

Sayın arkadaşlarım, biz mekteplerimizde dini okuduk, okuttuk. Mektep prog-
ramlarımızda vardı. Onu tatbikatıyla gördük. İsmini zikretmeyeceğim bir iki bakan
zamanında çıkarıldı. Bunları denedik. Millî Eğitim Bakanlığı, ona daha ziyade ilmî
direktifini veren, ilmî mütalâası olan Talim ve Terbiye Heyeti bu işi düşün-
sun. Bizim burada halledeceğimiz mesele başka şeylerdir. Muazzam malî meseleler,
hayatî işler önümüzde duruyor, ondan sonra memleketin başına başka başka şeyler
çkarılmaya çalışılıyor, bu olmaz.

Ben Van'daki Tatvan'la Bitlis arasında her sene yolsuzluktan dolayı 30-40 va-
tandaşın ölümü işini, ölmemesi işini düşünmek için buraya geldim. Din işini, din
uleması düşünsün bu vazife de onlarındır. Ama ben de namaz kılarım, kılmam, o
da kılar kılmaz, bunlar şahısların kendilerine ait meseledir. Tanrı ile kulun arasına
girmeye kimsenin hakkı yoktur. Şimdi vicdan hürriyetinin ifadesinden dolayı Şem-
settin Günaltay'ı tebrik ederim. İnşallah bu işte devam eder.

Din işini siyasi işlere alet etmek bizzat dini tahrip etmek demektir. Bu iş tabii
çok derindir. Başka yerlerde konuşulur. Burada değil.

Memur - vatandaş münasebetinde Şemsettin Günaltay Kabinesi yeni bir ifade
ile programında memur ve vatandaş münasebetini iyi tanzim etmek temayülünü
taşıdığını bize bildiriyor. Bu; güzel bir şeydir. Burada bu münasebetle bir noktada
da ben arz etmek isterim.

Memur- vatandaş münasebetini düşünürken bütçe vaziyetinde, elbetteki, dü-
şünmüşlerdir, acaba mümkün müdür ki; bir sene müddetle bütün memurlar ki, akıl
ve vicdanı ve memleketin buhranlı vaziyetini düşünen memurların kıdem zammı-
nı 30-40 milyon lira tasarruf ederek, durdurmak suretiyle bu açıkları kapatmak
meselesi mümkün müdür, değil midir? Bugün için en iyi çarelerden biri de kıde-
mi durdurmaktır, öyle ya, çiftçi sadece maişetini temin etmeyi düşünür, yoksa beş
öküzüm olsun, on tane evim olsun diye hayal kurmaz. Sanatkâr da herkes de böyle-
dir. Yani ilkönce geçinmeyi temin etmek düşüncesi.

Onun için bence bu 300 bin küsur memuru tensikat yaparak müşkülât karşısında bırakmaktansa, bütçenin açığı karşısında, mevcut statükoyu muhafaza ederek bir iki sene kıdem zammını bırakmak daha evlâdır. Devlet bir iki sene sonra zenginleyip işini tanzim ettiği vakit, tekaüdiyede geçen zamanlar hesap edilmek şartıyla memurları tatmin etmek; bunu radikal bir tedbir olarak telâkki ederim. Hükümetin bu şekilde düşünmesini rica ederim.

Kalkınma işi; program gayet mahdud ve dar düşünülmüş, nasılsa Tarım Bakanlığının, kurnazlığı olsa gerek ki, onun için bir iki fıkra koymuşlar. Bir iki fıkra da Ekonomi Bakanlığının işlerine dair koymuşlar. Herhalde Hükümetin bunda geniş düşünceleri olacaktır. Yukarda arz ettiğim gibi geniş münakaşalara yol açmamak için bu iş daraltılmış gibi geliyor bana. Yalnız programda Tarım Bakanlığının programlaşması işini zikrediyorlar. Bu, senelerden beri beklediğimiz bir şeydir. Diğer Bakanlıkların da, Devlet işlerinin de plânlı işler görmesini sağlamak yerinde olur. Ama Tarım Bakanlığının işi istihsalimizle ilgileniyor. Milli kudretimizle doğrudan doğruya ilgili olduğu için bu sahada bir an evvel plânlı hareketin tahakkuk ettirmesi gerekirdi. Bunu yaparlarsa kendilerine ancak minnettarlığımızı sunarız.

Sayın arkadaşlar, üç seneden beri görüyoruz Bakanlar gelip gelip gidiyor. On- dan evvel de uzaktan gördük, okuduk, işittik; Hükümetler Bakanlar geldi geldi gitti. Bir Bakan geliyor vazifesini ister yapsın; ister yapmasın, ister az iş yapsın, ister çok iş yapsın; ister çalışkan olsun ister tembel olsun gelip gidiyor. Mesuliyet yok; bir Bakan hangi noktadan hangi noktaya kadar çalışacaktır, hangi noktalarda çalışmayacaktır bunlar belli değil. Şu Sadık Aldoğan Paşa arasına güzel şeyler söyler (*Soldan arasına sesleri*) O da buna temas etti. Hemen arz edeyim ki, biz hakikaten 25 seneden beri Bakanların mesuliyet ve vazifelerini tâyin eden bir kanun, bir talimatname çıkarmamışız. Buna şiddetle ihtiyaç vardır. Bakan ne dereceye kadar çalışacak, “çalışmadığını hangi ölçüye göre çalışıyor veya çalışmıyor diyeceğiz? Nereye kadar mesul edeceğiz? Filân Bakan iyidir; eğer benim mıntakamda işin icabı bir iyi şey yapılmışsa fevkalâde iyi, filân Bakan nasıldır, eğer bizimle iyi ise gayet iyi çalışkan; böyle hissi şeyler olamaz. Biz Bakanların mesuliyetlerini, vazifelerini tâyin edecek bir kanun yapmaya mecburuz. Buna Devletin hakikaten ihtiyacı vardır. Bu kanun Bakanları çalışmakta biraz daha kuvvetle teşvik edecektir.

Sayın arkadaşlarım, bir noktayı daha arz etmeme müsaadenizi rica ederim. Parlâmentonun Devlet ve memleket işlerini kontrol sistemini tanzim ve kontrol işi bizim İç Tüzüğümüze göre kuvvetli olmuyor, sistemli olmuyor. Meselâ bir tarihte Fransız Parlâmentosunda teklif edilmiş, denmiş ki 5 ilâ 10 Milletvekili bir Bakanlığın işlerini bütün bir sene tetkik ederek sene sonunda Meclise bir rapor versin. Meselâ mütehassıs Milletvekillerinden beş ilâ on tanesi bütçe çıktıktan sonra her Bakanlıkta bütçenin tatbik vaziyetini tetkik edip, icra vaziyetine karışmadan, Meclise Başbakanlığa inşa-i rapor verse iyi olur. Acaba böyle bir esası düşünmek mümkün müdür? Bunun üzerinde Hükümetin hüsnüniyetle durmasını ve düşünmesini rica edeceğim.

BAŞKAN – Hamdi Şarlan.

HAMDİ ŞARLAN (Ordu) – Muhterem arkadaşlarım; Kabinenin değişmesi münasebetiyle yeni Hükümetin getirmiş olduğu beyanname üzerinde muvafık ve muhalif arkadaşların mütalâası dinlendikten sonra kabineye güvenoyu veya güvensizlik oyu verilecek. Bendeniz siyasi hayata bu hâdiselerin devam eden tekevvününü mütalâa ederken, burada tecelli eden vaziyete göre; bilfarz henüz daha beyannamesinde hattihareketinin bölüm başlarını izah eden kabineye, siz itimada lâıyk değilsiniz dersek, topyekûn da bu kanaate sahip olursak, bu demektir ki, siz çekilin, o işi başka kabine yapsın. Bu sefer o kabine beyannamesini okusun, bittabi muhtelif temayüller, nokta-i nazarlar serdedilir, bu sefer de o kabine çekilir. Misalleri tekrar etmeyelim; bunun tekerrür ve teselsül, ettiğini farz edelim. Bu tekerrür ve teselsülün neticesi, memleket Hükümete kalacak demektir. Bu vâki olmayacağına ve bu farzı muhal bir misal olduğuna göre, bendenizin asıl kastetmek istediğim şudur; şurada, beyannameler ve o beyannamelerde zikredilen fikir ve mütalâaları tenkit veya takdir ederken bize ikinci bir vazife düşüyor. O vazife de halkın Hükümete olan itimadını sağlamak vazifesi.

Eğer biz, buradaki tezahürleri buradaki nokta-i nazarları serdederken, bunun tahtında, halkın Hükümete olan itimadını sağlamak vazifemizi düşünmezsek, ben öyle zannediyorum ki, vazifemizi ihmal ediyoruz demektir.

Arkadaşlar, Türk Milletinin şöylece geleneğini bir defa tetkik edersek, bu millet, Hükümetini sevmek, Hükümetine itimad etmek itiyatındadır. Yeni taazzuv eden çok partili demokrasi hayatında, Sayın Başbakanın beyannamesinde belirtildiği veçhile bunun inkişafına çalışırken, bizim hatırıma gelen tek şey şudur: Şu ve bu işte alınan hattı harekette şu şekilde isabet veyahut noksan isabet vardır. Ama onun yanında diğerlerinin isabetsizliğini de tebarüz ettirmek lâzım gelir. Pek bu bahse karışmadığım için kendi nefsimle muhasebe ediyorum. Düşünüyorum ki, hiç mi bir iyi şey yok; yani bu memlekette hiç mi iyi bir şey olmuyor? Eğer oluyorsa, gerek muhalif ve gerek muvafık arkadaşların vicdanlarında iyi olduğuna kani bulundukları birçok şeyler varsa, lütfetsinler, onları da söylesinler. Hem tenkit, hem takdir yapılsın. Bu yapılmakla bu cemiyet içinde esen havanın tahakkuk ettireceği, son hâdiselerin memleketteki akislerini de hesap etmek suretiyle, memlekette yaratmakla vazifeli olduğumuz itimat hislerini de temin etmek lâzımdır. Bu yapılmıyor. Burada yapılan, serapa tenkit, neticede bu Hükümet muvaffak olamadı, diğer Hükümet muvaffak olamadı.

Öyle bir faraziye yapıyorum ki; şurada dört beş parti olsa ve her bir parti müsavî bünyede olsa, bir kabine teşkili lâzım gelse, her parti kendisinden olmayan kabineye itimat etmeyecektir. Farazi olarak söylediğimi başta arz ettim, böyle bir vaziyette demek oluyor ki, bu memleket Hükümete kalacaktır.

Şunu samimî olarak arz ediyorum ki, demokrasinin kuruluş şeklinde Hükümetin şu ve bu noktada tenkide lâıyk olan cihetlerini tebarüz; ettirmek bir vazifedir. Fakat diğer taraftan da Hükümetin icraatına destek olmak ve iyi işlerini takdir etmek suretiyle, onu teşvik etmek ve o Hükümetin icraatını kolaylaştırmak bakımından, halk nazarında onun iyiliğini tebarüz ettirmek, ferden ferda; hepimiz için

birer Milletvekili olmamız hasebiyle, bir vazifedir. Ben bunu, Cumhuriyet Halk Partisine mensup bir arkadaşınız olarak değil, sadece bir Milletvekili ve bir vatandaş olarak söylüyorum. Ben nerede bulunsam bu fikri, bu hissi telkin etmeye çalışırım. Benim en samimi hislerini budur. Şimdi burada bugün gördüğümüz hava, ileri geri, alelittlak bir güvensizlik havasıdır, biz güven reyini vermeyeceğiz deniyor. Biz, güven reyini verin, vermeyin diye kimseyi icbar edecek değiliz. İktidar Partisi olan Halk Partisi, mukadderatını bilir, o işini bilir. Ama biz istiyoruz ki, gelişmesini arzu ettiğimiz demokrasinin, bir umumi ahenk teskine doğru, topyekûn, hep beraber yürümesinin imkânını bulalım. Kastım budur ve çok samimîdir. Şu veya bu maksatla söylemiyorum. Yalnız bu Mecliste gördüğümüz havadan aldığım intiba ile kanaatlerimi arz ediyorum. Bunu arz ettikten sonra, vicdanen çok alâkalandığım bir mevzuada bir iki arkadaşımın teması bakımından, kısaca bendeniz de müsaadenizle temas edeceğim. O da, vicdan hürriyetidir. Buna beyannamesinde işaret eden Hükümetin, bu işarete sebep nedir? Bendeniz işin içinde bulunmak itibarıyla bu işaretin sebebini kısaca arz edeceğim; Cumhuriyet Halk Partisi geçen yıldan beri halkın din hususundaki isteklerini, Anayasamızda ve partimizin programında din hürriyetine verilen kıymetine göre cevaplandırmak ihtiyacını hissetti, düşündü, komisyonlar kurdu ve dedi ki; Türk çocuklarına ihtiyari olarak din dersi verilecektir. Ve Türk halkının dine müteallik ihtiyaçlarını sağlamak üzere birtakım din elamanları yetiştireceklerdir, Bu, bir seneden beri, bugün kabinde vazife alan çok kıymetli arkadaşlarımızla beraber yapılan müzakerede tahakkuk etmiş ve tatbikatına girilmiş bir durumdur. Yeni Hükümet işbaşına gelince halkın bu ihtiyacını kısa iki kelime ile ifade etmiştir. Bu ifadede tam mihrak noktasını biraz işaret suretiyle geçmiştir.

Demin söz söyleyen Emin Soysal arkadaşımızın beyanatına ben de iştirak ediyorum, evet nedir lâiklik? Bunu bu Mecliste bilmeyen yoktur, fakat dışarıda belki bilmeyenler bulunabilir, onun için tarif etmekte her halde fayda vardır Lâiklik; itikad ve ibadatta serbestliktir, bundan ibarettir ve din tedrisatı mekteplerde ihtiyaridir.

Millet Partisi adına beyanatta bulunan arkadaşım, bu Hükümetin eli ile idare edilmez şeklinde bir nokta-i nazar ileri sürdü. Eğer bircel! milletlerde olduğu gibi bizde de din hizmetleri cemaatlara mevdu bir vazife olsa idi ve teşkilâtımız arasında Diyanet işleri bulunmasa idi biz de o vazifeyi oraya vermiş bulunurduk. Ama şimdiki teşkilâtımız bir istihaleyi icabettirecek mahiyettedir. Belki bundan sonraki Meclis bu istihaleyi yaparak, İslâm cemaatinin, Hristiyan cemaatinin din hususundaki vazifelerini görecektir teşkilât yamaya lüzum gerecektir. O zaman bu gibi din işlerinin burada konuşulmasını, hakikaten mevzu bahis olmayacaktır. Ama bugün bu teşkilâtta, dinin şu ulviyetinden, bu ulviyetinden bahsetmek suretiyle değil, Anayasanın vicdan hürriyetinden ve programlar nida din hürriyetini kabul etmiş bulunan partilerden müteşekkil olan bir Meclisin bu mevzudaki görüşlerini, bu hürriyetin nasıl sağlanacağı şeklinin ifadesinden ibarettir. Bu hürriyete kemali ciddiyet ve samimiyetle lüzum gelen hizmeti yapacağım şeklindeki Hükümet ifadesinde elbette bir kıymet vardır. Bunu tebarüz ettirmek lâzımdır.

Binaenaleyh arkadaşlar, bendeniz asıl nokta-i nazarımı, bundan evvelki kısımda arz etmiş bulunuyorum. Hakikaten Hükümetin henüz iktidara gelişi ile ve birçok iyi niyet ve yüksek düşünceleriyle ve bu Meclisin içinden seçilip de meydana getirilen muhterem bir heyet ile çalışmayı kendisine vazife olarak almış olan ve hiç birimizin bundan şüphe etmediği iyi niyetli arkadaşların iş başına gelmesi dolayısıyla kendilerine muvaffakiyet dileyerek milletin, Meclisin ve Hükümetin birbirlerine karşılıklı olan güven ve itimadına işaret ederek sözlerimi bitiriyorum.

GI. VEHBİ KOCAGÜNEY (Erzurum) – Sayın arkadaşlar, kısaca arz edeceğim, sizi yormayacağım. Kabinenin programını ben de çok samimi buldum. Yapılması mümkün olmayan birçok vaatler programın içine girmemiştir. Kalbinde memleket sevgisi ve menfaatlerini korumak için yer almış olan Sayın Başbakana teşekkürü bir borç bilirim. Millî savunmayı her dâvanın üstünde tutacağız, bunun için lâzım gelen tedbirler alınacaktır diyorlar. Sevindim. Bu tertip ve tedbirlerin sevku idarede daha çok kolaylıklar gösterecek, bütçede tasarruf sağlayacaktır. Bunun için bir an evvel bu meseleyi ele alırlarsa çok faydalı ve hayırlı olacaktır. Yüksek Meclisimizin her zaman kahraman ordumuza karşı gösterdiği sevgi ve sempatiye hepimiz çok minnettarız. Bütçemizin yarısını buna tahsis etmek de ve bu sevginin bir delilidir.

Vicdan hürriyetinin mukaddes telâkki edilmesine ben de candan teşekkür ederim. Güncü bir çocuğa din dersi öğretmek onun mânevi kuvvetini yükseltir. Maddî silâh ne olursa olsun onun tesiri kullanacak olan mânevi kıymetine bağlıdır. O halde çocuklarımızı bu mânevi kıymetle teçhiz etmek çok hayırlı bir iştir. 40 bin köyümüzün çoğunda okul yoktur, olanlar da üç sınıflıdır. Bu sebepten dolayı bu üç sınıflı okullarda din dersi okutulmayacaktır. Çünkü kararımız dört ve beşinci sınıflar içindir. Eğer Hükümet, Millî Eğitim Bakanı kolayını bulur da üç sınıflı köy okulları için de bir program yaparlarsa çok hayırlı bir iş yapmış olurlar ve köylü gençlerimizi mânevi kıymetle teçhiz etmiş oluruz. Hükümetin tasarruf kastiyle bazı kısıntılar yapacağını söylemesi hepimizi sevindirmiştir. Bilhassa Kazanç ve Yol vergilerinin halkın ödeyebileceği seviyeye indirilmesi mutlak lâzımdır. Bu tasarruf yapılırken Orman Genel Müdürlüğü ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünde büyük tasarruf imkânları vardır; bunlar hakkındaki mâruzâtımı bütçe, huzurunuzda geldiği zaman arz edeceğim.

Doğunun kalkınması hakkında programda bir nokta yoktur. Ama bunu Sayın Başbakanın ve bakaa arkadaşlarının kendilerine mal ettiklerini biliyorum. Bu sebeple sınır illerimizin bir an evvel kalkındırılması memleketin umumi selâmeti bakımından çok lâzımdır. Buna büyük önem vereceklerine inanmış bulunuyorum, Sayın Şemsettin Günaltay Kabinesine başarılar diler güvenimi teyit eylerim. (*Bravo sesleri*)

Dr. SAİM ALİ DİLEMRE (Rize) – (*Kâfi sesleri*) Efendim, ben de biliyorum kâfi. Elbette kâfi, takat, bazı sahneler şahit oldum, müteessir oldum, yaşlı adamım, onun için iki lâf edeceğim. Müsaade buyurun.

Tenkit, tenkit ama tenkit iyi şey ama bir şeye itiraz etmek, daha evvelden kırmızı rey vereceğiz demek noktasını doğru bulmadım. İnsan beğendiği bir şeye kırmızı değil, hiç rey vermez, yeşil rey verir de çıkar gider.

Ne söyleyeyim? Tenkit güzel ve iyi bir şey ama arkasısıra ilâcını söylemeden beş para etmez, (*Gülüşmeler*) Tenkit etmeli ama arkasından” bir şey söylemeli. Bu tarzı ben beğenmiyorum, oyuncak işi değildir bu.

Bu kanun iyi değildir, şu ve bu zararı olacaktır diyor da, Türk Milletine reva mıdır diyor. Ne diyeyim? Verem olduğu zaman akciğerin bir tarafını deliyoruz da o tarafı söndürüyoruz, nefes aldırmiyoruz. Tenkit yaparken, bir şeyi söylemeye karar verirken, Hükümetin nasıl bir müzayaka içinde olduğunu da düşünmek lâzımdır.

Şimdi, kusura bakmayın, bir memleket partilerle yaşar. İhtilâfi ümmeti rahmetlin. Buna şüphe yoktur.

Ligorgos; meşhur kanunşinas Ligür; bir memlekette demiş, partiler arasında mücadele ve terbayünü efkâr hâsıl olduğu zaman, bir tarafa çekilip de ne olacak diye seyir eden adamları ilk önce kaldırmalı, demiş.

Fakat aynı zamanda Volter gibi bir adam da ne diyor; bir yerde yalnız partizanlık fikri ile hareket edilecek olursa, bin kişi, bir kişi kadar da mantık yapamaz. Bunu ve memleketimizi düşünmemiz lâzımdır. Onun için, ne diyeyim, zannedersem maksadımı izah ettim. Ben hiç lâf söylemeyecektim, fakat arkadaşları dinledikten sonra düşündüm, içinde yaşadığımız memleketimizdir, buradan rızkımızı alıyoruz. Ne kadar güç bir iştir kritik. Bunu nazarı itibara almalı ve rey mi verilecek, oy mu verilecek, ne verilecekse o verilecektir. Dünyada fikri sabitten fena bir şey yoktur ve bu, kusura bakmayın, bir deliliktir, buna sitemanize, monomani derler.

BAŞKAN - Başka söz istiyen yoktur. Buyurun Başbakan.

BAŞBAKAN ŞEMSETTİN GÜNALTAY (Sivas) – Sayın arkadaşlar; programımız hakkında arkadaşlarımin ve karşı parti temsilcilerinin beyanatlarını, lâyük oldukları önemle ve istifade emeliyle dikkatle dinledim.

Evvelâ şuna belirtmek isterim ki, memleketimizin demokrasi hayatında bir tekâmül, bir merhaleyi atlamış olduğumuz karşı partilerin beyanatında tecelli etmektedir. Bunu demokrasimizin istikbali için bir hali hayır addederim.

Demokrat Parti adına söz söyleyen Sayın Adnan Menderes arkadaşımız, kökleşmiş kanaatlerin tesirinden yani maziye temas etmekten kendisini kurtarmamakla beraber, bugüne ve yarına ait millî meselelerimiz üzerinde sarıh ve ciddi bir partinin görüşlerini belirtmek ve bunu yaparken çok zamanlar şahit olduğumuz tarzı temayüllerinden tamamen uzak olarak ciddi bir parti münekkidi sıfatıyla ifadede bulunmuş olmasını demin de arz etmiş olduğum gibi demokrasinin inkişafı bakımından hayırlı bir başlangıç sayıyorum.

Çok arzu ederim ki, bu Meclis daima böylece memleket işlerinde, tarizden azade olan ciddi tetkiklere sahne olsun. Ancak o vakittir ki demokrasiden beklediğimiz feyizli akıbet tecelli eder.

Millet Partisinin Sayın Grup Başkanı Osman Nuri Köni vuku bulan beyanatında. “Hükümet ne kadar samimîdir” dediler.

Bilmem neden bu şüpheye lüzum gördüler. Ciddî ve dürüst bir arkadaş olarak tanıdığım Osman Nuri Köni'nin, bugün Devlet mesuliyetini eline almış olan bir arkadaşın samimiyetinde şüphe etmemesi icabederdi. Üzerime aldığım mesuliye- te istinaden söylediğim her sözde ciddiyim, yapabileceğime kani olduğum işi söy- lüyorum. Müşkûlât karşısında kalırsam onu da Meclisi Âliye arz ve itizar ederim. Bereket versin ki, yine aynı partiye mensup olan cevval zekâlı General sözlerine ve samimiyetimi kabul ederek başladı. Bende hâsıl olan teessür bu suretle zail oldu.

Programımızda belirttiğimiz dış siyasette bizimle müşterek olduklarını söy- leyen Demokrat Partiye, Müstakil Demokrat Grubuna şükranlarımı sunarım. Bu harice karşı memleketimiz için iyi bir kuvvet mesnedi olacaktır. (*Bravo sesleri*)

Beyanatımda bilhassa bir iki noktayı esas aldım. O da; bugünün ihtiyaçlarıdır ve zannediyorum ki bugünkü şartlar altında iktidar mevkiine gelecek bir Hüküme- te birinci derecede teveccüh edecek vazife; memlekette huzur ve sükûnu ve yeni girdiğimiz rejimin inkişafına çalışmak ve bu hususta gereken imkân ve vasıtaları hazırlamaktır.

Arkadaşlar; biz büyük, hakikaten çok büyük bir inkılâp geçiriyoruz. Dün büyük inkılâplar yaptık, bunlardan bazıları fes yerine şapka giymek gibi zahiri bir değişik- lik idi. Bu; tabîi gayet kolay oldu. Fakat bugün yaptığımız inkılâp dimağlarımızın hücrelerine işleyen bir inkılâptır. Asırlardan beri bize miras olarak gelen zihniyet- lerden sıyrılarak, şimdi yeni bir anlayışa intibaka çalışıyoruz. Ben bu hususta, bütün varlığımı ve samimî olarak çalışacağım. Bir tarihçi sıfatıyla sizleri temin ederim ki, bu memleketin istikbali için, kendi kanaatime göre, yegâne çare, sağlam esaslara müstenit bir demokrasinin bu memlekette kurulması ve işlemesidir. (*Alkışlar*)

Bu hususta karşı partilerle bu işi bir memleket işi olarak ele almaktan asla çe- kinmeyeceğim. Bunda bilhassa fayda görürüm. Bütün diğer meselelerde her parti kendi kanaatine göre mütalâa ve tenkidini yürütür. Bu tenkit yapılırken ilme ve tecrübeye dayanılırsa memleket için hayrûn malız olur. Bunun için, bu işte muvaf- fak olursam, bu memleketin beni yetiştirmek için sarf ettiği nimetlere karşı borç- lu olduğum şükranın binde birini belki ifa etmiş olurum. (*İnşallah sesleri*) Vaziyet böyle olduğuna göre programınım başında da bahsettiğim hususlarda gerek mu- vafık ve gerekse muhalif hiçbir arkadaşın tereddüt buyurmasını samimî olarak rica ediyorum. Arkadaşlar, demokrasiyi memlekette sağlam yapmaya kati ihtiyaç vardır. Demokrasi milletlerin yükselmesine başlıca âmil olan mesnet olduğu gibi bazen tarihte çok misallerini gördüğümüz gibi felâket ve izmihlale de yol açan bir idare tarzıdır. Eğer demokrasiye demagoji hâkim olursa, demagojinin tesiri altın- da hırpalanırsa bunun varacağı netice ikidir. Ya inhilâl veya diktatörlük. Bu iki hal de memleket için felâkettir. İşte benim azmim muhalif, muvafık, bütün memleket çocuklarının diğer hususlarda ne fikirde bulunurlarsa bulunsunlar demokrasiyi ne diktatörlüğe ne de inhilâle müntehi olmayacak şekilde sağlam temellere istinat et- tirmekte birleşmelerine çalışmaktır.

Bu birleşme tahakkuk ettiği o şekli bulduğu takdirde demokrasi bu memleketin itilâ mesnedi olacak ve memleket bu mesnet üzerinde mütemadiyen yükselecektir.

Arkadaşlar, samimî olarak fikir münakaşasından asla korkmamalıyız. Bu münakaşalar zekâların inkişafına, kabiliyetlerin belirmesine yol açan hamlelerdir. Bu suretledir ki bu memleketin kabiliyetli çocukları yetişecek ve herkes memlekete medyun olduğu vazifeyi ifada birbirleriyle rekabet derecesine çalışacaklardır. İşte demokrasinin ilk feyzi bu olacaktır. Muhtelif kanaatler çarpışır, zekâlar olgunlaşır ve olgunlaşan bu zekâlar memleket mukadderatını emniyetle ve metanetle idare ederler ve yürütürler.

Demokrasiyi sağlamlaştıran âmillerden en önemlisi hürriyeti matbuattır ve diyebilirim ki matbuat hürriyeti demokrasinin lâzımı gayrimüfarıkıdır. (*Bravo sesleri*)

Matbuat ne kadar hür olur, yani matbuat kürsüsünden memleketin münevverleri, fikir adamları kanaatlerini serbestçe söylemekte ne kadar geniş bir hürriyete mazhar olurlarsa memlekette fikir cereyanları o nispette feyizlenir ve çarpışır ve öteden beri duyduğumuz bir tâbirle müsademe-i efkârdan barika-i hakikat doğar. Matbuat arasında bu hedefe uymayan bazı sesler yükselir. Buna önem vermemelidir. Demokrasinin aynı zamanda tasfiyeci bir kudreti de vardır. Demokrasi matbuatta da aynı rolü oynar. Memleket menfaatine olmayan ilme, irfana, tecrübeyle dayanmayan yanlış yola sapıp haksız; hücumlar yapan insanların pek çabuk, nihayet bir kaç sene geçmeden umumi efkâr nazarında sahneden çekilmelerini icabettirir. Bu hususta da hiç telâş etmeden, demokrasiyi kuvvetlendirmelidir. Orada da tasaffi olur ve bu tasaffinin neticesi memleket için herhalde hayırlı olacaktır.

Arkadaşların muhtelif mevzular üzerindeki mütalâalarına ayrı ayrı cevaplar vermektense söylenenleri bir noktada birleştirerek toptan cevap vereceğim. Esasen sizleri yormama vaktiniz de müsait değildir.

Aldoğan arkadaşımız çok esaslî bir noktaya temas etti. Bu temas ettiği mesele, umumi plânlaşma, umumi siyaset ve siyasetin vuzuhluluğu esasında toplanıyor. Hakikaten bir Devlet idaresinde ilk evvel halledilmesi gereken mesele budur. Umumi vaziyetimiz nedir, hangi noktadan başlayarak hangi hedefe vâsıl olmak istiyoruz? Bu evvelden kavranır, bilinir adımlar ve tedbirler ona göre alınır, elbetteki elde edilecek neticeler memleket için hayırlı olur.

Ben iş başına geldim, mesuliyeti üzerime aldığım zaman ilk evvel hatırıma gelen şey, Devlet plânı meselesi oldu. Devlet plânı hem idari ve hem de iktisadi saha için lâzımdır. Bunun üzerinde duracağını. Bu temin edilmedikçe alınacak olan her tedbir parça parça kısımlardan ibaret olur ve iyi bir netice de vermez. Bu plânı, bu işlerde kudretlerini ispat etmiş olan milletlerden getirtmek istediğim mütehasıslara yaptıracağım, o vakte kadar da hazırlık devresine geçeceğim.

Bu hazırlık devresi evvelâ Devlet makinesinin muntazam işlemesine matuftur. Bu memleketin demin söylediğim gibi, tam mânâsıyla demokratik bir memleket olması için; memurların, vazifelerini müdrik, salâhiyetlerini kavramış, mesuliyetten kaçmayan unsurlar olması lâzımdır. Bu memurlar kendilerini devletin mânevi varlığına bağlı bilmezdirler. Bu suretledir ki, biz sağlam bir devlet temelini, kurarız. Hangi parti gelirse gelsin, hangi parti giderse gitsin, sağlam devlet mekanizması

ancak bu şekilde işler. Bu memurlar devlete bağlı ve ehliyetine dayanarak yetişecek ve işgal ettikleri mevkiin o mevkiin sahibi olarak çalışacaklardır. İşte böyle bir devlet mekanizması kuracağız, hedefimiz budur.

Bazı arkadaşlar, memurların tasfiyesinden bahis ettiler. Asla böyle bir şey aklımızdan geçmiş değildir. Demin söylediğim gibi, memurlarda ifasındaki kudret, salâhiyetin kullanılmasındaki cesaret ve mesuliyet kabulündeki metanette görülecek kabiliyet tabii tasfiyeye esas olur. Bunu temin edersek, devletin temeli esaslı olarak kurulmuş olur. Bu suretle memur yalnız ve yalnız kendi kudretine kendi liyakatine ve kendi vazife şınaslığına dayanır, demokrasiyi sağlamak için alınması lâzım gelen bir tedbir de budur.

Demek ki birinci tedbir; halkın iradesini hiçbir şüpheye mahal vermeksizin tecelli ettirmek;

İkinci tedbir, devlet makinesini; sağlam temellere müstenit vazifesini, mesuliyetini, salâhiyetini müdrik bir memur kütlesi üzerine istinat ettirmek. Bu suretle artık vatandaşın hükümet kapılarında sürünmesine mahal kalmaz.

Mesul, vazifesini, salâhiyetini bilen memur müracaat eden vatandaşın işi olacaksa olur olmayacaksa olmaz şeklinde cevaplandırır o da çekilir gider. Fakat bu cevabı veren memur o cevabın altına imzasını atarken; onun bütün mesuliyetinin kendine ait olduğunu düşünmek zorundadır. Çünkü arkasından bu işleri kontrol eden, müfettiş o işi doğrumu, iyimi yapmış, fenamı yapmış diye bir fikir ve kanaat vereceğinden o memur yapacağı harekette vazifesini hüsnü istimale gayret eder. Bu suretle vatandaşın daireden daireye de koşmasına mahal kalmaz. Böylece hepimizin şikâyet edip ortadan kaldıramadığımız bürokrasi de kendiliğinden kalkar. Tabii bu tarzda yetişen memurlar için ayrı bir teadül kanunu ister, ayrı bir statü ister. Vazifesini müdrik, salâhiyetini kullanmakta kudretli, kabiliyetli ve gayri mütereddit bir memur hayat endişesinden vareste olmalıdır.

Bazı arkadaşlar, önce demokrasi esasına bu kadar önem verdiğim halde, arkasından bazı fıkralarla bunları takyit ettiğimden bahsettiler.

Arkadaşlar, biz, demin söylediğim gibi, hiç alışmadığımız bir hayattan yeni bir hayata giriyoruz. İnsanlar mazinin ruhlarında bıraktığı ve kafalarında kökleştirdiği kanaatleri birden bire atamazlar, tedricen atacaktırlar ve bunları atarken gittiği yeni girdiği hayata karşı emniyet göstermemeleri de gayet tabiidir. Eski hayatı, eski durumu daha emniyetli görür. Bazı zevatın demokrasiyi tehlikeli görmesi, alıştığı tarzı daha emniyetli bulmasından ileri gelir. Şu halde bu yeni hayatı bu vatandaşa emniyetli göstermek borcumuzdur. Bunun içindir ki memleketin istikbali için muzır gördüğümüz birtakım cereyanları meydan, almadan önlemek zorundayız, Demokrasiyi kuvvetlendirmek için. Eğer bizim memleketimizde sekte düşünen, yani; muayyen akidelere bağlı fikirlerin yerleşmesine yol açarsak demokrasi inkişaf edemez. Bu fikirler, hele bizim hayatımıza kastetmiş kaynaklardan gelirse; asla memleket için hayırlı bir felah getirmez. Bunların filizlenmesine meydan vermemek için her tedbiri almakta kusur ve tereddüt etmeyeceğiz. Çünkü bu bir memleket mese-

lesidir. Binaenaleyh hakiki demokrasiyi tahdit ve takyit edeceğimiz zehabına arkadaşlarımın düşmemesini rica edeceğim. Asırlarca, memleketimizi hurafeler içinde uyuşturan zihniyetin belirmesine de asla meydan verilmeyecektir. Binaenaleyh benim takyidatım bu iki cepheye müstenittir. Sağlam bir demokrasinin yerleşmesi ve kurulması için de buna ihtiyaç vardır.

Birtakım arkadaşlarım, benim hayat pahalılığında, mücadele mevzuuna temas etmediğimden bahis buyurdular. Evet, açıktan açığa temas etmedim. Fakat tedbirlerin kısmen buna müteveccih olduğunu arkadaşlarım kabul buyursunlar. Bu hususta iki tarzı tedbir alınabilir. Bunlardan birincisi müstaceldir, tesiri o kadar geniş olmaz. Diğeri: daha esaslıdır ve esaslı tesirler bırakabilir. Ekonomi inkişafı ancak ekonomik tedbirlerle karşılanabilir. Bunun içindir ki Genel Ekonomi Meclisi kurulması hakkında Meclise verilen kanunun bir an evvel Meclisçe tasdik Duyurularak çıkmasını istiyoruz. Buna göre teşekkül edecek Meclis ekonomi sahasında ne, gibi esasları takip edeceğimizi belirtecektir. Bu ilmî esaslara göre alınacak tedbirler herhalde memleket için hayırlı olacaktır.

Eğer bütçemizi tevazün ettirmek yolundaki mesaimiz semerebahş netice verirse o vakit parsanızın kıymeti yükselecektir. Paranın iştira kabiliyetinin yükselmesi tabiidir ki, pahalılığı düşüren âmillerden birisi olacaktır. Sonra ekonomi plânı demek, benim kanaatime göre, hattâ Milli Eğitimi, ziraati, münakalâtı, ticareti, sanayii içine aftan geniş bir plân demektir. Bu plânda her şube müttehidül merkez daireler üzerinde bulunmak seklinde inkişaf etmezse memlekete hayırlı olmaz. Bir sahada fevkalâde ileri gitmişiz öbür sahada onunla mütevacızın bir vaziyette olmayarak geride kalacak olursak hiçbir faide-i ameliye hâsıl olmaz. Meselâ bugün Muş Ovasında en ileri ziraat yapıp müthiş hasılat alsak bunu ne yapacağız? Evvelâ yol lâzım, bina lâzım nakledecek gemi lâzım. Bunlar temin edildikten sonradır ki, Muş Ovasında ziraati inkişaf ettirmekten fayda doğar. Onun için bütün bunlar hakkında evvelâ bir umumi plân lâzımdır. Tabii bu bir ihtisas işidir, ben bu sahada ihtisasım olduğundan bahseder değilim, yalnız bunun böyle olması lazım geldiği hakkında bir fikrim vardır.

Programımızda istihsali bollatmak yolunda zirai sahada tedbir alacağımızdan bahsettik. İstihsalin bollaşması da tabiatıyla ucuzluğa tesiri olacak bir âmildir. Fakat bunlar uzun vadelidir. Şimdi kısa vadelilere temas edeceğim.

Kısa vadelisi, harb yıllarında bol kazanca alışmış olan mutavassıt insanları bu kazançtan vazgeçilecek tedbirlerdir. Bunu temin edecek tedbirler olabilir. İstihsal sahası ile istihlâk sahası arasındaki fiyat farklarını kontrol etmek bir tedbirdir. Ve nihayet nakil ücretlerini az çok tekvin etmek suretiyle ve belediyeleri vazifedar kılmakla bunun az çok önü alınabilir. Her halde ortadan havadan kazanmaya alışmış insanların bu bol kazançlarına Meclisi Âlide bulunan Gelir Vergisi de az çok engel olacaktır.

Sonra serbest sermayeye imkân verme yolundaki azmimiz de hayat pahalılığının inmesinde müessir olacak âmillerdendir. Çünkü bugün sermaye, halkın zirai

ihtiyaçlar üzerinde spekülasyon vasıtası olmaktadır. Yarın o sermayeyi memleket için hayırlı ve feyizli işlerde kullanmak imkânı olursa, sermayedarlar paralarını bu tarafa getirirler. Müteaddit değiştiren bir mal ancak ilk satan ile ilk alan arasında tek mutavassıta tahsis edeceğinden tabiatıyla daha ucuz olur. Fakat esaslı çare Genel Ekonomi Komisyonunun bulacağı ilmî tedbirler alması pek tabiidir.

Suiistimallerle mücadele edeceğime dair programda, hakikaten açık bir; ifade yoktur. Fakat benim öteden beri, mücadele ettiğim bir konudur. Birinci Dünya Harbinin son samanlarında bu mücadeleyi yapmıştım. O zaman Talât Paşa, ayandan Çürüksulu Mahmut Paşa, Topçu ferîği Rıza Paşa ile Sadrazam Ahmet İzzet ve Salih Paşalarla Mebuslardan da Fethi Bey ve benden mürekkep Tetkiki Seyyiat adıyla bir meclis kurmuştuk. Meclisin en genci ben idim. O zaman da başlayan bu yoldaki mücadele azmi bende sönmüş değildir. Bu hususta da elimden geldiği kadar ve arkadaşlarımla müzaheretine nail olacağım hakkındaki kanaatim tam oldukça azimle ve tam olarak bu yolda yürüyeceğim.

Köni arkadaşımız programda adliye temas eden fıkralardan adliyenin istiklale bir nevi direktif vermek mânasını çıkardılar. Hayır; benim hakkımda böyle bir düşünceye sapması hiç de isabetli değildir. Ben adliyenin istiklâlini tam mânâsıyla müdafaa eden bir arkadaşınızım. Ben demek istiyorum ki, geliştirmek istediğimiz demokrasinin yegâne müdafii ve muhafızı adliye teşkilâtıdır. Binaenaleyh demokrasinin sağlam inkişafı için Meclis ve Hükümet kendisine ait vazifeleri yaptıktan sonra., eğer demokrasi inkişaf edemezse bunun mesulü Adliye makamları olmak icabeder. Çünkü demokrasiyi demagojiden koruyacak olan Meclis, bu hakkı adli makamlara vermiştir. Binaenaleyh nizamı içtimainin muhafazasından Adliye birinci derecede mesuldür. Hâkimlerimiz yalnız kanun ve vicdanlarının muvacehesinde bunu yapacak surette mücehhezdirler. Bu ifademle hâkimlerimizin bu hususta en emin mesnet olduğunu vatandaşlara belirtmek istedim. Fıkra bu maksatla konmuştur.

Bütçe meselesi hakkında henüz gerektiği kadar tetkikat yapamadığımız için hemen sarîh bir şey söyleyemeyeceğim. Yalnız geri aldığımız kanunların bütçeye temin edeceği 15 milyon miktarı türlü kısıntılarla ve mütebakisini de bazı tertiplerle kapayacağımızı umuyoruz. Bu vergi tasarılarını, Büyük Mecliste, bazen esaslarına ve birçok hallerde de mevzu ve matrahların iyi seçilmemiş, nispetlerin de iyi düzenlenmemiş olduğu yolundaki tenkitler üzerine, geri aldık. Yani bazı kısıntı ve tertiplerle, bu vergilerin temin edeceği miktarı karşılamak mümkün olduğuna kani bulunuyoruz. Bütçe muvazenesi esas hedefimiz olduğundan bütçemiz sene içinde daha geniş niş bir tetkike tâbi tutulacaktır.

Yalnız yol projesi memleketin hayati bir meselesi olduğu içindir ki, hususta yeni bir tedbirle huzurunuza gelmek kararındayız. Bizim Hükümetimiz, memleketin ihtiyacı icbar etmedikçe, vatandaş doğruya doğruya yeni bir vergi muvacehesinde bulundurmamak yoluna gitmek temayülünde değildir. Fakat zaruretlerin icabı böyle bir şeyi iktiza ettirirse, onu da sarahatle Meclisin huzuruna getirmekte tereddüt etmeyeceğiz. Her şeyin bugünden sarîh olması lâzımdır.

Memleketin büyük kalkınma işlerini dışardan alacağımız kaynaklarla temin etmek yolundayız. Marshall plânı ve beynelmilel bankadan alacağımız para, bu hususlardaki teşebbüslerimiz geniş ümit verecek mahiyettedir.

Bu bizini için iyi bir fırsattır. Bundan istifade ederek memleketimizin kendi malî kudretimizle başaramayacağımız büyük işlerini yaparsak yurdumuza feyizli bir istikbal ve âti açmış olacağız.

Arkadaşlar; huzurunuzda büyük dâvalarla gelmiyoruz, dâvalar küçük fakat tahakkuk ettirilmesi en müşkül, en zor olan işlerdir. Bunu müdrikim. Eğer bilhas-sa arz ettiğim demokrasi içinde memleket evlâtlarını diğer, demokraside ilerlemiş milletler gibi birbirine olan samimiyetlerini ve kardeşliklerini sarsmaksızın kanaat farkındaki ihtilâflarını rey sandığı başında ve nihayet Meclise geldikleri zaman buradaki mütalâalarında belirtecek bir hale getirmek yolu açılırsa kendimi dünyanın en mesut adamı telâkki edeceğim. *(Soldan alkışlar)* Bu hususta yardımınızı dilerim. Beyannameyi dinlediniz. Ayrıca izahatımla esaslı noktaları da teşrih etmiş bulunuyorum. Muvafık buluyorsanız lütfen kanaatlerinizi reylerinizle belirtiniz. Reyleriniz tecelli ettiğine göre bütün gayretlinizle çalışmaklığım tabiidir. Buna kendim ve arkadaşlarım adına söz veriyorum. *(Soldan alkışlar)*

BAŞKAN – Hükümet itimat istemiştir. Açık oyla oyunuza müracaat edeceğim.

(Güven oyuna Samsun Seçim çevresinden başlandı)

Oylarını kullanmayan var mı? Kalmamıştır, oy toplama muamelesi bitmiştir.

Tasnif neticesinde 391 Milletvekilinin oya iştirak ettiği görülmüştür. Kamutay 42 reye karşı 349 oyla Hükümete itimat etmiştir. *(Alkışlar)*

Başbakan Şemsettin Günaltay (Sivas) – Büyük Meclisin hakkımda gösterdiği yüksek itimada bütün varlığımla şükranlarımı sunarım. Büyük Meclisin güvenine ve yardımına dayanarak deruhte ettiğim ağır ve mesuliyetli vazifenin icaplarım tereddütsüz ifa edeceğime emin olmanızı rica ederim.

Bundan sonraki faaliyetlerimizde de bugünkü müzaharet ve yardımınızın tecellisine emin olarak minnet ve şükranlarımı bir daha tekrarlarım. *(Soldan alkışlar)*

BAŞKAN– Önümüzdeki Çarşamba günü saat 15’te toplanılmak üzere birleşime son veriyorum.

Kapanma Saati: 20.07

Güvenoylaması

<i>Program:</i>	24.01.1949
<i>Güvenoylaması:</i>	24.01.1949
<i>Üye Sayısı:</i>	465
<i>Kullanılan oy:</i>	391
<i>Kabul Edenler:</i>	349
<i>Reddedenler:</i>	42
<i>Çekinser:</i>	0
<i>Oya Katılmayanlar:</i>	68
<i>Açık Milletvekillikleri:</i>	6

(Kabul edenler)

AĞRI

Müştak Aktan, Ahmet Alpaslan, Halid Bayrak

AMASYA

Ahmet Eymir, Zeki Tarhan, Esad Uras, Ali Kemal Yiğitoğlu,

ANKARA

Naki Cevad Akkerman, Mebrure Aksoley, Falih Rıfki Atay, İbrahim Rauf Ayaşlı, Hıfzı Oğuz Bekata, Avni Refik Bekman, Raşit Börekçi, Arif Çubukçu, Emin Halim Ergun, Muammer Eriş, İhsan Ezgü, Cevdet Gölet, Mümtaz Ökmen, Fakihe Öymen, Dr. Ahmet Hâmit Selgil, Gl. Naci Tınaz

ANTALYA

Numan Aksoy, Niyazi Aksu, Dr. Galip Kahraman, Rasih Kaplan, Mustafa Korkut, Tayfur Sökmen, Nurullah Esat Sümer

AYDIN

Neşet Akkor, Dr. Sabri Akın, Gl. Refet Alpman, Mitat Aydın Dr. Mazhar Germen, Nuri Göktepe

BALIKESİR

Abdi Ağabeyoğlu, Muzaffer Akpınar, Esat Altan, Fuat Bilal, Osman Niyazi Burcu, Orgl. İzzeddin Çalışlar, Hacim Çarıklı Eminittin Çeliköz, Süreyya Örgeevren Orgl. Kâzım Özalp, Hilmi Şeremetli Fahrettin Tiritioğlu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı,

BİLECİK

Reşit Bozüyük, Memduh Şevket Esendal, Dr. Muhlis Suner

BİNGÖL

Tahsin Banguoğlu, Feridun Fikri Düşünsel

BİTLİS

Muhtar Ertan

BOLU

Hasan Şükrü Adal, Hasan Cemil Çambel, Lûtfi Gören, Hıfzırrahman R. Öymen, Cemil Özçağlar, Celâl Sait Siren, İhsan Yalçın

BURDUR

Orgl. Fahrettin Altay, Dr. M. Şerif Korkut

BURSA

Atıf Akgüç, Sadık Tahsin Arsal, Zehra Budunç, Fahri Bük, Aziz Dura, Abdurrahman Konuk, Cemil Öz, Muhittin Baha Pars, Faik Yılmazipek

ÇANAKKALE

Niyazi Çıtakoğlu, H. Nurettin Ünen

ÇANKIRI

Dr. Akif Arkan Rifat Dolunay Mustafa A. Renda Gl. Zeki Soydemir Ahmet İhsan Zeyneloğlu

ÇORUH

Ali Çoruh Ali Rıza Erem Dr. Cemal Kazancıoğlu Atıf Tüzün Asım Us

ÇORUM

Edip Alpars Naim Atalay İsmet Eker, Hasene Ilgaz, Suheyip Rumi Karafakioğlu, Necdet Yücer

DENİZLİ

Dr. Hamdi Berkman, Cemil Çalgüner, Abidin Ege, Naili Küçüka, Hulusi Oral, Kemal Cemal Öncel Dr. Behçet Us

DİYARBAKIR

Fazıl Ahmed Aykaç, Vedat Dicleli, Cavit Ekin, Feyzi Kalfagil, Osman Ocak, İhsan Hâmid Tigrel

EDİRNE

Mehmet E. Ağaoğulları Mahmut N. Gündüzalp

ELAZIĞ

Fuad Ağralı, Mustafa Arpacı, Fahri Karakaya, Hasan Kişioğlu, Dr. İbrahim T. Öngören

ERZİNCAN

Ziya Ağca, Rauf Bayındır, Abdülhak Fırat, Sabit Sağıroğlu

ERZURUM

Eyüp Sabri Akgöl Salim Altut Nafiz Dumlu Cevat Dursunoğlu Münir Hüsrev Göle, Şakir İbrahimhakkıoğlu, Gl. Vehbi Kocagüney, Şükrü Koçak

GAZİANTEP

Ömer Asım Aksoy, Gl. Aşır Atlı, Cemil Sait Barlas, Dr. Muzaffer Canbolat, Bekir Kaleli, Dr. Abdurrahman Melek

GİRESUN

Celâl Esad Arseven Eşref Dizdar Tefvik Ekmen Kâzım Okay İsmail Sabuncu
Ahmed Ulus, Fikret Yüzatlı Dr. Galip K. Zaimoğlu

GÜMÜŞANE

Şevket Erdoğan Şükrü Sökmensüer Tahsin Tüzün Ahmet Kemal Varınca

HATAY

Abdullah Çilli Gl. Eyüp Durukan Suphi Bedir Uluç

İSPARTA

Kâzım Aydar Rıfat Güllü Sait Köksal Kemal Turan Şevki Yalvaç

İSTANBUL

Ali Rıza Arı Dr. Nikola Fakaçelli Mekki Hikmet Gelenbeğ Dr. M. Kemal Öke,
Orgl. Cemil C. Toydemir

İZMİR

Şevket Adalan Benal Nevzat Anman Münir Birsell Lâtife B. Çeyrekbaşı Esat
Çınar Sedat Dikmen Atıf İnan Rahmi Köken Sait Odyak Haydar Rüştü Ökten
Şükrü Saraçoğlu

KARS

Akif Eyüboğlu Şerafettin Karacan Dr. Esad Oktay, Zihni Orhan Abdurrahman
Sürmen Tezer Taşkiran Hüsamettin Tuğaç

KASTAMONU

Muzaffer Akalın Gl. Abdullah Alptogan Tahsin Coşkan Hamdi Çelen Dr. Fahri
Ecevit Adil Toközlü Baki Tümtürk

KAYSERİ

Gl. Salih Avgın Sait Azmi Feyzioğlu Reşid Özsoy Faik Seter Ömer Taşçıoğlu
Hayrullah Ürkün

KIRKLARELİ

Zühtü Akın Korgl. Kemal Doğan Nafi Atuf Kansu Şevket Ödül Dr. Fuad Umay

KIRŞEHİR

Nihat Erdem Sahir Kurutluoğlu Şevket Turgut

KOCAELİ

Ahmet Faik Abasıyanık, Cenap Aksu, Fuad Balkan, Dr. Fazıl Ş. Bürge, Ali
Dikmen, Nihat Erım, Amiral Şükür Okan, Sedad Pek, İbrahim Süreyya Yiğit,

KONYA

Dr. Hulusi Alataş Mitat Şakir Altan Muhsin Adil Binal Gl. Ali Fuad Cebesoy,
Sedad Çumralı Dr. Muhsin F. Dünder Rasim Erel Şevki Ergun Fatin Gökmen,
Dr. Sadi Irmak Hulki Karagülle Naim Hazım Onat Dr. Aziz Perkün Tefvik
Fikret Silay Ali Rıza Türel Halis Ulsan

KÜTAHYA

Halil Benli Ahmet Bozbay Orgl. Asım Gündüz Memduh Ispartalıgil

MALATYA

Esat Doğan Atıf Esenbel Mehmet Sadık Eti Mustafa N. Karaköylü Osman
Taner Abdülkadir Taşangil Şefik Tugay Mahmud Nedim Zabcı

MANİSA

Korgl. Ali Rıza Artunkal Kâmil Coskunoğlu İsmail Ertem Şevket Raşit
Hatipoğlu Faik Kurdoğlu Dr. Memduh N. Otaman Yaşar Özey, Hilmi
Öztarhan, Feyzullah Uslu

MARAŞ

Dr. Kemali Bayazıt, Rıza Çuhadar, Dr. Kâmil İdil, Emin Soysal, Abdullah
Yaycıoğlu

MARDİN

İrfan Ferid Alpaya, Mehmet Kâmil Boran, Rıza Erten, Abdülkadir Kalav, Dr.
Aziz Uras

MUŞ

Halid Onaran

NİĞDE

Ferit Ecer Rıfat Gürsoy Halid Mengi, M. Vehbi Sarıdal İbrahim Refik Soyer
Şükrü Süer Hüseyin Ulusoy

ORDU

Dr. Vehbi Demir Mehmet Furtun Amiral H. Gökdalay Yusuf Ziya Ortaç Dr.
Zeki Mesut Sezer Hamdi Şarlan Hamdi Yalman

RİZE

Tahsin Bekir Balta Dr. Saim Ali Dilemre Dr. Fahri Kurtuluş Fuad Sirmen Ali
Zırh

SAMSUN

Hüseyin Berk Cemil Bilsel Hüsnü Çakır Naşit Fırat Rıza Isıtan Yakup Kalgay
Ömer Karataş Dr. Sadi Konuk Muin Köprülü

SEYHAN

Kemal Çelik Dr. Makbule Dıblan Cavid Oral Dr. Kemal Satır Sinan Tekelioğlu
Hilmi Uran Ahmet Remzi Yüregir

SİİRD

Etem İzzet Benice, Sabri Çelikutğ Ali Rıza Esen Lûtfi Yavuz

SİNOB

Lûtfi Aksoy, Cevdet Kerim İncedayı

SİVAS

Mitat Şükrü Bleda, Nazif Ergin, Şemsettin Günlaltay, Hikmet Işık Kâmil
Kitapçı, Muttalip Önder, Necmettin Sadak, Reşat Ş. Sirer, Gl. Fikri Tirkeş,
İsmail Mehmed Uğur Şakir Uma Abidin Yurdakul

TEKİRDAĞ

Emin Ataç Ziya Ersin Cezaroğlu Cemil Uybadın

TOKAD

Feyzi Eken Recai Güreli Cemal Kovalı Mustafa Latifoğlu, Reşit Önder Nazım Poroy

TRABZON

Faik Ahmed Barutçu, Sırrı Day S. Daniş Eyüboğlu Temel Göksel Ali Rıza Işıl Raif Karadeniz Zekiye Molaoğlu (Dranaz) Hamdi Orhon Hasan Saka Ali Sarılioğlu Mustafa R. Tarakçıoğlu Muammer Yarımbıyık, Necmeddin Sahir Silan Mahmut Tan

URFA

Osman Ağan Atalay Akan Vasfi Gerger Razi Soyer Esat Tekeli Suut Kemal Yetkin

VAN

İbrahim Arvas Muzaffer Koçak, Rüştü Oktar

YOZGAT

Fahri Akgöl Celal Fırat, Kâmil Erberk Sırrı İçöz İhsan Olgun

ZONGULDAK

Şinasi Devrin İsmail Ergener Emin Erişirgil Ahmet Gürel Sabri Koçer Naim Kramer Orhan Seyfi Orhon Nuri Tarhan

(Reddedenler)

AFYON KARAHİSAR

Gl. Sadık Aldoğan, Mehmet Aşkar, Hazim Bozca, Hasan Dinçer, Şahin Lâçin, Kemal Özçoban, Ahmed Veziroğlu

BURDUR

Ahmet Ali Çınar

ÇANAKKALE

Hüseyin Bingül Behçet Gökçen Ali Rıza Kırsever

EDİRNE

Fethi Erimçağ, Dr Bahattin Ögütmen, Mehmet Öktem

ESKİŞEHİR

Ahmet Oğuz Hasan Polatkan Abidin Potuoğlu Kemal Zeytinoğlu

İÇEL

Halil Atalay Salih İnankur Refik Koraltan Dr. Aziz Köksal, Dr. Celâl Ramazanoğlu

İSTANBUL

Salamon Adato, Cihad Baban, Celâl Bayar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Fuad Hulusi Demirelli, Osman Nuri Köni, Fuad Köprülü, Senihi Yürüten,

KAYSERİ

Fikri Apaydın,

KÜTAHYA

Hakkı Gedik, Dr. Ahmet İ. Gürsoy Adnan Menderes,

MANİSA

Yunus M. Alakant,

MUĞLA

Nuri Özsan, Dr. Mitat Sakaroğlu,

SİNOB

Suphi Batur, Enver Kök, Yusuf K. Tengirşenk,

ZONGULDAK

Ali R. İncealemdaroğlu,

(Oya katılmayanlar)**AFYON KARAHIŞAR**

Dr. Cemal Tunca

ANKARA

İsmet İnönü (Cumhurbaşkanı)

AYDIN

Emin Bilgen

BURSA

Ahmed Münir Erhan, Mustafa Fehmi Gerçekler, Dr. M. Talât Simer

ÇANAKKALE

İhsan Karesioğlu

ÇORUM

Dr. Mustafa Cantekin (İ.), Münir Çağır

DENİZLİ

Reşad Aydınır

DİYARBAKIR

Şeref Uluğ (İ.)

ERZİNCAN

Behçet Kemal Çağır (Kamutayda istifa ettiğini söylemiştir)

ERZURUM

Mesut Çankaya

Raif Dinç

ESKİŞEHİR

İsmail Hakkı Çevik Emin Sazak

GAZİANTEP

Cemil Alevli

GÜMÜŞANE

Hasan Fehmi Ataç, Edip Tör (İ.)

HAKKÂRİ

Selim Seven (İ.)

HATAY

Hasan Mursaloğlu, Abdülgani Türkmen (İ.), Rasim Yurdman

İÇEL

Haydar Aslan, Saim Ergenekon

İSTANBUL

Dr. Adnan Adivar, Enis Akaygen (İ.) M. Sadi Bekter (İ.) Gl. Refet Bele Mareşal Fevzi Çakmak (İ.), Dr. Akil Muhtar Özden Recep Peker, Ahmet Kemal Silivrili (İ.), Hamdullah S. Tanrıöver, Hüseyin Cahit Yalçın, Dr. Hüseyin H. Cura Sami Gülcüoğlu Ekrem Oran Dr. Kâmran Örs Hasan Ali Yücel

KARS

Mehmet Bahadır (İ.)

KASTAMONU

Fethi Mağara

KAYSERİ

Kâmil Gündeş Reşit Turgut

KIRŞEHİR

İsmail H. Baltacıoğlu

KOCAELİ

İsmail Rüştü Aksal (Bakan)

KÜTAHYA

Ömer Özdek İhsan Şerif Özgen Ahmet Tahtakılıç

MALATYA

A. Ulvi Beydağı (İ.), Dr. Hikmet Fırat Dr. Cafer Özelçi (İ.)

MARAŞ

Hasan Reşid Tankut

MARDİN

Gl. Kiazım Sevüktekin

MUĞLA

Abidin Çakır Necati Erdem Asım Gürsu

ORDU

Arif Hikmet Onat,

RİZE

Hasan Cavid Belûl (İ.)

SAMSUN

Mehmed Ali Yörüker

SEYHAN

Kasım Ener, Kasım Gülek, Ali Münif Yeğenağa

TEKİRDAĞ

Faik Öztrak Ekrem Pekel (İ.)

TOKAD

Galib Pekel Refik Ahmet Sevengil

YOZGAD

Dr. Kemal C. Berksoy

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR